

DE OPMERKER.

Bouwkundig Weekblad.

34e JAARGANG.

1899.

'S-GRAVENHAGE,
TER DRUKKERIJ DER VENNOOTSCHAP „HET VADERLAND”.

REGISTER.

	Bladz.		Bladz.
A.		B.	
Antoninon Arnhem (De bouwverordening te) Amsterdam. (De Nieuweveldskapel te) 62, 110, 278, 296, 301, 305, 415	25 28 301, 305, 415	Bouwpatroonevereniging Bouwten Bouwen (Vergunning tot) Bouw-, en sierkunst Buitenhuisen Bouwverordening te Arnhem (De) Brug. (Een ijzeren) Budapest Bouwkunst aan de Rijks-academie Beweging (Ter) Bewegkracht (Een nieuwe) Bond (De Oudheidkundige) Beheer (Eigen) Budapest. (Het Museum te) Bouwpolitie Bemming bij den rijksoverstaat Babylotisch Belangrijk	77 86 94 183 195 197 235 237, 244, 262, 267, 284, 299, 316, 325, 366 262, 366, 406 284 291 315 320 331 387
Aan alle architecten in Nederland Afvoer van fecalien te Hamburg Acren-instrument Amsterdam. (De vloedering en waterverrechting te) Andermaar Delft Ardsen. (Het gemeentehuis te) Andermaar metadispecien Aubachsmijnen. (Onderw. voor) 237, 244, 262, 267, 284, 299, 316, 325, 366	77 86 94 183 195 197 235 237, 244, 262, 267, 284, 299, 316, 325, 366	Bouwvloerplaten Bont (Oostlandbaar) Hout (Waarde en getrouw van vrachtheuven) Harderwijk (De St. Maartenskerk te) Hoogleraar (Een nieuwe) Houtsnijkunst Het kan verlossen Horloges (Reclameplaats voor) Honderd Handleiding voor den metselaar (Een) Invalideleis te Parijs. (Het)	29, 49 36 94 165 182 275 286 312 386 388 276
Aan alle architecten in Nederland Afvoer van fecalien te Hamburg Acren-instrument Amsterdam. (De vloedering en waterverrechting te) Andermaar Delft Ardsen. (Het gemeentehuis te) Andermaar metadispecien Aubachsmijnen. (Onderw. voor) 237, 244, 262, 267, 284, 299, 316, 325, 366	77 86 94 183 195 197 235 237, 244, 262, 267, 284, 299, 316, 325, 366	Geschiedenis van een gedenkteken (De) Gothiek (Ontkennende) Gouda (Herstellingswerken aan de St. Janskerk te) Glaskeramie (Nieuw keramiek en)	318 324 367 390
B.		C.	
Bouwpatroonevereniging Bouwten Bouwen (Vergunning tot) Bouw-, en sierkunst Buitenhuisen Bouwverordening te Arnhem (De) Brug. (Een ijzeren) Budapest Bouwkunst aan de Rijks-academie Beweging (Ter) Bewegkracht (Een nieuwe) Bond (De Oudheidkundige) Beheer (Eigen) Budapest. (Het Museum te) Bouwpolitie Bemming bij den rijksoverstaat Babylotisch Belangrijk	5 10 11 17 25 36 54 115, 125, 131 119, 125, 151 487 205 227 229 230 305, 309, 317 519 574 489	Cement (Twee soorten) Caveant consules Crafts (Arts and)	184, 199 341 387
C.		D.	
Cement (Twee soorten) Caveant consules Crafts (Arts and)	184, 199 341 387	Don Quichot Delft 173, 195, 199, 211, 235	61 59
D.		E.	
Don Quichot Delft 173, 195, 199, 211, 235	61 59	Ermel Eigen beheer Engelsche kunst Findelijk	179, 187, 235, 245, 245 229 347 375
E.		F.	
Ermel Eigen beheer Engelsche kunst Findelijk	179, 187, 235, 245, 245 229 347 375	Franse geschiedenis. (Een) Fecalien te Hamburg (Afvoer van)	62 86
F.		G.	
Franse geschiedenis. (Een) Fecalien te Hamburg (Afvoer van)	62 86	Gastrum Den Haag—Leiden Geen lijsten meer Geschiedenis. (Een franse) Gaen (De tijl van) Goedkoop (Ook niet) 's Gravenhage (De neogemaaide Ridderzaal op het Binnenhof te) 254 Gedenktekens Glasschilderkunst te Arnhem (Tentoonstelling van)	15, 65, 87, 110 59 62 190, 339 190 254 307 312
G.		H.	
Gastrum Den Haag—Leiden Geen lijsten meer Geschiedenis. (Een franse) Gaen (De tijl van) Goedkoop (Ook niet) 's Gravenhage (De neogemaaide Ridderzaal op het Binnenhof te) 254 Gedenktekens Glasschilderkunst te Arnhem (Tentoonstelling van)	15, 65, 87, 110 59 62 190, 339 190 254 307 312	Houtvloerplaten Hout (Oostlandbaar) Hout (Waarde en getrouw van vrachtheuven) Harderwijk (De St. Maartenskerk te) Hoogleraar (Een nieuwe) Houtsnijkunst Het kan verlossen Horloges (Reclameplaats voor) Honderd Handleiding voor den metselaar (Een) Invalideleis te Parijs. (Het)	29, 49 36 94 165 182 275 286 312 386 388 276
H.		I.	
Houtvloerplaten Hout (Oostlandbaar) Hout (Waarde en getrouw van vrachtheuven) Harderwijk (De St. Maartenskerk te) Hoogleraar (Een nieuwe) Houtsnijkunst Het kan verlossen Horloges (Reclameplaats voor) Honderd Handleiding voor den metselaar (Een) Invalideleis te Parijs. (Het)	29, 49 36 94 165 182 275 286 312 386 388 276	Invalideleis te Parijs. (Het)	276
I.		J.	
Invalideleis te Parijs. (Het)	276	Jaar 1898 (Het) Janskerk te Gouda (Herstellingswerken aan de)	1 367
J.		K.	
Jaar 1898 (Het) Janskerk te Gouda (Herstellingswerken aan de)	1 367	Kunstbeschouwing zomer platen, in den vorm van een proef	
K.		L.	
Kunstbeschouwing zomer platen, in den vorm van een proef		Kunstbeschouwing zomer platen, in den vorm van een proef	
		35, 45, 51 56, 118, 190, 207, 231 48 54, 70, 95 60 102 118 171, 243 207 214 250 231 327 347 355 375 390 399	
L.		M.	
		Lerue en lui Lichtgas (Rood- of) Lijsten meer (Geen) Loyaliteit Loen en arbeidsluur Loon (Der wereld)	9 19 59 230 315 396
M.		N.	
		Middelen van Soetelrij (De) Moderne vandalen Mortels (Samenstelling van) Monelen Maartenskerk te Harderwijk (De St.) 165 Metadispecien 211, 235, 249, 269, 270, 327, 328, 340, 388 Meerstand Middellbaar onderwijs (Acte van bekwaamheid voor het) 223 Museum te Budapest (Het) Muren (Tegen rochtige) Muitten en postzegels (Stijl in) 266, 283 Misrekking (Ongewoont) Man. (Een verdienstelijk) Monument minder (Een) Martenastate Metselaar (Een handleiding voor den)	77 86 91 99, 107 165 223 230 255 266, 283 295 319 342 376, 384 388

	Bladz.		Bladz.
N.		Bladz.	
Nieuwe schouwburg (Een)	5	Rijksschool (Bouwkunst aan de)	119, 125, 157
Nieuwe kunst (De)	60	Rodeoing en watervervloching te Amsterdam (De)	183
Nieuwzijdskapel te Amsterdam (De) 62, 110, 238, 290, 301, 365, 415		Residentieën	206, 215, 230
Nederland (Aan alle architecten in)	77	Rodin (Auguste)	213
Nederlandse vereniging voor inlandsontwerp	111	Riddersal op het Binnenhof te 's Gravenhage (De zoogenoemde)	254
Nieuwe kunst	171, 243	Reclameplaat voor herloges	312
Nieuw houtsnar (Een)	182	Rijksoverstaat (Beginnig bij den)	319
Nieuwe bewegkracht (Een)	206	Rondomst (De zuinigheid van het Rijk en)	323, 375
Natum (Kunstenaar der)	326		
Nederlandsch-Indië (Subalterne waterstaatsambtenaren in)	350	S.	
Nieuwe zeden	369, 406	Schauwburg (Een)	5
Nieuwe tuinbouwkunst	414	Sterkunst (Bouw) (8)	17
S.		Schooldorp	21
Schilderij (Oprichting een)	54	Stadhuis (Te Leiden)	54
Simpson (De tunnel door den)	65	Strelmey (De middelen van)	77
Snijders (De)	85	Susenstellung (Van mortels)	91
Professor A. Huet	184	Standard (De Koninklijke)	118
Johannes Wilhelmus Hoerboom	219	Scheveningen (De Kurhaus te)	214
Bastiaan de Groot Jansmaan	405	Slaptaan (De tentoonstelling van)	248
O.		Standpunkt (Dok. een)	342
Officiele kunstbescherming	42		
Oogschir (De Ned. Herv. kerk te)	54, 70, 95	T.	
Oprichting vense stadhuis	54	Tunnel door den Simplon (De)	65
Onderhaard hout	86	Toulouse	85
Ook niet goedkoop	190	Tuin of clement	184
Oudhedenkundige Bond (De)	227	Tijd van goud (De)	190, 339
Onderwijs voor arbeidsmensen 231, 244, 262, 267, 281, 299, 316, 325, 355, 366		Tekel	220
Ongedacht	340, 246	Tot bedust	225
Opendoing (Technische)	346	Tentoonstelling van Sliperman (De)	246
Onze arbeidsdelen	264, 366	Techmische opleiding	248
Onderwijs (Technisch)	267, 299, 316, 323, 335	Tentoonstelling (Een)	277
Oude of St. Nicolaaskerk te Amsterdam (De)	291	Thane (Voorheen een)	278, 320
Ongeluk (Een)	294	Tentoonstelling van gas en waterleidingsartikelen	278
Ongedane misrekening	495	Tentoonstelling van glasschilderkunst te Arnhem	312
Ontdekste Gothic	365	Tentoonstelling te Groningen (Eene)	349
Ook een standpunkt	342	Tijd (Hans Vredeman de Vries en zijn)	405, 411
Om een heiterskroon	325	Tuinbouwkunst (Nieuwe)	414
P.			
Præstegangen		V.	
Volkshuis te Zaandam	5, 94, 102	Vergaderingen van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs	
Vorstelijk paviljoen bij een zeeplaats, uitgeschreven door de Mij. t. h. d. R.	22, 111	Vergadering van 14 Februarij	56
Kalender voor 1899, uitgeschreven door „Architectura et Amicitia“	22		
Universiteit van California	22, 296		
Ontwerp van een diploma voor de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen	46		
Prijzen, in 1896 uitgeschreven door de Friese Bouwning te Leeuwarden	58, 102, 111		
Volkskleinmus, uitgeschreven door het dept. Wildernis der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen	78		
Gesl-ontwerp van een gebouw voor kantoor der Leverover- zichtsraad „Rotterdam“	126, 142, 166, 351, 386, 382, 414		
Toehuis voor geleden te Maarsdijk	142, 249, 255		
Fountain in 's Hertogenbosch	142		
Samenstelling voor longlijders in Nederland, uitgeschreven door de M. t. h. d. R.	167		
Præstegangen, uitgeschreven door de Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap“ te Rotterdam	207		
Reclameplaat voor herloges	301, 287, 296, 304, 312		
Eenigenvraag, uitgeschreven door het Genootschap „Architec- tuur et Amicitia“ te Amsterdam	336		
Graafcommissie voor een bouwmeester, uitgeschreven door de Vereeniging t. b.v. d. Bouwkunst te Groningen	304		
Portugis	35, 45		
Prof. (Een) klass beschouwing zonder platen in den torn van een	30, 45, 51		
Postzegels (Stijl in minuten en)	268, 269		
Paris (Het Invalidenhuis te)	276		
Papierstof	328		
Paris (Een welaerd te)	342		
Q.			
Quiclet (Den)	61	Vergaderingen der Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.	
R.		Vergadering van 17 Januari	22
Riel of lichtgas	19	" " 7 Februarij	49
Reizen	27	" " 21 Maart	95
Rooconduits (Een)	48	" " 11 October	328
Renzenwerk (Een)	63	" " 8 November	360
Reisherinneringen, door A. W. Weissenan 99, 107, 113, 125, 131, 139, 147, 155, 165, 251, 260		" " 22	385
Vergaderingen van het Bouwkundig Genoot- schap te 's Gravenhage.			
Vergadering van 24 Februarij	71	Vergunning tot bouwen	11
" " 25 Maart	105	Vertelling (Eene)	69
Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Leiden.		Vandalen (Moderne)	86
Vergadering van 29 December	5	Veuchtboomenhout (Waarde en gebruik van)	94
" " 26 Januari	40	Venetie	139, 147, 155, 165
" " 25 Februarij	72	Verbijstand verschijnsel (Een)	166
" " 27 April	143	Verbindingsgeschiedenis (Eene)	197
" " 5 October	321	Veldplaat	203
" " 30 November	391	Venlen (De kerk te)	231
Vergaderingen van de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen.		Valteekensonderwijs	255
Vergadering van 28 Januari	40	Vochtige muren (Tegen)	255
" " 25 Februarij	72	Voorheen en thans	276, 320
" " 25 Maart	104	Verkeers (Het)	286
" " 29 April	152	Vendestelijk man (Een)	319
" " 30 September	320	Vecht (Aan de)	333
" " 28 October	351	Venetië, voordracht van den heer A. W. Weissenan 267, 363, 371, 379	
" " 18 November	377	Vishuizen de Vries en zijn tijd (Rome)	395
W.			
Westerkoch te Zaandam (De)	29, 39		
Wilde volken (Kunst en nog iets bij)	102		
Waring (George E.)	162		
Windmolens	229		
Waarheid	246		
Wedsjijp te Parijs (Een)	348		
Waterstaatscommissie in Nederlandsch-Indië (Subalterne)	350		
Weener kunst	355		
Wereld loon (Der)	359		
Y.			
Uzoren leug (Een)	54		
Z.			
Zaandam (De Westerkoch te)	29, 39		
Zegels	68, 75		
Zürich	251, 260		
Zuiningh van het Eijk en Rembrandt (De)	323		
Zeden (Nieuwe)	389, 406		

PLATEN.

	Blad.
Ontwerp van een Studentensocietiteit te Utrecht, Perspectief en plattegronden, van den architect	
A. D. N. van Gendt.	1
Riool- of lichtgas, van den Directeur der Gemeentewerken W. C. A. Hofkamp te Leeuwarden.	19
De restauratie van den Dom te Metz.	48
Gevel van een woonhuis, van den heer W. Verschoor.	67
Woonhuis te Dordrecht, van den architect P. du Rieu Fz.	73
Poortje van een woonhuis te Dordrecht, van idem	75
Kapiteelen in de kerk St. Julian le Pauvre te Parijs.	91
Schetsplan van een gebouw voor de Levensverzekeringsbank „Rotterdam”	126
Ontwerp winkelpui, van den heer Mels. J. Meijers	139
Gesmeed-ijzeren lantaarnpaal, van idem	139
Poortje aan den ingang van het Oudemannen en Vrouwenhuis der Ned. Herv. Diaconie te Alkmaar	259
Het nieuwe raadhuis te Leipzig	267
Kerk voor de Remonstrantsche Gemeente te Arnhem, van den architect A. R. Freem.	315
Drie gevelontwerpen voor de Levensverzekeringsbank „Rotterdam”, van de architecten H. Bonda, De Roos & Overeijnder en C. Bruijnzeel & Zonen	382
Voorgevel en plattegronden van het gebouw der 's Gravenhaagsche Ambachtsvereeniging, van den architect H. Westra Jr.	387

N.B. De bladlijnen geven de plaats aan, waar de omschrijving te vinden is.

34de JAARGANG N°. 1.

ZATERDAG, 7 Januari 1899.

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 21c Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f5.—; voor België f6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat/f.25, zonder plaat/f.15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f.1.00, het bewijzummer daaronder begrepen; voor elken regel meer f.0.15. Grote letteren worden berekend naar plaatruimte. Aanvoers van aankondelingen vóór en bij opgave van drie plaatregels, slechts tweemaal berekend.

BIJ DE PLATEN.

De bij dit nommer behorende platen geven de plattegronden en een perspectief van het ontwerp, dat als antwoord op de prijsvraag voor een Studentensocietiteit te Utrecht, door den architect A. D. N. van Gendt te Amsterdam werd ingezonden. Dit ontwerp behoorde tot het dertiental dat na herhaalde sluitingen uit de 66 antwoorden gekozen werd om nader aan elkaar getoetst te worden.

Hierbij zijn de volgende bemerkingen te maken.

De gevelden zijn gedacht in Utrechtsche steen, handvorm, met de noodige hardsteen; het geheel is eenvoudig gehouden om meer in overeenstemming te blijven met de aangrenzende deftig rustige heerenhuizen.

Daarentegen is meer geld besteed aan de behandeling van 't inwendige; een ruim gebruik van eikenhout, gepaard aan een rijkere opvatting van het stucadoorschilder- en glaswerk, zou eventueel aan het gebouw soliditeit, comfort en gezelligheid verleenen.

De woning van den kastelein heeft een afzonderlijke trap en entrée, om den dienst minder te belemmeren en de woning gerieflijker te maken, terwijl toch op elke verdieping een verbindingssdeur is, wanner zulks eventueel nodig mocht blijken te zijn.

De dienst heeft uitsluitend plaats van uit de Boothstraat, daar aan het Janskerkhof alle raam- en deursluitingen moeten aangepast worden voor de hoofdlokalen.

HET JAAR 1898

Het afgelopen jaar is voor de Nederlandsche bouwkunst in sommige opzichten niet onbelangrijk geweest.

Toen het aanveng was men nieuwsgierig naar het ontwerp, dat door den heer Berlage voor de Amsterdamsche beurs gemaakt zou worden. De Amster-

dammers zagen de schutting, zagen de keet, en vroegen zich af, wat toch wel de reden mocht zijn, dat er niets werd gebouwd.

De heer Laarman lichtte een puntje van den sluier der geheimzinnigheid op en gaf geen bijzonder aantrekkelijk beeld van de plannen, die hij gezien had. Maart kwam in het land, en toen werd ieder in de gelegenheid gesteld tot oordeelen. Van die gelegenheid is een ruim gebruik gemaakt, doch het eigenaardig verschijnsel deed zich voor, dat de bouwkundige wereld, die anders niet gewoon is haar mening onder stoelen en banken te houden, ditmaal, op enkele uitzonderingen na, zich tot de rol der „stommen” bepaalde. Misschien nog eigenaardiger mocht het worden genoemd, dat de taak, om het ontwerp tot in de wolken te verheffen, uitsluitend aan niet-deskundigen als Veth, Pit en dergelijken ten deel viel.

Een gecombineerde vergadering, door onze twee voornaamste bouwkundige verenigingen georganiseerd, deed de vakgenooten wel kennis maken met allerlei bijzonderheden van het beurs-ontwerp, doch beantwoordde in zooverre niet aan de verwachting, als noch omtrent de kunstleer, waaruit het plan gesproten was, noch omtrent de zoo geheimzinnige geschiedenis van de zaak iets werd medegedeeld.

Sedert werd met den bouw een aanvang gemaakt. Binnen niet langen tijd zal men een oordeel over het bouwwerk zelf kunnen vellen. Laat ons hopen, dat het gunstig moge zijn en dat het gunstig moge blijven, ook als de tijd zijn invloed heeft laten doen gevoelen.

Want de inzichten kunnen zoo spoedig veranderen. Dat heeft de bouwmeester van het Rijks-museum in het afgelopen jaar ondervonden. Zijn werk, onder zoveel strijd tot stand gekomen, begon juist tame-

lijk algemeene waardeering te ondervinden, toen de „Nachtwacht”-storm met onverwachte hevigheid wederom opstak, en het museum als bewaarplaats van schilderijen ongeschikt werd verklaard. Het moet voor den heer Cuypers zeer droevig zijn geweest toen Rembrandts meesterstukken uit het Rijks-museum naar dat der gemeente waren overgebracht en het bleek, onder hoeveel gunstiger omstandigheden zij zich daar bevonden. Want de fonten, die men bij het maken van een monument begaat, zijn haast nimmer te herstellen.

De Rembrandt-tentoonstelling is een groot succes geweest, een succes voor hen, die haar op het touw zetten, een succes voor den bouwmeester van het Stedelijk Museum, wiens zooveel miskenning ten deel was gevallen.

Als onderdeel van de kroningsfeesten heeft deze tentoonstelling de meeste vreemdelingen naar ons land gelokt. Of zij ook de feestversieringen, overal opgericht, onverdeeld bewonderd hebben? Wij zouden het betwijfelen. Hier mag echter niet vergeten worden, dat de goede wil nergens ontbroken heeft en dat aan tijdelijke versieringen reeds daarom meestal geen hooge eischen gesteld kunnen worden, wijl de ontwerpers haast nooit de vereischte geldmiddelen tot hun beschikking hebben.

In het afgelopen jaar werden pogingen gedaan om het bouwkundig gemeenschapsleven te hervormen. Het lässt zich aanzien dat die pogingen, als zovele vroegere, zonder het gewenst gevolg zullen blijven. Wij hebben reeds vroeger getracht de oorzaak van deze mislukkingen na te speuren, en behoeven dit thans niet weder te doen. Maar er mag toch nog wel eens gewezen worden op de eigenaardige groepeeringen, die zich langzamerhand in de bouwkundige wereld hebben gevormd, en waaraan het voornamelijk moet worden toegeschreven, dat alle vereniging onvermijdelijk moet mislukken.

De Maatschappij is de kern van de grootste groep. Bepaalde idealen streeft zij niet na; haar gelederen bestaan uit de „arrivés“, de „satisfaits“, zoals de Fransen zeggen, die voor vijftien, twintig jaren geleden tot de heimelbestormende jongeren behoorden. Het zal altijd onmogelijk blijken, vooral in ons flegmatische Nederland om deze „gros-bommes“ tot enige actie te bewegen. De zaken nemen hun tijd in beslag; het betalen van contributie, ziedaar het enig teeken van leven, dat zij gesen. Voor zoover zij geen bestuursfunctien vervullen, nemen zij niet eens de moeite, vergaderingen te bezoeven. Het vuur, dat eens in hen gloeide, is al lang tot een nauw riechtaar vonkje geslonken.

De jongeren vormen andere groepen. Maar, het is zonderling, hemelbestormers vindt men niet onder hen. Architectura, waar het vroeger zoo borrelde en giste, waar zooveel jeugdige overmoed zich uitte, is nu een hoogst bedaard genootschap geworden, dat zich met tamme kalmte aan een bepaalde leiding onderwerpt. De jongeren hier doen zoo deftig, dat men ze, oppervlakkig beschouwd, rijp zou achten voor de Muatschaapij.

Maar toch kan, ondanks dit alles, een samensmelting zich nog lang doen wachten. Want de tucht in Architectura wordt goed gehandhaafd en de tuchtmeeester heeft idealen, waarvan de Maatschappij niets weten wil.

Waar zijn de tijden gebleven, toen de geniale Jan Springer het Genootschap ten strijd voerde! De veldheer is, te vroeg, van het slagveld verdwenen, verzonken in een vergetelheid, die hij niet verdiened heeft. Zijn medestrijders zijn kalme, hoogst fatsoen-

lijke huisvaders geworden, die voor een groot gedeelte zich bij de eens zoo bestookte Maatschappij hebben aangesloten.

Zoo verandert alles, ook de smaak. De richting, die de bouwkunst hier-te-lande thans inslaat, bewijst dat, wat er ook aan 't genemenschapsleven moge haperen, de architectuur toch nog een bloeiende kunst is. Want een nieuwe stijl is langzamerhand bezig zich te vormen, het afgelopen jaar gaf daar overvloedige bewijzen van.

Onze lezers weten, dat wij niet alle werken der nieuwe richting onverdeeld bewonderen. Waar het nieuwe alleen gezocht werd in gewilde nuchterheid, daar lieten wij het aan waarschuwingen niet ontbreken. Doch het deed ons genoegen te zien hoe er een nieuw element, de doeltreffendheid, onze architectuur gaat beheersen. Dat element is echt-modern, en zal in de twintigste eeuw zich zeker nog meer doen gelden dan thans reeds.

De redegevende kunst is min of meer in haar nadagen. En dit kan niemand verbazen, die opgemerkt heeft op hoe eigenaardige wijze zij werd toegepast. Constructie is geen schoonheid, al kan zij een element daarvan uitmaken. Maar ook zonder zichtbare constructie is schoonheid bestaanbaar, en juist dit werd maar al te veel over het hoofd gezien.

De studie van Viollet-le-Duc is voor velen gevraagd geworden, omdat zij er te veel aan gewende steeds naar de middeleeuwen te zien. En de idealen dier tijden zijn te veel met die van onze eeuw in tegenspraak, dan dat middeleeuwse bouwwerken, nu opgericht, geen zonderlinge anachronismen zouden zijn.

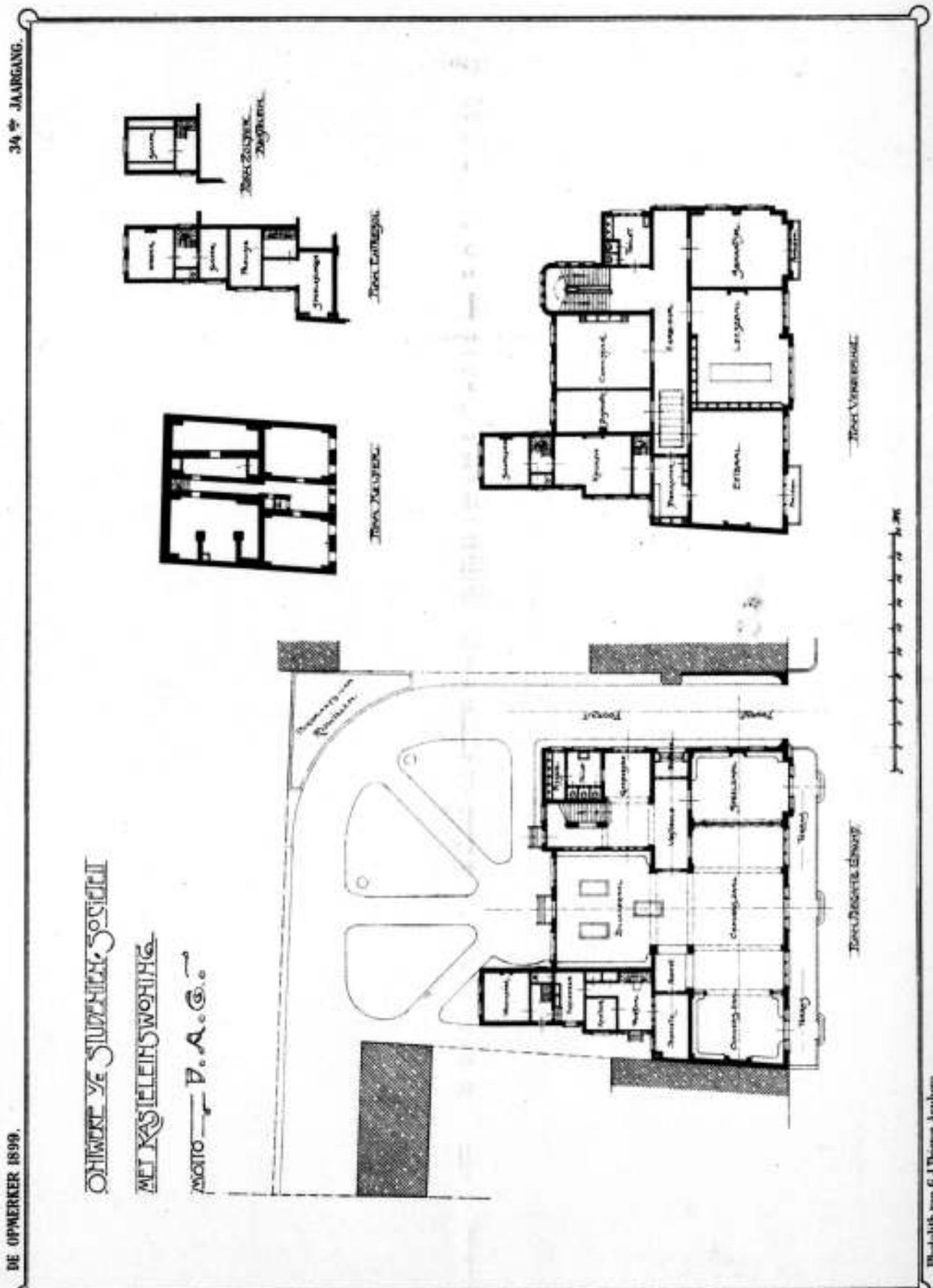
De heer De Stuers, nog altijd de onvermoeide voorvechter van Viollet-le-Duc, wandelde in het afgeloopen jaar niet op rozen. In zake het Rijks-museum keerden vrijwel allen zich tegen hem, en in de Tweede Kamer gaf zijn beheer tot velerlei klachten aanleiding. Aan die klachten werd nadruk gegeven door een zeer ingrijpende besnoeiing der begroting voor de Afdeeling Kunsten en Wetenschappen.

Ieder ander zou onder dergelijke omstandigheden er verder den bruï van geven. Niet alzoo de heer De Stuers, die schijnbaar kalm onder de woedende vlagten blijft en vast besloten schijnt te zijn, om niet te wijken.

De twee-honderd-vijftigste verjaardag der eerste steenlegging van het Amsterdamsche Stadhuis, gaf aanleiding tot onderzoeken omtrent den bouwmeester Jacob van Campen, van wiens leven, hoe vermaard hij reeds bij zijn tijdgenooten was, men haast niets met zekerheid wist. Veel licht werd evenwel tot dusverre niet ontstoken; slechts bleek dat Amersfoort zijn geboorteplaats niet geweest is, en dat zijn leven in 1596 of 1595 moet zijn begonnen. Doch waar zijn wieg gestaan heeft, is even onzeker als voorheen. Noch te Amsterdam, noch te Haarlem, noch te Amersfoort is de doop van Jacob van Campen geboekt. Het is te hopen, dat in dit jaar de onderzoeken mogen worden voortgezet, en dat het gewenschte licht ontstoken zal worden.

Over het algemeen was 1898 voor de beoefenaars der bouwkunst hier-te-lande niet onbevredigend. Van werkloosheid werd niet vernomen, ofschoon het moeilijk aan te nemen is dat deze chronische kwaal geheel genezen zou zijn. De werkstaking, door de Amsterdamsche timmerlieden kort vóór de kroningsfeesten ondernomen, leidde niet tot de door de werklie-den gewenschte verbeteringen in hun positie.

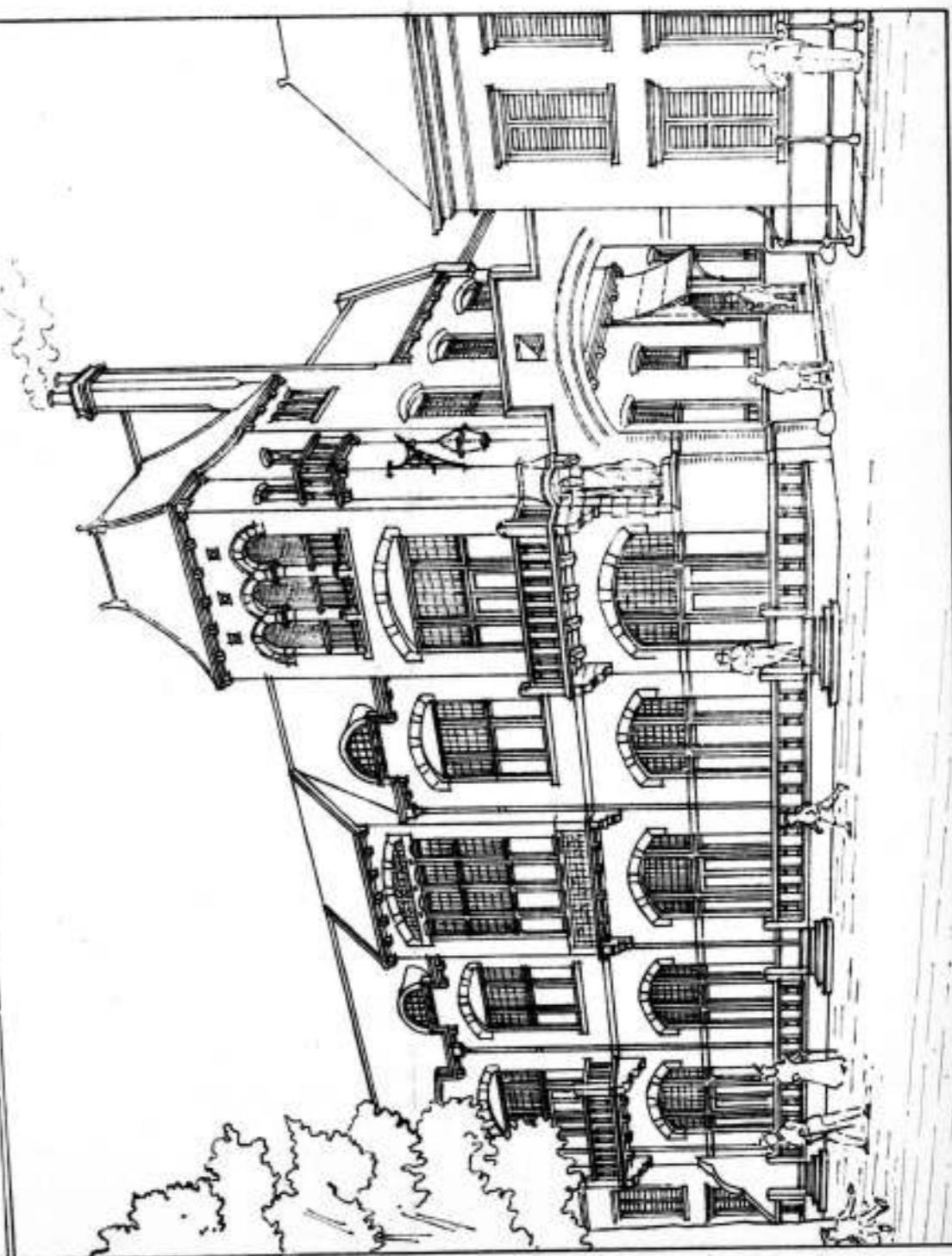
Vele belangrijke werken werden ondernomen of ten einde gebracht. Onder deze verdient zeker afzonder-

DE OPMERKER 1899.

MOTTO-D. A. C.

34 ^{de} JAARGANG.

lijk vermelding het „Witte huis“ te Rotterdam, het hoogste op het vasteland van Europa. Men kan twijfel koesteren of het noodig was, dat dergelijke Amerikaansche zoonderlingheden hier-te-lande werden ingevoerd, maar men zal erkennen, dat de ontwerper zich met smaak van zijn zeker niet gemakkelijke taak heeft gekweten.

Zoo hebben wij dan enkele gebeurtenissen van het jaar 1898, voor de bouwkundige wereld van belang genemoreerd. Wij hopen, dat het voorlaatste jaar der negentiende eeuw veel stof tot tevredenheid moge geven.

EEN NIEUWE SCHOUWBURG.

Onlangs dedelen wij het een en ander mede omtrent de wijze, waarop de Fransche architecten voor hun vak worden opgeleid. Wij maakten toen de opmerking, dat er bij een opleiding, als die de Ecole des Beaux-Arts geeft, slechts middelmatigheid kan worden aangekwekt.

De onlangs geopende schouwburg van de „Opéra-Comique“ te Parijs levert in menig opzicht het bewijs voor de stelling die wij ontwikkelden.

Men herinnert zich, hoe den 27 Mei 1887 het oude gebouw een prooi der vlammen werd; tal van menschen vonden toen een verschrikkelijken dood. Men huisvestte toen de Opera elders, en begon plannen te maken voor den herbouw. Twee denkbelden vonden aanhangen; het eerste was den schouwburg weer op zijn oude plaats te doen herrijzen, het andere bedoelde het gebouw zoover naar voren te brengen, dat het front aan den boulevard zou komen.

Zes jaar duurde de strijd; ten slotte bleef de oude plaats gehandhaafd, omdat de Regeering meende de enorme kosten van aankoop der benodigde huizen aan den boulevard niet voor hare rekening te mogen nemen.

In 1893 werd een prijsvraag uitgeschreven, en een „Prix-de-Rome“, de heer Bernier, werd bekroond. Ten slotte werd, na vele moeilijkheden, tot de uitvoering van het bekroonde ontwerp besloten.

Bij de beoordeling der plattegronden dient men in aanmerking te nemen, dat het beschikbare terrein, door vier straten ingesloten, uiterst beperkt mocht heeten, ja dat het eigenlijk voor den bouw van een behoorlijk ingerichte schouwburg veel te weinig ruimte bood. Zoo bleef er den bouwmeesters geen gelegenheid, om door bijzondere vindingen aan de plattegronden iets eigenaardigs bij te zetten. De grote lijnen van het langwerpige gebouw waren reeds vooraf gegeven. Een vijfde van de diepte diende voor vestibule, trappen en foyers te blijven, twee vijfden moesten bestemd worden voor de zaal en hare aanhoorigheden, terwijl de overschietende twee vijfden door het tooneel met zijn bijlokalen werden in beslag genomen.

Zoo moest het geheel noodzakelijk iets zeer bekrompens krijgen. De vestibule is zóó klein geworden, dat men eigenlijk niet de deur in huis valt. Een eigenlijk gezegde trapzaal ontbreekt; de twee hoofdtrappen zijn terzijde achter de vestibule aangelegd. Het gebrek aan ruimte noodzaakte zelfs tot het maken van schelue gedeelten aan die trappen, wat, bij een paniek, zeker de schromelijksche gevallen zal kunnen hebben. Ook van naar twee zijden afgeronde treden is een al te overvloedig gebruik gemaakt, zoodat ook hierin een gevaar ligt. De trappen, die wij hier bedoelen, zijn alleen bestemd voor de bezoekers, die zich naar de duurste rangen begeven.

De zaal is, op de bekende manier, wit met goud

Voor die der goedkoopere, en dus hooger gelegen rangen zijn vier trappen bestemd, die haar aanvang nemen in de twee zijvestibules welke, onder het parterre, door een hal met buffet verbonden zijn.

Er zou op deze vier trappen geen aanmerking te maken zijn, indien zij ieder in een vuurvaste omgeving afgezonderd waren, en alleen de bezoekers van bepaalde rangen daarvan in tijd van nood gebruik moesten maken. Het mag evenwel zeer bedenkelijk geacht worden, dat zulks niet het geval is; de trappen toch dienen tevens als noodtrappen voor die bezoekers der betere rangen, die niet naar de hoofdtrappen kunnen ontsnachten. Daardoor is een zelfde toestand geschapen, als in den vorigen stads-schouwburg te Amsterdam aanwezig was. Men stelle zich voor den stroom der bezoekers van boven, die in tijd van nood langs deze trappen naar beneden dringt, en die het aan de op tuissenverdiepingen ook dringenden onmogelijk maakt, zich te reden! Het is wel zeker, dat alleen de bekrompenheid van het terrein tot een ordonnantie als deze kon leiden.

Een goed denkbeeld was het, dat de gangen, achter de loges aanwezig, zoo ruim mogelijk gemaakt zijn. Daardoor wordt het bereiken der trappen althans vergemakkelijkt. Maakt men echter een vergelijking tuissen de plattegronden van de opéra-comique te Parijs en van den nieuwe Stadsschouwburg te Amsterdam, dan valt die, vooral wat de veiligheid aangaat, zeer ten gunste van Amsterdam uit.

Men mag den heer Bernier over zijn plattegrond geen aanmerking maken, omdat het hem onmogelijk was, op de beschikbare plek wat beters te ordonneren. Evenwel, wat de opstanden betrifft, geldt deze verzachtende omstandigheid niet.

Gegeven de plattegrond, was daarvan zoowel wat gevels als doornaden aangaat, al gauw iets oorspronkeliks te maken geweest. Doch de heer Bernier, „Prix-de-Rome“, heeft daartoe geen enkele poging gedaan. Zijn voorgevel is zoo banaal mogelijk. Boven zeven treden is een rustiek basement aanwezig. Het rustiekwerk zet zich aan de beide zijden als lisenen tot aan de kroonlijst voort. In de middenrisaliet evenwel zijn de drie bekende grote boogramen „à la Vénétienne“, zoals men dit op de Ecole noemt, aangebracht. Naast en tuissen deze vensters zijn de onvermijdelijke Korinthische kolommen, met de niet minder onvermijdelijke kornissende kroonlijsten aanwezig, die in dit geval bijzonder lomp geprofileerd werden. Dan komt een attiek met kariatiden, en ten slotte de niet bepaald nieuwe „Philibert“-kap. Een paar nissen met beelden naast de grote vensters, een balkon en twee allerbaanste opschriftborden in het attiek volmaken den gevel.

Als een Hollander van thans het zou wagen, iets dergelijks te voorschijn te brengen, dan kon hij zeker zijn, dat een gerechte critiek de fiolen harer toorn over hem zou uitgieten. Het is wel een bewijs van de achterlijkheid der Franschen in zake architectuur, dat zij een gevel als deze ten hoogste bewonderen.

Gaat men een der hoofddeuren binnen, dan komt men in de vestibule, die betrekkelijk sober gehouden is. Eenige treden leiden naar het bordes, vanwaar de hoofdtrappen beginnen. Twaalf kolommen van rood graniet met bronzen kapiteelen, alles zeer klassiek, zijn ter versiering van dit bordes aangebracht.

De middenste trap leidt, juist als in Garnier's scheping naar het parterre, de beide op zijde gaan naar de loges. Eindelijk leiden nog enige treden tuissen de genoemde trappen in naar de ruimte onder het parterre, waarvan wij boven reeds melding maakten.

geschilderd. Negen travées zijn om het parterre aangebracht; zij dragen de zoldering, die op 17 M. boven den parterre-vloer zich verheft. In de pendantifs zijn takken, maskers en gevleugelde kinderen van staff gemaakt. De pijlers eindigen in de kariatiden, wat ontwijfeld een erg afgezaagd motief mag worden genoemd. Schilden, maskers en dergelijken zijn nog hier en daar tot vulling gebruikt. En als wij dan nog vermelden de obligate gevleugelde dames boven de tooneelopening, dan zal men begrijpen, hoe banaal de geheele zaal geordonneerd is. Geen de minste poging werd gedaan, om de principes, waarvan de moderne versiering uitgaat, in toepassing te brengen. Alles is aangeplakt zonder eenig verband met de constructie niet alleen, maar ook zonder het minste begrip van symboliek.

Tegen de zoldering heeft Benjamin Constant een schaar van figuren geschilderd op de wijze, zoals de 17e- en 18-eeuwsche decorateurs dat plachten te doen. Welke reden was er echter, om het werk dier virtuosen nog eens, maar zonder de kunst van vroeger te herhalen? Benjamin Constant is geen Tiepolo. Hoeveel moeite zijn figuren ook doen, om zich van hunne gunstigste zijde te vertonen, het baat niet. Manon, Carmen, Mireille, Basile, la Dame Blanche, het zijn niets dan in maskeradepakken gestoken modellen; in de middenpartij zijn die modellen, grootsdeels van hun kleedij ontdaan, in allerlei verkoorting getekend. Hoeveel soberder en passender had deze zoldering niet versierd kunnen worden! Want ook zelfs als men op de compositie geen acht geeft, zijn toch de kleuren op zich zelf reeds in onaangenaam contrast met het wit en goud van de rest.

Ook op de trappen is schilderwerk aangebracht. Flameng heeft hier het pensel gevoerd. Zijn panelen en zoldering voldoen al evenmin aan de eischen, die gesteld mogen worden. Hij is naturalistisch, maar niet decoratief. De oude Italianen hadden beter begrip van wat een muurschildering moet zijn; zij hielden hunne entrekken eenvoudig, en vulden die met tamelijk vlakke tinten in. De heer Flameng echter heeft luchtperspectief, licht en bruin, kortom alles wat op een „tableau de chevalet“ alleen gepast is, aangewend, en is daardoor het doel ten eenenmale voorbij gestreefd.

In den foyer is het al niet beter gesteld. Hier heeft Maignau voornamelijk het werk gedaan, maar het zich al zeer gemakkelijk gemaakt. Men ziet daar bv. een wand, waarin drie deuropeningen met frontons daarboven, aanwezig zijn. De oude Italianen, bijvoorbeeld Luini, wisten met groot talent dergelijke moeilijkheden te overwinnen, en er hunne compositiën naar in te richten.

De heer Maignau echter deed anders; hij beschouwde de deuren alleen als een noodzakelijk kwaad, doch trachtte daar volstrekt geen partij van te trekken. Daarom heeft het den schijn, alsof vroeger de wand geen deuren bezat, maar of die er later pas zijn ingebroken. Het plafond vertoont natuurlijk een aantal vrouwelijke figuren, die de onmogelijkste houdingen hebben aangenomen, en den beschouwer op het hoofd schijnen te vallen.

Is de wand van Maignau, afgescheiden van de minder gunstige compositie en het totaal gemis aan adel, in den stijl althans nog enigszins decoratief gehouden, de muur door Gervex beschilderd, is niets dan een reusachtig „tableau de chevalet“, waarop „La foire Saint-Laurent“ is voorgesteld. Een Fransch criticus riep bij de beschouwing bewonderend uit: „On dirait cela pris sur le vif“, doch begreep niet, dat hij daardoor juist een verpletterend vonnis over het werk als decoratie velde.

De nieuwe rarijsche schouwburg is een bewijs te meer voor de weinig bevredigende resultaten die het academisch onderwijs oplevert. De Fransche bouwkunst staat sinds jaren al stil; zij behelpt zich met de oude clichés en denkt er niet aan, maar wat nieuws te zoeken. Enkele jonge kunstenaars trachten wel naar iets beters, doch hun poging wordt van officiële zijde in het geheel niet aangemoedigd. Frankrijk is het land van de sleur, en het zal nog lang duren, eer de bouwkunst daar tot frisscher leven ontwaakt.

J. P. DE BORDES.

Donderdag, 5 Januari jl., overleed te 's-Gravenhage op 82-jarigen leeftijd de heer J. P. de Bordes, die als de schepper en bouwmeester der eerste Indische spoorwegen beschouwd mag worden.

Na als officier bij 't wapen der genie hier-te-lande eervol gediend te hebben, verwisselde hij de militaire loopbaan met een betrekking in 's lands burgerlijken dienst en vervulde hij enige jaren het lidmaatschap van den raad van toezicht op de spoorwegdiensten. Kort daarna werd hij benoemd tot hoofdingenieur bij de immiddels gevestigde Ned.-Ind. Spoorwegmaatschappij. Toen de heer De Bordes in 1803 naar Indië werd uitgezonden om zich daar met den spoorwegaanleg te belasten, was er nog geen enkele spoorbaan gebouwd. Vandaar dat hij eerst een reis door Engelsch-Indië maakte, ten einde voor het reuzenwerk dat hem op Java wachtte, zijn voordeel te doen met hetgeen in de Britsche kolonie op het gebied van aanleg en exploitatie reeds tot stand gebracht was.

Bestaande door een staf van ingenieurs, waaronder verscheidene die vroeger zijn wapenkameraad geweest waren, hield hij zich gedurende 5 jaren met de leiding van den spoorwegbouw op Java bezig. In 1808 van zijn zending in het moederland teruggekeerd bleef hij nog enigen tijd als hoofdingenieur bij de Indische spoorwegmaatschappij werkzaam, totdat hij in 1809 zijn ontslag nam met de onbaatzuchtige bedoeeling om de uitgaven der maatschappij, die toen geen tijdsperiode van financieelen bloei doorleefde, niet door zijn tractement te drukken.

In 1873 werd hij benoemd tot commissaris der maatschappij en tot aan zijn dood bleef hij door het telkennale herhieuwd vertrouwen der aandeelhouders in het bestuur zitting houden; na het overlijden van den heer Van Eeghen, tevens als voorzitter van het college van commissarissen.

De heer De Bordes was tevens directeur der Ned. Zuidoster-Spoorwegmaatschappij. Maar ondanks de drukke bezigheden, die deze functien hem oplegden, vond hij steeds tijd en gelegenheid om tot kort voor zijn dood nog op andere wijze werkzaam te zijn. Zijn belangstelling in de openbare zaken hield daarmede gelijken tred en ten bewijze daarvan zij slechts herinnerd, dat hij tevens gedurende vele jaren aan het hoofd stond van den raad van bestuur van het Kon. Instituut van Ingenieurs, in welke functie hij onder de feestelijke receptie van Ferdinand de Lesseps leidde. Menige instelling of vereeniging in de stad zijner inwoning, die de ontwikkeling der weivaart, vooral op technisch en industriel gebied, in haar banner schrijft, bezat in De Bordes een ijverig medewerker en een grote drijskracht.

BOUWPATROONSVEREENIGING.

Te Amsterdam is opgericht een Naamloze Verenootschap „Bouwpatroonsvereeniging“, die zich ten doel stelt het uitvoeren van verbouwingen, herstellingen, uitbreiding en onderhoud van gebouwen enz., zoowel door aanneming als volgens tarief.

Door hare wijze van werken, waarbij samenwerking der patroons bij de verschillende bouwvakken op den voortgang staat, terwijl het beheer in één hand het toezicht en de controle waarborgt, poogt de verenootschap ook hen, die den zoogenaamde „kleinen bouw“, en herstellingen laten verrichten, de voordeelen te verschaffen, die in het aannemen van werken door één persoon te vinden zijn.

Zoo meent men tegemoet te zullen komen aan de dikwijls gegronde bezwaren, die eigenaren en beheerders van gebouwen ondervinden bij het uitvoeren van werken of herstellingen aan hunne perceelen.

Als voordeelen worden genoemd:

1e. Dat de werkgever bij werken, de verschillende bouwvakken betreffende, slechts met één persoon, den directeur, te onderhandelen heeft.

2e. Dat door deze samenwerking de eene vakafdeling geen schade veroorzaken kan aan werken eener andere vakafdeling, zonder in de nadelen daarvan zelve te delen.

3e. Dat alle bouwwerken, tot zelfs in de kleinste onderdelen, worden uitgevoerd onder het scherp toezicht van den directeur, die een deskundig persoon is.

4e. Dat de rekeningen voor kleine herstellingen of onderhoudswerken, veelvuldig hoog opgevoerd en niet na te gaan, thans streng onpartijdig gecontroleerd en volgens vastgestelde tarieven, welke ten kantore inzage liggen, berekend worden.

De vereenigde bouwpatrons beoefenen het metsevak, timmervak, loodgietersvak, stucadoorschervak, schildervak en steenhouwvak, en zijn in de Amsterdamsche bouwwerkelij met vere bekend. Maar ook behangerswerk, smidswerk enz. zal men desverlangd verricht kunnen krijgen. Als directeur treedt op de heer C. T. Sparringa, N. Doelenstraat 8.

Het komt ons voor dat deze maatschappij, die aanvankelijk op bescheiden wijze hare werkzaamheden begint, alleszins verdient gesteund te worden.

Door de aannemerij, zoals die sedert het laatst der vorige eeuw hier-te-lande zich ontwikkeld heeft, zijn de patroons, die de eigenlijke bouwambachten beoefenen, geheel naar den achtergrond gedrongen. Voor zoover zij niet in het zoogenaamde burgerwerk een bestaan kunnen vinden, zijn zij tot onder-aannemers geworden. Die positie is voor hen niet aangenaam. De directie, die de werken leidt, kent hen niet, behoeft hen althans niet te kennen, daar zij alleen met den aannemer te maken heeft. Deze beurt het geld, dat wordt uitbetaald, en het is voor de onder-aannemers dikwijls moeilijk, het hun komende te krijgen. Ja zelfs moeten zij dikwijls het gelag behalen.

De nadelen, aan het aannemsysteem verbonden worden thans algemeen erkend. De taak van den aannemer is eigenlijk geen andere, dan tusschenpersoon te zijn tussen degenen die het werk leidt en degenen, die het uitvoeren. Een dergelijke tusschenpersoon zou overbodig zijn, als de architecten en ingenieurs in staat waren, hun werken in eigen beheer uit te voeren. Voorlopig zal dat nog wel niet het geval wezen, en zoo kan de „Bouwpatroonsvereeniging“, die een deskundig directeur heeft, in een bepaalde behoefte voorzien.

De financiële belangen der patroons zijn bij dien directeur, door hen aangesteld en bezoldigd, natuurlijk in betere handen dan bij een aannemer. En de directie, direct in aanraking komende met de patroons, die het werk verrichten, hebben veel meer zekerheid dan anders, dat alles volgens de regelen der kunst zal worden uitgevoerd.

De samenwerking, die reeds in onzen tijd zooveel tot stand bracht, kan ook in dit geval schoone vruchten afwerpen; al is het dan niet onmiddellijk, zij kan ook aan de veredeling van het ambacht, aan de verbetering van den toestand der werklieden ten goede komen.

PRIJSVRAGEN

VOELSBADHUIS TE ZAANDAM.

Gedachte Redactie,

Naar aanleiding van een opmerking, voorkomende in uw blad van 3 Dec. jl., omtrent het te stichten Volksbadhuis van de afdeeling Zaandam van de N.-H. Vereeniging „Het Witte Kruis“, heeft het bestuur van deze afdeeling de eer onder de aandacht van alle belanghebbenden te brengen, dat:

10. deze vereeniging is een philanthropische, die, met dalkelijk weinig inkomen in uitgebreiden kring werkzaam, het zich een plicht rekende te trachten zóó goedkoop mogelijk aan goede plannen voor een dito volksbadhuis te komen.

20. het bestuur van gezegde vereeniging niet is een bouwkundig college en dus gaarne wil erkennen, bij het uitschrijven der prijsvraag minder gangbare uitrukkingen te hebben gebezigt.

30. benoemd zijn tot leden der jury voor de beoordeling der ingekomen plannen de heeren: F. J. van den Burgsteeden, kapitein-ingenieur; Th. A. De Koster, sanitary engineer; J. van der Koogh, stadsarchitect te Zaandam;

40. gaarne door het bestuur — behoudens goedkeuring der jury — aan de bekroonde ontwerpen, naar keuze een gouden medaille of f 50 en een zilveren medaille of f 25 zal worden toegekend.

U dankzeggend, geachte redactie, voor de verleende plaatsruimte — namens de afd. Zaandam v. d. N. H. vereen. „Het Witte Kruis“.

Hoogachtend,

5/1 '99.

Het Bestuur.

Gaarne plaatsen wij bovenstaand schrijven. Het blijkt dat thans een jury benoemd is die voor eene goede beoordeling den noodigen waarborg geeft. Of schoon het bezuur tegen de te lage beloening niet weggenomen is, kunnen zij, die tijd en lust hebben aan deze prijsvraag mede te werken, zich uithoofde van het beoogde doel, erbij neerleggen.

(Redactie)

VRAGENBUS.

Welke zijn de adressen van windmolen-constructeurs of fabrikanten in ons land? Bedoeld worden ijzeren windmolens.

De Redactie houdt zich voor de beantwoording dezer vraag aanbevolen.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE LEIDEN.

Vergadering van 29 December 1898.

In deze vergadering trad als spreker op de heer Jan de Quack, te 's-Gravenhage, met een lezing „Over het railwesen in de Bouwkunst“. Daar van deelzame lezing, in de vergadering van het Bouwkundig Genootschap te 's-Gravenhage van 27 December jl. gehouden, in een vorig nummer een kort verslag gegeven werd, mogen wij te kunnen volstaan met de vermelding dat de voorzitter door de talrijke aanwezigen met grote aandacht werd gevolgd.

Na de goedkeuring der grondige jaarcijfers rekening van den penningmeester werd in plaats van den heer P. de Wilde Jr., die niet herkiesbaar was, tot bestuurslid gekozen de heer D. Komen. De Voorzitter werd bij acclamatie herbenoemd.

De heer J. P. de Koning had voor de kunstbeschouwing afgestaan het tijdschrift „Praktische Wohnhäuser und Villen“, terwijl voor een fraaie collectie voorwerpen uit de plateelbakkerij „Zuid-Holland“ was gedexposeerd.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Bij kon. besluit is ingesteld een korps ambtenaren der post en telegrafie, verdeeld in drie klassen, op jaarwenden van 1500 tot 1600, 900 tot 1200 en 400 tot 600 gulden.

Dese ambtenaren zullen dienst doen op de bureaux van de inspecteur der post en telegrafie en van de ingenieurs der telegraphie.

Mede is bepaald, dat de trakteerstenen van de directeuren der telegraafkantoren te kl. voortaan zullen zijn van 2800—3000, in plaats van 2500—2600 gulden.

ROTTENBACH. De Gemeenteraad nam in zijn zitting van Donderdag jl. het besluit de voorgenomen heraardelingen in zake de bouwplannen-Veldhuizen in Oost-Varkenoord te vordigen om reden even voor den aanvang der vergadering een nieuw adres van den heer D. Veldhuizen is ingekomen.

In dit schrijven wordt o. a. gezegd dat, dat naar het adressaat afvoer van hemelwater in de polderloopen; lozing van fecale en mensengewater in een reservoir, en oppomping derzer stoffen naar een riool, door den bestendijkchen grond, loozende op de rivier.

Afhans, wanneer niet de bewaren der gezondheid-commissie, die daarin een ernstig gevaar ziet voor de verontreiniging van het drinkwater der gemeente, geen rekening heeft te worden gehouden. Adressaat heeft gevonden reden om aan te nemen, dat het hem gelukken zal, de daartoe noodige beschikking over den grond buitendijks, nabij het hem toebehorende terrein, te verkrijgen.

Een betere oplossing komt hem echter voor, opneming van de door hem aan te leggen riolering in een der bij de Massahaven ontworpen bemalingdistricten.

De directeur der gemeentewerken acht deze oplossing in casu niet mogelijk, doch adressaat wenst, naar aanleiding van het laatste rapport van den directeur, enkele opmerkingen in het medede te brengen.

De directeur schrijft, dat men bij de vergroting van een bemalingdistrict moerde kosten krijgt, en motiveert dit. Duidelijk is het, dat de directeur hierbij op het oog heeft een gebied horizontaal gelegen polderland, en buiten beschouwing heeft gelaten de omstandigheden dat de adressaat zijn terrein kan oppoegen — wantsoe bij zoos nodig ook bereid is — tot 1.5 M. boven R.P. dat is tot 1.5 M. boven het district, waarschijn het plan tot bemaling reeds schijnt te zijn vastgesteld. Het terrein van den heer Veldhuizen zal dus vanzelf afwijken in de rijken ten westen van de spoorkaart. Daarmede vervallen al de geldelijke bewaren van den directeur.

En nu de technische bewaren. Zij zijn het passeren van den spoorkaart met rijken en het onderlaag bij wolkbreuken van de huizen in het lager district door water van het hoger district. Bedoelde bewaren worden door den directeur met praktische, doch niet adressaat meent, onjuiste voorbeelden toegelicht.

Bij het riolieren van steden zijn hoofdriolen van 0.8 × 1.2 M., en straatriolen van 0.5 × 0.7 M. niet de kleinst. Voor een kwartier als het noordelijk district zijt zelfs, na de adressaat meent, niet groter gebruikt. Zij liggen op het hoogste punt ongeveer 1 meter met de kranen onder de straat.

De straten in het noordelijk district liggen op 0.4 M. onder R.P., zoodat de bodem van het hoofdriool aan de grond bij Hilleberg op 2.3 M. onder R.P. en die van het straatriool aldaar op zijn hoogste punt op 2.3 M. onder R.P. ligt. Werd die riool bemalen door het Westelijk stoomgemaal, dan zou het de Schie en de spoorkaart moeten passeren. Van de grond bij Hilleberg tot de Schie is 1000 M. rioolbodem op ± 2.9. Van de Schie tot den spoorkaart is 1000 M. rioolbodem op ± 5.2. Van dien duiker tot het Westelijk gemaal is 1000 M. rioolbodem op ± 6.8. Neemt men nu in aanmerking, dat de spoorkaart bij den duiker op ± 1.6 ligt, dan weet de ingraving aldaar ten minste 6.8 M. Dat bij zulke diepe ingravingen en zooviel bewaren als Schie en spoorkaart opleveren, van het maken dier aanschutting is afgezien, kan geen wondering baren.

Geheld anders in het geval in den Varkenoordse Polder. Het Zuid-oostelijk bemalingdistrict ligt op R.P.; het hoogste riool met den bodem op 2.5 M. onder R.P.; dan ook de bodem van het riool vink voor den spoorkaart nabij het terrein van adressaat op 2.5 M. onder R.P. of lager. De spoorkaart ligt aldaar op 1.4 M. onder R.P.; de kruin van het gewelf van den duiker op ± 0.5 M. + R.P.; en de vleer van den duiker op 2.5 M. of meer boven R.P. Daar nu alle bewaren dat wat adressaat wil doen, namelijk zijn terrein oppoegen tot 1.0 M. boven R.P., dan komt de bodem van het hoofdriool op het hoogste punt op 1 M. onder R.P. en die van het hoogste straatriool op 0.6 onder R.P., zoodat van dien polder een deel van ten minste 1000 M. uit den duiker met een hoofdriool, en van 800 M. met straatriolen, te samen dus van ongeveer 1800 M. kan worden grotteerd. Zonder den enkel bewaar, daar zulke de spoorkaart niet doorgegraven hoeft te worden, want men legt het riool in den duiker, bij wijze van zinker.

Daar het water bij wolkbreuken en gewone regen op de straten komend door den zinker, en dat van het niet grotteerde polderdeel door het overblijvend deel van den duiker zelf wordt afgeweerd, kan er van een werkelijke vermindering van de capaciteit van den duiker eigenlijk geen sprake zijn.

Buiten de aangegeven wijzen van oplossing zijn er nog anders. Aanbesteding van de rijken van den adressaat aan het bestaande gemaal van den polder Varkenoord is mogelijk. Rioloering van het oostelijk deel van Varkenoord door de gezamenlijke ingelanden in dat deel van den polder, en stichting van een eigen stoomgemaal, zoo, Indien, elke andere oplossing onverhoop door de gemeente werd geweigerd, ten slotte nog in aanmerking kunnen komen. Doch adressaat acht het overbodig daaromtrots thans in bijzonderheden te troeven. Hij meent voldoende te hebben aangegeven dat een bevredigende oplossing alleszins bereikbaar is.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: overgeplaatst: naar de directie de hoofdingenieur te kl. J. Nuhout van der Veen; naar de res. Provincie Regenten, de ope. te kl. J. K. C. Fahr; naar de res. Bagelen, de ope. te kl. A. H. van Bebber; naar de directie, de ope. te kl. Ch. J. Odenthal;

geplaatst: in de res. Batavia, ten einde als aardzaamwoud ingenieur op te troeden, de ter beschikking gestelde ambtenaar op non-activiteit A. Ch. Nieuwenhuys; in de residentie Batavia, de benoemde aspirant-ingeneur F. A. Ypes; bij de Westerlijnen, de ter beschikking gestelde ambtenaar op non-activiteit H. Langlaan; hij de directie, de ambtenaar ter beschikking W. J. Stoop;

gesteld: ter beschikking van den chef der irrigatieafdeling Brastagi, met Malang als standplaats, de acht. ter beschikking C. A. van Leeuwen;

ontstaan: enrol uit de tijdelijke waarneming der betrekking van gezagvoerder aan den wal, chef van het personeel en materieel bij den dienst van het baggermaterieel te Tandjung Priok, de architect te kl. J. C. W. F. Dittmar; enrol van zijne tijdelijke indienststelling als opzichter bij 's lands plantentuin te Buitenzorg G. Dispering; enrol van zijne tijdelijke werkzaamstelling als eerste monteur voor het ineenstellen en in werking brengen van de transportkabelbaan ten behoeve van de beveiligingswerken in de Solo-vallei L. Born;

tijdelijk gesteld: ter beschikking van den directeur der B. O. W. om bij de exploitatie der westelijke lijnen op Java te worden benoemd, de ambtenaar op non-activiteit H. Langelaan, en de aspirant-ingeneur W. J. Stoop en C. A. E. van Leeuwen;

ontslagen: wegens overcompleet, enrol uit zijn betr. de dienst tekl. J. Fahr;

benoemd: tot tijdelijk tekenaar bij den dienst der exploitatie van den Staatspoorweg ter Sumatra's Westkust, A. A. J. Souman.

— Bij de expl. der Staatspoorwegen op Java is: overgeplaatst naar de Westerlijnen, de instrumentmaker J. Andes;

— Bij den dienst van het mijnenwezen is: overgeplaatst naar Batavia, de ingenieur te kl. N. Wing Keaton, en de opzilener te kl. G. J. H. Brender à Brandis.

— Bij kon. besluit is benoemd tot district-inspecteur der spoordienst C. C. van 't Groenewout, civiel-ingeneur te 's-Gravenvoort;

— Bij kon. besluit is, met ingang van 16 Jan., A. Klaassen te Leeuwarden, benoemd tot bareelambtenaar der derde klasse van den rijkswaterstaat.

— Dose den Minister van Waterstaat is P. W. J. Carpay benoemd tot hulpgewoon opzichter bij het leveren en plaatsen van meerpalen langs het Noord-Hollandse kanaal.

— De directeur der drinkwaterleiding te Rotterdam, de heer S. C. Vogel, herhaalt den dag, waarop hij voor 25 jaren zijn tegenwoordige functie aanvaardde.

— Op 1 Januari was het 25 jaar geleden, dat de heer F. Berghuis, directeur der Arnhemse ambachtsschool, als zoodanig benoemd werd.

— De Keizer van Duitschland heeft op Nieuwjaarsdag den voorzitter van de Duitse schilderkunst, den 83-jarigen Adolf Menzel, de orde van den Zwarten Adelaar verleend.

— Den 8 Januari overleed de ingenieur J. P. de Bordes op 82-jarige leeftijd te 's-Gravenhage.

— Josef Israëls is door de afdeling Friese Kunsten der Koninklijke Academie van Belijf tot associé gekozen ter versiering van Edward Berne-Jones; Dr. Cuypers ter vervanging van Charles Garnier.

— Tot tweede opzichter der gemeentewerken te Haarlem is benoemd de heer J. van Campen, aldaar.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING,
VAN-HEN-HELSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Hoofdop. of Opx.-Teekn. leeft. 32 j. sal. / 100 p. m. of hoger.	
2. Opx. van W. of B. Bouwk.	25 * * 75 *
3. Uitv. of B. Opzichter	29 * * 90 *
4. B. Opzichter	48 * * 100 *
5. Opx.-Teeknaris	30 * verl. sal. / 80 p. m.
6. Opx.-Teeknaris	24 * * * 60 à 70 "
7. Opx. of B. Teek.	20 * * * 60 à 70 "
8. B. Teeknaris	20 * * * 45
9. Machinist-monteur	45 * verl. * 200 à 300

Op verschillende tentoonstellingen met zilver bekroond als hoogste onderscheiding.

Leverancier der K. N. Marine, verschillende

Stoombootmaatschappijen en fabrieken, waarvan getijdschriften voorkomen. Deze roesters trekken niet krom, zijn bestand tegen een hitte van 200° C. en geven grote beveiliging in brandstof.

Monster voor en Prijscovert op aanvraag gratis.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur der gemeentewerken te Dordrecht. Jaarwedge / 4000. Adres voor 1 Februari aan Burg en Weth. (Zie ad. in dit no.)

— Bouwkundig opzichter bij den dienst der gemeentewerken te Leeuwarden, voorlopig voor één jaar. Jaarwedge / 500. Adres voor 1 Jan. aan den burg. (Zie ad. in het verl. no.)

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS van Dordrecht, roepen op sollicitanten naar de betrekking van

DIRECTEUR

Gemeentewerken,

waaraan is verbonden een jaarwedge van f 4000.

Aanvaarding der betrekking op 1 April 1899.

Sollicitatiestukken voor 1 Februari 1899 in te zenden aan Burgemeester

en Wethouders.

Zij, met wie persoonlijke kennismaking wordt verlangd, zullen tot een onderhoud worden uitgenodigd.

Burgemeester en Wethouders voor-

naam,

H. A. NEBBENS STERLING,

Burgemeester.

A. R. ZIMMERMAN,

Secretaris.

W. J. WEISSENO,

Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabriek: GEIJKTE DUNSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlaten,
STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,

KOPEREN EN STALEN
Peilijnen, Peilloeden, Peilstokken,
PEILSCHALEN ens.

Magazijn van Passerdozen,
TEEKENBEHOEFTEN
en Optische Instrumenten.
EQUERRES, PRISMA'S ens

Patenten

worden verschaffen en verkocht

door

H. & W. Pataky

Patiotkarsas

ZEELAND 111, Leiden, NL.

opgericht 1892

Beets over 30 000

Patenten aangevraagd.

Verkoopcontracten van pa-

tekenen eigendommen tot een be-

diging van ca. 27/4 mill. fl.

Uitlichtingen & prop. niet.

SPECIALITEIT

IN

Hartguss Roosterstaven „Bureka."

Op verschillende tentoonstellingen met

zilver bekroond als hoogste onderscheiding.

Leverancier der K. N. Marine, verschillende

Stoombootmaatschappijen en fabrieken, waarvan

getijdschriften voorkomen. Deze roesters

trekken niet krom, zijn bestand tegen

een hitte van 200° C. en geven grote be-

veiliging in brandstof.

Monster voor en Prijscovert op aanvraag

gratis.

R. IDE.

Spuistraat 108, AMSTERDAM

— Een tekenaar, bekend met kaartwerk, en een tekenaar, bekend met waterpassen, bij de Ouv-Betuwe-trammetschappij, Schriftel. adres, met opgave van vroegere werkzaamheden, aan de directie te Arnhem, Roermondsplein 4.

— Jong constructeur voor de teekenschool eerder machinefabrik. Adres lett. D. D. L. Alg. Adv. bureau Nijgh & Van Ditzmar, Rotterdam.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 180 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Makin.

Hooftagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANES & Co., te Barneveld.

Specialist voor de Levering van complete Badmeubilijnen. — Primitieve Badmeubilijnen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcellain Badkamers, IJzeren Badkamers. — Closets, Wandschalen, Urines, etc. — VERWARMING en VENTILATIE.

AANBESTEDING

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS der Gemeente Arnhem zullen Woensdag 18 Januari 1899, 's voormiddags 11½ uur, in het openbaar, ten Gemeentehuize AANBESTEDEN:

BESTEK No 1.

Het MAKEN en STELLEN van een gesmeed IJZEREN HEK, lang circa 160 M.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 17 Januari a.s., des voormiddags van 10—12 uur aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat; bestek met gezegd inschrijvingsbiljet en tekeningen à f 1,00 tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

AANBESTEDING.

Door Commissarissen der Nieuwe of Litteraire Societeit te 's-Gravenhage,

zal op Donderdag 26 Januari 1899, des middags ten 2 ure, in een der lokalen hunner Societeit

worden aanbesteed:

Het amoveeren van 2 Perceelen aan het Plein en een Perceel aan de Doe-lensstraat te 's-Gravenhage en het aldaar bouwen van enige lokalen ter vergroting der bestaande Societeit.

Aanwijzing in loco op Dinsdag 17 Januari e.k., des morgens ten 9½ ure, stadhuis.

Inlichtingen geeft de Architect Johs. Mutters Jr., elken Dinsdag en Donderdag vóór de aanbesteding, van 's morgens 10—12 ure, in een der lokalen van genoemde Societeit.

De inschrijvingsbiljetten moeten aan een der Societeitslokalen, Doe-lensstraat, zijn ingeleverd uiterlijk den 25e Januari 1899, voormiddags 12 ure.

Bestek en tekeningen liggen voor gegadigden tor insage in een der lokalen van genoemde Societeit en in het gebouw van de Maatschappij tot Bevoordering der Bouwkunst, Monizstraat 402 te Amsterdam en zijn te verkrijgen tegen betaling van f 10— (Tien Gulden) bij de Boek-, Courant- en Handelsdrukkerij van F. J. Bellintante voorheen A. D. Schinkel, Poppoleumgacht 7 te 's-Gravenhage, vanaf 10 Januari e.k. Bij verending bin-nederland f 11,— tegen inzending van postwissel.

Naamloose Vennootschap BOUW PATROONSVEREENIGING,

Teleph. No. 1455, AMSTERDAM, Kantoort N. Doelenstr. 8,

belast zich met het uitvoeren van Verbouwingen, Herstelling, Uitbreidings en Onderhoud van Gebouwen, zoowel door aanneming als volgt tarief.

Prospectus wordt op aanvraag toegezonden.

De Directeur:

C. Th. SPARRINGA.

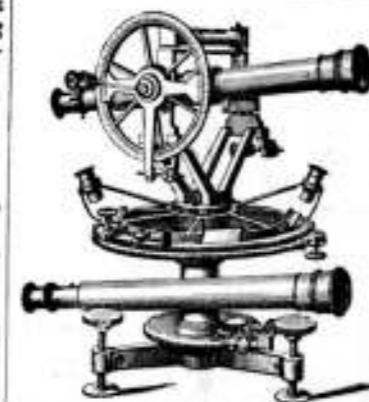
BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, o.s.

Geëmailleerde

Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden den bakvloer en Draaibovens.

J. DE KOK.

Speciaal adres voor
Belgische Stucadoor- en
Duitsche Model Albastgips.
PORTLAND CEMENT.

Harmeren Schoorsteenmantels.

Alleen-Verkoop voor Amsterdam
van Pappoleum en
Pappoleum Behoud.

Kantoor en Magazijn:
Rozengr. 60. AMSTERDAM.

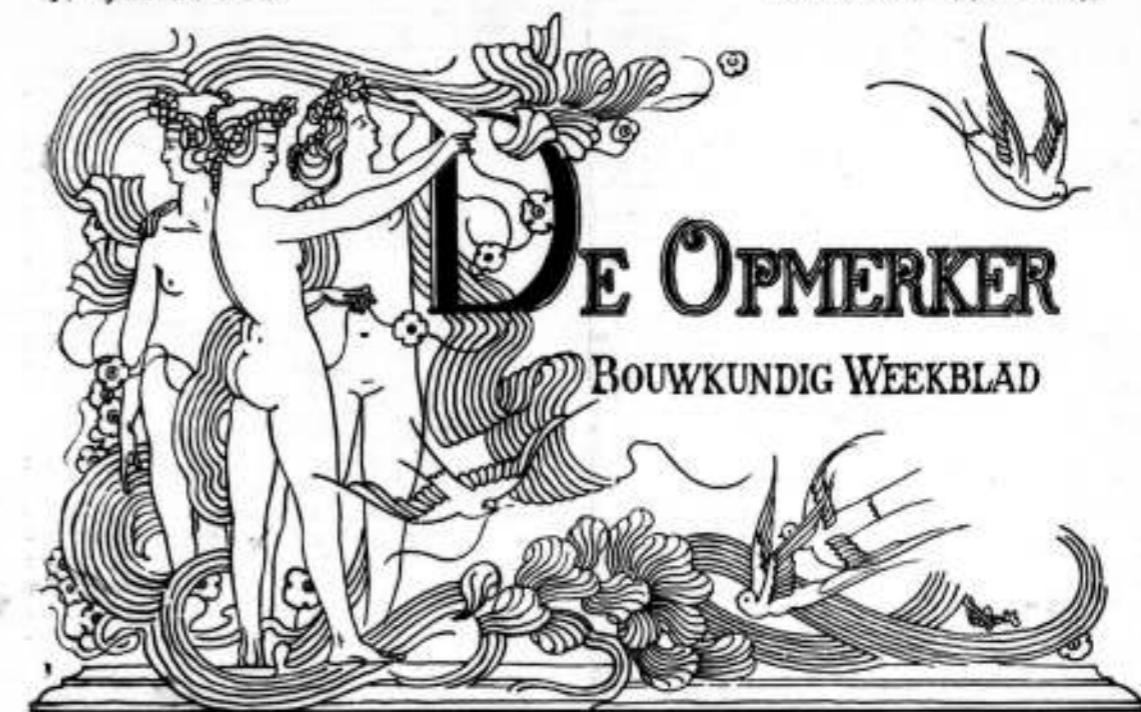
HOUTEN
Parketylloeren.

GEBR. VAN HALSEN.
Massaalmuurfabriek — DEN HAAG

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

34ste JAARGANG N°. 2.

ZATERDAG, 14 Januari 1899.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zile Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6,50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7,50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0,25, sonder plaat f 0,15. Advertentien van 1 tot 6 regels f 1,00, het bewijznummer daarentegen begrepen; voor elken regel meer f 0,15. Grote letteren worden berekend naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen vallen bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

LEEUW EN LAM.

De volheid der tijden is nog niet gekomen; de leeuw wil niet met het lam verkeeren, ja het is al veel, wanneer hij dit onschuldig schepsel niet verslindt.

Wien warmt de wol, wie schudt de fiere manen? Het is ons onverschillig of men Architectura dan wel de Maatschappij als leeuw of lam wil aanzien. Zooveel is zeker, dat er van vredzaam samengaan der twee niets te bemerken valt.

De Maatschappij had in haar laatste circulaire een zeer verzoenend toon aangeslagen, maar het effect daarvan al dadelijk bedorven door uiting te geven aan een gevoel van eigenwaarde, dat in de gegeven omstandigheden wel iets van zelfoverschatting had. Architectura op haar heurt gaf in den afgelopen zomer duidelijke blijken, dat het zich als primus inter pares beschouwde.

Dat twee niet dergelijke gevoelens bezielden lichaamen tot elkaar te brengen zouden zijn, ook al werden hun zetels slechts door weinige huizen in de Marnixstraat gescheiden, wij hebben het van den aanval af betwijfeld.

Als mensen stijf op hun stuk blijven staan, dan baten alle pogingen tot verzoening niets. De heer Leliman Senior heeft dit moeten ondervinden. Zijn bezigdige woorden hebben geen weeklank gevonden. Men oordeelde het ter vergadering van Architectura niet eens noodig, om door hoofdelijke stemming de zaak tot een beslissing te brengen. Wat voetgetrappel was genoeg, om het der Maatschappij al zeer weinig welgezinde predaties van het bestuur als aangenomen te doen beschouwen. Om bij een vroeger beeld te blijven, de herders verstanden han werk en brachten de kudde waar zij wilden.

De Maatschappij heeft immiddels, maar met meer ophed dan noodig en wenschelijk was, den volke kond gedaan, dat haar ledental in plaats van gedaald, zoo als in de laatste jaren, weer wat geklommen is. Betalen al die nieuw aangeworvenen hunne contributie, dan zullen zij althans tot verbetering van den financieelen toestand bijdragen. Hetzelfde ware echter ook verkregen, als een welneenend lid, bijvoorbeeld na in zijn testament een jaarlijksche uitkeering van een honderd gulden of wat te hebben verzekerd, het tydelijke met het eeuwige verwisseld had.

Wezenlijk, ons eerste bouwkunstig lichaam moest nu toch eindelijk eens gaan inzien, dat de waarde van het slijk der aarde slechts zeer betrekkelijk is. Het heeft voor alles behoeft aan datgene, wat door roest noch mot verdorven kan worden. De aanwinst van één lid, dat zijn werkkracht en geest geheel aan de Maatschappij wil wijden, is meer waard, dan die van enige contribuanten, die verder violen laten zorgen.

Op de vergadering van Architectura is het gebouw der Maatschappij geheel afgebroken, al is het voorlopig nog alleen slechts in effigie. Blijkhaar voelde men niet veel voor het denkbeeld van representatie, dat aan het bezit van dit bouwwerk verbonden is. En wij kunnen de sprekers, die over dit onderwerp het woord voerden, geen ongelijk geven. Diogenes huisde slechts in een ton en toch had hij zulk een faam, dat zelfs Alexander hem kwam bezoeken. Al zou nu misschien zulk een ton voor de Maatschappij als huisvesting geen aanbeveling verdienen, ook al ware het Heidelberg vat beschikbaar, toch kan in een betrekkelijk nederig verblijf hard gewerkt worden en veel goeds tot stand komen.

Terecht of ten onrechte wordt het gebouw der Maatschappij door velen voor een steen des aanstoots aangezien. Het mag jammer heeten, dat men zulk een

steen zeer moeilijk kan verwijderen. Want werd het gehouw te gelde gemaakt, dan zou in veler oog het prestige der Maatschappij een gevoeligen schok krijgen.

In deze zaak zijn onze sympathieën aan de zijde van het bestuur der Maatschappij, dat de hand ter verzoening bood, en dat ongetwijfeld niet uitnemende bedoelingen bezield is. Dat Architectura die hand beweg weigerde, dat het zelfs geen verder overleg om tot een modus vivendi te komen, mogelijk of nooit achpte, is niet alleen bijzonder onhoffelijk, maar bewijst tevens, w^{ij} wij reeds in den afgelopen zomer vermoedden, dat de bekende Haarzuylens-beweging niet is geweest een eerlijk gemeende poging om tot samenwerking te komen, doch slechts beoogde om, wat door de deur naar buiten was geraakt, door het venster weer naar binnen te helpen.

BESTEKKEN.

Ofschoon de schrijvers onder de architecten niet velen zijn, wanneer men althans alleen letterkundigen dien titel wil toekennen, zoo geeft toch ieder bouwmeester af en toe bouwwerken in het licht. Die boekwerken, bestekken genoemd, vinden slechts een zeer beperkte kring van lezers; daarin schuilt waarschijnlijk de verklaring van het feit, dat deze pennevruchten tot dusverre aan het scherpziend oog der critiek onsnapt zijn.

Inderdaad, letterkundige waarde heeft een bestek wel nooit; het is al mooi, als er geen al te hindernijke fouten tegen de taal in voorkomen. De gegadigden, die de boekwerken koopen, in den regel zelf slechte stellers, ergeren zich niet aan een verkeerden naamval, aan een onjuist geslacht. De Kollewijn-spelling telt onder hen vele, ofschoon misschien onbewuste aanhangrs.

Er zijn ontelbaar vele vormen van bestekken; iedere administratie, ieder bureau houdt er zijn eigen methode op na. Het zou eigenaardige bezwaren hebben, de geschiedenis dier vormen na te speuren. Wie dit onderzoek zou gaan instellen, zou tot belangwekkende besluiten kunnen komen. De vorm, door de leermeesters gebruikt, zou hij, ietwat gewijzigd, bij de leerlingen terug vinden. Evenals in de geschiedenis der natuur, zou hij overal nog deelten aantreffen, die indertijd hun nut hadden, doch die zijn blijven bestaan, ook al was dat nut niet meer aanwezig. Zoo draagt bij voorbeeld ieder mensch nog een staartbeen met zich, al ligt het tijdperk, dat hem de gave sierde, bij blijdschap te kunnen kwispelen, in een zeer nevelig verleden.

Beginnen wij met het bespreken van de taal, die in de bestekken veelvuldig wordt gebezigd. Die taal heeft overeenkomst met die, welke door onze nieuwste schrijvers gebruikt wordt; zij vloeit over van bastardwoorden, meest van Franschen en Duitschen, soms ook van Engelschen oorsprong. De Gallicismen zijn het talrijkst; de natuurlijke verklaring daarvan vindt men daarin, dat het stelsel van aanbesteding in het laatst der 18e eeuw pas hier-te-lande inheemsch begrepen moet worden. De Germanismen slopen later in, toen het Duitsche vaderland zijn zonen in grote getale over onze grenzen zond, om als winkeliers hier fortuin te maken. De Anglicismen zijn van jongere dagtekening, toen de Engelsche spelten hier-te-lande werden ingevoerd.

Er zou een aardig tuiltje van woorden en wendingen, die in het geheef niet Hollandsch zijn, bijeengegaard kunnen worden. En dan is dikwijs nog het fraaiste, dat de vreemde uitdrukkingen in het land,

waar zij werkelijk gebruikt worden, soms een geheel andere betekenis hebben. Zoo zal een Franschman, van een verdieping gelijkstraats sprekende, het woord „rez-de-chassée” bezigen; de Hollandsche bestekkenschrijver houdt echter niet taai volharding aan het dwaze „parterre” vast. Een Duitscher, die schrijft, dat iets „vom Unternehmer zu thun ist”, drukt daaroor in zijn taal uit, dat iets door den aannemer moet gedaan worden. In de laatste jaren hebben de Haagsche bureaus er een handje van deze uitdrukking over te nemen; zij bedenken echter niet, dat „dit is te doen” in het Nederlandsch geen anderen zin heeft, dan dat aan de mogelijkheid der verrichting geen twijfel bestaat, zoodat van moeten in het geheel geen sprake kan zijn. En dan nog het fraaie „souterrain”, ofschoon ieder Franschman „souterrain” schrijft!

Zoals wij echter reeds opmerkten, zuiverheid van taal, hoe gewenst misschien ook overigens, maakt nog niet de verdienste van een bestek uit.

Bestek en bepaling zijn woorden van eenzelfde betekenis, die men begrijpen zal, door zich voor te stellen een onafzienbaar veld, waarvan een gedeelte door in den grond gestoken palen is afgezonerd. Daar bedoeling derzer afzondering is natuurlijk, om de wederzijdsche verplichtingen van aannemer en aanbieder nauwkeurig vast te stellen.

Het steken der palen is niet ieders werk. Uitgebreide kennis van het gansche gebied der bouwkunst wordt er voor vereischt. En daarenboven dienen de grenzen zóó te worden bepaald, dat daarin wezenlijk alles begrepen is.

Nauwkeurige en duidelijke omschrijving van alles wat verlangd wordt is dus noodig. Maar als men eens een bestek tegenkomt, dat aan dit vereischte voldoet, dan mag men gerust van een zeldzamen vogel spreken. Want het is een grote kunst, om een goed bestek te maken.

Het mag jammer heeten, dat zoo weinig architecten zich daarvan bewust zijn. Terwijl althans de besten onder hen aan het maken der ontwerpen een meer of minder groot persoonlijk aandeel nemen, laten zij het in elkander zetten der bestekken in den regel aan hun ondergeschikten over, en bepalen zij er zich toe, ze door te zien. Dat op deze wijze allerlei vergissingen en misstellingen moeten insluipen spreekt van zelf.

Wie een bestek maakt, tracht zich in den regel door dit werk, dat weinig aantrekkelijk wordt geacht, heen te slaan. Zeer gebruikelijk zijn daarom schaar en lijm-kwast, die veroorloven uit vroegere bestekken het een en ander over te nemen. Doch deze plakmethode, hoe veelvuldig ook toegepast, moet toch met beslistheid worden afgekeurd. Zij geeft aanleiding tot het ontstaan van fouten, die vermeden zouden zijn, indien de samensteller van het bestek zich de moeste had willen geven, alles zelf te schrijven.

Haast kan soms een verontschuldiging voor op deze wijze begane vergissingen zijn. Maar een zóó groote haast zal toch maar bij hooge uitzondering voorkomen. Het moet al een ongemeen druk bureau zijn, waar de architect zelf geen tijd kan vinden, om al te uitvoerig in de beschrijving te willen zijn.

Evenwel, de plakmethode is niet de enige oorzaak van de fouten, die maar al te vaak in bestekken sluipen. Veel kwaad doet ook de gewoonte, om al te uitvoerig in de beschrijving te willen zijn.

Die gewoonte komt niet alleen bij onze technici, die proza schrijven voor; ook de meesten onzer hedendaagsche letterkundigen hebben haar. Bladzijden vol worden met een beschrijving gevuld en als de

lezer al die bladzijden is doorgewoest, dan krijgt hij toch slechts een vaag begrip, van wat nu eigenlijk bedoeld is.

De architect heeft echter in de tekeningen, die hij vervaardigt of laat vervaardigen, een uitstekend hulpmiddel, om zijn bedoelingen aan ieder deskundige volkomen duidelijk te maken. Dit hulpmiddel wordt echter helaas te weinig gebruikt. Wel ontbreekt het nimmer aan tekeningen op één honderste der ware grootte, doch de details op groter schaal, die de uitvoerige en toch niet duidelijke omschrijvingen geheel overbodig zouden maken, zijn in verreweg de meeste gevallen, als de aanbesteding plaats heeft, nog niet gemaakt, ja de ontwerper heeft daarover nog in het geheel niet gedacht. Hij veronderstelt, dat zijn uitvoerige beschrijving voldoende zal zijn, om hem tegen latere bemerkingen van den aannemer te vrijwaren.

Zoo komt het dan ook meestal uit, vooral wanneer, voorzichtigheidshalve, enkele bepalingen in het bestek worden gelascht, die den aannemer verplichten tot levering van alles, wat de uitlegging van den architect van hem zal vorderen.

Wij arzelen niet, die bepalingen een schande voor onze bouwmeesters te noemen. Het is inderdaad ongelofelijk, hoe ver men somtijds durft te gaan. Niet alleen stelt menig architect den aannemer aansprakelijk voor de fouten van het bestek, waaraan toch die aannemer geheel onschuldig is, doch ook voor de fouten in samenstellingen van bouwdelen bij de uitvoering gemaakt, terwijl de aannemer geheel naar de aanwijzingen van den architect heeft gewerkt.

Dat zulke bepalingen zoo veelvuldig voorkomen mag wel als een bewijs ervan gelden, dat heel wat architecten zich zelf niet vertrouwen. En toch, dezelfde mannen, die zich zelf zulk een brevet van onbekwaamheid uitreiken, zouden het iemand kwalijk nemen, als hij hen zeide, dat zij hun vak niet goed verstanden.

Menschenwerk kan niet volmaakt zijn; kleine vergissingen kunnen in bestekken, met hoeveel zorg ook opgesteld, steeds voorkomen. Doch reeds vóór de besteding komen zulke fouten wel aan het licht, en zij kunnen bij de aanwijzing gemakkelijk verbeterd worden.

De omschrijving in een bestek moet altijd kort en duidelijk zijn. Het opgeven van afmetingen dient zich te bepalen tot al datgene, wat uit de tekeningen niet valt af te leiden. Bestek en tekeningen moeten elkaar aanvullen. Het ene moet geven, wat de andere niet geven kunnen. Hoe dikwijs zijn bestek en tekeningen echter niet met elkaar in tegenspraak! De architect schaamt zich daar niet over; hij vindt in die tegenspraak een gelegenheid om, bij de eenzijdige macht, die hij zich toekent, en waaraan de aannemer zich moet onderwerpen, alles ten bate zijn architectuur uit te leggen.

De grote uitvoerigheid van vele bestekken is er verre van af, de duidelijkheid te verhogen. De aannemers, die op deze bestekken hunne berekeningen moeten gronden, worden dpor de al te nauwkeurig omschreven kleinheden in de war gebracht; evenals de vervaardiger van het bestek zelf, loopen zij gevaar, door al die futiele details de hoofdzaken te vergeten. In het bijzonder in die gedeelten der bestekken, die over de uit te voeren timmerwerken handelen, pleegt wijdloopigheid voor te komen, ofschoon zij daar tot beter inzicht in de bedoelingen van den ontwerper niet veel kan bijdragen. Een korte, zaakrijke omschrijving, met de noodige detailtekeningen is

hier veel nuttiger. Bij de steenhouwwerken vindt men daarentegen haast altijd grote soberheid betracht. Een staat der kubieke inhouden, die verlangd worden, meer wordt niet gegeven. Hier zou uitvoeriger omschrijving, vergezeld van de noodige details, vooral bij grote werken van veel nut zijn. Over het algemeen bedenkt, wie een bestek samenstelt, te weinig dat een paar lijnen zijn bedoelingen helderder maken, dan reeks van woorden vernogt.

Een eigenaardigheid van sommige bestekken zijn de talloze cijfers, die erin voorkomen. De nauwkeurigheid gaat dan meestal zoover, dat de kubieke inhouden tot in drie decimalen zijn aangegeven. Maar, en dit is wonderlijk, als de nauwkeurigheid zoover nog in het geheel niet gedacht. Hij veronderstelt, dat zijn uitvoerige beschrijving voldoende zal zijn, om hem tegen latere bemerkingen van den aannemer te vrijwaren.

Zoo komt het dan ook meestal uit, vooral wanneer,

voorzichtigheidshalve, enkele bepalingen in het bestek worden gelascht, die den aannemer verplichten tot levering van alles, wat de uitlegging van den architect van hem zal vorderen.

Vele bestekken bevatten de bepaling, dat de Algemeene Voorschriften, door den een of anderen tak van rijksdienst ingevoerd, van toepassing zijn. Wij geloven niet, dat een dergelijke bepaling afkeuring verdient. Immers de Algemeene Voorschriften van Waterstaat, die meestal gekozen worden, zijn, wat het technische gedeelte aangaat, door ervaren mannen samengesteld en wat het administratief gedeelte betreft, dit is, met betrekkelijk geringe wijzigingen, vooral waar de toepassing van arbitrage tot te weinig gevallen beperkt is, zeer goed te gebruiken.

Nu doet zich evenwel het wonderlijk verschijnsel voor, dat veel, wat in bedoelde Algemeene Voorschriften tot in onderdelen behandeld wordt, in de bestekken nog eens, alleen in eenigszins gewijzigde termen, is opgenomen. Ook hier werken vroegere toestanden nog na; de overtollige gedeelten zijn overblissem uit een tijd, toen er nog geen Rijks-voorschriften bestonden, en iedereen er zijn eigene op nam.

Wij hopen, dat bovenstaande opmerkingen er onze architecten toe brengen zullen, hunne bestekken eens met critisch oog te bezien. De moeite, die zij zullen nemen, zal beloond worden door het aangename gevoel, dat ieder heeft, wanneer hij zijn arbeid tot een hoger trap van volmaaktheid ziet komen.

VERGUNNING TOT BOUWEN.

In ons blad van 6 Augustus II. gaven wij een overzicht van de gronden, welke o. i. de aanleiding waren tot de in de twee daarvan voorafgaande nummers medegedeelde besluiten van B. en W. van Rotterdam op de daarnemers aangehaalde adressen van D. Veldhuizen, en wij deden toen uitkomen, dat een gemeente-bestuur, ter voorkoming van onbekookte uitvoeringen, wel eens in de noodzakelijkheid wordt gebracht eigenzinnigen en bouwspellicanten den voet dwars te zetten. Wij hebben gulweg toegegeven, dat het vasthouden aan een goed plan alle lof verdient, maar bezwaar gemaakt tegen het stellen van voorwaarden welke in de verordening geen grond vinden en het plotseling (jaren lang gangbaar) op zijde stellen van usantie. Eindelijk spraken wij de verwachting uit, dat B. en W. voor de door hen gestelde eischen wel een wettigen grond zouden hebben.

De inlichtingen, door B. en W. aan den Raad gegeven bij brief van 2 Augustus, alsmede het daarbij overgelegde rapport van den directeur der Gemeente-

werken, wachten in en buiten de bouwkundige kringen een algemene ontzetting en leidden ertoe, dat het Raadslid Coepijn, alsmede de Eerste Patroonsvereeniging zich in vrij uitvoerige en zaakrijke vertogen grootendeels afgedrukt in ons blad van 1 October II, tegen den inhoud en het predijs — om het adres Veldhuizen voor kennisgeving aan te nemen — verzetten.

Deze stukken, om nader advies in handen gesteld van den directeur der gemeentewerken, leidden weer tot rapporten, adviezen en nadere adressen, te omvangrijk en van te veel plaatselijk belang om ze in ons blad te mogen opnemen.

Wij stoppen daarom slechts het belangrijkste eruit aan.

De directeur der gemeentewerken rapporteert dd. 3 October 1898 o. m.:

Had de gemeente uitsluitend haar eigen financieel belang willen behartigen, dan zou zij zich bepaald hebben tot het geheel op te hogen tot dijkhoogte van hare te ontgaanen terreinen...., zij had dan niet noodig gehad twee stoomgemalen te stichten en te exploiteren, wijl de altoos van fecaliën en mengewater direct naar de rivier of de grote haarsen had kunnen geschieden.

Met het oog op de kolossale oppervlaktes particulier terrein, die in het plan van stadsuitbreiding zijn betrokken, is de bouw van twee stoomgemalen noodzakelijk geworden, terwijl men bij een meer beperkte opeating niet één had kunnen volstaan.

De riolen moeten van het eerst verwijderde eind van het (bemalings) district een regelmatige helling naar het verzamelbassin hebben, zoodat bij grotere districten ook de stand van het rioolwater in het verzamelbassin lager moet zijn en de kosten moeder worden door groteren riolen, dienre aanleg daarvan (begrenst in onze lage terreinen van geen geringe betekenis is) en het hoger optrekken van het rioolwater uit het verzamelbassin.

Het noordelijk district, slechts weinig groter dan Oost-Varkenoord, heeft men evenmin op het O. of W. district aangesloten, maar er om financiële redenen een afzonderlijk bemalingsdistrict van gemaakt.

Om de begrenzen te verwijderen, van het passeeren van den spoorweg verbonden, zijn de riolen van het lastigedistrict achter het Proveniershuis op twee plaatsen onder de Schie naar het noorden gebracht, in plaats van naar het zuiden, waardoor de natuurlijke lozing is.

Evensals bij het N. bemalingsdistrict ten opichte v.h. Oostelijk en Westelijk, zijn er twee redenen om het Oostelijk gedeelte van den polder Varkenoord niet in het ontworpen Zuid-oostelijke bemalingsdistrict op te nemen.

Ten eerste — zoo ongezover wordt er vervolgd — „om de meerdere kosten”; ten tweede om „het passeeren van den spoorweg niet risico”.

Onderstelt men echter dat het straatje van den Varkenoordse polder ten Oosten v.d. spoorweg 1.5 meter hoger wordt aangelegd dan het binnens de gesloten Westen van dien weg, dan kan men het rioolwater van het hogere deel maar niet onvoldig in het rioolnet van het lastigedistrict gedaalte laten afvoeren, maar zullen er weer buitengewone voorzorgsmaatregelen genomen moeten worden om het rioolwater, bij volkswerkzaam, van het hogers gedeelte op een punt in het net van het lagere deel te kunnen onttrekken. De toestrooming is dan zoö groot, dat de huizen van het lagere gedeelte er last van ondervinden.

.... Men zal dan in Oost-Varkenoord moeten doen, zoals ik in mijn vroeger rapport meldde.... a. Lopshopen tot dijkhoogte met directe afloeding van fecaliën en mengewater naar de rivier.

Dit slachan zijn zoo buitengewoon niet.

Verder stelt de directeur de ophooging op f 0.30 à f 0.35 per M³, acht de ophooging van opgespoten zand een kostelijke fundatie en eindigt met de toezegging, dat binnens kort vink voor den spoorwegdaalker een riool zal worden gelegd, dat door het Z.-O. stoomgemaal bemalen zal worden.

De Commissie voor de Plaatselijke Werken schrijft onder meer:

16. dat de plannen der gemeente voor de nieuwe stad, die aan den linker Maasoever zal verspreien en waarmede rekening is moeten gehouden worden bij alle beschikkingen op het adres aan den heer D. Veldhuizen, om zoveel mogelijk, in het rapport van den directeur uiteengezette redenen, wel toelaten, dat de Oost-Varkenoordse polder in het ontwerp Zuid-ooster bemalingsdistrict wordt opgenomen;

2e. dat dat, van Oost-Varkenoord óf een afzonderlijk bemalingsdistrict dient gevormd te worden, óf de terreinen zóöveel moeten worden opgehoogd, dat een directe afloeding naar de rivier mogelijk is;

3e. dat van de gemeente niet verwacht kan worden dat zij, behalve twee stoomgemalen, tot den bouw waarvan besloten is, nog een stoomgemaal sticht in een poldergedeelte, alleen omdat een grondigenaar het voorneem heeft ongescreve twee H.A. grond met huizen te bebouwen;

4e. dat bij den eisch — ophooging tot dijkhoogte en directe afloeding van fecaliën en mengewater naar de rivier — dient te worden volhard, alsmede dat een minderheid in de commissie de noodzakelijkheid der voorgeschreven ophooging betwijfelt en vreesde voor verontreiniging van de prise d'eau der drinkwaterleiding, doce de fecaliën, zoo vis à vis daarvan, in de Maas geworpen.

De gezondheidscommissie geeft als haar mening te kennen geen directe lozing op de rivier toe te laten, maar het wenschelijker is de riolen van dit polderdeel aan te sluiten bij het Z.-O. district, opdat geen verontreiniging van deprise d'eau plaats hebbe.

De minderheid van de commissie voor de pl. werken acht, conform het rapport van den directeur, de opgeworpen bezwaren voor de drinkwaterleiding fictief.

*B. en W. noemen in hun laatste predijs aan den Raad, van 13 Dec., de zaak Veldhuizen „in hare hoofdlijnen geenszins ingewikkeld, al geldt zij een beginnende of het uiterste belang. De complicatie is daardoor ontstaan, dat men ons moet ten laste te kunnen leggen willekeur jegens adresant en het stellen van voorzchriften, niet wortelend in een wettelijke bepaling”. Na te hebben aangegeven, wat daartoe aanleiding kan hebben gegeven, ziet wij ons verplicht (aldus B. en W.) tot de erkenning, dat de woorden in dit geval voor onze besloten gekozen indertijd niet alle even gelukkig zijn, dat daartoe wortelend eenige grond te puites is voor een vermoeden, datwelk intusschen de gedachte, dat hij ons voorzeger heeft, niet treffen kan". Immers wat was de hoofdzak, die bij adresants bouwplaats te bouissen viel? Dat was: Is het, zoals het daar ligt, in overeenstemming met de voorzchriften, die wij hebben toe te passen. En daarop hebben wij gemoed en — wij komen er hier onder op terug — blijven wij van mening, dat niet anders kan worden geantwoord dan: *zoen!* Met dit antwoord hadden wij dus kunnen volstaan.*

Secondair oechter was de vraag gerezien: Hoe kan er dus op groeters schaal gebouwd worden in Oost-Varkenoord? en, hoewel geheel onverplicht, hebben wij — wat gelijk thans blijkt beter wäre — in onze beschikking aan de hand gedane ene mogelijke oplossing, de oplossing die ons, hadden wij er zelf op te treden, de voordeelsgang van schijnen. Die toeroeging nu is — en, wij herhalen het, onze formeleerd goedt er aanleiding toe — opgetast als voorzchrift, terwijl het in het wezen der zaak niet anders is en niet anders kan zijn dan een *advies*.

Na verder te hebben opgemerkt dat "t niet 's Burgem. en Wet-houders, maar adresants zaak is, te vinden, hoe hij aan de eischen der voorzchriften voldoen kan en dat het hart der questie ligt in de vraag of het den bouwondernemar mogelijk is dit polderdeel beoordeel te rieoleen daar het kruisen van de spoorbaan bijkoms." Directeur rapport zoo licht niet in te tellen, zeggen B. en W.: ziet de opdrachtnemer kans de vergaandeing te verkrijgen tot een rieoleering onder de spoorbaan door, aan de gemeente aannemelike voorwaarden aan te bieden voor de aansluiting daarvan aan eenig bemalings-district, dat mag hij vertrouwen, dat deze eveneze tot redelijke medewerking bereid zal zijn, als zij dit in tal van andere gevallen geweest is.

Daarna wijzen B. en W. er nog eens op dat de lozing in de poldersloten, die door adresant als slechts van tijdelijke aard wordt voorgesteld, in dit geval door de bijzondere ligging van den grond een blijvend kvaad zou worden; de grond dus bewaard moet worden met de ter voorkeering van vervulling noodzakelike uitgaven en deze in de nieuwe bemalingsdistricten allicht minder zullen bedragen; zij geven den Raad in overweging aan Veldhuizen te antwoorden: dat ook naar het oordel over Vergadering zijn plan voor de bebossing van het perceel, knd. Sectie V No. 435, in Oost-Varkenoord terecht door B. en W. met bepalingen der bestaande voorzchriften in strijd is verklaard, dat hem echter vrijstaat te beroren op welke wijze aan zijn grond een behoorlijke afvoer door middel van rieoleering te verzekeren ware, en dat hij mitsdien de hem daarvoer door B. en W. aan de hand gedane oplossing niet heeft op te ration als een voorzchrift, maar — gelijk ook de bedoeling daarvan geweest is — als hun advies.

Het bestuur der eerste patroonsvereeniging „Rottendamsche Bouwkring”, koninklijke genooten hebbende van het laatste predijs van B. en W. gef., bij schrijven van 4 Januari, zijn verwondering te kennen dat B. en W. aan het verlangen van de Commiss. v.d. Pl. W. en den Directeur der Gem.-werken, om den eisch tot ophooging van het terrein van Veldhuizen tot 4.25 M. — R. P. gehandhaafd te zien, vasthouden, ofschoon deze ophooging volgens goede wet en verordening geücht kan worden en goede oplossing geeft voor de natuurlijke lozing van fecaliën en mengewater naar de

rivier voor terreinen, die op verderen afstand dan 400 M. van de normallijn der rivier gelegen zijn, zoodat de eisch tot ophooging onrechtmatig is en slechts een niet toegestaan gedoele van Oost-Varkenoord voor rieoleering, in verband met ophooging, in aanmerking kan komen."

Verder bezigt het zich „dankbaar en volstaan” over het predijs van B. en W. en spreekt als zijn vertrouwen uit, dat dat collega's daarin verstaate toezegging ook door anderen zal weten te doen verbinden.

Zoo stonden de zaken op den 5n Januari, den dag, dat de Raad zou vergaderen, toen Veldhuizen bijnaer adres den Raad verzocht de behandeling zijner zaak te verdagen en andermaal zijne zienswijze ontwikkelde.

Veldhuizen merkt daarin op, dat de „met alle even gelukkig gekozen woorden der besluiten van B. en W.” hem eene niet geringe schade hebben toegebracht; dat hem toch telkens in de meest pertinente termen is geantwoord, dat hij zijn terrein enz. tot 4.25 M. boven R. P. ophoogen en voor rechtstreekschen afvoer van rioolstoffen naar de rivier zorgen moet, bij gebreke waarvan de voorgenomen bouw in geen geval toelaatbaar was en dat — ware hem de thans kenbaar geworden bedoeling van B. en W. maar vroeger aangegeven — er geen „questie-Veldhuizen” zou geboren zijn.

Daarna vervolgt hij:

Burgemeesters en Wethouders handhaven echter de mening, dat het bouwplan van den ondergetekende, zoals het daarligt, niet in overeenstemming is „met de verordeningen”.

Het blijkt, dat zij hierbij op het oog hebben „de voorzchriften van wettelijke verordeningen, oisende aansluiting aan een riool, en verbiedende lozing van mengewater in openbare wateren”.

Het eerste hierboven voorgeschreven is dat van art. 12 der Bouwverordening. Openbare staten moeten voorzien zijn van een riool, „aansluiting na een gemeente-riool”.

Zoo het er is! Is er geen gemeente-riool — zoals in Oost-Varkenoord — dan is ook geen aansluiting mogelijk! Van gemeentegegoe te eischen, aansluiting aan een gemeente-riool dat er niet is, kan uit den hand der zaak niet anders dan onheetsaambaar worden geacht!

Even beroep op den eisch: aansluiting aan een gemeente-riool kan dus, maar het den ondergetekende voorkomt, in casu niet opgaan.

En wat nu betrifft het voorschrift der verordening, „verbiedende lozing van mengewater in openbare wateren” — bedoeld wordt het voorschrift van de art. 2 j^e 9 der verordening op de openbare reinheid — de ondergetekende blijft van mening, dat de polderaot, waarin hij tijdelijk het hemel- en mengewater had wenschen te doen afvoeren, niet is een „water” in den zin die verordening, immers niet, in den regel voor den algemeen dienst bestemd, of voor allen toegankelijk” is.

Z. i. is de verordening niet toepasselijk op de polderaot in Varkenoord. Zij kan het zijn; maar zij is het niet.

Vervolgens komt hij, vermoedelijker om aan te tonen, dat, behalve de door B. en W. genoemde enige oplossing — de ophooging — nog andere mogelijk zijn, tot vier andere voorstellen voor de verwijdering der rioolstoffen, t. w.:

1e. oppomping naar een buiten dijk gelegen riool, lozend op de rivier;

2e. ophooging van zijn terrein tot 1.5 M. boven dat van het Z.-O. bemalingsdistrict en aansluiting zijner riolen op de rieoleering daarvan, of wel

3e. aansluiting van zijne riolen aan het bestaande stoomgemaal en eindelijk

4e. met de onderstelling, dat zelfs het stichten van een nieuw stoomgemaal, uitsluitend voor het oostelijk deel van Varkenoord dienende, nog in aanmerking kan komen.

Aan het tweede, z. i. het beste voorstel, verbinnt hij enige opmerkingen — door ons blad van 7 dezer opgenomen onder de binnenlandsche berichten — ter weerlegging van 's directeurs mening, dat Oost-Varkenoord niet op het zuid-oostelijk district zou kunnen worden aangesloten.

* * *

Wanneer wij over deze questie en den inhoud der gewisselde stukken onze gedachten laten gaan, dan vinden wij daarin onder veel wat ons misdraagt slechts een feit, dat ons heeft voldaan en dat wij om de loyaaliteit en fermiteit, dat erin doorstraalt, gaarne vermelden, nl. dit, dat B. en W. — ondanks de anders luidende rapporten van den directeur en van de commissie voor de gemeentewerken — zijn teruggekomen op een juridisch zuiver of voor het minst volkomen rechtvaardig standpunt.

Daarbij aan geen „pour mieux sauter” behoeft te worden gedacht, blijkt wel ten duidelijkste uit de toezegging, dat de gemeente bij aanbieding van een degelijk voorstel eveneze tot redelijke medewerking bereid zal zijn, als zij dit in tal van andere gevallen is geweest.

VRAGENBUS.

Vraag. — Welke zijn de adressen van windmolenconstructeurs of fabrikanten in ons land? Bedoeld worden ijzeren windmolens.

Antwoord. — De heer J. D. van der Made, ingenieur te Loenen a/d. Vecht, is de uitvinder van automatische, metalen windmolens, die vervaardigd worden door de Machinefabriek „t' Hondsbossche”, van den heer C. Bosman te Alkmaar. Deze windmolens werden o. a. geleverd aan de gemeente Klundert en het waterschap „Schouwen” te Zierikzee.

GASTRAM DEN HAAG—LOOSDUINEN.

De resultaten, behaald met de gastram gedurende de maand December, hebben zoveel verwachtingen overtroffen.

1 December 's ochtends stond de gasmeter op 4120 M³ en 31 December 's avonds op 5244 M³, zoodat in het geheel verbruik is 1074 M³ gas.

Total verbruik 1074 M³
Ganglooptijd in wagen gedurende December 42 M³ 74 M³
Vullen van wagen N°. 2 82 M³ Total 1000 M³

Afgelegd zijn 1937 KM., zoodat wij een gasverbruik hebben van slechts 516 liter per wagenkilometer.

Dit is inclusiefslakkage, condensatie, manoversus met wagens op diensterreizen, wachten op kruising enz. Ook het gebruik olie en smeermiddelen is verminderd en bedraagt nu per maand per wagon:

8 Liter motorolie (per Liter / 0.25) =	f 2,-
4 Liter petroleum (per Liter - 0.06) =	- 0.24
3 Kilo. consisteratief (per Kilo - 0.45) =	- 1.35
4 Liter asfaltolie (per Liter - 0.10) =	- 0.40

Total f 8.98.

Dus per afgelegd kilometer 0.2 cent.

Van den voersnel hard raderwt werd geen verbruik gebruikt. Bij den schoonmaken van den wagen werd het gebruikt raderwt in den afgelopen gesloten raderbak teruggevonden. Dit werd door ons opnieuw gesmolten, met de afgewerkte motorolie aangemengd en weder gebruikt. Wij gelooven dat in geregelde exploitatie drie kilo hard raderwt per maand (70.68) ruimschoots voldoende is.

Gedurende de gehele maand December heeft de gastram N°. 1 den dagelijkschen dienst volgehouden zonder de geringste stoornis. De gastram was steeds op tijd.

Gastram N°. 1 heeft nu onafgebroken 47 dagen (14 Nov. tot 31 Dec.) geleopen en 2387 kilometers afgelegd.

Wij gelooven, dat ons beweren dat een gastram alleszins vertrouwbaar is, hierdoor gestaafd wordt en de directeur van de Westlandse verzekerd ons dat het met een stoomtram niet mogelijk is een trein zoo lang in dagelijkschen dienst te laten loopen.

Het gebruik van keelwater was nihil, daar het water, den 14 November in het reservoir gedaan, nog steeds gebruikt wordt.

De drukste dag was tweede Kerstdag. Toen werden in de zes ritten geen en terug 240 bataerde passagiers vervoerd, niet medegerekend de vrachtauto en abonnees.

Er bestaat het voornemom om deze maand, met goedkeuring van den directeur der Westlandse, proeven te nemen met een grooten aanhangwagen.

Aan de gastram zijn twee gaerregulatoren om den druk tot op 60 m. M. te brengen, één van Pintsch en één van Poppe. Die van Poppe blijkt echter niet zoö goed te werken als die van Pintsch en wij zullen dan ook deze maand de Poppe regulatoren vervangen. Het blijkt dat men te Blackpool derzelfde onderinding heeft opgedaan en slechts regulatoren van Pintsch gebruikt.

Den 29 December werd wagen N° 2 in Den Haag met gas gevuld en toen in de loads te Leidschendam geplaatst. Meiditzelde gas werd 20 December een kort proefritje gehouden.

Het onderhoud is ons zeer medegevallen en wij gelooven dat, wanhoop men in een gerogelde gastram-exploitatie loderen wagen om de zeventen dagen schoonmaakt, dit reënmechans voldoende is. Van slijping is nog niets te bresperen behalve aan de remmen, die deze maand verzet zullen worden.

De moeren aan de gastram zijn, waar zulks nodig is, „spiraalmoezen”, en zij voldoen uitstekend. De spieles echter moeten nu aan den naugren worden, daar zij anders losloopen. Dit is te wijten aan de constructie en moet op de tegenwoordige wagens niet meer voorkomen — zoals wij vermoeden.

De kussenslakken houden zich goed, wat een geluk is, want daar wij geen gelegenheid te Leidschendam hebben om den wagen te lichten, kunnen wij er toch niets aan doen.

Wat schokken betreft doortrekt de gastram een zware proef; herhaaldelijk worden er nog steeds moedwillig op de rails geslagen. Het gevaren bestaat dat bierdear een kussenslak zou kunnen breken, zoals reeds eenmalig in October bij een poging tot ontsnapping heeft plaats gehad.

De eerste locomotief de „Hooch” was niet perfect; dit bewees echter niet dat de stoom als trekkracht geen toekomst had. Aan de eerste gastrammen kleefden onzems vooraleer geboren, deze waren echter van mechanische aard en konden verbeterd worden. En dat is geschied. Het is nu bewezen dat de gastram een geregelde dienst zonder stoornis kan onderhouden, dat de exploitatie goedkoop is en dat de hoofdbewaars tegen de vroegere gastrammen geopereerd, als onaangename schudding en reuk, geheel opgeheven zijn.

Veel tegenwerking heeft de gastram ondervonden en slechts weinig medewerking, doch wanneer het systeem goed is, zal de gastram trots alle oppositie zich gaan breken.

W. MIESCHE - SMITH M.E.C.,
Circuit-Ingenieur.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

43e Adj. Vergadering van 11 Januari 1898.

Na lezing der notulen werd het woord gegeven aan den eersten secretaris, den heer Laevius, die 't jaarverslag over 1897 uitbracht; hieruit bleek, dat het Genootschap tevreden kan zijn over het afgelopen jaar, getuige het feit dat in dat jaar gehouden belangrijke bijdragen.

De redactie van het weekblad „Architectura” verheugde zich, bij monde van den heer De Bas, dat het weekblad nu in een enigszins beter type te kunnen uitgeven, hoewel hiermede nog niet bereikt is, wat de redactie wil. Zoo weerhouwen de financiën haar tot groterre en ingrijpende maatregelen; voorts werd een oproeping gedaan aan de leden tot het leveren van bijdragen in het weekblad. De heer Lambeck, lid van de redactie van „De Architect”, kon een zeer gunstig verslag uitbrengen; het aantal abonnees toch is belangrijk gestegen, terwijl door het contact met den nieuwsgiver meer gelden ten goede van het Genootschap komen.

De bibliotheek, beheerd door den heer Sparringa, kon blijkens zijn verslag zich in zeer weinig belangstelling verheugen.

Hieraan nam de heer Van Kesteren als penningmeester 't woord om rekening en verantwoording te doen over het jaar 1898; deze rekening, door de verantwoording-commissie goedgekeurd, kon onder applaus voor den penningmeester, ook de goedkeuring der vergadering wegdragen.

De heer Van Kesteren knipoogt hieraan enige beschouwingen vast en wees op de grote wenschelijkheid voorstaan aan den penningmeester een begeerde van professie toe te wijzen, om een betere en meer zakelijke stand van zaken te krijgen dan zulks in de laatste 8 jaren's geval is geweest; een idee, dat na discussie door de Vergadering werd goedgekeurd.

Vervolgens werd de begroting van 1898 behandeld, waarop als nieuwe posten voorkwamen: /100 voor een boekhouder van den penningmeester, /25 voor een schetsclub en /150 als bijdrage voor het te houden instrumenten van „Architectura” in 1898; een lustram, 't welk waarschijnlijk door een tentoonstelling zal gevind worden. Na enige discussie werd de begroting goedgekeurd. Voorts kreeg de heer Paul de Jongh 't woord om 't te stuur te interponeeren over het nemen van een besluit in zake het adres v.d. Maatschappij, zonder het vooradvies van het bestuur vooraf gepubliceerd te hebben. Hieruit ontstond een langdurig debat, waaruit bleek dat 't bestuur hierover volkomen gerechtigd was door de Vergadering zelve, terwijl de uitlegging van het antwoord als is de vorige vergadering goedgekeurd, door deze vergadering wederom niet apprises werd gesteld. Na afdoening van enige huiselijke bezigheden, werd de goed bezochte vergadering gesloten.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING, AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van 11 Januari 1898.

In deze vergadering brachten Secretaris, Penningmeester en Bibliotheek hun jaarverslag uit. Hieraan ontheeten wij het volgende: Het aantal leden steeg van 88 tot 132 en dat der dona-

toers van 20 tot 31; de honorariale toestand was gunstig te noemen, het bedrag saldo bedroeg /59,00; het aantal deelnemers aan den Loekring bedroeg 41; van de Bibliotheek werd meer gebruik gemaakt dan het vorige jaar.

De begroting voor 1898, sluitende met een totaal van /1219,00 aan ontvangsten en uitgaven, werd met algemeene stemmen goedgekeurd, waarna de hh. Baron, Gabriëls en Vass werden aangewezen tot het oponder den rekening en verantwoording van den Penningmeester.

De bestuursleden Maserew en Sanders werden erkoren; in de plaats van de hh. Haver en Roosen (die vertegen trad al wegens verandering van maatschappelijke positie en de ander had zich niet herklaard gesteld), werden gekozen de hh. Gabrieëls en Vass.

Na behandeling der vragen, brachten twee bestuursleden enige hartelijke woorden van dank aan den schiedenden Voorzitter, den heer Haver, voor het vele, dat hij voor de Vereeniging heeft gedaan.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

NGEVENBADE. De hoofdcommissie voor de wereldtentoonstelling te Parijs, die in de afgelopen week alhier vergaderde, heeft reeds verschillende toezeggingen van inzendingen op het gebied van kunst- en fabrieksuiverheid voor de Nederlandse afdeling ontekenen.

In Friesland is een commissie bezig met het bijeenverzamelen en een combinirde inzending van de Friesche uiverheid, waarbij een Hindelooper Kamer zal gevoerd worden.

De Nederlandse fabrik voor werktuigen en spoorwegmaterieel zal een volledige vacuum-pans installatie voor de rietsnijfabrikage inzenden.

De heeren Smulders, ingenieurs-contracteurs te Rotterdam, zullen met een excavator ter expositie komen.

Een combinatie van de heeren Gehr. Stork en Willem Smit en Co. zullen een groep inzending betreffende electrogene.

Uit een en ander blijkt dat vooral de fabrieksnijverheid nog al plannen tot reime doet meenig heeft.

Sedert 5 Dec. jl. is als tijdelijk plastevervanger van den hoofdpachter van het Bouw-departement in Ned. West-Indië, den heer v. d. Lijcke, die thans met verlof in Europa vertoont, in functie getreden de heer F. M. L. Willems, opzichter van den Waterstaat in Ned.-Indië, daartoe door den Minister van Koloniën aangewezen.

AMSTERDAM. Het examen voor het diploma van bouwkundig opzichter, ingesteld door de Mij. t. h. der Bouwkunst, zal worden afgenomen op 21-24 Februar.

GRONINGEN. De Gemeenteraad besloot in zijn zitting van den 10 dec. een bedrag van 8500 gulden beschikbaar te stellen ten behoeve van onderzoeken naar een prae d'au voor den aankondiging van een eigen waterleiding.

Tovon werd in deze vergadering besloten afwijzend te beschikken op het verzoek van de Vereeniging van bouwkeopers in de provincie om bij de gemeentewerkzaamheden een minder strenge keuring van hout toe te passen, en een onderzoek is in te stellen naar de wijze waarop het hout voor den bouw van het openbaar slachthuis is gekoerd.

De bibliotheek, beheerd door den heer Sparringa, kon blijkens zijn verslag zich in zeer weinig belangstelling verheugen.

Hieraan nam de heer Van Kesteren als penningmeester 't woord om rekening en verantwoording te doen over het jaar 1898; deze rekening, door de verantwoording-commissie goedgekeurd, kon onder applaus voor den penningmeester, ook de goedkeuring der vergadering wegdragen.

De heer Van Kesteren knipoogt hieraan enige beschouwingen vast en wees op de grote wenschelijkheid voorstaan aan den penningmeester een begeerde van professie toe te wijzen, om een betere en meer zakelijke stand van zaken te krijgen dan zulks in de laatste 8 jaren's geval is geweest; een idee, dat na discussie door de Vergadering werd goedgekeurd.

Vervolgens werd de begroting van 1898 behandeld, waarop als nieuwe posten voorkwamen: /100 voor een boekhouder van den penningmeester, /25 voor een schetsclub en /150 als bijdrage voor het te houden instrumenten van „Architectura” in 1898; een lustram, 't welk waarschijnlijk door een tentoonstelling zal gevind worden. Na enige discussie werd de begroting goedgekeurd. Voorts kreeg de heer Paul de Jongh 't woord om 't te stuur te interponeeren over het nemen van een besluit in zake het adres v.d. Maatschappij, zonder het vooradvies van het bestuur vooraf gepubliceerd te hebben. Hieruit ontstond een langdurig debat, waaruit bleek dat 't bestuur hierover volkomen gerechtigd was door de Vergadering zelve, terwijl de uitlegging van het antwoord als is de vorige vergadering goedgekeurd, door deze vergadering wederom niet apprises werd gesteld. Na afdoening van enige huiselijke bezigheden, werd de goed bezochte vergadering gesloten.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur der gemeentewerkzaamheden te Dordrecht. Jaarwille /4000. Adres voor 1 Februar aan Burg en Weth. (Zie ad. in het vorige num.)

— Technisch-constructor op een machinefabriek te Amsterdam. Adres niet opgeeft van referentie en verlang salaris lett. M. H. 608, Nieuw van den Dijkg.

— Practisch ervaren werkzeugkundige aan de ambachtsschool te Utrecht, bekend met de beginselen der electrotechniek, om onderricht te geven in het techn. tekenen. Jaarwille /1200. Adres voor 26 Jan. aan den directeur.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensteinstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medailles AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultruiden
den bakvloer en Draailovens.

H. & J. SUYVER
FABRIKANTEN VAN
Stoomketelsen Werktuigen,
op de Intern. Tentoontelling te Amster-
dam 1898 bekroond met
HET DIPLOMA (hoogste onderscheiding)
Nederlandse Tafe en Keuken,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

PHOTOLITHOGRAPHIE.

PHOTOZINCOPGRAPHIE
en Stereotype-inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergetekende vestigt de aandacht op zijn inrichting voor Photo-
lithographie, bijzonder geschikt voor de reproductie van Platen, Tee-
keningen enz. van HH. Architecten
en Bouwkundigen; op die voor Photo-
zincographie voor de reproductie
van Platen en Gravuren, ook van
Tekeningen voor Boekwerken en
ten dienste van HH. Uitgevers en op zijn
Stereotype-inrichting voor HH
Druckers, alles tot de minste prijzen.
Prospectussen met proeven van bewerking
worden op franco aanvraag gratis toeg-
estaan.

G. J. THIEME.

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.
Fabrikat: GEIJKT'S DIJNSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlaten.

STALEN MEETKETTINGEN,
Balkens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN
PEILIJOEN, Peillooden, Peilstokken,

PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdozen,
TEKENBEHOEFTEN
en Optische Instrumenten.

EQUERRES, PRISMA'S enz.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer
M. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Peilzaal: 86 Meibin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANES & Co, te Birmingham. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelain Bakoven, IJzeren Bakoven. — Closets, Washafels, Urines enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederkeopers genieten het gebruiklijke recht.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS- HOEKMEET-

en andere

INSTRUMENTEN.

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geemailleerde

Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

Corns. GIPS Cornssoon, Dordrecht.

CREOSOTEEREN
BURNETTEEREN | op strengte keur.
KYANISEEREN
GEDEELTELijke CREOSOTEERING.

HOUTHANDEL — DWARSLIGGERS.

van **hout** en van **stof**, in verschillende
constructies. Prijscouranten en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. W. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

GEBR. HESSE, Damrak 68,
AMSTERDAM.

Leveren complete CLOSETINRICHTINGEN.
BADINRICHTINGEN.

WASCHBAKKEN, GASORNAMENTEN enz. Tegen concurrerende prijzen.
Plaatsing en inrichting door geheel Nederland. Taakantingen en prijsco. anten
aanvraag. Wederkeopers ontvangen het gewone rabat.

KON. NED. GROFSMEDERIJ,
LEIDEN.

Machin-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Scheepsbouwwerf met Dwarshelling, lang 50 M.
Stoombooten, Bagger- en Spoorwegmaterieel. IJzer- en Kopergieterij. Zware en Lichte Smee-
werk. Ankars, IJzeren en Staals Kettingen met certificat van Lloyd's en Bureau Veritas.

B. HOLSOER,
Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabrik en Magazijn van Instrumenten voor
WETENSCHAPPELIJK GEbruik.

BEKROOND voor WATERPAS, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
met Zilver 1898, 1899, 1899 (Internat. Tentoonst.)

Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Balkens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

Vervolg der Aankondigingen.
DINSDAG, 24 Januari.

BAARN. te 10½ ure, door burg. en weth. leveren van 249.000 straatlinkers. Inl. bij den gemeente-ops. S. Hof. *(Zie advert. in no. 2.)*

SNEEK: het maken van een fabrieksgewoed voorde werken bij de molenfabriek van firma J. H. Halbertsma, Inl. bij den arch. A. Brusseisen Troost aldaar.

VRIDAG, 27 Januari.

DORDRECHT. te 2 ure, aan het kantoor der gerechtsdienst: de levering van schaften, afsluiters, deijers en bewegbare luizen voor de te maken bezinkrijven aan de Hoogstraatwaterleiding. Inl. aan het kantoor.

DINSDAG, 31 Januari.

LEEUWARDEN. te 1 ure, door het min. van binn. zaken, aan het gebouw van het prov. best.: het onderhouden van en het doen van enige herstellingen aan het rijksofficiale gebouw te Leeuwarden tot en met 31 Dec. 1900. Inl. bij de rijksbauw, voor de onderwijsged. cas. te 's-Gravenhage en den opz. der universiteitsarchiven J. C. Hubacher te Groningen. Aanv. 24 Jan., te 12 ure. Ram. /1200.

MAANDAG, 6 Februari.

OLDEBERKOOP: het snoeren der huizinge "Veldwoud" te Oldeberkoop en het bouwen van een villa. Inl. bij den arch. O. M. Meek te Denkerk. Aanv. 1 Febr., te 12 ure. Ell. in: uiterl. 8 Febr.

MEDEDEELING.

Aan de ijzergieterij der Erna Bagier, Nederl. Rijster & Co. te Bergen op Zoom is opgedragen het maken van acht gedenkstaven met ijzeren overkapping en een compleet zuiderhuis voor de gashuisbr. te Groningen, voor een bedrag van 80.000.

ADVERTENTIEN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op DINSDAG den 17a Januari 1899, des middags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 185.

Het leveren van onbereide TELEGRAAF- en SCHOORPALEN ten behoeve van de Staatsspoorwegen.

De besteding geschiedt volgens art. 12 van het bestek.

Het bestek ligt van den 7a Januari 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Ingenieur Chef der Werkplaatsen en Magazijnen van den Dienst van Weg en Werken te Utrecht en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 0.50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voor- noemd.

UTRECHT, den 6a Januari 1899.

Ministerie van Financiën.

LANDSGBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op DINSDAG, 14 Februari 1899, des middags te 12 ure, zal, onder nadere goedkeuring van den Minister van Financiën, aan het gebouw van het Ministerie van Financiën worden **aanbesteed:**

Het onderhouden en herstellen van het gebouw te 's-Hertogenbosch, waarin gevestigd zijn de kantoren van de hypotheken en van het Kadaster, van den dag der enigegeving van de goedkeuring der aanbesteding tot en met 31 December 1901.

De besteding zal geschilderd overeenkomstig § 447 der Algemeene Voorschriften.

Het bestek ligt ter lezing in het gebouw van het Ministerie van Financiën, aan het bureau van den Rijksbouwmeester in het 2de District, Fluweelen Burgwal N°. 16 te 's-Gravenhage, aan het gebouw te 's-Hertogenbosch waarin de kantoren van de Hypotheken en het Kadaster gevestigd zijn en aan dat van het Provinciaal Bestuur van Noord-Brabant.

Inlichtingen worden gegeven door voornoemden Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage en door den Opzichter bij de Landgebouwen H. J. P. F. VAN EWINK, te 's-Hertogenbosch.

Aanwijzing zal worden gedaan op DINSDAG 7 Februari 1899, des voor-middags te 10 ure.

's-Gravenhage, 3 Januari 1899.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
V. RANDWIJCK.

AANBESTEDING

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS der Gemeente BAARN zijn voor-nemens op DINSDAG 24 Januari 1899, des voormiddags om halfelf ure, ten Gemeentehuize in het openbaar bij enkele inschrijving

aan te besteden:

Het leveren van 249.000 STRAATLINKERS.

De bestekken liggen vanaf 16 Jan. 1899 ter secretarie ter lezing, en zijn op franco aanvraag à **f 0.25** verkrijgbaar bij den Heer Secretaris te Baarn, terwijl inlichtingen zijn te verkrijgen bij den Gemeent-Opzichter S. HOFS. BAARN, 12 Januari 1899.

Burgemeester en Wethouders voornoemd, D'AULNIS, Burgemeester,
VAN MERKESTIJN, Secretaris.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap "Het Vaderland".

AANBESTEDING.

Door Commissarissen der Nieuwe of Literaire Societeit te 's-Gravenhage,

zal op **Donderdag 26 Januari 1899,** des middags ten 2 ure, in een der lokalen hunner Societeit

worden aanbesteed:

Het aannemen van 2 Perceelen aan het Plein en een Perceel aan de Doelenstraat te 's-Gravenhage en het aldauw bouwen van enige lokalen ter vergroting der bestaande Societeit.

Aanwijzing in loco op DINSDAG 17 Januari e. k., des morgens ten 9½ ure, stadslijd.

Inlichtingen geef de **Architect Johs. Mutters Jr.**, elken DINSDAG en Donderdag vóór de aanbesteding, van 's morgens 10—12 ure, in een der lokalen van genoemde Societeit.

De Inschrijvingsbiljetten moeten aan van der Societeitslokalen, Doelenstraat, zijn ingeleverd uiterlijk den 25 Januari 1899, voormiddags 12 ure.

Bestek en tekeningen liggen voor gegadigden ter inzage in een der lokalen van genoemde Societeit en in het gebouw van de **Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst**, Monizstraat 402 te Amsterdam en zijn te verkrijgen tegen betaling van **f 10** — (Tien Gulden) bij de Boek-, Courant- en Handelsdrukkerij van **F. J. Bellinfante voorheen A. D. Schinkel**, Paradijsweg 17 te 's-Gravenhage, vanaf 10 Januari e. k. Bij verzending binnelands **f 11** — tegen inzending van postwissel.

AANBESTEDING.

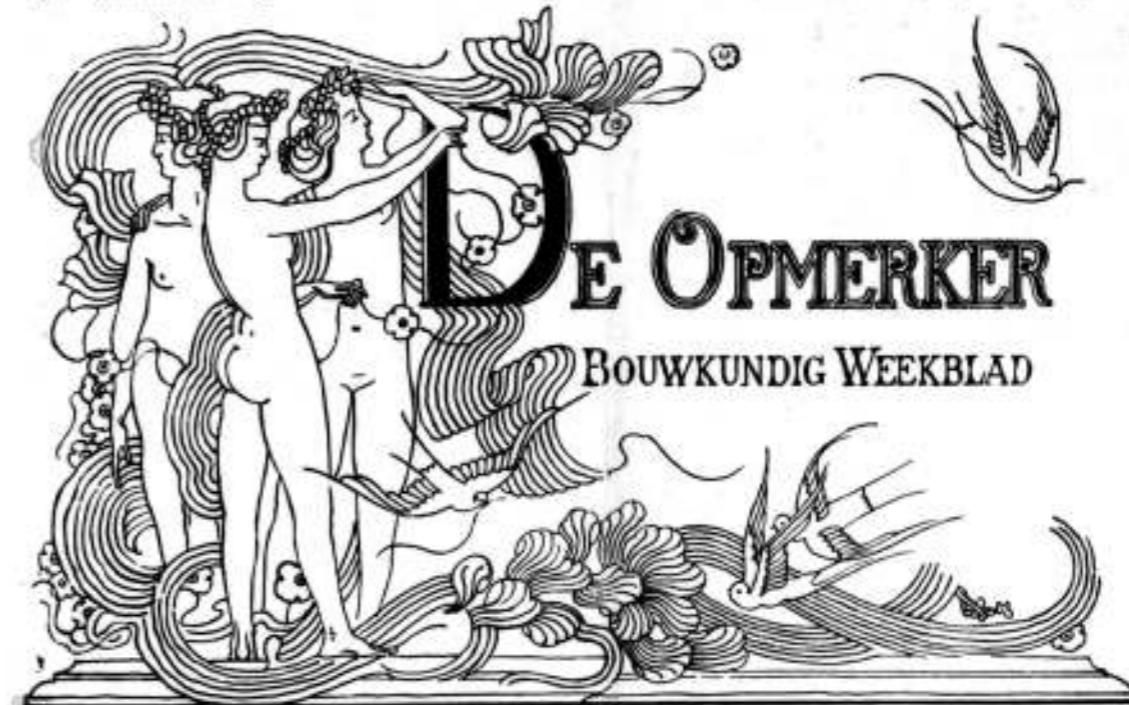
BURGEMEESTER en WETHOU-DERS der Gemeente Arnhem, zijn voor-nemens op DINSDAG 18 Januari 1899, des voormiddags 11½ ure, in het openbaar, ten Gemeentehuize in het openbaar bij enkele inschrijving

aan te besteden:

Het leveren van 249.000 STRAATLINKERS.

De bestekken liggen vanaf 16 Jan. 1899 ter secretarie ter lezing, en zijn op franco aanvraag à **f 0.25** verkrijgbaar bij den Heer Secretaris te Baarn, terwijl inlichtingen zijn te verkrijgen bij den Gemeent-Opzichter S. HOFS. BAARN, 12 Januari 1899.

Burgemeester en Wethouders voornoemd, D'AULNIS, Burgemeester,
VAN MERKESTIJN, Secretaris.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 21e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij voorafbetaling voor het binnenland f 5.— voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-anoniem met inbegrip van Nederlandisch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke sommers bij voorafbetaling niet: platz f 0.25, zonder platz f 0.15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijzummer daaronder begrepen; voor elken regel meer f 0.15. Grote lettres worden berekend naar plaatstaamte. Annoncen van aankondelingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

BOUW- EN SIERKUNST.

Het "Destina lente" is ongetwijfeld een goede raad; als die echter zoo wordt opgevolgd, dat een aflevering van Juli 1898 gedagteekend, pas Januari 1899 wordt rondgezonden, dan heeft men het Romeinsche voorrecht wel wat al te letterlijk opgevolgd.

Hoe dit zij, de Juli-aflevering van Bouw- en Sierkunst is weer keurig en met zorg uitgevoerd. Moesten wij tot dusverre klagen, dat van bouwkunst nog niets gegeven werd, hoe rijk ook de sierkunst vertegenwoordigd was, nu vult de architectuur de geheele aflevering.

Een beschouwing van den heer K. de Basel over de wijsbegeerte der bouwkunst gaat vooraf. Het is een wonderlijk opstel, dat met een apocalyptische inleiding begint. Wie denkt niet aan den ziener van Patmos, als hij leest: "...Onbeweeglijk; — rustte hij op een zetel van meetbare maat. Zijn hoofd, omgeven van een hemelische glans, stralend (van) uit een kern, die gelijkt den weerschijn van de zon daarboven; teeken van het vermogen om de in zeven glanzende stralen zich openbarende eigenschappen dier zon te ontvangen. De weerkaatsing der kennis Gods. Lager, vervuld van Zijn glorie, drie gestalten, houdende een staaf, in verschillenden stand gericht, naar de vaste punten, die in de voor hen geopenbaarde lichtende sfeer zichtbaar zijn; in hen de bewustheid van den Goddelijken. Wil huns Meesters, en de kracht, dien staaf te dragen door de eeuwen heen, in onbeweeglijken stand."

Of dit: "Deze zijn de meesters der kunsten in dubbele gedaanten, die aldus het beeld van hun idealen kennen en leeren, tot uitdrukking brengen..... aldus bouwt de mensch, omvangen door de wordingswetten der natuur-openbaring, verheerlijkend het Goddelijk;

Licht, een tempel, waar de verloren zoon zijn Geestelijken Vader wedervindt, een huis voor de voltrekking van het huwelijc der ziel met haren Hemelschen Bruidegom".

Maar als men, na dit proza gelezen te hebben, de Openbaring van Johannes nog eens ter hand neemt, dan wordt het duidelijk, hoe groot de afstand is, welke den Evangelist van den heer De Basel scheidt.

In onzen tijd maakt het een vreemden indruk, als iemand schrijft op de bovenaangehaalde wijze. Wij twijfelen er niet aan, of de heer De Basel is volkomen te goeden trouw en hij meent, door de beeldspraak van het Nieuwe Testament over te nemen, anderen zijn hooge opvatting van de bouwkunst deelachtig te kunnen doen worden. Maar hij had moeten bedenken, dat er geschreven staat: "geeft het heilige den benden niet, noch werpt uwe paarden voor de zwijnen", en al is het verre van ons, hen, die het tijdschrift "Bouw- en Sierkunst" lezen, met deze dieren gelijk te willen stellen, er is kans, dat sommige intrekken met het door den heer De Basel geschreven guan spotten. Daarom meenzen wij, dat hij zijn opstel liever niet in een werk, waar het in het geheel niet thuis behoort, had moeten plaatsen. Slechts daar had hij het mogea laten drukken, waar hij wist alleen geestverwanten als lezers te zullen hebben.

De tekst is in een plaatwerk slechts bijzaak; hoe korter die is, hoe beter. Aan de platen der aflevering is ditmaal, als vroeger, geen zorg gespaard. In keurige lichtdrucken zijn enkele onderdelen van het Koninklijk Paviljoen aan het Centraal-station te Amsterdam weergegeven.

Eerst vindt men de deur aan de stadszijde afgemeeld, die ons, ondertussen, niet geheel bevredigt heeft, vooral niet als staal van redegevende kunst. Want de zuilen naast dien ingang hebben al niet meer

constructieve betekenis dan die, welke bv. in den tijd van het zoo ten onrechte gesmaakte Barok werden gemaakt. Om ze althans niet geheel doelloos te doen zijn, werden er twee beelden op geplaatst, die een fronton dragen, dat, door de wijze, waarop zijn benedenste lijst werd afgesneden, al weder ons aan de 17e eeuw doet denken. En dit fronton, met het daaronder aanwezig wapen houdt al weder volstrekt geen verband met de het omgevende vensters. Wanneer hier het „toute forme etc.” van Viollet-le-Duc moet toegepast worden, dan bleef er van het geheel niet veel over.

De hoofdtrap van het paviljoen, die dan volgt, bevalt ons beter. Alleen de wijze, waarop de gewelven zijn aangebracht, is misschien niet vrij van gezochtheid, die vooral uitkomt, waar de ribben van het grote gewelf op de zuilen steunen. De compositie, als geheel, bezit evenwel ongetwijfeld karakter. Of dat karakter wel dat is, hetwelk een paviljoen bestend voor 19e-eeuwse Nederlandse Vorsten behoort te hebben, blijft in het midden.

Een derde plaat geeft ons een kijkje in het paviljoen. De vormen sluiten zich aan bij die van de wachtkamers van het station, die al onzen lezers wel bekend zullen zijn. Om de zoldering loopt een fries met hoenders, zoals ook Viollet-le-Duc in het kasteel te Pierrefonds ergens maakte. Wat dit plaatgedierte met het Koninklijk Huis der Nederlanden te maken heeft, hadden wij gaarne in den tekst toegelegd gezien.

Niets dan lof hebben wij voor het prachtigehek aan de peronzijde, iedereen reiziger met de treinen, die naar het oosten vertrekken, gemeenzaam. Het is in dergelijke details, dat de talenten van den heer Cuypers zich het schitterendst openbaren, zoals ook uit de volgende plaat, die een gedeelte van het traphek voorstelt, kan blijken.

In de volgende platen bouwt Bauer ons een volksgebouw, al is het dan alleen in de verbeelding. Wat verstaat men onder zulk een monument? Laat de ontwerper het ons zeggen. „Het volk”, zegt hij, „levende in een harmonische gemeenschap” zal zich wijkplaatsen bouwen, waarin het voor verschillende doelenden kan samenkommen, waar het zich op gegeven oogenblikken concentreren kan. Als monumenten (van) waaruit wetenschap en kunst hun (sic) licht doen stralen onder de menigte, zullen zij zich hoog boven hunne omgeving verheffen en de centra zijn (van) waaruit de band gaat, die het volk te zamen bindt. Dan zal ook weder een volksgebouw een volkskamer kunnen zijn”.

Of ieder nu de bedoeling van den heer Bauer zal hebben begrepen, mag worden betwijfeld. Zijn schepping is toekomstnauwkeurig, is voor de architectuur wat „het jaar 2000” voor de literatuur zou wezen; de schepper heeft iets van Plato, Thomas Moore, Swift in zich, misschien zelfs iets van Marx. Toynbee-werk, university-extension, altruïsme, coöperatie, co-educatie, equivalentie, en nog veel meer, waar onze tijd vol van is, of althans vol van geacht wordt, heeft den bouwmeester door het hoofd gespeeld, toen hij de teekenschets voerde.

De ontwerper heeft in October 1894 zijn teekeningen voltooid. Zijn werk moet van grooten invloed geweest zijn op den stijl, waarin thans de Amsterdamsche beurs wordt opgetrokken. Wie denkt niet aan Berlage, als hij dien betrekkelijk smallen voorbeeld ziet, niet haast geen openingen erin, en met een zware vierkanten toren, eveneens bijna vensterloos, aan de linkerzijde? Naar het doel van dien toren te vragen wagen wij niet. Wij zouden het liefst aan een

vuurtoren denken, „waaruit kunst en wetenschap haar licht doen stralen”, al begrijpen wij voorloopig niet, hoe dit zou moeten geschieden. Doch eer de „harmonische gemeenschap” er zal zijn, kan er nog heel wat uitgevonden worden. Hebben wij niet reeds de X-stralen en de kinematograaf?

De zijgevels met hun weinige en, op geringe uitzonderingen na, niets dan langwerpige openingen vormende vensters, verplaatsen ons in gedachten naar ’t Amsterdamsche Damrak der komende eeuw. Maar Bauer heeft althans voor enkele halfcirkelvormige ramen gezorgd en die door flamboyant-traceeringen gevuld.

De graanbeurs..... pardon, de feestzaal is min of meer op de kerk der H. Sophia te Constantinopel geïnspireerd. Stanke minaretten ontbreken hier niet; daar zal de muezzin roepen, als het harmonische volk „op gegeven oogenblikken zich moet concentreren”. Op een der muren van het gebouw vindt men „de band, die het volk te zamen bindt” duidelijk weergegeven.

Het blijkt nu wel, dat de bouwmeester van de Amsterdamsche beurs in de toekomst gezien heeft. Als de „harmonische gemeenschap” een feit zal zijn geworden, als ’t volk naar een wijkplaats zal zoeken, als „Ons Huis” te klein zal zijn, als „het kapitaal” nog slechts een verouderd begrip en derhalve geen beurs meer noodig zal zijn, dan trekken de vertegenwoordigers des volks in plechtigen optocht naar het Damrak en verklaren den buiten gebruik gestelden tempel van Mercurius tot volksgebouw. De goederenbeurs wordt de gehoorzaal, de effectenbeurs de feestzaal, de korenbouw als bibliotheek, studeerzalen en stoelenbergplaats ingericht. En de mannen van wetenschap en kunst klimmen naar het plat van den grooten toren, terwijl het harmonisch volk de koffiekamers bestormt, waar zonder betaling, want het geld is afgeschafft, keur van spijss en drank te verkrijgen is.

In de vijf platen, die de aflevering besluiten, geeft de heer K. de Bazel ons te zien, hoe naar zijne mening een genootschapsgebouw voor architecten zich voor moet doen. Dat dit ontwerp kans heeft verwezenlijkt te zullen worden, bewijfelen wij. Het is, alsof de Nederlandse toestanden voor zulke gebouwen minder gunstig zijn. Het enige, dat gesticht werd, wordt gezegd te zijn een blok aan het been van het Genootschap, dat tot bouwen overging.

Wij vermoeden, dat ook het ontwerp van den heer De Bazel reeds enige jaren oud is; was het gebouwd, dan zou het zeker een eigenaardigen indruk op den voorbijganger hebben gemaakt. Die indruk zou overeenkomen met het effect, thans bereikt door het ten vorigen jare voltooide hoekhuis in de Raadhuisstraat te Amsterdam, naast het gesticht Van Brienen. Alles natuursteen, geen lijsten, veel muurvlak, veel kleine vierkante vensters, enkele boogopeningen, wat chanfreins, een torrentje, ziedaar zoovele punten van overeenkomst. Bauer, Berlage, De Bazel, het zijn blijkbaar allen geestverwanten. Wie is de vinder, wie waren volgers?

Het maken van plattegronden is niet de sterke zijde der nieuweren. Wij vreezen dat de architecten, was hun werk verwezenlijkt, heel wat klachten zouden vernemen. Gelukkig kon de heer Berlage voor de beurs den plattegrond van een zinner meer praktische collega’s gebruiken. Associatie met een practicus zou ook den heeren Bauer en De Bazel aangeraden mogen worden.

De aflevering van „Bouw- en Sierkunst” is ditmaal zeer belangwekkend. Zij doet ons kennis maken met het werk van bouwmeesters, die, ofschoon nog in ons

midden vertoevende naar het lichaam, met hun geest naar verwijderde gewesten verhuisd zijn. „Verlangende”, zegt de heer De Bazel, „zelf te schouwen in het water van het hooggelegenbekken der wijsheid, hebben zij den moeilijken pelgrimstocht aanvaard naar de kenbare bron, welker klare weerspiegeling hun geloof zal sterken, hen kracht zal verleenen, om aan hunne broeders deze waarheid mede te tonnen. Zoo zal de Goddelijke schoonheid, gedragen door zijn eigen eeuwige wet, steeds in hetzelfde licht verschijnen, zoo zal de Godheid, zich slechts openbarende door zijn engelen, de scheppende krachten, in beziedende stralen zuivere middelen ter uitdrukking mede stuwen.”

Dit alles is, ofschoon wellicht niet voor ieder duidelijk, toch wel verheven. Doch architecten, die zoo denken, moeten zich in de dagelijksche praktijk met haar beslommeringen en onaangenaamheden voelen als visschen buiten het water. Laat ons hopen, dat zij die praktijk niet noodig hebben, dat zij, in afwachting van den tijd der harmonische gemeenschap, voldoende middelen mogen bezitten, om zich alleen aan den bouw van luchtkasteelen te kunnen wijden.

Of zou de nieuwe kunst slechts een voorbijgaand gevolg van overprikkelde zenuwen zijn? Het antwoord is aan de toekomst.

RIOOLGAS OF LICHTGAS.

(Met een plaat.)

Met *rioolgas* wordt hier bedoeld: het gas, dat in riolen, bepputten en dergelijken door rotting ontstaat, en met *lichtgas*: het gas, dat van de gasfabriek afkomstig is, door lekkern van de leidingen in den grond komt, en, zoals in mijn voorgaand stuk over dit onderwerp is — en in de volgende regelen zal worden aangetoond, door diffusie in de riolen dringen kan.

In „De Opmerker” van 8 Mei 1897 deed ik mededeling van de op 7 en 12 April bevoren plaats gehad hebbende ontploffingen in de Doepleeg en bij de Veemarkt. Ik beschreef de omstandigheden, die volgens mijne idée aanleiding tot die ontploffingen hadden gegeven, en kwam tot de conclusie, dat alleen *lichtgas* en geen *rioolgas* de schuldige was geweest. Een positief bewijs, dat het in de riolen aanwezige gas werkelijk lichtgas was, heb ik toen niet gelevert. Het doet mij daarom veel genoegen, dat ik voor enigen tijd werd uitgenodigd dit bewijs alsnog te leveren.

De bijzondere waarde van zoo’n bewijs, ook voor elders voorkomende gevallen, deed mij besluiten van dit onderzoek een beschrijving te geven in dit blad.

Mij werd opgedragen een positief bewijs te leveren, dat hier in sommige, door mij aangewezen, riolen *lichtgas* voorkwam, en de eigenaardige reuk daarvan niet aan *rioolgas* te wijten zoude zijn.

Kon dit bewezen worden, dan was ook aan te nemen, dat de ontploffingen in ’97 te wijten zijn aan hetzelfde gas, omdat ook bij die putten dezelfde reuk werd waargenomen.

Volgaarne aanvaardde ik die taak en, om eenig gas in de putten te kunnen verzamelen, deed ik drie daarvan met zinken platen luchtdicht sluiten. Deze platen waren eenigszins gebombeerd en aan de zijden met een schuin rand voorzien, zie fig. 1 en 2. Ze werden geplaatst in de sponning van het onderste luik en om den rand gesmolten paraffine gegoten, om de luchtdichte afsluiting meer volkommen te maken.

Aan elke zinken plaat heb ik in ’t midden een gummi-slang met kraan doen bevestigen, die, op de plaat liggende, geborgen kon worden onder het gegeven ijzeren straatluik, zoodat de passage niet gehinderd werd en ook de nieuwsgierigheid van ’t grote publiek niet te veel werd gaande gemaakt.

De drie putten werden volgendarwijs gekozen: te een put, die naar lichtgas rook van een riol, dat in 1866 reeds werd gelegd, en dat bekend was door zijn eigen eeuwige wet, steeds in hetzelfde licht verschijnen, zoo zal de Godheid, zich slechts openbarende door zijn engelen, de scheppende krachten, in beziedende stralen zuivere middelen ter uitdrukking mede stuwen.”

Na 2 à 3 dagen werd door middel van flesschen (gashouders), als in figuur 2 voorgesteld, uit elk der putten een gelijke hoeveelheid lucht genomen, om daarmee de nader te beschrijven proeven te doen.

Allsoewel ik dit als bekend mag veronderstellen, deel ik toch volledigheidshalve mede, op welke wijze het opnemen van die lucht in de flesschen geschiedde.

De hier afgebeelde flesch werd geheel met water gevuld en de buis b met de slang van het riol verbonden. Door het wegnehmen van den stop a vloeide het water door de opening weg, en de lucht uit het riol, door de buis aangevoerd, trad in de plaats van het water en vulde de flesch.

Om bij de later te nemen proeven de lucht weer uit de flesch te krijgen, werd natuurlijk omgekeerd gewerkt en door water in den trechter te gieten, druk op het gas uitgeoefend, waardoor dit door buis b ontweek en met een caoutchooc-slang geleid kon worden, waar men zulks verlangde.

Vóór tot de beschrijving van het eigenlijke onderzoek over te gaan, is het noodig een en ander mee te delen omtrent de samenstelling van de beide gassen, die we *rioolgas* en *lichtgas* zullen blijven noemen.

Beide zijn mengsels van verschillende gassen en de onderdelen daarvan komen nooit in dezelfde verhouding voor.

Van het *rioolgas* vooral is deze verhouding onmogelijk te bepalen, want nu eens zullen enkele der hieronder genoemde gassen ontbreken en dan weder in groote hoeveelheid voorkomen, al naar gelang ze door rotting uit deze of uit gene stof zijn ontstaan.

De meestal voorkomende gassen zijn:

Moerasgas of methaan.

Koolzuur.

Zwavelwaterstof.

Ammoniak.

Stikstof, en meer anderen, doch deze in mindere hoeveelheid.

Van de boven genoemde zijn alleen zwavelwaterstof en moerasgas gemakkelijk brandbaar.

Het lichtgas is meer gelijkmatig van samenstelling en van elke steenkolensoort kan tamelijk nauwkeurig worden opgegeven in welke verhouding de onderdelen in het gezuurde gas zullen voorkomen.

In Dr. Schilling’s Handbuch für Steinkohlengas-Beleuchtung wordt de samenstelling van lichtgas, ge-

stookt uit New-Castle kolen, in eenige cijfers opgegeven, waarvan de gemiddelden zijn als volgt:

Aethylén en hoogere koolwaterstoffen	11.—
Moerasgas of methaan	36.3
Koolmonoxyd	9.14
Waterstofgas	50.20
Koolzuur	0.28
Zuurstof en stikstof	0.08

Vergelijkt men de samenstelling der twee door ons besproken gassen, dan is er overeenkomst en verschil.

Bij beide kan moerasgas voorkomen en beide kunnen das brandbaar zijn. De andere bestanddeelen van het rioolgas kunnen ook alle in het lichtgas voorkomen. Wanneer immers dit laatste nog niet voldoende gezuiverd is, komen ook ammoniak en zwavelwaterstof in grote mate voor. Alleen bij geheel gezuiverd gas moeten ze ontbreken.

Onder de in rioolgas niet voorkomende onderdelen van het lichtgas behoren koolmonoxyd en aethylén.

Deze kunnen niet in rioolgas voorkomen, omdat zij nooit ontstaan door rotting, maar wel door droge distillatie, zoals in retorten van gasfabrieken.

Wanneer men nu een stof kent, die door goed gezuiverd lichtgas wel, maar door op dezelfde wijze gezuiverd rioolgas niet een zichtbare verandering ondervaat, dan zal daardoor de aanwezigheid van het eerste gas kunnen worden aangetoond, wanneer ten minste niet meer gevraagd wordt, dan mij hierboven tot taak werd gesteld.

Wel is waar is het dan nog mogelijk, dat behalve het gevonden lichtgas ook nog bovendien rioolgas aanwezig is, maar het onderzoek daarnaar kan eerst met succes worden verricht, wanneer door het verbreker van de gasleiding geen lichtgas meer in de riolen kan geraken.

Het is bekend, dat een oplossing van palladiumchloruur in water, welke in zeer verdunnen toestand nog een lichtbruinroode kleur heeft, door innige aanraking met koolmonoxyd of aethylén een zwart gekleurde neerslag geeft.

Toch zijn er, behalve deze gassen, nog twee andere, zowel in onvoldoend gezuiverd lichtgas, als ook in rioollucht voorkomende gassen, die eveneens op palladiumchloruur-oplossing inwerken, nl.:

te. Zwavelwaterstof; dit geeft ook een zwart neerslag, maar dit gas kan uit de te onderzoeken rioollucht gemakkelijk worden verwijderd, door deze eerst door een oplossing van azijnzuurlood of door natronkalk te leiden.

te. Ammoniak maakt de straks genoemde palladiumchloruur-oplossing min of meer melkachtig troebel en doet een vleeschkleurig neerslag ontstaan.

Ook dit gas moet dus bij de proef eerst verwijderd worden, want blijft het ernst, dan zal door de bovennoemde inwerking het palladiumchloruur reeds veranderd zijn en door koolmonoxyd of aethylén geen zwart neerslag meer kunnen worden verkregen. Men zal dan de aanwezigheid van lichtgas niet meer met zekerheid kunnen aantonen.

Wanneer men de te onderzoeken rioollucht eerst door een buis met veel verduld zwavelzuur laat borrelen, dan zal de ammoniak geheel worden teruggehaald.

Koolmonoxyd, aethylén en methaan worden door azijnzuurlood, natronkalk en verduld zwavelzuur niet teruggehouden en kunnen dus door de drie laatstgenoemde stoffen van bijgemengd zwavelwaterstof en ammoniak worden bevrijd.

Na het onschadelijk maken van deze twee gassen kunnen in rioollucht geene meer voorkomen, die ook op palladiumchloruur inwerken (het koolzuur brengt in een palladiumchloruur-oplossing geene verandering te weeg) en de proef zou nu niet vol vertrouwen genomen kunnen worden, ware het niet, dat men in sommige scheikundige werken misschien nog de mededeeling zal vinden, dat ook moerasgas of methaan op een oplossing van palladiumchloruur inwerkt en een neerslag doet ontstaan.

In Gmelin Kraut's "Handbuch der Chemie" toch wordt op blz. 1225 meegedeeld, dat ook met methaan of moerasgas een neerslag uit een palladiumchloruur-oplossing kan worden verkregen. Wanneer dit werkelijk zo was, zou ik met deze proef nog échec gedaan hebben, want, zoals boven gezegd is, bevatten rioolgas en lichtgas beide moerasgas of methaan.

Toch is deze mededeeling gelukkig niet waar en berust zij zeer zeker op een vergissing, want dit is door de volgende proef bewezen, die, evenals de andere proeven, met hulp en onder controle van erkende scheikundigen genomen werd, aan wie hierbij nog mijn beste dank wordt toegebracht.

We hebben nl. in de natuur voorkomend moerasgas opgezocht, om daarmee de proef te doen.

Uit den vijver van den Prinsentuin, waarin zich massa's afgevallen bladeren verzamelen en daarin ongestoord hun rottingsproces ondervinden, hebben we, door er met een langen stok in te steken, grote luchtbellen zien opstijgen. Deze werden met een onder water gehouden parapluie van pl.m. 1 meter middellijn opgevangen en op gelijke wijze als bij fig. 2 in een flesch overgebracht. Een gedeelte van dit gas, in een omgekeerd cylinderglas verzameld en, na omdraaiing daarvan, aangestoken, brandde met een heldere vlam. Het bevatte dus een grote hoeveelheid moerasgas of methaan.

Behalve methaan bevat het opgevangen gas ook nog koolzuur en misschien andere gassen, maar in geen geval koolmonoxyd of aethylén, daar hier geen questie kan zijn wat wij gewoonlijk onder droge distillatie verstaan. Het bevatte ook geen merkbaar spoor van zwavelwaterstof of ammoniak, die, al waren ze ook oorspronkelijk aanwezig, toch door hunne geringe hoeveelheid reeds in 't water van den vijver zouden zijn opgenomen.

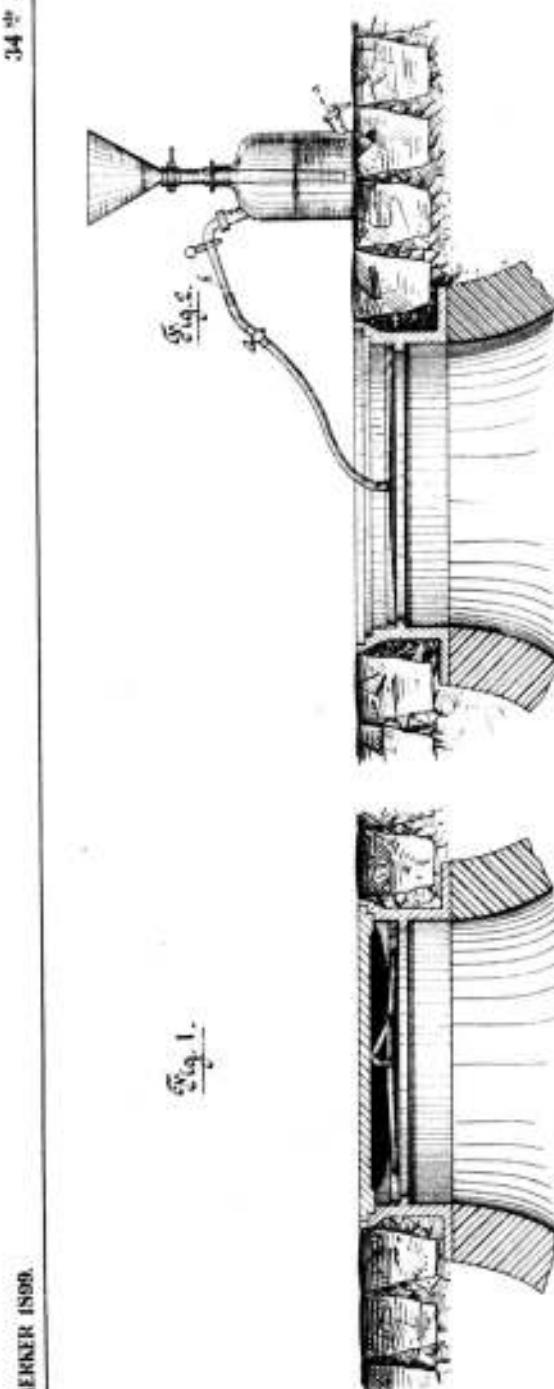
Na het gas van koolzuur te hebben ontdaan door het te leiden door een buis met droge natronkalk en daarop door verduld zwavelzuur, werd het gedurende zeven à acht minuten onder in een glasje met palladiumchloruur-oplossing geleid en door aanhoudend opborrelen met die vloeistof in innige aanraking gebracht. Toch werd er in al dien tijd geen de minste verandering waargenomen — noch een neerslag, noch enige verkleuring of verandering was merkbaar en hieruit mag men dus besluiten, dat de mededeeling in Kraut's Handbuch een vergissing is.

Wij mochten dus nu aannemen, dat er na verwijdering van zwavelwaterstof en ammoniak, behalve koolmonoxyd en aethylén, geen onderdelen van rioolgas of lichtgas meer zullen zijn, die op een oplossing van palladiumchloruur zullen kunnen inwerken en konden dus tot het nemen van de proeven, om de aanwezigheid van lichtgas in riolen aan te tonen, overgaan.

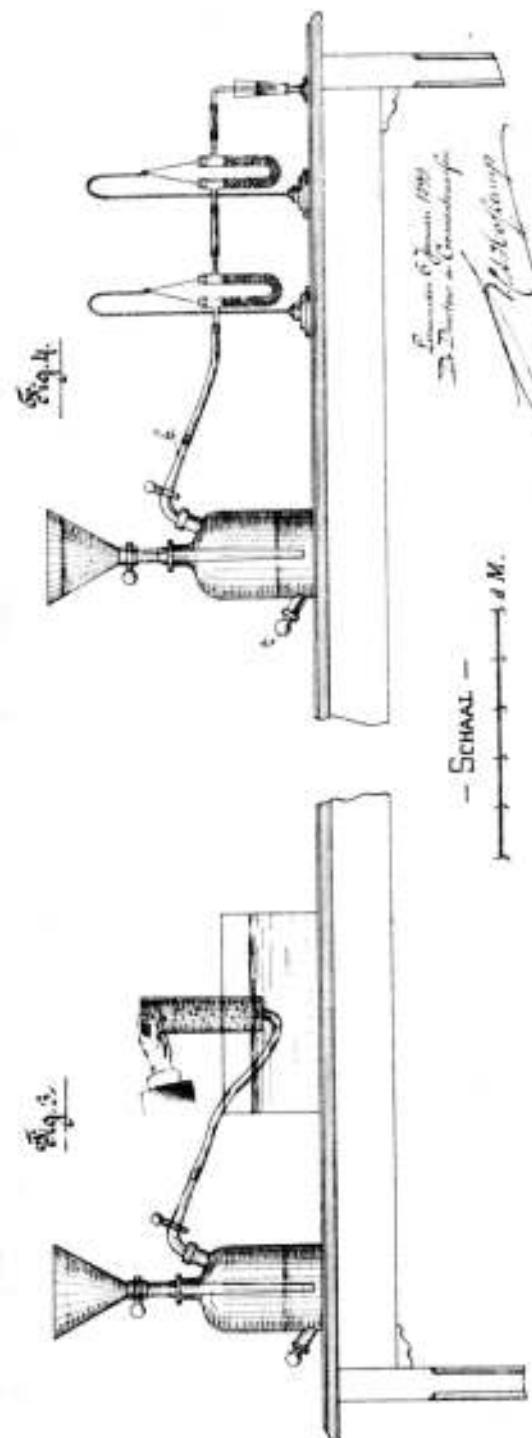
Allereerst werd een onderzoek ingesteld naar de brandbaarheid.

Een omgekeerd bekerglas, gevuld met water, werd

34. ^{af} JAMIGANG.

DE OPNERKER IS 900.

SCHOOLBOUW.

In het gewijzigd kon. besluit van de wet op het lager onderwijs van 4 Mei 1883, no. 41, wordt bij art. 14, alinea 3 het navolgende bepaald:

„Een getal privaten, overeenstemmende met het getal schoolvertrekken, wordt als voldoende beschouwd. Hetzelfde geldt voor de waterplaatsen.

„Alle privaten zijn voorzien van deuren."

Bij de toepassing van deze bepalingen schijnt er verschil van mening ontstaan te zijn over wat men onder schoolvertrekken moet verstaan en ten einde in deze alle misverstand te voorkomen, is in een schrijven van den M. van B. Zaken De Savornin Lohman van 16 Juni 1890, het navolgende opgemerkt:

10. Na verdeeling van een schoolvertrek overeenkomstig art. 5, ze lid van het kon. besluit van 4 Mei 1883, no. 41, is dit niet meer als een vertrek te beschouwen.

20. Het totaal cijfer van het aantal privaten voor jongens en meisjes te zamen behoeft niet groter te zijn dan het aantal schoolvertrekken.

30. Het getal waterplaatsen moet minstens even groot zijn als het getal schoolvertrekken.

Nu is het wel aan geen twijfel onderhevig of bovengenoemde bepalingen zijn toepasselijk, ook wat het aantal waterplaatsen betreft, op alle nieuw te bouwen scholen voor openbaar lager onderwijs in Nederland en mag het in geen geval worden toegelezen, dat daarvan in enkele gemeenten wordt afgewezen, al mocht men ook willen aannemen, dat door het opvolgen van deze bepalingen, vooral in grote gemeenten, waar door gestadige uitbreiding van de bevolking vele nieuwe scholen moeten worden gebouwd, de kosten van den bouw zeer worden verhoogd.

Volgens art. 1 van bovengenoemd kon. besluit moeten de plannen voor deze nieuwe te bouwen scholen worden goedgekeurd door den districts-schoolopziener, en nu schijnt het, dat de schoolopzieners van de 25 verschillende districten, waarin het land is verdeeld, elk naar eigen inzien deze bepalingen min of meer streng opvolgen.

Zoo zijn in de gemeente Rotterdam in de laatste jaren nieuwe scholen voor openbaar lager onderwijs gebouwd, waar het aantal waterplaatsen slechts de helft bereikt van het aantal schoolvertrekken. Onder meer noemen wij slechts de scholen aan de Gaffeldwarsstraat, den Goudschen rijweg, den Parallelweg en de Oranjeboomstraat, welke elk hebben 12 schoolvertrekken en 6 waterplaatsen.

De school aan de 2e Pijnackerstraat heeft 14 schoolvertrekken en 6 waterplaatsen.

Uit het bovengenoemde blijkt duidelijk, dat de vastgestelde bepalingen, wat het aantal waterplaatsen betreft, in alle gemeenten niet even streng worden nageleefd, of dat daarvan oogluikend afwijking wordt toegelaten, waardoor de ene gemeente sterk wordt bevordeerd boven de andere, want de aangehaalde bepalingen veroorzaken grote geldelijke kosten, zoowel bij den bouw als bij het onderhoud van de scholen.

Het doel van dit schrijven is, om zooveel mogelijk te bevorderen, dat wetten, welke voor alle gemeenten zijn vastgesteld, door de bevoegde macht ook voor alle gemeenten op gelijke wijze, zonder enige uitzondering, zullen worden toegepast.

A.

H. U.

met de opening onder water gehouden boven het uiteinde van een buis, die lucht uit een der flesschen aanvoerde. (Zie fig. 3.)

Toen het water in dat glas door lucht beurtelings uit elk der flesschen was vervangen, werd telkens een glazen plaat onder de opening gebracht, het glas omgekeerd en met een lucifer beproefd, of die lucht wilde branden.

Bij die van de sub 1 en 3 genoemde putten werd telkens van de lucht zelve een duidelijk waarneembare vlam verkregen, die tot onder in het glas bleef branden, doch de lucht uit put no. 2 was geheel onbrandbaar; alleen kon ze, evenals de dampkringslucht, de vlam van een lucifer onderhouden; — zelf branden in den gewonen zin was onmogelijk.

Deze proef werd dikwijls herhaald en steeds met hetzelfde gevolg, ook nadat de put 2 ruim een week achtereen gesloten was geweest; nooit werd daar brandbare lucht verkregen, terwijl het bij de twee andere zonder uitzondering geschiedde.

Hieruit bleek dus, dat alleen de twee naar lichtgas riekende putten brandbaar gas inhielden, maar ook, dat van de twee oudste riolen (32 jaar) slechts één brandbaar gas bevatte en dat het in een rooil van nog geen 5 jaar ook reeds voorkwam.

Dit gaf te denken, maar 't was nog geen bewijs. De proef met palladiumchloruur-oplossing moet hier verder licht brengen.

De flesschen van put 1 en 3 werden om beurten verbonden aan een samenstel van twee U-vormige buizen en een glasje. (Zie fig. 4.) In die buizen waren stukjes painsteen gedaan, gedrenkt met in 't eenen een oplossing van azijnzuurloed en in 't ander een ruime hoeveelheid verdund zwavelzuur, terwijl het glasje een oplossing van palladiumchloruur bevatte, waarin een glazen buisje hing, dat als 't eind der gasleiding was te beschouwen.

Door 't vullen met water van den trechter op de flesch werd het gas door de lange leiding gedreven en na van zwavelwaterstof en ammoniak bevrijd te zijn (voor zoover deze ten minste mochten voorkomen) borrelde het gas door de palladiumchloruur-oplossing uit het glasje op.

Gedurende slechts één minuut werd dit met de lucht uit elk der beide flesschen volgehouden en dan reeds was de geheele vloeiistof in 't glasje zwart en na eenige rust werd bij beide een pikzwart bezinksel afgescheiden.

Hiermede is dus bewezen, dat de lucht in de putten 1 en 3 koolmonoxyd en aethyleen, of een van beide zeker, bevatte en ook, als gevolg daarvan, dat er lichtgas in de daaraan verbonden riolen voorkomt.

Ten einde ook den graad van sterkte, waarmee de lucht in de riolen met lichtgas bezwangerd is, nog eenszins te kunnen bepalen, werd ook gewoon lichtgas uit de leiding mede door dezelfde buisjes geleid, om mogelijke ammoniakdeeltjes nog te kunnen terughouden, gedurende één minuut met een gelijke palladiumchloruur-oplossing op dezelfde wijze in aanraking gebracht, en toen werd een even zwart, maar niet sterker of zwarter neerslag verkregen, als met het gas uit de riolen. Het was dus na genoeg zuiver lichtgas, dat verzameld was.

De Directeur der Gemeentewerken

W. C. A. HOFKAMP.

Leeuwarden, den 6 Januari 1890.

PRIJSVRAGEN

VORSTELIJK PAVILJOEN OP HET DUIN BIJ EENE NEDERLANDSCHE ZEEBADPLAATS.

Op deze door de „Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst” uitgeschreven algemeene prijsvraag zijn twee antwoorden ingekomen onder de motto’s: „Ce sera moi, Nassau”, bestaande uit zes tekeningen, en „Fancy”, bestaande uit acht tekeningen met toelichting.

KALENDER VOOR 1890.

Op deze door het Genootschap „Architectura et Amicitia” uitgeschreven prijsvraag kwamen zes antwoorden in, onder de motto’s: „In mœc-openslaande richting”, „Anno”, „A’s”, „Begin”, „Oos” en „Nul”. Bekroond werd het ontwerp „Oos”, van den heer Emiel van Averbeke, te Antwerpen.

UNIVERSITEIT VOOR CALIFORNIE.

Wij ontvingen het rapport van de wijze van beoordeeling der 103 op boven genoemde prijsvraag ingezonden antwoorden; dit rapport, toegelicht door tal van lichtdrukken, maat photographieën van de zalen waarin en de wijze waarop de verzegeling, de beoordeeling enz. der plannen plaats vond, vangt aan

met een beschrijving van den toestand waarin de ontwerpen arriveerden en hoe zij, voor de Jury hare taak aanvengen, behandeld werden. De grootste voorzorgen voor geheimhouding werden in acht genomen, waarbij een commissaris der veiligheids-politie, de brandweer enz. dienst deden. De Jury heeft in het Kon. Museum van Schoone Kunsten te Antwerpen van 30 September tot 4 October jl. vergaderd. Bij de eerste schifting werden 54 plannen verworpen;

na de tweede schifting bleven er 21 over, waarna bij de derde elf ontwerpen van het tweede concours werden toegelaten. Bij de laatste stemming verkregen boven dien 4 plannen elk een stem, waarvan de ontwerpers, op verlangen van mevrouw Hearst een prijs zullen ontvangen. Deze vier ontwerpers zijn: Jean Bernard en Robert, Parijs; Charles des Anges, Parijs; Ernest Flagg, New-York en Fred Skjold Nielsen, Stuttgart. De namen der elf bekroonden werden reeds in ons nummer van 5 November jl. medegedeeld.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeling 's-GRAVENHAGE.

Vergadering van 18 Januari 1890.

In deze vergadering hield de heer R. P. J. Tutein Neethenius, ingenieur van den waterstaat te Zutphen, een voordracht over „Middelouwse bouwkunst te Zutphen”.

De heer Neethenius heeft Zutphen grondig onderzocht en door tal van fotografien en door het verzamelen van tekeningen, stukken en documenten, zeer veel belangrijke bijeengebracht, hetgeen door hem op onderhoudende wijze werd voorgedragen en toegelicht door een aantal zeer goed geslaagde lichttheaters.

Hij behandelde achtervolgens de openbare gebouwen, waaronder de Sint-Walburgskerk met de daarnas verbonden lübeck (boekari); de Predikheren- of Broeders-kerk, vroeger behorende tot een groot klooster, waarvan de slaapzaal der monniken (het dormitorium) thans, na de restauratie, tot kazerne is ingericht; de verdedigingswerken uit den tijd vóór het buskruit en uit den eersten tijd van het kanon, en daarna ook de particuliere huizen.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Vergadering van 17 Januari 1890.

In deze vergadering hield de heer A. D. Hoesterik een voordracht over „het onttrekken van water aan den bodem”. Sprekend behandelde uit een hygiënisch oogpunt de verschillende systemen, die hij den aanval van drinkwaterleidingen worden toegestaan, en wel dat van de salinwaterleiding te Amsterdam, door middel van open kanaals; dat te 's-Gravenhage, waar men draineerbuisen gebruikt, en dat door middel van putten, zoals te Haarlem.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

Vergadering van 18 Januari 1890.

Op deze vergadering waren slechts een aantal leden en het halve bestuur aanwezig. Nadat vijf antwoorden uitgeloot waren, besloot men de agenda niet verder af te handelen en de bijeenkomst op te heffen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

—**'s-GRAVENHAGE.** De Raad van toezicht op de spoorwegdiensten, daartoe door den Minister van waterstaat gemachtigd, heeft goedgevonden met ingang van 20 Januari 1890:

1°. den district-inspecteur der spoorwegdiensten J. van Leeuwen, ter standplaats Dordrecht, tijdelijk te ontheffen van het hem opgedragen dagelijksch toezicht op de spoorwegen behorende tot het achtste district, en hem te belasten met andere werkzaamheden het Rijkstelegrafie op de spoorwegdiensten betreffende; en
2°. den bij koninklijk besluit van 31 December 1886 benoemden district-inspecteur der spoorwegdiensten C. C. van 't Grootewout, tijdelijk te belasten met het dagelijksch toezicht op de spoorwegen behorende tot het achtste district, ter standplaats Dordrecht.

AMSTERDAM. Volgens loopende geruchten is op de vraag der gemeente aan de Amsterdamsche Omnibus-maatschappij — om een tweetal lijnen in de nieuwe wijken door te trekken, zoodat deze reeds terstond in exploitatie zouden kunnen worden gebracht — een antwoord ontvangen, waarin de A. O. M. zich wel tot een en ander bereld verklaart, maar onder voorwaarden, die voor de gemeente niet zijn te aanvaarden.

Het gezvolg zal nu wel zijn, dat de aanleg van gemeentewego's zal geschieden opdat de lijntjes 1 Januari 1890 onmiddellijk in gebruik kunnen worden genomen. In verband met esa en ander zal het voorstel tot benoeming van een directeur zich niet lang meer laten wachten.

— Het Gemeenteraad heeft aan de Haarlemsche Machinefabriek, voorheen Gebr. Figet, de opdracht verleend tot het maken der elektrische en hydraulische installatie ten behoeve van het stadhuis aanveng, behandeld werden. De grootste voorzorgen voor geheimhouding werden in acht genomen, waarbij een commissaris der veiligheids-politie, de brandweer enz. dienst deden. De Jury heeft in het Kon. Museum van Schoone Kunsten te Antwerpen van 30 September tot 4 October jl. vergaderd. Bij de eerste schifting werden 54 plannen verworpen;

na de tweede schifting bleven er 21 over, waarna bij de derde elf ontwerpen van het tweede concours werden toegelaten. Bij de laatste stemming verkregen boven dien 4 plannen elk een stem, waarvan de ontwerpers, op verlangen van mevrouw Hearst een prijs zullen ontvangen. Deze vier ontwerpers zijn: Jean Bernard en Robert, Parijs; Charles des Anges, Parijs; Ernest Flagg, New-York en Fred Skjold Nielsen, Stuttgart. De namen der elf bekroonden werden reeds in ons nummer van 5 November jl. medegedeeld.

— Het bestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst bericht, dat het examen tot verkrijging van het diploma van bouwkundig opzichter, volgens besluit der algemeene vergadering van 28 Mei 1891, zal worden afgonomen op 21 tot 24 Februarie door de heeren: A. C. Bleijé, voorzitter; H. van Dam; G. van Arkel; H. G. Jansen; D. A. N. Margadant, en L. J. Rijnink.

De candidaten moeten zich vóór 12 Februarie a. k. schriftelijk aanmelden bij den secretaris der Maatschappij, den heer Louis Bleijé, te Amsterdam, bij wie het programma van oefenen en de voorwaarden voor het examen kosteloos verkrijgbaar zijn.

ROTTERDAM. De Gemeenteraad behandelde in zijn zitting van Donderdag het preadvies op het adres van den heer D. Veldhuijen omtrent de eischen, gesteld voor stadsaanleg in den polder Varkenoord en op de weg naar ingekomen verbaogen.

Burg. en Weth. geres in overweging den heer Veldhuijen te antwoorden, dat ooit naar het oordeel van den Raad zijn plan voor de bebouwing van het perceel kad. sectie V, nr. 435, in Varkenoord terecht door Burg. en Weth. met bepalingen der bestaande verordeningen in strijd is verklaard, dat hem echter vrijstaat te beramen op welke wijze aan zijn grond een behoorlijker afoer door middel van riolering te verzekeren ware, en dat hij middels de bemiddeling door Burg. en Weth. aan de hand gedane oplossing niet heeft op te nemen als een voorchrift, maar — gelijk ook de bedoeling daarvan geweest is — als een advies.

De heer Van Oordt gaat mede met het nieuwe advies van Burg. en Weth., daar hij met genoegen heeft gezien dat, na al wat voorgaande is te dozer zake, wijziging is gekomen in het advies van B. en W., zoodat de vroegere oesch tot apheming tot dijkshoogte thans vervallen is.

De heer Coopje zou eveneens medegaan met het ouder advies van B. en W., indien daarin niet was gesproken van de voorziening der rivier ter hoogte van de prins-d'au der drinkwaterleiding. Hij heeft nu de daarontrouw door de gezondheidscmissie gesankte bedenking.

De heer Gierritsen verdedigt ander meer het bedoelde advies van de openbare gezondheidscmissie, doch wil niet vooruitloopen op latere realisering. Als hij dus meegaat met het advies van B. en W., dan rekent hij er op dat het voor de drinkwaterleiding eventueel te ontkomen gevraagd van verontreiniging door bebouwing van den Varkenoordse polder, nadat een punt van debat in den Raad zal uitmaken. Zells de sohijn des kwade voor de drinkwaterleiding dient ten dege te worden afgewoerd.

De heer Van Rossem sluit zich hierbij aan.

De Voorzitter geeft de verzekering dat B. en W. als gewoonlijk de zaak, indien zij later weer moet voorkomen, met den moeten gebruiken, en dat door middel van putten, zoals te Haarlem.

ernst zullen behandelen en ook van zelf dat rekeneschap zullen houden met de adviseur van de openbare gezondheidscmissie. Animositeit tegen Veldhuijen heeft geen rol gespeeld en daartoe zal in de toekomst geen sprake zijn. Van welwillendheid tegemoet hem kan tot nu toe geen sprake zijn, daar hij geen enkele poging heeft gedaan om zich met de gemeente in contact te stellen.

Het advies van B. en W. wordt bij neelamatie goedgekeurd, nadat de heer Coopje aanteekening had doen houden dat hij er zich niet mode kon verzeigen.

ARNHEM. Het departement Arnhem der Maatschappij van Nijverheid heeft onlangs een commissie naar Brussel gezonden om daar het Handelsmuseum te bezoeken en te rapporteren, of een dergelijke inrichting ook voor Nederland gewenst is.

Aan het einde van haar rapport schrijft de commissie:

„Het is wenselijk, dat ook in ons land een Handelsmuseum word opgericht, in den geest van dat te Brussel.

„Dit Handelsmuseum behoort te worden opgericht en is stand gehouden door de Regierung.

„Waar door het krachtig initiatief van de Maatschappij van Nijverheid een Koloniaal Museum tot stand kwam, ligt het voorzeker op den weg der Maatschappij dat stoot te gieren tot de oprichting van een Handelsmuseum.

„Wij stellen ons geheest aan bij het voorstel van het departement Almelo, om een som beschikbaar te stellen voor het bezoeken van verschillende handelsmusea, ofschoon het ons toekomt, op grond van de opgedane onderwijsing, dat 250 gulden wel wat lang is geraamd om verschillende musea te kunnen bezoeken.

„Macht de Regeering de kosten van een Handelsmuseum met monstercollectieën te hoge toeschijven, dan heeft de commissie in overweging nithoudend de opmerksamheid te richten op het grootste nut van het „Bureau des renseignements”, zowals dit in Brussel bestaat.”

PERSONALIA.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot buiten gewoon opzichter: A. J. D. Wever, te Harderwijk, bij het maken van tramweghavens aan het Zijpe; J. P. de Vries, te Zierikzee, bij de werken voor het inrichten tot doortvaart van de tweede opening van de brug in den Postweg over het Kanaal door Zuidbeveland; J. P. C. Moewe, te Middelburg, bij de werken voor het verruimen en op diepte houden van de hulenhavens van het Kanaal door Zuidbeveland, en J. Jongbloed, te 's-Gravenhage bij het vernieuwen van de Hoeksterpoorteug te Leeuwarden.

— Door den Minister van Waterstaat is bepaald, dat de benoemde aspirant ingenieur A. L. de Gelder zal worden gesteld onder de bewaren van den hoofdingenieur in het 10de district, ten einde te worden toegevoegd aan den ingenieur H. M. Hanket, aanvaankelijk ter standplaats 's-Gravenhage.

— Bij den Waterstaat in Neder-Indië is: overgeplaatst van de residentie Soerabaja naar de residentie Kediri, ten einde als overdaanwend waterstaatsambtenaar op te treden, de architect te klasse II. G. Berbuk; van de residentie Semarang naar de residentie Sumatra's Oostkust, de opzichter te kl. J. P. T. Rhemov;

toegevoegd aan den chef der 3e waterstaatsafdeling, ten einde op diens bureau werkzaam te zijn, de opzichter te kl. C. Houkes; aan den chef der 3e waterstaatsafdeling, ten einde te worden werkzaam gesteld als aspirant-ingeniuer bij de opname voor de bevochtiging van de Manggalaelding en uit de Kalij Tangsi (residentie Kedoe), de ambtenaar ter boschhiking H. Varkeriser.

— Benoemd tot adjunct-ingeniuer bij de exploitatie der Staatsspoorwegen op Java J. P. Cromvoets, J. W. van Dijk en M. H. Damme.

— De ingenieur Weys, chef van de irrigatiewerken, afdeling Brantas, met standplaats Malang, heeft volgens den Malangschen correspondent van de *Jaarbeurs* het voorzemos, in het voorjaar met verlof naar Europa te gaan.

— Den heer A. C. Cramer, directeur der gemeentezuivering te Rotterdam, is met 1 April door den Raad erfolg ontzag verleend.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Praktisch ervaren werktuigkundige aan de ambachtsschool te Utrecht, bekend met de beginnissen der electrotechniek, om ondersicht te geven in het techn. tekenen, Jaarw. 1890.

— Bouwkundig opzichter bij den bouw van een burgemeestershuis Adres met opgave van verlaagd salaris onder lett. M, beek. C. M. E. Brajer, te Utrecht.

— Aankomend goed geschoold bouwk., minstens 20 jaar, ter opleiding in de praktijk, bij een architect. Adres met opgave van verlaagd salaris, no. 4648, Bureau Alg. Ned. Advertentieblad, te 's-Gravenhage.

— Bouwkundig houwk. opzichter-teekenaar, goed op de hoogte met uitvoering van werk en detailleeren. Adres lett. D 8, Alg. Advert.-bureau Nijgh & Van Dittmar, te Rotterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIEBLAD TECHNISCHE VERVENDING,
VAN DER HELSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Hoofdsg. of Opt.-Teeken. heeft. 32 j. sal. / 100 p. m. of hoger;
2. Opt. van W. of B. Bouwk. * 23 * - 75 **
3. Univ. of B. Opzichter * 23 * - 90 **
4. B. Opzichter * 46 * - 100 **
5. Opt.-Teekenaar * 33 * verl. sal. / 80 p. m.
6. Opt.-Teekenaar * 24 * - 65 à 70 **
7. Opt. of B. Toek. * 26 * - 60 à 70 **
8. B. Teekenaar * 20 * - 45 **
9. Machinist-moniteur * 48 * verl. * 300 à 500.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot
BLIJVKE prijzen en onder garantie
geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Lood- en Zinkwerker,

Singel 229 b/d Paleisstraat,

AMSTERDAM.

Vorigenwoediger der sedert 1868 gevestigde firma CARL SCHMIDT & CO., te HIRSCHBERG in Silezie.

Materiale ook afzonderlijk verkrijgbaar.

SPECIALITEIT

IN

Hartguss Roosterstaven „Eureka.”

Op verschillende tentoonstellingen met zilver bekroond als hoogste onderscheiding. Leverancier der K. N. Marine, verschillende Stoombootmaatschappijen en fabrieken, waaronder getalgschriften voorhanden. Deze roosters trekken niet krom, zijn bestand tegen een hitte van 200° C. en geven grote spaar in brandstof.

Monster juur en Prijscuranti op aanvraag gratis.

R. IDE.

Spastraat 102, AMSTERDAM.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. P.H. 22. Hekin

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUWERS van Zaandam, zullen op ZATERDAG, 4 Februari 1899, des namiddags ten 1½ uur, in het Gemeentehuis AANBESTEDEN:

Het vergrooten der Houthaven en der ligplaats voor balken in de Haven te Zaandam met daarmee in verband staande werken.

Raming f 21.750.

Bestekken zijn vanaf 25 Januari a. k. à f 1.— verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie.

Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 21 Januari 1899.

Burgemeester en Wethouders voorzondern

H. J. C. VAN TIENEN,
De Secretaris,
ZAALBERG.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUWERS der Gemeente BAARN zijn voor-

nemens op **Dinsdag 24 Januari 1899**, des voormiddags om halfelf uur, ten Gemeentehuize in het openbaar bij enkele inschrijving

aan te besteden:

Het leveren van 249.000 STRAATLINKERS.

De bestekken liggen vanaf 16 Januari 1899 ter secretarie ter lezing, en zijn op franco aanvraag à f 0,25 verkrijgbaar bij den Heer Secretaris te Baarn,

terwijl inlichtingen zijn te verkrijgen bij den Gemeent-opsichter S. HOFS.

BAARN, 12 Januari 1899.

Burgemeester en Wethouders voorzondern,

D'AULNIS, Burgemeester,
VAN MERKESTIJN, Secretaris.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUWERS der Gemeente Arnhem zullen

Donderdag 2 Februari 1899, des voormiddags 11½ uur, in het openbaar, ten Gemeentehuize AANBE-

STEDEN:

BESTEK No. 2.

De levering franco Arnhem van 1800 M^r. trottoirbanden van hardsteen.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 1 Februari a. s., des voormiddags van 10—12 uur aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat; bestek met gezegd inschrijvingsbiljet en 1 tekening à f 0,75 tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS- HOEKHEID-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, &c.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERTKUIGEN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

Voorloopige Aankondiging.

Op MAANDAGEN 27 FEBRUARI en 6 MAART 1899, zal worden Gereeld en Gegund ten overstaan van Notaris P. C. L. Eikendal, in het Venda-huis der Notarissen, te 's-Gravenhage, teekens des avonds ten 7 ure:

HET FABRIEKSGEBOUW

met annex Terreinen en Water,

thans succursale der „Brood- en Meel-fabriek te 's-Gravenhage“, met uit-muntende Stoommachine en Dynamo voor elektrische verlichting, gelegen aan de **Morneusstraat**, hoek Malakkastraat, te 's-Gravenhage, voor het geheel groot 22 Acre, 32 Centiaren; tevens uitmuntend gelegen als **BOUWTERREIN**.

De verkoop g-schiedt in Perceelen en in massa; een en ander nader te omschrijven in het verkoopbiljet en definitieve advertentie.

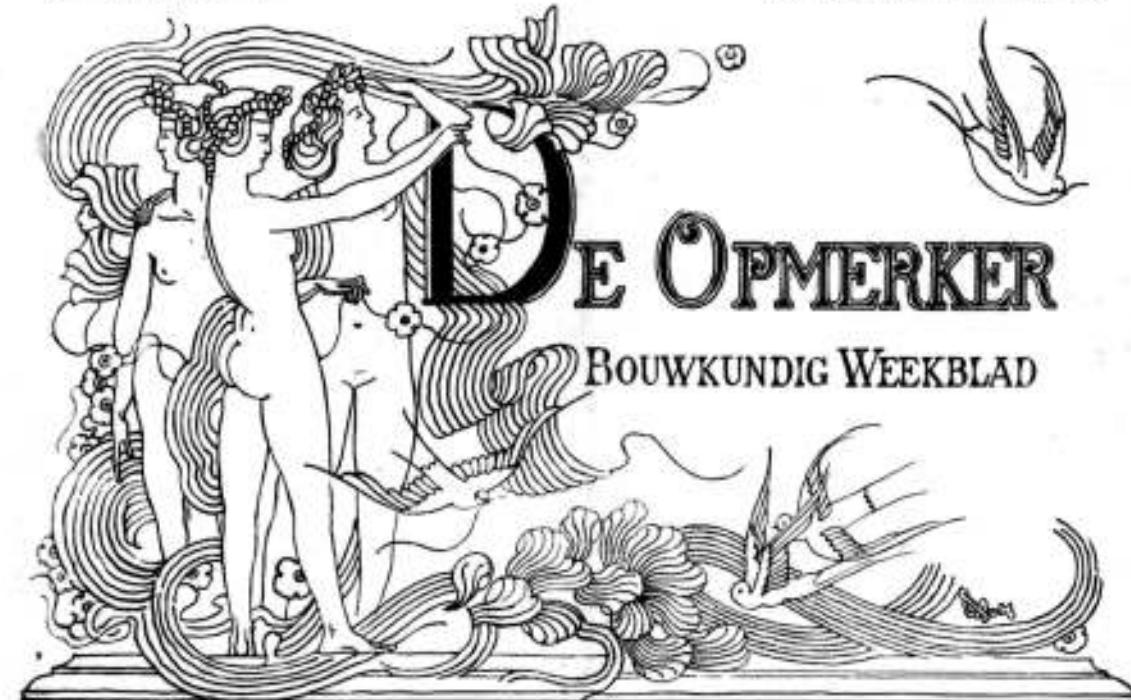
Aanvaarding onmiddellijk na de toe-wijzing.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Hot Vaderland“.

34de JAARGANG N° 4

ZATERDAG, 28 Januari 1899

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGd. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zile Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.— voor België f 6,50 en voor de overige landen der Post-unie, niet inbegrepen van Nederlandse-Indië en Transvaal, f 7,50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0,25, zonder plaat f 0,15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f 1,00, het bewijzenzinner daaronder begrepen; voor elken regel meer f 0,15. Grote lettertjes worden berekend naar plaatmaat. Annonses van aansluitingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

BUITENHUIZEN

Wanneer wij hier het een en ander ontrent den bouw van buitenhuizen zullen opmerken, dan zonden wij diegenen, voorheen huismanswoningen genoemd, uit, om ons alleen te bepalen tot de meer voorname verblijven.

In de middeleeuwen waren de kasteelen vrij wel de enige gebouwen, die tot de buitenhuizen gerekend mochten worden. Wel had men, behalve de meestal schamele woningen der landbieden, ten plattelande ook kerken en kloosters, doch die vallen buiten ons onderwerp.

De kasteelen waren niet meer voor de aardigheid gesticht; zij vonden in de eerste plaats versterkingen en waren dan ook geheel op verdediging berekend. Hoeveel vernuft werd aangewend, om de kasteelen aan hun doel te doen beantwoorden, kan men bij Viollet-le-Duc nalezen.

In de 18e eeuw waren hier te lande nog tal van middeleeuwse kasteelen in meer of minder goed bewaarde toestand aanwezig, zoals bv. uit de prenten van Spilman nog te zien is. Thans zijn er nog maar weinig meer, bij den vroegeren overvloed vergeleken. Maar terwijl de 18e-eeuwers in die gebouwen alleen de endheid waardeerden, en niet schroomden, waar het pas gaf, ze naar den smaak des tijds te verbouwen, kwam in de laatste zestig jaren het begrip van „schilderachtigheid“ op, wat onze overgrootvaders niet gekend hadden, en leidde tot een geheel andere appreciatie.

Wat in de middeleeuwen alleen met het oog op verdediging was gemaakt, schoen den modernen mensch toe, alleen te zijn tot stand gekomen, om het oog van den beschouwer te streechen. De onregelmatige bouw der kasteelen, hun torens, hun hoge daken, kortom hun geheele samenstel werd als zui-

ver decoratief aangezien en oefende grooten invloed op den bouw van moderne buitenhuizen uit.

De Nederlanders hebben al sinds de 16e eeuw er van gehouden, des zomers de stad te ontvlinden, om zich in de vrije natuur te verlustigen. Maar ver kosten zij niet gaan, omdat de gebrekige middelen van vervoer hen dwongen, in de onmiddellijke omgeving hunner stad te blijven.

In 1544 gaf Cornelis Anthoniszoon zijn bekende kaart van Amsterdam, die de stad en haar omgeving in vogelvlucht gezien verbeeldt, en die als houtsneede zoo merkwaardig is, in het licht. Men vindt daar om de stad verscheidene buitenhuizen; al laat de kaart niet toe, bijzonderheden van deze gebouwen te onderscheiden, wij mogen toch veronderstellen, dat zij, althans voor een deel, buitenverblijven der Amsterdamsche burgers geweest zijn. De 18e-eeuwsche poorters leefden nog op betrekkelijk bescheiden voet en die bescheidenheid spreekt ook uit hunne buitenhuizen. Daarenboven had de stedelijke regeering, met het oog op de veiligheid des wallen in oorlogstijd, het bouwen van huizen, die zekere afmetingen te boven gingen, ten strengste verboden.

Maar reeds in het einde der 18e eeuw werden de buitenhuizen veel aanzienlijker. De dichter Spieghel heeft in zijn „Hertspiegeli“ een beschrijving van zijn buitenplaats „Meerhuyzen“ gegeven, die op groter weleke wijst. Hij spreekt van verscheidene kamers, van vier zalen en een etzaal. De dichter noemt zijn woning „slecht en recht, maar duerbaar, voelbaar en luchting“. Doch was, zoals wij zagen, het huis niet bekrompen ingericht, ook aan de versiering was nogal wat ten koste gelegd, immers een der zalen was „heel end al bemaald“. Een belvedere stond achter in den tuin; Spieghel noemt dit „de toren der Muzen“.

Over het algemeen bleven in de 18e, ja ook in de

zij zoo misschien nog indrukwekkender is dan anders. Men gaat naar Italië en houdt dus ook niet te Lu-cern op; de tocht over den Gotthard-spoorweg wordt aanstands ondernomen, en als het weder gunstig is, moet zelfs de onverschillige reiziger daarvan een grooten indruk ontvangen. Te Göschenen gebruikt men het middagmaal, rijdt een klein half uur door den donkeren tunnel, en Italië is bereikt.

Laat ons aannemen, dat heldere zonneschijn hier den reiziger begroet, en dat hij, na een sur rijden, het Italiaansche klimaat begint te gevoelen. Hij geniet van de heerlijke natuur, en, wanneer hij bouwmeester is, dan trekken ook de schilderachtig gelegen dorpen, met hunne meest nog Longobardische kerken zijn aandacht.

Voort gaat de trein en bereikt tegen drie uur Lugano. Hier stapt de „eig Reisende“ uit, om de twee dagen, die Baedeker voor de Italiaansche meren bestemd heeft, te „absolviren“. De architect zal hier ongetwijfeld van de pracht der natuur genieten; maar als hij ten minste Isola Bella wil zien, den Salvatore wil beklimmen en een tocht op het Lago di Como wil ondernemen, dan heeft hij zijn twey dagen hoog noodig. Van een, zij het ook vuchtige, studie van de tafrische interessante bouwwerken der streek kan niets komen, voor uitstapjes bv. naar Ponte Capriascia, Varese of andere uit een oogpunt van kunstgeschiedenis merkwaardige plaatsen ontbrekt tijd.

Voor Milaan en Pavia heeft Baedeker twee-en-een halven dag gerekend. Doch de architect, die de voor-naamste bouwwerken dier stad wil bezoeken, heeft zeker vier à vijf dagen noodig. Pavia is architectisch eveneens uitermate belangrijk, ofschoon men het meest geliefd overslaat, en zich tevreden stelt met een bezoek aan de tamelijk ver buiten de stad gelegen Certosa. In de nabijheid van Milaan bevindt zich buiten den nog Monza, met zijn oude kathedraal en het schilderachtige Municipio, en Saronno, waar misschien de beste fresco's van Luini te zien zijn.

Brescia, dat bouwwerken telt zoo belangrijk als de kathedraal, San Francesco, San Clemente, S. S. Nazaro e Celso, la Madonna dei Miracoli, het Municipio, dat boven dien in zijn musea schatten van kunst en oudheid bezit, moet in een halven dag worden afge-werkte, Genua in twee, Venetië in vier, Florence in zes, Rome in veertien dagen en de rest naar ver-houding.

Wat kan een architect er bij winnen, als hij op zulk een wijze reist? Ontspanning na langen tijd van drukken arbeid vindt hij niet; integendeel, de zenuw-achtige gejaagdheid is eer in staat zijn gezondheid te benadeelen.

Genoegen is al evenmin zijn doel, want aan rustig verpozen kan hij zich nergens overgeven. En, waar het toch bij een bouwmeester vooral op aankomt, het verrijken van den geest, dit is ten eenenmale onmo-gelijk. De tijd is steeds te kort, om blijvende indrukken te krijgen.

Daarom is de raad, dien Baedeker geeft, zoo ver-standig, om, als men niet over veel tijd te beschikken heeft, een keus te doen. Wie slechts vier weken uit kan blijven, zette daarom het voornehmen, om in dien korte tijd geliefd Italië te willen zien, uit zijn hoofd. Vier weken bv. in Noord-Italië, te Florence of te Rome doorgebracht, zullen den bouwmeester van meer nut zijn, dan versnippering van tijd over allerlei andere plaatsen, hoe belangrijk die overigens ook mogen wezen.

Noord-Italië bevat zooveel interessants, dat het zeker waard is, de voorkeur te krijgen. Wie zich echter door Florence voelt aangetrokken, kan tevens

Prato, Pistoja, Lucca, Pisa, San Gimignano en Siena gaan bezoeken, ja zijn dochtert zelfs tot Perugia, Assisi en Empoli uitstrekken. En wie naar Rome gaat en wien de eeuwige stad mets meer te zeggen moet hebben, die kan te Napels ontspanning gaan zoeken.

In een advertentie, die wij onlangs lasen, boden „een Heer en Dame, gehuwd, van goede linie“ zich aan, om voor „f 475, alles inbegrepen“, Italië, Napels inclus, in drie weken aan „tien personen van goede familie“ te laten zien. Zoo is er altijd baas boven baas. Mochten bouwmeesters zich aangetrokken voelen deel te nemen aan den tocht, dan wachten hen sensaties, niet veel verschillende van die, welke „de reis om de wereld in tachtig dagen“ opleverde, als men ten minste Jules Verne gelooft wil.

Ieder, die gereisd heeft, kent de Cook's parties, De deelnemers aan deze betrekkelijk goedkoope tochten reizen niet, doch, men vergeve ons de uit-druksling, zij worden gereisd. De bedrijvende vorm moet haer voor den lijdenden plaats maken.

Op omnibussen of in grote glazen wagens bijeen-gepakt, rijden deze plezier (?) reizigers overal rond. Waar het programma dit aangeeft, moeten zij uit-stappen, de hoeder dreunt zoo gauw als hij kan de bijzonderheden op, die te zien (?) zijn en de kudde wordt al weder naar het rijtuig gedreven, om naar andere merkwaardigheden vervoerd te worden. Men zou wat moois te lezen krijgen, als zulk een reiziger zich er eens toe zette, om zijn indrukken ten papiere te brengen!

Reizen is een kunst, die slechts zeer weinigen verstaan. Maar al te vaak staat het uitgegeven geld in ongekeerde reden tot de genieting, die gesmaakt werd.

De architect, die aan een reis wat wil hebben, doet goed, vooraf alles te overleggen. Al is zijn beurs niet rijk voorzien, hij kan toch veel genoegen hebben. Zells een reis naar Italië behoeft hij zich niet te ont-zeggen. Een rondreisbiljet van Nederland naar Chiasso kost slechts ruim f 60 en is zes weken geldig; men reist dan ze klasse. Te Chiasso zijn aller-les goedkoope rondreisbiljetten voor vaste routes door Italië te verkrijgen. Dat tot Napels kost f 70 onge-veer; men kan dus, als men zich tot een kleinerre toer bepaalt, met veel minder toe. Het is dwaasheid, in de grote hotels af te stappen; in de alberghi kan men voor f 1 à f 1.50 zeer goed slapen en in de trattorie vindt, wie de kost van het land voor lief neemt, maaltijden, waar hij het best mede doen kan. Een kleine koffer kan alle bagage bevatten. Het enige, wat de reiziger zich moet ontzeggen, is zijn sigaar, want de sigaren van Italië zijn niet te rooken. Die, welke men uit patria zou willen medenemen, on-snappen niet aan de zeer achterdochtige grensbe-ambten en worden dan zóó zwaar belast, dat men er versteld van staat.

En nu ligt, binnen de grenzen van het rondreis-biljet, Italië voor den bouwmeester open. Hij kan overal vertoeven, zoo lang het hem lust, hij kan schetsen en fotograferen zooveel hij wil, hij kan overal op onderzoek uitgaan, om datgene te ontdekken, wat in de handboeken onvermeld is gebleven.

Wie zóó reist, en door het weder wat begunstigd wordt, zal reeds onuitwisbare indrukken medene-men, ook al beperkt hij zich tot de Italiaansche meren, Milaan met zijn omgeving, en Genua. De klassieke tien gulden daags heeft hij niet noodig, ja met de helft kan hij al best rondkomen, als hij ten minste zóó wijs is, om vermakelijkheden van twijfelachtig allooi, die hij in zijn vaderland niet bezoeken zou, ook in den vreemde onbezocht te laten.

De reis kan duren, zolang tijd en beurs strekken. En wie een gedeelte, al is het dan ook een klein gedeelte van het zonnige Zuiden (dat echter, helaas, niet altijd zonnig is), gezien heeft en goed gezien heeft, kan met meer voldoening op zijn tocht terug-blikken, dan wie, als zoo velen, in een vloek en een zucht Italië van noord tot zuid is doorgevlogen.

DE WESTERKERK TE ZAANDAM.

Er is nu voorgoed besloten, dat de Westerkerk te Zaandam niet haar gehele inhoud voor afbraak verkocht zal worden.

Wij hadden hoop gekoesterd, dat er nog middelen gevonden zouden worden, om dien afbraak, door ons oprocht betreurd, te voorkomen.

Wij maakten in ons nummer van 3 December des vorigen jaars melding van de berichten uit Zaandam, die op deze zaak betrekking hadden.

Er waren toen twee plannen tot herstelling van het gebouw, één van Dr. Cuypers en één van Zaandamsche deskundigen. De heer Cuypers scheen toen reeds tamelijk pessimistisch gestemd, want hij „verwachtte, dat na tien of twintig jaren weer andere herstellingen zouden noodig worden en kon geen zekerheid geven, dat het gebouw het leiden zou kunnen verduren“.

Kerkvoogden verzochten toen om subsidie aan den Minister van Binnenlandsche Zaken ter uitvoering van het plan van herstelling, opgemaakt door de Zaandamsche deskundigen, een plan, waarmee zowel kerkvoogden als notabelen zich konden vereeni-gen.

Toen reeds werd te Zaandam verondersteld, dat het subsidie geweigerd zou worden, daar men verwachtte, dat de Regeering geen genoegen zou nemen met een ander plan dan dat van den heer Cuypers.

Nu doet het bericht in de bladen de ronde, dat inderdaad geen subsidie is verleend geworden, doch... omdat Dr. Cuypers aan de kerk bouwkundige waarde ontzagde, en omdat Jhr. de Stuers ontstemd was over de wijze, waarop de Tweede Kamer hem in De-em-ber behandeld had.

Wij hopen, dat dit bericht zal tegengesproken worden. Want het ging hier niet om de bouwkundige waarde van deze 17e-eeuwse kerk, waarvoor een Gothisch-voelend man als de heer Cuypers wel weinig oog zal hebben, maar om de waarde van het bouwwerk, als eenig overblijfsel uit den tijd van Zaandam's opkomst. En de heer De Stuers zal toch wel te verstandig zijn, om zijn woede te koelen aan een gedenkteken, dat hem misschien niet sympathiek is, maar dat toch ook voor hem als ondheidminnaar waarde moet hebben.

Daarom is het noodig, dat over de questie meer licht verspreid wordt. Het gedenkteken zal wel niet meer te redden zijn, doch vastgesteld behoort te worden, of inderdaad alles gedaan is, om het gebouw te behouden; als hier door iemand gefaald mocht wezen, dat dan het hoe en het waarom kenbaar gemaakt werde!

HOUTVLOERPLATEN.

(Ingezoomd.)

* De steeds vooruitstrevende techniek in het bouwwerk heeft gezocht middelen te vinden om het hoofdbouwmateriale, het hout, zóó te bewerken of te prepareren dat het onvlieg voor schadelijke invloeden is.

Het eikenhout b. v. wordt gedempt en gestoomd; het beukenhout geimpregneerd, gekleurd en gehard; de resultaten zijn tamelijk gunstig geweest bij het gebruik voor ramen, deuren enz., die gevuld werden, maar bij vloeren, vooral parketvloeren, bestaat nog altijd het inconvenient dat zij in een vachtige atmosfeer trekken. Speciaal het zoogen paquet hydrofuge werk in vachtige of nieuwe lokalen dikwijls op, welk gebruik slechts met veel moeite kan hersteld worden. Om dit opwerken te voorkomen, heeft men

onder deze vloeren tegels, voorzien voor zwaluwstaarten gelegd, waarin het visibilare asphalt dringt en verhardt; maar ook dit middel heeft somtijds niet geholpen, althans niet in lokalen met centrale verwarming.

Er worden thans vloeren verbaardigd, die men beweegbaar zou kunnen noemen; men bezigt voor de samenvulling een zeer elastisch asphalt-mastic en houtvloerplaten.

Deze houtvloerplaten zijn rondom, ook nad de kanten, met de asphaltstof omhuld en kunnen, direct in mortel, gelegd worden zelfs in nieuwe, vochtige lokalen.

Fig. 1.

De bovenvloer is met den ondervloer verbonden door veeren, die in elkaar grijpen, en verhinderen dat de stroken in de lengte weg scheuren (Fig. 1). Daarom kunnen deze in de broede werken of krimpen, zonder dat er spijnen ontstaan, daardoor de asphaltstrookjes tussen de naden opvullen of teruggaan, zonder dat de tegels van volume veranderen.

De houtvloerplaten zijn van onderen geheel en al met elastisch, gesmolten asphalt bedekt, zodat het uit den bodem komt en recht op het hout geen last heeft; van boven kunnen deze vloeren met water worden afgespoeld en schoongemaakt.

Onderstaande tekening (Fig. 2) toont aan, hoe het hout van onderen omhuld is.

Fig. 2.

Het leggen der houtvliesagels, die een oppervlakte hebben van 34 à 34 cm., kan door ieder slager gescheuren op een vlakke laag of zelfs in het zand met cementmortelspecie, dan het asphalt van onder zóó geprepareerd is dat het zich met de cementmortel goed verbindt.

De houtvloerplaten worden in Duitschland sedert een aantal jaren met succes gebruikt en ook hier te lande worden zij den laatsten tijd toegepast. Te Utrecht liggen zij o. a. in de fabriekswinkel der firma Van der Sandt & Co. en in het krankzinnigenhuis in de Nicolastraat; zij schijnen dan ook bijzonder geschikt te zijn voor ziekenhuizen, scholen, winkels, restaurants enz.

ANTIXONIN.

(Ingezoomd.)

In Duitschland gebruikt men sedert lang een voorbehoedmiddel tegen het wegrotten van houtwerk en kalkmuren in kelders en andere vochtige platsen, dat door de verrassende resultaten, die men ermee verkregt, tegenwoordig een voorname rol speelt in de bouwhygiëne en bouwtechniek. Dit middel, bekend onder den naam van antioxin, begint ook in ons land hoe langer hoe meer toegepast te worden.

Vornamelijk zijn het onze houtbouwerijen, die het reeds gebruiken tijds met succes toepassen. Veoral voor de vochtige muren in de grotelokalen, alsook tot het van buiten bestrijken der liggers of stukken, grotkulpens enz.

In het houtwerk echter wordt er nog niet die aandacht aan gegeven, die het wel verdient, ofschoon antioxin eigenlijk bij ieder nieuw te bouwen huis moet voorgeschreven worden voor het impregneren der houten als anderzins en ter vermenging met de kalkspecie, vooral op onzen vochtigen bodem.

Antioxin is tot een passa verwerkte orthodinitroresolkaalum, dat door zijn bacteriën dodende eigenschappen zelfs in zure verdedigende oplossing een desinfectiemiddel is bij uitnemendheid. Het voorkeert het ontsan van houtzwam (merulius lacrymans en polyporus vaporarius), vernietigt zodoende paddenstoelen en andere schimmelplanten en verhindert hunne verdere voortweekering.

Daar deze stof alle micro-organismen doodt, wordt zij niet alleen aangewend voor het impregneren van houten, vloeren en wan-

den, en om er kalkmuren mede te behandelen, maar ook drenkt men er de vulmassa tusschen vloeren mede, waardoor de veretting en vulnis en daarmede samengaande onzameen gewen worden voorkomen. Ook kwalijk riekkende putten behandelt men niet antisommin.

Behalve de goede resultaten die men met berevervormd middel verkrijgt, verliest het ook aanbeveling wijl het roekeloos is en niet versiert, zoodat men in lokalen waar antisommin toegepast is geen last heeft van hoedanig verwekkende, door nits te verdrijven doordringende geuren, zoals bij teerolie-distillaten; integendeel maakt het de lucht zeer frisch en gezond, terwijl het terens de dikwils zeo lastige vliegenplag doet verminderen.

Uit een en ander blijkt, dat het wel der moeite waard is aan dit middel moeders aandacht te schenken. Belanghebbenden kunnen zich om verdere inlichtingen wenden tot den heer B. J. Hesselink, Keizersgracht 263, Amsterdam, vestigenwoediger der Farbenfabriken vorm. Fried. Bayer & Co., Elberfeld, waar antisommin gefabriceerd wordt.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFTREKKING AMSTERDAM.

Vergadering van 25 Januari 1899.

In deze vergadering deed de heer M. H. Ligthart, architect te Amsterdam, enige mededelingen over onder zijn leiding uitgevoerde werken in Zuid-Afrika.

Na een korte omschrijving van de Delagoabasi, de gesteldheid van den bodem en de stroomingen daar ter plaatse, gaf spr. een overzicht van de werken, noodig voor het lossen der materialen van de N. Z.-A. S.-M., waarvan de voornamste waren de pier, lang 900 M., uit beton samengesteld, met kadehoofd op schroefpalen en de beoefte voor het vastmaken der schepen.

Hierna beschreef spr. de uitvoering van den onderbouw der brug over de Komati-rivier en de maatregelen, die moesten worden genomen om verschillende moeilijkheden als smalle stroos en gladde rotstrekken te overwinnen. Een en ander werd door een reeks fotografieën toegelicht.

De aanwezigen gaven spr. met een krachtig applaus hun dank voor het gehoorde te kennen.

Bij de opening der vergadering was medegedeeld dat het bestuur enmedegeesteld was als volgt: L. A. Sanders, Voorzitter, W. Gabriele, Vice-voorzitter, H. Maserouw, 1e-Secretaris, F. Voss, 2e-Secretaris, H. A. J. Baanders, Penningmeester, W. J. des Bourrie Jr., bibliothecaris, en M. Costurier Jr., commissaris.

De vergadering werd door 60 personen bijgewoond.

VEREENIGING DE FRIESCHE BOUWKRING

Vergadering van 25 Januari 1899.

De Voorzitter opende de vergadering met een woord van welkom aan de leden op deze eerste bijeenkomst in '99 en spreekt daarbij den wensch uit dat dit jaar in alle opzichten een gunstig jaar voor de vereeniging moge zijn, evenals voor elk lid in het bijzonder. Na met algemeene stemmen te zijn herbenoemd, aanvaardt de heer W. C. de Groot, onder applaus der aanwezige leden, weder het voorzitterschap.

Uit het verslag van den Secretaris blijkt de toenemende belangstelling in de vereeniging, getuige de trouwe opkomst der leden op de vergaderingen en het geregeld gehouden maken der leden van het recht van introductie; voorts werden de vergaderingen aantrekkelijk gemaakt door tentoonstellingen en 't leveren van bijdragen van de leden of van daervoor uitgenodigde sprekers. Uit het verslag van den Penningmeester blijkt tevens de gunstige toestand der financiën.

Alles wordt het woord gegeven aan den heer J. de Boer, elektricien te deze stede, tot het houden van een voordracht over de elektriciteit in betrekking tot het onderv. en den bliksemvelder opgeduld en toegelicht door proeven. Na een inhoudelijk woord toonde spreker dat het uit het evenwicht brengen der elektriciteit in eenig voorwerp verschillende verschijnselen in de omgeving tegenvolgoed kan hebben.

Er ontstaat in die omgeving van elektrische spanning, een streven der elektriciteit om het elektrisch evenwicht te herstellen. Slechte geleiders bieden dan dat streven een grotere, goede geleiders een geringere tegenstand.

Is de tegenstand kleiner dan die spanning zoos bestaat er een elektrische stroom; door den elektrischen stroom worden alle voorwerpen verwarmd, en meer, namelijk de stroom sterker en de tegenstand groter is.

Een elektrische stroom door de lucht vertoont zich in den vorm van een elektrische vork, bij het onderv.: de bliksem.

Een elektrische vork zoekt de best geleidende plaatzen der lucht op enkele tot water van een rivier de langste plaatzen der aarde. Ze vertoont zich als een onregelmatig gesloten, somtijds vertakte liga. Slecht geleidende stoffen kunnen door den elektrischen stroom in brand gestoken, andere stoffen kunnen niet verbrand worden.

De elektrische spanning is op alle plaatzen van een voorwerp niet even groot, maar neemt toe naar mate de kromming kleiner wordt. Op een spits is de spanning zoos groot, dat de elektriciteit als 't ware bij kleine hoeveelheden door de lucht wordt gespreid. De spits is in staat, daar, waar de elektrische toestand niet plotseling ontstaat, de elektrische vork te voorkomen.

Wordt de elektrische toestand plotseling tot stand gebracht zoo kan de spits da vroeg niet voorkomen. In dit geval treft de vork op die plaats welke het best geleidend is, het meest de tegenovergestelde punt anders en waarop de meeste spanning heerscht.

De elektrische stroom zoekt steeds den gemakkelijksten niet uitslaand den kortsten weg, reden waarom de elektrische stroom onschadelijk kan worden afgescrewd.

Reed in de oudste tijden trachtte men zich tegen den bliksem te beschermen, door zich te bedekken met beiden van verschillende dienen, houtskoolketten enz.

Nadat de elektrische nature van het onderv. door Franklin en anderen door directe proeven was aangetoond, werden moer doelmatige maatregelen tegen het gevaar van bliksem genomen en kwam men zoover, dat de Koninklijke Pruisische Akademie van Wetenschappen in het jaar 1880 zich in een beoordeling over bliksemvelders in dien zin uitbrakte, dat goed aangelegde bliksemvelders de zekerheid tegen schade van den bliksem zonder twijfel in grote mate verhoogen en dat het niet aanspreken daarvan op groote gebouwen met belangrijk onderscheid in hoogte zich indraaid niet laat rechtvaardigen.

Professor Saellen komt in zijn werkje „de Bliksemvelder“ tot de conclusie dat in de jaren 1884-1885 en 1886 op 418 gevallen van bliksemvalletjes er één is voorgekomen waarbij de schade enige betrekking had, niettegenstaande het gebouw voorzien was van een bliksemvelder, terwijl de foutes in den aanslag daarvan gemaakkelijk hadden vermeden kunnen worden.

Door jarenlange waarnemingen, in het bijzonder door de Duitse Brandassurante-maatschappijen, is de werking van goed aangelegde bliksemvelders buiten allen twijfel gesteld.

De bliksemvelder kan in sommige gevallen door de uitstrooiing van elektriciteit van uit de spits het ontstaan van den bliksem voorkomen; in die gevallen waar door plotseling lading dor wolk een bliksemstraal niet kan voorkomen worden, kan de spits da pleats begaan waar die bliksemstraal aankomt.

Beide voorkomende gevallen werden door spreker met proeven verdeeld.

Niet altijd is het even eenvoudig te bepalen hoe een gemakkelijke weg voor den bliksem moet worden aangebracht en aan welke natuurijsche gemakkelijke wegen de bliksemvelder moet verbonden worden; doch het zow spoker te ver vooren daarover uit te weiden; alleen toont hij aan dat sommige metaalmassa's aan den bliksemvelder verbonden moeten zijn.

Spreker eindigt met de werking van den elektrischen vork op een klein, zeer brandbaar gebouwtje aan te tonen.

Voor de plasting en na het wegnemen van den velder werd het gebouwtje door den elektrischen vork in brand gestoken. Tijdens de aanwezigheid van den velder bleek het gebouwtje volkomen beschadigd.

Enkele tot den spreker gerichte vragen werden door hem welwillend beantwoord.

Niet meer aan de oede zijnde sloot de voorzitter de vergadering niet dankzeggig aan den spreker voor zijn berattelijke en leerzame voordracht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Het Bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst heeft de volgende vragen aan de afdelingen ter beantwoording gezonden:

1°. Is het niet wenschelijk, dat hier-te-laade wat meer gedaan wordt op het gebied van de stedelijke gezondheidswetenschap, hoofdzakelijk wat betreft de zeer vele woningen, die ten opzichte van ligging, afmetingen, toever van licht en lucht, paviljeten, gootdiensten, schoorsteen, afvoer van fecaliën en van menselijc water, drinkwater, riolering enz. niet voldoen aan de eischen der gezondheidswet en daaraan betrekking hebbende, bestaande of wenschlike geschatte artikelen der voorzorging op het bouwen in de gemeente, waar een afsluiting is gevestigd?

Is een krachtig ingrijpen tot verbetering van die toestanden niet hoogst noodig en, zow ja, op welke wijze?

Is het mogelijk den eigenaars van woningen het uitvoeren van verbeteringen, in gevallen als boven bedoeld, op te leggen, binnen een blijkbaar te stellen termijn, om bij salatigheid hierin die wooning onbewoonbaar te verklaren?

2°. Is het wenschelijk, in de bestekken algeheel arbitrage op te nemen, zowel voor levering als voor uitvoering?

3°. In welke gevallen is aan machinale timmerwerk de voorkeur te geven boven handwerk?

4°. Zijn er ook formules bekend om de profielen van het willeblocch te berekenen in verband met verschillende overspanningen?

Hoe zijn de verschillende onderdelen dazerkappen, en op welke wijze worden bij vrijdagende kappen lucht- en lichtlaatsaars aangebracht? zow mogelijk een en ander door scheisen toe te lichten.

5°. Bij het halen met de handhei werd veelal vastgesteld, dat bij een valhoogte van het heilek van hoogteins 1.25 M. en een kalender van 30 slagen, de palen niet meer dan 5 c.M. mochten zakken om hen stuk voldoende te achten.

Aangezien het moeilijk is om bij het gebruik van stoombelen het blok slecht 1.25 M. op te halen, wordt gevraagd welke stuk gelijk staat met den boven genoemden, bij gebruik van de stoombel en een valhoogte van het blok van 3 M. in een kalender van 30 slagen.

De elektrische spanning is op alle plaatzen van een voorwerp niet even groot, maar neemt toe naar mate de kromming kleiner wordt. Op een spits is de spanning zoos groot, dat de elektriciteit als 't ware bij kleine hoeveelheden door de lucht wordt gespreid.

De spits is in staat, daar, waar de elektrische toestand niet plotseling ontstaat, de elektrische vork te voorkomen.

— Het hof alhier heeft Vrijdag 27 deser in hoger beroep uitgesproken gedaan in het jarenlang hangende geding tusschen de gemeente en de „Imperial“, over de bekende brandongeschie. Overeenkomstig de conclusie van den advocaat-generaal gelastte het een nieuw onderzoek van deskundigen naar de vraag, of de brand, volgens welken de lichtsterkte van het gas sedert 1887 te Amsterdam wordt gemeten, is van Fransche normale Argand-brander van Dumas, overeenkomen met die voor Parijs, in 1856 vastgesteld, en zoo zeen, of de daarin voorkomende afwijkingen invloed uitgeoefent op de lichtsterkte van het gas.

Tot deskundigen benoemd het Prof. Dr. van der Woude, te Amsterdam; J. E. E. Bakhuys, directeur der gasfabriek te 's Gravenhage, en M. Sissing, onderdirecteur der gasfabriek te Rotterdam.

Zij zullen 23 Februarie voor het hof beledigd worden en 10 November schriftelijk rapport van het onderzoek overleggen.

NUNOES. De Gemeenteraad verwierp met 16 tegen 4 stemmen het voorstel De Koning, tot opneming van bepalingen omtrent minimum loon in het bestek voor den slachthuis-bouw.

HARLINGEN. In zijn zitting van 21 deser verwierp de Gemeenteraad een voorstel van Burg. en Weth., om f 1500 beschikbaar te stellen voor het doen van diophoreringen om drinkwater te zoeken, op grond dat men nog altoos verbonden is aan den heer Eyman, te Delft, die als zoutwater goed drinkwater hoopt te kunnen dienen.

Aan den heer De Bata, directeur der gasfabriek, werd, wogneds dienstes bij de verbouwing dier fabriek, een gratificatie van f 500 verleend.

— Aflevering 1 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat:

De elektriciteit op de Jongfru ban, door dr. I. Bleekrode. — De inrichting tot bescherming der bladeren in den strijd om het leven, door Tine Tamines. — Een bijzondere wijze van zoutbereiding, door G. F. M. Liebert. — Melk en melkproducten (vervolg en slot), door Dr. A. J. C. Snijders. — Vriendsoortige slangen, door Dr. R. Sina. — Vivisectie, door Dr. R. G. Rijkens. — Storrenkundige opgaven en mededelingen. Opgaven die voor het geheele jaar gelden, door Ant. Paanckoeck. — Hoekankondig. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is:

servo entslag van de ingenieur Jhr. R. R. L. de Maralt; de gewoone opzichter der wegen te Sumatra's Westkust P. J. Boerama;

gesteld ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken, ten dienste dienst te doen als ingenieur 2e kl. de ambtenaar op wachtkeld Jhr. H. R. L. de Maralt;

verleend een jaar verlof aan den opzichter 2e kl. D. D. L. Thedens.

— Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is:

belast met de vervulling der functie van adjoint-chef der afdeling voor het beheer van onderafdeling 1 der afdeling

van de Westerlijnen, standplaats Batavia, de adjunct-ingeneur J. Wouters; met het beheer van onderafdeling 1 der Beelding van de Westerlijnen, standplaats Batavia, de adjunct-chef W. G. Meyderman;

geplaatst op de Westerlijnen, de benoemde adjunct-ingeneur J. P. Crompvoet; op de Oosterlijnen, de benoemde adjunct-ingeneur J. W. van Dijk;

gedoetacherd bij de afdeling Spoor-, Tram- en Stoomwesen aan het departement der burgerlijke openbare werken, de benoemde adjunct-ingeneur M. H. Damme;

teruggeplaatst op de Oosterlijnen, de adjunct-ingeneer J. P. Mulock Houwer en de tijdelijke onderpachter der werkplaatsen H. O. Borgmann;

benoemd tot opzichter 1e kl. de opzichter te kl. J. P. E. Carl.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Een opzichter, ervaren in bouw- en waterbouwkunde en een bekwaam teekenaar, bij den aanleg van den Noordoosterlocaalspoorweg. Adres vóór 10 Febr., aan het Bureau van geneesden spoorweg te Zwolle. (Zie advert. in dit no.)

— Opzichter-teekenaar bij de uitvoering van een conroedig bouwplan. Adres met opgave van verlaagd salaris en referentië, jet. T.C. 420, *Adres v. d. Log.*

— Twee civiel-ingenieuren, bij de Ned.-Indische Spoorweg-Maatschappij als adjunct-ingeneur bij den aanleg van stoomtramwegen op Java. Adres ten kantore Beestenmarkt 46, 's-Gravenhage.

— Bouwkundig opzichter, in staat tot het voeren van administratie en het geven van teekenis, tegen 1 Mei. Jaarw. f 600, met vrije woning enz. Adres motto „Opzichter“, Algem. Adv.-Bureau Nijgh & Van Ditzmar, Rotterdam.

— Directeur der gemeentereniging te Rotterdam Jaarw. 2500 tot f 4000. Adres Burg. en Weth., uiterlijk 15 Februarie.

— Machinetekenaars op een machinefabriek in Twente. Adres met opgave van verlaagd salaris en afschrift van getuigschriften, lett. D.P.L., Algem. Adv.-Bureau Nijgh & Van Ditzmar, Rotterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIEKANTOR TECHNISCHE VAKVEREENIGING, VAN-TON-HELSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Hoofdpla. of Opt.-Teeken, leeft. 32 j. sal. f 100 p. m. of hoger
2. Opt. van W. of B. Bouwk. * 25 * * - 75 * *
3. Uitv. of B. Opzichter * 29 * * - 30 * *
4. B. Opzichter * 46 * * - 100 * *
5. Opt.-Teekenaar * 30 * verl. sal. f 80 p. m.
6. Opt.-Teekenaar * 24 * * - 45 * 70 * *
7. Opt. of B. Teek. * 26 * * - 60 * 70 * *
8. B. Teekenaar * 20 * * - 45 * *
9. Machinist monteur * 48 * verl. * - 800 à 900 *

Gevraagd:

om terstand in dienst

H. P. DEN BOER.
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Speciaalheid in het vermaak van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakhuis en Bakoven.

Verkooping
AMOTIE.
ZAANDAM.

Donderdag, 16 Februari 1899
's namiddags ten 1 ure precies, zal in
het Logement **HET WAPEN VAN**
AMSTERDAM, door de makelaars W.
POEL JANSE, J. VAN DER GOOT,
M. VAN ORDER, C. POEL en A.
SCHIPPER Wz., ten overstaan van
den Notaris P. MUL, ter **AMOTIE**
worden verkocht,

het KERKGEBOUW met TOREN,
de CONSISTORIEKAMER en het
STOVENHOK

van de Nederduitsch Hervormde Ge-
meente te **ZAANDAM**, Westzijde,
benevens **Predikstoel**, **Doopbek**
en **Burgemeestersbank**, **Eiken-**
hout met Snuwerk, en verder
Amenblument der Kerk.

Inlichtingen kunnen worden ver-
kregen bij bovengenoemde Makelaars.
Notaris en de Heeren J. VAN DER
KOOGH en J. BAKKER, Architecten
te **ZAANDAM**.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en **WETHOU-**
DER der Gemeente Arnhem, zullen
Donderdag 2 Februari 1899,
's toorniddags 11½ uur, in het open-
baar, ten Gemeentehuize **AANBE-**
STEDEN:

32

Machinale Houtdraaierij en Zagerij.

Speciaal adres voor grootwerk voor HH. Timmerlieden en Aannemers.
Bijlykst adres voor Trapbalusters, Balkonbalusters en Hoofd-
balusters, Bonten Schoorsteenmantels en verder alle houten
draai- en beeldhouwwerk.

S. DE BOER. Apeldoorn.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, &c.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN

Corns. GIPS Cornszoen, Dordrecht.

CREONOTEEREN
BURNETTEEREN | **op strengste keur.**
KYANISEEREN
GEDEELTELIJKE CREOSOTEERING.

HOUTHANDEL — DWARSLIGGERS.

AANBESTEDING.

Openbare AANBESTEDING.

Door **BURGEMEESTER** en **WET-**
HOUDERS der gemeente Utrecht zal
op **4 Februari 1899**, den namid-
dags ten 1½ uur, in het openbaar
ten **STADHUIZE** worden

aanbesteed:

Het leveren en aanvoeren
van 455.000 stukken Luik-
sche- of Ourthe Grés-
straatkelen (retailié).

De voorwaarden voor de levering
liggen ter inzage aan het Bureau der
Gemeentewerken in de Kadestraat;
bestek met gezegd inschrijvingsbiljet
en 1 tekening à **f 0.75** tot dien dag
verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken
ten Gemeentehuize.

UTRECHT, 10 Januari 1899.

De Secretarie der Gemeente Utrecht,
J. BOOL.

SPECIALITEIT

IN

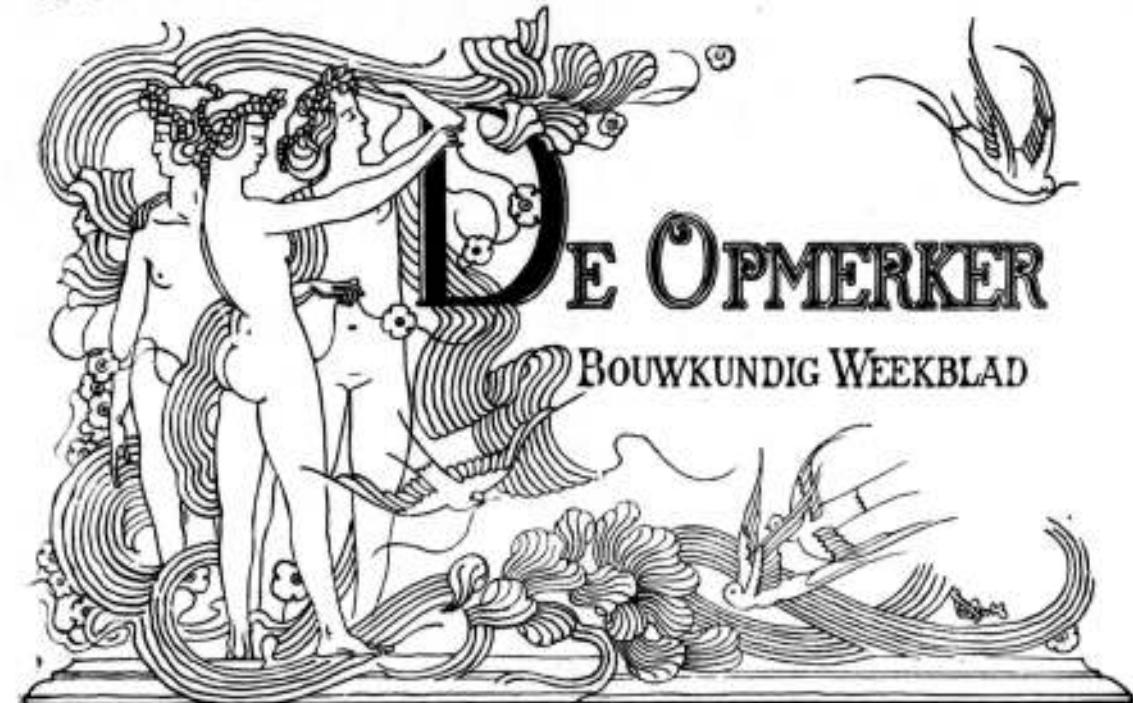
Hartguss Roosterstaven „Bureka."

Op verschillende tentoonstellingen met
Zilver bekroond als hoogste onderscheiding.
Leverancier der K. N. Marine, verschillende
Stoombootmaatschappijen en fabrieken, waar-
van getuigschriften voorhanden. Deze roo-
sters trappen niet krom, zijn bestand tegen
een hitte van 200° C. en geven grote be-
speling in brandstof.

Monster über en Prüfcourt op aanvraag
gratis.

R. IDE.

Spuistraat 102, AMSTERDAM.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres van Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-Unie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afsonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijzammer daaronder
begrepen; voor elken regel meer f 0.15. Grote lettera worden berekend
naar posttarif. Annonces van aankondigingen worden tot opgave van
drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

P E R U G I A.

De Etruskers, die de Umbrische steden gesticht
hebben, kozen bij voorkeur hooggelegen plaatsen om
ze te grondvesten. Uit een oogpunt van krijgskunde
beschouwd, moet zulk een ligging voor Perugia niet
te versnaden voordeelen hebben opgeleverd, ofschoon
de stad toch in het jaar 40 voor Christus veroverd en
verwoest is geworden. Maar in onzen tijd van spoor-
wegen is het voor een stad niet bepaald gunstig, als
hare hoge ligging noodzaakt, het station, dat haar
naam draagt, een half uur buiten haar muren aan te
leggen.

Tot een funiculaire, die op zooveel andere plaatsen
van Italië zulke goede diensten bewijst, is het te Per-
ugia nog niet gekomen. Ook rijtuigen zijn er tamelijk
zeldzaam. Wie dus naar boven wil, moet gebruik ma-
ken van een aartsvaderlijke omnibus, tenzij hij er de
voorkleur aan mocht geven te wandelen.

Wie Perugia doorwandelt krijgt, als in de meeste
andere Italiaansche steden, den indruk, dat de bewo-
ners niet veel te doen hebben. Op de pleinen en in de
betrokkelijk weinige straten, die voor rijtuigverkeer
geschikt zijn, slenteren de mensen heen en weer, ge-
koesterd door de stralen der zon. In de smalle straatjes,
die naar het lager gedeelte der stad voeren, en die
zulke grote hellingen hebben, dat de weg eigenlijk
niets dan een steenen trap is, wordt in het verkeer
voorzien door ezels, die zwaar beladen, toch betrek-
kelijk snel de hoogten opklommen of afdaalde.

Het zijn verscheidene heuvels, waarop Perugia ge-
bouwd is, zoodat de stad, mutatis mutandis, eeuig-
zins aan ons Nijmegen doet denken. Maar de hoogten
zijn meer van elkander gescheiden en ook steiler. Van
daar dat het dikwijls noodig bleek de straten der
hooger gelegen gedeelten door viaducten, die over de
lagere heen gaan, met elkaar te verbinden. Het ont-

breekt dan ook nergens aan schilderachtige plekjes;
hier en daar wordt men plotseling verrast door een
gezicht op de lachende omgeving. Vooral tegen het
valen van den avond, als overal het eigenaardig klok-
gebinnam, dat men alleen in Italië hoort, weerinkint,
is het landschap schoon.

Overal in het dal ziet men dorpen en gehuchten,
de Tiber slingert zich als een zilveren band naar het
westen. De heuvelen op den voorgrond zijn groen, die
naar het westen vertonen een paarsche tint en gaan
haast onmerkbaar in het blauw van het verre ge-
bergte over. Dit landschap is het, dat men zoo dik-
wijls op de schilderijen der Umbrische meesters te-
rugvindt.

Wanneer men zoo tegen den avond Perugia rond-
wandelt, dan krijgt men een zeer groeten indruk van
de stad als schilderachtig geheel. De heldere morgen-
zon is echter noodig om ook de details van het tref-
fend ensemble te kunnen genieten.

Maar reeds dadelijk op de Piazza Vittorio Ema-
nuele wordt het oog weer geboeid door het verrukke-
lijk panorama, dat het dal, met het verre Assisi, Spello,
Foligno, Trevi en vele andere lachende stadjes ople-
veren.

De architectuur van de moderne Prefettura is niet
veel bijzonders; voor dit gebouw staat het in Italië
onvermijdelijk ruitersstandbeeld van Victor Emanuel,
een motief, dat door de Italiaansche beeldhouwers met
talent behandeld wordt. Er is een familietrek tusshen
al die beelden, dat valt niet te ontkennen.

Maar als men denkt aan de Duitsche ruitersstand-
beelden van de laatste vijf-en-twintig jaren, dan
schijnen de scheppingen der Italianen meesterstukken
van zwier en bevalligheid.

De voornaamste straat der stad is het Corso Vam-
ucci, dus genoemd naar Pietro Vamucci, die in
1446 te Citta della Pieve geboren, als Perugino de

A. P. SCHOTEL G^o
DORDRECHT.
Stoommarmzagerij Steenhoudewij.
Steens- en Marmerhandel.

Tot drukkerij der Naamloose Vennootschap
„Het Vaderland".

leermester van Rafael was. Wij behoeven niet ver te gaan, om een zinjer scheppingen te vinden. Links toch, in het tamelijk onbelangrijk gebouw, waarin gedurende de middeleeuwen de „Udienza del Cambio“ gevestigd was, bevindt zich een zaal, door Perugino in 1500 met fresco's versierd.

Perugino heeft zijn studien te Florence gemaakt, en ook later, toen hij zich te Perugia nad gevestigd, ging hij nog dikwijls naar de stad aan de Arno. Zelfs had hij een tijdlang werkplaats in beide steden tegelijk. Het is dan ook niet te verwonderen, dat de invloed der Florentijnsche school vooral in zijn vroegste stukken merkbaar is. Maar toen hij, ongeveer op veertig jaren leeftijd, te Perugia voorgoed zijn woonplaats had gekozen, wijzigde zich zijn manier. Hij trachtte de idealistische opvatting der Umbriënsche school niet het realisme der Florentijnen te verbinden.

Vasari zegt, dat Pietro iemand was, die heel weinig om zijn geloof gaf, en die zelfs niet de leer der onsterfelijkheid van de ziel erkende. Toch maakt zijn werk op den beschouwer den indruk, dat de schilder immig vroom moet zijn geweest. De vrouwfiguren vooral, met haar ovaal gelaat, haar hoog voorhoofd, haar vriendelijke oogen, zijn zeer aantrekkelijk. Ook grotsaards weet Perugino wel te schilderen; daarentegen gelukkigen krachtige figuren of levendige acties hem veel minder goed.

Tot ongeveer 1500 duurt het tijdperk van Perugino's bloei; daarna gaat zijn kunst achteruit.

De fresco's in de Udienza behoren tot des schilders beste voortbrengselen. De zaal, waarin zij zijn aangebracht, is een bijzonder fraai geheel, en mag onder de heerlijkste werken op decoratief terrein, door de Renaissance geschapen, worden gerekend. De wanden zijn ongeveer ter halver hoogte van lambrieringen voorzien, die leur van ingelijfd marmer vertoont. Iedere muur wordt verder ingenomen door twee nissen, waarmit het stergewelf ontspringt, dat door een zeer rijk geschilderde ornamentatie de bewondering van den beschouwer wekt. Perugino heeft hier in medaillons, welke door acanthus-ranken, vruiten, fantastische dieren en dergelyken worden ingesloten, zinnebeeldige voorstellingen der hemellichamen aangebracht.

De nissen, zooveen genoemd, vulde de schilder met taferelen, aan de gewijde en ongewijde geschiedenis ontleend, soms ook van meer zinnebeeldigen aard. De bedoeling van den meester is niet duidelijk; het schijnt echter, dat de wisselaars, die de zaal gebruikten, zich daarom volstrekt niet bekomenred behoeven.

Aan de noordelijke zijde van het gebouw ziet men een enorme stoep, die toegang geeft naar de tweede verdieping. Het portaal, daarbij aanwezig, wordt bekroond door een leeuw en een draak van brons, die in hun klaauwen kettingen en ijzeren staven houden, welke in 1358 door de bewoners van Perugia op die van Siena werden buit gemaakt.

Aan de noordelijke zijde van het gebouw ziet men een enorme stoep, die toegang geeft naar de tweede verdieping. Het portaal, daarbij aanwezig, wordt bekroond door een leeuw en een draak van brons, die in hun klaauwen kettingen en ijzeren staven houden, welke in 1358 door de bewoners van Perugia op die van Siena werden buit gemaakt.

Het portaal aan het Corso geeft toegang tot de zaal der derde verdieping, waar de schilderijenverzameling, als Pinacoteca Vannucci bekend, gehuisvest is. Al plaatst Baedeker bij deze collectie zijn sterretje, om op hare belangrijkheid te wijzen, zij moet den bezoeker, wien het minder om de kunstgeschiedenis dan wel om de schoonheid te doen is, tegenvallen.

Want noch de fresco's uit het voormalig klooster Santa Giuliana, noch de beschildering van de reliquias van Sant Egidio zijn voor den beschouwer bijzonder aan-

trekkelijk; al zullen zij den kunsthistoricus als werk uit den tijd van Cimabue interessceren. Ook de madonna met heiligen door Taddeo di Bartolo is alleen merkwaardig als werk van een zeer arrhaastisch gezind meester uit het begin der 15e eeuw.

Is er, wat de compositie der taferelen aangaat, stof tot bemerking, als decoratie is het geheel toch zeer geslaagd. Het koloriet is warm en schitterend en daaroor heeft het ensemble een grote bekroekelijkheid, welke de grootendeels de al te grote centongheid, welke in de houding en gelaatsuitdrukking der figuren is waar te nemen, vergoedt.

Het Cambio is eigenlijk een onderdeel van het meer noordelijk gelegen Palazzo Pubblico, een reusachtig bouwwerk uit de 13e en 14e eeuw, dat in de laatste jaren gerestaureerd werd. Men heeft het best gezicht op dit bouwwerk als men zich aan de overzijde van het plein, bij de kerk van San Lorenzo plaatst.

Al heeft het paleis niet dat weerbaar karakter, wat bijvoorbeeld die van Florence bezitten, het maakt met zijn kantelingen en zijn hooge, haast door geen lijstwerk gebroken muren een iets wat somberen indruk. Aan de zijde van het Corso zijn, naar Italiaansche gebruik, in de arcades verschillende winkels, wier witte zonzeilen het geheel wat vervrolijken. Tusschen die winkelbogen, zonder enige symmetrie is het voorzamenste portaal geordonneerd, dat uit 1340 dagteekent. Wie niet met de Italiaansche bouwkunst der middeleeuwen bekend is, zal zich geneigd voelen, aan dit portaal een hooger onderdom te geven. Immers de halfronde boog, die door leeuwen gedragen zij kolonnetten zijn onderdelen, die men, elders dan in Italië, slechts gedurende de Romaniësche periode plaatst te maken. De ornamentatie evenwel heeft enkele onderdelen, waaraan men de veertiende eeuw kan herkennen. In de reeds genoemde kolonnetten toch zijn spitsboognissen uitgespaard, met heiligenbeelden gevuld. De impostlijst werd met die eigenaardige bladen bezet, welke een karakteristiek onderdeel der Italiaansche Gotiek vormen. Maar ook het een en ander, dat aan de latere Renaissance doet denken, is reeds aanwezig en bewijst, dat de antieke traditien ook gedurende de middeleeuwen in Italië levendig zijn gebleven.

De vensters van het gebouw zijn betrekkelijk groot en met traveerlingen gevuld; een eigenaardigheid is, dat zij door zooveel muurvlak gescheiden worden, zoodat het lijkt alsof het gebouw, dat in werkelijkheid drie verdiepingen heeft, voor vijf werd aangelegd. Het zijn de gewelven, die deze ordonnantie noodzakelijk maakten.

Aan de noordelijke zijde van het gebouw ziet men een enorme stoep, die toegang geeft naar de tweede verdieping. Het portaal, daarbij aanwezig, wordt bekroond door een leeuw en een draak van brons, die in hun klaauwen kettingen en ijzeren staven houden, welke in 1358 door de bewoners van Perugia op die van Siena werden buit gemaakt.

Een klokketoren, die door een tamelijk plat dak wordt bekroond, rijst aan de zuidwest-zijde uit het paleis omhoog. Evenals bij meer werken uit dien tijd staat hij in tamelijk los verband met de overige architectuur.

Het portaal aan het Corso geeft toegang tot de zaal der derde verdieping, waar de schilderijenverzameling, als Pinacoteca Vannucci bekend, gehuisvest is. Al plaatst Baedeker bij deze collectie zijn sterretje, om op hare belangrijkheid te wijzen, zij moet den bezoeker, wien het minder om de kunstgeschiedenis dan wel om de schoonheid te doen is, tegenvallen. Want noch de fresco's uit het voormalig klooster Santa Giuliana, noch de beschildering van de reliquias van Sant Egidio zijn voor den beschouwer bijzonder aan-

gen, weten hoe leerzaam voor het verstand, en hoe ontwikkelend voor den kunstzin en het schoonheidsgevoel het bezien van plaatwerken, in den vorm van een kunstbeschouwing, zijn kan.

Zelfs Perugino en Pinturicchio, de beide grootste schilders, waar Perugia roem op draagt, zijn niet bijzonder goed in de verzameling vertegenwoordigd. Wat de eerste vermocht is beter in de Cambio te zien, terwijl de tweede in de Libreria del duomo te Siena en ook in het pas heropende Appartamento Borgia van het Vaticaan zich van een sterker zijde toont, dan in het hier aanwezige altaarstuk. Ook Rafael's fragmenten behoren niet tot het uitermendste, wat hij voortbracht.

Tusschen het paleis en de Kathedraal ziet men een fontein, die uit de 13e eeuw afkomstig is. Boven enige treden verheffen zich twee veelhoekige bekken, waaryan het bovenste het kleinste is, en door de vermoedelijk later aangebrachte fontein-kolom gekroond wordt. De zijden der bekken vormen panellen, die door Nicolo en Giovanni Pisano, met medewerking van Arnolfo di Cambio gebeeldhouwd werden. In betrekenis staan deze reliëfs achter bij die van den predikstoel te Pisa, of die van dien te Siena; toch zijn zij merkwaardig als voorbeelden van beeldhouwwerk, dat, ofschoon in de 13e eeuw gemaakt, onbetrouwbaar den invloed der antieke kunst verraadt.

Wat er aan dien vorm ontbreekt zult ge mij, naar ik hoop, ten goede houden, wanneer ge in aanmerking wilt nemen, dat ik, tengevolge van den aard van het te behandelen onderwerp, den vorm wel zeer dikwijls uit het oog moet verliezen.

Intusschen wil ik trachten op moderne wijze, zonder bief of toga, te preekken over bouwkunst.

Mijn tekst vindt gij aangeduid in het voor elkeen opengeslagen boek, genaamd de natuur, waarin wij in het eerste hoofdstuk, vers 4, 5 en 6, het volgende kunnen lezen:

Vs. 4: *Alles wat niet staat op een vasten grond verliest het evenwicht.*

Vs. 5: *Alles wat krom is mag niet als recht worden beschouwd en alles wat recht is, moet niet als krom worden aangezien.*

Vs. 6: *Er kunnen geen twee dingen gelijk zijn, wier bestaanskracht verschillend is.*

De verklaring van deze tekstwoorden kan ongetwijfeld kort zijn. Ge hebt ze zeker reeds meermalen gelezen en herlezen.

Gij weet, dat alles wat we bouwen, vast, stevig, degelijk, in een woord solide in elkaar moet worden gezet, zal het voor ons en anderen van blijvende waarde zijn. Eene andere en verdere strekking hebben de woorden van vers vier niet. Eenvoudig en waar als ze zijn, hebben ze voor den bouwkundige eene groote betekenis en omvatten zij een algemeene les, wier beschouwing niemant mag verwaarloosd worden.

Ook het se vers maakt uit door eenvoud en daadelijkheid. Er staat geschreven: „alles wat krom is mag niet als recht worden beschouwd en alles wat recht is moet niet als krom worden aangezien“. Deze woorden, ik behoeft het nauwelijks te zeggen, omvatten eigenlijk de geheele schepping van het begin der wereld tot nu toe, en derhalve ook de bouwkunst.

In de oorspronkelijke taal staat letterlijk: recht is recht en krom is krom.

Men heeft er later bijgevoegd, dat wat krom en recht is, niet, als ware het recht en krom, mag beschouwd worden. Het kan niet ontkend worden, dat de latere bijvoeging de betekenis der oorspronkelijke tekstwoorden meer verduidelijkt. Die bijvoeging is zeker vanwege de vele afwijkingen, die men zich veroorloofde, in den loop der tijden noodig geworden.

(*) Voordracht van den heer L. M. Molenaar, gehouden in de vergadering van de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen, van 26 November jl.

Voor den bouwkunstenaar zijn deze woorden van bijzonder gewicht, omdat hij, uitgezonderd hoeken en gaten, over niets meer dan rechte en kromme lijnen te beschikken heeft.

De tekstwoorden van vers 6 behoeven wellicht eenige meerderere en nadere verklaring.

In den oorspronkelijken tekst staat woordelijk:

"Er kunnen geen twee dingen gelijk zijn", maar daar is de zin der woorden in het verft afgetrokken he doeld en dan volkomen juist, maar daarop afgaande, zou men moeten aannemen dat bijv. een balk een ander ding is dan een andere balk, wiens vorm en afmetingen gelijk zijn aan den voorgaenden; dan zou men dus het een niet gelijk aan het andere mogen onderstellen en zou tweemaal twee geen vier zijn.

Inderdaad is dat ook niet het geval en komt elke berekening, gelijk de praktijk leert, met een pannestuk uit.

Men heeft daarom de oorspronkelijke tekstwoorden trachten te verduidelijken, door daarvan te maken: Er mogen en kunnen geen twee dingen gelijk zijn wier bestaanskracht verschillend is.

Bestaanskracht, wil zeggen, de oorzaak, de omstandigheid, de daadzaak, het vermogen krachtens welke iets bestaat.

Dingen dus, die krachtens verschillende oorzaken of onder andere omstandigheden in het leven zijn, en worden geroepen, kunnen en mogen daarom niet aan elkaar gelijk zijn.

Voor bouwmeesters bevatten deze woorden dus een hoogst belangrijke, zelfs ene gewichtige aanwijzing, welke hun steeds voor den geest moet staan; vooral dan, wanneer ze de zondige neiging in zich voelen op te nemen en deze, om het hoogst bedenkelijke uit voor het algemeen, als oorspronkelijke kunst aan te bieden.

Aldus zijn de tekstwoorden een goede leidraad, wan-

neer men de bouwkunst, zoowel in haar geheel als in de bijzonderheden welke niet haar gepaard zijn, wil beoordeelen. Tevens kunnen zij een veilige gids zijn voor hen die zich op het hobbige terrein der bouwkunst bewegen en bevatten zij in grote mate den algemeenen grondslag voor elke richting, welke men op zijn weg over dit terrein mocht willen kiezen.

Het behartigen van deze door de natuur gegeven voorschriften vordert echter niet weinig inspanning, en veel studie en arbeid. Hoe eenvoudig die voorschriften schijnen en ook inderdaad zijn, het is toch slechts aan weinigen gegeven in streven en arbeiden natuurgetrouw te handelen en te bouwen.

Evenals op zedelijk en maatschappelijk gebied is het ook op bouwkunstig gebied steeds noodig te wijzen naar het beste, dat reeds is voortgebracht, en de noodzakelijkheid aan te tonen, dat veel moet worden nagelaten om het wenschelijke te bereiken.

Ik zal mij nu bepalen tot het behandelen der drie volgende punten:

1e. Hoedanig vertoont zich de bouwkunst voor onzen blik met betrekking tot onze tekstwoorden?

2e. Wat hebben we, als bouwmeesters en als belanghebbenden bij het bouwen, te doen om steeds den zin der tekstwoorden te betrachten?

3e. Wat moeten we, met het oog op de tekstwoorden, nalaten en wat mogen we verwachten?

Ten einde den staat der bouwkunst in betrekking tot onzen teksten te kunnen nagaan en te beoordeelen, moet ik beginnen met uwe gedachte voor een oogenblik terug te voeren naar het tijdsvak van uwe jeugd en wel naar die momenten waarin uwe verbeelding geen moeite ondervond om zich een hulekkerland als

een bestaand oord voor te stellen, waar de gebadden condovogels de mensen in den mond vlogen, waar gebak en chocolade de materialen waren, waarvan alles was gemaakt en waar de enige hinderpaal, om dit oord te bereiken, hierin bestond, dat een groot gat moest gegeten worden door den berg van rijstebrij, die al die heerlijkheden omsloten hield.

Aldus hebben we ons reeds op zeer jongdigen leeftijd een ideaal gevormd van hetgeen ons als het heerlijkste toelachte en scheen ons zelfs de brijberg niet te machtig.

Op lateren leeftijd, gij moet het allen zoo goed als ik, ervaren hebben, vertoonden zich, telkens bij elke andere positie, waarin we door de omstandigheden werden gebracht, desgelyks een ander hulekkerland voor onzen geest en een andere berg, die betusseld moest worden om het land van belofte te kunnen bereiken.

Eindelijk, wanneer we de jongenskiel ontwassen zijn, en in den werkkring onzer keuze tegenover de wereld onze stelling hebben ingenomen, treedt het hulekkerland nog eens bij vernieuwing in onze verbeelding op den voortgrond en lustiger dan ooit happen we in den brijberg om te komen daar waar onze gedachten reeds vooruit zijn gesneld.

Aldus bestaat er voor hen, die het gebied der bouwkunst bewandelen, ook een hulekkerland en gaan voor hunnen geest voorbij, al zulke bouwwerken, die door schoonheid van vormen en verhoudingen uitmuntten; wier uitdrukking en bewerking als volmaakt schijnen, en waarvan de details kant en klaar gebakken uit de ovens en bewerkt uit de groeven als van zelf te voorschijn treden. Maar, o jammer! daar is ook een berg. Een berg ditmaal niet van rijstebrij, maar van bezwaren opgehoopt, van vooroordeel, van ijverzucht, van broodnijd, van onkunde, van eerzucht, van gemakzucht, van ijdelheid, van modezucht, van grote meegaandheid, van halve blindheid en verder van alle denkbare lastig- en verdrietelijkheden.

Welk een berg, niet waar? En toch, er zijn bouwkundigen geweest, wier nagelaten werken crop wijzen, dat ze zich door dien berg een weg hebben weten te banen, zoo ver zelfs, dat zij daarin een opening hebben gemaakt welke hen in staat stelde om zoal niet geheel, dan toch een deel van de bouwkunstige heerlijkheden hunner verbeelding voor zich en voor anderen tot werkelijkheid te maken.

Wij, en allen die met ons dien gebaanden weg trachten te volgen, en door die opening een kijkje wenschen te nemen, ondervinden dagelijks hoe moeilijk het moet geweest zijn, welk een arbeid het moet gekost hebben om zoover te komen als men reeds gekomen is. Soms schijnt het een onbegonnen werk, om den berg verder door te graven en om de hinderpalen op te ruimen, want telkens en telkens weer stuit men op een onverwacht bezwaar, of moeten belemmeringen worden opgeruimd, die soms al te begeerlijke bouwmeesters op den weg hebben geworpen, omdat hun geestelijke magen niet bestand waren tegen zulk een zware kost. Dat heeft tengevolge gehad dat er een tijd is geweest waarin geen spoor meer van die opening te vinden was en men niets meer van een hulekkerland wilde weten. Het spreekt dat met het verdwijnen van deze poëzie ook de bouwkunst in het niet verzank. Gelukkig zijn er andere geslachten gekomen die aan dit onheil een einde hebben gemaakt door met kracht te hakken en te houwen, zoodat men in dezen tijd weer zoover is gekomen dat voor sommigen inderdaad reeds weer een zeer kleine opening zichtbaar is geworden, waardoor ten minste iets kan gezien worden van hetgeen achter dien berg moet te vinden zijn.

Nu is het mijn voornemen te trachten, uwe gedachte voor enige oogenblikken tot die opening te bepalen en iets van hetgeen door mij gezien wordt mede te delen. Evenwel moet ik verzoeken de verwachting niet hoog te spannen, want mijn waarneming is zeer onvolledig. Zelfs kan ik niets nieuws beloven en niet eens het uitzicht op een nieuwe bouwstijl. Want ge voelt wel dat indien daarvan sprake zoude kunnen zijn, wij voor een veel ruimer opening of wel geheel en al aan de andere zijde van den berg, in het hulekkerland zelve zouden moeten staan. Bovendien zijn er twee belangrijke voorwaarden, die men in acht moet nemen om goed te kunnen waarnemen, en het is de vraag of ik wel in alle opzichten die voorwaarden heb nageleefd. Ik erken, ze zijn lastig en moeilijk na te komen. Het kan daarom nuttig zijn uwe aandacht nog eens op die voorwaarden te vestigen, opdat gij, voor het geval ge wordt opgewekt om ook eens een kijkje op mijne wijze te nemen, geen teleurstelling de vrucht van uwe moeite behoeft te zijn.

De eerste dezer voorwaarden zou men kunnen noemen het verplaatsen of beter nog het verwijderen van een steen des aanstoots voor allen, die begeeren met juistheid te onderscheiden. Deze moeilijk te verduren steen is de vormloze klomp van een verharde meening van leken in het vak en soms ook van bouwkundigen, een meening die bouwkunde en bouwkunst op ene lijn stelt alsof de betekenis dezer woorden gelijk is. Zoo zegt en meent men bijv. dat de revolutie-bouw een slechte dienst is van de bouwkunst terwijl zulk bouwen niets hoegenaamd met bouwkunst gemeen heeft.

Niet zelden ziet men bouwkundigen zich belasten met arbeid welke op het gebied der bouwkunst thuis behoor of ziet men de bouwkunst beoordeelen naar den maatstaf der bouwkundige kennis. Ik kan u daarom niet genoeg op het hart drukken, om toch vooral steeds het grote verschil tusschen bouwkunst en bouwkunde in het oog te houden. 't Is wellicht overbodig, maar sta mij toe u toch even te herinneren, dat men bouwkunde her kent aan het resultaat der kennis, die noodig is om een bouwwerk samen te stellen en dat bouwkunst de vrucht is van de bestudeering van de natuur der dingen en van een gave, welke in staat stelt een bouwkundige samenstelling te maken tot een openbaring van de bestaanskracht, die de samenstelling in stand houdt. Niettegenstaande dit verschil staan de bouwkunst zoowel als de bouwkunde onder de natuurwetten, welke in den zin der tekstwoorden ligt opgesloten.

Bovendien kan bouwkunde zeer goed op zichzelf staan, terwijl bouwkunst zonder bouwkunde niet bestaanbaar is.

Om de tweede voorwaarde te leeren kennen, moeten we op onzen weg enige stappen voorwaarts kunnen doen tot zeer nabij de opening. Hebben we dit kunnen doen en richten we de ogen een weinig boven den wazigen cirkel, die inderdaad de plaats der opening aangeeft, dan zien we daar met duidelijke letters geschreven staan:

Al wie door deze opening wil zien om te leeren wat bouwkunst is en wat niet, moet met zijn eigen ogen kunnen zien en niet met die van een ander.

Een opschrift, dat naar mijne mening aan duidelijkheid niets te wenschen overlaat. Maar moeilijk is het antwoord op de vraag, hoe of op welke wijze het beste aan deze voorwaarde kan voldaan worden. Ik moet eerlijk bekennen, dat ik niet bij machte ben om ene aanwijzing daartoe te formuleren. Het enige wat ik er van kan zeggen is dit: Maak u los van het

oordeel van anderen, wees uw eigen meester; schat uw eigen gaven niet te gering, maar ook nooit te hoog; maak u bekwaam tot oordeelen, door steeds te trachten u zelf te zijn; oordeel niet naar enkele details, maar naar het resultaat van het geheel en herinner u vooral steeds de tekstwoorden, nl.:

1^e. Alles wat niet staat op een vasten grond, verliest het evenwicht.

2^e. Alles wat krom is mag niet als recht worden beschouwd en alles wat recht is moet niet als krom worden aangesien.

3^e. Er kunnen geen twee dingen gelijk zijn wijs bestaanskracht verschillend is.

De omstandigheid, dat we allen niet in gelijke mate de aangeduide voorwaarden kunnen of willen in acht nemen en vooral de laastgenoemde voorwaarde dikwijls een hevigen strijd uitlokter onder degenen, die zich op den voortgrond trachten te dringen, om dan onmiddellijk uit te roepen, dat voor hen nu alles glashelder voor ogen heeft gestaan, is oorzaak, dat velen, die de bouwkunst in haar ware betekenis willen leeren kennen, het leven reeds verlaten moeten voordat zij met den besten wil van de wereld een kijkje door de opening konden machtig worden. Het is met vele mensen in het algemeen en met de bouwkundigen in het bijzonder evenzoo gesteld als met de appelen en peren. Den meesten wordt geen tijd gegund om behoorlijk rijp te worden.

Een deel wordt onrijp geplukt, om in den pot gestoofd te worden, dat zijn de revolutie-bouwers, die voor de geldschieters en de hypothecbanken werken. Een ander deel wordt half rijp geplukt, om door mijnheer en mevrouw bewaard te worden voor het dessert, wanneer ze hun kunstmatige of schijnbare rijpheid bereikt hebben (op den zolder, in den kelder of onder de bedstede). Dat zijn de werkbazen, die hun kennis en kunstaaleg hun leven lang moeten plooien en voegen naar het inzicht hunner werkgevers.

Nog een ander deel zijn de vroeg-rijpen, die door de jeugd en het ongedierte worden opgegeten; dat zijn de teekenaars, waaraan sommige architecten zich te goed doen.

Eindelijk zijn er de altijd groen blijvende, die nooit rijp worden, omdat ze het zonlicht moeten derven; zij vallen af, om vertrapt of voor de varkens geworpen te worden. Deze zijn de beunhazen, die beweren voor een dubbeltje evenveel te kunnen doen als een ander voor honderd gulden.

Ten slotte blijven de weinigen over, die de omstandigheden gunstig zijn geweest. Doch goed beschouwd hapert aan elk dezer ook wat; sommigen zijn kleurloos, anderen pokdalig, reukeloos, of wel al te geurig enz. Ze blijven hangen of worden geplukt om zaad te winnen voor volgende geslachten. Deze zijn de bouwmeesters, genaamd architecten, die, evenals allen, hun ontwikkeling danken aan den stam, waarop ze zijn geëindigd en aan het voorrecht, dat ze ruimschoots van het licht hebben kunnen genieten, dat voor hun wasdom noodig was.

Bij deze vergelijking zal het u duidelijk zijn geworden, dat hetgeen door de opening uit hulekkerland zichtbaar kan worden, door elk onzer zeer ongelijk kan worden beschouwd. Bovenlieden is de menschelike natuur in rijpen of onrijpen toestand, dit doet er niet toe, van dien aard, dat zij zich niet gemakkelijk vereenzelvig met het denkbeeld, dat iets gezien kan worden met de oogen van een ander, terwijl de eigen oogen toch met de meeste inspanning en onvermoeid hebben toegezien.

De ervaring echter, die vele goede kijkers hebben opgedaan, leert ons, dat we in dit opzicht niet te voorzichtig kunnen zijn.

Als ik u dus nu in het kort ga mededeelen wat ik door de opening meen te zien, dan wil ik niet zeggen: luister, want ik zie precies zoals het wezen moet. Gezult spoedig het tegendeel en misschien even spoedig bemerken, dat ge sommige dingen veel beter hebt waargenomen dan ik. Maar dat neemt niet weg, dat mijn gezicht en de wijze van mijn zoen, al is dit niet altijd even juist, u misschien zoo noodig tot juister en beter zien kan voorbereiden, om in de eerste plaats tot de beantwoording der vraag te komen, hoe bouwkunst zich vertoont in betrekking tot onze tekstwoorden.

Mijn blik door de opening wordt steeds onweerstaanbaar getrokken naar die richting, waarheen we ons wenden, wanneer we het eerste morgenlicht willen begroeten. Heel ver weg, daar waar de hemel de aarde schijnt te naderen, om den horizon te vormen, die voor ons het symbool wil zijn van de oneindige rust, als tegenstelling van de eeuwige beweging, die het schijnbaar bolvormige luchtruim verzinjt, daar, ver in het oosten, zie ik op den bodem der aarde een rawen steen liggen. Wanneer de afstand mij niet bedriegt, is hij niet zoo groot als de steen des aamstoots, die wij daar aanstands moesten verwijderen, om tot dit uitzicht te geraken. Wel schijnt het moeilijk zijn herkomst te bepalen en toch, als ik de richting in aanneming neem en de geschiedenis raadpleeg, die van uit dat oosten voor ons is bewaard gebleven, dan is mijn besluit, dat die steen geen andere kan zijn dan die, welke ons in het eerste boek van den Bijbel wordt beschreven. Ik bedoel het 2de of laatste vers van Gen. 28, waar we vermeld vinden, dat Jacob, de stamvader van Israël, daar in de nabijheid dien bekenden, merkwaardigen droom droomde, waaraan, de aan bouwkundigen eveneens bekende Jacobsladder, haar naam heeft ontleend, en dat Jacob naar aanleiding van dien droom daar ter plaatse, door en met dien steen, ter ere van zijn Schepper, inderdaad, last mij zeggen naar onze opvatting, den eersten tempel stichtte.

Ik zie dus aan dien steen tegelijk een historisch en een merkwaardig bouwwerk, merkwaardig vooral voor ons, omdat het bij al zijn eenvoud niet alleen is een product van bouwkunde, maar ook van bouwkunst. Dat zou men zoo op het eerste gezicht niet zeggen, en toch is het zo. Want toets dit bouwwerk vrij en onbevangen aan den zin der tekstwoorden en ge zult, goed ziende, ontdekken, dat dit kunstwerk, in verband met tijd, plaats en omstandigheden, aan alle door de natuur gestelde eischen voldoet, dat de duur van zijn bestaan wijst op het stabiele van zijn samenstelling en dat het bovenal de volkommen uitdrukking is van de oprochte kinderlijke vereering, die het gemoed van den bouwmeester vervuld heeft.

(Wordt vervolgd.)

DE BOUWVERORDENING TE ARNHEM.

(Ingezonden.)

Mijnheer de Redacteur!

Het zij mij vergund u beleefd te verzoeken mij enige plaatsruimte in uw vakblad af te staan.

Volgens het verslag in de „Nieuwe Arnhemsche Courant“ van 29 Januari kwam in de Raadsvergadering van deze gemeente van Zaterdag den 28sten dezer, onder meerder op de agenda, als punt van behandeling ook voor: Wijziging van de verordening op het bouwen en slopen.

Nu schijnt in vele plaatsen van ons land, maar vooral in Arnhem, het maken, veranderen of wijzigen

eener bouwverordening tot een van de meest geliefkoosde gerechten te behoren, die zoal op den geïnteresseerde worden opgedacht.

Laat ik beginnen met mede te delen, dat naar aanleiding van een arrest van den Hoogen Raad van 20 Januari 1890, de Arnhemsche Bouwverordening moest gewijzigd worden.

Men heeft dus à tête reposée de wenschelijke geachte veranderingen kunnen overwegen en eindelijk den moed gehad na 3 jaren (zegge drie) van ernstige studie en voorbereiding ze voor behandeling rijp te achten, nadat ook de Commissie voor de strafverordeningen en de Commissie van Bijstand hare wijsheid erover had uitgesproken.

Men kan dus niet zeggen, dat de zaak te overhaast is gegaan en dat niet genoeg Raadsleden over deze belangrijke voorstellen zijn geraadpleegd.

3 jaren + 2 commissies intsgaders de Wethouder van Publieke Werken en de ontwerper hebben het college van B. en W. doen besluiten, hun voorstellen den Raad aan te bieden. *V e l i s* is in die vergadering gesproken, zoowel pro als contra, maar ik voor mij geloof, dat *w e i n i g* is begrepen waarover men eigenlijk zooveel woorden heeft gebezigt.

Nadat door Mr. Scheidius de algemeene beraadslagingen waren geopend, deed Mr. F. G. Canneman in een keurige rede uitkommen, de bezwaren die dit geachte lid tegen de voorgestelde wijzigingen had, waarop de Wethouder van Publieke Werken Mr. I. Everts B.Hzn. op een niet minder welsprekende wijze van repliek diende.

De beide redevoeringen doen een oogenblik denken te zijn in het Paleis van Justitie en niet in de Raadszaal.

In hoofdzaak echter bepaalde zich het verschil van mening over de al of niet rechtsgeldigheid van de voorgestelde wijzigingen, nadat nog door enkele leden het verplaatsen van een voorzetsel, het veranderen van een meervoudige term in enkelvoudige enz. enz. in welwillende overweging was gegeven.

Als leek op juridisch gebied, wil ik geen oordeel vellen over de al of niet juistheid der beweringen van meergenoemde heeren, maar mijn gezond verstand zegt mij, mij niet beslistheid te moeten scharen aan de zijde van Mr. Canneman.

Over de quintessens van het voorgestelde, nl. over 't technisch gedeelte werd, behoudens enkele uitzondering, bijna hoengenaamd geen woord gerept, en toch zou men, naar mijne bescheiden mening, in de eerste plaats hebben mogen verwachten, dat daaraan de meeste aandacht zou worden gewijd, ten einde de uitvoering in de praktijk mogelijk te maken.

Buiten den waard gerekend, mijne lezers, niets niemand. Alle technische elementen in den Raad zwegen als zwijgende moffen.

En waarom zwegen zij? Vermoedelijk omdat de redactie der voorstellen aan onduidelijkheid niets te wenschen overliet, en niet alleen zij, maar alle Raadsleden de portée daarvan niet hebben gesnapt, 't geen duidelijk bleek uit de discussiën over de rooilijn, toen een der Edelachtbaren den Wethouder van Publieke Werken vroeg hoe de rooilijn nu moest worden bepaald, wanneer het te stichten gebouw den voorm van een octogoon had.

Om mijne lezers een enkel staaltje van verordeningenstijl duidelijk te maken, laat ik hieronder by de redactie van Art. 12h volgen en maak mij sterk, dat zij zonder behulp van ene schetsteekening niet licht tot de bedoeling komen.

Ook ik heb daarop zitten studeeren, todat ik eindelijk Eureka! kon uitroepen en tot de conclusie kwam, dat de grootst mogelijke onzin was voorge-

steld, die maar met mogelijkheid voor te stellen was.

En een dergelijke onzin komt onder de handen van mannen van daan, die meer dan 3 jaren (zegge drie) over een dergelijke abracadabra hebben zitten broeien. (*)

Een ciresalaut, ja, een driewerf technisch hoog voor den ontwerper, den technischen voorlichter van het college van B. en W.

Zijn verstand is groot, zijn wijsheid oneindig, zijn vervaart met de meest nauwkeurigste instrumenten niet af te meten.

Aan hem heeft Arnhem thans een model bouwverordening te danken.

De voorgestelde wijzigingen zijn met algemeene stemmen, op één na, die van Mr. Canneman, aangenomen en is dus door die aanneming de Arnhemsche Bouwverordening een unicum in Nederland.

En nu het bedoelde Art.:

De dorpel van den ingang van een gebouw of van een afsluiting mag niet het bovenvlak niet lager gelegd worden dan het peil, te nemen voor het midden van den ingang.

De vloer van een gebouw, keldervloeren uitgezonderd, mag niet zijn bovenvlak niet lager gelegd worden dan 10 cm. + Peil, te nemen voor het midden van den voorgevel van het gebouw.

De vloer van een kelderruimte, die voor woonkamer, slaapkamer of keuken ingericht wordt, mag niet zijn bovenvlak niet lager gelegd worden dan 1,25 M. — peil, wanneer dit op 10 M. + A. P. of hoger ligt en niet lager dan 1 M. — peil, wanneer dit lager dan 10 M. + A. P. ligt; de hoogte en het peil te nemen voor het midden van het gebouw.

Tot meerder duidelijkheid laat ik hieronder ene schetsmatige voorstelling volgen van de wijze waarop in het vervolg in de praktijk dit Art. zal dienen te worden uitgevoerd.

SCHETS

Waarde lezer, wat nu is het geval?

In Art. 12d (mede een voorgestelde wijziging) wordt bepaald:

„Onder peil wordt verstaan het bovenvlak van de straat ter plaatse waar deze tegen het erf, waarop gebouwd zal worden, aansluit.“

„Onder bovenvlak wordt in het vorig lid mede verstaan het bovenvlak van een toekomstige straat, zoals deze ingevolge Art. 14 is vastgesteld.“

Op de schetsstekening is het peil door mij gemaksimaliseert met de letter P aangeduid.

Nu wordt volgens het bewuste Art. 12h bepaald, dat de dorpel niet lager mag komen te liggen dan het voornoemde peil, terwijl daarentegen de vloer moet komen te liggen op 10 cm. + Peil of + dorpel!!!

(*) Ik raad mijne lezers vooral aan om te gaan met de genoemde N. A. C. te koopen.

Wanneer dus de bouwmeester of architect den dorpel legt op Peil of P, begaat hij geen overtreding; immers hij mag hem wel hoger, maar niet lager leggen.

Nu zou in gewone huis- of keukenomstandigheden een gewoon bouwmeester, den vloer gewoon 1½ à 2 cm. lager leggen. Hier in Arnhem echter niet, waarde lezers. Hier zal men den vloer buitenengewoon leggen; hier moet men hem 10 cm. hoger of + P leggen.

Het gevolg zal dus wezen, dat alle buitendeuren naar buiten moeten opendraaien.

Maar daar 't draaien van deuren over den openbare weg verboden is, zal de deur in eeuwigdurende rust moeten blijven en zal geen sterveling uit of in de perceelen kunnen komen, ten minste niet door de deur.

Is 't niet opmerkelijk, geachte lezers, architecten, bouwmeesters, opzichters en allen, die tot het bouvak behoren, dat na ± 19 eeuwen, men nu pas den steen der wijzen heeft gevonden, en onze grote mannen der oudheid eigenlijk al te maal prullen bleken te zijn en lang niet opgewassen tegen het verlangt der hedendaagsche bouwkundigen.

Met een enkeling slag is thans de Gordiaansche knoop doorgehakt, is het non plus ultra uit de doos van Pandora te voorschijn gekomen en heeft de specialiteit in het maken van bouwverordeningen der bouwkundige wereld bewezen, dat men niet alleen in Kampen maar ook in Arnhem de bekende men verkoopt.

Een algemeen ommeken op bouwkundig gebied is binnen weinig tijds (althans binnen 3 jaren) te verwachten en ik stel mij voor het reeds menig bouwmeester na lezing van dit epistel, zich suf zit te denken, hoe hij op geschikte wijze en met goed gevolg, het dak van het door hem te bouwen huis niet o.p., maar er o.n.d.e.r. zal construeren.

U dankzeggende, Mijnheer de Redacteur, voor de mij verleende plaatsruimte, verblif ik met de meeste hoogachting.

EUCLIDES,
Architect te Arnhem.

Wij stemmen den geachte inzender toe, dat de redactie van het door hem aangehaalde artikel minder gelukkig is, maar ziet toch met de vreeselijke gevolgen in het verschiet, die hij van de naleving der verordening verwacht. Immers de geheele questie draait om het woordje „lage“ in art. 12h, dat o.a. voorschrijft: „De dorpel van den ingang van een gebouw of van een afsluiting mag niet het bovenvlak niet lager gelegd worden dan het peil, te nemen voor het midden van den ingang“. Verder wordt bepaald, dat de vloer op minstens 10 cm. boven peil moet liggen. Houdt men nu in het oog, dat de dorpel niet lager, dan wel hoger dan het peil mag gelegd worden, dan is, wanneer men hem op b.v. 12 cm. + P legt, de zaak in het reine. De inzender weet dit natuurlijk ook wel, maar verkoos blijkbaar niet de zaak van dezen kant te bekijken.

De Arnhemsche architecten en bouwondernemers zullen dus, hopen wij, van dit artikel geen nachtmerrie krijgen.

Red.

DE WESTERKERK TE ZAANDAM.

In „Het Nieuws van den Dag“ lazen wij:

Niettegenstaande de door het college van kerkvoogden en notabelen te Zaandam definitief tot den verkoop van de „Bullekerk“ enz. was besloten, en deze reeds was bepaald op den 10en dezer, is de toestand zoodanig veranderd, dat het behoud van het gebouw niet tot de onmogelijkheden behoort.

Van verschillende zijden kwamen in den laatsten tijd giften in, om de kerk voor sloping te behoeden. Dit heeft geleid tot een vergadering van alle kerkeijke colleges, waar de wenschelijkheid van het behoud werd uitgesproken en waarin besloten werd voorlopig den verkoop te verlagen, teneinde te trachten de benodigde som voor herstel bijeen te krijgen.

Naar wij vermogen, hebben ook personen, buiten de gemeente woonachtig, belangrijke bijdragen toegegeven.

Dit bericht verheugt ons zeer. Hulde aan de wakkeren Zaankanters, die tonnen er wat voor over te hebben, om het enig monument, dat nog aan de opkomst van hun plaats herinnert, van wassen ondergang te redden!

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

AFDELING AMSTERDAM,

Vergadering van Vrijdag, 27 Januari 1899.

In deze vergadering, onder leiding van den heer C. B. Posthumus Meyjes gehouden, werd het jaarsverdrag uitgebrecht, waarin bleek dat het bedient 102 bedroeg en f 3 in kas was. Er werd mededeeld, dat in de beide huishoudelijke vergaderingen, waarop in verband met het genootschap *Architectura et Amicitia* de bouwverordening gesproken werd, een commissie bestemd is, die het concept opmaakte voor ingrijpende wijzigingen der bouwverordening, welk stuk aan het standelijk bestuur zal worden toegedragen.

De heren A. C. Bleys en Ed. Cuypers, die als bestuursleden moesten aftreden, werden als zoodanig bij acclamatie herkozen.

Als onderwerp over de uit te schrijven prijsvraag werd gekozen: „de belijming van de werkzaamheden”; als leden der jury werden benoemd de heren G. van Arkel, J. L. Springer en A. C. Bleys.

Tot afgevaardigden voor de Maë- en Septembervergaderingen der Maatschappij werden gekozen de heren W. A. E. van Geuns en H. Baucke.

De heer J. H. W. Leliman, te Delft, hield een causerie naar aanleiding van een reis door Moersdal en Eifel.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE LEIDEN.

Vergadering van Dinsdag, 28 Januari 1899.

Nadat een kunstbeschouwing gehouden was, oogde de heer C. R. van Ruijven de vergadering, en werd het nieuwe bestuurhd. D. Kousen, welkom geheten. Het jaarsverdrag werd door den secretaris uitgebrecht, waarna de heer A. J. van Achterberg een causerie over grafische kunsten hield. Spoker was door de wenschelijkheid van enkele heren in de gelegenheid gesteld zijn mededelingen toe te lichten door een uitgebreide collectie staal- en keperplaten, houtsneden, zinktekenen enz. Op duidelijke wijze behandelde hij architectonvolgens de verschillende delen der grafische kunde, waarmee meestal worden bedoeld alle kunstwerken, die vermenigvuldigd kunnen worden.

Aan het slot zijner beperkingen stond de heer Van Achterberg nog ieder in de gelegenheid inlichtingen te bekomen en vragen te doen, waarna de voorzitter hem hulde bracht voor zijn mededeling, door hem in alle beschedenheid „causerie” genoemd.

Alvorens de vergadering te sluiten, werden de boek- en plaatwerken van den leesclub 1898 verkocht.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van 28 Januari 1899.

In deze vergadering hield de heer F. H. Bach een rede, waarin hij iets over kunst en ambacht ten beste gaf. In brede trekken schetste spreker den verval van de kunstoevloeg in ’t algemeen in deze eeuw; de grote rol, welke de diverse vormen gespeeld hebben ten gevolge van de zucht, om oud-Grieksche en Romeinsche kunstvormen na te houden.

Toch heeft er in West-Europa een inkunstelijke kunstoevloeg bestaan, die ook Engelsch ontwikkeld is uit de levensvoortgang, hetgeen niet een reeks van voorbeelden aan de geschiedenis ontbreekt, wordt toegedacht. De Middelsteuwse kunst is een vrucht van Christelijke beschaving.

De kruistochten, door geweldige gewijd, hebben de opkomst van den burgerstaat krachtig bevorderd. De leeskunstwereld was ontwikkeld geworden, om zelv de kunstoevloeg ter hand te nemen.

De invloed der gilden werd negegaan en daarna die der Renaissance. Tegen de 16e eeuw predominirte een geest van onafhankelijkheid, die een verbrokkeling van de denkbeelden, een verslapping van de gezette ideeën ten gevolge heeft.

Het gekunstelde heeft de overhand, de zucht tot iets nieuws openbaart zich: invloed van kunstvormen uit den oud-Romein-

schijn tijl. De turborokking neemt steeds meer toe en ook het arbeidsveld van de kunst verandert. Veroger heeft het moer beantwoord aan de eischen, in ’t leven geopen door een algemeen hoog doel; in den latere tijd is het meer het eigenheid van de prachtloosheid van enkele geworden. In Frankrijk h. v. van de vorsten en het hof. Van toes af begon eigenlijk de mode en de navolging te heerschen.

Op een kring van mensen, o. a. voor Nederland de oerbedewekende figuur Alberdingk Thijm, kunnen wij wijzen, die voor zuivering der kunstbegrippen hebben gestreden.

De herleving van de belangstelling in de inheemse monumenten, het herstellen en onderhouden hiervan, heeft ten gevolge dat men verschillende konstambachten weer ter hand neemt. De behoefte aan verschillende werken op gewijd gebied schept nieuwe werken. Ten gevolge van een wijziging in het inzicht der regering ontstaan konstvrome rijksgeschenken, als een oase in de woestijn van den burgerbaan.

Op den voorgaande troden de begrippen, die zijn neergelegd in het treffend gezegde, waarin in de uitgave: „het Rijksmuseum” het werk van Dr. Cuypers gekarakteriseerd wordt, al., dat er uit blijkt, dat bouw- en vervaardigingskunst geen zaak van willekeurigen is, maar dat aan de toepassing ervan de logica moet ten grondslag liggen.

Een ander gevolg van de herleving van rijkswege is het inrichten van het kunstonderwijs volgens de verbeterde inzichten. Was men vroeger in dit opzicht buitengewoon eenzijdig, nu werkt men meer op de bevordering der harmonie tuschen de konstvakken. Er zijn schools geschild, grenzende aan het Rijksmuseum, waar we in een der zalen lezen:

Studeert op het oude,
Opdat gij 't onthoude,
En knoopt moet winnen.
Om 't nieuw te onglimmen.

Zeker, uit het oude do middelen halen, die hulp binden tot het in- en dooraren van goede beginselen, opdat, zoals vroeger, de kunst weerbare gaven voor allen beschikbaar kan stellen.

De Voorzitter dankt den heer Bach voor deze lezame, nuttige en onderhoudende lezing, dat door een krachtig applaus werd gevolgd.

Dan de commissie nog niet gereed is, kan de herleving van de vraag, de vorige verandering ingekomen, niet behandeld worden. De vraag van de voorstaande vergadering wordt besproken en betreft het oprichten van eenhoven op uitgebreide schaal, zooveel mogelijk in alle straten en op alle pleinen onzer stad, bij gelegenheid, dat H. M. de Koningin enkele stads met een bezoek zal vereeren. Het bestuur stelt voor hiervoor een som van f 20 beschikbaar te stellen, welke som door vrijwillige bijdragen vermeerderd zal worden.

Als prijsvraag zal worden uitgeschreven het ontwerp van een diploma voor de Vereeniging

ARTI ET INDUSTRIE TE 's-GRAVENHAGE.

Vergadering van 28 Januari 1899.

De jongste vergadering der leden van „Arti et Industriae” was hoofdzakelijk gewijd aan deze herleving van tekeningen van de reuzengeschenken, die op de tentoonstelling te Parijs in 1900 zullen verragen. De voorzitter, de heer Mutter, deelde bij zijn toespraak o. a. mede, dat aan Nederland in de afdelingen „Schoone Kunsten” en „Kolonie” een plaats zal worden aangewezen, die zeer gunstig zal zijn gelegen. Ook weer hij erop, dat wogns de grootste uitgestrektheid der terreinen van deze wereldexpositie het nodig is geworden, een beweegbaar trottoir te maken; zoodat de bezoekers zonder te loopen de gehele ruimte worden rondgevoerd. Hij wekt de leden op, om de tentoonstelling bij gelegenheid van het 15-jarig bestaan der vereeniging in November zoo te doen slagen, dat daarvan een collectieve inzending te Parijs kan worden gemaakt.

Herkoren werden de aftredende voorzitter, de heer Mutter en de twee bestuursleden de heren G. H. Bauer en Th. Seakes. De financiële toestand der vereeniging bleek gunstig.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

105ste vergadering van 1 Februari 1899.

Na opening der vergadering en lezing der notulen, kreeg de heer J. A. M. Lauweriks het woord tot het houden van zijn voordracht, getiteld: „Symbolen”. Speler begon zijn rede met mede te denken, dat hij zich ditmal meer speciaal zou bepalen tot het geven een ander man op dit past reeds voor lang medegedeeld had, waaronder de speler het werk aanzondige, getiteld: „De Heilige Linie”, door Alberdingk Thijm geschreven in 1858, een werk dat zeer weinig gelezen wordt, maar toch zeer belangrijk is voor bouwkunstenaars.

In dit boek wordt behalve verschillende andere symbolen der kerken, speciaal behandelde de richting der hoofdassen van kerken, welke steeds is in die van den evenaar, van Oost tot West, of wel de heilige linie. Dit is de hoofdlinie, waarin ingang en uitgang geplaatst zijn.

Is deze hoofdlijn niet bepaald op den evenaar, dan bevindt zij zich toch op de parallellijnen daaraan.

Met talloze voorbeelden wordt dit symbool, steeds bij de kerken van alle godsdiensten, zoowel voor als na de geboorte van Christus, toegepast, verdeeldelijk. De aanbidding van de Godheid

geschiedt steeds met het geelicht naar 't Oosten, vanwaar het licht speelt.

Nadiet enige vragen aangaande deze lezing gedaan waren, werd den heer Lauweriks met een gespat word hulde gebracht voor zijn belangrijke bijdrage.

Voorts werd als tweeden secretaris herkozen de heer Waller, terwijl in plaats van den heer Van Kesteren, die zich niet als penningmeester konstbaar stelde, gekozen werd de heer Lockhoff. Als redactielid werd herkozen de heer Joh. Lambeck Jr.

Hierna werd de goed bezochte vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Burg. en Weth. zijn van mening, dat de nieuw aan te leggen tramlijnen met elektriciteit zullen moeten worden gedexploiteerd; die beweegkracht zal h. i. zóó niet aansluitend op alle lijnen, doch op een gedachte daarvan moeten worden ingevuld, wil men met goed gevolg uitbreiding geven aan den dienst.

De stichting van een centrale inrichting tot levering der elektrische kracht zal daartoe onvermijdelijk zijn.

Burg. en Weth. van oordeel dat daaronder echter eerst voorstellen kunnen worden gedaan, nadat een deskundig ambtenaar zal zijn benoemd, die kan adviseeren en later aan het hoofd der elektrische inrichting kan worden geplaatst, stellen nu voor, een oproeping van sollicitanten te doen om het salaria te bepalen op f 6000 tot f 8000.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand Januari 1899 bezocht door 493 personen, terwijl uit de aan het Museum verbonden boekrij 222 boek- en plaatwerken naar verschillende plaatsen van het land in bruikleen werden toegezonden.

Het nieuwe schooljaar wird aan de aan het Museum verbonden School voor Kunstnijverheid begonnen met 171 leerlingen, die in de verschillende afdelingen van het onderwijs zijn ingedeeld.

PERSOONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is:

benoemd tot architect 1e klasse, de architect 2e klasse K. Bomm; tot architect 2e klasse, de opzichter 2e klasse J. P. T. Khoem; tot opzichter 2e kl. de ambtenaar op non-activiteit H. Langelaan;

toegeweerd aan den chef der late waterstaatsafdeling in het belang der verbetering van het wegennet in de res. Preanger-Regentschappen, de adjoint-ingeneur J. A. Roukens;

overgeplaatst van de res. Medoer naar de res. Soembaja, de opzichter 2e kl. A. W. de la Ramelja. Van de res. Cheribon naar de res. Preanger-Reg., de ingenieur 2e kl. W. H. M. de Bruyn.

tijdelijk gesteld ter beschikking van den directeur der B. O. W.; ten einde dienst te doen als adjoint-ingeneur bij den waterstaat J. A. Roukens en P. L. Blanck;

onthesen eerst van de waarneming der betrekking van tijdelijk opzichter-machinist bij de werken aan de Solo, de ambtenaar op non-activiteit C. M. Haou, lastet opperbaas-machinist-staller bij het marine-establishissement te Soerabaja;

— Bij den exploitatie der Staatspoorwegen op Java is:

benoemd tot opzichter van de werkplaatsen 2e klasse, de onderopzichter van de werkplaatsen A. van de Braak; tot onderopzichter der werkplaatsen en geplaatst op de Oosterlijnen C. A. d'Haan;

belast met de waarneming der betrekking van onderopzichter der werkplaatsen en geplaatst op de Oosterlijnen, A. J. A. Chattlein.

— De heer H. J. van Hoorn, sectie-ingeneur bij de afdeling „Weg en water” van de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen wordt met 1 Mei van Zwolle naar Utrecht verplaatst.

— In de plaats van den heer De Koning is tot eerste opzichter der gemaal te Scheveningen aangesteld de heer J. van

der Gaag, terwijl de heer De Koning aan de gemaal te Den Haag is overgeplaatst ter vervanging van den heer C. A. Cesze, die directeur van de gemaal te Harlingen is geworden. De heer J. van der Gaag is vervangen door den heer G. F. van Limbergh v. d. Mossch, technoloog-volontair aan de fabriek.

— De heer H. W. Meesing is benoemd tot commissaris-generaal voor Nederland van de dit jaar te Venetië te houden internationale tentoonstelling van schone kunsten.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Een oprichter, ervaren in bouw- en waterbouwkunde, en een bekwaam teekenaar, bij den aanleg van den Noord-ooster localspoorweg, Adres voor 10 Febr., aan het Bureau van genechten spoorweg te Zwolle. (Zie advert. in het voorv. no.)

— Directeur der gemaalsterinrichting te Rotterdam Jaarwedd 1/2500 tot 1/4000. Adres Burg. en Weth. uiterlijk 15 Febr.

— Chef-teekenaar op een schapsweef en machinesfabriek, die de leiding van een der afd. van het technisch bureau op zich kan nemen. Jaarwedd 1/1800 à 1/2000. Adres met oproep van werkkring en kopie getuigschr. lett. P. V. Alg. Adv.-Bur. A. de la Mar Az. Amsterdam.

— R.K. oprichter-teekenaar, bekend met waterbouwkunde. Salaris f 50 per maand. Adres met omschrijving van opzichting, leverenloop, leeftijd en aanduiding van vorige patroons, f 4247 Alg. Ned. Advert.-blad 's-Gravenhage.

— Teekenaar op een machinesfabriek, volständig kennende werken. Bekendheid met de constructie van houtwerkzaamheden tot aanbouwing. Adres lett. T. K. H. Advert.-Bur. C. W. Beets, Rotterdam.

— Bekwaam teekenaar aan een machinesfabriek en schapsweef en machinesfabriek. Adres lett. D. W. P. Alg. Advert.-Bur. Nijgh & Van Ditzmar, Rotterdam.

— Adjunct-inspecteur van den arbeid: De minister van waterstaat brengt ter kennis van belanghebbenden, dat in den loop van dit jaar een of meer adjunct-inspecteurs van den arbeid kunnen worden benoemd en dat aan die betrekking is verbonden een jaarwedd van f 1500, die bij gebrek geschiktheid kan gehaald worden tot f 2500.

Zij, die op 1 Januari 1899 hun 30e levensjaar nog niet waren ingetrokken en in aanmerking wachten te komen voor de betrekking van adjunct-inspecteur van den arbeid, kunnen zich vóór 15 Februarie bij gesloten adres aan zijn departement aansluiten, onder overlegging van hunne geboorte-akte en van diploma's en verdere stukken, waarmit kan blijken waar zij hunne theoretische kennis hebben verkregen en aan welke inrichtingen zij praktisch werkzaam zijn geweest.

Zij, die zich zullen hebben aangemeld, zullen — betr. allen hetzij een gesloten van hen — door den minister voor 1 Maart a.s. worden uitgenoegd om zich in den loop der maand Maart a.s. te onderwerpen aan een onderzoek naar hunne geschiktheid en hunne bekwaamheid.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING,
VAN DER HELSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Hoofdopz. of Opz.-Teeken. leeft. 32 j. sal. f 100 p. m. of hoger
2. Opz. van W. of B. Bouw. * 25 * * - 35 *

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppstraat 37. **ROTTERDAM.**

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS.

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

**Openbare
AANBESTEDING**

De DIRECTIE der **Bredasche Bouwgrond-Maatschappij** zal op **Vrijdag 10 Februari 1899**, des namiddags te 2 ure, in het Café „DE BEURS VAN BREDA“ te BREDA, in het openbaar aanbesteden:

1. De levering van 2800 Meter hardsteen trastoorbanden.
2. De levering van 63 riosluiken met randen, 140 Siphons en 140 randen met luikjes, alles van gegoten ijzer.

Bestekken met teekeningen zijn verkrijgbaar voor perceel 1 ad 50 cents en voor perceel 2 ad f 1,00, ten Kantore der architecten VAN GENDT & NIERRAAD te Arnhem, waar tevens nadere inlichtingen zijn te bekomen.

**Verkooping
AMOTIE.
ZAANDAM.**

Donderdag, 16 Februari 1899: 's namiddags ten 1 ure precies, zal in het Legement **HET WAPEN VAN AMSTERDAM**, door de makelaars W. POEL JANSZ, J. VAN DER GOOT, M. VAN ORDER, C. POEL en A. SCHIPPER Wz., ten overstaan van den Notaris P. MUL, ter **AMOTIE** worden verkocht,

het KERKGEBOUW met TOREN, de CONSISTORIEKAMER en het STOVENHOK.

van de Nederlandse Hervormde Gemeente te ZAANDAM, Westzijde, benevens Predikstoel, Doopbek en Burgemeestersbank, Eikenhout met Snijwerk, en verder Amblement der Kerk.

Inlichtingen kunnen worden verkregen bij bovenvernoemde Makelaars, Notaris en de Heeren J. VAN DER KOOGH en J. BAKKER, Architecten te ZAANDAM.

**Openbare
AANBESTEDING.**

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Rotterdam zijn voornemens op **Dinsdag den 21 Februari 1899**, des namiddags ten 1 ure, ten Raadhuis aldaar aan te bidden:

Het BOUWEN van het ZUID-OOSTELIJK STOOMGE-MAAL, op een terrein ten Zuid-Oosten van de Maashaven in den Hellepo-der, met bijbehorende werken.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 14 Februari 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 761.

Het wijzigen van sporen en wissels met daarmee in verband staande werken op het station Maastricht.

Begrooting f 16,000.-.

De besteding geschiedt volgens § 48 van het bestek.

Het bestek ligt van den 26de Januari 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. VAN LIEBERGEN te Maastricht en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.-.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voorhoede.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 7de Februari 1899 ten 2 ure namiddag (*West-Europese tijds*).

UTRECHT, den 24de Januari 1899.

AANBESTEDING.

Namens het **BESTUUR** van de Industrieschool te Arnhem zal de Architect A. R. FREEM, aldaar, op **Vrijdag 10 Februari e. k.**, des namiddags te 2 ure, in het Café Waterreus, Ketelstraat, publiek

aanbesteden:

Het bouwen van twee vleugels aan, en het verbouwen van het perceel RIJN-KADE No. 36, te Arnhem.

Bestek met teekeningen zijn, tegen betaling van f 3, te verkrijgen aan de drukkerij G. J. THIEME, Ketelstraat Arnhem, en liggen ter inzage in het lokaal der besteding.

Aanwijzing op Zaterdag 4 Februari e. k., des voormiddags 10 ure.

De Architect,
A. R. FREEM.

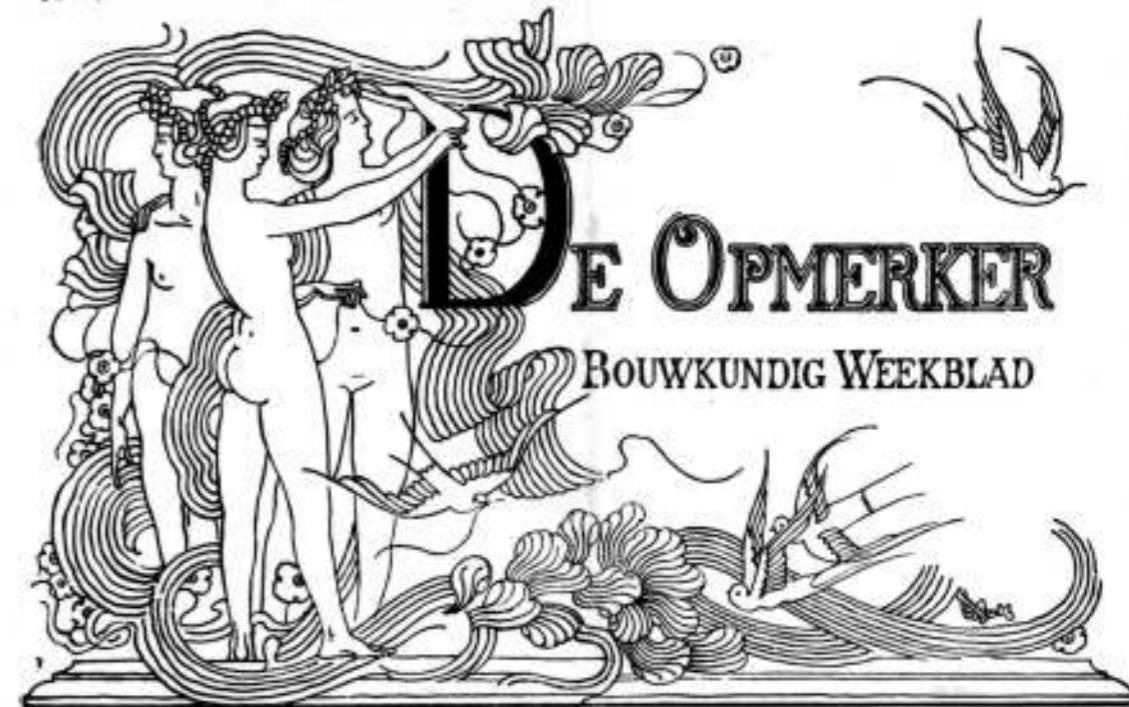
GEBROEDERS LOMMEN, TILBURG.
Stoomfabrieken van Verfwaren en Vernissen.

SPECIALITEITEN in CHROMAAT- en ZINKGROENEN. Leveren DROGE en AANGEKAANTE VERVEN in elke verlangde verpakking — geschikt voor Export naar alle werelddeelen.

Speciaal adres voor Enamelverven!

PRIJZEN en MONSTERS op aanvraag gratis te verkrijgen.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmeker*, zde Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6,50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7,50. Afnemende partijen berekenen naast plaatf 0,15, ander plaat f 0,15. Aanunciërs van aankondelingen worden bij opgave van drie nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0,25, ander plaat f 0,15.

PERUGIA.

(Slot van pag. 35.)

Reeds sedert de oadste tijden woonden de Etruskiers in steden, die door muren omgeven waren. Bij voorkeur werden deze steden gesticht op den top van niet al te hoge bergen. Bij de stichting werden eigenaardige gebruiken in acht genomen, die ook later nog bij de Romeinen in zwang bleven. De stedelijker stichter spande een os en een koe voor zijn ploeg, en trok een voor om de plaats, die hij uitgekozen had. Zijn metgezellen keerden de losgemaakte zoden naar de stadszijde om. De voor werd later de gracht, de zoden de wallen. Ter wederzijde van de voor werd een bepaalde breedte afgebakend, waarbinnen niet geplukt en niet gebouwd mocht worden. Ter plaats waar de poorten komen moesten, werd de ploeg gedragen, daar de voor niet mocht doorlopen.

Van deze stadsmuren zijn te Perugia aanzienlijke overblijfselen aanwezig. De blokken steen, meest Travertijnsteen of zandsteen, zijn in waterpasse lagen op elkaar gestapeld. De hoogte der lagen is ongelijk, en een bepaald verband is niet in de stoetvoegen te bespeuren. Soms zijn de voorzijden der blokken tamelijk vlak, soms echter is alleen een frijslag op de kanten aanwezig, zoodat het zoogenaamd rustiek werk ontstond.

De Arco di Augusto is geen volledige Etruskische stadsport meer. Alleen het benedendeel der voor-springende pylonen of torens, en de eigenlijke poortopening, door een tongewelf gedeckt, is nog over. Het bovendeel der pylonen en de fries boven de poortopening zijn Romeinsch, zoals het opschrift: COLO-NIA VIBIA AVGSTA PERVSIA bewijst. Op een der pylonen is in de 1^e eeuw een elegante loge met arcades gebouwd.

Ook van twee andere Etruskische poorten zijn over-

blijfselen te zien; de Porta Marzia draagt hetzelfde opschrift als de Arco, terwijl van de Porta Suzanna alleen het benedendeel antiek, doch de spitsboog uit de middeleeuwen afkomstig is.

Het kleine plein voor den Arco heet Piazza Fortebraccio; men ziet daar een paleis van Alessi, den beroemden bouwmeester, die in 1512 te Perugia geboren werd. De tamelijk eenvoudige architectuur heeft nog niet dat karakteristieke, netwirk Messis vermaarde palizen te Milaan en te Genua onderscheidt.

Door een doolhof van schilderachtige straatjes wordt nu het klooster San Severo bereikt, in welks kapel een fresco van Rafael te zien is. Het werd in 1505 geschilderd, en is dus een der eerste zelfstandige werken van den meester. De compositie vult een spitsboog, en is ten dele zeer beschadigd. De voorstelling is de Driecenheid. Christus zit in zegenende houding op wolken; naast hem staat twees als jonge vrouwen opgevatte engelen, die geheel in Perugino's manier behandeld zijn. Links zitten de HH. Maurus, Placidus en Benedictus, rechts de HH. Rombout, Benedictus en Johannes, martelaren. Het hoofd van den laatsten is verdwenen. De duif, die den H. Geest vertoont, is nog te zien, maar van God den Vader bleef niets over dan het boek met A en O. De houdingen der zittende heiligen zijn zonder verscheidenheid, doch in de koppen ligt wel schoonheid; ook de figuur van Christus trekt aan door iets waardigs. Maar bepaald onsmakelijk zijn de twee kinderfiguren, die schijnbaar in de lucht zweven en die in geen verhouding tot het overige staan. Wij zouden haast willen gissen, dat zij door een andere hand aan de compositie zijn toegevoegd.

Een eigenaardigheid van dit fresco is, dat Perugino daarnaar zes figuren van heiligen heeft toegevoegd, die de ruimte, welke naast de altaarmis overbleef, vulden. Men kan hier dus het werk van den leerling niet

dat van den meester vergelijken. Bij die vergelijking moet men echter in het oog houden, dat Rafaël twee en twintig was toen hij in 1505 het penseel voerde, terwijl Perugino in 1521 reeds vijf en zeventig telde, toen hij zijn heiligen bij het werk van den reeds overleden leerling aanbracht. Ook Perugino heeft te weining verscheidenheid in de houding der figuren; zij houden allen in dezelfde pose een boek vast, wat geen gunstigen indruk maakt. Ofschoon algemeen wordt aangenomen, dat het werk van den jongen Rafaël verre staat boven dat van den ouden Perugino, meenen wij, dat er in de kunstwaarde geen noemenswaard verschil valt op te merken.

Wij komen nu weder op den Corso Vannucci en gaan, door het Palazzo Municipio, naar de Via dei Priori, waar een kleine kerk uit het begin der tien eeuw om haar fraaie architectuur de aandacht trekt. Maar meer westwaarts ligt het Oratorio di San Bernardino, welks prachtige, met gekleurd terra cotta versierde gevel door Agostino di Duccio in 1461 voltooid werd. Aan de bijzonder rijke versiering herkent men aanstands den beeldhouwer. Waar figuren voorkomen is een eigenaardige wijze van drapeeren gevuld, die overal de lichaamsvormen doet doorschemeren.

Ofschoon de gevel ongemeen rijk is, zoodat hij in vele opzichten aan dien der Certosa nabij Pavia herinnert, kan men toch niet van overloading spreken. De details zijn betrekkelijk fijn, doch door flinke hoofdlijnen gescheiden.

In een straatje zuidoostwaarts van deze kerk duidt een opschrift aan, dat Perugino daar gewoond heeft. Het huis biedt uit een oogpunt van architectuur niets opmerkenswaardigs, en is vermoedelijk ook niet meer in zijn oorspronkelijken staat. Maar het is in Italië altijd moeilijk, om met enige juistheid te bepalen, uit welk tijdperk de huizen, voor zoover daaraan geen karakteristieke details voorkomen, afkomstig zijn. Want vlakke muren met vierkante venster- en deuropeningen komen van de 13e tot de 19e eeuw voor, zoodat een nadere onderscheiding niet wel doenlijk is.

Ten oosten van het Corso Vannucci wordt de Piazza Soprana grootendeels nog door de oude Etruskische muren ondersteund. Hier ziet men officieren, geestelijken, seminaristen, werklieden, burgers en landlieden zich al wandelende verpozen, terwijl het beeld van Garibaldi en een paar oude paleizen op het gewoel neerkijken.

In het zuidoosten heeft Perugia een voorstad, waar de kerk San Domenico gelegen is, die een fraai grafteken voor Paulus Benedictus XI bevat, dat van 1304 dagteekent en aan een lid der familie Pisano wordt toegeschreven. De beeldhouwer heeft zich er bijzonder op toegelegd, het werkelijke leven zoo goed hij kon na te volgen; een weloverwogen, rustige compositie zocht men hier tevergeefs; de figuren der reliëfs zijn in een bonite mengeling door elkaar geplaatst.

Wat verder staat de Porta San Pietro, in 1473 door Agostino di Duccio begonnen, doch niet geheel voltooid. De eigenlijke poort wordt gevormd door een boog met tongewelf, terwijl daarnaast avant-corps naar voren springen. Als versiering zijn ongemeen strenge Korinthische pilasters gebruikt, die geheel naar de regelen der Romeinsche kunst werden gedetailleerd. De architraaf en de fries zijn voltooid, doch de kroonlijst ontbreekt. Dat deze poort als een verdedigingswerk bedoeld zou zijn, kan bijna niet worden aangenomen; de kunstenaar heeft zich blijkbaar meer door de antieke triumphoorten laten inspireren.

In de nabijheid van deze poort vindt men de kerk San Pietro, een gebouw, minder uitmuntende door zijn architectuur, dan wel door de rijke versiering

De zuilen tusschen de beukken zijn nog antiek, en overal prijken schilderingen en fresco's. Misschien het interessantste der kerk zijn de prachtige koorstoelen, met snijwerk en intarsia voorzien en in 1535 door Stefano da Bergamo voltooid.

Nu wordt het rijtuig bestegen, dat ons naar Assisi zal brengen. De rit door het heerlijke dal is inderdaad bekroonbaar. Het rijtuig houdt te Assisi bij de kerk van Santa Maria degli Angeli stil; hier woont de H. Franciscus, en in de prachtige, door Vignola ontworpen tempel is nog de Portuncula, waarin de heilige plach te bidden, onder den koepel te zien. De kerk herinnert in haar aanleg aan den Gesù te Rome; het schijnt echter, dat zij niet gelieel in den oorspronkelijken trant voltooid is.

Hoeveer echter Santa Maria de aandacht verdient, vooral om de herinneringen die er voor den geloovige aan verbonden zijn, wie Assisi bezoekt wil in de eerste plaats het beroemde Franciscaner klooster zien. Even als Perugia ligt evenwel ook Assisi op een hoogte, en een heel eind van Santa Maria verwijderd. Als men boven is aangekomen, ligt het klooster links.

Het wekt enige teleurstelling, dat het klooster niet meer voor zijn oorspronkelijke bestemming dient, al zijn er nog enkele monniken. Het gebouw is juist op den rand van de hoogte geplaatst; de kerk, die zulk een grote vermaardheid in de kunstgeschiedenis heeft, ligt aan de stadszijde.

Het klooster behoort tot de kolossalste werken der middeleeuwen. Het vereischte reeds ontzaglijke arbeid, om het noodige bouwterrein te verkrijgen, daar hiervoor enorme grondkeerende muren gemaakt moesten worden. De bekroning wordt gevormd door open galerijen, van waar men een prachtig uitzicht over de omgeving heeft; verscheidene binnenpleinen, door arcades omringd, zijn aanwezig, en voor hun aanleg heeft de bouwmeester een zeer gelukkig gebruik van het beschikbare terrein weten te maken.

De kloosterkerk was de eerste van Italië, waarbij de Gotische stijl werd toegepast; zij werd in 1228 begonnen en in 1253 voltooid. Gelijk dit ook in Duitsland wel voorkwam, zijn er eigenlijk twee kerken boven elkaar aanwezig. De onderste, waarin de H. Franciscus begraven ligt, is eigenlijk een krypta, die een eenigszins Romaansch karakter heeft, en waar slechts betrekkelijk weinig licht in doordringt. De bovenste daarentegen, die langs zeer monumentale trappen bereikt wordt, vertoont een consequente toepassing van den spitsboog. De steunbeulen zijn in de kerk geplaatst, de vensters klein en van een voudige tracerering voorzien.

Hoe merkwaardig de architectuur der kerk misschien moge zijn, haar beroemdheid in de kunstgeschiedenis dankt zij aan de fresco's van Giotto di Bondone, die van ongeveer 1260 tot 1337 leefde.

Zijn schilderwerk onderscheidt zich door de diepe en ernstige gedachten, die daarin zijn nedergelegd; alles is ondergeschikt gehouden aan het hoofdbeeld, dat tot den beschouwer moet spreken. Lijnen en tinten zijn bij hem geen doel, maar middel. Grote verscheidenheid wordt in de figuren niet gevonden; des schilders natuurstudie heeft niet veel te beteekenen. De aangezichten zijn naar bepaalde typen, die telkens wederkeeren, gevuld; de plooien der gewaden zijn naar dezelfde regels steeds gevormd, terwijl dieren en planten slechts gebrekig zijn weergegeven. Maar uiterst zelden kunnen de figuren op schoonheid in den eigenlichen zin aanspraak maken.

Wanneer ondanks dit alles zijn werk toch een diepen indruk maakt, dan komt dit door de grootsche opvatting van het geheel, door de opechtheid, waarmede de schilder zich geeft, zoals hij is, door de

treffende overeenstemming die er bestaat tusschen zijn schilderingen en de daar omgevende bouwkundige vormen. Zelf ook bouwmeester, verstand hij uitnemend de kunst, om zijn schilderwerk bij de groote lijnen der architectuur te doen aansluiten.

Dat Giotto met de tot zijn tijd vastgehouden Byzantijnsche overleveringen gebroken heeft, is ongetwijfeld voor een goed deel te danken aan de stoffen, wier behandeling hem werd toevertrouwd. Zij waren te Assisi aan het leven van den H. Franciscus ontleend, en noodzaakten den meester, zijn eigen weg te gaan zoeken, daar zich voor het weergeven dier gebeurtenissen, waarvan hij zelf bijna getuige geweest was, nog geen vaste traditie, zoals bij de bijbelsche stoffen reeds sinds eeuwen bestond, gevormd had. En toen hij eenmaal zijn weg gevonden had, toen het hem gelukt was, zich een eigen stijl te scheppen, bleef hij daaraan getrouw.

De gewelfschilderingen in de benedenste kerk te Assisi stellen, zinnebeeldig, boven het hoofdaltaar, de drie geloften der Franciscaners en de verheerlijking van den heilige voor. Van de geloften, die der armoede, die der kuischheid en die der gehoorzaamheid, is vooral de eerste op eigenaardige wijze verzameld. De armoede is namelijk als een bruid afgebeeld, die door Christus met Franciscus in den echt verbonden wordt. Dante's Divina Commedia heeft in het elfde gedeelte van il Paradiso den schilder tot dit taferel geïnspireerd. Om de verachting, die de armoede in de wereld ten deel valt, nog duidelijker te doen uitkomen, heeft Giotto op den voorgrond twee jongens geschilderd, die haart bespotten en met stenen werpen.

Men kan bij deze fresco's slechts betreuren, dat de verlichting niet heter is. Want hier heeft Giotto zijn hoogste kunst getoond; de taferelen uit het leven van Christus en Franciscus, hoe fraai ook, valen toch bij het overige af. Er zijn in de benedenste kerk nog vele andere fresco's te zien van andere meesters, zoodat men een goed overzicht van de Italiaanse kunst tot de 16e eeuw toe heeft.

Men heeft onder de benedenste kerk nog een krypta gemaakt, waarin de sarcophagus van Franciscus in 1818 is opgesteld. Deze krypta is echter mondern.

De fresco's van de bovenste kerk zijn meest van Cimabue; enkele worden aan Giotto toegeschreven. Het beschilderde interieur maakt een zeer eigenaardigen indruk.

Ofschoon er voor den geloovige te Assisi nog vele plekken een bezoek waard zijn, bijvoorbeeld de Chiesa nuova, in 1615 gebouwd waar eens Franciscus geboren werd, of Santa Chiara, waar het gehanteerde H. Clara rust, zoo beperkt de gewone reiziger zich tot de kloosterkerk, werpt nog uit den Giardino pubblico een laatsten blik op het prachtige panorama, en daalt dan weer naar het station, om zijn reis verder voort te zetten, onvergetelijke herinneringen uit het eude Umbrië medenemend.

EEN KUNSTBESCHOUWING ZONDER PLATEN IN DEN VORM VAN EEN PREEK.

(*Vervolg van pag. 38.*)

Wend ik nu mijn blik een weinig rechts, doch zonder de oostelijke richting veel te overschrijden, dan treden daar geheel andere bouwwerken te voorschijn. Daar verheffen zich de bekende steenkloppen van den pyramide-vorm, die door andere geslachten in andere tijden en onder andere omstandigheden zijn opgericht. 't Is of daar de reuzen hebben geleefd uit onze kindersprookjes. Welk een geweldige steenklo-

pen; hoe imponeeren zij door hun grootheid en stabilitet! Welk een verschil tussen deze massieve massa's en den tempel, door Jacob gesticht. Maar ook welk een overeenkomst tusschen dat overweldigend grote en het schijnbaar geringe; want ook hier vinden we de natuurgetrouwheid terug, die aan den zin van onze tekstoorden ten grondslag ligt. Zie slechts goed en ge zult, evenals ik, gewaar worden met welk een juistheid de kunstvorm is bepaald, die uitdrukking moet geven aan de plompe dierlijke kracht, welke toen als hoogste macht werd beschouwd. Want in de bouwkunst is geen anderen vorm te denken en voort te brengen, die meer het karakter van stabiliteit uitdrukt dan de pyramide-vorm.

Het is van belang bij het zien van deze monumenten op te merken, dat uit de veelheid en hun gelijkvormigheid blijkt, met welk een juistheid in die tijden werd gevoeld, dat de vorm geheel en al aan zijn bestaanskracht ondergeschat is.

't Is een weinig vermoedend, om niet te zeggen vervelend, lang op die puntige plompen te staan, want al is er uit een bouwkunstig oogpunt niets op hen aan te merken, ze zijn toch uit den tijd geraakt, en slechts als voorbeeld van natuurgetrouwe werkstukken bezienwaardig.

Meer aantrekkelijk zijn de bouwwerken, welke daarna in het oog vallen. Deze doen zich dadelijk kennen als de voorbeelden, die tot in het oneindige zijn nagevolgd. Opvallend zijn de zuilenrijen, die de massa van deze bouwwerken karakteriseren. Aantrekkelijk, in hooge mate, zijn de vormen, de verhoudingen en de afmetingen die het gemoed van den bouwmeester in verrukking brengen. Welk een majestetie en hooge kunstijn wordt hier tentoongespreid. Elk bouwwerk zegt ons, dat we hier te doen hebben met een berekenend overleg, dat alleen door bestudeering van de natuur ten deel valt, nog duidelijker te doen uitkomen, heeft Giotto op den voorgrond twee jongens geschilderd, die haart bespotten en met stenen werpen.

Men kan bij deze fresco's slechts betreuren, dat de verlichting niet heter is. Want hier heeft Giotto zijn hoogste kunst getoond; de taferelen uit het leven van Christus en Franciscus, hoe fraai ook, valen toch bij het overige af. Er zijn in de benedenste kerk nog vele andere fresco's te zien van andere meesters, zoodat men een goed overzicht van de Italiaanse kunst tot de 16e eeuw toe heeft.

Men heeft onder de benedenste kerk nog een krypta gemaakt, waarin de sarcophagus van Franciscus in 1818 is opgesteld. Deze krypta is echter mondern.

De fresco's van de bovenste kerk zijn meest van Cimabue; enkele worden aan Giotto toegeschreven. Het beschilderde interieur maakt een zeer eigenaardigen indruk.

Ofschoon er voor den geloovige te Assisi nog vele plekken een bezoek waard zijn, bijvoorbeeld de Chiesa nuova, in 1615 gebouwd waar eens Franciscus geboren werd, of Santa Chiara, waar het gehanteerde H. Clara rust, zoo beperkt de gewone reiziger zich tot de kloosterkerk, werpt nog uit den Giardino pubblico een laatsten blik op het prachtige panorama, en daalt dan weer naar het station, om zijn reis verder voort te zetten, onvergetelijke herinneringen uit het eude Umbrië medenemend.

Er verheffen zich nog een groot aantal andere monumenten die der beschouwing overwaard zijn, maar mijn aandacht minder geboeid houden, omdat zij mij in vele opzichten minder natuurgetrouw toeschijnen dan de voorgaande. Ik sta er daarom niet bij stil, ook omdat mijn blik thans meer in westelijke richting wordt getrokken.

Vond ik bij de beschouwing der reeds genoemde bouwwerken, de kunstuiting beperkt tot den horizon,

die den verwijderden kring vormt waarbinnen het stoffelijk leven van den mensch eveneens beperkt blijft, de bouwwerken, die zich nu vertoonen, vormen zulk een contrast met de voorgaande, dat men zou kunnen meenen in een andere wereld te leven, indien we niet vooraf wisten dat we met den arbeid derzelfde aardbewoners te doen hebben, bij wie slechts het geloof aan de hoogste macht der ruwe kracht heeft plaats gemaakt voor het geloof in een macht die boven deze staat. Men herkent deze bouwwerken dan ook dadelijk aan de algemeen verstaanbare uitdrukking van het omhoog strevend beginsel dat de geestelijke grondslag van hun schepping heeft uitgemaakt.

Nagenoeg iedereen heeft of krijgt verstand van kunst en in het bijzonder van bouwkunst. De mode maakt zich van de kunst meester. Men verwacht een nieuwe bouwstijl.....

Intusschen zijn de weinige bouwwerken, waarbij ik stilstand, voldoende voor een algemeen en kort overzicht van de ontwikkelingstijdvakken, waarin de bouwkunst door andere geslachten en onder andere omstandigheden is beoefend. Een overzicht, waaruit we lezen, dat de bouwkunst zich van den tempel, door Jacob gesticht, tot en met de piramiden zich ontwikkeld heeft van den eenvoudigsten natuurvorm tot den enkele kunstvorm, die als een eenheid van krachtsuitdrukking voor het grootste deel uit niets dan grondvlak bestaat.

We zijn er trotsch op in de schaduw te mogen verkeeren van die grootsche bouwwerken welke door de geslachten zijn opgericht die we als ons voorgaande slacht vereeren. Ik heb mij slechts weinig passen te verplaatsen om een bouwwerk te aanschouwen dat een beeld geeft van de wijze waarop, in de richting welke ik thans overzie, de voorwaarden zijn benarigd, die in de tekstdoorvoering zijn neergelegd. Ik behoeft slechts te wijzen op den euwanouden, grijzen Martini, en ge hebt begrepen op welke richting in de Bouwkunst ik thans het oog geslagen heb.

Evenals zoovelen, welke elders zijn opgericht, is deze merkwaardige toren niet alleen een baak voor den omtrek der stad, hij is dit tevens voor de bouwkunst. Men niet dat ge de bouwkunst in deze richting, elders natuurgevouwen en schooner zult vertegenwoordigd zien. Wel zult ge er vinden die kostbauder bekleed zijn, wier bouwkunst dikwijls overtuwend wordt door de versieringskunst en de beeldhouwkunst, monumenten die daardoor groter rijkdom tentoon spreiden dan deze oude drager van den eenvoud. Doch geen toren zult ge aantreffen die bij dien eenvoud, door zijn vormen, door zijn afmetingen, door zijn verhoudingen en door zijn karakter, de mate van zijn bestaanskracht duidelijker doet gevoelen.

Ontdoet hem vrij van alles waaraan gj eenige betekenis van versiering zoudt willen geven, het zal geen schade doen aan de kennelijke oorzaak van zijn bestaan, noch aan zijn verheffend vermogen, noch aan zijn waardigheid, noch aan zijn karakter; hij zal blijven een der merkwaardigste bouwwerken.

Het verbangt mij, u op een zoo nabij gelegen beeld te kunnen wijzen. Een voorbeeld inderdaad, waarvan ieder heeft gevoeld en verstaan en ieder die wil steeds zal voelen en verstaan, dat de drie-eenheid der ruimte vullende stof, maat, verhouding en karakter, de geheele bouwkunst omvat.

De bouwwerken die ik verder zie, trekken mij niet voldoende aan om er daaruit één, als streng bouwkunstig, te kunnen aanwijzen. Het zijn allen meer of minder gelukkige navolgingen van de reeds genoemde. De architectuur wordt begraven onder de versieringskunst, de beeldhouwkunst en de schilderkunst. Ik zie de steeds groter wordende onmacht, om de bouwkunst zelfstandig te doen optreden. Maat, verhouding en karakter worden schromelijk verwaarloosd. Een laatste poging wordt beproefd om van deze elementen ten minste nog iets te reden, door de bouwwerken der Ouden op te meten, om daarnaar een tabel van afmetingen samen te stellen, die voor den vervolge de grondslag der bouwkunst zal zijn. Door het

slaafsch volgen van die tabel gaat zelfs het begrip, dat bouwkunst zonder een natuurlijken grondslag onbestaanbaar is, verloren. Steeds zinlozer, ongerijmader worden de bouwwerken. Krullen en prullen moeten de onmacht bedekken. Eindelijk wordt er niets meer voortgebracht, dat op bouwkunst gelijkt. Gelukkig ontwaakt te gelijk het besef, dat naar het betere moet gestreefd worden. Er komt leven en beweging. Het bouwen, in een aangewezen stijl, ontleend aan de oudheid, wordt hoofdzaak. Vooral veel, wat men noemt stijlkennis, wordt de leus. Ieder, die zaken doet, maakt, koopt en verkoopt in stijl.

Nagenoeg iedereen heeft of krijgt verstand van kunst en in het bijzonder van bouwkunst. De mode maakt zich van de kunst meester. Men verwacht een nieuwe bouwstijl.....

Intusschen zijn de weinige bouwwerken, waarbij ik stilstand, voldoende voor een algemeen en kort overzicht van de ontwikkelingstijdvakken, waarin de bouwkunst door andere geslachten en onder andere omstandigheden is beoefend. Een overzicht, waaruit we lezen, dat de bouwkunst zich van den tempel, door Jacob gesticht, tot en met de piramiden zich ontwikkeld heeft van den eenvoudigsten natuurvorm tot den enkele kunstvorm, die als een eenheid van krachtsuitdrukking voor het grootste deel uit niets dan grondvlak bestaat.

Van af deze tempels ontwikkelde zich het veelvoud der architectonische vormen, die voor latere geslachten tot voorbeeld konden dienen, zoolang de algemeene gedachtengang der menschheid niet verder reikte dan tot de genietingen, die de aarde kan verschaffen en tot de ondersteeling, welke de oorsprong der ellende aan de onderwereld toeschreef. Daarna gaat een nieuwe geest door de wereld en wint de overtuiging veld, dat het werkelijk genot niet op, maar boven de aarde te vinden is, en dat de ellende niet ouder, maar op de aarde haar oorspong vindt. Tegelijk met dit verschijnsel wordt ook een nieuwe bouwkunst geboren en zien we de bouwwerken, evenals de gedachtengang der menschheid, zich steeds hooger boven den alledaagschen horizon verheffen, tot op een zeker tijds een hoogte bereikt is, die, zoo schijnt het mij toe, in die richting niet meer overschreden kan worden.

Maar het merkwaardigste en op dit oogenblik, naar mijne mening het leerzaamste, is het verschijnsel, dat voor elk van de ontwikkelingsperioden der bouwkunst een diepe vereering noodig was voor datgene, waarop de bouwwerken werden gesticht.

Mij dunkt, in dit verschijnsel ligt een les van betekenis opgesloten. Van betekenis vooral in onzen tijd, waarin zoo reikhaldend naar de eerste sporen wordt uitgezien, die een, wat men noemt, nieuwe bouwstijl mogen doen verwachten. Ik geloof, dat inderdaad in dat betekenend verschijnsel het antwoord ligt opgesloten op de vraag, waarom wij, in den waren zin van het woord, op geen bouwkunst kunnen wijzen, die ons geliefd toebehoort. Want, ik vraag het in goede moede, waarvoor kunnen wij, enkele misschien uitgezonderd, de diepe vereering gevoelen, die noodig is, om bouwkunst voort te brengen. Zou die vereering wellicht door de massa gevoeld kunnen worden voor den handel in effecten? Ik geloof het niet; maar stel dat dit wel kan en dat er een architect bestaat, die het totaal dier vereering in zich heeft opgenomen, zou zijn kunstuising wel naar een andere richting heen kunnen sturen dan die, welke wijst naar de onderwereld, waarin god Pluto van oudsher zijn scepter zwaait. En zou dat dan de richting der nieuwe kunst zijn? Och kom! Men zou spoedig moeten toegeven, dat we achteruit in plaats van vooruit gingen.

Zou, zal men misschien willen vragen, die diepe vereering, welke noodig is om kunst voort te brengen, dan niet, zoals eerst, algemeen voor den godsdienst kunnen bestaan? Dat is een kritieke vraag, die ik met ene opmerking en een wedervraag wensch te beantwoorden. De opmerking is, dat deze diepe vereering algemeen niet bestaat, betegen bewezen wordt door het kunstlooze en de nagevolgde kunst, die de vele aan den godsdienst gewijde tempels tentoon spreiden. Mijn wedervraag is: moet de afwezigheid van de algemeen gevorderde diepe vereering wellicht niet toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat de godsdienst een kerkdienst is geworden?

Zou, zoo vraagt misschien een ander, die vereering niet aanwezig zijn of kunnen ontstaan voor de wetenschap? Deze stelt zich toch niet achteraan of loopt achteruit, maar streeft voorwaarts en verdient in vele opzichten een grote vereering voor alles, wat ze tot vermindering van het lijden der menschheid tot stand tracht te brengen.

Dit zal wel door allen toegestemd worden; maar eveneens moet worden toegegeven, dat de drijfkracht der wetenschap tot nu toe is ontleend aan de behoeften van het materiële leven. Als voorbeeld diene daar toe de richting van het onderwijs, waarbij hoegenaamd geen rekening is gehouden met de omstandigheid, dat de bestaanskracht van een mensch niet alleen uit verstand, maar uit verstand en gevoel bestaat en dat deze beide factoren niet elk op zichzelf, maar beide te zamen bij het kind gelijktijdig en harmonisch ontwikkeld moeten worden. Een ontwikkeld gevoel voor vormen, kleuren en klanken is eveneens noodig, misschien zelfs noodiger dan bijv. de kennis van de walgelijke oude geschiedenis, welke over niets dan moord en doodslag handelt of de kennis van een reeks onomgelijke namen van beekjes en plasjes, berghoppen en bergpassen. De kostbare tijd, aan het inpompen daarvan besteed, zou heel wat nuttiger en heilzamer gebruikt kunnen worden aan de ontwikkeling van kunstgevoel, dat eveneens als verstand bij elk kind aanwezig is.

Om zich het recht op het kind gebeel te verzekeren, heeft de wetenschap de wettelijke macht in den arm genomen en heeft men tot heil van de menschheid voorgoed een einde trachten te maken aan al het gekibbel over gevoel en verstand, door de menschelijke deugden in tweeën te splitsen, nl. in Maatschappelijke en Christelijke deugden. Doch deze splitsing was zoo weinig wetenschappelijk als denkbaar is. Want daar door is de grondslag gelegd voor de meer en meer veldwinnende mening, dat men maatschappelijk ondugend en Christelijk braaf en omgekeerd Christelijk ondeugend en maatschappelijk braaf kan zijn. Het gevolg daarvan is geworden, dat de onderwijzers niet verhinderen kunnen, dat de schooljongens u niet drek gooien en de Regeeringen niet kunnen voorkomen, dat er naar hun vertegenwoordigers met hommen wordt geworpen.

De wetenschap heeft, met een schijn van poëzie, de door haar uitgedachte scheiding tussen deugd en deugd duidelijk trachten te maken door een neutraal gekleurde streep.

Nu weet men, dat de kleur, welke in de bouwkunstige wereld neutraal wordt genoemd, wordt verkregen door blauw met zwart te vermengen en zoo is het zeker gekomen, dat ik bij het beschouwen van die neutrale streep telkens moet denken aan het heldere natuurlijke water, dat door fabrieksaafval vervuild is.

Onder deze omstandigheden hebben we te verwachten, dat de wetenschap recht maakt wat krom en krom wat recht moet wezen en dat ze zich voorerst weinig

geneigd zal tonen zich te regelen naar de andere tekstdoorvoering, die zeggen, dat geen twee dingen gelijk kunnen zijn, wier bestaanskracht verschillend is.

Hoe ver de officiële wetenschap bovendien van den zin dier woorden verwijderd is, wordt duidelijk aangetoond door de wijze, waarop het onderwijs der kinderen geregeld is. Allen worden over dezelfde kam geschorst en krijgen van betzelfde laken een pak; of het hun past of niet, ze moeten het dragen.

Laat u dit genoeg zijn om aan te tonen, dat nog in lang niet voor de wetenschap die vereering kan verwacht worden, welke noodig is, om een nieuwe bouwkunst voort te brengen.

Nog iemand zou wellicht kunnen vragen: de politiek en het politieke leven, zou men daarvoor, nu of later, de diepe vereering kunnen voelen, die de bouwkunst noodig heeft. Ik geloof niet, dat die vraag in dit geval overwogen heeft wat politiek eigenlijk is. Vergan mij daarom te zeggen, wat zij voor mij betekent.

Politiek is naar mijne mening niets anders dan een hoop verteerde en onverteerde uitwerpselen, die na het gebruik van geestelijk of wetenschappelijk voedsel door de geestelijke maag (nog een onbekend ding voor de wetenschap) worden afgescheiden.

Eigenlijk is politiek dus niets anders dan mest.

Dit wordt bewezen door de omstandigheid dat politiek op zich zelve als zoodanig niets dan onkruid voortbrengt en dat er, wanneer ze in beweging wordt gebracht, figurlijk gesproken, even kwalijk rieken als gassen en ziekte-verwekkende microben ontwikkeld worden als door den mest bij den boer. Nu moet men erkennen, dat ze, met kennis verwerkt met andere bestanddeelen, somtijds de vruchtwording bevoerden kan. Doch de vereering die men haar zal kunnen toedragen, kan toch nooit inniger worden dan die welke aan een mesthoop wordt toegekend.

Zou, zoo vraagt men eindelijk, dan de modern-vrouwenbeweging soms voor een diepe vereering in aanmerking kunnen komen? Ik zal trachten op die vraag een antwoord te geven. Die beweging is, zoals zij zich voordoet, van jongen datum en daarom moeilijk reeds nu in hare gevolgen bloot te leggen of te overzien. Intusschen streeft ze vooruit met de snelheid welke onzen tijd eigen is.

Ik zou het antwoord om meer dan een reden schuldig moeten blijven, indien zij zich anders aan het publiek had laten voorstellen dan het geval is geweest.

Wij hebben haar gezien op onze aanplakborden de afbeelding van die juffrouw welke met beide handen, als een smid, den voorhamer omvat houdt en dien hamer op het aanbeeld laet rusten alsof ze zeggen wil..... nu dit is ons onverschillig, doch niet onverschillig is het voor ons of we haar aldus met de noodige vereering kunnen naderen. Mijn antwoord is beslist ontkenend. Bij de beschouwing van deze peint dacht ik: Hoe is 't mogelijk dat een naar vrijheid strevende beweging zich bedienen kan van zulk een ondergrondsche, onnatuurlijke voorstelling, en verder, de teekenaar zit thuis vermoedelijk onder de vlak ofwel, hij heeft nog nooit een gelukkige moeder gezien met haar kind aan een volle borst.

Bovendien vroeg ik mij onwillekeurig af waarmede dat vrouwelijk moest zijn grootgebracht, met de borst, met de flesch of met de moedermelk van een olifant. Ik zag verder naar de overige figuren op de prent, die mij toeschenen als te zijn gemaakt onder het dompige lommer van de boom in een tuin der weeen, naar die griezelige oogen welke aan monden van uitgedoopte kraters herinneren, en naar

het mismaakte zoogdier, drijvende in de lucht, rustende op de hoofden van even onnatuurlijk gevormde schepsels. Ik overwoog toen wat ik geleerd had en kwam tot de slotsom dat er niet alleen revolutiebouwers maar ook revolutie-teekenaars bestaan.

(Slot volgt).

EEN ROCOCO-SALON.

Uit het huis, thans behoorende aan de R.-K. zusters van den Goeden Herder, aan het Spaarne te Haarlem, heeft het Kuastnijverheidsmuseum te Leipzig een salon in rococo-stijl aangekocht, die daarleen is overgebracht en dezer diagen voor het publiek wordt geopend. De zaal is door een vorigen eigenaar van het huis, Matthijs Hoofman van Diepenbroek, omstreeks 1760-65 ingericht met grijs en verguld houtsnijwerk aan de muren en de zoldering, een fraaien witmarmeren schoorsteenmantel en een rijk versierde deur, waarboven plaats is voor een uurwerk. Het rococo-ornament is in fijn rebeel uitgevoerd en staat nog zeer dicht bij den Franschen decoratie-stijl uit het begin der achttiende eeuw.

In de muren zijn twee grote en vier kleine behangsschilderingen van de hand van den doofstommenschilder Gerrit Zegelaar (1719-1794). Zij zijn van 1763 gedateerd en stellen de vier jaargetijden en de elementen voor. De levensgrote koppen zijn blykaar portretten. Het allegorisch plafond is van een akademisch artist, de amorettes in de vier hoeken zijn in de manier van de grisailles van Jacob de Wit.

De geheele zaal, elf bij zes meter groot, maakt een zeer voornamen indruk.

OFFICIEEL KUNSTBESCHERMING.

Wie dit opschrift leest, verwacht zeker een felle philippica tegen den heer De Stuers, tegen het Rijksmuseum, tegen den heer Cuypers, tegen de plaatsing van de Nachtwacht, kortom tegen alles, wat tegenwoordig bestreden wordt, als er van officiële kunst gesproken mocht zijn.

Die verwachting zal echter bedrogen uitkommen, want wij zullen het Rijk laten rusten, om alleen over de wijze, waarop Amsterdamsche kunstbelangen door de overheid ter plaatse behartigd worden, iets in het midden te brengen.

Amsterdam is in het bezit gekomen van een eigen museum, dank zij de mildheid van vermogende burgers. Het besluit tot den bouw werd zonder veel enthousiasme genomen; de voltooiing had nog niet plaats gevonden, of men zond den bouwmeester als ogenlijf reeds heen. De inwijding was het sem tot velerlei afbrekende critiek.

Maar de Rembrandt-tentoonstelling kwam, de vreemdelingen roemden het werk, en toen begonnen ook de landgenooten met hun waardering. Vast staat thans, dat het Stedelijk Museum, wat de verlichting der zalen betrifft, tot de beste van Europa behoort.

Nu zou men denken, dat het gemeentebestuur, eenmaal eigenares van zulk een gebouw, alles zou doen, om te voorkomen, dat het, door oorzaken van buiten, minder voortreffelijk zou worden, en in het bijzonder zou zorgen, dat het zichtbaar der kabinetten aan de noordzijde niet bedorven werd.

De gemeente, als eigenares van het voor het gebouw gelegen terrein had die zorg zonder veel moeite of opoffering op zich kunnen nemen. Wat zagen wij echter gebeuren? Ofschoon het zoogenaamde Museum-terrein nog grond genoeg bevatte, werd aan het Rijk precies het terrein recht over het Stedelijk kunstgebouw verkocht.

Wie nog mocht gehoopt hebben, dat het daar te stichten gebouw der Rijkspostspaarbank door zijn be-

scheiden afmetingen geen schade aan het museumlicht zou doen, ziet zijn hoop in rook vervliegen, nu het ontwerp van het Rijksgebouw publiek gemaakt is. Een bouwwerk van die enorme hoogte moet niet alleen veel van het beste licht onderscheppen, maar ook, bij zon, tot die hinderlijke reflecties aanleiding geven, welke de wanhoop van alle schilders zijn.

Er is, natuurlijk, aan dit alles niets meer te doen. Mocht er later weer eens een Rembrandt-tentoonstelling gehouden worden, dan zullen de "Staalmeesters", op hun oude plaats gehangen, een geheel ander licht hebben, van verleden jaar. Wie weet, hoe bijvoorbeeld de beroemde Kasselsche kabinetten hun voortreffelijkheid danken aan de vrije ligging van het museum, zai dan begrijpen, hoe het komt, dat de Amsterdamse niet meer zoo goed zijn als voorheen.

Doch, wat moet men ten slotte denken van de officiële Amsterdamsche kunst-waardeering, die een museum stichten doet, en die, ofschoon haar toch wel duidelijk moet zijn, dat dit althans op het noorden zoo vrij mogelijk moet staan, zonder noodzaak erin toestemt, dat juist aan die zijde een reusachtig gebouw in de onmiddellijke nabijheid verrijst? Heeft de directeur van het museum, heeft de stedelijke commissie van toezicht, toen het nog tijd was, op het dreigend gevaar gewezen? Wij hopen, dat dit blijken moge, daar zij anders hun plicht op onvergeeflijke wijze zouden hebben verzuimd.

BIJ DE PLAAT.

De eerste nummers van de "Deutsche Bauzeitung" van dezen jaargang bevatten uitvoerige artikelen over de restauratie van den dom te Metz, speciaal wat betreft den westelijken gevel. De bij dit nummer behorende plaat stelt het tweede restauratie-ontwerp voor, door den dombouwmeester Paul Tornow, in 1893 ingediend. Alleen in enkele onderdelen is dit ontwerp gewijzigd geworden. Het zal nog wel enige jaren duren eer de restauratie, waaraan men thans 25 jaren bezig is, gereed is.

PRIJSVRAAG.

ONTWERP VAN EEN DIPLOMA VOOR DE VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

1. De Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen schrijft uit de volgende nationale prijsvraag:

2. Er wordt verlangt een ontwerp van een diploma voor de Vereeniging ter grootte van 10 à 12 dm.

3. Het diploma moet van het volgende opschrift voorzien zijn:

Diploma van de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen.

Uitgegeven aan
door

Groningen, den

De Voorzitter:

De Secretaris:

De Juri-leden waren .

4. De behandeling van het ontwerp wordt aan de mededingers vrijgegeven. Bij deze behandeling in kleuren mogen niet meer dan drie kleuren, behalve zwart, worden toegepast. De tekeningen moeten op weinig kostbare wijze gereproduceerd kunnen worden.

5. Er wordt uitgeleefd een prijs van 40 gulden en een premie van 15 gulden.

6. Het met den prijs bekroonde ontwerp wordt het eigendom der Vereeniging.

7. De jury zal bestaan uit vijf leden der Vereeniging.

8. De ontwerpen moeten ingezonden zijn vóór of op den 10^{en} April 1899 bij den 1e Secretaris der Vereeniging, de heer W. A. Hof, Holstraat 7 te Groningen.

Groningen, Februari 1899. L. M. MOLESAAR, Voorzitter.
W. A. HOF, 1e-Secretaris.

DE OPMERKER 1899.

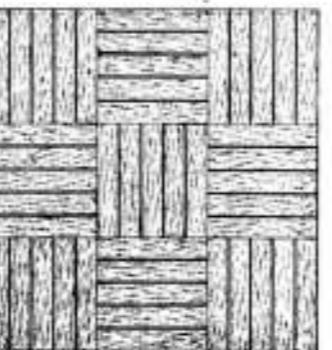

Photolith van G.J. Daem, Arnhem.

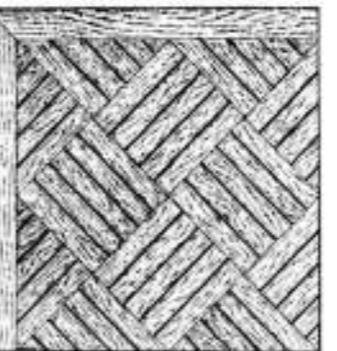
DE RESTAURATIE VAN DEN DOM TE METZ.

HOUTVLOERPLATEN.

Bij de beschrijving van dit materiaal in het voorlaatste nummer werd, door een misverstand, verzuimd de beide houtvloerplaatsen elkeën op te nemen, waardoor deze beschrijving wel enigszins onduidelijk werd. Men vestigt er onze aandacht op dat Fig. 1 voorstelt hoe de houtvloerplaten

zonder rand in nieuw of rechte lokale gelegd worden, terwijl voor droge lokalen ook houtvloerregels zonder asphaltlaag, zoodat parket met rand gehouden kunnen worden, zoals Fig. 2 aantuidt.

Naar men ons mededeelt wordt het materiaal ook in België veel gebruikt in scholen, hotels, restaurants, stations, enz., o.a. in het bekende „Café des Voyageurs“ te Antwerpen. Men zie de desbetreffende annoten in dit nummer.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Algemeene Jaarvergadering van 7 Februari 1899.

De Voorzitter spoedt de vergadering om vermaakt de notulen der vorige algemeene vergadering te lezen, die daarop goedkeurd werden, waarna aan den bekroonde in de prijsvraag voor een telefoongebouw, den heer Herman Knoet te Rotterdam, de door hem behaalde medaille met diploma en prijs met een hartelijk toespraak en onder applaus der Vergadering worden uitgereikt. Alau wordt het woord gegeven aan den 1ste-Secretaris tot het uitbrengen van het jaarverslag, waaruit blijkt, dat de toestand der vereeniging tovredigend genoemd kan worden, doch dat moedere belangstelling van vakgenooten en leden en voorval van de jongeren gewenscht zou zijn. Het ledenaantal komt van 140 tot 148. Ook de financiële toestand der vereeniging is niet ongunstig, daar de rekening van het afgelopen jaar met een klein terug saldo staat. De commissie tot het nazien der rekening stelt, bij monde van den heer Struijk, voor, den penningmeester onder dankbetuiging te dischargeren, waarmede der Vergadering onder applaus instemt. De heer Struijk zegt echter daarmee nog niet alles gooit te hebben wat hem op het hart ligt en doet mede, dat het hem bij het nazien der rekening van den penningmeester geblokken is, dat in 't algemeen zeer zuinig wordt huisgehouden, doch dat het hem in 't bijzonder trof dat het secretariaat zo min kostbaar wordt gevoerd. Hij schrijft dat toe aan den persoonlijken arbeid en de toewijding van den 1ste-Secretaris, waarvoor hij hem hulde brengt. De voorzitter daarop het woord nemende, zegt zich geheld bij de woorden van den heer Struijk aan te sluiten en het, van enige leden uitgaande, denkbeeld den 1ste-Secretaris een blijk van waardering voor dien arbeid te geven, van harte te hebben toegezicht. Met een warm woord biedt hij dien functionaris nu het prachtwerk La Castel Béranger aan, dat door den 1ste-Secretaris onder dankbetuiging wordt aanvaard, doch onder voorbehoud het kostbaar geschenk meer als een blijk van vriendschap en waardeering dan als beloofing te mogen

beschouwen, daar hij het zichzelf niet anders dan als plicht toekent de eenmaal aanspraak functie zo goed als in zijn vermogen is te verraden. De commissarissen voor plastiek en sociëtité brachten hun verslag uit, waarbij aantoonbaar niet dan treurige en lastigenoemde meest aangename ervaringen kon vermelden. De heer Evena werd opnieuw bij acclamatie tot Voorzitter gekozen en de door het afroden van den heer Dirkzwager openvallende plaats bezet door den heer P. Buisken. Na enige benoemingen in de verschillende commissies, konden enige reglementswijzigingen aan de orde, waarvan de belangrijkste strekt om, door vermindering der contributie voor de leden tussen den 18 en 23-jarigen leeftijd, het toetroeden van jongelieden in de hand te werken en daardoor nieuw bloed in de Vereeniging te brengen. Na enige discussie werden deze en de minder belangrijke wijzigingen aangenomen. Bij de gebruikelijke roddeling aan de leden of zij nog mededeelingen of voorstellen te doen hebben, gaf de heer Fol in overweging den ontwerp van het Bouwplan alhier te voorzien zijn teekeningen in een der volgende vergaderingen te willen exposeren, waartoe het bestuur de nodige stappen zal doen.

Ten slotte deelt de Voorzitter mede, dat het bestuur van plan is zich tot de beide vergaderingen van jonge bouwkundigen „U. N. L.“ en „Kennis en Kunst“ te wenden, ten einde zoo mogelijk een fusie tot stand te brengen om versnippering van krachten te voorkomen. Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering gesloten.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDELING HAARLEM EN OMSTREKEN.

In de eerste vergadering van het nieuwe jaar, door den heer J. van den Ban Pz. gespeeld, werd voorlezing gedaan van enige ingekomen stukken en het jaarverslag door den Secretaris uitgebracht. Door de verplichte afreeding van den Vice-voorzitter, den heer P. Kleiweg Duyzerink, en den Secretaris, den heer J. W. G. Drost, die niet herkiesbaar zijn, werden de heer G. L. van Lemps als Vice-voorzitter en de heer Hugo Voit als Secretaris gekozen. In deze volgende vergadering zal de plaats van de Secretaris worden aangewezen.

Een ernstige ongesteldheid van den heer London was oorzaak, dat de door hem toegezegde mededeelingen over zijn reis naar Schotland en meer in het bijzonder over de grootsteden en vermaarding der van daar uitgevoerde vuurvaste materialen, tot nader mocht worden uitgesteld.

INGEZONDEN.

Ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de Nederl. Mij. tot bevordering der Geneskunst zal te Arnhem tijdens de jaarlijkse vergadering dier Mij. en gedurende de geheele maand Juli a.s. een historisch geneeskundige tentoonstelling worden gehouden, welke tentoonstelling een beeld zal geven van wat in de laatste 50 jaren in Nederland op het gebied van geneeskunde is gedaan.

Aan deze tentoonstelling zal op beschreven schaal eeneldeelings retrospectieve kunst, betrekking hobbendo op geneeskunde, worden toegevoegd.

De ondergekende verzoekt alle collega's en belangstellenden, die op dit gebied iets in hunne omgeving kennen, daarvan bericht te doen aan zijn adres, met de mededeeling tevens of er kans bestaat dit voor de tentoonstelling in bruikleen te ontvangen.

Arnhem. A. R. FRIESE, Architect.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Bij kon. besluit is een commissie ingesteld tot het onderzoeken van de geschiktheid en de bekwaamheid van hen die in aanmerking wenschen te komen voor een benoeming van adjoint-inspecteur van den arbeid.

Tot leden dier commissie zijn benoemd, de heeren Mr. J. W. S. A. Vorsteg, administrateur aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, tevens voorzitter, te 's-Gravenhage; H. A. Ravenck, hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft; P. van der Burg, hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft; Dr. L. Aronstein, hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft; Dr. R. H. Saltet, hoogleraar aan de Gemeente-universiteit te Amsterdam; Dr. H. F. Kuyper, inspecteur van den arbeid te Brussel; A. D. P. V. van Löben Sels, inspecteur van den arbeid te Arnhem; J. H. L. van Deinse, inspecteur van den arbeid te Amsterdam; Mr. J. B. Peyrot, commissaris aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, tevens secretaris, te 's-Gravenhage.

Het heeft H. M. de Koningin behaagd ter beschikking te stellen van bestuuren der Maatschappij „Arti et Amicitiae“ een koninklijke gouden medaille, ten einde deze uit te reiken aan den jongelijken kunstenaar, die zich door blijken van groot talent, deze onderscheiding zal hebben waardig gemaakt.

Het Bouwkundig Genootschap vergadert vrijdag den 24 febr. Jhr. Mr. Victor de Stacq zal in deze vergadering een lezing houden over het Binnenhof te 's-Gravenhage.

Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs vergadert dinsdag 16 febr. a.s., in het lokaal Diligentia, des voormiddags 10½ ure.

In deze bijeenkomst zullen o. a. mededeelingen worden gedaan van de definitieve aanname der fusie-voorstellen door de Nederlandsche Vereeniging van Werknig- en Schoepbouwkundigen en die voor Elektrotechniek en mededeeling van de voorbereidende maatregelen, die getroffen zijn, opdat de fusie 1 Juli in werking trede.

Het lid G. E. V. L. van Zuylen zal een voorbracht houden over de doorsgraving der landengte tussen Noord en Zuid-Amerika en de jongste Paamme-plannen en het lid C. L. M. Lambrechtson van Blithem over de rolstelling en watersorvering van Amsterdam.

AUTERDAU. De voordracht van B. en W. inzake den gemeentelijken tramdienst werd door den Raad in zijn zitting van Woensdag goedgekeurd. Voorstellen kunnen mitsdien worden ingewacht:

o tot honeming, zoowel van een directeur van den gemeentelijken tramdienst als van een directeur van het gemeentelijk elektrisch bedrijf, op een salaris van / 000 tot / 000, nadat een openbare oproeping van sollicitanten voor beide betrekkingen zal hebben plaats gehad;

A. tot stichting van een centrale inrichting voor de levering van elektrische energie.

HAARLEM. Op voorstel van B. en W. besluit de Raad in zijn zitting van Woensdag 8 dixer den gemeente-architect een gratificatie van / 250 te verleenen voor extra-diensten, bewezen bij den aankondiging der gronden voor de gastahuis.

GRONINGEN. De Gemeesterand besluit in zijn laatst gehouden zitting, dat door en voor rekening der gemeente een tram zal worden gelegd van het Oosten, waar een openbaar slachthuis wordt opgericht, naar het Westen der stad, waar de nieuwe lijn in verbinding kan worden gelengt met den bestaande paardenspoorweg naar Drente. Tevens werd besloten de directie der bestaande trammlijn uit te noedigen om de nieuwe tram te exploiteren.

LEIDEN. De Vereeniging "De Friesche Bouwkring" heeft dezer dagen de volgende circulaire verspreid:

"De Vereeniging "De Friesche Bouwkring", gevestigd te Leeuwarden, heeft besloten oude gebouwen, die kunstwetenschappelijk en waarvan nog vele in Frijsland voorkomen, in plek te brengen. Indien er in uw omgeving kerken, poorten, woonhuizen of andere merkwaardige bouwwerken van dien aard beschikbaar staan, dan zult u ons zeer verplichten door ons hiermede in kennis te stellen. Ook zouden we het zeer waarderen daarvan bijzonderheden te vernemen, voor zoverre die bekend zijn of uit archieven, oude geschriften etc. zijn op te sporen."

"Het doel is deze platen onder de leden der Vereeniging te verspreiden en voor belangstellenden verkrijgbaar te stellen, om langs dien weg de schoone bouwproducten uit het roomijk verleden, waarvan velen op aangelegene plaatsen als 't ware zijn verscholen, aan de vergeltende te ontrukken en zo mogelijk een volledige verzameling daarvan bijeen te brengen."

"Mochten er in uw omgeving dergelijke gebouwen zijn, die in vervallen staat verkeren en een restauratie voorzien, dan stelt het bestuur zich graag bereid u van advies te dienen, terwijl dringend verzoek wordt om, voor het geval tot afbraak van dergelijke werken mocht worden besloten, daarsen tijdelijk bericht te mogen ontvangen, zoodat al dan vooraf een afbrekend gesprek kan worden."

"Vertrouwende dat u ons de gevraagde medewerking zult willen verlenen, helpen wij met verschuldigde hoegebetting de eer te zijn namens de Vereeniging "De Friesche Bouwkring".

W. C. DE GROOT, Voorzitter
H. FEDDEMA Azn., Secretaris, Kewal 58.

ZAANDAM. De heer G. J. Honig maakt in de "Zaanlandsche Courant" melding van een zelde geval als zich thans met de Bullekerk alhier voordoet, en een enuw gelezen in Krommehuis plaats vond.

Daar had men al sedert vele jaren ontdekt dat er aan de zuidzijde van de kerk naig den toren een verzaakking plaats had, die in den laatste tijd zoveel schade toe te nemen, dat men vrees begon te krijgen voor een totale verzaakking, die eindelijk een inserting van gevolg kon hebben.

Het gevolg was verdeelheid onder de burgers van Krommehuis. De ene woude een reparatie, de ander een nieuw kerkgebouw, de magistratuur, volgens de oude wetten ook het hoofd van de kerkelijke gemeente, had in deze te beslissen, en besloot tot

Advertentien.

H. H. Architecten.

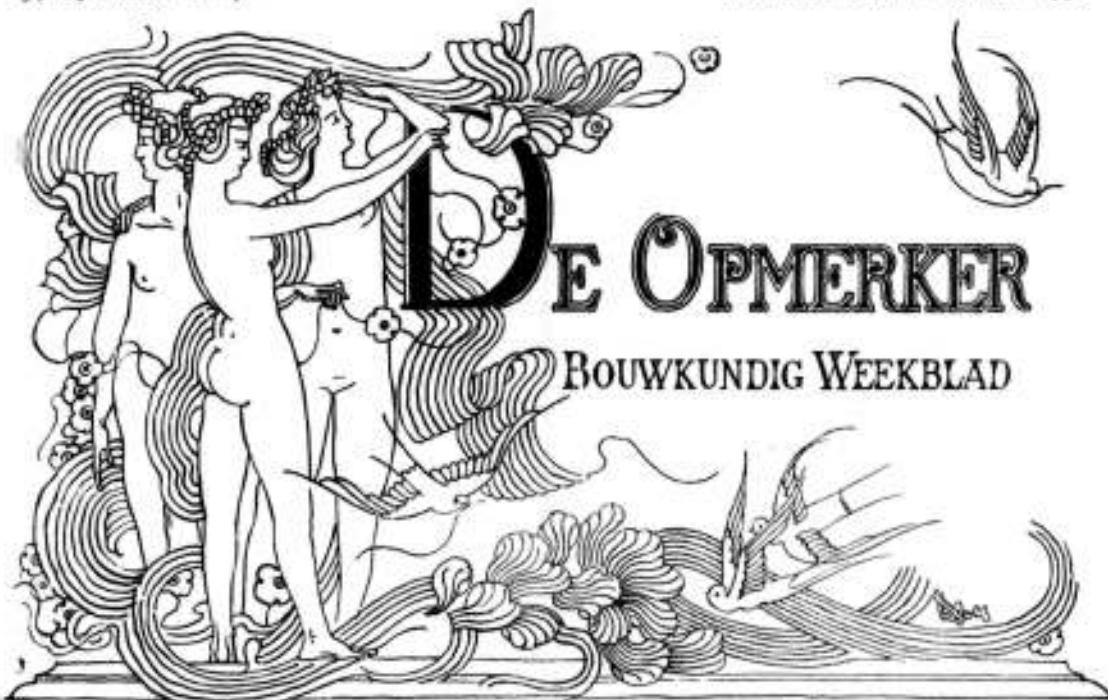
Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Een bekwaam BOUWKUNDIG TEKENAAR, van goede getuigen voorzien, zoowel praktisch als theoretisch ontwikkeld, zag zich als geplaatst.

Brieven lett. B T, brievenaarder Oudkarspel (N.-H.).

Tee drukkerij der Nauwkoze Vennootschap "Het Vaderland".

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, zile Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland / 5.—; voor lichtigt / 6.50 en voor de overige landen der Post-missie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, / 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet / 0.25, zonder plaat / 0.15.

EEN KUNSTBESCHOUWING ZONDER PLATEN IN DEN VORM VAN EEN PREEK.

(Sluit van pag. 48).

Hier een moeder met een kindje — ginds een vrouwmensch met een ambeeld.

Hier een streven naar een hogere wereld — daar een streven naar de onderwereld.

Hier een automobiel — ginds nog een trekschuit.

Hier overdrijving van kunstgevoel — daar totale gevoelloosheid.

Hier gezamen met 10 of 12 kinderen — ginds gezinnen zonder of met hoogstens twee kinderen.

Hier opbouwende, helpende geestdrift — daar neerhalende, afbrekende critiek.

Tusschen zulke en dergelijke uitersten, denken en doen, streven en zoeken, dezen maar dit, anderen naar dat, en de bouwmeesters naar een nieuwe bouwstijl. In dit streven en zoeken ligt de waarheid van de genoemde voorbeelden zijn, maar ik meen, voldoende om aan te tonen, dat er, gelijk reeds is gezegd, in onzen tijd eigenlijk niets is waarvoor de algemeene vereering wordt opgewekt die noodig is om de bouwkunst boven het reeds in vroeger eeuwen bereikte peil te verheffen.

Die gevolgtrekking behoeft ons echter volstrekt, niet te ontmoedigen, noch moeten we daarom bij de pakken gaan neerzitten en wachten en uitzen als zuster Anna, naar de komst van hetgeen we verwachten mogen. Integendeel, er is nog zooveel te doen en te onderzoeken; er moeten nog zooveel prenten bekeken en bestudeerd worden om van vele bouwkundige zaken een juist begrip te verkrijgen, dat de noodige vereering voor wat dan ook, misschien reeds aanwezig is voordat men haar komst vermoedt en men met al den mogt te verrichten arbeid op bouwkonstig gebied gereed is. De eenheid van zin, welke in de bedoelde vereering ligt opgesloten, wordt in onzen tijd veel meer gemist dan in vroeger eeuwen. De veelheid onzer kennis heeft zich nog niet kunnen concentreren tot een bepaalde uitdrukking van gedachte, die een natuurlijk beginsel omvat dat altijd vooruit wil lenen loopen, evenmin moeten we ons bekommernen om de ergernis, die bij sommige menschen daardoor wordt opgewekt.

De zin der tekstoorden kan ons daarbij leiden en zal ons leeren wat wel en wat niet moet.

Hier een paleis van natuursteen — daar vlak tegenover een postkantoor van baksteenjes.

Hier overweldigende overvloed — daar jammerlijk gebrek.

doen hebben om zooveel mogelijk den zin van onze tekstwoorden te betrachten.

Het antwoord kan met het oog op het voorgaande in de weinige woorden worden samengevat: Oefening in juist opmerken en onderscheiden. Daarvoor vooral is het zoogenaarde prentjes-kijken zoo nuttig en leerzaam. Waarnemen niet eigen oogen en de waarneming vergelijken met de openbaringen der natuur. Doorlengen tot het wezen der zaak dat aan elk bouwwerk, aan elk detail ten grondslag ligt.

Doen we dit, of liever trachten we in de gegeven omstandigheden dit te doen en wordt daarbij dit streven niet oordeel ongezien in bouwkunstige vormen, dan zijn we stellig en zeker op den goede weg en werken we mede aan de volheid der toekomstige bouwmeesters, die ongetwijfeld dan ook deel zullen nemen aan de algemeene vereering die voor de wording van een nieuwe bouwstijl noodig is.

Ik moet hieraan nog een korte beschouwing toevoegen omdat mij meermalen gebleken is, dat niet alleen de bieden die aanleiding tot deze preek gaven maar ook anderen, die inderdaad de bouwkunst beoefenen, somtijds doen alsof de prenten slechts bestaan om hen te dienen tot enkel navolgen. Ik meen daarbij te hebben opgemerkt, dat dit ongemotiveerde navolgen niet altijd voortvloeit uit gebrek aan lust tot oefenen of uit onbekwaamheid, maar veelal uit gebrek aan een zelfstandig begrip van datgene wat als het wezen der bouwkunst moet aangemerkt worden. Vergem mij daarom nog even stil te staan bij een algemeen bekend natuurverschijnsel dat ons den weg wijst om tot een zelfstandig begrip over het wezen der bouwkunst te geraken.

Laten we onze gedachten een oogenblik bepalen tot de menschheid in haar geheel, zoals zij zich niet met de eigenaardige kenmerken der rassen aan ons vertoont. ('t Zijn tuschen twee haakjes alleen hoofdzakelijk de prentjes waarvan we het weten moeten).

Een kijje op die onderscheiden exemplaren doet ons dadelijk een belangrijk verschil van vormen, en vooral van uitdrukking waarnemen. De gevolutieerde ligt voor de hand, dat ook het innerlijk leven, hun bestaanskracht, overeenkomstig de uitdrukking, verschillend moet zijn. De ervaring van geloofswaardige mensen bevestigt deze gevolutieerde.

Zet men de waarneming voort, bijvoorbeeld van rassen op grote volken, van deze op kleine volken, van kleine volken op provincialen en van deze op stedelingen, burghbewoners en op het huisgezin, dan wordt het onderling verschil in uitdrukking wel is waar steeds geringer, maar toch blijft er verschil merkbaar en zolang men dit kan waarnemen is het mogelijk na studie en vergelijking met meer of minder justicie naar het uiterlijk, het wezen van den mensch vast te stellen. In elk geval leert dit natuurverschijnsel ons dat zelfs het meest ingewikkelde natuurproduct de uitdrukking verloont van het wezen dat aan zijn vorming ten grondslag heeft gelegen.

Hetzelfde hebben we ook opgemerkt aan de verschillende bouwwerken die we als voorbeelden van bouwkunst hebben gezien. Evenals bij rassen, volken en stedelingen, hebben we het wezen der zaak teruggevonden in de afmetingen, de verhoudingen en de vormen die te zamen het karakter bepalen. Om dus den zin van onze tekstwoorden te betrachten moeten we ons toelichten op natuurgetrouwheid; dan plaatsen we geen steunpunten waar ze overbodig zijn of laten ze achterwege waar ze juist onmisbaar zijn; dan zullen we ons wachten om recht te maken wat krom en krom wat recht moet wezen; dan zullen we

trachten voor elk detail den juisten vorm te vinden die door afmetingen, verhouding en karakter het evenwicht daarstelt met zijn nevenvormen. Dan zullen we ons nog vele malen met het „prentjes kijken" moeten ontdig houden.

En nu ten slotte de vraag beantwoord: wat moeten we met het oog op de tekstwoorden nalaten en wat mogen we verwachten.

Ik kan ook deze vraag in het kort met een paar opmerkingen beantwoorden.

Het komt algemeen voor dat men zich een beeld van onomstandigheden dit te doen en wordt daarbij dit streven niet oordeel ongezien in bouwkunstige vormen, dan zijn we stellig en zeker op den goede weg en werken we mede aan de volheid der toekomstige bouwmeesters, die ongetwijfeld dan ook deel zullen nemen aan de algemeene vereering die voor de wording van een nieuwe bouwstijl noodig is.

Ik moet hieraan nog een korte beschouwing toevoegen omdat mij meermalen gebleken is, dat niet alleen de bieden die aanleiding tot deze preek gaven maar ook anderen, die inderdaad de bouwkunst beoefenen, somtijds doen alsof de prenten slechts bestaan om hen te dienen tot enkel navolgen. Ik meen daarbij te hebben opgemerkt, dat dit ongemotiveerde navolgen niet altijd voortvloeit uit gebrek aan lust

tot oefenen of uit onbekwaamheid, maar veelal uit gebrek aan een zelfstandig begrip van datgene wat als het wezen der bouwkunst moet aangemerkt worden. Vergem mij daarom nog even stil te staan bij een algemeen bekend natuurverschijnsel dat ons den weg wijst om tot een zelfstandig begrip over het wezen der bouwkunst te geraken.

Laten we onze gedachten een oogenblik bepalen tot de menschheid in haar geheel, zoals zij zich niet met de eigenaardige kenmerken der rassen aan ons vertoont. ('t Zijn tuschen twee haakjes alleen hoofdzakelijk de prentjes waarvan we het weten moeten).

Een kijje op die onderscheiden exemplaren doet ons dadelijk een belangrijk verschil van vormen, en vooral van uitdrukking waarnemen. De gevolutieerde ligt voor de hand, dat ook het innerlijk leven, hun bestaanskracht, overeenkomstig de uitdrukking, verschillend moet zijn. De ervaring van geloofswaardige mensen bevestigt deze gevolutieerde.

Zet men de waarneming voort, bijvoorbeeld van rassen op grote volken, van deze op kleine volken, van kleine volken op provincialen en van deze op stedelingen, burghbewoners en op het huisgezin, dan wordt het onderling verschil in uitdrukking wel is waar steeds geringer, maar toch blijft er verschil merkbaar en zolang men dit kan waarnemen is het mogelijk na studie en vergelijking met meer of minder justicie naar het uiterlijk, het wezen van den mensch vast te stellen. In elk geval leert dit natuurverschijnsel ons dat zelfs het meest ingewikkelde natuurproduct de uitdrukking verloont van het wezen dat aan zijn vorming ten grondslag heeft gelegen.

Hetzelfde hebben we ook opgemerkt aan de verschillende bouwwerken die we als voorbeelden van bouwkunst hebben gezien. Evenals bij rassen, volken en stedelingen, hebben we het wezen der zaak teruggevonden in de afmetingen, de verhoudingen en de vormen die te zamen het karakter bepalen. Om dus den zin van onze tekstwoorden te betrachten moeten we ons toelichten op natuurgetrouwheid; dan plaatsen we geen steunpunten waar ze overbodig zijn of laten ze achterwege waar ze juist onmisbaar zijn; dan zullen we ons wachten om recht te maken wat krom en krom wat recht moet wezen; dan zullen we

een juffrouw-smid, wijst aan, in welske richting de gedachtengang van sommigen wordt voortgedreven. Ook de betrekkelijk onschuldige moppentapper, die aan zijn doodkist den naam van houten demi-saison geeft, beweegt zich in 'n dergelyken gedachtenstromen.

Juffrouw smid en de houten demi-saison zijn beelden van verwachtingen die onze tijd zal overleven, omdat zij uit de onderwereld zijn opgediept, waarop ik in den aanvang gewezen heb. Maar onvervuld vanwaar die beelden worden aangedragen, gekunt er verzekerd van zijn dat ze in rook en damp moeten opgaan omdat men ze tooit met reeds gedragen kleuren, waarmen de mot een woonplaats heeft gevonden of zeker vinden zal.

Mogen we dan niet een nieuwe kunst of zelfs maar een nieuwe bouwkunst verwachten? Zeker! mogen we dit. Maar kleed uwe verwachtingen niet aan en loop er niet mede te koop, gelijk men meent te mogen doen en gelijk onlangs in een vakblad is geschied door van de nieuwe kunst te gewagen alsof ze reeds bestaat. Misachien duurt het niet lang meer of men zal ook op gelijke wijze van de nieuwe bouwkunst gaan spreken. Maar laat u dan niet te spoedig verlokken. Het prentjes kijken zou dan wel eens gevaelijk kunnen worden. Zie daarbij vooral goed toe, dat wil zeggen met eigen oogen, en vergeet de tekstwoorden niet. En vraag boven alles waar ge de algemeene diepe vereering kunt waarnemen die allereerst noodig is om een nieuwe bouwkunst voort te brengen.

Zeer zeker mogen wij in de verwachting leven dat een nieuwe bouwkunst zal geboren worden. Die verwachting moet we koesteren, want zij is zelfs een der voorwaarden, die met de meer genoemde vereering moet gepaard gaan om de geboorte van een nieuwe bouwkunst mogelijk te maken.

We mogen echter niet verwachten dat een nieuwe bouwkunst ontstaan zal uit de onzekere, denkbeldige en dubbelzinnige gegevens die als machtspreken zijn en nog steeds worden verkondigd.

Nu men op het gebied der versieringskunst, dat, intusschen zeer dikwijls niet dat der bouwkunst wordt verenigd en verward, eindelijk heeft ingezien dat de voorwaarden en de grondslag van de ornamentiek niet van pleistermodellen kan afgekeken worden, maar in den aard en het wezen der zichtbare natuur moeten gezocht worden, heeft men een flinken stap voorwaarts gedaan. Doch hoe weinigen zijn er nog maar die de groote betekenis daarvan inzien. Op bouwkunstig gebied is men zoover nog lang niet; we zijn nog onmachtig om iets anders te doen dan bij elkaar te flanzen van betegenen men hier en daar gezien en van de prenten heeft afgekeken. Die onmacht is op zichzelf geen zonde, maar wel is het verkeerd wanneer men die onmacht niet wil erkennen en zich laat bewrooken door een menigte die van den „Prins geen kwaad weet". Hier en daar zien we een gebrekige poging wagen om zonder de terecht afgedane theorieën, en zonder een aan de natuur der dingen ontleenden grondslag, zoo iets als bouwkunst voort te brengen. Maar ach, hoe plomp en naargeestig komt alles voor den dag als van buiten niet wat groen en bloemen en van binnen niet de decorateur te hulp komt om de onmacht van den bouwmeester te bedekken. Wij moeten er voor al voor waken, dat we ons in zulke gevallen niet door een ongemotiveerde vereering laten medeslepen. De neiging daartoe is te sterker naarmate we ons minder bewust zijn van de noodzakelijkheid van een positieve natuurfijken grondslag.

Wij mogen verwachten dat de behoefte aan zulk een grondslag zich meer en meer zal doen gevoelen, wanneer meer algemeen wordt nagelaten te doen en te bouwen wat in strijd is met den zin der tekstwoorden.

We mogen verwachten dat de eerste kenteeken van een nieuwe bouwkunst zegevierend te voorschijn zullen treden, wanneer de bouwmeesters zullen nalaten versieringskunst met bouwkunst te verwarren en meer of iets anders te geven dan ze kunnen of mogen geven.

We mogen ten slotte alles voor de bouwkunst verwachten, wanneer het aantoot gevende prentjes kijken ons zooveel heeft geleerd dat we kunnen nalaten onse onmacht te verbloemen en te doen alsof bouwkunst zonder een aan de natuur ontleende grondslag mogelijk is.

Ik eindig met den wens dat ik den juisten toon mag hebben aangeslagen om de betekenis en de waarde der tekstwoorden te doen gevoelen, en met de volgende berijmde geschiedenis:

Er leekle in den ouden tijd,
Een vrouw van strenge zeden,
Door ieder ander onderscheid
Geacht es angeleed.

Haar schoothuid en haar reine geest
Verspreid' em glas op d'arie,
Die toet en later is gewest
Een leeuw van grote waarde.

Haar heile naam was Ed'e kunst
En elkeen die haar eerde,
Stond bij haar in de hoogste gunst,
Ong'ing, wat hij begeerde.

Eene stond een jongling, fier en schoor,
En zonder veel gekreken,
Beschoond, vermaakt voor haren trouw,
En vroeg, te moea spreken.

„Wat wilt gij?" sprak de Ed'e kunst,
Wat wenscht gij te ontvangen,
Spreek vrij en zig mij, welke gunst
U 't harte doe verlangen.

„Ik wensch," das sprak de knapje beleefd,
Als wensch, dat gij mijn werken
Vervullen wilt met uw geest,
Mijn hart, mijn ijver steken."

„Wat is uw lust, wat is uw kracht,
Waarvan uilt gij die wijden,
Gevroeg gij, dat met mijne macht
Uw arbeid leidt tot strijken?"

„Ik smeer u, reine, Ed'e kunst
Neen mij is uw vertrouwen
En maak mij door uw kracht, uw gunst,
Een meester in het bouwen."

„Is dat uw wensch, mijn goede vriend,
Is dat uw doel, uw leven,
Zoo weet, dat, wie aan mij zich bindt,
Zichzelf, en meer moet geven."

Waar ik als bouwkunst mij vertoon,
Daar is natuur en waardigheid,
Daar groet, als elke plant, het schoon
Daar eensoold en door klassheid,

Daar is karakter, daar is miss,
Die, niet verhouding samen,
De eenheid vormen van het zaad,
Welke vrachten & schwansen,

Zoo dikwijls gij een bouwwerk maakt,
Gedesk dan mijne rede,
Zorg, dat gij daarin nooit vermaakt
En doe steeds den bede;

„O kracht des hemels, boven al,
Vervul mijn geest en handen,
Opdat de kunst mij immer sal
In geschrift doen ontleeden.

Verlicht mijn oog, geleid mijn hand,
Bestuur mijn ein en wezen;
Vervul mijn hart en mijn verstand
Met wijsheid, mocht volprezen.

Leer mij, wat krom is en wat recht
Nooit anders te beschouwen;
Dien de natuur, de waarheid segt;
Leer mij niet hem te bouwen.

Leer mij, van alles wat bestaat,
De krachten onderscheiden;
Opdat ik steeds naar denen raad
Den eenen leer vermijlen.

Zoo speek de Kans en lei heur hand
Hem op het hoofd en zietje:
„Doe dus uw plicht en smeet een band
Van waardheit, schoonheid hein.

Ga boven, verschaf u vasten grond,
Neem niet den schijn voor 't wezen,
En laet u sinner door ons mond
Met modeerna bezezen.

Herinner u bij elken stond,
Bij al uw doen en laten,
Dat bouwen; zoodat een genoeg,
Gerecht kan achterlaan.

Uw arbeid wordt dan meer en meer
Voor ommacht steeds beveiligd,
Naargetrouw, en tot uw eer
Doe mijnen geest gehiligt!"

L. M. MOOLENAAR,
deunstvoerende van Gemeente en Gerechten

DE NED-HERV. KERK TE OVERSCHIE.

In de „N. Rott. Ct.” breekt de heer Jhr. Mr. Victor de Stuers een lans voor het behoud der kerk. Notabelen en kerkvoogden willen de kerk afbreken en door een nieuwe vervangen, omdat kerk en toren belangrijke reparaties nodig hebben, gebrek aan zitplaatsen bestaat en de inrichting van het gebouw ondoenlijk is. De heer De Stuers heeft het kerkbestuur overtuigend aangetoond dat bij een behoorlijke restauratie van kerk en toren, met aanbouw van een bank aan het noorder zijnschip, niet alleen de kosten veel minder zouden bedragen dan volgens het plan van kerkvoogden, maar bovendien een vrijwat groter aantal zitplaatsen verkregen zou worden. Het kerkbestuur toonde zich zeer erkentelijk voor dit advies, maar besloot toch de kerk af te breken en een nieuw gebouw te stichten.

„Sloopt men”, zegt de heer De Stuers, „dit gebouw, dan verdwijnt wederom een merkwaardig document voor de geschiedenis onzer architectuur. Het wäre te hopen dat notabelen en kerkvoogden alsnog inzagen dat zij Overschie niet van zijn oude kerk en toren moeten berooven en dat zij verstandiger doen aan hun architect op te dragen een plan te ontwerpen volgens betrekkelijk behoud en herstelling van het bestaande in het gebrek aan ruimte wordt voorzien, iets dat veel minder zal kosten dan het eerste plan en ook dan de stichting ener geheel nieuwe kerk.”

Het zou inderdaad zeer jammer wezen, als weer een oude kerk zonder noodzaak werd gesloopt. De heer De Stuers verdient weer veel dank voor zijn optreden in deze.

Nu er kans bestaat dat de kerk te Zaandam, wier ondergang gewis scheen, behouden blijft, hopen wij van harte, dat ook de Overschieërs, door den „Schoolmeester” zoo wijd vermaard geworden, zich van de dwaling hunne wegs zullen bekeren, en dat zij hun verwaardig kerkgebouw in stand zullen houden.

Men kan den architect, dien de nieuwe kerk ontgaan zou, allicht op andere wijze schadeloos stellen.

EEN IJZEREN BRUG.

De brug, naar Alexander III van Rusland genoemd, die thans te Parijs wordt gebouwd, is uit een oogpunt van constructie niet onbelangrijk.

De onderbouw is, op de bekende wijze, door middel van samengeperste lucht gefundeerd, en in het vorige jaar gereed gekomen. Om de scheepvaart op de rivier zoo weinig mogelijk te hinderen, heeft de brug slechts één overspanning. Tot dusverre was het in dergelijke gevallen gebruikelijk, bij de samenstelling van den metalen bovenbouw steigers tot ondersteuning daarvan op te richten. Daar de drukke scheepvaart echter een dergelijke steiger onmogelijk maakte, besloot men tot de constructie van een ijzeren steiger in den vorm van een kokerbrug.

Maar zelfs daaraan waren nog eigenaardige beperkingen verbonden, want er was nergens op beide oevers een terrein aanwezig, groot genoeg om het 180 M. lange gevuite in elkander te zetten. Daarom werd het in drie gedeelten geconstrueerd; was een dezer deelen gereed, dan werd het over het landhoofd naar voren geschoven, aan het eind ondersteund; daarna werd het tweede deel gemonteerd, aan het eerste bevestigd, en wederom vooruit geschoven, totdat eindelijk het derde gedeelte de kokerbrug volmaakte, waarna de ondersteuning kon worden weggenomen.

Het verschuiven derzer enorme ijzermassa, — de brug is 6 M. breed en 7 M. hoog — geschiedde door handenarbeid. De brug rustte op staal moerdpoten, en werd door kaapstanders voortgeglaasd. Men bereikte op deze wijze een snelheid van 10 M. per uur.

De hulpbrug is nu gereed; als zij haar diensten voor het stellen der ijzeren overspanning bewezen heeft, wordt zij afgebroken.

OPRICHTING EENER STAALGIETERIJ.

Het hoofdbestuur der Vereeniging tot bevordering van fabrieks- en handwerksoordheid in Nederland heeft een rapport gepubliceerd nevens de wenschelijkheid en leverbaarheid einer staalgietterij hiertelate, uitgebracht door een comité, bestaande uit de heeren: D. Croll, directeur der Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw te Fijenoord; K. F. Koning, ingenieur der marine te 's-Gravenhage; W. H. Marin, ingenieur der Koninklijke Maatschappij „De Scholde” te Vlissingen; C. H. Strempeler, directeur der Nederlandse Fabriek van Werkhulzen en Spoorwegmateriaal te Amsterdam, en R. Witte, houdingenieur der artillerie-inrichtingen te Delft.

Ressumerende is het oordeel der comité, dat de vraag omstreeks de leverbaarheid einer staalgietterij hier-te-lands onmogelijk met zekerheid kan worden beantwoord.

De mindheid der comité twijfelt daaraan en zou daarom adviseren, met het klein-converterbedrijf een proef op bescheden schaal te nemen, nadat een zader onderzoek de genoegte verwachtingen daaraan zou hebben bevestigd.

Van de uitkomsten dier proef zou het dan moeten afhangen, of van verdere pogingen zou worden afgezien, dan wel tot geledelijke uitbreiding zou worden overgegaan.

In die advies ligt vanzelf opgedragen, dat die proef zou moeten plaats hebben in een bestaande industriele onderneming.

De meerderheid der comité acht een proefneming op kleinschal niet geschikt, om tot een bevredigend resultaat te geraken en niet daarin ook niet het middel, om den twijfel betreffende de leverbaarheid einer staalgietterij op grotere schaal weg te nemen, vermits deze minder vooruitspruit uit technische bezwaren, dan uit onzekerheid omtrent den toekomstigen afzet.

Haars inziens staan dus slechts twee wegen open nl. algemele onthechting of oprichting der fabriek op zodanige schaal, dat in voldoende mate aan de behoeften der verbruikers wordt tegemoet gekomen.

Zonder op de mogelijke technische waarde van het klein-converterbedrijf iets te willen zeggen, acht zij een vlamovenbedrijf daartoe de aangewenste oplossing, waarbij niet een grondig onderzoek in enige buitenlandse fabrieken, waar kleine vlamovens van de verbeterde constructie in werking zijn, zou moeten blijken, tot hoever men kan dalen met de laadruimte en de minimale dagelijksche constructie.

Ter wille der gevorderde continuïteit van een vlamovenbedrijf zal zodoende belangrijk meer metaal worden verkregen, dan in de nabije toekomst in den vorm van fayonguss hier-te-lands benodigd is, zoodat een deel der productie plaatsing zal moeten

vinden in nevenbedrijven, waartoe een hamer- en perswerk in de eerste plaats hoort te komen.

Alhoewel zij geen zekerheid kan geven, dat een op deze wijze ingericht bedrijf winstgevend zal zijn, verantwoord zij evenwel dat de kosten daarop gunstig staan, indien de zaak door kundige mannen op flinke wijze wordt aangevat, en daarmee de marge en financiële steun van invloedrijke personen kan worden gegeven.

Werd daartoe besloten, dan zou naar het eenvoudigst gevonden dat de gehele commissie de kans op succes het grootste zijn, indien de inrichting van den beginne af op flinke voet geschoold en de gebouwen, heftigstellen ont, al dadelijk zo'n ruim gestandaard, dat het gieten van stukken van honderd ton gewicht geen ander voorziening zou vereisen dan het bijplanten van nog een vlamoven. Mette tot verkring van ons raim bedrijfskapitaal en met het oog op de mogelijkheid, dat de eerste jaren verlies opleverden, zou daaron h. i. moeten getracht werden, voor de oprichting der zaak een kapitaal van rond 100 miljoen gulden bij te brengen.

Eladelijk mocht worden opgemerkt, zegt de commissie, dat in onze beschouwingen alleens rekening is gehouden met bestellingen uit Nederland. Al zouden, gesteld dat de fabriek gedurende enige jaren met goed gevolg had gewerkt en ook over de grenzen goed bekend was geworden, bestellingen uit het buitenland georganiseert tot het onmogelijke behoeven, zou mag daarop toch in de periode, die over de leverbaarheid zal beslissen, niet gescreed worden, zoodat die leverbaarheid door ons niet anders mocht worden beoordeeld, dan uit een specifiek Nederlandse oogpunt.

(N. A. C. L.)

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

AFDELING Utrecht.

Vergadering op Dinsdag 14 Januari 1890.

Het programma, zoo eenvoudig en voor het oog niets betrekkelijk op het concreetobjet vermeld, ontwikkelde zich zoo, dat eens tenoonstelling van aquarellen, door den heer A. Nijland gescreed, tot een volgzaam vergadering moet worden uitgesteld.

Eerst kwamen, na behandeling der huishoudelijke zaken, van de enige die vragen door het bestuur der Maatschappij gesteld.

Voor de lezing (de vragen werden reeds in nr. 4 van 1890 van dit blad opgenomen) gaf veel aanleiding tot discussie. Openbare gezondheid, wat kan daar niet voor gedaan worden, en alhoewel de wegen verschillend waren, waارlings men moede te moeten gaan, liet men ten slotte de handvoering over aan den heer 1. H. J. v. Laatzen, lid der Gezondheidscommissie te Utrecht.

De 2e vraag over het wenschelijke om in de bestukken algemeene arbeid op te nemen, werd ter behandeling toevertrouwd aan de heeren Frjlink, Krap en Kersomakers.

Vraag 4 over formules van Wellbeek en hara constructies nam de heer De Jong voor zijn rekening.

Behalve deze vragen waren nog ingekomen vragen van de leden der afdeeling:

1^e. of ook een middel bekend is, anders dan maniën en guld-vanisca om hier tegen roest te vrijwaren;

2^e. of ook een constructie bekend is van een schuifram dat zichzelf openstelt, als de warmte tot een zekeren graad is gekomen, om dan koude lucht door te laten;

3^e. wat tot heden bekend is van het nieuwe bouwmateriaal cement.

Het beantwoorden dozer vragen werd tot een volgende vergadering uitgesteld, omdat de heer De Jong de nog ongedane vragen over klementsteen, schiedsraur, en „wat kan gedaan worden tot uitbreiding der Maatschappij”, gauw eerst zag behandeld.

Voor wat de klementsteen betreft besloot men den heer V. d. Klaes om toelichtingen te vragen, en de vraag „hoeveel moet een schiedsraur gerekend worden te loopen tot aan de voor- of de achterkant van een vloerplaat” diende door de wet uitgelegd te worden en niet door de ledien. Met het oog op art. 683 van het Burgerlijk Weboek meende de heer De Jong, dat het noodzakelijk was deze vraag links te behandelen, omdat bij de toegewege wijze van bouwen veel geraar voor menschenleven ontstaat.

Wordt b. v. een nieuw huis tegen een oud geplaatst met bogen in den gevel die niet op zichzelf staan, dan zal als dat oude huis verhogening moet ondergaan en afgebroken worden, het nieuwe geraar loopen om in te storten.

Besloten werd deze vraag afzonderlijk te plaatsen in het Weekblad.

De andere vraag „wat kan door de afdeeling gedaan worden tot uitbreiding der Maatschappij” lokte eveneens veel discussie uit. De heer De Jong schreef in het kort zijn bedeling en het kwam hem voor, dat er toch iets aan was te doen. Hij spoede aan dat ieder lid het zijn gevoel deed, om te trachten het aantal leden te vergroten. Lant et, zoodat spreker, van de Maatschappij meer kracht uitgaan. Wat meer leden, wat groter steun,

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

18^e. Vergadering van 15 Februarie 1890.

In deze vergadering hield de heer T. Sanders een voordracht over: „Nederlandse Spoorwegtoestanden”.

In de eerste plaats gaf spreker een overzicht van de wordingsgeschiedenis der Nederl. spoorwegen, hunne ontwikkeling en de toestanden die tot de spoorweg-overeenkomsten van 1890 leiden.

Sedert het in werking treden dier overeenkomsten heeft men meer de aandacht geschenken aan stoomtrams, die dan ook meest met enkeleën van Rijk, provincie en gemeente tot stand kwamen; toch vertoont de kaart van Nederland tot nu toe drie grote hyponen op spoorweg- en tramverbied. Voor nr. 1, in de provincie Overijssel en Drente, zijn de lijnen der Noordooster-landschapsweg ontworpen, voor nr. 2, de Zuid-Hollandse en Zeewaarde eilanden, worden stoomtrams aangelegd, terwijl voor nr. 3 door de Maatschappij, waarvan spr. directeur is, het initiatief werd genomen tot den aanleg der lijnen Amsterdam—Haarlem door de Haarlemmermeer, Haarlem-Nieuw-Vennep en Amsterdam—Ouderkerk—Alphen. De lijn Amsterdam—Haarlem wordt voor elektrische tractie ingericht, de overige zijn localspoorwegen.

Met behulp van vele statistische gegevens toonde spr. aan dat het vermoedelijk vervoer per jaar op 4 miljoen reizigers kan geschat worden (Amsterdam—Haarlem alleen op 2 miljoen).

Hieraan behandelde spr. de wetstellende voorschriften voor spoorwegen, die niet groter snelheid dan 20 K.M., per uur op te voeren op platen, waar zij op eigen banen zijn aangelegd; ook bepeelde spr. de wenschelijkheid tot herziening van de wagen, waarop de verschillende bouwstijlen als natuursteen, baksteen, hout, gegoten en gesmeed hier behandeld moesten worden in verband met hun samenstelling en de wijze van bewerking.

Een discussie ontspande zich over verschillende punten. Aan het einde dankte de Voorzitter den heer Jan Stijt voor zijn welbestede voordracht.

Vervolgens werd de Voorzitter met algemeene stemmen herkozen en werd deze benoeming door hem aangenomen onder harde applaudissement van de Vergadering.

55

Ten slotte werd de heer H. H. van Wachterdonk gehalteerd en als lid aangenomen.
Niets meer aan de orde zijde, werd de goedbezochte vergadering gesloten.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

Het Instituut hield den 14de Februari jl. in het lokaal „Diligentia“ te 's-Gravenhage een in meer dan één opzicht belangrijke vergadering.

In de eerste plaats zij vermeld, dat de president J. F. W. Conrad bij het openen van de vergadering een zeer groot aantal veelvallen had te vermelden, welke het Instituut sedert de vorige Instituut-vergadering door het aflossen van verschillende leden hadden getroffen. Onder deze zij in de eerste plaats vermeld het honorair lid G. E. Waring Jr., die zich door zijn werkzaamheden op het gebied van drainage en riolering als gezondheids-ingenieur een zeer grootse naam heeft verworven en de hoeksteen van het Instituut met een aantal door hem uitgegeven werken verrijst.

Vervolgens het gewone lid J. P. de Bordes, die zich zowel als militair schrijver, als door zijn werkzaamheid op het gebied van spoornetwerken zoo in Neder-Indië als hier te lande een wijd gevestigde naam heeft verworven en meer dan eens als president van het Instituut is opgetreden, in welke hoedanigheid hij in het jaar 1880 de ontvangst van het honorair lid F. de Lasseur-leidde, terwijl in de werken van het Instituut talrijke mededeelingen van zijne hand voorkomen. Vervolgens het gewone lid P. Denney, die zich als Belgisch ingenieur onder anderen door zijn *Atlas sur le régime de la route de Belgique et sur les routes d'accès aux ports de ce littoral* heeft bekend gemaakt. Eindelijk het lid A. Elink Stork, die als hoofdopzichter en later als ingenieur van den Haarlemmermeerpolder zich verdienstelijk heeft gemaakt en ook het Instituut door talrijke bijdragen aan zich verrijst, terwijl nog vermeld moeten worden de gewone ledens H. C. van der Mandelen, O. Offerdijk en Prins Harie Gondewoya in Nederlandsch-Indië.

Merafschalen is in ons weekblad met instemming speake gewoest van de bemoediging om een fusie tusschen het Instituut en de Vereenigingen van Werktuig en Scheepsbouwkundigen en voor Electrotermiek tot stand te brengen. In deze vergadering kon thans door den Raad van Bestuur worden medegedeeld, dat niet slechts die fusie op de door den Raad voorgestelde grondslagen is tot stand gekomen, maar dat reeds voorbereidende maatregelen getroffen om de fusie met 1ste Juli aanstaande in werking te doen treden, terwijl nu elk van de drie leden een tweede leden zijn aangewezen om verder deze aangelegenheid te regelen.

Bijgevolg hiertoe werd medegedeeld, hoeft de Raad van Bestuur H. M. de Koninklijke aartsengelijkt te hebben dat de beschermerschap van het Instituut te laten weigeren; het antwoord luidde, dat Zij zich daaromteent de beslissing nog wenscht voor te behouden.

Op de vergadering van belangstellenden in de verbetering van de volkshuisvesting, welke den 14de Januari te Amsterdam werd gehouden, was ook het Instituut vertegenwoordigd, waarentrent door den Secretaris verslag werd uitgebracht.

Door het lid J. Struijk was een verhandeling ingezonden over de economische doordreide van waterleidingen, die in het Tijdschrift zal worden opgenomen.

Door het lid G. E. V. L. van Zijlden werd een uitvoerige en belangrijke voordracht gehouden over de doorgraving der landengte tusschen Noord- en Zuid-Amerika en de jongste Panamakanalen. Spreker begon met een korte omschrijving van de verschillende plannen, die van den dag naavant af, eigenlijk reeds sedert de ontdekking van Amerika, waren ontworpen. Het Congres d'Amsterdam, in 1873 te Parijs in hetzelfde gesproken, was reeds tot stand gekomen, die tot nog toe gedaan waren, een gegeven plan te ontwerpen; daaraan nam wijnen onze landgenoot Dirk's en De Lissens wist het zuur te bringen dat een particuliere maatschappij werd opgericht. Het werken zonder beoordeelbare vooruitgang was gevolg en de maatschappij moest liquideren. Thans is een nieuwe maatschappij opgericht, die aanvankelijk met zestig miljoen frank werkt, bijna uitstekend om zich alle gegevens te verschaffen tenzijns daarna, volgens een definitief plan, met een kapitaal van vermoedelijk honderd miljoen frank het werk te herstellen. Door duidelijke tekeningen toegelicht, had de interessante voordracht een dankbaar gehoor.

De discussie over dit onderwerp kwam niet ten einde en zal in de volgende vergadering worden voortgezet.

Na de gewone pauze werd de vergadering niet minder gehouden door de voorzichting van het lid C. J. M. Lambrecht van Ruitenhof over de voorbereiding en watervervloeding van Amsterdam. Wat de risicoering betreft, kwam hij tot de conclusie dat het Gouvernement niet behoeft te worden uitgebreid, maar moet overgaan tot het gecombineerde risicosteel, met wogpersing naar de Zuidpoort of naar de Noordpoort. Wat de watervervloeding betreft, meent spreker de oplossing te moeten zoeken in een duidelijke risicoering.

Aan de discussie werd deelgenomen door de ledens J. W. C. Tellegen, E. H. Steltjens, G. J. de Jongh, H. A. van IJsselstein en L. A. Lindo.

Een groot aantal nieuwe zee gewone als buitengewone leden werd in deze vergadering aangenomen.

VEREENIGING DE FRIESCHE BOUWKRING.

Vergadering van 16 Februari 1890.

De Voorzitter opent de vergadering en verzocht den Secretaris de notulen van de vorige bijeenkomst te lezen, welke overeind werden vastgesteld.

Ondertoe de uitgeschreven prijsvragen doet de Voorzitter mede, dat in 't geheel 30 antwoorden zijn ingekomen (*), die zoodanig mogelijk aan de jury zullen worden opgedragen; vooris doet de Voorzitter mede, dat de verg. voor deze avond is teruggesteld door den spreker, die zich te eilid era heeft teruggetrokken.

Over de voorgestelde reglementeveranderingen oponthouren zich een zeer geanimeerde discussie, waarbij ten slotte het voorstel werd goedgekeurd om het vergaderingsjaar te bepalen van October tot October.

Als spreker trad op de heer W. C. de Groot met een praatje over straatversiering. Is zijn inleidend woord weer spreker op de versiering in 't algemeen met betrekking tot de straatdecoratie en de grote mogelijkheid om een goede straatversiering tot stand te brengen, en ging daarna aan de hand van tentoongestelde tekeningen, zijn indruk weergegeven der Amsterdamsche versiering tijdens de kroningsfeesten, waarran hij trots was maar een klein deel in zon's koeten tijd kon vertellen, doch waarbij hij een woord van lot aan verschillende ontwerpers niet mocht onthouden; hij vindt zijn praatje met de behandeling van verschillende ontwerpen, welke door spreker waren uitgevoerd.

Het gesprekken werd met onverdeelde aandacht gevolgd en den spreker onder applaus der verg. dank gebracht.

PERSOONLIJKE.

— Bij den Waterstaat in Neder-Indië is: benoemd tot architect 2e kl. de opzichter te kl. H. J. de Rooy; tot opzichter te kl. de opzichter te kl. E. Ch. Versteeg; geplaatst in de residentie Batavia, als aspirant-ingenieur 6 van Bommel.

— Bij den analog van Staatspoorwegen op Java is: benoemd tot opzichter 2e kl. te geplaatst in de residentie Kodiri, als ambtenaar op non-activiteit C. F. J. Hamel;

ontslagen eerst uit zijne betrekking, de tijdelijke opzichter te kl. R. W. Burgemeester;

opgedragen de leiding van den aanzet van de lijn Kalisat-Banjowangi, met Bondowoso als standplaats, aan den hoofdingenieur A. E. Wijsa, wordende hij eerst ontheven van het beheer der nog onderhouden zijnde aanlegwerken van de lijn Proboling-Panarukan;

overgeplaatst naar de lijn Kalisat-Banjowangi de bouwkundige ambtenaren 2e kl. A. Gijpols Mz. en J. P. van Stanis;

de bouwkundige ambtenaar te kl. F. J. Nellenstein, thans bij de lijn Batavia-Bantam, belast met het beheer der 3e sectie, met standplaats Banjowangi; de opzichter te kl. K. F. S. O. Ott, thans tot beschikking van den hoofdingenieur A. E. Wijsa.

— De heer H. P. M. G. van der Kun, ingenieur bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen, ter standplaats Brede, is den 16de januari overleden.

— Met ingang van 1 Maart zijn bij den Noord-ooster Localspoorweg, ter standplaats Zwolle, benoemd, de heer M. H. Zijldenbos te 's-Gravenhage als opzichter-teekenaar, en de heer P. J. Smits te Almelo als teekenaar.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot huisgegewen opzichter: H. A. Ridderhoff te Zwolle, bij de verbetering van de Vecht in Overijssel en H. P. Artes, bij het vernieuwen van den knalmuur langs de spoorweghaven te Feijenoord.

Te Brummen is de hoofdingenieur van den waterstaat in Neder-Indië, den heer S. J. Numans, overleden.

— Don 10 Februarie is te Haarlem plotseling overleden de heer A. Elink Stork, ingenieur van den Haarlemmermeerpolder.

— De civiel-ingeneer, tijdelijk adjoint-ingeneur van den waterstaat H. van der Minne, wordt met 1 Mei overgeplaatst van Arnhem naar den algemeenen dienst van den waterstaat te 's-Gravenhage.

Burg. en Weth. te Leiden hebben, voorlopig voor één jaar, tot opzichter van de gemeentewerken benoemd den heer L. Weber te Heerenvoor, ter vervulling van de door het aersel ontslag van den heer J. J. Zijldenbos vacante.

DIENSTVAANBIEDINGEN.

(Dienstvaanbiedingen worden ten gelegenheid van huuren gedaneen den voorval per jaar een achtervolgende reeks bestellingen opgenomen. De administratieve belast van de toekondiging der eventueel indienende briefen.)

— Bekwaam bouwk. teekenaar, zowel praktisch als theoretisch ontwikkeld, zag zich gauw geplaatst. Adres letter B.T., brievengangster, Oudkarspel. (Zie advert. in dit num. (2))

— Opzichter-teekenaar, praktisch en theoretisch ontwikkeld, goed kunnen detailleeren enz., zag zich gauw tegen 1 Maart of later geplaatst. Adres motto „Opzichter“ Bureau des (Zie advert. in dit num. (1))

(*). De motto's zijn in dit no. opgenomen.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Fabriek-landmeter bij het Grootwaterschap van Woerden. Jaarwedu. f 600. Adres voor 1 Maart aan dijkgraaf en hoogheemraad te Woerden.

— Bouwkundig opzichter-teekenaar, praktisch en artistiek ontwikkeld detailist. Flink salaris. Adreslett. H.T. 515, Alkmaar n. d. Dag.

— Bouwkundig onderbaas bij den bouw van een R. K. liefdegodsicht, bekend met tekenen en administratio. Adres met opgave van salaris en referentie, nr. 4338, Bureau Alg. Nederl. Advertentieblad te 's-Gravenhage.

— Bouwkundig opzichter-teekenaar, boknam om zelfstandig te detailleeren. Adres met opgave van troegeren werkzaamheden te Woerden.

Bouwkundig Genootschap.

VRIDAG 24 Februari, 8 ure,
in een der salen van den Haagschen
Kunstkring:

VERGADERING

LEZING van Jhr. Mr. VICTOR DE
STUERS. Onderwerp „Het Binnenhof“.
HET BESTUUR.

Opzichter-Teekenaar,

25 jaar oud, praktisch en theoretisch ontwikkeld, goed kunnen detailleeren en bekend met het maken van beginingen, plannen enz., zag zich gauw tegen 1 Maart of later geplaatst. De beste informatie staan hem ten dienste.

Brieven worden ingewacht onder motto **OPZICHTER**, aan het Bureau des.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 1 Maart 1890**,

zal in **Café KRAZNAPOLSKY**, Warmonstraat te Amsterdam, te 3 ure worden aanbesteld:

Het verbouwen van de Stoom-

wasscherij „OOSTERPARK“.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 7 Maart 1890**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 759.

Het maken van een DUBBELE WACHTERSWONING bij de stopplaats Babberich met bijbehorende werken op den spoorweg ARNHEM-Grens.

Begroting f 6460.

De besteding geschiedt volgens § 49 van het bestek.

Het bestek ligt van den 14 Februarie 1890 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Chef der Werkplaatsen en Magazijnen G. J. F. VAN VRIJBERGHE DE CONINGH te Utrecht en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voorhoed.

Gemeente Vlissingen.

AANBESTEDING

van de levering van

95.000 Trottoirlinkers.

BURGEMEESTER en WETHOUDEMERS van Vlissingen zijn voorhoed op **Dinsdag 28 Februari 1890**, des namiddags ten twee uren ten RAADHUIZE in het openbaar aan te beleden:

Inlichtingen worden gegeven aan het

Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voorhoed.

Aanwijzing op het terrein zal ge-

schieden den 28 Februari 1890 ten 12 ure des middags (West-Europese tijd).

Utrecht, den 10 Februari 1890.

De bestekken zijn tegen betaling

van f 0.15 verkrijgbaar bij den

Gemeente-Bouwmeester, bij wie ten tevens

de noodige inlichtingen te bekomen zijn.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Ecken.

Hofdage voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barneveld.

Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-Richtingen. — Shanks Classen zijn nog niet overtroffen. — Persoonlijk Badhuis, IJzeren Badhuis. — Glass. — VERWARMING en VENTILATIE.

Belangt zich mette plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsgegeven gratis. Wederkoopers gelaten het gebruikspatroon.

van **hout** en van **staal**, in verschillende constructies. Prijscouranten en inrichtingen op aanvraag gratis bij

W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

ROLLUIKEN

Stoomwasscherij „OOSTERPARK“.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 1 Maart 1890**,

des samiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 186.

Het leveren van elken wisselhout en eiken brugliggers ten behoeve van de Staatspoorwegen.

De besteding geschiedt volgens § 11 van het bestek.

Het bestek ligt van den 14 Februarie 1890 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Chef der Werkplaatsen en Magazijnen G. J. F. VAN VRIJBERGHE DE CONINGH te Utrecht en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voorhoed.

</div

Ten overstaan van den Notaris P. C. L. Eikendal zullen op MAANDAGEN 27 FEBRUARI en 6 MAART 1899, telkens des avonds ten 7 ure, in het Vendhuys der Notarissen, in de Nobelstraat te 's-Gravenhage, in het openbaar worden Geveld en Verkocht:

ELF PERCELEN BOUWTERREIN, gelegen te 's-Gravenhage, als:

Zeven percelen aan de Malakkastraat, ongeveer terzelfde grootte van ruim tweearen, breed ongeveer 6 meters 50 centimeters en diep ongeveer 31 meters 74 centimeters, met gedeelte der daarrachter gelegen sloot, kadastraal bekend onder Sectie P, nummers 5713 en 5716, beide gedeeltelijk, en

Vier percelen aan de Borneostraat, ter diepte van ongeveer 18 meters en waarvan het perceel hoek Borneostraat en Malakkastraat breed is 10 meters 15 centimeters, en de drie overige elk 7 meters; het laatste perceel met een gedeelte van de daarrlangs gelegen sloot; kadastraal bekend als vores;

en de

AFBRAAK

tot op den begaan grod van een Fabrieksgebouw, zijnde de Succursale van de „Brood- en Meelfabriek te 's-Gravenhage”, met afsonderlijke lades en zich daarin bevindende, in goeden staat zijnde Stoommachine van ± 20 paardekrachten met drijfwerk en twee staande ketels en zo goed als nieuwe Dynamo voor elektrische verlichting.

De percelen worden afzonderlijk en gecombineerd te koop aangeboden.

Degene aan wie de gezamenlijke percelen bouwterrein zullen zijn toegezwezen, heeft het recht de gebouwen te raaien, onder bijbetaling van 5 Ct. van de som, waarvoor de afbraak daarvan voorloepig zal zijn gegund.

De fabriek is gesloten gelegen en voor alle opleidingen gesloten; de verkooping geschiedt onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat op het terrein of eenig gedeelte daarvan nimmer de brood-, koek-, beschuit- of banketbakkerij zal mogen worden uitgeoefend.

To beziehtigen Maandag, Woensdag en Vrijdag van elke week van 1 tot 4 uren.

De percelen bouwterrein te aanvaarden bij de betaling der kooppenningen op 1 Mei aanstaande. De gebouwen ter amone terstond na de gunning, als wanneer de kooppenningen daarvan moeten betaald worden.

Nadere informatie zijn te bekomen ten kantore van voornoemden Notaris EIKENDAL, in het Noordeinde nummer 38 te 's Gravenhage.

Voor de percelenbeschrijving en de schetsaftrekking van het terrein zie men de verkoopbijlagen, die ten gemelden kantore te verkrijgen zijn.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, &c.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machine-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Schoepelssewiel met Dwarshelling, lang 50 M. Stoombooten, Bagger- en Spoorwegmaterial. IJzer- en Kopergietery. Zware en Lichte Smee-werken. Ankers, Ijzeren en Stalen Kettingen met certificat van Lloyd's en Bureau Veritas.

F. DE BRUIJN & ZN. HOF-SPIEGEL- en
MEUBELFABRIKANTEN.
MAGAZIJN: KETELSTRAAT 8, ARNHEM.
FABRIEK: WEZENSTRAAT D 7-8 en 9, ARNHEM.
KONINKLIJKE FABRIEK VAN

Gebeeldhouwde en Vergulde Spiegels en Ameublementen van Kunst
en Weelde, voor Salons, Bouidores, Eetzalen. MEUBELSTOFFEN.

CARTON PIERRE-ORNAMENTEN ter inwendige versiering van Gebouwen, als
Plafonds, Deuren, Lambriseringen enz. Ontwerpen en Uitvoeringen van Kamerschilderwerken
en uitvoering naar gegeven ontwerp — ARTISTIEKE BRONZEN. — Teekun-
gen en Pruisoursaten op aanvraag.

H. P. DEN BOER.

Wollenfoppensteinstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

P. KOOIJ,

Mr. Steenhouwer en Marbrier.

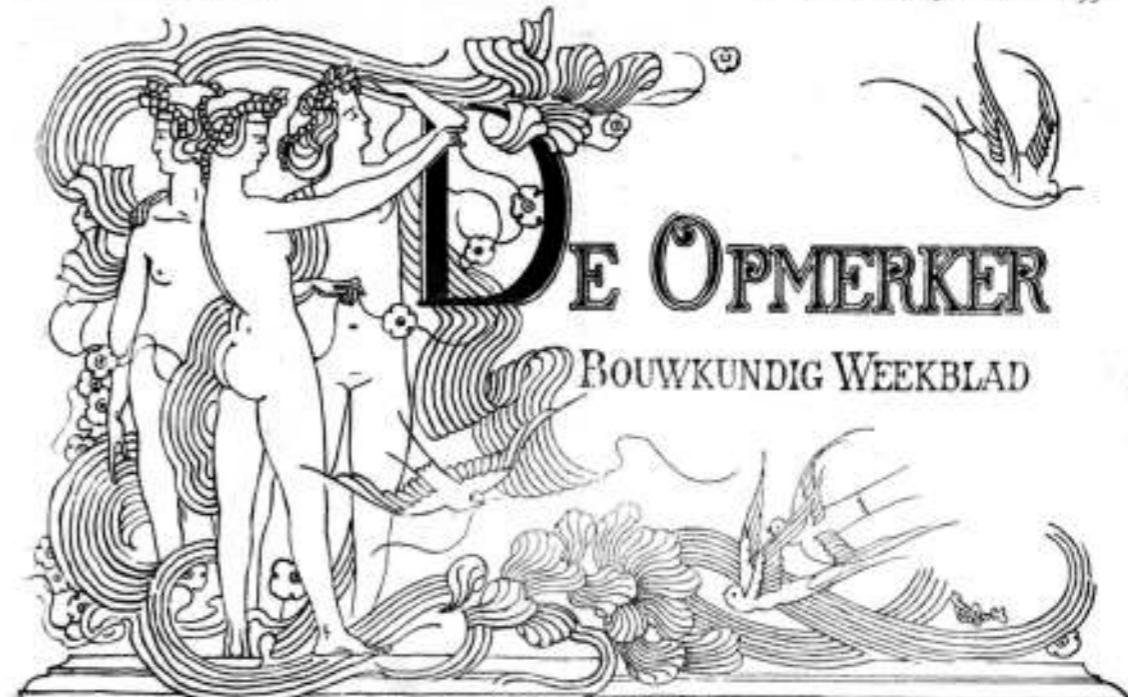
Z.-O. Buitensingel 203,

DEN HAAC.

Atelier voor alle in den ruimsten zin
verkondende Hardsteen, Zand-
steen, Marmerwerk-en, Graf-
zerken en Schoorsteenmantels.

Telefoon 790.

Ter drukkerij der Naamloose Vennootschap „Het Nederland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, als Schipstraat 112, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het huidenland f5.—; voor België f6-50 en voor de overige landen der Post-unie, met inslag van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f7-50. Afster-
tijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f0-25, onderplaat f0-15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f1-00, het bewerkte nummer daaronder begrepen; voor elken regel meer f0-15. Grote klasses worden berekend na platinaante. Annonses van ambestellingen v.v. en bijgave van drie plaatingen, slechts tweemaal berekend.

GEEN LIJSTEN MEER.

In de jongste aflevering van het Duitsche tijdschrift „Decorative Kunst” vonden wij een opstel over bovengenoemd onderwerp, belangrijk genoeg om er ook onze lezers kennis mede te doen maken.

„De tegenwoordige kunst is in hare toepassingen dan voor al het meest leerzaam, wanneer zij zich bezighoudt met vormen, die om de kracht, die in hem schuilt, om de doelmatigheid, waaraan zij oorspronkelijk het aanzien danken, deel hebben uitgemaakt van alle stijlen, die er tot dusver bestaan hebben, die daarom ook verondersteld worden, door den stijl der toekomst te zullen worden toegepast. Een dezer vormen is de lijst, in al haar verscheidenheden. De Grieken hebben niet geniale scheppingsskracht en niet de hoogste wiskundige bezieling (!) daarvoor wetten gemaakt, en zoo den zuiveren vorm van die schoonheid, welke de uitdrukking van ideale regelmaat is, gevonden. Dit onderdeel hunner bouwkunst heeft niet minder levenskracht getoond, dan de grootste zedelijke machten, die de menschheid gedreven hebben, zoals bijvoorbeeld het Christendom. Ieder, die aan onzen tijd, die van de overleveringen vermoedt, wat nieuws wil schenken, kan uit het bovenstaande de opmaken, hoe moeilijk zulk een taak moet zijn.”

Dit is zeker een veelbelovend begin. Hadden wij den geur van het oorspronkelijke Duitsch willen behouden, dan zou het noodig geweest zijn, al deze zinnen in één enkele samen te voegen. Om echter voor Nederlanders meer verstaanbaar te zijn, hebben wij de vrijheid genomen, hier en daar een punt te plaatsen.

„De Helleense oplossing van het vraagstuk, om wat omhoog gaat en wat ligt, wat steunt en wat drukt, wat ingesloten is en wat insluit door lijstwerk redegevend te verbinden, scheen alle tijderperken zoo

gemakkelijk toe, dat men de vormen overnam en telkens afwisselde, zonder dat daardoor echter verbetering ontstond. Integendeel, wat als ondeelbaar geheel gedacht was, werd in stukken en brokken gesplitst.

„Wij willen hier geen geschiedenis der lijsten neerschrijven. Wij herinneren er slechts aan, welk een belangrijke rol de lijstvormen in de kunstnijverheid van alle landen gespeeld hebben. Zoowel de kunst als de praktijk konden het zonder hen niet stellen. Tot voor zeer korte tijd kon nam zich geen kap, geen deur, geen zoldering, geen schoorsteenmantel, geen kast zonder lijstwerk denken. Nog op het ogenblik zijn de profielen in vele ambachten het haast uitsluitende middel ter versiering. Welke timmerman zou zonder profielzaag, welke stucadoor zonder mal iets van betrekking kunnen uitrichten? De stoomtimmerfabrieken leveren jaarlijks kilometers lijstwerk af. De kunstnijverheid maakt van de lijsten, die in de architectuur toepassing vinden, een bijzonder overvloedig gebruik.

„De lijsten der Oosten, die een onmisbaar deel hunner samenstellingen uitmaakten, zijn langzamerhand zinsleidende versierselen geworden. De behoeften wijzigden zich, de grondstof veranderde en de bouwkunst met haar; de noodzakelijkheid, waaraan oorspronkelijk de lijsten haar schoonheid ontleenden, ging verloren. De lijst werd in haar onderdelen ontleed en zoo ontstond „het profiel”. Onze eeuw heeft van de goedkoope, overal te gebruiken „profielen” een even overvloedig als onzinnig gebruik gemaakt.”

„De nieuwe richting is niet door de bouwkunst ontstaan, zoals alle andere vroegere stijlen. Haar oorsprong vond zij in de versieringskunst; het was de kunstnijverheid, die haar het eerste overnam en eerst daarna bereikte zij de bouwkunst. De meubelmakers begonnen de antieke lijstvormen weg te laten. Dit

moet gewaardeerd worden, omdat voornamelijk in het meubelvak van „profijlen” misbruik gemaakt was geworden; de bouwkunst werd maar al te gaarne als voorbeeld gebruikt, ofschoon dit eigenlijk dwarsheid was.

„De Engelschen volgden in hunne meubelen de Gothicke na. Maar ook zij wisten niets beters te doen dan alle lijsten te vermijden. Daardoor bleven zij wel voor de dwarsheid van vroeger behoed, maar het ontbrak hen aan vindingskracht, om iets nieuws voor het wiggelaten lijstwerk in de plaats te geven. Zij incendiën, dat bijvoorbeeld een *kast* aan alle vereischten voldeed, als zij goed op haar pooten stond en praktisch was ingericht. Maar dat ook het redegevende der samenstelling zichtbaar gemaakt moet worden, dat dit den beschouwer overtuigen moet, waarom alles zóó en niet anders gemaakt werd, dat zagen zij niet in. Verscheidene nieuwe meubelmakers van het vasteland zijn beter geslaagd. De Fransen waren zóó verstandig, de achtende eeuw tot uitgangspunt te nemen. Het Rococo beschouwden zij niet als de afsluiting der Renaissance, maar als het begin van een nieuw tijdperk. De lijsten zijn aan de beste meubelen niet het midden der 18e eeuw reeds vrij wel verdwenen. Waar zij nog voorkomen, herinneren zij in het geheel niet meer aan de antieke. De pooten van de tafels en stoelen, in de 17e eeuw zóó rijk geprofileerd, zijn in de 18e eeuw glad, doch flauw gebogen en eindigen van onderen in een eengesloten massieve voet.”

De voorbeelden, die de schrijver van Plumet, Sauvage, Majorelle en Van de Velde aanhaalt, slaan wij over, omdat de werken dier meubelmakers onzen lezers waarschijnlijk niet voldoende bekend zijn. Maar wat op de bouwkunst betrekking heeft mogen wij hen niet onthouden.

„De hedendaagsche bouwmeesters, die geest bezitten, laten, waar het maar eenszins kan, alle lijstwerk weg. Maar wat bij een woonhuis of landhuis gedaan kan worden, is onmogelijk, zoodra een monumentaal bouwwerk moet worden gemaakt. De bouwmeester, die zich daar van de vormen, die in de oudheid wortelen, wil losmaken, belandt in de Gothicke. Zelfs de levendigste verbeelding heeft zich nog geen voorstelling kunnen maken van de wijze, waarop de monumentale nieuwe stijl zich zal vertonen. De overlevering blijkt hier al bijzonder sterk te zijn.”

„Sommige architecten zoeken hun heil in een veelzijdig, subtiel, deftig, eklektisch archaïsme, anderen leven in den geest het leven van een tijd, die reeds lang achter ons ligt, nog weer anderen nemen hun motieven uit China en Italië, uit Mexico en Indië, uit het Oosten en het Westen en zij trachten vooral met ruimte te werken. Maar de overlevering houdt hen allen nog geketend, en daar zuchten zij bij. Zij bouwen wel verschillend, maar toch is er in hunne werken al heel weinig onderscheid. Alleen in enkele fijnscheden kan men het verschil zien.”

Wij veronderstellen dat de heer Karl Scheffler, die hier aan het woord is, het nieuwe Amsterdamsche beursplan niet kent. Anders zou hij niet schrijven, dat een monumentaal bouwwerk zonder lijsten een onmogelijkheid is. Trouwens ook bij pakhuizen, fabrieksgebouwen en soortgelijke dalkwells zeer monumentale stichtingen worden al sinds jaren alle lijsten wiggelaten, wat den schrijver niet onbekend kan zijn. Of zou hij de betrekking van dergelijke gebouwen als kunstwerken niet willen erkennen? Dan ziet het er met de Amsterdamsche beurs in hope slecht uit. Nu volgt iets over den bouw van woonhuizen.

„Waar het woonhuizen geldt, hebben de bouwmeesters reeds geleerd, met geringe middelen wat tot

stand te brengen. Hout, ijzer, pleisterwerk, gebakken en gehouwen steen worden zóó verdeeld en zichtbaar van elkander gescheiden dat die scheiding zich aan ieder als door de samenstelling verklaard moet vertoonen. Het gewild naïeve van de hedendaagsche architecten is zóó gezond mogelijk. Maar daarmee komen zij nog niet, waar zij wezen moeten. Er dient voor de ontbrekende lijstwerken wat anders in de plaats bedacht te worden.”

Want, hoeveer de schrijver ook tegen het gebeul van de traditionele lijstwerken gekant moge zijn, gebouwen zonder lijsten vindt hij toch „van ziemlich gleichmassiger Nüchternheit”.

Wat moet er dan voor de lijsten in de plaats komen? De heer Scheffler zegt het niet, en laat dus de oplossing van het door hem gestelde probleem aan zijn lezers over.

•••

Wij willen aan het bovenstaande nog een paar opmerkingen toevoegen. Men moet zich voor alle overdriving wachten; zoomin de afwezigheid als de aanwezigheid van lijsten heeft met de schoonheid van een bouwwerk iets te maken.

Het aanbrengen van lijsten en profijlen, waar daarvoor geen reden is, keuren wij af. Maar waar zij niet kunnen doen, zouden wij ze toch willen maken. Want wij zien in de „innige vlakheid”, waarmee sommige jongeren zóó dwepen, allermast een element van schoonheid.

Bi de tegenwoordig zóó veelvuldig gebruikte houtrelementdaken heeft een eigenlijk gezegde kroonlijst aan een gebouw geen zin meer. Ook bij de toepassing van pannen of leien daken behoeft de goot geenszins het bekende antieke lijstprofiel te vertonen. Maar goed geprofileerde afdekkingen op muurwerken, flink voorspringende en van waterhollen voorziene steenen kozijndempels, om slechts een paar gevallen hier te noemen, hebben, afgezien van hunne esthetische betrekking, groot praktisch nut. Als men het regenwater ongehinderd langs de gevels naar beneden laat stromen, dan behoeft een gebouw slechts een streng winter te hebben beleefd, om reeds in het daarop volgend voorjaar duidelijke sporen van verval te vertonen. De voortbrengselen onzer nieuwste kunst ontkwamen tot dusverre aan die proef; ten slotte zullen zij er toch aan onderworpen worden.

Wij zijn overtuigd dat een bouwmeester, als hij zich bij het gebruik van lijstwerk tot het strikt noodige bepaalt, op andere wijze, dan door overtuigende lijsten, aan zijn gevels de verdeeling zal geven, die het oog eischt. Met afwisseling van materiaal is hier veel te verkrijgen.

Maar het is onzes inziens verkeerd, om, als men van alle lijstwerk afstand doet, daarvoor niets anders in de plaats te geven. De „gelijkmatige nuchterheid”, die dan ontstaat, moge op het oogenblik als „eerzaamheid” enkele geestdriftige bewonderaars vinden, op den duur zal zij niet kunnen voldoen.

DE NIEUWE KUNST.

Het zal onzen lezers misschien belang inboezemmen, te vernemen, wat Georg Hirth, die een twintig jaar geleden den bekenden „Formenschatz” begon uit te geven, van de nieuwe kunst zegt in het weekblad „Jugend”, dat bij hem het licht ziet.

Hij begint met het een en ander op te merken omtrent de kunst in de 19e eeuw; pas nadat ongeveer alle stijlen achtervolgens waren nagebootst en men reeds tot het Rococo was gekomen, begon de nieuwe stijl in Duitsland aanhangers te vinden.

„Het is dwaas” zegt Hirth dan, „te meenen, dat het volgen van een stijl, die algemeen als alleenzaligmakend en „mooi” beschouwd wordt, iets met een mannelijk karakter of met nationale waardigheid te maken heeft. Vroeger heb ik zelf zulken onzin verkondigd, maar wat ik toen beweerde neem ik nu terug.”

„Toch kan ik den stijl, die op het oogenblik bezig is te ontstaan, niet zeer oorspronkelijk noemen. In zijn bestanddeelen zien wij nu eens herinneringen aan de kleurrijke versieringen der Egyptenaren en eerste Grieken, dan weer aan de recepten der Gothicke of aan den trant van het begin onzer eeuw. Oud-Noorse, Arabische, Indische en Japansche motieven worden doorengespeeld. Wie de prenten van Chodowiecki, van Chippendale, de patronen der 17e eeuw, de behangspapieren der 18e eeuw, het Empire, de modes van Lodewijk XVIII kent, die zal in den Engelschen stijl van thans niets dan herinneringen van wat reeds bestaan heeft vinden. Men mag hier dan ook gerust van een Ben-Akiba-stijl spreken.”

De schrijver denkt hier aan de bevelingsuitdrukking van dezen Israëliet: „Alles schon dagewesen”. Ben Akiba herhaalde op zijn beurt slechts het woord van den Prediker: „Hetgene dat er geweest is, datzelfde zal er zijn, en hetgene dat er gedaan is, datzelfde zal er gedaan worden, zoodat er niets nieuws is onder de zon. Is er iets, waarvan men zonde kunnen zeggen: Zie dat, het is nieuw? Het is alreeds geweest in de eeuwen, die voor ons geweest zijn.”

De heer Hirth is het ook met den Prediker eens, dat alles zijn bestemde tijd heeft. „Op de richting van heden”, zegt hij, „zal ongetwijfeld binnen twintig of dertig jaar — misschien al eerder, een nieuwe richting volgen. De jongeren moeten zich nu reeds op die verandering voorbereiden, en ook de ouderen zullen wel doen, daarmee rekening te houden. De kunst laat zich niet dwingen, en niemand kan het rad des tijds tegenhouden.”

De schrijver acht het dus verstandig, zich op den stroom des tijds te laten drijven, en niet te pogen, daartegen op te roeien. Zonderling blijft het evenwel dat, terwijl vroegere stijlen althans menschen een eeuw in zwang bleven, den nieuwsten stijl geen lang leven voorspeld wordt. Modegrillen hebben wel altijd bestaan, doch de architectuur was daar niet aan onderhevig; de decoratieve kunst moet pas in de 18e eeuw zich aan die grappen onderwerpen.

Eenvoud wordt ons nu tot verveleus toe van alle met mode pannen belegde daken gepredikt; eenvoud roept ons de nieuwertsche meubelen tot, wier waarde voor de praktijk niet groot is. Wij beschouwen hier kieschendhalve verzwijgen, maar die tot de bollehozen in de nieuwe kunst behoort, een bibliothekbetimmering had laten maken. Maar die kunstliefhebber klaagde er over, dat de tafel en de stoelen zóó ongeschikt waren, dat hij genoodzaakt was, tot zijn andere meubelen zijn toevlucht te nemen, als hij eens naargenau wou zitten.

Reeds klagen de beeldhouwers steen en been, dat zij hun beitel, eens zóó begeerd, wel aan de wilgen kunnen hangen, omdat geen bouwmeester hun diensten meer verlangt. En vele andere kunstnijveren, die hun vorming kregen in een tijd toen er van geen nieuwe kunst nog sprake was, worden tot onvrijwillige werkloosheid gedoemd.

Die allen vragen om bescherming, maar zonder dat het veel geven zal. Want, zegt de heer Hirth terecht, „niemand kan het rad des tijds tegenhouden”. De Prediker wist het wel, toen hij schreef: „Ailes heeft eenen bestemde tijd: daar is een tijd om te weinen

en een tijd om te lachen, een tijd om af te breken en een tijd om te bouwen, een tijd om steenen weg te werpen en een tijd om steenen te vergaderen.” Den beeldhouwers en hun lotgenooten staat thans het ween niet nader dan het lachen; al wordt er genoeg gebouwd, hun standje wordt afgebroken; de steenen, vroeger in hun werkplaats vergaderd, zijn thans voor hen als weggeworpen. Een troost is echter voor hen, dat de kans spoedig kan keeren.

Erger zijn er dan de bouwmeesters aan toe, die nu meenen zulke fraue scheppingen te maken.

DON QUICHEOT.

Men weet, hoe de held van Cervantes tegen windmolens streed, denkende dat het ridders waren. Zoo want ook de heer Jan Kalff den heer Weissman een flinken stoot toe te brengen, maar treft hij niets anders dan „De Opmerker”, die nu reeds meer dan een derde eeuw in het belang onzer bouwkunst haar wieken draait. Men hoort den molen, en wij gelooven, dat men ook wel moet ziet.

De heer Jan Kalff dan wijdt in de laatste „Kroniek” een artikel aan de Westerkerk te Zaandam, wat, op zich zelf, zeker prijzenswaardig zou zijn, kon daardoor iets bijgedragen worden, om het bedreigde monument te behouden.

Maar de heer Jan Kalff gooit het over een andere boeg. Hij valt den heer Weissman aan, omdat deze in de Noord-Hollandsche Oudheden schreef, waar hij de Westerkerk te Zaandam vermaadt: „het schijnt, dat een gedecelt van het gebouw, wellicht ook de kruispijlers, nog uit den goedgeen tijde, althans uit het begin der 18e eeuw dagtekenen. Ook het fraai torentje heeft een 18e-eeuwsche karakter.”

Wanneer een architect als de schrijver der Noord-Hollandsche oudheden dit zegt, dan moet hij daarvoor wel zijn redenen gehad hebben. De heer Jan Kalff is minder voorzichtig en verklaart, zonder aardeling, dat van het toe-eeuwsche karakter niets aan is.

En ten slotte zegt hij: „Het blijkt nu, hoe verkeert het Oudheidkundig Genootschap deed, door het samenstellen der Noord-Hollandsche Oudheden op te dragen aan twee architecten. In hun voorrede verklaren deze, zich niet te zullen inlaten niet bijzonderheden, die uit topographische werken of archieven zouden geput kunnen worden. En het is duidelijk, dat met het opzettelijk verwaaarlozen van deze bronnen alleen dan een beukbaar inventaris werk kan ontstaan, indien de auteurs zich bepalen tot afbeelden en beschrijven, doch zich van elke bespiegeling onthouden. Uiteraard echter zou zulk een boek weinig smakelijk zijn. En het ware daarom te wenschen, dat het Oudheidkundig Genootschap hierin het voorbeeld der Duitsche zustervereenigingen volgde, die bij hure publicaties van dezen aard meestal voor den tekst de hulp van een kunsthistoricus inroepen.”

Wij hebben, al naar mate zij verschenen, de deelen van de Noord-Hollandsche Oudheden doorgeladen en in onze kolommen aangekondigd. Van „bespiegeling” hebben wij er echter nooit iets in kunnen vinden, indien de auteurs zich bepalen tot afbeelden en beschrijven, doch zich van elke bespiegeling onthouden. Uiteraard echter zou zulk een boek weinig smakelijk zijn. En het ware daarom te wenschen, dat het Oudheidkundig Genootschap nog zoo verkeerd niet gedaan heeft, aan architecten het samenstellen van de Noord-Hollandsche oudheden op te dragen. Volmaakt is menschenwerk natuurlijk nooit; maar wij twijfelen toch, of een kunsthistoricus het den bouwmeesters zou verbeterd hebben.

De heer Weissman en zijn medewerker, de heer Van Arkel kunnen om deze aanval van den heer Jan Kalff glimlachen.

Doch nu begint de strijd tegen de windmolens. De heer Jan Kalff bestijgt zijn roos, veilt zijn lans en trekt los op ons artikel over de Westerkerk te Zaandam, in het nummer van 30 Juli 1898 opgenomen.

Hij komt op tegen de veronderstelling, die wij na de lezing der Nood-Hollandsche Oudheden, der Oudheden en Gestichten van Kennemerland meenden te mogen maken, dat er voor de tegenwoordige Westerkerk te Zaandam een oudere zou bestaan hebben.

Dit is zijn recht en wij zouden ook geen aanneming hebben op wat hij schreef, ware het niet, dat de heer Jan Kalff zich blijkbaar verbeelde, den heer Weissman te bestrijden, terwijl hij in wekelijkheid op "De Opmerker" aanstormt.

Wij gelooven, dat de heer Jan Kalff het wellicht bij het rechte eind heeft, als hij veronderstelt, dat de kerk van 1638 de eerste is geweest. Want zijn verklaring van het voor ons raadselachtig opschrift in het kerkglas schijnt niet onaannemelijk; het woord "weder" zou dan alleen voor de maat gebruikt zijn. Slechts is het niet volkomen duidelijk, wat de Friesezen van 1153 met een kerk van 1640 te maken gehad kunnen hebben.

Op onfeilbaarheid kan de redactie van een weekblad geen aanspraak maken. Wij stellen altijd prijs op vrienden, die ons, met Van Alphen gesproken, onze feiten toonen. Had de heer Jan Kalff, na de lezing van ons artikel, ons zijne zienswize doen kennen, dan zouden wij niet geaarzeld hebben, daaraan in onze kolommen gastvrijheid te verleenen.

Doch waarom moest nu juist in "De Kroniek", een

half jaar later, met een ostentatie, die den heer Jan Kalff niet goed staat, een artikel geplaatst worden, waarvan de bedoeling slechts is, om den heer Weissman iets onaangenaams te zeggen? Wij kennen onzen medewerker te goed, om niet te weten, dat de heer Jan Kalff zijn doel gemist heeft.

De heren Van Arkel en Weissman, die al zooveel jaren bezig zijn, hun inventaris samen te stellen, zullen door het Oudheidkundig Genootschap wel niet worden afgedankt, alleen omdat iemand in "De Kroniek" dit verlangt, daar zij iets 16e-eeuwsch vonden, in wat hij voor zuiver 17e-eeuwsch verslijt!

"Ne sutor ultra crepidam" zij ten slotte den heer Jan Kalff herinnerd. Men kan een zeer goed dagbladschrijver zijn, men kan tooneel, muziek en beeldende kunst met succes besoordelen, en toch als oudheidkundige zijn sporen nog moeten verdienen. Dan staat wat bescheidenheid niet kwaad; ontbrekt die, en wordt een felle toon aangeslagen, dan is het onmogelijk den schijn te ontgaan, alsof ingenomenheid met zich zelf en afgunst jegens anderen de pen bestuurd hebben.

DE N. Z. KAPEL TE AMSTERDAM.

In zake de N. Z. Kapel heeft de kerkraad der Nederduitsch Hervormde gemeente te Amsterdam een beslissing genomen. Hij besloot op advies der architecten Posthumus Meyjes en Margadant met een meerderheid van zeven en dertig stemmen niet tot sloping over te gaan.

Maar, wie bij het lezen van dit bericht zich er in mocht verheugen, dat de Heilige Stede behouden zal blijven, zal zijn blijdschap voelen verminderen als hij verneemt, dat..... het kerkgebouw aanzienlijk verkleind zal worden. Men wil de bekende kastjes in de Kalverstraat doen verdwijnen met de aan het kerkbestuur toebehorende huizen op het Rokin; ook

de beide ingangen tot de kerk aan die twee zijden komen te vervallen. Door gedeeltelijke sloping der kerk wil men dan zooveel terrein zien te verkrijgen, dat er grootere perceelen op de beide zoo begeerde winkelstanden kunnen komen.

Zoo zouden dus geit en kool beiden gespaard blijven. De bouwlustige Hervormde gemeente zou haar wensch vervuld zien, om flinke rente gevende eigendommen de hare te mogen noemen; van de Heilige Stede zou althans zooveel gespaard blijven, dat men niet kon zeggen, dat zij geloof en al verwoest was.

Niemand, behalve natuurlijk de kerkraad en de kerkelijke commissie, zal echter met dit modderen vrede kunnen hebben. Want welke waarde behoudt de kerk uit een architectonisch of archeologisch oogpunt, als men haar koor niet trans en een gedeelte van haar beuk aan de westzijde door den sloopoer doet vernietigen? Niets blijft er dan over, dan een vormeloze romp, die hoogstens met kunst- en vliegwerk als kerk te gebruiken zou zijn.

Van tweën een: of de N. Z. Kapel moet in haar tegenwoordigen staan bewaard blijven, wat met een weinig goeden wil best gedaan kan worden; of het gebouw werde vernietigd, en men doe op de historische plek huizen, een café-chantant, een restaurant of iets dergelijks bouwen, wat een pracht van een geldbelegging zal zijn.

Wij kunnen het denkbeeld niet van ons afzetten, dat de ontdekte verzakking den heeren van de Nederduitsch Hervormde Gemeente zeer welkom geweest is, om een plausibel motief te hebben, tot de exploitatie van het bezit over te gaan. Als men er een Naamloze Vennootschap voor wil oprichten, durven wij wedoen, dat de aandeelen verre boven pari geplaatst zullen worden.

Ontelbare malen is van den kansel der N. Z. Kapel verkondigd, hoe weinig waarde aan het geid moet worden toegekend, aan schatten, die door de mot en de roest verdorven worden. Het waren de heeden, die deze dingen zochten, zoe heette het.

Doch nu ziet men het kerkbestuur zelf voor den Mammon bezwijken, en daarom, onder schoonschijnende voorgevens, een tempel opofferen, die dierbaar is, om de herinneringen daaraan verboonden. De geringe waarde van het aardse slijk, het heeft er wel van gehoord; maar, naar het woord van den Apostel Jacobus, men bleef alleen hoorders, "ziehelve met valse overlegging bedrievende". Het gehoorde in praktijk te brengen, daders des woords te worden, zoover kwamen de heeren niet.

EEN FRAAIE GESCHIEDENIS.

Naar aanleiding van de door de gemeente Amsterdam gehouden aanbesteding wegens het bouwen van entrepotkhuizen, schrijft het "Handelsblad":

"Zoals bekend, is de heer C. van Boven bij de gehouden aanbesteding de laagste inschrijver geweest. Niettemin deden B. en W. den Raad het voorstel het werk voor f 62,000 meer te gunnen aan de heren Kalis en De Groot, die thans met den onderbouw belast zijn en wel op grond dat deze aannemers dan vroeger dan de heer Van Boven, den geheelen bouw zouden kunnen voltooien. De Raad heeft zich echter met grote meerderheid van stemmen tegen dit voorstel verklaard en, zijn wij goed ingelicht, dan wordt aldus voor de gemeente niet f 62,000 maar bijna anderhalve ton bespaard.

"Wat toch was het geval? Algemeen wordt verzekerd, dat in de aannemerswereld deze zaak te voren was bedisseld. Eenige aannemers hadden onderling besloten dat er feitelijk slechts twee ernstige in-

schrijvers zouden wezen en in vergaderingen, door hen gehouden, was afgesproken dat de heren Kalis en De Groot het werk erfleenden, aan de anderen zouden betalen een groot bedrag, dat, gelijk beweerd wordt, tussen de 60 à 70 duizend gulden zou bedragen. Toen de bijjetten gespend werden, bleek echter, dat de heer C. van Boven, die busten de combinatie had gestaan, de laagste inschrijver was. Daar was niet op gerekend, maar men hoopte toch dat de Raad het aanbod der heren Kalis en De Groot zou aanvaarden, uit vrees dat anders het werk zou vertraagd worden.

Door een toeval echter schijnt deze voor de gemeente onvoordeelige afspraak ter oore te zijn gekomen aan een der Raadsleden, een der jongere leden, die in de geheime zitting het gebeurde aan het licht bracht en, gesteund door andere leden, wist te voorkomen, dat de gemeente een schade van meer dan een ton leed."

Wij bidden ook een soortgelijk verhaal gehoopt, met de variant evenwel, dat de minste inschrijver ook in de combinatie was, en men hem het langste had doen inschrijven in de verwachting, dat het werk hem toch niet gegund zou worden. Zoo meende men den opvolgers zekerder kans te geven, werd beweerd.

Het is te hopen, dat men er in slagen zal dat te toonen, dat er geen voorvergadering door de gegadigden werd gehouden, en dat het jeugdig Raadslid, in de geheime zitting aan het woord, maar wat gebaard heeft. Want anders kunnen de aannemers al in een bijzonder slecht licht.

DE TUNNEL DOOR DEN SIMPLON.

Meer en meer moeten de Alpen, die lange jaren als een bijna onoverkomelijke afscheiding tusschen noord en zuid hunne met sneeuw bedekte toppen omhoog staken, zich laten weggevallen, dat de vindingrijke mensch hunne hoogste bergen doorboort, om den aanleg van spoorwegen mogelijk te maken.

Nog niet tevreden met de tunnels door den St. Gothard en den Mont Cenis willen de ingenieurs nu ook den Simplon doorboren. Reeds werd met het werk een aanvang genomen.

Was de weg over den St. Gothard vermaard, nog beroemder is die over den Simplon. Napoleon had hem van 1800 tot 1806 laten aanleggen. Hij begint bij Brig in het dal der Rhone, en gaat over Berisal, het Hospiz, Simpeln, Gstein, Gondo en Iselle naar Domo d'Ossola. Brig is aan het Zwitsersche, Domo d'Ossola aan het Italiaansche spoorwegnet aangesloten; een verbinding der beide plaatsen door den Simplon heen schept dus een nieuwe verkeersweg van noord naar zuid, een weg die wel niet met dien door den St. Gothard zal kunnen concurreren, maar die toch voor het noordwestelijk gedeelte van het Europeesche vasteland niet zonder beteekenis zal blijven.

De 60 kilometer, die Brig van Domo d'Ossola scheiden, worden door den postwagen gedurende het gunstige seisoen in 10 uur afgelegd. Maar als het winter is, duurt de reis veel langer, en is het dikwijls noodig, dat de passagiers in een der "Schutzhäuser" een toevlucht zoeken.

Al deze bezwaren worden, als de tunnel eenmaal gereed zal zijn, opgeheven. Toch zal ook dan de weg over den pas, om de prachtige natuurfereelen, die hij oplevert, nog heel wat liefhebbers vinden. Waant ook de St. Gothard-tunnel heeft niet beleid, dat vele reizigers den tocht over Andermatt verkiesen.

De Simplon-tunnel wordt 20 KM. lang en overtreft dus dien van den St. Gothard, welke 16, en dien van den Mont Cenis, welke 13 KM. lengte heeft.

Vroeger trachtte men de lengte der tunnels zooveel mogelijk te beperken; het boren kwam zóó duur te staan, dat men liever door allerlei middelen probeerde, den weg langs kronkelingen te brengen, om den eigenlijke tunnel zóó kort mogelijk te doen zijn. Thans, nu elektrische bewegkracht kan aangewend worden, is dit anders geworden. Watervalen zijn in de bergstreken overal aanwezig, zoodat de electriciteit gemakkelijk en weinig kostbaar te verkrijgen is.

Een kilometer tunnel door den Mont-Cenis kostte f 3.000.000.; er was een jaar voor nodig. Maar in den Simplon maakt men vier kilometers per jaar, en iedere kilometer vereischt slechts een uitgaaf van f 1.500.000. Zoo wordt dus thans vier maal zóó snel gewerkt als voorheen en behoeft slechts de helft uitgegeven te worden.

EEN REUZENWERK.

Een der voornaamste bezienswaardigheden van de tentoonstelling te Parijs, die, als de omstandigheden het niet beletten, in het volgend jaar zal worden gehouden, moet de grote telescoop worden.

Omtrent dit werkstück zijn de meest buitensporige vertelsels in omloop; zoo wordt gezegd, dat men daardoor de maan zal kunnen zien zóó, alsof zij op 1 M. van ons verwijderd was.

Maar door den kijker, die 60 M. lang is en 1.25 M. middellijn heeft, zal men de maan wel aanschouwen, doch op schijnbaar groteren afstand, namelijk 95 kilometers. Hierdoor zal men alle voorwerpen, die 130 M. lang zijn, als 1 mM. groot kunnen waarnemen. Mocht er dus op de maan een gebouw als het Rijksmuseum bestaan, dan kan het den beschouwer niet ontsnappen.

Het werkstück weegt 14.000 KG. De spiegel is een glazen schijf van 2 M. middellijn en 0.30 M. dikte; hij is reeds gereed, doch de fabriek, die hem maakte, heeft elf maal te vergeefs gepoogd, een tweeden te vervaardigen. Het slijpen van dezen spiegel is zeer bezwaarlijk. Ook het maken der lenzen kost veel moeite.

Bij dit alles moet men nog in aanmerking nemen, dat een instrument van deze afmetingen nog nimmer in gebruik is geweest. De ervaringen, met andere grote kijkers opgedaan, maken het niet onwaarschijnlijk, dat deze telescoop, hoeveel zorg er ook aan besteed wordt, toch niet aan de verwachting zal beantwoorden, omdat de atmosfeer, die de aarde omgeeft, het verkrijgen van voldoend scherpe beelden belet.

GASTRAM DEN HAAG—LOOSDUINEN.

Gedurende de geheele maand Januari heeft gastram af 1 dagelijks in geregeld dienst gelopen en tot den 15 Februarie 88 achtervolgende dagen den dienst volgehouden.

De gastermeter stond op 31 Januari 's avends op 6320 M², op 1 Januari 's morg. op 5244 M².
Totaal verbruik . . . 1076 M².

Wagen nr. 2 gebruikte 26 M² voor proefritten, terwijl de gasverbruik van den wagen 1008 20 M² bedroeg.

Afgelegd werden 1094 KM. zoodat dit gasverbruik geschat van 516 liter per wagonkilometer. Dit gasverbruik, hetwelk hetzelfde is als dat van de vorige maand, mag dus als een constante beschouwd worden voor den Loosduinischen weg en de aldaar heersende toestanden.

Zes ritten werden gemaakt met een aanhangwagen wegende 5½ ton. De snelheid van de gastram met aanhangwagen was desalnietzins als zonder. Het meerdere gasverbruik was zóó gering dat er in de bovenstaande berekening geen rekening van genomen is.

De proef met den aanhangwagen sliepde uitslakend, zoodat het plan bestaat de volgende maand een proefrit met twee aanhangwagens te maken.

Het gebruik van snoermiddelen was ongevaar hetzelfde als de vorige maand (zie vorige December) zoodat ook dit als een constant beschouwd kan worden. Het gebruik van constante was desalnietzins.

Patent Luchtverwarmings-Oven

te KOOP. patent F. KAUFMANN, te Ludwigshafen a/Rhein, slechts twee winters in gebruik geweest, geschikt voor groot Comtoir, Restaurant, Hôtel of Geatight. Te betrachten en te zien bij OTTO HEINRICI, Schiedamsedijk 241, Rotterdam.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 14^e Maart 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

Het aanbrengen der Lichtmasten en Geleidingsvloer voor de Electrische Verlichting van het emplacement en de perrons te Boxtel, het leveren en stellen van Lichtmasten, Geleidingsmaterialen en daarbij benodigd IJzerwerk en het planten der houten Geleidingspalen, Hooglampen, enz. Begroting f 7500.—.

De besteding geschiedt volgens § 23 van het bestek.

Het bestek ligt van den 20^e Februari 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park te Utrecht en is op franco aanvrang (per brief) van genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 1,50**.

Inlichtingen zijn te bekomen aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) bij den Ingenieur BLEULAND VAN OORDT.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 31 Maart 1899, ten 1 ure namiddag (*West Europeesche tijds*).

Utrecht, den 18^e Februari 1899.

Gemeente Vlissingen.

AANBESTEDING

van de levering van

95.000 Trottirklinkers.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Vlissingen zijn voorzemers op **Dinsdag 28 Februarie 1899**, des namiddags ten twee uren ten RAADHUIZE in het openbaar van besteden:

de levering van **95.000 Trottirklinkers.**

De bestekken zijn tegen betaling van **f 0,15** verkrijgbaar bij den Gemeente-Bouwmeester, bij wie tevens de noodige inlichtingen te bekomen zijn.

Openbare AANBESTEDING.

AANBESTEDING.

Woensdag den 8^e Maart 1899, des namiddags ten 7½ ure precies, zal in het **Hotel OSSEN** te Enkhuizen, door Heeren Beheerders van het „Snoek van Loosen-Fonds“ te ENKHUIZEN,

worden aangeboden:

Het maken van een gebouw voor ZIEKENVERPLEGING met BARAK en verdere werken op een terrein gelegen aan de NIEUWE RIETDIJK te ENKHUIZEN.

Bestek, voorwaarden en tekeningen liggen op de gewone dagen en uren, ter kennistelling op de Centrale Secretarie der Gemeente en in het Stads Timmerhuis te Rotterdam, en zijn tevens voor **f 2** verkrijgbaar bij Wed. P. VAN WAESBERGE & ZOON, Boekdrukkers, Houttuin N°. 78.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen aan gemeld Timmerhuis, terwijl de aanwijzing in loco zal geschieden op Dinsdag den 7 Maart 1899, des voor middags ten 11 ure, op het buitenterrein aan de Wolfaertstraat (voormalig Charlou).

De inschrijvingsbiljetten moeten op den dag der aanbesteding voor de namiddags één uur zijn ingeleverd in een daarvoor aangewezen gesloten bus, geplaatst ter Secretarie voornamelijk.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden den bakvloer en Braaiovens.

VAN RIJN & Co.,
SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
ROTTERDAM.
Glasverzilvering voor de grootste maten.

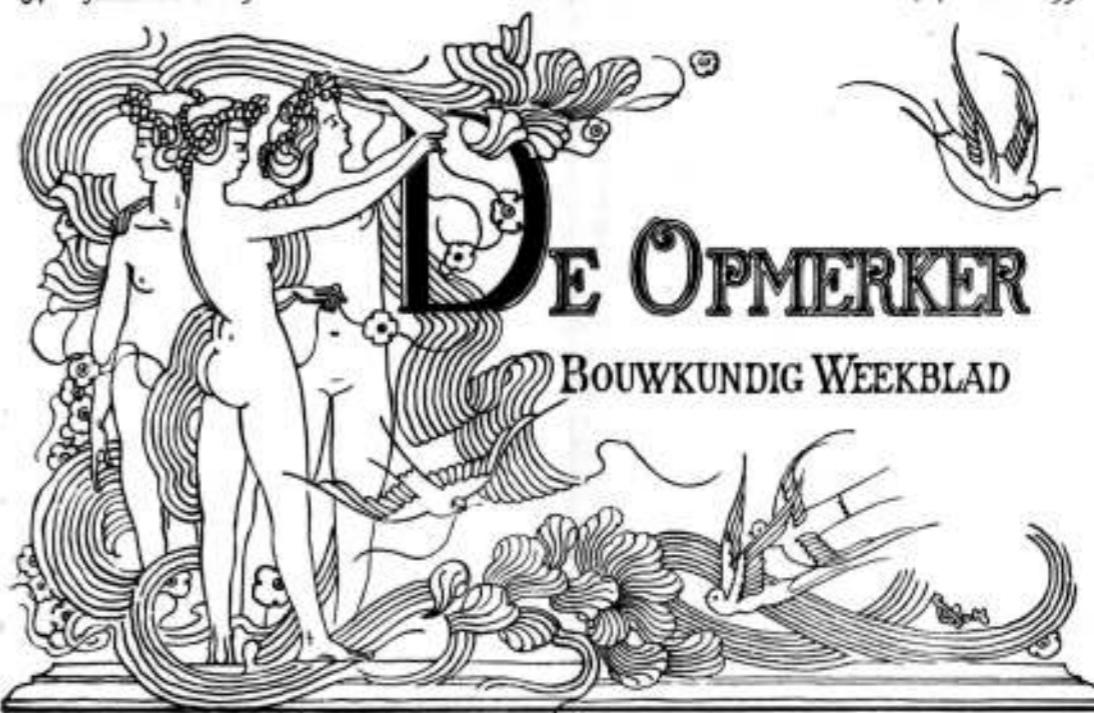
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.

Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS. Agenten te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Zeilstraat No. 72. Directie te Valkenburg de Heer SESIFF.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 10a, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België 16,50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, 17,50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0,15, zonder plaat f 0,15.

BIJ DE PLAAT.

De bij dit nommer behorende plaat werd onder het motto „J.E. spoor“ ingezonden op de prijsvraag „Gevel van een woonhuis“, verleden jaar door de Vereeniging tot bev. der Bouwkunst te Groningen uitgeschreven. Dit ontwerp, van de hand van den heer W. Verschoor te Nijmegen, bleef buiten naamaking, omdat het niet aan de eischen van het programma voldoeide. Blijkens het Jury-rapport, in no. 45 van den vorigen jaargang opgenomen, verdient het ontwerp, daargelaten de minder gunstige verhouding der lichtopeningen, als niet onverdienstelijk te worden aangemerkt.

ZEGELS.

Het bestuderen van oude zegels is hoogst nuttig voor seider, die de decoratieve kunst of de bouwkunst beoefent. Niet slechts kan die studie juiste begrippen omtrent stijl in de heraldiek bijbrengen, maar ook bevorderlijk zijn aan het verkrijgen van vaardigheid, om velden te vullen, die versierd moeten worden.

De zegels in den eigenlijken zin des woords waren nog in de oudheid niet bekend. Toch vindt men soms melding gemaakt van zegelringen; een dergelijke ring gaf Farao aan Jozef, om hem met de hoge macht te bekleden. In het Louvre ziet men dergelijke ringen, die te Khorsabad gevonden zijn, en waarin de portretten van Assyrische koningen verdipt voorkomen.

In Griekenland zijn vele gesneden steenen gevonden, die meestertukken in den volsten zin des woeds mogen worden genoemd. Of zij voor zegelringen gedienst hebben, is twijfelachtig; maar zeker is het, dat zij voor dit doel konden worden gebruikt. De Romeinen plachten reeds hunne brieven en stukken te

zegelen, en deze gewoonte bleef in zwang tot den ondergang van het Westersch keizerrijk. Daarop raakte zij in onbruik, en pas Karel de Grote begon weer te zegelen, waarvoor hij een antieke steen, Jupiter Scapis voorstellende, bezigde. Ofschoon deze steen 0,28 M. middellijn heeft, is hij toch aan een ring bevestigd geweest.

De oudst bewaarde zegels dagtekenen uit den tijd, die het leenstelsel zag ontstaan. Op een oorkonde, in 988 door Hugo Capet uitgegeven, zijn de sporen van een zegel al was te zien. Maar niet vroegste zegel, dat bewaard bleef, is van Robert Capet, den zoon van den vorigen. Het is niet rond, doch heeft den vorm, die ontstaat, als twee cirkelsegmenten elkaar symmetrisch snijden. Men ziet er op tamelijk ruwe wijze den koning op voorgesteld, en dat wel ter halver lijve, met een kroon op het hoofd, en met opgeroken handen. Het handschrift luidt: ROTBERTVS GRACIA DEI FRANCORVM REX.

Aanvankelijk was zulk een zegel alleen bij koningen in gebruik. De grote leenmannen volgden echter het voorbeeld van den koning, en op het eind der twaalfde eeuw zijn de zegels reeds zeer algemeen. De eerste zegels werden in was op het perkament zelf afdrukken. Deze methode had echter vele nadelen, daar de was gemakkelijk los gemaakt kon worden. Men nam een dun mes, maakte dit warm, en bracht dit tussen de was en het perkament. Het zoo losgemaakte zegel kon, alleen door het aan de achterzijde wat te verwarmen, zonder moeite op een ander perkament bevestigd worden. Zoo konden alferlei vervalsingen worden gepleegd.

Daarom kwam in de twaalfde eeuw een andere wijze van zegelen in zwang. In het perkament werd onderaan een insteading gemaakt, daardoor werden zijdelen draden gestoken, en de uiteinden daarvan in

de was van het los afhangend zegel gedrukt. Aan de achterzijde werd een kleiner figuur, het zoogenaamde tegenzegel, aangebracht. Een zegel „uithangende aan een zijden koorde" is dat van Graaf Willem II van Holland, bevestigd aan een oorkonde van 1245, afgebeeld in de „Handvesten van Haarlem", die in 1751 bij Izaak en Johannes Enschedé het licht zagen. Ook de afbeelingen van andere zegels, die wij later zullen vermelden, komen in dit bijzonder fraai uitgevoerde boek voor.

In de 13e eeuw begonnen de Fransche koningen strooken perkament te gebruiken, om hun zegels aan te bevestigen. Dit vond ook hier te lande nавolging, en daarom sprak men van zegels „aan een enkelien of dubbelen francynem staart hangende": een oorkonde van Floris V van Holland uit 1273 geeft reeds zulk een bevestiging te zien. Was de staart enkel, dan was die verkregen door een insnijding over $\frac{1}{4}$ of $\frac{4}{5}$ van de breedte van het perkament te maken. Hij vormde dan met het stuk een ondeelbaar geheel. De dubbele staart werd op dezelfde wijze aan de oorkonde bevestigd als de reeds genoemde zijden draden.

Deze wijze van bevestiging der zegels werd door de pausen reeds sedert de zevende eeuw toegepast. Op het Vaticaan berust een stuk van 614, waaraan een looden zegel is opgehangen. Dit zegel draagt aan de ene zijde het beeld van den Goeden Herder, en aan de andere zijde de drie woorden, waarmede het stuk begint. Dergelijke metalen zegels werden bullen genoemd; langzamerhand ging de naam over op de stukken zelf, zoodat men nog thans van een pauselijke bul spreekt. Het was noodzakelijk deze zegels uit twee stukken, als twee munten te slaan, daartussen de zijden draden te leggen, om ten slotte de randen van het lood aan elkaar te soldeeren.

Nog in onzen tijd worden zulke looden zegels veelvuldig gebruikt; om ze te verkrijgen wordt echter een minder omslachtige methode toegepast, door de plombering aan beide zijden tegen het lood te drukken.

Niet alle stukken van den H. Stoel uitgaande hebben zulke looden zegels, daar alleen de eigenlijke bullen ervan voorzien werden. De pauselijke brieven worden op het papier of het perkament gezegeld met den zoogenaamden Visscherzegel.

Men begrijpt nu ook, wat er onder de zoogenaamde „gouden bullen", waarvan wij in de geschiedenis gewag vinden gemaakt, moet worden verstaan. Die stukken waren niet op goud gegript, ook niet met gouden letters op perkament geschreven, maar het afhangend zegel was van goed.

De vorm der zegels verschilt. De werelddijke vorsten gebruikten zonder uitzondering ronde zegels, de geestelijken heeren daarentegen verkozen een vorm, overeenkomende met dien, door Robert Capet gebezigd, en door twee symmetrische cirkelsegmenten besloten.

Ieder zegel heeft steeds, als randschrift, de aanwijzing, van wie het afkomstig is. De karakters der randschriften kunnen althans eenigszins over den tijd, waarin zegels, die van de oorkonden gescheiden werden, ontstonden, doen oordelen. Majuskels kunnen tot ongeveer 1400 voor, minuskels haast uitsluitend in de vijftiende eeuw. Ook worden de opschriften, die vanzelfscherkort zijn, in latere tijd meer uitvoerig.

De zegels der keizers en koningen geven steeds den vorst te zien, zittende op een troon, en bekleed met de teekenen zijner waardigheid. Henaldiek bijwerk wordt op deze zegels pas in de latere middeleeuwen aangebracht; de zegels van de Fransche koningen tot Lodewijk XI toe hebben het niet. Achter de afbeelingen van dezen vorst ziet men een gordijn of

draperie, met de bekende leliën bezaid, als het ware uitgespannen. Ook het zegel van Frans I is zoo versierd. Doch op de zegels van keizer Maximiliaan en van zijn kleinzoon Karel V zijn zooveel wapens aangebracht, dat de afbeelding van den vorst zelf niet genoeg uitkomt. Bijzonder traai is het zegel van Hendrik VIII van Engeland; de koning is voorgesteld zittende op een prachtigen troon in rijken Renaissance-stijl.

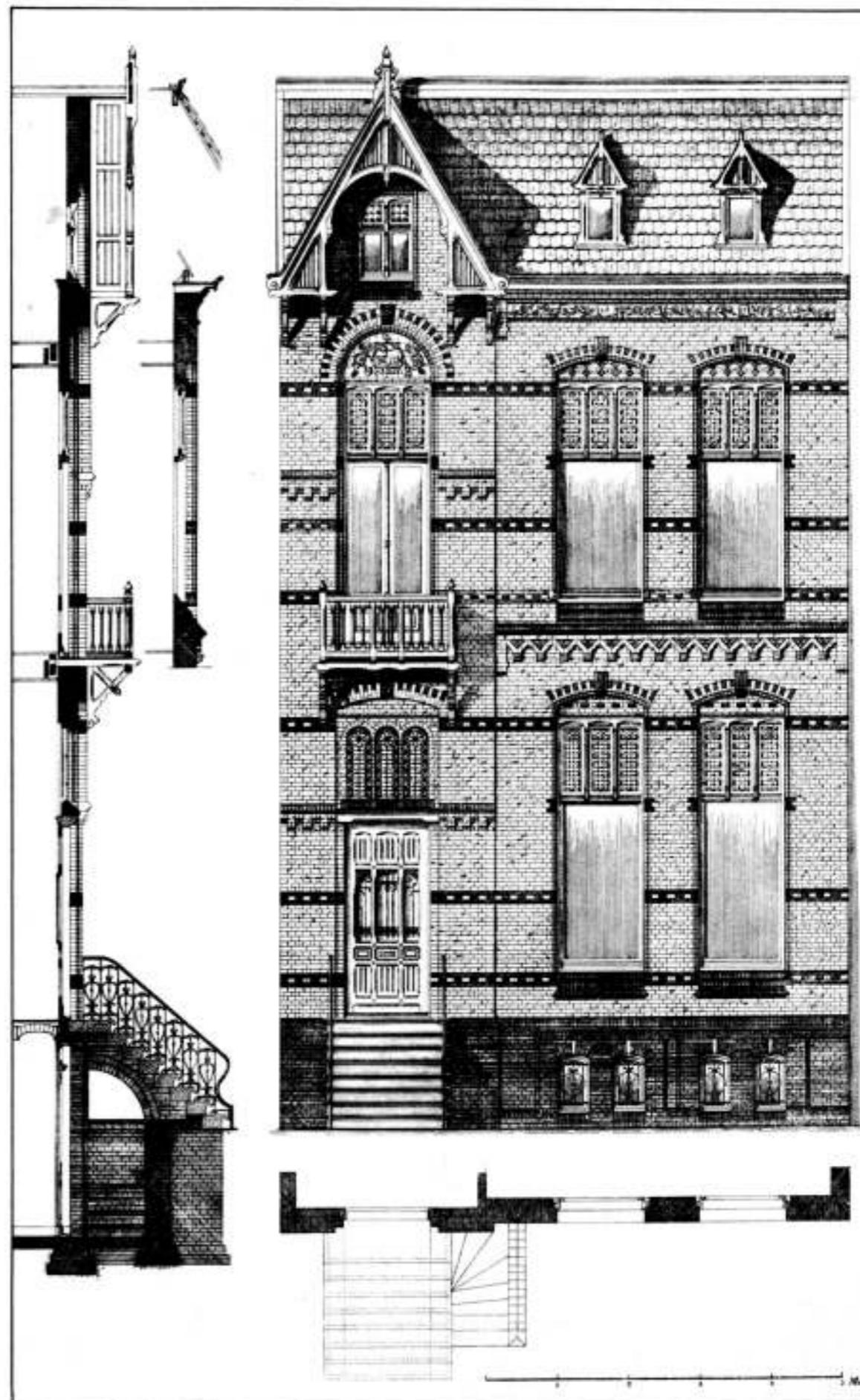
Dat de stempelsnijders aanvankelijk bedoeld hadden, het portret van den vorst op het zegel te geven, geloven wij niet. Zelfs in het laatst der 15e en het begin der 16e eeuw, toen de schilders zulke goede portretten wisten te maken, volgen de graveurs in hun stempels dat voorbeeld niet. Op de zoo fraaie zegels van Hendrik VIII en zijn tijdgenooten Karel V en Frans I is er van gelijkenis met de geschilderde portretten dier vorsten niets te bespeuren. Hendrik VIII doet eer aan Luther denken, Frans I zou men in het dikke gezicht met bolle wangen niet herkennen, en ook Karel V beantwoordt weinig aan de voorstelling die wij gewoon zijn ons van dezen keizer te maken.

Men heeft gemeend dit alles te kunnen verklaren, door aan te nemen, dat het zegel vervaardigd werd, toen de vorsten op jeugdige leeftijd den troon beklommen, en dat het zijn oorspronkelijken vorm behield ook in latere jaren. Doch daar er dikwijs vorsten waren, wier regering pas op meer gevorderden leeftijd begon, en die toch als jeugdige personen zijn voorgesteld, moet men wel aannemen, dat gelijkenis minder noodig werd geoordend. Het randschrift toch liet geen twijfel over omtrent de vraag, wiens zegel men voor zich had.

Dat inderdaad aan gelijkenis in de middeleeuwen geen waarde werd gehecht, bewijzen de zegels der grote leenmannen, die zich te paard, doch met gesloten vizier lieten afbeelden. Hier gaf, behalve het randschrift, ook het heraldische bijwerk te kennen, welke persoon bedoeld was. In den regel zijn deze vorsten in volle wapenrusting en galoppeert hun paard, als ging het ten strijde.

Niet altijd tonen zij zich evenwel zoo oorlogszuchtig. Graaf Willem II van Holland, de Roomsche-Koning, vinden wij afgebeeld, gezeten op een stappend ros, met den valk op de vuist, en een hazewindhond naast zich; hij is dus blijkbaar op de jacht. Ook Maria van Bourgondië is op haar zegel van 1476 zoo afgebeeld; doch dat, in 1478 gebruikt, toen de vorstin reeds met Maximiliaan van Oostenrijk gehuwd was, vertoont een schip, waarin twee engelen staan, die het wapenschild der hertogin houden. Het verdient opmerking, dat dit schild geheel gelijkvormig is met dat, door haar vader gevoerd. Toch was het ruitvormig schild, dat later als het vrouwenschild bij uitnemendheid zou gelden, toen reeds in gebruik, want wij zien, dat het op het zegel van Isabella, de gemalin van Philips den Goeden in 1454 voorkomt, waarschijnlijk omdat zij niet, als Maria, regerend vorstin was.

De zegels van de Hollandsche graven, te beginnen met Floris V en eindigende met Karel den vijfden, vertonen meestal de vorsten als krigslieden in volle wapenrusting. Tusschen Floris en zijn zoon Jan, die de laatste was uit het oorspronkelijke stamhuis, bestaat op de zegels geen noemenswaard verschil; het opschrift geeft echter aan, welke graaf bedoeld is. Ook de graven uit het Henegouwsche huis gebruikten soortgelijke zegels, doch op hun schild is de Hollandsche lebaart door de Henegouwsche leeuwen vervangen. Al deze vorsten zijn voorgesteld in maliënholde, waarover zij hun wapenrok dragen; de helm

Photolith van G.J.Thieme, Arnhem.

heeft het eigenaardig model, dat omstreeks 1300 in gebruik was.

De vorsten uit het Beiersche huis hebben alleen van heraldieke figuren hun zegels samengesteld; wij komen daarop nader terug. Maar de hertogen van Bourgondië zijn weer als ridders te paard vertoond; men ziet, hoezer de wapenrusting sedert veranderde. Want Philips en Karel dragen een volledig harnas, terwijl ook de helm naar den smaak des tijds is gewijzigd. Hadden de vorsten der 13e en 14e eeuw er zich toe bepaald, alleen op het schild, dat aan hun linkerarm hing, hun wapen te doen aanbrengen, nu komt meer heraldiek bijwerk in zwang. Philips vergenoegt zich met twee extra blazoenen, althans tot 1428. In 1445 en later bedient hij zich echter van een ander zegel, waarop drie blazoenen en de bekende Bourgondische vuurslagen voorkomen. Karel de Stoute volgt dit voorbeeld, doch laat ook een paar hondjes, die met zijn paard als medeloopen, aanbrengen. Op haar eerste zegel, waar Maria van Bourgondië te paard zit, heeft de vorstin de vuurslagen weggelegd, doch een tamelijk grote hond doen aanbrengen.

Over de wijze, waarop Maria zegelde, nadat zij met Maximiliaan van Oostenrijk in het huwelijk was getreden, zullen wij later spreken. Toen Maximiliaan als voogd over zijn zoon Philips het bewind voerde, deed hij een zegel maken, dat geheel van de tot dusver vermelde afwijkt. Men ziet den Aartsbering daar zitten onder een Gothischen troonbekel, waarvan de gordijnen door twee engelen worden opgehouden. Maximiliaan is in het harnas en houdt in zijn rechterhand een zwaard; hij draagt den hertogshoed en is met het Gulden Vlies omhangen. Zijn zoon, die naast hem staat, houdt hij met de linkerkant vast. Philips, die als een jong kind is verbeeld, draagt ook den hertogshoed, en houdt een scepter in zijn linkerkant.

Als Philips later zelf de regeering aanvaardt, laat hij zich weder te paard afbeelden. Doch nu galoppeert het ros niet meer, als vroeger; het stapt met fierheid voort. Waren voorheen de vorsten altijd van de rechterzijde gezien voorgesteld, nu is het de linkerkant dien men vindt afgebeeld.

Toen Maximiliaan als voogd voor zijn kleinzoon Karel optrad, deed hij een stempel snijden, dat overeenkomst heeft met den vroeger onder het voogdij-schap gebezige. Wij zien nu den Keizer in zijn volle ornaat, met kroon, zwaard en riksappel op een troon zitten, die reeds in Renaissance-stijl is versierd. Naast hem zit Karel, met den hertogshoed op, den scepter in de rechterhand, en de linkerkant aan het afhangende zwaard. Een eigenaardigheid van dit zegel zijn de elf wapenschilden, die om den rand zijn geschikt.

In 1515 aanvaardde Karel zelf de regeering. Zoo lang hij nog geen Duitsch Keizer was, maakte hij van twee zegels gebruik. Het eerste, van 1516, vertoont hem te paard, in harnas, van links gezien. Het ros galoppeert weer als vanouds, doch de ruiter, die het vizier opgeslagen heeft, is zonder schild, en mist het embleem, dat voor een zegel van het meeste belang is. Zoo gaan dus de traditien uit den riddertijd toen reeds verloren. Om echter zoo duidelijk mogelijk te doen zien, wie bedoeld is, zijn niet minder dan twintig wapenschilden om den rand geplaatst.

Het tweede zegel is van 1519. De Koning zit daar op een troon in Renaissance-stijl, met een zwaard in de rechter en een scepter in de linkerkant. Zestien wapenschilden zijn om de figuur geschikt; daarenboven komt ook nog verscheidene malen het Bourgondisch vuurslag voor, vergezeld van de beide elkaar kruisende boontakken.

(Slot volgt).

EENE VERTELLING.

(Ingeconden.)

Ich bin des trocknen Tons nun satz.

Nylon is een oude grijskop met een jong hart. Zoo iemand wordt niet oud. En toch heeft hij al eeuwen lang meegebouwd. Van den eersten heipaal tot de nok met den vlaggestok inclus, is hij er nog altijd bij. Lang geleden bouwde hij alle huizen alleén, maar in verband met sommige eigenaardigheden van zijn karakter was dit toch een taak boven zijn kracht. Regende het hard en lang, dan zwol hij op, herdenkend de dagen zijnjer jeugd, toen regen voor hem was groei en ontwikkeling. Bescheen hem de zon lang en fel, dan kromp hij inéén, voelend het gemis van het groene looverdak, dat zijn kindsheid beschaduwde. Maakte hij zich voor iets warm en vatte hij vuur, dan deelde hij wel veel aan anderen mee van zijn gloed, maar verteert ten slotte zichzelf. Daarom werd het beter geacht, zijne functien in den loop der tijden wat te beperken. Doch hij blijft een hoofdpersoon, een waardig zoon van zijn vader Silvannus, wiens bezittingen eens de halve wereld dekten.

Lithos is een heel ander man. Dat hij oud is, blijkt wel daaraan, dat hij bij de Pyramiden, bij de oudste Hindoetempels en mogelijk nog vroeger, al meegebouwde. Hij is van zeer goede familie, geparenteerd o. a. aan Pluto, Vulkanus, Neptunus. Waarschijnlijk is hij daarom zoo trotsch en ongevoelig.

Hij is, nu ja, tegen den vallenden druppel niet bestand; maar overigens deert hem water noch wind. Hij smelt niet van warmte en bevriest niet van kou. Zeus mag zijn bliksem slingeren en Nylon in vuur en vlam zetten, hij blijft er koud bij. Alleen vorst na regen kan hem soms leelijk doen scheuren. Maar sedert Schout en Schepenen, onder acclamatie der Vroede Vaderen hebben goedgevonden en verstaan, dat Nylon alleén geen huis meer bouwen mag, sinds dien is Lithos ook in 't westen een hoofdpersoon geworden, gelijk hij reeds lang in 't oosten was en heeft hij terrein gewonnen, waar eersteds Nylon, door den rijkdom zijn vaders, alleen den scepter zwaaidde.

Het is voor den Mensch (*Homo sapiens*, volgens Linnaeus) sedert lang een raadsel, dat twee personen, wier karakters juist in zooverre verschillen, dat ze elkaar aanvullen, nooit, ondanks hun jarenlange samenwerking, tot een nauwere verbintenis zijn gekomen. Zij steunen en dragen elkaar waar 't moet; doch 't blijft bij plicht. Vele jaren geleden werd de verhouding iets beter, toen een gemeenschappelijk gevaar dreigde. De beide Ouden vreesden toen de mededeling van Ferrum, die Nylon verdronk in de balklagen en Lithos soms verving op het dak. Maar spoedig bleek, dat, hoe bruikbaar Ferrum ook was, hij voor de meeste huizen toch hoogstens het geraamte kon leveren en dat zoowel Nylon als Lithos onmisbaar bleven. Zij verdragen elkaar nu meestal goed; doch treden een enkele maal nog als concurrenten op, waar het geldt de vloeren van portalen, corridors en keukens.

Homo sapiens had intusschen de sprek van Jan Pieterszoon Koen tot de zine gemaakt. Verre van te wanhopen, zon hij op middelen om de goede eigenschappen van twee zoo waardige Ouden met elkander te vereenigen, te verbinden in één lichaam. Juist ging Mevrouw Scientia met enige harer dochters voorbij en hij begreep, dat hij het zonder een dier vrouwen niet zou klaar spelen. Hij ging daarop bij de familie een visite maken en werd ontvangen door Juffrouw Mechanica, aan wie hij zijn verzoek voordroeg. Zij was niet onwillig. De twee kloek Ouden bevielen haar beiden. Ze kende ze al zoo lang! Ze had met

ben geleefd, als de kat met de muis. Xylon had ze gezaagd, geschaafd, geploegd, gestoken, gekorven en gedraaid, dat het hem groen en geel voor de oogen werd; Lithos had ze gespleten, gehouwen, geslepen, geperst en zelis in een desintegrator of een andere "Zerkleineringsmaschine" tot poeder vermalen. Ze hadden zich dat welgevallen, zoals men van een schoone vrouw zouveel verdraagt. Xylon beweerde zelfs, dat hij liever door Juffrouw Mechanica onder handen genomen werd, dan door den een of anderen heimhaas-timmerman. Kortom, Homo sapiens bracht de beide Ouden en Juffrouw Mechanica bijeen en het resultaat, dat na lang en zwaar drukken te voorschijn kwam, was een plaat, zoo lang, zoo breed en zooveel streep dik, Homo sapiens verheugde zich zeer en Juffrouw Mechanica lachte stil vergenoegd. Ze stelde onmiddellijk voor, het kind naar zijn beide vaders, Xylon en Lithos: "Xylolith" te noemen. Deze naam, met een kleine toelichting voor iedereen verstaanbaar, vond dadelijk ingang. Er waren echter Panisten, die beter vonden de landstaal te gebruiken, en zoo ontstonden de namen: Steinholz en Houtgraniet.

Homo sapiens ging dan met zijn plaat verheugd de wereld in. Hij schoofde ze op den grond, stond erop, liep erover heen en hij zag dat het goed was. En hij sprak zijn rasgenooten toe, zeggende: "Ziet! deze plaat heeft de deugd van Xylon, want ze is warm onder de voeten. En ze heeft de deugd van Lithos, want ze is antibrandbaar. En ze trekt niet krom en werkt niet; en ze scheurt of split niet. En je slaat niet aan, en ze slaat ook niet uit. Legt ze op uwe trappen en uwe gangen en ge loopt bijna geruisloos. Legt ze in uwe kinderkamer, en hoe daarboven gejoeld en geravot wordt, ge zit beneden rustig."

En hij zeide nog veel meer goeds van zijn plaat. En hij had gelijk, want de plaat was goed.

Het was een bleef echter altijd maar.... een plaat, die niet schroeven op den vloer bevestigd moest worden. Homo sapiens ontmoette Juffrouw Hygieia, en toonde haar zijn plaat. Zij bekeek die aandachtig en hoorde hem geduldig aan. "Homo sapiens", zeide toen de dochter van Aesculap, "gij zijt op den goeden weg. Dit is, wat wij hebben moeten. Maar.... geen platen, als 't je belieft. Hoe zal je in souterrain- en tuinkamers het vocht van den ondergrond keeren en 'zo' de kilheid weren niet.... opgeschroefde platen? Hoe kan ik zieken- en slappezen rein en bacterie-vrij houden als zich in naden stof en vuil kan verzamelen?"

"Le Xylolith est la plus noble conquête que l'homme ait jamais faite."

En het was alsof Buffon zelf berrezen was om dat te zeggen (*)

K.

NED. HERV. KERK TE OVERSCHIE.

Ten vervolge op het schrijven van Jhr. Mr. Victor de Stuers over het behoud van de kerk te Overschie, waarvan wij melding maakten in het nummer van 18 Februari, bladz. 54, vestigen wij de aandacht op een tijdelijk stuk van den architect B. Hooykaas Jr. te Rotterdam, opgenomen in de "N. R. Ct." van Woensdag 1 Maart. In dit stuk komt genoemde heer, wiens kerkvoogden een onderzoek hadden opgetragen, op de questie terug. Kerkvoogden, zoegt hij, hadden

(*) Mochte er onder onze lezers zijn voor wie de betekenis van sommige woorden duister is, dan diene voor hen de volgende verklaring:

Xylon = hout; Lithos = steen; Ferrum = ijzer; Homo sapiens = de met rede begaafde mensch; Zeus = oppergod; Hygieia = gezondheid; Aesculap = god der geneeskunde; Chymia = schrikunst; Scientia = wetenschap; Silvanus = bosgod.

een Lithos te vereenigen. Maar dan ligt de schuld bij Juffrouw Mechanica. Een lastig geval! Ze deed zoo haar best niet drukken! Maar ik kan haar toch niet vragen: „Ach Juffrouw! Kom eens even deze vloer in dit café persen, zoals U de plaat geperst heeft! „Of..... deze concertzaal als t u blieft!“ Ze zou twijfelen, of ik nog wel „sapiens“ was!“ En hij dacht lang na.

"Eureka", riep hij plotseling Archimedes na. „Ik heb er de verkeerde vrouw bijgehaald: ik had Juffrouw Chymea moeten hebben. Die is ook wel een katje om zonder handschoenen aan te vatten; want ze kan leelijk bijten. Maar ze kerft en snijt niet. „Ze is veel jonger dan de andere. Die neemt nog eens rust, maar Chymea nooit. En ze is niet bang van oedeurs, waar een ander van..... Enfin, tot haar wil ik gaan; zoo gezegd, zoo gedaan; men neemt een besluit en men voert het uit! (Vrij naar Dante.)"

Chymea was niet ongenegen te helpen. Zij nam de vezelen van Xylon en het poeder van Lithos en mengde die goed dooréén; daarna kwam ze met een grote kruik uit haar laboratorium aandragen en goot den inhoud over 't mengsel uit. Zoo werd het opnieuw geroerd en gekneed, over den gebeken vloer gespreid en goed vlak gestampt om te drogen. En het droogde ('t was zomer) nogal snel. Na vier-en-twintig uur zou men er over hebben kunnen loopen. Nog een dag, toen werd het nieuwe vloerkleed afgeschuur en moest weer drogen. Daarna werd het met warme lijnolie ingewreven en het was gereed. Daar kwamen de kijkers van alle kanten opdagen! De dames liepen er gewoon overheen en 't was of ze zweefden! De heren stampen zoo hard ze konden, en het klonk zóó zacht! Inmiddels werd het vloertje zeer vuil, want er lag nog geen mat. Economia, de huisoudster, die voorname visite zag aankomen, dweilde even den vloer op. Toen was die opeens weer helder frisch van kleur en..... heelmaal niet nat! Hygieia kwam en was voldaan. Zoo had zij het bedoeld. Terpsichore walste eens rond en zeide dat het nu, zonder de was, al een genot was, zoo'n effen, vlakken dansvloer! Aesthetica was tevreden. Mercurius zeide, dat het succes „reusachtig“ zou zijn. Bacchus en Cambrinus waren erover uit! En Architectura verklaarde, dat ze in haar lange leven nog geen zoo praktische, nette en deugdelijke vloerbekleding had gezien en ze haren talrijken vereerders ten warmste zou aanbevelen. En Homo sapiens, in de wolken over dit succes, riep in blijdschap en vervoering uit:

"Le Xylolith est la plus noble conquête que l'homme ait jamais faite."

En het was alsof Buffon zelf berrezen was om dat te zeggen (*)

K.

gaarne hun oude, eerwaardige kerk behouden; doch de opoffering, gevraagd voor het instandhouden van het gebouw, dat meer waarde heeft om zijn ouderdom dan om zijn kunst, heeft den doordag gegeven om tot afbraak te besluiten.

De heer Hooykaas vermoedt, dat het plan is, zoo eenigszins mogelijk, den ouden schilderachtigen tornen, die 150 M. uit het lood staan, te behouden. Natuurlijk moet hij daartoe ondervangen worden.

BOUWKUNDIG GEZOOTSCHAP TE 'S-GRAVENHAGE.

Vergadering van 24 Februari 1899.

Lezing van Jhr. Mr. Victor de Stuers over "Het Binnenhof" te 's-Gravenhage.

Toen uren open de Voorzitter, de heer Paul de Rie Pz., de vergadering. Een aantrekkelijk ledenstal was opgekomen, nog vermeerdert met een grote schare belangstellenden, waaronder leden van den Haagschen Kunstkring, van de Vereeniging "Die Haghe", van het Genootschap "Art et Industries" en de Pers.

De secretaris van het Genootschap, de heer Jan de Quack, leest de notulen der voorgaande vergadering van 27 December 1898, waarin wordt overgegaan tot het verkiezen van drie bestuursleden voor de statuten Du Rieu, De Baan en Van Waddenooyen. Einduitsing na twee stemmingen was, dat de heeren Du Rieu, Molenaar en Berden tot bestuursleden werden verkozen. Het drietal heersch liet zich de verkiezing gauw walgenvallen.

Alors kwam het oogstelijk, dat de zaal bij uitnemendheid voor alle gelegenheden, waarbij grote menschenallen moesten bijeenkomen. Elk land heeft aan zulk een overdekte ruimte behoefte. Zelfs thans doet zich nog wel de behoefte gevoelen aan eenzaal ter herberging van congressen of grote vergaderingen. Doch de toestand was ook bestaand. Dan werden de wanden met tapeten behangen en was er ook geen parket — „never mind“ — was zond op den vloer deed het coquiste damesschootje gauw wrijving gevoelen.

Ook de kapittels van het Gulden Vlies, twee in aantal, werden er gehouden. De wapens van de i. 1400 daar aanwezige kapittelheeren ziet men nog in de Grote Kerk zeer mooi aangebeeld.

In 1181 heeft er de afzetting van Filips, Koning van Spanje plaats en in 1447 geeft Frederik Hendrik er een laidscher banket, ter gelegenheid van zijn huwelijk.

In 1581 presideert Jacob Cats er de grote vergadering, met het doel het stadsheerschap op te heffen. Tal van slagen, die voorhoede in die zaal Hollands grootstaat verkondigen en juist daarin ziet men waar de Koning van Spanje was, werden onder Lodewijk Napoleon overgebracht naar Amsterdam, waar ze ten doel in een glazen kas zijn opgeborgen.

In 1808 stellen minister Gogel voor de zaal gewoonweg te "demolieren", 't geen gelukkig niet geschiedt. Toch heeft deze zaal nog wel goed gedien. Hij stichtte 't eerste Nationaal Museum (grondslag van het Rijks Museum). Hij wist den Koning te bewegen innen goeds te besteden aan "kunst", later dan de heer Lehman, die bezwaar maakte over slechts f 10/00, die kunst, niet en welwaard hadden gegeven.

Onder Minister Fock mocht de zaal niet worden onderhouden. Men verzuimt der directie van het Kabinet den Koning op te breken. De toenmalige directeur weigert handtekening en hield zich aan het "fy ass, fy rest".

Van alles heeft het gebouw binnen zijn muren gehad. Als het dalk drupt, legde men tafelkleen op den zolder. Dit is zoo wat nog maar 35 jaar geleden. Het vernielde van de kap en het verwoegden daarsen door een oeding neelt f 107,000 gekost. Alberdingk Thijm heeft het hersteld gezegd: "Een ware zotskap op het hoofd der gegeen Majesteit". Achtereenvolgens wijdt spreker uit over tal van bijzonderheden. Zoo gaan de woonvertrekken in de 14e eeuw naar den vijverkast. Men had daar de Belersche kamers; de knutter van Kleef, de Groene stoel, de Libeys, etc. Ons Albrecht van Beieren is de vijver droog gelood — fait galant — tegenover een der Edelbroeders, die bij een waterfeest een kostbare ring in den vijverوض had laten vallen. De rekeningen der kastenaren, die ontzet waren, wezen dit wel uit.

In het rijke tiptperk der Bourgondiërs wordt de kapel St. Maria ten Haghe gesticht, naar 't westen vergroot door Karel den Stoute, Albrecht van Beieren en Jacob van Beieren zijn in deze kapel begraven. Dan had men de kleine kapel, trouwens een oratorium van den graaf. In 1580 komt de eerste predikant en later komt Uyttenbogaert, als voorganger onder de weduwe van Willem den Zegger, Louise de Coligny. Later afgebrand, wordt de kapel weer opgebouwd in 1668 en later weer vergroot (verdubbeld).

De restauratie van de vijvergrotten is niet gelukkig te noemen. Het archief van den Waterstaat beschouwt de lokalen der Kamer, verbouwd de gevels niet zoals te behouden te zijn. 'Als een stijl, die sud-Hollandse moet houden. Overal zijn de moeile kristallen kleine ruïne te verwachten door moderne grote dito van dubbel wit Fransch glas. De restauratie van 1890 onder den architect Nieuwenhuys is alermast gelukkig. De Trivierzaal, in 1697 door Willem III ingang aan de Trive gesticht, is wel mooi — Marst heeft haar gebouwd voor f 35,000. — Bisschopspaleis bestelde de sculpturen en Van der Schueren bezorgde het coloriet. Volgens Roos moet ook die zaal maar gesloopt worden.

De toren van het stadhoudelijk kwartier berustte onder Maurits een valleire — later een observatorium en weer later deed hij dienst om lichttelegraaf uit te oefenen. Willem IV gaat de vertrekken opnieuw bewonen. Willem V is in het stadhoudelijk kwartier geboren. Daar heeft de regent

in 1757 de gehesle kap door brand vernield. De dolle graaf Willem V zou nog in een der annexen gesloten hebben. Dit was in 1358.

In 1698 wordt de Raadkamer van het Hof opgesloten met schilferen van den Laakchen schilder De La Rose, welke verschillende deugden symboliseren.

De nog bestaande kelders van het oude gebouw zijn zeer belangrijk uit een oogpunt van gothischen profaanshouw. Men vindt daar almede den ousten baksteenhouw en oudesten gothischen bouw uit den aanvang der 13e eeuw — o.a. gewelfschilderingen op niet-geprofileerde ribben.

De grote Hofzaal werd vermoedelijk gemaakt door Gerard van Leyden, onder graaf Floris V.

De westgevel is niet regelmatig. De torens zijn verschillend en in den gevel zelf, in de muurzwaarte, bestaat nog een verbindingsgang van den eenen toren naar den anderen, aan 't exterieur te zien in drie kleine luchtbogen.

De kap van deze zaal is zeer merkwaardig, althans voor 1860. Toen werd zij meedogenloos vernield door den grootste vijand van gebouwen.... een onkundig architect.

De architect Boose verklaarde de kap „slecht“.

Een chef-d'œuvre, zoals Londen en Rouen ze slechts nog aanzien, werd miskeerd en vernield.

De grote Hofzaal werd de zaal bij uitnemendheid voor alle gelegenheden, waarbij grote menschenallen moesten bijeenkomen. Elk land heeft aan zulk een overdekte ruimte behoefte. Zelfs thans doet zich nog wel de behoefte gevoelen aan eenzaal ter herberging van congresen of grote vergaderingen. Doch de toestand was ook bestaand. Dan werden de wanden met tapeten behangen en was er ook geen parket — „never mind“ — was zond op den vloer deed het coquiste damesschootje gauw wrijving gevoelen.

Alors kwam het oogstelijk, dat de zaal bij uitnemendheid voor alle gelegenheden, waarbij grote menschenallen moesten bijeenkomen. Elk land heeft aan zulk een overdekte ruimte behoefte. Zelfs thans doet zich nog wel de behoefte gevoelen aan eenzaal ter herberging van congresen of grote vergaderingen. Doch de toestand was ook bestaand. Dan werden de wanden met tapeten behangen en was er ook geen parket — „never mind“ — was zond op den vloer deed het coquiste damesschootje gauw wrijving gevoelen.

Ook de kapittels van het Gulden Vlies, twee in aantal, werden er gehouden. De wapens van de i. 1400 daar aanwezige kapittelheeren ziet men nog in de Grote Kerk zeer mooi aangebeeld.

In 1181 heeft er de afzetting van Filips, Koning van Spanje plaats en in 1447 geeft Frederik Hendrik er een laidscher banket, ter gelegenheid van zijn huwelijk.

In 1581 presideert Jacob Cats er de grote vergadering, met het doel het stadsheerschap op te heffen. Tal van slagen, die voorhoede in die zaal Hollands grootstaat verkondigen en juist daarin ziet men waar de Koning van Spanje was, werden onder Lodewijk Napoleon overgebracht naar Amsterdam, waar ze ten doel in een glazen kas zijn opgeborgen.

In 1808 stelt minister Gogel voor de zaal gewoonweg te "demolieren", 't geen gelukkig niet geschiedt. Toch heeft deze zaal nog wel goed gedien. Hij stichtte 't eerste Nationaal Museum (grondslag van het Rijks Museum). Hij wist den Koning te bewegen innen goeds te besteden aan "kunst", later dan de heer Lehman, die bezwaar maakte over slechts f 10/00, die kunst, niet en welwaard hadden gegeven.

Onder Minister Fock mocht de zaal niet worden onderhouden. Men verzuimt der directie van het Kabinet den Koning op te breken. De toenmalige directeur weigert handtekening en hield zich aan het "fy ass, fy rest".

Van alles heeft het gebouw binnen zijn muren gehad. Als het dalk drupt, legde men tafelkleen op den zolder. Dit is zoo wat nog maar 35 jaar geleden. Het vernielde van de kap en het verwoegden daarsen door een oeding neelt f 107,000 gekost. Alberdingk Thijm heeft het hersteld gezegd: "Een ware zotskap op het hoofd der gegeen Majesteit". Achtereenvolgens wijdt spreker uit over tal van bijzonderheden. Zoo gaan de woonvertrekken in de 14e eeuw naar den vijverkast. Men had daar de Belersche kamers; de knutter van Kleef, de Groene stoel, de Libeys, etc. Ons Albrecht van Beieren is de vijver droog gelood — fait galant — tegenover een der Edelbroeders, die bij een waterfeest een kostbare ring in den vijverوض had laten vallen. De rekeningen der kastenaren, die ontzet waren, wezen dit wel uit.

In het rijke tiptperk der Bourgondiërs wordt de kapel St. Maria ten Haghe gesticht, naar 't westen vergroot door Karel den Stoute, Albrecht van Beieren en Jacob van Beieren zijn in deze kapel begraven. Dan had men de kleine kapel, trouwens een oratorium van den graaf. In 1580 komt de eerste predikant en later komt Uyttenbogaert, als voorganger onder de weduwe van Willem den Zegger, Louise de Coligny. Later afgebrand, wordt de kapel weer opgebouwd in 1668 en later weer vergroot (verdubbeld).

De restauratie van de vijvergrotten is niet gelukkig te noemen. Het archief van den Waterstaat beschouwt de lokalen der Kamer, verbouwd de gevels niet zoals te behouden te zijn. 'Als een stijl, die sud-Hollandse moet houden. Overal zijn de moeile kristallen kleine ruïne te verwachten door moderne grote dito van dubbel wit Fransch glas. De restauratie van 1890 onder den architect Nieuwenhuys is alermast gelukkig. De Trivierzaal, in 1697 door Willem III ingang aan de Trive gesticht, is wel mooi — Marst heeft haar gebouwd voor f 35,000. — Bisschopspaleis bestelde de sculpturen en Van der Schueren bezorgde het coloriet. Volgens Roos moet ook die zaal maar gesloopt worden.

De toren van het stadhoudelijk kwartier berustte onder Maurits een valleire — later een observatorium en weer later deed hij dienst om lichttelegraaf uit te oefenen.

Willem IV gaat de vertrekken opnieuw bewonen. Willem V is in het stadhoudelijk kwartier geboren. Daar heeft de regent

van Brunswick geweest. Daarna wordt een tweede staafje gebouwd (de tegenwoordige te Kamer). Controleur Gisself en Gouverneur den Linden zitten in 1798 het gebouw voor f550.000.

Eindelijk in 1795, den 18° Januari, vertrekt Willem V, welk vertrek hij bij proclamatie aan de Staten-Generaal bekend maakt. Lodewijk Napoleon huisvest er sene papillenschool in en in 1815 komt het gebouw tot zijn tegenwoordige bestemming.

"Ziehier" zei de heer De Staets, "enkele grepen uit de geschiedenis van het Binnenhof. 't Was mij niet moeilijk om in zo'n korte tijd u een voldoende samengeschakelde vertelling te geven. Wijks ik dat doen, dan zou de nacht en nog wel een dag er bij moeten komen.

"Deel van mijne beschrijving van een zo gewichtig complex van gebouwen als op en rond het Binnenhof aanwezig is, was: 'Hetzelfde en liefs te verwelken in ruime kring bij elk rechtsgedraad en koningsrespecterend Nederlander'.

Een daverend applaus, genoegende geestdrift voor sprekers woorden brak los en 't was den heer Du Rieu uitstekend gegeven Jhr. De Staets hartelijk dank te behuigen voor zijn schoone, belangrijke en herzame rede.

Toen sloot de voorzitter der vergadering en nog daarna onderhief Jhr. De Staets tal van wo-bijgören sangende de foto's en de prenten, uit zijn portefeuilles daar aanwezig.

Het was voor het Bouwkundig Genootschap een schone avond, die lang in herinnering zal blijven.

JAN DE QUAC:

Secretaris van het Bouwkundig Genootschap.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. AFDELING 's-GRAVENHAGE.

In de vergadering, Vrijdag 24 Februari gehouden, werden commissies benoemd tot beantwoording van drie vragen, door het Bestuur gesteld, nadat was besloten, de vragen 4 en 5 niet te behandelen.

De heer J. H. W. Leliman, polytechnisch student te Delft, hield een voordracht over een roos door het Moesdal en den Klaas, daar een groot aantal photo's en schetsen toegelicht.

Vervolgens gaf de heer Metzelaar enige mededelingen omtrent een oud snoedwerk, aanwezig voor een muur van een gebouw te Bergen op Zoom, waarvan een tekening was vermaardig door den heer Verhoef, Rijksopzichter, die deze tekening aan de afbeelding ten geschenke had gegeven.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE LEIDEN.

het galvaniseren over 't algemeen niet te bijtende stoffen plaats vindt, waardoor het giet ijzer kracht verliest, weinig gebogen kan worden en waardoor het zink zoo spoedig afbladert.

Om tot het gewenste doel te gresken, dat hem na vele jaren mocht is mogelijk gelykken, stelde hij zich de volgende drie vragen:

10. Hoe reageert men juist onder bijtende stoffen, zoodat het geslekt is tot galvaniseert?

20. Wat moet men doen, om juist niet gesmeerd metaal te doen galvaniseert?

30. Hoe kan men zorgen, dat gegalvaniseerd ijzer niet zo broos is en zo spoedig afbladert?

Er wordt gegalvaniseerd door mensen, die noch in de praktijk, noch in de theorie voldoende kennis van de metalen hebben. Er zijn verschillende soorten van ijzer, die ieder verschillend behandelbaar moeten worden.

Door vele proeven en het den heer Reijenga gevinkt, iets te vinden om het ijzer zonder bijtende middelen geschikt voor het galvaniseren te maken, zodat het zijn volle kracht behoudt, terwijl de prijs hiervoor niets hoger hoeft te zijn. Op zeer vervaardende wijze — het was een lust om te zien, hoe spoedig alles in zijn werk ging — het de begaafde weeken zijn, hoe men goed galvaniseert, hoe men galvanisch vermeidt, hoe men staalplaat, dat reeds roestig was, niet zink doet aanslam, zoodat men een gehouff effen grond krijgt. Ijzer zo behandelbaar, behoudt zijn kracht en bladert niet af, hoe men het ook sluit en buigt. Het giet en het weekje metaal worden een lechau.

Daarna spreekt de heer B. over het gegalvaniseerde plaatje, dat ook niet de bijtende middelen bewerkt wordt. Het gewone gegalvaniseerde ijzer is wel geschikt voor dakbedekkingen of luchtpijpen, doch niet voor voorwerpen, waaraan gekroest, gerold of gekant moet worden, of voor voorwerpen, waarin men bijtende stoffen woucht te bergen. Hierdoor moet het gegalvaniseerde, vermeideerde ijzer gebruikt worden; het andere is kort van duur. Daarom gebeurt het, dat de fabrikant van het zuivere, gegalvaniseerde ijzer de levering niet mag uitvoeren, omdat.... het goede werk iets duurder is. Boven dien is het te weinig bekend, wat goed gegalvaniseerd ijzer is. Het komt ons voor, dat het feitelijk van den heer Reijenga alle aandacht verdient, zoodat hij zich genut kan aubereiden bij H.H. bouw-kundigen, architecten en timmerlieden.

De heer Hoekstra vraagt of het zogenoemde start voor kachelpijnen ook roest, als het de heuvengemengde werking ondergaan heeft. De heer Reijenga antwoordt, dat het dan niet roesten kan.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1087. Vergadering van 1 Maart 1899.

Na opening der vergadering en lezing der nummerd kwaad het adres van den Minister van Binnenlandse Zaken, evenals op de vorige vergadering, aan de orde en werd dit zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Bet verzoek van de Beeldhouwersvereniging om het Gremietshapslokaal te mogen gebruiken, en daarin eenmitteveerdgaderingen te houden, werd goedgekeurd.

Voorstel werd naar aanleiding einer destitueffene vraag besloten, dat 't Heilige middelen overweging van van het lokaal meer een werkelijk sociëteitslokaal te maken ten einde de gezelligheid en aansluiting voor der jongens leden te bevorderen.

Hieraan werd door den heer Joseph Uyters een onderwerp ingeleid, getiteld: „De hoofdingen der Nederlandse Renaissance gewencht tot ontwikkeling van moderne kunst?"

Spreker sette mee, waaron, hij zichzelf geen minnaar van renaissancekunst noemt, maar de voorkeur geeft aan de daaraan voorafgaande periode van de zestiende eeuw, meestig die oppositie van den heer G. James uitlokte. De heer Cuypers besprak verder de moderne kunststijlen en zag toch nog liever de renaissance op goede wijze nagegaagd, dan de volgen zijn inzichten wettige en geraffineerde moderne kunststijlen.

Dese reeks van ideeaen werd ander toegelegd door tal van platen, terwijl voortdurend een opgericht debat plaats vond tussen den spreker en de heeren Lammerik, Jansen en Van Buren.

Nadat de heer Van de Bosch verzoekt had de tentoonstelling van den Engelschen architect Vissey, welke om te Rotterdam gehouden wordt, ook in Amsterdam te doen houden, werd de goed beschreven vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. In een op Maandagavond in het Montelbaansgebouw gehouden vergadering van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, vertegen de heer Weismann de aandacht der leden op de aangekondigde sluiting van de N. Z. kapel in de Kalverstraat.

De Voogd heeft vervolgens mede, dat 40 leden op de lijst betreffende het oprichten van serapeen bij een eventuele koninklijke Koningin, geteekend hebben, waaronder 2 helpen verklaard, geen tekening te zullen indienen. De tijd van indiening van die tekeningen, waarbij naar verkiezing een strafverstrekking of een oordeel voor genomen kan worden, is bepaald op 1 September 1899.

De heer B. Beningh houdt naar aanleiding van enige tentoongestelde monstren een bijdrage over de asthetiekleding.

Daarna houdt de heer H. Reijenga Tz., fabrikant van goeden en gedreven sinken bouwmaterialen met een galvaniseringrichting alhier, een hoogst interessante lezing met uitstekend gedraagd en verheldende proeven over het galvaniseren van gemaaid, gogenen en getrokken ijzer. De spreker leunt niet voorbedezen aan, dat

— Maandag 21 Februari werd te Amsterdam de eerste algemeene vergadering gehouden der Vereeniging tot vereiling van het ambacht door proeven van bekwaamheid. De waarn. voorzitter, dr. P. J. H. Cuypers deelde mede, dat deze vergadering eenige vroeger wordt gehouden, dan het aanzankelijk voorstellen was om de voorbereiding te bespoedigen. ten einde reeds het volgende jaar de gelegenheid te kunnen verleenen om proeven van bekwaamheid te doen afleggen.

Uit het jaarsverslag van den secretaris, den heer H. L. Boersma, bleek dat op dit ogenblik toestreden 119 personen en 22 vergaderingen. De financiële stand is als volgt: jaarlijksche bijdragen f 217, van vergaderingen f 54. Op dit ogenblik beschikt de penningmeester over f 1233, waardoor echter te rekenen zijn de gelden speciaal voor de uitgaf van het handboek. Men mag het bedrag der jaarlijksche inkomen niet hoger stellen dan f 1000. De toestand geeft reden, wel tot dankbaarheid, maar stellig niet tot voldaanheid.

Voor de eerste afname van proeven is f 7000 nodig. Het comité is van oordeel, dat de vereeniging minstens hierin moet doel te zetten voor f 2000. De rest hoopt men als statutenbijdrage te ontvangen, waartoe reeds stappen zijn gedaan. Dringend noodig blijft een ijverige propaganda door persoonlijke opwakkering en het houden van voorstellingen.

HELMOND. De belanghebbenden bij den ingallen waterstaet, de heeren Van Buitenhof en Van Neerden, samens, de heer J. Schot, ingenieur, en het gemaatschappij, zijn overeengekomen om over te gaan tot een benoeming van deskundigen.

De commissie van deskundigen zal bestaan uit drie leden: een te benoemen door B. en W., een door de aannemers en een door den koninkrachter.

GOUWE. De commissie voor de restauratie van de St. Janskerk heeft een circulaire verspreid.

Na in korte trekken de historie der kerk te hebben medegedeeld en op de belangrijkheid van het gebouw als kunstwerk te hebben geweten, refereert de commissie het feit, hoe dat gebouw door den tijd onherroepelijk dreigde te worden gesloopt, tot tijds en wijle zich hadden ontvougd voor de restauratie aangeraden en daarmee niet den stem van het Rijk, de provincie en de gemeente, konken aanvangen.

Bestond de verwachting, dat particuliere stemmen voor dit grote werk, op f 20.000 bezuiden, tot een minimum beperkt zou kunnen blijven, de aangevallen werkzaamheden hebben daan zien, dat niet die som een volkomen herstelling niet kan worden verkregen, indien waarom de commissie een beroep doet op de ingezeten van Gouda, om 'n het kerkgebouw en de kostbare glasschilderingen voor ondergang te bewaren.

Kerkvoogden der Hervormde gemeente droegen, na overleg met de Regering, aan de architecten Jos. Th. J. Cuypers en W. Kromhout Ct. het ontwerp van een plan voor de restauratie op.

LEIDEN. Het stadhuis, een belangrijk gebouw van 't jaar 1654, dat thans een voorgevel heeft uit het begin der eeuw, zal hersteld en inwendig verfraaid worden, volgens advies, verstrekt door een commissie uit het bestuur der „Maatschappij t. h. der Bouwkunst", evenals dit enige jaren geleden geschiedde voor het raadhuis van Bolsward. De Raad besloot f 13.000 voor restauratie en verluring toe te staan; de herstelwerkzaamheden zijn aangebesteed voor f 11.563 en moeten in November gereed komen.

De uitvoering zal geschieden onder directie van den gemaatschappij G. Olthoff.

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit is bij den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten benoemd tot Rijksinspecteur voor de spoorwegen J. van Leeuwen Jr., thans district-inspecteur der spoorwegdiensten.

— Bij den Waterstaat in Neder-Indië is: vervol ontstaan verleend aan den ingenieur B. kl. J. J. Scherpesteekenaar, om Zoo noodig direct in dienst te treden, praktisch en theoretisch ontwikkeld en over de beste refer. kunnende beschikken. Adres nr. 54 Bureau des.

**GEVRAAGD, om dadelijk
in dienst te treden.**

Opzichter-Tekenaar,

R-K. Salaris f 70 à f 80 per maand. Aanbieding-n met referentie aan het Bureau van dit Blad, onder lett. N. A.

H. & J. SUYVER FABRIKANTEN VAN

Stoomketelsen Werktuigen,

op de Intern. Tentoonstelling te Amsterdam 1893 beoordeeld met EERSTE DIPLOMA (hoogste onderscheiding).

Middelste Teken en Keerpunt, Bickerstraat
AMSTERDAM.

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 156 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filial: 55 Eddington.

Hoofdag voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barneveld. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Persoonliche Badkuipen, Jijfuren Badkuipen. — Closet, Washafel, Urinair, etc. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plating en insituering in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruiklijke recht.

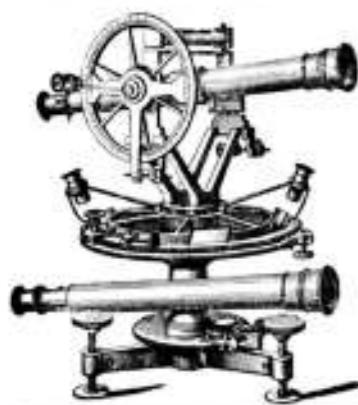
MEIJJES & BOSCH, Asphaltfabrikanten.

WIJHE (Holland)

Leggen: HOUTCEMENTDAKEN, ASPHALTDAKEN en ASPHALTVLOOEREN.

Fabriek: ASPHALTDAKPAPIER, HOUTCEMENT, ISOLEERPLATEN, CARBOLINEUM, etc.

Directe levering. Prima referentie. Concurrerende prijzen. Veeljarige garantie.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
TAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN
LANDMETERS, TEEKENAARS, ENZ.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

„ANTI-STONE”. Beste en goedk. Reagens tegen Ketelsteen in Stoomketels.
Groote Kolenbesparing.

VANE & Co., Atlasworks, Amsterdam.

T. J. Sanders Co.

TH. W. SANDERS & Co.,
Chemicalien.

BLOEMGRACHT N°. 81. AMSTERDAM.
leveren tot zeer billijke prijzen speciaal voor HIL. bouw-
ondernemers:

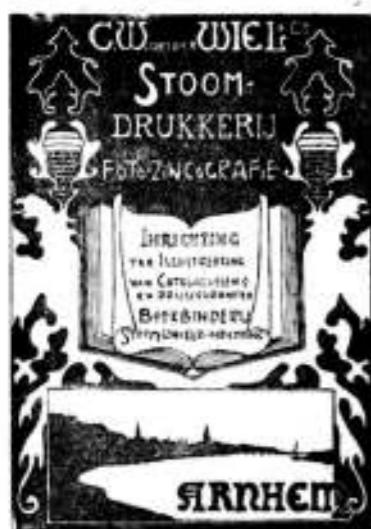
Carbolineum „AVENARIUS”,
HEEGRAS, BLAKKENWOL, HESIE, PIJPEWAVEL enz.

Prijsvraag-

Het Bestuur van het Departement WILDERVANK van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen schrijft een Prijsvraag uit voor de stichting van een VOLKSKOFFIEHUIS, tevens Logement.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij den Heer J. SICCAMA, Architect te WILDERVANK.

J. TEMMINCK, Secretaris.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-den bavvloer en Braaiovens.

Ten overstaan van den Notaris P. C. L. Eiken-dal zal op MAANDAG 6 MAART 1898, des avonds te 7 ure, in het Vendhuus der Notarissen, in de Nobelstraat te 's-Gravenhage, in het openbaar worden Verkocht:

ELF PERCELEN BOUWTERREIN,
gelegen te 's-Gravenhage, als:

Zeven percelen aan de Malakka-straat, ongeveer terzelfde grootte van ruim twee aren, breed ongeveer 6 meters 50 centimeters en diep ongeveer 31 meters 74 centimeters, met gedeelte der daarachter gelegen sloot, kadastraal bekend onder Sectie P, nummers 5713 en 5716, beide gedeeltelijk, en

Vier percelen aan de Borneo-straat, ter diepte van ongeveer 18 meters en waarvan het perceel hoek Borneostraat en Malakkastraat breed is 10 meters 18 centimeters, en de drie overige elk 7 meters; het laatste perceel met een gedeelte van de daarlangs gelegen sloot; kadastraal bekend als voors;

en de

AFBRAAK

tot op den begane grond van een Fabriekengebouw, zijnde de Succursale van de „Brood- en Meelfabrik te 's-Gravenhage”, met afzonderlijke loodsen en zich daarin bevindende, in goeden staat zijnde Stoommachine van ± 20 paardekrachten met drijfwerk en twee staande ketels en zo goed als nieuwe Dynamo voor elektrische verlichting.

De percelen worden afzonderlijk en gecombineerd te koop aangeboden.

Degene aan wie de gezamenlijke percelen bouwterrein zullen zijn toegezwezen, heeft het recht de gebouwen te naasten, onder bijbetaling van 5 pCt. van de som, waarvoor de afbraak daarvan voorlopig zal zijn gegund.

De fabriek is gunstig gelegen en voor alle doeleinden geschikt; de verkoop geschiedt onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat op het terrein of eenig gedeelte daarvan nimmer de brood-, koek-, beschuit- of banketbakkerij zal mogen worden uitgeoefend.

Te bezichtigen Maandag, van 1 tot 4 ure.

De percelen bouwterrein te aanvaarden bij de betaling der koopprijs op 1 Mei aanstaande. De gebouwen ter amothe terstond na de zuining, als wanneer de koopprijs daarvan moeten betaald worden.

Veilingsprijzen:

Perceel I f 4525	Perceel VII f 5000
II - 4525	" VIII - 8100
III - 4575	" IX - 5400
IV - 4575	" X - 5050
V - 4700	" XI - 5125
VI - 4875	" XII - 7600

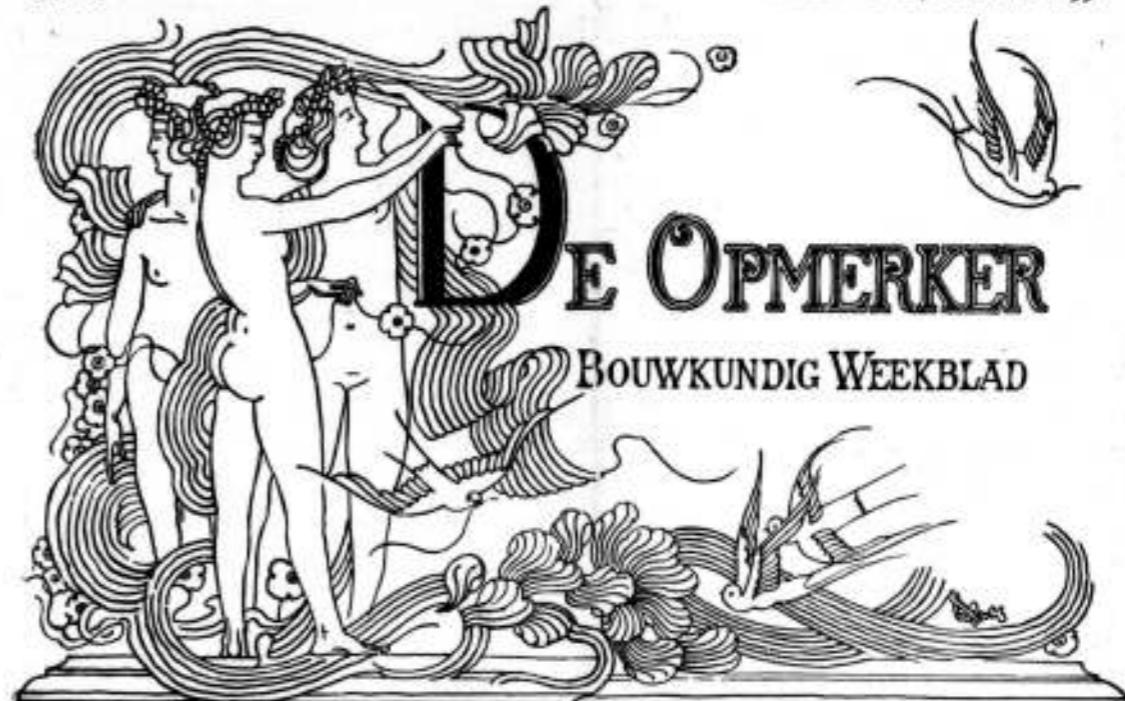
Nadere informatie zijn te bekomen ten kantore van voornoemden Notaris MIKENDAL, in het Noordeinde nummer 38 te 's-Gravenhage.

Voor de percelenbeschrijving en de scheitsteekening van het terrein zie men de verkoopbijlagen, die ten gemelde kantore te verkrijgen zijn.

**Houtbereiding tegen bedersf
Kyaniiseerinrichting.**
H. LENsink,
HOUTHANDEL, ARNHEM,
levert passlaar gekyaniseerd (rot
en zwamvrij)

Rasterwerken, Schuttingen, Vloeren
Vlaerribben, Broebakken, enz. enz.
**Eenig zeker werkend renk- en
kleurloos middel.**

Ter drukkerij der Naamsloze Vennootschap
„Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Huize van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-mie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke sommen bij vooruitbetaling niet f 0.25, zonder plaat f 0.15.

BIJ DE PLATEN.

Het ontwerp van een woonhuis te Dordrecht, op de bij dit nommer behorende platen afgebeeld, is van de hand van den heer P. du Rieu Pz, bouwkundig ingenieur te 's-Gravenhage.

ZEGELS.

(Slot van pag. 69).

Toen Karel Keizer geworden was, bezigde hij natuurlijk een ander zegel. Men ziet den vorst daar zitten met de keizerskroon op, die hier nog den vorm heeft van een ring, door twee elkaar kruisende buigels gedeckt; ook Maximiliaan had zalk een kroon op het hoofd. De Keizer heeft verder de gebruikelijke insignes, zwaard en wereldbol. Zijn troon vertoont rijke Renaissance-vormen, de stempelsnijder heeft reeds een poging gedaan om een perspectievelijk effect te bereiken en doet ons zien, dat de goede tijd der zegels ten einde loopt. Naast den Keizer staan de zallen van Hercules, door twee letters H in gotisch schrift nog nader aangeduid. Aan den eersten zuil hangt het wapen van het H. Duitsche Rijk, gedeckt door een kroon, gelijk aan die van den Keizer. Het wapen, dat aan de tweede zuil hangt, is dat van Spanje, zoals Karel, zijn vader en zijn zoon dat voerden. Het wordt gedeckt door een kroon, die blijkbaar als koningskroon bedoeld is, doch die geheel overeenkomt met wat later als de gravenkroon gold.

Pas Philips II, de laatste Hollandse graaf, maakt op zijn zegel gebruik van een kroon, die aan de tegenwoordige koningskroon doet denken, doch die slechts twee elkaar kruisende buigels heeft. In 1557 noemt Philips zich op zijn zegel Koning van Spanje, Engeland, Frankrijk en de beide Siciliën, doch sedert 1558 laat hij Engeland en Frankrijk weg.

De troon, waarop Philips zit, is in Vlaamschen Renaissance-stijl geordoneerd, en niet leeuwen, cariatiden en kinderligurnetjes al te overladen. Dit zegel is het eerste, waarop men het gelaat van den afgebeelde vorst naar de natuur vindt weergegeven. De heraldieke overdaad uit den tijd van Maximiliaan en Karel V is verdwenen. Philips bepaalt zich tot twee wapens, waarvan het ene hem als koning, het tweede hem als aartshertog doet kennen.

Beschouwen wij nu de heraldische figuren, die op de zegels voorkomen, wat nader. In de eerste plaats treft het ons, dat een kroon, zonder welke geen wapen thans denkbaar schijnt, in de middeleeuwen bijna nergens gevonden wordt. Alleen koningen en keizers deden er zich mede afbeelden. Maar zelfs machtige vorsten als Philips de Goede en Karel de Stoute brengen boven hun wapen geen kroon aan. De herbergshoofd komt pas voor op het zegel van Philips den Schoonen.

Zelfs van den helm wordt pas betrekkelijk laat als schildbedekking gebruik gemaakt. Op het tegenziegel van Floris V ziet men het wapenschild van Holland, dat den toen in zwang zijnde spitsboogvorm vertoont, als borstschild van een adelaar. Zoo is ook het tegenziegel van Jan I en van de graven uit het Henegouwsche Huis, die de vier leeuwen van Henegouwen in hun schild voeren.

De graven uit het Beiersche Huis veranderen den enkelen in een dubbelen adelaar. Willem van Beieren gebruikt den ouden schildvorm, doch iets minder puntig; Beieren is met Henegouwen gekwartileerd. Albrecht zegelt, als ruwaard, in 1357 met een derzelijke zegel, waarop echter het schild van Beieren alleen voorkomt. Doch later, in 1380 bezigt hij het zegel, dat vroeger in Willens tijd dienst dreef; doch met de verandering, dat hij zich geen graaf, doch ruwaard in het randschrift doet noemen.

In 1388 zien wij voor het eerst den helm met zijn sieraden op een zegel verschijnen. Het is, blijkens het randschrift, dat van „hertog Albrecht van Beieren". Het schild, in vorm gelijk aan de vorige, is schuin geplaatst. Op de hoogste punt rust de helm, die nog naast niet van die, door Floris V gedragen, verschilt. De helmkleeden zijn zeer klein, en een kroon, vrijwel als de tegenwoordige gravenkroon, rust op den helm. Het helmteeken is een bos pauwenvederen.

Albrecht had in 1404 een ander zegel, waarop de wapens van Beieren en Henegouwen afzonderlijk voorkomen, doch ook gecombineerd, en dan weer gedekt door een helm, doch anders van gedaante dan de vroegere.

Willem de Goede is de eerste, die van een schildhouder georiënt maakt. Zijn zegel van 1406 geeft een leeuw te zien, die, in den Hollandschen tuin gezeten, het schild van den hertog in zijn klauwen houdt. Doch in 1411 verschilt zijn zegel bijna niet van dat van Albrecht.

Jan van Beaufort en Jacoba van Beieren hebben als schildhouders wilde zwijnen. Bij den hertog is het schild schuin geplaatst; de zwijnen staan daarop met hun achterpoten, tewijl zij met hun voorpoten den ongekroonden gesloten helm vasthouwen. Het zegel van Jacoba herinnert aan dat van haar vader; een wild zwijn zit in den Hollandschen tuin en houdt een schild met een blazoen, samengesteld uit die van haar genaam en haar vader.

Hertog Jan van Beieren heeft een zegel, dat is samengesteld op dezelfde wijze als dat van Jan van Brabant. Maar de helm heeft een kroon en geen dekkleeden, het helmteeken is een bos pauweveeren, en de tenanten zijn griffioenen.

Ietwat zonderling zijn de tegenzegels van Philips den Goeden. De tenant, een leeuw, heeft daar den helm, die gesloten is, op, zoodat er van den leeuwenkop niets te zien is. De helm verandert nu ook van vorm en de helmkleeden worden groter. In 1450 komen twee leeuwen als tenanten voor, en zien wij voor het eerst het schild rechttop staan. De tenanten houden echter meer den helm, dan het schild vast.

Toen Karel de Stoute de regeering nog niet aanvaard had, bezigde hij een zegel met schuin geplaatst schild, ongekroonde helm en twee leeuwen als tenanten. Later, na zijn vaders dood, zegelde hij geheel als deze, natuurlijk met veranderd randschrift.

Wij vermeldden vroeger reeds, dat Maria van Bourgondië haar wapen door twee engelen deed vasthouden. Op haar tegenzegels vinden wij telkens één engel als tenant. Het schild behoudt echter den ouden spitsboogvorm.

Toen Maximiliaan van Oostenrijk met Maria samen regeerde, kwamen hunne beide schulden op het zegel voor, gehouden door een leeuw met een helm op, die door een hertogshoed is gedekt, en die eigenaardig vertakte helmkleeden heeft, welke sedert steeds gebruikelijk bleven.

Pas in den tijd van Philips den Schoonen wijzigt zich de vorm van het schild. Was het tot dusverre zoal niet volkommen driehoekig meer, dan toch naar beneden sterk gepunt, nu wordt het vrijwel vierkant, en van onderen afgerond. Deze vorm blijft in de 16e eeuw de meest gebruikelijke, en ondergaat geen wijzigingen van betekenis in Keizer Karel's tijd. Philips II voert den schildvorm in, die van onderen in den accoladevorm eindigt. Die vorm, in den vervaltijd der heraldiek ontstaan, heeft sedert overal het burgerrecht verkregen. De dagen liggen nog niet ver achter ons, dat men dit schild, dat h. v. op onze munten gevonden wordt, als het schild bij uitnemendheid beschouwde. Het ontstaan van dezen vorm vindt waar-

schijnlijk zijn oorsprong in de samengesteldheid van het Spaansche wapen, die werd het schild afgerond, tot moeilijkheden aanleiding gaf.

Zoo hebben wij dan nu de zegels der Hollandsche graven, van Willem II af tot Philips II toe besproken, en enkele der eigenaardigheden, die de blazoenen vertoonden, vermeld. Onze mededeelingen komen niet altijd overeen, met wat de hedendaagsche schrijvers over heraldiek opmerken. Maar de zegels vormen bronnen, aan wier echtheid niet te twijfelen valt, al passen zij kwalijk in de later opgebouwde systemen.

Ook de zegels der edellieden verdienen de aandacht. Dirk van Brederode gebruikte in 1296 een stempel, die twee borstbeelden vertoont; de andere ridders van dien tijd zegelen met hun wapen, op een schild, doch zonder helm of ander bijwerk.

In 1395 daarentegen is de helm, met zeer kleine helmkleeden, doch met een helmteeken, reeds algemeen in gebruik. Het schild wordt dan schuin geplaatst. Langamerhand komen de tenanten nu in zwang, al blijft het schild zijn schuin stand behouden; die tenanten houden meestal den helm vast. Behalve leeuwen woeden ook dikwijls vrouwen als tenanten gekozen. Is slechts één vrouw aanwezig, dan draagt zij met de rechterhand den helm, en houdt met de linker het schild vast. Soms blijft het schild gelicel weg en wordt de helm alleen voldoende getoond.

Het bescheiden zegel van Jan Wouters, „deswaerder s hertogen van Bourgoungen", van het jaar 1474, bewijst, dat toen ook anderen dan edellieden reeds een wapen voerden. Het blazoen verbeeldt een boom, het schild wordt gehouden door een vogel met menschenhoofd; de helm, het teeken van den adel, onthreet.

De geestelijke heeren bezigden langwerpige zegels; wapens komen daar meestal niet op voor, doch in den regel ziet men er óf den patroon van den geestelijken, óf de persoon die zegelde zelf op afgebeeld. Maar het is soms moeilijk, om uit te maken, wie door den stempelsnijder bedoeld werd. Zoo ziet men h. v. op het zegel, dat de prior van het Reguliersklooster te Haarlem in 1426 gebruikte, onder een Gotische baldakijn twee personen, die evengoed vrouwen als monniken zouden kunnen zijn. Maar het randschrift spreekt van „visitationis beatae virginis", zoodat Maria en Elisabeth bedoeld worden.

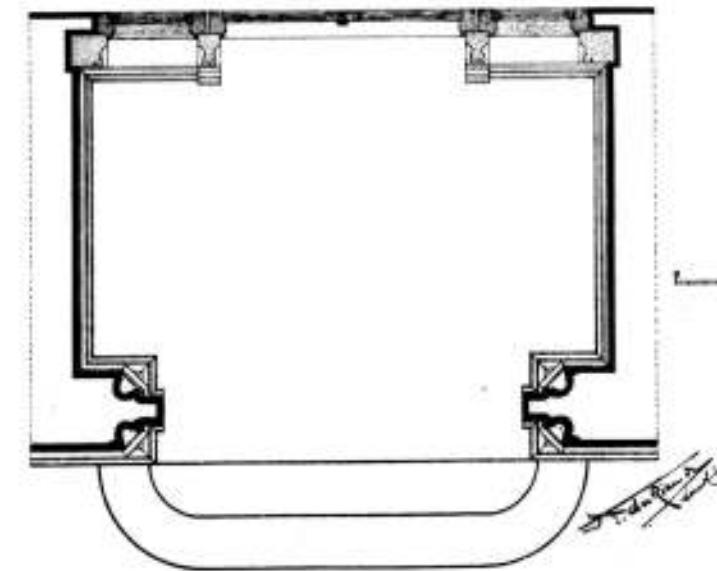
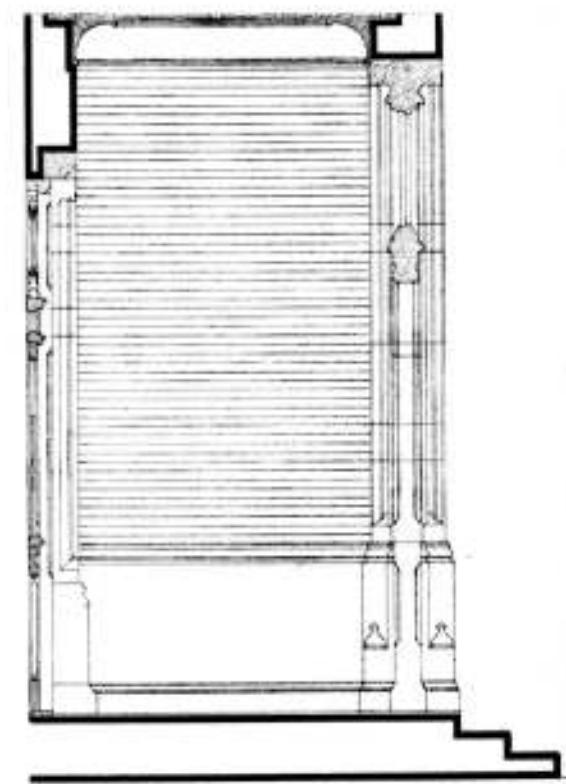
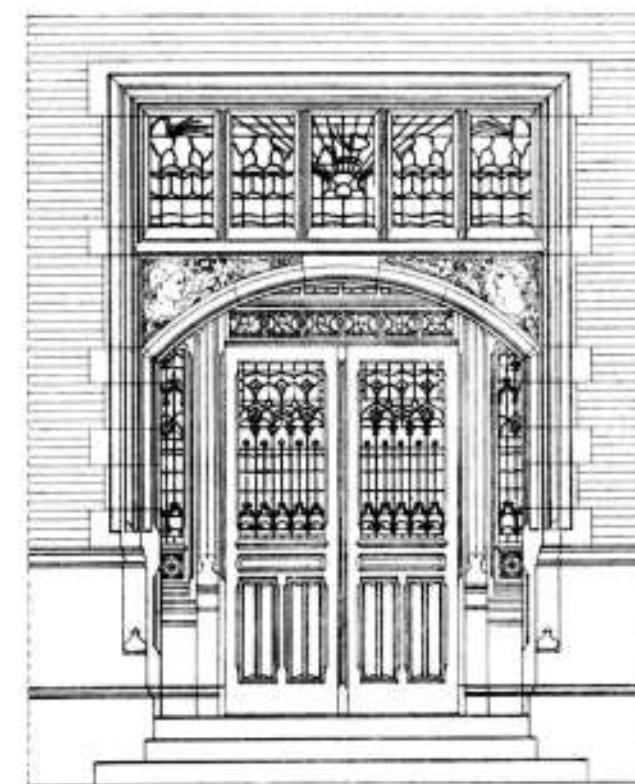
Ten slotte volgt nog iets over de zegels der steden. Men zou meenen, dat daar de heraldieke emblemen vooral toepassing moeten gevonden hebben. Dit is echter niet het geval. De stad onderscheidde zich van het dorp door de muren, wier bouw pas mocht beginnen, als de vorst de stedelijke rechten verleend had. Die versterkingswerken zijn het dan ook, welke wij op de meeste stedelijke zegels weervinden. Een voorbeeld is dat van Alkmaar; het lijdt geen twijfel, of het wapen door die stad gevoerd, is een navolging van het zegel. Ook de zegels van Schiedam en Oudewater vertonen de stadsmuren; hier is de Hollandsche leeuw, schoon op zeer bescheiden schaal, tevens aangebracht. Rotterdam zegelt met een toren, die wel iets van den St. Laurenstoren heeft, en die toch ook waarschijnlijk als een verdedigingswerk moet beschouwd worden. Twee leeuwen dienen als tenanten.

Dat de stad Amsterdam een koggeschip in haar zegel voerde, mag als bekend worden beschouwd. Dat de twee mannen, in het schip geplaatst, een Hollandsche graaf uit het Henegouwsche huis en de bannierdrager van Amsterdam zijn, lijdt geen twijfel.

Een eigenaardig zegel is dat van Hoom. In een

DE OPWERKER 1899.

POORTJE VAN EEN WOONHUIS TE DORDRECHT.

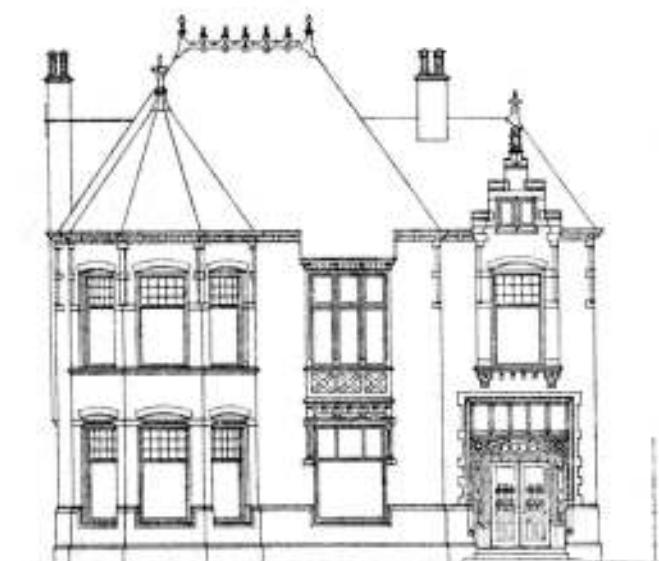
SCHAAL.

Photolith van G.J. Thijssen, Arnhem.

DE OPMERKER 1899.

Woonhuis te Dordrecht.

34 ° JAARGANG.

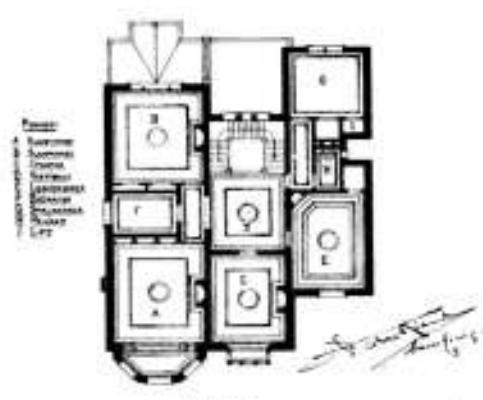
VIA DEI DREVET

SCHAAL

BESANT SHURE

SCHAAL

Foto's: G.J.Thijssen, Arnhem

Gothische architectuur is hier de H. Cyriacus, de patroon der stad geplaatst, die het blazoen van Hoorn houdt. Twee engelen staan naast hem.

Gouda heeft als zegel het wapen der stad; ook dat van Haarlem is evenzoo. Doch in dit laatste geval zijn twee engelen als tenanten aanwezig en rust het schild op een duivelachtige figuur, vermoedelijk een toespeling op het devies der stad „Vicit vim virtus", de deugd overwint het geweld.

Uit wat wij hierboven opherkten kunnen, voor de Nederlandsche wapenkunst, de volgende besluiten worden getrokken.

Tot 1400 ongeveer toe wordt het schild zonder helm gebruikt. De driehoekige schildvorm, die langzaamhand iets minder puntig wordt, blijft tot het einde der vijftiende eeuw in zwang. De schilden behouden tot ongeveer 1450 den schuin stand, die ook nog later voorkomt, als reeds rechtstaande schilden algemeen zijn geworden.

Gedurende de vijftiende eeuw wordt de helm op het schild geplaatst, een enkele maal met een kroon daarop, die echter niet het karakter van een bepaald distinctief heeft. De helmdeeden ontbreken somtijds, en blijven aanvankelijk klein. Pas in het laatst der 15e eeuw vertoont zij de eigenaardig vertakte laat-Gothische vormen, die sedert, zij het dan ook in min smaakvolle gedaante vervormd, behouden bleven.

Omtrekks 1500 komen de vierkante, van onderen afgeronde schilden in gebruik, omstrekks 1560 wordt het accolade-schild mode. Tegelijkertijd met de afgeronde schilden treden de kronen als schildbedekking op; de tot dusver gebruikelijke kroon, die later als de gravenkroon zal gelden, is nog in het begin der 16e eeuw het symbool van het koningschap. Dezelfde kroon, met twee elkaar kruisende hoge beugels, waarop de riksappel rust, is dan de keizerskroon. Eerst na 1555 wordt ook de koningskroon van dergelijke beugels, doch veel lager dan de vroegere, voorzien.

Tenanten vinden wij niet voor de 15e eeuw. Zij zijn echter tot het einde der 16e eeuw toe slechts willekeurige toevoegsels en worden niet als tot het blazoen behorende beschouwd. Eenzelfde persoon gebruikt nu eens de ene figuur als tenant, dan weer een andere.

Aan den regel, dat iedere heraldieke figuur zo groot mogelijk in het veld moet staan, wordt steeds vastgehouden. Ook de karakteristiek der figuren laat nimmer te wenschen over. Komen verscheidene blazoenen op één zegel voor, dan zien de heraldieke figuren elkaar aan. Alleen op een zegel van Keizer Maximiliaan van 1512 is tegen deze regel gezondigd.

Wij hopen, dat het bovenstaande onze bouwkunstenaars moge opwekken, om de oude zegels eens wat nader te bestudeeren. Daar het tegenwoordig nog al eens voorkomt, dat heraldiek in de bouwkunst moet worden toegepast, kan die studie rijke vruchten dragen. Het gevolg zal zijn, dat de aan te brengen wapens niet alleen juister heraldisch, maar ook decoratiever worden.

AAN ALLE ARCHITECTEN IN NEDERLAND.

De ondergetekenden, bestuurderen van de Afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, hebben de eer, u mede te delen, dat in de vergadering van leden der Afdeeling, op voorstel van het Bestuur van de Afdeeling Amsterdam van den Volksbond „Vereeniging tegen Drankmisbruik" is besloten, alle architecten in Nederland uit te noodigen in hunne bestekken de be-

paling op te nemen, „dat de werklieden op de bouwwerken man voor man in afgelast geld moeten worden uitbetaald, tenzij de uitbetaling geschiedt aan „de werkplaats of het kantoor van den aannemer of „onder-aannemer."

Het Bestuur van de Afdeeling Amsterdam van den Volksbond heeft zich tot onze Afdeeling gewend met het verzoek deze bepaling in de bestekken op te nemen, om aldus te trachten een einde te maken aan de noodlottige gewoonte van uitbetaling van werklieden door onder-aannemers of ploegbaasen in kroegen of dergelijke plaatsen, waar sterke drank wordt verkocht.

In het belang van de werklieden noodigen bestuurderen hovengenoemd alle Nederlandsche architecten dringend uit, mede te willen werken om dit euvel te doen eindigen, door een daartoe strekkende bepaling in hunne bestekken op te nemen.

Hoogachtend,

Namen des Bestuurders hovengenoemd:
C. B. POSTHUMUS MEIJES, *Voorzitter.*
B. J. OUENDAG, *Secretaris.*

DE MIDDELEN VAN SZERELMEY.

(Ingezonden.)

In de jongste vergadering van de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Leiden vestigde de voorzitter, de heer C. R. van Ruijven, de aandacht op de middelen van Szerelmey tegen vochtigheid en verval in metselwerk en ter voorkoming van roest bij ijzerwerk. Wij meenzen ook in dit blad een en ander over de middelen van den Oostenrijkschen genie-officier Szerelmey, waarvan de proef- en waarnemingen over meer dan een halve eeuw loopen, te moeten mededeelen.

In 1829 zond het Oostenrijksche Gouvernement den genie-officier Szerelmey naar Italië om een onderzoek in te stellen naar, en proefnemingen te doen met verschillende bereidingen tot het waterdicht maken van metselwerk, met het gevolg, dat hij na enige jaren van studie ene bewerking had gevonden, welke in 1841 met het beste succes werd toegepast op vochtige en ongezonde kazematten, zoodat koortsen, die ze voorheen teisterden, ophielden.

Toen zich in 1855 een begin van verval vertoonde in het metselwerk van het toen nog nieuwe Parlementsgebouw te Westminster, bevond kolonel Szerelmey zich te Londen, en stelde hij zijne ondervinding en methode ter beschikking van het Britsche Gouvernement.

Zijne voorstellen werden niet onmiddellijk aanvaard. Het verval van zulk een belangrijk gebouw had natuurlijk de publieke aandacht getrokken, en soortgelijke aanbiedingen werden ook door anderen gedaan. De voornaamste mededingers werden door het Departement van Openbare Werken uitgenodigd hunne bereidingen tot onderzoek en proefneming ter beschikking ene Commissie van deskundigen te stellen, die daarover een rapport bij het Gouvernement zouden uitbrengen. Tot leden dezer Commissie werden benoemd Professor Faraday, D. C. L., F. R. S. en C.; Sir Roderick Murchison, ^{1/2} de Royal Geographical Society en van de Geological Society; en Sir Charles Barry, F. R. S., R. A. & C., de architect van het Parlementsgebouw.

Na ene tweearige proefneming viel de beslissing éénstemmig ten gunste van Szerelmey's proces uit. Faraday zei: de belangrijke en uitgebreide proefnemingen van Szerelmey zijn beter dan enig ander.

Murchison verklaarde: Ik aarzel niet te verklaren, dat Szerelmey's proces het beste is.

Barry zei: Ik beveel de toepassing van het middel aan voor de buitenmuren van het nieuwe paleis als bizonder geschikt tegen alle bederf.

Naar aanleiding daarvan werd een belangrijke oppervlakte van het gebouw volgens deze methode bewerkt, en vijfien jaren later, in 1872, kon de Hoofdambtenaar van Publieke werken, mr. Aryton in het Lagerhuis de verklaring afleggen „dat Szerelmey's methode buiten allen twijfel de beste was.”

De hardstene muren van het gebouw, die geheel volgens deze methode behandeld werden, bevonden zich in uitstekenden toestand; de murranden die niet ten volle behandeld zijn kunnen worden, daar ze reeds met ohe verzaagd waren, hadden geleden; terwijl de portiek, die niet behandeld werd, ernstig gelede had, zoodat die reeds hersteld is moeten worden.

Gedurende de jaren 1855—1875 werd Szerelmey's compostie op ruime schaal bij vele andere openbare gebouwen toegepast. Onder gewone omstandigheden en met geschrifte bouwmateriale waren de verkregen resultaten immer bevredigend, doch hoewel de uitwerking nimmer geheel mislukte, waren de resultaten niet altijd even goed; hierom werd de behoefte gevoeld het fabrikaat te verbeteren en de betrouwbaarheid en het vermogen te verhogen.

In verband daarmede onderwierp de firma Szerelmey & Co. in 1875 de zaak aan een nieuw onderzoek in het licht harer voorafgaande twintigjarige ontdekking en de algemeene vooruitgang der wetenschap, met het gevolg, dat in 1876 een verbeterd en krachtiger preparaat in den handel kon worden gebracht, bekend onder den naam van: Szerelmey Stoen Liquid no. 101.

Nu er wederom een proeftijd van twintig jaren verlopen is waarin de betrouwbaarheid en krachtige werking dazer vloeiostof, in alle klimaten, onder alle omstandigheden en op alle soorten materialen gebleken is, achtereenvolgens den tijd gekomen de aandacht meer algemeen op dit nieuwe product te vestigen en met vertrouwen aan te bevelen.

De steen-vloeiostof wordt op de buitenzijde der muren aangebracht met een gewone kwast. Geen voorbereiding of bedrevenheid wordt vereisch. Het vocht wordt gereedmijk door het metselwerk opgezogen en maakt het waterdicht. Aanvankelijk ziet de muur er uit alsof hij eengsins vochtig is, doch dit duurt slechts enkele weken, waarna het metselwerk zijn voeger voorkomen berikt, volmaakt onveranderd doch waterdicht.

De vloeiostof vult de porien tusschen de steensteentjes, en ontkleert die deeltjes zelf niet een vaste, voor vocht, zuur en alkali ondoordringbare zelfstandigheid.

Dit ondoordringbare laag, die langzamerhand in den steen dringt en zich op geringen afstand van de oppervlakte blijvend vastzet, is oorzaak, dat de op de buiten oppervlakte aan de werking der lucht blootgestelde steensteentjes verharden.

Ten einde het roesten van ijzer te voorkomen, is het noodig het te bedekken met een laag, welke voor roest-verwekkende invloeden ondoordringbaar is.

De Szerelmey ijzer-verven zijn speciaal vervaardigd om aan alle roest-verwekkende invloeden weerstand te bieden, terwijl een ondervinding van meer dan veertig jaren bewezen heeft, dat ze bij uitnemendheid geschikt zijn om in alle klimaten en onder alle omstandigheden, ijzerwerk te beschermen. De talrijke goede eigenschappen maken ze geschikt voor algemeene toepassing op alle materialen, zoowel binnen als buiten. Zij zijn even goed bestand tegen de grootste hitte in de tropen, als tegen de hevigste winterkoude in Rusland.

P.

PRIJSVRAGEN

VOLKSKOFFIEHUIS, TEVENS LOGEMENT.

Het Bestuur van het Dept. Wildervank der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen schrijft een prijsvraag uit voor de stichting van een Volkskoffiehuis, tevens Logement.

De kosten mogen de som van f 6000 niet te boven gaan.

Voorwaarden:

Art. 1. Men verlangt een volledige tekening op $\frac{1}{2}$ der ware grondtekening, een memoria van toelichting, en een gedetailleerde begroting. De tekeningen moeten alle in zwarte lijnen zijn uitgevoerd.

Art. 2. Het gebouw zal geplastist worden op een vrij terrein.

Art. 3. Het gebouw moet bevatten: a. Een keukens, waarvan een memoria van toelichting, en een gedetailleerde begroting. De tekeningen moeten alle in zwarte lijnen zijn uitgevoerd.

Art. 4. De hoogte van den bovenkant van den vloer moet 0.60 M. boven den kazweg liggen, welke voortgaat het terrein ligt.

Art. 5. Het terrein moet tot 2.60 M. beneden den vloer, en minstens 1 M. buiten het gebouw worden ongraven en opnieuw aangeslemt met zand. Het tegenwoordig terrein ligt thans 20 cm. beneden den geboorden kazweg.

Art. 6. Alle buitenmuren moeten minstens een dikte verkrijgen zw. een steen en de kap moet voorzien worden met houten dakbedekking.

Art. 7. De voorzichtigheid van het best gekeurde ontwerp zal entwegen een premie van f 50, terwijl dit ontwerp het eigenlijk blijft van het Dept. Wildervank.

Art. 8. Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvraag worden vrijwillig ingewacht aan het adres van den Secretaris van het Dept. boven genoemd, den heer J. TEEINK Sr. te Wildervank, voor den 1er April 1890.

Art. 9. Ter bekoming van verdere inlichtingen omtrent algemeene bepalingen verzoekt men zich, onder op te geven correspondecie adres, bij den heer J. SICAMA, te Wildervank.

Eene prijsvraag als de bovenstaande maakt op ons steeds den indruk als trachten de uitschrijvers ervan het vraagstuk op te lossen, hoe men voor de meest armzalige beleving het beste ontwerp kan verkrijgen. Het is alweer het oude liedje: een tien- of twintigjarig bouwkundigen zet zich aan den arbeid om een volledig plan met memoria van toelichting en gedetailleerde begroting in te stellen, met het fraai resultaat dat een huner met vijfde gouden beloond wordt. Het is ontnoodigend, telkens weer op de gebreken van dergelijke prijsvragen te wijzen; we zullen daarom maar zwijgen van het feit, dat ontreit de voorbereiding geen syllabe in het programma te vinden is, en evenmin de vraag stellen hoe het mogelijk is een koffiehuis voor 150 personen, logement, stallings voor 10 paarden, enz. enz. te bouwen voor f 6000.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. AFDELING ARNHEM.

Vergadering van Woensdag 1 Maart 1890.

Na opening der vergadering werd mededeeling gedaan van het concept-programma voor de prijsvraag en besloten dit door het bestuur te doen beoordeelen. Besloten werd op een volgende vergadering enige boekwerken te verkopen onder de ledes.

De vragen: „Wat is glasmonument?” „Wat is het beste roestwerend middel voor ijzer?” in de vragenbus gesonden, werden in handen gesteld van het lid Crollaer, om op een volgende vergadering te beantwoorden.

Daar het lid Crollaer nog niet aanwezig is om vraag 2, door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst gesteld, te beantwoorden, werd het woord gegeven aan het lid Froom, over de bouwverordening van de gemeente Arnhem.

Spreeker begon met de mededeeling dat op 26 Juni 1888 de bouwverordening zo veel mocht word afgekondigd, en dat zij op verschillende tijdstippen aangevuld of verbeterd word in '87, '88, '89, '90, '91, '92 en het laatste op 1 Februarie 1890. Deze uitbreiding of liever aanvulling betrof echter meestal betere omschrijving van bestaande artikelen.

Zoals zij in haar geheel daar ligt, is die bouwverordening geheel onvoldoende, en het slechte bouwen is dan ook na hare afkondiging eer toe dan afgenomen. Zeer zeker beginnt men de leden te zien, en spreeker vertrouwt dat de directeur der gemeentewerken, die ter vergadering tegenwoordig is en zichzelf lang met een concept voor eene nieuwe bouwverordening bezig houdt, ongetwijfeld zal zorgen dat deze een betere regeling omtrent het eigenlijke bouwen zal bevatten. Spec. zeigt dat bij juist niet het oog op de te maken verordening, zijn denkbeelden daaromtrent wilds mededeelen, en overtuigd is dat de directeur der gemeentewerken op zeer vele punten zich aan zijne zijde zal scharen.

Spreeker behandelt nu punt voor punt de bestaande bouwverordening en de uitbreiding, die hij aan de artikelen zou wensen te geven, in hoofdzak wat betreft de constructie der gebouwen en de voorzeggen voor brandveiligheid. Onze specialewijken geven meestal zulk een treurig beeld van de opvatting der zoogenaamde revolutionairen, dat het uit een oogpunt van hygiëne, brand- en ander-

gevaar noodzakelijk is, dat de bouwverordening hiernaar pas en park stelt.

Spreeker wil blyv. dat alle woningverbouwingen direct licht en lucht zullen hebben om het allertreinstige airclean-systeem, dat hier te Arnhem welig is, te kunnen oppassen. Ook verbod van souterrain-wonen, daar vele huizen dien naam niet verdienen. Enkele bepalingen over aanleg van straten wil spreeker ook zien openen.

Alle drakkende bepalingen op kleine dingen, als herstellen van ramen, zonneschermen enz. wil spreeker uit deze verordening halen. Kleinigheden, waarvan de aanvraag bij het publiek voorzien wekt en welke geen invloed heeft op veiligheid of wat ook, doch uit den aard der zaak veel geschrijf veroorzaken, en menigeen afschrikken om kleine reparaties te laten verrichten en in spoedzijdende gevallen dadelijk te handelen. Hoewel spreeker gauw wil erkennen dat de thans reeds 11 jaren in functie zijnde inspecteur der bouwpolitie met grote voorkeurheid het publiek over die lastige aanvragen been helpt, en steeds bereid is de kleinere bouwers met het in eerste makten harsen stukken te helpen, zicht hij toch die bepalingen minder nodig.

De termijn van beschikking op een plan is ook te lang genomen. Minigmal is het van 't grootste belang zo snel mogelijk te beginnen. Voor het openen van vacht sit den holen in het zoodig bepalingen te maken. Thans zijn vele vloeren door het niet uitgraven en invullen in weinige maanden door de chambignons vergaan en het schijnt dat vele bouwers maar niet begrijpen kunnen dat de chambignon behoeft tot de nadrukkelijke voorbereiding.

Met het oog op het te spoedig betrekken der perceelen dienen ook voorzchriften te worden gemaakt. Men ziet thans nauwelijks den stukdoek, die met emmers vol het water in het huis heeft gebracht, het perceel uitgaan, of de verhuiswagen staat reeds voor om de meubels te brengen en 's avonds hangt de gordijnen en brandt de lamp. Alles is beslagen met een koudens, nationaalslag, die meubels, beddengoed, kleertjes enz. aantast, doch behaalt ook de bewoners de koorts op het lijf jaagt.

Voor veiligheid der werklieden wünscht spreeker ook enkele bepalingen op te nemen, voornamelijk omtrent het construeren van steigers enz. Spreeker merkt voorts op, dat het gesprokenen geen volledig beeld heeft van de bouwverordening, zoals hij zich die zou wensen, doch dat het onderwerp te uitgebreid is om op één avond te behandelen. Hij had alleen te bevochten dat de wette overtrepen worden.

De heer Van Etteger, gemeente-architect te Zutphen, kan met den vorigen spreker niet medegaan en raadt een dergelijke verordening veel te gedetailleerd. Men moet niet zo ingrijpen in de vrijheid. Beter oordeelde hij het, minder bepalingen te maken en aan Burg. en Weth. over te laten om in spoedzijdende gevallen voorzchriften te geven. Men moet meer rokenen op de welwendheid van het publiek. Het speet hem dat hem de tijd ontbreekt om het voor te stellen.

De heer Van Etteger, gemeente-architect te Zutphen, kan met den vorigen spreker niet medegaan en raadt een dergelijke verordening veel te gedetailleerd. Men moet niet zo ingrijpen in de vrijheid. Beter oordeelde hij het, minder bepalingen te maken en aan Burg. en Weth. over te laten om in spoedzijdende gevallen voorzchriften te geven. Men moet meer rokenen op de welwendheid van het publiek. Het speet hem dat hem de tijd ontbreekt om het voor te stellen.

Het lid Tellegen wilde op enkele punten enige mededeelingen doen en beginnen met te constateeren dat hij het met den heer heer Van Etteger niet eens is. Wel dogelijk moet alles in de verordening veel te gedetailleerd. Men moet niet zo ingrijpen in de vrijheid. Beter oordeelde hij het, minder bepalingen te maken en aan Burg. en Weth. over te laten om in spoedzijdende gevallen voorzchriften te geven. Men moet meer rokenen op de welwendheid van het publiek. Het speet hem dat hem de tijd ontbreekt om het voor te stellen.

Na een korte pauze beantwoordde spr. de spoorwegen op Java, was op de lederpalen, die inderdaad den ontwerpen van den N.-I. spoorweg waren in den weg gelagd, benzine huidt van de magazijnen van den heer J. P. de Bordes, toonde met ridders den grooten bloei der spoorwegen op Java aan en vindt met de beschrijving van een spoorwegroute door Java, waarbij achtervolgde de prachtige landschappen en de grote kassaworken werden gesondert, kunstwerken, die wat stouterheid van aanleg betreft, niet voor die in bergstreken van andere landen, behoeven.

Door een groot aantal kaarten en een 60-tal lichtbladen maakte spr. het gesprokenen duidelijk.

Aan het slot gaf de Vergadering door een herhaald applaus uitging van hare ingenhouwdheid met het gehoorde.

Het maken van voorzchriften voor vergaderlichaams is onuitvoerbaar, zoolang de Hooge Raad dit in strijd steht met het wetboek.

Algemene eischen zijn niet te stellen. Spreeker acht een termijn van twee maanden die verloopen moet tussen de goedkeuring van het personeel en de bewoning, ook gewencht, doch dan moet men ook zekerheid hebben van luchten en stoken. In Rotterdam staat men eerst twee maanden na de goedkeuring gas- en waterleiding aan, en maakt de bewoning vóór dien tijd ondoelijc. De aanleg van straten netten is in sine verordening niet te regelen; dit is een onoplosbaar vraagstuk en de bepaling dat die aanleg door B. en W. moet worden goedgekeurd, mag niet gesmaakt worden.

De vorige spreeker wil alle vertrekken direct licht en lucht geven, doch dit is volgens spreeker bij het Arnhemse stratenplan ondoelijc. Thans wordt weliede een verordening afgerekend, waarin bepaald wordt dat woon-, slachthuizen en keukens alleen dan mogen worden gebruikt, wanneer de vloerhoogte een bepaalde maat niet oversteekt, voor het hoge stadsdeel 1.25 M. en voor het lage deel 1.00 onder het trotoir.

Wat de vorige spreeker opmerkte over het recht van losing op naburige erven, daarover staan bepalingen in het Burger-Weboek. Bepalingen contrair steigers staan in de hiderwet, daar die beschouwd worden als werkplaatsen; dus kan de gemeente geen andere bepalingen daarop maken. Nu klagen sommige tegenstanders van een scherpere verordening, dat men alles niet zal kunnen controleren; maar worden niet dagelijks alle witten overtroeden? De kosten voor meerder controles moeten achter de scherpere bepalingen gevoerd worden, daar anders de wet bij slechte controles demoraliseert. Ook dient de administratieve rechtspraak voor apel veranderd te worden. Vroeger was het hoger beroep aan B. en W. en die waren dan rechter in eigen zaak (wet Theebecke); nu het is overgelaten aan den Raad, is het niet beter, daar men alleen in klein comité goed recht kan spreken, en de Raad een juridische bevoegdheid krijgt die boven zijne kracht gaat. In Duitsland heeft men het „Oberverwaltungsgesetz“ in vele kaders verdaalt, die recht spreken, en indoren is gewaarborgd voor een goede behandeling. In Nederland is dit alleen door grondwetsverzetting te regelen, daar thans bepaling is dat alleen de Koning het recht heeft van verordening. Voor het overige is spreeker het met de beschouwingen van het lid Froom gehoeven.

Na eenige discussie-woords wordt het lid Froom door den Voorzitter dank gezegd voor de interessante beschouwingen en de vorige dag waren het lat. mer. gesloten. Het overige van de agenda, o. a. vraag 2 der Maatschappij, in te laden door het lid D. A. Roskam, wordt uitgesteld tot een volgende vergadering.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDELENG AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 8 Maart 1890.

In deze vergadering hield de heer G. J. Huijkes, ingenieur der Staatspoorwegen op Java, een lezing over: Spoorwegen in Nederlandsch-Indië.

In de eerste plaats wünscht spreeker omtrent de Nederlandsche koloniën in vergelijking met koloniën van andere landen schaars van spoorwegen zijn voorzien; Spr. gaf daarna een overzicht van de plannen voor spoorwegen op Celebes, Bornos en Sumatra, beschreef de spoorwegen op Samatra, w. o. de tramwegen op Atjeh en de lijn naar de Ombilin-kolenfelds, ontworpen door den hoofdingenieur Izzerman.

Na een korte pauze beantwoordde spr. de spoorwegen op Java, was op de lederpalen, die inderdaad den ontwerpen van den N.-I. spoorweg waren in den weg gelagd, benzine huidt van de magazijnen van den heer J. P. de Bordes, toonde met ridders den grooten bloei der spoorwegen op Java aan en vindt met de beschrijving van een spoorwegroute door Java, waarbij achtervolgde de prachtige landschappen en de grote kassaworken werden gesondert, kunstwerken, die wat stouterheid van aanleg betreft, niet voor die in bergstreken van andere landen, behoeven.

In de Rijkswet die kommen zal, zullen de gemeentes worden verplicht een verordening te maken, om sullen minimum eischen worden bepaald waaraan de Raad zich heeft te onderwerpen. Men zal dan een grote uitbreiding aan de bouwinspectie moeten geven. Het is zeer moeilijk om grens te trekken waarvoor vergunning nodig is en waarvoor niet.

Spreeker roept op dat de heer Van Cuylenburg, die gemeente-architect was tijdens deze bouwverordening tot stand kwam daarvan geen schuld heeft, daar zij gemaakt is door de commissie voor strafzaken en in hoofdzak alleen juristen daarover hebben gesordert. Het gehele is een model van de toen bestaande Utrechtse verordening. Men heeft zich toen alleen op 't standpunkt gepast van rouling en poll te moeten bepalen, en dat is niet spreeker's standpunkt, noch dat van het lid Froom. Van samenvoeging van buurten heeft men toen niets willen weten.

In de Rijkswet die kommen zal, zullen de gemeentes worden verplicht een verordening te maken, om sullen minimum eischen worden bepaald waaraan de Raad zich heeft te onderwerpen. Men zal dan een grote uitbreiding aan de bouwinspectie moeten geven. Het is zeer moeilijk om grens te trekken waarvoor vergunning nodig is en waarvoor niet.

Mr. Verkouteren huldigt de leen dat gemeentebesturen geen recht hebben vergunning te schenken. Men maakt alleen bepalingen en laat die zo drouseren, doch pannen indien men is niet nodig. Dat is echter onpractisch, daar aanmerkingen op het gebouw veel duurder kunnen dan aannemingen op plannen.

VEREENIGING DE FRIESCHE BOUWKRING

Vergadering van Donderdag 9 Maart 1890.

De Voorzitter opende de vergadering en stelde, met het oog op het groot aantal gäste w. o. enige dames, voor om de gewone werkzaamheden van de vorige bijeenkomst tot een volgenden verg. niet te stellen, ten einde al dadelijk den heer C. H. Peters, Rijksbouwmeester te's Gravenhage, gelegenheid te geven tot het houden van een voordracht, welke insluiting een kennisbeschouwing over de Middeleeuwse tornen in ons land.

Lang de wanden dor zaal was een groot aantal platen geplaatst, waaraan de aanwezigen, zwael wegen de historische als kustwaarden met belangstelling kennis hadden gemaakt.

De verdedigingstoren kan worden verdeeld in torens van stademuren, poorten, knoepels en kerkens; deze torens vormen de hoofdgroep, omdat de eerste toren ter verdediging in 't leen is geroepen.

Al deze groepen en ondergroepen worden in 't bijzonder besproken, doch de spreker betreurt het dat van alle deze zo'n weinig is bestaan gebleven; bezaten wij van 1821-1830 in onze steden nog vele poorttorens, de sleepkoorts of veralhoorts heeft een einde gemaakt aan hun bestaan.

Van deze door de Nederlanders begane zonde gaf spreker een recht duidelijk blijk, toen hij van de nog bestaande resten of gesloopte torens, teekeningen en fotografieën deed circuleren, zoodat elk der aanwezigen deze op zijn gemak kon beschouwen. De kastebeschouwing werd door spreker in zo'n gesaghele volgoede geleid en het gesprokene den hoorders in beeld toegelicht, dat zij aller aandacht trok.

De toren, zegt spreker, is het kind van de middelsteuwsche kunst, de renaissance heeft geen toren gelieveerd die in de schaduw kan staan van de beste gotiken. De renaissance kwam hier te vroeg, daar de Gochiek nog niet was ingescrewd; de middelsteuwsche kunst stierf voordat zij den valen wadom bereikt had. Van den torenhouw is de klokkenstoel de voornameste die nog in ons architectuur heeft.

In recht hartelijke bewoordingen zuidde de Voorzitter den spreker dank, dat door de aanwezigen met luid applaudaus werd begroet.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

GRAVENHAGE. In de „Staatssraaner“ van Dinsdag 9 Maart is het reglement van orde opgenomen voor het examen, bedoeld in art. II der wet van 26 Mei 1870 uitgaande van de Rijks-academie van Haagland-Kunsten te Amsterdam, en voor den daarna te houden wedstrijd in de toehouwkunst in 1890.

„Pulchri Studio“ zal in de maanden April-Mei een tentoonstelling houden van schilderijen en heidhouwwerken van werkende leden. Tot commissieleden der tentoonstelling werden gekozen de heeren L. v. d. Santa Bathuyzen, C. Blaschop en J. Marijs, die beslist zullen over het al of niet aannehmen der werken, waarbij de Voorzitter een adviseerende stem zal hebben.

AMSTERDAM. In de oefenschool der Rijksnormalaarschool voor teekensordeurzaar zal Dinsdag 4 April de 1ste algemeene vergadering gehouden worden der Nederlandse Vereniging voor Teekenonderwijs. Na het uitbrengen van het jaarverslag, het maxen der rekening en verantwoording van den penningmeester, het vaststellen van de hogering voor 't volgende dienstjaar, zal de verkiezing van twee bestuursleden, wogens het periodiek afvallen van de heren J. D. Hulshuis en B. W. Wierink, en van een bestuurslid in de vacature-Lens, plaats vinden, waarna het maandblad zal besproken en de volgende punten behandeld zullen worden:

I. Het handteekenen voor leerlingen van ambachtsscholen, ambachtsscholen a. d., in verband met de vakken. In te leiden door den heer C. A. Lion Cachet.

II. Wat kan er door deze Vereeniging gedaan worden om de acte M^e beter te doen waardeeren. In te leiden door den heer J. B. Jagor.

III. Het teekenen als aanschouwingsmiddel bij het onderwijs in natuukunde en geschiedenis. In te leiden door den heer D. B. A. J. Brugman.

PERSONALIA. — Bij kon. besluit is, met ingang van 1 April 1890, benoemd tot inspecteur van den arbeid M. Haven, adjunct-inspecteur van den arbeid te Amsterdam.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: toegeweegd: aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de werken tot verbetering waterstaat in Zuid-Bagelen, de ingenieur 2e kl. K. F. H. Roos; aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de verbetering der bevolking en voor de drinkwatervoorziening in de residentie Japara en Rembang, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld P. H. Brijt; aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de verbetering van de bevolking en den watersvoor in het gebied der Sampanrivier, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld B. J. Tilms;

geplaatst: in de residentie Soearaja, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld J. J. S. van Loewen; in de residentie Sumatra's Oostkust, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld J. M. Lottho en Ch. van Aaken; in de residentie Batavia, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld N. Christiaans en L. P. van Eekhout; in de residentie Borneo, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld J. Kraenendonk; in het gouvernement Celebes en Oudehongkong, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld A. J. Mailler; in de residentie Lampungche districten, de ter beschikking gestelde ambtenaar H. van der Sande; bij den gewestelijken dienst in de res. Soearaja, de opz. 1e kl. W. F. S. de Jongh, en zulks met intrekking zijner ter beschikking-stalling aan den resident van dat gewest;

gesteld: ter beschikking van den resident van Soearaja, de opz. 1e kl. F. Kost;

overgeplaatst: naar de residentie Medoera, de opzichter 2e kl. J. C. van Rheden; naar de res. Soearaja, de opz. 1e kl. J. F. L. N. Frazer; naar de res. Tegal, de opz. 2e kl. A. R. Burg, en Woth, stellen den Gemeentraad voor tot den bouw eenen fabriek voor het concreetrennen van ammoniakwater over te gaan. Het contract met de firma Solvay & Co., welke tot dusverre het slappe ammoniakwater voor eigen rekening concreerde, vervalt met Septemb.

LIMBURG. Burg. en Woth stellen den Gemeentraad voor tot den bouw eenen fabriek voor het concreetrennen van ammoniakwater over te gaan. Het contract met de firma Solvay & Co., welke tot dusverre het slappe ammoniakwater voor eigen rekening concreerde, vervalt met Septemb.

Worth tot den bouw der nieuwe fabriek besloten, dat stellen Burg. en Woth voor, het salaris van den directeur met f 600 te verhogen en alsoo te bepalen op f 4100, met genot van vrije woning, tuin en licht.

HAMBURG. De tentoonstelling der afglieders van bouwkundige en decoratieve onderdelen der Hindoe-monumenten op het eiland Java, die door de centrale commissie der Nederlandse afdeling van de wereldtentoonstelling te Parijs welwillend ter beschikking werden gesteld, zal geopend worden bij gelegenheid der jaarlijksche vergadering van den raad van bestuur van het Museum van Kunstsnuwerheden, die in de tweede helft deze maand plaats heeft in genoemt Museum te Haarlem.

Daar in het Museum geen ruime zaal ter beschikking is, zal de opening plaats hebben in een der zalen van het in de nabijheid gelegen Brongebouw, alwaar de heer E. van Salter, conservator van het Museum en architect van de Hindoe-monumenten der Nederl.-Indische afdeling op de wereldtentoonstelling te Parijs, enige inlichtingen ontrect die monumenten in het algemeen en het gesprokene onderdeel in het bijzonder zal geven.

Dit tentoonstelling is de eerste van dien aard, welke in Europa gehouden wordt.

WEST-ZAANDAM. Notabelen en kerkvoogden der Nederl. Herv. Gemeente hebben in de jongstgeholde vergadering besloten de „Bulleterk“ zo spoedig mogelijk te doen herstellen.

OVERIJSCHE. Kerkvoogden en notabelen der N. H. kerk alhier zijn blijvank van plan veranderd en wenden sich andermaal per cirkulaire tot de ingezeten om vrijwillige bijdragen, thans echter niet voor den bouw van een geheel nieuw gebouw, maar voor restauratie van het oude.

Als reden daarrower doelen zij mede, dat voor het stichten van een nieuw kerkgebouw met toebehooren van de zijde der gemeenten slechts een bedrag van even f 12.000 was toegestaan, welks som, geraaid bij de eigen middelen der kerk, niet voldoende geschikt was om tot de uitvoering van hun eerste plan over te gaan.

Uit het feit, dat vele gegode ledens der gemeente zo'n weinig, andere zelfs in het geheel niks voor een nieuwe kerk wilden bijdragen, meenen kerkvoogden en notabelen te mogen afleiden, dat vele enzaar het oude, ouwärige gebouw zouden zien verdwijnen. Zg wijzen er eraanwi met aandruk op, dat de toestand, waarin het gebouw verkeert, van dien aard is, dat zij de verantwoordelijkheid voor de veiligheid der kerkgroepers niet langer op zich durven nemen.

Daarom zijn zij opnieuw met een deskundige te rade gegaan om op de minst kostbare wijze kerk en toren te restaureren. Die thans toegegenomen restauratie komt in het kort neer op het volgende:

De toren door contrafriesen te versterken, ten einde verdere verzinking te voorkomen.

De bekapping van de kerk te verlaaguen; pilaren af te breken en door andere te vervangen; de preekstoel te verplaatsen en een gaansch andere indeling van zitplaatsen; elandsch zullen nog de ramen verlaaguen en sommige verplaatsen worden.

De kosten van een en ander zijn geraaid op f 40.000 waaronder echter niet begrepen is de stichting van een catechismuskamer, het verveen van den toren, het bouwen van een tijdelijke of noodkerk, benevens de verplaatsing en verandering der zitplaatsen.

Kerkvoogden en notabelen zijn tot deze restauratie besloten, regeen met aandring den financiële steun in van alle ledens der kerk, en hopen dat deze door flinke inzettingen zullen toonen prins te stellen op het behoud van het oude kerkgebouw.

BRUMMEN. De gasfabriek is door de gemeente onderhands aangekocht.

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 April 1890, benoemd tot inspecteur van den arbeid M. Haven, adjunct-inspecteur van den arbeid te Amsterdam.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: toegeweegd: aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de werken tot verbetering waterstaat in Zuid-Bagelen, de ingenieur 2e kl. K. F. H. Roos; aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de verbetering der bevolking en voor de drinkwatervoorziening in de residentie Japara en Rembang, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld P. H. Brijt; aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de verbetering van de bevolking en den watersvoor in het gebied der Sampanrivier, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld B. J. Tilms;

geplaatst: in de residentie Soearaja, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld J. J. S. van Loewen; in de residentie Sumatra's Oostkust, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld J. M. Lottho en Ch. van Aaken; in de residentie Batavia, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld N. Christiaans en L. P. van Eekhout; in de residentie Borneo, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld J. Kraenendonk; in het gouvernement Celebes en Oudehongkong, de ter beschikking gestelde ambtenaar op wachtkeld A. J. Mailler; in de residentie Lampungche districten, de ter beschikking gestelde ambtenaar H. van der Sande; bij den gewestelijken dienst in de res. Soearaja, de opz. 1e kl. W. F. S. de Jongh, en zulks met intrekking zijner ter beschikking-stalling aan den resident van dat gewest;

gesteld: ter beschikking van den resident van Soearaja, de opz. 1e kl. F. Kost;

overgeplaatst: naar de residentie Medoera, de opzichter 2e kl. J. C. van Rheden; naar de res. Soearaja, de opz. 1e kl. J. F. L. N. Frazer; naar de res. Tegal, de opz. 2e kl. A. R. Burg, en Woth, stellen den Gemeentraad voor tot den bouw eenen fabriek voor het concreetrennen van ammoniakwater over te gaan. Het contract met de firma Solvay & Co., welke tot dusverre het slappe ammoniakwater voor eigen rekening concreerde, vervalt met Septemb.

LIMBURG. Burg. en Woth stellen den Gemeentraad voor tot den bouw eenen fabriek voor het concreetrennen van ammoniakwater over te gaan. Het contract met de firma Solvay & Co., welke tot dusverre het slappe ammoniakwater voor eigen rekening concreerde, vervalt met Septemb.

Worth tot den bouw der nieuwe fabriek besloten, dat stellen Burg. en Woth voor, het salaris van den directeur met f 600 te verhogen en alsoo te bepalen op f 4100, met genot van vrije woning, tuin en licht.

BLOEMENDAAL. — Bloemhard; naar de res. Pekalongan, de opz. 1e kl. C. van der Voort; naar Ambarawa, de opz. 1e kl. C. F. Smith.

— Aan den chef der werkplaats bij den dienst der exploitatie van den Staatspoorweg ter Sumatra's Westkust, E. D. Ch. Middeleer is verlof voor één jaar toegekend; de chef der 2e afdeling van dien dienst H. F. van Stiprianus Leisius is met de wantrouwingsbelasting belast.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Sinataspoorwegen is de heer W. H. Beijen te Utrecht benoemd tot administratief-inspecteur.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is J. Kerkhof, te Almelo, benoemd tot bultengewoon opzichter bij de wegen in Overijssel en G. Hartemans, te Brielle, bij het onderhoud van het kanaal door Veerne.

— Bij den Rijkswaterstaat is, met ingang van 1 Mei:

servo entslag verleend aan den opzichter 1e kl. W. C. van Veen; bevorderd tot opzichter 1e kl. H. Postheuvel Jr., thans 2e kl.; tot opzichter 2e kl. J. J. Bulkens, thans 3e kl., en tot opzichter 3e kl. H. Wind, thans 4e kl.

— Bij ministeriële resolutie is benoemd tot teekenaar bij het kadaster te Utrecht de heer Aug. Meijers.

— De hoofdinspecteur van fortificatie Messakken, te Kampen, heeft tegen 1 April a. s. pension aangevraagd.

— De heer H. Meerdink te Zeist heeft servo entslag aangevraagd als gemeente-opzichter aldaar.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bekwaam opzichter-teekenaar R.-K. Salaris f 70 à f 80 per maand. Adres num. 6080 Bureau N. Krt. Crt.

— Leeraar in het handteeken en aan de Ambachtsschool te Zaandam. Jaarwedge f 100. Adres voor 21 Maart aan den Burgemeester.

— Opzichter, grodig ervaar in de uitvoering van rijssen en steenghollingewerken aan zee. Adres, met opgaf van vroegere betrekkingen, metto „Opzichter Zeewerken“ Nijm. v. d. Dag.

— Leeraar in het hand- en rechtlijnig teeken en aan de Ambachtsschool te Zaandam. Jaarwedge f 100. Adres voor 21 Maart aan den Burgemeester.

— Aankomend boawk. teekenaar. Salaris f 40 per maand. Adres motto „Teekenaar“, boekh. Blikman en Sartorius, Rokin 17 Amsterdam.

— Leeraar in het handteeken en aan de Ambachtsschool te Groningen; 14 uren per week. Salaris f 40 per week. Ieuw. Adres voor 20 Maart aan den directeur.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen worden ten genoote van lezers gehouden totdat per voor deze achtervolgenden datum buiten gebruik genomen. De administratie houdt zich niet met de toestand der eventueel uitstaande diensten.)

— Een praktisch ovare boawk. opt.-teek., oud 27 jaar, goed kenmerkend detailleert en ander teekenwerk verricht, zeg zich gaande zo spoedig mogelijk geplaatst. Adres n° 58, Bur. dezen. (Zie advert. na)

— Een net jongmens, P. G., theoretisch en praktisch behaamd, zoekt een hem passende betrekking. Hoog salaris geen vereiste. Adres n° 56, Bureau dezen.

Weekblad "DE OPMERKER".

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 28 Bokin.

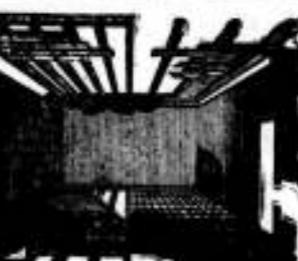
Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barbados.

Specialiteit voor de Levering van compleet Bedrijfsrichtingen. — Private-huisdiensten. —

Shanks Closers zijn nog niet overtroffen. — Porcellain Badkuilen, Jaffern Badkuilen. —

Cerett, Wachtfels, Urinair enz. — VERWARMING en VENTILATIE.

Belast zich met de plaatsing en inrichting ingebouw Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopers genieten het gebruikelijke rabat.

Excelsiorplaten.

GEBR. VAN DER VIJGH,

AMSTERDAM,

Fabriek van vuurvaste Wand- en Plafond-

platen volgens nieuw Systeem.

Eenig, onovertreffbaar materiaal. Lichtdicht, gehuldwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Steeds grooten voorraad. Directe levering. Uitvoering op 't werk door onze eigen stellers. Voorgebeschreven bij particuliere- en gemeente- werken. Op aanvraag gratis toezending van Brochure, Monsters en Prijs.

Geldwendende tussenvlakken, ondervlakken voor houtenbakken, brandvrije separateën en plaatden.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppensteinstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogste Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DRECHT 1896.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS van ALBLASSERDAM, maken bekend, dat op **Vrijdag 24 Maart a. s.**, des voormiddags te 11 uur, in het Gemeentehuis aldaar, in het openbaar zal worden

AANBESTEED:

het **OPBREKEN** van ± 520 M² Klinkerbe-strating en het daarvoor in de plaats **LEGEN** van 3900 M² KEI-BE-STRATING met KLIN-KERZIJLBESTRATING.

een en ander volgens Bestek dat op franco aanvraag, met overmaking van **10 Ct.** voor portkosten gratis wordt toegezonden.

Aanwijzing op **Maandag 20 Maart a. k.**, voormiddags 10 uur.

Inschrijving op zegel moet voor Donderdag **23 Maart**, 's namiddags 2 uur worden ingezonden.

Burgemeester en Wethouders voorn., V. H. DE VILLENEUVE, Burgemeester. H. J. TE BOVELDT, Secretaris

AANBESTEDING.

Verbouwen en Vergrooten der Scholen **B** en **D** te Vlissingen.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS van Vlissingen zijn voorneemens op **Vrijdag den 17 Maart 1899**, des namiddags ten twee ure ten RAAD-HUIZE aldaar, in het openbaar, bij enkele inschrijving aan te besteden:

1. **Het bouwen van 2 lokalen e.a. op School B aan de Hooikade;**
2. **Het bouwen van 4 lokalen e.a. op School D aan de Grote Markt.**

De bestekken en teekeningen liggen ter inzage ter Gemeente-Secretarie en ten Kantore van den Gemeente-Bouwmeester, en zijn verkrijgbaar tegen betaling van **f 1.25** (bestek sub No. 1) en **f 1.75** (bestek sub No. 2).

De aanwijzing zal plaats hebben op Woensdag **8 Maart a. k.**, gelijk in de bestekken is omschreven; terwijl bij den Gemeente-Bouwmeester de noodige inrichtingen te verkrijgen zijn.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot billijke prijzen en onder garantie geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.
Lood- en Zinkwerker,
Singel 229 b/d Paleisstraat,
AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der sedert 1868 gevestigde firma **CARL SCHMIDT & Co.**, te **HIRSCHBERG** in Silezie.

Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

Machinale Houtdraaierij en Zagerij.

Speciaal adres voor grootwerk voor HH. Timmerlieden en Aannemers. Billijkst adres voor Trapbalusters, Balkonbalusters en Houtbalusters, Houten Schoorsteenmantels en verder alle houten draai- en beeldhouwwerk.

S. DE BOER, Apeldoorn.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, —
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweker-
straat 64 b/d. Nieuw Banneberg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

GEBR. HESSE, Damrak 68,

AMSTERDAM.

Leveren complete CLOSETINRICHTINGEN.
BADMERICHTINGEN.

WASCHBAKKEN, GASORNAMENTEN enz. Tegen concurrerende prijzen.
Plaatsing en inrichting door geheel Nederland. Toekenning en prijzenoortuigen op aanvraag. Wederkeropers ontvangen het gewone rabat.

MOLIJN -- Gonda.
Rietplanken.

FLUATEN,
legen verweering van alle STEEN-
SOORTEN en MORTELS.

HOUTEN
Parketylloeren.

GEBR. VAN HALSEN,
Timmerfabriek — DEN HAAG

STOOMTIMMER-
HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BULZERD, Breda

SPECIALEITEIT in verplaatsbare
Houten woonhuizen, Directie-
keeten, Ziekenbarakken en
Tuinkoepels.

Patenten

worden verkoft en verkocht
door
H. & W. Pataky
Patenthouder
SIEBEL FW., Leipziger str. 25,
opgericht 1882
Hands over **30 000**
Patenten aangevraagd.
Terkoepelproducten van pa-
tenten aangevraagd tot een be-
drag van ca. 27,5 mill. fl.
Inrichtingen & voorzag. grath.

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegeuwoordiger der
JOSSON-CEMENT
voor NEDERLAND en INDIE.

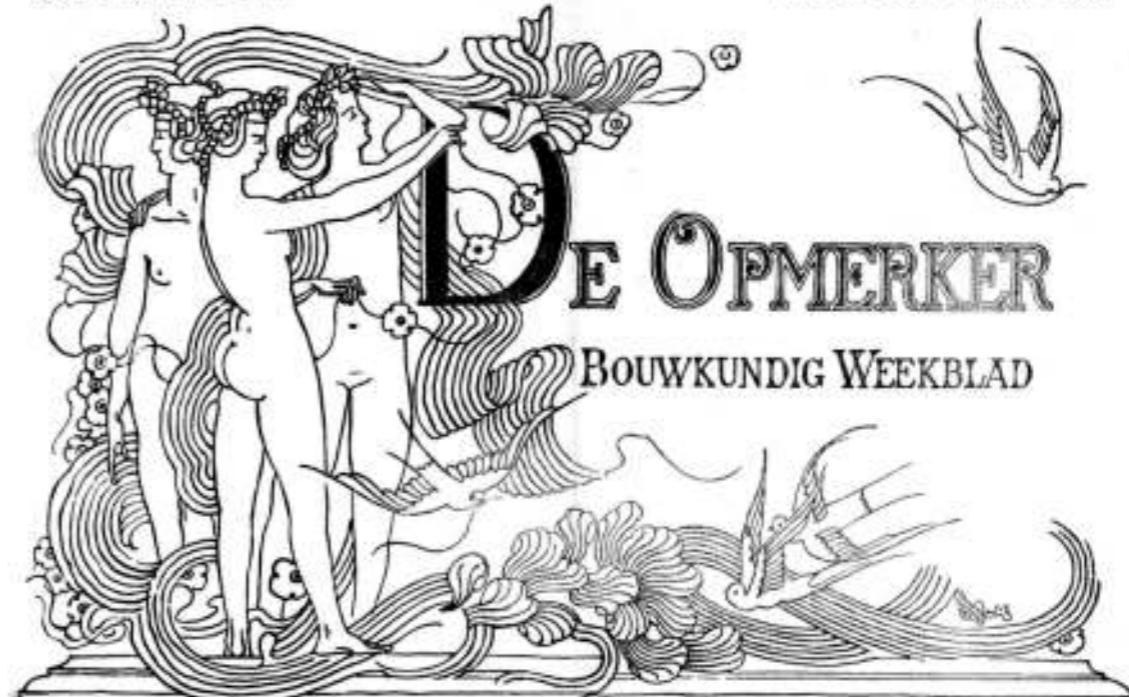
Uitsluitend: **Intesoort AND. TRAS**
(volgens de nieuwe A. V. met 7½ %
gleidverlies).

Handel in Bouwmaterialen.

De **TEGELZAAK** is gevestigd
Spuistraat 109,

AMSTERDAM.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
"Het Vaderland".

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zde Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor Engeland f 6.50 en voor de overige landen der Post-Anoniem, met inschrijfing van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15. Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsprijsnummer daaronder f 5.—; voor Engeland f 6.50 en voor de overige landen der Post-Anoniem, met inschrijfing van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

TOULOUSE.

De stad Toulouse is, door haar gunstige ligging, reeds vroeg tot bloei gekomen. Zij beheerscht de vlakte van de Garonne, en is evenveer van den Atlantischen Oceaan als van de Middellandsche Zee verwijtierd, zoodat de waren van het Oosten en van het Westen al in overoude tijden door hare kooplieden werden verhandeld.

De oorsprong van Toulouse verliest zich in den nachter tijden. Ten zuidwesten van de tegenwoordige stad, op een hoogte, had een Gallische volksstam zich gevestigd. In 106 vóór Christus werden die Galliërs door de Romeinen verslagen en onderworpen. De stad werd nu meer naar de Garonne toe uitgebred. Kunsten en wetenschappen kwamen in den Romeinschen tijd te Toulouse tot zulk een hoogte, dat Martialis de stad Palladia, d. i. van Pallas Athene, noemde.

De Romeinen leidden de bewoners uit gebakken klei steenen en dakpannen te maken. Nog op het oogenblik worden zij nog juist zóó gevonden als in dien tijd.

Het Christendom werd te Toulouse reeds spoedig ingevoerd. Paus Fabianus zond bisschop Saturninus naar de stad, om het bekeeringswerk te volbrengen. Maar de heidenen verzette zich tegen den bisschop, namen hem gevangen en brachten hem ter dood. Boven het graf van den martelaar verrees later de kerk Saint Sernin.

Na den val van het Romeinsche rijk kwam Toulouse in de macht der Gothen, die echter in 508 door de Franken onder Clovis verdreven werden. De vroege middeleeuwen waren voor Toulouse een tijd van voorspoed. In de 13e eeuw echter maakte de oorlog tegen de Albigenzen daar een einde aan. Sedert bleef de stad niets anders dan de hoofdplaats ener provincie.

Toulouse is gebouwd in een vlate, die wel vruchtbaar is, maar niet schilderachtig. Bij helder weer, als de zuidenwind waait, kan men van den horizon de Pyreneën zien, doch zij zijn op te grooten afstand, dan dat het landschap er door winnen zou. De eigenlijke stad ligt op den rechteroever van de Garonne; de linkeroever wordt ingenomen door de voorstad Saint Cyprien. De bevolking bedraagt 140.000 zielen.

Een steenen brug, van 1543 tot 1546 op kosten der regeering gebouwd, verbindt de beide oevers. Twee moderne bruggen zijn sedert aangelegd. Het kanaal "du Midi" loopt om de stad heen, en is ten noordwesten met de Garonne verbonden. De oude muren zijn grootendeels in fraaie parken veranderd; alleen bij het zoogenaamde Arsenaal vindt men er nog overblijfselen van.

Het centraal-station, de Gare Matabiau, is tamelijk ver van het middenpunt der stad verwijderd. Het is een werk zonder bouwkunstige waarde; ook de Vee-artsenij-school, daarbij gelegen en in 1835 gesticht, mist karakter. Voor dit gebouw ligt een ijzeren brug, die den tamelijk diep ingegraven spoorweg overspant; in het verlengde daarvan kruist een steenen brug het Canal du Midi. Zoo komt men in de stad, en wel in de Allées-Lafayette, die naar de zuidzijde zich tot de Place Lafayette verbreden. Ook dit plein, volkommen cirkelvormig, heeft niet door schoone gebouwen uit.

De Rue Lafayette brengt ons nu westwaarts naar de Place du Capitole. Hier staat het stadhuis, dat Capitool gedoopt is, ofschoon het niet de Romeinen niets heeft uit te staan. Vroeger werd de stad bestuurd door een capitulum of kapittel; zoo is de naam van capitool in de wereld gekomen.

Het raadhuis staat geheel vrij; zijn lange gevel grenst aan het plein, en op een kleiner pleintje daarnaast staat nog de middeleeuwse donjon, die wel

wat al te sterk gerestaureerd is, en daarom zijn er waardig aanzien verloren.

De voornaamste gevel van het raadhuis is een werk, in de 18e eeuw door Canuas ontworpen en uitgevoerd. Evenals Blondel heeft ook Canuas zich van alle Rococo-motieven onthouden. Boven een rustiek basement is een Ionische pilaster-ordonnantie aangebracht, die de beide verdiepingen omvat. De drie risalieten werden van frontons voorzien. Een goed effect werd bereikt door de afwisseling van gebakken en gehouwen steen, die aan de werken van Pieter Post en zijn tijdgenooten doet denken.

De gevel is maar een paradiestuk, want het geslouw bestaat uit gedeelten, die in zeer verschillende tijden zijn ontstaan. Belangwekkend is de Cour Henri IV; hier is al weder door de afwisseling van de materialen een grote overeenkomst met soortgelijke werken, bij ons in het begin der 17e eeuw uitgevoerd. Een portiek, niet bekroond en nis, waarin Hendrik IV geharmast staat, is rijk georneerd. De indruk van het geheel is niet ongelijk aan dien, door het pleintje van het O. L. huis te Amsterdam teweeggebracht.

Het gebouw is in den laatsten tijd voor een groot deel vernieuwd. Een grote feestzaal werd gemaakt,

wier rijke architectuur door Pujol is ontworpen, terwijl Paul Laurent, Ponsan, Martin, Yarz, Desprez voor het schilderwerk, Falgiere, Mercier en Laporte voor het beeldhouwwerk zorgden. De namen deser kunstenaars, allen te Toulouse geboren, heben een goede klank. Toch valt het geheel den bezoeker, die zich niet door den rijkdom, die tentoongespreid werd, kan overbluffen, tegen. Want van decoratie heeft niemand het rechte begrip gehad. Al die realistisch geschilderde of gebeeldhouwde naakte vrouwen, die men aanziet als bewonsters van Baignolles of Montmartre herkent, ofschoon zij op wolken zweven en attributen in de handen houden, vervaagten ten slotte; men ziet niets van de beginselen toegepast, waarvan alle goede decoratieve kunst dient uit te gaan.

Het was in deze zaal, voor de verbouwing natuurlijk, dat van 1324 af de Jeux Floraux gehouden werden, die nog, al is het dan niet meer in den ouden vorm, plaats vinden. Deze spelen waren wedstrijden in de dichtkunst; langzamerhand ontwaarde de instelling evenwel in een deftige academie.

Een gedeelte van het Capitool dient nu als schouwburg; ook deze is in den laatsten tijd geheel vernieuwd, en doet in rijkdom voor de feestzaal niet onder.

Zuidwestelijk van het raadhuis leidt de Rue du Tau naar de kerk van dienzelfden naam. Zij is een werk der 13e eeuw, en heeft een hoogst eigenaardige aanslag. Het schip heeft slechts één bieks, en wordt door lage, zware kruisgewelven gedekt. Twee verbredingen naar het oosten toe vormen een soort van kruisbeuk; daaraan sluit het koor, dat uit twee polygone absiden is samengesteld. De westelijke gevel is van 1530; met zijn kantelingen en schietgaten doet hij aan een versterkingswerk denken.

Van de dichtbijgelegen kerk der Cordeliers, die in 1870 verbrandde, zijn nog slechts de bouwvallen over. Het moet een fraaie 13e-eeuwse basiliek met rijke kapellen-aanleg geweest zijn.

Bij de kerken te Toulouse is hoofdzakelijk van gebakken steen gebruik gemaakt. De meest beroemde is Saint Sernin, die in het jaar 1066 werd begonnen. Het schip heeft vijf beuken, het transept drie, terwijl aan den koortrans vijf en aan den kruisbeuk vier kapellen zijn toegevoegd. Boven het kruis verheft zich een bijzonder hoge toren.

Het gebouw is, vooral van de koorzijde gezien, hoogst imposant. Koorris en koortrans zijn met koe-

pelvormige daken gedekt, ook de kapellen, doch de kerk zelve heeft op haar tamelijk vlakke aldekking de rode pannen, die overal in het zuiden gebruikt worden.

Het is aanzienlijker te zien, dat de kerk niet in eens haar tegenwoordige gedaante kreeg. In de 14e eeuw werd het schip verhoogd, waarbij echter veel, wat geschikt bleek, weer gebruikt is. De zijbeuken bleven zoals zij waren; nog op het oogenblik bezitten zij hun oorspronkelijke Romaansche portieken. De gewelven zijn echter uit de 14e eeuw, toen ook de middeleeuwse verhoogd en van een spits voorzien werd. De pijlers moesten toen versterkt worden, om de last te kunnen dragen. Eindelijk zijn in dien tijd de krypta's aangelegd.

Viollet-le-Duc heeft het gebouw gerestaureerd, zoodat het er uitziet als nieuw. Men vindt te Toulouse, dat hij veel te ver is gegaan. Alleen aan het voltooien van den westelijk gevel heeft hij zich niet gewaagd. De twee zijportieken zijn fraaie Renaissance-werken der 16e eeuw, gelukkig bij de restauratie niet vernietigd, dank zij het heeldhouwwerk, waarmee zij prijzen.

Als men aan de westzijde de kerk binnentreedt, maakt het grootsche, schaarsch verlichte interieur een treffende tegenstelling met het heldere zonlicht buiten. Pas langzamerhand wordt men aan de schemering, en wordt het oog geboeid door de prachtige koortoeleinen in de 16e eeuw vervaardigd. Boven het koor verheft zich een vergulde baldakijn van 1734, geheel verguld, en niet bij het overige der kerk passende.

Naast de kerk is het oude klooster Saint Raymond gelegen, waar thans het Oudheidkundig Museum is gevestigd. Wat verder vindt men de kerk Saint Pierre, in 1607 door de Kartuizers gebouwd. Zij heeft den voornam van een kruis met koepel, en bevat een paar goede beeldhouwwerken.

Een hangbrug brengt ons nu naar de andere zijde der rivier, in de voorstad Saint Cyprien. Daar trekt een oude kerk onze aandacht. Het is St. Nicolas, een werk der 13e eeuw, waarbij men wederom aan de versterkingsbouwkunst wordt herinnerd. Overigens bevat de voorstad geen belangrijke gebouwen; wij gaan daarom de rivier weder over, om een bezoek te brengen aan de Eglise des Jacobins. Zij heeft twee beuken, die door zeven slanke pijlers gescheiden worden. Kruisgewelven dekken de beuken, die ieder 9 M. breed en even hoog zijn. Het polygone koor is een voorhengsel der 13e eeuw; de stergewelven kunnen de vergelijking met die der Engelsche gotiek gerust doorstaan. Aan de noordzijde der kerk verheft zich een geheel vrijstaande toren, achtkant en tot de fraaiste van Toulouse behorend. Ook hier is gebakken steen het materiaal.

Van het klooster, dat bij de kerk behoorde, is nog een groot gedeelte bewaard. Vooral de kruisgang, de kapel en de refectiezaal behoorden tot de fraaiste van de kerk der 13e eeuw. Het hoofdgebouw is in de 18e eeuw vernieuwd.

Ook de kerk, die Daurade (*dea aurata*) heet, en die een der oudste van Toulouse was, is sedert 1764 door een nieuwe vervangen. Maar de Dalbade (*dea albata*) bestaat nog in haar oude huister. De kerk bezit slechts één bieks van 18 M. breedte, die in de 15e eeuw rijke stergewelven verkreeg, welke zich ook boven het polygone koor voortzetten. Tusschen de steunberen zijn kapellen gebouwd, met aan de zuidzijde een galerij daarboven.

Ook hier is een toren van gebakken steen naast de kerk geplaatst. Hij is vierkant, met ronde torentjes op de hoeken. Ook de spits is geheel gemetseld. Bijzondere aandacht verdient het westelijk portaal der

kerk, een meesterstuk der Renaissance, in den tijd van Frans I. Het middeleeuwse systeem is nog gevolgd, maar alles is in Renaissance-geest gedetailleerd. Corinthische zuilen, nissen met beelden, sierlijke lijstwerken vormen de elementen der compositie. In het grote tympan zijn moderne majolica's geplaatst, in den geest der Toscaansche gehouden, en zeer goed met het overige in harmonie.

Wij moeten nu nog de kathedraal der stad, aan St. Steven gewijd, vermelden. Het is een zeer eigenaardig bouwwerk, dat duidelijk doet zien, hoe weinig men zich in de middeleeuwen om eenheid van stijl bekommerde. Het schip, dat één bieks vormt, is nog 13e-eeuwsch, en door zware spitsbooggewelven gedekt. In de 15e eeuw werd daaraan een reusachtig koor met trans en kapellen toegevoegd, doch dit ligt niet in de as van het schip, maar is veel meer noordelijk geplaatst, zoodat de muur van het schip midden voor het koor kwam te vallen. Bij dat alles is ook de westelijke gevel onsymmetrisch, en door een dak, dat naar het zuiden helt, afgedekt, terwijl een toren aan de noordzijde een plaats kreeg. Zoo is een geheel tot stand gekomen, waarvan men wel nergens de wederga zal aantreffen.

Toulouse is beroemd om zijn hotels, de vorstelijke woonhuizen, in den tijd der Renaissance gesticht. Het Hôtel d'Assézat is van 1555. Het behoort thans aan de stad, die het voor de vergaderingen van geleerde genootschappen bestemd heeft. De binnenplaats voor al is fraai. De orden zijn hier, op geheel vrije wijze boven elkaar gebruikt; de traptorens heeft een eigenaardige bekroning, half middeleeuwsch, half Renaissance.

Het Hôtel de Feltz, nabij de Dalbade, onderscheidt zich door een rijk portaal van 1556, dat echter eenigszins plomp gedetailleerd is. De binnenplaats is in lateren tijd veranderd. Toch zijn er nog een hoektorentje met een paar vensters aanwezig, die tot het beste werk uit den tijd van Frans I behoren. De tegenstelling van gebakken en gehouwen steen geeft hier een pikant effect.

Op de Place des Carmes verheft zich het Hôtel de Lasbordes. Het is van 1515, en geheel gerestaureerd. Merkwaardig zijn de vensters op de binnenplaats, die een zeer oorspronkelijke combinatie van architraven en caryatiden vertonen. Misschien zijn de deklijsten wat zwar voor de ondersteunende deelen.

Grillig is de gevel van het Hôtel des Pierres, dat in 1612 gebouwd werd. De architect is een zoeker geweest, dat bemerkt men aan alles. De reusachtige pilasters van het kapitoel waren hem niet voldoende; hij bracht daartegen zonderling gevormde schilden aan. De ingangen dekte hij niet met bogen, maar met halve tienvachten, en plaatste daarbij zuilen, wier hoofdstellen niet het overige in niet het minste verband staan. En eindelijk strooide zijn vruchtbare geest overal beeldhouwwerk, goed uitgevoerd, doch weinig in harmonie met de rest.

Het voormalig Augustijnen-klooster dient nu als museum. Viollet-le-Duc heeft, in middeleeuwschen trant het eigenlijke museum opgericht, dat aan de grote kloostergang uit de 14e, en de kleine uit de 16e eeuw verbonden is. Vooral deze laatste met haar Dorische pilasters zonder hoofdstellen, haargassen niet busten, haarsels en gedrukte bogen is een origineel werk.

Over het algemeen kan men niet zeggen, dat de Renaissance bouwmeesters van Toulouse hebben uitgegaan in het vinden van harmonische ensembles, maar de geestige wijze, waarop de details behandeld zijn, verdient groote waardeering. Het zijn die details welke de gebouwen zoo belangwekkend maken.

D. SEMMELINK

Te Nijmegen overleed de bekende architect D. Semmelink. Den 4en Augustus 1855 te Ambt-Doezinchem geboren, ontving hij het eerste teekenonderwijs, tegelijk met het onderwijs in het timmeren, van een doofstommen man in de nabijheid zijner woonplaats; vervolgens kwam hij in de leer bij den heer Brink Evers, architect en timmerman te Ellekom, waar hij, tegelijk met zijn vriend Henri Evers, aan de teekentafel stond en het timmervak beoefende; daarna werd hij geïmployeerd bij den bouw van het Station Delftsche Poort te Rotterdam, waar hij tevens de lessen aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen volgde.

Na enige jaren als opzichter-teekenaar, o. a. bij de heeren Van Gendt & Nieraad te Arnhem en A. L. van Gendt te Amsterdam, gewerkt te hebben, kwam hij in October 1879 naar Nijmegen, waar hij in compagnieschap met den heer Giesing, een Nijmegenaar, een architecten-bureau vestigde; verschillende gebouwen werden toen onder hun bekoor opgericht, waaronder „Café Suisse“, „Café Helvétia“ en de Zwitserse villa aan den Stationsweg uitnemend.

Betrekkelijk spoedig werd deze vereniging ontbonden, maar Semmelink viel te Nijmegen *zóó* in den smaak, dat hij om werk waarlijk niet verlegen behoefde te zijn. Hij bouwde een overvloed van fraaie huizen, villa's, scholen en andere bouwwerken, die vooral ook door hunne verscheidenheid van vorm de aandacht trekken.

Onder de villa's maakte vooral uit die van de heeren Timmers, Doelman, Van Haaren en Meulenberg; voorts het Wilhelmina-ziekenhuis, de kost-en bewaarschool, de koolschool, en in vereeniging met den heer W. C. A. Hofkamp, thans te Leeuwarden, de Nutsschool. Onder zijn voornaamste werken moet voorts genoemd worden de gemeentehuizen te Kerkdriel, Wamel en Cromvoirt, de scholen te Weurt, Benninghen en Lent, de woonhuizen der heeren Terwindt, Van Kuijk en Hoogvliet, en vele winterhuizen.

De voltooiing van een aantal bouwwerken mocht hij niet meer aanschouwen, n. l. de villa aan den Berg en-Dalchen weg, het hotel-restaurant in de Molenstraat, een vergaderlokaal voor Jhr. de Pesters, een winkelhuis in de Burchtstraat en de gemeentehuizen te Wamel en Cromvoirt.

Indertijd werd hij in vereeniging met den heer Hofkamp bekroond bij de prijsvraag voor een plan van een vergaderlokaal voor „de Oorsprong“ te Utrecht; hier verrennen onder zijn leiding verschillende huizen.

Semmelink leed jaren lang aan een sleepende kwaal, aan welke hij eindelijk ten offer viel. Zijne werkzaamheid en bevattelijkheid waren buitengewoon, onkrenkbaar eerlijk en trouw, had hij niet de minste pretentie.

Is de deelname in het verlies dat de weduwe met hare vijf kinderen lijdt, groot, niet minder is men overtuigd dat de gemeente Nijmegen een man verloren heeft, wiens plaats slechts zeer moeilijk ingenomen zal kunnen worden. Niemand voorzeker, die zooveel kon geven en zoó weinig eischt als hij die heeft gegaan is.

Hij ruste in vrede!

Dinsdag is het stoffelijk overshot op „Rustoord“ ter aarde besteld. Aan de groeve werden de verdiensten van den ontslapen herdacht door Ds. H. S. Balsen, emeritus-predikant van Beck, Dr. C. Noorduin en den gemeente-architect J. J. Weve.

DE AFVOER VAN FECALIËN TE HAMBURG.

Het is van algemeene bekendheid dat er slechts weinig werelstdeden zijn, die zulk een doeltreffend en volmaakt spoelsysteem voor den afvoer van fecaliën, menage- en hemelwater bezitten, als Hamburg. Maar zelden wordt, als hier, gezorgd dat zooveel mogelijk alle woningen, zelfs die der voorsteden, ja, zoover het rechtsgebied der stad strekt, aan deze voortreffelijke spoeliën worden aangesloten. Toch is ook hier nog een groot aantal huizen die door de een of andere oorzaak niet aangesloten zijn; hier moeten dus de fecaliën op een andere wijze verwijderd worden.

Bijkens eene in 1885 gedane telling waren er in de stad met hare voorsteden 105.577 privaten, waarvan 84.382 in de riolen loosden, terwijl 21.195 stuks geen aansluiting hadden. Van deze laatsten lagen er 2882 in straten zonder riolen, 962 lagen op den linker Elboever, waar de wet geen riolen eischte, terwijl 17.351 privaten in straten gelegen waren, waar zich wel riolen bevonden. Tengevolge van deze uitkomst werd de bevoegde autoriteit door den toenmaligen Senaat opgedragen de aansluiting met alle ten dienste staande middelen te bevorderen, wat ten gevolge had dat in 2 jaren nog 16.250 privaten werden aangesloten, zoodat in laastgenoemd jaar nog ongeveer 5000 privaten bestonden, waarvan om de een of andere oorzaak de fecaliën op andere wijze verwijderd moesten worden.

Thans is het systeem zoover doorgevoerd, dat er nog slechts 900 privaten, van ongeveer 2000 woningen met 10.000 bewoners, gevonden worden, die de riolaansluiting missen. Bij dit getal komen echter nog de privaten op geisoleerde kaden, die der schepen en sommige handelssrichtingen, die door hare ligging onmogelijk riolafvoer kunnen bekomen. Telt men die alle bijeen, dan blijkt dat er te Hamburg een aantal van ongeveer 26.000 personen is, waarvan de fecaliën op een andere manier verwijderd moeten worden. Tot heden geschiedt dit hoofdzakelijk door het tonnenstelsel en de sedert enige jaren bestaande verbrandings-inrichting; hieraan worden de hermetisch gesloten tonnen met fecaliën gevoerd. Slechts op enkele plaatsen bestaan nog beerputten, welker inhoud van tijd tot tijd op de bekende wijze door een pneumatische machine in een tankwagen geleid, en naar de verbrandings-inrichting gebracht wordt.

Daar het materieel voor dezen afvoer meer en meer onvoldoende blijkt, bestaat het voornemen niet alleen dit materieel te verminderen, maar bovendien een tweede verbrandingsstation aan een ander uiteinde der stad te bouwen, waar bovendien de reiniging der tonnen, die tweemaal per week verwisseld zullen worden, machinaal zal geschieden.

De totale uitgaven voor het nieuwe station en materieel worden begroot op ongeveer f 83.000; dit bedrag wordt echter verminderd met ongeveer f 27.000, als opbrengst van de tonnen, die de huiseigenaren verplicht zijn bij aanschatting te betalen. De bedrijfskosten bedragen ongeveer f 44.000 per jaar, waartegenover staat een te heffen jaarlijks recht van f 9 voor elk tonnenprivé, welke opbrengst op f 27.000 geschat wordt, terwijl de inkomsten, voortspruitend uit de kosten van de lediging der beerputten, ongeveer f 9000 zullen bedragen.

Ofschoon men er voortdurend naar streeft het riolennet uit te breiden, zoodat de meest verwijderde en afgelegen straten met spoeliën voorzien zullen worden, bestaat er weinig uitzicht dat het aantal niet aan-

gesloten rielen zal verminderen; dit zal wel ongeveer stationair blijven; de tonnenprivaten zullen zich echter steeds verplaatsen en wel naar die stadsuithoeken, welke voor het spoelsysteem vooralsnog onbereikbaar zijn.

D. B.

MODERNE VANDALEN.

Het beroemde „Nassauerhaus“ te Neurenberg zal waarschijnlijk voorgoed bedorven worden. Zoals bekend is, behoort dit huis tot de fraaiste voortbrengselen van den Gotischen profaanbouw der 14e eeuw en is het een hoogst zeldzaam type van een versterkt huis in de stad, een bouwwerk dat men nog nooit nergens meer aantreft. Naar de „Deutsche Bauzeitung“ meldt, behoort het tot de een of andere fondatie, welker inkomsten ten deel vallen aan twee patricische families te Neurenberg. Ten einde deze inkomsten te verminderen, zullen in de benedenverdieping vier winkelramen gebroken worden.

Tout comme chez nous: deze „patricia-“ families schijnen een voorbeeld genomen te hebben aan den kerkraad der Ned.-Herv. gemeente te Amsterdam, toen hij het besluit nam om de N.-Z. Kapel te bederven.

ONBRANDBAAR HOUT.

Verleden jaar is reeds eene voorlopige mededeling verschenen, waaruit bleek, dat het door eene in Amerika ontdekte methode gelukt was om hout onbrandbaar te maken. Thans komt het bericht tot ons, dat er te Londen reeds eene grote maatschappij is tot stand gekomen, die gezegde vinding in het groot exploiteeren zal.

Meegedeeld is, dat de methode in hoofdzaak bestaat uit het verwijderen van de in hout aanwezige sappen en deze te vervangen door zekere andere zelfstandigheden, die het hout „vuurvast“ maken. Gezegd is, dat daarvoor noodig zijn retorten van grote lengte en aanzienlijke omvang. Deze retorten of buizen worden, nadat het hout er is ingedaan, luchtdicht gesloten en daarna met den inhoud aan eene grote temperatuurs-verhoging blootgesteld. Deze behandeling wordt voortgezet, totdat alle sappen en overige luchtige inhoud uit het hout verdwenen zijn, waarna de retorten (buizen) met de oplossing gevuld worden, die het hout onbrandbaar maken moet. Deze oplossing, welker samenstelling geheim gehouden wordt, wordt met hydraulische persen onder groten druk (150 A. op elke vierk. duim wordt opgegeven) in het van vocht en lucht bevrijde hout geperst. Na deze bewerking ondergaan te hebben, worden de boomstammen in eene ruimte gebracht, waarin zij door droge lucht geheel droog worden, nadat zij daarin gedorende eene maand verbleven zijn. Eerst daarna zijn zij voor gebruik geschikt.

Maar, gelijk uit het gezegde blijkt, is de bereiding uiteraard tamelijk onslachig en duur ook (opgegeven wordt 1½ gulden per vierk. meter), zoodat op gezegde wijze „vuurvast“ gemaakte hout voor velerlei oogmerk, waarvoor 't anders zeker gretig gebruikt zou worden, te kostbaar wordt, en eerst algemeen in gebruik zal komen (wat b. v. vooral voor landbouwgebouwen van betrekkelijk belang is), indien er aannemelijke wijziging is gekomen, zowel in de bereiding als in den prijs.

**

Ter aanvulling van het bovenstaande, ontleend aan het „Tijdschrift der N. M. t. b. v. N.“, diene het volgende, dat de „Van dag tot dag“-schrijver in het „Alg. Handelsblad“ mededeelt:

„Er was nog eene andere uitvinding, waarvan ik in Londen hoorde, en waaraan ik ongevraagd thans een gratis advertentie geef. Niet ontvlambaar hout“ is in den handel gebracht, voor gebruik in schepen en huizen. Wat ik er in het klein van zag trof mij, en daar ik hout het heerlijkste bouwmateriaal ter wereld vind, warm in den winter, koel in den zomer en hustengewoon geschikt voor een bevallige bouworde, vestig ik de aandacht van alle belanghebbenden op deze nieuwe vinding.

De „British non-flammable Wood Co. (ltd.)“ Army and Navy Mansions, Victoriastreet te Londen, zendt gratis monsters van dit hout ter beoordeling. Het wordt reeds uitstinct gebruikt door de regering der V. S. voor de dekkens, hutten, trappen en meubelen op 's lands oorlogsschepen. Het is ook aangebracht als beveiliging tegen brand in het British Museum, en verdient, dunkt mij, de aandacht van assuradeurs en bouwers en reeders. Het hout verkoopt, maar brandt en vlamt niet.

Zelfs petroleum — de kampioen-brandstichter der wereld — vermag er niet veel kwaad aan te doen, hoorde ik beweren.”

**

Mochten er onder onze lezers zijn, die zich van dit hout een monster ter beoordeling laten zenden, dan houden wij ons gaarne aanbevolen voor de mededeling van den uitslag hunner proefnemingen.

GASTRAM HAAG-LOOSDUINEN.

Heden (11 Maart) is gastram nr. 1 ontslagen 117 dagen in dienst geweest (sinds 14 November). Trots alle rapporten, uitgebracht door deskundige commissies, blijft de gastram gerold loopen en valt zij in de smaak van het publiek. Het schudden van en hinderlijke lucht in den wagon worden alléén nog geconstateerd en als wapen tegen gastractie gebruikt door hen, die niet op de gastram geraden hebben.

Ofschoon 't eerst moede dat 516 liter per wagenkilometer een constant moet blijven, is gedurende de maand Februari het gasverbruik nog lager geworden. Door den wagon is gebrukt 847.880 M³, en algeleden een afstand van 1709 K.M., zoodat het gasverbruik van den wagon gedurende Februari 0,495 M³. per wagenkilometer bedraagt. De gaslooiplaatstelling van den wagon heeft 29 M³. vereist. De kouwjes houden zich uitstekend en schijnen aan alle schokken (op wielen en kruisingen vaak zeer hevig) weerstand te kunnen bieden. Als merkwaardigheid kan vermeld worden, dat een van onze branders met kouwje erop geplaatst op den bodem van een rijtuig reisende over Amsterdamsche en Haagsche wegen, zelfs deze heftige schokken met glans weerstaat.

Wij mogen dan ook dat de verlichting van tram- en spoorlijnen met gasgelijksoortig geen praktisch bezwaar meer oplevert, en er voor gasfabrieken een nieuw afzetgebied is, of beter gezegd, kan worden.

Den 27e Februari trachtte de bestuurder met de gastram weg te rijden, toen dat nog door de elastische vallingabuis van het vatulatlon verboden was. Het gevolg was, dat de bus deurmiddele schaars en gelijkelijk tussen beide partijen verdeeld werd. Alvorens men de kraan had gesloten, had de wagon 2 atm. en het vatulatlon 1 atm. aan druk verloren. Na sluiting der kraan verdrok de gastram met het nog overblijvende gas en kwam op gewone tijd te Loosduinen aan, waar men in de remise ging om de schade te herstellen. Eerst een later was alles wieder in orde, en daar men in gastram nr. 1 geen gas meer had, werd deze gevuld met het gas van gastram nr. 2, betrekkelijk de varige maand in was gedaan.

Aan olie en smeermiddelen is gebruik deze maand: 12 liter motorolie, 1½ kilo consistentvet, 7 liter zwarte olie. Raderset nihil. Daar het oude raderset stads opnieuw gesmolten en weder gebruikt werd, hebben wij in de laatste vier maanden geen nieuw raderset in gebruik genomen. Daar de zoetachtheit lucht van de afblangassen, welke men somscherk bewerkt aan de leefzijde van den wagon, als hij eenigen tijd op een plaats stil heeft gestaan, (bijv. als bij Halfweg kruising op de stoomtram gewacht wordt), voorsamelijk door de verlaagende cilinderolles ontstaat, is men nu van plan voor het smeren van de cilinders een proef met Dixon's speciaal graphite te nemen. Beantwoordt dit aan zijn doel, dan zal het weder een stap in de goede richting voorwaarts wezen.

Op verlangen van enige regeerings-autoriteiten werd de proef met een aanschuwwagen, weegende 5000 KG., deze maand herhaald. Den 11e Maart eindigt de zeventiendelige proeftocht, en wij hopen dat belangstellenden in motortrammes, die de proef-

ritten in Den Haag nog niet meegemaakt hebben, alsnog van deze gelegenheid gebruik maken om zich persoonlijk van gastractie op de hoogte te stellen.

W. MEISCHKE-SMITH M.Sc., Civil-Ingenieur.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1888 Vergadering van 15 Maart 1890.

Na opening der vergadering en lezing der notulen werd een adres behandeld van de Bouwhouwers-vereniging „Ziezen“, gericht aan H. en W. van Amsterdam, waarin verzoekt wordt voortaan wederom meer bouwhouwwerk aan de gemeente door subsidiering van de Quellius-school, bouwhouwers kwekt en daardoor de morele verplichting zou hebben om hen daarna ook arbeid te geven. De Vereniging heeft zich tot Architectura gewend om dit adres mede te ondertekenen en was deszelfs avond door een paar leden vertegenwoordigd. Een lange discussie rond plaat, waaren het resultaat was, dat Architectura dit adres niet kan steunen.

Hieraan nam de heer F. Zwollo, zilversmid en drijver te Amsterdam, het woord over „Artistieke metaalbewerking“.

Met korte woorden zette spreker alleen de verschillende soorten van bewerking, als het gieten, drijven enz., toegepast op koper, zilver, goud, lood en ijzer, en ging daarna over tot een kunstbeschouwing van de verschillende kunstenaar gedreven voorwerpen, allen van zijn hand, bij elk uitvoerig mededeling gevende van de technische vaardigheid hiervoor benodigd. Een rook van platen naar drijfwerk den oude meesters, als van Paul en Adam van Vianen uit de 17e eeuw, beoefent de belangrijke causerie.

Een hartelijk applaus beoefende den spreker van de goed bezochte vergadering. Hierna werd daarbijkomst gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-OERENBAGHE. Woensdag den 11 Maart zal de heer J. A. Frederiks, architect te Middelburg, in deze vergadering van het Bouwkundig Genootschap een lezing houden over de Abdij aldaar.

AMSTERDAM. De voordracht voor de benoeming van een directeur voor de gemeente-tram en een directeur voor het elektrisch bedrijf kan nu weldra geroerd zijn. De sollicitanten-lijst is gesloten en circuleert bij de wethouders. Voor tramdirecteur hebben zich 62, voor het elektrisch bedrijf 27 sollicitanten aangemeld.

Onder de geslaagde candidaten voor bouwkundig inspecteur, waarmede het examen onlangs door de Maatschappij tot bevoerding der Bouwkunde werd gehouden, komt in het nummer van 4 Maart voor de heer K. van Gelder, men leze hieroor: K. Gelder.

HAARLEM. De gemeente-architect en de heer Van Ojen, keurmeester van het slachthuis, hebben een bezoek aan verschillende abattoirs in Duitsland gebracht en rapport aan den Gemeenteraad ingediend. Voor Haarlem wordt de bouw van het volledige slachthuis met koelhuis geraamd op f 330.000.

BJ. De berekeningen van slachtgelden en keurlozen is van het deckbed uitgegaan, dat bij de exploitatie geen winst voor de gemeente wordt beoefend.

Burg. en Weth. stellen den Raad voor een som van f 55.000 te besteden voor verbetering van de straten, die daas door den aanleg der waterleiding, deels door andere omstandigheden, in zeer slechten toestand zijn.

Uit een rapport van den bouwfachterter over de werken en gebouwen blijkt, dat van het voorgestelde bedrag nog geen 8½ procent zal moeten worden uitgekeerd aan arbeidsloon. Om die reden wenschen H. en W. dat ook niet met de straatverbetering te wachten, totdat het buizant voor de nieuwe gemeente-gasfabriek zal zijn gelig. Beter toch dat arbeidsloon tweemaal te betalen dan het ongerief te ondervangen, aan langer wachten verboden.

ZWOLLE. De „Zwolsche Courant“ meldt dat de nieuw gerevestte consistoriekamer der Grote Kerk voor belangstellenden ter bezichtiging gesteld werd.

Het gebouw dateert uit veel later tijdperk dan de kerk zelf. De consistoriekamer is gebouwd na den val van den toren, welke in 1683 door brand werd geteisterd en in Dec. 1682 tijdelijk een hoge storm instortte. De kamer is dan ook in een geheel anderen sijl opgetrokken dan de kerk. Bij de herstelling is geheel gebruik van het oude spouwstuk.

Als men de trap onder het orgel bestijgt, die naar de kamer voert, wordt het oog getrokken door den schouwsteen en het beschilderde schilderij daarboven van Hendrick ten Oever. Het stuk is in 1882 verdocht en circa een jaar geleden opnieuw gevoerd. Goed verlicht doet het zich thans uitstekend voor.

De ijzeren plates achter de kachel zijn door franse tegels vervangen.

De belangrijkste wijziging, die het vertrek oordert, geldt de zoldering en den vloer. Eerstgenoemde, die dik onder de witkalk zat, bleek in zeer slechten toestand te zijn. Men heeft de ontbrekende stukken er weder bijgevoegd, zoodat thans de schone figuren opnieuw goed witkomen, dank zij ook de zorg, waarmee het schilderwerk is verricht.

Er is thans een parketvloer in het vertrek gebracht. In het vak tegenover den schoorsteen vindt men de „Naamkelen der predikanten, die sedert de reformatie de Nederd. Herv. gemeente te Zwolle gedienst hebben of nog dienen." De namen van 84 predikanten zijn er op vermeld.

In de beide vallen daarnaast leest men: „Conditum 1688 en Renovatum 1890". De ramen in deze kamer zijn gedeeltelijk hersteld, maar gehouden in den vorm die bij het gebouw past.

De kroon, die in het midden van het vertrek hangt, trekt zeer de aandacht. Zij was in zeer desolate toestand en is op zeer nuttige wijze hersteld en voor gas ingericht.

Een en ander geschiedde onder het toezicht van den architect, den heer F. C. Koch.

Heeren kerksogden zijn tot deze belangrijke restauratie vooral in staat gesteld door zeer milde giften.

ONTSCHIE. De heer J. A. van Vossem, architect te Rotterdam, is met algemeene stemmen tot gemeente architect benoemd.

ZOUTWOUDE. Den 17^e dezezer bedacht de heer W. A. Van Rijn den dag, waarop hij 25 jaren geleiden door den Raad werd benoemd tot gemeente opzichter.

PERSONALIA.

— Door den Minister van Waterstaat is J. Siccis, te Dordrecht, benoemd tot hulpgewoon opzichter bij het voltooien van den kanalen te Feijenoord.

— Te Nijmegen overleed op 45-jarigen leeftijd de architect D. Semmelink.

— De heer F. J. des Tombe, waarnemend sectie-ingenieur bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen te 's-Hertogenbosch, is overgeplaatst naar Brussel.

— Bij beschikking van den Minister van Binnelandse Zaken zijn benoemd tot examinatoren voor het in 1899 aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te houden examen, de heeren: Dr. J. Six, N. van der Waxy, C. L. Duke, allen hoogleraren aan de Rijk-academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, J. Verstraet en A. R. Cohen, beiden lernaren aan de Rijks-normalaschool voor teeksonderwijsers te Amsterdam.

— Door den Minister van Binnelandse Zaken is van G. R. van Kampen, op zijn verzoek, oervol ontzag verleend als assistent voor de scheikunde aan de Polytechnische School te Delft, en als zoodanig benoemd H. ter Meulen, terhalveld te Delft.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Leeraar in het hand- en rechtlijzig teekenen aan de H. B. S. met 5-jarigen cursus, tavares directeur van en leraar aan de burgeraardschool en de ambachtsschool te

Hoorn Zij, die met de pracht, eischen van dit onderwijs vertrouwd zijn, kunnen bijzonder in aanzien. Jaarwedge / 2000. Adres op zegel aan den gemeenteraad, voor 22 Maart.

— Hoofdleeraar in het vakteekenen aan de burgeraardschool te Zaandam. Jaarwedge / 1000. Adres voor 21 Maart aan den Burg (zie advert. in het vorig num.)

— Leeraar in het handteekenen aan de Ambachtsschool te Groningen; 14 uren per week. Salaris / 40 per week. leeraar. Adres voor 20 Maart aan den directeur.

— Bekwaam bouwkundig opzichter, bekend met ijzerconstructie, ketel- en machinebouw, voor den bouw en fabriek. Adres lett. H.H., heekb. Joh. G. Stemmer Co., Amsterdam.

— Teekenaar, van goede getuigschriften voorzien, op het tekenbureau der firma F. W. Heintz, te Delft, voor vast. (Zie advert. in dit num.)

— Ingenieur van den Haarlemmermeerpolder. Jaarwedge / 2500 en / 500 voor gemis van vrije woning. Vereischten: kennt de stoomwezen, waterhuishouding, waterbouwkunde en burgerlijke bouwkunde. Adres op zegel vóór 1 April aan dijkgraaf en hoofdreden, te Haarlem.

DIENSTAANBIDDINGEN.

(Dienstaanbiddingen in behouwen vorm worden ten gerieve van heren gesloten voor eenmaal per jaar voor achtervolgende malen beschouwd, opgenomen. De administratie houdt zich niet met de toewijding der eventueel indienende briefen.)

— Een praktisch ervaren bouwk. opz.-teek., oud 27 jaar, goed kunnende detailleeren en ander teekenwerk verrichten, zag zich gaarne zo spoedig mogelijk geplaatst. Adres n°. 35, Bureau dezen. (2)

— Een set jongmensch, P. G., theoretisch en praktisch bekwaam, zoekt een hem passende betrekking. Hoog salaris geen vereischte. Adres n°. 36, Bureau dezen. (3)

— Opzichter-teekenaar, oud 25 jaar, praktisch en theoretisch ontwikkeld, goed kunnende detailleeren, grondig bekend met gas- en waterleiding, en met de beste referentie, kan zo spoedig direct in dienst treden. Adres n°. 37, Bureau dezen. (1)

INFORMATIEBLAD TECHNISCHE VENTILATIEHOUING, VAN DER HELSTENSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwkundig Opzichter	leeft, 25 j. ong. sal. / 70 à 80 p. m.
2.	32 " geh. " - 1000 's jaars.
3. Opzichter-Tekenaar	20 .. ong. " 70 p. m.
4.	25 " " " "
5. Chef Mach. Werkmeester	49 " geh. / 1250 's jaars min.

ADVERTENTIEN.

Weekblad "DE OPMERKER".

ALGEMEENE VERGADE-
RING van AANDEELHOUDERS der
Maatschappij tot Exploitatie van De
Opmerker op **Woensdag 22 Maart**
1899, des namiddags te 1^½ uur, in
het Zeid-Hollandsch Koffiehuis te
's-Gravenhage, tot behandeling van de
volgende punten:

1°. Balans met toelichting en ver-
slag van Commissarissen, benevens
Winst- en Verliesrekeningen over het
afgelopen Bockjaar.

2°. Benoeming van een Commissaris,
ter voorziening in de vacature, ont-
staan door periodieke aftreding.

Het Bestuur.

Op het Teekenbureau der firma F.
W. BRAAT, te DELFT, kan direct
voor vast geplaatst worden

Een TEEKENAAR,

van goede getuigschriften voorzien,
voor het uitwerken van details en
verdere werkzaamheden.

Een bouwkundig teekenaar geniet
de voorkeur.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Makin.
Hofagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barchest. Speciaal voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Private Bedden, IJzeren Bedden, Stoel, Wachtafs, Urineir, etc. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederkoopers genieten het gebruikelijke recht.

VAN OMMEREN & Co., Spiegel-Vensterglas, ARNHEM. Verfwaren. GEORNAMENTEERD GLAS.

Hier te lande
bekroond:

VERNDAM,
WINSCHOTEN.

UTRECHT,
DORDRECHT.

UTRECHTSCHE ASPHALTFABRIEK.

Firma STEIN en TAKKEN.

Leveren en fabriceren prima ASPHALTDAKPAPIER in alle Merken, 't beste en goedkoopste dat er bestaat. ASPHALTDAKLAK, ASPHALTMASTIK, CARBOLINEUM, ASPHALT-ISOLEERPLATES, etc. Makie Dakbedekkingen van Asphalt-papier, kant en klaar onder jarenlange garantie. Makie Lawn Tennisbanen, Dorschvloeren, etc.

Echte Vulcaan Houtcement Mastik Dakbedekkingen
met 10 jaren garantie. Honderden reeds door het gehele land gemaakt en alle tot volkomen tevredenheid, waarin bewijzen voorhanden.

Directe levering. Concurrerende prijzen.

88

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

89

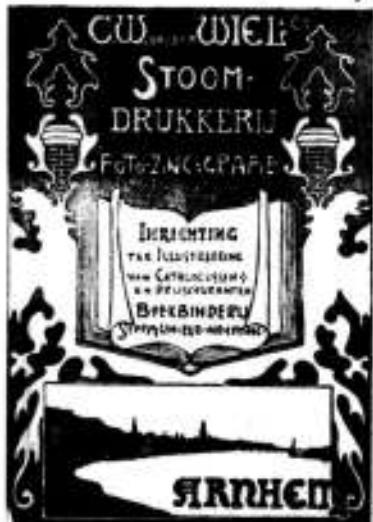
89

89

89

89</p

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.
Fabriek: GEIJKTE DUIMSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlatten,
STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN
Peillijnen, Peillooden, Peilstokken,
PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdozen.
TEEKENBEHOEFTEN
en Optische Instrumenten.
EQUERRES, PRIMA'S enz.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensestraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaivoers.

A. E. BRAAT.

Hooft-Vertegenwoordiger der
JOSSON-CEMENT
voor NEDERLAND en INDIE.

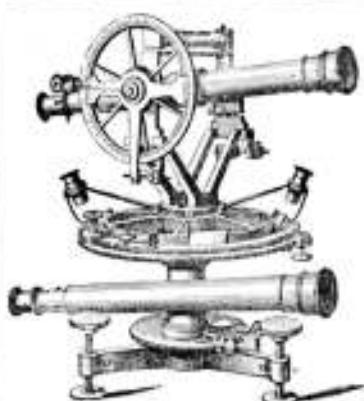
Uitsluitend: **late soort AND. TRA S**
(volgens de nieuwe A. V. met 75%
glosverlies).

Handel in Bouwmateriëlen.
De **TEGELZAAK** is gevestigd
Spuistraat 109,
AMSTERDAM.

Machinale Houtdraaierij en Zagerij.

Speciaal adres voor grootwerk voor I.H. Timmerlieden en Aannemers.
Bijzonder adres voor Trapbalusters, Balkonbalusters en Hoofdbalusters, Houten Schoorsteenmantels en vader sille houtendraai- en beeldhouwwerk.

S. DE BOER, Apeldoorn.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, ENZ.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

ROLLUIKEN

van **hout** en van **staal**, in verschillende
constructies. Prijscouranten en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. H. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

HEINEKEN'S
Bierbrouwerij-Maatschappij.

AANBESTEDING.

op **Dinsdag den 11 April 1898**,
des voormiddags ten **9.30 uur**
(Greenwichtijd in een der Wachtkamers
van het Station Zwolle van:

BESTEK K.

Verrichten van Onderhouds-
werken, Verf- en Behang-
werken, met bijlevering
van de materialen, aan de
Gebouwen, Kunstwerken
en verdere werken, be-
hoorende tot de lijnen
Deventer - Leeuwarden
Meppel - Hietum en
Zwolle - Wierden, in 14
Perceelen.

Het bestek ligt van 25 Maart 1898
ter lezing aan het Bureau van den Heer
Sectie-Ingenieur H. J. VAN HOORN,
te Zwolle, en is op franco aanvraag
aan genoemd Bureau te bekomen tegen
betaling van **f 6.50**. Tevens zijn daar
te verkrijgen tegen betaling van **f 0.25**
per stuk de Algemeene Voorwaarden
voor de uitvoering van Herstellings-,
Verzinkings- en Verfwerken onder
beheer van den dienst Wrg en Werken,
vastgesteld December 1897, op dit bestek
van toepassing.

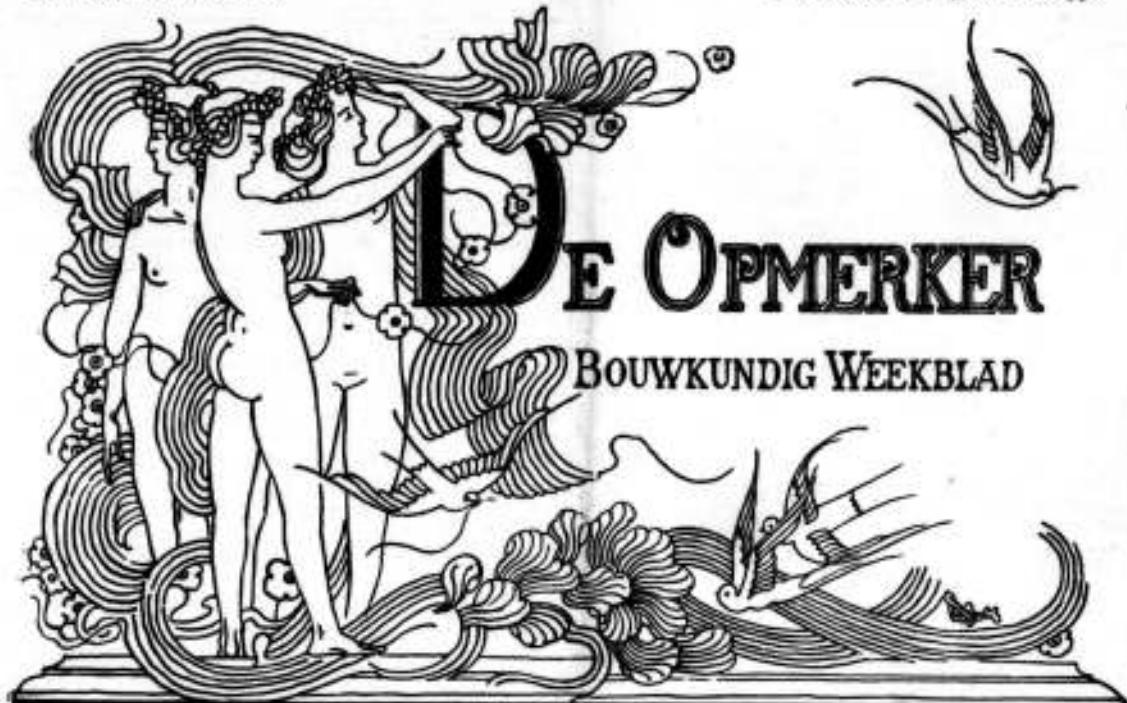
Inlichtingen worden gegeren door
den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schieden zoodra het bestek is bepaald.

Zwolle, den 16 Maart 1898.

A. P. SCHOTEL G^o.
BORDRECHT.
Stoommarmertegeltij Steenhouwerij.
Steen- en Marmerhandel.

Tot drokkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zile Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binneland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-wile, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afscheldelijke sommen bij vooruitbetaling niet f 0.25, zonderplaat f 0.15.

Advertentieprijs van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijssumnummer daarover begrepen; voor elken regel meer f 0.15. Grootte lettertjes worden berekend naar plaatstuksize. Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatstukken, slechts tweemaal gerekend.

BIJ DE PLAAT.

Het origineel van de bij dit nummer behorende plaat is getekend door den heer G. J. Ooiman; de daarop afgebeelde kapiteelen bevinden zich in de kerk van St. Julian-le-Pauvre te Parijs.

SAMENSTELLING VAN MORTELS.

Over het algemeen heeft de mortel de taak om de metselsteenen zoodanig aan elkaar te verbinden dat de muur, na verharding der specie, een homogene massa vormt. Hoe beter dit doel bereikt wordt, des te hooger wordt het weerstandvermogen van den muur, altijd onder de van zelf sprekende voorwaarde dat de metselsteen aan de eischen van vastheid genoegzaam voldoet. Dit vooropgesteld, blijft slechts de vraag hoe met een minimum van kosten het beste resultaat kan worden bereikt.

10. De kalkmortel.

Onder de mortelsoorten, die het meest worden toegepast, neemt de kalkmortel een eerste plaats in. Voor gewone bovengrondse bouwwerken voldoet deze specie in de meeste gevallen goed, daar zij na verloop van enige jaren verandert in een soort van zandsteen met koolzure kalk als bindmiddel, en hare drukvastheid en trekweerstand vrij hoog zijn; deze mortel heeft echter het gebrek dat zij zeer langzaam verhardt en daarbij beduidend inkrimpt, waarvan het gevolg is dat de in deze specie gemetselde muren zich sterk zetten; hoe vetter de kalk is, des te meer doet zich dit euvel gelden. De gemiddelde drukvastheid van kalkmortel van 1 kalk en 2 zand bedraagt:

	na 7 dagen	na 28 dagen
	per cm ²	per cm ²
.....	5.30 KG.	7.62 KG.
na 3 uren	3.92 KG.	6.27 KG.
.. 6 uren	3.10 KG.	5.32 KG.
.. 9 uren	2.80 KG.	4.83 KG.

Volgens Breijmann bedraagt de zetting van gewone baksteenmuren 1/150 der hoogte van het muurwerk; volgens de waarnemingen van den kgl. Bauzath Krone te Berlijn, bedraagt zij bij de gewone mortelspecie van 1 volumedel kalk op 2 volumedelen zand, 1/75 à 1/100 der hoogte, zoodat een muur van 10 M. hoogte zich 10 à 13 cm. zetten zal. Of schoon nu de zetting van het muurwerk, althans wanneer dit gelijkmatig wordt opgetrokken, voor het meerendeel der gebouwen geen overwegend nadeelige gevolgen heeft, zoo ontstaan er toch verschillende kleine gebreken, zoals b. v. de onvermijdelijke scheuren bij de aansluiting aan het houtwerk en de scheuren in deur- en vensterbogen. Beduidend minder wordt het zetten bij het gebruik van magere kalkmortel van 3 deelen zand en 1 deel kalk, en zeer klein bij een mengsel van 3½ zand en 1 deel kalk. Maar dergelijke magere kalkmortels hebben het nadelen dat zij zich met de steen slecht verbinden. Gebruikt niet echter zeer scherp, maar niet te grofkorrelig zand, dan is een magere mortel van 2½ à 3 deelen zand op 1 kalk te verkiezen boven een vettige mortel, vooreerst omdat de zetting veel minder bedraagt, maar ook omdat de grotere drukvastheid en trekweerstand van de vette mortel zich eerst na zeer lange tijd doet gelden.

20. De cementkalkmortel.

Zuivere kalkmortel verbeterd men in grote mate door een geringe toevoeging van portland-cement. Reeds een specie van 1 kalk, 1/10 cement en 3 zand verkrijgt na 4 weken de drievoudige drukvastheid van kalkmortel van 1:2, terwijl de bindkracht met steen in denzelfden tijd verdubbelt; deze mortel is bijna even goedkoop als de gewone kalkmortel, terwijl voorts als een niet gering voordeel moet aangemerkt worden dat er nagenoeg geen zetting plaats heeft.

De prijzen van kalkmortel 1:2, kalkmortel 1:3 en

cementkalkmortel 1:0.1:3 bedragen respectievelijk $f\ 0.50$, $f\ 0.44$ en $f\ 0.55$ per H. L., waarbij in het oog gehouden moet worden dat deze prijzen verschillen naarmate de kosten van vervoer der materialen hoger of lager zijn; de drukvastheid na vier weken bedraagt per cM², resp. 6.2, 6.3 en 23 KG. De cementkalkmortel is — aangenomen dat de geringe verhoging van kosten geen gewicht in de schaal legt — verre te voorkeuren boven de zuivere kalkmortels. Nadrukkelijk moet er echter op gewezen worden dat hier sprake is van vette kalk; bij gebruik der hydraulische kalk krijgt men ongeveer gelijke resultaten als bij de cementkalkmortel.

Wordt bij een bouwwerk of een deel daarvan na een korte verhardingstermijn een grotere drukvastheid gevorderd dan de gewone cementkalkmortel in staat is te geven, dan moet meer portlandcement aan de mortel toegevoegd worden; bij gebruik van 0.15 cement verkrijgt men na vier weken een drukvastheid van 27 KG. en bij toevoeging van 0.20 cement van 37.5 KG. per cM².

Voor bovengrondsche bouwwerken zullen deze mortels goede resultaten geven.

Tot heden schijnen er nog geen nauwkeurige proeven met muren, die met boven genoemde metselspecies opgetrokken waren, genomen te zijn; toch zouden dergelijke proeven hoogst nuttig zijn, al ware het alleen maar dat zij de noodige gegevens zouden kunnen verschaffen om met voldoende zekerheid voor bepaalde soorten van muurwerk normen vast te stellen, m. a. w. welke specie voor een bepaalde soort van baksteen en voor een bepaald gebouw gekozen moet worden.

Door meer toevoeging van portlandcement verhoogt men de drukvastheid en den trekweerstand, en het gebruik dier krachtiger specie is bij sommige bouwdeelen noodzakelijk, zoolang b. v. bij uitpringende lijsten, grote deur- en vensterbogen, gewelven en zwaar belaste pijlers of zuilen. De beste mortels, die grote hydraulische eigenschappen bezitten, worden echter in den water- en bruggenbouw gebruikt; daartoe behooren cementmortel, kalkcementmortel, traskalkmortel en cementrasmortel met of zonder toevoeging van kalk.

30. **Kalkcementmortel.**

Voor zuivere cementmortel doet het er weinig toe of de vermenging volgens gewichts- of volumedeelen geschiedt, omdat het specifiek gewicht van portlandcement en zand vrijwel gelijk is. Bij gebruik van goed zand kan men bij cementmortels, na een verhardingstermijn van 4 weken, een trekweerstand van 16 à 30 KG. en een drukvastheid van 100 à 400 KG. per cM² verkrijgen, al naarmate de kwaliteit van zand en cement en de onderlinge verhouding. De grenzen dier verhouding liggen gewoonlijk tusschen 2 à 6 deelen zand op 1 deel portlandcement; de meest voorkomende vermenging is 3 zand en 1 cement. Eene specie van 2 op 1 wordt te kostbaar en wordt dan ook slechts in zeer enkele buitengewone gevallen aangewend. Eene specie van 6 op 1 is lastig te verwerken en bindt niet gemakkelijk; bovendien wordt hier het bindvermogen met de steen te gering. Neemt men prijzen van $f\ 4$ voor 1 H. L. goede portlandcement en $f\ 2$ voor 1 M³ scherp zand als maatstaf, dan worden de prijzen voor zuivere cementmortels per H. L. en voor trekweerstand en drukvastheid per cM². ongeveer als volgt:

trek	druk
1:2 $f\ 2.20$	20 à 38 KG. 240 à 420 KG.
1:3 $f\ 1.70$	18 à 34 KG. 190 à 370 KG.
1:4 $f\ 1.40$	15 à 25 KG. 170 à 260 KG.
1:5 $f\ 1.20$	11 à 17 KG. 130 à 180 KG.
1:6 $f\ 1.05$	7 à 13 KG. 105 à 150 KG.

40. **D e kalkcementmortel.**
Door toevoeging van een geringe hoeveelheid kalk verkrijgen de meeste cementmortels een hogere drukkracht en trekweerstand, terwijl zij bovendien spoediger met de steen een homogene massa vormen. Hoe vetter de cementmortel is, des te kleiner moet het kalkgehalte zijn. In deze richting zijn indertijd door den heer R. Dyckerhoff met de bekende Dyckerhoffcement proeven genomen. Andere onderzoeken, door den heer Krone gedaan met meerdere cementsoorten, gaven in het algemeen dezelfde uitkomsten als de heer Dyckerhoff verkreeg; deze zijn de volgende:

a. Mortel van 1 cement, 2 zand, 0.25 kalk (volumedeelen); de trekweerstand verhoogt met 10 pCt., de drukweerstand met 20 en het bindvermogen met de steen met 35 pCt.

b. Mortel van 1:3:0.4; trekweerstand 15 pCt., druk 30 pCt., bindvermogen 50 pCt. hoger.

c. Mortel van 1:4:0.5; trekweerstand 15 pCt., druk 37 pCt., bindvermogen 60 pCt. hoger.

d. Mortel van 1:5:0.7; trek 15 pCt. druk 54 pCt., bindvermogen 75 pCt. hoger.

e. Mortel van 1:6:0.9; trek 12 pCt. druk 75 à 100 pCt., bindvermogen 120 pCt. hoger.

Zoowel de zuivere cementmortels als de kalkcementmortels verharden evengoed onder water als in de lucht; in het laatste geval moeten zij gedurende haar verhardingstijd voldoende vochtig gehouden worden; alle metselwerk in de lucht dient de eerste vier weken behoorlijk bevochtigd te worden, terwijl de steen, vooral wanneer zij veel water opslurpt, bij het verbruik goed nat moet zijn. Alleen voor muur- en betonwerken in zeewater zijn de kalkcementmortels niet aan te bevelen, daar zij door het zeewater aangeslagen worden. Voor het overige zijn zij uitmuntend en geven bij mindere kosten beter resultaat dan zuivere cementmortels.

Zelfs magerder kalkcementmortels kan men nog met voordeel verwerken, al komt men dan meer op het gebied der cementkalkmortels. Zoo geven een mortel van 1 cement, 7 zand en 1.1 kalk, en een mortel van 1:8:1.5 nog uitstekende resultaten.

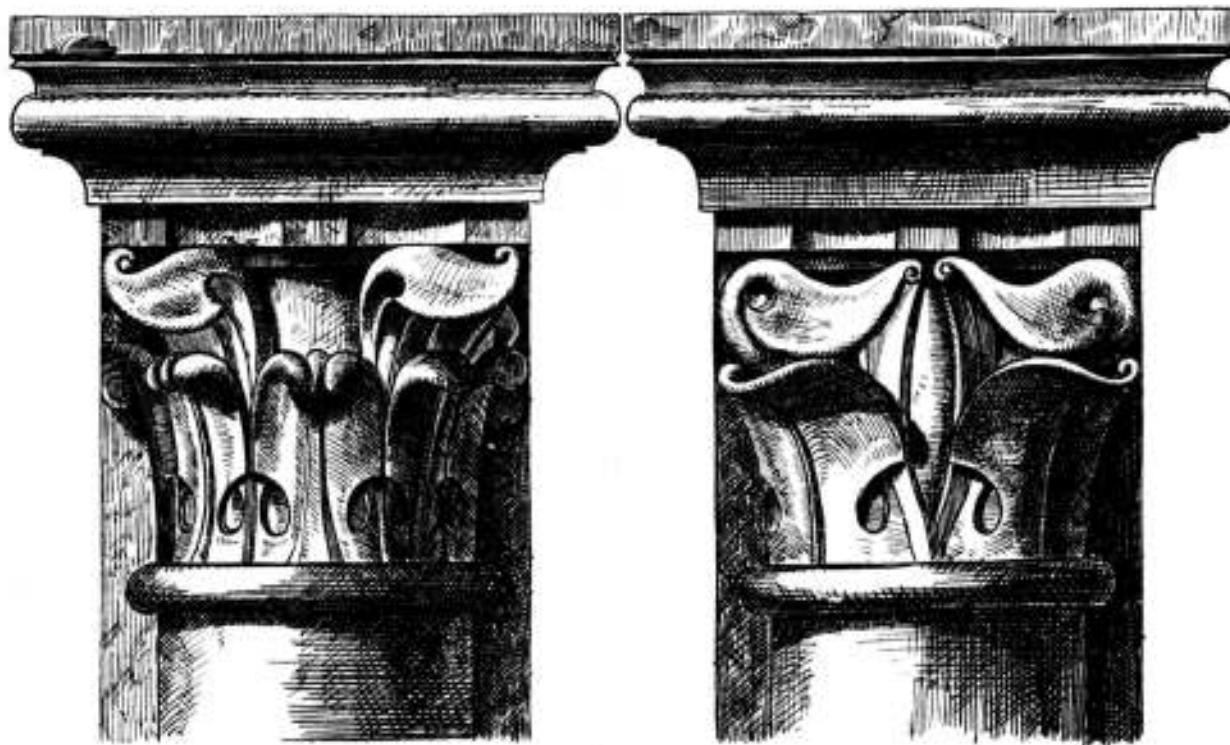
50. **Traskalkmortel.**

Deze specie is in het algemeen voor de waterbouwkunde hoogst doelmatig en het gebruik er van is overal aan te bevelen, waar tras tot matige prijzen te beschaffen is. De heer Herfeldt, die in deze richting proeven met Plaider tras en dolomietkalk nam, verkreeg de volgende uitkomsten:

Tras	Volumedeelen.		Weerst. tegen druk		Prijs per HL.
	Kalk	Zand	na 4 weken	na 1 jaar	
1½	1	2	20.09	25.22	$f\ 0.84$
1	1	2	17.09	26.41	" 0.72
1	1½	2	18.51	15.24	" 0.69

allen in zeewater. In zoetwater of in de lucht verhardde de laatstgenoemde mortel, waarop door haar groot kalkgehalte het zeewater een ongunstigen invloed heeft, sterker.

Verdient dus overal, waar de prijzen der tras niet te hoog zijn, het gebruik er van voor waterbouwwerken alle aanbeveling, toch moet men echter voorzichtig zijn in de toepassing ervan daar, waar de specie met zeewater in aanraking komt; het is zaak hier de toevoeging van kalk niet te groot te nemen. Overal waar het metselwerk aan geen grooten druk of trek blootgesteld is, kan traskalkmortel met een minimum van tras uitstekend gebruikt worden. Een voordeel van deze specie boven portlandcement- en kalkcement-

Kapitelen van de Sint-Julianuskerk te Tiel.

IIIe eeuw.

13 Oct. 1898.

mortels is, dat zij 12 à 20 uren staan kan zonder dat zij enigszins aan waarde verliest.

6o. Cementmortel met toevoeging van tras.

Zeer waarschijnlijk de grootste tot heden bereikte druk- en trekweerstand verkrijgt men, volgens de proeven van de heeren Michaelis en Herfeldt met cementmortels, waarbij tras gevoegd is; na een verhardingstijd van drie maanden verkrijgen verschillende dexter mortels een grotere trekkracht van 24 à 50 pCt. en een groteren weerstand tegen druk van 50 à 100 pCt. Onderstaande tabel geeft den uitslag der proefnemingen van den heer Herfeldt, waarbij in het oog gehouden moet worden, dat de vermenging naar gewichtsdeelen geschiedt.

Cement .	600	450	400	350	300	600	450	400	350	300
Tras .	—	150	200	250	300	—	150	200	250	300
Zand .	1800	1200	1200	1200	1200	1500	1500	1500	1500	1500
Prijs pM ²	2.00	1.72	1.68	1.53	1.45	1.74	1.51	1.45	1.35	1.28
Trek pM ²	24.29	34.97	34.89	32.55	32.31	22.12	29.56	27.95	27.61	27.32
Druk, id.	215.6	428.2	424.7	415.9	401.8	198.1	395.1	376.2	356.5	327.0

Cement .	600	450	400	350	300	600	450	400	350	300
Tras .	—	150	200	250	300	—	150	200	250	300
Zand .	1800	1800	1800	1800	1800	2100	2100	2100	2100	2100
Prijs pM ²	1.58	1.87	1.29	1.21	1.18	1.45	1.26	1.18	1.11	1.04
Trek pM ²	20.12	26.09	25.48	25.28	24.30	18.11	24.81	23.07	22.61	22.46
Druk, id.	182.1	336.2	333.4	329.0	317.0	168.2	327.6	321.4	316.2	311.4

Cement .	600	450	400	350	300
Tras .	—	150	200	250	300
Zand .	2400	2400	2400	2400	2400
Prijs pM ²	1.82	1.15	1.09	1.02	0.96
Trek pM ²	14.48	22.27	21.18	20.48	19.98
Druk, id.	140.8	383.0	379.6	372.4	366.8

Al deze proeven zijn gedaan met 4 verschillende soorten portlandcement, met Plaster tras, Rijnzand en duinzaand; de uitslag was nagenoeg dezelfde en het maakte geen verschil, of de proefstukken in zeewater, in zoetwater of in de lucht verhardden. Gedurende de twee eerste weken geschiedde de verharding langzamer dan bij de zuvere cementmortels, na 4 weken was de verharding ongeveer gelijk aan die der laatste, maar na drie maanden overtrof de trekweerstand en drukkracht van de trascementmortel die van de gewone cementmortel resp. met 20 à 50 en 50 à 100 pCt.

Daar, zoals reeds gezegd is, de grotere verharding door toevoeging van tras bij vier verschillende gewone cementsoorten ongeveer dezelfde was, mag als vrij zeker aangenomen worden, dat de drukvaartheid van mortel van betere portlandcement door toevoeging van tras nog meer zal toenemen dan bij boven genoemde proeven viel te constateren. Bedraagt bv. bij cementmortel van 1:2, na een verhardingstermijn van 100 dagen de weerstand tegen trek gemiddeld 25.59 en die tegen druk gemiddeld 478 KG. per cM², dan verkrijgt men door toevoeging van tras respectievelijk gemiddelden van 61.35 en 836 KG., een weerstand, waaraan slechts weinige goede zand- en kalksteensoorten kunnen voldoen. Het ligt voor de hand, dat dergelijke buitengewone weerstanden van grooten invloed zijn op de constructie van brug- en andere gebouwen.

Uit deze proeven blijkt in elk geval, dat de trascementmortels zeer gewaardeerde eigenschappen hebben en dat andere in die richting te nemen proeven, bv. door toevoeging van eene kleine hoeveelheid kalk, hoogstwaarschijnlijk nog verrassender resultaten zullen geven.

Het bovenstaande, dat ons belangrijk genoeg voorkwam om er onze lezers mede in kennis te stellen, ontleenden wij aan de „Deutsche Brauzeitung“

DE NED.-HERV. KERK TE OVERSCHIE.

Op bladz. 54 van den loopenden jaargang werd het plan van kerkvoogden en notabelen besproken, om de kerk te Overschie af te breken en door een nieuwe te vervangen, omdat kerk en toren belangrijke reparaties noodig hadden, gebrek aan zitplaatsen bestond en de inrichting van het gebouw ondoelmatig was. De heer Jhr. Mr. Victor de Stuers brak een lans voor het behoud van deze kerk en toonde het kerkbestuur overtuigend aan, dat bij behoorlijke restauratie van kerk en toren, met aanbouw van een benk aan het noorderzijdschip, niet alleen de kosten veel minder zouden bedragen dan volgens het plan van kerkvoogden, maar bovendien een vrij wat groter aantal zitplaatsen kregen zouden worden. Het kerkbestuur toonde zich erkentelijk voor het advies, maar besloot toch de kerk af te breken en een nieuw gebouw te stichten. Onzerzijds werd het betreurd ecne oude kerk zonder noodzaak te sloopen en de hoop genut, dat de Overschieers zich alsnog zouden bekeeren en het eerwaardig gebouw in stand zouden houden.

In een uitvoerig stuk, opgenomen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“ van 1 Maart, kwam de architect B. Hooijkaas Jr. te Rotterdam op de zaak terug. Kerkvoogden, zoo zegt hij, hadden gaarne de oude eerwaardige kerk behouden, doch de opoffering, gevraagd voor het instandhouden van het gebouw, dat meer waarde heeft om zijn ouderdom dan om zijn kunst, heeft den doorslag gegeven, om tot afbraak te besluiten.

Sedert kwam het kerkbestuur weder tot andere gedachten en werden ingezetenen bij circulaire uitgenodigd tot het geven van vrijwillige bijdragen, thans echter niet voor den bouw van een geheel nieuw bedehuis, maar voor restauratie van het oude.

Een Maartsch onweder heeft aan de debatten over de beste restauratie een einde gemaakt. In den avond van Zondag 19 Maart omstreeks 9 uren werden de bewoners van Overschie opgeschrikt door een ratelende donderslag en weldra weergalmende brandgeroep door de straten. De bliksem was ingeslagen in den toren der Grote Kerk en in korte tijd vertoonde zich de schilderachtige torens spits als een rensachtige vuurbaak, uren in het rond het onheil verkondend.

De brand werd intusschen hoe langer hoe heviger, naarmate hij van de lager gelegen zolders en binten nieuw voedsel kreeg; geleidelijk stortte stuk voor stuk naar beneden. Eerst des nachts te half twee was eindelijk de vuurzee geheel binnen de hoge muren van kerk en toren beperkt en leverde zij alzo voor verdere uitbreiding van den brand geen gevaar meer op.

Het kerkgebouw is schoon uitgebrand en evenzoo het metselwerk van den toren. Voor omstorten is geen gevaar; kerk en toren staan te midden van een plantsoen, geheel vrij van de omliggende perceelen.

Wij brengen in herinnering, dat Mr. Victor de Stuers in zijn schrijven aan de „N. R. Ct.“ (nummer van 7 Februari) ontrent het gebouw het volgende mededeelt:

„De kerk van Overschie is een schilderachtig gebouw, dat een geheele geschiedenis achter zich heeft. Het is oorspronkelijk een Romaansche tufsteenkerk uit de 11e of 12e eeuw geweest, waarvan de sporen nog aan het middenkoor zichtbaar zijn; ook de zeer aardige torens dagteekent uit dien tijd, doch is in de 14e eeuw verhoogd en later van een sierlijke spits voorzien. In het begin der 16e eeuw werd de tegenwoordige kerk gebouwd; zij werd tijdens den opstand tegen den Koning van Spanje door de Rotterdamsche bezetting verbrand, en herhaaldelijk, o. a. in 1651, hersteld. Uitwendig hebben die herstellingen het aan-

zien der kerk zeer benadeeld, doch inwendig is het gebouw zeer interessant. De toren is bepaald fraai en schilderachtig.

Thans zijn kerk en toren verwoest; alleen uit de consistoriekamer is een en ander gered, doch overigens werd niets gespaard. Kerk en toren zijn verzekerd voor f 40.000; het orgel voor f 5000.

Ongeveer vijf jaren geleden sloeg de bliksem in de kerk, zonder echter brand te veroorzaken. Het voorstel van een lid van den Gemeenteraad, om een bliksemleider op den toren te plaatsen, werd niet ondersteund, om reden hij niet aan de burgerlijke gemeente behoorde.

ARCEER-INSTRUMENT.

De bouwkundige J. Hartsuiker te Wageningen plantte in ons nummer van 11 Maart jl. (bladzijde 80) eene advertentie, waarbij de verkoop aangekondigd werd van een arceer-instrument met handleiding, welke beide stukken, tegen toeozending van een postwissel ad vijf-en-vijftig cent, bij hem te verkrijgen zijn en vrachtvrije toegezonden worden.

Het instrument is zeer eenvoudig en practisch ingericht, zoodat wij den bouwkundigen het aanschaffen daarvan gerustelijk kunnen aanbevelen en wel te meer daar de kosten niemand behoeven af te schrikken.

v. G.

WAARDE EN GEBRUIK VAN VRUCHTBOOMEN-HOUT.

Hij, die een min of meer groot aantal vruchtboomen bezit en die boomten behoorlijk heeft behandeld, weet bij ervaring, dat bij herhaling hier en daar een oude stam, die niet meer of niet genoeg meer draagt, verwijderd worden moet, om deze of ook wel om andere redenen. Maar het hout, de stam en de takken zijn daarom niet verwerpelijk. En toch wordt zo'n boom en de daarvan met zaag en bijl verwijderde takken veroordeeld tot den brandhoutstapel, terwijl het hout meestentijds veel te goed is om verbrand te worden. Het kan in velerlei opzicht dienst, en goede dienst ook, doen.

Een kerngesonde appelboom b. v. levert bij verkoop daarvan het bewijs, want hij brengt veel meer op dan hij, tot brandhout veroordeeld, ooit kan opleveren.

In een der laatste nrs. van een practisch weekblad komt een opstel voor van den heer J. Schomerus, te Jena, waaraan het navolgende ontleend is:

Het hout van den appelboom is vooral in ere bij mechanici. Het is uitstekend geschikt voor fijnen draaiersarbeid. En om zijne bijzonder grote vastheid en duurzaamheid maakt men er gaarne gebruik van voor kramaderen. De tanden en zoogen, kanistens van vele houten molen- en machine-raderen worden uit appelboomen-hout gemaakt, omdat men daaruit voortreffelijk werk leveren kan. Ook ter vervaardiging van oostpersen, waarvoor men slechts zeer goed hout mag gebruiken, wordt appelboomen-hout bij voorkeur gebezigt.

Het hout van den pereboom staat in deugdlijkhed en duurzaamheid ver beneden dat van appelboomen. Toch heeft het één eigenschap, die het voor sommige doeleinden bijzonder gezocht maakt. Peren-hout „trekt“ niet, „werkt“ niet, gelijk men in het daagelijks leven zegt, het trekt niet krom, gelijk zoveel ander hout, als het aan de lucht blootgesteld wordt. Op grond van deze eigenaardigheid heeft het voor velerlei teeken-gereedschap, voor snijwerk, ook voor houtsneden enz. (in vervanging van beukenhout)

groote waarde. Ook maakt men veel gebruik van perenhouwt om te bijtsen; het levert inderdaad voortreffelijke imitaties van ebbenhout.

Hout van kweeperen is wegens zijne hardheid eigenaardig geschikt voor fijn raderwerk en meer in het bijzonder door schrijnwerkers hoog geschat.

Oude kersenboomen leveren aan de schrijnwerkers hout om mahonie te imiteren. Want met polijsten en politoeren neemt dit hout gemakkelijk een fraaie kleur aan.

Hout van pruimenboomen is geschikt, en zeer goed, voor de vervaardiging van technische en huishoudelijke gereedschappen en benodigdheden, als b. v. heften van keukennemissen, kranen en dergelijke.

Wegens schoone vlammen en donkere kleur is het hout van perzikboomen voor fijnen schrijnwerkersarbeid in hooge mate geliefd.

Notenhout is, naar algemeen bekend is, in hooge eer voor de fijnerne meubelmakerij. In vroeger dagen werd er menige, thans als „antiek“ hoogwaardige kast en dergelijk meubel uit vervaardigd. Heden ten dage wordt het op groote schaal gebezigt ter vervaardiging van gewerkenkoven.

PRIJSVRAGEN

VOLKSBADHUIS.

De afdeeling Zaandam van de Noordhollandsche Vereeniging „Het Witte Kruis“ schreef eene prijsvraag uit voor een volksbadhuis, waarvan het programma werd opgenomen op bladz. 391 van den voorgaenden jaargang. In hetzelfde nummer werd erop gewezen, dat er gegronde bemerkingen op het programma te maken zijn en dat de uitgeloofde prijzen van f 50 en f 25 te eenenmale onvoldoende zijn.

Het Bestuur der Vereeniging zond daarop onder dagtekening van 5 Januari j. l. een schrijven, opgenomen in ons nummer van den 7den d. a. v., deelde daarin de namen van de leden der jury mede en gaf de redenen op, waarom de uitgeloofde prijzen niet hoger gesteld konden worden.

Uit het jury-rapport blijkt, dat er 22 antwoorden zijn ingekomen, waarvan het meerendeel hoogst onbelangrijk en het werk van weinig ervaren; de meeste ontwerpen zijn daarbij niet uitvoerbaar, met het oog op het beschikbaar terrein. Ofschoon geen enkel ontwerp voor bekroning kan worden voorgedragen, meent de jury toch de uitgeloofde prijzen als beloning voor gewaardeerde arbeid te moeten toekennen aan de twee beste ontwerpen, en welk elk voor een gelijk bedrag ad f 37.50. wanneer althans de betrokken inzenders onder deze omstandigheden hunne namen wenschen bekend te maken.

Deze ontwerpen zijn alphabetisch: Reinheld I en Rust Roest.

Zaterdag en Zondag 25 en 26 dezer worden de verschillende ontwerpen van 's morgens 11 tot 's avonds 6 uren ter bezichtiging gesteld in Café Suisse te Zaandam.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUKUNST.

AFDELING Utrecht.

Vergadering van Dinsdag 21 Maart 1899.

De voorzitter, de heer J. H. J. van Lunteren, opent de vergadering en doelt mede, dat in ingekomen het programma der prijsvraag voor het ontwerp eener werkamerbetimmering een rechtsgeladen, door de afdeling Amsterdam uitgeschreven voor het jaar 1899.

Verder had stemmig plaats voor het benennen van waardigingen naar de algemeene vergaderingen in Mei en September, waaren respectievelijk de heeren J. H. J. van Lunteren en J. Th. Kok werden gekozen, terwijl de heeren A. J. Vossen en W. de Jong als plaatvervangers werden benoemd.

Hieros las de heer Van Lunteren het door hem opgestelde

rapport voor als antwoord op de vraag: „Is het niet wenselijk, dat hier-te-lands wat meer gedaan wordt op het gebied van de stedelijke gezondheids-commissie, hoofdzakelijk wat betrifft de zeer vale woningen, die ten opzichte van ligging, afmetingen, toevor van licht en lucht, privates, goetstellen enz. enz. niet voldoen aan de eischen der hygiëne en daaronder hetrekking hebben bestaande of wenselijk geschikte artikelen op het bouwen in de gemeente, waar uwe afdeeling is gevestigd?“

De rapporteur, zelf lid zijnde van de gezondheids-commissie Utrecht, had zich veel moeite gegeven, om het antwoord zo volledig mogelijk te maken. Over dit rapport, hoofdzakelijk overeenkomstig de handelingen dozer commissie ingericht, maakte men de opmerking, dat Utrecht toch zeker niet behoefte achter te staan bij andere voorname steden des Rijks, zette veel vooruit is, en wel tot voorbeeld kan zijn. De besprekking gaf verder veel stof tot besprekking en deed zien dat de taak is van een gezondheidscommissie en hoe veel arbeid het kost deze taak naar behoren te vervullen. Gewoonlijk staat men van verre die werkzaamheden goed en word thans de slager wat meer opgehoekt.

Trouwiger toestanden doen zich voor als de indiening van dit saakrijke rapport zal zijne uitwerking niet missen en bijdragen tot voorsoel, dat de volksgesondheid in den weg staat. Bijna den ganschen avond werd aan de besprekking van deze zaak gewijd, zoodat voor de behandeling van het antwoord op de vraag: „Is het wenselijk om in de bestekken algemene arbitrage op te nemen, soewel voor levering als voor uitvoering?“ weinig tijd overbleef, maar toch voldoende om aan te tonen dat het wenselijk geschikt was dit te doen. Door het openen van de Algemene Voorwaarden (Rijkswaterstaat) wordt reeds veel gedaan, daar art 480—485 hierin ten deele voorzien.

In iederen was het reeds laat geworden, doch alvoren de vergadering te sluiten moest de voorzitter zich nog even later wachten de vraag te behandelen, of cement-mastiek beter of slechter was dan zink voor dakbedekkingen. Over het algemeen schatte men cement-mastiek beter toe tot goed fabrikat is, doch vond dat het niet tegen brandgernar bestand was. Ook was het onderhoud een groot bezwaar, daar dit in den regel door den fabrikant zelf moet geschieden.

AFDELING DELFT.

Vergadering van Dinsdag 22 Maart 1899.

In deze vergadering werd behoed dat het rapport van de heeren Le Comte, Coevée, Gips, Tessaeer en Lellman, betreffende oude gevallen, gevallenfragments enz., te Delft aanwezig. De heer Le Comte verduidelijkt deze voorstel door velelichten. Zonals bekend is, werd in het vorige jaar het besluit genomen om alle oude gevallen, fragmenten van bouw-, beeldhouw- en ijzerwerken, in teekening te brengen, teneinde daardoor voor deze eigenaardige oude kunst de belangstelling gaande te maken en levendig te houden.

Het blijkt dat RSI gebouwen zijn opgetekend, loopende van de 18e tot en met de 18e eeuw.

Tal van gesoodigden woedden de vergadering bij, die onder dankzaging van den heer Le Comte gesloten werd.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van 22 Maart 1899.

In deze vergadering hield de heer A. A. Beckman, directeur der H. B. school te Schiedam, een voordracht over: „De technische zijde van het Zuiderzeevergadering“.

Eerst gaf spreker een overzicht van de natuurkundige gesteldheid der Zuiderzee, volgtens zotis hij achtte, wat geschied is van af het middel der azen, en behandelde daarna den tegenwoordigen stand der question op het plan der Zuiderzee-Vereeniging, waarbij achteroerevolgens de waterkoerings, de waterspoor, de verdedigingswerken was er besproken.

Na een gesaneerd debat, in hoofdzak loopende over waterververing en waardoor de gemeente Amsterdam, werd de vergadering door den Voorzitter gesloten met een woord van dank aan den spreker voor zijn bontse voordracht.

Een 150-tal personen woedde de vergadering bij.

BOUKUNST EN TRIENOSCHAP TE ROTTERDAM.

Vergadering van Dinsdag 21 Maart 1899.

In deze vergadering hield de heer E. W. F. Kerling uit Den Haag een voordracht over glaschilderkunst. Aanvangende met een korte besprekking van de nieuwe richting in de schilder- en van oude door hem uitgewoorden of uit te voeren werken, kwam spreker op het verstaan van glas in lood. In het glas in lood onderscheidt men vier soorten, en wel gewoon, antiek, kathedralen en spiegeling-glas.

Ter verstaan van het eerste plan een loodtekening (tekening in boekstof) gemaakt; deze wordt overgetrokken en hier-a wordt het glas, hetzij uit de hand, hetzij door middel van malen gesneden en in lood, dat lijzervorm heeft gezet.

Om het inwatoers of de achter tegen te gaan, wordt het gokit, d.w.z. met een dunne verfslag en daarna met zaagje bestreken welke verbindig zich tussen het lood en het glas zet.

Hieraan worden de tinten (grisaille) hetzij met water, hetzij met terpentijn opgezet; in het laatste geval is de kleur echter minder transparant.

De tekening wordt er door middel van water opgebracht. Is de grisaille met water opgezet, zoo moet het opbrengen der tekening uiterst accuraat geschieden, daar anders de grisaille oploopt en de tekening verloren gaat. Ook in de 18e en 19e eeuw werden de schaduwen door middel van aarceringen of rafels opgetekend, terwijl in de 18e en 19e eeuw hetzelfde bestaande in het aanbrengen van kleine puntjes door middel van een kwast (spalter).

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

DE GRIEVENHAGE. De „Staatscourant“ deelt de benoeming mede van twee inspecteurs van het middelbaar onderwijs. De een, Dr. J. Campert, die als directeur der H. B. school met 5-jarigen carrees te Amsterdam zeer gewaardeerd werd, zal dan onlangs overleden inspecteur, Dr. van Aken, opvolgen. De andere, de heer H. J. de Groot, die zijne loopbaan begon met eerst het timmersvak uit te oefenen, daarna als onderwijzer in het timmersvak aan de ambachtsschool te Leeuwarden verbond-a werd, waar hij later ook teeknouonderwijs gaf en de akte rechtlijnig teekenen M. O. verwierf, is thans directeur der ambachtsschool te D'burg, avondschool te Alkmaar, welke instellingen hij tot grooten bloei wist te brengen. Hij zal beloed worden met de nieuwe betrekking van inspecteur van het ambachtsonderwijs, maar volgens de verklaring van den Minister van Binnenl. Zaken is de Memoria van Antwoord betreffende zijne benoeming voor 1899, zal in overleg met den inspecteur ook worden nagegaan welke andere scholen evenredig aansluitende aan het vakonderwijs voor ambachtsscholen verder onder zijn toezicht te houden te worden getrokken.

Volgens een mededeeling in het jongste nummer van „De Ingenieur“, hebben de heeren J. F. W. Conrad en J. W. Welcker van het gemeentebestuur van Antwerpen de opdracht gekregen, een huize meening te zeggen over den bestien vorm van verbetering der Schelde, vlak beneden Antwerpen.

Bijkans bij de Regering ontvangen mededeeling, zal de jaarlijkse tentoonstelling van schoone kunsten, onder het protektoraat van Z. K. H. Prins Leopold van Beieren, te München worden gehouden op 1 Juni a.s. en durend tot het einde van October.

De termijn om zich aan te melden voor inschrijving duurt tot en met 30 April; die voor de inschrijving zelf loopt van 10 tot 30 April, 's avonds 5 ure.

Eindels vorige jaren heeft de Beiersche Regering het voorstel gedaan om de tentoonstelling uit Nederland ingezonden, zullen in Beieren vrij zijn van inkomen recht.

AMSTERDAM. Hoewel er telkens namen genoemd worden van personen, die voor de benoeming van een directeur voor de gemeente-tram en een directeur voor het elektrisch bedrijf in aanmerking staan komme, kan vooralsnog niet met zekerheid worden gesegd dat eenen van deze personen zal worden benoemd. Wel worden er onderhandelingen over het toe te kennen salaris gevoerd.

ROTTERDAM. De architect W. Molenbroek, gesteund door een consortium van invloedrijke mannen en het gemeentebestuur, had het plan opgesteld het oude Beursgebouw af te breken en in de rooilijn van de Noordblaak, omgevend door het Westnieuwwland, de ontworpen Beursstraat ter plaatse van de voormalige Remonstrantsche kerk en belende perceel een nieuw Beurs te stichten.

Dit plan onderhoudt veel toetsing. Door de hoge schalen van een paar eigenaren van perceel aan het Westnieuwwland is evenwel van dat plan afgezien moet worden.

Architect en consortium hebben intussen niet stilgezeten, en, denk zij de medewerking van den Minister van Waterstaat, bestaat er thans niet alleen kans dat Rotterdam in het bezit zal komen van een nieuwe Beurs, doch ook van een nieuw post- en telegraafkantoor, waarschijnlijk zowel van de zijde van het hoofdbureau der post en telegrafie als door het publiek reeds verlangd is uitgezien, omdat het tegenwoordige gebouw ondoelmatig is en niet voor uitbreiding vatbaar is.

Het is nu aan den heer Molenbroek gelukt zich den ston der Regering te verzekeren en de Minister heeft, bebedend nadere goedkeuring, de toezegging gegeven dat het post- en telegraafkantoor aan het Beursplein te doen afbreken en daar ter plaatse met een uitbreiding in de richting van de gebouwde te dempen Blaak de nieuwe Beurs te stichten, waaraan een oppervlakte zal kunnen gegeven worden van 4000 M².

Dit medewerking wordt van Regeringswege verleend onder voorwaarde dat het consortium ter plaatse van de oude Beurs, doch in de rooilijn van de Noordblaak, een oppervlakte van 4000 meter vrij maakt voor het van Rijksweg te bouwen nieuwe post- en telegraafkantoor, welk gebouw dan nog 1200 M² groter zal worden dan het nieuwe post- en telegraafkantoor te Amsterdam.

Het consortium zal door aankoop eigenaren moeten worden van de benodigde percelen aan de Beursstraat en het Westnieuwwland, hetzij door minnelijke schifting hetzij door middel van een eingewingswet.

Volgens deze plannen zal van de gemeente Rotterdam gemaakte bijdrage verlangd worden, integendeel werden de pan-

HET BESTUUR der Vereniging „de Ambachtsschool voor Alkmaar en Omstreken” bericht, dat is opengevallen de berekking van

DIRECTEUR

haar School, op een jaarwedde van f 2000.—.

Bidicitanten, in het bezit van Achte M^o of van een deszelfde bevoegdheid gevend diploma, worden verzocht zich vóór 10 April e. k. schriftelijk, met overlegging van stukken, tot genoemd Bestuur te wenden.

Voor dan te benoemen persoon bestaat uitzicht tevens te worden benoemd tot Directeur der Burgeravondschool, op een jaarwedde van f 1200.—.

ALKMAAR, 28 Maart 1899.

Het Bestuur voornoemd,
C. J. CANTERS, President.
Mr. B. VAN DER FEEN DE LILLE,
Secretary.

INSCHRIJVING

or
Maandag 10 April 1899,
IN HET

Timmerhuis te Rotterdam,
naar de LEVERING, in twee
percelen, van:

I. AFSLUITERS met toe-
behooren;
II. BRANDKRANEN, wijd
76 mm. (3"), met toebe-
hooren.

Alles ten dienste van de Drinkwater-
leidingen der Gemeente.

De voorwaarden liggen, op de ge-
wone dagen en uren, ter lezing op het
Bureau voor de Plantselijke Werken
enz., in het Timmerhuis en zijn, met
de daarbij behorende tekeningen,
tegen betaling van f 1, verkrijgbaar
bij de Wed. P. VAN WAESBERGE
& ZOON, Boekdruckers aan den Hout-
tuin No. 73.

INSCHRIJVING

or
Maandag 10 April 1899,
IN HET

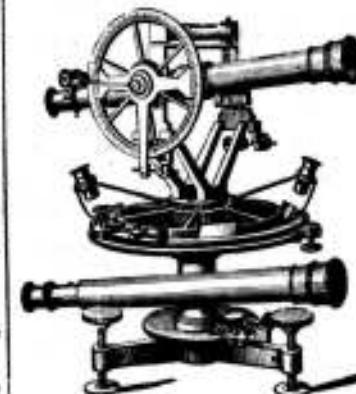
Timmerhuis te Rotterdam,
naar de LEVERING van GE-
GOTEN IJZEREN BUIZEN en
HULPTUKKEN tot een ge-
zamenlijk gewicht van
1,956555 K.G.

De voorwaarden liggen, op de ge-
wone dagen en uren, ter lezing op het
Bureau voor de Plantselijke Werken
enz., in het Timmerhuis en zijn, met
de daarbij behorende tekeningen,
tegen betaling van f 1, verkrijgbaar
bij de Wed. P. VAN WAESBERGE
& ZOON, Boekdruckers aan den Hout-
tuin No. 73.

GEBR HESSE, Damrak 68, AMSTERDAM.

Leveren complete CLOSETINRICHTINGEN.
BADINRICHTINGEN.

WANDBAKKEN, GASORNAMENTEN enz. Tegen concurrerende prijzen.
Plaatsing en inrichting door gehele Nederland. Tekeningen en prijscouranten op
aanvraag. Wederkoopers ontvangen het gewone rabat.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK

van
WATERPAS-HOEKMET-

EN ANDERE
INSTRUMENTEN.

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

GEBRs. HEINLE,

39, Prinses-Mariestraat 39,
'S-GRAVENHAGE.

PHOTOLITHOGRAPHIE.

PHOTOZINCOPGRAPHIE
en Séréotype-inrichting
van G. J. THIEME, te Arnhem.

GLAS IN LOOD Geëtst Geschilderd GLAS. Gebrand

Artistiek van uitvoering.

Vraagt Schetsen en Prijsopgaaf.

W. VAN MERKESTEYN, Rijtuig- en Wapenschilder.

FIJNSTE UITVOERING VAN
Rijtuig- en Wapenschilderwerk,
Kunstlakwerk en Decoratieschildering.

Billijke Prijsberekening.

Vraag Prijsopgaaf en Monaters van Uitvoering.

**Gérard Doustraat 11 en 15,
AMSTERDAM.**

INSCHRIJVING

or
Maandag 10 April 1899,
IN HET

Timmerhuis te Rotterdam,
naar de LEVERING van GE-
GOTEN IJZEREN BUIZEN en
HULPTUKKEN tot een ge-
zamenlijk gewicht van
1,956555 K.G.

De voorwaarden liggen, op de ge-
wone dagen en uren, ter lezing op het
Bureau voor de Plantselijke Werken
enz., in het Timmerhuis en zijn, met
de daarbij behorende tekeningen,
tegen betaling van f 1, verkrijgbaar
bij de Wed. P. VAN WAESBERGE
& ZOON, Boekdruckers aan den Hout-
tuin No. 73.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37.

ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVEN,

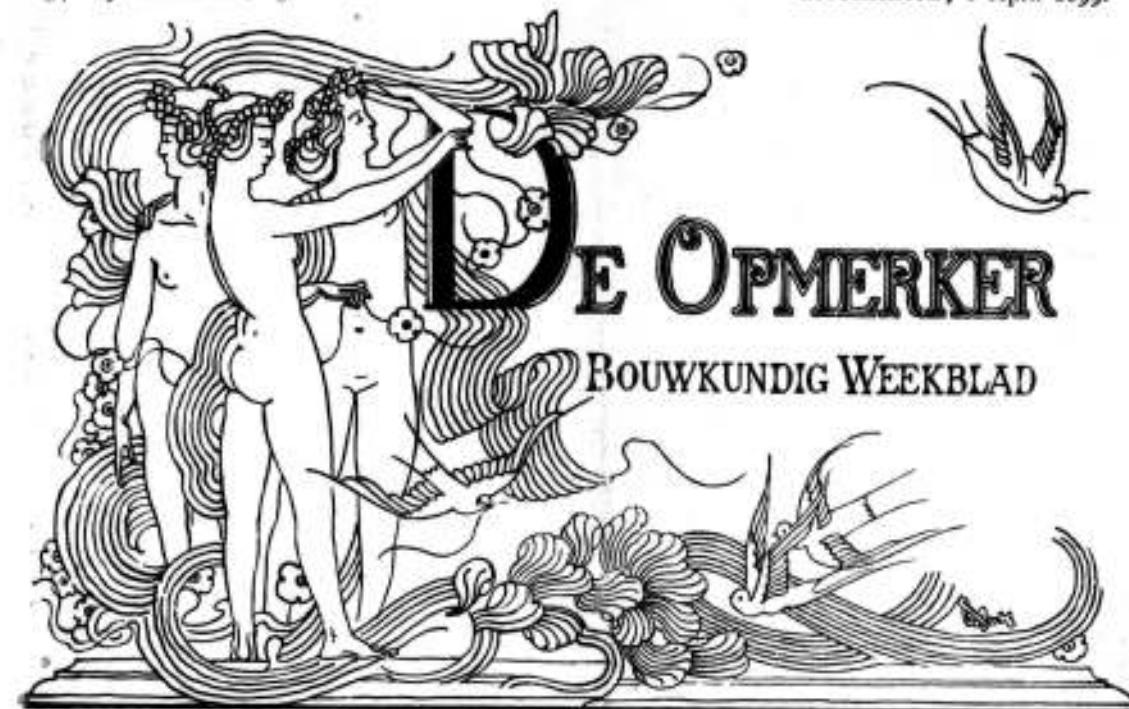
Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1895.

Bouwt ook OVENS met mitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland".

34de JAARGANG N°. 13.

ZATERDAG, 1 April 1899.

REDACTIE: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 23c Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bestijmamer daaronder begrepen; voor elken regel meer f 0.15. Groot lotte, worden berekend naar plaatsvante. Annones van aansiedelingen worden bij opgave van die plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN.

DOOR

A. W. WEISSMAN.

I.

München.

Het reizen is tegenwoordig al zeer gemakkelijk; de harmonica-treinen brengen u op een dag naar Frankfort en, na een halven dag rust in de Mainstadt, naar München, waar gij des avonds negen uur aankomt en dus nog tijd kunt vinden, om het Hofbräuhaus maar hartelust te proeven.

Aan den Rijn is niet veel nieuws te zien. Alles is nog juist zoo als het vroeger was. Maar gij zijt heel wat jaren ouder geworden sinds gij uw eerste Rijnreis ondermaant en de poëzie van voorheen kunt gij niet meer terugvinden. De dom te Keulen, die u vijf-en-twintig jaar geleden, nog onvoltooid, zoo imponeerde, wat schijnt hui u nu droog en onbelangwekkend toe, als ge hem van het person, waar de trein stilhoudt, beschouwt! Wat lijken u de rotsen klein, hoe banaal vindt gij nu de gerestaureerde kasteelen, die op haar toppen staan! Te Coblenz ziet gij een gedenkteken, dat er vroeger niet te vinden was. Het is een der ontelbare monumenten, die de Duitsers na hunne overwinningen van 1870 noodig gevoerde hebben, alsof zij vreesden, dat het nageslacht de grote dingen, toen verricht, al heel spoedig vergeten zouden. De goede en er alles behalve krijgsheet uitziende oude Wilhelm is weer op een paard gehesen; op reusachtige schaal werd hij in brons gegoten en nu kijkt hij, met kalme belangstelling, hoe de Rijn de groene golfjes van den Moezel in zich opneemt. Doch de ontwerpers waren met dit alles nog niet tevreden. Een juffrouw, in bijzonder luchtig gewaad, moest het ros, dat waardijk mak-

noeg is, bij den toom houden. De goede keizer ergert zich blijkbaar niet aan haar zeer ongekleed toilet, maar de beschouwer vindt het toch nog al vreemd, dat de Vorst, die bij zijn leven zoo op de etiquette gesteld was, na zijn dood zulk een juffrouw als stal-knecht heeft aangenomen. Om het geheel nog mooier te maken is achter het beeld een galerij aangelegd, een dier onzinnige zulengangen, die alleen moeten dienen, om een gedenkteken meer massa te geven. Later vernam ik van iemand, die zich in het vertrouwen van den tegenwoordigen Duitschen keizer mag verheugen, dat Z. M. onomwonden zijn afkeuring van het monument heeft te kennen gegeven. Als kunstbeoordeelaars staan vorsten maar zelden hoog aangeschreven. Ditmaal echter tikte de keizer den spijker op den kop.

To Frankfort bewonder ik altijd nog het station, dat met zijn drie luchtig geconstrueerde bogen mij het ideaal schijnt van een metalen samenstelling. Wanneer een ijzerconstructie niet uiterst licht is, wordt zij belachlijk. In mijn verbeelding stel ik dan een span van het centraal-station te Amsterdam naast een van Frankfort; de Amstelstad kan op „l'éléphant de l'art" van ijzer-construkturen bogen, de Mainstad daarentegen op „l'élegance" dierzelfde kunst. De Amsterdamsche ontwerper heeft misschien gedacht, dat het eenmaal noodig zou kunnen zijn de treinen op in plaats van onder de kap te doen rijden. Of had hij een vaag vermoeden, dat zijn zware geklonken platen zouden medehelpen om de zakkende fundeering tegen te gaan?

Doch ik zal het Amsterdamsche station laten voor wat het is, en mij in den geest verplaatsen naar München, waarover ik eenigszins uitvoeriger wilde zijn. Men kan die stad al naar zijn smaak beschouwen als bier- of als kunststad. En het bier is er voor-

treffelijk, de gelegenheden waar het verkrijgbaar wordt gesteld zijn weidsch genoeg. Ik was in de Vier Jahreszeiten afgestapt, en dan heeft men het Hofbräuhaus à deux pas. Gezellig kan de lokaliteit niet genoemd worden. Een kale, kille trap leidt naar de grote bovenzaal, die door een reusachtig houten tongewelf wordt afgedekt. Alles is bont, maar niet mooi beschilderd. Voor ventilatie werd in het geheel niet gezorgd, en men zit in rook, dien men snijden kan. Wel is het bier smakelijk, maar de kellnerinnen..... neen, daarover is het maar beter te zwijgen. Het Beiersche type is niet fraai, en de exemplaren, die als Hebe's optreden, zijn beneden critiek. Doe het ze echter maar eens na, met zes potten bier van een liter in iedere hand van 's ochtends vroeg tot diep in den nacht gestadig af en aan te dragen!

Het was een heerlijke lentedag, toen ik den volgenden moegen uit mijn raam de Maximilianstrasse bekeek. Die straat heeft een zekere vermaardheid in de kunstgeschiedenis, omdat zij haar aanzijn dankt aan den wensch der Beiersche vorsten, om in het midden onzer eeuw een nieuwe stijl te doen ontstaan. Gij zult nu glimlachen bij het aanschouwen van het bonte mengelmoes der motieven, gij zult u niet kunnen begrijpen, dat er ooit een tijd geweest is, die dit moet vond. Koning Max heeft het ongetwijfeld goed bedoeld, doch een nieuwe stijl ontstaat maar zoo niet op commando!

Aan het eind van de straat brengt een monumentale brug ons over den Isar, waarin op het oogenblik haast geen water is. Maar het breedte kielbed bewijst, dat hier soms een wildbruisende rivier moet stroomen. Op een eiland stroomopwaarts bevindt zich de inrichting, die de stad van electriciteit voorziet. Door kunstmatige opstuwing van het rivierwater kunnen, ook zelfs als het bed haast droog ligt, de turbines nog door den stroom in beweging worden gebracht. Electricisch licht en elektrische trams zijn overal te München aanwezig.

Op een hoogte recht over de brug staat het zoogenoemde Maximianeum, een gebouw, alleen gemaakt om de Maximilianstrasse een behoorlijk eind te geven. De fresco's zijn door den tijd reeds vernietigd, wat zeker geen verlies mag heeten; mocht Chronos zich nu ook ontfermen over de belachelijk kleine bustes van grote mannen, in den gevel geplaatst!

Een prachtig park strekt zich aan de zuidzijde van den Isar uit. De boomkronen ontluiken, de vogels zingen en van de groenende hoogten heeft men een prachtig gezicht op de stad met hare talrijke torens en koepels.

Stroomopwaarts ligt weder een brug over den Isar. In haar nabijheid verheffen zich de gebouwen einer vroegere tentoonstelling, in staal en ijzer geconstrueerd, geheel klassiek en nu, in afwachting van hun sloping, voor de meest verschillende doeleinden gebruikt.

Onmiddellijk achter deze tentoonstellingsgebouwen beginnt het oude München. De middeneeuwsche Isarthor staat nog overeind. Onder zijn beschutting oefenen een paar zagslijpers hun nuttig bedrijf op de openbare weg uit. Boven de eigenlijke poortopening is een overdekte gang, die twee zijtorens verbindt, aanwezig. De beide torens zijn in onze eeuw met boogfriezen, in de manier van de Noord-Italiaansche campanile's opgesierd. Boven de poortopeningen heeft Cornelius een fresco geschilderd, welks harde kleuren reeds door den tijd ten deele zijn verbleekt.

Niet ver van deze poort ligt het marktplein, dat als het middenpunt van München kan worden be-

schouwd. Hier vindt men het nieuwe, in Gothischen stijl gebouwde raadhuis, dat een al te bekrompen aanleg vertoont, en zich quasi-antiek wil voordoen, ofschoon het toch met het oog op de behoeften van den modernen tijd gesticht werd. Ook het oude raadhuis met zijn omgeving ligt aan deze markt; er is hier nog al heel wat gerestaureerd, maar toch is de schilderachtigheid van het geheel behouden gebleven. Midden op het plein staat de aan Maria toegevoerde zuil, welke het jaartal 1638 draagt. Het benedendelen van dit monument, hetwelk een Italiaansch karakter heeft, wordt gevormd door een voetstuk, waarop zeer goed gemodelleerde bronzen kinderfiguren geplaatst zijn. Op het kapiteel der zuil staat het bronzen Mariabeeld; de Moedermaagd is voorgesteld met haar kind op den arm en een schepter in de hand, terwijl een keizerskroon haar hoofd siert. Naar oud gebruik staat zij op een maansikkel. Men bemerkt reeds den Barokstijl, doch hij treedt nog zeer gematigd op.

De Munchener hoofdkerk met haar twee torens, die door kappen gedekt worden, welke aan reusachtige uien doen denken, is een werk uit den alleraaltsten tijd der Gotiek. Grootendeels uit gebakken steen opgetrokken, is zij van buiten uiterst eenvoudig. Ook het interieur is sober gedetailleerd, maar de buitengewone hoogte der drie beuken geeft aan het geheel iets imposants. In het westelijk deel van den middenbeuk bevindt zich het grafmonument van den, in 1347 gestorven keizer Lodewijk den Beier. Oorspronkelijk bestond het uit een 15e eeuwsche zerk, waarop de keizer is afgebeeld, op zijn troon gezeten, terwijl engelen een tapijt achter hem uitspannen. De benedenste helft van de zerk wordt ingenomen door een tweede relief, de verzoening van hertog Albrecht III met zijn vader Ernst. Vooral de figuur van den keizer munt uit door edele opvatting en is blykbaar in alle bijzonderheden naar het leven gevolgd. In 1622 is boven de zerk een bronzen praalgraf gemaakt, dat bestaat uit een overhuiwing, waarop allegorische figuren en engelen met wapenschilden geplaatst zijn, terwijl het geheel door de keizerskroon wordt afgedekt. Daaromheen loopt een balustrade met sierlijke candelabers en standbeelden. Dit bronswerk herinnert in vele opzichten aan dat van Hendrik de Keyzer, maar met de oude zerk is het niet in harmonie.

Niet ver van de Lieve-Vrouwekerk is de R. K. Hofkerk, aan St. Michiel gewijd, gelegen, die wel verdient, dat men haar eens binnentreedt. De gevel van dit gebouw uit het laatst der 16e eeuw is niet het belangrijkste deel van het ontwerp. Hij bestaat, als zoovele Renaissance façades, uit verdiepingen, die echter in dit geval geen zeer innig onderling verband vertonen. Beneden zijn twee portalen, in den geest van Hendrik de Keyzer gedetailleerd. Naast deze portalen zijn quasi-Dorische pilasters aangebracht, die zich onderscheiden door een lange hals, met acanthusbladeren versierd. De bouwmeester schijnt oorspronkelijk de bedoeling te hebben gehad, de Dorische kroonlijst boven iederen pilaster te kornissen. Deze kornissingen zijn echter alleen bij de architraaf uitgevoerd; de fries en het lijstwerk daarboven loopen recht door, wat een wonderlijk effect oplevert. Toen de gevel zoover af was, schijnt een ander bouwmeester aan het werk te zijn getogen; hij hield ter nauwernood de reeds bestaande assen aan, maar ordonneerde een geheel nieuw façade-systeem, deed vensters door nissen en paneelen afwisselen, en bracht als bekroning een topgevel aan, zoals De Keyzer gemaakt zou kunnen hebben.

Zoowel te München als te Amsterdam moet men

uit dezelfde bronnen, deels in Italië, deels in Vlaanderen gelegen, hebben geput. De obeliskken, door vier bollen gedragen ter wedersijden van den gevel geplaatst, worden juist zoo aan de Handelsschool te Amsterdam teruggevonden. Er moet tusschen de Hollandsche en de Beiersche kunst van ± 1600 verband bestaan. Dat De Keyzer zoowel als Lieven de Key van de Vlaamsche kunst afhankelijk waren, staat vast. En een Vlaming, Pieter de Wit, een Mechelaar van geboorte en door de Duitschers Peter Candid genoemd, werkte sedert 1578 in dienst der Beiersche hertogen. Wellicht schuilt hierin de verklaring der zoeven genoemde overeenkomst.

De nissen van den gevel zijn met standbeelden gevuld, die geen groote kunstwaarde bezitten en door den tijd veel geleden hebben. Zeer fraai is echter het bronzen beeld van St. Michiel, hetwelk tusschen de beide ingangen geplaatst is. Het wordt aan Pieter de Wit toegeschreven.

Het inwendige der kerk is een prachtige ruimte. Het schip is 20 M. breed, en wordt zonder zuilen door een kolossaal tongewelf afgedekt. Het koor, dat in een veelhoekige nis eindigt, is wat smaller. Ook een kruisbeuk en kapellen naast het schip zijn aanwezig.

De kerk is voor de orde der Jezuïeten gebouwd en blykbaar heeft de moederkerk der orde te Rome, door Vignola ontworpen, als model gedien. Tusschen de kapellen zijn telkens twee gekoppelde Korinthische pilasters geplaatst, met een hoofdstel daarboven, dat, ten deele, de balustrade der galerijen vormt. Om die balustrade niet te hoog te doen zijn, heeft men de kroonlijst weggeleggen, wat vreemd staat en aan het ensemble niet ten goede komt. Het tongewelf wordt gedragen door korte pilasters, die man of meer op de Dorische orde geïnspireerd zijn.

De verlichting der kerk, die alleen door de onder het tongewelf aangebrachte vensters plaats heeft, mag zeer geslaagd genoemd worden. Ook de decoratie van het gewelf met paneelen en caissons is wel begrepen. Het stuc is overal witgelaten; alleen de kapiteelen en enkele andere decoratieve onderdelen zijn in bescheiden mate verguld.

Het hoofdaltaar verheft zich tot de kroon van het gewelf der kerk.

De details zijn wat al te barok; de opeenstapeling van drie Korinthische kolom-orden kan niet bijster gelukkig genoemd worden.

Het reusachtige altaarstuk, wel 8 M. hoog, heeft niet veel kunstwaarde. De koorbanken zijn niet overdienstelijk, doch kunnen zich, noch wat ontwerp, noch wat uitvoering betreft, met die in België of Nederland meten. Een bronzen kandelaar, fraai gesmeed hekwerk en keurige deurbeslaggen, alles uit het begin der 17e eeuw, zijn bezienswaardige stukjes van kunstnijverheid.

Nu komt een modern gebouw, het reusachtige justitiële paleis, onze aandacht vragen. Het is, zonderling genoeg, in den stijl van het midden der vorige eeuw ontworpen, ofschoon het duister blijft, wat het strenge recht met de weelde van den Rococo-stijl heeft uit te staan. De grote bezienswaardigheid van het gebouw is de trapzaal. Hier maken de reusachtige afmetingen indruk, doch het al te weelderig stucwerk, dat al te getrouw naar de 18e-eeuwsche voorbeelden is gecopieerd, geeft aan het geheel iets van een schoonburg-trap. De majestetie van het recht is niet tot uitdrukking gekomen, en de bouwmeester heeft niets van zichzelf in het werk weten te leggen. Dat het gebouw in Duitschland vermaard is, dat aan Thiersch, de architect ervan, het inrichten der Duit-

sche afdeeling op de tentoonstelling van 1900 is opgedragen, doet zien, dat het juiste begrip van wat bouwkunst is, bij onze oostelijke naburen nog niet is doorgedrongen.

Men heeft al vanouds te München veel van copieën gehouden. Ronddolende door de breedte, haast al te breedte straten der nieuwe stad kwam ik aan een reusachtig oud-Grieksche tempelfront, met een paar pylonen er naast. Dit waren de zogenaamde Propyleën, eigenlijk een grote sta-in-den-weg. Het is een poort, maar een poort onder doel, een zuiver feestdecoratie ter begroeting van den een of anderen vorst of overwinnaar opgericht, het zou er nog mee door kunnen; thans, nu het van steen is, lijkt het belachelijk. Waartoe die kopie van een monument uit den tijd van Pericles in het begin der negentiende eeuw in een Zuidduitsche stad opgericht? Er schijnt in het geheel geen reden voor te hebben bestaan. Want op hoe wonderlijke wijze is niet het Grieksche voorbeeld met de eischen van het moderne verkeer in overeenstemming gebracht! Het Grieksche gebruik wilde, dat ieder tempelfront zijn stylobat had. Maar daaraan de treden voor het verkeer hinderlijk geweest zouden zijn heeft men ze..... tusschen de middenste zuilen eenvoudig weggeleggen!

Is men de Propyleën doorgegaan, dan verrijzen aan weerszijden van den zeer breedte weg twee symmetrische Grieksche-Jonische tempelgebouwen. Dat is de Kunsthalle, waar thans de Secession haar tentoonstelling houdt, dat rechts is de Glyptotheek.

De Kunsthalle is als tentoonstellingslokaliteit al heel slecht te gebruiken. Maar de Secession is de moeite waard, om bezien te worden. Onder Secession verstaat men te München wat wij hier „nieuwe kunst“ plegen te noemen. Niet alles is even modern, doch aan pogingen, om wat oorspronkelijks voort te brengen, ontbreekt het niet. Heel wat schilderijen, vrijwel in den ouden trant en niet hoger of lager staande dan de voortbrengselen der anti-secessionisten, hangen aan de wanden. Maar ook volgelingen van Vincent van Gogh, van de pointillisten, van Toorop, kortom van alle meuwelen die in den laatsten tijd van zich deden spreken, hebben ingezonden. De kunstnijverheid speelt een groote rol; er zijn misschien evenveel meubelen, vaatwerken enz. als schilderijen op de tentoonstelling aanwezig. In een leeszaal is gelegenheid om Jugend, Decorative Kunst, en enkele ultra moderne Fransche en Engelsche tijdschriften te doorbladeren.

In de eigenlijke schilderijen der tentoonstelling ligt zeker het zwaartepunt niet. Want de Duitschers zijn geen coloristen, en als eigenlijke lijnkunstenaars moeten zij hun sporen nog verdienen. Maar de kunstnijverheid voortbrengselen zijn over het algemeen goed geslaagd; de nieuwe kunst heeft te München reeds veel afdrek. Er begint zich hier een stijl te vormen, die wellicht later tot ontwikkeling en bloei kan komen.

De Glyptotheek is zeer goed voor haar bestemming geschikt. De beelden, waaronder die van Aigina en vele andere antieke meesterstukken, passen uitmuntend in de klassieke omgeving. De verlichting, door hoog zijalicht, laat niets te wenschen over; slechts zijn de tinten van muren en gewelven wat te hard. Het gebouw heeft aan de buitenzijde geen vensters; de ramen komen allen uit op de binnenplaatsen, naast de vestibule gelegen.

Een breede, met populieren beplante avenue leidt naar den Siegerthor, een kopie van den triomfboog van Constantijn te Rome. Ditmaal heeft men het

De Gedeputeerde Staten

DER
Provincie ZUID-HOLLAND,
maken bekend, dat te vervullen is een betrekking van

OPZICHTER

BIJ DEN

Provincialen Waterstaat,

op een aanvangejaarwedde van **f1200**. Vereischten zijn, behalve de algemeene kennis voor soortgelijke betrekking vereischt, meer in het bijzonder kennis van Zeeweringen, Rij- en Aardewerken.

Zij, die voor deze betrekking in aanmerking wenschen te komen, moeten hun op zegel geschreven verzoek bij het College inzenden **vóór 15 April** aanstaande.

's-GRAVENHAGE, 27 Maart 1899.

De Gedeputeerde Staten voor- noemd,

FOCK, Voorzitter.

F. TAVENRAAT, Griffier.

Gemeente Vlissingen.

Bij Schoolbouw wordt met 1 Mei a.s., gedurende 4 à 5 maanden, gevraagd:

Een bekwaam OPZICHTER-TEEKENAAR.

Brieven met opgaf Salaris enz., te zenden **vóór 6 April a.s.** aan den Gemeente-Bouwmeester te Vlissingen.

Bij den bouw van het abattoir te Utrecht wordt gevraagd een bekwaam en ervaren

OPZICHTER-TEEKENAAR

en een geofond.

Teekenaar

voor het maken van uitslagen en werktekeningen.

Salaris wordt naar bekwaamheid geregeld.

Zij, die hiervoor in aanmerking wenschen te komen, worden verzocht zich, onder overlegging van stukken, te wenden tot den Directeur der Gemeentewerken te Utrecht, die ook persoonlijk is te spreken op zijn Bureau aan het Stadhuis te Utrecht, op Dinsdag en Vrijdag van 10 tot 12 uur.

TE KOOP

te 's-Gravenhage, Groote en Kleine BOUWTERREINEN, tegen bilijke prijzen.

To bevrageden bij de Architecten Z. HOEK & J. Tu. WOUTERS, Kantoort Waldeck-Pyrmonthade 133.

KEIM'SCHE Mineraal-Verven,

bestand tegen atmosferische invloeden, voor **Wanden, Gerefs, Muren, Berres**, enz. in Villa's, Woonhuizen en Kerken. Warme kleuren, matte toon en afwasbaar, op Cement, Kalk of Gips.

- A. MINERAAL-ARTISTENVERF voor Fresco's.
- B. MINERAAL-DECORATIEVERF voor eenvoudige motieven.
- C. MINERAAL SCHILDERVERF voor gewoon werk.

Vertegenwoordiger voor Nederland en België D. DE CLERCQ, Nunspeet.
Prijscouranten en Handleiding Gratis.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kunstoor en Magazijn Bloemkweker-
straat 64 b, id. Nieuwe Binnengracht.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.

Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

STOOMHOUTDRAAIERIJ EN ZAGERIJ van het Broederhuis te Zeist.

Biedt zich beleefd aan tot het vervaardigen van alle

HOUTDRAAIWERKEN.

met en goed afgewerk. Lage prijzen. Figuur- en Ornamentzagerij; Versieringen voor Veranda's, Balkhuizen, Balustraden, enz. enz.

Bijs. grotere partijen aanzienlijke PRIJSVERREDIGING.

SCHOORSTEENMANTEL.

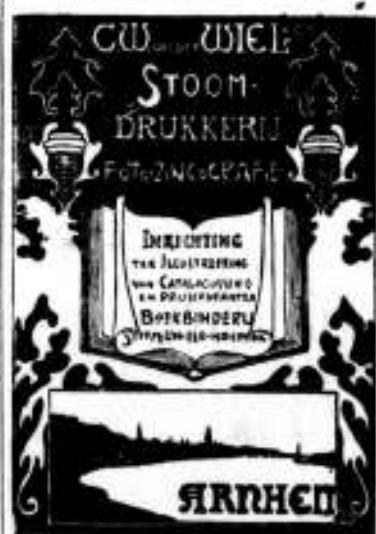
Te koop: een roodmarmeren Schoorsteenmantel (Louis XIV), met Houten Bekleding. Adres: Plantsoen 11, DEN HAAG.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensestraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit is het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS.

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medailles AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DO-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-
den bakvloer en Draalovens.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTIE: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zde Schuystraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het bianenland f5.—; voor België f6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Trenvaal, f7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f0.25, ander plaat f0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f1.00, het bewijssumma daaronder voor elken regel meer f0.15. Grote lettres worden berekend naast plaatsruimte. Announces van aantredendes worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

I.

München.

(Vervolg van bladz. 102).

Het meest naar de stad toe, op den hoek van twee straten, bouwde Gartner de zoogenoemde Feldherrnhalle, een niet begrepen nabootsing van de Loggia dei Lanzi te Florence.

Vrij wat nagenaamer dan dit monument doet ons de nabijgelegen Theatinerkerk aan, het enige belangrijke voorbeeld van Barok-kunst, dat München kan aanwijzen. De plattegrond heeft hetzelfde systeem, dat wij ook bij de St.-Michaelskerk aantreffen, doch daar de afmetingen kleiner zijn, is de indruk van het interieur niet zoo imposant, al is het met haast ongelooflijk rijk stuwwerk gedecoreerd. De gevel is gevuld naar die den latere Romaansche kerken, en bedekt met Dorische, boven met Ionische pilasters getooid. De twee klokkenoren naast den gevel hebben ongemeen grillige spitsen. Boven het kruis der kerk maakt de goed gedetailleerde koepel een aangenamer indruk.

De zoogenaamde „Residenz“, het paleis waar in vroeger tijden de hertogen, later de koningen plachten te wonen, ligt hier dicht bij. Zij behoort gedeeltelijk tot het oude, geslechtelijk tot het nieuwe München. Van de oude vleugels zijn die uit het begin der 17e eeuw, waaraan de naam van Pieter de Wit verbooden is, het meest belangwekkend. In het bijzonder verdient het zoogenoemde „Grottenhof“ de aandacht. Het is een vierkant plein, van niet bijzonder grote afmetingen, als tuin aangelegd en met

een fontein in het midden. In het steenenbekken der fontein staat, op een bevallig voetstuk, de uitmuntend gemaakte groep van Perseus, die der Medusa het hoofd heeft afgehooch, een meesterstuk van bronsgieterskunst. Het water spuit zoowel uit den hals der Medusa als uit haar afgehoochden hoofd, een ietwat wonderlijk realisme, althans voor den hedendaagschen aanschouwer. De gevels van het plein zijn met een Jonische pilasterorde versierd; boven de nissen en tussen de vensters der hoger gelegen verdieping ziet men ornament, dat nog een zuiver 16e-eeuwsch karakter draagt.

Aan de oostzijde van dit plein ligt een overwelfde loggia, geheel in den Italiaanschen smaak van dien tijd gedecoreerd. Muren en gewelven zijn beschilderd deels met voorstellingen uit de mythologie, deels met cartouches, festoenen en arabesken. Dit schilderwerk is blijkbaar slecht verstaureerd, en heeft daardoor zijn oorspronkelijk karakter hier en daar verloren.

In het midden der loggia springt een grot, zoools zij toen vaak gemaakt werden, naar voren. Die grot is geen nabootsing der natuur, maar een architectonische compositie. Nissen, vazen, kroonlijsten, imponeren en consoles, alles is van schelpen en veelkleurige steentjes gemaakt, eenigszins als mozaïek. De grot werd uitgevoerd om een reeds aanwezig gebouw, de riddersalen, die met een harter hoeken in de loggia uitkwam, te maskeren. Wat in dit antiquarium bewaard wordt, is misschien niet van grote waarde. Maar de decoratie verdient een aandachtige beschouwing. De hoge gewelven, door zeer korte en brede quasi-Korinthische pilasters gedragen, zijn met cartouches, arabesken, hermen, vogels enz. beschilderd. In de cartouches werden landschappen na gebracht, en de grote velden met mythologische taferelen gevuld. Dat de schilders, die deze decoraties maak-

ten, grote kunstenaars zijn geweest, wil ik niet zeggen. Maar zij hadden nog het juiste begrip van versiering, dat later geheel verloren ging.

De gevel aan de Residenzstrasse is blijkbaar op beschildering berekend geweest. Nu die of niet uitgevoerd, of verdwenen is, maakt de compositie niet den oorspronkelijk bedoelde indruk. De twee rijk gedetailleerde Dorische portieken, met hun zeer karakteristiek beeldhouwwerk, verraden een Nederlandse hand.

Het nieuwe gedeelte der Residenz is een werk van Von Klenze, die ztmaal zijn Helleensche neigingen liet zien, en in een soort van Fransch-Italiaanschen stijl zijn heil zoekt. Mooi is anders, en vooral de arkaden om den tuin, met rammelend harde fresco's beschilderd, getuigen niet van een goede smaak.

Nabij de Residenz ligt de Max-Josephs-platz, dus genoemd naar den vorst, wiens niet zeer fraai beeld in het midden staat. Aan dit plein bevinden zich het Residenztheater en het Hoftheater. Het eerste is een werk der vorige eeuw, het tweede een droog klassiek gebouw van masschen 1820, met een portiek als dat van het Pantheon te Rome. Het Postkantoor, mede aan dit plein gebouwd, is een treurig voorbeeld van Neo-Romantiek. Op het oogenblik is het buiten gebruik gesteld, en wordt de dienst verricht in een particulier huis aan de Theatinerstrasse. Het schijnt dat het oude gebouw wordt veranderd, of misschien wel geheel gesloopt, wat geen zonde zou zijn.

Wanneer men de gebouwen, onder koning Lodewijk in het nieuwe München gesticht, bezoekt, dan wordt men getroffen door de grote verscheidenheid van stijlen, die deze vorst deed toepassen. De hofkapel is Byzantijnsch, de Ludwigs-kirche Lombardisch-Romaansch, de Bonifacius-kirche een oud-Chrystijnsch basiliek. In de Bibliotheek heeft Gartner de zoogenaamde Münchener Romantiek, die vroeger hier te lande ook wel aanhangen telde, gebruikt. Het gebouw is erg massief uitgevallen; alleen de breed hoofdtrap, door een tongewelf geslekt, maakt een bevredigende indruk.

De twee Pinakotheken, die op een haast onafzienbaar plein staan, leveren architectonisch niet veel merkwaardigs op. De oude Pinakothek, met haar verbleekte fresco's aan de buitenzijde, geeft gern hoge dunk van het talent, door Von Klenze bezeiten. Men zou echter den stijl nog wel voor lief nemen, ware slechts de verlichting der schilderijzalen, die zulke meesterstukken bevatten, voldoende. Maar het licht is zeer gebrekig. Vier zalen worden ieder door één kleine opening in de zoldering verlicht, twee hebben ieder twee van die openingen en de grote zaal bezit er drie. Er is dus in de laatste zalen gezondigd tegen den regel, dat slechts één lichtbron gemaakt moet worden. Doch daarenboven is in alle zalen de verhouding van het totaal der plafondopeningen tot het vloeroppervlak geheel onvoldoende, daar in het gunstigste geval nog niet de helft van het licht kan binnenkomen, dat nodig zou zijn. De hoogste der zalen is 16 M., zoodat het licht, dat onmiddellijk door de op de vlakte kap geplaatste lantaarns invalt, alleen het bovenste deel van de wanden beschijnt. De op het N. O. gelegen kabinetten met zilicht hebben scheidingen, die loodrecht op den gevel staan. De verhouding tussen venster en lokaal is ongunstig, en de zeer lage borstweringen roepen hinderlijke glimlichten te voorschijn.

De verzameling, die de Pinakothek bevat, behoort tot de prachtigste, die men ergens zien kan. Wie van Italiaansche kunst houdt, vindt er Botticelli's „Gra-

legging", wier compositie zoo fraai is, ofschoon het coloriet misschien te weuschen overlaat; Francia's beroemde madonna, waar de juiste tekening der Paduaansche school zich paart aan een harmonische kleur; Rafael's madonna uit zijn Florentijnschen tijd en wellicht beter dan vele zijner latere werken, zoals bijvoorbeeld de „Madonna della Tenda", hier ook bewaard; Titiaan's Venus, zoo schitterend van kleur.

Wie meer van Vlaamsche kunst houdt, bewondert het triptiek van Rogier van der Weyden, den H. Lucas van den Velde's meester, met haast onbegrijpelijke uitvoerigheid geschilderd. Ook de Memling zal hem boeien, meer dan de Danaë van Mantegna, die reeds doet zien, hoe de Italianen in de 16e eeuw de Vlaamschen uit het rechte spoor brachten.

De oude Hollanders zijn in de Pinakothek goed vertegenwoordigd. Van Dirk Bouts, den Haarlemmer, die zich later te Leuven vestigde, is er een triptiek-huik met Melchisedek en den manna-regen, taferelen die zich onderscheiden door de zorg, aan de rijke gewaden en het landschap besteed.

De madonna van Lucas van Leyden is niet bijzonder aantrekkelijk, doch interessant als een der goedbewaarde stukken van dien meester.

Van den geheimzinnigen 16-eeuwschen schilder, die zoowel aan Jacob Cornelisz, Gossaert, Jan Joosten als Albrecht Dürer doet denken, en wiens naam nog niet ontdekt is, bezit de verzameling het voorname werk, de dood van Maria. Onder de Duitschers verdienen Martin Schongauer, de oude Holbein, wiens meesterwerk hier is, Albrecht Dürer met zijn apostelen en zijn beroemd portret van 1504 genoemd te worden.

Guido Reni's hemelyaart van Maria is mij niet medegevallen. Het is een zoet, conventioneel en niet fraai gekleurde stuk, dat in pret beter voldoet dan als origineel. Maar de Murillo's, straattypen uit Sevilla, zijn prachtig en misschien nog belangrijker dan de madonna's van dien meester.

Rubens schittert in de galerij als een ster van de eerste grootte. Het laatste oordeel, de amazone-strijd, de schaking der dochters van Leucippus, de ninfen, deze onderwerpen geven den Vlaamschen meester gelegenheid de forsche blanke vrouwen, die hij bij voorkeur tot zijn modellen koos, in allerlei houdingen af te beelden. De leeuwenjacht toont, wat Rubens als schilder van dieren vernoocht. Maar vooral de portretten schemen mij prachtig toe, in het bijzonder die, waar de meester zich met zijn eerste vrouw in een kamperfoelemprijs heeft afgebeeld, die van graaf Arundel en zijnne genalin, en die van Rubens' tweede vrouw met zijn jongste kind.

Ook Van Dyck heeft hier uitmuntende werken. De Heilige Familie, Christus aan het kruis, zijn fraue kerkeijke stukken; onder de talrijke portretten kwamen mij die uit den vroegeren tijd des meesters als de besten voor. In de lateren, ofschoon stil van kleur, en ligh wat de vleeschinten aangaat, is toch iets conventioneels hinderlijk.

Jordaens toont zich in zijn grote stukken de even-knie van Rubens. Bizarnder rijk is de verzameling aan werken van Adriaan Brouwer, de uitmuntende colorist, die spelende en twistende boeren zoo goed wist weder te geven. Ook den Fluweelen Breughel leert men hier zeer goed kennen, terwijl Frans Snijders door uitmuntende stilleven, vertegenwoordigd is.

Van Rembrandt bezit de Pinakothek de H. Familie van 1631. Maria zit als Hollandsche huismoeder met haar knaapje op den schoot naast een wieg, waarover Jozef zich heenbuigt. Belangrijk zijn ook

de vijf taferelen uit de passie, die den meester door den stadhouders Frederik Hendrik besteld werden. De schilder weet hier reeds met het licht te tooveren. Deze stukken zijn allen uit den eersten tijd van Rembrandt; van de latere bezit de verzameling er geen.

In de kabinetten vindt men vooral 17e-eeuwsche Nederlanders, als Gerard Terborch, Gerard Dou, met drie fraaie werken, Gabrieel Metzu, met het „Driekoningenfeest". Frans van Mieris de oude, Jan Steen, met „de zieke vrouw", Pieter de Hooch, Adriaan van Ostade, Esaias van de Velde, Jan van Goyen, met een prachtig „strandgezicht", Aillart van Everdingen, Salomon van Ruysdael, Jacob van Ruysdael, Philips Wouwerman, Jan Weenix, Jan Davidsz. de Heem, Willem Claes Heda. Er zijn onder de werken dezer schilders vele meesterstukken. Ofschoon de meest beroemde Nederlanders hier niet zoo goed of in het geheel niet vertegenwoordigd zijn, vindt men van de andere, minder bekende, een uitmuntende verzameling.

Als men de oude meesters in deze Pinakothek genoot heeft, en men gaat naar de Neue Pinakothek, dan wacht er een grote teleurstelling. Het gebouw, een onbehulpen voorbrengsel van Romantiek, is grootdeels gevuld met werken van Duitsche schilders uit deze eeuw. Wie het nog niet weten mocht kan zien, hoe weinig die schilders betrekend hebben.

Groote, harde, zeer academisch geteckende stukken, door de daarnaar vervaardigde, over de hele wereld verspreide reproducties maar al te bekend, „heroische" landschappen op rarekirkastachtige manier verlicht, ziedaar de hoofdinhoud. Verder prullenboel, met enkele betere stukken, blijkbaar in den alleraaltsten tijd pas aangekocht.

Zoals mijnen lezers reeds bekend zal zijn, is men te München tegenwoordig zeer voor de „nieuwe kunst" geporteerd. Men noemt haar daar „Secession". Ik sprek reeds niet over de tentoonstelling door de Secessionisten dit voorjaar georganiseerd. Deze tentoonstelling is zeer geschikt, om een denkbeeld te geven van de wijze waarop het nieuwe streven zich in de kunstnijverheid openbaart.

Eer ik daarover echter spreek, moge een enkel woord over de nieuwste Münchener bouwkunst hier een plaats vinden. Ik moet erkennen bedrogen te zijn in mijn verwachting, hier uitsluitend „nieuwe" kunst aan te zullen treffen. Ja, het kwam mij zelfs voor, alsof de voorstanders van het nieuwe nog maar betrekkelijk zelden in de gelegenheid gesteld werden, te tonen, wat zij als bouwmeesters vermogen.

In de huurt van de Theresienwiese is in den laattsten tijd veel gebouwd, en nog heel wat is er op dit oogenblik onderhanden. Vooral aan de zijde van het veld, recht tegenover het rensaritige beeld van Bavaria, verrijzen de gebouwen uit den grond. Maar wie daarheen zou gaan, in de hoop hier nu den triomf der nieuwe kunst te aanschouwen, wordt al dadelijk zeer ontnuchterd, als hij hoven alles uit een nieuwe Gothicische kerk, geheel naar de regelen der kunst, maar onvoltooide massa omhoog ziet steiken.

De villa's en huizen, in dit kwartier gesticht, vertonen een stijl, die herinnert aan de Beiersche en Tirolsche Renaissance, vermengd met Barok- en Rococo-motieven. De muren, voor Hollandsche begrippen bijzonder zwaar, zijn grootendeels bepleisterd; sterke spekende profielen zijn vermeden, waarschijnlijk, daar de pleister-terechtmeek zich daartoe niet best leende. Waar ornament is gebruikt, is het tamelijk vlak, en met betrekkelijk geringe variatie aangebracht.

Ook bij gebouwen van grotere afmetingen vindt men een soortgelijken stijl gebezigd. De bier- en concertgelegenheid, die „Kaisersaal" heet, vertoont een goed voorbeeld van deze manier. Met de constructieve waarheid hebben de bouwmeesters het niet nauw genomen, wat, bij de pleistertechniek, ook vrij wel een onmogelijkheid zou zijn. Daar bij ons het constructieve een der grondslagen van de nieuwe kunst vormt, zoo staat een Nederlander vreemd te kijken, als hij ziet, hoe de Münchener zoekende zijn naar wat nieuws, zonder op de constructieve waarheid ook maar het minst te letten.

Bespeurt men bij sommige gevels en interieurs de navverking van Barok en Rococo, ook het Empire, al is het dan ook in gewijzigden vorm en met modern Engelsche motieven vermengd, vindt aanhangen. Weet andere architecten trachten den vakwerk-stijl der 16e eeuw nieuw leven in te blazen, terwijl de allermodersten zich tot de „innige vlakheid", die ook bij ons als het voornaamste kenmerk van den meester geldt, bekeerd hebben. De gepleisterde gevels, de rode pannen, het groene boatwerk geven dan het mijn lezers voldoende bekende effect.

Bij de huizen in aanbouw trof mij de buitengewone zwaarte der muren van gebakken steen, en de ongemeen solide wijze, waarop de steigers waren samengesteld. Ladders, als bij ons, werden niet gebruikt, doch flauw hellende vlakken van hout had men in haar plaats aangebracht. Deze gemakkelijke wijze van naar boven gaan maakte het mogelijk, de opperleden door vrouwen te vervangen. Voor feministen moet het een aangenaam schouwspel wezen, als zij die oppervrouw, in blauw katoenen japonnen en met kleurige doekjes over het hoofd, twee aan twee met bedarden pas de baren zien dragen, waarop de bouwstoffen naar boven gebracht worden. Het schijnt, dat reeds sinds overvallen tijd deze toestand te München bestaat, die aan het sterke geslacht, anders zoo nauwrig op zijn rechten, geen aanslag geft. In de Isar-stad zou een vrouwelijke architect of bouwmeesteres beter dan elders op haar plaats zijn. Toch verman ik niet, dat er zich een gevestigd had.

Ten slotte kom ik tot de Münchener kunstnijverheid, die zich zoo weert en die een der steunpilaren van de „Secession" mag genoemd worden. Niet alleen op de tentoonstelling waren haar voorbeelden ter beschouwing en te koop, ook magazijnen in de stad voorziet zij geregeerd van voortraad.

Het karakter van de „nieuwe kunst" verschilt te München niet van dat, hetwelk zich elders vertoont. De ontwerpers zijn blijkbaar niet de beste voornemens bezield, en hun streven is, om voorwerpen te leveren, die werkelijk te gebruiken zijn. Maar tussen pogen en bereiken ligt ook hier een wijde kloof. De prijzen, die voor de conveindigste dingen gevraagd worden, zijn buitensporig hoog, en daaroor worden de voorwerpen, die als voor dagelijks gebruik bedoeld zijn, inderdaad tot zaken van weelde. Ik zag bijvoorbeeld een handdoek, die van eenig ornament, in kunstnaaldwerk uitgevoerd, voorzien was. De prijs bedroeg 40 Mark, dus 724; wie zal zich de weelde kunnen veroorloven een dozijn van zulke handdoeken aan te schaffen? Ook voor vele andere artikelen, schijnbaar hoogst conveindig, werden dergelijke prijzen gevraagd.

Te München is dus de „nieuwe kunst" alleen voor zeer gefortuneerden bereikbaar. Veel, wat er te zien is, trekt aan door nieuwheid, maar slechts enkele zaken zou men willen hebben. En hoe gaat het dan nog! Mijne vrouw, die de reis medemaakte, voelde

zich aangetrokken door eerdopjes, in rood koper gedreven, en inderdaad sierlijk en origineel bewerkt. Het is altijd aangenaam als men een dame met iets genoegen kan doen, en zoo werden wij dan de gelukkige bezitters van de fraue voorwerpjes. Thuis gekomen wilden wij op het Paaschfeest de dopjes inwijden..... maar helaas, het bleek, dat de vervaardiger in zijn streven om wat meews en oorspronkelijk te leveren, vorm en afmetingen van de eieren, zoodals de kippen gewoon zijn die te leggen, over het hoofd had gezien, zoodat wij genoodzaakt waren, weder tot de oude dopjes onze toevlucht te nemen. Ook een keurig kistje, met rijkbewerkte koperen beslag, kochten wij aan. Zijn bestemming was tot herberg van sigaren te dienen, doch ook hier bleken de afmetingen niet goed gekozen.

Hoe „practisch“ de nieuwe kunst zich dus voordoet, van de eischen, die het werkelijk leven stelt, heeft zij het rechte begrip nog niet. De meubelen zijn soms zeer eigenaardig, maar meestal te plomp en passen daaronder alleen in bijzonder grote vertrekken. Combinaties van meubelen, zoodals men die in Engeland veel ziet, worden ook te München gaarne gemaakt. Maar humeur bruikbaarheid is wel eenigszins twijfelachtig.

Het verdient opmerking, dat de modellen van 1820—1840, zoodals onze grootvaders die gebruikten, door de nieuwe kunst bij voorkeur worden gevolgd. De tijd ligt nog zoo lang niet achter ons, dat de meubelen uit die periode als geliefd en al verwerptelijk werden beschouwd. Zelfs de handelaars in oudheden gaven er niets voor. Doch nu is het getij gekerd. Erkend moet worden, dat de meubelen in questie zeer gemakkelijk in het gebruik zijn. De nieuwe kunst echter, waarschijnlijk bevreesd in alte getrouwe navolging te vervallen, veroorlooft zich veranderingen, die de bruikbaarheid der meubelen niet alleen verminderen, maar soms geheel en al doen verdwijnen.

Het drijven van metaal wordt met succes beoefend. Wij zagen een theeservies, van rood koper, bestaande uit een blad, trekkpot, melkkan en suikerpot. De prijs was zeer hoog, maar het quasi-Japansche patina maakte een zeer artistiek effect. Evenwel ook dit servies zou in de praktijk niet voldoen, daar het blad te klein, de trekkpot veel te groot was, en heter als waterketel te gebruiken zou zijn.

De heeren van de nieuwe kunst mogen het mij vergeven, maar na al, wat ik van hun werk zag, ben ik tot de overtuiging gekomen, dat zij daar het beste slagen, waar zij het werkelijke leven geheld buiten beschouwing laten en dus bibelots maken. Wanneer ik hierdoor misschien het dooddronnis over de geheele nieuwe richting uitspreek, is dit niet mijn schuld.

In een volgend opstel hoop ik het een en ander over Budapest, het doel van mijn reis, en over de aanleiding, die mij daarheen voerde, mede te delen.

DE N. Z. KAPEL TE AMSTERDAM.

Het gaat den heeren, die zich voorgenomen hebben de N. Z. Kapel te Amsterdam te slopen, nog niet geheel naar den vleze. Hun wordt het eigendomsrecht op het gebouw bewist. Vast staat, dat aan de gemeente Amsterdam althans een deel van het gebouw toebehooren, nl. de toren met zijn inhoud.

De regelingen, in het laatst der vorige en het begin van deze eeuw getroffen, schijnen de grondslag te zijn, waarop de Nederduitsch Hervormde Gemeente

haar eigendomsrecht baseert. Voor rechtsgeleerden valt hier wat te doen, want het is er verre van af, dat de zaak toen behoorlijk geregeld werd. Zooveel is wel duidelijk, dat het gebouw aan de Hervormden is afgestaan ten behoeve van hun eerderen en niet om er, na afbraak, een sladje uit te halen. Dat de op het profijte behulste heeren dat niet inzien bewijst, dat zij elk gevoel van betrouwbaarheid en kieschheid missen.

Om aan de zaak een glimp van behoorlijkheid te geven, laten zij het voorkomen, alsof de kerk zóó bouwvallig is, dat zij wel gesloopt moet worden. Uit vrees, dat bouwmeesters tot de overtuiging zouden kunnen komen, dat herstelling mogelijk ware, wordt tot herberg van sigaren te dienen, doch ook hier bleken de afmetingen niet goed gekozen.

Er is echter nog iets. Laat ons eens aannemen, dat het eigendomsrecht niet wordt bewist, en dat de slooping dus kan geschieden. Zal de gemeente Amsterdam, die tegenwoordig, waar het de toepassing der bouwverordeningen geldt van geen geekscheren weten wil, dan toestaan dat het terrein, geleidelijk in strijd met de verordeningen, bebouwd wordt op de wijze, als in de bedoeling schijnt te liggen? Zal het kleine bedehuis, dat men wil oprichten, tusschen de winkelhuizen aan de Kalverstraat en het Rokin mogen worden gebouwd? Zal de rooilijn der Kalverstraatgevels die van de „kastjes“ mogen zijn? Zullen ook de vele andere beperkende bepalingen, waaraan thans niet kracht de hand wordt gehouden, ten behoeve der speculatie van de Nederduitsch Hervormde Gemeente buiten werking worden gesteld?

Wij gelooien niet, dat het Amsterdamsch stadsbestuur daarvoor te vinden zal zijn. Reeds hoorden wij beweren, dat de Hervormde Gemeente dit verwacht noch verlangt, maar dat zij, als de bouwpolitie haar, na de slooping, de keus laat tusschen bedehuis en winkelhuizen, het bedehuis, dat zij niet nodig heeft, blijmoedig overboord zal werpen, om de resterende winkelhuizen te reden.

Wij hopen, dat wie dit voorschot tot de broedende profeten zullen blijken behoord te hebben. Maar wij zijn niet gerust, want nu eenmaal de Maan maakte een zeer artistiek effect. Evenwel ook dit servies zou in de praktijk niet voldoen, daar het blad te klein, de trekkpot veel te groot was, en heter als waterketel te gebruiken zou zijn.

GASTRAM DEN HAAG—LOOSDUIXEN

Den 21 Maart eindigde de zezanddijksche proefdienst van de gastram. Het enige wat gedaneerd de maand Maart plastic had, was dat op den 22^e eenen een electro-magnetische ontsteker een verbindingsknop losraakte, waardoor zwaarlijn van de beide motoren buiten werking gesteld werd. Gastram a^r. 2 deed toen een rit heen en terug, waarna nr. 1 weder den dienst op zich nam.

Het gasverbruik deze maand bedroeg 518 liter per wagonkilometer, terwijl het verleden maand 496 liter bedroeg. Dit komt waarschijnlijk wijl er in de maand Maart sneeuw en vorst is geweest. Vooral met vriesdag weder, dat de rails droog zijn, is de rijvijngheid veel hoger dan het geval is bij normale weerd.

De gastram heeft zich deze maand in grote belangstelling mogen verheugen en de zezanddijksche proef in Den Haag heeft weer veel goed gemaakt wat het Duitse fabrikant te Dessau en Maastricht bedoelen had. Dat de proef ook in het buitenland de aandacht getrokken heeft, wordt bewezen door de bezoekers uit Frankrijk, België, Duitschland en Engeland, die expres voor dit doel Den Haag bezochten.

Nu, dat de proef gelukt is, kan als merkwaardigheid vermeld worden, dat wij geen enkel reservestuk voor de tram hadden, behalve twee klossen voor de elektrische ontstekers; deze werden echter niet gebruikt. Het is een bewijz van het vertrouwen dat wij in de gastram stelden, een vertrouwen, dat niet beschamend is geweest.

W. MEISCHER—SMITH M.Sc.,
Civil-Engineer.

PRIJSVRAGEN

MAATSCHAAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Op de bultengewone prijsvraag, in het jaar 1898 door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst uitgeschreven voor het verkrijgen van ontwerpen voor een voorstelij paviljoen op het duin bij een Nederlandsche zeebadplaats, zijn slechts twee antwoorden ingekomen. De Jury, bestaande uit de heeren C. Mayken, A. Salm (i.Bz., E. Gugel, J. J. Weve en Joh. Maters Jr., stelt voor geen valse betrekking toe te kennen en als erkennung voor hun moeitevolle arbeid alleen geldelijke belooningen aan de ontwerpers te geven en wel f130 voor het project „ca seren soest Nassau“ en f50 voor het antwoord, onder het motto „Fancy“ ingezonden.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING“ TE LEEUWARDEN.

Jury-Rapport.

Op de prijsvraag, een winkelpui, waren ingekomen 28 ontwerpen, waarvan een negental een verdere beoordeling waardig bleek te zijn, al. de ontwerpen onder de motto's S. A. M.—Verloren oogenblikken—Majolique—Sic Volo—François—Steenconstructie—Spes—Posso en A. B.

N. 1. S. A. M. Is een zeer eenvoudige oplossing en niet onverdiestelijk. Het ontwerp is geschikt voor vele gevallen, alhoewel de ontwerper er een bepaalde geveloplossing aan heeft toegevoegd, die echter het effect niet verhoogt. De oplossing van het houten kozijn met deur is veel te zwak. De pui is zeer goed getekend, die van de gevels gevel echter niet.

N. 2. Verloren oogenblikken. Dier des envoed is het ontwerp wel geschikt voor vele gevallen. De vraag is 't of niet een kroon, in plaats van een deklijst, het effect zou verhoogd hebben. Alhoewel het ontwerp veel verdienst heeft, zal het toch niet een bevrugende indruk geven.

N. 3. Majolique. Heeft een geheele geveloplossing gemaakt en de pui daarmee omgekeerd den gevel met de pui in overeenstemming gebracht. De niet algemeene vorm van het winkelpui geeft een goede oplossing. De deuren er naast passen er echter niet bij, ook zijn de stuurpunten in de pui te schaal om dan daarboven staande gevel te dragen. Het tekenwerk is niet overduidelijk.

N. 4. Sic Volo. Dit ontwerp is stemmig. Een betere verhouding tusschen deur- en raamopeningen was gewencht. Het tekenwerk is uitstekend behandeld.

N. 5. François. De architectuur drukt te weilig constructie van hard- en gebakken steen uit. De behandeling van het tekenwerk is erg goed.

N. 6. Steenconstructie. Goed gekozen vorm en als afzonderlijke pui in de meeste gevallen bruikbaar. Het bezit veel verdienste bij eenheid van karakter. Goede overeenstemming met de aangegeven bouwstoffen. De banden-borstwering had iets hoger kunnen zijn. De tekening is flink en netjes behandeld.

N. 7. Spes. De verdiende van dit ontwerp ligt in de goede verhouding en constructie. Een verhoogde winkelpui is evenwel niet aan te bevelen. Het tekenwerk is vrij goed.

N. 8. Posso. Is conpondig. Maakt een goede indruk. De deur is echter te bekrompen ten opzichte van het ram. Het ontwerp zou met weglating van al de raamlijnen te waarde toegenomen. Het tekenwerk en de details zijn goed behandeld.

N. 9. A. B. Men heeft gestredt naar oorspronkelijkheid in vorm, maar het hoofd doet niet, dat men bijv. door gipsbordplaten een indruk krijgt van heigen man niet. Ook zou het perspectieven tekenen een uitstekend middel kunnen zijn om het voorstellingsvermogen tegemoet te komen.

In zijn rapport gaf de heer Lion Cachet te kennen dat, al was het waar dat de onderwijsraad door een voorbeeld voorbeeld te geven, spoedig bij de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën totale tekeningen in de plaats stellen. Het projectieën toekennen toch doet de voorwerpen niet kennen zoals ze zijn in de werkelijkheid en dit alleen heeft de vakmen nodig.

Onderstaande spekers, ofschoon hulps brengende aan de goede bedieningen van den leidscher, kondigen tech niet alles toegeven wat de heer Cachet als vaststaand uit zijn orzering meende te mogen beschouwen. Zij meenden, dat ook voor het tekenonderwijs op de lagere school nodig is, dat men bijv. door gipsbordplaten een indruk krijgt van heigen man niet. Ook zou het perspectieven tekenen een uitstekend middel kunnen zijn om het voorstellingsvermogen tegemoet te komen.

In zijn rapport gaf de heer Lion Cachet te kennen dat, al was het waar dat de onderwijsraad door een voorbeeld voorbeeld te geven, spoedig bij de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën totale tekeningen in de plaats stellen. Het projectieën toekennen toch doet de voorwerpen niet kennen zoals ze zijn in de werkelijkheid en dit alleen heeft de vakmen nodig.

Het bestuur, de heer Wierink, waarschuwde er tegen dat men niet *a priori* moet beweren, welke weg de zonne *ware* is.

Het was zeker nuttig dat deze zaak over een goed gesproken en van gedachten gewisseld word, doch hij zou het ook namens het Bestuur, dat deze zaak ernstig overwogen had, ten sterke moeten ontstaan om deelname aan deelname te doen om commissies te benoemen, die dan zouden kunnen verklaren wie het hier aan het rechte eind had. Daar de Vergadering dezen week of wenscht van het Bestuur doede, dankte de Voorzitter de leiders en de debaters voor hunne beschouwingen.

De heer Meerveld voerde het woord over het behoud van tekenonderwijs onder de leersvakken op de lagere school, welke zaak door het Bestuur onder sal worden overwogen.

De volgende vergadering zal te Haarlem worden gehouden.

N. 4. IJzerconstructie. Is artistiek in oprichting en het onderling verband tussen lantaarn en voorstuk is zeer goed opgelost. Een minder eentonige vorm van het oppand gedeelte zou het ontwerp in waarde doen winnen. De constructie van de armen zal met het oog op de vele verbindingen vereenvoudigd moeten worden. Het tekenwerk is zeer goed.

De jury nekt dat voor de bekroning in overweging komen de ontwerpen onder de motto's: IJzerconstructie — le prijs. Kritiek — 2e prijs.

De Prijsvraag, een houten trap op koophuizen, ingegeven 11 ontwerpen.

Over het algemeen schijnt men de bedeling niet goed begrepen te hebben. Bij de best tekenwerken planzen is van de uitgave (het trappenhuis) veel werk gemaakt, doch hebben vorm en detailisering van de trap zelf geen verdienste, terwijl anderen de meest gewone vormen en details zonder enige oorspronkelijkheid hebben toegepast.

De jury vindt dan ook heuzwar de prijzen toe te kennen maar stelt voor aan het ontwerp onder motto Klammu /10 en het ontwerp onder motto Exsilio /5 uit te koeren, zonder bijvoeging van het getal.

Als inzenders van de bekoonde antwoorden op de prijsvragen, uitgeschreven door genoemde Vereeniging, behoren zich bekend gemaakt dat de heeren H. A. J. Dammerman Jr., te Amsterdam, van het ontwerp „S. A. M.“; Auguste Baels, te Vilssingen, van het ontwerp „Majolique“; J. N. Mannik, te Amsterdam, van het ontwerp „Klimmen“, en J. A. Buijsserberg, te Wassenaar, van het ontwerp „Exsilio“.

De ontwerpen van „Sic Volo“ en „Verloren oogenblikken“ wenschen onbekend te blijven; voor de zamen der sterke bekroonden versijzen wij naar het vorig nummer.

NEDERL. VEREENIGING VOOR TEKENONDERWIJS.

Onder leiding van den heer W. B. G. Molkenboer is te Amsterdam de 19e algemeene vergadering gehouden.

De heer C. A. Lion Cachet leidde de besprekking in betreffende het handtoekenen voor leerlingen van ambachtsscholen, ambachtsscholen o.

In zijn aansluitende studie kwam de heer Lion Cachet tot de conclusie, dat het tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden, ja, spreker zou het wel willen afschaffen, en daarsur het deuren en projectieën van de tekeningen te keren dat de tekenen naar de natuur, perspectievelijk inkeerende op de lagere school, waar men den toekomstigen ambachtsman aantreft, wel gezien kan worden

circulaires hebben gewekt, doet het bestuur vermoeden dat de Vereeniging daardoor van deel van de nogal belangrijke kosten zou kunnen dekken, waardoor wij in staat gesteld werden om alsdaar met iets lichts voor den dag te komen.

Eenige proeven van afbeelden werden des aanwezigen ter beschouwing aangeboden; na een zeer gesimmeerde discussie werd besloten het Bestuur te mächtigen om overeenkomstig het woord te handelen.

In de pauze die nu volgde namen de leden met belangstelling kennis van de antwoorden op de in 't vorige jaar uitgeschreven prijsvragen.

Ten slotte nam de Voorzitter het woord om in de laatste bijeenkomst van dit seisoen mede te delen, wat de latste vergaderperiode voor ons is geweest en wat met het oog daarop van de Vereeniging is te verwachten.

Na een oponthoud van al hetgeen er was behandeld, werd er op gewezen dat valen troew de vergadering bezochten; zulks waren er steeds huisgenoten tegenwoordig.

Toch meende de Voorzitter te mogen veronderstellen dat alle leden ook belangstellende leden behoorden te zijn; hij stelde daarom de vraag: „Wat kan er gedaan worden om de ambitie van alle leden op te wakken, of wel, welken weg moet men op om alle leden van de werkzaamheden te doen deelnemen?“

En des aanwezigen doet het veel genoegen dat de Voorzitter die punt ter sprake brengt; hij meent dat wanneer ook eens meer praktische taken worden behandeld, het toezicht zal toenemend, wat vooral het ambacht ten goede zal komen.

Een ander lid beproeft den band tussen aannemer en architect maar aanleiding waarvan de Voorzitter te kennen geeft, dat het zeker in 't belang der vereeniging zal zijn, wanneer die taken in de vergadering werden ingebroed.

Op voorstel van een der leden werd besloten een en ander ook ter kennis te brengen aan de niet-naarwige leden, waarna de Voorzitter met een tot waarschijn deze laatste en zeer gezellige bijeenkomst sluit.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs zal Dinsdag 11 dorre te 10½ ure vergaderen in het lokaal *Delfgauw*.

In deze vergadering komen o. a. aan de orde: 1^e een discussie over de doorgraving der landengte tuschen Noord- en Zuid-Amerika en de jonge Panama-sansen, naar aanleiding van de voordracht van het lid G. E. V. L. van Zuylen op de Instituutsvergadering van 14 Februari 1890, en 2^e een kunstbeschouwing over monumentale bruggenbouw, met inleiding en toelichting door den heer C. H. Peters, rijksbouwmeester.

AMSTELDAM De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst heeft den leden van stembiljet toegestaan voor de verkiezing van twee leden van het bestuur. De achtredende leden van het bestuur zijn de heren V. G. A. Bosch, te Arnhem, en J. A. Mollek Hoofer, te Den Haag, die beiden hervolgschap zijn. De stembiljetten worden voor den 10^e Mei 1890 vrachterij ingewacht by den secretaris der Maatschappij.

De heer Neijzen, adjunct-directeur der gemeentewerken te Rotterdam, komt inderdaad ernstig in aanmerking voor de trekkering van administratief directeur der gemeentelijke tramwajer. Voort het electrotechnisch behoor blijft als directeur genoemd de heer Dolfer, te Delft.

AENEN Burg. en Weth. hebben den Raad voorgesteld om het landgoed Sonsbeek voor de gemeente aan te koopen; dit voorstel berust op de volgende overwegingen:

Door den aankoop van Sonsbeek is de kwaliteit der staatsuitbreiding naar dien kant toe, geheel in handen der gemeente gekomen, zoodat dat de gemeente de risico's einer bouwonderhouding draagt.

Daar het geheele landgoed ongeveer een uitgestrektheid van 500 H.A. heeft, waaronder zich vele wusto gronden bevinden, is dan den aankoop tenue de mogelijkheid tot productieve werkverschaffing gegeven. Wusto gronden zullen uitgenomen worden voor den 10^e Mai 1890 niet langer productiever worden.

En ander deel van den wosten grond zou bestemd kunnen worden om de onverkoopbare moestofjes van de gemeentewerken te ontvangen.

Eindelijk is een der motieven van den aankoop het onlangs opgevoerde denkbeeld om van gemeentewegen een krankzinnengesticht te bouwen.

Zijns al deze motieven van geestesche aard, niet minder woon het belang Arnhem zijne schoone omstreken te doen behouden.

GEBR. VAN DER VLIET

Uitbandelaars te Amsterdam.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 56 Eekin.

Staal-, Plaat-, Band-, Heek en T-lijzer en Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vijlen en gegoten Staal uit de fabriek van Heer Böhler & Co. te Weenen, almede CHRISTIANIA STEEL Hoefnagels.

Specialiteit voor Nederland, België en Koloniën van SHANES & CO. te Berchem. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen — Private-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn erg niet overtroffen. — Porcellinen Badwassen, Jyfaren Badwassen. — Goot, Wasbakken, Urinair enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plating en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rechte-

EINDHOVEN. De Gemeenteraad heeft besloten voor de oprichting einer nieuwe gasfabriek een lening aan te gaan van f 100,000 in 200 obligaties van f 500 elk.

PERSONALIA.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is benoemd tot houtengewoon oprichter H. de Leeuwert, te Giesbeek, bij de kanaloverbrenging en overververbinding der Zuid-Willemsvaart tuschen sluis n° 7 en de Aarle-Rijnse brug, en is de civiel-ingenieur J. Bruijn, te Baarn, benoemd tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij de werken tot verbetering van den Neder-Rijn en de Lek.

— Ter voorbereiding van den heer F. L. S. F. baron van Serreskerken, die met het einde van het loopjaar zijn ontslag heeft aangevraagd als ingenieur van het waterschap „de Regge“, heeft aangevraagd als ingenieur van het waterschap „de Regge“. Is door het hoofdbestuur van dat waterschap als zoodanig benoemd te den heer A. Zandstra Fzn., civiel-ingenieur te Haaksbergen.

— Tot technisch adviseur der Ermelo-Machadolp Spoorwegmaatschappij is benoemd de heer Sicco H. Smit, ingenieur der Nederl. Zuid-Afrik. Spoorweg-maatschappij te Amsterdam.

— Tot directeur der gemeentewerken te Dordrecht is benoemd de heer J. N. van Ruijven, ingenieur bij de gemeentewerken te Utrecht, met 14 stemmen, tegen 4 op den heer P. A. A. Faure, kapitein-ingenieur te Breda, en 1 blanco.

— Tot tijdelijk leeraar in het rechtlijnig teekenen aan de Burgeravondschool te Dordrecht is benoemd, voor den tijd van één jaar, de heer G. C. Michell, op een beloning van f 400.

— Tot opzichter van de gasfabriek te Groningen is benoemd de heer H. Koellman en tot leeraar in het han teekenen aan de Ambachtsschool aldaar, de heer M. Lingmont te Utrecht.

— Tot teekenaar bij de firma F. W. Braat te Delft is benoemd de heer C. E. E. K. te Oulxarsel.

— Daanerden 6 April overleden te Arnhem op 68 jarigen leeftijd de kunstschilder B. L. Hendriks.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bekwaam bouwk. opzichter, voor 15 maanden, salaris f 90 per maand. Adres lett. Z.G. 109, Nieuws d. Dag.

— Opzichter-teekenaar bij schoolhuis te Vlissingen, gedurende 4 à 5 maanden. Adres vóór 6 April aan den gemeentebouwmeester. (Zie adv. in het vorige num.)

— Opzichter bij den prov. Waterstaat in de prov. Zuid-Holland. Aanvraagjaarwissel f 1200. Adres op zegel voor 15 April bij het college van Gedeputeerde Staten te 's-Gravenhage. (Zie adv. in dit num.)

— Een bekwaam en ervares opzichter-teekenaar aan een geestend teekenaar, zij den houw van het abattoir te Utrecht. Salaris naar bekwaamheid. Adres den directeur der gemeentewerken. (Zie adv. in het vorige num.)

— Bekwaam teekenaar-constructor aan de Nijmeegsche machinefabriek, ketelmakerij en giorgiaterij, in zin dat den administrateur bij afwezigheid te vervangen. Salaris f 1200 en f 1500 met winstaande-l. Adres den heer A. J. Bruswers, commissaris Nijn. Tramwegmij., Nijmegen.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen die beknopt worden ten gevolge van keuren gebouwmeester teckenaar per jaar voor achtervolgende maatschappijen opgenomen. De administratieve belet sich niet de toekennung der speciaal indienende branche.)

— Bouwk. teekenaar, 19 jaar, pract. en theor. ontwikkeld, zegt zich gaaf als zoodanig gepasteerd. Goede refer. Hoog salaris voor verschillende. Adres nr. 59, Bureau destes. (2)

— Bouwkringde met goede referentien biedt zich aan als opzichter-teekenaar of uitvoerder. Adres lett. D.N. Bureau destes. (1) en zoal het landgoed mettertijd productiever worden. (1)

— Een ander deel van den wosten grond zou bestemd kunnen worden om de onverkoopbare moestofjes van de gemeentewerken te ontvangen.

Eindelijk is een der motieven van den aankoop het onlangs opgevoerde denkbeeld om van gemeentewegen een krankzinnengesticht te bouwen.

Zijns al deze motieven van geestesche aard, niet minder woon het belang Arnhem zijne schoone omstreken te doen behouden.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 56 Eekin.

Hoofdagte voor Nederland, België en Koloniën van SHANES & CO. te Berchem.

Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen — Private-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn erg niet overtroffen. — Porcellinen Badwassen, Jyfaren Badwassen. — Goot, Wasbakken, Urinair enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plating en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.

Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rechte-

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Woensdag 26 April 1890, des namiddags ten 2 ure (West-Europeesche tijd), zal aan het bureau van den Sectie-Ingenieur in het Hoofdgebouw aan het Moreelse Park te Utrecht, worden aanbesteed:

BESTEK F.

Herstelling van Timmer-Metsel, IJzer- en Leedgieterswerken aan Kunstwerken, Gebouwen en Inrichtingen, behorende tot de lijnen Amsterdam-Oosterbeek, Ede-Wageningen, Utrecht-Rotterdam, Breukelen-Harmelen, Gouda-Den Haag-Scheveningen en Leiden-Woerden, in 9 Perceelen.

Het bestek ligt van af 4 April ter inzage op het bureau van den Sectie-Ingenieur te Utrecht en is aldaar op franco aanvraag te bekomen ad f 100. Tevens zijn aan hetzelfde adres ad f 0.25 te bekomen exemplaren van de Algemeene Voorwaarden (met verbetereblad) op het bestek van toepassing.

Aanwijzing op het terrein tuschen 10 en 19 April als in het bestek vermeld.

UTRECHT, 1 April 1890.

AANBESTEDING.

Het Heemradschapsbestuur van de MARK en DINTEL is voornemens op Woensdag den 26 April 1890, voormiddags 10 ure, in het ZUID-HOLLANDSCH KOFFIEHUIS van den Heer A. VAN HOVE, Groote Markt te Breda, in het openbaar

aan te besteden:

BESTEK No. 1.

De herstellingen en vernieuwingen met het eenjarig onderhoud der Stolswerken en Jaagpad. Het maken een Barazt-muur lang 62 meter. Het maken van Remming-werken binnen en buiten de Schutsluis. In een perceel, gernaamd op f 21660.

BESTEK No. 2.

Het baggeren in de rivier in vijf perceelen en in massa, te zamen 34600 M³. Bemaling f 11600.

De bestekken zijn op franco aanvraag en tegen betaling van 50 cent per exemplaar te bekomen bij den waterbouwkundige F. A. H. VAN DER VAART, te Oud-Gastel, bij wien nadere inlichtingen te bekomen zijn.

Aanwijzing voor bestek No. 1, op Donderdag den 20 April 1890, voor-middags 10 ure, te Dinteloos.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwagen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag 18 April 1890, des namiddags ten 2 ure (West-Europeesche tijd), aan het bureau van den Sectie-Ingenieur in het Hoofdgebouw aan het STATIONSGEBOUW te Groningen, van:

BESTEK M.

Het uitvoeren van eenige herstellingen- en vernieuwingenwerken, met bijlevering der materialen na gebouwen, kunstwerken en inrichtingen, behorende tot de lijnen Marten-Nieuweschans, Groningen-Belfeld, Saasveld-Hoocheschool en Heilenveld, in negen perceelen.

De BESTEDING geschiedt volgens § 35 der Alg. meene voorwaarden genoemd in § 55 van het BESTEK.

Het BESTEK ligt van den isten April 1890 ter inzetting aan het BUREAU van den heer Sectie-Ingenieur Jhr. H. H. SANDBERG VAN BOELENS te Groningen, en is op aanvraag aan genoemd bureau te bekomen, tegen betaling van f 1.

De ALGEMEENE VOORWAARDEN op het BESTEK van toepassing, zijn terzelfder plante te verkrijgen tegen betaling van f 0.25.

INLICHTINGEN worden gegeven als in het BESTEK vermeld.

GRONINGEN den isten April 1890.

AANBESTEDING.

Op Zaterdag 22 April 1890, des voormiddags om 11 ure, zal in het Koffiehuis van den Heer H. VLAASBLOM, aan de Grote Markt te Breda, door den onderteekende voor eigen rekening worden

aanbesteed:

Het BOUWEN van DRIE WOONHUIZEN op een terrein gelegen aan den Nieuwen Boulevard, onder de gemeente Teteringen.

Bestek en tekening verkrijgbaar à f 1.25, van af 10 April, aan de drukkerij van de firma GEBROEDERS OUKOOP.

Aanwijzing zal worden gedaan op Dinsdag 18 April, des voormiddags 11 ure, in bovengevoerd Koffiehuis, alwaar bestek en tekening ook ter inzage zullen liggen.

A. VAN DER LEE,
Architect.

J. VAN DER MOST,
Steenhouwer en Metselaar,

SCHIEDAM.
Molenstenen, Slijpsteen.

Ruw en bewerkt

MARMER.
SCHOORSTEENMANTELS

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-den bakvloer en Draaioven.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot billijke prijzen en onder garantie geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.
Loed- en Zinkwerker,
Singel 229 b/d Paleisstraat,
AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der eder

BOUWKUNDIGE,
met goede referentie, biedt zich aan
als **Opzichter-Teekenaar** of
Uitvoerder.

Brieven onder lett. D N., Bureau
dezes.

De Gedeputeerde Staten

DEB
Provincie ZUID-HOLLAND,
maken bekend, dat te vervullen is eenne
betrekking van

OPZICHTER

DEZ

Provincialen Waterstaat,
op eenne aanvangsjaarwedde van
f1200. Vereischten zijn, behalve de
algemeene kennis voor soortgelyke
betrekking vereisch, meer in het bijzonder
kennis van Zeeweringen, Rijks- en
Aardwerken.

Zij, die voor deze betrekking in aanmerking wenschen te komen, moeten
hun op zegel geschreven verzoek bij
het Codege inzenden **vóór 15 April**
aanstaande.

's-GRAVENHAGE, 27 Maart 1893.

De Gedeputeerde Staten voor
noemd,

FOCK, Voorzitter.

F. TAVENRAAT, Griffier.

Voor het bouwvak en
bierbrouwerijen.

Absolute vernie-
tiging van cham-
pijons, zwammen
en andere schim-
melplanten.

Prospectus
gratis en franca
Farbenfabriken
vorm. Fr. BAYER & C.
Elberfeld.

Agent:
B. J. HESSELINK,

Kinkergracht 263, Amsteld. m.

Machinale Jalousiën Fabriek
voor HUIZEN en BLOEMEN-
KASTEN. Concurrerende prijs,
ruimen voorraad.

S. BRUIGEM, Arnhem

STOOMBIMMER-
HOUTWOL-FABRIEK
DIJKERMAN & BUIZEND, Breda

SPECIALITEIT in verplaatsbare
Houten woonhuizen, Directie-
keeten, Ziekenbarakken en
Tuinkoepels.

STOOMHOUTDRAAIERIJ EN ZAGERIJ

van het **Broederhuis te Zeist.**

Biedt zich beleefd aan tot het verkrijgen van alle
HOUTDRAAIWERKEN,
met en goed afgewerk. Lage prijzen. Figuur- en Ornamentzagerij; Versieringen voor Veranda's, Tuinhuizen, Balustrades, enz. enz. Bij grotere partijen aannemelijke **PRIJSVERmindering.**

ROLLUIKEN

van hout en staal, in verschillende
constructien. Prijscouranten en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. M. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemstraat
straat 64 h, d. Nieuwe Blaauwstraat.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK

van
WATERPAS- HOEKMEET-

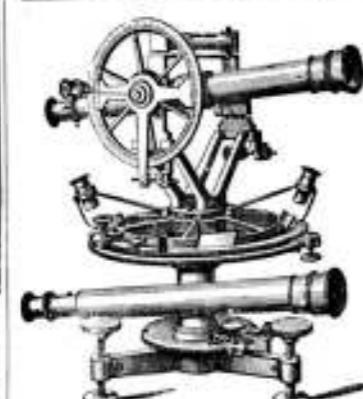
EN ANDERE
INSTRUMENTEN.

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde
PELSCHALEN.

WEEGWERTKUITEN

Prijs per rol van 10 M. op 110 CM. f 3.00.

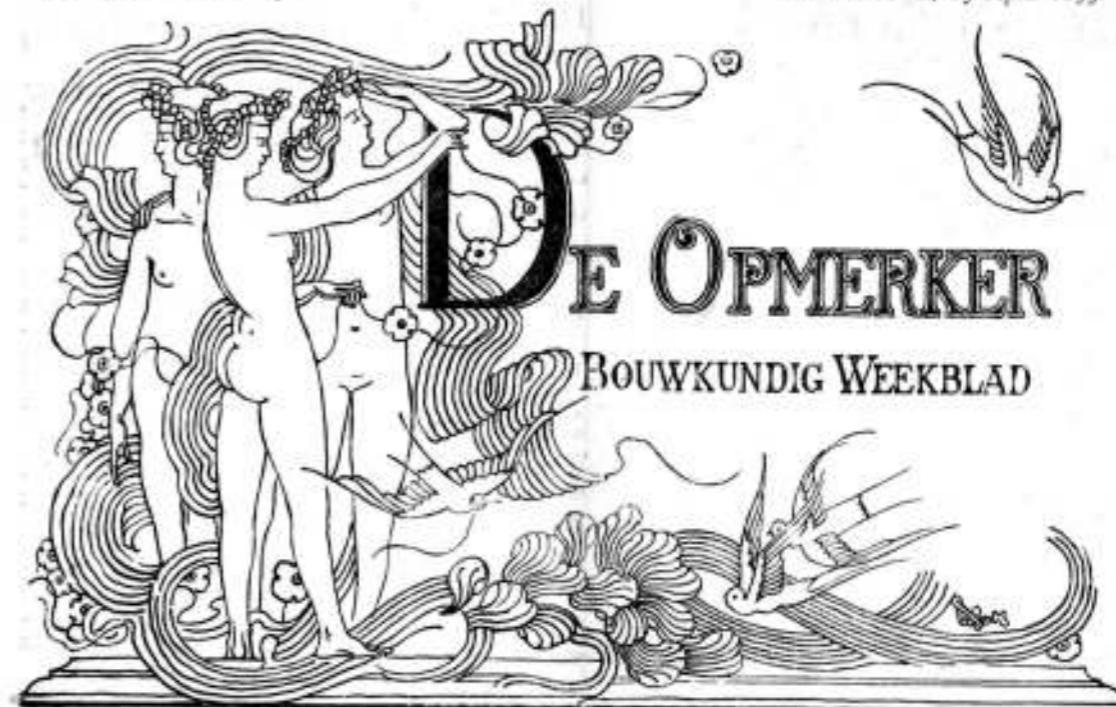
Levering franca door het geheele land.

NON PLUS ULTRA. Het beste aller Calqueerpapieren. — Vervangt het linnen.

GEBRS KLOMPÉ, Arnhem & Deventer.

Kenig adres voor de Lichtdruk-, Detail- en Calqueerpapieren.
MONSTERS GRATIS + FRANCO.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap "Het Vaderland".

RECHTER: P. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schaytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-zone, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15. Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijzen kunnen daaronder begrepen; voor elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatruimte. Annoncen van ambestellingen wachten bij opgave van drie plaatregels, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

II.

Budapest.

Den 4^{en} Maart verlieten wij te elf urenn met den Orient-Express München, om dienzelfden avond nog Budapest te kunnen bereiken. Das op weg naar het doel mijner reis, dacht ik aan den zomer van het jaar 1864, toen het Amsterdamsch Stedelijk Museum de oorzaak was van veel leed, dat mij berokkend werd. En thans verschafte datzelfde gebouw mij de vereerde opdracht, om deel te nemen aan de beoordeling van de ingekomen plannen voor het Hongaarsche Rijks-museum! De woorden des Predikers kwamen mij in de herinnering: „Alles heeft eenen bestonden tijd“.

De reis van München tot Weenen gaat voor een groot deel door prachtige berglandschappen. Tot Salzburg hadden wij dan ook meer oog voor de natuur dan voor onze medereizigers. Langzamerhand werden de uitzichten echter minder belangwekkend en gingen wij het reisgezelschap eens opnemen. In het bijzonder interesseerde ons een heer om zijn sprekende gelijkenis met den Mozes van Michelangelo, vooral wat het hoofd betrof.

Na Linz deden zich weer prachtige taferelen voor. Het gezicht op de prachtige, breede Donau, met het kasteel Persenbeug, de hooggelegen kerk Maria Taferi en het reusachtige klooster Melk konden wij nog bij ondergaande zon genieten, doch toen wij te Weenen aankwamen, was het reeds geheel donker. Na Weenen begon het middagmaal in den restauratiewagen, dat pas eindigde, toen wij reeds een

heel eind in Hongarije waren. Te middernacht bereikten wij Budapest.

De zon schoen helder, toen wij den volgenden morgen ontwaakten. Het was een bijzonder fraai tafereel, dat zich uit het venster van het hotel aan ons vertoonde. Op den vooreng de Franz Josephsplatz, met parkaanleg, daarnaast de breede Donau met de prachtige kettingbrug, en op den achtergrond het hooggelegen Ofen of Buda, met het komieklike slot en andere voorname gebouwen.

Daar ik pas Maandag voor de jury-werkzaamheden verwacht werd, zoo konden wij den Zondag gebruiken, om de stad te gaan bezichtigen. Wij begonnen natuurlijk met het plein, dat in het Hongaarsche Ferencz-Jozsefplein bleek te heeten. Recht tegenover ons hotel stond het Academiegebouw, waar de jury samen zou komen. Het ongunstig oordeel, door den heer Henri Evers in het jaar 1860 over dit gebouw geveld, kan ik geheel onderschrijven. De „Berlijnsche“ renaissance van Stüler maakt aan de Donau al geen beteren indruk dan aan de Spree. Hoe kwam men er toch in 1862 toe, juist Stüler niet zulk een belangrijk werk te belasten? De leerling van Schinkel behoeft hier niet tot pleisterwerk zijn toevlucht te nemen, doch hij kon alles in gehouwen steen doen uitvoeren. Het prachtig materiaal had echter een betere behandeling verdient.

Dat die mogelijk geweest ware, bewijst de brug, die, in het midden van het plein, Pest met Ofen of Buda verbindt. Wel mocht de heer Evers van die brug getuigen, dat hare conceptie zeer artistiek is. Toch werd zij van 1848 tot 1849 reeds gebouwd, en dus in een tijd, die wat zijn kunst aangaat, al zeer slecht staat aangeschreven. De kogels van het jaar 1849 kan men nog in de pijlers zien zitten, die de kettingen, waaraan de brug hangt, dragen. Die pijlers zijn twee in getal, en ongeveer 200 meter van elka-

der verwijderd. Zij zijn in foscbe Renaissance gedetailleerd, en bijzonder gelukkig van verhouding. Federe pijler vormt als het ware een poort, waardoer het rijtuigverkeer plaats vindt. De trottoirs voor de voetgangers zijn buiten de kettingen aangebracht; zij lopen, als balkons, om de pijlers heen. Al zal het systeem, dat de Engelsche ingenieurs, die de brug bouwden, volgden, door geen bedendaagsch technicus meer als het beste beschouwd worden, toch moet erkend, dat Clark en Ternay, die de brug ontwierpen, een werk hebben geleverd, dat, wat schoonheid aangaat, de latere scheppingen verre achter zich laat.

Wij vervolgden onze wandeling door het noordelijk gedeelte van Ofen. Aan de overzijde van de Donau verhief zich het reusachtige nieuwe parlementsgebouw, een Gothicische compositie, die het midden houdt tussen Westminster en het Weener raadhuis. Ik zal later gelegenheid hebben uitvoeriger over dit bouwwerk te zijn; nu bepaal ik mij tot de opmerking, dat al is de combinatie van den koepel met de torens en de muisardes wat ongewoon, le geheel uit de verte gezien als een goedverdeelde massa zichtbaar doet.

To het gedeelte van Ofen, dat wij doorwandelden, wordt op het oogenblik veer veel gebouwd. Het is de speculatie, die zich hier weert, noch op een geheel andere wijze dan bij ons. Het moet een kostbare onderneming zijn, te Budapest een huis op speculatie te bouwen. De afmetingen zijn die van een "maison de rapport" te Parijs, de muurwanden wisselen tussen 1 M. en 0.80 M., en alles wordt zo solide bewerkt, dat een Nederlandsch speculatieve bouwer er geen hoogte van zou kunnen krijgen. Natuurlijk is het niet uit liefhebberij, dat zijn Hongaarsche collega's een stevig bouwt; het bouwtoezicht dwingt hem daartoe. Er bestaat namelijk te Budapest een "Baurath", welk lichaam door de regering van het Rijk is ingesteld, en dat een zeer grote macht heeft; in het bijzonder is het met het opstellen en uitvaardigen van bouwverordeningen belast. Daarenboven stelde het stedelijk bestuur nog een "Kommission für öffentliche und Privathäuser" in, zonder welker toestemming nergens gebouwd mag worden. Beide lichamen oefenen een zeer scherpe controle uit, en zoo is het begrijpelijk, dat er te Budapest niet alleen solide, maar over het algemeen ook fraai gebouwd wordt.

De huizen zijn allen van binnenplaatsen voorzien. Een monumentale ingang leidt naar de trap, die de verdiepingen met elkaar verbindt. Die trap is steeds van steen; zij staat in gemeenschap met rondlopende balkons op de binnenplaatsen, die op iedere verdieping de rol van onze gangen vervullen. Op deze balkons komen de deuren uit van de afzonderlijk verhuurde appartementen, die, al naar gelang van de huurprijzen, uit meer of minder kamers bestaan. Men schijnt al van oudsher te Budapest aan deze inrichting gewend. Voor een Nederlander heeft zij echter weinig aantrekkelijks. De balkons in de open lucht moeten vooral des winters onaangenaam zijn, als de bezoeker aan de lucht moet wachten, eer men hem opeendoet. En de indeling der appartementen is ondergangen, zoodat men altijd door de ene kamer naar de andere moet, schijnt ons weinig vrij en gerieflijk. De Hongaren denken daar echter anders over. Wij werden, ook in de woningen der magnaten, door de slaapkamers geleid, ons in de salons te kunnen kunnen kopen. De bedden waren achter gordijnen verborgen, maar overigens was het meubilair zichtbaar gehouden. Zoo is 's lands wijs 's lands eer. De huurprijzen van dergelijke appartementen zijn zeer hoog, zoodat

f 1500 à f 2000 voor een betrekkelijk kleine ruimte niets ongewoons wordt gevonden.

De gehouwen steen is in Hongarije overvloedig; majolica en een fraue gebakken steensoort wordt er veel gemaakt. Maar ook het pleisteren der gevels komt voor, en daarbij wordt van uit de hand gehoutseerde ornamenten soms een bijzonder gelukkig gebruik gemaakt. Er moeten te Budapest, waar wat men aan de gevels ziet, uitstekende beeldhouwers werkzaam zijn.

Er wordt nog veel „in stijl“ gebouwd. Maar toch ziet men ook reeds hier en daar pogingen doen, om wat nieuws te scheppen. Bij de nog onvoltooide huizen te Ofen was menig interessant stukje van nieuwe kunst. De steigers zijn uitermate stevig; het is, alsof ze niet weer afgebroken zullen worden. Tot het omhoogbrengen der bouwmateriaal worden gebruikt gemaakte van jacobsadders, die voortdurend hetzij door werkliden, hetzij door stoom of electriciteit, in beweging worden gehouden. Mijn aandacht werd getrokken door de afvoerpipen aan de gevels, voor het hemelwater bestemd; zij zijn van gedreven koper, en hebben een middellijn van 0.25 M., zoodat zij verre ouze buizen overtreffen. Ik vermoed, dat zulke afvoerpipen door de bouwpolitie worden voorgeschreven met het oog op de massa's sneeuw, die 's winters in Hongarije voorkomen.

Al voortwandelende kwamen wij aan de Margarethenbrücke, door Eiffel gebouwd, om Buda met Pest te verbinden. Deze brug heeft zes bogen; zij is niet recht, doch vormt een stompen hoek, en kan, wat schoonheid betreft, de vergelijking met de oude brug, die ik straks noemde, in het geheel niet doorstaan. Ten noorden van deze brug ligt in de Donau de Margarethen-Insel, des zomers een zeer bezette plaats van vermaak. Thans was er op het eiland echter nog niets te doen. Het noordelijk gedeelte van Pest is de zetel der rijkheid. Daar ziet men de reusachtige stoommelfabrieken, waarvan de Pester Walzmühle wel de voornaamste is. Zij heeft een machine van 1100 paardekracht, en maalt per jaar 8.500.000 hectoliter tarwe tot meel.

De fabrieken worden meer en meer naar het noorden verdrongen. Het gedeelte der stad tussen het gebouw van het Parlement en de Margarethenbrücke is er reeds geheel van bevrijd. De terreinen, daar verkregen, zijn ten deele met prachtige huizen gebouwd, zoodat hier weldra een nieuwe wijk ontstaan zal, waarvan de Lipót Körút, het begin van den "Ring", die door geheel Pest loopt, de kern vormt.

Aan deze "körút" ligt het "Vigszinház" de pasgebouwde schoenburg, voor het blispel bestemd. Het gebouw vertoont den stijl van ± 1760, met al de grilligheid toegepast, die het Rococo vorderde. Aan den voorgevel is een koepel, terwijl het tooneel door een holgebogen mansarde wordt bekroond.

Niet ver van hier vinden wij het "Westbahnhof", een gebouw dat met zijn middenpartij, waar de eigenlijke hal goed tot uitdrukking is gekomen, een aangename indruk maakt, die alleen door de mansardes der ziyveugels wat wordt geschaad.

Bij dit station beginnen de elektrische tramlijnen, die Budapest in alle richtingen doorkruisen, en een gezamenlijke lengte van 100 kilometer (de afstand van Amsterdam naar Nijmegen) hebben. Het ondergrondse systeem is in gebruik en voldoet uitmuntend; gedurende al den tijd van mijn verblijf in de Hongaarse hoofdstad heb ik nimmer enige stoornis op kunnen merken. Het „zonen-tarief“ is op deze tramlijnen ingevoerd; de prijs per „zone“ bedraagt f 0.00. De wagens rijden met grote snelheid, die zij alleen op kruispunten wat verminderen. Zij houden

alleen op aan het eind einer zone, wat door een opschriftbord in het Hongaarsch is aangeduid. De trams rijden met zeer korte tussenpozen; men ziet ze aanhoudend door de brede straten snellen, en er behoort vaardigheid en koelbloedigheid toe, om zo'n een straat te voet over te steken. Daar de wagens echter onmiddellijk kunnen ophouden, is het gevaar niet zo groot als het wel schijnt. Des avonds zijn de voertuigen schitterend verlicht. Als alle elektrische trams zijn ook deze aan hevig schokken gedurende het rijden onderhevig; des avonds gaan die schokken met verduisteringen van het elektrische licht gevoerd.

Onder de Andrassy-strasse, die de Hongaren Andrassy-ut (spr. Aandrasji-oet) noemen, is de elektrische tram beneden het plaveisel gemaakt. Men heeft hier dus een „underground“ van 3½ kilometer lengte, doch zonder de nadelen van het voorbeeld te London, daar de atmosfeer niet door rook bedorven wordt. Op deze lijn kan met zeer grote snelheid worden gereden. Telkens waar een station is, ziet men op de straat een klein paviljoen van majolica. In deze paviljoens is de toegang tot de trappen, die naar beneden voeren. De aanleg deser lijn vereischte een uitgaaf van f 3.500.000, dus van een miljoen per kilometer. Daar de Andrassy-ut de voornaamste straat der stad is, die naar het Varos-liget, (spr. Varos-likeet) het stedelijk park, leidt, zoo heerscht op de ondergrondse lijn een druk verkeer. Of echter de zaak rendeert, kan ik niet verzekeren.

Ook een tandradbaan is in de stad te vinden. Zij verbindt het hooggelegen Ofen met het plein voor de kettingbrug. De bewegkracht is hier stoom, die echter weldra door electriciteit zal worden vervangen.

Wanter men bedenkt, dat Budapest behalve deze middelen van verkeer, waardoor het alle Europeesche steden overtreft, nog twaalfhonderd huurrijtuigen, met een of twee vurige Hongaarsche paarden bespannen, door zijn straten ziet stollen, dan kan men zich eenig denkbeeld vormen van de drukte, die in de Hongaarse hoofdstad heerscht. Amsterdam met zijn half miljoen inwoners schijnt een doode stad, bij Budapest vergeleken, dat toch slechts 700.000 inwoners telt. Hoe de stad zich ontwikkelt, blijkt wel het beste daaruit, dat in 1870 nog geen 300.000 zielen aanwezig waren, zoodat, in minder dan 30 jaar, het aantal verdubbeld.

Na deze uitwinding over de middelen van verkeer ga ik naar het Westbahnhof terug. Hier begint een brede straat, de Váci-körút, aan wenderszijden met zeer monumentale huizen bebouwd. De gevels zijn meestal Italiaansche renaissance, en soms al te groot voor bekende voorbeelden gevuld. Maar ook hier heeft de nieuwe kunst reeds, en op gelukkige wijze, haar intrede gedaan door een gevel, die niet weinig voorspringend relief en polychromie smaakvol is versierd. Gestileerde boomtakken tussen de vensters hun takken uit, „commercium“ en „industria“ zijn door goed gemaakte figuren verziend, korensaren vormen een eigenaardig ornament. Het scheen mij toe, dat deze decoratie in den laatsten tijd tegen een bestaande gevel was aangebracht.

Aan dezen boulevard, meer naar het zuiden, verheft zich de Leopoldstadter Basilika, een reusachtige kerk, die nog niet voor den dienst geopend is. Het trof mij, dat er te Budapest zoo weinig kerken werden gevonden. Behalve de Mathias-kirche te Ofen, waarop ik later uitvoeriger terug zal komen, zag ik niets dan een paar onaanzienlijke kerkjes uit de 18e eeuw. Het schijnt, dat de Basilika voor dit genus vergoeding moet geven. Maar erg kerkch zijn de bewoners der hoofdstad toch in geen geval.

De Basilika is een gebouw in Palladiaansche Renaissance, welks plattegrond een kruis met gelijke armen vertoont. Boven het kruis verheft zich een koepel, naast het westelijk front staan twee klokken-torens; om de koornis is een trans aangebracht, die reeds voor de godsdienstoefeningen wordt gebruikt. Men is nog bezig met de mozaïeken, die het interieur zullen versieren. Later had ik gelegenheid, in het atelier van den schilder Lotz enige pasvoltooide cartons voor deze mozaïeken te zien.

De kerk is zeker imposant; het ontwerp mist echter alle oorspronkelijkheid. Nadat de Italianen de koepelkerken hadden uitgevonden zijn er in de 17e en 18e eeuw in alle landen van Europa zoo veel gebouwd, dat de 19e eeuw het er gerust bij had kunnen laten.

Achter dit gebouw begint de Andrassy-ut, de voornaamste straat van de stad. Een straat, zoo prachtig als deze, heb ik nergens anders ooit gezien. Het eerste gedeelte voert een aaneenschakeling van paleizen in den waren zin des woords; het tweede gedeelte heeft rijke woonhuizen met tuinen er voor, en het derde gedeelte, dat zich bij het Varos-Liget-park aansluit, is met fraue villa's bebouwd.

De paleizen, die ik noemde, zijn allen speculatiuhuizen. De Italiaansche Renaissance der 16e eeuw viert hier triomfen. De palazzi van Florence, Genua, Venetië en van andere steden zijn door de bouwmeesters blykbaar met zorg bestudeerd. De hedendaagsche beschouwer zal zelfs van mening zijn, dat de studie wat al te grondig is geschied, omdat de gevulde voorbeelden zoo duidelijk te herkennen zijn. Een vijftien, twintig jaar geleden, toen niemand nog aan de mogelijkheid van een nieuwe kunst geloofde, was het bouwen in een bepaalde historischen stijl iets zeer gewoons. In 1886 geraakte de heer Heinrich Evers bij het bespreken van de Andrassy-strasse in een bewondering, die toen zeer verklaarbaar was. Thans wordt een andere maatstaf aangelegd; wie zich echter over het genoeg aan oorspronkelijkheid kan heinzetten, vindt ook thans nog veel te waardeeren. Het valt niet te ontkennen, dat het academische onderwijs zijn invloed heeft doen gelden op de Hongaarse architectuur, die ook thans nog staat op het standpunt van een kwart eeuw geleden. Heeft dat onderwijs ook al het verblijdende gevolg, dat bepaalde misbakels niet voorkomen, het heeft toch ook, als elders, tot den triomf der middelmatigheid geleid.

Verscheidene openbare gebouwen werden aan de Andrassy-strasse geplaatst. Het voornaamste is de opera, die ik, van buiten althans, niet zoo geslaagd vond als de heer Evers. Ik wil hier nog niet eens spreken over de al zeer treffende gelijkenis van sommige onderdelen met die, door Jacopo Sansovino ontworpen. Mijn hoofdbezuur geldt de uitgebouwde Dorische portieken, die zonder eenigen samenhang met de overige architectuur zijn. Als men de „orden“ boven elkaar toepast, dan moet men dit doen zoals de oude Italianen, die steeds zorgden voor één schaal, en die nooit een kleine Dorische orde onder een forsere compositie zouden plaatsen.

Wij brachten onzen avond in het gebouw door, waar een Hongaarse opera gegeven werd. De inrichting heeft grote verdienste. Ruime en gemakkelijke trappen zijn aangebracht, de zaal is eenigszins in François I stijl gedecoreerd en in rood en goud behandeld. Ook de foyer mag geslaagd genoemd worden.

Bijzonder trok mijn aandacht het toneel, waar de idealen der Asfaleia-Gesellschaft verwezenlijkt zijn. De tooneelvloer is in strooken verdeeld, die ieder weer, over de volle breedte in drie delen gescheiden

den zijn, leder dezer deelen kan, al naar verkiezing, door waterkracht omhoog of omlaag gaan. Coulisseën worden niet gebruikt. Het achterdoek is veel breeder dan de toneelopening. Waar een tuin of een bosch vertoond werd, geschiedde dit, door geschilderde boomen op losse wijze voor het achterdoek te plaatsen.

Ik weet niet, of op den duur het pogem van de Asfaleia-Gesellschaft, om den bezoekers van den schouwburg zooveel mogelijk de illusie van de werkelijkheid te geven, tot de verheffing der dramatische kunst zal bijdragen. Want het gevaar is groot, dat de toeschouwers door de decoraties in het genieten van muziek of drama gestoord worden. De opera, die wij hoorden, was blijkbaar onder den invloed der Italiaansche „veristen” ontstaan. Het onderwerp was zeer dramatisch, en genomen uit het hedendaagsche circus-leven. Aan het slot werd eerst een boulevard bij opkomende maan, en daarop, als changement à vue, het interieur van een groot circus vertoond. Iets dergelijks is zeker alleen te Pest, dank zij de Asfaleia-meting, mogelijk. Want aan het circus ontbrak niets; men zag het rennerik met zaagsel, clowns, ruiters en acrobaten, op de verschillende rangen zaten werkelijsche toeschouwers, de circuskapel bestond uit muzici, die uitstekend speelden, kortom, de illusie was zoo volkommen, als dit kon zijn.

Maar ondanks dit alles boerde ons toch het meest de inderdaad fraaie muziek, die door voortreffelijke zangers en een orkest, niet minder uitnemend, ten gehore werd gebracht. Bij deze muziek hadden wij gauwe de geheele mise-en-scène veel cenvoudiger gewencht. Ook het onderwerp, uit het dagelijksche leven gegrepen, en op zich zelf misschien dramatisch genoeg, was in vreemde tegenstelling met de compositie. Een heer met een smoking aan, die in zang zijn gemoeid licht geeft, is ten slotte toch al te bepottelijk. En hoe natuurlijker men het circus of de andere interieurs uit den tegenwoordigen tijd ten toonbrengt, hoe dwazer het schijnt, dat al die moderne mensen zingen. Ons oordeel was, dat noch het „verisme”, noch de Asfaleia-idealen de kunst vooruit zullen brengen.

Toen wij des avonds in ons hotel terug kwamen, reikte de portier mij twee kaartjes over, met het bericht, dat de daarop vermelde heeren mij in de restauratiezaal wachten. Op het eene las ik: „Der Hofarchitect Sr. Majestät des Kaisers u. Königs Ernst Ilme, Königl. Gehemer Hof-Baurath, Pariserplatz 11”, op het andere stond „Professor Skjold Neckelmann” vermeld. Het waren dus de beide andere buitenlandsche juryleden, die mijn konst verbeidden.

Ik ging naar de aangewezen zaal, en zag den heer met den Mozes-kop uit den Orient-Express, die zich als Professor Neckelmann bekend maakte, terwijl Geheimrath Ilme naast hem zat. Beide heeren waren van middelbare leeftijd, misschien even veertig. Onder het drinken van Hongaarschen wijn waren de drie bouwmeesters spoedig verbroederd.

Professor Neckelmann was natuurlijk verbaasd, dat hij met zijn medejurylid in den Orient Express had gezeten, zonder het te vermoeden. Hij had den schrijver dezer regelen voor iemand op zijn huwelijksreis aangezien!

Beide architecten bleken al dadelijk mannen van grote ontwikkeling. De professor was een Deen, die thans te Stuttgart aan het Polytechnicum onderwijs geeft. Aan de belangrijkste prijsvragen in Duitsland had hij deelgenomen, en meestal met succes. De Geheimrath toonde zich een man van fijne vormen, die, door zijn verkeer met den Duitschen keizer heel wat interessants „von allerhöchster Seite” kon mede-

deelen. De geschiedenis met Wallot viel toen juist te Berlijn voor, en natuurlijk gaf zij stof tot heel wat besprekkingen.

Voorstanders van de „nieuwe richting” waren de heeren niet. Zij konden zich niet voorstellen, dat het mogelijk zou zijn, iets te denken, dat er nog niet geweest was. Ik merkte op, dat vele der jongere bouwmeesters van Nederland daar anders over denken en wees op het volkomen nutteloze van het volgen der historische stijlen. Maar ik geloof niet, dat mijn betoog hen overtuigd heeft.

Zoo gingen een paar uur zeer aangenaam voorbij, en toen wij ons ter ruste begaven om krachten te verzamelen voor den volgenden dag, die de eerste juryzitting zou brengen, scheidden wij met het gevoel, alsof wij elkander reeds langen tijd hadden gekend.

(Wondt vervolgd.)

DE KONINKLIJKE STANDAARD.

Toen wij dezer dagen, tijdens het bezoek van H. M. de Koningin, te Amsterdam kwamen, zagen wij op het Koninklijk paleis een vlag. Wij vroegen ons af, wat die vlag wel beteekenen mocht. Daar natuurlijk niet H. M. voor zich zelf vlagt, moest met het duidelijk de koninklijke standaard bedoeld zijn, als teeken, dat de koningin in het gebouw vertoef.

Maar de vlag, al was in de witte baan het wapen der Nederlanden, goed heraldisch uitgevoerd, aangebracht, was toch de standaard niet, omdat de drijvende driekleurige wimpel, met het wapen aan de bovenzijde ontbrak. Pas met deze toevoeging kan er van standaard gesproken worden, zoals iedere zeevaart weet.

Bij het bezoek van den Duitschen keizer hebben wij, naast diens standaard, ook de Nederlandsche uit den Paleistoren zien wapperen. Sedert is de drijvende wimpel weer verdwenen. Wij hopen echter, dat deze regelen er iets toe mogen bijdragen, dat de Nederlandse standaard, die op ieder oorlogsschip geheschen wordt, zoodra de koningin aan boord komt, ook op de paleizen van H. M. voortaan prijke, zoodra zij er vertoeft.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

Het Instituut hield den 11den April jl. in het lokaal Diligentia te 's-Gravenhage een vrij talrijk bezochte vergadering.

Zij werd ten kwart over elf uur door den president J. F. W. Conrad geopend, die wederom een drietal verliezen te vermelden had, welke het Instituut had geleden door het afsterven van de gewone leden S. L. Huizer, J. H. Commissaris en P. J. Mouthaan, laatstgenoemde mede-oprichter van het Instituut, wiens verdiensten later zullen worden herdacht.

De notulen der Instituuts-vergadering van 14 Februarij jl. waren gedrukt aan de leden toegezonden. Zij werden, nadat een paar leden daarover enkele opmerkingen in het midden hadden gebracht, goedgekeurd. Daarin komt onder anderen voor de uitvoerige voordracht van actueel belang van het lid C. L. M. Lambrechtsen van Ritthem over de riolering en watervervloeding van Amsterdam.

De president deelde met betrekking tot het in 1900 te Parijs te houden zevende congres van Scheepvaart mede, dat bij van wege het bestuur een schrijvan had ontvangen, waarin hem werd verzocht de leden van het Instituut op te wakken tot het opgeven van belangrijke onderwerpen ter behandeling bij die gelegenheid, waaronder, naar mening van den Raad van Bestuur, eene plaats zou kunnen innemen de

electrische tractie op kanalen, ter vervanging van de voortstuwing door paarden.

Daarna werd door den president voorlezing gedaan van een bij hem ingekomen uitvoerig schrijven van het lid jhr. C. C. A. de Maere d'Aertrijke, waarin deze, onder herinnering aan hetgeen door hem persoonlijk gedurende jaren was verricht ten behoeve van het maken van een zeehaven te Heyst (België), zime adhaesie betuigde aan de kritiek, in de Instituuts-vergadering van November over de thans in uitvoering zijnde havenwerken te Zeebrugge van verschillende zijden uitgesproken.

Voorts werden enige mededeelingen gedaan met betrekking tot de onlangs tot stand gekomen fusie met de Vereeniging van werkg- en scheepsbouwkundigen en die voor electrotechniek en de daarmee gepaard gaande voorbereidingen om die met 1° Juli e. k. in werking te doen treden. Uit die mededeelingen blijkt onder anderen, dat het ledental door de fusie een aanzienlijke vermeerdering ondergaat.

Eindelijk werd aan de leden medegedeeld, dat de uitgave van de franse vertaling van het Gedenkboek 1847—1897 eerlang kan worden te genoot gezaet.

Van den hoofdingenieur van den waterstaat in het ghe district waren de gewone Helderse tabellen over de maand Februari ontvangen.

Door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid was ter plaatse in de werken aangeboden een rapport met bijlagen omtrent eene door de ingenieurs van den waterstaat W. K. du Croix, G. Roosboom en W. F. Stael gedane reis tot bezichtiging van stoompontveren in Denemarken en Pruisen.

Eindelijk was van het lid R. P. J. Tutein Nolthenius een schrijven ingekomen, strekkende ten geleide van een verslag omtrent het onderhandelde in de derde sectie van het zevende Scheepvaartcongres, in 1898 te Brussel gehouden.

Het eerst was aan de orde de discussie over de in de vorige vergadering gehouden en mede in de notulen opgenomen uitvoerige voordracht van het lid G. E. V. L. Van Zuylen over de doorgaiving der landengte tussen Noord- en Zuid-Amerika en de jongste Panama-plannen.

Het lid W. Brandsma Jobz, die in der tijd die streken had bezocht, trad in eenige vooral economische beschouwingen omtrent de zaak der kanalen door de landengte in het algemeen en deed in verband daarmee ten slotte het voorstel, dat de Raad van Bestuur van het Instituut eene commissie van vijf leden zou benoemen om voorerst het Instituut voortdurend op de hoogte te houden van den stand van zaken betreffende de doorgaiving en ten tweede om pogingen in het werk te stellen bij de bevoegde autoriteiten, opdat de doorgaiving niet werd een Amerikaansch werk, maar door of van wege de Europeesche Staten uitgevoerd.

Dit voorstel lokte eene korte wisseling van gedachten tussen den spreker en de leden Van Zuylen, M. C. J. Piepers en den president uit, die ten gevolge had, dat voorhands op voorstel van den president besloten werd de leden Brandsma en Van Zuylen, als met dit belangrijke onderwerp van nabij bekend, uit te nooden het Instituut voortdurend op de hoogte te houden van het Panama-kanaal en den verderen loop van zaken af te wachten. Met het lid Van Zuylen trad de president nog in eene wisseling van gedachten over de afmetingen, aan het kanaal en de daarin aan te brengen sluizen te geven, het al of niet aanbrengen van een tunnel ter voorkoming van kostbare doorgaivingen enz.

Hierna werd door den heer C. H. Peters, Rijksbouwmeester, die zich op eene daartoe door den Raad van Bestuur tot hem gerichte mitnoeding welwillend had bereid verklaard, eene rijk voorziene kunstbeschouwing gegeven betreffende bruggen uit verschillende tijden en landen, uit verschillend materiaal vervaardigd, voorafgegaan door eene breedvoerige inleiding en toelichting van historisch-kritischen aard, waarin vooral de sterren bruggen meer opzettelijk werden behandeld en daarmee in tegenstelling de tegenwoordig zoo veelvuldig in toepassing gebrachte ijzeren bruggenbouw, die, hoezeer uit een wetenschappelijk oogpunt alleszins bewondering verdienende, uit het oogpunt van kunst en esthetiek naar sprekers inzien alles te wenschen overlaat en op den naam van monumentaal geen aanspraak kan maken.

BOUWKUNST AAN DE RIJKS-ACADEMIE.

Bijzijns het jongste nummer van „Architectura” heeft het Genootschap „Architectura et Amicitia” te Amsterdam het volgende adres gericht aan den Minister van Binnenlandse Zaken:

„Overwegend dat, naast zijne overtuiging, het een bedreiging waardigt en in manig opzicht nadeelige leermiddelen zijn in de wet van 26 Mei 1870 tot regeling van het onderwijs van Rijkswegen in de beeldende kunsten te Amsterdam, dat deze bouwkunst niet heeft opgenomen onder de vakken, welke behoren onderwesen te worden aan 's Rijks Academie van beeldende kunsten te Amsterdam;

dat toch de bouwkunst niet slechts berust op technische wetenschap, maar ontzagzaamelijk behoort tot de beeldende kunsten en onder deze de voorname is, waaraan in zekeren zin de schilder- en beeldhouwkunst ondergeschikt zijn, waarschijnlijk dat latere voortsloten;

dat de mistaking van den samenhang tussen de drie zusterkunsten in de Wet van 1870 tegenspoelt heeft, dat de schilder- en beeldhouwkunst aan 's Rijks Academie beperkt zijn geworden tot zuiver figuurlijk werk en met uitsluiting van alle decorative en monumentale kunst, zoodat onze staatskunstenaars aan de academie een onvolledige, gebrekkelijke opleiding ontvangen, waardoor zij niet in staat zijn zich een positie in de maatschappij te veroeven. — Ten bewijze waarvan nog onlangs zelfs door den hoogbegeerde van genoemde instelling de nadruk van het publiek moet worden gevestigd op den droevigen toestand waarin sommige jonge kunstenaars, talentvolle oud-leerlingen der genoemde academie verkeeren, en de academie niet kan beantwoorden aan het in art. 1 der Wet uitgesproken doel, dat zij bestemd is: „tot hogere opleiding van kunstenaars”;

dat de laatste 25 jaren geleden hebben, dat de behoefte aan decorative en monumentale kunstenaars groter is dan die aan schilders en beeldhouwers, uitsluitend bedreven in de kunst der reproductie van het aanzicht of gekleed menschenfiguur, de enige kunst welke eigenlijk aan de Rijks Academie tot haar recht komt;

dat het bestaan van een onderwijs in de bouwkunst aan de Polytechnische School niet kan aangewend worden als een argument om het onderwijs in de bouwkunst niet ook aan 's Rijks Academie te geven, vooral omdat aan de Polytechnische School dit onderwijs hoofdzakelijk wetenschappelijk is en het artistiek element daarbij minder op den vooreind treedt, volgens omdat voor ons land twee Rijkscholen voor dit onderwijs stellig niet overtuigend zouden zijn; dan omdat te Amsterdam, waar tal van voorbereidende kunstscholen en een grote bevolking van kunstenaars aangesloten worden en alle huisvestingen voorhanden zijn, dit onderwijs niet kan worden gemist; vandaag omdat het kunstonderwijs aan de academie onvoldig is en aldaar zolang niet door onderwijs in de architectuur en de sanerwante monumentale decorative kunst de hogere opleiding van den kunstenaar in haar geheel verzekerd is;

dat overigens ton deze het voorbeeld van alle buitenlandsche academies, bij geen van welke het onderwijs in de bouwkunst ontbreekt, het bewijst levert dat algemene overtuiging vast staat, dat, zonder dat onderwijs, een hoger school voor de kunst niet tot haar recht kan komen; dat eindelijk de gelegenheid der organisatie van de Rijks Academie te Amsterdam ook volgt uit het blikken op twee gedachten, hetwelk waar te nemen is in de Wet van 1870 die deze school in het leven riep; immers schrijft de Wet voor, dat onderwijs gegeven zal worden in de esthetica voor in torekking tot... de bouwkunst, en zij stelt ook bij art. 12 een wedstrijd in de bouwkunst in, doch zij versiert in datzelfde vak onderwijs te geven, zoodat, gelijk de ontdekking trouwens genoegzaam aangegetoed heeft, de genoemde bepalingen geen vrachten dragen en de academie niet het recht heeft dat zij geopenbaart is te bezorgen an dat niet een relatief geringe verhoging van uitgaven wäre te berokken.

Medesens waarom adresseert verzoekt dat alsoog in art. 2 van bovenbedecideerde Wet zal worden bepaald dat aan de academie ook onderwijs zal gegeven worden in de bouwkunst en anderwants vakken.”

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 5 April 1899.

Dit vergadering was geheld gewijd aan het behandelen van zaken van huishoudelijke aard; zo werden o.a. besloten den bode der afdeling een loon van 100 'jaars toe te kennen (het bestuur had 75 voorgesteld). Bij een besprekking van het Technisch Weekblad, wachtte de voorzitter de aanwezigen op tot medewerking aan dit blad. Ook werden enige opmerkingen gemaakt over den herdruk van het algemeen huishoudelijk reglement.

De vraagstukken bevatte drie vragen, de eerste over waterstaat en te Amsterdam; de tweede over het berekenen van zwelven; de derde over het berekenen van hoven en hoven balken enz. De eerste en de laatste werden volledig besproken, terwijl de heer Sanders op zich nam de tweede te bespreken. Na roddeling, waarbij een der leden een eventueel bezoek aan een steenfabriek ter sprake bracht, werd de vergadering gesloten.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1899. Vergadering van 12 April 1899.

Na opening en lezing der notulen deed de Voorzitter mededeling, dat de heer Van Wachtershuisen, de spreker, voor deze sessie plotseling verhindert was te komen.

Onder de ingekomen stukken bevond zich een schrijven van den heer Jos. Th. Cuypers, waarin deze mededeelde door drukke ambtsbezigheden genoodzaakt te zijn te moeten bedanken als bestuurslid en als lid der redactie.

De heer Joseph Cuypers bekleedt sinds langen tijd het voorzitterschap, zoodat, wanneer in de volgende vergadering een nieuw bestuurslid gekozen is, uit het dan gevormde bestuur tovens een nieuwe voorzitter gekozen moet worden.

Vooris had enige discussie plaats over de zomer-excursie en werden voorlopig 's-Bosch—Heuswijk, Amersfoort—Rhenoen of Wageningen—Arnhem uitgekozen, terwijl daarover in de volgende vergadering een besluit genomen zal worden. Als onderwerpen voor de 6 en 7e prijsvraag 1898/99 werden gekozen een ontwerp voor een tegelversiering en een reclamebiljet voor het naaststaande Lostrum in 1900.

Hieraan had een besprekking plaats over het al of niet verleenen van geldelijken steen inzake het collectief inzien van „A. et A." op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900. Deze steen werd ten eerste bestreden, vooral met het oog op de eigen tentoonstelling ter gelegenheid van 's-Hertogenbosch.

Besloten werd de geldelijken steen niet te verleenen en alleen te wenden om 't lustrum te vieren. De tentoonstelling zal waarschijnlijk in het Stedelijk Museum gehouden worden, hetwelk daartoe van goede gelegenheid biedt.

Als eerste-prijsvraag voor het la-triumjaar werd door het bestuur genoemd een ontwerp voor een Rijksacademie van Beeldende Kunsten. Ook hierin zal later worden besloten. Na circulatie van enige plaatwerken werd de vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Als lezender van het ontwerp „Ce sera moi Nassau" op de prijsvraag voor een voorstelijk paviljoen, uitgeschreven door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, heeft zich bekend gemaakt de heer J. Faber, gemeente-architect van Purmerend, en als inzender van het ontwerp „Fancy" de heer J. Koffenberg, te Amsterdam.

LIJWICHEN. Naar „Loew. Cour" meldt, zijn de heeren Beveren en Van Heurn, ingenieurs alhier, door het comité voor de Noord-Friese Lokalspoorwegmaatschappij belast met den bouw van den weg, terwijl de heer S. Haagsma, hoofdingenieur bij de Maatschappij tot exploitatie van Statischspoorwegen, zal optreden als adviseur voor het radiale materieel.

Zodra de subsidie door de Kamer is vastgesteld, kan de aanbesteding plaats hebben.

GRONINGEN. Naar wij vernemen heeft de heer Van Nistrik, ingenieur bij de gemeentewerken te Amsterdam, van wie Groningen, het maken van een plan voor de uitbreiding der stad Groningen hadden opgedragen, zijn ontwerp deze dagen aan het gemeentebestuur ingezonden.

De heer Huyman, particulier architect in deze stad, heeft, ofschoon niet uitgenoemd, het voorstellen van dergelijk plan aan het gemeentebestuur kosteloos aan te bieden.

Naar wij vernemen zijn op de prijsvraag voor een diploma voor de vereeniging tot bevordering der bouwkunst te Groningen, 18 antwoorden ingekomen. Dese antwoorden zijn in handen gesteld van de jury bestaande uit de HH. L. M. Moelenar, F. Bach, D. Bekkerling, P. v. d. Wint en J. B. Jager.

Vermoeidelijk zal het rapport der jury ter tafel komen in de algemene vergadering der Vereeniging welke den 29e April plaats vindt.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: vervol ontlast verleend aan den ingenieur te kl. Pierson; eenjarig verlof verleend aan den architect Stol en de opzichter A. Van Loon, F. A. Kloppert, B. H. W. Willebrands en Van der Velde;

geplaatst te Modjokerto do opzichter P. K. van Gemert; te Benak de opzichter te kl. Van Raalte, en te Sietsobondo de opzichter te kl. Ter Meulen;

overgeplaatst van Modjokerto naar Lawang do opzichter W. M. Jordaan; naar Madjoss de architect Van der Tas, en naar Rembang de architect Van Brussel;

benoemd tot ingenieur voor het vak van schoepbouw in Nederl.-Indië Veemstra.

X — Zaterdagavond, 8 decr., is te Vrijenbaai bij Delft in den ouderdom van ruim 74 jaar overleden de heer P. J. Mouthaan, oud-hoofdingenieur bij de Holl. IJzeren Spoorweg-maatschappij.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot binnengewoon opzichter W. de Leeuw Bz., bij het maken van grondwerken aan het kanaal's Hartogenbosch—Dongelen, en F. J. Dhermy, te Brielle, bij het maken van een paar sluisdeuren en van toegangsbruggen ten behoeve van het kanaal door Veerne.

— Bij kon. besluit is aan R. Straiving corvol ontlast verleend als bureaumanager van den Rijkswaterstaat en is J. Zuidema, te Leeuwarden, benoemd tot bureaumanager der 3e klasse.

— Bij kon. besluit is aan C. J. van Loos, ingenieur 2e kl. van het mijnwezen in Nederl.-Indië, opgedragen het geven van onderwijs in de mijnspecialisatie en de teogeplante aardknede aan de Polytechnische School.

— De decoratieschilder Joh. Stortenbeker is te 's-Gravenhage op 27 jarigen leeftijd gestorven.

— De opzichter van fortificatie 8e kl., de heer L. Hoogendoorn, wordt overgeplaatst van Zutphen naar 's-Hertogenbosch.

— De Gemeenteraad te Rotterdam benoemde tot directeur der gemeentevereeninging den heer N. A. v. d. Perk, hoofdingenieur bij de gemeentewerken alhier, met 32 stemmen; 8 stemmen werden op den heer G. Loosman, gemeente-architect te Alkmaar; 1 stem op den heer J. Soutendam, directeur der gemeentevereeninging te Haarlem en 1 stem in blanco uitgebracht.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig opzichter-toekenaar en bouwkundig teekenaar, de laatste alleen voor de avonduren. Adres lett. Z T 862, Nijmegen n. d. Dag.

— Ontwikkeld bouwk. teekenaar, (tijdelijk) aan het bureau van den gemeente-architect te Nijmegen. Salaris f 100 per maand. Aanmelding liefst in persoon.

— Waterbouwk. opzichter (tijdelijk) bij de gemeentewerken van Zierikzee. Salaris f 60 per maand. Adres den gemeente-architect.

— Aspirant-ingenieur bij den telegraafdienst. Met ingang van 1 July kunnen twee aspiranten geplaatst worden. Sollicitantie voor 15 Juni bij den directeur-generaal der post en telegraf.; het diploma van civiel-ingenieur is verplicht.

— Aspirant-opzichter der telegrafie, waartoe in Mei n. k. een onderzoek zal worden gehouden.

— Beeldhouwer-toekenaar op eens meubelfabriek. Adres lett. K S W, Alg. Avert.-bar. Nijgh en Van Dittmar, Rotterdam.

— Een bekwaam en ervaren opzichter-toekenaar en een geocend teekenaar, bij den bouw van het abattoir te Utrecht. Salaris naar bekwaamheid. Adres den directeur der gemeentewerken. (Zie aar. in het voorig. no.)

— Bekwaam teekenaar-constructor aan de Nijmeegsche machinefabriek, ketelmakerij en ijzergieterij, in staat om den administrateur bij afwezigheid te vervangen. Salaris f 1200 met winstander. Adres den heer A. J. Brauers, comm. der Nijm. Tramwegs, Nijmegen.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen die bekend zijn worden ten gejuiste van heeren geplaatst worden nuermal per jaar twee achtereen volgende malen opgenomen. De administrateur houdt zich niet de voorwaarde der continuu indienende briefen.)

— Bouwkundige met goede referentie biedt zich aan als opzichter-toekenaar of siteonder. Adres lett. D. N. Bureau d'advis. (Zie aar. in het voorig. no.) (2)

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING,
VAN DER HELSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opz.-Teeken. leeft. 22 j. ong. sal. f 60 à 80 p. m.
2. " " " 25 " " " -70 à 80 " "
3. " Opzichter " 22 " " " -60 à 70 " "
4. Chef Mach. Werkmeester " 45 " geh. f 1250 'jaars min.

Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

LANDSGEOBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op Donderdag 3 Mei 1899, des voormiddags ten elf ure, zal, onder nadere goedkeuring van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, aan het gebouw van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid, worden aanbesteed:

Het maken van een doorgang van het Binnen- naar het Buitenhof te 's Gravenhage. (Raming f 2290.)

Het bestek, no. 53, ligt na 19 April 1899 ter lezing aan het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid; aan het bureau van den Rijksbouwmeester in het 2de district, Fluweelen Burgwal no. 16 te 's-Gravenhage; aan dat van het Provinciaal Bestuur van Zuidholland, en is voorts op fransc aanvraag, tegen betaling der aan den voet van het bestek vermelde kosten, te bekomen bij de firma GEBROEDERS VAN CLEEF, Spui no. 28a te 's-Gravenhage, en, door hunne tusschenkomst in de voorzaamste gemeenten des Rijks.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij voornoemden Rijksbouwmeester en bij den Opzichter bij de Landgebouwen H. E. VAN DE WATER, Binnenhof.

Aanwijzing zal worden gedaan op 26 April 1899, des voormiddags ten 9 ure.

's-GRAVENHAGE, 6 April 1899.

BURGEMEESTER en WETHOUDEMERS der Gemeente Arnhem, zullen Maandag den 1e Mei 1899, 's-voormiddags 11½ ure, in het openbaar, ten Gemeentehuize AANBESTEDEN:

Het bouwen van VIER WOONHUIZEN aan de JOHANNES VERHULSTSTRAAT achter het Concertgebouw te Amsterdam, met de levering van alle Materialen en Arbeidsloon.

Aanwijzing Maandag 24 April a. s., 's namiddags 2 ure op de Korenmarkt. Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 29 April a. s., des voormiddags van 10-12 ure aan het bureau Gemeente-werkers in de Kadestraat; bestek met gezegold inschrijvingsbiljet en 2 tekeningen à f 2.00 per stel tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

AANBESTEDING.

Op Zaterdag 22 April 1899, des voormiddags om 11 ure, zal in het Koffiehuis van den Heer H. Vlasblom, aan de Grote Markt te Breda, door den oedergeteekende voor eigen rekening worden

aan te besteden:

Het bouwen van een Koel

huis met Machinegebouw

en Slachthuizen voor de

Gemeente-slaatplaats.

Bestek en tekeningen liggen van Maandag 17 April a. s. af ter inzage aan het Bureau der Gemeentewerken, Achter Klarenburg, en zijn aldus, aangezien den Stadhuis, (Afdeling Financiën) en bij de Boekhandelaren VAN TERVEEN & ZOON te verkrijgen tegen betaling van f 1.— per exemplaar met stel teekeningen.

Bestek en tekeningen verkrijgbaar à f 1.25, vanaf 10 April, aan de drukkerij van de firma GEBROEDERS OUKOOP.

Aanwijzing zal worden gedaan op Dinsdag 18 April, des voormiddags 11 ure, in bovengenoemd Koffiehuis, waar bestek en tekening ook ter inzage zullen liggen.

UTRECHT, 14 April 1899.

De Secretaris der Gemeente Utrecht,
J. BOOL.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Tel: 26 Hekin.

Hoochagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barnsley. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Prinsenbadinrichtingen. — Shanks Clotess zijn nog niet overtroffen. — Porcellinen Badkijps, Japans Bedkijps. — Glas, Wandtafel, Urinaire enz. — V E R W A H M I N G en V E N T I L A T I O N. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopers genieten het gebruiklijke recht.

van **hout** en **staal**, in verschillende **constructie**. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij

W. H. H. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

ROLLUIKEN

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkavelstraat 64 b, jd. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS, enz. enz.

AANBESTEDING.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDEMERS der Gemeente Arnhem, zullen Maandag den 1 Mei 1899, 's-voormiddags 11½ ure, in het openbaar, ten Gemeentehuize AANBESTEDEN:

BESTEK No. 11. Het bouwen van een KORENBEURS op de Korenmarkt.

Begroting f 21300.— Aanwijzing Maandag 24 April a. s., 's namiddags 2 ure op de Korenmarkt. Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 29 April a. s., des voormiddags van 10-12 ure aan het bureau Gemeente-werkers in de Kadestraat; bestek met gezegold inschrijvingsbiljet en 2 tekeningen à f 2.00 per stel tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

CW. WIECK STOOMDRUKKERIJ, FOTOGRAFIE, INRICHTING VAN LIBRIJENHUIS EN CATHACHUUR, en RECLAMEWERK, BREEBINDERIJ, STICKWERK-INDUSTRIE.

SIRRHEU

Ministerie van Waterstaat,
Handel en Nijverheid.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op Woensdag 17 Mei 1899, des voormiddags ten elf ure, sal, onder goedkeuring van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, aan het gebouw van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid, worden aanbesteed:

Het verrichten van enige verfwerken aan Landsgebouwen te 's-Gravenhage.

(Raming f 2000.)

Het bestek No. 52, ligt na 3 Mei 1899 ter lezing aan het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid; aan het bureau van den Rijkswaterstaat in het 2de district, Euveken Burgwal No. 16 te 's-Gravenhage; aan dat van het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland, en is voorts op franco aanvraag, tegen betaling der aan den voet van het bestek vermelde kosten, te bekomen bij de firma GEBROEDERS VAN CLEEF, Spui No. 28a te 's-Gravenhage, en, door hare tussenkomst, in de voorname gemeente des Rijks.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij voornoemden Rijkswaterstaat en bij den Opzichter bij de Landsgebouwen H. E. VAN DE WATER, Binnenhof.

Aanwijzing zal worden gedaan op 10 Mei 1899, des voormiddags ten 9 ure. 's-Gravenhage, 12 April 1899.

Openbare Aanbesteding

ten HAADHUIZE van Zierikze, op Maandag den 8 Mei 1899, des namiddags ten 1 uur, van:

1e het vernieuwen van een gedeelte beschutting aan den Visschersdijk;
2e het maken van een Talud met puinbegroting aan den Visschersdijk, en
3e het op diepte brengen der Havens.

Aanwijzing op Vrijdag den 28 April en Maandag den 1 Mei e.k., telkens des namiddags ten 1 ure, waartoe de gegadigden moeten bijeenkomen op het terrein aan den Visschersdijk, terwijl inmiddels bij den Gemeente-Bouwmeester dagelijks tuschen des morgens 9 tot 12 ure inlichtingen zijn te bekomen.

Bestekken zijn verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie en bij den Gemeente-Bouwmeester tegen betaling van 50 cent, terwijl Tekeningen van het 1e en 2e Perceel gezamenlijk te bekomen zijn voor 75 cent en van het 3e Perceel voor 25 cent, ten kantore van den Gemeente-Bouwmeester.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwagen.

AANBESTEDING

Op Dinsdag 18 April 1899, des namiddags ten 2 ure (West-Europeseke tijd), aan het Bureau van den Sectie-Ingenieur der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwagen in het STATIONSGEBOUW te Groningen, van:

BESTEK F.

Het uitvoeren van enige herstellings- en vernieuwingswerken, met bijlevering der materialen aan gebouwen, kunstwerken en inrichtingen, behorende tot de lijnen Amsterdam-Oosterbeek, Ede-Wageningen, Utrecht-Rotterdam, Breukelen-Harmelen, Gouda-Den Haag-Scheveningen en Leiden-Woerden, in 9 perceelen.

Het BESTEK geschildert volgens § 31 der Algemene voorwaarden genoemd in § 58 van het BESTEK.

Het BESTEK ligt van den 1sten April 1899 ter lezing aan het BUREAU van den heer Sectie-Ingenieur Jhr. H. H. SANDBERG VAN BOELENS te Groningen, en is op aanvraag aan genoemd bureau te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Aanwijzing op het terrein tuschen 10 en 13 April als in het bestek vermeld.

UTRECHT, 1 April 1899.

AANBESTEDING

Het Heemraadschap bestuur van de MARK en DINTEL is voornemens op Woensdag den 26 April 1899, voormiddags 10 ure, in het ZUID-HOLLANDSCH KOFFIEHUIS van den Heer A. VAN HOVE, Grote Markt te Breda, in het openbaar

aan te besteden:

BESTEK No. 1.

De herstellings- en vernieuwings- met het eenjarig onderhoud der Stalenwerken en Jangpnd. Het maken einer Basaltmuur lang 62 meter. Het maken van Remmingwerken binnen en buiten de Schutsluis, in een perceel, geraamd op f 21660.

BESTEK No. 2.

Het baggeren in de rivier In vijf perceelen en in massa, te zamen 34600 M³. Raming f 11860.

De bestekken zijn op franco aanvraag en tegen betaling van 50 cent per exemplaar te bekomen bij den waterbouwkundige F. A. H. VAN DER VAART, te Oud-Gastel, bij wie nadere inlichtingen te bekomen zijn.

Aanwijzing voor bestek No. 1, op Donderdag den 20 April 1899, voormiddags 10 ure, te Dinteloos.

Tor drukkerij der Nassause Vennootschap „Het Valckland“.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwagen.

AANBESTEDING

Op Woensdag 26 April 1899, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), zal aan het bureau van den Sectie-Ingenieur in het Hoofdgebouw aan het Moreelse Park te Utrecht, worden aanbesteed:

BESTEK F.

Herstelling van Timmer-, Metsel-, IJzer- en Loodgieterswerken aan Kunstuwerken, Gebouwen en Inrichtingen, behorende tot de lijnen Amsterdam-Oosterbeek, Ede-Wageningen, Utrecht-Rotterdam, Breukelen-Harmelen, Gouda-Den Haag-Scheveningen en Leiden-Woerden, in 9 perceelen.

Het bestek ligt van af 4 April ter inzage op het bureau van den Sectie-Ingenieur te Utrecht en is aldaar op franco aanvraag te bekomen ad f 1.00. Tevens zijn aan hetzelfde adres ad f 0.25 te bekomen exemplaren van de Algemene Voorwaarden (niet verbeterblad) op het bestek van toepassing.

Aanwijzing op het terrein tuschen 10 en 13 April als in het bestek vermeld.

UTRECHT, 1 April 1899.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmoker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5,-; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, niet inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling per plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijssumma daaronder begrepen; v. elken regel meer f 0.15. Grote letters worden berekend naar plaatsruimte. Aanvrees van aanbestedingen worden bij opgave van die plaatsregen, slechts tweemaal berekend.

REISHERINNERINGEN.

DOOR

A. W. WEISSMAN.

II.

Budapest

(Vervolg van bladz. 118).

Den volgenden morgen kwam de heer Ernst von Kammerer, „Reichstag-Abgeordneter und Bevollmächtiger des Königs. Min. für Cultus und Unterricht“, ons in het hotel namens de Hongaarsche Regeering begroeten. Daar het geen gewoonte is dat jury-leden zich door dames doen begeleiden, zoo was het met eenigen schroom, dat ik mijne reisgezel aan hem voorstelde. Doch hij putte zich uit in beleefdheid, gaf de verzekering, dat de Hongaarsche dames zich zouden verheugen met een Hollandsche kennis te maken, en dat zij zouden zorgen, dat het haar tijdens de jury-zittingen niet aan afwisseling ontbrak. De Hongaarsche dames beantwoordden ten volle aan de gekoesterde verwachtingen.

Te elf ure vond de eerste bijeenkomst der jury plaats in de grote zaal der Academie aan het Frans Jozefplein. De heer Henri Evers, die deze zaal zag, velt over haar geen gunstig oordeel. Ik moet erkennen, dat ook mij de architectuur van Stäler niet behagen kon; in het bijzonder de gelijk-en-gelijkvormige karyatiden, die op de galerij de zoldering schraagden, vond ik erg vervelend. Veel werd echter goedgemaakt door de nog niet lang geleden voltooide beschilderingen, taferelen uit de Hongaarsche geschiedenis verbeeldend.

Nadat de jury-leden aan elkander waren voorgesteld, hield de heer Von Kammerer een rede, waarbij den buitenlandschen jury-leden veel lof werd toe-

gezaaid en hun dank gebracht werd voor de moeite, die zij genomen hadden.

Daarop was gelegenheid tot kennismaking zoowel met de jury-leden als met de ingekomen ontwerpen. Eer ik over de plannen sprreek, eerst een woord over de beoordeelaars, voor zoover zij Hongaren waren. Zij maakten allen een sympathieken indruk en wisten zich in het Duitsch, dat zij met een ietwat hard accent uitspraken, zeer goed uit te drukken.

Er waren drie architecten uit Budapest, echter geen geboren Hongaren, doch Duitschers, ofschoon zij reeds lang genaturaliseerd moeten zijn. De eerste was Alois Hausmann, hoofdarchitect van Z. M. den koning van Hongarije en Professor aan de Polytechnische School; de beide anderen, Ludwig Rauscher en Friedrich Schulek, vervulden eveneens een leerstoel aan deze instelling van onderwijs. Later zal ik gelegenheid hebben over hunne werken het een en ander op te merken.

De beide directeuren van musea behoorden tot den Hongaarschen adel. Eugène de Radics, directeur van het museum voor kunstnijverheid, was een man van hoofsche vormen; tot Emerich von Szalag, den directeur van het Nationaal-museum, voelde ik mij bijzonder aangetrokken.

Verder zaten nog in de jury Johann Fadrusz en Alois Strobl, beeldhouwers. De tweede vooral scheen mij een sympathieke persoonlijkheid; van zijn groot talent in het portretvak getuigden de borstbeelden, die een nevenzaal sierden. Eindelijk noem ik nog de schilders Elbogen en Lotz, de eerste tevens Reichstag-abgeordneter en de tweede, reeds over de zeventig, de maker van de mooiste monumentale schilderwerken, die Budapest bezit.

De ingekomen ontwerpen waren goed geëxposeerd tegen schotten, met rode peluche bekleed. De ten-

toonstelling was zóó ingericht, dat alle tekeningen, tot één ontwerp behorende, een afzonderlijk vak vilden. Ietwat vreemd scheen het mij, dat de ontwerpers vrijheid hadden hun naam op de tekeningen te schrijven, ofschoon zij ook onder een motto mochten inzenden. Het kwam mij voor, dat ons systeem van algemeene geheimhouding beter is. Want ofschoon de buitenlandsche juryleden, die geen der concurrenten konden volkomen onpartijdig konden oordelen, zoo geloof ik toch, dat de Hongaren niet geheel vrij waren in hun opinie. Ik herinner mij b.v. op een der plannen den naam vermeld te hebben gezien van een hoogleraar aan de Polytechnische School. De collega's in de jury konden natuurlijk bij dit project niet als onpartijdig beschouwd worden.

De ontwerpen waren zonder uitzondering academisch opgevat. Aan zeer degelijk werk was geen gebrek, doch nieuwe denkbeelden kon ik niet ontdekken. De Weener architectuur van de laatste vijf-en-twintig jaren spiegelde zich in de projecten duidelijk af. De Neo-Hellenische vormen van Hansen, de Italiaansche Renaissance van Ferstel, de Barokmotieven der latere Weener school, ziedaar wat de groote meerderheid der ontwerpen kenmerkte. Slechts één project was er, waarbij de hoogleraren, niet zonder een zekere angstige verlissing het woord „Secessie“ uitspraken. Maar ik vond er niets van de „nieuwe kunst“ in terug. Wat het ontwerp vreemd deed schijnen, was de belandeling van het tekenwerk. De plattegronden toch deden denken aan de platen van het „Ausgegrabene Buch“, de bekende parodie op een Egyptische papyrusrol. De gevels en de perspectieven waren in sinuagdgroene tinten gewassen. Doch de stijl was doodgewoon Weener-Barok, met enkele extra-grilligheden.

Het tekenwerk der ontwerpen getuigde over het algemeen van grote bedrevenheid. Ik vond, dat in vele gevallen de handigheid, waarmede de gedachten ten papier waren gebracht, niet evenredig was aan de waarde der denkbeelden. Bij sommige plannen waren de achtergronden geheel zwart gemaakt, waardoor de gevels en doorsneden pikant uitkwamen en een effect was verkregen als wat witmarmeren palizen bij het opkommen van een zware onweersbui zouden maken.

De juryzitting was dien dag reeds vroeg afgelopen; het ernstige werk werd voor de volgende dagen bewaard. De buitenlandsche leden werden genoodigd hun maaltijd te gebruiken in het hotel Hungaria, naar 's lands wijs om twee uur des middags. Behalve de regeringscommissaris zat ook aan graaf Apponyi, hofstaatschalk van den koning van Hongarije, die vroeger als diplomaat langen tijd in Den Haag had vertoed, en dat in Nederland nog verscheidene relaties had, zoodat wij veel over ons vaderland konden spreken.

Na den maaltijd kwamen equipages voor, die ons naar Buda brachten, waar wij het koninklijk paleis, dat op het oogenblik aanzienlijk vergroot wordt, zouden bezichtigen. De rijtuigen gingen de kettingbrug over, en toen een tunnel door langs zigzagwegen werd aan de westzijde van den berg, het paleis bereikt, waar op de binnenplaats werd uitgestapt. De heer Hausmann, ons medejurylid, leidde het gezelschap in persoon rond. Hij bracht ons eerst naar den nieuwe vleugel in aanbouw. Het terrein leverde daar grote moeilijkheden op, omdat het rotsplateau niet breed genoeg was voor den nieuwe vleugel van het gebouw. Daarom moest, door zware grondkeerende muren, die uit de helling van de rots opstijgen, eerst de noodige breedte verkregen worden. Van den on-

derbouw, die dus ontstond, was partijgetrokken, om er de verwarmingstoestellen met hun toebehoren en het keukendepartement in te plaatsen.

Reeds het bezoek aan dit „souterrein“, dat, wegens zijn hoge ligging niet alleen een uitstekende dagverlichting had, maar uit de vensters waarvan men zelfs prachtige vergezichten naar het westen genoot, was bijzonder interessant. Er waren vijf keukens aanwezig, die ieder uit vijf reusachtige, geheel overwelfde vertrekken bestonden. De keukenapparaten waren reeds gesteld, en de nieuwste vindingen zagen wij vrijwel overal toegepast, zoodat vooral mijne vrouw veel belangwekkend kon waarnemen. De bouwmeester zeide ons, dat de keukens er op berekend waren, om 2000 personen te kunnen spijsigen. De grondwet verplicht den Hongaarschen koning, om telkens een half jaar te Budapest zijn residentie te houden. Maar daar het oude slot van Maria Theresia niet groot genoeg is voor de enorme hofhouding, zoo is dit grondwettig voorschreft tot dusverre een goede letter gebleven.

Uit het souterrein werden wij naar de enorme hoofdtrap gebracht, en van daar door tal van zalen geleid. Ofschoon het gebouw van buiten reeds gereed is, moet de decoratie van binnen nog grootendeels worden aangebracht. Wat wij daarvan zagen bewees, dat alles met inderdaad vorstelijke pracht behandeld zal worden.

De nieuwe vleugel is, om in harmonie met het bestaande paleis te blijven, in den trant der vorige eeuw ontworpen. Ook het gebouw van Maria Theresia zal onderhanden genomen worden. Het heeft wel aanzienlijke afmetingen en een prachtige ligging, maar het is, wat zijn gevels aangaat, grootendeels gepleisterd en de details zijn niet onberispelijk. Dit laatste schijnt minder de schuld van de bouwmeesters, door Maria Theresia gebruikt, dan wel van die, welke het gebouw, dat bij den opstand van 1849 veel schade kreeg, restaureerden.

De bel-etage van het oude paleis is een aaneenschakeling van pronkvertrekken, allen in Rococo-stijl uiterst weelde gedecoreerd, en met kostbare stoffen behangen. De grote danszaal werd voor de „millennium“ feesten in 1896 te klein geacht. Daarom werd erder gegeven haart te verbreden, een werk, dat in betrekkelijk zeer korte tijd werd uitgevoerd.

Reeds zijn 10 miljoen gulden aan de vergrooting en verfraaiing van dit paleis ten koste gelegd. De heer Hausmann bracht ons ten slotte in zijn bureau, en toonde ons daar door een gips-model welke grote werken men nog denkt uit te voeren. Onder die werken behoort een geheele verandering van het niveau der naar het paleis leidende wegen, een nieuw stalgebouw, terrassen, een fontein, enz.

Den volgenden dag begon de jury hare eigenlijke werkzaamheden, door, in groepen verdeeld, de plannen nader te onderzoeken. Na den maaltijd bracht men ons naar het nieuwe Parlementsgebouw, waar de bouwmeester, de heer Steindl, ons opwachtte. Deze bouwmeester is een man van hoge leeftijd, geestverwant en tijdgenoot van Friedrich Schmidt, en dos Goethier pur sang. Het reusachtig gebouw, bij het bezoek waarvan hij ons tot gids versterkte, is nog niet geheel voltooid, doch heeft reeds 15 miljoen gulden gekost. Het is te begrijpen, dat voor zulk een bedrag wat buitengewoons kon worden geleverd.

De lengte bedraagt het dubbele van het Rijksmuseum te Amsterdam en het gebouw bezit 18 binnenplaatsen en 100 zalen, ongerekend de kleinere vertrekken. Zoals ik reeds vroeger zeide, is het de bedoeling geweest, om het Parlementsgebouw te

Louden als voorbeeld te nemen. Maar zoo goed als de Hongaren in hun koninklijk paleis den Weener Hofburg willen overtreffen, zoo was het ook hun bedoeling, om een Parlementsgebouw te scheppen, dat het Reichsratsgebouw te Wenen in de schaduw zou stellen. Het streven van de natie is vooral, om Oostenrijk, dat zij weinig vriendelijk gezind is, te overvleugelen. En zij is reeds een heel eind op weg, om dit ideaal te verwezenlijken. De haat jegens alles, wat van de andere zijde der Leitha komt, zit den Magyaren in het bloed. Nog onlangs kon men lezen, dat de Hongaarse staat een erfenis van anderhalf miljoen afwees, alleen omdat het bedrag in Oostenrijksche effecten zou worden uitgekeerd. Zulk een feit is tekenend voor den toestand. Het was ons natuurlijk in den aanvang vreemd, om van Frans Jozef, dien wij gewoon zijn keizer te noemen, als koning te spreken. Wanneer wij ons soms eens vergistten, dan werden wij dadelijk terecht gewezen. Ook in politiek opzicht is er groot verschil tussen Oostenrijk en Hongarije. In het eerste land is men clerical en anti-semitisch, in het laatste uiterst vrijzinnig en den Israëlieten, die zeer talrijk zijn, wordt niets in den weg gelegd. De persoon van den koning is bijzonder populair; het zal echter voor zijn opvolger een uiterst moeilijke taak zijn, om Oostenrijk en Hongarije vereenigd te houden.

Na deze uitwending keer ik naar het Parlementsgebouw terug. De stijl is die van het Weener raadhuis, zoodat de Gothiek op een geheel andere wijze is toegepast, dan wij dat bij ons zien doen. Met de historische getrouwheid heeft de bouwmeester het niet bijzonder nauw genomen, wat toe is dadelijk daaruit blijken kan, dat hij, evenals Schmidt bij de kerk in de Weener voorstad Fünfhaus, een Gotische koepel heeft gemaakt. Die koepel vormt het middelpunt van het gebouw en hij is, zoowel van buiten als van binnen gezien, imposant. Voor het effect zou men hem een andere bekroning toewenschen dan het al te kleine spitsje. De lantaarns van de kerken der Renaissance waren beter opgevat.

Van binnen is de koepel inderdaad groot. De bouwmeester heeft de goede gedachte gehad, de vestibule en de 20 M. brede trapzaal, die naar den koepel leiden, betrekkelijk spaarzaam te verlichten. Daardoor werkt het warme gouden licht, dat door de koepelvensters valt, des te treffender.

Het is waar, dat de koepel niet bijzonder origineel van vinding genoemd kan worden. Men denkt zich een travee van de koorsluiting eener kathedraal zooveel maal, als de veelhoek van den plattegrond dit vereist, en men ziet den koepel voor zich. Dit neemt niet weg, dat het effect van het interieur grootsch mag genoemd worden.

De detailering is rijk, dikwijls te rijk, en niet altijd heeft een verfijnde smaak daarbij voorgezet. Van goud en polychromie is een zoo overdaadig gebruik gemaakt, dat het oog er door vermoeid wordt. Onder de troonlaems tegen de pijlers, waar in de kerken de beelden van heiligen plegen te staan, zijn hier de gepolychromeerde figuren der Hongaarsche koningen aangebracht.

Deze koepelzaal zal dienen als sallé des pas perdus. Toen de Duitsche keizer Budapest bezocht, hadden zich hier de magnaten in hunne schilderachtige kleiderdracht opgesteld. De keizer was zoo getroffen door dit schoonspel, dat hij den heer Steindl deel ontbeiden, en hem zeide, dat het jammer was, dat zulk een gebouw niet te Berlijn stond, in plaats van dat, door Wallot ontworpen, waarover Z. M. slecht te spreken was. De architect bracht in het midden, dat hij ook

had medegedaan aan de prijsvraag voor het Berlijnsche gebouw, maar geen bekroning had behaald. Daarop deed Z. M. een weinig vleidend oordeel over de Duitsche kunstschrijvers vernemen.

Achter de koepelzaal is de buffetaal, een lange galerij met een loggia aan de rivierzijde, van waar men een prachtig uitzicht heeft. De decoratie der zaal was nog niet voltooid; het scheen dat de heraldische kunst hier een belangrijke rol moest vervullen.

Aan wenderszijden van de koepelzaal zijn verbindingshallen, waardoor men links naar het Lagerhuis en rechts naar het Hoogerhuis gaat. Deze hallen zijn geel voltooid. De gewelfde zolderingen worden door prachtige roodmarmeren zuilen met vergulde kapiteelen en basementen gedragen. Het rijke materiaal scheen niet kostbaar genoeg; daarom werd op het marmer nog een dessin van goed geschilderd, wat het effect niet verhoogde. De architect deelde ons mede, dat reeds voor 7 800.000 aan verguldsel aangebracht was. Bij zoo iets herinnert men zich de Azatische afkomst der Hongaren.

In deze hallen zijn zeer goede schilderwerken tegen zoldering en muren gemaakt. Maar daar zij in de moderne Parijse manier zijn behandeld, zoo vormen zij een niet aangename tegenstelling met de Gotische bouwvormen. Nu de architect zich aan een stijl meende te moeten houden, hadden de schilders zijn voorbeeld moeten volgen, en zich niet door de moderne Parijzenaars, maar liever door de 14e en 15e eeuwers moeten laten inspireren.

De beide zittingzalen zijn nog niet voltooid. Men was juist bezig met het aanbrengen der gefigureerde houten plafonds. De zalen hebben geen bovenramen, maar zeer hoog zichtbaar. Voor zoover ik kon ondervinden, zal het, bij de enorme hoogte der lokalen, den redenaars niet gemakkelijk vallen zich verstandbaar te maken.

Het uitwendige van het gebouw lijdt wel eenigszins onder de al te veelvuldige herhaling van dezelfde motieven, en onder het gemis van grote lijnen. De wezenlijke Gothiek zucht, als zij gebouwen voor wereldlijke doeleinden maakte, haar kracht in de details. Zij kon dit doen, wegens de zeer bescheiden afmetingen, die haar raadhuizen en hallen hadden.

Waar het echter hier gold een reusachtigen gevel te ordonneren, kon deze overvloed van details niet toegepast worden. Vandaar een zekere kaalheid, die men bij middeleeuwse gebouwen niet gewend is.

Eindelijk schijnt het de vraag, of het wel goed gewest is, voor een gebouw, dat de beteekenis van het 19e-eeuwsche Hongarije moet verzavelijken, een bouwtrant te kiezen van eeuwen geleden.

(Wordt vervolgd.)

BOUWKUNST AAN DE RIJKS-ACADEMIE.

De twee jeugdige schilders, die, toen hun kunst hen niet aan de kost kon helpen, het heldhaftig besluit namen om, liever dan een winstgevender vak te kiezen, hun laatste penningen te besteden voor een pot stijfsel, hebben niet te vergeefs geleefd. De legende wil, dat de stijfselfvoeding hun slecht bekomen is en dat men ze op een morgen morsdood in hun atelier vond liggen, naast den lege stijfselfpot. Is deze legende op waarheid gegronde, dan zijn de beide schilders niet te vergeefs gestorven.

Reeds bracht Pulchri de martelaars op het toneel en gaf het hun zoo die hogere wijding, welke alleen door de dramatische kunst kan worden geschonken. Maar ook de heer Jos. Th. J. Cuypers voelde deernis met dit droevig lot. Hij pensde op middelen, om iets zóó verschikkelijks voor den vervolge te voorkomen.

Als goed menschenkenner zag hij in, dat de schilderlust van de jonge kunstenaars niet te beteugelen zou zijn. Het publiek heeft nu eenmaal voor verf op doek of paneel geen oog; practischer ware het dus, als de arme kunstenaars hunne kleuren op voorwerpen van dagelijksch nut gingen aanbrengen. Reeds zag hij, in den geest, een onafzienbaar arbeidsveld voor de stumperts geopend. Maar helaas, de „fijnschilders“ waren niet te bewegen de ververskiel aan te trekken.

Er diende dus wat anders bedacht. Als er maar eerst een „bouwkundige afdeeling“ was aan de Rijks-Academie, meende de heer Jos. Th. J. Cuypers, dan moest er werk en brood zijn voor allen. Hij deelde zijn overtuiging aan enige zijner collega's mede, en ziet, zij waren het met hem eens, al was het verband tusschen „werk en brood voor arme schilders“ en een „bouwkundige afdeeling aan de Rijks-Academie“ hen niet geheel duidelijk. Doch zij begrepen, dat de arme schilders in ieder geval voor den stijfselood dienden behoed te worden, en zij vertrouwden, dat een middel, door den heer Jos. Th. J. Cuypers aangegeven, wel doeltreffend zou blijken.

Hoe nu echter de „bouwkundige afdeeling“ te verkrijgen? Een adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken werd opgesteld en verzonden.

Nauwelijks was evenwel het adres openbaar geworden, of een schilder trok reeds tegen de strekking daarvan te velle. Het was Jan Veth, die het gewicht van zijn naam in de schaal lei. De adressanten vinden die oppositie ongepast; zij meenen dat een schilder, die het vette der aarde heeft genoten en nog geniet, zich onmogelijk kan verplaatsen in den toestand der arme kunstenaars, „waarop nog onlangs door een der hoogleeraren de aandacht van het publiek moet worden gevestigd“.

Jan Veth betreurt den tijd, dien hij aan de Rijks-Academie heeft doorgebracht, de adressanten daarentegen vinden het jammer, dat voor hen de poort aan de Stadhouderskade gesloten bleef. Jan Veth benijdt de bouwkunstenaars, die gedwongen zijn hun vak in de praktijk te leren, de opstellers van het adres verlangen naar het academisch gareel, dat van praktijk niets wil en kan weten.

Wij staan in deze aan de zijde van Veth. Het komt ons voor, dat de adressanten, met den heer Jos. Th. J. Cuypers inclus, zich niet goed bewust zijn geweest van wat zij deden. Het stuk, dat zij aan den Minister van Binnenlandsche Zaken zonden, draagt duidelijke sporen van niet in allen deele goed overwogen te zijn.

De wet van 26 Mei 1870 zou, volgens de adressanten, uitnemend zijn, indien slechts ook de bouwkunst aan de Rijks-academie werd onderwezen. Ja, zij zouden wel willen, dat „de wet“ zelve in dat vak onderwijs gaf, ofschoon tot dusverre de leerling, uit het Staatsblad te verkrijgen, beschouwd werd achter te staan bij die, welke van de lippen eens hoogleeraars stroomt. Er is reden, om hier aan een lapsus calamis te denken.

Ware het adres een dertig jaar geleden ingezonden, het zou den geest des toenmaligen tijds hebben weergegeven. Nu is het mosterd na den maaltijd. Want in alle landen is thans bij de besten onder de kunstenaars het besef levendig, dat het academisch onderwijs heeft afgedaan, omdat het slechts middelmatigheid kwekt, en omdat het wezenlijke kunstenaars in hun vlucht hindert. Men moet wel heel naïef zijn, om in 1890 met een adres tot uitbreiding van academisch onderwijs aan te durven komen.

De zucht, om noodlijdende schilders te helpen te willen komen, hoe prijzenswaardig overigens in de-

zen tijd van altruïsme, is hier toch geen verontschuldiging. Kunnen die stakkerts niet op andere wijze geholpen worden, dan door het oprichten van een bouwkundige afdeeling aan de Rijks-academie? Men beproeve het, te meer, daar het thans aanbevolen middel in de praktijk wel eens kon falen. Want stellen wij eens, dat de Minister de Kaders weet over te halen, de wet te wijzigen in den geest, door de adressanten aangegeven, dan kan daarvan alleen het gevolg zijn, dat na x jaren y bouwmeesters tot den wedstrijd in de bouwkunst worden toegelaten. In dien wedstrijd moeten noodzakelijk y-t candidaten ongetroost naar huis gaan; het getal der niet geslaagden kan zelfs tot y klimmen.

Wat zullen echter al de arme schilders in die x jaren doen? Het stijfsel-voeding-systeem is te weinig gezond gebleken, dan dat iemand daar verder een proef mede zal willen nemen. En hoezeer de leerlingen der architectuur-afdeeling aan de Academie ook hun best doen, daarvan kunnen de arme schilders niet eten.

Zelfs als de eerste prijswinnaar in de architectuur met f. 1200 in zijn zak de Italiaansche grens overschrijdt, is er voor de arme schilders nog geen baat. Het zal al niet beter worden, als de laureatus met het hoofd vol ontwerpen voor paleizen en koepelkerken, doch met slechts een paar centesimi op zak weer in het vaderland terugkeert. Want hij heeft dan nog alles te leren, en hij zal al heel blij zijn, als men hem aan een regeeringsbureau een bescheiden baantje geeft. Ondertusschen zullen de arme schilders zijn deur plat loopen en dan rest hem niet anders dan de klassieke uitroep van alle kluienzaars uit kindervertellingen: „Waarde vrienden, geld of goed heb ik niet, maar wat ik heb geef ik u“. En dan zal hij waarschijnlijk met veel goede raad aankomen, zoodat de arme schilders kwaad worden, en hij last heeft hen weer kwijt te raken.

Zie, zoó zullen de gevolgen van deze wetsverandering zijn. Dat de Minister van Binnenlandsche Zaken dit wel bedenke! Dat ook de arme schilders dit goed uitzien!

Reeds werd een „Marxistische“ lijkrede op de Nederlandsche schilderkunst gehouden, die mogelijk spoedig door een dergelijke op de beeldhouwkunst en de bouwkunst van ons vaderland wordt gevolgd. Dit is een teeken des tijds, in zooverre als daaruit schijnt te blijken dat alle kunst, als weelde, onnut is.

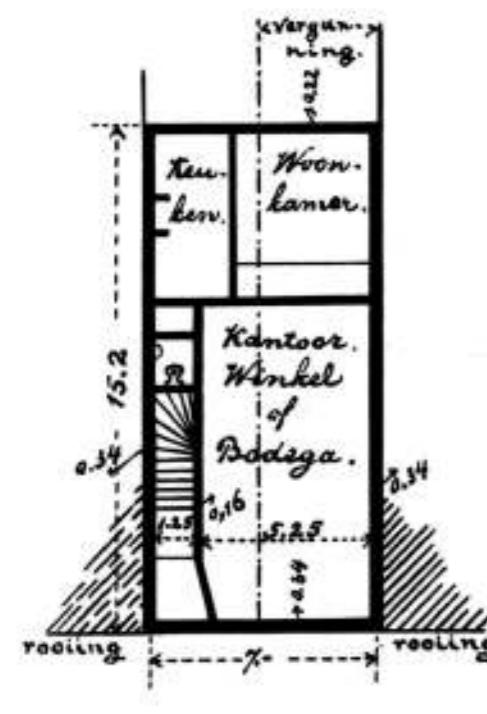
Klagende kunstenaars kunnen hier een vingerwijzing in zien, om zich op wat degelijkers toe te gaan leggen. De schilder worde vervaer, de beeldhouwer gaken kloppen, de bouwmeester hakke brandhout. Dan hebben zij geen academische opleiding van noode, dan zien zij zich bewaard voor het treurig lot van hen, die de aanleiding waren tot het adres van „Architectura et Amicitia“ aan den Minister van Binnenlandsche Zaken.

PRIJSVRAAG.

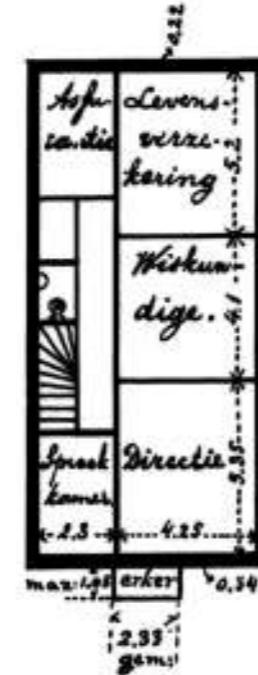
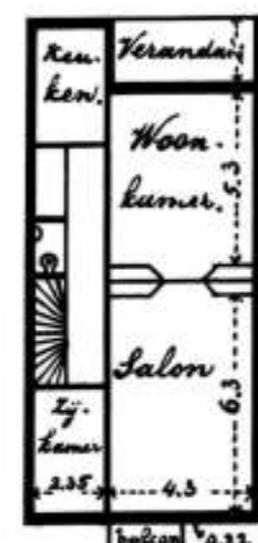
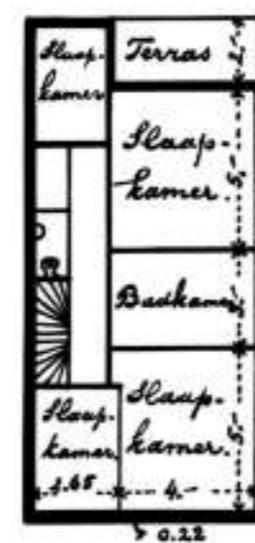
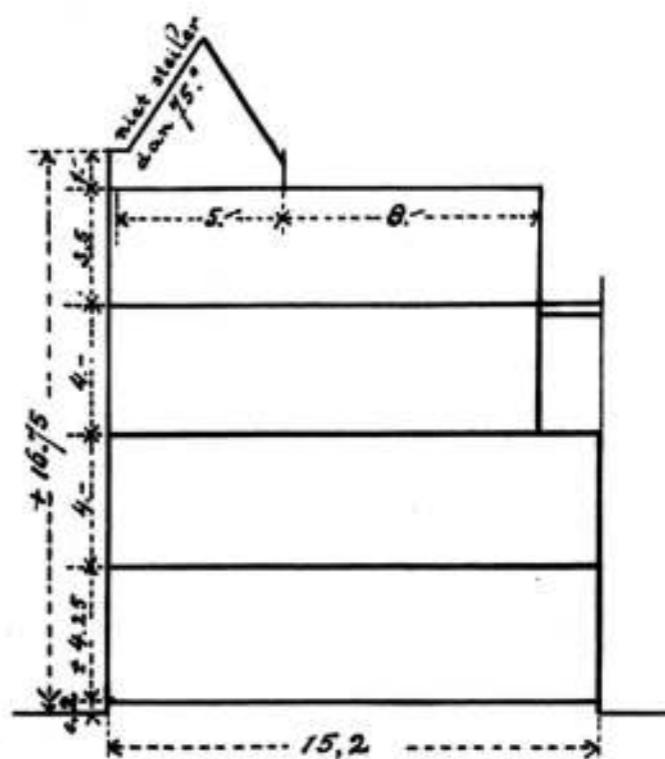
PROGRAMMA der Prijsvraag voor een Gevelontwerp van een Gebouw aan het Bolwerk 12—13 voor Kantoort enz. der Levensverzekering-bank „Rotterdam“, te Rotterdam.

De heer C. T. J. van Wijk, directeur der voorzegde Bank, schrijft een prijsvraag uit voor een ontwerp van den gevel voor het te stichten gebouw aan het Bolwerk 12—13 te Rotterdam en verbindt daaraan de navolgende voorwaarden en bepalingen:

Schetsplan van een gebouw aan het Bolwerk 12-13 voor kantoor enz.
 der
Levensverzekeringsbank „Rotterdam“
 te Rotterdam.

Begane grond.

1^e Verdieping.2^e Verdieping.3^e Verdieping.

Doorontede.

Schaal 1:200.

ART. 1.

De mededinging is opengesteld voor alle bouwmeesters in Nederland woonachtig.

ART. 2.

Het gebouw is ingesloten tussen ± 12 meter hoge panden en gelegen aan een 50 meter brede kade langs de rivier de Maas.

De planteekening van het gebouw, welke hieraan is vastgehecht, geeft zoo na mogelijk aan waarmede de ontwerper rekening heeft te houden. De aangegeven hoogten echter laten meerdere spelings toe; de borstwering h.v. kan zowel geheel vervallen als hoger gemaakt of met een top voorzien worden. Ook kan het dak weggelegd worden, mits niet uit het oog wordt verloren, dat het gebouw, om enige reclame te kunnen maken, van af de aankomende stoombooten de aandacht moet trekken.

De eventueel bij de Bank in gebruik te nemen kantoorruimte op de begane-grond-verdieping, moet — om de mogelijke verhuring daarvan als bodega of winkel — een afzonderlijken ingang bekomen.

Het grondvlak van den erker (dese kan desverlangd ook een balkon wezen) en dat van het balkon mag in oppervlak de aangegeven afmetingen niet overschrijden; verplaatsing naar de zijde is toegelaten, mits hun buitenste rand niet nader aan de erf-scheiding komme dan 0,5 M. en niet steke door het platte vlak, dat, gaande door een vertikale lijn, welke 0,5 M. uit de erf-scheiding op het naaste gevelvlak ligt, een hellingshoek heeft van 3 op 1 voor den erker en van 2 op 1 voor het balkon.

ART. 3.

Als materiaal kan natuurlijke steen in aanmerking komen, doch in hoofdzaak werde gebakken, liefst Utrechtsche steen (Waalvorm) toegepast.

ART. 4.

Er wordt verlangd:

Eene duidelijke teekening, in inktlijnen uitgevoerd, op een schaal van 1 à 20, benevens enkele karakteristieke details op de helft der ware grootte, en eene beknopte toelichting, v.n. met het oog op de te gebruiken bouwstoffen.

ART. 5.

Het ligt in de bedoeling om den bouw van het geheele pand op te dragen aan den vervaardiger van het door de jury te bekronen ontwerp, op de voorwaarden der honorarium-tabel van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst. Deze eventueele opdracht vormt den eersten prijs. Voor het opvolgende beste plan wordt een tweede prijs uitgeloofd van f 100 en voor het daaropvolgende plan een derde prijs van f 50.

Mocht evenwel, hetzij van den voorgenomen bouw worden afgewezen, of de uitschrijver een anderen dan den bekroonde gevel kiezen, of wel er de voorkeur aan geven om de uitvoering aan een ander dan den bekroonde op te dragen, dan zal aan den bekroonde f 250 als prijs worden toegekend.

Wanneer de jury oordeelt, dat geen der ingekomen plannen voor bekroning in aanmerking komt, dan kan een bedrag van f 200, volgens het voorstel van de jury, onder de vervaardigers van de 3 best geoordeelde plannen, als premie worden verdeeld.

ART. 6.

De in art. 4 genoemde stukken worden vóór of op den 10 November 1899 vrachtvrij ingewacht aan het kantoor van den heer C. T. J. van Wijk, Spaanschekade No. 3, Rotterdam.

Zij moeten vergezeld zijn van een correspondentie-adres, om zoo noodig met den inzender te kunnen correspondeeren, en van een verzegelde brief, waarin de naam en de woonplaats van den inzender zijn vermeld.

De ontwerpen c. a. moeten voorzien zijn van een motto.

Ten einde te voorkomen, dat de stukken bij vergissing door iemand anders dan door de jury geopend worden, gelieve men op den omslag der inzending het woord „Prijsvraag“ duidelijk te vermelden.

ART. 7.

De jury voor de beoordeling zal bestaan uit de Rotterdam wonende heeren:

Henri Evers, architect, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen;

J. P. Stok Wzn., architect, en

C. J. Struyk, hoofd-inspecteur over het bouwen.

Ontwerpen, die naar het oordeel van de jury afwijken van de bepalingen van dit programma, komen voor de bekroning niet in aanmerking.

ART. 8.

De uitschrijver behoudt zich het recht voor alle ingezonden ontwerpen met de bijbehorende toelichting, telkens gedurende ten hoogste 14 dagen, openlijk ten toon te stellen te Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage, Utrecht, Groningen en Arnhem.

Het bekroonde ontwerp en dat, waaraan de 2e prijs is toegekend, worden het eigendom van den uitschrijver; de overige ontwerpen zullen uiterlijk zes maanden na den termijn van inzending vrachtvrij worden teruggezonden aan de opgegeven correspondentie-adressen.

De ontvangen stukken zullen onmiddellijk na ontvangst tegen brand- en later ook tegen transportschade worden verzekerd, en wel elk ontwerp tot een bedrag van f 100.

Een kort verslag, vermeldende de motieven, die de jury tot de beslissing hebben geleid, zal op de tentoonstelling ter lezing zijn.

*De uitschrijver,
C. T. J. VAN WIJK.*

De Commissie voorraad,

*HENRI EVERE,
J. P. STOK WZN.
C. J. STRUYK.*

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur!

In het nummer van 11 Februari jl., bladz. 49, heb ik een berop gedaan op de collega's, om mij voor de in Juli a. s. te houden historisch-geneskundige tentoonstelling te Arnhem inzendingen te bezorgen voor de afdeling „Retrospectieve Kunst“, overtuigd dat er op mediisch gebied zeer zeker nog interessante nadelen bestaan. Tot beden ontving ik alleen toezegging van den heer Frederik, architect te Middelburg, voor een inzending. Mag ik nogmaals aanspoelen mij inlichtingen te geven, waarschijnlijk in de omgeving voor dit doel iets weet, 't zij men zelf gehoorbaard heeft het verzoek tot het inzenden te doen, 't zij men mij mededeelt waar dit te vinden is.

A. R. FREER, Architect te Arnhem.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.
ARNDENBURG Utrecht.

Vergadering van Woensdag 19 April 1899.

Nadat de voorzitter de aandacht gevorderd had op de verkiezing van bestuursleden der Maatschappij en de in Mei a. s. te houden tentoonstelling van bouwkunst, werd vraag IV, door de Maatschappij gesteld, in behandeling genomen. Het antwoord, daaronder door den heer W. de Jong gegeven, zal het bestuur worden toegezonden.

Alles ontpopt zich eene wijdlopende discussie naar aanleiding

van een brief van de vereniging „Volkshond tegen Drankmisbruik”, waarin de volgende vragen werden gesteld:

„Wat is bekend van het drankgebruik op het werk?”

„Wat is, indien het voorkomt, er tegen te doen om daarin verbetering te brengen?”

Als doel dor a. s. kustroos werd Nijmegen gekozen.

De kunstbeschouwing bestond uit de tekeningen voor 65 woningen en winkelhuizen, gebouwd onder leiding van den heer Vossenwijk, voor de Utrechtsche bouwvereniging van spoorwegpersoneel, terwijl de heer Nijland de langverwachte expositie van een ziner werken van decoratieve kunst had georganiseerd.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFTORING AMSTERDAM.

Vergadering van 10 April 1890.

In deze vergadering behandelde de heer A. A. Boekman, directeur der H. B. S. te Schiedam, de economische zijde van het Zuiderspoorwegnet. (In de vergadering van 22 Maart j.l. had spr. de technische zijde behandeld).

In de eerste plaats stond spr. aan, waarom een werk, als het afdelen en droogmaken der Zuiderze, door den Staat en niet door particulieren moet worden uitgevoerd; gaf daarna een overzicht van de financiële zijde der question, en noemde de groots voordeelen, vooral de indirecte, door de verwezenlijking van het plan te verkrijgen; voordeelen voor gehucht het land, waardoor ook de Nederlandse arbeider in het algemeen gehuist werd. Ook deelde spr. mede, op welke wijze men aan de nadelen, ontstaan door het verdwijnen der Zuiderze-gloosberg, dacht tegemoet te komen en schitte het ondernemen van het werk van het hoogte belang voor Nederland als koloniale mogelijkheid.

Hierop trad spr. in vergelijking tussen het verkrijgen van gronden door drooglegging en lot ontginnen van heidevelden, en hoewel beide methoden elkaar niet buiten staan, ja kunnen naauwelen, meende spr. dat drooglegging de voorkeur verdient, omdat de hierdoor verkregen gronden van uitmuntende kwaliteit waren, dus direct proficiënt, terwijl de andere eerst na jaren, en niet dan door kunstmatige productie gemaakt konden worden.

De verschillende bewaren in den laatsten tijd tegen het plan geopperd, besprokken, stond spr. aan, dat deze mocht de uitvoering van het werk zullen tegenhouden; het enige wat tot nog toe ontbreekt, is de drang des volks, zonder welken de Regering niet tot uitvoering zal overgaan.

Met de hoop, dat bij de belangstelling bij de aanwezigen had opgewekt, eindigde spr. zijn bijslende, belangrijke rapport.

Het kraschte applaus der vergaderden bewees spr. hoeveel zijn voorstuur werd op prijs gesteld.

Na enig debat, in hoofdzaak over heide-ontginning lopende, sloot de voorzitter der vergadering met een woord van dank aan den heer Berkman.

De vergadering werd door 120 personen bijgewoond.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

—**GRAVENHAGE.** Bij koninklijk besluit van 10 dezer is de organisatie van het personeel voor den dienst der Landgebouwes vastgesteld. Dit personeel zal bestaan uit:

1°. twee Rijksbouwmeesters, met jaarwetten van f 3000 tot en met f 4500;

2°. ten hoogste dertig opzichters, verdeeld in drie klassen, elk van ten hoogste tien opzichters, met jaarwetten als volgt:

voor de 1e klasse van f 1650 tot en met f 2000;

voor de 2e klasse van f 1250 tot en met f 1500;

voor de 3e klasse van f 800 tot en met f 1200.

— De Statutenraad berat een koninklijk besluit, houdende organisatie van de ambtenaren bij den algemeenen dienst van den Rijkswaterstaat.

Daarbij is bepaald, dat de ambtenaren bij den algemeenen dienst worden ingedeeld in twee klassen, te weten ten hoogste 15 ambtenaren der 1e klasse, op jaarwetten van f 1050 tot en met f 1600, en ten hoogste 10 ambtenaren der 2e klasse, op jaarwetten van f 400 tot en met f 1000.

— Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken is bepaald, dat de commissie, belast met het afnemen der examens B volgens de art. 61—65 van gesamde wet, voor het jaar 1890 zitting zal houden te Delft;

en zijn benoemd: tot lid en voorzitter dier commissie, dr. P. Zeeman Gzn., hoogleraar aan de Polytechnische School;

tot leden:

Dr. V. A. Julius, hoogleraar aan de Rijks-universiteit te Utrecht;

Dr. J. C. Kuyser, hoogleraar aan de Rijks-universiteit te Leiden;

Dr. P. H. Schouten, hoogleraar aan de Rijks-universiteit te Groningen;

Dr. J. de Vries, hoogleraar aan de Rijks-universiteit te Utrecht;

Dr. L. Aronstein, J. Cardinaal, H. Cop, G. J. Morre, Dr. J. L. C. Schroeder van der Kolk en J. A. Saunders Gzn., hoogleraren aan de Polytechnische School;

A. F. Gips, Dr. M. de Haas, J. A. van der Kooij, Dr. G. Schouten en G. J. van Swaay, leeraren aan de Polytechnische School;

W. K. Behrens, ingenieur van 's Rijkswaterstaat, te 's-Gravenhage;

T. E. van Eekel, hoofdopzichter bij de gemeentewerken te Rotterdam;

M. A. C. Hariman, gemeente-architect te Delft;

W. H. L. Janssen van Rijswijk, onder-directeur der hogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Haarlem;

Dr. A. Lehrer, te Leiden;

H. Paul, civiel-ingenieur te Leiden;

J. N. van Ruyven, ingenieur der gemeentewerken te Utrecht, en

Dr. W. Stoesschoker, leeraar aan de Hoogere Krijgschool te 's-Gravenhage;

die zich te Delft zullen vereenigen op zoolangen tijd, als hun nader door den voorzitter zal worden medegedeeld.

— Het Bestuur van de Vereniging voor Handel, Nijverheid en Gemeentebelangen alhier heeft besloten aan de commissie voor het plan tot uitvoering van werklieden naar de Parische tentoonstelling in 1900 te berichten, dat het zich daarbij niet wenscht aan te sluiten, op grond dat van dergelijk bezwaar aan de tentoonstelling weinig of geen praktisch nut voor de werklieden is te verwachten.

Meer voordeel moet het bestuur te mogen verwachten van eens uitvoering van aanstaande ambachts- en handwerkslieden naar de tentoonstelling, zoals blyc. de leerlingen uit de hogere klasse der Ambachtsschool.

— **AMSTERDAM.** Burg. en Weth. hebben den boden van den gemeenteraad een voordracht gezonden om de heren Nooitgaar, te Rotoerdam, en Doijer, te Delft, te benoemen tot directeuren van de gemeentelijke tram.

— De Gemeenteraad heeft vast 21 tegen 15 stemmen voor / 40.000 een paar terreinen in de Randbuurtstraat verkocht aan de Rotterdamsche „Verzekerings-sociedad” te Rotterdam, directeuren de heren K. J. Wyneker en T. Wyneker. Deze vennootschap zal op die terreinen een gebouw oprichten.

De vereengelijcde prijs bedraagt ongeveer / 200 per centiare.

ANNEX. De Gemeenteraad heeft in zijde zitting van 15 dezer met 29 tegen 6 stemmen het laaggoed Sasbeek voor de summa van / 800.000 aangeschaft.

— De omlaag alhier overleden kunstschilder B. L. Hendriks heeft zijn collectie schilderijen aan de gemeente vermaakt.

— Het verslag over 1898 van de Vereniging tot restauratie der Grotte of St.-Eusebiuskapel te Arnhem is in druk verschoven.

Er blijkt uit, dat de werkzaamheden flink vorderen en de belangstelling van het publiek gelijken trof houdt met dien gedraging voorbij. Gered kwamen eenen travée van het koor, eenen travée van den kooromgang, almede de eerste boven van den kooromgang, gerekend van de noordzijde van het transp. De blyc. eenen beer behorende schrijnbeeg is, op die hogels na, gesteld. Deze hogels en gedelen van volgende heren en heerinnen zijn gereed of onderhanden. Met het metaalwerk van het gewelf is het koor in een begin gemaakt.

Vanwege de Regering werden de werken weder geïnspecteerd en een gunstig rapport uitgebracht.

Dankbaar maakt het verslag melding van een gift van / 1000. Deze bijdrage is reeds de tweede van dezelfde milde geestate.

— **ZIJN.** Men verzoekt ons mede te deelen dat deze dagen alhier is opgericht de Naamloos Vennootschap „Zaister Machisfabriek” ten doel hebende de vervaardiging van alle soorten stoom- en elektrische werktuigen en meer speciaal de fabricage van een nieuw systeem rotatiestoommachines, patent Bruynis & Van Ginkel, wanvan het eigendomsrecht bereeds soert enige mannen in de verschillende Staten van Europa en Amerika verkregen is.

De fabriek, die voor dezen nieuwe tak van industrie reeds is geïnstalleerd met de nieuwste en beste werktuigen voor metaalbewerking, ligt in de onmiddellijke nabijheid van het station Zeist-Driehoorn en komt met enige dagen in bedrijf.

De nieuwste stoommachines, die „Ideal” is gedoopt, wanvan het fabrieksemmer aan het bureau van den industrieel algdom is gedeponeerd, is inderdaad het ultimatum van servond. Zij is een turbine, doch werkt als andere stoommachines door de expansie van den stoom, en wordt compoed, triple compoed en quadruple compoed gebouwd met een door den reguleur, automatisch werkende expansie-inrichting, eveneens van een geheel nieuw constructie, en kan niet of zonder condensatie werken.

De machine „Ideal” is cilinderformig, waarin eenen as wachtelt die beiden hare beide cilinderdeksels uitschoekt, aan de eenen zijde op den reguleur werkende en aan de andere zijde eenen koppelingdragende, voor aankoppeling van riemschijf of tandrad, voor overbrenging harer kracht op andere werktuigen.

Daar aan de machine, die circa 1000 omwentelingen per minuut maakt, geen krukas of sliergiel is, geen valier- en connectorstangen, geen stoombuisen, geen excentrieken, geen excentrikstangen en geen vertellen zitten, is ook alle toezicht onnodig. Zij loopt ongeveerzaard regelmatig en is bijzonder zuinig in stoomverbruik.

Eens complete compound stoommachine „Ideal”, die bij een stoomdruk van 8 Atm. 12 off. paardekracht ontwikkelt, weegt compleet circa 125 KG.

De machine, die van iedere capaciteit vervaardigd wordt en door hare conveud goed bijzondere slijtage heeft, zal circa den

halven prijs kosten van andere goede stoommachines van gelijke kracht.

TOEKEN. De heeren Alfred Pierard, maître de forges de la Louvière, en Nestor Wilmart, industriel de Morlaix, hebben deze dagen aangekocht pl. m. 10 hectare land, gelegen tussen de spoorlijn en het kanaal alhier, in den Oud-Zevenaarpoeder, terwijl genoemde heren nog 27 hectaren terrein in koop hebben, om later genoemde heren nog 27 hectaren terrein in koop te hebben. Het plan bestaat op deze gronden eenen staalgieterij op te richten.

PERSONALIA.

— Bij den Waterschap in Ned.-Indië is:

versel verleend wegens ziekte aan den architect te kl. II. G. Stal, den opzichter te kl. J. N. Doornberg en den opzichter te kl. E. van der Velde;

versel ontslagen op verzoek, de ingenieur te kl. J. L. Pierson; wegens ziekte, de opz. H. G. A. Henneveldt.

overgeplaatst naar de residentie Lampungse districten, de opzichter te kl. E. F. Gedin; naar het gouvernement Somatra's Westkust, de opzichter te kl. G. N. Lukje; naar de res. Ternate, de opzichter te kl. L. Spruyt; naar de residentie Soearakarta, de opz. te kl. J. H. Davids; naar de residentie Banjarmas, de opz. 2e kl. Th. Hoijman; naar de res. Medioen, de architect te kl. S. van der Tas; naar de res. Rembang, de architect te kl. J. W. F. van Heusel; naar Bondjonegoro (Rembang), de ing. te kl. A. Persinar; naar de res. Japara de opz. te kl. A. W. Andrioso en de opz. 2e kl. M. R. Wolrab; naar de res. Kodiri de opz. te kl. F. C. van Soegor.

bijlast tijdelijk, met de leiding der werken en opneming van den Siderius, de ingen. te kl. W. B. van Giese;

bepaald dat de opz. te kl. P. K. van Gemert in de res. Rembang geplant blijft;

toegeweegd aan den chef der irrigatie-afdel. Brastagi, met Medjokerto als standplaats, de opz. te kl. M. J. Bensch en met Toeseng-agoeng als standplaats, de opz. te kl. C. H. F. van Leeuwen; en aan den chef des waterstaats, met Lawang als standplaats, de arch. te kl. L. P. Loujk.

benoemd tot opzichter te kl. de ambtenaar op wachtkeld. J. M. Lethé, thans die betrekking bekleedende.

— Bij den aanleg van staatspoorwegen op Java, overgeplaatst; maar de lijn Kalist-Banjowangi, de opzichter te kl. F. de Vink.

— Met ingang van 1 Juli a.s. is op hun verzoek, versel ontslag verleend aan de districtsinspecteur der spoorwegdiensten de heren J. S. A. Neerdorp en O. H. I. Viven en zijn als zoedanig benoemd de heren H. van der Masse, adjunct-ingenieur bij

Tegen toezending van Postwissel à 55 cents ontvangt u franco een

Arceerinstrument.

J. HARTSUIKER,

Bouwkundige,

Wageningen.

W. J. WEISSENO,

Nieuwendijk III, Amsterdam.

Fabriek: GEIJKYE DUNSTOKKEN,

Twee- en Vijf Meterlaten.

STALEN MEETKETTINGEN,

Balkens, Jaloncs,

KOPEREN EN STALEN

Peilijoen, Peilloeden, Peilstokken,

PEILSCHALEN en.

Haganijen van Passerdozen,

TEKENBEHOEFTEN

en Optische Instrumenten.

EQUERRES, PRISMA'S enz.

GEBR. VAN DER VLIET

Uitgehandelaars te Amsterdam.

Staal-, Plaat-, Band-, Hoek en T-lijzer en

Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vijlen en gegoten Staal uit de fabriek van Gebr. Böhlens & Co. te Weener, almede

CHRISTIANIA STEEL Hoofsgaels.

den rijks-waterstaat, en R. van Haren en sp., adjunc-timporteur bij de H. IJ. S. M.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 Mei, benoemd tot opzichter 4e kl. van den Rijkswaterstaat J. P. de Vries.

— Op de voordracht voor de benoeming van directeur der gasfabriek te Wormerveer zijn geplaatst de heren H. Kampers te Zutphen, P. N. Laerje te Gouda en S. Rijks te Hilversum.

— De heer J. H. Boeseman, opzichter van de gasfabriek te Leeuwarden, is in dergelijke betrekking benoemd aan de gasfabriek te Groningen.

— Tot opzichter der fortificatie te Zutphen is benoemd H. P. Vroom.

— Tot adviseur en technicus voor de trambaan der Eerste Ned. Electrictèts-maatschappij te Amsterdam werd benoemd de heer P. M. A. Heuvelman, architect te Groningen.

— De hoofdopzichter van fortificatie J. H. Mosselkens te Kampen, tegen 1 Mei a.s. op verzoek op positieën gesteld, zal in die functie vervangen worden door den opzichter der genie G. Strang van Haes, te Leeuwarden.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 21 Mei 1899**, den namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, valt:

BESTEK No. 767.

Het maken van zeven wachterswoningen, het afbreken en weder opbouwen van vier wachtershuisjes en het wijzigen van vier stel handboomen in treksluitboomten met bijkomende werken ten behoeve van de Spoorwegen Maastricht—Venlo en Venlo—Eindhoven.

Begroting f 20670.—

De besteding geschiedt volgens § 54 van het bestek.

Het bestek ligt van den 18 April 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park, en aan het Bureau van de Heerse Sectie-Ingenieurs A. VAN LIEBERGEN te Maastricht, en J. C. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS te 's Hertogenbosch, en is op fransche aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door de Sectie-Ingenieurs voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 25n April 1899, ten 9 ure voormiddag (*West Europeesche tijd*) te Maastricht, en den 26n April 1899, ten 11 ure voormiddag (*West Europeesche tijd*) te Helmond.

UTRECHT, den 12n April 1899.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU'DERS der Gemeente Arnhem zullen **Maandag den 1n Mei 1899**, 's voormiddags 11½ ure, in het openbaar, ten Gemeentehuize **AANBESTEDEN**:

BESTEK No. 11.

Het bouwen van een KOREN-BEURS op de Korenmarkt.

Begroting f 21300.—

Aanwijzing Maandag 24 April a.s., 's namiddags 2 ure op de Korenmarkt. Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 29 April a.s., des voor middags van 10—12 ure aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat; bestek met gezegd inschrijvingsbiljet en 2 tekeningen à f 2.00 per stel tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuise.

AANBESTEDING.

Het Heemraadschapbestuur van de **MARK en DINTEL** is voornemens op **Woensdag den 26 April 1899**, voor middags 10 ure, in het **ZUID-HOLLANDSCH ROFFIEHUIS** van den Heer A. VAN HOVE, Grote Markt te Breda, in het openbaar

aan te besteden:

BESTEK No. 1.

De herstellingen en vernieuwingen met het eenjarig onderhoud der Slosiwerken en Jaagpad. Het maken einer Basalt muur lang 62 meter. Het maken van Remming werken binnen en buiten de Schutsluis, in een perceel, geraamde op f 21660.

BESTEK No. 2.

Het bageren in de rivier in vijf perceelen en in massa, te zamen 34600 M³. Raming f 11860.

De bestekken zijn op franco aanvraag en tegen betaling van 50 cent per exemplaar te bekomen bij den waterbouwkundige F. A. H. VAN DER VAART, te Oud-Gaastel, bij wien nadere inlichtingen te bekomen zijn.

Aanwijzing voor bestek No. 1, op Donderdag den 20 April 1899, voor middags 10 ure, te Dinteloos.

AANBESTEDING.

De DIRECTIE der **Bredasche Hoogegrond-Maatschappij** zal op **Vrijdag 28 April 1899**, des namiddags te 2 ure, op de bovenzaal van het Koffiehuis „De Brama", aan de Grote Markt te Breda, in het openbaar aanbesteden:

Het leggen van 2730 M³. CEMENT-RIOLEN met annexe werken, het leggen van TROTTOIR-BANDEN en het egaliseren, verharden en bestraten van den Boulevard van Breda naar het Mastbosch.

Bestekken met vier lichtdruktreksnijdingen zijn, tegen betaling van f 2.50 per stel, te bekomen ten Kastor der architecten VAN GENDT & NIERAAD, te Arnhem, waar tevens nadere inlichtingen zijn te bekomen.

Aanwijzing in loco wordt gegeven alle werkdagen, van 1—6 ure, zich aanmeldende bij den Opzichter KROMHOUT VAN DER MEER, aan de Directiekeet aan voornoemden Boulevard.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van HEETE-LUCHT-BAKOVENS.

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medailles AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijdenden bakvloer en Draaiovens.

HOUTEN

Parketvloeren.

GEBR. VAN HALSEN,
Steentimmerfabriek — DE HAARLEM.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van WATERPAS-HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, etc.

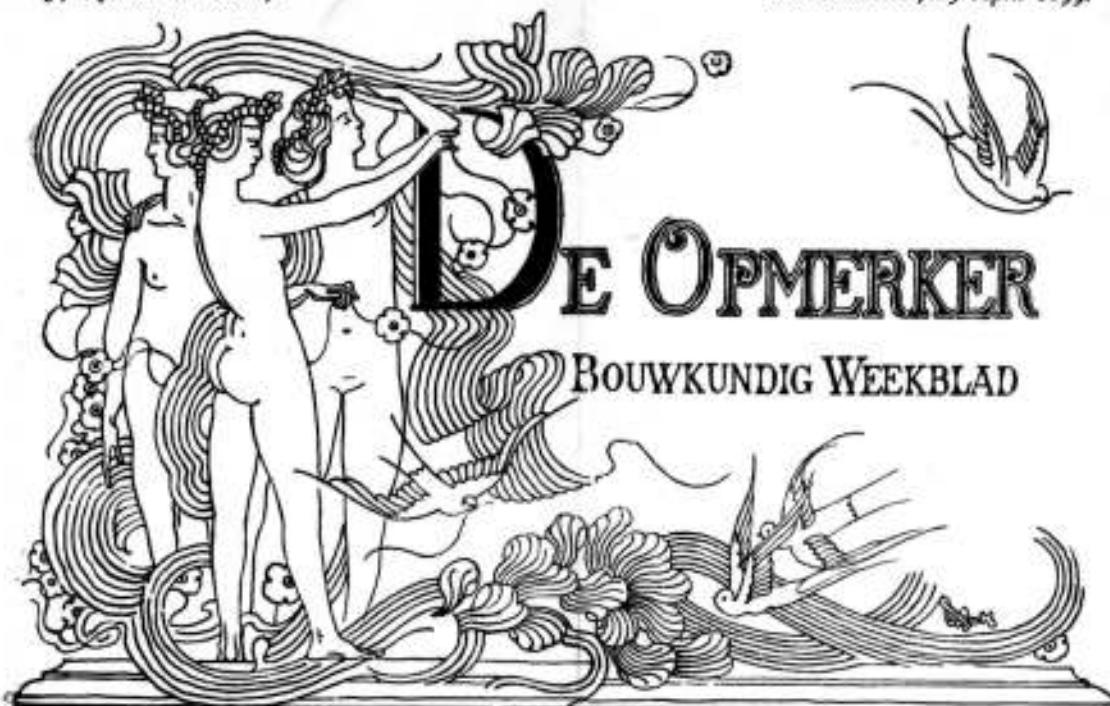
Geëmailleerde

Pelschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland".

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGd. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het Binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-Unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling per blad f 0.25, zwaarblad f 0.50.

Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijssumma daaronder begrepen; vóór elken regel meer f 0.15. Groot letters worden berekend naar plaatruimte. Aanvrees van aanschrijfingen worden bij opgave van drie platen gescreven, slechts tweemaal gerekteld.

REISHERINNERINGEN.

DOOR

A. W. WEISSMAN.

II.

Budapest

(Vervolg van bladz. 125).

Toen het bezoek aan het gebouw voor den Rijksdag was afgelopen, bracht men ons naar dat van het Hooggerechtshof, aan de overzijde van het ruime plein gelegen. Deze „Curia", zoals men haar in Hongarije noemt, maakt een geheel anderen indruk dan het Parlements huis.

De afmetingen zijn bescheiden en de stijl, een klassieke Renaissance, steekt eigenaardig af bij de Weener Gothic aan den overkant. Het gebouw vormt een langwerpig vierkant, met zeer weinig vooruit springende hoekrisalieten; alleen de middenpartij komt eenigszins verder vooruit. Het ensemble heeft, in zijn Palladiaansche vormen, wel waardigheid, ofschoon er geen enkel bepaald nieuw motief gebezield is.

De beide benedenverdiepingen zijn in een rustieke architectuur vereenigd, op de wijze, zoodals bv. Ammannati te Florence of de Fransche bouwmeesters van het midden der 18e eeuw die plachten te gebrekken. Vooral de drie bogen aan den hoofdingang, met hunne holle neggen doen aan De Cotte en zijn tijdgenooten denken.

De middenpartij heeft een Korinthisch portiek van zes zuilen, met een gebeeldhouwd fronton. Het effect wordt nog verhoogd door een attiek, waarop een prachtige quadriga van brons is geplaatst, met twee zittende figuren op de hoeken. De twee torens, die deze middenpartij flankeren, acht ik het minst ge-

lukkige gedeelte van het ontwerp. Wel zijn zij zeer goed gedetailleerd, doch zij blijven hors-d'oeuvres. Daarenboven geeft de afdekking, die door balustrades is geschied, aan deze bouwdeelen het aanzien van onvoltooid te zijn gehouden.

Voor de beide vleugels van den voornaamsten gevel is een strenge Jomische kolomorde toegepast, ter hoogte van twee verdiepingen. Aan de eindrisalieten treden deze kolommen op hoge pedestallen naar voren. Boven iedere kolom is een goed uitgevoerd beeld geplaatst, een weide, die bij moderne gebouwen zeldzaam voorkomt.

Hetzelfde bezwaar als tegen de torens heb ik tegen de hoge attieken der risalieten. Men ziet te duidelijk, dat zij uitsluitend tot verlevendiging van het silhouet zijn geprojecteerd.

De zij- en achtergevels zijn veel eenvoudiger van behandeling. Is de hoofdflaag geheel van geïsouwene steen, bij het overige is goeddeels pleisterwerk gebruikt moeten worden, zoodat de kolommen en verdere sieraden daar vervielen.

De heer Haussmann, aan wie Budapest ook dit bouwwerk dankt, wachtte ons in de vestibule op, om ons ook het interieur te tonnen. Het glanspunt van alles is ongetwijfeld de trapzaal, die zowel door haar aanzienlijke afmetingen als door haar ongelofelijk rijke versiering ons in verbazing bracht. Men kan hier, niet meer recht dan in de meeste andere gevallen, van een zaal spreken, want de trappen zijn niet in, maar om de eigenlijke hal aangebracht. De as van de zaal ligt niet loodrecht op, doch evenwijdig met die van den voorgevel. Aan de beide smalle zijden liggen telkens twee trappen, flauw stijgend en met bijzonder grote bordessen. Boven deze trappen zijn de reusachtige boogvensters gemaakt, waardoor de hal haar licht ontvangt. Deze vensters, ofschoon

van gebrand glas voorzien, zijn misschien wat al te sober van behandeling, vergeleken bij den rijkdom van het overige.

De trappen klimmen nu tusschen arcades aan de lange zijden verder. In de arcade over den ingang is een rijk motief ingelast, dat als omlijsting dient voor het marmeren beeld der gerechtigheid, een meesterwerk van Alois Strobl, dat echter, door de verlichting van twee zijden, niet zoo gunstig uitkomt als het verdiende. Het reusachtige gewelf der zaal is door Lotz beschilderd; al is hier niet het echte „fresco” toegepast, doch de „mineralfarbe”, die thans veel in zwang komt, toch moet dit enorme taferel, met zijn talrijke perspectievische verkortingen, den kunstenaar heel wat moeite hebben gegeven.

Door de vele soorten van marmer, die gebruikt zijn, werd een grote afwisseling van kleur verkregen. Het meeste marmer is uit Hongarije zelf afkomstig; slechts enkele lichte tinten heeft men uit Italië doen komen. De wanden werden met stucco-lustro bekleed.

Ook enige zalen in het gebouw zijn rijk behsand, in het bijzonder de grote zittingzaal boven den hoofdingang en de zalen voor de burgerlijke en strafkamers bestemd. De andere lokaliteiten, ofschoon eenvoudiger, zijn toch nog zóó, dat men ze in menig ander gebouw als rijk van ordonnantie zou beschouwen.

Vat ik mijn oordeel samen, dan kan dit niet anders dan gunstig houden. Het is waar, dat aan het geheele gebouw geen enkel nieuw motief voorkomt, wat in veler oog thans een grote grief tegen den ontwerper moet zijn. Erkend moet echter worden, dat van de bestaande motieven een smaakvol gebruik werd gemaakt.

Het bezoek aan de „Curia” werd gevuld door ene audiencie bij Z. E. Julius Wlassics „conseiller intime de S. M. Imp. et Roy. Ap. ministre des cultes et de l'instruction publique”. De minister ontving ons interst minzaam en onderhield zich geruimen tijd met ons in het Duitsch.

De avond werd doorgebracht in het „Nepszinhaz”, den volkschouwburg van Budapest, een schepping van de bekende Weener specialiteiten Fellner en Helmer. Van buiten herinnert het gebouw wel eenigszins aan den vroegeren Stadsschouwburg te Amsterdam. Van binnen is het betrekkelijk eenvoudig, doch deltreffend ingericht. Men gaf een operette in de Hongaarsche taal, waarvan wij natuurlijk zoo goed als niets verstanden. Het stuk speelde in den Romeinschen tijd en was met ongelooflijke pracht gemonterd. In het bijzonder de balletten waren schitterend en zij gaven het bewijs, dat Budapest niet ten onrechte beroemd is om zijn mooie vrouwen. De antieke kostuum waren met zorg nagevolgd; men was zelfs zoo ver gegaan daarvoor die uiterst dunne stoffen te nemen, die de oude beeldhouwers zoo prachtig wisten weer te geven. Daardoor kwamen de vormen uit op een wijze, die in ons vaderland zeker aantoonbaar geven. In de pauzen liepen jongens rond, die glazen water te koop aanhadden; voor versuipingen hadden de bezoekers zelf gezorgd.

De volgende dag was gewijd aan het bezoeken van musea. Het eerst was de „National-Gallerie” aan de beurt, die in het academiegebouw, waar wij vergaderden, op zeer weinig bevredigende wijze is gevestigd. Deze verzameling zal naar het nieuw te stichten museum worden overgebracht.

De kern vormt de Esterházy-collectie. De naam van dit doorluchtig Hongaarsch geslacht is door de „Dreyfus-zaak” in een slecht gerucht gekomen. Maar

de „Uhlán” heeft, naar ons gezegd werd, volstrekt niet het recht, zich als verwant aan de Hongaarsche familie uit te geven, daar zijn grootvader den naam eenvoudig aangenomen heeft.

Reeds in 1660 bezaten de Esterházy's een verzameling van schilderijen, die zij eerst te Eisenstadt, later te Esterháza (Oosthuizen), te Laxenburg en te Ween bewaarden. In 1865 werden de schilderijen naar Budapest overgebracht en in 1869 door het Hongaarsche volk gekocht. Ruim 600 stukken zijn nu in de academie geëxposeerd; door latere geschenken is de collectie aanzienlijk uitgebreid.

Voornameleijk de Italiaansche, Spaansche en Nederlandsche schilders zijn in de verzameling door werken vertegenwoordigd. De school van Siena, die in de 13e en 14e eeuw bloeide, leert men buiten Italië zeker nergens zoo goed kennen als hier. Behalve een zeer realistisch weergegeven ontvanger der belastingen uit het jaar 1295, vindt men hier een „Johannes de Dooper” van Duccio di Buoninsegna, en die eigenaardig lieftijke madonna's van Lippo Memmi en zijn tijdgenoten, welke zoo karakteristiek zijn voor de schilders van Siena.

Een kruisiging, die vroeger aan Giotto zelf placht toegeschreven te worden, staat nu juister, op naam van een zuiver leerling. Maar de verzameling bezit toch ook een ontwijfelijk echt werk van den meester, en wel een frescofragment uit Assisi, dat een vrouwelijke heilige voorstelt.

Van Francesco Francia vindt men een madonna, lieftijk en rein als die van Perugino, doch van een kleur, die aan de Venetianen doet denken. Bernardino Luini toont zich in zijn „heilige familie” en zijn madonna met heiligen” van zijn gunstigste zijde. Bij het zien van zijn werk kan men zich voorstellen, hoe dat van Leonardo da Vinci moet geweest zijn.

Ook Correggio's „madonna” wijst op invloed van Leonardo. Maar de manier waarop hier met licht en braam gewerkt is, geeft een effect, dat de Italiaansche kunst nog niet gekend had. Pinturicchio, die voornamelijk om zijn fresco's te Siena beroemd is, heeft in deze collectie een „madonna”, helder van kleur en met een fraai landschap als achtergrond.

Als Raphael niets beters geschilderd had dan de „madonna”, die hier tentoongesteld is, dan zou hij zijn beroemde naam niet verdient hebben; aantrekkelijker werd de H. Maagd door Carlo Crivelli voorgesteld en met al den rijkdom van het Venetiënsch coloriet uitgedoscht. Wanneer ik nu nog een fraai portret van Tintoretto noem, dan geloof ik de beste Italianen te hebben genoemd.

Bijzonder uitvoerig is een Memling, de kruisiging van Christus, geschilderd. Voor mij heeft deze Vlaamsche meester niet zóó veel aantrekkelijkheid als andere, doch dit is een questie van smaak.

Van Lucas Cranach bezit de verzameling verscheidene stukken, eenigszins didactisch, doch ten dele althans beter dan die, welke men elders ziet. Eene schilderij, die zeker van Jacob Cornelisz is, staat hier te boek als te behoren tot de Keulsche school.

Een geheele zaal is gevuld met de Italiaansche werken uit het midden der 16e eeuw. Maar noch Bronzino, Vasari, Garofalo, noch Parmegianino of Dosso Dossi schenen mij schilders van groote betekenis.

De Nederlandse meesters zijn schitterend vertegenwoordigd. Vele schilderijen zijn gemerkt, en daaroor is de echtheid buiten twijfel. Wijnands, Van der Neer, Weenix, maar ook minder bekende namen, als Anthonie van Borssom, Jurijs Ovens, Elias Vonck, Jan Griffier las ik daar. Van Rembrandt is

er een mansportret uit 1642 en een H. Familie, terwijl een Christus voor Pilatus als „school van Rembrandt” staat vermeld. Ik zou echter niet aarzelen deze schilderij, die inderdaad prachtig is, aan Rembrandt zelf toe te schrijven.

Een stuk, waarop de Nederlandse verzamelingen die te Budapest bewijzen mogen, is het grote stillevens van A. van Beyeren, terwijl ook Cuyp, beter dan bij ons, tot zijn recht komt.

Het zou mij te ver voeren, alle belangwekkende schilderijen die ik zag, hier op te sommen. Maar ik mag een prachtige Gozzales Coques, een heerlijk portret van Jordaeus, een niet minder fraaie Goja niet onvermeld laten. De zes Murillo's zijn zeker stukken van groote waarde; het is echter niet goed geweest, dat men ze allen bij elkander gehangen heeft. Nu springt het al te zoete, ja conventionele te sterk in het oog.

Had in deze verzameling Dr. Gabor de Térey ons rondgeleid, ook in de andere musea waren de directeuren zoo beleefd, ons het merkwaardigste te wijzen.

Het museum voor kunstnijverheid is een gebouw uit den allerlaatsten tijd. De architect Lachner, die het ontwerp en uitvoerde, zag zich bij een prijsraad bekroond. Het gebouw is een poging, om een eigenaardig Hongaarschen bouwtrant in het leven te roepen. Dat die poging geheel geslaagd was, beweert de ontwerper, een sympathieke man van misschien zestig, niet. Zijn streven was geweest, iets te maken, dat modern mocht heeten.

De heer Lachner had blijkbaar andere idealen, dan die de „modermen” van westelijk Europa er thans op na houden. Zoeken die hem effect in gewilde soberheid, de Hongaarsche architect had een haast overladen rijkdom tentoon gespreid. Daarbij was op de zichtbaarheid der constructie maar zelden gelet.

De Hongaarsche motieven waren, bij gebrek aan een eigenlijke nationale bouwstijl, aan de kunstnijverheid ontleend, wat met het oog op de bestemming van het werk, zeker te verdedigen is. Maar daar natuurlijk de voorwerpen, wier versiering gevolgd werd, slechts zeer klein waren, was het noodig de motieven te vergroten, en dit had dikwijls sets bedenklijks. Want de Hongaarsche kunstnijverheid, die haar elementen uit het Oosten kreeg, is niet haar rijke kleuren, die soms zelfs bont schijnen, in geen verband met de architectuur. De bouwmeester heeft, door een ruim gebruik te maken van de prachtige majolicas, waarvoor Hongarije nog thans vermaard is, aan zijn gevel een ongemeen cachet weten te geven. Al heb ik tegen het gebouw en zijn stijl bedenkingen, toch deed het mij aangenaam aan, eens iets te zien, dat zich niet bij een historischen bouwstijl aansluit. De bouwmeester had, als allen, die wat anders dan het gewone willen, reeds veel miskenning ondervonden. De hulde, die ik hem voor zijn streven bracht, verraste hem en deed hem blijbaar goed.

De heer Radics, de directeur van het museum, leidde ons in zijn rijke verzamelingen rond. Het is eigenaardig dat, terwijl in de meeste landen van Europa de nationale kunstnijverheid sinds het einde der vorige eeuw ophield te bestaan, Hongarije nog op het oogenblik een bloeiende volkskunst bezit. De moderne beschaving is pas lat in het land doorgedrongen; in de meer afgelegen streken kent men haar nog niet. Daar wordt nog, als vanouds, geweven, gesponnen, geborduurd, daar worden tapijten gemaakt, daar werken nog pottehalsters, houtsnijders, sneden en koperslagers in den voorvaderlijken trant.

Fraaibewerkte linnengoed komt uit Kesmárok, Podoln, Pozsony en Mohacs. Kleurige borduursels in

bijzonder karakteristieke patronen levert Zevenbergen op; voornamelijk die van Nagy-Enyed, Brassó, Hosszúfalu en Maros-Vasarhely munten uit.

Het noorden van Hongarije heeft als specialiteit borduurwerk op linnen met rode en blauwe figuren in zeer decoratieve patronen. Het wordt te Budapest veel voor gordijnen en tafelkleeden gebruikt. De mooiste tapijten worden te Torontál en te Székely gemaakt, doch ook Pozsony, Késmárk, Nagy-Becskerek, en Eszékrol zijn daarvoor vermaard. De Kroatische borduurwerken op linnen hebben in hunne patronen half-middeneeuwsche, half Oostersche motieven. Met goudnaad doorweven stoffen worden in Zevenbergen vervaardigt.

Zeer interessant is ook het aardewerk. Dat uit Apát-falva, Hollóhaza en Miskolc is wit, en met rozen, korenbloemen en tulpen op zeer eigenaardige wijze beschilderd. Dat uit Stomfa, Csáva, Baranya-Mágocs en Mezőtúr is behandeld als de Italiaansche majolicas. Er komen hier kleur-effecten voor, waarop „Rosenburg” jaloezieën zou wezen. Toch is alles met de eenvoudigste hulpmiddelen verkregen.

Het kinderspeelgoed wordt meest door de Slovaken gemaakt. Het is uiterst naïef opgevat, en in bonte kleuren beschilderd. De tulpen spelen bij de beschildering een grote rol. Bekwame houtsnijders zijn vooral te Szécsé Magura werkzaam. In het bijzonder de „kerfsnede” vindt talentvolle beoefenaars. Van uitgeholde pompoenen weet men hoogst decoratieve voorwerpen te vervaardigen.

Ik heb bij deze Hongaarsche kunstnijverheid enigszins uitvoerig stilgestaan, omdat zij mij zoo merkwaardig voorkomt. Hier is de hand tussen verleden en heden nog niet afgesneden; wij zien hier geen met kunst en vliegwerk gekweekte kasplant, maar een gewas, dat in den vollen grond, in het wild, nog welig tiert. De Hongaarsche regering doet haar best dezen kunstnijveren, die vooral des winters, als de veldarbeit stilstaat, hun bedrijf uit te oefenen, zooveel mogelijk debiet te verschaffen. Zij richtte te Budapest een bazar voor deze artikelen in; wij brachten daar een bezoek en werden de gelukkige eigenaren van tal van fraue voorwerpen, die nu een sieraad van ons huis zijn.

Toen het bezoek aan het Museum van kunstnijverheid was afgelopen, werden wij naar het Nationaal museum gebracht, dat in het Magnaten-kwartier, het deelstuk van Pest, gelegen is. Het gebouw, door een prachtig park omgeven, heeft als kunstwerk geen waarde. Men denkt zich het portiek van de Madeleine te Parijs, met twee zeer ruichere vleugels daarnaast en men heeft een voorstelling van den voorraad en gevel van dat in 1840 gesticht monument.

De heer Von Szalay, directeur van de verzamelingen, wachtte ons op. Daar de tijd te kort zou zijn, om alles te bezoeken, zoo werd ons de keus gelaten, wat wij in oogenachouw wilden nemen. Ik was de enige, die de oudheidkundige collectie koos; de overigen gaven aan de kunstverzamelingen den voorkeur.

Nauwelijks was ik, vergezeld van den custos, in de zalen, waar de oudheden tentoongesteld zijn, gaan, of een heer trad op mij toe, die mij zijn kaartje als „Szerémi Odascalchi Arthur Herczeg”, wat vertaald betekende „Vorst Arthur Odascalchi van Székern”, overreikte, en zeide gekomen te zijn om met mij als oudheidkundige kennis te maken. Hij interesseerde zich in het bijzonder voor de archeologie der middeneeuwen, en had van den bouw der kastelen en van de wapens uit die periode veel studie

gemaakt. Ik moest hem mededeelingen doen over den Nederlandschen kasteelbouw; hij leidde mij rond in de prachtige wapenverzameling, en maakte mij op het merkwaardigste daarvan opmerksam. Vooral fraai vond ik twee zadel uit den tijd van keizer Sigismund, die met ivoor bekleed waren, dat met meesterlijke reliefs prijkte.

Zoo was een nur al gauw voorbij; de heer Von Szalay verzocht het gezelschap hem te volgen naar wat hij het „Restaurant zum Nationalmuseum“ noemde. Maar dit „restaurant“ bleek zijn eigen huis te zijn, waar wij door zijn beeldschoone dochter allerkortst ontvingen werden, en waar een keurige maaltijd was aangerecht. Toen het diner was afgelopen liet onze vriendelijke gastheer ons allerlei merkwaardigheden zien, o. a. het magnatencostuum, dat hij bij plechtige gelegenheden als lid van het Hoogerhuis draagt.

Ik zou te uitvoerig worden, indien ik alle bijzonderheden van mijn bezoek te Budapest wilde vermelden. Daarom moet ik mij bekorten en mij tot het belangrijkste bepalen. Hier toe mag zeker gerekend worden het bezoek aan de Matthias-kerk te Oefen, waarbij Professor Schulek, die dit gebouw gerestaureerd heeft, ons geleidde.

Wij gingen met de „funicolare“ naar boven, en kwamen toen aan het gedenkteken voor Hentzi, den Oostenrijkschen generaal, die in 1849 sneuvelde, toen hij de vesting tegen de oproerige Hongaren verdedigde. Men kan zich voorstellen, dat dit monument, een werk zonder kunstwaarde, den Hongaren een doorn in het oog is. Reeds hebben zij, in de onmiddellijke nabijheid, het zoogenaamde „Honved-gedenkteken“ ter herinnering aan de in 1849 gevallen Hongaren opgericht, een schepping, die niet door fraaie lijnen uitstaat, maar die het nationaal gevoel streekt. En nu hebben zij van den koning weten te verkrijgen, dat Hentzi weggenomen zal worden.

De Matthias-kerk heeft een prachtige ligging. De heer Schulek had van te voren ons het uitgebreide materiaal, dat hij omtrent de kerk, wier restauratie hij geleid heeft, verzameld had, doen beschrijven, zoodat wij ons een goede voorstelling konden maken van den vroegeren toestand.

Reeds in de 13e eeuw werd het gebouw gesticht. Overblijfselen uit den Romaanschen tijd zijn nog aan de noordostzijde te zien. In de 14e en 15e eeuw kreeg de kerk haar tegenwoordige gedaante. Zij heeft een bijzonder brede middenbeuk, waardoor het interieur aan Italiaansche kerken doet denken. Het sterk hellende terrein heeft tengevolge gehad, dat de westelijke delen van het gebouw wel een paar meter onder de straat liggen; men gaat daar de kerk binnen, dan moet men brede trappen afdaalen.

De fraaie toren aan de noordwestzijde is door koning Matthias Corvinus in de 15e eeuw aan het gebouw toegevoegd. Professor Schulek is bij het restaureren daarvan zeer gelukkig geweest, en hij heeft het flamboyant karakter goed weten te bewaren.

Gedurende anderhalve eeuw, toen de Turken Hongarije veroverd hadden, heeft de kerk als moskee gediend, nadat alles, wat aan de vroegere bestemming herinnerde, verwijderd was. Wat door de Muzelmannen aan het gebouw hersteld is, kan nog duidelijk worden waargenomen.

Toen de Turken verdreven waren, werd de kerk in zeer Barokke vormen gestucadoord, en zoo geheel bedorven. De heer Schulek heeft dit p'cister doen verwijderen, en de oorspronkelijke architectuur weer aan het licht gebracht. Door een bijzonder goed ge-

lukte polychromie is het effect van het interieur zeer verhoogd.

Aan de noordostzijde is een oratorium voor den koning en zijn gevolg bijgebouwd. Het heeft een afzonderlijke ingang, en bestaat uit een rijk gedecoreerde kapel, die nog niet gewijd is, en uit een loge, die in het koor der kerk uitkomt, zoodat de vorstelijke personen daar den dienst kunnen volgen.

Het pleit wel voor de vrijzinnigheid der Hongaren, dat deze Katholieke kerk door Professor Schulek, die Protestantsch is, kon gerestaureerd worden.

Aan de oostzijde van het gebouw, waar een steile helling is, zal het reusachtig gedenkteken voor koning Stephanus komen; de architectuur daarvoor is ook door Schulek ontworpen.

Het bezoek aan de kerk werd gevuld door een introductie in de voornaamste club van Budapest, die haar gebouw aan het Frans Jozef-plein heeft. Hier was een uitgelezen gezelschap bijeen, o. a. al de leden van het ministerie, waaraan wij werden voorgesteld en die zich zeer vriendelijk met ons onderhielden. De minister Wlassics nam de honneurs waar. De nieuwe minister-president Szell (sprek uit Zeel) gaf mij een kort overzicht van de Hongaarsche toestanden, wees er op, dat ik het land wel achterlijk zou vinden, maar dat men zijn best deed, om in te halen wat verzuimd was. Zonder enige vleierij kon ik antwoorden dat, wat ik van Budapest gezien had, mijne verwachtingen verre had overtroffen. Van de overige ministers herinner ik mij nog Apponyi, bijzonder lang en met een adelaarsprofiel, en Weckerle, die sprekkend op een Engelschman geleek. Ook aan den dichter Moritz Jokai, een oad man met een blauwe jas en een fez op, werd ik voorgesteld.

Het clubgebouw bestond uit een grote middenzaal, waar iedereen stond en rookte, een biljartzaal en een leeszaal. Men gebruikte er niets, en ook de stoelen en tafeltjes, zonder welke men in ons land zich geen sociëteit kan denken, onthadden. Tusschen zeven en acht uur zijn de meeste bezoekers aanwezig.

Ten half negen was er een souper in het hotel Hungaria, waar de Zigeuners hun eigenaardige melodiën als tafelmuziek deden hooren. Er heerschte hier als overal een alleraangenaamste toon. Bij het dessert werd natuurlijk getoost; telkens als de glazen werden aangestooten, zeiden de Hongaren „eljen“ (sprek uit eljenn), wat vooral uit den mond der dames alleraardigst klonk. Bij den toost, op mij uitgebracht, vergeleek de regeringscommissaris de beide Amsterdamsche musea met David en Goliath. Naar zijn mening had, als in den Bijbel, de eerste den laatsen verslagen. Dat ik door deze vergelijking gestreden was, behoeft ik wel niet te zeggen.

Ik mag niet verzuimen nog melding te maken van de bezoeken, die wij brachten aan de ateliers van den schilder Lotz en den beeldhouwer Strobl. Deze gebouwen staan in een fraai park in de Bajzaatza, dat met allerlei plastiek op bijzonder artistieke wijze versierd is. Bij den schilder Karl Lotz zagen wij de schetsen voor kartons, waarnaar de mozaïeken in de Basilika gemaakt zullen worden. Bijzonder geslaagd scheen ons „de opwekking van Lazarus“ om het fraaie gebaar van Christus, en om de treffende wijze, waarop de verbazing der omstanders was weergegeven. De ontwerper was echter met dit karton nog niet geheel tevreden, en wilde veranderingen maken. Het atelier van professor Strobl is als een Grieksche tempel gebouwd. Binnentredende komt men eerst in een „impluvium“, met een waterbekken,

waarin goudvissen zwemmen. Hier staan reeds overal afgietsels van des beeldhouwers werken. De eigenlijke werkplaats is een reusachtige zaal met hoog zicht; links bevindt zich het atelier van de leerlingen, rechts is een zaal, waar de practiciens bezig zijn het marmer te behakken.

In de werkplaats stond het model van koning Stephanus te paard, een reuzenwerk. Want wat wij zagen was nog slechts een verkleinde schets, en toch reeds meer dan levensgroot. De kunstenaar was juist bezig met de kolossale reliefs, voor het voetstuk van het monument bestemd.

Het scheen ons, dat de beeldhouwer vooral in het portret uitmuntte. Wij zagen borstbeelden van de Hongaarsche ministers, van den hertog van Orleans, van Clementine van Orleans, van Nathalie van Servie, van koningin Elizabeth van Hongarije, allen van een sprekende gelijkenis. De heer Strobl verzocht ons, voor hem te willen poseren, en maakte in ongelofelijk korte tijd onze reliefportretten. Reeds zijn zij, in brons gegoten, op weg naar het vaderland. Een schoonere herinnering aan ons verblijf in de Hongaarsche hoofdstad was wel niet denkbaar.

Inmiddels waren ook de beraadslagingen der jury ten einde gebracht. Door treurende familieomstandigheden was Baurath Ihne naar Berlijn moeten vertrekken, zoodat hij aan de vaststelling van het rapport geen deel kon nemen.

Het resultaat, waartoe wij kwamen, was den minister voor te stellen, de vervaardigers der beide beste ontwerpen nog eens te doen concurreren. Want daar het ontwerp, dat het meest practisch was ingericht, een veel te hoge bouwsum vereiste, en het ontwerp, dat voor het geld te verwezenlijken was, praktische nadelen vertoonde, zoo kon geen ontwerp voor onmiddellijke uitvoering worden aanbevolen. In het rapport werd uitvoerig aangegeven, welke veranderingen noodzakelijk werden geacht.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDELING ARNHEM.

Vergadering van 24 April 1899.

Onduidelijk na de opening der vergadering werd het woord gegeven aan den heer W. Bröuer, uit Leiden, tot het houden van zijn lezing over „de verdediging van arden vastwerk“. Spreek begon met uiteen te zetten hoe de verdediging van het extreeme vastwerk geschiedt, spreekt achtervolgens de verschillende kleisoorten, het kneden, het sprengen op het draaisel en daarbij het optrekken van de klei met de vingers, het losmaken van de schijf door afsnijding met spondraad, het dregen en het glazieren.

Vervolgens ging spreek over tot het meer artistieke afwerken, zoo het afwerken in twee kleuren. 't Welk het best geschiedt door te draaien met een mengsel van twee kleisoorten, waarbij spirallijnen in verschillende kleuren oplopen langs het vlas van het vastwerk, waardoor dus 't kleureffect werkelijk verkregen is door het draaien zelf.

Daarna behandelde de spreek 't systeem van ingrijpen en onderneming, en toonde een en ander in duidelijker aan door de jongste collectie vastwerk, ter vergadering aanwezig.

Een interessant appelaat van de Vergadering en een zeer waardevol woord van den Voorzitter, voor het ernstig steven van den konstenaar om een werkelijk goed en rationeel verwezen vastwerk te verkrijgen, waren de dank aan den spreek.

Als doel van de zomer-excursie werd gekozen 's-Hertogenbosch.

Voorts werd aangenomen de commissie te handhaven in sake de tentoonstelling te Parijs, zonder evenwel financiële steun te geven.

Als commissieleden voor het 9e instrumentfeest in 1900 werden gekozen de heren K. De Basen, H. G. Jansen en E. Verschrijf.

Als candidaten voor een nieuw bestuurslid werden gekozen de heren K. de Basen en C. W. Nijhoff. Hierna had een stemming tussen die twee heren plaats; de stemmen staakten, waarna het lot den heer De Basen aanwees, die de aantrekking daarvan aangehouden heeft.

Een hartelijk woord van den onder-voorzitter, de heer C. van Boeven, werd nog gesproken toe den afdelenden Voorzitter, den heer Joseph Cuypers, hem dank zeggende namens leden en bestuur voor het vele en belangrijke door hem voor het Genootschap gehaan, 't welk door den heer Cuypers onder duikzetting werd beantwoord.

Hieraan werd de goed beslotene vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's GRATENAGE. Als gewestelijk vertegenwoordiger van de „Vereniging tot voordeeling van het ambacht“ trad kolonel Van Zuylen Vlugt in een gecombineerde vergadering van de Afdelingen der Maatschappij tot bevordering van Nijverheid en der Maatschappij tot bevordering van Bouwkunst en Arti et Industrias als sprek op, om nog eens het nut in 't licht te stellen der veredeling van het ambacht door proeven van bekwaamheid.

de attractie als wandelpark groter te maken. Ook krijgt een gebouwd wandelpark meer veiligheid voor de wandelaars.

Het lid Van den Berg gaf als kunstbeschouwing het werk „Mein Haus, Meine Welt“, waarmee de wintercampagne door den Voorzitter werd gesloten.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van Vrijdag 28 April 1899.

De vraag „Is het wenschelijk in de bestekken algemeene arbitrage op te nemen, zoowel voor levering als voor uitvoering“, door het bestuur der Maatschappij gesteld, werd door Mr. E. J. C. Gosseling in de vergadering van beiden behandeld.

Sedert 1886 is dit onderwerp in hoorkringen aan de orde. Reeds in 1891 werd door de Vereniging van burgerlijke ingenieurs een stel algemeene voorstellen ontworpen, waarin arbitrage voor alle geschieden was opgenomen. In 1896 richtte de „Nederl. Algemene Bond“ zich met adressen tot Rijk, provincie en gemeente, met een verzoek tot invoering van arbitrage, aan welken wensch sedert gevuld is gegeven door het departement van marine, door de provinciale besturen van Gelderland en Overijssel en door enige gemeenten, onder welke Amsterdam en Arnhem. Mr. Gosseling verklaarde zich voor het stelsel en daedt de voordeelen ervan uitkomend. In het op zijn rede gevolgd debat verhief zich een stem tegen arbitrage. De Voorzitter, de heer Posthumus Meyjes, monde achter, dat de vergadering te slacht beseft was om een bepaald besluit te formuleren.

De heer De Groot stelde echter een motie, waarbij de gestelde vraag onveranderd bevestigd werd beantwoord. Zij werd met 8 tegen 7 stemmen aangenomen.

De tegenstemmers verklaarden hunne stem aan de motie onthouden te hebben, niet omdat zij de vraag voor zich zelve ontkenden, maar omdat zij met den Voorzitter van meening waren, dat er te weinig leden aanwezig waren om een zo gewichtige zaak als deze uit te maken.

Daarna werd besloten het verzoek van A. et A. om steun voor haar adres in zake de vestiging van een bureau voor de bouwkunst te aanvaarden niet het oog op de toegezegde reorganisatie der Polytechnische School.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1891. Vergadering van 26 April 1899.

Onduidelijk na de opening der vergadering werd het woord gegeven aan den heer W. Bröuer, uit Leiden, tot het houden van zijn lezing over „de verdediging van arden vastwerk“. Spreek begon met uiteen te zetten hoe de verdediging van het extreeme vastwerk geschiedt, spreekt achtervolgens de verschillende kleisoorten, het kneden, het sprengen op het draaisel en daarbij het optrekken van de klei met de vingers, het losmaken van de schijf door afsnijding met spondraad, het dregen en het glazieren.

Vervolgens ging spreek over tot het meer artistieke afwerken, zoo het afwerken in twee kleuren. 't Welk het best geschiedt door te draaien met een mengsel van twee kleisoorten, waarbij spirallijnen in verschillende kleuren oplopen langs het vlas van het vastwerk, waardoor dus 't kleureffect werkelijk verkregen is door het draaien zelf.

Daarna behandelde de spreek 't systeem van ingrijpen en onderneming, en toonde een en ander in duidelijker aan door de jongste collectie vastwerk, ter vergadering aanwezig.

Een interessant appelaat van de Vergadering en een zeer waardevol woord van den Voorzitter, voor het ernstig steven van den konstenaar om een werkelijk goed en rationeel verwezen vastwerk te verkrijgen, waren de dank aan den spreek.

Als doel van de zomer-excursie werd gekozen 's-Hertogenbosch.

Voorts werd aangenomen de commissie te handhaven in sake de tentoonstelling te Parijs, zonder evenwel financiële steun te geven.

Als commissieleden voor het 9e instrumentfeest in 1900 werden gekozen de heren K. De Basen, H. G. Jansen en E. Verschrijf.

Als candidaten voor een nieuw bestuurslid werden gekozen de heren K. de Basen en C. W. Nijhoff. Hierna had een stemming tussen die twee heren plaats; de stemmen staakten, waarna het lot den heer De Basen aanwees, die de aantrekking daarvan aangehouden heeft.

Een hartelijk woord van den onder-voorzitter, de heer C. van Boeven, werd nog gesproken toe den afdelenden Voorzitter, den heer Joseph Cuypers, hem dank zeggende namens leden en bestuur voor het vele en belangrijke door hem voor het Genootschap gehaan, 't welk door den heer Cuypers onder duikzetting werd beantwoord.

Hieraan werd de goed beslotene vergadering gesloten.

BURGEMEESTER en WETHOUDEMERS van Utrecht roepen op Sotheitaten ruz de vaste betrekking van

INGENIEUR

bij de

Gemeentewerken.

op een jaswedde, waarvan het minimum f 2000 en het maximum f 3000 bedraagt.

Zij, die praktisch werkzaam zijn geweest, genieten de voorkeur.

Op zorg gestelde verzoekschriften werden ingewisseld bij den Burgemeester van Utrecht voor 16 Mei 1899.

Nadere inlichtingen te verkrijgen bij den Directeur der Gemeentewerken, die elken werkdag zwischen 9 en 12 uren te spreken is aan het Stadhuis, achter Klaarenburg.

OPZICHTER

gevraagd, goed kunnende detailleeren en teekenen, voor ongeveer een jaar, als hoofdteeknijer houdende bij een bouwwerk. Salaris omstreeks f 110 per maand.

Diploma o.p. Waterstaat of Maatsch.

v. Bouwkunst strekt tot aanbeveling.

Brieven onder letter IJ & aan het Bureau van dit blad.

PRIJSVRAAG

voor een te bouwen

Tehuis voor Zeelieden te MAASSLUIS.

Het Bestuur der Vereeniging tot oprichting en instandhouding van een Tehuis voor Zeelieden te Maassluis, noedigt H.H. Bouwkundigen uit, tot het indienen van ontwerpen voor een

TEHUIS.

Voor mededinging kunnen belanghebbenden zich wenden tot den Secretaris der Vereeniging, bij wie situatie-teekeningen, programma's en nadere inlichtingen verkrijgbaar zijn.

Het Bestuur vooroemd,

Da. J. VONK, Voorzitter,
C. GHISLAIN, Secretaris.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppensteinstraat 37, ROTTERDAM.

Speciaaliteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden den bakhuis en Bakoven.

F. DE BRUIJM & ZN HOF-SPIEGEL- en MEUBELFABRIKANTEN.
MAGAZIJN: KETELSTRAAT 11-13. ARNHEM.
FABRIEK: WEZENSTRAAT D 7-8 en 9, ARNHEM.
KONINKLIJKE FABRIEK VAN

Gebouwdhouten en Vergulde Spiegels en Ameublementen van Kunst en Weelde, voor Salons, Boudoirs, Eetzalen, MEUBELSTOFFEN.

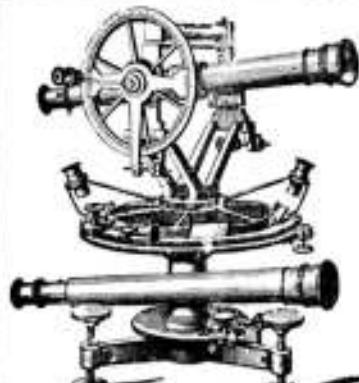
CARTON PIERRE-ORNAMENTEN ter inwendige versiering van Gebouwen, als Plafonds, Deuren, Lambriseringen enz. Ontworpen en Uitvoering van Kamertimmeringen en uitvoering naar gegeven ontwerp — ARTISTIEKE BRONZEN. — Tekeningen en Prijscouranten op aanvraag.

VAN RIJN & Co,
ROTTERDAM.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Kantoor en Magazijn Bloemkooikerstraat 64 b.d. Nieuwe Blaauwweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS, enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS- HOEKMEET.

en ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Dobb's Patent Scoriae Paver Cy.

ROTTERDAM.

Kantoor BOOMPJES 82.

Levert SCORIAE PAVERS voor Straten en Wegen, ook bijzonder geschikt voor Fabrieken. Dit materiaal vormt een zeer gelijke doch stroeve oppervlakte, waarover de zwaarste voertuigen met weinig geraas passeren.

Bij de Dobb's Patent Scoriae Pavera worden de hollen, die bij de Oude Scoriae voorkwamen, verwijderd.

Rapporten en Afliezen van Heeren Gemeente-Architecten worden gerna verkrijgbaar. Monsters op aanvraag kosteloos verkrijgbaar.

TROTTOIRBENTRATING.

A. P. SCHOTEL G^o
DORDRECHT.
Stoommarmmergrij Stoomhoutwerk.
Steens- en Marmerhandel.

MOLIJN - Gonda. Rietplanken.

FLUATEN,
tegen verwatering van alle STEEN-
SOORTEN en MORTELS.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland“.

REDACTIE: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binneiland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Postzone, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afgedrukte nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0.15, minder plaat f 0.15.

Advertentieprijs van 1 tot 6 regels f 1.00; het bewijssumma daaronder legepen; voor elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsmaat. Années van aantalbestellingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

BIJ DE PLATEN.

Nevensgaande ontwerpen van Eene winkelpui en Eene gesmeed ijzeren lantaarnpaal behaalden den eersten prijs bij de daarvoor door de Vereeniging „De Friesche Bouwkring“ te Leeuwarden uitgeschreven prijsvragen.

De maker van beide ontwerpen is de heer Mels. J. Meijers van Delft. De winkelpui is gedacht bestemd te zijn voor een boekwinkel en hoofdzakelijk gemaakt van hardsteen, met matig gebruik van baksteen. Het beeldhouwwerk in de hardsteen (plantenornament) is beschilderd als zeer flauw relief, even terugzeggend binnen het voorvlak van den gevel. Het houtwerk van de pui is gedacht blank (eiken of teak), de deur groen geschilderd eiken. Boven de kalven is aangebracht glas in lood.

De lantaarnpaal is gedacht te komen op een groot plein en geheld in gesmeed ijzer uitgevoerd op een voet van hardsteen.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN,

III.

Venetie.

Toen wij bij Pontebba over de Italiaansche grens gingen, begon de avond reeds te vallen. Bij ondergaande zon genoten wij nog het prachtige gezicht, dat de Valle del Ferro oplevert, doch toen wij Chiunsafora voorbij waren, werd het geheel donker.

Van vele plaatsen, in de kunstgeschiedenis wel bekend, als Udine, Pordenone, Conegliano en Treviso, kregen wij dus niets te zien; ook Campo Formio, waar de vrede van 1797 tussen Frankrijk en Oostenrijk gesloten werd, bleef voor ons onzichtbaar.

Het middagmaal, dat te Udine een aanvang nam, was echter een welkomte verkoeling van de reis.

Mestre was de laanste stad van het vasteland. Na een tamelijk langdurig oponthoud in het station aldaar, reden wij over den Ponte sulla Laguna, die 3½ kilometer lang is, naar Venetië. In geen drie weken hadden wij water van betrekkelijk gezien. Wij dachten aan het vaderland, toen wij de sterren in de zielkabbelende lagunen zagen weerspiegelen.

Just te midden nacht was Venetië bereikt. Het kostte nog al wat moeite om een facchino te krijgen, die onze bagage dragen zou. Vlug zijn de Italianen niet, doch eindelijk kwamen er een aantal om ons te helpen.

Buiten het gehouwe gekomen, zagen wij het Canal grande voor ons, waarin eenige breede treden leidden. Daar lagen de gondels in het donkere water, spaarsam verlicht door een paar gaslaternen op de kade. De bagage werd ingeladen, wij namen plaats, gaven den gondelier het hotel op, en de gondel stak van wal. Het was een zeer eigenaardige gevoel, in den zoolen nacht, met geen andere verlichting dan die de sterren gaven, door Venetië te varen. Aanvankelijk ging de tocht langs het grote kanaal, waar de paleizen als sombere gevallen uit het water opezen. Weldra echter gingen wij rechts om, nadat de gondelier eerst een waarschuwend geroep, voor zijn collega's bestemd, die mogelijk van den anderen kant kwamen, had laten horen. Nanwe grachttjes volgden elkaar nu op, zonder kaden, hier en daar door hoge boogbruggen overspannen. Weer kwamen wij aan het grote kanaal, dat een eind opgevaren werd; toen ging het rechts om, een smal grachtje in, waar een groot verkeer van gondels was, daar just een schouwburg, het Teatro Rossini, uitging. Hier hadden wij gelegenheid de handigheid der gondeliers te bewonderen.

Eindelijk werd aan het Hôtel d'Italie aangelegd, waar wij onzen intrek namen, en welkra van de vermaardenissen des daags konden nitrusten.

Den volgenden morgen keken wij reeds vroeg-tijdig uit de vensters onzer kamer; wij hadden het zeer goed getroffen, want het uitzicht was bijzonder schoon. Recht tegenover ons, aan het grote kanaal, lag de Punta della Salute, met de Dogana di mare, welks toren door een verguld beeld van het fortuin, als windwijzer, bekroond werd. Meer rechts verhief zich de kerk van Santa Maria della Salute, met haar twee koepels. Links, op een eiland, onderscheiden wij de gebouwen van San Giorgio maggiore; voor het eiland lag een stoomboot, de conige, die wij te Venetië zagen, te lossen.

Natuurlijk gingen wij allereerst de Piazza opzoezen. Het hotel, dat aan twee zijden door kanalen begrensd werd, had zijn uitgang aan het kleine pleinje, het Campo Moisé, welks oostelijke zijde geheel door de kerk San Moisé, een schepping van 1668, in rijken barokstijl, werd ingenomen. Dit gebouw wordt in de reisgidsen niet als bezienswaardig vermeld, doch het is een zeer goed voortbrengsel van 17e-eeuwsche kunst. Vooral de gevel is sierlijk gedetailleerd.

Een nauw straatje, ten noorden van de kerk, leidde naar de Piazza. Breede straten zijn te Venetië onbekend; daar de bruggen alle van treden voorzien zijn, zoo is er geen rijtuigverkeer mogelijk. Dit geeft aan de stad een eigenaardig stil karakter.

De Piazza San Marco beantwoordde in allen deele aan de verwachtingen, die wij daarvan gekesterd hadden. Aan de noordzijde lagen de Procuratie Vecchie, aan de zuidzijde de Procuratie Nuove, aan de oostzijde wenkte ons de basiliek van San Marco, met haar rijken gevel en geheel vrijstaanden klokken-toren.

Inderdaad, dit plein mag het schoonste der wereld genoemd worden. Hier ziet men, welke heerlijke effecten de bouwkunst, ook zonder de medewerking der natuur, kan voortbrengen. Want er is op het gehele plein geen boom, geen struik; zelfs bloemen vindt men er alleen in de manden der verkoopsters.

Ofschoon alle symmetrie ontbreekt, heeft dit toch volstrekt niets hinderlijks. Het plein is scheef, en aan de westzijde veel smaller dan aan den oostkant; men moet echter de kaart ter hand nemen, om deze onregelmatigheid te ontdekken. De westelijke vleugel is door Napoleon gehouwd; al kan hij, uit een architectonisch oogpunt beschouwd, niet halen bij de twee andere, geeft hij toch een goede afsluiting aan de smalle zijde van het plein. Bij alle verschil in stijl is er toch aan de drie zijden een punt van overeenkomst door de arcades, waaraan winkels en koffiehuizen grenzen.

De Procuratie Vecchie zijn een zeer karakteristiek werk van de Venetaansche Renaissance, zoals die zich in de 15e eeuw ontwikkelde had. Pietro Lombardo, Guglielmo Bergamasco en Bartolomeo Buonanno waren de bouwmeesters. Ofschoon de architectuur in hare hoofdlijnen betrekkelijk streng mag heeten, is toch in de details de vrije opvatting der vroege Renaissance nog duidelijk waar te nemen. Hoe de bouwkunst zich in de 16e eeuw veranderde, bewijzen de Procuratie Nuove, door Sansovino begonnen, doch door Vincenzo Scamozzi na 1584 voltooid. Alles is hier geheel naar den regel; een ietwat koude waardigheid was het gevolg daarvan.

Het is eigenaardig, dat dit gehele plein met zijn winkels blijkbaar al van oudsher zoo moet geweest zijn. Slechts zal er vroeger in die magazijnen wat anders te koop zijn geweest dan thans, nu alleen die

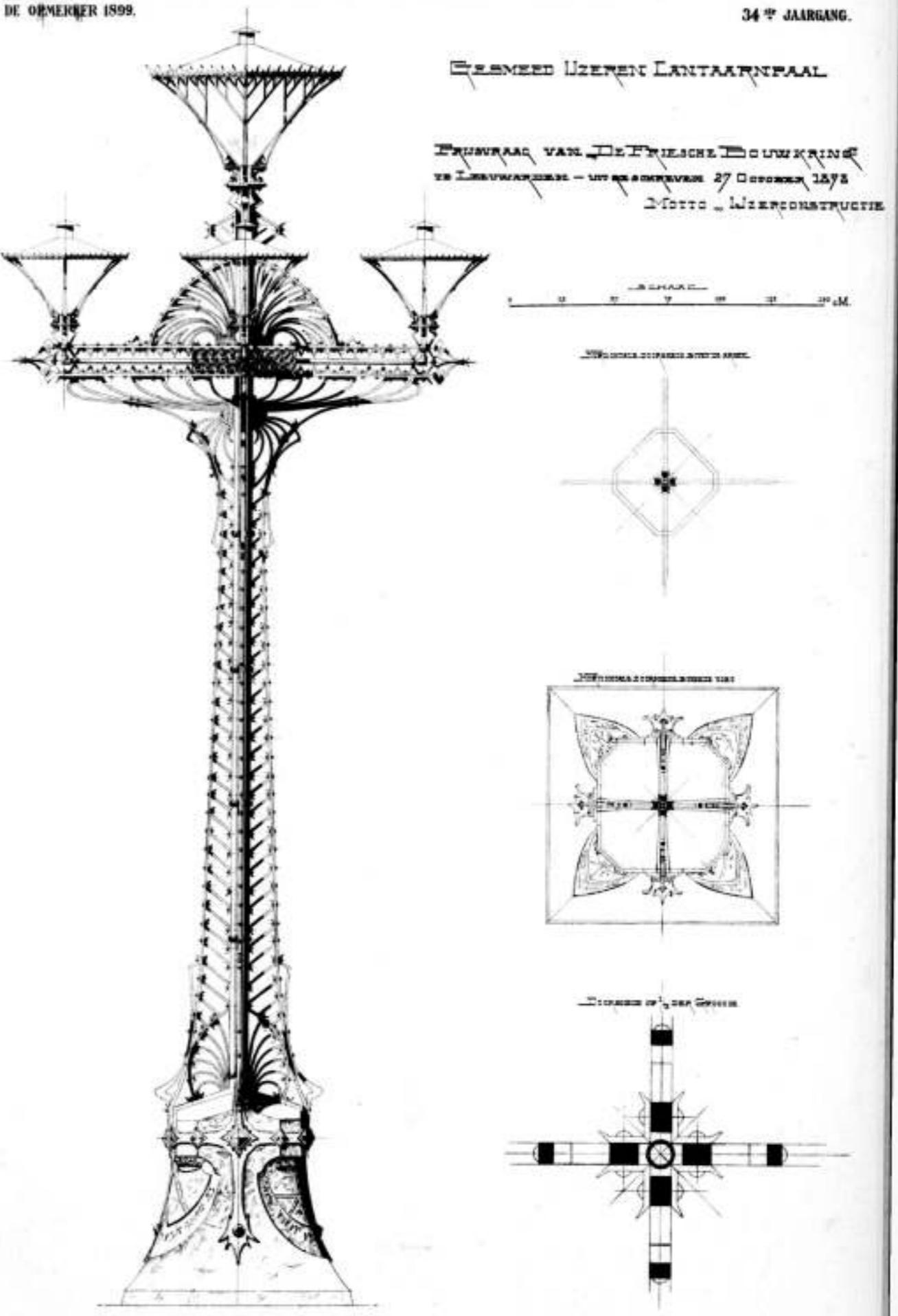
voorwerpen te verkrijgen zijn, welke den onophoudelijk toestromenden vreemdelingen belang inboezemmen. Er is iets treurigs in, als men ziet hoe alles te Venetië uitsluitend met het oog op het verkeer van plezierreizigers is ingericht. Baedeker geeft op, dat de stad 160.000 inwoners telt, onder welke niet minder dan 40.000 armastigen voorkomen. Maar men begrijpt niet, hoe de andere 120.000 zielen hun brood verdienen, of het moet zijn door de exploitatie van de stad en hare kunstschatten. Want al zegt Baedeker, dat in de laatste 30 jaar de handel weer wat is toegenomen, van bedrijvigheid is niets te bespeuren. Gedurende onze tochten door de stad zagen wij nergens iets bouwen. Men had blijkbaar voldoende aan wat door het voorgeslacht gesticht was, ja misschien meer dan dat, want vele gebouwen stonden leeg of waren in zulk een slechten staat van onderhoud, dat zij haast niet meer te bewonen schenen. De paleizen, waar eens de edelen hof hielden, wier namen in het „gouden boek“ prijken, zijn nu veelal logementen, of kregen een nog veel nederiger bestemming. Men spreekt soms van doode steden in Nederland; zoo dood als Venetië is er echter geen enkele. Streken niet ieder jaar talloze scharen van vreemdelingen, vooral Duitschers, Engelschen en Amerikanen, in de stad der Lagunen neder, de bewoners zouden tot volslagen armoede vervallen. Wat door een rijk en trotsch voorgeslacht in het bewustzijn van grote kracht gesticht werd, dient het geslacht, dat verarmde, als voornaamste bron van inkomst.

Reeds op de Piazza is, aan kleimigheden, het verschil tusschen voorheen en thans te bemerken. Het plein is bekend om de talloze blauwe duiven, die daar sinds de vroegste middeneeuwen nestelden. Zo lang de Venetaansche republiek bestond, werden deze duiven op kosten der regering gevoed. Thans laat men aan de vreemdelingen het betalen dier voeding over. Kooplieden met zakjes mais maken goede zaken, en in het reisseizoен hebben de duiven het goed. Doch des winters, als de touristen zich nog niet laten zien, sterven vele duiven van honger.

De kerk, die aan den H. Marcus gewijd werd, is talloze malen afgebeeld, en ik meende dus het gebouw vrij wel te kennen. Toch verraste de gevel mij, omdat op de afbeeldingen van het kruis-effect niets te zien is. Vroeger moet de indruk nog treffender zijn geweest, eer de restauratie ondernomen werd, die nu de eerwaardigheid van het geheel goeddeels heeft doen verloren gaan. Hoeveel eeuwen zullen moeten verlopen, eer de patina zich weer gevormd heeft?

Zoals de kerk zich thans vertoont, heeft zij in plattegrond den vorm van een Grieks kruis. Maar het is nog duidelijk te zien, hoe het gebouw oorspronkelijk een Romaansche basiliek moet geweest zijn, vier drie beukken aan de oostzijde in nissen eindigden. Pas in de 11e eeuw werd de kruisbeuk gemaakt, die eveneens uit drie beukken bestaat. Ook werd toen de galerij begonnen, die aan de westzijde zich als een voorportaal vertoont, en die, rechtstreeks aan den noorder- en zuidenkruisbeuk aansluit. Later werd het zuidelijk gedeelte dezer galerij in twee kapellen veranderd.

Een soortgelijke galerij vindt men bij geen enkele andere kerk; ik geloof ook niet, dat zij zóó als zij zich thans voordoet in de bedoeling der bouwmeesters heeft gelegen. Hun plan was ongetwijfeld eenne basiliek met vijf beukken te maken; zoals dit meestal in de middeleeuwen het geval was, lieten zij wat aanwezig was bestaan, en richtten zij hun ontwerp zóó

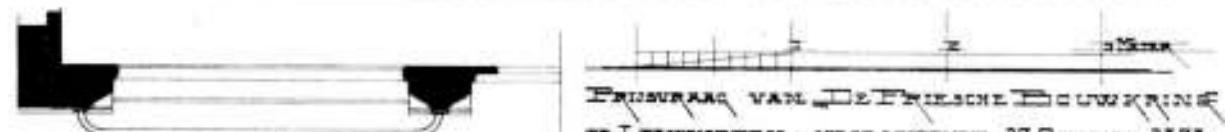
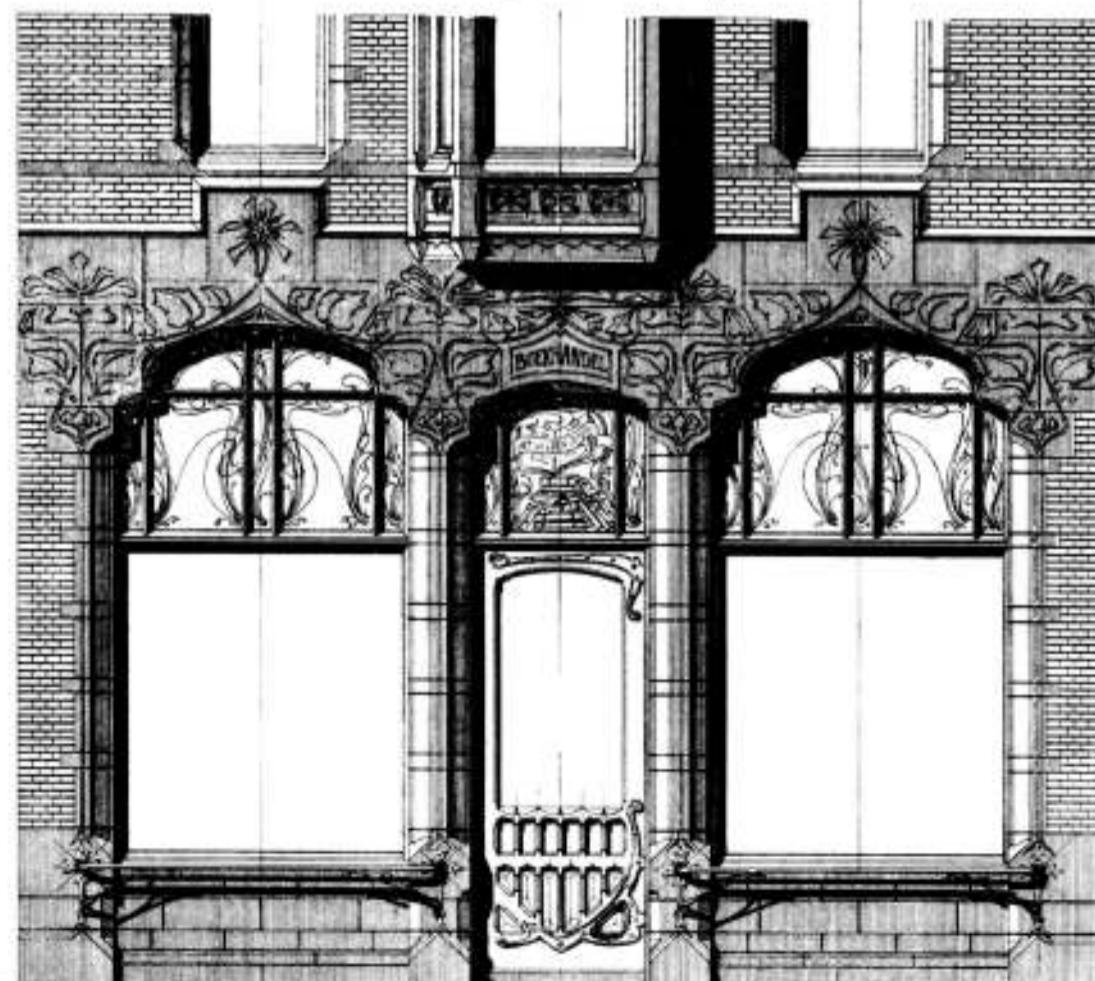
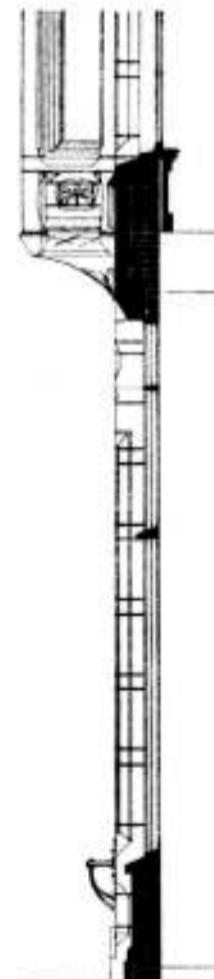

Photolith van G.J.Thieme, Arnhem.

DE OPMERKER 1899.

□ NTWERP WINKELWI

34^e JAARGANG.

PLAATSING VAN DE PRIJSCHI DLUWKRING
te LEUVENBERG - URGENT 27 October 1898

MOTTO "STEENCONSTRUCTIE"

in, dat de nieuwe kerk om de oude gebouwd kon worden. Maar hun werk werd niet voltooid.

De Byzantijnsche kunst deed haar invloed gevoelen; aan haar is het te danken dat de kerk, die oorspronkelijk niet op overwelving was aangelegd, door vijf koepels werd afgedekt. Toen die koepels gereed waren, dacht men er niet meer aan, de vijf beukken te maken. Zoo stond eeuwen lang de gevel onvoltooid. Maar in de 15e eeuw werd hij voorzien van de rijke bekroning met ezelrugbogen, baldakijns en laat-Gothisch ornament, die door iedereen voor „Oostersch” wordt aangezien, ofschoon geheel ten onrechte.

De kunstgeschiedschrijvers praten elkander na, dat de kerk in haar tegenwoordigen toestand als een werk uit één stuk moet beschouwd worden. Wie de taal, die de steenen spreken, verstaat, bemerkt echter dadelijk, dat zij het mis hebben.

Toen men eenmaal besloten had, om het westelijk gedeelte met zijn zijdelenche vleugels als voorhal te doen dienen, werden daar mozaïeken aangebracht. In de reisgidsen wordt vermeldt, dat die mozaïeken uit de vroegste tijden afkomstig zijn; dit is echter een dwaling, want hun stijl wijst op het einde der 13e eeuw. Vooral aan de taferelen uit het Oude Testament, die de koepelgewelven versieren, is dit aannoods te zien. Deze mozaïeken, uiterst naïef opgevat en geheel als vlakke ornamenten behandeld, onderscheiden zich gunstig van de meer moderne, ofschoon Tintoretto daarvoor de cartons leverden.

Bijzonder interessant zijn de bronzen deuren, die den eigenijken toegang tot de kerk vormen. Zij zijn in Byzantijnschen trant met ornamenten en figuren van heiligen versierd. De lijnen zijn in het brons gegraveerd en met wit metaal ingelegd.

Het interieur van San Marco is beroemd, en het verdient zijn naam ten volle. De mozaïeken, de talrijke voorwerpen van kunst, de eigenaardige verlichting, dit alles werkt samen om een prachtig geheel te vormen. De bouwkunst als zoodanig speelt hier echter een betrekkelijk ondergeschikte rol; zij heeft niets anders dan het kader geschapen voor al die pracht. Werden de mozaïeken en de kunstwerken verwijderd, de kerk zou het aanzien niet meer waard wezen.

De mozaïeken in de kerk zijn uit zeer verschillende tijden afkomstig. Het oudste is dat in het gewelf van de koornis, waar Christus, in afwijking van de latere traditie, als baardeloos jongeling is voorgesteld. Dat mozaïek moet reeds uit de 10e of 11e eeuw dagteekenen. Ook werken uit de 12e en 13e eeuw ziet men verscheidene, terwijl de latere perioden eveneens vertegenwoordigd zijn. Als men deze mozaïeken beschouwt, dan blijkt het, hoe de eenvoud en de brede lijnen, die voor deze techniek het geschiktst zijn, later meer en meer verloren gaan, zoodat die der 16e eeuw eigenlijk slechts schilderingen van kleine stukjes veelkleurig glas mogen heeten.

Het koor is van de kerk afgescheiden door een oxaal, dat door veertien beelden wordt bekroond; de borstwering van deze kooraafsluiting is bijzonder hoog, zoodat de geloovigen niet veel van het altaar gedurende den dienst kunnen zien, te minder daar het koor vijf treden hoger ligt dan de kerkvloer. Het hoofdaltaar staat onder een baldakijn, die gedragen wordt door zuilen, wier schacht met talrijke reliëfs is versierd. Jacopo Sansovino heeft hier zijn grote bekwaamheid als beeldhouwer getoond. Zijn prachtige bronzen reliëfs, die taferelen uit het leven van den H. Marcus voorstellen, vormen een treffend contrast met de onbelholpen beeldhouwwerken der baldakijn-zuilen uit de 11e eeuw.

Toen wij de kerk bezochten, was op het altaar een reliekwie ter vereering opgesteld. Daardoor ontbrak ons de gelegenheid om de zoogenaamde „palo d'oro” te zien.

Zoals ik reeds zeide, bevinden zich aan de zuidzijde der kerk twee kapellen. De westelijke bevat een prachtige marmeren graftombe, door Antonio Lambardo. De weelderige Noord-Italiaansche vormen van omstreeks 1500 vindt men hier terug. Het liggend beeld van den overledene, Giambattista Zeno, is een meesterwerk in den volsten zin des woords. Deze kapel is eigenlijk een gedeelte van de voorhal, waarvan zij slechts door een hek is afgescheiden. Ook hier zijn mozaïeken aangebracht, vermoedelijk uit de 13e eeuw en taferelen uit het leven der HH. Marcus en Petrus voorstellende. Opmerking verdient eveneens het altaar dazer kapel om de fraaie bronzen heelden, waarmede het versierd is.

De meer oostelijk gelegen kapel bevat de doopvont, van brons, die in 1545 door Tiziano Minio en Desiderio da Firenze gemaakt werd. Het leven van Johannes den dooper heeft den beeldhouwers hun stof geleverd; ofschoon technisch van groot meesterschap getuigend, zijn de reliëfs toch reeds eenigszins gemaniéreerd opgevat.

Er zou over de San Marco nog heel wat meer te zeggen wezen, doch ik mag niet al te uitvoerig worden, om ook aan de talrijke andere belangrijke bouwwerken van Venetië nog enige woorden te kunnen wijden.

In de eerste plaats komt in aanmerking de campanile, de klokkentoren der kerk, die, zoo's dat in Italië meestal het geval is, geheel vrij staat. De toren is van gebakken steen en heeft, tot op de hoogte waar de klokken hangen, geen de minste versiering, zelfs geen lijstwerk. De idealen onzer nieuwste kunst vindt men hier dus verwezenlijkt. Alleen lisenen, die niet anders zijn dan muurversterkingen, werden aangebracht. Dit deel van den toren is uit het begin der 14e eeuw. De bekroning, bestaande uit een arcade met galerij, een attiek en de spits, is uit het laatst der 15e eeuw en reeds in Renaissance-stijl.

Tegen den oostelijken torenmuur bouwde Jacopo Sansovino de loggetta, die met haar fijne Renaissance vormen een prachtig contrast vormt tegen de trotsche baksteenmassa van den campanile. Dit werk is een van de eerste, welke de kunstenaar te Venetië maakte. Geboren in 1477 te Florence als Jacopo Tatti, ging hij bij den beeldhouwer Andrea Sansovino in de leer en nam hij ook diens naam aan. Florence en Rome waren de steden, waar hij aanvankelijk werkzaam was. Maar toen Rome in 1527 geplunderd werd, moesten de kunstenaars elders een toevlucht zoeken. Na vele omzwervingen kwam Jacopo te Venetië, waar men zijn talent op de juiste waarde wist te schatten. Tot aan zijn dood in 1570 bleef hij daar.

Een zijner eerste werken is de bronzen deur in de San Marco, die naar de sacristie leidt. De herinnering aan zijn vaderstad is hier nog bij den beeldhouwer levendig. De twee reliëfs, Christus' graflegging en opstanding, door lijstwerk, beeldjes van profeten enz. omgeven, zijn edel van opvatting en blijkaar onder den invloed van Ghiberti ontstaan.

Het komt mij voor, dat de loggetta, zoals zij zich thans vertoont, niet geheel voltooid kan geacht worden. Want ik mis verband tusschen de acht Korinthische kolommen en het daarboven aanwezig rijkgebeeldhouwd attiek. De meester, die dit laatste bouwdeel maakte, kan onmogelijk Sansovino zelf geweest zijn. Het attiek is veel te zwaar voor den onder-

niel van 3 assen op, waaruit blijkt, dat het regelmatig acht-vak het type is, warop andere vormen zijn gebouwd.

Na een beschouwing over drachoten, houten en assen eindigt spr. zijn diepzinnige voordracht, die door vele schoten werd verduidelijkt.

Met een woord van dank aan den spr. sloot de voorzitter de vergadering, die door 50 personen werd bijgewoond.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Het tot 's Rijksmuseum behorende bijgebouw, samengesteld uit fragmenten van afgebroken monumenten, is sedert 1 Mei, kostbaar voor het publiek, gespeld op de dag en uren voor de beschikking van het Rijks-museum vastgesteld.

HAARLEM. Het Museum van Kunstsmechandise werd gedurende de maand April bezocht door 1097 personen. De tentoonstelling der afbeeldingen van Hindoe-antiquiteiten zal gedurende de maand Mei nog gespeld blijven.

Voor de gemeentelijke fabriek, die ultimo 1902 gereed moet zijn en die op eigen grond in den Veenpolder zal worden gebouwd, zijn de plannen gedaan.

Het staat nog niet vast of de bouw zal geschieden onder leiding van een gemeente-architect of dat een ander daarmee zal worden belast, doch in ieder geval wordt eerst de directeur benoemd.

De raming voor de fabriek enz. beoogt een aantal, waarmede een deel meerwaarde is begrepen, want het grootste gedeelte van het oude dat wordt als verder onbenutbaar niet overgenomen.

ZUTPHEN. De werkzaamheden aan de buitenrestauratie onder St. Walburg zullen den 15en deze week een aanvang nemen. Men denkt dit jaar het voorjaar van den Zuster dienstbank en het trapportaal in hun vorige toestand terug te brengen.

ZAANDAM. Bij de gehouden onderhandsche aanneming van de werken tot herstelling van de „Bunekerk“ waren de inschrijvingen numeriek hooge; van de raming, dat kerkbouw heeft moeten kosten den 15en Mei e. k. een openbare bestelling te beproeven.

SCHIEDAM. De tentoonstelling van gestoedelijc enz. zal gehouden worden van 24 Augustus—3 September, in de lokalen der officieën-sociteit. Zij zal omvatten:

1. toestellen voor beschouwelijk gebruik van gas en water;
2. toestellen voor gas en water voor industriele doeleinden;
3. gas- en watermotoren;
4. elektriciteit voor gas opgewekt (gasdyna'mo's);
5. instrumenten, betrekking hebbende op het gas- en waterbedrijf;
6. toestellen voor de verwarming met oeksen;
7. acetylen.

In „De Aankondiging“ antwoordt de heer Van der Kooij op een vraag betreffende houtgraniet het volgende:

„Houtgraniet“ of „Xyloniet“ (aantallen) is in het algemeen als vloerbedekking voor aan te bevelen. Dat van den heer Bierhorst wordt in platen geleverd, die niet houtschoeien op een onderlaag van gezonne plakken worden bevestigd. Onderheden worden door het gebruik van spijkers te niet gedaan; op een steenen onderlaag worden de platen met asfaltmastic bevestigd, dat plaatselijk dikker of dunner wordt aangebracht, zoodat het toevens niet waterpas kan liggen.

De in dezelfde advertentie genoemde uit den stuk gesampante niet gevante Xylolietplaten worden vermaardig door den heer A. S. Key te Rotterdam. Dit materiaal is juist bij mij in onderzoek. Waarschijnlijk zullen de uitkomsten daarvan wel binnenkort openbaar gemaakt worden.

De Vereniging van Teknologen te Parijs (Association amicale des Professeurs de l'École de la Ville de Paris) heeft het initiatief genomen tot het bijeenroepen van een internationaal congres van tekno-technici. Bij beschikking van den Minister van Handel en Nijverheid van 19 December 1898 is aan dit plan de bescherming der Regering verleend.

Een redactie-commissie is benoemd van dertig leden, die het programma voor dit congres zal ontwerpen, de algemene medewerking zal inroepen der vakmensen en de bladen van instemming zal in ontvangst nemen.

Het congres zal gehouden worden te Parijs in het gebouw, dat gekozen is de wereldtentoonstelling speciaal voor het houden van congressen zal worden ingericht: het zal gespeld worden 29 Augustus en duuren tot en met 1 September 1900.

De te behandelen onderwerpen zullen in drie secties worden verdeeld:

1. Het technische onderwijs in het algemeen.
2. Het technisch tekenen.
3. Het ontwerp in speciale kunstvakken.

Tot het aanschouwen van het congres kan ieder toetreden. Daarvoor is het noodig voor de opening van het congres een brief van instemming met het doel daartoe in te zenden en de som van tien francs te hebben gestort.

Vraagpunten kunnen worden opgegeven tot 1 Januari e. k.

Alle mededeelingen of vragen ons inlichtingen betreffende dit congres zijn te richtten tot mevrouw Louise Chatrouse, algemene secretaris van de regelingscommissie te Parijs, Boulevard St. Germain nr. 117, in welk gebouw de commissie zitting heeft.

De circulaire der commissie ging voor eerige dagen de wereld in

en is ook hier te lezen aan velen, die in het teken en kund-onderwijs werkzaam zijn, toegevoegd.

Om te voldoen aan den wensch der regelingscommissie heeft het Bestuur der Nederlandse Vereniging voor Technisch onderwijs zich verbaard om voor Nederland aan hen, die nog niet zulk een speciale ontvanging, op aanvraag een exemplaar daarvan toe te zenden, en tevens zal dat Bestuur gauw alle inlichtingen, die het geven kan, verschaffen, of daar waar dit gewenst wordt zijn, als tusschenpozen optreden, om eventuele correspondentie met de regelingscommissie te vergemakkelijken.

Van de Nederlandse Vereniging voor Tekno-technici zijn resp. voorzitter en de secretaris de heeren W. B. G. Molkenboer, te Amsterdam, en D. Laken, te Zwolle.

N. v. d. D.

PERSONALIA.

— De Gemeenteraad te Amsterdam benoemde den heer J. H. Neijzen, adjunct-directeur der gemeentewerken van Rotterdam, tot directeur van den gemeentelijken tramdienst te Amsterdam.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: een jaar verleend wegens langdurigen dienst aan den ingenieur te kl. C. W. Weyns en aan den opzichter te kl. H. J. Regter.

— Bij den analog van Staatspoorwegen op Java is: enthalen, en volgt uit zijn betrekking, wegens overcompleet, de tijdelijk onderopzichter te kl. W. L. N. Radius.

— Tot fabriek-landmeter bij het Grosswaterschap van Woerden is benoemd Jhr. C. v. Forrest, waterbouwkundige te Wijk-aan-Zee.

— De heer D. de Coop, opzichter bij den dienst van Weg en Werken der Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen, is op 1 Mei a. s. als zoodanig overgeplaatst van Mappel naar Nijmegen; de opzichter, de heer A. H. F. Ch. Oostmeijer wordt overgeplaatst van Groningen naar Mappel.

— Tot gemeente-architect te Edam is benoemd de heer Jhr. C. van Forrest, te Wijk-aan-Zee. Met den benoemde standen op de alfabetische voordracht de heeren Alders, te Amsterdam en Hallum, te Spaarndam.

— De heer L. H. de Roos te Rotterdam is benoemd tot gemeente-architect te Hillegersberg.

— Tot tijdelijk opzichter-tekenaar bij de gemeentewerken te Nijmegen werd benoemd te heer L. H. E. van Hielkema Vlieg te Amsterdam, die de benoeming echter niet heeft aanvaard.

— Tot hoofdopzichter der Noord-Brabantsch-Duische Spoorwegmaatschappij, ter standplaats Gennep, is benoemd de heer C. F. Grinssen, opzichter der Staatspoorwagen te Dintard.

— Bij beschikking van den Maastrichtse Binnenstad is de beroving van den ingenieur J. N. van Ruyven te Utrecht, tot lid der commissie, in 1899 belast met het afnemen der examens B, aan de Polytechnische school te Delft op diens verzoek ingetrokken en alsnog benoemd tot lid dier commissie F. M. L. Kerkhoff, ingenieur-architect te 's-Hertogenbosch.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Ingenieur bij de gemeentewerken te Utrecht. Jaarwedge f 2000 à f 3000. Adres den Burgom. voor 16 Mei. (Zie advert. in dit nr.).

— Opzichter, goed kunnende detailloeren en tekenen, voor ongeveer een jaar. Salaris omstreeks f 110 per maand. Adres lett. IJ. B. Bureau denes. (Zie advert. in dit nr.).

— Practisch persoon, voor 2 à 3 maanden, op de hoogte met klinkerbestratingen en beschouwingen. Adres den arch. B. Rouwema te Storaewijk.

— Bouwkundig tekenaar-constructeur op een machinefabriek te Nijmegen. Theorie en pract. kennis van scheepsmachines vereisch. Salaris naar bekwaamheid. Adres lett. O.R. 573 Nijmegen v. d. Dag.

— Leeraar in het handteeken en leeraar in het boektekenen en leeraar in de tekenschool voor nuttige en belangrijke kunsten te 's-Hertogenbosch. Jaarwedge voor elk f 150. Adres voor 20 Mei aan den Burgom, voorzitter van het bestuur der school.

— Bouwkundig opzichter voor het Gooi, met uitsl. refer. Adres lett. B.O. Ned. Advert.bureau, Warmoesstr. 147—151 Amsterdam.

— Bouwkundig opzichter-tekenaar te 's-Gravenhage, die als chef de bureau kan optreden. Adres lett. G. H. Bureau denes. (Zie advert. in dit nr.).

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIEEREN TECHNISCHE VERENIGING,
VAN DER HELSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Oja-Teken. leeft. 22 j. ong. sal. f 60 à 80 p. m.
2. " " 25 " " -70 à 80 " "
3. " Opzichter " 25 " " -60 à 70 " "
4. Chef Mach. Werkmeester " 45 " geh. f 1250 'jaars min.

per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voorzien.

Anwijzing op het terrein zal geschilderd den 12 Mei 1899, ten half 2 uren nadiddag (West Europeesche tijd). UTRECHT, den in Mei 1899.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

Ministerie van Justitie.

Openbare

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den Staat).

Op **Woensdag den 24 Mei 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 165.

Het maken van de Grond- en Kunstwerken, het uitbreiden en wijzigen van Sporen en Wielen, het opruimen en maken van Gebouwen en Inrichtingen, het maken en opruimen van Hulpwerken en het verrichten van diverse werken, ten behoeve van de uitbreiding van het station HENGELO (O.).

Begroting f 1.095.000.

De besteding geschiedt volgens § 458 van het bestek.

Het bestek ligt van den 1sten Mei 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Ingenieur G. W. VAN HEUKELOM, te Hengelo, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.15 francs verkrijgbaar bij de GEBROEDERS VAN CLEEF, Boekhandelaars, Spui No. 28 a te 's-Gravenhage.

Anwijzing zal worden gehouden op Dinsdag 23 Mei 1899, des namiddags ten 2 ure, terwijl inlichtingen zijn te bekomen op het Bureau van den Ingenieur-Architect voor de Gevangenissen en Rechtsgebouwen te 's-Gravenhage, Departement van Justitie en bij den Opzichter over de Justitiegebouwen G. VUILK, te Doetinchem.

's-Gravenhage, 4 Mei 1899.

De Minister van Justitie,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal:

P. J. VAN BEIJMA.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 23e Mei 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 168.

Wegen het vervangen van de stalen lange- en dwarsdragrs van de vaste overspanningen van de brug over de Moeningshaven te ROTTERDAM door gelijkoortige delen van vloerlijnen.

Besteekken zijn van af 8 Mei à f 2.50

verkrijgbaar ter Geheime-Secretarie. Inlichtingen worden gegeven door den Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 23 April 1899.

Burgom. en Weil. voorzied.

H. J. C. VAN TIENEN.

De Secretaris,

ZAALBERG.

BURGEMEESTER en WETHOU DERS van 's BOSCH zullen op **18 Mei 1899**, voorn. 10 ure in het openbaar

AANBESTEDEN:

Anleggen van wegen en riolering op het terrein bewesten de Dommel enz.

Bestek en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en à f 2.50 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft.

Anwijzing in loco op 12 Mei e. k. voormiddag 10^{1/2} ure. Bijeenkomst Stationsplein.

**Bouwkundig
OPZICHTER-TEEKENAAR**

Gevraagd te 's-Gravenhage, die ook zelfstandig als CHEF DE BUREAU kan optreden, direct, **Juni** of later. Salaris naar bekwaamheid.

Brieven onder letter G H, Bureau van dit Blad.

BURGEMEESTER en WETHOUDEMERS van Utrecht roepen op Sollicitanten naar de vaste betrekking van

INGENIEUR

bij de

Gemeentewerken.

op een jaarwende, waarvan het minimum **f 2000** en het maximum **f 3000** bedraagt.

Zij, die praktisch werkzaam zijn geweest, genieten de voorkeur.

Op zegel gestelde verzoekschriften werden ingewacht bij den Burgemeester van Utrecht voor 16 Mei 1899.

Naderes inlichtingen te verkrijgen bij den Directeur der Gemeentewerken, die elken werkdag tussen 9 en 12 uren te spreken is aan het Stadstimmerhuis, Achter Klarenburg.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensteinstraat 37.

ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS.

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijddenden bakvloer en Braakovens.

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegenwoordiger der

JOSSON-CEMENT

voor NEDERLAND en INDIES.

Uitsluitend: **Iste soort AND TRAS** (volgens de nieuwe A. V. mit 7% glosverliest).

Handel in Bouwmaterieelen.

De **TEGELZAAK** is gevestigd

Spuistraat 109.

AMSTERDAM.

TATTERSALL & HOLDSWORTH

ENSCHÉDE.

Globe, Works en Stores.

Aanleg van Centrale verwarming in **BERRES, BROEKASSEN, PARTICULIERE en OPENBARE GEBOUWEN** enz.

HANDEL in **Wand- en Muurtegels**, Asphalt, Schootsteenmantels, Vloeren.

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer

Kantoor: **San. Inst. LONDON.**

Kantoor: **150 De Ruyterkade, AMSTERDAM.** Filiaal: **50 Reichenbach.** Specialiteit voor Nederland, België en Kolonie van SHANKS & Co., te Barnshead. — Specialiteit voor de Levering van compleet Badinrichtingen. — Private-Inrichtingen. — Shanks-Closets zijn nog niet overtroffen. — Porselein Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Glas, Wachtkaf, Urinair, enz. — **VERWARMING en VENTILATIE**. Belast zich met de planning en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederkeren gauken dat gebruikte reken.

**INSTALLEUR
VAN
Centrale Verwarmingen**

volgens de nieuwste Systemen.

Generaal-Vertegenwoordiger der Metalwerke Bruno Schramm Ilversgehofen - ERFURT.

Eerste Prijs. Eerdeiploma der Architecten-en Ingenieursvereeniging op de tentoonstelling van Verwarmings-installaties te Dusseldorf 1897.

Projecten en Inlichtingen gratis. Prijzen beneden elke concurrentie.

**VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.**

Kantoor en Magazijn Bloemstraat 64 b, d, f, Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS, enz. enz.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.

Glasverzilvering voor de grootste maten.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS-HOEKMEET.

en ANDERE

INSTRUMENTEN,

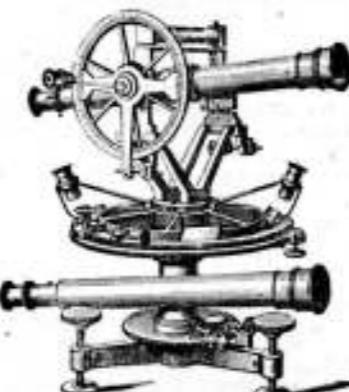
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

H. & J. SUYVER
FABRIKANTEN VAN
Stoomketelsen Werktuigen,

op de Intern. Tentoonstelling te Amsterdam 1888 bekroond met
STER DIPLOMA (hoogste onderscheiding)

Hollandsche Tuis en Keopaat,
Bickerstraat

AMSTERDAM.

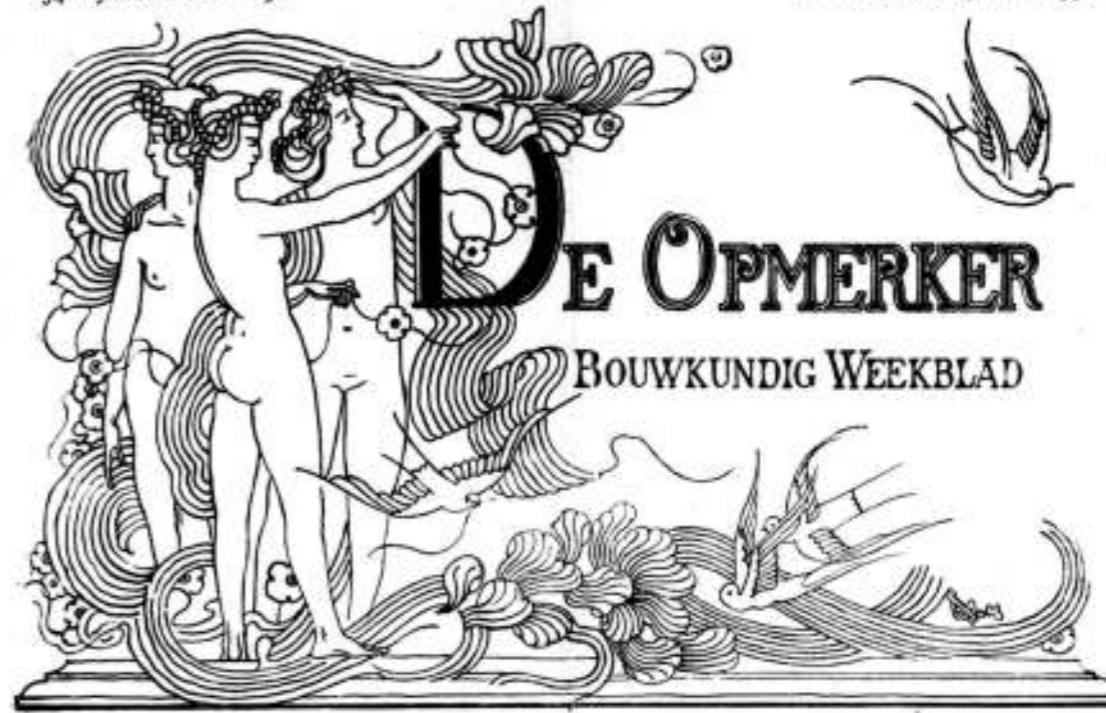
GEBR. VAN DER VLIE
Uitgehandelaars te Amsterdam.

Staal-, Plaat-, Band-, Hout en T-lijzer enz.
Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vijlen en gegoten Staal uit de fabriek van Gebr. Böhlitz & Co. te Woerden, almeda

CHRISTIANIA STAR Hoefnagels.

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap „Hot Nederland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENITI Jt. Adm. van Redactie en Administratie. Bureau van *De Opmerker*, 214 Schutstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland **f 5,-**; voor België **f 6,-** en voor de overige landen der Tropen **f 7,-**, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, **f 7,-**. Abonnementen inbegrip van **f 10,-** vooruitbetaling met plaat **f 0,-25**, zonder plaat **f 0,-15**.

Advertentienr. van 1 tot 6 regels **f 1,00**, het bewijsprijs daaronder begrepen; voor elken regel meer **f 0,-15**. Grote letters worden berekend naar plaat-prijs. Afrekenen van aanschrijvingen worden bij opgave van drie plaatregels, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Venetie

(Vervolg van bladz. 142).

De gevallen van het Dogenpaleis zijn mijnen lezers niet aangeboden te goed bekend, dan dat ik ze hier zou behoeven te beschrijven. Uit een esthetisch oogpunt zijn misschien de twee boven elkaar geplaatste open arcades met het grote middenvlak daarop niet wel te verdedigen. Men is echter aan deze eigenaardigheid zo gewend, dat zij niet hindert. Men zou zich de Piazzetta, het plein, dat de Piazza met de Lagunen verbindt, niet kunnen denken zonder dezen gevel en de beide zuilen met den leeuw van Sint Marcus en den H. Theodoor daarop.

Het paleis is in den laatsten tijd geheel gerestaureerd. Daardoor hebben in het bijzonder de gevallen een waas van heldere nieuwheid, dat niet aangenaam aandoet. De kapiteelen der korte zuilen, waarop de gevallen rusten, en die door Ruskin zoo uitvoerig beschreven zijn, werden grootendeels vernieuwd. Ook de zoo belangwekkende groepen op de hoeken bleven niet onaangeroerd. Vooral interessant scheen mij de voorstelling van Salomo's eerste gerecht; zij herinnert aan de manier van Orcagna. De moeilijkheden, die de uitspringende hoek opleverde, zijn met glans overwonnen. Aan de westzijde zit de koning onder een troonhemel en is een krijgsman gereed, om het kind doormidden te horen. Aan de zuidzijde zijn de twee moeders geplaatst, van wie de ene zich naar den koning wendt. Een boom gaf gelegenheid om den hoek weg te werken en de twee vlakken op

ongedwongen wijze met elkaar in verbinding te brengen. Aan de andere zijde, op den noordwesthoek, is een groep van Adam en Eva op dezelfde wijze als afsluiting aangebracht.

Tussen het Dogenpaleis en de St. Marcuskerk vormt de Porta della Carta de toegang tot de binnenplaats. Dit portiek is een bijzonder fraai voortbrengsel van 15e-eeuwse Italiaanse Gothic. Ofschoon rijk van details, heeft het echter eenvoudige hoofdlijnen en is het vrij van de overladiging, die de Noord-Europeesche werken van dien tijd kenmerkt.

De binnenplaats van het Dogenpaleis maakte een grooten indruk op mij. Ik kreeg nergens zoo als hier het besef van wat de bouwkunst vermogen. Eenheid van stijl wordt hier niet gevonden, en toch is alles in de schoonste harmonie. Antonio Rizzo van Verona, die in 1477 deze binnenplaats begon, had ongetwijfeld de bedoeling althans de oostelijke, zuidelijke en westelijke gevallen één ordonnantie te geven. Doch alleen voor zover de twee benedenverdiepingen betrft, welke met die op de Piazzetta overeenkomen, is het oorspronkelijk plan uitgevoerd. Het is eigenaardig dat, ofschoon de details vrij wel zuiver Renaissance zijn, toch in de arcades de spitsboog gebruikt is. De architectuur der buitenste gevallen heeft hier haar invloed doen gelden.

Alleen de oostelijke gevel is geheel volgens het plan van Rizzo uitgevoerd. De ontwerper heeft zich hier in het geheel niet aan de assen gestoord en de openingen boven elkaar geplaatst waar zij noodig waren. Toch is de onregelmatigheid volstrekt niet hinderlijk.

Bij de zuidelijke en westelijke gevallen is, voor het bovensteel, alle versiering vermaadt. Muren van gebakken steen met enkele grote laag-16e-eeuwse vensters, ziedaar de elementen der architectuur. Deze

toestand dagteekent van 1577, toen de zuidelijke en westelijke vleugels geheel uitbrandden. Niet minder dan vijftien bouwmeesters werden toen omtrent de herstelling geraadpleegd. Het plan van Antonio da Ponte, dat beoogde iederen vleugel van één zaal ter volle breedte te voorzien, werd aangenomen, en kwam in acht maanden tijds tot uitvoering. Men kan zich begrijpen, dat dit betrekkelijk kort bestek voldoende moet geweest zijn, als men ziet, hoe weinig ornamentatie werd aangebracht.

Het is kenschetsend voor den geest des tijds, dat met een dergelijke oplossing genoegen werd genomen. Had Jocopo Sansovino nog geleefd, hij had ongetwijfeld een rijker gevelordonnantie ontworpen. Maar Scamozzi, zijn opvolger, miste zijn gezag; de bouwkunst moest de vlag strijken voor de schilderkunst, die toen te Venetië zulke talentvolle beoefenaars telde, en die grote ruimten om te versieren verlangde.

De gevel aan de noordzijde is lager dan de drie andere. Men ziet de koepels der San Marco-kerk daarboven uitsteken. De beide onderste verdiepingen van het westelijk en de arcades van het oostelijk gedekte vertonen de architectuur van Rizzo, aan de westzijde gekroond door de smakkolle wijzerplaatsonlijsting, sinds 1580 door Battista Monopola gemaakt, aan de oostzijde voorzien van een al te zware reeks van vensters met frontons. De middenpartij van den noordelijke gevel vertoont den stijl der 15e eeuw. Met veel smaak zijn in het westelijk gedekte nissen geordonneerd, die in 1603 met beelden uit de oudheid werden gevuld.

De toegang naar de eerste verdieping van het paleis wordt gevormd door de Scala dei Giganti, dusgenoemd naar de twee grootsche beelden van Sansovino. Bijzonder fraaie putbekroningen, door Alberghetti da Ferrara en Niccolò de Conti in 1556 en 1559 gemaakt, zijn op de binnenplaats aanwezig.

Op de galerij aan de oostzijde worden biljetten verkocht, die voor 1.20 lire de persoon toegang tot het inwendige van het gebouw geven. Het paleis dient niet meer als zetel der regeringslichamen of als vorstelijk verblijf. Het is, als het Amsterdamsche stadhuis, niets meer dan een bezienswaardigheid. Langs de zoogenaamde Scala d'oro, door Sansovino van 1550—1558 gemaakt, gaan men naar boven. Deze trap is niet bijzonder breed, doch van rijke in stuc uitgevoerde ornamenten voorzien. In het bijzonder de pilasters en de tongewelven doen door hun versiering nog aan de 15e eeuw denken, en bewijzen, dat Sansovino aan de Florentijnsche manier trouw bleef, ook in een tijd toen reeds veel strenger voornemen in den smaak waren gekomen.

Nu komen wij in de zalen, die vermaard zijn om de pracht harer versieringen. Het zou mij te ver voeren, hier alles tot in onderdelen te bespreken, zoodat ik mij tot enkele opmerkingen wil bepalen.

Het geheel is mij niet medegevallen. Antonio da Ponte, ook gezegd Contini, de ontwerper van het architectonisch-decoratieve deel, was geen meester van grote betekenis. Hij stond als bouwmeester met boven de schilders, die de zalen versierden, doch was hun gehoorzame dienaar. De reusachtige schilderijen van zolders en wanden spande hij in vergulde lijsten eenvoudig op; slechts daar, waar de afmetingen al te groot zouden geworden zijn, zorgde hij voor eenige indeeling. Een zoo bescheiden optreden moge verdienst hebben in het oog van hem, die alleen om de schilderkunst en haar voortbrengselen geeft, als men zich herinnert, welke prachtige ensambles door de samenwerking van alle kunsten in

Lombardije en Toscane ontstonden, schijnt da Ponte's bescheidenheid geen deugd meer.

De meeste schilderijen, in de zalen aanwezig, zijn van Jacopo Robusti, die van 1518—1594 te Venetië leefde. Zijn vader was vervaer, tintore, van beroep, en daarom noemden de Venetianen den schilder „il Tintoretto“, het ververtje. Tiziano was zijn leermeester en aanvankelijk werkte hij in diens geest, doch weldra voelde hij zich ook tot Michelangelo aange trokken en trachtte hij diens tekening met de kleur der Venetianen te verbinden.

Tintoretto is in zijn werken zeer ongelijk. De grote zolderingen in de vestibule van het Dogepaleis, en in de Sala delle quattro porte, zijn wel goed gecomponeerd en getekend, doch het coloriet is weinig aantrekkelijk. Daarentegen zijn de vier schilderijen in het Anticollégio, waar de smidse van Vulcaen, Mercurius met de Gratiën, Bacchus en Ariadne, en Minerva met Mars zijn voorgesteld, meesterstukken in den volsten zin des woords. Maar het Paradijs, in de Sala del Maggior Consiglio, dat met zijn 200 M. oppervlakte het grootste schilderij in ohever vormt, dat ooit gemaakt werd, is stijl van compositie; de massa van heiligen en engelen maakt geen aangenamen indruk, terwijl van 't oorspronkelijk coloriet zoo goed als niets meer valt waar te nemen.

Een geheel ander kunstenaar is Paolo Caliari, die naar zijn geboorteplaats Verona, gemeenlijk il Veronese genoemd wordt. Hij leefde van 1528—1598, en wist de kleur der Venetianen met de edele opvatting der school van Rafael tot een geheel samen te smelten. Een fraai voortbrengsel van zijn kunst is de plafondschildering in de Sala del Collegio, die Venezia op haar troon met de rechtvaardigheid en den vrede voorstelt. De drie vrouwfiguren zijn met groot meesterschap in sterke verkorting getekend. Zij dragen de rijke gewaden, die in de 16e eeuw te Venetië mode waren. Ook de overige schilderijen van deze zoldering zijn van Veronese.

De beroemde „ontvoering van Europa“ in de Sala del Anti Collégio staat mijns inziens minder hoog dan andere werken van den meester, zoals bv. de schilderij in de Sala del Collegio, ter gedachtenis aan den slag bij Lepanto, of, in de grote zaal, de terugkeer der overwinnde Venetianen na den zeeslag bij Chioggia.

Het meest trof mij Veronese's zoldering-schildering, die den roem van Venetië verbeeldt. De stedemaagd zit tussen twee torens en wordt door de paam, den vrede, de overvloed en de gratiën omgeven. Lager zijn bogen, zuilen en balustrades geschilderd, die met edelvrouwen, ridders, geestelijken en de typen der verschillende volken, die Venetië bezochten, gestoffeerd zijn. Geheel onderaan zijn soldaten met gevangen, krigsbuit enz. geplaatst.

Men ziet in deze zaal verscheidene doeken, die door Heredes Paoli, de erven van Veronese, vervaardigd zijn. Deze erven waren des schilders broeder en twee zoons, die de „zaak“ op denzelfden voet na zijn dood voortzetten. Maar zij misten het talent van den effater.

Sommige der zalen van het Dogepaleis zijn voor architecten interessant omdat zij hen Palladio en Scamozzi, die hoofdzakelijk bekend zijn als theoretici, als decorateurs doen aanschouwen. De Sala delle quattro porte is door Palladio geordonneerd; men zou in de weelderige stucwerken, door Bombarda uitgevoerd, den strengen bouwmeester niet herkennen. De zaal van het Anticollégio is een werk van Scamozzi, die daar een zeer rijken schoorsteen heeft aangebracht.

De voormalige zalen van de Quarantia civil vecchia herbergen thans de vermaarde bibliotheek. In de Sala Bessarione zijn de fraaiste handschriften en wiegedrukken tentoongesteld. Hier vindt men het berouwde brevier van kardinaal Grimani, met zijn heerlijke Vlaamsche miniaturen, en de geillustreerde werken, door den vermaarden Venetaanschen drukker Aldus uitgegeven.

Natuurlijk verzuinden wij niet, ten slotte een bezoek aan de gevangenissen te brengen. De weg daarheen voert door de woonvertrekken van den doge, waar thans een rijke verzameling antieke beelden is opgesteld. Vooral de drie beelden van Galliers, die Attalos, koning van Pergamon, in 293 v. Chr. deed vervaardigen, munten door grote schoonheid uit.

De gevangenissen zijn sombere verblijven, zonder daglicht en met naakte muren. Het is niet waar, dat de gevangenen het daar zóó slecht hadden, als meestal wordt beweerd; uit de documenten blijkt, dat er zelvige bijzondere zorg aan hen gewijd werd. Maar de wijze van opsplitsing was, in ons oog althans, barbaarsch. Doch in den goeden ouden tijd dacht men daar anders over. In het voormalig raadhuis te Amsterdam, onder de grote burgerzaal, zijn ook gevangenissen, die men echter niet vertoont; zij zijn niet veel beter dan die te Venetië.

Het slot van het bezoek aan het paleis was de bezichtiging van de Ponte dei Sospiri, de brug der zuchten.

I stood in Venice, on the Bridge of Sighs,
A palace and a prison on each hand:
I saw from out the wave her structures rise
As from the stroke of the enchanter's wand,

Diese vermaarde regelen van Byron moeten als een staaltje van dichterlijke vrijheid worden aange merkt. Want op de brug der zuchten kan men niet koumen, wel erin, en uitzicht is daar in het geheel niet, wat men begrijpen zal, als men bedenkt, dat de brug diende om gevangenen over het kanaal van de gevangenis naar het paleis en vice-versa te voeren. In de brug zijn twee gangen: de ene was voor staatkundige, de andere voor gewone gevangenen bestemd.

De brug, die door één hoog gedragen wordt, is een werk van omstreeks 1600. Zij werd ontworpen door Antonio da Ponte, dezelfde die ook het Dogepaleis restaureerde en die blijkbaar meer constructeur dan esthetisch was. Want de brug staat esthetisch in niet het minste verband met de beide gevels der gebouwen die zij verbindt, ofschoon dit geen onoverkomelijke moeilijkheden zou hebben opgeleverd. De wijze, waarop men de lijsten heeft laten doodloopen, is al heel weinig fraai.

De gevangenis, die aan de oostzijde van het paleis ligt, is een werk van 1571. Zij is nog op het oogelijk in gebruik, en heeft eenvoudige rustiekvormen wat de benedenste en Dorische halfzuilen, met afwisselend driehoekige en segmentvormige frontons, wat de bovenste verdieping betreft. Men herkent hier den stijl van Scamozzi.

Misschien het schoonste gebouw van Venetië is de Libreria Vecchia, het meesterwerk van Sansovino, dat, tegenover het Dogepaleis aan de Piazzetta gelegen, mijnen lezers uit afbeeldingen ongetwijfeld bekend is.

Reeds in 1536 begon men met den bouw van dit paleis, dat echter pas in 1582 door Scamozzi voltooid werd. De eigenaardige lichtopeningen, die de Fransen „Venetianen“ noemden, geven aan dit gebouw een zeer sprekend karakter. Sansovino heeft zijn zuilen wel is waar geheel naar den regel gedetailleerd,

maar door de bovenste kroonlijst niet naar de daar ondergeplaatste Jonische zuilen, doch naar den geheelen gevel te proportionneeren, een wijzender gelukkigen greep gedaan. Men herkent den beeldhouwer in den rijkdom der plastische versieringen; maar ondanks den overvloed van ornamentiek kome de hoofdlijken overall goed uit.

Het gebouw wordt nu, met de daarlangsstaande Procuratie Nuove, als koninklijk paleis gebruikt. In de antisala bevindt zich een fraaie zolderbescildering door Tiziano, een allegorische voorstelling der wijsheid; het doek onderscheidt zich door een rijk colo ret. De voormalige bibliotheekzaal dient nu als halzaal; zij is door Veronese, Tintoretto en meesteren van minder betekenis beschilderd. Ook de stuc-versieringen hoeven hier het oog.

De Piazzetta dient als voornaamste aanlegplaats der gondels. Wij namen er een om ons naar de tegenover de stad gelegen eilanden te laten heengen. Ons eerste bezoek gold de isola di San Giorgio maggiore. Van hier heeft men het bekende gezicht op Venetië, met de Piazzetta, het Dogepaleis en de bibliotheek in het midden, Santa Maria della Salute ter linker en de Riva degli Schiavoni ter rechterhand. De witmarmeren gebouwen staken scherp af tegen de diepblauwe lucht; op den vostrand trachten de schepen van Chioggia het zachte zuilenwindje in hun gele zeilen op te vangen.

Vroeger behoorde het eiland aan de orde der Benedictijnen. Men heeft de kloosterbroeders echter verdreven en hun convent dient thans als kazerne voor de artillerie. Het is opmerkelijk, zoo dikwijls als men in Italië geestelijke gestichten aantreft, die nu voor militaire doeleinden gebruikt worden. Toch heeft men daar geen „Hervorming“ gekend en is de transformatie pas in onze eeuw geschied.

De kerk van San Giorgio maggiore is beroemd als een werk van Palladio. Mij is zij ondertussen niet medegevallen. De gevel met zijn vier kolossale halve zuilen is weinig organisch met de eigenlijke kerk verbonden. Hij is geheel blind en heeft, behalve den ingang tot het gebouw, slechts vier nissen met beelden als verlevendiging. Uit een esthetisch oogpunt zijn de halve frontons aan de zijden niet te verdedigen. Ook de buitensporig hoge pedestallen maken geen aangenamen indruk.

Zoals bij zooveel Renaissance kerken is ook hier alleen van den voorgevel werk gemaakt. De andere gevels zijn behandeld op een wijze, alsof niemand ze ziet zou. Ook de koepel is voor het uiterlijk der kerk van geen betekenis. Wanneer het gelsec van de Piazzetta gezien, toch een schilderachtig effect maakt, dan komt dit door de aansluitende kloostergebouwen en den 18e-eeuwsche campanile, welke dien van San Marco nabootst.

Het interieur der kerk is wel imposant, doch door gemis aan kleur wat kaal. Het plan vertoont een basiliek-aanleg met drie beuken, kruisbeuk in nissen eindigend, koepel boven het kruis, en een koor, dat door zuilen van de eigenlijke kerk is afgescheiden. Het interieur is streng naar de „orde“ gedetailleerd, doch eenigszins droog. Belangwekkend vond ik de rijke koorstoelen, met sijnwerk versiert, dat taferelen uit het leven van den H. Benedictus voorstelt. De groep van het hoofdaltaar, God den Vader door de vier evangelisten gedragen, scheen mij te theatraal.

De oude gondelier bracht ons nu naar het tegenoverliggend eiland, de Giudecca, waar wij Palladio's beroemden Redentore wilden zien. Dit eiland is, naar het schijnt, een der armste gedeelten der stad. Met

de vervallen huizen is een moderne meelmolen met silo's, op de westelijke punt gebouwd, in zonderling contrast. Toen Venetië bloesde, hadden de edelen op dit eiland grote tuinen en paleizen. Dit verklaart, hoe men de Redentore juist hier gebouwd heeft. Nu wonen op de Giudecca slechts visschers en fabrieksarbeiders.

De tempio del Redentore werd van 1577 tot 1592 uitgevoerd als votiefkerk, toen de pest meer dan 50.000 Venetianen ten grave had geslept. Ieder jaar wordt nog den 30 Mei de festa del Redentore gevierd, thans echter met minder pracht dan vroeger, toen de Doge en de grote raad aan de plechtigheid deelnamen.

De kerk geldt als het meesterwerk van Palladio. In haar aanleg herinnert zij aan San Giorgio; er is echter slechts één beuk met zijkapellen aanwezig en het transept is door twee nissen vervangen, zoodat, met de koornis, een plattegrondvorm ontstond, die aan dien van sommige Keulse kerken doet denken. De eigenlijke koornis wordt door vrijstaande zuilen begrensd; daarachter ziet men een tweede koor, bestemd voor de Franciscanen, wier kloosterkerk het gebouw was. Ook hier is weder alleen van den voorgevel werk gemaakt, die met composiete halve zuilen en pilasters versierd is. Palladio is echter bij deze façade in een nuchterheid verfallen, die ik van een zo vermaard man niet verwacht zou hebben. De reactie tegen de weekte van vroeger is hier te vergaan; de architect deed geen gelukkige greep, toen hij zijn reuzenportaal met halve zuilen en fronton tusschen de middeleste kolommen van den gevel wrong.

Het inwendige der kerk is wel imposant, doch kil en naakt. Beeldhouw- en schilderkunst hadden hier veel tot opluistering kunnen bijdragen. Maar de beelden, waarvoor de bouwmeester nissen bestemde, zijn achterwege gebleven. Om toch iets te maken schilderde men ze als „boerenbedriegers“ op planken, zonder daardoor echter de gewenschte illusie te verkrijgen. Ook enige altaarstukken zijn aanwezig, doch zij hebben door den walm der kaarsen veel van hun oorspronkelijke kleurenpracht verloren. Het bezoek aan den Redentore heeft mij de illusie ontnomen, als zou Palladio de grootste bouwmeester der 16e eeuw geweest zijn.

De tocht werd nu weer voortgezet naar de overzijde, het eigenlijke Venetië. Bij het varen vertoonde de kerk haar hoge massa nog eens, zonderling boven de nederige huisjes der omgeving uitstekend. De kade tegenover de kerk heet Fondamenta delle Zattere. In hare nabijheid liggen de kleine schepen van Chioggia voor anker.

Een der eigenaardigheden van Venetië is de talrijkheid der kerken. Bij het aan wal stappen zien wij er weer reeds dadelijk een voor ons, en wel Santa Maria del Rosario, in het plaatselijk dialect „I Gesuati“. De architectuur is die van omstreeks 1700, en het interieur zeer indrukwekkend. Hier leerde ik in Giovanni Battista Tiepolo een uitmuntend 18e-eeuwsch fresco-schilder kennen. Men zou bij het zien der gewelfbeschilderingen van zijn hand, even juist getoekend als schitterend van kleur, niet denken, dat men hier werk uit den vervaltijd der kunst voor zich had.

Meer naar het westen, aan deze zelfde kade, ligt de kerk van San Sebastiano, een werk uit het begin der 16e eeuw, beroemd om de versieringen, daar door Paolo Veronese aangebracht. De schilder was in 1555 uit Verona naar Venetië geroepen, om de zoldering

der sacristie te decoreren. Hij bracht hier de kroning van Maria en de vier evangelisten aan en begon in 1550 aan de zoldering der kerk zelve, waar hij Esther voor Ahasverus, de kroning van Esther en de triomf van Mordechai schilderde. In deze taferelen is de zuiverheid der omtrekken even bewonderenswaardig als de gemakkelijke penseervoering. Het coloriet is schitterend en toch harmonisch.

In 1557 werd het grote altaarstuk, Maria verbeeldend, voltooid. Daarna begon Paolo aan de fresco's tegen de muren, waarvan in het bijzonder die, welke op den H. Sebastian betrekking hebben, door de oorspronkelijke compositie en de levendige opvatting het oog boeien. Tegenover den ingang van het koor schilderde hij een deur, waardoor schijnbaar een monnik en een jonge neger binnen treden. Ook de orgeluiken en de grote schilderijen naast het hoofdaltaar behoren tot Veronese's beste werken.

Ik maakte in deze kerk een opmerking, die ik in vele andere gebouwen van Venetië kon herhalen. De eigenlijke koornis wordt door vrijstaande zuilen begrensd; daarachter ziet men een tweede koor, bestemd voor de Franciscanen, wier kloosterkerk het gebouw was. Ook hier is weder alleen van den voor-

gevel werk gemaakt, die met composete halve zuilen en pilasters versierd is. Palladio is echter bij deze façade in een nuchterheid verfallen, die ik van een zo vermaard man niet verwacht zou hebben. De reactie tegen de weekte van vroeger is hier te vergaan; de architect deed geen gelukkige greep, toen hij zijn reuzenportaal met halve zuilen en fronton tusschen de middeleste kolommen van den gevel wrong.

Het is te Venetië, als men te voet gaat, voortdurend noodig de kaart te raadplegen, want de doodlopende straatjes zijn velen. Hier is het echte volksleven te zien. De winkels hebben geen vensters en handel en bedrijf worden vrijwel in de open lucht uitgeoefend.

Wij volgden de Calle lunga, en sloegen toen een dwarsstraatje in, dat ons naar Santa Maria del Carmine bracht. Ook dit gebouw, op zichzelf misschien niet merkwaardig, heeft prachtige zolderbeschilderingen van Tiepolo.

Het Campo di Santa Margherita, waaraan deze kerk ligt, is een der grootste pleintjes van Venetië. Nu passerden wij een paar trapjesbrugjes over nauwe grachten en kwamen aan de Scuola di San Rocco, het prachtig gebouw van een dier geestelijke broederschappen, die in het oude Venetië zoo talrijk waren. De ligging van het monument, in een hoek, is niet bijzonder geschikt om den rijken marmeren gevel van Scarpafigino goed te doen uitkomen.

De vrome broederschap die het gebouw deed maken, bestaat niet meer. De Scuola is nu slechts een „bezienwaardigheid“ van Venetië, waar entree gescheven wordt. De zalen zijn van bijzonder grote afmetingen; Tintoretto heeft ze met 56 reusachtige schilderijen, tegen de muren en de zolderingen aangebracht, gedecoreerd. De bovenste zaal prijkt ook met een rijke lambrisering uit de tweede helft der 16e eeuw. De houtsnijder heeft zich hier allerlei spotterijen op de leden der broederschap veroorloofd. Zelfs Tintoretto werd niet gespaard. Men ziet hem

voorgesteld met een groten verfpot en een niet minder reusachtige kwast.

Baedeker zegt bij de vermelding der schilderijen, dat goed licht noodzakelijk is, wil men ze kunnen zien. Wij hadden een prachtigen zonnigen morgen, maar toch was het vrijwel onmogelijk de reusachtige doeken te kunnen genieten. Want waar zij niet tusschen de ramen gespannen zijn, hangen zij recht daartegenover. Het is haast onbegrijpelijk, dat Tintoretto met zulk een ongunstige plaatsing genoegen heeft kunnen nemen.

Evenals in het Dogenpaleis is de schilder ook hier zeer ongelijk in zijn werk. Het meest geslaagd is de kruisiging in de Sala dell' Albergo, die, goed van terzijde verlicht, een treffend effect maakt. In het bijzonder de groep om Maria, aan den voet van het kruis, is schoon gecomponerd. Tintoretto was een realist, wat vooral uitkomt daar, waar hij de kruisiging van de moordenaars schildert. De rechtsche is reeds aan het kruis bevestigd, dat door de Romeinsche krijgsknechten met inspanning van al hun krachten wordt opgericht. Het kruis van den linkerschen ligt nog op den grond; een soldaat is bezig met een drijfboor de gaten voor de nagels te boren, terwijl twee anderen den moordenaar in de gewenste houding trachten te leggen, waartegen hij zich met de kracht der wanhoop verzet.

Even realistisch is ook de kindermoord te Bethlehem afgebeeld. In het taferel, dat Magdalena in de woestijn voorstelt, toont Tintoretto zich een goed landschapschilder. Waar Mozes bij de koperen slang staat, zijn vooral de volksmassa's meesterlijk weergegeven. Maar misschien worden deze grote stukken toch nog overtroffen door de ontmoeting van Maria en Elizabeth, in de trapzaal geschilderd.

Het grote gebouw, waarachter de Scuola haast verscholen ligt, is het voormalig Franciscanerkooster. Het bevattende thans het archief der Venetiërsche republiek, welks oudste stukken uit de 9e eeuw afkomstig zijn. Wij bezochten dit gebouw niet, doch begaven ons aanstonds naar de kloosterkerk, Santa Maria dei Frari, een der meest vermaarde godshuizen van Venetië.

Van buiten gezien maakt deze kerk, in hoofdzaak een basiliek met kruisbeuk, geheel van gebakken steen in de 13e eeuw gebouwd, niet veel indruk. Het tamelijk rijke hoofdportaal in Renaissance-stijl geeft aan den gevel iets opgespukt, dat niet past bij den eenvoud van de rest.

Het inwendige der kerk deed mij aan dat der Hollandsche denken. De slanke zuilen tusschen de beukken, de gewitte, maar weinig heldere muren brachten het vaderland in herinnering. Het zijn de kunstwerken, die mij bevat, waardoor de kerk vooral beroemd is.

Niet al deze werken zijn van gelijke waarde. Zoo mag bv. het grafteken voor Tiziano, dat keizer Ferdinand van 1838 tot 1848 deed maken, vrij wel als mislukt beschouwd worden. Het is aan de noordzijde der kerk tegen een muur geplaatst en bestaat uit een soort van triomfboog, met den leeuw van Sint Marcus daarop. Onder de boog zit Tiziano met twee figuren naast hem; boven hem heeft men zijn voornaamste werk, het vroegere hoofdaltaarstuk der kerk..... in relief weergegeven! De schilderij is uit het gehouw verwijderd, doch wat heeft men nu aan een mahootsing, van dit wonder van coloriet..... in wit marmer?

Even weinig fraai vond ik het grafmonument van Canova, aan de andere zijde der kerk. De beeldhouwer had eigenlijk voor Tiziano ontworpen, doch toen hij zelf overleed, werd het ter herinnering aan zijn

nagedachtenis uitgevoerd. Men denkt zich een reusachtige piramide, met een soort van deur erin, waarboven twee engeltjes het borstbeeld van den overledene houden. Aan den voet van de piramide zijn verschillende figuren aangebracht, die echter door den kolossalen achtergrond geheel geëcrasched worden.

Hoe veel beter wist de 13e eeuw dergelijke gedenktekenen te maken! Het koor der kerk bevat er twee, die inderdaad meesterwerken mogen heeten. Het eerste is nog Gotisch en werd opgericht ter ere van den doge Francesco Foscari, die in 1457 overleed. In het tweede, waaronder de in 1473 gestorven doge Niccolò Tron rust, schiel Antonio Rizzo een rijk Renaissance-werk. Als zooveelen zijner tijdgenoten toont de ontwerper zich een even bekwaam bouwmeester als beeldhouwer.

De kerk bezit ook twee zeer beroemde schilderijen. Het ene is een altaarstuk in de sacristie, door Giovanni Bellini, van het jaar 1488. Maria zit daar op haar troon, door engelen en heiligen omgeven, terwijl de achtergrond door een rijke Renaissance-architectuur wordt gevuld. In dit stuk uit zich nog de vrome geest der 13e eeuw, maar toch zijn de figuren reeds eenszins werelds en daardoor kunnen zij als echt Venetiërsch gelden. Want het is een der eigenaardigheden van de grote meesters, die Venetië opleverde, dat zij het geestelijke en het wereldsche doorcunnen. Het coloriet van het stuk is rijk en warm, in de vleeschpartijen ziet men de eigenaardige grijze schaduwen, die voor Bellini kenmerkend zijn.

De andere schilderij, van bijzonder grote afmetingen, is een meesterstuk van Tiziano. De H. Maagd is hier door heiligen en leden der familie Pesaro omgeven. De meester heeft de symmetrische groepeering die eigen is aan de oudere Italiaansche schilders, laten varen, doch Maria aan de rechterzijde onder hoge zuilen geplaatst, terwijl de overige personen in groepen verdeeld zijn. Maria met haar kind zijn misschien ietwat werelds opgevat; zij vormen toch een schoone groep. De heiligen Petrus en Franciscus zijn zeer karakteristieke figuren. In de portretten herkent men Tiziano's groot talent voor dit onderdeel der schilderkunst. Vooral het meisje rechts, dat den beschouwer aanziet, is voortreffelijk. Het stuk verdient cens schoongemaakt te worden.

(Wordt vervolgd.)

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1892. Vergadering van 10 Mei 1892.

Na opening der vergadering en lezing der notulen werden de ingekomen stukken behandeld, waaronder bewijzen van instemming met het adres aan den Minister van Binnenlandsche Zaken betreffende de Eijkens-academie van het Schilderkundig Genootschap „Pulchri Studio“ en de vereeniging „Arti et Industriae“, beide te 's Gravenhage.

Vervolgens werd mededeseling gedaan dat de heer K. de Baszijn benoeming tot lid van het bestuur heeft aanvaard. Hierna werd het woord gegeven aan den heer A. J. G. van der Steek, lidbrounsch schilder, tot het houden van zijn bijdrage: „Hoe doen zich kunstwerken aan ons oog voor, in verband met myopie en kleurenblindheid“. Spreekster zette breedvoerig uiteen de samenstelling van 't oog, de kortzichtig- en verzwindheid, de gedeeltelijke of geheele kleurenblindheid, daar volgens spreker de wetenschap daaraan een plicht is voor hem die beschouwen en oordelen wil.

Hierna begon spreker een uiteenzetting te geven van al de verschillende punten, waarmee rekening gehouden moet worden, om met oordeel een kunstwerk te kunnen veroordelen of te prijzen. Een hartelijk applaus en een woord van dank uitgesproken door den vice-Voorzitter, de heer W. van Boven, bewees den spreker dat zijn lezing met aandacht gevolgd was.

Hierna kwam 't hoofdpoint van de agenda aan de orde, namelijk het kiezen van een nieuwe voorzitter uit 't bestallige bestuur. Met 14 stemmen tegen 8 op den heer Van Boven, werd gekozen de heer K. P. C. de Baszijn, welke uitdag met applaus werd begroet. De heer De Baszijn aanvaardde zijn benoeming, heelwel be-

twijfelend of hij de geschiktheid en kracht zou hebben een dergelijke zware taak te aanvaarden en eindigde met de leden op te wachten hem steeds zijne toestemming aan te wijzen, daar dit het grootste bewijs zou zijn dat de leden teres zijn vrienden zouden zijn. De heer Van Beurten wenste de heer De Bazel, zamen met het bestuur, gelijk met zijne besoekeling en de heer Joseph Cuyper, deel namens de leden.

Vervolgens werd als redactielid gekozen de heer Joseph Cuyper, waarna de zeer geanimeerde vergadering gesloten werd.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van Zaterdag 29 April 1899.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen werden de heren Casparie en Bebingh als lid aangenomen. Vervolgens wordt het woord gegeven aan den heer J. B. Jager, die tot rapport voorleest van 18 ingekomen ontwerpen op de prijsvraag: "Ontwerp van een diploma voor de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen". Het ontwerp met het motto Rood, Geel, Blauw verkreeg 16 punten; Belooning 14½; A. X. 14½; Bonnial 12½; Amstel 12; Oude 11½; Zwart, Geel 10½; M. X. 10; Kunst 10; Kunst II 10; Klaver 8; A. W. S.; Wilde Rose 7; Diploma 6; Ardjenoë 5; Excluks 5; Keus is macht 4.

De prijs van f 40 wordt toegekend aan den heer P. Doorn, leeraar aan de Ambacht- en Burgeraarschool te Alkmaar, en de premie van f 15, door het lot bedist, aan den heer I. Koch, architect te Zwolle.

Daar over 'algemene' het gehalte van de ontwerpen niet van dien aard is, om ze voor het publiek tentoon te stellen, wordt er besloten, hierop in de volgende vergadering terug te komen, waarop door het instituut ook voorstellen zullen worden gedaan, om het nu als diploma der Vereeniging uitgekozen ontwerp al of niet te laten drukken.

Na voorlezing van deze vraag uit de vragenbus, waarin de wenschelijkheid van een geschikte regeling in de circulatie der bouwkundige weekbladen uitgesproken wordt, sluit de Voorzitter der vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Woensdag 17 dorser te 10½ ure, zal de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst in het maatschappelijk gebouw hare algemene vergadering houden. Behalve de gewone werkzaamheden en de behandeling ouder wetenschap, staat ditmaal op de agenda: "Inleidend woord voor het bezoek aan het nieuwe Entrepotdok en de havawerken van Amsterdam, door den heer C. L. M. Lambrecht van Hiltsem, directeur van publieke werken van Amsterdam". Daarna zal een tocht worden gemaakt naar de in uitvoering zijnde werken ten behoeve van den handel in de Haven, aan de Handelskade, de IJkade, de Krikkade, het nieuwe Entrepotdok en den granaat van de heeren Korthals Altes.

— Den 23 April werd op Zorgvlied een gedenkteeken onthuld op het graf van den heer Martin Kalf, den redacteur van het "Haarlemsblad", die juist een jaar geleden onder grote belangstelling ter restte werd gelegd. Het gedenkteeken, dat door samenwerking van enige vrienden tot stand kwam, bestaat uit een opstaande steen, voorzienig met rankenbewerking, en waarop een medaillon met de wapenkundige wapens van Martin Kalf in brons is aangebracht. Het ontwerp van den architect Eduard Cuyper werd door de heeren Van den Bosch en Crevels uitgevoerd.

Namens de vrienden van den overledene, die in grootten getale aanwezig waren, sprak notaris J. F. Herbrichs enige eenvoudige, hartelijke woorden, waarop de oude zoon, de heer Jan Kalf, antwoordde.

— Naar "De Ingenieur" uit goede bron mededeelt, hebben de arbiters, in zake de geschillen tuschen de Nederlandse Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij en de firma J. C. van Hattem & Co., aannemers van een gedeelte der spoorwegwerken in de Zuid-Afrikaansche Republiek, genoemde firma in het gelijk gesteld.

ROTTERDAM. Voor de betrekking van adjunct-directeur der gemeentewerken afdeling (vacature-Nissewaard), komt ernstig in aanmerking de heer A. C. Burgdorffer, te-luitenant der genie te Haarlem.

ARNHEM. Naar wij vermoeden, heeft de heer M. A. van Idsinga, hoofdingenieur van den provinciale waterstaat in Gelderland, als zoodanig zijn oervol ontzag aangevraagd.

Delft. De Minister van Binnenl. Zaken heeft bepaald dat de commissie, belast met het afnemen der examens B volgens art. 60 en C volgens de art. 61—62 der wet van 2 Mei 1863, voor het jaar 1899 hierder-stads zitting zal houden en is benoemd tot lid en voorzitter dier commissie J. F. W. Conrad, oud-hoofdingenieur van 's Rijks waterstaat te 's-Gravenhage; tot leden: Dr. P. Arnostein, Dr. H. Behrens, P. van der Burg, J. Cardinal, H. Cug, J. Grasdael, E. Gugel, N. H. Henket, H. J. Heesink, Dr. S. Hoogewerff, A. Hoet, G. J. Morre, Mr. B. H. Pekelharing, H. A. Ravenek, Dr. C. A. Scholten, Dr. J. L. C. Schroeder van der Kolk, J. A. Snijders U. Jr., Dr. P. Zeeman Gx, hoogleraren aan de Polytechnische School; Dr. M. de Haas, J. A. van der Kloss, Dr. G.

Schouten, T. K. L. Suyterman, G. J. van Swaay, hoogleraren aan de Polytechnische School; W. K. Behrens, ingenieur van den waterstaat te 's-Gravenhage; J. D. Donker Duys, directeur der Samarang-Java Stoomtram-maatschappij, te 's-Gravenhage; J. C. Dijkhoorn, werktuigkundig ingenieur te Fijenoord; S. G. Everts, hoofdingenieur aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, te 's-Gravenhage; A. C. C. G. van Hemert, leeraar aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda; H. van Hoornen Hzn, werktuigkundig ingenieur te Hof van Delft; B. Hoogenboom, hoofdingenieur van den waterstaat te 's-Hertogenbosch; Dr. N. P. Kapteyn, leeraar aan de eerste hogere burgerschool met driejarigen cursus te Amsterdam; C. J. van Loon, mijnen-ingeneur, 2de klasse te Amsterdam; W. C. Metzelaar, ingenieur architect van de gevangelijnen en rechtsgebouwen, te 's-Gravenhage; Dr. I. A. C. Oudemans, lid van de Rijkscommissie voor gradmeting en waterpassing, te Utrecht; J. W. Tideman, inspecteur der Nederlandse Vereeniging van assuradeurs te Amsterdam.

— Den 15e dorser nomen de examens, bedoeld als B in de wet op het Middelbaar Onderwijs, een aanvang. In het geheel wordt daaraan deselven door 339 candidaten, als:

175 voor het 1ste gedeelte,
117 " " 2de "
47 " " geheele examen.

HEERL. De Gemeenteraad heeft het voorstel van den heer Schotel, ingenieur, en de aannemers Van Noordenne en Van Veldeno, om een nieuw waterotor te bouwen, mits de geschatte f 10,000 bijdrage in de kosten, aangenomen.

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit is benoemd tot ingenieur 2e kl voor het stoomwater, de aspirant-ingeneur A. C. van de Stadt.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot baltegezwoen opzichter: P. S. van Teekalenburg en C. Verburgh, te 's-Gravenhage, bij den bouw van een brug over de Oude Maas te Spijkenisse; W. H. N. van der Heyden, te Arnhem, bij de herstelling van de Wilhelminasluis te Vianen en H. J. Marman, te Zwolle bij de weg na Oosterhof.

— Bij kon. besluit is benoemd tot architect 1e kl. G. J. Bruins, thans architect 2e kl.

— De Raad te Alkmaar benoemde tot directeur aan de berghavenschool H. van der Hoy, onder-directeur van de ambachtsschool te Leeuwarden; met den benoemde stond de heer F. A. W. van Hardewijk te Amsterdam op de voorfracht.

— De civil-ingeneur A. K. Zweido, te Middelburg, is benoemd tot tijdelijk adjoint-ingeneur bij de werken aan het kanaal door Zuidholland.

— Tot directeur-boekhouder der gasfabriek te Wormerveer is benoemd de heer P. N. Lahijn, te Gouda.

— De hoofdingenieur Van Boek wordt verplaatst naar de maritieme directie te Hollandsch IJssel en aan het departement van Marine vervangen door den te benoemden hoofdingenieur Wijns.

— Tot hoofdopzichter der "Noordbrabantsch-Duitsche Spoorwegmaatschappij", standplaats Geleen, is benoemd de heer C. P. Grönert, opzichter der Staatspoorwegen te Sittard.

— De heer Jhr. C. van Foreest, gelijktijdig benoemd tot fabrieksdirecteur van het grootwaterschip van Woerden en gemeente-architect te Edam, heeft, naar wij vermoeden, laastgenoemde betrekking aangenomen.

— Bij kon. besluit is benoemd tot opzichter-toekenaar bij den raad van toezicht op de spoorwegdiensten G. Dirksen.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Ingenieur bij de gemeentewerken te Utrecht. Jaarwedge f 2000 à f 3000. Adres den Burgom. vóór 16 Mei. (Zie advert. in het vorige nr.)

— Bouwkundig opzichter-toekenaar te 's-Gravenhage, die als chef de bureaux kan optreden. Adres lett. G. H. Bureau derze. (Zie advert. in het vorige nr.)

— Leeraar in het handtoeken en leeraar in het boottoeken en leeraar aan de Kon. School voor mitige en beeldende kunst te 's-Hertogenbosch. Jaarwedge voor elk ± f 750. Adres vóór 29 Mei aan den Burgom. voorzitter van het bestuur der school.

— Werktuigkundig teekenaar bij de Petroleummaatschappij "Mostra Enim". Adres Doelenstraat 12—14, Amsterdam.

— Constructeur-teekenaar aan een machinefabriek, vertrouwd met überconstructies en bekwaam zelfstandig te werken. Adres nr. 12391, Bureau N. Rot. 12.

— Associé of teekenaar tegen vast salariss. Adres lett. N. M. Bureau derze. (Zie advert. in het vorige nr.)

— Bouwkundig teekenaar, goed detailist, voor 3 maanden. Salaris f 75 per maand. Adres lett. H. P. 369, Adres v. d. D. 12.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Pekin.

Hoochdagen voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Berchem.

Speciaaliteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-Inrichtingen.

Shanks Clossets zijn nog niet overtroffen. — Privateen Badwijken, Douches, WC's, Wasbakken, Urinoirs, enz. — VENTILATIE en CLOOSEN.

Belast zich met de plaatting en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.

Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederkoopers genieten het gebruikelijke recht.

van **hout** en **staal**, in verschillende constructies. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij

W. W. M. SCHOLTE,

Fabriek, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den Staat).

Op **Woensdag den 24 Mei 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 165.

Het maken van de Gronden en Kunstwerken, het uitbreiden en wijzigen van Sporen en Wissels, het opruimen en maken van Gebouwen en Inrichtingen, het maken en opruimen van Hulpwerken en het verrichten van diverse werken, ten behoeve van de uitbreiding van het station HENGELO (O.).

Begroting f 1.695.000.

De besteding geschiedt volgens § 458 van het bestek.

Het bestek ligt van den Isten Mei 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Ingenieur G. W. VAN HEUKELOM, te Hengelo, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 7.50 (sonder de tekeningen tegen f 2.50).

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voorzien van den Staten Mei 1899.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 12den Mei 1899, ten 10.30 ure voormiddag (West-Europese tijden).

Utrecht, den 25sten April 1899.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 29 Mei 1899**, v.m. 10 ure: **Anleggen van wegen en vloeiende op het terrein beweten de Bommel enz.**

Op **23 Mei 1899**, v.m. 10 ure: **Uitvoeren, veranderingen en onderhoudswerken voormalig Stationsgebouw.**

Nederlandse Handel-Maatschappij.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van 's-BOSCH, zullen in het openbaar

AANBESTEDEN:

1. Op **18 Mei 1899**, v.m. 10 ure: **Anleggen van wegen en vloeiende op het terrein beweten de Bommel enz.**

2. Op **23 Mei 1899**, v.m. 10 ure: **Uitvoeren, veranderingen en onderhoudswerken voormalig Stationsgebouw.**

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp. à f 2.50 en f 1.90 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in logo voor 10. op daartoe te doen verzoek, en voor 20. op 19 Mei e.k. namid. 1½ ure.

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en resp.

Associé of Teekenaar.

Een gehuwd Persoon, in het bezit van kapitaal, geheel op de hoogte van de vervaardiging van

Glas inlood,

wenscht in onderhandeling te treden met een daarvoor bekwaam Teekenaar, om eventueel een associatie aan te gaan of bij steller dezer, tegen vast salaris, geplaatst te worden. Br lett. N.M., Bureau dezer Courant.

Nieuw! Nieuw!

SCHRAMM's

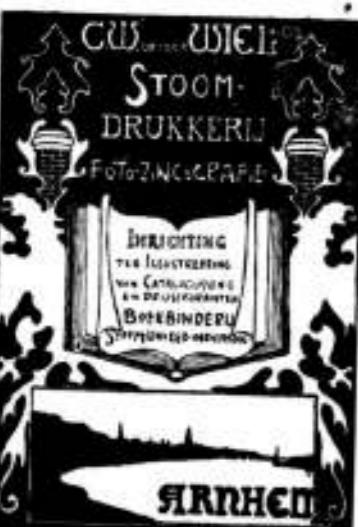
Patent Acetylene gas.

Geelt schoonste
Generatoren voor verlichting van VILLA's of afgelopen gebouwen worden, onder de grootste mogelijke garantie, van af 6 lichten tot uiterst blikken prijs geleverd. Belangrijk goedkooper dan Petroleum, Elektrische of andere verlichting.

Absoluut nieuwste constructie.
Generaal vertegenwoordiger.

J. THUS.

(2) **Installateur,**
WEESP.

GEBR. VAN DER VLIEF
Uitgehandelaars te Amsterdam.

Staal-, Plaat-, Band-, Hoek en T-lijzer enz.
Stalen Balken in verschillende producten en lengten.

Vijlen en gesloten Staal uit de fabriek van Gebr. Böhl & Co. te Weenen, almede CHRISTIANIA STEEL Hoefnagels.

KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machines, Stoomketels en Constructiefabriek. Scheepshouwwerf met Dwarsheiling, lang 50 M. Stoombooten, Bagger- en Spoorwegmateriale. IJzer- en Kopergieten. Zware en Lichte Stalen werken. Ankers, Ijzeren en Stalen Kettingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas.

Stoomtimmerfabriek

„ZWEEDEN”

D. LAUTENBACH & C°.
UTRECHT.

ARCHITRAVEN en LIJSTEN in voorraad; PROFILLEN gratis verkrijgbaar.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkooistraat
straat 64 b, d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERTKUITEN

GEBR. HESSE, Damrak 68,
AMSTERDAM.

Leveren complete CLOSETINRICHTINGEN.
BADINRICHTINGEN.

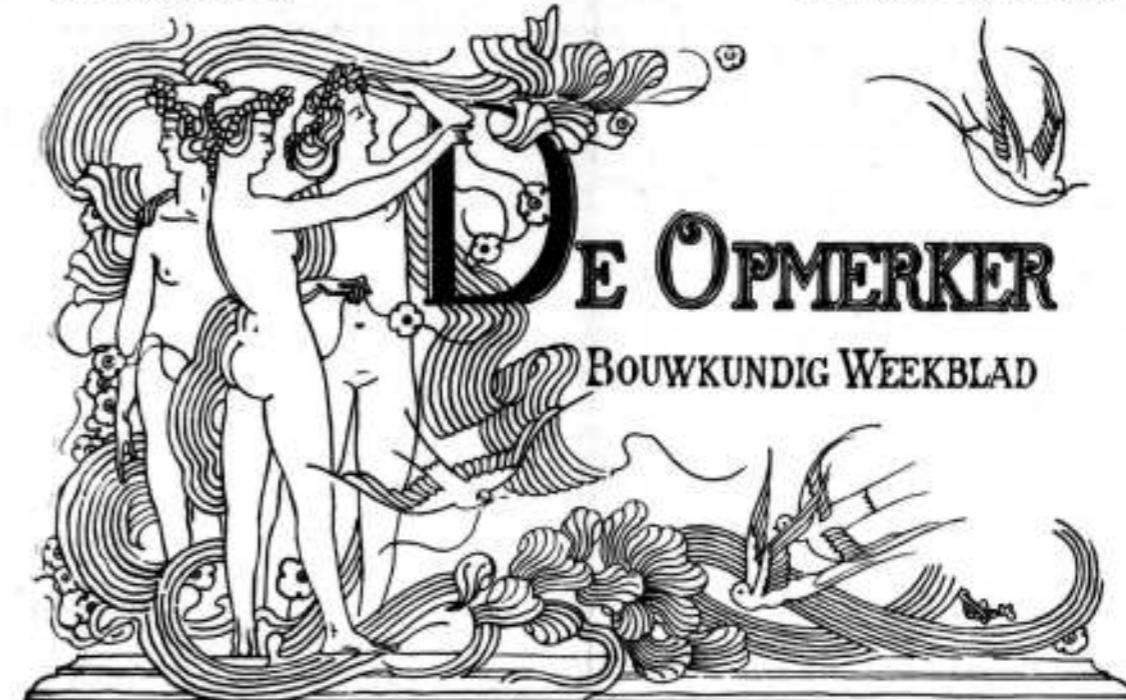
WASCHBAKKEN, GASORNAMENTEN enz. Tegen concurrerende prijzen.
Plaatsing en inrichting door geheel Nederland. Tekeningen en prijscouranten op aanvraag. Wederverkoopers ontvangen het gewone rabat.

„ANTI-STONE”. Beste en goedk. Reagens tegen Ketelsteen in Stoomketels.
Groote Kolenbesparing.
VANE & Co., Atlasworks, Amsterdam.

STOOTHOUTDRAAIERIJ EN ZAGERIJ
van het Broederhuis te Zeist.

Biedt zich beleefd aan tot het vervaardigen van alle
HOUTDRAAIWERKEN,
net en goed afgewerkt. Lage prijzen. Figuur- en Ornamentzagerij; Versieringen voor Veranda's, Tuinkassen, Balustrades, enz. enz.
Bij grotere partijen aannemelijke PRIJSVERmindering.

Ter drukkerij der Naamsloze Vennootschap „Het Vlaanderland”.

REDACTEUR: F.W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zde Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binneland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-mie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afroden-lijke nummers bij vooruitbetaling m.e. plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijssummer daaromder begrenzen; v. or elken regel meer f 0.15. Grote letters worden berekend naar plaatsmaat. Aanvullens van aankondelingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gekeken.

REISHERINNERINGEN.

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Venetie.

(Vervolg van bladz. 151).

Wij waren nu in het hart der Lagunenstaat en wilden nog enige gebouwen opzoeken, die uit een architectonisch oogpunt de aandacht verdienenden. Daarom gingen wij weer den doolhof van straatjes in en vonden na enig zoeken de Scuola di San Giovanni Evangelista, in het laatst der 15e eeuw door Pietro Lombardo voltooid. De motieven zijn hier half Gothic, half Renaissance; de details verraden een fijne smaak.

Door andere steegjes werd San Giacomo dall' Orio bereikt, een kerk uit de 12e eeuw, van gebakken steen en geheel Romaans, ofschoon later verbouwd, en in den Gothischen tijd van zijkapellen voorzien. Een dezer kapellen bevat een kroning der H. Maagd, door Lorenzo Lotto. De kleur der Venetianen is hier met het licht en bruin van Correggio vereengd.

Santa Maria Mater Domini is een dier betrekkelijk kleine Venetiaansche kerken, die in de 15e eeuw gebouwd, bij een eenvoudigen plattegrond een grooten rijkdom van details vertoont. De gevels dezer gebouwen sluiten steeds met een halven cirkel, blijkbaar een herinnering aan dien van San Marco. Platen van marmer in verschillende tinten zijn ter versiering aangebracht. Ook het interieur is rijk voorzien van altaarstukken, waarbij echter geen bijzonder interessante voorkomen.

Aan het Campo San Polo, met zijn voornaamsten gevel aan het kanaal van dien naam uitkomende, ligt

het Palazzo Corner-Mocenigo, door Michele Sammicheli gebouwd. Men zou niet zeggen, als men dit werk ziet, dat zijn schepper eigenlijk militair ingenieur was, die in dienst der republiek Venetië overal versterkingen aanlegde en die ook de uitvinder was van de bastions. Men denkt zich een hedendaagsch genie-officier belast met het ontwerpen van een vorstelijk paleis, en men zal erbied krijgen voor de veelzijdigheid der 16e-eeuwse meesters. Sammicheli heeft de klassieke vormen in al hun strengheid toegepast; er is iets majestueus in dit paleis, hetwelk nog treffender uitkomt door het onaanzienlijke der omgeving.

De dichtbijgelegen kerk San Polo schijnt oorspronkelijk uit de middeneeuwen afkomstig, zoals haar Gothic portaal bewijst. Omstreeks 1600 evenwel werd zij geheld naar den smaak van den toenmaligen tijd verbouwd.

Wij wilden nu, over den Ponte di Rialto, weder het oostelijk van het Canal Grande gelegen gedeelte van Venetië bereiken. Onze weg bracht ons langs verscheidene kleine kerken, als Sant' Aponal, met een fraai portaal, San Silvestro, San Giovanni Elemosinario en San Giacomo di Rialto. Wij stonden verbaasd over den rijkdom aan bedehuizen in een zoo betrekkelijk klein bestek.

De omgeving der Rialto-brug behoort tot de drukste gedeelten der stad. Op het pleintje aan de westzijde wordt de groentemarkt gehouden, waar het met zuideelke levendigheid toegaat. Aan de linkerhand verheffen zich de Fabbriche naove, waar nu de rechtbank zetelt. Sansovino heeft door dit werk getoond dat hij, ook als slechts bescheiden middelen tot zijn beschikking stonden, wat goeds wist te maken. Hij maakt de ingenieurs beschamend, die in onze eeuw de ijzeren vischmarkt bouwden, welke in deze omgeving ten eenenmale misplant is.

Associé of Teekenaar.

Een gebuwd Persoon, in het bezit van kapitaal, geheel op de hoogte van de vervaardiging van

Glas inlood,

wenscht in onderhandeling te treden met een daarvoor bekwaam **Teekenaar**, om eventueel een associatie aan te gaan of bij steller dezer, tegen vast salaris, geplaatst te worden. Br lett. N.M., Bureau dezer Courant.

Nieuw! Nieuw!

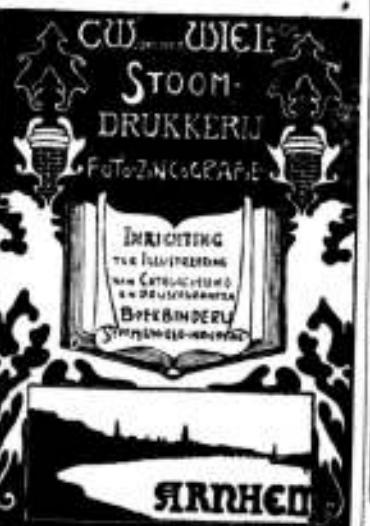
SCHRAMM's

Patent Acetylene-gas.

Generatoren voor verlichting van VILLA's of afgelopen gebouwen worden, onder de grootst mogelijke garantie, van af 6 lichten tot uiterst blijkende prijs geleverd. Belangrijk goedkooper dan Petroleum, Electrische of andere verlichting.

Absoluut nieuwste constructie. Generaal vertegenwoordiger.

J. THUS.
Installateur,
WEEPS.

GEBR. VAN DER VLIE
Uitgehandelaars te Amsterdam.

Staal-, Plast-, Band-, Blok en T-lizer enz.
Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vijlen en gesloten staal uit de fabriek van Gebr. Böhlen & Co. te Weener, alsmede CHRISTIANIA STEEL Hoefnagels.

KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machine-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Scheepsboorwerf met Dwarshelling, lang 50 M. Stoombooten-, Bagger- en Spoerwegmaterialen. IJzer- en Koporgleiderij. Zware en Lichte Stalen-werken. Askers, Ijzers en Stalen Kettingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas.

Stoomtimmerfabriek
„ZWEDEN”
D. LAUTENBACH & C°.
UTRECHT.
ARCHITRAVEN en LIJSTEN in voorraad; PROFILEN gratis verkrijgbaar.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkloosterstraat 64 h. j. Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.
Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET.
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, ENZ.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

GEBR. HESSE, Damrak 68,
AMSTERDAM.

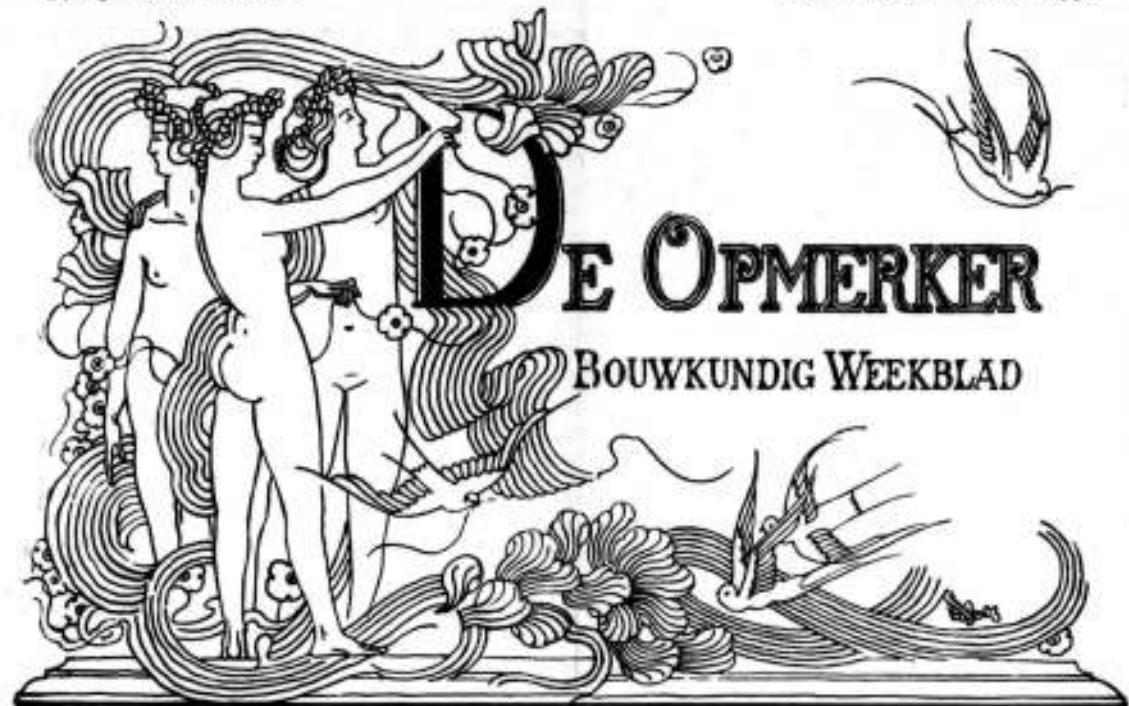
Leveren complete CLOSETINRICHTINGEN.
WASCHBAKKEN, GASORNAMENTEN enz. Tegen concurrerende prijzen.
Plaatsing en inrichting door geheel Nederland. Teekeningen en prijseschattingen op aanvraag. Wederkoopers ontvangen het gewone rabat.

“ANTI-STONE”. Beste en goedk. Reagens tegen Ketelsteen in Stoomketels.
Groote Kolenbesparing.
VANE & Co., Atlasworks, Amsterdam.

STOOMHOUTDRAAIERIJ EN ZAGERIJ
van het **Broederhuis te Zeist.**

Biedt zich bereid aan tot het vervaardigen van alle **HOUTDRAAIWERKEN**, net en goed afgewerkt. Lage prijzen. Figuur- en Ornamentzagerij; Versieringen voor Veranda's, Tuinhuisen, Balustrades, enz. enz. Bij grotere partijen aansmerklijke **PRIJSVERmindering**.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT Jia. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmeker, zde Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonneesprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling m. plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsprijs daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Grote letters worden berekend naar platvoets. Aanvrees van aansoekingen worden bij opgave van drie plantagen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Venetie

(Vervolg van bladz. 151).

Wij waren nu in het hart der Lagunestad en wilden nog enige gebouwen opzoeken, die uit een architectonisch oogpunt de aandacht verdienenden. Daarom gingen wij weer den doolhof van straatjes in en vonden na enig zoeken de Scuola di San Giovanni Evangelista, in het laatst der 15e eeuw door Pietro Lombardo voltooid. De motieven zijn hier half Gotisch, half Renaissance; de details verraden een fijnen smaak.

Door andere steegjes werd San Giacomo dall' Orio bereikt, een kerk uit de 12e eeuw, van gebakken steen en geheel Romaansch, ofschoon later verbouwd, en in den Gotischen tijd van zijkapellen voorzien. Een dezer kapellen bevat een kroning der H. Maagd, door Lorenzo Lotto. De kleur der Venetianen is hier met het licht en bruin van Correggio vereenigd.

Santa Maria Mater Domini is een dier betrekkelijk kleine Venetiaansche kerken, die in de 13e eeuw gebouwd, bij een eenvoudigen plattegrond een grooten rijkdom van details vertoont. De gevels derzer gebouwen sluiten steeds met een halven cirkel, blijkbaar een herinnering aan dien van San Marco. Platen van marmer in verschillende tinten zijn ter versiering aangebracht. Ook het interieur is rijk voorzien van altaarstukken, waarbij echter geen bijzonder interessante voorkomen.

Aan het Campo San Polo, met zijn voornaamsten gevel aan het kanaal van dien naam uitkomende, ligt

het Palazzo Corner-Mocenigo, door Michele Sammicheli gebouwd. Men zou niet zeggen, als men dit werk ziet, dat zijn schepper eigenlijk militair ingenieur was, die in dienst der republiek Venetië overal versterkingen aanlegde en die ook de uitvinder was van de bastions. Men denkt zich een hedendaagsch genie-officier belast met het ontwerpen van een vorstelijk paleis, en men zal eerbied krijgen voor de veelzijdigheid der 16e-eeuwsche meesters. Sammicheli heeft de klassieke vormen in al hun strengheid toegepast; er is iets majestueus in dit paleis, hetwelk nog treffender uitkomt door het onaanzienlijke der omgeving.

De dichtbijgelegen kerk San Polo schijnt oorspronkelijk uit de middeleeuwen afkomstig, zoals haar Gotisch portaal bewijst. Omstreeks 1000 evenwel werd zij geheel naar den smaak van den toenmaligen tijd verbouwd.

Wij wilden nu, over den Ponte di Rialto, weder het oostelijk van het Canal Grande gelegen gedeelte van Venetië bereiken. Onze weg bracht ons langs verscheidene kleine kerken, als Sant' Aponal, met een fraai portaal, San Silvestro, San Giovanni Elemosinario en San Giacomo di Rialto. Wij stonden verbaasd over den rijkdom aan bedeluizen in een zoo betrekkelijk klein bestek.

De omgeving der Rialto-brug behoort tot de drukste gedeelten der stad. Op het pleintje aan de westzijde wordt de groentemarkt gehouden, waar het met zuidelijke levendigheid toegaat. Aan de linkerhand verheffen zich de Fabbriche nuove, waar nu de rechtkant zetelt. Sansovino heeft door dit werk getoond dat hij, ook als slechts bescheiden middelen tot zijn beschikking stonden, wat goeds wist te maken. Hij maakt de ingenieurs beschaamd, die in onze eeuw de ijzeren vischmarkt bouwden, welke in deze omgeving ten eenenmale misplaat is.

Het Canal Grande heeft over zijn grootste lengte geen kaden, doch bij de Rialtobrug zijn ze, als Riva del Vino en Riva del Carbone aanwezig. Men heeft van hier een goed gezicht op de zeer eigenaardige overbrugging, die eeuwen lang de enige verbinding tusschen de oostelijke en westelijke helft der stad vormde, en die eigenlijk uit één breede marmeren hoog bestaat, die ongeveer 30 M. spanning heeft. Als versiering van dien boog is de groetenis des engels gemaakt. Links komt Gabriel aangevlogen, op den sluitsteen is de duif des H. Geestes gebeiteld, rechts kniekt Maria in ootmoedige houding.

De breedte van de brug is ongeveer 25 M., en in vijfenv verdeeld. De beide buitenste en het middelste gedeelte dienen als passage voor de voetgangers, de overige worden ingenomen door twee rijen winkels, die als het ware een kleine galerij vormen. In het geheel zijn vier en twintig van dergelijke kleine magazijnen aanwezig. In het midden vormen zij een portiek, van waar men een uitzicht op het kanaal heeft. Ondanks den helderen zonneschijn leek ons het Canal Grande somber en doodsels. Bij betrokken lucht of regen moet dit nog erger zijn; droegestigheid, ziedaar het eigenlijk karakter der stad. Een vergelijking met de Heeren- of Keizersgracht te Amsterdam valt niet in het voordeel van Venetië uit. Men hoort geen rijtuig ratelen, stil glijden de gondels over het lichtgroene water. Slechts het geschreeuw der gondeliers en het fluiten der vaporeschi of havenschootjes brengt enig leven in de brouwerij.

Ofschoon het kanaal tot een gondeltocht uitnodigde, stelden wij dien tot later uit, om eerst een wandeling door het oostelijk deel der stad te doen. De meeste reizigers wandelen te Venetië weinig of niet; zij bepalen zich tot varen, en ofschoon de talrijke kanalen ruinschoots gelegenheid geven om op de voornameste punten te komen, vele belangwekkende monumenten kan men alleen te voet bereiken. De afstanden zijn te Venetië niet bijzonder groot, als men maar steeds de kaart raadplegt en zich niet door den doodlof van straatjes in de war laat brengen.

Noordelijk van de brug ligt de kleine kerk San Giovanni Crisostomo, in de 13e eeuw door Sebastiano da Lugano begonnen, en later door Moro en Tullio Lombardo omstreeks 1480 voltooid. De kerk is ongeveer vierkant en heeft in het midden een koepel van misschien 8 M. middellijk, die door vier pijlers gedragen wordt; de kerk heeft overigens tongewelven, alceit het koor vertoont een houten zoldering. Het interieur is zeer schilderachtig; men ziet daar een der beste schilderijen van Sebastiano del Piombo, den H. Chrysostomus, in een hock schrijvende en door heiligen omgeven. Het stuk, dat niet best onderhouden schijnt, is in de eerste manier van den meester en doet in schittering van kleur niet voor Giorgione onder. Ook van Giovanni Bellini bevat de kerk een uitmuntende schilderij. De H. Hieronymus is hier in een prachtig rotsachtig landschap verbeeld, met de HH. Augustinus en Christoffel naast hem. Het is van het jaar 1513, en Bellini was toen reeds zeven en twintig jaar. Maar de uitmuntende tekening en het slatterend, harmonisch coloriet verraden den grijsaard geenszins.

Tot de schoonste gebouwen van Venetië behoort Santa Maria dei Miracoli, in 1480 door Pietro Lombardo begonnen. De gevel is met twee rijen pilasters versierd, waarvan de benedenste een hooggestel dragen en de bovenste door bogen verbonzen zijn. De bekroning geschiedt door het bekende half cirkelvormige fronton, dat den gevel wel eenigszins drukt, tusschen er vijf grote ronde vensters in aangebracht

zijn. De geheele façade is met marmeren platen bekleed.

De kerk heeft slechts één buik, die met een houten tongewelf is afgedekt, welks caissons sierlijk besneden werden. Het koor bezit een koepel en eindigt in een nis. Bijzonder schoon is het beeldhouwwerk van de kooraftsluiting.

Ook in dit stadsgedeelte wemelt het van kerken, die althans een vluchtig bezoek wel waard zijn. Santi Apostoli vertoont in de kapel der familie Contar een pronkstuk van de bouwmeesters en beeldhouwers Lombardi; Santa Maria dei Gesuiti is een werk uit den Barok-tijd met Tiziano's marteling van den H. Laurens, die wat al te zeer op effect is berekend.

Moet men de kerk van San Sebastiano oproeken, om Veronese in zijn kracht te zien. Tintoretto's beste kunst bevattet de kerk van Santa Maria dell' Orto, een eenvoudig Gotisch gebouw in het noorden der stad, dat op geen gelukkige wijze gerestaureerd werd. In het koor derzer kerk schilderde Tintoretto in 1546 twee taferelen, het gouden kalf en het Laatste Oordeel. De beschikbare ruimte, vijftien meter hoog, doch trekkelijk zeer smal, bood den meester moeilijkheden, die hij met glans wist te overwinnen. Hij verdeelde de groepen van volk, die bij het eerste onderwerp onvermijdelijk waren, zóó, dat het was, als vond de gebeurtenis op den berg Sinai plaats. Het Laatste Oordeel vermaadt den invloed van Michelangelo's toen pas voltooid fresco. Maar hier verrijzen niet slechts de doden uit hunne graven, ook de zee geeft haar hout terug. Tintoretto's werk overtreft dat van den grooten Florentijn door de verdeeling van licht en duisternis; de compositie is echter minder gelukkig, omdat de Rechter der Wereld, de hoofdperson, te veel op den achtergrond geplaatst werd.

De Madonna dell' Orto is het Ultima Thule van Venetië; men kan daar niet verder omdat de Lagunen het voortgaan beletten. Hier dient dus omgekeerd te worden, om het oosten der stad te bereiken. Een gondel is nu welkom; voor een lire brengt zij ons naar de kerk van San Giovanni e San Paolo, een der meekwaardigste monumenten van Venetië.

Wij stapten af op het kleine plein voor de kerk, en zagen niet één, maar drie gedenkteekenen voor ons. Links de Scuola di San Marco, in 1485 door Martino Lombardo begonnen voor een geestelijke broederschap, doch thans als stedelijk ziekenhuis in gebruik. In het midden der kerk van San Giovanni e San Paolo met haar, helas sterke gerestaureerde baksteengevel. Rechts het vermaarde bronzen ruiterstandbeeld van Bartolomeo Colleoni, het meesterstuk van Verrocchio. De verhouding tusschen roos en ruiter is voortreffelijk; ook de fiere, strenge houding van den veldheer verdient niets dan lof. Slechts schijnt ons het voetstuk, hoe fraai van ordonnantie overigens, wat hoog, vooral met betrekking tot de geringe afmetingen van het plein. Opmerking verdient de plaatsing van het beeld; in onzen tijd zou men het gezet hebben daar waar de assen der kerk en der Scuola elkander snijden. Leopardi stelde het gedenkteeken terzijde op, en gaf daardoor aan het plein de noodige ruimte, terwijl hij tevens de gebouwen vrijliet.

De kerk van San Giovanni e San Paolo is een basiliek van gebakken steen, in Gotischen stijl opgetrokken. De architectuur, betrekkelijk eenvoudig, heeft geen opmerkenswaardige bijzonderheden, of men moet als zoodanig de flauwe helling der daken willen beschouwen.

Het gebouw dankt zijn vermaardheid aan de gedenkteekenen, die het bevat. Het gelijkt in dit opzicht op vele Nederlandsche bedehuizen. Maar er is toch

een opmerkelijk verschil waarneembaar, want terwijl de graftomben in ons vaderland hun betekenis ontlenen aan de faam van de overledenen, is het te Venetië de kunst, waardoor vele gestorvenen, die anders reeds lang vergeten zouden zijn, nog in onzen tijd genoemd worden. De geheele wereld kent den naam van De Ruyter, en zoó zich dien herinneren, ook al had Rombout Verhulst het grafeeken in de Nieuwe Kerk te Amsterdam niet gemaakt. Maar de naam van Andrea Vendramin zou gelijk onbekend zijn, als Alessandro Leopardi hem niet door een monument verewigd had.

Het gedenkteeken van den doge Vendramin is tegen den noordelijke muur van het koor geplaatst, en kan dus niet op grooten afstand gezien worden, terwijl ook het licht zeer hoog invalt, wat ongetwijfeld een nadecel is. Maar Leopardi heeft zich hierom blijvend in het gehel niet bekommerd. De ordonnantie van het werk, dat het jaartal 1479 draagt, is duidelijk naar de Romeinsche triomfbogen gevuld. De architectuur heeft de fijne details en de sierlijke arabskeden, die het kenmerk zijn der 13e eeuw. De talrijke beelden zijn even voortreffelijk opgevat als uitgevoerd. Toch heb ik een bedenking tegen het werk. De liggende figuur van den Doge schijnt mij te hoog geplaatst, zoodat zij niet goed te zien is. Ik geloof, dat het bij dit gedenkteeken was, dat Ruskin zich een ladder liet brengen, om den gestorven beter te kunnen zien; hij bewerkte toen, dat de achterste helft der figuur nu was gebleven, omdat zij toch niet in het oog viel, en ergerde zich daarnaan. Want:

*In the older days of art
Builders wrought with greatest care
Each minute and unseen part.
For the Lord sees everywhere.*

Ruskin betreerde het, dat in het laatst der vijftiende eeuw die dagen reeds eindigden.

De kerk is vrijwel geheel met grafeekens gevuld en het zou mij te ver voeren, ook zelfs maar de belangrijkste te bespreken. In het bijzonder de kunst der 14e en 15e eeuw is goed vertegenwoordigd. Een prachtig werk van Pietro, Antonio en Tullio Lombardo is het monument voor den Doge Pietro Mocenigo, die in 1476 overleed. In zijn hofdform is het gelijk aan de Florentijnsche grafeekens van dien tijd. Het beeldhouwwerk is zeer goed uitgevoerd; bij de reliefs is naar perspectievisch effect gestreefd en doet zich de smaak der 16e eeuw reeds gelden. Maar de fijn gedetailleerde architectuur is nog gehouwen als die der oudere meesters behandeld. Dit monument beslaat den muur zuidelijk van den hoofdingang; aan de andere zijde vindt men dat van Giovanni Mocenigo, die in 1485 stierf. Antonio en Tullio Lombardo hebben ook hier de tradities der kunst van Noord-Italië in ere gehouden.

Dat later de kunst achteruitging bewijst het grafeeken voor Luigi Mocenigo, boven den hoofdingang. Dit is een werk uit het laatst der 16e eeuw.

Maar het moet erkend worden, dat ook de 17e eeuw grootsche werken wist voort te brengen, al hebben zij een ander karakter dan de vroege. In de kapel van San Dominico gewijd, zagen wij zes bronzen reliefs, in 1670 gemaakt, die niet het volste recht meesterstukken mogen heeten. Zij zijn in 1670 door Mazza gegoten en overtreffen de meeste andere gelijktijdige werken door edele opvatting en voortreffijke uitvoering.

Ook de Cappella del Rosario, moedelijk van het koor gelegen, was vroeger zeer bezienswaardig, maar zij is in 1867 geheel uitgebrand, zoodat van de marmeren reliefs, door Alessandro Vittoria gemaakt, nog slechts verkalkte fragmenten overbleven. Toen de

brand uitbrak, was juist Tiziano's grote schilderij San Pietro Martire naar de kapel overgebracht, om hiersteld te worden. Ook dit meesterwerk ging verloren. Nu is op het altaar in de kerk zelve, waar de schilderij plaat te staan, een copie aangebracht. Het moet een prachtig stuk geweest zijn. Tiziano toont hier zijn kunst als landschapsschilder. Petrus ligt ter aarde en strekt helpeloos den arm naar zijn moontje uit; zijn begeleider neemt verschrikkelijk de vlucht. Een windvlaag doet de boomten wuiven, en de gewaden fladderen. De stemming van het landschap is uitstekend weergegeven.

Wij verlieten nu de kerk, om ons naar Santa Maria Formosa te begeven, een kerk die nu juist niet door haar bouwkundige schoonheid uitnimmt, maar die het beste schilderstuk van Jacopo Palma Vecchio bevat, de H. Barbara. Vlak bij den ingang zagen wij de Nieuwe Kerk te Amsterdam niet gemaakt. Maar de naam van Andrea Vendramin zou gelijk onbekend zijn, als Alessandro Leopardi hem niet door een monum-

ment verewigd had.

Architectonisch interessant is de kerk San Fantino, onstreeks 1500 begonnen. Het plan vertoont één lange buik, met kruisgewelven gedekt. Het door Sansovino gebouwde koor heeft een koepel, en is bijzonder edel van detail. Misschien de schoonste kerk uit de toe eeuw is San Salvatore, aan de Merceria, de drukke, doch smalle weg die de Piazza met de Rialtobrug verbindt, gelegen. Giorgio Spavento begon haar in 1500, doch zij werd pas in 1530 door Tullio Lombardo en Sansovino voltooid. Hier is de basilikale aanleg behouden, doch met koepels in verbinding gebracht. De middelbeuk heeft drie koepels met lantaarns, die uit een tongewelf opstijgen. Kleinere koepels zijn in de zijbeuken aanwezig. Het effect van het interieur is treffend, en zeker uniek. Men denkt zich drie Lombardische koepelkerken, zoals Bramante en zijn leerlingen ze maakten, aan elkaar, en men zal zich een voorstelling van de prachtige ruimte kunnen maken. De koepels spreken in de uitwendige architectuur niet veel. Aleen hun lantaarns komen het dak uit.

(Wordt vervolgd.)

BOUWKUNST AAN DE RIJKS-ACADEMIE.

Wij haalden niet gemeend, dat het niet de bouwkunst in hope aan de Rijks-academie zulk een vaart zou loopen. Maar nu, behalve Architectura ook de Vereeniging Arti et Industriae en het schilderkundig genootschap Pulchri Studio, om van minder vermaarde lichaamen maar te zwijgen, met alle geweld de bouwkunst aan gezegde academie willen onderwezen zien, moet de Minister van Binnenlandsche Zaken het bepaald genoeg krijgen. Want vooral wanneer "schilderkundigen" in gesloten geledezen optrekken is het veilig uit den weg te gaan.

Aleen de Maatschappij van Bouwkunst wil van bouwkunst op de Stadhouderskade niets weten; zij meent waarschijnlijk dat dit artikel in de Marnixstraat reeds voldoende vertegenwoordigd is. Delft heeft nog, als steeds sinds 1880, hare liefde; zij doet een oogje dicht voor de gebreken harer uitverkoome en wacht hare "reorganisatie" geduldig af.

Ook de schrijvers laten het onderwerp nog niet los. Al wat ten gunste van academisch onderwijs kan worden bijgebracht, wordt in kortere of langere artikelen aan de pers toevertrouwd. Wij, die met deze

dwperij voor het academische een loopje nemen, kunnen er slecht af. Onze vaardigheid met de pen wordt geklaft, omdat wij daardoor meer misleiden dan goed deden. Wat wij schrijven is ondoordacht, onze kunstverwachtingen deugen niet. Zoo althans oordeelt de heer van B. in het jongste nummer van „Architectura".

Het is ons een raadsel, hoe de wind van het academisme thans waaien kan uit den hoek der neogothiek. Van menschen als Cuypers, De Bazel, Lauwerlos hadden wij immmer een verdediging van academisch onderwijs verwacht. De middeleeuwen, wier "gemeenschapskunst" zij zoo bewonderen, kenden geen academien. Zelfs de beginnende Renaissance dacht nog niet aan zulke instituten.

De eerste academie van Berlende Kunsten werd in 1561 door Giorgio Vasari te Florence gesticht. Het onderwijs werd gegeven door Vasari en Francesco Salviati, om maar alleen de beide meestbrekenden te vermelden. De beste leerlingen waren Jan van Straten, die zich op zijn Italiaansch Giovanni Stradano noemde, Jacopo Zucchi, en Giuseppe Porta. Men zal echter bij de hedendaagsche kunstgeschiedschrijvers deze namen, die bij de tijdenooten zulk een goede klank hadden, ter nauwmoed vernoemd vinden. Had Vasari zijn boek over de kunstenaars der toe eeuw niet geschreven, ook hij zou vergeten zijn.

Moeten wij aan dien drang toegeven, dan doe ik dat noede en uitsluitend in qualiteit als voorvoeder van het Bestuur der Maatschappij.

Men vergat het Bestuur evenwel in deze zaak niet een belangrijk woord te hebben, en merkt dat het Bestuur verplicht is tegenover de leden rekeschap te geven van zijn handelingen in deze zaak, ook wat de oorzaak is geweest dat door mededeel van het Bestuur het Genootschap Architectura et Amicitia genoodzaakt was een nieuw contract te sluiten met den uitgever voor zijn weekblad en er van een samensmelting der organen geen sprake meer kon zijn.

Moeten wij aan dien drang toegeven, dan doe ik dat noede en uitsluitend in qualiteit als voorvoeder van het Bestuur der Maatschappij.

Ik wil beginnen met onze handelingen in zake het samensmelten der organen van de Maatschappij en A. et A. Alvorens het Bestuur van de Maatschappij voor te stellen tot initiatief te nemen om zich in verband met dat van A. et A. te stellen, heb ik mij als oud-lid van A. et A. overtuigd door gesproken met den Voorzitter, Bestuursleden of andere leden, dat een dergelijk samengaan niet onmiddellijk verworpen werd of een dergelijke combinatie onmogelijk zou genoemd worden en mocht ik bij een eerste conferentie met heile Bestuuren op 2 Dec. '97 constateeren, de opegezette wensch van allen, dat, wanneer de leden van beide Vereenigingen, zonder hogere contributie van uitgever en dergelijke blad konden krijgen, dit zeker in hun voordeel en belang is. Bij samenwerking der Vereenigingen kan, zowel qualitatief als quantitatief belangrijker werk geleverd worden dan elk voor zich nu wekelijks doet verschijnen.

Ik sprek verder den wensch uit, dat indien de besprekkingen tot geen resultaat mochten leiden en de zaak dus bij 't oorde blijft, of wel, dat één van beide gezelschappen op andere medewerking zint, dat zulks dan zinmer aanleiding moge zijn tot beschouwingen, waarvan eenne ververing of minder aangezame verbodding tusschen de Vereenigingen het gevolg zou kunnen zijn. Kan de oplossing gevonden worden, zouden wij dat gauwe zien in 't belang der respectieve leden. Mochten overwegende redenen de zaak dan aflatzen, dat dan ieder vrij blijve en elkaanders werk en stroeven gadesla zonder rancune.

Uit beide bestuuren is daarop een commissie benoemd, om de eventuele mogelijkheid eener samensmelting onder te overleggen, en werden successievelijk besproken: de onmiddellijke gevolgen einer combinatie; de extra kosten voor beide vereenigingen door grotere oplage; winstaflevering van opbrengst der advertentieën (die nu in 2 bladen verschijnen) meerdere en dergelijke stof en toe die te salarissen, platen, illustraties, enz. Verder de belangen van de leden en de bestuursleden voor alle vereeniging op zichzelf beschouwd; het verband tusschen uitgever, medewerkers, lospende contracten enz., redactie, hoofdredactie, zetel van het bureau, enz. enz.

De heer Van der Kooij, redacteur van het technisch gedeelte, was zoo welwillend over te komen en onze vergadering van 3 Febr. bij te wonen. Om goed geprepareerd op die bijeenkomst te verschijnen, deelde ZEd. te voor, 24 Jan. '98, zijn onpartijdige beschouwingen in een rondbeschrijven mede aan aan al de bestuuren, zoodat ZEd. schreef:

Tot mijn verwondering moesten wij op die bijeenkomst mededeel, dat die beschouwingen alleen bij A. et A. hadden gedurende en niet waren doorgesonden.

Besloten konden toen niet genomen worden, ook hij ontstentis van den Voorzitter, en maakten wij latsschen kennis met daanzes inzame eigenaardigen toestand, waarin zich A. et A. tegenover de voor haar blad werkzaam bevindt.

In een volgende bijeenkomst bracht de Voorzitter van A. et A. berekeningen mede over de financiële mogelijkheid van uitvoering en werd ons daaraan een schema toegesteld, terwijl wij immadeel met enen uitgever bernadisaagden en ook een financieel plan opzetten.

Allerlei omstandigheden en niet het meest mijn langdurige ongesteldheid waren oorzaak, dat onzergaande een nieuwe bijeenkomst werd belegd, tot geheel onverwacht het adres uit Haarzuilen de gemeederen in beweging bracht.

Daar wij daardie ook lazen van een nieuw op te richten Bondsorgan, een weekblad, officieel Organ van de Vereenigingen enz., namen wij natuurlijk een afschietende houding aan, totdat wij door het orgaan van A. et A. kennis namen, dat dat Genootschap een nieuw contract had afgelopen en dat het blad in gewijzigde vorm zou verschijnen.

Wij zijn daar wel gevoelig over geweest.

De besprekkingen, zoo allernoodzaamst, en vol vertrouwen begonnen, zoo in eenzender enige voorkennis van de basis geschaven.

Het is zeker onzorgig mee te denken, dat wij menschen als die heren onnigals mede wilden werken tot de verwezenlijking der oorspronkelijke plannen, al was het alleen maar, om voor het erg ten minste de vormen en beleefdheid in acht te nemen, nog wel eens hadden kunnen informeren, alvorens nieuwe contracten af te sluiten, of er onzergaande gehucht werd die aangevallen onderhandelingen voort te zetten, of dat het heter zonde zijn die maar te beledigen.

En zoo zijn wij van zet dat adres van Haarzuilen gescreven. Het in druk gepubliceerde adres — lang verschenen voor dat het officieel besorgd was — was blijkbaar overtuigd opgesteld: ik bedoel o. a. de ingewikkelde, hier en daar duister roductie der grondslagen (welke na alle besprekkingen op vergaderingen en in technische bladen nog niet geheel begrijpbaar zijn); de protesten over beheire-betrekkingen van het „jaar", zonder nadrukken of tegen des wil van de personen in question aldaar geplaatst; het onverwachte, om zo een belangrijke iets te laten uitmaken door alle bouwkundige vereenigingen in ons land op een vergadering van excusinisten van de Maatschappij te zullen; — mocht ik hierin leden moedigen, dat wij in tegenstelling daartoe met de meeste nauwgezelheid de goede zaak waardig, als eerlijke manieren (eigen belangen of functie) in gedachte reeds ter zijde gesteld, hebben beschouwd en al het voordeel van het oogenblik van de bestuursvergadering van de Maatschappij niet goud, omdat door inzaming daarmee het Genootschap zedelijk verantwoordelijk werd aan de eigenaardige betrekking die er bestond tusschen het gelow en het lichaam der Maatschappij niet hare Afdelingen en de leden der Maatschappij. Afgescheiden van het zelv, dat niemand hem intent heeft gemaakt, dat de hoofdgedachte van ons schrijven was „samenwerking ten hale van allen", begrepen wij het diepzinnig beoorde niet.

A. et A. zond dat adres van Haarzuilen gescreven, want de voordeel als bijzonderheden betracht, was het zielminnig bedoeling ons een uitreksel te geven van de instellen onzer vergaderingen, noch een résumé onzer besprekkingen. Ons schrijven, d.d. 22 November '98 verschenen aan al de bouwkundige verenigingen hiervandaan, kan beschouwd worden als het resultaat van onze overleggingen.

Ik wensch er nog bij te voegen dat het bestuur meende in zon's allerbelangrijkste zulks niet alleen ongewenst te moge handelen, doch een besluit te moeten nemen in overleg met en medegekozen bestuurder van de bestuuren der Afdelingen van de Maatschappij, hetgeen geschiedt. Het is op die bijeenkomst ook, dat ons geplaatst voorstel om deze afgevaardigden van elke vereniging met ons Bestuur op een zader te begalen vergadering te laten onderzoeken, of het mogelijk is, en hoe of het mogelijk is ons in verbaad met de reeds bestaande Vereenigingen en Corporaties een „bond" te stichten, verwerpen.

Het heeft ons veel genoeg gedurven van zeer vele zijden te mogen veruemen dat dit antwoord haast alweer vol instemming was en goed beoordeeld is geworden. Wij merkten dat bij de een of ander voor te stellen reorganisator twee gevallen mogelijk waren voor zo verre enz. vereeniging (d. i. de Maatschappij met de Afdelingen) betreft n.l. de Maatschappij blijft bestaan. In dat geval hervormd als Bond van Nederlandsche Bouwkundige Vereenigingen met een ander Bestuur en met andere wetten of reglementen.

Tot ons bestreven moeten wij constateren dat de genaakelijk in wederleggen bezwaren weerlegd hadden kunnen worden; dat daarom eerst voorstellen tot samenwerking van anderen kan doen. Ook onthoudt het niet aan ongeraarde „welwillende" adviezen, dat het gebouw als Maatschappelijk gebouw „na de paal" moet worden geslagen en heeft men „en am" erop geduld dat het een handig is wat van het Bestuur om het gebouw wat meer productief te maken. Die een hand wil staan vindt allicht een stok, en nemen wij ons voor de zaak te laten rusten.

Tot ons bestreven moeten wij constateren dat de genaakelijk in wederleggen bezwaren weerlegd hadden kunnen worden; dat daarom wij schreven „de uitvoering van het plan en de vele details kunnen nader overleg en gereeld worden" dan dit niet wenscht, en waar onzergaande andere uitleggingen verstrekt kunnen worden, men die niet heeft willen ontvangen. Daar alles wat van de zijde van A. et A. geschreven of gezegd is, zonder enige toelichting bleek, is de bestaande en wedstelling daarvan dan ook even bewaard als de waardespanning der grieven onmogelijk. Ik hoop dat zij die ons gedwongen hebben „een laaste woord" te spreken nu voldaan zullen zijn. Sympathiseer wel of niet met het adres voor zover u alle punten duidelijk ziet, doch waardoor de pogingen van den stoller om iets goeds en dergelijks tot stand te brengen. Laten wij voor ons zelf de avertaaging hebben goed gehad te hebben, en werden onze pogingen misleid of verkeerd beoordeeld, nu dat is voor rekening van al die andere menschen, die zonder zich te willen laten voorlezen, het beroer wisten en daarnaar beslisten nemen.

Nog eens... last dit het laaste woord zijn over de beweging met goede bedoelingen op touw gezet, doch door gebrek aan samenwerking mislukt.

Zoont U uit het verslag mocht blykes zijn wij ralm 40 ledien rijk geworden.

Het is altijd aangenaam voor een Bestuur van een vereeniging om te kunnen constateren dat het aantal leden toeneemt, zonder evenwel daarselbit te mogen afleiden, dat dit aansluitend is toe te schrijven aan zijn eigen opdrachten, werkzaamheden en leiding, doch is het ons bijzonder aangezien te kunnen meldeelen dat onder de vele nieuwe leden het bouwbedrijf en aanverwante vakken in vele vormen vertegenwoordigd zijn. Wij hebben evenwel met ledenwaar keans genomen van een uitdraakking voorkomende in een naschrift, gegeven bij het laatste verslag *) der Afdeling „Am-

na altoop van vergaderingen welke ik mecht bijwoonen, en mij herinnerende dat de Voorzitter van dat Genootschap mij zelfs toverde dat hij het zon's trotsch verbijssel vond, zoo twees Vereenigingen in een stad te zien vergaderen, geschieden daar maar een paar huizen in plaats van onder één dak en — waren wij zoor talerust gesteld, in tegenstelling met de antwoorden van de Afdeling Amsterdam der Maatschappij tot herordering der Bouwkunst, den Aannemersbond en de Technische Vakvereniging, van A. et A. een tamelijk uit de hoogte beschouwd te ontvangen, nadat toegelicht door de gepubliceerde discussies in de gehouden Vergadering van het Genootschap naar aanleiding van die voorstel.

Het is oneen duidelijc dat man geen samenwerking met ons wenscht en nimmer gewenst heeft. Schijnt het adres blykbaar haastig opgesteld, zon is dit zeker het geval gewest met het besluit om dit aan ons te zenden en ons de leiding te han den te geven.

Dankten wij destijds heeren onderkenners of eigenlijk den stoller van het adres voor de onderscheiding, welke wij toeschreven aan de orkening als te zijn de oede en de moedt uitgebreide vereeniging op bouwkundig gebied in Nederland, en verwa men ons dat wij dien uiterst gebruikten in onszantwoord. Daar door ons voorgestelde samenwerking kan, volgens A. et A. in geenen deele voordeel zijn voor de verwezenlijking der gewenste hervorming, anch dienst om aan de morele belangen van eerlijke manieren (eigen belangen of functie) in gedachte reeds ter zijde gesteld, hebben beschouwd werden als het resultaat te kennen geven.

Vraagt men zich nu niet af hoe die heren, alles te voore goed overwogen habbende, zich destijds tot zulk een liechaam dan hebben kunnen wenden? De heer Vondt ziet, dat de hoofdgedachte van ons voorstel was, ons den zetel van A. et A. te verleggen in het gebouw der Maatschappij. Hij keurde het voorstel van het Bestuur der Maatschappij niet goed, omdat door inzaming daarmee het Genootschap zedelijk verantwoordelijk werd aan de eigenaardige betrekking die er bestond tusschen het gelow en het lichaam der Maatschappij niet hare Afdelingen en de leden der Maatschappij. Afgescheiden van het zelv, dat niemand hem intent heeft gemaakt, dat de hoofdgedachte van ons schrijven was „samenwerking ten hale van allen", begrepen wij het diepzinnig beoorde niet.

A. et A. zond dat adres van Haarzuilen gescreven, want de voordeel als bijzonderheden betracht, was het zielminnig bedoeling ons een uitreksel te geven van de instellen onzer vergaderingen, noch een résumé onzer besprekkingen. Ons schrijven, d.d. 22 November '98 verschenen aan al de bouwkundige verenigingen hiervandaan, kan beschouwd worden als het resultaat van onze overleggingen.

Ik wensch er nog bij te voegen dat het bestuur meende in zon's allerbelangrijkste zulks niet alleen ongewenst te moge handelen, doch een besluit te moeten nemen in overleg met en medegekozen bestuurder van de bestuuren der Afdelingen van de Maatschappij, hetgeen geschiedt. Het is op die bijeenkomst ook, dat ons geplaatst voorstel om deze afgevaardigden van elke vereniging met ons Bestuur op een zader te begalen vergadering te laten onderzoeken, of het mogelijk is, en hoe of het mogelijk is ons in verbaad met de reeds bestaande Vereenigingen en Corporaties een „bond" te stichten, verwerpen.

Het heeft ons veel genoeg gedurven van zeer vele zijden te mogen veruemen dat dit antwoord haast alweer vol instemming was en goed beoordeeld is geworden. Wij merkten dat bij de een of ander voor te stellen reorganisator twee gevallen mogelijk waren voor zo verre enz. vereeniging (d. i. de Maatschappij met de Afdelingen) betreft n.l. de Maatschappij blijft bestaan. In dat geval hervormd als Bond van Nederlandsche Bouwkundige Vereenigingen met een ander Bestuur en met andere wetten of reglementen.

Tot ons bestreven moeten wij constateren dat de genaakelijk in wederleggen bezwaren weerlegd hadden kunnen worden; dat daarom eerst voorstellen tot samenwerking van anderen kan doen. Ook onthoudt het niet aan ongeraarde „welwillende" adviezen, dat het gebouw als Maatschappelijk gebouw „na de paal" moet worden geslagen en heeft men „en am" erop geduld dat het een handig is wat van het Bestuur om het gebouw wat meer productief te maken. Die een hand wil staan vindt allicht een stok, en nemen wij ons voor de zaak te laten rusten.

Tot ons bestreven moeten wij constateren dat de genaakelijk in wederleggen bezwaren weerlegd hadden kunnen worden; dat daarom wij schreven „de uitvoering van het plan en de vele details kunnen nader overleg en gereeld worden" dan dit niet wenscht, en waar onzergaande andere uitleggingen verstrekt kunnen worden, men die niet heeft willen ontvangen. Daar alles wat van de zijde van A. et A. geschreven of gezegd is, zonder enige toelichting bleek, is de bestaande en wedstelling daarvan dan ook even bewaard als de waardespanning der grieven onmogelijk. Ik hoop dat zij die ons gedwongen hebben „een laaste woord" te spreken nu voldaan zullen zijn. Sympathiseer wel of niet met het adres voor zover u alle punten duidelijk ziet, doch waardoor de pogingen van den stoller om iets goeds en dergelijks tot stand te brengen. Laten wij voor ons zelf de avertaaging hebben goed gehad te hebben, en werden onze pogingen misleid of verkeerd beoordeeld, nu dat is voor rekening van al die andere menschen, die zonder zich te willen laten voorlezen, het beroer wisten en daarnaar beslisten nemen.

Nog eens... last dit het laaste woord zijn over de beweging met goede bedoelingen op touw gezet, doch door gebrek aan samenwerking mislukt.

Zoont U uit het verslag mocht blykes zijn wij ralm 40 ledien rijk geworden.

Het is altijd aangenaam voor een Bestuur van een vereeniging om te kunnen constateren dat het aantal leden toeneemt, zonder evenwel daarselbit te mogen afleiden, dat dit aansluitend is toe te schrijven aan zijn eigen opdrachten, werkzaamheden en leiding, doch is het ons bijzonder aangezien te kunnen meldeelen dat onder de vele nieuwe leden het bouwbedrijf en aanverwante vakken in vele vormen vertegenwoordigd zijn. Wij hebben evenwel met ledenwaar keans genomen van een uitdraakking voorkomende in een naschrift, gegeven bij het laatste verslag *) der Afdeling „Am-

*) In het Bouwkundig Tijdschrift.

"sterdam", waar de voorzitter der Afsleling als zijn meer persoonlijk gevoelen te kennen gaf, dat de Afsleling best uit enkel "architecten" zou moeten bestaan.

Dit zeer persoonlijk gevoelen werd niet door het bestuur der Maatschappij gedeld, tegensook reeds duidelijk op te maken is uit zijn schrijven in antwoord op het adres uit Haarzuilens, dat het nl. geen vereniging wenscht van uitsluitend architecten, maar een van allen die met de bouwkunst in betrekking staan en welke in een bouwkundige vereniging niet kunnen noch mogen genest worden en dat nog duidelijker blijkt uit de uitsmijding gericht aan het Bestuur van den Aannemersbond om in het vervolg zijn bijeenkomsten in het maatschappelijk gebouw te houden.

Oudvinden ons betrekkelijk vele die den tol des levens moesten betalen, waaronder ook de veelbelovende jonge Semmelink, zoo erkomen wij duidelijk het voorrecht dat vele ouderen gespannen bleven en herinneren nog eens aan den aangesloten overgetrouwden deg, waarop wij onzen oud-Voorzitter, ons eerste architect-eerveld de eermedaille — de hoogste onderscheiding die de Maatschappij schenken kan — mochten uitreiken en hem als belangstellend lid weer in ons midden mogen begrosten.

Wat ons Bestuur aangaat, zoi kan ik mededeelen dat al wordt de organisatie der M.-P. door een genootschap niet goedgekeurd, de geest onder het Bestuur (en dat mag ik niet trots getogen) uitmuntend is, en wij ondanks dit te zamen arbeiden, en hoop ik dat de uitslag van de verkiezingen zo mogelijk is dat de afredende doch horkiesbare leden weder met ons mogen verder werken. Voor mijzelf dank ik voor aller medewerking en genoten vertrouwen.

Speaker vindinge zijn inhoudend woord met de vaak gehoorde opmerking dat de Maatschappij geen groot gebouw nooit heeft, te bespreken. De vraag of men het gebouw zou verlaten of goedkeert van de hand doen is ook door vorige besturen der Maatschappij dikwijls behandeld, maar enige overwegingen hebben geen genoegzaam voordeel kunnen aantonen boven den bestaenden toestand.

De verschillende punten der agenda kwamen nu van de orde; het jaarslag van den Secretaris en de rekening en verantwoording werden goedgekeurd en tot be-toegeleden werden de afredende leden J. A. Mulock Houweren V. G. A. Besch opnieuw benoemd, waaronde heer A. Salm G. B. als Voorzitter herkozen.

De begroeting voor 1899 werd goedgekeurd en besloten de algemene Septembervergadering te Zwolle te houden. Voorts werd de voorgestelde wet-wijziging om latengewone leden binnen de 25 jaren tot verminderde contributie toe te laten, aangenomen.

De Directeur der publieke werken te Amsterdam, de heer C. L. M. Lambeekhten van Rothem, sprak verevolgen een toelichtend woord voor het bezoek aan het nieuwe entrepotdok en de havenwerken.

Na een overzicht te hebben gegeven van het ontstaan der haven te Amsterdam, met haar grote werken, deed eje. een aantal toespraken over het nieuwe entrepotdok, aan de hand van tal van tekeningen en platen, die aan de muren waren opgehangen.

In den namiddag werd per boot een bezoek gebracht aan deze werken en later aan den grondsel, waarna de leden zich aan een gemeenschappelijk maalijd verzochten.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING, AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van dinsdag 17 juli 1899.

In deze vergadering hield de heer N. C. H. Verduin, ingenieur te Amsterdam, een voordracht over "De stoomturbine van Dr. De Laval en hare laatste verbeteringen". In de eerste plaats vermelde spreker, dat rotorende stoommachines of turbines niet nieuw waren, ja de bekende Heron's bal van 120 jaren voor Christus was een stoomturbine; reeds in 1829 werd een schroefprop door stoom bewogen, en gebruikt voor een stampwerk in een apotheek.

Spr. hield hierna een beschouwing over gewone stoommachines, diagrammen, expansie, omwentelingshoedelheid, en zette duidelijk omtrent de vinding van Dr. De Laval, die bestaat in het bemeten van de snelheid van den stoom, door tamelijk den stoom voor een zich verplaatsende huis te laten stromen, wordt een grote snelheid verkregen; deze bedraagt bij 10 atmosferen spanning van den stoom, 1196 M. per seconde. De stoom stroomt uit een of meer van die buizen tegen de scheepsonderkant van een turbine, en doet die red draaien met een snelheid tot 30,000 maal per minuut.

Spr. toonde de grote voordeelen van deze stoomturbine aan, als gering stoomverbruik, weinig bewegelijkt deel en hierdoor weinig slaggere; geen trilling, weinig geruisch en vooral de geringe omvang. Ook gaf spr. een omschrijving van de verschillende onderdelen, zowel de ouder als de verbeterde, verduidelijkt deze door een groot aantal tekeningen op het ter beschrijving stellen van enige deelen. Na neg enkele toepassingen van de turbine behandelde spr. noemde s.r. de machine van hoger druk (225 atmosferen), waarbij niet het stoomverbruik tot op 3 à 4 kilogr. per paardekracht en per uur hoeft te loopen.

Met belangstelling werd deze belangrijke en leerzame voordracht gevolgd en aan het slot gaven de aanwezigen met krachtig applaus hun dankbaarheid voor het gehoorde te kennen.

Hierna sloot de Voorzitter de vergadering met een woord van dank aan den spreker. De vergadering werd door ongeveer 100 personen bijgewoond.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

HAARLEM. De tentoonstelling op het Museum van Kunstschilderijen van de afdelingen der Hindoemonumenten op Java heeft zich in de laatste dagen aanzienlijk uitgebreid. Naast het kolossale portretbouw van den Boro-Bocoer, dat een der belangrijkste stukken der tentoonstelling uitmaakt en waarvan voorheen reeds melding werd gemaakt, werd de verzameling met een aantal belangrijke stukken aangevuld, zoodat het aantal tentoongestelde frieken, thans 24 bedraagt, terwijl er eveneens nog enkele bouwkundige fragmenten in de verzameling werden opgenomen. Een groot deel dier bouwkundigen worden opgesteld in het monumentale gebouw, dat voor de Nederlandse-Indische afsleling der Wereldtentoonstelling te Parijs in gereedheid wordt gebracht en dat zal bestaan uit de nauwkeurige reconstructie van een hindoe-tempel van een Bodhisattva klooster, waarvan de bouwval, genaamd Tjandi-Sare gelegen is in de nabijheid van Kalassan aan den straatweg tusschen Djokjakarta en Soerakarta.

Belangstellenden kunnen zich dus thans reeds in het Museum te Haarlem oriënteren op de hoogte stellen van hetgeen de Nederlandsche-Indische afdeling zal te aanschouwen geven. Het prachtige Indische gebouw, dat in het Trocadero-park zal worden geplaatst, zal onder de vele monumenten, die door de verschillende koloniale staten worden opgericht, een ereplaats innemen, en vooral door zijn oorspronkelijk karakter uitmuntend, daar de plastische reconstructie dier decorative werken nog nooit in het Westen werden aanschouwd.

De tentoonstelling is gedurende de beide Pinksterdagen van 's morgens 10 tot 4 uur geopend.

ANNEX. Gedeponeerde Staten van Gelderland stellen aan Provinciale Staten voor het door den heer M. A. van Idsinga, hoofdingenieur van den provinciaal waterstaat, om redenen van gezondheid aangeraden ont-reg op de meest zorgvuldige wijze te voorlezen.

Ges. Staten meenden tevens te moeten voorstellen een wijziging van de pensioensregeling van de provinciale waterstaatsambtenaren. In het besluit van 3 Mar. 1891 nr. 14 is bepaald, dat bij dertigjarigen dienst een vijfenzestigjarigen oudheid daalt van de jaarwedde, in het laatste dienstjaar genoten, aan de waterstaatsambtenaren als pensioen zoiets worden toegekend.

Indien de functionarissen door ziel- of lichaamsgebreken gepensioneerd worden bij minderen dienstijd, wordt het pensioen niet gelijk der dienstjaren door Prof. St. gerekeld.

Het komt Ged. Staten in hooge mate billijk voor den scheidenden hoofdingenieur het maximum-pensioen toe te kennen, waartegen de letterlijke opvatting van botenstand beslist zich schijnt te verzetten, aangezien de heer Van Idsinga slechts ruim 20 dienstjaren heeft.

Met verwijging naar de ruime opvatting der pensioensregeling van waterstaatsambtenares in andere provincies stellen Ged. Staten voor, in het hervangengehouden besluit van 3 Nov. 1894 Nr. 14, de woorden in de laatste alinea, „naar gelang der dienstjaren van den genoemden ambtenaren“ te doen vervallen, en hierop de kenmerkende goedkeuring te vragen.

— Volgens berichten uit Nederlandsch-West-Indië, opgenomen in „Osse West“, zijn vanwege het bouwdepartement in het klein proeven genomen met het bakken van steenen. Het niet volkomen gelukken van de eerste proef deel gaf eenigszins twijfel aan toonbaarheid success en dat men daarom gelijk nad. blijkt thans, na opnieuw genomen proeven zeer bestredende resultaten hebben opgeleverd. De qualiteit van de steenen laat niets te wenschen over, en vielen de tot dusver gebruikte steenen wat klein uit, doordien men nog niet bekend was met de mate van inkrimping van de klei bij het bakken. Het is duidelijk, dat dit een gemakkelijk te overcomen bevocht is. Het lijkt dus geen twijfel of aan het voorzamen om bij den bouw van de stations, naby Uitkijk, eigen gelukken steenen te gebruiken, zal kunnen worden gevold gegeven. Op een anderu plek in het genoemde blad wordt een gesprek nadegewoed, met een ingenieur der werken bij Uitkijk gehouden; daarin heet het: „onze proef is gelukt, Suriname heeft een eigen steenbakkerij. Kwamen ons vroeger de steenen te staan op ruim f 40 de duizend, thans kosten ze ongeveer 20 en later nog minder, als de nodige machines zijn uitgekomen.“

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederlandsch-West-Indië is: overgeplaatst naar de residentie Kediri, de opzichter 2e kl. C. J. Evers; naar de residentie Rembang, de opzichter 2e kl. A. J. Engelkamp; benoemd tot opzichter 2e kl., de ambtenaar op wachtgeld H. van der Sande;

ter beschikking gesteld van den directeur der burgerlijke openbare werken, de ambtenaar op non-activiteit J. K. E. Trihart, landstelk ingenieur 1e kl. en de ambtenaar op wachtgeld N. Christianus om dienst te doen als opzichter 1e kl.;

ontheven op verzoek, eerst van zijn tijdelijke ter beschikkingstelling van den directeur der zoutverpakking als bouwkundige L. L. C. H. Jonkerouw.

— Bij den dienst van het grondgebied overgeplaatst naar Poerwakarta (Kwang), de tijdelijke beoormester bij dien dienst C. A. Vodegl.

— Bij kon. besluit is de teekenaar 2e kl. bij 's Rijks werk te Wageningen, Salaris f 800. Adres voor 1 Juni aan den heer D. Williamsord, K. Labont, bevorderd tot teekenaar 1e kl.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot baltongewoon opzichter: C. Beskeman, te Zwartevoort, bij het vernieuwen van paalregels aan de benedenhoofden van de sluizen nos. 4 en 8 der Zuid-Willemsvaart, en W. F. A. Hagethorn, te Middelburg, bij de werken voor het inrichten tot doerswaart van de tweede opening van de brug in den Postweg over het kanaal door Zuidwestland.

— De heeren H. van Berckel en F. van der Steen van Ommoren, aspirant-adm't-ingenieurs bij den dienst Weg en Werken der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen, zijn met ingang van 1 Juli benoemd tot adm't-ingenieurs bij dien dienst.

— Tot directeur der waterleiding te Bergen op Zoom is benoemd de heer C. Maenhout, te Vlaissingen.

— Burgemeester en Wethouders hebben benoemd tot adjunct-directeur der gemeentewerken te Rotterdam den heer A. C. Barg daerter, te hat. der genie te Utrecht.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Associate of teekenaar tegen vast salaris. Adres lett. N. M. Bureau dezer. (Zie advert. in dit num.)

— Opzichter-teekenaar. Salaris f 50 à f 60 per maand. Adres lett. A H 205. Nieuw v.d. Dag.

— Onderwijzer in timmeren en bouwkundig tekenen aan de nutsschool voor aankomende werklieden te Wageningen. Salaris f 800. Adres voor 1 Juni aan den heer D. Wechsel, aldaar.

— Leeraar in het lijntekenken aan de Ambachtsschool te Rotterdam, voor de morgenuren. Adres voor 25 Mei aan den directeur. (Zie advert. in dit num.)

— Teekenaar-ontwerper en opzichter-teekenaar. Adres lett. H. S. Bureau dezer. (Zie advert. in dit num.)

— Teekenaar aan de machinefabriek te Oudewater, met enige erring in machine-tekenken en detailiseren van constructies. Adres met toezending van kopie van getuigschriften.

— Bekwaame scheepsmachinetekenaars, tegen hoog salaris en voor vaste positie. Adres, met opgave van werkkring, Bureau N. Mat. 15, onder nr. 13298.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIEPUBLIEKE TECHNISCHE VAKVEREENIGING,
VAN DER HILSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opt.-Tekken. leeft. 25 f. ang. sal. f 70 à 80 p

ADVERTENTIEN.

AMBACHTSSCHOOL.

Aan de Ambachtsschool te Rotterdam wordt GEVRAAGD:

een Leeraar

in het Lijntekenken, om gedurende de morgenuren onderwijs te geven.

Beroegdheid tot het geven van Middebaar Onderwijs, acte M² voor rechtlijnig tekenen en perspectief strekt tot aanbeveling.

Zij, die voor deze betrekking in aanmerking wenschen te komen, verzoegen zich in persoon bij den Directeur voor den 25sten Mⁱa s.

HET BESTUUR.

ROTTERDAM, 15 Mei 1899.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Reokin.

Hoofdkantoor voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Birmingham. Specialiteit voor de Levering van complete Badkamers. — Private-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelain Bath-tubs, Fijnen Badkuilen. — Closets, Wash-hand. Urinair enz. — VERWARMING en VENTILATIE.

Belangt zich met de plating en inrichting in geheel Nederland. Zes concurreerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopers genieten het gebruikelijke recht.

Associe of Teekenaar.

Een gehuwd Persoon, in het bezit van kapitaal, geheel op de hoogte van de vervaardiging van

Glas in Lood,

wenscht in onderhandeling te treden met een daarvoor Bekwaam TEEKE-NAAR, om eventueel een associatie aan te gaan of bij steller dezer, tegen vast salaris, geplaatst te worden. Br. lett. N M, Bureau dezer Courant.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS. HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN.

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKE-NAARS, en.

Ge-mailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Machinale Jalouziën Fabriek

voor HUIZEN en BLOEMEN-KASTEN. Concurreerende prijzen, ruimen voorraad.

S. BRUGGEM, Arnhem.

GEORG-S. MARIËN BERGWERKS- & HÜTTENVEREIN, OSNABRUCK.

SPOORWEGMATERIEEL. Levert tot concurreerende prijzen in uitstekende kwaliteit! Railen uit Bessomer staal en dwarsliggers. Wissels compleet met toebehoo- ren. Assen en Wielen. Stalen banden en assen uit Siemens Martinstaal. Beveelt zich bijzonder aan tot levering van gesmeide stukken voor SCHEEPSMACHINES en van gegoten-stalen voorwerpen, alle soorten. Alles uit Siemens Martinstaal, op verlangen volgens de voorwaarden van Bureau Veritas of Duitse Lloyd.

Ver tegenwoordiger: F. W. VAN GENDT JGZ., 20 Schuytstraat 102, 's-Gravenhage,

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemstraat 64 b, d. Nieuwe Rijnweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Prijs per rol van 10 M. op 110 CM. fl 3.00.

Levering franco door het gehele land.

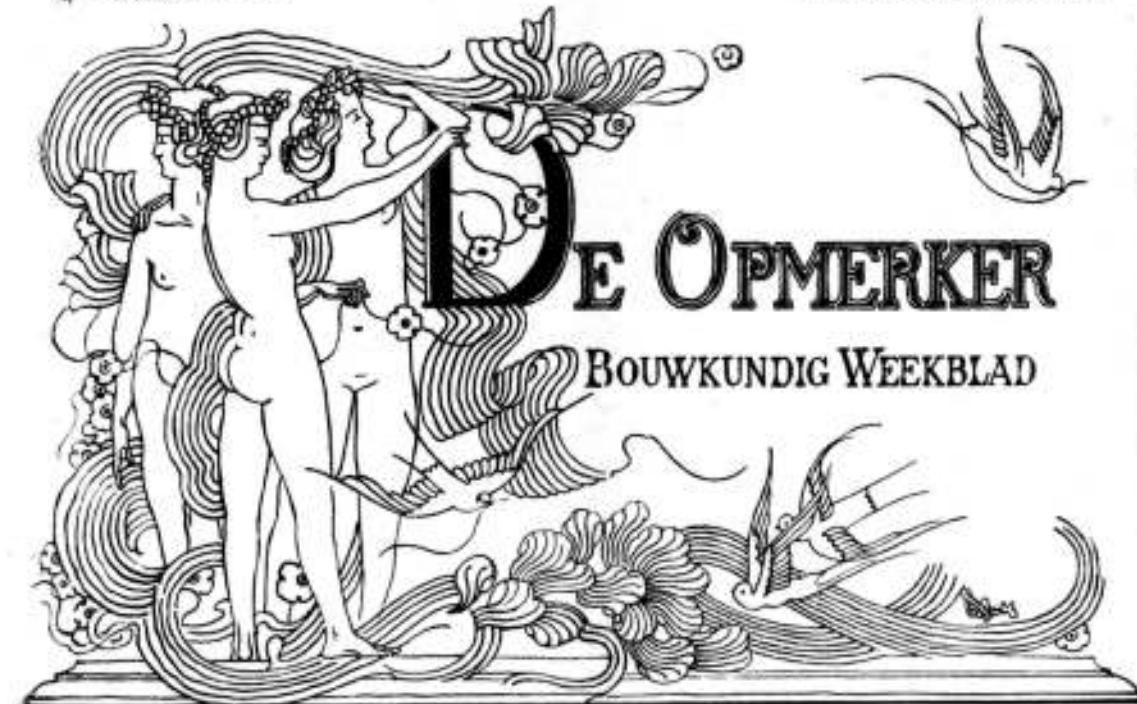
NON PLUS ULTRA.

Het beste aller Calqueerpapieren. — Vervangt het linnen.

GEBRS KLOMPÉ, Arnhem & Deventer.

Eenig adres voor de Lichtdruk-, Detail- en Calqueerpapieren.
MONSTERS GRATIS en FRANCO.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTIE: F. W. VAN GENDT JGZ. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, zie Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland fl 5.—; voor België fl 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met ingrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, fl 7.50. Aanvorderlijke nummers bij vooruitbetaling niet: plaat fl 0.25, onder plaat fl 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels fl 1.00, het bewijzennummer daaronder: fl 0.15; voor elke regel meer fl 0.15. Grote letters worden berekend naar plaatsnaam. Announces van aankondigingen worden in opgave van drie plaatsen, slechts tweemaal genoemd.

REISHERINNERINGEN.

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Venetië.

(Verteld van bladz. 137).

Door de Miceria, de voornaamste winkelstraat van Venetië, doch eigenlijk slechts een steeg, kwamen wij weder op de Piazza.

Vele kerken hadden wij nog niet gezien, doch wij moenden nu van de geestelijke bouwkunst afscheid te moeten nemen, want het bezoeken van al die gebouwen wordt ten slotte toch wel wat vermoeidend, ook al bepaalt men er zich toe, een indruk van een interieur te krijgen, of aan enkele belangwekkende kunstwerken zijn aandacht te geven. Maar één kerk moet toch nog bezocht worden, San Zaccaria, oostelijk van de Piazza nabij de Riva degli Schiavoni gelegen.

Dit kerk is van 1437—1515 naar plannen van Martino Lombardo uitgevoerd. Haar plattegrond, die een verhoogd koor met trans-vertrekken, doet nog aan de Gotiek denken. Doch de detailreiking is reeds geheel in Renaissance-genoot. Zeer eigenaardig is de westelijke gevel, die met pilasters en verschillend gekleurde marmeren platen werd versierd. Blijkbaar is deze gevel geen werk uit één stuk, want beneden is nog de 13e eeuw aan het woord, terwijl boven, ondanks de naar den San Marco gevuld frontons, toch reeds de strenge vormen der 16e eeuw werden waargenomen. De kerk heeft een prachtig altaarstuk van Giovanni Bellini, Maria met vier heiligen. Allerlaatst is vooral de engel, die aan de voeten van Maria gesloten, de voet bespeelt.

Den laatsten dag, dien wij te Venetië doorbrachten, besteedden wij aan een gondeltocht langs het Canal Grande. Reeds haalden wij des avonds onder ons venster de gondels, met "Venetiaansche" lantaarns verlicht, zien drijven en de harcarolles gehoord, die de gondeliers met begeleiding van snaren spel zingen, met om hun liefsten een genoegen te doen, maar ter wille van de liers, die vooral Engelschen en Amerikanen gauw voor deze uitvoeringen overhebben. Doch men moet het grote kanaal natuurlijk bij daglicht zien, om er een oordeel over te kunnen vellen.

De vaart langs het grote kanaal, dat zich in den vorm van een S door Venetië slinger, wordt meestal aan de Piazzetta begonnen. Maar het is beter, de omgekeerde richting te kiezen, om een gewenscht crescendo van indrukken te krijgen.

Voor het station liggen altijd gondels klaar, zoodat men slechts hoeft in te stappen. Wie een der weinig beschilderde kerk-interieurs van Venetië wil zien, kan eerst nog een kijkje in Santa Maria degli Scalzi nemen. Tiepolo heeft hier prachtige fresco's gemaakt.

De vaart op het kanaal zal misschien niet geheel aan de verwachting beantwoorden. Wij althans hadden ons alles anders voorgesteld. De paleizen zijn talrijk genoeg, doch zij verkeeren grootendeels in zóó vervallen toestand, dat zij haast niet meer voor woning geschikt schijnen. Ook is het kanaal, wegens het ontbreken van kaden en boomten, niet schadelijk. Vooral het gedekte tussen het station en het Canareggio is weinig belangrijk. In dit laatste kanaal, dat een verbinding naar de Lagune van Mestre vormt, heeft men een aardig kijkje op de kerk San Geremia en het Palazzo Labia, beiden zeer goede werken uit het begin der 18e eeuw. Het stads-

gedepte hertogenover is het Ghetto, de Jodenboek van Venetië.

Met de armelijke huizen der buurt vormt het Palazzo Vendramin Calergi, het bekende werk van Pietro Lombardo, een eigenaardige tegenstelling. De gevel verdient wel den lof, dien de kunstgeschiedschrijvers er voor over hebben. Maar toch kan ik niet zeggen, dat het gebouw, waar Wagner den 13n Februari 1883 stierf, mij geheel voldeed. Want de gevel is maar een paradesatuur, en houdt geen het minste verband met de overigens allerpurerste architectuur van het geheel vrijstaande paleis. Het is, alsof zooveel geld voor de waterzijde besteed werd, dat er voor de rest niets meer kon overschieten. Was het paleis vroeger geheel ingebouwd? Men zou het haast vermoeden, ware het niet, dat de zijgevels van talrijke vensters voorzien zijn.

Aan de overzijde trekt het Fondaco dei Turchi, nu het Stedelijk Museum, de aandacht door zijn Byzantijnsch-Oostersche architectuur. Daar dit gebouw echter gelijk vernieuwd werd, wat nog zeer goed te zien is, kan het niet bijzonder interessant genoemd worden.

De gevels van het Palazzo Pesaro zijn ontworpen door Baldassare Longhena, en in 1670, drie jaar voor den dood des meesters, voltooid. De architectuur is rijk, maar volstrekt niet barok. De beide benedenverdiepingen, die door een sierlijk balkon worden afgesloten, zijn van rustiekwerk voorzien. De twee daarboven gelegen verdiepingen vertonen het motief van Sansovino's Bibliotheek, doch op zeer persoonlijke wijze gevarieerd.

Ik sprak daareven reeds over Santa Maria degli Scalzi. Ook dit is een werk van Longhena, in 1646 begonnen. De plattegrond van den Redentore is hier gevuld, doch de kapellen naast den hoofdbeuk zijn ongelijk van grootte gemaakt en de absiden van het koor door vierkante ruimten vervangen. De gevel bestaat uit twee verdiepingen en is met gekoppelde Korinthische halve zuilen, nissen enz. rijk versierd. Zoo zien wij in Longhena een 17e-eeuwsch kunstenaar, die zowel in de kerkelijke als de wereldlijke architectuur uitmuntte. Zijn beste werk zullen wij nog later kunnen bewonderen.

Het Palazzo Corner della Regina, in de 18e eeuw voor de familie Corner of Cornaro gebouwd, is nu... de Monte di pietà, de lombard van Venetië. Het is daar drukke nering, doch de klanten komen niet met gondels aan het statig bordes aanleggen. Zij gaan in door de steegjes, terzijde van het gebouw. Voor een 18e-eeuwsch werk is het paleis al zeer goed. Domenico Rossi, de architect, heeft zich blijkbaar op het Palazzo Pesaro geïnspireerd, doch eenvoudiger details gekozen. De strenge lijnen misstaan hier niet; alleen de vensters, die de grote kroonlijst doorsnijden, zouden weg wenschen. Hindertelijk zijn bij dit gebouw en bij de andere paleizen de onooglijke dakvensters, die boven de lijst uitkomen.

Aan de overzijde verheft zich het Ca d'oro, het schoonste Gotische paleis van Venetië. Mijne lezers kennen den schilderachtigen gevel, die, gelukkig, nog niet aan een restauratieproces onderworpen werd. Verscheidene kleinere paleizen hebben, ofschoon eenvoudiger, een soortgelijke architectuur.

Langs zeer oude, vervallen gebouwen bereiken wij nu de Rialto-brug, waarover ik reeds sprak. Hier maakt het kanaal een bocht, en heeft het kaden, waaraan echter geen bijzonder belangwekkende gebouwen staan.

Doch waar de kade aan de zuidzijde eindigt trekt

het Palazzo Grimani, nu het Gerechtshof, door zijn zeer monumentalen bouwtrant de aandacht. Samicheli voltooide dit paleis in 1550; de Florentijnsche behandeling der details geeft aan den gevel een ongemeen cachet. Ook de pilasters der beide benedenste verdiepingen vertonen een afwijking van het meestal te Venetië toegepaste systeem.

Nu volgt paleis aan paleis; alle stijlen, van de 14e eeuw tot de 18e eeuw, zijn vertegenwoordigd. Ook aan historische herinneringen ontbreekt het niet. Doch van den ouden luister is niets overgebleven. Handelaars in antikiteiten, glasfabrikanten en andere industrieën hebben de verblijven van de vroegere edelen in beslag genomen.

Het Palazzo Rezzonico echter behoort nog aan een graaf, al is het dan ook geen Italiaan. Hier heeft Longhena zijn kunst weer getoond en het systeem van het Palazzo Pesaro op geestige wijze gevarieerd. De rustieke kolommen beneden en de hoge kroonlijst zijn van een uitmuntend effect. Maar de zijgevels van het vrijstaand gebouw missen alle versiering en maken daardoor een al te pover figuur.

Wij komen nu aan de Accademia delle Belle Arti, die in de voormalige Scuola della Carità gevestigd is. Op zijn Italiaansche iris raakte Göthe hier over de architectuur van Palladio in verrukking. Ik kan met den besten wil die verrukking niet delen, doch misschien heeft een latere verbouwing de vroegere schoonheid verduistert.

Het museum van Venetië is een bezoek ten zeerste waard, al zijn de kunstwerken er niet zeer gunstig tentoongesteld. Van Giovanni Bellini vindt men er een madonna, met nog vele herinneringen aan Mantegna. Maar ook een madonna met heiligen en drie allerliefste engelen, een zijner beste latere werken, boekt hier door het schitterend coloriet den beschouwer.

Interessant zijn de taferelen uit het leven der H. Ursula, door Vittore Carpaccio. De schilder verplaatst de geschiedenis naar het Venetië van het laatst der 15e eeuw. Carpaccio heeft nog niet de kleur, waardoor de latere Venetianen beroemd zijn.

De verzameling bevat Tiziano's meesterwerk, de hemelvaart van Maria, vroeger het hoofdaltaarstuk der Frari. De schilder, die dit doek in 1518 voltooide, heeft zich, wat de compositie betrifft, aan de bestaande traditien gehouden, doch bij het behandelen der onderdelen gaat hij zijn eigen weg. Maria zweeft omhoog, omgeven door kinderfiguurtjes in de meest verschillende houdingen. God de Vader breidt de armen uit, om de H. Maagd te ontvangen. Het benedendeel der compositie vertoont de apostelen, die Maria nastaren. Misschien is de houding der apostelen wat overdreven, en mist Maria de ootmoedige houding, die de overlevering haar toekent, maar toch is het stuk treffend, vooral om het prachtige coloriet.

In dezelfde zaal als deze "Assunta" hangt ook de beroemde schilderij van Tintoretto, de H. Marcus, die een slaaf van den martelood redt. De compositie, de verdeeling van licht en bruin, ook de kleur is uitstekend. De verbazing der omstanders bij het wonder is voortreffelijk uitgedrukt. In het bijzonder de vrouw met haar kind, die op een stoel klimt, om beter te kunnen zien, is een prachtige figuur. Slechts de H. Marcus, die ondersteboven uit den hemel komt vallen, zou men anders wenschen.

Van Veronese bezit de collectie den maaltijd bij Levi, een dier grote stukken, waardoor de schilder beroemd is. Doch de bruiloft te Cana in het Louvre eens in San Giorgio Maggiore, en in 1814 niet terug-

gebracht omdat Keizer Frans het stuk niet mooi vond, en er een..... Lebrun voor in de plaats wou hebben, staat veel hooger.

Ik zou nog over vele schilderijen wat willen zeggen, doch ik dien mij te beperken, en neem afscheid van het museum, dat door een leelijke ijzeren brug met het oostelijk deel van Venetië verbonden is.

In het Palazzo Corner della Ca grande zien wij fraai werk van Sansovino. De prefect van Venetië woont hier, en dit verklaart misschien dat het gebouw beter onderhouden wordt dan andere.

En nu komt ten slotte Santa Maria della Salute, Longhena's meesterstuk. Het westelijk deel van dit gebouw is achtkant en bestaat uit een hoogen koepel, die door een lagere beuk omgeven wordt. Aan de oostzijde bevindt zich een koor, door drie absiden omgeven, van een koepel voorzien en door twee slanke torens, geflankeerd. De grote koepel wordt door eigenaardige consoles, die den trommel steunen omgeven. Het silhouet van het gebouw is ongemeen rijk. Het interieur is wat kaal, ofschoon verscheidene goede kunstwerken bevattend.

Wij waren nu weder bij ons hotel aangekomen en verlieten den volgenden dag de stad, overtuigd nog lang niet alles gezien te hebben, doch tevens onzen tijd goed te hebben besteed.

DE ST. MAARTENSKERK TE HARDERWIJK

De heer H. Portheine Jr., die in de Bijdralen en Mededeelingen der Vereeniging Gelre een belangwekkende monografie gaf der Groote Kerk te Harderwijk, zegt, dat dit gebouw, voor de Hervorming, aan de H. Maagd was gewijd. Maar hij brengt, ofschoon diegenen, welke den patroon van Utrechts bisdom voor den juisten houdende, bestrijdend, geen bewijzen van waarde voor zijn stelling bij.

Inname der auteurs van de 17e eeuw verdienken in dergelijke zaken geen geloof. Slechts Van Heussen en Van Rijn kunnen betrouwbaar geacht worden en deze 18e-eeuwsche schrijvers zeggen uitdrukkelijk, dat de kerk "op den naam van den H. Martinus ingewijd is". Dat ook de tegenwoordige R. K. kerk te Harderwijk dien heilige tot patroon heeft, bewijst wel, dat de schrijvers der "Kerkelijke Historie" niet dwaalden. Want de katholieken hebben de goede gewoonte gevuld, om de nieuwe parochiekerken aan dezelfde patroons te wijden, die de oude hadden. Slechts daar, waar kloosterorden in deze eeuw de plaats der 16e-eeuwsche pastoors hebben vervuld, ziet men de heiligen derzen gelozen, met uitsluiting soms van de oude patroon.

Van Heussen en Van Rijn zeggen, "dat de Allerheiligste Maagd Maria eveneens voor de patronesse dazer kerk gehouden werd". Maar zij hebben gelijk, dat de kerk daaron nog geen "Vrouwekerk" genoemd mocht worden. Van de Nieuwe Kerk te Amsterdam vermelden zij: "deze was op den naam van de H. Maagd en Moeder Gods Maria en van de H. Catharina ingewijd". Toch heeft zij steeds de St. Catharinakerk geheten. De Oude Kerk dierzelfde stad, "was de HH. Johannes den Dooper en Nicolaus toegewijd", en is altijd als de St. Nicolaaskerk bekend geweest. Deze voorbeelden zouden met vele andere vermeerd kunnen worden.

Al heeft dus de heer H. Portheine Jr. de kerk niet haar juiste naam gegeven, dit belet niet, dat zijn opstel in vele opzichten hoogst belangrijk mag worden genoemd. Een viertal platen verduidelijken het medegedeelde, en stellen den lezer in staat, zich een juist beeld te vormen van een der interessantste

monumenten van Gelderland. Wij hopen, dat de schrijver zich opgewekt zal voelen ook andere gedenkteksten zijner provincie op deze wijze te behandelen. Want er wordt in ons vaderland nog te weinig werk gemaakt van de oudheidkunde, dan dat zulk een arbeid niet uiterst welkom zou zijn.

De kerk is, zoals zij zich thans vertoont, in hoofdzaak een voortbrengsel der 15e eeuw. Slechts het westelijk gedeelte is ouder; de heer Portheine brengt het tot de 12e eeuw, en hij heeft hiertoe ongetwijfeld recht, omdat de details een beslist Romaansch karakter dragen. Maar wij zouden niet zoover durven gaan, om met den schrijver het gebouw als in de 10e of 11e eeuw gesticht te beschouwen. De bewijsvoering voor zóó hoogen ouderom is zwak. Want de gewelven, die de kerk in 1502 kreeg, behoeven geenszins ter vervanging van een houten zoldering uit den Romaanschen tijd gemaakt te zijn. Er is tegenwoordig een streven, om het te doen voorkomen, alsof de gebakken steen reeds voor de 11e eeuw in ons vaderland toegepast vond. Maar tot desverre zijn geen bewijzen bijgebracht voor deze stelling; de tufsteen was de bouwstof der oudste kerken. En daar het schip der kerk te Harderwijk uit gebakken steen bestaat, moet het onzes inzens niet ouder zijn dan de 12e eeuw.

Dat in 1291 bij de stad reeds een steenbakkerij bestond gelooien wij gaarne, maar het is toch gewaagd, om uit dit feit, in verband met het bestaan van kerkfragments uit gebakken steen te Kootwijk en te Garderen, welker ontstaan in 1010 en 1050 al zeer twijfelachtig is, te willen afleiden, dat het schip der Harderwijkse kerk "nog een overblijfsel van een oud Christelijke kerk kan zijn".

Aan het Romaansche schip bouwde de 15e eeuw, als op zooveel andere plaatsen van het Utrechtsche bisdom, een koor met kruisbeuk, trans en kapellen. De heer Portheine stelt den bouw van dit deel der kerk tusschen 1415 en 1451. Eyck van Zulichem, die altijd nog onze beste schrijver over middeleeuwse kerkbouw is, geeft als zijn inzening, dat het koor tot de 10e eeuw behoort. Uit de tekeningen van den heer Portheine valt op te maken, dat de zijbeuken, kapellen en trans van het koor inderdaad 15e-eeuwsch zijn. De bovenbouw moet evenwel uit de 16e eeuw afkomstig zijn; de oorspronkelijke bouwmeesters hebben ongetwijfeld dit deel van het gebouw hoger willen maken, en het van schraagbogen willen voorzien. Hunne opvolgers hebben echter de stergewelven reeds boven de kapitelen der koortuilen doen beginnen. Er bestaan meer voorbeelden van zulk een aanleg; wij noemen slechts de St. Stevenskerk te Nijmegen, die het echter niet een gestucadoord plafond, in plaats van de stergewelven moet stellen.

Uit den plattegrond der kerk is aanstands te zien, dat het nieuwe koor rondom dat der oude Romaansche kerk gebouwd moet zijn. Dit werd in de midden-eeuwen reeds gedaan, opdat de kerksleutel zou zijn mogelijk stooms zou ondervinden. Het zou ons niet verwonderen, indien de fundamenten van het Romaansche koor nog in den grond te vinden waren. Ook bij den bouw der St. Bavokerk te Haarlem heeft iets dergelijks plaats gevonden. Te Harderwijk heeft men vermoedelijk het voornemen gehad, ook het Romaansche schip te vernieuwen; de Hervorming zal dit werk echter hebben belet. De onregelmatigheden, die de koosplattegrond vertoont, zijn zeker door het Romaansche koor veroorzaakt.

In het laatst der vijftiende eeuw zal het Romaansche koor nog bestaan hebben, met den trans van het

nieuwe crum licen. De brand van 1503 zal de houten kappen en het houtwerk van den toren vernield hebben. Maar de gewelven moeten toen de kerk, als zoveel andere, voor algemele verwoesting hebben behoed. Wij gelooien niet mis te tasten, als wij aannehmen, dat na 1503 al de stergewelven der kerk, na sloping van het Romaansche koor, gemaakt zijn. Overal waar nog kruisgewelven gevonden worden, moeten die van voor den brand dagtekenen. De ster- of netgewelven zijn in ons vaderland pas in de 19e eeuw algemeen geworden. Die in de St. Bavokerk te Haarlem zijn, blijkens opschriften, van 1500, 1530, 1532 en 1538.

Voor sommige middeleeuwse kerken was het mogelijk, uit de bewaard gebleven documenten, de geschiedenis van den bouw met voldoende juistheid vast te stellen. Maar wie de stukken raadpleegt, moet dit niet oordeel doen, zal hij niet tot geheel verkeerde gevolgtrekkingen komen. Veiliger is het meestal te luisteren naar de taal, die de steenen spreken; het aantal van hen, die deze taal verstaan, is echter bedroevend gering.

De heer Portemeine deelt het een en ander mede omtrent de beschilderingen, thans onder witsel verborgen, die de kerk bezat. Hij somt ook op de altaren en vasiën, die aanwezig waren, vermeldt de lotgevallen van het orgel en van de koperen kronen. Ook van den fraaien predikstoel, in 1614 door Jan de Wael en zijn zoon vervaardigd, wordt een beschrijving gegeven.

De kerk bezat voorheen een hoogen toren, die echter op 28 Januari 1797 instortte en in zijn val drie traveen van het schip vernielde. Het gedeelte van den toren, dat toen staan bleef, en dat groot gevaar opleverde, heeft men door beschieting met kanonnen naar beneden doen komen.

De heer Portemeine doet omtrent de klokken, die in dezen toren hingen, uit de stukken belangrijke mededeelingen. De grootste klok heette Salvator, woog 7210 pond en had als toon Ut. Meester Gerrit van Wou met zijn „cameraet“ Johannes Schonenburg gesoten haan „des moegens omtrent 7 nur, op St. Bonifacius-dag, zijnde Maandag 5 Juny, van het jaar 1520. De tweede klok heette Maria, woog 5300 pond en had als toon Re. Zij werd gegoten „Sacramentsdag“, avond des Dinghsdags na sante Bonifacius, des morgens over ses uyr“. De H. Sacramentsdag van 1520 viel op Donderdag 8 Juni, zoodat, daar de „avond“ van een heiligen dag in de middeloeuwen den vorigen dag betekent, „des Dinghslags“ een vergissing moet zijn. Het „kerstenen“ der klokken vond plaats op „Odolphi“, den dag van St. Odulphus, en de kerk kreeg toen als „spellegift“ 80 gulden.

Deze beide klokken waren met afbeeldingen versierd. De Salvator mundi wordt hier genoemd: „een vrouw met de wereld in de hand en een bisschoppeleyke muts op“.

Er waren nog twee kleinere klokken, beiden „Jhesus, Maria Johannes“ geheeten en door Gerrit van Wou, uit Kampen, in 1500 en 1503 gegoten. Deze beide klokken waren, toen de brand van 1503 plaats had, nog niet in den toren gelsangen, en bleven zoo gespaard.

Wij hopen, dat de schrijver tijd en lust zal vinden, om ook andere gedenktekenden op deze wijze te behandelen. Hij kan bij voorbaat rekenen op de erkentelijkheid van alle oudheidminnaars in ons vaderland.

EEN VERBLIJDEND VERSCHIJNSSEL.

In langen tijd kwam ons geen stuk, uitgaande van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, onder de oogen, dat wij met zoveel genoegen lazen als de redevoering, waarmee de tegenwoordige voorzitter de laatste algemeene vergadering opende.

Er spreekt uit het door den heer Salm in het midden gebrachte een bescheiden opechttheid, die te aangemer teft na de banale geurnakerij, die onder het oude regime sinds 1880 in zwang was bij dergelijke oraties.

De redenaar had ditmaal een niet gemakkelijk onderwerp te behandelen. Wat tusschen het genootschap Architectura en de Maatschappij in het afgelopen jaar plaats vond, heeft tot zeer uiteenlopende oordeelvellingen aanleiding gegeven. De eengesins gereserveerde houding, door de Maatschappij aangenomen, is haart van vele zijden eeuvel gedund. Het scheen alsof Architectura de moeie rol in het stuk had vervuld.

Doch na het door den heer Salm gesprokene komt de zaak in een gansch ander licht. De Maatschappij heeft eerlijke samenwerking bedoeld, doch Architectura heeft een dubbelzinnige houding aangenomen. Of waren er in dat Genootschap twee stroomingen, die om beurte zich de sterkste toonden? Samenwerking met de Maatschappij leek Architectura wel, zolang er kans scheen te zijn, dat het de leiding zou krijgen; toen het bleek, dat die kans verkeken was, werd geen samenwerking meer noodig geacht.

De heer Salm wees, en terecht, op de vele diensterheden, die het Haarzuylens-adres bevatte. Ook wij hebben indertijd die vaagheid bedenkelijk geacht. Op een zóó zwak fundament was geen blijvend ouwwerk te stichten. De Maatschappij wilde verbetering van dien grondslag, maar Architectura toonde zich daartoe niet genegeen. Het is goed geweest, dat de heer Salm zoo opecht alles heeft medegedeeld. Ook getuigt het van wijs beleid, dat hij zijn „laatste woord“ niet sprak, toen de gemoederen in beweging waren, doch dat hij het bewaarde tot de algemene vergadering, nu weer overal kalmte terugkeerde.

Wij mogen het een verblijdend verschijnsel noemen, dat ons eerste bonykundig lichaam een voorzitter heeft als den heer Salm. Onder zijn bestuur kan het een goede toekomst krijgen, mits de leden zich van zijn geest doordrongen toonen.

Reeds dadelijk hebben wij in wat Architectura ondernam een poging gezien, om door het venster weer binnen te brengen, wat door de deur naar buiten was geraakt. Wie niet onze bouwkunst-toestanden bekend is, moet wel al het „persoonlijke“ zien, dat den achtergrond vulde. Het valt blijkbaar moeilijk, personen en zaken gescheiden te houden.

Maar personen-questions hebben nimmer ten bate der bouwkunst iets bijgebracht. Zij hebben slechts verbittering gewekt waar eerlijke samenwerking een eerst vereischte geweest ware.

PRIJSVRAGEN

LEVENZVERZEKERINGBANK TE ROTTERDAM.

Gescheide Redactie!

Zou ik door uw blad aan den heer Van Wijk, uitgever der prijsvraag voor de Levenzverzekeringbank „Rotterdam“, een vraag mogen stellen? Zoo ja, dan is het deze:

Mag men voor de directiekamer (de verdieping) een broeder balken aanbrengen, of is men aan de afmetingen in het programma gestemd, absoluut gebonden?

Hogeachtend:

X.

De heer Van Wijk bericht ons daarentrent het volgende:

Het grondvlak mag in oppervlak de aangegeven afmetingen (beter: maat) niet overschrijden. Waar de schets aangeeft xmiddele: 2.33 M. breedte, bij maximum 1.05 M. uitstek buiten den gevel, moet dit zo verstaan worden, dat het grondvlak niet groter mag zijn dan $2.33 \times 1.05 = 2.45 \text{ M}^2$ en dat het uitstek buiten de ruining niet meer mag bedragen dan 1.05 M., doch dat bij vermindering van dat uitstek de breedte in gelijke mate groter kan worden. Dan:

$$\begin{aligned} 2.45 &= 2.45 \text{ M. breedte bij } 1.- \text{ M. uitstek}; \\ 1.- & \\ 2.45 &= 2.72 \text{ M. breedte bij } 0.9 \text{ M. uitstek, enz.} \\ 0.9 & \end{aligned}$$

De bepaling „gemiddelde breedte“ sluit bemanden in, dat het grondvlak een trapezium, een cirkelsegment, een elliptisch segment of wel een driehoek kan zijn, zoodat tegen den gevel in zoverre elke breedte zonder zijn aan te nemen, ware het niet dat het programma verder bepaalt: „mits hun buitenste rand niet nadér aan de erfafschilding komt dan 0.5 M. en niet steke door het platte vijk dat, gaande door een vertikale lijn welke 0.5 M. uit de erfafschilding op het huisgevlak ligt, een hellingshoek heeft van 3 op 1 voor den eerst en van 2 op 1 voor het hofkoen.“ Wij neemt dit antwoord belangrijk genoeg om de vakkundige verzoeken dit over te nemen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De Maatschappij schrijft voor alle Nederlanders de volgende prijsvraag uit:

PRIJSVRAAG I.

ONTWERP VOOR EEN SANATORIUM VOOR LONGLIJDERS IN NEDERLAND.

Het terrein voor het Sanatorium wordt verondersteld te zijn gelegen in een voor barstlijders gevende streek in Nederland, en is ongeveer 5 hectare groot.

Het Sanatorium zelf is gedacht voor de verpleging van een honderdtal patiënten, en de geheele inrichting bestaat uit de volgende gebouwen:

- A. Hoofdgebouw.
- B. Bijgebouw.
- C. Woning van den Directeur-genesheer.
- D. Administratiegebouw.
- E. Waschhuis, Kestelhuis en Machinehuis.
- F. Boerderij en Melkerij.
- G. Woningen voor het Personeel.
- H. Lijkenhuis.

De indeling dexter gebouwen zal zijn als volgt:

A. Hoofdgebouw. Het hoofdgebouw of het eigenlijk verblijf voor de patiënten, met den hoofdgevel op het zuiden, zal uit twee delen bestaan, de ene helft voor vrouwelijke verpleegden, de andere helft voor mannelijke verpleegden, verdeeld over drie verdiepingen.

a. Verdieping Gelijkvloers.

- 1. Hoofdingang; 2. vestibule; 3. kamer voor den portier; 4. spreekkamer; 5. twee ontvangskamers, elk met aangrenzende badkamer; 6. twee kamers elk voor zes bedden, voor patiënten die gelijkvloers moeten blijven; 7. twee open gaanderijen (veranda's) voor rustbedden; 8. twee dergelijke kleinere („loggia's“) voor rustbedden; 9. twee kamers voor pleegzusters; 10. twee kamertjes voor bedienden; 11. een hoofdtrap tot aan de tweede verdieping, en voor den „diens“ in elken vleugel een lift en een dienstrap, die leidt tot aan de derde of zolderverdieping; 12. de noordelijke gangen, portalen, waterclosets, urinoirs, speelplassen, bergkamers, enz.

b. Eerste verdieping en Tweede verdieping.

Elke verdieping zal bestaan:

- 1. Vier slaapkamers, elk van tien bedden; 2. vier isolerkamers; 3. open doorgaande balkons, langs de zuidzijde der slaapkamers; 4. twee loggia's elk voor acht rustbedden; 5. twee wasch- en toiletkamers en twee badkamers; 6. twee gezelschapskamers; 7. twee wachtkamertjes voor de zusters; 8. labademoksal; 9. twee cabinettes (laboratoria) voor de doktors; 10. een woon- en een slaapkamer voor den assistent-doctor. Verder de benodigde ruimten voor den dienst, bediening, berging, waterclosets, bergkamers, enz.

c. Derde of zolderverdieping.

Op deze verdieping bevinden zich de kamertjes voor de pleegzusters, een paar loggia's, div. bergkamers, waterclosets, enz.

In een souterrain (kelder) de plaat aangeven voor de twee ketels der centrale verwarming met aangrenzende kolenbergplaatsen, enz. Een en ander met afzonderlijke toegangen van buiten af.

d. Bijgebouw. Het bijgebouw, verbonden door een overdekte open gaanderij met het hoofdgebouw, zal moeten bestaan:

- 1. Twee entralen voor de patiënten, elk met vormade, kleed- en toiletkamer; 2. actiekamer voor de assistent-genesheer, voor de pleegzusters en voor het dienstpersoneel; 3. de noordige waterclosets enz.; 4. keukens, met tafel en open plante; 5. provisiekamers; 6. melkkamer; 7. poelkamer; 8. bergkamers, enz.

In het souterrain: provisiekelder, bergplaatsen voor brandstof, enz.

Boven de kruken: slaapkamers voor het keukenspersoneel, met bijbehorende gemaakte, enz.

e. Woning voor den Directeur-genesheer. Deze woning moet ontworpen worden als vrijstaande villa.

f. Gelijkvloers. 1. Vestibule; 2. spreekkamer; 3. salon; 4. eetkamer (drie kleine kamers en suite); 5. dessert-tetens provisiekamer; 6. keuken; 7. bijkeuken (waarbij de toegang tot den kelder met afgesloten raamten voor wijn, provisie, brandstof, enz.); 8. twee waterclosets (voor het gezin en de dienstboden).

g. Eerste verdieping.

- 1. Studiekkamer; 2. drie slaapkamers; 3. kinderkamer; 4. badkamer; 5. watercloset en verdere gemaakte.

h. Tweede of zolderverdieping.

- 1. Dienstdenkamer; 2. bergkamers, enz.

i. Administratiegebouw. Het administratiegebouw moet evenzoals als villa ontworpen worden en bestaat uit de volgende vertrekken, zoo doelmatig mogelijk over twee verdiepingen verdeeld:

- 1. Spreekkamer; 2. kantoor; 3. kleine apotheek; 4. provisiekamer en bijbehorende bergplaats; 5. lokalen voor microscopie, bacteriologie en histologie; 6. verband- en instrumentenkamer; 7. woonkamer en slaapkamer voor den administrateur, en verder een paar vertrekken voor den dienst, bergkamers, waterclosets en verdere gemaakte.

j. Waschhuis, Kestelhuis en Machinehuis. De volledige kleine atoomwasscherij bestaat uit een groot waschkuil, omsloten door gebouwen, hangend voor vuile en schoone wasch, mangelen en strijkamer, naalkamer en bergplaats.

Ten dienste der stoombewarming en elektrische verlichting: een ketelhuis voor 2 ketels, en een machinehuis voor horizontale stoombuizen en dynamo's, een vertrek voor een accumulatorenbatterij, afzonderlijke berging voor zwavelzuur, enz.

In verband hiermede een werkplaats voor een machine-bankwerker met bergkamte of magazijn, een werkplaats voor den timmerman en den schilder, voor het herstellen van matrassen enz., werkplaatsen, privaten, enz.

Op de verdieping een woning voor den machinist en een woning voor den stoker en enige slaapkamers voor het dienstdoend personeel met bijbehorende gemaakte, privaten, enz.

In verband met de nadir te noemen situatie-tekening dient de beschrijving van deze inrichting alleen om ongetrede afmetingen te bepalen.

k. Boerderij en Melkerij. Ter bepaling der afmetingen van deze inrichting dienst, dat het gebouw stallung moet aanbieden:

- 1. voor 20 koeien, enig jong vee en 2 paarden; 2. vertrek met de toestellen voor de zuivelbereiding, waarbij koekamer en kelder; 3. bergkamte voor voeder, enz.; 4. woning voor den bedrijfsboer en zijn gezin, met inwonenden knecht; 5. privaten, enz.; 6. in een alge-loots ruimte een wagonhuis, bergulde, koegnenbotken, enz.

l. Woningen voor het personeel. Op het terrein verspreid, vier kleine woningen voor gehuwd bedienden, als: den timmerman, tuinman, enz.

Elke woning bestaat uit één wooc- en twee slaapvertrekken, waarvan minstens één op de verdieping (zolder). Een koninkje met waschhok, bergulde, kelder en schuur.

m. Lijkenhuis. Achter op het terrein een lijkenhuis met enige kamers, bijzakken en berging.

Het hoofdgebouw en de diverse bijgebouwen alle in dezelfde trant en in een soortgelijk landelijk karakter te ontwerpen.

De modelplannen zullen moeten leveren:

- 1. Een situatietekening, schaal 1 à 1000, met aantijzing der windrichting, en waarop alle gebouwen (in ontrek) moeten worden aangegeven.
- 2. De plattegronden van alle verdiepingen van:

A. Hoofdgebouw;

B. Bijgebouw;

C. Woning Directeur-genesheer;

D. Administratiegebouw;

E. Elke der woningen voor het personeel; en van elk der onderdelen minstens één hoofdgevel en één doorgaande, alles op schaal van 1 à 200.

F. De middenpartij van den zuidelijke gevel van het hoofdgebouw, en een dwarsdoorsnede van dit gebouw over de hoofdtrap op een schaal van 1 à 50.

Alle tekeningen moeten in lijnen worden uitgevoerd en gekleurd ter verduidelijking der aangevoerde bouwstatuten, en vergeerd gaan van een korte omschrijving, ter nadere toelichting.

Voor de ter bekroning waardig gekeurde ontwerpen worden beloond:

1. Eerste prijs, de zilveren medaille der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, benevens f 150.

2. Tweede prijs, de bronzen medaille, benevens f 100.

PRIJSVRAAG II.

ONTWERP VOOR DE WONING VAN DEN DIRECTEUR-GENESHEER.

Voor het best gekozen ontwerp wordt uitgekoeld de bronzen medaille der Maatschappij besevens /75.—

PRIJSVRAAG III.

ONTWERP VAN EEN HEE WOONING VAN HET SENSTEINHOEKEL.
In Prijsvraag n°. I. nadere sub G. omschreven.

Verlangd worden:

De plattegronden en de vier gevels op een schaal van 1 ad 100.
De ontwerper van het best gekozen ontwerp ontvangt /25.—

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 1. Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvragen worden vóór of op 1 Februari 1890, des namiddags te 2 ure, verschijfrij ingeworpen aan het bureau der Maatschappij, Marsaliestraat 402 te Amsterdam.

Art. 2. De in te zenden stukken moeten gemerkt zijn met een motto, en niet met herkenningssteken aan de achterzijde; zij moeten vermeld zijn van: 1^e, een gesloten naambrief, waarop aan de buitenzijde dat moet is herhaald, en van binnen bevestigd de vermelding van naam, betrekking en woonplaats van den lazender; 2^e, van een open brief, waarin een adres, om zo nodig met den lazender te corresponderen zonder den naambrief te openen.

Art. 3. De teekeningen mogen niet op houten ramen ingeleverd worden.

Het schrift op de teekeningen moet van een andere hand dan die des vervaardigers zijn.

De ontwerper mag zijn naam niet bekend maken voor de jury.

Worden de beide laaste bepalingen niet behoorlijk nagekomen dan blijft zijn ontwerp buiten mededeling.

Art. 4. De ingesonden ontwerpen worden in handen gesteld van een comité van besoekeling, bestaande uit de heeren: A. Salm G.Ben., voorzitter, A. C. Blaauw en M. A. C. Hartman, leden van het Bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst; H. Leguit, assistent-gemeente-architect van Amsterdam; P. W. M. Poggenbeek, architect te Amsterdam.

Art. 5. De Jury heeft het recht, wanneer geen antwoord ter bekrooning kan worden voorgedragen, aan het hoofdbestuur voor te stellen een ander onderscheidingsprijs te kunnen aan zuke antwoorden, die zij meent dat daarop aanspraak hebben.

Art. 6. De bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Maatschappij.

Art. 7. De uitslag der voordeeling zal terstond na de uitspraak der jury worden bekend gemaakt, en de ingekomen plannen zullen worden tentoongesteld tijdens de Algemene Vergadering in Mei 1890, waarin de bekroningen zullen worden uitgereikt.

Art. 8. Alle ontwerpen werden tentoongesteld in die steden, waar Afdelingen der Maatschappij zijn gevestigd. Die niet bekroonde ontwerpen kunnen daarna in April 1891 worden aangehouden aan het bureau der Maatschappij te Amsterdam, op verzoek van het in art. 2 vermelde herkenningssteken. De stukken der lazenders, buiten Amsterdam woonachtig, werden na genoemd tijdsbestek en tegen overlegging van het herkenningssteken, aan een op te geven adres teruggezonden.

In bijzondere gevallen, ter voorbereiding van het Bestuur der Maatschappij, kunnen op afzonderlijk verlangen der lazenders, teekeningen binnen dit tijdsbestek worden teruggegeven.

Het Bestuur der Maatschappij.

A. Salm G.Ben., Voorzitter.
C. T. J. LOOS RIJNS, Secretaris.

Amsterdam, Mei 1890.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. De uitvoering der binnenvoorwerpen voor den doorgang onder den spoorweg in de Zeeburgerdijk en de bruggen over het Loosingskanaal en de nieuwe vaart te Amsterdam, en een ander ten behoeve van de aansluiting van het Gemeentelijk Entrepot ablaar, is niet opgedragen aan den laagste inschrijver maar aan den Constructiewerkplaatsen te Winschoten voor een bedrag van /80.000.

GEBRs. HEINLE,
39, Prinses-Mariestraat 39,
S-GRAVENHAGE.

GLAS IN LOOD.
Geëtst
Geschildeerd
Gebrand **GLAS.**

Specialiteit in het versieren
met **Opalescent-glas.**

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Recht.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barchest. Specialiste voor de levering van complete Badkamers. — Private Sanitair. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Persiedinen Badkuilen, J. F. Vierkant Badkuilen. — Closets, Wasbakken, Urinaria: enz. — VENTILATIE en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruiklijke recht.

van **houf** en van **afvoer**, in verschillende constructies. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

ROLLUIKEN

van **houf** en van **afvoer**, in verschillende constructies. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 20e Juni 1890**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 766.

Het wijzigen van sporen en wissels, het maken, uitbreiden, wijzigen, verplanten en opruimen van gebouwen en inrichtingen met daarmede in verband staande werken op het station Nijmegen.

Begroting f 138.000.—

De besteding geschiedt volgens § 184 van het bestek.

Het bestek ligt van den 23e Mei 1890 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park, en aan het Bureau van den Heer Sectie-Ingenieur D. MOLENAAR, te Zutphen, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 2.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voorzien.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 13e Juni 1890, ten 9 ure 30 voor middag (West Europeesche tijd).

UTRECHT, den 11e Mei 1890.

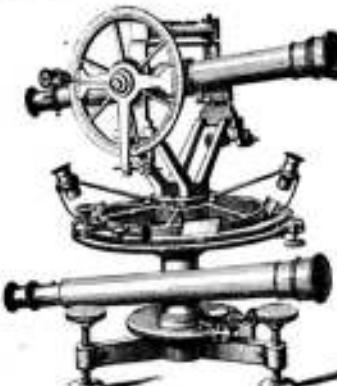
AANBESTEDING.

Op **Woensdag 31 Mei 1890**, des voormiddags te **11 ure**, zullen zijn principaal door den architect J. WOLBERS, in „Café Neuf“, bij de Grote Houtpoort te HAARLEM, worden aanbesteed:

Het bouwen van een villa en stal met koetshuis in het villapark „Duin en Daal“, gemeente Bloemendaal.

Aanwijzing op het terrein **Vrijdag 26 Mei en Maandag 29 Mei** des namiddags te vier ure. Bestek en teekeningen te verkrijgen tegen betaling van f 2 bij de Firma RUIJG ROK en Co., boekdruckers, Gedempte Oude Gracht te Haarlem.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK
DIJKERMAN & BULZIJD, Breda.
SPECIALITEIT in verplaatsbare Houten woonhuizen, Directie-koeten, Ziekenbarakken en Tuinkoopsels.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS- HOEKMEET.

en ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, THEKENAARS, enz.

Geïmatrieerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,

ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweker-

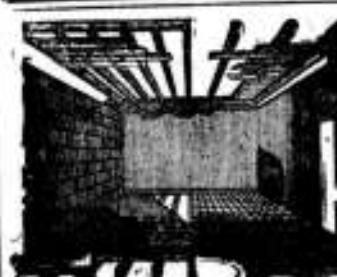
straat 64 b.d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.

Glasverzilvering

voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS, enz. enz.

Excelsiorplaten.

GEBR. VAN DER VIJGH,

AMSTERDAM,

Fabriek van vuurvaste Wand- en Plafond-

platen volgens nieuw System.

Eenig, onovertreffbaar materiaal. Lichtdicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Steeds grooten voorraad. Directe levering. Uitvoering op 't werk door onze eigen stellers. Voorgeschreven bij particuliere- en gemeentewerken. Op aanvraag gratis toezending van Brochures, Monsters en Prijs.

Geluidwerende tussenvlieven, onderdelen voor houtenmedakken, brandvrije separatieën en plafonds.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

P. KOOIJ,

Mr. Steenhouwer en Marbrier,

Z.-O. Buitensingel 203,

DEN HAAG.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot billijke prijzen en onder garantie geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Lead- en Zinkwerker,

Singel 229 b.d. Paleisstraat,

AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der sedert 1868 gevestigde firma CARL SCHMITZ &

Co., te MINSCHBERG in Slees.

Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

Telefoon 790.

W. VAN MERKESTEYN,

Rijtuig- en Wapenschilder.

VIJNSTE UITVOERING VAN

Rijtuig- en Wapenschilderwerk,

Kunstakwerk en Decoratieschildering.

Billijke Prijsberekening.

Vmag Prijsgraf en Monsters van Uitvoering.

Gerard Doustraat 1 en 5.

AMSTERDAM.

J. VAN DER MOST,

Steenhouwer en Metselaar,

SCHIEDAM.

Molenstenen, Slijpstenen.

Ruw en bewerkt

MARMER.

SCHOORSTEENMANTEL

VRIJDAG, 9 Juni.

's-Gravenhage, te 1 uur, door het mln.
van molen, enz.; 10, de aanslag van een lijn
met twee draden langs den spoorweg tuschen
Leiden en Dordrecht. Rsm. f 1100.

Daar best kijgsman van twee draden aan de
poelen der Nijl tussen Dordrecht en Utrecht
Rsm. f 1220. Int. bij den kouding der telegraphie
te 's-Gravenhage en den ing. te Amsterdam.

ZATERDAG, 10 Juni.

Zwolle, te 1½ uren, door burg. en weth.; het
rekken van een los en ladingplaats langs
de Dickekade en het Blekerwegje en andere
daarmee in verband staande werken. Int. bij
den gemeenteopg. J. L. van Reeuw. Aanw. 8
Juni, te 2 uren.

Op onbepaalden datum.

Bauwerderhem, door burg. en weth.; het
vernieuwen van de vaste brug over de Aegeuswa-
vaart, in den grintweg te Sybrooksum. Int. bij
den gemeenteopg. P. de Graaf te IJssum.
Aanw. 5 Juli, te 10 uren.

MEDEDEELINGEN.

Utrecht. De bouw der stadsdienstschiet,
onder beheer van den arch. A. H. Zandvoort
te Amsterdam, die den volledigen uitstek in het
volgende nummer is gegund aan J. H. de Vos, te
Utrecht, voor f 94 000.

AMBACHTSSCHOOL.

Aan de Ambachtsschool te
Rotterdam wordt GEVRAAGD:

een Leeraar

in het **Lijntekenken**, om gedurende de morgenuren onderwijs te
geven.

Beroegdheid tot het geven van Mid-
delbaar Onderwijs, acte M° voor recht-
lijnig tekenken en perspectief strekt tot
aanbeveling.

Zij, die voor deze betrekking in
aanmerking wenschen te komen, ver-
voegen zich in persoon bij den Directeur
vóór den 31sten Mei a.s.

HET BESTUUR.

ROTTERDAM, 15 Mei 1890.

LOUIS NAGEL & Co.,

Arnhem. X ENGELSCHÉ X

Stal- en Tuigkamer-inrichtingen.

— Catalogus gratis. —

— Tekeningen en Begrotingen
Kostloos. —

Op LIPS' Brandkastenfabriek te Dordrecht

kan geplaatst worden een JONG-
MENSCH als

TEEKENAAR.

Moet zelfstandig kunnen werken.

MEIJJES & BOSCH.

Asphaltfabrikanten. WIJHE (Holland)

**Leggen: HOUTCEMENTDAKEN, MASTIKDAKEN,
ASPHALTDAKEN na ASPHALTVLOEREN.**

**Fabriekken: ASPHALTDAKPAPIER, HOUTCEMENT,
ISOLEERPLATEN, CARBOLINEUM, enz.**

Directe levering. Firma referentie. Concurreerde prijzen. Veeljarige garantie.

WILH. TILLMANNSCHE WELLBLECH- FABRIK U. VERZINKEREI, REMSCHEID.

OVERKAPPINGEN, LOODSEN enz. van gegolfd plaatijzer.

ROLLUIKEN van Staal of Hout in verschillende constructies.

Vertegenwoordiger: B. J. HESSELINK, Keizersgracht 263. Amsterdam.

STOOMHOUTDRAAIERIJ EN ZAGERIJ

van het Broederhuis te Zeist.

Biedt zich beleefd van tot het vervaardigen van alle
HOUTDRAAIWERKEN.

met en goed afgewerkt. Lage prijzen. Figuren- en Ornamentzagerij; Versie-
ringen voor Veranda's, Tuinhuizen, Balustrades, enz. enz.
Bij grotere partijen aannemelijke **PRIJSPERMINDERING**.

A. P. SCHOTEL & DORDRECHT.

Stoommarmerzagerij Steenhouwerij.

Steeng- en Marmerhandel.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, BOTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOGENS,

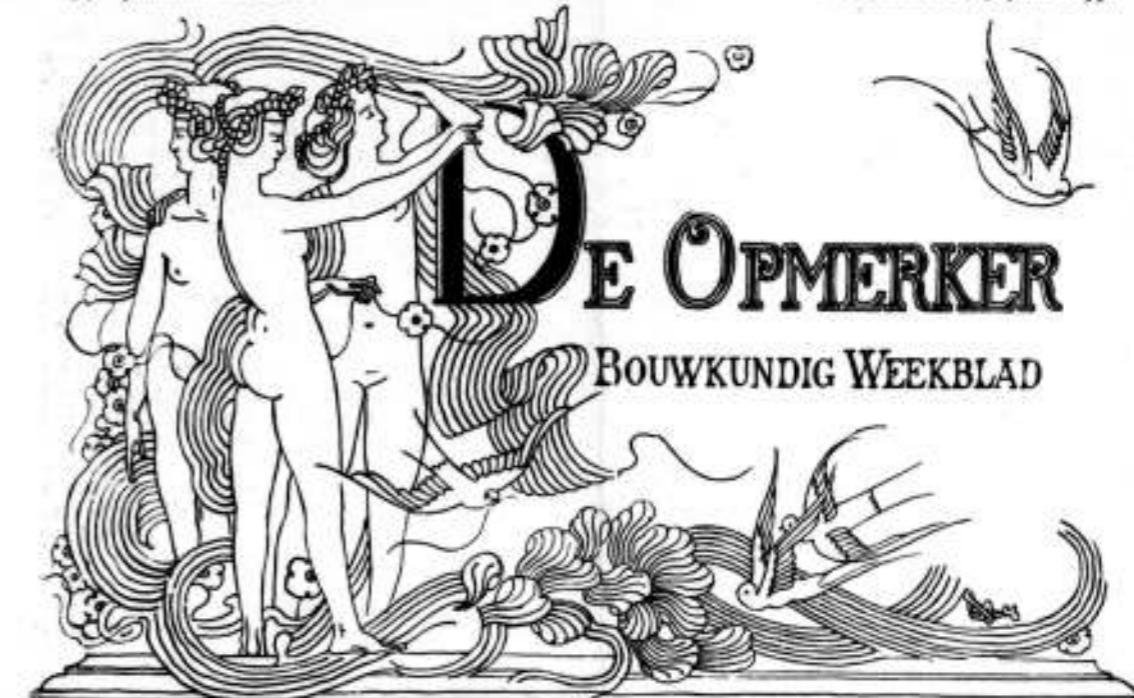
Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Ter drukkerij der Naamloosa Vereeniging „Het Vaderland”.

14^e JAARGANG N°. 22.

ZATERDAG, 3 Juni 1890.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGZ. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zie Schuytstraat 103, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binneeland f 5.—; voor Nijlant f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0.25, soeder plaat f 0.15.

NIEUWE KUNST.

Men mag er van zeggen, wat men wil, doch de nieuwe kunst maakt vorderingen. Het zal misschien niet lang meer duren, of zij heeft de oude kunst geheel verdronken. Zijt gij blind voor de tekenen der tijden, o verdwaasde, die niet zien wilt hoe de nieuwe kunst van de zoode daken der verzekeringsgebouwen en landhuizen, van de betegelde puien der winkelhuizen gepredikt wordt? Het publiek begint al aardig te bijten aan het aas, dat de loze hengelaars, die men architecten noemt, thans aan hun snoer hebben.

Ook anderen zijn van de goede werking reeds overtuigd. Een behanger maakte onlangs een handige reclame voor niets meer of minder dan „behangselpapier, genre libre aesthétique”. Men lette hier wel op de „ae”, die ongetwijfeld niet zonder bedoeling, als het ware om het gewicht der zaak beter te doen uitkommen, is geplaatst. Onze behanger, met zijn tijd meegaande, zond een keurig uitgevoerd boekje de wijde wereld in, om het publiek omtrent de „vrije schoonheidsleer”, die verre nicht van de „vrije liefde”, „vrije vrouwenvereeniging” en dergelijke jongedochters, naar behoren op de hoogte te brengen.

Het loont wel de moeite, den inhoud van het boekje aan een eenigszins uitvoerig onderzoek te onderwerpen. De schrijver begint (men zou het bij een behanger niet zoeken) met een aanhaling uit Boileau: „Rien n'est beau que le vrai”. Ook dit is een teken des tijds, want tot dusverre waren de behangers den schrijver van „Art poétique” niet zeer welgezind, omdat hij zoo tegen de „festons” en de „astragales” was te keer gegaan.

De aanhaling dient maar als motto. Doch dan begint de behanger zelf. Hij zet zich in postuur als een nutsredenaar, kucht even en zegt: „Geliefde en veel-
gewenschte hoorders”....., of neen, dit laat hij weg,
maar het past toch wel in zijn kader..... „Wij leven

in een overgangstijdpark, waarin op elk gebied naar nieuwe vormen gezocht wordt, zoo ook op dat der decoratieve kunst.” De hoorders knikken toestem-
mend, als wilden zij zeggen: „precies ons idee”.

De redenaar vervolgt: „Voor de kunstenaars onder
de Grieken, die leefden in een tijd

„Toen 't schoone tooverkleed der mythe
„Zich liejk om de waarheid windt”.

toen overal het spoor van een god of godin werd
gezien, dat aan de natuur een hogeren adel gaf,
was het niet moeilijk, telkens nieuwe vormen te ont-
dekken en uit de idee zelf verdere inspiratie te ont-
vangen.”

De hoorders vinden dit prachtig mocht gezegd, maar
zij vatten niet, hoe de spreker hen van de „oude” Griek-
ken naar het hedendaagsche behangselpapier zal
brengen. De behanger echter loopt met zevenvijf-
laarzen, en „passons au déluge” behoeft hem niet eens
te worden toegevoegd.

„Toen in de vijftiende eeuw de renaissance werd
geboren, hield men zich vooral in Italië niet altijd aan
het zuiver herstellen der oude kunst, maar bezigde
men nieuwe versiering, waarbij voorbeelden uit het
plantenrijk dienst deden.”

Een krank behanger, dat dient toch maar gezegd,
die zoo goed in Italië thuis is. De man is zeker niet
Lissone mocht geweest. Zijn collega's zouden wel doen,
ook op deze wijze hun gezichtsveld uit te breiden.
Wat zag hij dadelijk, dat de in de vijftiende eeuw
geboren wedergeboorte-stijl zich niet hield aan het
zuiver herstellen der oude kunst! Hij heeft bepaald
Burckhard's Cicerone uit het hoofd geleerd, voor hij
naar het Zuiden vertrok.

„De renaissance werd tijdelijk opgevolgd door den
rococotijd, om, na het eerste keizerrijk, onder den
invloed van nadere kennismaking met Helleensche

kunstgewrochten, weer overal haar invloed te doen gelden."

Nu roept Boileau den behanger toe: „ne forcrons point notre talent", maar deze hoort hem niet; zijn zevennijls-laarzen spelen hem parten en doen hem, met minachting voor al wat geschiedenis heeft, over twee eeuwen tegelijk heenstappen en van de vijftiende eeuw in de achttiende belanden. Men kan zeer goed op de hoogte wezen van Italiaansche kunst, en toch de geschiedenis maar vaag in zijn hoofd hebben.

Moest de sociale kwestie, thans aan de orde van den dag, onaangeroerd blijven? Dat mocht niet, wilde de behanger zijn doel bereiken.

„Het sprak vanzelf, dat onze architecten, die jaren lang zoo nederig hadden gezeten aan de voeten van VIOLET-LE-DUC, niet vrij konden blijven van de sociale invloeden der veelbewogen laatste helft van deze eeuw, invloeden die hun ontstaan te danken hebben aan de reusachtige uitbreiding van het machinewezent, het gevolg van de grootsche ontdekkingen op het gebied van stoom en electriciteit."

Dit is de enige passus, aan de sociale kwestie gewijd. Maar hij is velezzend. Met de architecten, die zoo nederig hadden gezeten aan de voeten van den grooten Franschman, kunnen slechts de heer Cuypers en de Rijksbouwkundigen bedoeld zijn. De behanger ziet in, dat zij afgedaan hebben, wat vooral den heer Peters niet aangenaam moet stemmen. Het wordt wel niet uitdrukkelijk medegedeeld, maar het is toch tusschen de regels te lezen, dat er een innig verband bestaat tusschen de nieuwe kunst, Marx, de Sociaal-democratische arbeiderspartij, Edison en misschien ook Röntgen, niet die van de muziek, maar die van de X-stralen.

Doch wij zijn er nog niet.

De behanger vervolgt: „Men wilde breken met de antieken en de renaissance, ten einde iets oorspronkelijks te vinden, iets, dat in steen, ijzer en hout het zegel zou kunnen zetten op het merkwaardig stuk cultuurgeschiedenis, dat wij thans bezig zijn te maken". Hier treft de verrassende beeldspraak. Dat gel in ijzer, steen en hout, gezet op een merkwaardig stuk, herinnert het niet aan de douanen, de rechterlijke macht en de apocalypse tegelijk?

Na wordt de schrijver bescheiden, al maakt hij gebruik van de pluralis majestatis. „Het staat niet aan ons te beoordeelen, of de moderne bouwkunst dit werkelijk doet, maar zeker is het, dat het in Amerika gegeven voorbeeld prikkelend heeft gewerkt en er ook onder onze Hollandsche architecten kunstenaars worden gevonden, die trachten tot oorspronkelijkheid."

Aan de goede bedoeling van den behanger behoeft niet getwijfeld. Maar was het wel goed gezien, om Berlage en zijn volgers onder den neus te wrijven, dat zij hun voorbeelden uit Amerika haalden? Dat hoort niemand graag, en een behanger moet iedereen te vriend houden.

Tot dusverre heeft de schrijver zich met meer of minder geluk op terrein bewogen, dat hem vreemd was. Doch nu komt hij aan zijn eigenlijk vak.

„Evenzeer als de architecten er eindelijk toe kwamen om te ontdekken en te bekennen, dat men, maar altijd de renaissance huldigende, er eindelijk toe zou geraken om elkander te copieren, bleek het ook wel dat, dat men betzelfde deed bij de inwendige versiering en stoffeering van het huis dat zij gebouwd hadden. Steeds werden dezelfde vormen, dezelfde typen gehaald, steeds volgde men denzelfden stijl en als er sprake was van wandbekleding, dan mocht het karakter der stof veranderen, motief, stijl en tekening bleven gelijk. Ook in Engeland beproefde men, en

wel met vrij groot succes, bij de inwendige versiering van het huis een nieuw genre te scheppen, een nieuwe schoonheidsleer van het ornament en de kleur te huldigen. Meer dan eens stonden we verbaasd over de architectuur der Engelsche huizen, over hun aardewerk, hun werken van gesmeed ijzer en vooral over hun wandversiering. Kunstenares, die de eischen der praktijk kenden, zoals BURNE JONES en WILLIAM MORRIS en last not least WALTER CRANE, hebben daartoe het beste gegeven wat hun talent, goede smaak en vaardige tekeningen konden leveren. Zij streefden er naar een decoratieve stijl te vormen, aanspannende aan de nieuwe architectuur der bouwmeesters van de moderne school."

Die „nieuwe architectuur der bouwmeesters van de moderne school" herinnert misschien wat veel aan de bekende „vreemde étrangers uit het buitenland", die eens door een courantenschrijver werden waargenoemd. Doch overigens is dit geschilderde er wel op berekend de lezers te treffen. Als nieuwe Columbussen ontdekten de architecten eindelijk, dat zij er toe zouden geraken elkander te copieren. Deze ontdekking vervulde hen met schrik en afgrijzen. De „inwendige verserders", ook gezegd de behangers en stoffeerders, keerden nu almede tot zichzelf in en begonnen er zich ongerust over te voelen, dat, hoeveel verschil van stof zij kunnen klanten ook konden tonen, toch de motieven, de stijl en de tekening steeds dezelfde bleven. Toen echter de nood op het hoogste was, kwam er hulp. Pleegt het, in den regel althans, in het oosten te dagen, nu daagde het in het westen, en ging de zon der nieuwe kunst in Engeland op. De behangers aanbaden het nieuwe licht en de priesters die zijn tempel bedienden.

Maar ofschoon wij ook den schrijver veilig onder die aanbidders mogen rekenen, hij maakt toch eenig voorbehoud. Hij vraagt zich af, of de Engelsche kunstenaars wel altijd geslaagd zijn. Het antwoord op die vraag houdt ontkenning, doch verschonend tevens. „Het huldigen der zuivere schoonheidsleer in nieuwe vormen, d. w. z. het zooveel mogelijk nakomen van de waarheid, die de natuur geeft, is zoo moeilijk en soms kwam het ons voor, dat, bij het ernstig willen naar iets oorspronkelijks, wel eens de goede smaak verloren ging."

Hier is de gedachtengang zóó stout, dat, wist men het niet, het haast moeilijk valt te geloven, dat hier een behanger aan het woord is. Zuivere schoonheidsleer in nieuwe vormen = het zooveel mogelijk nabijkomen van de waarheid die de natuur geeft..... daar is in eens de formule, waarnaar reeds zoo lang wordt gezocht, gevonden. Een „eureka" moet aan de lippen des schrijvers zijn ontsnapt, toen hij deze waarheid had ontdekt, en die, al was zij dan ook niet door de natuur gegeven, hem toch in al haar naaktheid voor den geest bleef staan. De bekende „waarheden als koeien" kunnen nu in de sloot verzinken, waarmit zij nooit gehaald mochten worden. Ook de tegenstelling tusschen oorspronkelijkheid en goeden smaak is treffend.

Nu komen er nog enige beschouwingen waarin „Kunstlers Erdenwallen" ter sprake wordt gebracht.

„Het is een feit, dat het Fransche gezegde „art pour l'art" nergens moeilijker is in praktijk te brengen, dan in de kunstindustrie, in welker dienst de kunst zich trouwens in de latste jaren zoo blynsodig heeft gesteld — vermoedelijk omdat de *arts purissima*, maar al te dikwijl slechts een stuk droog brood heeft."

Dat is nu nog eens een *rara avis*, die behanger, latinist tevens. Of hij is om raad gaan vragen bij zijn buurman, den apotheker, en heeft deze hem ge-

zegd, dat de doctoren, door water met den naam aqua purissima te bestempelen, deze doodeenvoudige vloeistof in een vocht herscheppen, dat de zieke, als hij het recept gelezen heeft, met vol vertrouwen voor iets bijzonder heilzaams slukt?

Toch vinden wij het niet verstandig van den schrijver, dat hij, zij het dan onder bedekking van het Latijn, den kunstenaars verwijt, dat zij slechts een „stuk droog brood" verdelen, en dat zij, pecunie causa, zich zoo „blijmoedig" in dienst der inverheid hebben gesteld. Er zijn dingen, die iedereen weet, en die men toch beter doet niet te zeggen.

Wij konden onlangs lezen, dat in de voornamme kring van van het buitenland het hypnotiseren bijzonder in de mode is. Zelfs de tafeldans wordt niet vlijt beoefend. Zoo mag het ons dan niet verbazen, dat onze behanger ook over suggestie, als iets dat „up to date" is, zijn woordje wil zeggen, om het te verbinden met een opmerking, den handel betreffende.

„Men moet rekening houden met de afnemers der voorwerpen van kunstindustrie, met het publiek dat koopt — gelukkig is de kunstenaar, wie het gegeven is door de macht van zijn talent ook daarin het publiek te leiden en het door zijn kunst als 't ware suggereren."

Een taalkenner zal op dezen laatsten zin aampering maken; de „afnemers" zullen hem een leelijk Germanisme lijken, en hij zal niet willen begrijpen, waarin het publiek moet geleid worden. De beloofing zal wel zijn, dat de kunstenaar, als een tweede rattenvanger van Hameln, al suggesterend het publiek naar den winkel van den behanger moet lokken.

Dit kunstenaar heeft de schrijver gevonden. Het is een professor, en dus natuurlijk een Duitscher; zijn naam luidt Otto Eckmann. De zin, waarmee deze boogleraar bij ons publiek wordt ingeleid, is blijkbaar uit het Duitsch vertaald.

„Een dergelijke kunstenaar „von Gottes Gnaden" vonden wij in professor Otto Eckmann; zonder omweg en volmondig wordt door de aanhangers der moderne richting erkend, dat deze revolutionair in de kunst de schepper is van een nieuw genre, waarvan hij ook door zijn oorspronkelijke denkbeelden, het publiek niet alleen overbluft, maar waardoor hij tevens toont niet te willen arbeiden voor de grote markt, maar slechts voor die bevoordechten, die boven hun vijf zinnen nog een zesde hebben ontvangen, waaraan wij geen naam kunnen geven, maar die zich telkens uit, wanneer zij staan voor de openbaringen van hen, die door de Grieken „de lievelingen der Goden" worden genoemd."

Een zin van zulk een lengte kan slechts een Duitscher schrijven. De professor is nog al wat — van Gods genade, een revolutionair (wat anders zelden samengaat), de schepper van een nieuw genre, een man met oorspronkelijke denkbeelden, iemand die het publiek overde..., die niet voor de grote markt wil werken, maar die zich slechts wendt tot personen met zes zinnen, zoals men vermoedt, dat er op de planeet Mars bestaan. Het is dus een echte duizendkunstenaar; jammer maar, dat zulk een man zich alleen met het maken van behangspapier bezighoudt.

Ook de beschrijvingen der behangspapieren zijn blijkbaar uit het Duitsch vertaald. Maar ten slotte wordt de behanger weer zichzelf.

„Het is mij een eer", zoo besluit hij, „om groot genoegen tevens, dat ik de wonderen van dit talent, neergelegd op het eenvoudige behangspapier, bij mijn landgenooten mag introduceeren. Te loochenen valt het niet, dat tot dusverre in onzen handel aan een waarlijk voortreffelijk genre gebrek was. Hoe vaak kwam het niet voor, dat schoone vrouwen, die haar

interieur wilden aanpassen aan haar eigen persoonlijkheid en aan de konstzinnige *mille riens*, waarmee zij zich hebben weten te onringen, tevergeefs zochten naar een behangspapier, dat harmonicerde met het ideaal, dat zij zich stelden."

Reeds zien wij, in onze verbeelding, de schoone vrouwen naar des behangers winkel stroomen. Deze gedachte steunt ook den schrijver ietwat dithyrambisch.

„Noch de Fransche, noch de Engelsche fabrieken bevredigden haar fijnen smaak.

Ea dae weerklinkt het censklaps: 't is gevonden,
Ge zij verweeslik, mijn schoone droom."

Een kapper te Parijs verkocht een odoorn, onder het opschrift: „Le rêve du parfumeur réalisé". De behanger heeft hem overtroffen, toen hij ditzelfde zei, doch in gebonden stijl; mogelijk gaf hij wel het fragment van een sonnet, dat vervolgde:

Wie sal bedwingen salner klanten storia?
Mijn concurrerens, door den stijl verhaald,
Staan voor mijn winaftram niet open staan,
Pulitieoedicht baadt hun wraak in toom.

In onze jeugd hebben wij Judels als „de zangzicke behanger" traumten zien vieren. De zangzicke behanger, men ziet het, zijn de wereld nog niet uit.

En nu de peroratie. „Met alle traditie brekende, geheel zichzelf zijnde, zijn motieven ontleende aan de eenvoudige natuur, schreef Eckmann datgene, waarin ook wij jaren, jarenlang hebben uitgezien, die typische ideaal-versieringen onzer kamerwanden, waarbij zich elke meubelstijl, mats men maar rekening houdt niet vormen en kleuren, kan aanpassen. Ik heb daaromtrent niets meer te zeggen, hoewel ik geloof, nog niet genoeg gezegd te hebben. Trouwens van de meerderen of mindere waarde van Eckmann's voortreffelijk werk kan een ieder zich in mijn magazijn komen overtuigen."

Daar is iets aandoenlijks in dit „Zuster Anna, ziet gij nog niets komen?" Maar het leed is geleiden, de strijd is gestreden, de zege is behaald. Eind goed, al goed.

**

Er zijn misschien mensen, die niet ons in meeënning over de brochure verschaffen. Maar zelfs hij, die den krans afkeurt, waarmee men in dit geval den wijn heeft meegen te moeten behangen, zal toch toegeven, dat die wijn, in deze de behangspapieren, goed is. Reeds de verkleinde reproducties maken een zeer behaaglijken indruk. En zoo mogen dan den behanger zijn stilistische bokkensprongen vergeven worden, omdat hij inderdaad fraaie dessins voor betrekkelijk geringen prijs beschikbaar heeft gesteld.

D E L F T

Voor het meerendeel der Nederlanders is Delft niets anders dan een bij uitstek stille stad. Velen zijn haar voorbijgespoed, of hebben de stad verwenscht, als de trein er stilliep, waardoor de reis van den Haag naar Rotterdam langer werd, dan zij aangenaam achtten. Ja, er zullen er wel geweest zijn, die ons voorgeslacht dwars hebben gevonden, omdat het zoo vlak bij den Haag een stad ging stichten, die, naar hun mening, daar volstrekt niet nodig was. Dat hen wrevel zich niet tegen de grondvesters van Delft, maar tegen graaf Willem en zijn zoon Floris moet richten, die hem „Haag" zoo dicht bij de tweede der stammende Hollandsche steden aanlegden, vergaten zij.

Uit de vaderlandsche geschiedenis weten wij, dat prins Willem I te Delft vermoord werd. In onze jeugd, toen ook de wet op het middelbaar onderwijs

nog was „gelijk een zwigeling in de luren” en toch reeds deed „alsof in hare jeugdigste uren De Gelder haar had beet gehad”, in dien gulden tijd der „Hoogere” Burgerscholen hadden wij een leeraar in de Nederlandsche taal, die er zijn „fort” van maakte, om ons zinnen te dictieren ter ontleding, een werkje, waarvan wij nu het niet nog niet inzien. De man, die reeds lang, als hij ten minste nog leeft, zijn „otium cum dignitate” geniet, dweepte met de geschiedenis des vaderlands en niet nangkingsche pantalons. Hij begon op zekeren keer een zin als volgt: „Prins Willem de eerste stond versteld”, en het daar, tot niet geringe verbazing van zijn discipelen op volgen: „toen hij te Delft doodgeschoten werd”. Nog herinneren wij ons de onbedaardlike lachbuien, die op deze lapsus calami volgden; nog zien wij het vaderlijk gezicht van den directeur, die op het rumoer kwam toeschieten, zijn toornige uitdrukking verliezen en zich tot een maar half bedwongen lach plooiën, toen de oorzaak der vrolijkheid werd medegedeeld.

Er zijn nu bij het „Middelbaar” onderwijs, ofschoon het nog volgens dezelfde wet gegeven wordt, als toen, zulke leeraren, zulke directeuren niet meer. En ook de Polytechnische School, die „parel” in de kroon van gezegd onderwijs, is niet meer als in die gouden dagen. Ja, het ontbrekt thans niet aan neuwsjissen, die beweren, dat het nooit een echte parel geweest is.

Maar toch zou Delft ons Polytechnicum niet graag missen, want de jongelingen, die daar door de zwijfleider der wetenschap verkweekt worden, brengen er heel wat vertier. Slechts aan de „spoerstudenten” hebben de Delftenaars, zoals begrijpelijk is, een hekel. Misschien kan men ze, als meer dan negentig dagen in de grijze veste vertoevende, wel met de forensen-wet te pakken nemen.

Doch, alle gekheid op een stokje. Is er misschien, voor wie als vreemdeling door Delft wandelt, in de straten weinig leven te bespeuren, dit neemt niet weg, dat aan het openbaar leven door de burgerij met prijzenwaardigen ijver wordt deelgenomen.

Daar heb gij bijvoorbeeld den heer M. J. Brugom, die, ofschoon het zijn lot is, dit leven door te gaan onder een benaming, waarmee andere Nederlanders zich slechts twee of drie weken kunnen toonen, daardoor zijn opgewektheid niet heeft verloren, om aandacht te schenken aan zaken, welke voor hen, die op het punt staan den betekenisvolle gang naar het raadhuys te ondernemen, meestal weinig aantrekkelijke bezitten.

Den 17^e Mei deszes jaars ging ook de heer Brugom op ten stadhuis, maar niet, zoals misschien enkele zijner maatgenooten om zich, aan de zijde zijner uitverkorene, het huwelijksformulier door den burgemeester te doen voorlezen, en een plechtig „ja” uit te spreken. Het was geheel iets anders, dat hem naar burgemeesters-kamer voerde.

Als meester metselaar „ruim acht en twintig jaar te Delft bekend” ging hij aan het hoofd der gemeente de bewaren mededeelen, die bij had tegen de in uitvoering zijnde openbare werken. Doch de burgervader, in een booze bui, belette den bezwaarde „op zeer onsaangename en zeer onbescheiden toon” te zeggen wat hij op het hart had.

Het schijnt, dat de meester metselaar toen verstoord is heengegaan, zich voornemend, den Raad der gemeente met zijn grieven in kennis te stellen. En nu heeft hij, in een „openbare aanklacht”, aan zijn voornemen gevolg gegeven.

Allereerst geeft hij zijn mening omtrent den „Nieuwen Langendijk” en de daar gemaakte riolen, die naar zijn oordeel te hoog liggen, zoodat vele bewoners

er geen gebruik van kunnen maken. Dit is ongetwijfeld onsaangename voor de Nieuwe Langendijkers, maar het komt ons voor, dat, wanneer zij de diensten van een bekwaam meester metselaar mochten, deze hun de gewenschte afvoer wel zal kunnen verschaffen. Het ware althans te beproeven.

Erger is datgene, wat omtrent den „torenbouw” wordt opgemerkt. De argeloze lezer denkt hier aan ’t elfde hoofdstuk van Genesis, toen de menschen „van cenerlei sprake en van cenerlei woorden” tot elkaar zeiden: „Kom aan laat ons tichelten strijken en wél doorbranden”. Doch geen toren, als te Babel, wordt op het oogenblik te Delft opgericht. De burgers zijn slechts bezig, den bekenden scheeven toren, die alleen te Pisa concurrentie heeft, te herstellen. De heer Brugom, gekomen „om te bezoen de stad en den toren”, heeft op de steenen of tichelten niets te zeggen, zoodat wij schijnen te mogen aannemen, dat zij „wél doorgebrand” zijn. Toch is, naar zijn mening, de torenbouw „een groot, ongeoorloofd stuk kneeswerk, dat zoo spoedig mogelijk weer dient afgebroken”.

Waaronder zulk een streng oordeel? Omdat geen „specie voor torenbouw bestemd”, bij het metselwerk is gebruikt. Van de metselaars, die aan den toren te Babel werkten, heeft het: „lijm was hun voor leem”. De uitdrukking is niet duidelijk en de zucht, om een staafijn te maken speelde den vertaler uit het Hebreuwsch wijs parten. Lijn noch leem werden te Delft gebruikt, ofschoon deze specie, reeds in Genesis vermeld, als voor „torenbouw” bestemd, toch zeker genoemd mogen worden.

De specie te Delft gebezigd bestaat „uit drie deeltjes Maasland, twee deelen schelpkalk en één deel traas”. Hoe is het mogelijk, vraagt men zich af, dat in dezelfde stad, waar een leeraar aan de Polytechnische School nu al sinds jaren zijn anathema’s tegen de traas slingerd, dit vaderlandsche product, dat ongetwijfeld vele madecelen heeft, nog zoo in de gunst kan zijn? Men beweert wel eens, dat de kwaliteit der gelooviggen afneemt, naarmate zij dichter bij Rome wonen. In vele steden van ons vaderland heeft de heer Van der Kloes, door zijn ijverig prediken, de traas reeds doen afschaffen.

Toch gaat de Delftsche gemeente-architect hier niet over één nacht ijs, want de samenstelling der specie werd door de commissie voor den torenbouw, de heeren Nies, Molenaar, F. J. Nieuwenhuis, C. B. Posthumus Meijjes en den architect vastgesteld terwijl ook de heer Van der Kloes in § 68 van zijn algemeene voorschriften voor dergelijke werken specie, bestaande uit 2 schelpkalk, 1 traas en 3 à 4 zand aanbeveelt, maar dit neemt niet weg, dat de Delftsche meester-metselaar een goed werk heeft gedaan, met zijn burgervader de specie eens onder den neus te houden. Dat deze daarvan niet geduld was en den heer Brugom op minder aangename manier de deur wees, ja, daaraan heeft noch de specie, noch de burgervader schuld, maar schijnt geweten te moeten worden aan de onstandigheid, dat de heeren elkaar niet goed begrepen hebben.

Er komt onder het door den heer Brugom opgemerkte nog wel het een en ander voor, dat der overweging waard is. Is Haarlem de kweekplaats der Nederlandsche bloembollen, Delft wordt door den addressant niet zonder een zweem van burger-trots „de kweekplaats van Nederlands bouwkunst” genoemd. Het woord geeft te denken. Want wat de kweekerij aan architecten opleverde, werd tot dusverre door de markt nog niet zoö gewaardeerd, als wat door buitenlandsche of kleine inlandse in den handel kwam.

Daar zijn er, die het wijten aan de inrichting der Delftsche kweekerij, anderen weer meenen, dat de

kweekers niet deugen, en zich te veel op het fokken van wiskundige variëteiten toeleggen.

Delft is een stilte stad. De stilte is echter slechts schijnbaar. Een plaats, die nog meester-metselaars onder haar ingezetenen telt als de heer Brugom, die zich nog — of het niet recht is, blijve in het midden — de kweekplaats der Nederlandsche bouwkunst kan noemen, die plaats heeft leven, al is het dan ook niet aan de oppervlakte zichtbaar. Geen onvriendelijk burgemeester, geen voor torenbouw tras gebruikend gemeente-architect kan de faam van zulk een stad deren.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

Afdeling Amsterdam.

Vergadering van Wensdag 21 Mei 1890.

In deze vergadering werd het bestuursvoorstel, het toetreden van de Afdeling als lid tot de Zuidersc-Vereeniging, goedgekeurd, en besloten aan het hoofdbestuur te versoenen om zedt aan de Regering te richten tot bespoediging van de oplossing der Zuidersc-questie.

Hieraan werden langdurige besprekingen gehouden over een reeds voor langen tijd in den boezem der Vereeniging opgeworpen zaak, namelijk het samenstellen van honorarium- of loontabellen voor spotters, toeknarens en opzichters-tekennarens, waarbij een schema voor zoodane tabel, rekening houdende met den leeftijd, werd behandeld. Besloten werd, onder overlegging van dit schema, bij het hoofdbestuur op een spoedige behandeling van deze zaak sam te dragen.

Na het uitbrengen van een verslag van de onlangs gehouden vergadering der Verzekerings-commissie, door den heer Hagedorn, werd de vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

„GRAVENHAGE. In een vergadering van „Arti et Industriae” is het gewijzigde reglement aangenomen. Dienstengeval zal de categorie der gewone leden een grote uitbreiding ondergaan, dan het houtsnij is gemachtigd, van de bestaande kundelovende leden gescreven, die het daartoe geschikt acht, onder de categorie der gewone te rangschikken, terwijl voorstaan als kunstlevende leden ook zullen kunnen toetreden zij, die niet de kunstjeerzel als vak beoefenen. Een nieuw rulek van aspirant leden is ingesteld voor jongelingen van 18—25 jaar, die slechts de helft van de contributie behoeven te betalen.

Op de laatste vergadering werden nog tentoongesteld een door de firma A. A. Knuyter voor een versieging te Pretoria verstaald vaandel, een door de firma Logier ontworpen en zeer fraai uitgevoerd gedreven allervol kolk en verschillende heraldische wapens, door den calligraaf I. M. Lien geteekend.

Besloten werd in de tweede helft van Juli een zomerfeest te maken naar Edam, Monnikendam en Marken.

— Op 5 Juni en volgende dagen wordt in 's-Gravenhage het examen gehouden voor landmeter van het klooster.

— Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs vergaderd Dinsdag 13 Juni in het lokaal „Diligentia”, des voormiddags te 10 ure. Na beraadslaging en stemming over de notulen der vergadering van 11 April 1890, wordt het verslag van de werkzaamheden in het Instituutsjaar 1898—1899 aan de orde gesteld, de rekening en verantwoording der inkomsten en uitgaven over dat jaar aangeboden en opgegeven van ontvangen giften, etc.

Onder de mededeelingen van den Raad van Bestuur komen voor:

a. Een schrijven namens Hare Majestiet de Koningin, inhoudende gunstige beschikking op het verzoek, als Beschermvrouwe van het Instituut op te treden;

b. Koninklijk besluit, inhoudende de goedkeuring van het Reglement, zoals het is vastgesteld in de buitenengewone Instituut-vergadering van den 24 Juli 1898;

c. Altreden van den penningmeester B. M. Gratama en zijne vervanging door het raadlid J. T. Gerlings.

d. Mededeeling van het technische gedeelte van een rapport van Mr. Ms. zaakgeklagde en coaad general in Argentinië, den heer L. van Riet, aan Z. Exc. den Minister van Buitenlandsche Zaken, betreffende de door de heer Dirks, Datus en Van Hatton uitgevoerde en in uitvoering zijnde werken ten behoeve van den hout eerder oorlogshaven te Puerto Belgrano. Het lid P. J. Dirks en de heer L. van Riet hebben zich welwillend bereid verklaard degeverigd in de vergadering inlichtingen te geven.

Na mededeeling van ingekomen stukken hebben voordrachten plaats in zake:

a. Het voorbereiden van rijken en andere werken uit portland-cement-beton, door het lid J. van Stolk.

b. Explosiestoffen en senige van hore toepassingen op militair gebied, door het lid J. Z. Staten.

— AANSTAM. In plaats van den heer C. B. Posthumus Meijjes, die bedankt had, is als Voorzitter van de Afd. Amsterdam der

Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst in de vergadering van 25 Mei gekozen de heer Ed. Cuypers, Vice-voorzitter. Als bestuurslid werd gekozen de heer W. A. E. van Giezen.

— ROTTERDAM. De jaarlijksche algemeene vergadering der Vereniging van Gasfabrikanten in Nederland zal hier-ter-stede worden gehouden op 27 en 28 Juni a.s.

Voordrachten zullen worden gehouden over watergas door den heer M. Sisingh, onder-directeur van de fabrieken voor gas en elektriciteit te Rotterdam en over het verwijderen van graphiet uit de retorten door den heer J. Weisert Vac-bruggen, directeur der gasfabriek te Lekkerkerk. Verder zullen worden behandeld een 20-tal vraagstukken, allen op de gas-industrie betrekking houdende.

— Het heeft den heer J. H. Neisan bij het nederleggen van zijn betrekking als adjunct-directeur der gemeentewerken, niet aan bewijzen van belangstelling ontbroken. Dinsdagavond vergaderden zich 22 ambtenaren van het technisch personeel in de toekomst van het stadsimmeerhuis om hun chef een afscheids-groet te brengen, waarbij de hoofdinspecteur T. E. van Eekel dat woord voerde en een geschenk aanbood, bestaande uit Broekhuis’ Konversationslexicon en een portefeuille met eten van eind-Hollandsche meesters. Dit geschenk ging vergezeld van een oorkonde, door den heer C. N. van Goor, eind-bouwkundige bij de gemeentewerken, op perkament ontworpen en bevestigde door de handtekeningen van de 22 deelnemers aan deze hulde.

In een vergadering, den laatsten dag der Meimaand gehouden, kwam de commissie voor de plattelands weeken met den directeur en den secretaris bijeen om afscheid te nemen van den heer Neisan. Hij werd door den president der commissie, den wethouder de Monchy, toegesproken. Met waardering van de grote moeite, den ijver en de zorg, voortbrengende bij de beheerting van de gemeentewerken aan den dag gelegd, nam spreker met de meest hartelijke bewoeringen en een oorkonde, door de commissie afgeschild, onder aantoezing van een souvenirs, dat bleek uit een plaatje van Rozenburg, voorstellende Roboroet uit de Bijbel-schets.

De heer Neisan ontving zijnzelfs erkentelijkheid voor de medewerking, die hij steeds van de commissie ondervond, en nam zo ook afscheid van den directeur en den secretaris.

Van weerkantens gaf deze samenkomst blij van hartelijkheid en waardering.

Nog een ander blij van waardering zijner verdiensten mocht den heer Neisan ten deel vallen. De heer Da Jough, directeur van de gemeentewerken, de heer Tavernat, secretaris der gemeente, de heer van IJsselstein, adjunct-directeur van de gemeentewerken, en de heer Lamaison van Heevelst, hoofdambtenaar bij de plattelands weeken, boden hem in hunne kwaliteit erg marmorerend hofd aan, voorstellende Roboroet uit de Bijbel-schets.

Dienstziden dag hoorde een commissie uit bewerkenden te dezer stads den heer Neisan, bij het nederleggen van zijn ambt een bewijs van waardering en sympathie aan, bestaande uit een brezen beeldengroep, Glorie du Travail, vergezeld van een konstig bewerk album, met een artistiek getekende ophracht en de handtekeningen der deelnemers. Bij de aanbidding zeide de heer H. Cramer, oudste der commissieleden, den heer Neisan hartelijk dank voor de humane wijze, waarop hij hen steeds behulpzaam was geweest, verklaarde dat zij hem met leedwezen zagen vertrekken, sprak de beste wenschen voor zijne toekomst uit, en veracht hem het geschenk te willen aanvaarden als blij van aller waardering.

Moge het — zoö aindigde hij — steeds een herinnering zijn aan den tijd, dat g's in Rotterdam zijn werkzaam geweest aan hon, die in een eigen werkkring hebben leren kennen en hoog-schatten.

De heer Neisan, zoor getroffen door dit bewijs van waardering, dankte in hartelijken tons de commissieleden en verzocht zijn diepgewoelde dank aan alle deelnemers te willen overbringen.

HAARLEM. De tentoonstelling der afgestelde van de Hindoe-monumenten, op het Museum van Kunstuiverheid gehouden, zal wogens de grote belangstelling, die deze tentoonstelling opwekt en het talrijke bezoek dat dagelijks plaats vindt, nog gedurende eenigen tijd geopend blijven. Het plan bestaat haart met andere elementen van Oostersche kunststalling, die eveneens op de wereld-tentoonstelling te Parijs zullen worden getoond, aanzienlijk te leiden.

Zondag 4 Juli zullen de gedelegeerden van het Vredes-Congress de tentoonstelling een bezoek brengen, en zal het Museum van Kunstuiverheid den namiddags van af één uur gesloten zijn.

NIJMEGEN. Enige heren hier-ter-stede hebben paginaen aangewend tot het stichten van een nieuw schouwburg naar de plannen van de architecten A. W. Weissman en P. H. van Niftrik.

De nieuwe schouwburg zal 1000 personen kunnen bevestigen, waarvan ruim de helft in parquet, logeën en loges. De overigen vloer-plaats op een amphitheatrische rocht tegenover het tooneel.

Het tooneel verkrijgt een diepte van 18 en een breedte van 18 M. stukken, die in de schouwburgen van Amsterdam en Rotterdam worden vereerd, zullen dan ook te Nijmegen geheeld naar den nacht kunnen worden ten tooneel gebracht.

Het orkest wordt verdiept, waardoor het oproeren van enkele spieren van Wagner mogelijk is. Dit zouden model-nietvoeringen

kunnen wezen, die zeker niet minder publiek zullen trekken dan nu die te Amsterdam.

Bij het tooneel zijn zestien kleedkamers, twee artistenlovers, kleedkamers voor korpersoekel, kortom alles wat de tegenwoordige inrichting eischt.

Een ruime foyer is voor de bezoekers der benedenste rangen bestemd. Voor de hogere rangen zijn twee koofkamers aanwezig.

Bijzondere zorg wordt besteed aan de veiligheid der bezoekers. Niet minder dan acht branderijen en geheel ommetselde trappen zijn aangebracht. Iedere rang heeft zijn eigen trappen, zodat het opdringen van vluchtenden uit lagere verdiepingen, wat steeds zoo noodlottig bleek, niet kan voorkomen. In het algemeen is tegen gedrang zooveel mogelijk gewakt door een verantwoordelijke toepassing van gebogen lijnen in den platteland.

Wie overhoop de trappen niet meer zoudt kunnen bereiken, kunnen door spanskende deuren op ruime terrassen komen, waar zij in de vrije lucht en dus buiten gevaar zijn.

Het is de bedoeling den schouwburg elektrisch te verlichten en voor een uitstekende ventilatie te zorgen.

De gevaren van het gehele vrijstaande gebouw zijn onvoldig, doch waardig. Hier en daar is een rijkere ornamentatie aangebracht, opdat het gebouw, al word het vooral met het oog op praktische bruikbaarheid ontworpen, ook door zijn uitwendig voor-komen een sieraad voor Nijmegen zou zijn.

Voor de uitvoering der plannen zal geen harsen behoeven te worden gedaan op de Nijmeegsche burgerij. De gemeente zal slechts enkele niet zeer bewaarde voorwerpen behoeven te aanschaffen, om Nijmegen binnen korten tijd een schouwburg te verschaffen, die door zijn vooruitstrevende inrichting vele naar die stad zal lokken, die nu elders gaan.

Naar mest vermoedt, hebben de ontwerpers van dit plan zich in verbond gesteld met heeren bestuurder der „Alz. Kunstvereniging“ aldaar, van wie de oproeping uitging, en zal in de weldra te houden vergadering van belangstellenden het plan ernstig in overweging worden genomen.

Delft. De aanklacht, door den mr. metselaar Brugman bij den Raad ingebracht tegen de wijze, waarop werken der gemeente werden uitgevoerd, schijnt vele verontwaardiging te hebben opgewekt. Zoo komt in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“ een ingesonden stuk voor van den heer G. Knutel, te Delft, waarin o. a. het volgende gezegd wordt:

„De toon van het adres is zoo bontsen peil, dat niet zonder alle argumentatie, dat men ten aanzien, den heer Brugman konende, niet veel waarde aan het adres heeft.

„Buitens Delft echter is men aanzienlijk minder op de hoogte en moet men wel den indruk krijgen dat er te Delft werklijk iets gaande is, wat op zijn zachtst uitgedrukt, afkeurwaardig moet worden gezien.

„Door enige personen werden in een ingesonden stuk in de „Delftsche Courant“ den heer Brugman vragen gesteld, uit welker beantwoording zou kunnen blijken of werkelijk de heer Brugman enige waarde-houdende argumenten voor zijn beweringen zou kunnen aanvoeren.

„De heer Brugman blijft intusschen wijzigelijkt het antwoord schuldig, waardoor niet aan het licht komt dat „de man van de proef“ zelfs het begin van wetenschappelijke kennis van het bouwvak mist.

„Een feit is, dat bij den torenbouw wordt gebruikgemaakt van speciale voorschriften van drie erkende deskundigen op het gebied van torenbouw, de heeren architecten Molenaar, Nieuwenhuis en Pesthuisus Majtjes.

„Nu is het zeker een metselaar niet ouwel te duiden dat hij in wetenschappelijkien een goed oordeel kan vellen over metalelementen niet op de hoogte is van de wijzigingen, die de wetenschap ook op dit gebied heeft gebracht, maar wel kan niet sterk genoeg worden afgekeurd het aannemelijk uitspreken van een oordeel over het werk van een ernstig en conscientius man als de gespecialiseerde architect te Delft.“

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: —
— toegevoegd aan den chef der 2e waterstaatsdial. voor de werken en spoorwegen ter voorbereiding der bevolking en van den waterstaat in het noordelijke gedeelte der resid. Tegal, de opz. 2e kl. C. van Zuerten;

overgeplaatst naar het gouw. Sumatra's Westkust, de opz. 2e kl. H. F. Meeng; naar de res. Basika, de opz. 2e kl. W. C.

ADVERTENTIEN.

STOOMTimmer-Houtwol-fabriek

DIJKERMAN & BULZERD, Breda.
SPECIALITEIT in verplaatsbare Monten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoopeels.

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer

Memb. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Rotterdam.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barcheston. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. — Shanks' Closets zijn nog niet overtroffen. — Porfieren Badkuipen, Tafers, Badkuipen. — Groot, Wandsel, Urinair, etc. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederkeropers gangeten het gebruikte mijns

DIENSTAANBIEDINGEN.
(Dienstaanbiedingen in belangrijke vorm worden ten gunste van heeren gebouwmeesters toegestaan voor juur overeenkomstige maten te dienen opgenomen. De aannemers belasten zich met de toelating der eventueel inhoudende briefen.)

Bouwkundig opdrachter-toekenaar, 20 jaren, pract. en theor. ontwikkeld, zag zich gunstig als zoodanig gepasteert. De beste informatie zijn te bekomen. Adres n°. 60, Bureau derzen. (1)

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVERENIGING,
VAN DER HULSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Onder-toekenaar, leeft. 25 j. oug. sal. f70 à 90 p. m.

van der Spek; naar de resid. Palembang, de opz. 2e kl. E. J. Matheron; naar Boma, de opz. 2e kl. C. Holllestelle.

— Bij kon. besluit van 25 Mei is, met ingang van 1 Juni 1899, benoemd tot ingenieur der telegraphie C. L. van der Hilt, thans aspirant-ingeniour der telegraphie.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot heiligewoos opzichter: N. Nieuwendorp Wz. te Nederwaert, bij het vernieuwen van den schatkolkassier van sluis n°. 14 der Zuid-Willemsvaart, benoemt het maken van paalregelwerk langs den linkerboerd der Zuid-Willemsvaart in de gemeente Woerlt, en H. O. Hogenraad te Blitterswijck, bij de werken tot versterking van de Maas onder Broekhuizen en Arcen en Velden.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig opdrachter-toekenaar P. G., zelfst. kennende werken. Adres lett. J 481 aan Prakke's Advert.-bar. te Nijmegen (Zie advert. in dit nr.).

— Bekwaam bouwkundig teekenaar, tersted. Adres nr. 1429 Baron N. Kett. Cl.

— Aspirant-ingeniour voor het stoomwesen. Adres op zogel met opgave van naam en woonsplaats en toezending der geboorte-aan, vóór 4 Juli aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

— Jongmensch, als teekenaar op Lips' Brandkastenfabriek, Dordrecht. (Zie advert. in het vorig nr.)

— Bouwkundige Aanmelding bij de firma W. A. Scholten, te Groningen. (Zie advert. in dit nr.)

— Teekenaar voor 4 maanden, f60 per maand. Adres den heer Chris Wegerif, Apeldoorn. (Zie advert. in dit nr.)

— Bouwkundig opdrachter bij het bouwen ouer kerk met tornen. Adres den heer J. Polderman, te St.-Anna-land (Ziel.) vóór 10 Juni.

— Bekwaam technoloog, voor de onderseminingen der Doedische Petroleummaatschappij, zoo mogelijk met kennis van het machinevak. Adres den heer F. Stoop, te Dordrecht.

— Teekenaar, uitstekend op de hoogte van het detailleerken van ijzerwerken, speciaal bruggen en kappen. Bouwk. kennis strekt tot aaneenvolging. Sal. f90 's maands. Adres met bewijzen van kennis en goed gedrag, lett. Q. V. boekhandel H. L. Smit, Hengelo (O.).

— Teekenaar, bekend met machine-toekennen (jongmensch). Persoonl. aansl. met opgave van refer. Nedel, Metalwarenfabrik. Plantage Kerklaan, Amsterdam, tussen 9 en 10 v. m.

— Bouwkundig toekenaar, op een architectureau te 's-Gravenhage. Salaris naar behaamheid. Adres lett. B. G. Bureau doez. (Zie advert. in dit nr.)

— Mac hine-toekenaar. Zij, die op de hoogte zijn van schijnmachines, hebben de voorkeur. Adres lett. K. E. 896, Nieuwz. v. d. Dag.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in belangrijke vorm worden ten gunste van heeren gebouwmeesters toegestaan voor juur overeenkomstige maten te dienen opgenomen. De aannemers belasten zich met de toelating der eventueel inhoudende briefen.)

Bouwkundig opdrachter-toekenaar, 20 jaren, pract. en theor. ontwikkeld, zag zich gunstig als zoodanig gepasteert. De beste informatie zijn te bekomen. Adres n°. 60, Bureau derzen. (1)

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVERENIGING,
VAN DER HULSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Onder-toekenaar, leeft. 25 j. oug. sal. f70 à 90 p. m.

van der Spek; naar de resid. Palembang, de opz. 2e kl. E. J. Matheron; naar Boma, de opz. 2e kl. C. Holllestelle.

— Bij kon. besluit van 25 Mei is, met ingang van 1 Juni 1899, benoemd tot ingenieur der telegraphie C. L. van der Hilt, thans aspirant-ingeniour der telegraphie.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot heiligewoos opzichter: N. Nieuwendorp Wz. te Nederwaert, bij het vernieuwen van den schatkolkassier van sluis n°. 14 der Zuid-Willemsvaart, benoemt het maken van paalregelwerk langs den linkerboerd der Zuid-Willemsvaart in de gemeente Woerlt, en H. O. Hogenraad te Blitterswijck, bij de werken tot versterking van de Maas onder Broekhuizen en Arcen en Velden.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A. Kok Wz. te Ammerstol.

— Tot opzichter der stedelijke gasfabriek te Gouda is benoemd de heer J. Gonda Jr.

— Te Utrecht is, in den ouderdom van 55 jaren, plotseling overleden de heer D. R. van Goudeburgh, opzichter over het bauwen en snoepen in dienst van genoemde gemeente.

— Den 15 Juli a. s. zal het 40 jaren geleden zijn, dat de heer A. Berusseus Troost, directeur der gasfabriek te Sosok, als zoodanig werd benoemd.

— Tot fabrikantmeter bij het Groot-Waterschap van Woerden is benoemd de heer A

Op een Architecten-Bureau te
's-Gravenhage, wordt terstond
gevraagd een

Bouwkundig Teekenaar,

zelfstandig kunnende detailleeren. Salaris naar bekwaamheid. Briefes lett. B G, Bureau van dit blad.

TEEKENAAR

GEVRAAGD voor ongeveer 4 maanden, om daertijds in dienst te komen. Salaris 60 guldens per maand.
CHRIS WEGERIF. Apeldoorn

BOUWKUNDIGE.

Zij, die praktische kennis in het bouwvak in Duitschland hebben opgedaan door als Opzichter of op andere wijze aldaar werkzaam te zijn geweest, en van betrekking wensen te veranderen, worden verzocht zich bij ons aan te melden.

GRONINGEN, 30 Mei 1899.

Firma W. A. SCHOLTEN.

Bouwkundig OPZICHTER-TEEKENAAR

gevraagd, om direct voor tijdelijk in dienst te treden. P. G. Zelfstandig kunnende werken. Briefes fr. lett. J 481, met oppas van leeflijf enz., aan PRAKKE's Adv.-Bureau Nijmegen.

In RHEINER- & LANGERICHER Wasser- oder Hydraulischen KALK, liefert waggonweise

F. HOLLWEG,
RHEINE a/d. EMS.

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabrieker GEIJKTE DUIMSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlatten,

STALEN MEETKETTINGEN,
Makens, Jolons,

KOPEREN EN STALEN Peillijnen, Peillooden, Peilstokken,

PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdozen,
TEEKENBEHOEFSEN

en Optische Instrumenten,
EQUERRES, PRISMA'S enz.

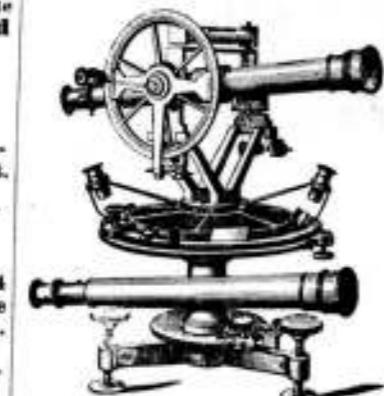
HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot
bijzondere prijzen en onder garantie
geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Lood- en Zinkwerker,
Singel 229 b/d Paleisstraat,
AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der sinds 1868 gevestigde firma CARL SCHMIDT & Co., te HIRSCHBERG in Silezia.
Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van WATERPAS- HOEKMEET-

EN ANDERE INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweker-
straat 64 b/d. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPiegel- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

PROEFSTATION
voor Bouwmaterialen.

KONING BIENFAIT.

Mechanisch en chemisch
onderzoek in metalen
bouwmaterialen, verf
machines, enz.
TARIJVEN, ANVRAG, VERVYGRABAAR
Cijsteractie

Prijs per rol van 10 M. op 110 cm. f 3.00.

Leering franco door het geheele land.

NON PLUS ULTRA. Het beste aller Calqueerpapieren. — Vervangt het linnen.

GEBRS. KLOMPÉ, Arnhem & Deventer.

Enig adres voor de Lichtdruk-, Detail- en Calqueerpapieren.
MONSTERS GRATIS en FRANCO.

GEBRS. HEINLE,

39, Prinses-Mariestraat 39,
's-GRAVENHAGE.

GLAS IN LOOD

Geëtsd
Geschilderd
Gebrand

GLAS.
Specialiteit in het versieren
met Opalescent-glas.

Ter drukkerij der Naamloosche Vennootschap „Het Vaderland“.

H. P. DEN BOER,

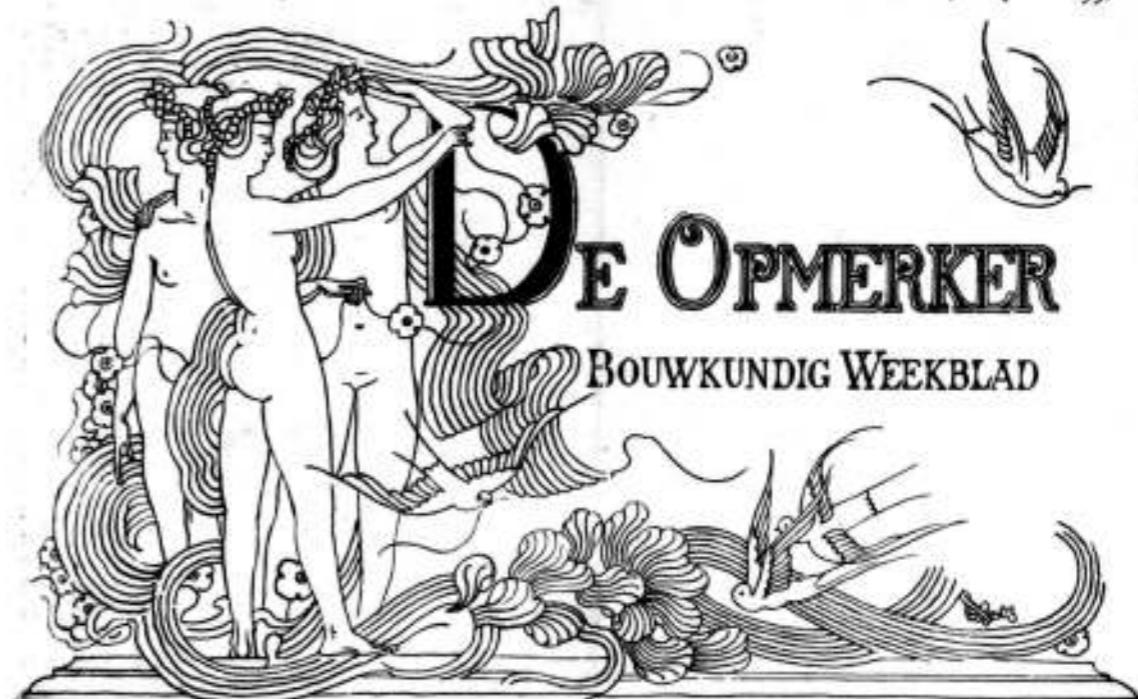
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met altrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

REDACTEUR F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5,-; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-anne, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet: plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

ERNST I.G.

Wij hebben, toen de „Aannemersbond“ werd opgericht, het met de redactie van de bondscourant geducht aan den stok gehad. Wij vreesden, dat die bond, onder den schijn van zedelijke verheffing der aannemers, inderdaad als een „trust“ tot beheersching van de markt zou werken.

Nu haast twee jaar geleden staakten wij het debat, omdat onze tegenpartij het op minder parlementaire wijze voortzette. Een rechtsgeding, tegen een Amsterdamsch aannemer gevoerd, heeft thans evenwel zonklair bewezen, dat onze vrees niet ongegrond was.

Wij zullen dit rechtsgeding over valscheit in geschrifte hier niet uitvoerig bespreken. Wij willen zelfs aanslonds zeggen, dat, wat één aannemer doet, geenszins den gelieelen stand in miscreet behoeft te brengen.

Maar ernstig zijn de bijzonderheden, die omtrent de werking van den bond aan den dag kwamen, en die door het Openbaar Ministerie terecht gebrandmerkt werden.

Het „Handelsblad“ zegt het volgende van deze zaak: na de practijken, die bij de onlangs door de gemeente Amsterdam gehouden aanbesteding voor een groot werk zijn toegepast, te hebben wereldkundig gemaakt:

„Er heeft tot het bevorderen van dergelijke praktijken een club bestaan, die ter terechtzitting door verschillende personen werd genoemd. Zijn wij goed ingelicht, dan bestaat deze club niet meer, hetgeen niet wegneemt, dat de bovenomschreven wijze van handelen nog berlaaldelijk wordt gevuld door groepen van aannemers, die voor de aanbesteding van een werk bij elkaar komen en hun inschrijvingsommen vaststellen. De verschillende bekende vereenigingen

hebben als zoodanig geen aandeel in deze afspraken, doch de leden zijn natuurlijk vrij, zich onderling te verstaan.“

Tot zover het „Handelsblad“. Het was ons niet bekend, dat er een „club“ had bestaan tot het bevorderen van geknoei bij aanbestedingen. Maar, zegt onze bron, „Het was een georganiseerde vereeniging, welker reglement voorschreef, dat de „opzet“ — d.i. de som gelds, welke op de aanbestedingssom gelegd werd — in de kas moest gestort worden, ter verdeeling onder de leden.“

Het zou belangrijk zijn te weten, of deze „club“, toen zij nog bestond, de goedkeuring der Regeering op haar statuten had verkregen. Men mag zich over niets meer verbazen, sinds men gezien heeft, hoe Haarlemsche aannemers voor een dergelijk doel wel een notarief contract durfden sluiten, en niet aarzelden, zich van dit stuk te bedienen, toen dit in rechten moet gescreuen. Gelukkig hadden zij bij den rechter geen succes.

Bij de meeste bestedingen van enig aanbelang heeft vooraaf een bijeenkomst der gegadigden plaats. In de groote steden stellen de bekende vereenigingen hare lokalen voor dergelijke bijeenkomsten open, en zij hebben ook dikwijls „aandeel“ in deze afspraken, in het bijzonder bij onderhandsche bestedingen, waarbij voor vreemde eenden in de bijt geen vrees behoeft te bestaan.

Het „Handelsblad“ gaat na, welke de oorzaken zijn van dit „misbruik“.

„Het stelsel van aanbesteding brengt het als vanzelf mede. Door het concurreren in den blinde, dat niet gevolg is van het indienen einer kostenberekening volgens een min of meer uitvoerig bestek, worden de aanbestedingssommen voortdurend lager, terwijl zij,

aan wie het werk niet wordt gegund, herhaaldelijk kosten moeten maken en moeite moeten doen zonder resultaat."

Op dezen grond zal men ook door aannemers het misbruik horen goedpraten. Doch wie even nadenkt bespeurt, dat deze verschooning een drogreden is. Want er is wel geen bedrijf van handel of rijverheid, waarbij dergelijke onkosten niet voorkomen. Hoeveel handelaars in onze grote steden maken niet iederen dag kosten, die zij nooit vergoed krijgen, maar die het spierikje vormen, waarmede de labeljauw wordt gevangen! Daarenboven zijn die kosten voor aannemers niet hoog. De enkele guldens, die men voor bestek en tekening heeft uit te geven, de kleine afstanden, die in ons land doorreisd kunnen worden voor een luttel bedrag, zijn geen verklaring voor de duizenden, waaruit de „opzetten" bestaan.

„De gegadigden voor zekere werken", vervolgt het meergenoemde dagblad, „werden hierdoor ertoe gebracht, met elkaar af te spreken, dat niet onder een zeker minimum zou worden ingeschreven. Het onderling overleg bracht weer mede, dat een bepaald persoon werd aangewezen, om de minste inschrijver te zijn en dat deze voor dit voorrecht iets moet overhebben. De anderen moesten voor den afstand van hun rechten vergoeding ontvangen en tevens schadeloos gesteld worden voor hun moeite en hunne kosten. Het werd dus mettertijd een opbieden, wie het meeste voor dit doel zou geven. Natuurlijk moest dit bedrag worden bestreden uit de op het werk te maken winst en dus worden „gezet" op de aanbestedingssom. Vandaar het woord „opzet". Het kon niet uitblijven, dat dit systeem aanleiding gaf tot misbruiken, gelijk het reeds zelf een misbruik is tegenover den bouwheer, die meer moet betalen dan hij rechtens bij een gewone vrije aambesteding zou te betalen hebben. Het „opzet"-stelsel bracht mede, dat er aannemers gevonden werden, die uitsluitend van „opzetten" leven, mensen die voor de leus inschrijven en reeds daardoor hun aandeel kriegen in den „opzet". Ter wille van dien „opzet" werden en worden ook niet zelden inschrijvingen belangrijk hooger dan noodig is gesteld. Men rekende dan wel eens buiten den waard: een inschrijver die niet met de combinatie meedeed en daardoor veel lager kon inschrijven."

Dit alles was ieder architect bekend; het is echter goed, dat een dagblad het ook eens onder de aandacht van het grote publiek heeft gebracht.

Wij zijn nu in den tijd, dat onze rozenhoeken hunne eerste bloemen openen. Maar tegelijkertijd beginnen ook tal van insecten daar hun vernielend werk. Gij moogt alle middelen aanwenden, die ge wilt, om de vernielers te stuiten, het baat u niet. Zolang er rozen geweest zijn, waren er insecten, die haar schade deden. Het stelsel van aambesteding, een plant van vreemden bodem, pas in het laatst der vorige eeuw bij ons inleemsch geworden, bracht, als insecten, de misbruiken mede, waarop nu de aandacht gevestigd werd. Ook tegen deze insecten bestaat geen afdoend middel; het uitroeien van de plant alleen zou beterschap brengen.

De „aannemer", zoals wij dien kennen, bestond in den tijd der gilden niet. Pas de opheffing dier instellingen, nu ruim honderd jaar geleden, maakte het hem mogelijk zich als tusschenpersoon in te schuiven op een plaats, die hem vroeger niet werd gegund. De genakzucht en de verminderende praktische bekwaamheid van architecten en ingenieurs hielpen hem, zich op die plaats te handhaven, ja brachten hem ten

slotte in den waan, dat hij de spil was, waar alles om draaide. En geen vrees meer koesterend, dat hij uit zijn gesurpeerde positie zou worden verdreven, werd hij overmoedig en gaf hij zich over aan de praktijken, die nu zoo gelaakt worden.

Langzamerhand is het aannemersvak ook door en door ongezonerd geworden. Er is wel een tijd geweest, dat er ook in dit vak van het behalen van winst sprake was, doch die tijd is reeds lang voorbij. Het meerendeel der aannemers kan het er behoorlijk van nemen, en toch behalen zij geen eigenlijk gezegde winst, het komt zelfs veel voor, dat er verlies geleden wordt. De concurrentie is groot, en wie een werk wil hebben moet voor het „voorecht om minste inschrijver te zijn" den collega's belangrijke sommen uitkeeren. Zijn er nu onder die collega's personen, die zich tevreden stellen, met wat die uitkeeringen opleveren, ieder werk vindt toch ook een aannemer, die zich tot de uitvoering verplicht. Op gezette tijden ontvangt deze laatste zijn termijnen, bestrijdt daaruit in de eerste plaats, wat hij voor eigen gebruik en zijn werklieden behoeft en staat het overige, voor zoover het strekt, aan de leveranciers af. Wat er aan dit bedrag mocht ontbreken, wordt bestreden uit hetgeen een later werk oplevert.

Aannemers, die inderdaad aannemen, moeten dus voortdurend werk houden. Om dit te kunnen bereiken, zijn hun geen offers te groot. Wel wordt de toestand steeds slechter, maar een faillissement blijft toch lang uit, omdat de crediteuren er belang bij hebben, dat de aannemer werk houdt. Het geval heeft zich dan ook dikwijls voorgedaan, dat de schuldeisers, om erger te voorkomen, hun schuldenaar op de been hielden.

Dat dit een ongezonnde toestand is, wie die het ontkent? Maar hoe daaruit te geraken? Wij gelooven niet, dat men daartoe komen zal, zoolang het systeem van aannemen bestaan blijft.

Alleen het wederinvoeren van 't stelsel van „eigen beheer", dat nimmer verlaten had moeten worden, kan betere toestanden brengen. Aannemers zouden onnocht然 zijn, als de leidende technici niet, door onmacht gedwongen, tot uithanden geven genoodzaakt waren. Want tegenover een „nemer" staat in dit geval een „gever". En het is wonderlijk, dat wezenlijk bekwaame aannemers al even zeldzaam zijn als goede leidende technici. Het komt zelfs vaak voor, dat de eigenlijke aannemer alle vakken mist, of dat die zich bepaalt tot wat door het arbeider zijn in één enkel vak te leren valt. In zulk een geval is de „onderbaas" of „uitvoerder" het factotum.

Er bestaan in verschillende steden van ons vaderland nog personen, die niet slechts het ontwerpen, maar ook het uitvoeren van werken op zich nemen. Onder hen bevinden zich mannen, die zich in een zeer goede en welverdiende reputatie verheugen. Er zijn evenwel ook anderen, die hun positie misbruiken, en die, geen zedelijk bewustzijn hebbende, geld maken waar zij kunnen.

Deze verbinding van ontwerper en uitvoerder is nog een overblijfsel uit een vroeger tijdperk; het is jammer, dat zij meer en meer zeldzaam gaan worden. Want in het beginsel, waaraan zij haar bestaan dankt, schuilt zooveel goeds, dat wij zeker gelooven, dat dit het systeem der toekomst zal zijn.

Die toekomst ligt nog wel in een ver verschiet, en oppervlakkig zou men zeggen, dat geen morgenrood haal nog aankondigt. Mar wie goed ziet, kan toch het achterkrieken reeds waarnemen.

De belangstelling in het handwerk begint te ontwaken in kringen, die zich tot dusverre daar in het gehel niet mede bemoeiden. Men denkt slechts aan onze jonge kunstnijverheid, die als vanzelf een zich verdiepen in het ambacht medebrengt, aan het sloldonderricht, dat thans veel kinderen ontvangen, aan de waarde, die uit een gezondheidsoogpunt door doctoren aan handenarbeid wordt gehecht. Bij dit alles speelt de mode ongetwijfeld haar rol, maar het kan toch niet uitblijven, of grotere belangstelling in het handwerk moet daarvan het gevolg zijn.

Een der eigenaardigheden van onzen tijd is ook, dat tusschenpersonen, voorheen onmisbaar geacht, langzamerhand verdwijnen. De aannemer is ook zulk een persoon, en derhalve is hij tot uitsterven gedoemd. Hoe meer de architect tot het besef komt, dat zijn titel van „opperste der werklieden" een eerstitel is, dien hij zich moet waardig maken, hoe sneller het aannemersysteem met al zijn demoraliscerende gebreken zal verdwijnen.

Wanneer iemand bij een ouzer hedendaagsche architect komt, met de vraag een huis te willen leveren, dan vat de architect die vraag zoö op, alsof bedoeld wordt bestek en tekening te maken, aan te besteden en toezicht op de uitvoering te houden. Maar als de vrager er op aandrangt, dat het huis zelf geleverd moet worden, dan is de architect genoodzaakt te zeggen, dat hij zoodanige levering niet kan doen.

Wie zich wel eens heeft bezig gehouden met het snuffelen in oude documenten, weet, dat tot het laatst der 18e eeuw toe andere toestanden bestonden. Bij werken, voor openbare lichamen uitgevoerd, werden de materialen door die lichamen zelf aangekocht; zij betaalden ook de werkloonen en bezoldigden den bouwmeester en zijn ondergeschikten. Het zou wenschelijk zijn, indien deze manier van handelen weder werd ingevoerd. Wij willen niet ontkennen, dat de wijze, waarop onze aanstaande bouwmeesters en ingenieurs voor hun toekomstige taak worden opgeleid, dan geheel en al zou dienen te worden gewijzigd, doch wij kunnen dit geenszins als een overwegend bezwaar beschouwen. Met de uitsluitend theoretische examendressuur is nu reeds zoolang een proef genomen, en die proef heeft tot zulke treurige resultaten geleid, dat een andere wijze van opleiden vrijwel algeheel als een eisch des tijds wordt beschouwd.

Een „academische" opleiding, waarvoor thans nogal geijverd wordt, zou de bezwaren die worden ondervonden, niet verminderen. Ja, wij durven zelfs beweren, dat de academische vorming, in vele opzichten verantwoordelijk moet gesteld worden voor de ongezonnde toestanden, die in de technische vakken heerschen.

Laten wij de puntjes eens op de i's plaatsen. In de middeleeuwen wist men nog niet van een scheiding tusschen theorie en praktijk. De meesters, die bv. de Fransche kathedraalen ontwierpen en uitvoerden, kenden hun handwerk tot in de kleinste onderdelen. Ook in de 16e eeuw was het in Frankrijk niet anders. Philibert de l'Orme, om maar iemand uit dien tijd te nemen, verstandt het timmervak uitmuntend. Zijn naam leeft altijd nog in de Philibert-kappen voort.

Dat zelfs de Fransche bouwmeesters der 17e en 18e eeuw nog soms bekwaame practici waren, mag als bekend worden verondersteld. Wij noemen de namen van de beide Mansarts, Blondel en Soufflot, als voorbeelden van architecten, voor wie de bouwpraktijk geen geheimen had. Toch zien wij in de 18e eeuw,

onder den invloed van de academische vorming, reeds meesters optreden, die hun arbeidsveld meer op het papier, dan op het bouwterrein zoeken en vinden.

Na de Fransche revolutie blijft het academisme niet alleen bestaan, doch het komt tot ongekenden luister. De architecten worden meer en meer teekenaars en gaan alles wat met het handwerk in verband staat, als iets, dat nauwelijks hun aandacht waard is, beschouwen. De praktijk wordt voor een noodzakelijk kwaad aangezien; wie kan, onttrekt er zich aan, om zich alleen aan „ideale" projecten te wijden. De Napoleonische bureaucratie werkt de „entreprise générale" als vanzelf in de hand, en de „aannemers van publieke werken" doen hun intrede in de wereld.

Het systeem verbreidt zich, hier en daar naar plaatselijke behoeften wat gewijzigd, over het gehele vasteland, en het zal een eeuw moeten gewerkt hebben, eer, althans bij enkele, de oogen opengaan voor de grote schaduwzijden, die het heeft.

Wij liepen hierboven door het „Handelsblad" enige dier schaduwzijden horen oplossen. Het grootste nadeel, de algemeene verwijdering van de leidende technici uit de praktijk, kwam in die optelling niet voor. Niet alleen die leidende technici hebben daardoor schade ondervonden, maar, wat nog veel erger is, het ambacht, nog slechts door ondergeschikten enige aandacht waardig gekeurd, geraakte in zulk een treuring verval, dat men nu pogingen doet moet, het te „veredelen".

De architect en de ingenieur hebben tegenwoordig een groot besef hunner waardigheid. Zij voelen zich hoog verheven boven alles, wat tot het ambacht in betrekking staat. In den „aannemer" zien zij een welkome tusschenpersoon, die hen van veel lastige bemoeienis afhelpt. Dat op deze wijze de werkman groote schade lijdt, kan hun niet scheuen. Zelfs als zij teckeningen geven, zoo onpractisch, dat uitvoering haast onmogelijk is, dan nemen zij het den man kwalijk, die daarop aamraking maakt.

Wij gelooven, dat de eigenaardige sociale stroomingen, die thans worden waargenomen, ten gevolge zullen hebben, dat uitvoering in eigen beheer weer als vroeger regel gaat worden. Want men moge de zaak beziens zoals men wil, de noodzakelijkheid van een „aannemer" als tusschenpersoon kan niet worden aangevoerd. Zelfs in den gezonden tijd der „aannemerij", toen nog winst gemaakt werd, moest het moeilijk vallen, het gerechtvaardigde van die winst aan te wijzen. Immers die winst was slechts de premie, die betaald werd, omdat de leidende technicus het gemakkelijker vond, een deel van zijn taak uit te handen te geven.

Het zal natuurlijk moeilijk genoeg vallen, met het stelsel van aambesteding, zoals dit nu een eeuw hier te lande bestaan heeft, te breken. Maar, om den overgang geleidelijker te maken, zou men kunnen beginnen, met zich rechtstreeks in verbinding te stellen met de personen, nu als „onder-aannemers" bekend. Het bezwaar wordt dikwijls gemaakt, dat dan de regeling der werkzaamheden voor de directie zooveel lastiger zal worden; aan de gemakzucht behoeven echter geen concessies te worden gedaan, te minder omdat in het buitenland een dergelijke wijze van aambesteding uitmuntende resultaten oplevert, en reeds sedert onheuglijke tijden in toepassing kwam. En wat buiten onze grenzen mogelijk is, kan ook daarin verwezenlijkt worden.

Al zou het der aannemers lot zijn, binnen korter of langeren tijd, als de gilden, uit de maatschappij

te moeten verdwijnen, het kan hun toch niet onver-
schillig zijn, op welke wijze dit geschieft. Willen zij
hun leven beteren, willen zij de slechte manieren, die
zij er nu nog op na blijken te houden, afleeren, dan
zal hun verdwijnen, zonder nu juist betreurd te wor-
den, toch op eervolle wijze kunnen plaats vinden.
Maar bekeeren zij zich niet, dan zal het nageslacht
in „den laatsten der aannemers” alleen een herinnering
zien aan een instelling, die men met vreugde en een
zucht van verlichting in het niet ziet terugkeeren,
waaruit *nij* nummer te voorschijn had moeten komen.

EEN NIEUW HOOGLEERAAR.

In de bladen doet het bericht de ronde, dat de
regering voornemens zou zijn te Delft een nieuwe
leerstoel te vestigen, welke zou worden bezet door
iemand „uit de school van Cuypers”, die tot taak zou
hebben, de middeneeuwsche bouwkunst te onderwijzen.

Onwaarschijnlijk komt ons dit bericht niet voor. De
afdeeling Kunsten en Wetenschappen zal het zeker
aangenaam vinden, wanneer de wijsgeerde van Viol-
let-le-Duc gedoceerd wordt, zooged als die van Thomas Aquinas te Amsterdam.

Wij zijn er benieuwd naar, op wie de keus zal
vallen, en hoe de benoemde zijn onderwijs in het
kader van wat door de overige heeren gegeven wordt,
zal weten te doen passen.

Slechts meenen wij dat men zich op een ietwat
gevaarlijken weg gaat begeven, door een hoogleeraar
aan een bepaalde periode uit de geschiedenis der
bouwkunst te binden. Want als men eenmaal een
middeneeuwschen professor heeft, dan kan men, wil
men den schijn van partijdigheid en dogmatisme niet
op zich laden, het niet meer buiten een professor voor
de oudheid en een voor de renaissance stellen. En
dan is de kans groot, dat de leerlingen dezer heeren
vrijwel tegen elkaar zullen indruischen.

Ondertussen, wij zouden er niets op tegen hebben,
dat de drie hoopleeraren hun licht te Delft lieten
schijnen, indien hun benoeming ten gevolge had, dat
de architecten in hope niet meer zoo met de voor hen
vrij overbodige wiskunde geplaatst werden. Het zou
voor hen vrij wat nuttiger zijn, veel over de geschie-
denis van hun eigenlijk vak te horen, dan zich in de
geheimen der hogere algebra of mathesis te verdiepen,
want allicht bleef er van het ene meer hangen,
dan van het andere.

Dat Delftsche studenten, al behooren zij niet tot
het „Hooger Onderwijs” zeer studentikoos kunnen
doen, konden wij onlangs in de nieuwsbladen lezen.
Het geeft echter geen besten dunk van den ernst
onzer toekomstige technici, als men verneemt, waarin
dit „studentikoos” bestaat. Wij zijn allen jong ge-
weest en veel behoort dus vergeven te worden.

Maar wij meenen toch den wensch te mogen uiten,
dat de nieuwe leeraar zijn discipelen zooveel ernst zal
weten bij te brengen, dat althans de toekomstige ar-
chitecten zich niet aan buitensporigheden, als die nu
gewraakt worden, bezondigen.

GEORGE E. WARING.

De voor eenigen tijd van wege het Koninklijk Insti-
tuut van Ingenieurs uitgegeven Notulen der Instituuts-
vergadering van 14 Februari 1890 zijn in meer dan
één opzicht van belangrijken aard.

In de eerste plaats ontleenen wij daaraan het hier
volgend levensbericht van den ook hier te lande zeer

hoog geschatte ingenieur Waring, in zijn leven hon-
orair lid van het Instituut, naar wij vernemen ge-
schreven door den honorair secretaris J. Tideman.

„Uit de Amerikaansche tijdschriften vernamen wij
het overlijden te New-York, op 29 October jl., van
ons honorair lid George E. Waring, kolonel in dienst
van de Vereenigde Staten, in welken rang hij aan de
expeditie naar Cuba had deelgenomen.

„Hij was een hoogst bekwaam man en bezat een
groot populaireit, zowel te New-York als buiten
zijn woonplaats, welke door zijn hemoeingen een
geheele verandering onderging, zoo wat het uiterlijk
aanziend betreft als uit een hygienisch oogpunt. Onver-
moeid en met groot succes was hij werkzaam op het
gebied van den gezondheids-ingenieur, wat aan armen
en rijken ten goede kwam. Zijn werkzaamheden als
ontwerper en administratief beheerder van het „Street-
Claiming-Department” zijn van zoo uitnemend belang,
dat *nij* zijn overige grote verdiensten op het
gebied van het rioolwezen bijna in de schaduw stellen.

„Hij werd geboren te Poundridge (New-York) den
4den Juli 1833 en beoefende de ingenieurs-weten-
schappen, den landbouw en de landbouw-scheikunde.
In 1857 werd hij reeds aangesteld tot ingenieur bij
werken van drainage en maakte zich op dit gebied
door zijn goed uitgedachte ontwerpen en als ge-
zondheids-ingenieur, alsmede door zijn beheer van
de model-hoeve „the Ogden Farm” bij Newport
(1867—1877) zoo beroemd, dat, toen in 1878 de gele
koorts te Memphis uitbrak, zijn voorlichting werd
ingeroepen tot het invoeren van een beter afvoerstelsel,
van welke taak hij zich met zulk een goed gevolg
kweet, dat Memphis eerlang van de ongondste on-
der de steden van het Zuiden tot de betrekkelijk
meest gezonde mocht worden gerekend.

„De toestand te Memphis bood een zeldzame ge-
legenheid aan voor hygiënische werken. De volstrekte
nooddakelijkheid van verbetering was onbetwistbaar
en het gemeentebestuur stond voor het feit, dat het
met de stad „er op was of er onder”. Het gevolg is
geweest, dat een gemeente, buitensporig gedrukt
door belastingen, doodarm en onderdaad door een
vorig slecht bestuur er bijna toe gekomen zich failliet
te verklaren, een advies heeft gevolgd, waarschijnlijk
radicaler dan er ooit één in ernst werd gegeven, het
geld voor de gevorderde werken heeft bijeengebracht
en hare huishouding in een toestand heeft gebracht,
nader bij de volmaaktheid dan die van enige stad
van het land.”

„In een aantal andere steden vond het te Memphis
gevolgde stelsel (*) toepassing, waarbij de afscheiding
van het huishoud- en fabriekswater op den voorgond
treedt. Na tot lid van den „Board of Health” te zijn
benoemd, trad Waring in 1895 te New-York als
„Street-Claiming-Commissioner” op en was als zooda-
dig gedurende drie jaren met zeer gunstigen uitslag
werkzaam. Den 28n October jl. stond hij aan het
hoofd van de commissie voor het aanwijzen van de
plaatsing der kampeamenten op Cuba en het beramen
van gezondheidsmaatregelen aldaar.

„Meer bepaald legde hij zich toe op de verbetering
van de toestanden te Havana en van regeeringswege
werd de toepassing van de door hem voorgestelde
maatregelen voorgeschreven.

„Waring was een zeer aangenaam en vruchtaar
schrijver. Sedert zijn benoeming tot honorair lid zond
hij geregeld zijn geschriften aan het Instituut ten
geschenke, en dat dit aantal niet gering is kan uit
den catalogus der boekerie blijken, waarin men ruim
veertig werken van zijn hand vermeld kan vinden.
Reeds het overzicht van de daar opgegeven titels is
op zichzelf voldoende om een denkbeeld te geven van
zijn uitgebreide kennis en praktische werkzaamheid
op verschillend gebied.

„Waring was een van de Amerikaansche leden
van den jury voor het bouwkundig en ingenieurs-vak
op de tentoonstelling te Philadelphia in 1876. Veel is
men aan zijn medewerking verschuldigd voor de
juiste waardering van de tentoongestelde Nederlandse
bouwwerken. In het tijdschrift „The Nation” van
1876 gaf hij, in verband daarmee, een beschrijving
van de openbare werken in Nederland, waarvan een
exemplaar in de boekerie van het Instituut voorhanden
is. Een en ander gaf aanleiding, dat hij in de
Instituutsvergadering van 4 Juli 1876, derhalve op juist
drie-en-veertig-jarigen leeftijd, op voorstel van den
Raad van Bestuur tot honorair lid van het Instituut
werd benoemd.

„In de werken van die instelling zijn enige mede-
deelingen van zijn hand vertaald opgenomen. Daar-
onder verdient meer bepaald vermelding de vertaling
van een door hem ter plaatsing in het Tijdschrift
aangeboden opstel over het riolstelsel te Memphis,
opgenomen in den boven aangehaalde jaargang
1883—1884, blz. 1 en volgende.

„In het weekblad „Harpers Weekly” van 12 November
1898 vindt men een uitstekend portret van dezen
verdienstelijken man.”

DE RIOLEERING EN WATERVERVER- SCHING TE AMSTERDAM.

In dezelfde aflevering van de Instituuts-Notulen,
waarvan boven is gewaagd, vindt men een zeer uit-
voerige en belangrijke voordracht van het Instituut-
lid C. L. M. Lambrechtsen van Ritthem, directeur
der gemeentewerken te Amsterdam, door een aantal
afbeeldingen toegelicht en waarin ook op waarderende
wijze Waring, met wie de heer Lambrechtsen
in briefwisseling stond, en zijn stelsel worden ter
sprake gebracht. Spreker behandelt het gewichtig en
veelomvattend vraagstuk, in het opschrift vermeld,
Amsterdam ziet zich voor de nooddakelijkheid ge-
plaatst, althans wat de rioleering aangaat, een belang-
rijk besluit te nemen, terwijl de vragen, welke Amster-
dam te beantwoorden heeft, zij het plaatselijk onder
gewijzigde omstandigheden, eveneens antwoord vra-
gen in meerdere zuster-gemeenten, gelijk Amsterdam
gelegen in het polderland, binnen de grenzen van een
waterschapsboezem, ver verwijderd van stroomend
water.

Reeds deze eenvoudige en duidelijke vingerwijzing,
door den spreker in den aanhef zijner rede gegeven,
doet helder uitkomst, dat wij hier met een gewichtig
vraagstuk te doen hebben, dat niet alleen voor Am-
sterdam op den voorgond treedt.

Aller eerst behandelt hij de quaestie der rioleering
en de talrijke bewaren, die zich daarbij voor-
doen. In een historisch-technisch overzicht bespreekt
hij de volgende punten:

Welk stelsel van rioleering moet voor Amsterdam
gekozen worden?

De bestemming van het Amsterdamsche riolvocht.

De werken, welke thans in de eerste plaats te ver-
richten vallen.

En hij besluit zijn overzicht met de volgende be-
langrijke conclusien:

Op grond van het hiervoren betoogde zal te bepa-
len zijn:

10. dat geen uitbreiding zal worden gegeven aan
het bestaande Liermur-stelsel te Amsterdam;

20. dat voor het vervolg als beginsel der rioleering
gelden zal geen faecaliën, geen huis- of afvalwater in
het kanalen- of grachtennet der gemeente Amster-
dam;

30. dat bij het rioleeren naar dit beginsel in de be-
staande stadsijken, waar binnen de perceelen geen
scheiding van huis- en hemelwater heeft plaats ge-
had, zal toegepast worden het gecombineerde stelsel,
te weten hemelwater, huis- en afvalwater, faecaliën in
één rioleering;

40. dat bij aanbouw in de nieuw te stichten wijken
binnen de perceelen scheiding tussen huis- en he-
melwater zal gevorderd worden, opdat de vrijheid
behouden blijve desverlangd te zijner tijd toe te pas-
sen een gescheiden stelsel (Waring's „separate sys-
tem”), te weten hemelwater naar het gewone straat-
riool, huis- en afvalwater samen met de faecaliën naar
één afzonderlijke daartoe bestemde rioleering;

50. dat het rioleennet, zowel dat bedoeld onder
30. als dat onder 40, met uitzondering van een even-
tueel hemelwater-rioleennet, gescheiden van de open-
bare wateren zal worden bemalen met wegpersing
van de opgemalen stoffen buiten de kom der ge-
meente;

60. dat deze wegpersing zal geschieden naar Noord-
zee of Zuiderzee, terwijl met afvoer op de Zuiderzee
auwankelijk wordt aangevangen;

70. dat in de eerste plaats zullen worden ter hand
genomen de rioleering van het Oosterpark-kwartier,
te weten de stadsijken bezuiden de Mauritskade en
beoosten den Amstel en die van buurt IJ IJ, inbegrepen
de polderbebauing onder het voormalig ge-
bied van Nieuwer-Amstel, te weten de stadsijken be-
zuiden de Stadhouderskade en bewesten den Amstel
tot aan de Boerenwetering;

80. dat voor het genoemde sub 70, inbegrepen de
eerste uitbreidingen, zal worden beschikbaar gesteld
een crediet van f 1000 000.

Het niet minder gewichtige onderwerp, dat met
het eerste in zeer nauw verband staat, de water-
verversching van Amsterdam, werd in de tweede
plaats door den spreker tot onderwerp zijner be-
schorwingen gemaakt.

De hoofdpunten, door hem ter sprake gebracht,
waren:

De bestaande toestand.

Welke resultaten worden door deze verversching verkregen?

Welke maatregelen zijn ter verbetering te nemen?

De kosten zijn aanzienlijk.

Uitvoerig heeft de spreker achtereenvolgens de
middelen besproken, die zijs inzien zouden moeten
worden aangewend om in den bestaenden toestand
deugdelijke verbetering te brengen, maar, hoe nuttig
hem de uitvoering van het werk ook toeschijne, zoo
mag niet verhelder worden, dat de ongunstige toe-
standen bij den mond van het Westerkanaal en be-
paaldelijk in de Houthaven, bij versterking van
waterschapsboezem, weinig verbeteren zullen, dat verster-
king der waterverversching daarin geen afdoende ver-
betering brengt en kan.

Op deze en andere gronden, waarbij onder anderen

(*) Vgl. „Tijdschrift K. Inst. 1.” Verhandelingen 1883—1884, blz. 2.

(**) Dit stelsel is in een aantal geschriften uitgegeven, die voor een
groot deel in de boekerie van het Instituut voorhanden zijn.

gewezen wordt op de vloek, die rust op het onzalig bedrijf, het vervuilen van grachten, komt de spreker tot de volgende slotsom:

Het kwaad kan afdoende slechts met den wortel worden uitgerukt. Welke kosten men aan de waterverviersching moge besteden, welke verbeteringen daarin aangebracht worden, een deel der stad zal den last moeten dragen.

Bij de vele lasten, welke thans reeds op Amsterdam drukken, wordt door spreker in overweging gegeven in de eerste plaats het noodige te verrichten tot noleering buiten gemeenschap met de openbare wateren in de nieuwe stadskwartieren beoosten den Amstel en tussen Amstel en Boerenwetering gelegen.

De uitvoering van de in zijn voordracht behandelde rieoleeringswerken zal een zeer gunstigen invloed hebben op den Buiten-Amstel en op de Singelgracht langs de Maurits- en Stadhouderskade beoosten de Boerenwetering.

Spreker acht het raadzaam, alvorens over te gaan tot den aanleg van de werken ter verbetering van de waterverviersching, af te wachten den invloed der aangegeven nieuwe rieoleeringswerken, welke zoo urgent zijn, dat deze toch geen uitstel kunnen lijden.

Dit afwachten is ook uit een financieel oogpunt wenschelijk en van technisch-hygiënisch standpunt verdedigbaar.

De werken tot demping van die grachten of grachtsgedeelen, waarvan de toestanden door gewijzigde waterverviersching niet te verbeteren zijn, behoeven op niets te wachten.

Naar gelang de omstandigheden tot die demping nopen en de gelden kunnen worden beschikbaar gesteld kan tot de uitvoering geleidelijk worden overgegaan.

Voorts kan krachtiger uitbaggering van de grachten eenige verbetering geven, iets, waaraan, naar sprekers mening, te weinig de aandacht wordt geschonken. De bodem der grachten is bedekt met eene dikke laag ongerechtigheden, organische stoffen, die slechts wachten op een zekere temperatuur om duchtig aan het gisten te geraken.

Het zijn deze modderlagen, die bij het invallen van de warmte in voorjaar en zomer den toestand van het water in de grachten zoo ongunstig maken; zij dragen in die tijden daartoe meer bij dan het vervuilde water zelf, dat des zomers en des winters, behoudens bijzondere oorzaken, weinig in gehalte zal uiteenloopen.

Met klem drong spreker aan op het beschikbaar stellen van het aangevraagde bedrag van f 1 000 000, ten behoeve van de rieoleering; het zwaartepunt van waterverviersching ligt in eene rationele rieoleering.

Bij de op deze voordracht gevolgde discussie met de leden J. M. Telders, E. H. Stichtjes, G. J. De Jongh, H. A. van Ysselsteyn en I. A. Lindo, die tot zeer belangrijke opmerkingen aanleiding gaf, werd zoowel door eerstgenoemd lid als ten slotte door den president J. F. W. Conrad hulpe gebracht aan den spreker, die een zoo weinig smakelijk onderwerp op een zoo smakelijke wijze heeft weten op te dissemien en die in zijn voordracht het bewijs heeft geleverd, dat hij het moeilijke vraagstuk betreffende de rieoleering van Amsterdam grondig heeft bestudeerd en van alle kanten zorgvuldig heeft onderzocht.

T.

TRAS OF CEMENT?

(Ingezonden.)

Weledede heer Redacteur!

Sta mij toe, naar aanleiding van het artikel „Delft“ in uw laatste nummer, het een en ander in het midden te brengen. De lezing van uw stuk heeft mij wel enige aangename oogenblikken verschaft, doch omtrent de vraag, of het al dan niet wenschelijk is, bij het metselen van torens en torenspitsen trasspecie te gebruiken, vond ik geen voldoende inlichting. U zoudt mij en zeker ook vele anderen verplichten, indien U hierover eens duidelijk uw mening wilde mededeelen.

Hoogachtend,

U, 7 Juni '99.

Een getrouw lezer.

Wij willen den geachten inzender een antwoord niet onthouden. Naar onze mening, die zeker door vele technici gedeeld wordt, verdient trasspecie alleen daar aanbeveling, waar waterdicht werk gemaakt moet worden, dus bij kelders en dergelyken.

Doch voor bovengronds werk zouden wij aan een slappe cement-mortel de voorkeur geven, omdat het nut van tras in de specie ons daarbij twijfelachtig schijnt, waartegenover staat, dat er vele en ernstige nadelen aan verbonden zijn. Voor torenbouw, in het bijzonder voor spitsen, die zeer aan weer en wind blootgesteld zijn, zouden wij trasspecie onvoorwaardelijk afkeuren.

Het is waar, dat in de Algemeene Voorschriften van den heer Van der Kloes een trasspecie, overeenkomende met de te Delft gebezigde, wordt genoemd. Maar of die specie door dezen heer nu juist wel met het oog op torenbouw is aangegeven, schijnt ons twijfelachtig. Wij zagen er altijd een concessie in aan hem, die nog tegenwoordig voorstanders van tras in opgaand werk zijn.

De heer Van der Kloes, die zich door zijn strijd tegen veel bij bouwkundigen bestaande dwaalbegrippen zoo verdienstelijk gemaakt heeft, zal ook zeker in dit geval zijn mening onbewimpeld willen zeggen, tenzij hij daarvan, nu het een Delftsch werk geldt, door een zeker gevoel van kieschiethed mocht weerhouden worden.

R d.

Prof. A. HUET.

De heer A. Huet, hoogleraar in de werktuigbouwkunde aan de Polytechnische School te Delft, overleed Maandag jongstleden, na eene kortstondige ziekte. De afgestorvene werd den 15n April 1896 te Amsterdam geboren, behaalde in 1859 het diploma als civiel-ingeniuer, werd in 1864 benoemd tot leeraar aan de Polytechnische School en in 1890 tot hoogleraar aan die instelling.

Verschillende werken over de drooglegging van polders, het behoud van een vrije zee voor Amsterdam, en meerdere belangrijke onderwerpen, geven een beeld van de veelzijdige kunde van Huet.

Donderdag, den 8n Juni, werd het stoffelijk overschot van den hoogleraar uit diens woning aan den Spoorweg op de begraafplaats Jaffa ter aarde gesteld. Tal van bloemstukken en kranzen, van familie, vrienden en leerlingen dekte de lijkstof. Voor de geheel gesloten Polytechnische School hield de stoet een oogenblik stil, en sloten de hoogleraren, leeraren, assistenten en tal van studenten met het korpsvaandel in rouw zich daarbij aan.

Nadat de kist ter bestemder plekke was gekomen, werd het woord gevoerd door prof. Telders, directeur der P. S. Spreker herdacht in korte trekken den levensloop van den overledene, en stond stil bij het vele, dat bij voor de afdeeling werktuigbouwkunde had gedaan. Vervolgens sprak de heer J. van der Waarden, president van het Studentencorps, F. van Iterson, president van Leeghwater, C. J. van Vliet, president van den Studentenbond, welke allen Huet eerden als leeraar, mensch en vriend. De heer J. H. L. van Deinse, inspecteur van den arbeid te Amsterdam, oud-leerling van Huet, bracht hulde aan zijne nagedachtenis en sprak als zijne overtuiging uit, dat de geest van Huet zal blijven leven.

De heer Blokker, van Amsterdam, bracht namens de Ned. Octrooivereeniging hulde aan Huet voor het geen deze als voorzitter der vereeniging had verricht. De heer I. F. K. Klene berdacht in den overledene den oprichter der weerbaarheidsvereeniging „Frederik Hendrik“. Ten slotte nam de heer G. Knutel het woord om diep geroerd een laast voorwel toe te roepen aan den onvergetelijken vriend. Een der familielieden dankte voor de bewezen eer. R. N. C.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

DELT. B. en W. hebben den Gemeenteraad in zake de bezwaren van den heer Brugom tegen denbau der Oude Kerkterreinpijlen het volgende medegedeeld:

De heer M. J. Brugom, metselaar te Delft, heeft zich geroepen gevoeld tot uw vergadering het adres te richten, dat hierbij wordt aangebedad.

Het adres is een bezwaarschrift tegen de wijze, waarop de rieoleering wordt aangeboden, hivj. de demping van den Nieuwen Langendijk en tegen de samenstelling van de specie aangewend bij den opbouw van de Oude-Kerkterreinpijlen.

Wat het eerste punt betrft, kan worden gezegd, dat de rieoleering wordt gelegd volgens de voorschriften en bepalingen van Delfland, en wat het tweede punt betrft, dat wat de specie voor de torenspitsen aangest, men moest te kunnen volstaan door te verwijzen naar het rapport der door den Raad benoemde deskundigen. De samenstelling is in dat rapport aangegeven juist zoals thans bij de uitvoering gebruikt wordt; het rapport is door den Raad aangenomen. B. en W. vermeeden den interessant te moeten doen weten: 1^e, dat de rieoleering van den Nieuwen Langendijk naar mening van den Raad op oordelbare wijze geschiedt en 2^e, dat in het door hen aangehaalde omtrent den torenbouw voor den Raad geen reden is gegeven om een nieuw onderzoek van deskundigen te verlangen.

Volgens ingewoonen berichten heeft tangevolge van het voordurend slechte weer in de maand Mei, de steenfabrikage niet grooter tegenoeg te kampen gehad. Een matige berkening heeft tot resultaat, dat er op 1 Juni, vergeleken bij andere jaren op dit tijdstip, ± 125 miljoen steen minder gemaakt is in Nederland.

(De Turf- en Steen-industrie.)

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: benoemd tot opzichter 2e kl., de architectuur op wachgold L. P. van Rekhou.

toegevoegd aan den chef der tweede waterstaatsafdeling voor opzettelingen en werken in de residentie Tagal, de opzichter 2e kl. H. H. Fontaine;

een jaar verlof verleend aan den opzichter 2e klasse Th. Heijman;

ervol ontslagen op verzoek, de opzichter 1e kl. W. J. M. Letho.

Bij de Staatspoorwegen op Java is: belast met het verrichten van een terrein-onderzoeken voor het voorontwerp van een spoorweg Cheribon—Kadijaten, de tot beplating gestelde ambtenaar op non-activiteit J. B. Habenet, laast ingenieur 1e kl.

toegevoegd aan den ingenieur J. B. Habenet vd., da tijdelijke onderopzichter 2e kl. J. C. D. Baumgärtner.

Bij den aasleg der Staatspoorwegen op Java zijn: overgeplaatst van de lijn Tarik—Sarabaja naar de lijn Kaliast—Banjowangi en belast met het behoor van de 2e sectie der lanigengenoemde lijn, met Goemir als standplaats, de ingenieur 1e kl. W. de Jongh Dr.; de tijdelijke opzichter 2e kl. W. L. Harmsen, en de tijdelijke onderopzichter 1e kl. A. Denekamp.

Bij de exploitatie der staatspoorwegen op Java is: benoemd tot onderopzichter 2e kl. de onderopzichter 2e kl. J. P. A. Robijn en R. Ch. Neijendorff;

overgeplaatst van de Ooster- naar de Westerlijnen, de onderopzichter 1e kl. A. L. Gerrmann.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot buitengewoon opzichter: A. J. van Weijenbergen, te Breskens, bij de voorvoorziening van het kanaal van Terneuzen, en D. A. v. d. Straeten, bij het baggerwerk in het Aardappelengat.

— Polytechnische School. Voor de deelneming aan de overgangsexamens hadden zich aangemeld 345 candidaten en wel voor het eerste gedeelte 175, voor het tweede gedeelte 119 en voor het gehele examen 49. Van deze candidaten trokken zich voor gedurende het examen 62 gehol of geselselijker terug.

Voldeerde examen in het eerste gedeelte (B 1) is afgelegd door de heeren:

Art. 61, 62, 64. T. J. R. Bakker, F. M. Boukje, L. F. Botter, L. G. van Dam, H. van Eek, H. M. Engelhard, E. C. Ph. Gallus, J. M. Gaslie, J. H. L. G. Gijsdorf, W. C. Hoin, J. Klappe, A. H. E. Lahay, C. E. de Leau, O. C. A. van Lith de Jeude, J. F. Ligtenberg, P. X. May, H. Meelhuyzen, J. W. L. H. Moortaus, W. A. van der Meulen, G. Retekor, N. de Ronde Bresser, W. F. H. van Rijckevorsel, A. C. S. Schwes, W. A. Slinkers, G. C. M. Smits, D. C. W. Snell, A. W. G. Stigter, M. E. H. Tjaden Jr., W. Verhoeven, H. L. Vierhout, J. G. Wattjes, T. van der Walen, D. F. Wouda, H. van Woerdenburg Hamstra.

Art. 63, 64. A. van Driel, D. Kee, R. G. Leegstra, P. C. Zuyderhout.

Art. 64. A. E. Alberts, L. F. Alberts, L. V. Arnold, C. R. H. Arntsenius, C. Blokhuis, M. J. du Bosch Kemper, H. H. R. Burgmans, G. M. Driesseler, A. Dros, J. B. Drassae, F. Feith, H. C. Ghysen, Th. B. Grapnre Mollie, H. S. Halle, W. L. Hartjens, J. A. Herings, B. J. H. Herwayer, G. ten Hoopen, W. Hopkins, J. Jacobsen, H. F. de Jong, G. D. Jordens, A. E. Jurijsse, A. de Kanter, L. Koetsje, J. de Lange, J. G. Leppe, H. Maarschalk, F. Muller van Brakel, G. C. op ten Noort, H. S. van der Ploeg, J. H. Poppink, D. Postma, P. J. van Rees, Th. Rosskopf, W. H. van Schouweling, A. da Silva, A. H. Sirks, F. J. Sirks, C. Spruit Jr., C. G. van der Stoer, A. S. C. Stoop, R. van Vliet, J. F. van Weelderen, H. Wirix.

Art. 64, 65. P. F. Blieck, J. G. Bijdendijk, S. van Dorsser, E. A. Douglas, A. J. Gouka, J. G. H. van Heek, L. Hopkins, W. H. D. de Jongh Dr., W. A. Kast, G. Kuypers, C. Moerman, J. A. Monod de Fredeville, C. L. van Nes, F. P. C. S. van der Ploeg, R. F. P. Römer, J. de Vries, Th. C. van Wijngaarden.

— De heer A. H. Haast, hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft, is den 5den deser overleden.

— De prijs uit het Thiemefonds is dit jaar door de Maatschappij van Nijverheid toegekend aan A. Sluyser, leerling-boschhouwer te Haarlem.

— De heer G. Hartmans, buitengewoon opzichter van 's-Heik's waterstaat te Hellevestelaan, is uit 86 sollicitanten benoemd tot voorzitter van den prov. waterstaat in Zuid-Holland.

— De heer Van Eeden heeft ontslag gevraagd als secretaris-penningmeester van de „Nederl. Maatschappij tot bevordering van Nijverheid“ en is hem dit door directeuren verleend met ingang van 16 Juli. De heer Van Eeden blijft directeur van de beide musea op het Paviljoen te Haarlem.

— De fortificatie-opzichter L. van Bel te Groningen is bevorderd tot hoofdopzichter der geale.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig opzichter-toekenaar P. G., zelfst. kassende werken. Adres lett. J 481 aan Prakte's Advert.-hur. te Nijmegen. (Zie advert. in het voorv. nr.)

— Bouwkundige Aanmelding bij de firma W. A. Scholten te Groningen. (Zie advert. in dit nr.)

— Teekenaar voor 4 maanden, f 60 per maand. Adres den heer Chris Wegerif, Apeldoorn. (Zie advert. in het voorv. nr.)

— Bouwkundig teekenaar, op een architectenbureau te 's-Gravenhage. Salaris naar bekwaamheid. Adres lett. B. G. Bureau derzen. (Zie advert. in het voorv. nr.)

— Bouwkundig machine-teekenaar aan de Utrechtsche machinefabriek Louis Smidt & Co., Utrecht.

— Opzichter van de gemeente, gasfabriek te Leeuwarden, Jarwesde / 900. Alleen zij, die in het gasvak werkzaam zijn, kunnen in aanmerking. Adres op regel voor 18 Juni aan Berg, en Woth.

— Werktuigkundige aan de Zaister Machinefabriek te Zolte,

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in kleinpt. vorm worden ten gelegenheid van geheuenararden tweemaal per jaar twee achtervolgende malen publiceert. De administratie houdt zich niet der toekomst der eventueel komende briefen.)

— Bouwkundig opzichter-toekenaar, 10 jaren, pract. en theor. ontwikkeld, zag zich gemoed als zoedig geplaatst. De beste informatie zijn te bekomen. Adres n°. 68, Bureau derzen. (Zie advert.)

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGINGEN,
VAN DER HELSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

I. Bruuk. Opt.-Teekenaar, heeft 25 j. ong. sal. / 70 à 80 p. m.

ADVERTENTIEN.

BOUWKUNDIGE.

Zij, die praktische kennis in het **bouwvak** in Duitschland hebben opgedaan door als **Opxichter** of op andere wijze aldaar werkzaam te zijn geweest, en van betrekking wenschen te veranderen, worden verzoekt zich bij ons aan te melden.

GRONINGEN, 30 Mei 1899.

Firma W. A. SCHOLTEN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDINC.

Op **Dinsdag den 20^e Juni 1899**, des namiddags ten 2 ure (*lokale tijd*), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

Het vernieuwen van de Telegraaflijn tuschen LEEUWENHUIJSSEN en NIEUWE-SCHANS, uitvoering van verdere onderhoudswerken, alsmee het leggen van balen en kabels door de Grijpskerkervaat en het Hoorasche Diep.

Begrooting f 1780.—.

De besteding geschiedt volgens § 17 van het bestek.

Het bestek ligt van den 6^e Juni 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 1,00**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te Utrecht.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 12^e Juni 1899, ten 2 ure namiddag (*West-Europese tijd*).

Utrecht, den 5^e Juni 1899.

AANBESTEDING.

Levering SCHOOLBANKEN.

BURGEMEESTER en WETHOUDEM van Vlaissingen zijn voorzameen op **Vrijdag den 16^e Juni 1899**, des namiddags ten twee ure ten RAADHUISE dier Gemeente in het openbaar aan te besteden:

De levering van 288 stuks SCHOOLBANKEN.

Bestek met tekening zijn tegen betaling van **f 0,25** te bekomen bij den Gemeente-Bouwmeester, bij wie tevens de noodige inlichtingen te verkrijgen zijn.

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Keyserkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Rokin.
Hoofdagant voor Nederland, België en Kolonie van SHANKS & Co. te Barrowhead.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private Inrichtingen. —
Shanks Clotess zijn nog niet overtroffen. — Persoonlijke Bedrijven, Officieren Bedrijven. —
Coutte, Waschafels, Urinairi enz. — **VERWAARMING en VENTILATIE**
Beleidt zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer economisende prijzen.
Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wedervertrekken genieten het gebruikslijke recht.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Kantoor en Magazijn Bloesdhuysenstraat 64 b.d. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

B. HOLSBØER.

Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor WETENSCHAPPELIJK GEbruik.

BERKROOND voor WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN met Zilver 1868, 1881, 1883 (Internat. Tentoonst.)

Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDEM van Zaandam zullen op **Zaterdag 17 Juni 1899**, 's-namiddags 1½ ure, ten GEMEENTEHUIZE

aanbesteden:

Het verbouwen der Openbare Lagere School aan de Czaar-Peterstraat tot een School voor 600 leerlingen.

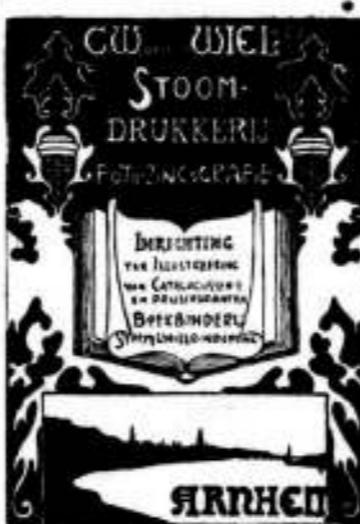
Bestekken (met 2 tekeningen) zijn à **f 2,—** per stel verkrijgbaar ter Gemeente-Secarie.

Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 7 Juni 1899.

Burgemeester en Wethouders voorzameen,

H. J. C. VAN TIENEN,
De Secretaris,
ZAALEBERG.

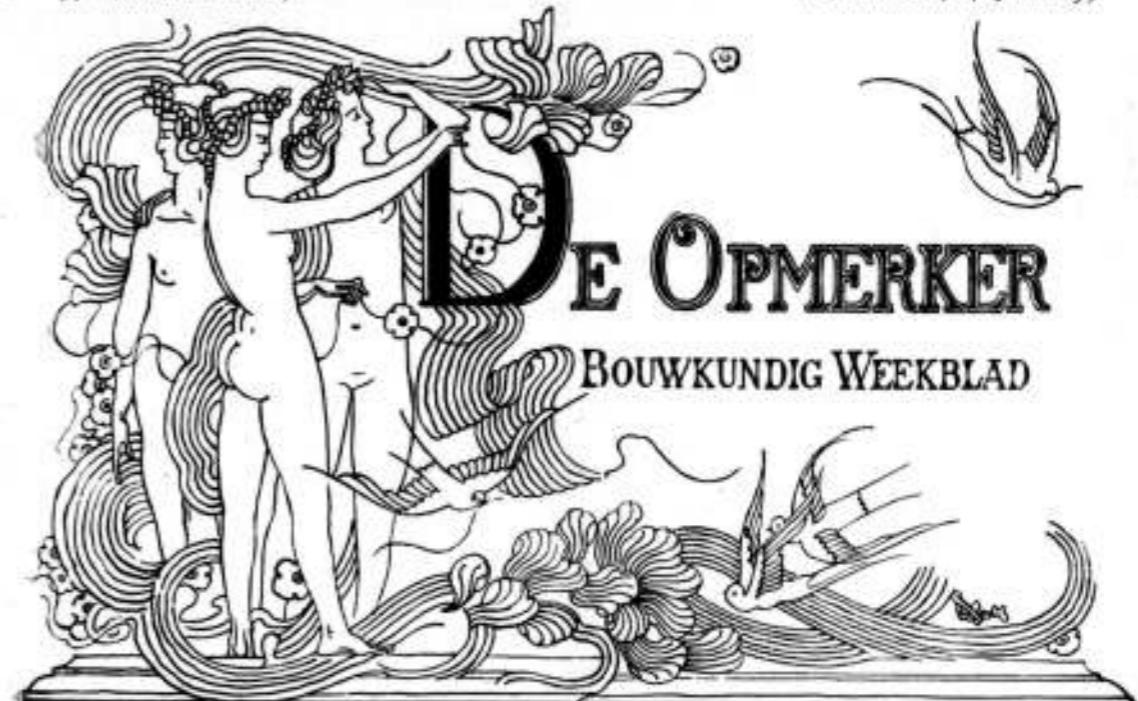
H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-den bakvloer en Draaiovens.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 10, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij voorafbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6,50 en voor de overige landen der Post-unie, net integrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7,50. Afzonderlijke nummers bij voorafbetaling niet plaat f 0,25, ander plaat f 0,15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f 1,00, het bewijzenmaats daaronder begrepen vóór elken regel meer f 0,15. Grootte letters worden berekend naast plaatstaalte. Announces van aansluitingen kunnen bij oppgave van drie plaatstagen, slechts tweemaal geremd.

TER BEANTWOORDING.

Wij ontvangen van verschillende zijden opmerkingen naar aanleiding van wat wij in ons laatste nummer over de hedendaagsche aannemerij in het midden brachten.

In de eerste plaats werd onze aandacht gevestigd op de zesde afdeeling van den zevenden titel van het derde boek onzer Burgerlijke Wetten, waar de „aanneming“ van werk aan vaste regelen onderworpen is. Men noemde, dat het bezwaarlijk zal zijn, eene instelling, op deze wijze gesanctionneerd, te doen verduiven.

Wij kenden artt. 1640 tot en met 1653 van het B. W. Het bestaan dezer artikelen, die, onder koning Willem I door niet bijster knappe vertalers uit het Fransch in het Nederlandsch werden oversgebracht, schijnt ons echter geen zoo overwegend bezwaar toe, als de geachte inzender wel meent. Want deze „zesde afdeeling“ is wel een der minst bruikbare plaatsen van het Wetboek. Konden wij ooit zoover komen, dat herziening plaats vond, dan zouden deze artikelen zeker veel veranderd worden, dat er niet heel veel van het origineel overbleef.

De Fransche wetgevers, wier werk door de Nederlanders eenvoudig vertaald werd, hebben blijkbaar nog maar een zeer vaag begrip van aanneming gehad, wat ons niet verwonderen kan, omdat het systeem der „entreprise“ nog pas zo kort bestond.

In artikel 1640 wordt niet, zoals men verwachten zou, een duidelijke omschrijving gegeven van wat onder „aannemer“ wordt verstaan, doch valt men als volgt met de deur in huis: „Bij het laten maken van werk kan men overeenkomen dat de werkman alleen zijn arbeid of zijne mijverheid of wel dat hij ook de stof leveren zal“. Over dien werkman, zijn arbeid

en de stof wordt ook in de vier volgende artikelen nog gehandeld.

Pas in art. 1645 zien wij den „aannemer“ optreden.

Indien een gebouw, voor eenen bepaalde prijs aangenomen en gemaakt, geheel of gedeeltelijk vergaat door een gebrek in de zamenstelling, of zelfs uit hoofde van de ongeschiktheid van den grond, zijn de bouwmeesters en aannemers daarvoor, gedurende tien jaren, aansprakelijc. Bouwmeesters en aannemers worden hier als in één adem genoemd, maar blijkbaar niet als controles en gecontroleerden, doch eenvoudig als twee vrijwel gelijksortige grootheden. Het schijnt, dat aanvankelijk alleen de bouwmeester, dus hij die zoowel plannen maakt als ook in eigen beheer uitvoert, bedoeld is, en dat pas later de aannemer daarbij werd gevoegd.

Van een „architect“, zoals wij dien kennen, is blijkbaar geen speake geweest, en wij gelooien dan ook niet, dat het artikel tegen hem zou kunnen worden ingeroepen. Want in art. 1646 heet het: „Indien een bouwmeester of aannemer op zich genomen heeft om een gebouw bij aanneming te maken, volgens een bestek, met den eigenaar van den grond beraad en vastgesteld, kan hij geen vermeerdering van den prijs vorderen, noch onder voorwendsel van vermeerdering van dagloonen of bouwstoffen, noch onder dat van gemaakte veranderingen of bijvoegselen, die niet in het bestek begrepen zijn, indien die veranderingen of vergrotingen niet schriftelijk zijn ingewilligd, en over derzelver prijs met den eigenaar geene overeenkomst is getroffen.“

Er zou over dit artikel heel wat te zeggen zijn. Maar voor ons doel is het genoeg op te merken, hoe hier van „bouwmeester of aannemer“ gesproken wordt, zoodat personen van eenzelfde soort op zich nemen „om een gebouw bij aanneming te maken“.

De wetgevers hebben zich dien „bouwmeester” zóó geschat, als hij, tot op hun tijd toe, was, namelijk als „opperste der werklieden”. Dat deze soort zou ontstaan in een al of niet geëxamineerde, zich alleen met tekenen, schrijven, rekenen en toezien bezighoudende varieteit, daarvan hadden zij geen flauw vermoeden.

Er is in de afdeeling van het B. W., die ons thans bezighoudt, weinig systeem. Want in art. 1647 heeft de „aannemer” het rijk alleen, terwijl art. 1648 van „werkman, bouwmeester of aannemer” spreekt. Hier moeten wij aan synoniemen denken.

In art. 1649 wordt weder alleen de „aannemer” genoemd. In art. 1650 wordt zelfs een beeld, al is het dan ook geen bijzonder scherp beeld, gegeven van wat de wetgever onder „aannemer” verstaat. „Metselaars, timmerlieden, smids en andere ambachtslieden, welke tot het zetten van een gebouw of het maken van enig ander aangenomen werk gebezigt zijn, hebben geene regtsvordering tegen dengene te wiens behoeve de werken gemaakt zijn, dan ten beloope van hetgeen deze aan den aannemer schuldig is op het oogenblik waarop zij hunne regtsvordering aanleggen.”

Terwijl al de vorige artikelen alleen het oog hebben op „een gebouw”, wordt hier althans „of eenig ander aangenomen werk” toegevoegd. Doch de aannemer is blijkbaar niets anders dan een baas met knechts. Betaalt hij ze niet, dan wordt vastgesteld, wat zij op den klant kunnen verhalen.

In artikel 1651 worden „metselaars, timmerlieden, smids en andere ambachtslieden”, zelfs „als zij zelven onmiddellijk en voor eenen bepaalden prijs een werk op zich nemen”, verklard tot „aannemers” in het vak waarin zij werkzaam zijn.

In dezen gedachtengang worden dan nog in art. 1652 enkele regelen aan die ambachtslieden gewijd, en volgt in art. 1653 ten slotte de mededeling, dat „de regten en verplichtingen van voerlieden en schippers in het Wethoek van Koophandel zijn vastgesteld”. Daarmee is het uit en gaat de wetgever tot den Achtsten Titel „Van het regt van beklemming” over.

Wij weten niet, of de geachte inzender, die ons naar het Burgerlijk Wethoek verwees, de artikelen wier overweging hij ons aanbeval wel eens met een critisch oog heeft beschouwd. Daar hij ze als een omschrijving en regeling van het tegenwoordige aannemsysteem aanziet, zouden wij haast geneigd zijn aan den ernst, althans aan de grondigheid zijner critiek te twijfelen.

Immers, zelfs een oppervlakkige beschouwing doet zien, dat men zich in het begin dezer eeuw bouwmeester en aannemer in één persoon vereenigd dacht. De bouwmeester verplichtte zich „een gebouw” te leveren. Was van te voren bepaald, voor welk bedrag, dan werd de bouwmeester „aannemer”. Zelfs van enigen afstand tusschen ambachtsman en bouwmeester is nergens iets te bespeuren.

De genoemde artikelen, hoe weinig waarde zij met het oog op de tegenwoordige toestanden ook hebben, verdienen toch de aandacht als document, waaruit de staat van zaken in den Napoleontischen tijd valt af te leiden.

Na het bovenstaande zal het wel duidelijk zijn, dat de bepalingen van het B. W. niet als „sanctie” van de op het oogenblik bestaande wijze van aannemen kunnen worden aangemerkt. Zij zijn veleer met het oog op de vroeger in zwang zijnde manier

van werken, die naar ons oordeel ook in de toekomst weer zal worden gevolgd, gemaakt en dus met het tegenwoordig systeem in flagrante strijd.

Een tweede inzender was van mening, dat alleen bij werken van betrekkelijk kleine omvang het systeem van eigen beheer zal kunnen worden toegepast, maar dat men bij de reusachtige werken, die thans zoo vaak tot uitvoering komen, de hulp van een aannemer niet zal kunnen missen. Hij wees er op, hoe het by voor een architect, met veel werken tegelijk belast, onmogelijk zal wezen, overal persoonlijk zich met de zaken te bemoeien.

Dit bezwaar schijnt van ernstigen aard. Maar het legt niet zooveel gewicht in de schaal als men bedenkt, dat wij ons in de toekomst een geheel andere wijze van werken geschat hebben, dan de thans gevolgde.

De hedendaagsche technicus, die als leider optreedt, is wel genoodzaakt veel werk tegelijk onderhanden te nemen, omdat ieder werk hem slechts een betrekkelijk geringe som oplevert. Daarbij komt dan nog in vele gevallen de hebzucht, en het gevolg is, dat, terwijl er toch werk en brood genoeg zou zijn voor allen, enkele architecten en ingenieurs met werk overladen zijn, terwijl andere in kommersiële omstandigheden verkeeren.

Werd nu van een architect of ingenieur verlangd, dat hij zelf steeds op het werk tegenwoordig moet zijn, dat hij moet doen, wat tegenwoordig des aannemers is, dan zou het hem onmogelijk zijn zooveel loot op zijn vork te nemen, als thans somtijds geschiedt. En dit zou niet alleen het peil der technici verhoogen, doch tevens een billijke verdeeling van den arbeid ten gevolge hebben.

In den goeden ouden tijd had een bouwmeester nooit meer dan één werk van betrekking tegelijk onderhanden. Maar hij gaf dan ook zijn persoon geheel aan dit werk, en besteedde zijn vlijt en zijn zorg tot aan de geringste onderdelen.

En nu nog het bezwaar van de „reusachtige werken”. Kan een aannemer die uitvoeren, zouden wij zeggen, dan kan ook één architect of één ingenieur dit, mits hij maar over de noodige bekwaamheden beschikt, die hem nu ten eenenmale onthullen.

Laat ons eens aannemen bijvoorbeeld, dat in het laatst der twintigste eeuw de toestanden, zoals wij die ons denken, veranderd zijn en dat de gemeente Amsterdam, in arrenmoede het beursgebouw op het Damrak afgebroken hebbende, een nieuwe beurs op een door ontginning verkregen terrein wil stichten.

Zij onderhandelt dan eerst met een bouwmeester over het maken van een ontwerp. Is dit gereed, dan belast zij hem met de uitvoering. Een staat wordt door hem opgemaakt van de vereischte materialen, die, al naar zij nodig zijn, door de gemeente worden aangeschaft en betaald. Dan worden de werklieden aangenomen, die, onder persoonlijk toezicht van den bouwmeester, deze materialen zullen bewerken en op hun plaats brengen. De leider van het werk, zelf in alle te pas komende techniek doorkneed, weet de bekwaamheid der ambachtslieden te beoordeelen en hij heeft een keurbende onder zijn bevelen, die in alle opzichten voortreffelijk werk levert. Wederjdsche achtung, vriendschappelijke omgang bestaat tusschen leider en ondergeschikten. Ieder is zeker van zijn loon, niemand heeft het gevoel, dat de een leeft op kosten van den ander. Ieder heeft meer hart voor hetgeen hij doet, ieder is er trotsch op, naar de mate zijner krachten mede te werken aan de stichting van het gedenkteeken.

De leider is geen jongmensch, zoo kersversch van een polytechnicum of academie gekomen. Hij heeft zulk een inrichting niet eens kunnen bezoeken, want zij waren, voordi zijn leertijd kwam, reeds als nutteloos opgeheven. Lange jaren heeft hij velerlei praktijk beoefend, eer hij het ondernam, een klein gebouw in eigen beheer tot stand te brengen. Langamerhand waagde hij zich aan groter werk en en nu besluit hij, als man van gevorderden leeftijd, zijn carrière loopbaan met het stichten van een monument, dat zijn naam bij het nageslacht zal doen leven.

Men haast hem niet, men gunst hem allen tijd, om zijn werk te volledigen, men weet, dat zijn kennis waarborg is, dat hij het voor het gebouw vastgestelde bedrag niet zal overschrijden. Van alle uitgaven wordt behoorlijk verantwoording gedaan.

Het taferel, dat wij hier ophangen, zal menigeen als een utopie toeschijnen. Wat staat echter de verwezenlijking van dit ideaal in den weg? Wij geloven niet veel.

Zeker, de wijze waarop technici worden opgeleid, zal moeten worden veranderd. De praktijk zal de plaats dienen in te nemen, die nu in zoo ruime mate aan de theorie wordt geschonken. Wij willen niet zoover gaan als Ruskin, die den tijd, door een aanstaand technicus aan lezen, schrijven en rekenen besteedt, als verloren beschouwt, maar wij geloven toch, dat de „algemeene” ontwikkeling niet zoo groot behoeft te zijn als thans wordt nooddig geacht. Want wat heeft men aan al die halve kennis, die op Hoogere Burger-school of Polytechnicum wordt vergaard? Het is beter wanneer men begint met weinig, maar goed te leeren, dan overal in den tuin der kennis rond te fladderen, en aan de bloemen der wetenschap slechts zooveel stofmeel te ontleenen als voor het verkrijgen van een diploma vereisch wordt. Algemene kennis is eigenlijk dichter bij volslagen onwetendheid, dan men denkt.

Techniek en handwerk zijn woorden van één zin. En hoe kan nu iemand zich technicus noemen, die eigenlijk van handwerk niet het minste begrip heeft? En zelfs als men het hedendaagsch architect- of ingenieur-zijn als een handwerk wil beschouwen, hoeveelen zijn er dan, die dit in den grond verstaan? Als men ziet, welk een verantwoordelijkheid er in zoogood als alle bestekken op den aannemer geschoven wordt, dan moet dit getal wel bijster gering wezen.

Een derde opmerking, die ons werd gemaakt, betrof de financiële zijde van het vraagstuk. Men admiteert ongewenscht, dat de leidende technicus zich met zaken van koophandel zou intrekken. Betreurd werd, dat er op het oogenblik reeds zoovelen zijn, die zich niet ontzien naar koopmansmanier door kortingen, commissies of hoe dergelijke fooien heeten, hun beurs te spelen.

Het bezwaar, dat hier genoemd wordt, weegt in zooverre, als het met de moraliteit te zamen hangt. Zonder eerlijkheid en nauwgezetheid kan geen enkel systeem de gewenste resultaten opleveren. Wie een aard heeft zóó, dat hij onder de tegenwoordige toestanden zich op ongeoorloofde wijze moet te mogen verrijken, zal dien aard behouden, al kwam er ook nog zooveel verandering.

Doch wij meen, dat, werd het systeem van eigen beheer ingevoerd, de misbruiken allicht minder zouden zijn dan thans. De knoeierijen bij aanbestedingen zouden met die aanbestedingen vanzelf konnen te vervallen. Bedrog met materialen zou, zoo al niet onmogelijk, dan toch veel minder gemakkelijk we-

zen, omdat de werklieden, het bewerkende, hun bouwmeester zouden verklappen, en daardoor hem het lestaan onmogelijk maken.

Vooropstellende, dat eerlijkheid een hoofddoel van den bouwmeester moet zijn, gelooven wij, dat het eigen beheer in de toekomst zoowel als in het verledene tot het maken van uitmuntend werk zal leiden.

Een vierde inzender laakt het in ons, dat wij bij het bespreken van de questie, geen woord over de kunst hebben gezegd. Hij geeft als zijn mening te kennen, dat, wanneer de architect zich ook met al de onderdelen der bouwpraktijk zou moeten bemoeien, het met de kunst weldra gedaan zou zijn.

Wij deelen deze vrees volstrekt niet. Want het is van algemene bekendheid, dat in de eeuwen, toen de bouwmeesters niet beter wisten, of het sprak vanzelf dat zij deden, zoals wij thans van hen verlangen, kunstwerken van grote waarde ontstonden. Daarentegen is, zolang de aannemer den architect terzijde staat, nog geen enkel kunstwerk van betekenis geslaagd, ja heeft men het nog niet eens gebracht tot een stijl, die als de uitdrukking van het denken der eeuw kan gelden.

Men heeft tegenwoordig denkbeelden over kunst, die vrij zonderling genoemd mogen worden. Een architect wordt in de eerste plaats beoordeeld naar zijn tekenwerk. Wat hij bouwt schijnt er minder op aantekenen. Voeger was dat anders, want wanneer men de tekeningen beschouwt van de beroemdste architecten der 18e eeuw, dan ziet men werk, waarvoor thans de leerling einer avond-teekenschool den neus op zou halen.

De architect zit nu rustig op zijn bureau, te midden van platen, waaruit hij de gebouwen van alle tijden tot in bijzonderheden kan leeren kennen, als hij dit wenst. Als hij zich nog verwardigt iets te tekenen — want de meesten hebben daar hun menschen voor — dan gebruikt hij al de middelen, die een kunstschilder zou aanwenden. Lucht het bureau niet langer toe, dan wandelt of fiest hij eens zijn werken in uitvoering langs, maakt hier een praatje, daar een standje en is blij, wanneer eindelijk het tuur, waarop men zich met schrik aan de gezelligheid kan wijden, staat. Zoo zou een bouwmeester van vroeger zijn dagen hebben geslepen. Van den vroeger ochtend tot den late avond op het werk, dat was toen een nooddakelijkheid. Overal toezindend, overal raad gevend, slechts de tijden van regen voor het maken van uitslagen benutte, was de architect van vroeger bouwmeester, opzichter en onderbaas in één persoon. Maar dat belette hem niet om kunst te maken, die nog bewonderd zal worden als hetgeen zijn gestudeerde, elegante opvolgers hebben tot stand gebracht, voor zoover het nog bestaat, als jammerlijke pastiche zal gelden.

Eigenlijk behoeven wij bij deze questie van kunst niet eens lang stil te staan. De kunst zou vanzelf hure rechten wel hernemen, als een zich verdiepen in de bouwpraktijk haar tijdelijk wellicht wat op zij zou doen zetten.

De toestanden, in de hedendaagsche bouwkunst heerschende, zijn ongezond. Ontkennen baat niet. Zachte heelmeesters kunnen geen genezing brengen. Er dient flink ingegrepen te worden, en hoe eer dit geschiedt hoe beter. Want de techniek moet weer als vanouds een vak van praktijk worden. De grijze theorie heeft nu al lang genoeg haar onmacht bewezen.

DE TIJD VAN GAAN.

De heer De Stuers heeft het weer hard te verantwoorden, omdat de heer Bredius ten tweeden male uit het Mauritshuis dreigt weg te gaan. Het getal aanvallers is in de dagbladpers groter dan ooit; slechts een enkel orgaan waagt een schuchtere poging tot verdediging.

Er is misschien wel eenige overdrijving in het misbaar, dat thans gemaakt wordt. Personenquesities zijn, voor wie buiten staat, niet gemakkelijk te begrijpen of te beoordeelen.

Wij spraken, een maand of drie geleden, met den beheerder van een onzer openbare verzamelingen, een man, die den referendaris volstrekt niet slecht gezind is, wat indertijd uit zijn onderteeken van 't bekende adres van sympathie bleek. Toch meende onze zegsman, dat de heer De Stuers goed zou doen, met na vijf en twintig jaren zijn krachten gewijd te hebben aan zijn vaderland, zijn ambt neder te leggen.

Deze opmerking, uit zulk een mond, verbaasde ons natuurlijk, en wij vroegen om verklaring, die ons bereidwillig werd gegeven. Wij zullen haar in korte trekken ook onzen lezers mededeelen.

Daar is een tijd geweest, zoo heette het, dat de heer De Stuers een kracht ten goede was. In dien tijd heeft hij, misschien door overmaat van ijver, wel eens dingen gedaan, die beter nagelaten waren, doch als men de rekening van die zaken optrekt, dan sluit zij niet een belangrijk winstsaldo ten bate onzer kunst.

Maar, zoals het dikwijls gaat, de heer De Stuers, die in 1874 zijn tijd vooruit was, kwam langzamerhand, door dat hij, gelijk zooveel, op het eenmaal ingenomen standpunt bleef, achteraan. Thans, na vijf en twintig jaar, is hij verouderd. Natuurlijk slaat dit niet op den referendaris als archeoloog, doch op zijn werkzaamheid in het belang van onze hedendaagsche kunst.

Vroeger werd een verwoede kamp tusschen de voor- en tegenstanders der leer van Viollet-le-Duc gestreden. Die kamp is gefindigd, zonder dat een der strijdende partijen eenig belangrijk voordeel heeft behaald. De heer De Stuers had zich met zijn medestanders zoo geducht in den middeleeuwschen burcht verschansd, hij beschikte over zóó scherpe pijlen, over zóó krachtige blijden, daarbij had zijn invloed zulke breedte grachten om het kasteel te graven, dat de tegenstanders het ten slotte op moesten geven hem uit zijn versterking te drijven.

Het beleg heeft vele jaren geduurd; wat zag men echter ten slotte gebeuren? De belegeraars, die het nutteloze hummer pogingen inzagen, lieten den middeleeuwschen burcht links liggen, zij trokken welgemoeid verder op den weg, die naar de moderne kunst leidt, en zij zijn op dien weg reeds een heel eind gevorderd.

En nu is het zonderlinge, dat de burchtzaten, al is er van de tinnen nergens meer een vijand te zien, nog altijd binnen de dikke muren blijven zitten en niets beters weten te doen dan af en toe angeloze wandelaars, als de heer Bredius, die het hoofd niet ontblooten wanneer zij het kasteel voorbijgaan, niet keisteentjes te gooien.

Een dergelijke toestand, meende onze zegsman, kon voor den heer De Stuers niet aangenaam zijn. Vandaar zijn raad aan den bevelhebber der vesten, om de sterkte thans te verlaten, nu toch geen krijgsmand meer te sterven viel.

**

Er is ongetwijfeld in de boven medegedeelde opmerkingen veel waars. Een vijftien jaar geleden, bijvoorbeeld, zou het heengaan van den heer De Kruyff uit zijn betrekking aan de Kunstmijverheidsschool als een grote overwinning van den heer De Stuers zijn aangemerkt. Nu evenwel zal niemand zulk een gevolgtrekking maken. En al zou de heer Cuypers Jr., zoals onlangs voorspeld werd, zijn vader zoover overtreffen als de professorale toga boven den doctorshoof hangt, dan nog zal geen enkel denkend mensch daarin den triomf der alleenzaigmakende kunstler zien.

Zoo veranderen de tijden. Wie beproeft tegen den stroom op te roeien moet, al beschikt hij over resuenschak, het ten slotte opgeven. De roeiers in de middeleeuwsche schuit verkeeren haast in dat geval. Er blijft dan voor den heer De Stuers slechts één keus — zich laten drijven of aan wal gaan. Wij meenen hem zooveel karakter te mogen toekennen, dat hij dit laatste kiezen zal.

OOK NIET GOEDKOOP.

Dezer dagen werd bericht, dat het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage den bouw van een nieuw Gemeentemuseum niet durft ondernemen, omdat daarmee, als een gebouw van 2 verdiepingen en souterrain ter grootte van 1000 M², gesticht zou worden, een half miljoen genoegd zou zijn.

Het schijnt, dat men te Amsterdam veel goedkooper kan bouwen. Want het Stedelijk Museum aldaar, dat ook 2 verdiepingen en souterrain bevat, en dat ook een half miljoen gekost heeft, bezit een oppervlak van 3000 M².

Het zou aanbeveling verdienen, indien de gemeenteraad, alvorens een besluit te nemen, deed onderzoeken waarom men te 's-Gravenhage drie en een half maal zooveel voor eenzelfde zaak moet betalen als te Amsterdam.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

De jaarvergadering van het Instituut, op 13 Juni jl. in het lokaal Diligentia te 's Gravenhage gehouden, was vrij wat belangrijker dan gewoonlijk het geval is.

Zij werd ten ell nur door den president J. F. W. Conrad geopend, die wederom den treurigen plicht had te vervullen het overlijden van een drietal leden te herdenken. In de eerste plaats bracht hij een zeer waardevarend woord van hulde aan den reeds in ons vorig verslag vernielde mede-oprichter van het Instituut Pieter Johannes Moutlaan, den 8u April te Vrijenban bij Delft overleden. Deze degelijke ingenieur, die bij buitengewone promotie van 20 April 1847 tot civiel-ingenieur werd benoemd en in talrijke betrekkingen is werkzaam geweest, was geruimen tijd onze stadgenoot, daar hij als hoofdingenieur bij de Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij is werkzaam geweest.

Niet lang geleden ontviel aan het Instituut het buitengewoon lid jhr. W. E. B. Godin de Pesters, pas onlangs in de Instituutsvergadering van 14 Februari jl. als zoodanig aangenomen.

Een verlies van beteekenis leed het Instituut door het zeer onlangs overlijden van het lid Adrien Huet, die te midden van zijn werkzaamheden als lid der commissie voor het eind-examen te Delft werd weggenomen. Een overzicht te geven van de werkzaamheid van deze veelzijdig beginnende man, die aan een grote werkkraag een volhardend streven paarde, zou voor dit verslag te veel ruimte vereisen. Vermelden wij slechts, dat hij in het Instituut van Ingenieurs een zeer beteekende plaats innam, die den moed zijner over-

tuiging in hoge mate bezat, belangrijke bijdragen in de werken heeft geleverd en als leeraar en hoogleraar aan de Polytechnische School een uitstekend leermeeester is geweest voor zijne talrijke leerlingen, die hem wederkerig hoogachten en liefhadden.

De notulen der vorige Instituutsvergadering waren gedrukt aan de leden toegezonden. Niemand wenkte daarover het woord te voeren en zij werden voor goed vastgesteld.

Insgelijks was aan de leden verzonken het Algemeen Verslag der werkzaamheden van het Instituut gedurende het Instituutsjaar 1898—1899, bevattende tevens de verantwoording van het beheer der ontvangsten en uitgaven van den penningmeester. De daar toe betrekkelijke bescheiden lagen ter tafel ter inzage voor de leden.

Vanwege den Raad van Bestuur deelde de president mede, dat het Hare Majesteit de Koningin, op het daartoe aan Haar gericht verzoek, had behaagd als Beschermyrouw van het Instituut op te treden. Van de daartoe betrekkelijke correspondentie werd door den secretaris voorlezing gedaan.

Vanorts werd mededeeling gedaan van het Koninklijk besluit hoedende goedkeuring van het Reglement van het Instituut, zoodat dit nader is vastgesteld in de buitengewone Instituutsvergadering van 9 Juli 1898.

De president vestigde de aandacht op de aanwezigheid in de vergadering van den heer L. van Riet, zaakgelastigde van Hare Majesteit de Koningin en consul-generaal in Argentinië, die onlangs met het mede aanwezige lid P. J. Dirks uit die verre streken hier te lande was aangekomen tot het doen van bestellingen ten behoeve van de door de firma Dirks, Dates en Van Hattem uitgevoerde en in uitvoering zijnde werken voor den bouw einer oorlogshaven te Puerto Belgrano, omtrent welke aangelegenheid de heer Van Riet een rapport aan onzen Minister van Buitengenoeg Zaken had ingediend. Met toestemming van den Minister werd een uitreksel van dat belangrijke stuk door den secretaris voorgelezen, waarna zoowel door den heer Van Riet als door het lid Dirks mededeelingen werden gedaan omtrent de werkzaamheden op technisch gebied in Argentinië, waarbij voor verreweg het grootste deel Nederlandse ingenieurs en werkliden betrokken zijn, terwijl de vaderlandsche rijverheid door bestellingen voor die werkzaamheden krachtig wordt gesteund.

Hierna werd het woord verleend aan het lid J. van Stolk, die in bijzonderheden besprak het vervaardigen van riolen en andere werken uit portlandcement-beton, waarbij de aandacht werd gevestigd op den bodem, de meerdere of mindere uitbreidheid en den stand van de riolen, de betonmenging enz.

Over deze voordracht werd door den spreker van gedachten gewisseld met de leden P. J. van Voorst Vader, G. van Diesen, H. Wortman, J. M. Telders, S. C. J. van Musschenbroek, P. J. Dirks en den president.

Gedurende de hierop gevolgde pauze had de stemming plaats:

10. over de nieuw voorgestelde leden, die allen als zoodanig werden aangenomen;

20. ter vervulling van de vacaturen, ontstaan in den Raad van Bestuur door het aftreden van de leden J. F. W. Conrad, W. F. Leemans en E. H. Steltjes, waarvan alleen de eerste, als tussentijds benoemd, weder herkiesbaar was. De uitslag was, dat nevens dezen tot leden van den Raad werden benoemd de

leden A. E. R. Collette, lid van de Vereniging voor Electrotechniek, en E. de Gelder, lid van de Vereniging van werktuig- en scheepsbouwkundigen.

Na de pauze werd het woord verleend aan het lid J. Z. Stuten, die een voordracht hield over explosiefstoffen en enige van hare toepassingen op militair gebied. Deze doorwrochte mededeeling, door keurig bewerkte tekeningen toegelicht, hield de leden ruim twee uren bezig. Een eenigszins duidelijk overzicht te geven van deze zaakrijke, in vele details tredende voordracht zou te veel plaats vereischen. De spreker verbleek de aandacht op de mechanische en de chemische invloeden, die zich hier doen gelden, op de vaste en vloeibare stoffen, die worden gebezigt, op de chemische stabiliteit, op de vervaardiging van de ontploffingsstoffen in het groot en binnen de bereikbare kosten. Voorts heeft men te letten op den tijd, met de ontploffing gemoeid, op de ontploffingstemperatuur, op de hoeveelheid der gassen. Achtereenvolgens werden besproken de fulminaten, de nitro-cellulose, de nitro-glycerine, de gelatine, de nitrate, de phenol, de cretol, de parine, het meliniet, het creniliet. Voorts de middelen om de ontsteking op het gewenste punt en binnen den gewenste tijd tot stand te brengen, vooral waar het ontploffingen geldt, die gelijktijdig moeten geschieden en die verschillend zijn naarmate het hier geldt hout, metalewerk of ijzerconstructie te vernielen. De aandacht werd hierbij gevestigd op de verschillende soorten van vuurkoord, voor deze ontploffingen in gebruik, waarbij men vaak niet zonder enig gevaar is, en op de electriciteit, die in dat opzicht de voorkeur zou verdienen.

In den loop zijner mededeeling besprak hij ook de vernieling van de hoofden van een eventuele zeehaven te Scheveningen, waarvan in een vorige vergadering sprake is geweest, en rekende voor, dat daarvoor noodig zou zijn een hoeveelheid van minstens 2500 KG. picrinezuur, wat nog gering mag worden genoemd, daar bij berekening volgens de Oostenrijksche formule 3000 KG. noodig zou zijn. Wat den tijd betrifft, voor het plaatsen van de lading benodigd, rekende hij op ongeveer 10 uren, wanneer dit overdag geschiedt, want 's nachts zou het niet wel mogelijk zijn. Ten aanzien van de kracht der vernieling deelde hij mede, dat brokstukken van een steenen muur een kilometer ver (d. i. tot in de Keizerstraat te Scheveningen) zouden terecht komen.

Deze voordracht gaf aan de leden Van Voorst Vader en J. Schroeder van der Kolk aanleiding tot het doen van enige vragen, welke door den spreker grondig werden beantwoord, die ten slotte met een warm applaus werd beloond.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. De Minister van Financiën maakt bekend dat in de maand October s. k. een examen zal worden gehouden voor de betrekking van admiraal-ladmater bij het kadaster, waarvoor ten hoogste 15 planten kunnen vervuld worden. Het programma voor dat examen en de eischen van toelating zijn vastgesteld bij koninklijk besluit, dd. 4 April 1891 n° 12, en opgenomen in de "Staatscourant" van 22 April 1891 n° 98. De belanghebbenden kunnen zich bij request en met overlegging der verschillende stukken, voor 1 Sept. s. k. tot den Minister wenden.

Vermoedelijk in de laatste helft van het volgende jaar zal wederom een examen voor de genoemde betrekking worden gehouden.

— Volgens het *Gouvernement* is de heer Joseph Cuypers, civiel-ingenieur-architect te Amsterdam, aangewezen om als hoogleraar in de middeleeuwsche bouwkunst aan de Polytechnische School op te treden.

ROTTERDAM. Het bestuur van "Bouwkunst en Vriendschap" alhier heeft, naar *Architectura* bericht, in een adres aan den Minister van Binnengenoeg Zaken instemming betracht met het adres van *Architecture et Amicitia*, waarin verzoek is de bouwkunst op te

domen onder de vakken, die werden onderwezen aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam.

DELIET. In de jl. Woensdag gehouden zitting van den Gemeenraad was o. a. het voorwaarschrift van den heer M. J. Bruijns van de ordena.

De zuster der leden diende een motie in, om het adres, wogen over en inhoud beledigend voor de commissie van fabrikage en den gemeente-architect, in vleug de Raad het volste vertrouwen stelt, voor kennisgeving aan te nemen.

Andere leden waren niet daarmede niet eens en wilden er wel eens over praten.

Zij, die zich daartoe bevoegd hebben geacht, waren de heeren Den Hoed en Meijers, de eerste aannemer en opzichter an de andere metelselaratum, die zich op een praktijk van 30 jaar liet voorstaan, almede de architect Schelling, terwijl ook de hoofdmechanicus Witte aan de discussie doelmatig.

Het lid Den Hoed is zeer kort; hij heeft bewaard tegen de hoogte plaatzing der rijken en zou die liever 20 à 30 cm. lager willen hebben; hij vond de materialen, voor den torenbouw geschildig, onprettig.

Het lid Meyers, willende spreken over een door hem gedaan onderzoek, brengt de Voorzitter onder het oog, dat niet dit onderzoek doch het adres van Heugom in behandeling is; de heer M. zegt, op grond van dertigjarige praktijk als metelselar, dat stoppe basterd-specie, zoals nu voor den torenbouw gebruikt wordt, niet goed is. Hij wil den Raad doen terugkomen op zijn besluit van Sept. jl., en de uitvoering van het werk opdragen aan den gemeente-architect, volgens zijn bestek waarin commentarie werd aangegeven, en voor zijn verantwoordelijkheid. Hij spreekt verder den wensch uit dat de gemeente zich in't verloop zal laten voorlichten door belangstellingde deskundigen, en niet door zoengenaarde grote mannen van buiten.

Dit voorstel werd niet onderstaand en kwam dus niet in handeling.

De heer Schelling wijdt een kort woord aan de quistie der rijken, naar aanleiding van het door den heer Den Hoed gesproken, beweert, dat de rijken oordeelkunig zijn gelegd en legt daaromtrent zijn zinswijze bloot. Hij voordt echter de quistie der metelselar, voor den torenbouw gebruikt, belangrijker en begon met te constateren, dat de Raad, in weetwil van de minder aangesane uitingen in het adres, zich kan beletteeren met een gemeente-architect, die een hulstengewoont knap man kan worden genoemd. Een van de redenen, die de commissie geluid hadden trasspelen te gebruiken, was z. i. omdat het oude werk in transpelen was uitgevoerd. Wellicht heeft zij ook rekening gehouden met de verschillende uitzettings-efficiënties der spiegelsorten.

Spreker las bewerkelijke geschriften uit de vorige week voor en gaf tal van voorbeelden en menseingen uit de "Ambachtsman", ten gunste van de bij den torenbouw gebruikte specie. Uit de redevoering van spreker bleek, dat hij voor studie van de zaak gemaakt had; sge kwam tot de slotconclusie, dat men over de gebruikte specie vinnigst gerust kan zijn.

De heer Schelling besloeg zijn belangrijke rede met te zeggen, dat de Raad hoopt te staan op manieren, die niet rijp genoeg daarvoor gekazu zijn en die ons de eer deden zien met het geven van advies te belasten. Spr. geest daarom nog een opmerking van de werken, welke door de leden der Commissie in hun praktijk zijn uitgevoerd.

Nada de heer Witte nog nie zijn mening had medegedeeld dat de gemeente-architect gehad hooft de zaak stant, tot onvraagbaarlijk acht dat de Commissie advies zou hebben gegeven goedkoop specie te gebruiken wanneer duurder beter was, en meent dat de zaak voor den heer Schelling zeer juist is voorgesteld, zoodat men gerust kan zijn, — wordt het propositie van Burg. en Weth. niet op twes en algemeene stemmen, dan van de heeren Den Hoed en Meyers, aangesomen, namelijk om adressant te doen weten:

1. dat de roteering van den nieuwe laagdijk op oordeelkundige wijze geschiedt;

2. dat in het door hem nagevoerde omtrent den torenbouw reden te leggen is om een nieuw onderzoek van deskundigen te verlangen.

MIDDLEBURG. Bij het instellen van een onderzoek naar de fundamenteen van verschillende gebouwen in de Aa en Middelburg zijn belangrijke archeologische vondsten gedaan, die omtrent den oudsten toestand van enkele gebouwen heel verspreid. Tevens kwamen bij die gelegenheid fragmenten te voorschijn van een fraai vloer uit de XIIe eeuw, bestaande uit driehoekige en vierkante verglaasde steentjes van geringe afmetingen, die tot geometrische figuren samen zijn gevoegd. Tegelsoorten uit dien tijd zijn zeer zeldzaam en werden o. a. in Utrecht en op enkele plaatsen in Limburg gevonden.

PERSONALIA.

Bij den waterstaat en 's lands B. O. W. in Nederl.-Indië is benoemd: tot architect 2e kl. en geplaatst in de residentie Samarang's Oostkust, de ambtenaar op secretariatuut C. J. Schout; tot opzichter 1e kl. de ambtenaar op wachtkundig J. Kranendonk;

overgeplaatst van den gewestelijken naar den algemeen dienst in de res. Semarang en ter beschikking gesteld van den chef der Ede waterstaatsdiening in het belang der verbete-

ring van den waterstaat in de kolonie Semarang, de ingenieur 2e kl. J. H. Thal Lassen.

Voor de examens der Polytechnische school zijn geslaagd: Examen B. 1898. Art. 61, 62, 64: L. A. M. Ankersmit, P. Binkhorst, J. W. Biralis, J. Blackstone, H. J. Bestje, P. H. V. Bongaerts, G. J. van den Broek, W. C. G. H. Brookman, P. J. W. J. van der Burgh, A. Blij, J. J. Cantor Cremers, C. G. Cramer, J. E. de Crane, G. W. ten Dam, J. C. Dekking Dura, H. W. Dohna, J. van Dorp, G. H. J. Driessens, J. H. de Grasdaal, J. Gratama, J. H. A. Haarman, W. Highendaal, W. van Houten, F. J. Jacob Jr., W. J. Kalis, L. J. P. Klein, W. C. Köbler, J. C. Krugers, E. J. Kuiper, C. Leemans, G. Leignes Bakhouw, G. M. Lugt, D. Meyer, W. Meyer Timmerman Thijssen, E. J. C. Meyll, W. J. Niermeyer, J. G. Numans, F. W. Th. van Oordt, J. C. van Reekum Jr., P. A. Roslof, J. Th. van Rosse, J. C. F. van Sandick, J. A. van Santwijk, F. L. Schlingemann, A. Schotel, F. Schutz, S. Smuyt Jr., A. Strooff, H. F. Steff, E. H. M. Uljee, L. Valk, L. W. C. P. J. Veld, W. van Warmelo, F. O. Wagener Slooswijk, H. C. Wasseling en W. F. de Wildt.

Examen B. 1899. Art. 64: J. W. Alberda, C. B. Barto, H. B. Beaufort, A. E. J. Beukers, F. M. Beukers, R. Bloemendaal, J. H. C. de Bruyn, J. H. O. Bunge, P. F. Bunge, J. E. van der Barg, M. H. Crans, F. J. J. Driessens, R. J. Dijkhuis, P. L. Du Boucq, W. A. de Graaff, G. E. Gevershorst, C. A. Goffrey, M. van der Hoest, R. Klein, J. P. Koets, N. Komans, A. Korting, E. A. Kruyss, W. E. Kruybosch, P. Lasterijn, F. J. Lamp, P. Lohr, W. G. van der Meer, J. K. Merck, H. H. Nieuwenhuis, A. Pot, P. van Pritzelwitz v. d. Horst, F. J. Ravenek, K. Robbins, J. Radesburg, J. Röell, J. Schaly Jr., W. F. Stærgaard, J. Strumphler, H. P. G. den Tex, C. J. van Vliet, E. L. A. van Voort, J. J. de Vos van Nederveen Cappel, E. de Vries, P. de Vries, E. Waller en J. J. Wevers Bettina.

Art. 64, 65: W. A. Both, C. A. van Goudoever de Jongh, E. J. van Hijkervorst en J. Sonneveld.

Art. 66: J. van Heeswijk Houckgeest, H. Coel, G. van Dusseldorf, F. Z. Ermairine, B. von Faber, J. A. Grutterink, J. Koster en C. W. Visser.

Examen B. 1899. Alang geslaagd voor het eerste geselte: Art. 61, 62, 64: C. G. van Baerle, W. A. de Graaf, H. de Groot, A. J. A. de Gruyter, A. Koppler, E. de Vries en F. W. E. Wolterbeek Muller.

Art. 64: M. D. Charlouis, E. A. Hamburger, H. G. J. Houben, Whitney, A. M. Sollevijn Gelpke, F. Wessendorp en F. E. Wijmalen.

Art. 65: A. Kapard.

Art. 66, 67: Z. S. Beyk, P. X. Dregens en P. Tesch.

Bij koninklijk besluit is, met ingang van 1 September 1899, aan J. R. de Krayf, op zijn verzoek, serval omtrent verleend als directeur bij de school voor de kunstnijverheid en als leraar 3d. de normalschool voor tekenonderwijzers.

Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot hulstengewoont opzichter: P. Krook, in Woesp, bij het maken van het gebouw voor den centraalstation tot voorbereiging van elektrische stroomen bij de nieuwe schutsluis te IJmuiden; C. Veenendaal, te Brill, bij den aanleg van een haven te Nijmegen; J. A. Blok, bij het onderhouden van de werken voor scheepvaart, afwatering en gemeenschap langs het riviertje Heilendoornse, en J. Wind Cz, te Groningen, bij het herstellen van de vaste stenen brug "De Stentiel".

Bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen zijn met ingang van 1 July a. k. benoemd tot ingenieur de heer D. Verhoop, majoor-ingenoer te kl. bij den dienst van traject en materieel en Jhr. W. A. C. de Jonge, adjunct-ingenoer te kl. bij den dienst van weg en werken, beiden te Utrecht.

VACANTE BETREKKINGEN.

Bouwkundig opzichter-teekenaar te Groningen. Salaris f 80 à f 100 per maand. Adres M 25, Erven H. van der Kamp, Groningen. (Zie advert. in dit num.)

Bekwaam bouwkundig opzichter, goed bekend met detailtekenen. Adres lett. X, Bureau "Prinsen Zondagdag", Almelo.

Bekwaam scheepsmachinetekenaar. Salaris f 1500 à f 1900. Adres lett. M W 321, Nieuw v. d. Doel.

Opzichter, ervaren in weg-, rioleringen- en grondwerken. Salaris f 70 à f 90 per maand. Adres voor 1 July den ing.-arch. der gemeente 's-Hertogenbosch. (Zie advert. in dit num.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

Dienstaanbiedingen in behoeftu form worden ten geeste van heeren gesubscreveren tweemaal per jaar voor achtervolgende malen opgenomen. De administratie houdt zich niet der toezetting der contante inkomende bricon.

Een bekwaam opzichter-teekenaar, goed op de hoogte met waterleidingwerken en fabrieksgebouw, zoekt plaatzing. Adres lett. B D, Bureau dezena. (Zie advert. in dit num.) (1)

INFORMATIEURIJKE TECHNISCHE VEREENIGING,
VAN DER HELSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opt.-Teekenaar, heeft 25 j. ong. sal. f 70 à 90 p. m.

Vervolg der Aankondigingen.

DONDERDAG, 26 JUNI.

Groningen. te 12½ uren, door burg. en weth.: het bouwen van een teekelkuis n. d. laet te Alkmaar voor rekening van den arch. K. Bakker Dr.; ingek. 13 bijl., als: J. A. Groot / 4052, F. P. v. d. Waal / 4050, E. van Dijk / 3510, C. Grootegord / 3838, N. v. d. Veert / 3790, A. de Monk / 3738, J. Heijers / 3740, J. Duerger / 3708, J. v. d. Lier / 3680, H. Los / 3674, M. Zondervan / 3606, A. Van f 3599, P. Steger / 3588, Firma Spruit en Wijf / 3580, Gogen.

Alken te Alkmaar.

Groningen. te 12½ uren, door burg. en weth.: het bouwen van een teekelkuis met keukens en voorzieningen van twee ruimtes met toebeschoten in de koogere burgerschool in de Vloeddelaan. Int. aan het bureau der gemeente-werkens. Bijl. int. mister. 21 Juni, voor 4½ uren.

Groningen. te 12½ uren, door burg. en weth.: het bouwen van een teekelkuis met keukens en voorzieningen van twee ruimtes met toebeschoten in de koogere burgerschool in de Vloeddelaan. Int. aan het bureau der gemeente-werkens. Bijl. int. mister. 21 Juni, voor 4½ uren.

Mollum, door den arch. H. A. Zonding; het verwaren en verhogen van + 400 M² kastiel achter de plek „de Raken“. Aanw. 20 Juni, te 10½ uren.

ETERDAG, 24 JUNI.

Haarlem, door den arch. Roos en Van den Ban, in „Café Neufl“; de bouw van een villa met knechtswoning van den rijksstraatweg, kost Van-Merlelaan te Heemstede.

MAANDAG, 28 JUNI.

Nieuwhuizen, te 11 uren, door den minister van arbeid van de sluis in het Zuidhoofdmeer, bij meij. de Wel. Lider: het afsluiten, droogmaken en droogleggen van gro. sluis, het leveren en plaatsen van 4 nieuwe deuren en bijkomende werken. Aanw. 10 en 21 Juni, van 10—12 uren. Bijl. int. 24 Juni bij H. Meersing sluis.

Zwolle, te 15 uren: het voorzienen en versterken van enige rakkens klokkenbestrating op de grote rijkswegen in de provincie Overijssel; ingek. 6 bijl., als: T. W. Boer, Amersfoort, f 60,80; W. Westerveld, Woerden, f 58,80; N. G. Trap, Zwolle, f 59,70; H. van Laar, f 59,100; J. Kocken, Tilburg, f 58,700; F. Ruijsakers, Amsterdam, f 57,800; P. Bijlsma, Apeldoorn, f 52,900; W. v. d. Kooij, Amersfoort, f 52,700; A. J. Uiterwijk en Zo., Zeist, f 51,400. Gogen.

Zwolle, 16 Juni: het voorzienen en versterken van de schipbrug over de rivier de Maas tussen Hede en Empel en bijbehorende werken van 1 July 1899 tot 30 June 1900; ingek. 8 bijl., als: L. J. Metz, Zalt-Bommel, f 5345; A. F. v. Henckel, IJssel, f 5285; F. Boks, Amersfoort, f 12,670; G. Petri Co., Dessel, f 11,640; P. Boks, Amersfoort, f 11,993; K. Bos Az, Overveen, f 10,930; J. Versteegh, Groningen, f 10,643. Ram. f 10,930. Koken. P. Bijker, Hulshorst, f 3185.

Leidenwarden, 16 Juni: het maken van een traaningswerk bij de dijkbrug te Oude schouw, in den rijksweg van Leidenwarden naar de Overijsselse grens, nabij Akkrum. Minste inzicht. P. Bijker, Hulshorst, f 3185.

Middelburg, 16 Juni: het verrichten van enige hulstengewoont bestratingen op den rijksweg der 1e klasse nr. 3 op Walcheren. Minste inzicht. J. Dekker, Middelburg, f 767. Ram. 1800.

Vliessingen, 16 Juni: voor rek. der gemeente: a. de verbetering van school E aan de

water; b. de verbetering van school E aan de

water.

's-Gravenhage, 15 Juni: het bouwen van een brug over, gronddikker onder, en kalmmer langs de Leidsebaan Vaart bij de Regenteslaan; ingek. 21 bijl., als: C. de Wijf, Alkmaar, f 43,400; A. Michiel, Aalsmeer, f 42,800; W. Lammers, Helder, f 41,220; H. Romer, 's-Gravenhage, f 39,395; J. Blok, 's-Gravendael, f 38,470; G. Keij, Rotterdam, f 36,900; F. F. v. D. Dassen, Hillegersberg f 36,000; M. v. Ommeren, Haarlem, f 35,945; A. Korteweg, 's-Gravenhage, f 35,355; J. J. Horst, Bergen op Zoom, f 34,175; G. v. d. Elst, Scherpenisse, f 34,975; H. F. Snijting en L. J. M. Knops, 's-Gravenhage, f 34,905; J. v. d. Plas, Hardinxveld, f 34,800; J. J. P. Schijf, 's-Gravendael, f 34,780; A. de Woerd in J. C. Dierck, IJssel, f 34,640; S. Schoonhoven, Voorburg, f 34,470; C. v. Stuyenberg, Loosduinen, f 34,360; A. v. d. Meijer Arns., Hardinxveld, f 33,680; J. v. d. Elst, Scherpenisse, f 33,135; G. Vlot Gzn., Hardinxveld, f 32,700; A. de Haan, Rotterdam, f 32,240.

Veenendaal, 15 Juni: het bouwen van een fabriek voor de Naamse Veenstoffen. Veneense eraalnen en collectief te Rhenen, onder beheer van den arch. D. Holting te Rhenen; ingek. 10 bijl., als: B. van Kreel, Veenendaal, f 65,500; Bouwer en Blijlevens, Leeuwarden, f 63,980; S. Gants, IJmuiden, f 55,640; Alb. Haar, Wageningen, f 54,960; H. de Herder, Bovenkerkweg, f 53,400; Jan. van Grootenhuis, Hilversum, f 49,155; W. J. G. Grijns, Arnhem, f 47,450; W. M. Weijers, Tilburg, f 47,277; J. Bommans, Arnhem, f 47,240; J. Kocken, Tilburg, f 45,400.

Velp, 16 Juni: het bouwen van een dubbel kerkerwachtkuis aan de Berkelaar te Velp; ingek. 8 bijl., als: S. Kleinstaart Gzn. f 3165, E. W. Vis f 2938, J. Kapel f 2885, R. Esders f 2875, E. J. Mul f 2850, E. J. N. Steentjes f 2855, G. J. Reinders, Arnhem, f 2630; B. Wasink f 2460. De orlog in Velp.

Wagenaarstraat; ingek. 6 bijl., als: J. J. Kriger f 4300, P. L. van Mier, Middelburg, f 4280; P. L. Bogaard f 4050, C.

Bouwkundig OPZICHTER-TEEKENAAR.

Voor dadelijk GEVRAAGD, een Bouwk. OPZICHTER-TEEKENAAR, te Groningen. Salaris f 80 à f 90 per maand.

Franco brieven onder M 25, bureau Erven B. v. d. KAMP, Groningen.

Werd gevraagd, om dadelijk in dienst te treden, een

OPZICHTER,

ervaren in Weg-, Rieoleerings- en Grondwerken, niet voor het Bureau. Salaris f 70 à f 80 per maand.

Aanbiedingen franco, met uitvoerige toelichtingen, aan den Ingenieur-Architect der gemeente 's-Hertogenbosch, voor 1 Juli a. s.

Een Bouwkundig OPZICHTER-TEEKENAAR

zoekt, wegens afloop der werkzaamheden, **plaatsing**. Goed op de hoogte met Waterleidingwerken en Fabrieksbouw; ook geschikt om als Chef de Bureau op te treden. Brieven lett. B D, Bureau van dit Blad.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 27e Juni 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 772.

Het verlengen en wijzigen der Perrons van de Stopplaatsen der lijn ARNHEM-ZUTPHEN.

Begroting f 3000.—.

De besteding geschiedt volgens § 25 van het bestek.

Het bestek ligt van den 12e Juni 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park, en aan het Bureau van den Heer Sectie-Ingenieur D. MOLENAAR, te Zutphen, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 20e Juni 1899, ten 10 ure voormiddag (*West Europeesche tijd*) te beginnen aan de stopplaats *Platenburg*.

Utrecht, den 12e Juni 1899.

AANBESTEDING.

Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op **Woensdag 12 Juli 1899**, des voormiddags ten 11 ure, zal, onder nadere goedkeuring van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, aan het gebouw van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid, worden aanbesteed:

Het uitvoeren van werken aan Landsgebouwen te 's-Gravenhage.

(Raming f 4950.)

Het bestek No. 54 ligt na 28 Juni ter lezing aan het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid; aan het bureau van den Rijkswaterstaat in het 2de district, Fluweelen Burgwal No. 16 te 's-Gravenhage; aan dat van het Provinciale Bestuur van Zuid-Holland; en is voorts op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, te bekomen bij de boekhandelaars GEBROEDERS VAN CLEEF, Spui No. 28a te 's-Gravenhage, en, door hunne tussenkomst, in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Inlichtingen zijn te bekomen bij voornoemden Rijkswaterstaat en bij den Opzichter voor de Landsgebouwen H. E. VAN DE WATER, Binnenhof.

Aanwijzing zal worden gedaan op Woensdag 5 Juli 1899, des voormiddags ten 9 ure.

's-Gravenhage, 7 Juni 1899.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Zaandam zullen op **Zaterdag 24 Juni e. k.**, 's-namiddags 1½ ure, ten GEMEENTEHUIZE

aanbesteden:

Het leveren van SCHOOLMEUBELEN in de School aan de Czaar-Peterstraat.

Bestekken zijn à f 0.50 verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie.

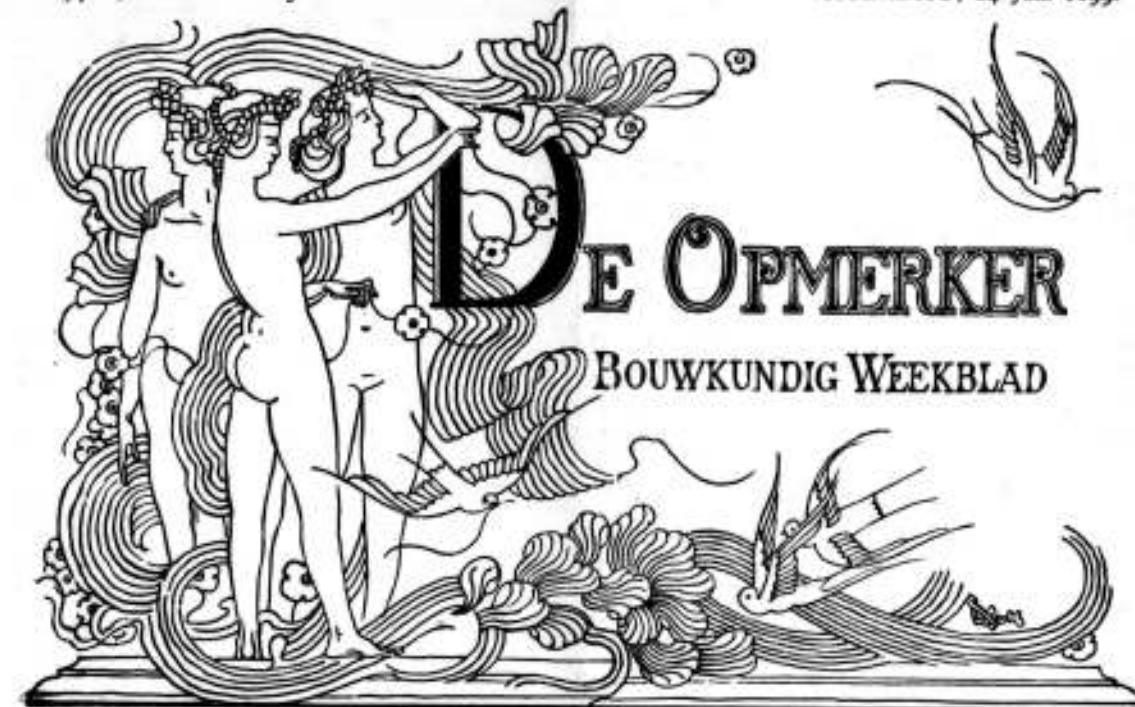
Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 14 Juni 1899.

Burgemeester en Wethouders voornoemd.

H. J. C. VAN TIENEN.
De Secretaris,
ZAALBERG.

Ter drukkerij der Naamloze Venootschap „Hot Vaderland”.

De OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zile Schuytstraat 103, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het Bisschopland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-mie, met inbegrip van Nederlandisch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0.25, onder plaat f 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsprijsnummer daaronder begrepen; v.oe elken regel meer f 0.15. Grootste letters worden berekend naar plaatprijs. Aanbiedingen van aanbestedingen worden bij opgave van die plaatprijs, slechts tweemaal gerekend.

ANDERMAAL DELFT.

De Prinsenstad ging in den laatsten tijd al weder over de tong. De vroede vaderen hielden zich in hunne vergadering bezig met den torenbouw en de bewaren, door den heer Brugom daartegen geopereerd.

Een deel der vergadering achtte blijkbaar het optreden des heeren Brugom zóó ongepast, dat zijn adres geen bespreking waard gekeurd werd. Wat verbeeldt zulk een metselaarsbaas zich wel! De nestor der leden diende een motie in, om het stuk eenvoudig voor kennisgeving aan te nemen.

Maar twee andere leden, Den Hoed, aannemer, en Meyers, metselaarsbaas, spongen den heer Brugom bij, en keurden met hem de gebezigeerde slappe basterd-trasspecie voor torenboew af.

Men zou denken, dat, wanneer drie bij uitstek praktische mannen zulk een oordeel uitspreken, dit op een vergadering van leeken in het bouwvak wel indruk moet maken. Dit was echter niet het geval. Toen de heer Meyers zijn onderzoeken in deze zaak gelaat ter sprake wilde brengen, riep de burgemeester, die blijkbaar van metselspecie zijn bekost heeft, den spreker tot de orde.

Evenwel, wat de heer Meyers mededeelde, was toch belangrijk genoeg, om er even bij stil te staan. Er bleek uit, dat de gemeente-architect oorspronkelijk portland-cementspecie had willen gebruiken, maar dat op advies van „zoogenaamde grote mannen van buiten“ de trass voor het cements in de plaats was getreden.

Deze insedeeleeling wierp een eigenaardig licht op het geval. Welk een zonderlinge positie neemt een gemeente-architect in, die zelfs de samenstelling van een mortel niet mag bepalen, ofschoon men „in hem het volste vertrouwen stelt“! Was het een questie van

geld? Maar met zeer magere portland-cement-mortels worden tegenwoordig zulke prachtige resultaten bereikt, dat de financiële zijde van het vraagstuk van geen overwegend belang kan zijn.

Tras heeft, in specie voor opbouw gebruikt, nadelen, die ieder deskundige kent. Dat de „groote mannen van buiten“ die nadelen licht geteld hebben, verbaast ons. En, o wonder, ook de heer Van der Kloes kiest hunne zijde. Hij doet, in het weekblad „De Ambachtsman“ zijn best, om de voordeelen van tras in het gunstigste licht te plaatsen.

Trasmortel laat zich „gemakkelijker“ verwerken dan portland-cementmortel! Een fraai argument, dat zeker voor een eigenbouwer groot gewicht in de schaal zal leggen. Doch als de gemeente Delft een harer monumenten laat herstellen, dan mag het „gemak“, dat de metselaars kunnen ondervinden, toch wel op den achtergrond blijven. Op het deugdzame, niet op het gemakkelijkste uit te voeren werk koent het voor haar aan. De heer Van der Kloes weet dit ook wel.

Zijn tweede argument is al van hetzelfde allooi. „Trasmortel“, zegt hij, „is minder aan bederf onderhevig als hij niet spoedig verwerkt wordt, omdat hij gerust een etmaal kan blijven overstaan, terwijl portland-cement-mortel in elk geval onmiddellijk behoort te worden verwerkt en het in den regel reeds bedenkelijk is hem van het ene schoft tot het andere te laten staan“.

Als men dit leest moet men wel gaan denken, dat het bij de openbare werken van Delft niet het toezicht treurig gesteld is. Want wat heeft dit te beteekenen, als het niet eens beletten kan, dat mortel, die te oud is, toch nog gebruikt wordt? Wij weten echter van nabij, dat de toestanden beter zijn, dan de heer Van der Kloes ons wil doen geloven, en dat de gemeente-architect, had men hem den door hem gewenchten

portland-cementmortel laten gebruiken, wel zou hebben gezorgd, dat die mortel op ieder oogenblik aan de strengste eischen voldeed.

Als derde argument doet de heer Klosse gelden, „dat trasmortel veel goedkooper is“. Wanneer hier het woord „veel“ werd weggeleggen, dan zouden wij den schrijver kunnen bijvalen. Doch wij zouden tevens de vraag willen stellen, of een geneesche, die verplicht is het deugdelijkste werk te eischen, mag toelaten dat de zuinigheid de wijsheid bedriegt? Hij zal die vraag ontkenend moeten beantwoorden.

De heer Van der Klosse zegt ten slotte, „dat tras-mortel zich, zoo niet vaster, dan toch op zijn minst even vast aan de steenen hecht als portland-cement-mortel“. Er mankeerde nog maar aan, dat de geachte schrijver ons wil doen gelooven, dat tras-mortel bindt dan cement! Hij weet echter, zoo goed als wij, dat de kracht der verbinding hier slechts een zeer ondergeschikte rol heeft. Andere eigenschappen der mortels geven bij het metselen van torensitsen den doorslag. Over die eigenschappen zwijgt de heer Van der Klosse echter wijselijk. Hij is al tevreden met zijn talrijke „proeven op aanbechting“ en zijn „hoogste cijfer na vier weken, 3,18 KG. per cm².“

Waar komt een man, vergrijsd in de praktijk, al niet toe, als hij het kromme recht wil praten! Of zou de Delftsche lucht den leeraar reeds zoo te pakken hebben, dat hij laboratoriumproeven met praktijk meent te mogen gelijkstellen?

Het is een veeg teeken, dat bij den heer Bruijgom „op de schoolbanken, onder zijn gehoor in de Polytechnische School“ wil hebben, omdat daaruit blijkt, dat de schoolmeester voor den vroegeren practicus in de plaats is getreden. En dat „Toynbee-werk“, met zijn „wintercursus in metsel- en stucadoorsmaterialen“ riekt al mede erg naar de lamp. De leeraar voelt reeds de waardigheid van een hogeleeraar in zich. Hij blijft op den arcopagus en denkt er niet over in het forum te dalen „In allen ootmoed“, misschien wel blootsvoets en alleen in een hemd gekleed, wil deze Gregorius-Van der Klosse zijn Hendrik IV-Bruijgom naar het Canossa, dat de Polytechnische School heet, zien opgaan.

Wat heeft de heer Bruijgom gedaan, om zoo verne-derend een straf te verdienen? Wij achten hem onschuldig, omdat hij, door de voordeelen van cement boven tras in het licht te stellen, zijn vaderstad geen kwaad berokkende. Hij gaf zelfs gelegenheid om waar men ten heek bleek te dwalen, ten halve nog te keeren. Doch..... hij pleegde majesteitsschennis jegens de Delftsche overheid, die door haar benoemde en derhalve onfeilbare deskundigen en jegens de wetenschap, zoals zij belichaamt is in den heer Van der Klosse. En voor zulk een driledig vergrijp kan geen straf te zwaar zijn. Met de groote heeren is het altijd nog kwaad kersen eten.

Wij hadden ons van den heer Van der Klosse een andere voorstelling gemaakt. Wij hadden hem aangezien voor een oase in de woestijn van dorre examen-wetenschap der Polytechnische School. Doch de oase, zoal zij al bestaan heeft, is door het woestijnzand ten langen leste bedolven.

Wij hadden gedacht, dat in een geval als dit de heer Van der Klosse den heer Bruijgom eens was gaan opzoeken, en dat de twee practici door over en weer praten het eens geworden zouden zijn. Want wie acht-en-twintig jaar gemetseld heeft, bezit zulk een schat van ervaring, dat zelfs een leeraar bij het middelbaar onderwijs winst daarmee doen kan.

Kon er een treffender bewijs geleverd worden voor

de stelling, dat de tegenwoordige opleiding onzer technici kant noch wal raakt?

En toch..... de heer Van der Klosse voelt misschien wel, wat er aan de opleiding ontbreekt. Wij lazen ten minste met volkomene instemming, wat hij in hetzelfde nummer van zijn blad, dat zijn vrijwel mislukte verdediging bevatte, uit een Duitsch blad vertaalde. „Dat in vraagstukken der techniek de wiskundigen in het bijzonder bevoegd zouden zijn om mede te spreken, is een oud voorsordel. De ingenieur kan en mag geen geleerde zijn in den gebruikelijken zin van het woord. Van de geleerden onderscheidt zich de ingenieur in beginsel, doordat zijn taak niet neerkomt op wetenschappelijk navorschen, maar op het praktisch aanwenden der uitkomsten van het wetenschappelijk onderzoek.“

Dit is een bij uitstek waar woord, maar het zal velen vreemd in de oren klinken. Delft niet langer de kweekplaats van zuivere wetenschap, de wiskunde van haar troon, het is zóó iets ongehoords, dat men er van schrikt.

Doch het wordt nog erger. „De geestelijke krachten van den ingenieur zouden die van een normaal mensch verre te boven moeten gaan, als hij de wiskundige hulpmiddelen zóó zeer in zijn macht moet hebben als een wiskundige van beroep; als men van hem mocht verlangen, dat hij door zelfstandigen arbeid als natuurkundige de wetenschap zou uitbreiden en ho-vendien een degelijk ingenieur zou zijn, met een werkzaamheid zóó veelzijdig als wellicht in geen ander beroep voorkomt.“

Dat staat er. Men verlangt van een Delftsch student, dat hij de wiskunde zóó zeer in zijn macht heeft, als herboven bedoeld wordt. Gaan nu de geestelijke krachten der ingenieurs, die Delft afleveren, die van normale mensen verre te boven? Wij hopen het, doch zijn er vooral nog niet van overtuigd. En als die „Übermenschen“ eens niet aanwezig mochten zijn, dan volgt de deductie, dat de eigenlijke ingenieursvakken het loodje moeten leggen, als van zelf.

„Sommigen krijgen reeds op de hogeschool een zoodanigen afkeer van de praktijk, dat zij na het verstrijken van hun studietijd aan de school blijven kleven, en assistent of privaat-docent worden, de meest verkeerde weg voor een leeraar der ingenieurs-kunst.“

Deze opmerking slaat natuurlijk in de eerste plaats op de Duitsche toestanden. Hier te lande is voor assistent of privaat-docent-words maar weinig gelegenheid. Evenwel, wij kennen ze allen, de mensen die door Delft voor iedere praktijk ongeschikt zijn geworden, en die in leeraars- of andere baantjes terecht kwamen.

„Hoe kan een professor bij zijn leerlingen zin en liefde voor een beroep opwekken, tot het uitoefenen waarvan hij zelf geen lust en geen geschiktheid bezit? Hoe kan zulk een man zijn leerlingen tot een strijd voorbereiden, tot het aanbinden waarvan hem zelf de moed ontbreekt? Van het onderwijs van zulke professoren geldt dan het woord van Goethe: „Die Menschen, da sie zum Nothwendigen nicht hinreichen, bemühen sich um Unnütze.“

Deze woorden zijn zóó waar, dat men hun overweging zou willen aanbevelen aan ieder, die met techniek wat heeft te maken.

Er is echter nog wat. Zal het wel aan eenige school ooit gelukken, zulke onderwijzers te krijgen, als eigenlijk noodig zouden zijn? Wij gelooven het niet. Om niet persoonlijk te worden, zullen wij het Nederlandsche polytechnicum buiten besprekking laten.

Slechts over de Duitsche inrichtingen, die de model- len zijn geweest, waarnaar de onze werd gevormd, een enkel woord.

Wie wordt in Duitschland hoogleraar aan een Polytechnische School? De eigenlijke practicus doet het niet, ten eerste omdat de praktijk beter betaalt en ten tweede omdat het doceeren hem weinig toelicht. Zoo blijven slechts de meer theoretisch aangelegde technici over, waarbij dan nog komen enkele beroemdheden, voor wie de professorstitel een in het titellievende Duitschland welkom epitheton ornans vormt, maar die aan eigenlijk les geven niet veel doen. Zoo is het begrijpelijk, dat meer en meer de zuivere theorie een grote plaats gaan innemen, dat de praktijk geheel op den achtergrond raakt. „Een groot deel der belangende en door den toch reeds zoo sterk ingespannen leerling niet verteerde leerstoel is voor den lateren ingenieur ballast“, zegt de Duitsche schrijver, en hij heeft daarin volkomen gelijk.

Er is niet veel kans, dat in de eerste jaren de wet op het Middelbaar onderwijs veranderd zal worden. De onlangs vergaderde leeraren aan Hogere Burgerscholen althans waren van die mening. Mocht het, wie weet wanneer, eens zoover komen, dan zal de zuivere wetenschap geheel op den achtergrond haar plaats moeten krijgen, en zal in het bijzonder op de eischen die het werkelijk leven stelt, gelet moeten worden.

De tegenwoordige beweging, die beoogt, een hoogleeraar in de bouwkunst aan het personeel der Rijks-academie te Amsterdam te doen toevoegen, heeft onze sympathie geenszins. Want ook hier zal de praktijk noodzakelijk buiten de deur moeten blijven, en zullen jongelingen aan het ontwerpen van echte luchtkastelen worden gezet, ofschoon het A. B. C. van hun vak nog in het minst niet machtig.

Slechts dan kan onze bouwkunst weer wat gaan betekenen, indien zij zich baseert op het handwerk. Ook de hervorming van Delft zal, als zij ooit geschildt, slechts tot resultaten leiden, wanneer aan de praktijk de eerste plaats wordt gegeven.

EENE VERBOUWINGSGESCHIEDENIS.

Het hieronder medegedeelde omvat in korte trekken wat omtrent het verbouwingsvraagstuk van het Gemeentehuis te Arnhem is voorgevallen en in den Gemeenteraad behandeld.

Door de gestadige uitbreiding van de bevolking der gemeente Arnhem werden de verschillende takken van dienst en daarmede de ambtenaren, alsmede het getal der raadsleden geleidelijk vermeerderd, zoodat de meeste bureaux en de raadszaal in het bestaande Gemeentehuis te klein werden, zoodat de verbouwing van het Gemeentehuis dan ook sedert 1870 meermalen een punt van onderzoek uitmaakte, evenwel altijd op zeer bescheiden schaal.

Toen op de tentoonstelling, in 1879 te Arnhem gehouden, een plan van een geheel nieuw Gemeentehuis, ontworpen door den toenmaligen gemeente-architect (A. van Cuylenburgh Jr.) werd gepresenteerd, meende men algemeen, dat dit plan wel spoedig zou worden uitgevoerd, omdat het heette, dat bedoeld plan den architect was opgedragen door een schatrijk inwoner met de bedoeling het daarnaar te stichten gebouw de gemeente te schenken; dit gerucht werd echter niemder bewaarheid.

Intusschen werd er aan het bestaande Gemeentehuis weinig ten koste gelegd, zoodat de voorgevel in zeer slechte conditie kwam en het bestuur der Afd. Arnhem van de Mij. tot bevordering der Bouwkunst hierin

aanleiding vond om dd. 10 November 1883 een adres aan den Gemeenteraad te zenden, waarin werd aangedrongen om door erkend bevoegde deskundigen een onderzoek te doen instellen, om den gevel van het Raadhuis zooveel mogelijk in zijn oorspronkelijke vormen en aanzien te doen herstellen.

Dit adres werd behandeld in de Raadszitting van 22 Maart 1884 en na langdurige besprekkingen, waarin zoowel het nut als noodlocoe van een onderzoek werd bepleit, besloten om thans niet tot het gevraagde onderzoek over te gaan, doch bij eene eventuele verbouwing van het Gemeentehuis, het adres in nadere overweging te nemen.

In de raadszitting van 22 Juni 1885 kwam een voorstel van B. en W. ter tafel om hun op te dragen plannen met begroting van kosten te doen ontwerpen voor eene verbouwing van het tegenwoordige Gemeentehuis en voor dit doel een crediet te verleenen van f 1000 voor de bezoldiging van een tijdelijk opzichter, aan welke speciaal zou worden opgedragen mede te werken tot het ontwerpen van bovenbedoelde plannen.

Na uitvoerige discussien over het voorstel en over de vraag of het bestaande Gemeentehuis zou kunnen verbouwd worden of wel een nieuw gebouw op dezelfde plaats zou worden gesticht, werd het voorstel verworpen.

Door het bestuur der Afd. Arnhem van de Mij. t. bev. d. bouwkunst werd bij schrijven dd. 13 Juli 1885 wederom aangedrongen op een onderzoek door erkend bevoegde deskundigen.

In de raadszitting van 1 Augustus 1885 werd besloten dit adres in handen te stellen van B. en W., ten einde bij het ontwerpen van plannen voor de verbouwing, daarop acht te slaan.

Door den heer G. van Berkum werd dd. 17 September 1885 een adres aan den gemeenteraad ingediend, betreffende den bouw van een nieuw Gemeentehuis, waarvoor door adressant werd aanbevolen het gehele vrijsstaande gebouw te plaatsen op het Eusebiusplein, tegenover de Sabelspoort, met het hoofdfront naar de Grote Markt.

In de raadsvergadering van 26 Sept. 1885 werd besloten dit adres met bijlagen te renvoieren aan B. en W., ten einde bij het maken van plannen voor een nieuw Gemeentehuis nader in overweging te nemen.

Door B. en W. was in Februari van het jaar 1888 aan den toenmaligen Directeur der Gemeentewerken J. A. Lindo, ene opdracht gegeven om te onderzoeken of het bestaande Gemeentehuis al dan niet vatbaar zal zijn voor eene verbouwing, die het geschikt maakt voor het doel.

Bij de behandeling van de begroting voor het jaar 1889 werd door B. en W. een post uitgetrokken van f 1000 voor het maken van plannen voor het verbouwen van het bestaande en voor het stichten van een nieuw Gemeentehuis.

In deze raadszitting werd er met nadruk op gewezen, dat dit werk niet behoorde opgedragen te worden aan het bureau van openbare werken, omdat het bouwen van een raadhuis meer behoort op het gebied der schoone bouwkunst, terwijl de taak en de opleiding van den directeur der gemeentewerken meer van technisch wetenschappelijken aard is. Ook werd ernstig in overweging gegeven of het verkieslijker was en beter resultaat zou hebben, indien er eene prijsvraag werd uitgeschreven voor het verbouwen van het bestaande en voor het oprichten van een nieuw Gemeentehuis.

Nadat een voorstel om een post uit te trekken voor het maken van een plan van herbouw en een plan voor het stichten van een nieuw Gemeentehuis was verworpen, werd besloten den directeur der gemeentewerken, volgens het voorstel van B. en W., de noodige opdracht te geven.

In de raadszitting van 1 Maart 1890 decideerde de voorzitter mede, dat aan de leden zal worden toegezonden het rapport met de daarbij behorende tekeningen van den directeur der gemeentewerken Lindo, betreffende het verbouwen van het tegenwoordige of het bouwen van een nieuw Gemeentehuis.

Dit rapport bevatte cene wijdloopige beschrijving van zeven verschillende plannen van verbouw en aanbouw van het tegenwoordige, van nieuwe gebouwen op de tegenwoordige plaats, met uitbreiding aan de Walburgstraat, en van een plan voor het stichten van een nieuw Gemeentehuis.

Bij de meeste plannen voor verbouwing was aangenomen de Walburgstraat, die thans een breedte heeft van ± 5.50 M., te verruimen tot cene straat van 18 M. breedte, met het oog op het toenemend verkeer van het Z. Oostelijk deel der gemeente met de binnenstad en de Grote Markt.

De kosten van deze verschillende plannen waren begroot als volgt:

Verbouwing van het bestaande Gemeentehuis:
Plan I, IV, V en VI resp. op f 97 000, f 90 000, f 110 000 en f 80 000.

Verbouwing van idem zonder de huizen aan de Walburgstraat:

Plan II op f 40 400.

Verbouwing van idem met de huizen aan de Walburgstraat:

Plan III op f 51 900.

Geheel nieuw gebouw op de tegenwoordige plaats met de huizen aan de Walburgstraat:

Plan VII op f 70 000.

Geheel nieuw gebouwd op een gedeelte van het Willemplein:

Plan VIII op f 530 000.

Bij plan III en VII zouden nog de kosten zijn te stellen van aankoop of onteigening van de huizen, gelegen aan de N. zijde van de Walburgstraat en van de verbreding dier straat.

Bij plan VII zou het bestaande Gemeentehuis (het oude Maarten van Rossumhuis) geheel worden gesloopt.

Bij plan VIII was onder de kosten begrepen een bedrag voor centrale verwarming en voor gas- en waterleiding.

De conclusie van den directeur kwam in hoofdzaak op het volgende neer:

Wordt geen nieuw Gemeentehuis gebouwd, dan komt plan I het meest in aanmerking, omdat dit het eenvoudigste en goedkoopste is en hierbij gelegenheid blijft bestaan tot uitbreiding.

Indien cene verbouwing volgens plan I niet voldoende in de behoefté van een lange reeks jaren voorziet, zou de bouw van een nieuw Gemeentehuis verre de voorkeur verdienen boven cene verbouwing van het bestaande; hij meende daarvoor geen geschikter plaats te kunnen aanwijzen dan een gedeelte van het Willemplein voor de Hoogere Burgerschool.

Bij besluit van B. en W. dd. 25 Maart 1890 werd den directeur der gemeentewerken nog opgedragen een plan te ontwerpen van een Gemeentehuis, gebouwd voor de Hoogere Burgerschool, waarbij deze laatste tevens is ingericht tot het opnemen van ver-

schillende bureaux, en het bouwen van een nieuwe H. Burgerschool op aan te koopen terrein.

Bij brief van 25 April 1890 werd dit plan ingediend en de kosten hiervan begroot op f 455 000.

Naar aanleiding van deze plannen werd door het raadslid en lid van de Commissie van Bijstand, de heer G. T. Coers, den 31 Januari 1891 aan B. en W. een plan ingediend om een nieuw Gemeentehuis te stichten op een gedeelte van het Willemplein, waarvan de bestaande H. Burgerschool een onderdeel zou uitmaken, en het bouwen van een geheel nieuwe H. Burgerschool op een vrij terrein. De kosten hiervan werden geraamd op ± f 375 000.

In Januari 1891 werd door B. en W. aan den tegenwoordigen directeur der gemeentewerken, J. W. C. Tellegen, opdracht gegeven te dienen van bericht aangaande:

- 1. het plan van het raadslid Coers, en
- 2. zijne denkbeelden over de Raadhuisquestie in het algemeen.

Hieraan werd door genoemden directeur bij rapport van 23 Februari 1893 gevuld gegeven, waarin hij de uitvoering ontried van de plannen I-VIII van den heer Lindo, als ook van het plan van het raadslid Coers, en in hoofdzaak het volgende advies gaf:

10. Bouw een Gemeentehuis op den hoek van Velserplein en Roggestraat en schrijf daarvoor een prijsvraag uit.

20. Onafhankelijk daarvan aankoop van het huis grenzende aan de N. zijde van het Gemeentehuis.

30. Is opvolging van het advies no. 1 vooral nog niet mogelijk, voer dan uit verbouwingsplan I, gewijzigd in verband met het aan te koopen huis.

Bij dit rapport werden overgelegd verschillende plannen voor de verbouwing van het bestaande Gemeentehuis, welke verbouwingsplannen echter talloze malen werden gewijzigd, waarop niet weinig van invloed was de aankoop van het meergenoemd aangrenzend perceel.

In de raadszitting van 25 Februari 1893 werd met bijna algemene stemmen een voorstel van B. en W. aangenomen, om in verband met de voorgenomen verbouwing van het Gemeentehuis, het huis en erf groot 13.30 A., grenzende aan de noordzijde van het Gemeentehuis, voor cene som van f 45 000 aan te koopen.

In de raadszitting van 9 Juni 1894 werd met bijna algemene stemmen besloten tot verbouwing van het Gemeentehuis, overeenkomstig plan I. van den directeur der gemeentewerken, en omvattende een gedeelte verbouwing van het bestaande Gemeentehuis en het aangekochte huis aan de noordzijde, het bouwen van een nieuwe raadszaal en het inrichten van het zoogenaamde achtergebouw voor verschillende bureaux en brandvrij archief; hieronder was echter niet begrepen het restaureren van den voorgevel.

Hieroor werd beschikbaar gesteld cene som van f 70 000.

Kort daarna, reeds in de raadszitting van 14 Juli d. a. v. werd een voorstel van B. en W. aangenomen tot verlaging van het peil van den vloer in de vestibule, waardoor het mogelijk werd de stoep, die voor het Gemeentehuis was gelegen, weg te breken. Deze stoep was bij het inrichten van het gebouw tot Gemeentehuis in 1830 aangebracht. De kosten zouden bedragen f 7000.

In de raadszitting van 27 Juni 1895 werd besloten het huis en erf, groot 382 c. A., gelegen aan de zuidzijde van het Gemeentehuis, op den hoek van de Walburgstraat, aan te koopen voor cene som van f 24 000, in verband met de voorgenomen verbouwing

van het Gemeentehuis en cene eventuele uitbreiding van de Walburgstraat.

Er werd nu met kracht aan de verbouwing volgens het door den Raad goedgekeurde plan gewerkt, zoodat in de raadszitting van 21 November 1896 een voorstel door B. en W. kon worden ingediend voor de decoratie van de raadszaal enz., ontworpen door den decorateur-schilder C. H. Roskam te Arnhem.

Na algemene afkeuring van deze plannen werd op voorstel van het raadslid V. G. A. Bosch besloten B. en W. op te dragen over de betimmering van de Raadszaal enz. een bekwaam architect te raadplegen.

Ten gevolge van dit besluit werd de verdere verbouwing gestaakt.

In de raadsvergadering van 1 Juni 1897 stelden B. en W. voor, over te gaan tot de uitvoering der overgelegde plannen van den architect C. Muysken te Baarn, betreffende de in- en uitwendige herstelling van het Gemeentehuis, waaronder was begrepen het restaureren van den voorgevel van het Gemeentehuis, het bouwen van nieuwe gevels van het aan de noordzijde gelegen huis en het wegbreken van het huis op den hoek van de Walburgstraat en hiervoor beschikbaar te stellen een bedrag van f 113 000, makende alzoo met de reeds toegestane som van f 77 000 een totaal bedrag van f 190 000.

Dit voorstel werd met bijna algemene stemmen aangenomen.

Door uitvoering van deze plannen moesten vele reeds gemaakte binnentrekken worden gewijzigd, doch overigens had de afwerking gereeld plaats, zoodat het hoofdgebouw met den voorgevel thans zoover gereed is, dat het vermoedelijk in het begin van July a. s. voor den dienst in gebruik zal kunnen worden genomen.

Hiermede is echter het verbouwingsplan nog niet geheel gereed, want nog moeten de reeds verbouwde gevels van het aan de noordzijde gelegen huis opnieuw worden verbouwd, meer in overeenstemming met den voorgevel van het hoofdgebouw en zal cene afsluiting worden geplaatst in de nieuwe rooilijn van de verbrede Walburgstraat.

Hoewel de gemeente reeds door openbare en onderhandschen aankoop eigenares is van de percelen aan de noordzijde van de Walburgstraat, uitgezonderd een perceel, waarvoor het schijnt dat geene minnelyke schikking kans van slagen heeft en daarom door de gemeente cene onteigeningsswet is aangevraagd, kon dit wel eens oorzaak zijn, dat de verbreding van deze straat nog langer op zich zal laten wachten, dan aanvankelijk werd vermoed.

Juni '99. H. U.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur!

Op reis zijnde, kreeg ik bij toeval kennis van het ingezonden stuk in uw blad (wellicht ook in andere bladen) gepubliceerd door heer G. Knutel te Delft, pardo Hof van Delft (*).

Eerstens vindt ik het unfair, wellicht ook beneden peil leemda op dergelijke wijze aan te vallen zonder hem, 't is door toezending van een exemplaar of op andere wijze in kennis daarmee te stellen. De Delftsche gemeente-architect, heel consequent ook volgens K., zal wel mogen uitroepen: Heer behoud mij voor zulke vrienden.

Mocht mijn adres argumentatie missen? de heer K. zal mij ten goede houden, dat ik te vergaafch de zins in zijn schrijven heb gezocht, tan minste steekhoudende. De handtekening in dergelyk geval voor een vriend opnemende (al heeft men ook technisch), moet men weten dat dit iets anders is dan de losse van een fabrieksproduct administreren.

(*) De inzender vergist zich. In ons blad is geen ingezonden stuk van den heer G. Knutel gepubliceerd; het door hem (inzender) bedoelde stukje werd door ons uit de N. Rot. C. overgenomen. [Red.]

Wat de gestelde vragen in de *Delftsche Courant* betreft, beantwoording zoo mijns inziens de morosa geschouwd zijn. Dat wil ik echter opmerken; het is een zegen geweest voor de middeneeuwsche bouwmeesters, dat zij, zelf een oordeel missende, niet hebben kunnen profiteren van voorlichting van den heer Van der Klaes c. s. Hoe menig schone bouwgewoont, waarvan men heden geniet, zet dan reeds lang verloren zijn geweest.

Mocht de spatie 3 zand, 2 kalk, 1 traen, noemde de steen, overeenkomende met zacht hardgrauw, volgtes voorzchrift zijn van de heeren Molenaar, Nieuwenhuis en Posthumus Meijjes, wat ik in tagestelling met Knutel niet gaarne als een feit zou erkennen, dan moet ik veronderstellen dat zij te veel aan zekere insicht hier-ter-stede hebben gedacht.

Uit de melange in huus bestekken blijkt mij echter dat zij, evenals Van der Klaes, holderen oogenblikken gehad hebben.

Waar is, dat ik geen kennis heb van de booge wetenschap over metelspecie uit het laboratorium der P. S., doch bij dergelijke resultaten, zal ik mij maar gelijk wensen en houden aan de wetenschap in een bijna dertigjarige praktijk opgedaan. De natuur, hier vooral de vorst, was mijne leermeester, van daar dan ook, dat het bestek der torens van 1897, waarin was voorgeschreven cementspecie en klinkers, mij beter voldoed. Tot den heer Knutel zou ik willen zeggen schoenmaker blijf bij je loest, en hiermede basta.

UEd. d.s. d.m.
M. J. BRUNON.

Aan den heer Redacteur van het Weekblad De Opmerker.

Behalve voorzoek ik UEd., naar aanleiding van een schrijven van den WelEd. heer Knutel, onlangs voorkomende in de N. Rot. C., bijgaand antwoord te willen geven.

Volgtes genoemden heer Knutel is het een metselaar niet even te dienen, dat hij in wetenschappelijken zin gescreven oordeel kan vellen over metelspecie, enz. enz.

Het zij mij vergund, na dertig jaren ondervinding, den heer Knutel te beweren, dat mijn inziens het ook den wetenschappelijken ingenieur en architect niet even is, dat hij in praktischen zin gescreven oordeel kan vellen over metelspecie.

De wijze immers, waarop én ingenieur én architect nog steeds worden opgeleid en het diploma als zoodanig op jongdien leeftijd wordt uitgereikt, geeft den prakticus, die veel welke overtuigende kennis er wordt verecht, zich in elk vak te bekwaamen niet verschillende beschouwingen.

Beslot vele stationsgebouwen, Katholieke kerken en torens als ook vele scholen, die ongeren een dozijn jaren tellen en men komt tot de slotsom, dat vele vogelooze muren alsook een legio mauerlaten bestreken zijn met het alleen saligmakende cement om het doorregenen tegen te gaan.

Hoe dikwijls moet de prakticus zich niet onderwerpen, tegen beter weten in, aan de voorgeschreven wijze van speciebeschrijving en constructie in de metselwerken door sommige beeren architecten, waarvan het product benoemd de verwachting bleef.

En leert het de onderstaand ook niet, dat de architect nog al eens wordt behandeld als de artis, die gescreven esse zeks help te verlossen en zonder zijn medeweten den patient niet gescreven door een ander artis, waar de gescreven middelen van den sorten worden verwerpen. Het is en blijft een feit, dat een specie te kennen voorschrijven of bereiden, die bruikbaar is voor den metselaar en voldoende versteekings-vermogen blijkt te bezitten, maar de praktiek beter vertrouwen kan dan de theorie.

Dan zal men tot de wetenschap kunnen dat portland cement-specie, door bekwaame werklieden naar den einsch bewerk voor de metsel-werken alsook voor waterdichte werken, verre de voorkeur verdient.

Bij voorbaat mijnen dank, mijnheer de Redacteur.
Hoogachtend, Uw dw.,
L. Moes.

Behalve de bovenstaande, ontvingen wij betreffende deze zaak nog een paar ingezonden stukken, die wij echter niet openen, omdat omdat ze op hetzelfde neerkomen, maar ook omdat ze te veel in allelei nevensaken en personages verlopen; ons blad is daarover niet de plaats. [Red.]

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

GRAVENHAGE. Alliter overleed de heraldicus J. M. Liss, wapenschilder bij den Hoogen Raad van Adel. Hij behoorde, zegt de heer C. W. H. Verster in het *Nieuws v. d. Dag*, tot de wakkere gildebroeders, die, na het opgewekte woord, indertijd door den heer J. A. Koopmans, heraldicus te Lont, gesproken, niet meer wildt blijven voorkomen op den oudan weg, doch, het oog gericht houdende naar onze Delftsche naburen, — bij wie de heraldische kunst herleefde, — ook hier te lande ernstig gingen beproeven de wapenkunde en wapenkunst uit het verval op te halen, waarin deze sedert tal van jaren verkeerden.

Behalve verschillende werken op heraldisch gebied, gaf hij in 1894 zijn *"Heraldische Modellen"* uit, een uitmuntend arbeid, die er veel toe medegewerkt heeft, om beter inzicht te verspreiden omtrent de eschen, waaraan goede en juist-gestileerde blazoenen moeten voldoen.

Verschillende fraaie verkoorden, talrijke goede wapenteekeningen en diploma's met heraldische emblemata werden door Lien verwaardigd, terwijl zijn voordrachten en lezingen over wapenkunst er veel toe hebben bijgedragen, om meer liefde voor deze belangwekkende, te lang verwaarloosde hulpwetenschap der geschiedenis hier te lande te wekken.

Mischoon zal een moer bevogd een vollediger artikel aan den in de kracht des levens gestorvene wijzen. Immers, in door zijn streven, en door zijn hulpvaardigheid, waarop nimmer tevergeefs een beproef werd gedaan, heeft hij aanspraak op een woord van dank voor al hetgeen hij heeft verricht.

Evensal wijlen J. B. Rietstap, zal Lien bij de heridici en wapenteekenaars in Nederland in dankbare herinnering blijven voortleven.

ROTTERDAM. Zaterdag 17 Juni hield de Sociëteit U. N. L. welk zich ten doel stelt den vriendschappelijken omgang tuschen leerlingen en oud-leerlingen der Academie van R. K. en T. W. te Rotterdam te beroden en hunne vakbelangen te behartigen, haar vierde jaarvergadering.

Nadat den bekroonden in de schets-prizevraag voor een gesmeed ijzeren vulling in een beeldhouwer, den heer J. F. Buchel als eerste, en den heer D. J. Cramer Dr. als tweede, de behaarde onderscheidingen waren uitgereikt, werd door den secretaris het jaarvergadering uitgeschreven, waartoe bleek dat de toestand der Sociëteit zeer bevredigend, en het ledenstal sterk toegenomen was. Ook de financiële toestand bleek zeer gunstig, de rekening van het afgelopen jaar sloot toch met een ruim gunstig saldo.

Hieraan werd overgaan tot het voorzien van vacatures in het bestuur. Gekozen werden heeren Joh. Hoogenboom, W. Bruyzel en J. T. Brand.

Nadat nog besloten was dit jaar de excursie te houden naar 's-Hertogenbosch en Heeswijk en een prijevraag uit te schrijven voor een bewijs van lidmaatschap, kwam in behandeling een vraag uit de vragenboek betreffende de inschrijving van de Alexander III brug te Parijs, welke ter oplösing in handen gesteld werd van een commissie. Hieraan werd de vergadering gesloten.

UTRECHT. De bekende "Nederlandse Zinkplatteij" van den heer A. D. Hamburger alhier heeft een belangrijke uitbreiding ondergaan, bestaande in een geheel nieuwe bijgebouw met afdelen en volledig samenvoeging van machineën. De heer Hamburger is er daarna in geslaagd eenne inrichting tot stand te brengen, waardoor het hem mogelijk is bladzink te fabriceren ter lengte van 3 M. bij 125 M. breedte. Bladzink van deze afmetingen was tot heden slechts in het buitenland verkrijgbaar.

DELFT. Naar wij verziemt heeft de heer M. J. Brilgom zich per adres tot Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland gewend met verzoek om het bekende raadsbesluit van 14 Juni jl. te versletigen, het werk aan de bouwtoer der Oudekerk te staken en zoodanige maatregelen te nemen als in het belang van dit werk zullen nooddig zijn.

— Aflevering 5 van *De Natura* (uitgave van J. G. Broes, te Utrecht), bevat: Herstellingsvermogen en zelf-amputatie onder de dieren, door Dr. R. Sina. — De optische Firma Carl Zeiss en de constructie der Aspermatonen, door Dr. R. G. Bijkens. — Berekening van het aantal beelden in hockspiegels, door A. Pelet. — De verdedigingsmiddelen der planten tegen slakken, door C. E. Destree. — Soelwikkende stoomverhakers voor hooggespannen stroomen, door Dr. L. Bleekrode. — De vorderingen der Ether-telegrafie, door Dr. L. Bleekrode. — Boeksaankondiging. — Een soelwikkende brandverlikker, door H. — Sterrakundige opgaven en mededelingen. De plaat Eros, door Aut. Pannikose. — Correspondentie. — Korte mededelingen.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat en 's lands B. O. W. in Ned.-Indië zijn benoemd: tot opzichter 2e kl. bij den waterstaat en 's lands B. O. W. de opzichters 3e kl. A. Miosiet, E. G. B. ten Brink en A. Meijboom, voor den tweede met bepaling, dat hij bij zijn komst à la suite gevoerd blijft.

— Langswezen: als chef der 2e waterstaatsafdeling, de ingenieur 2e klasse F. R. Scherisse;

gedateerd; bij den afdeling van den staatspoorweg Kalbast-Banjowangi, de aspirant-ingenieur E. J. C. van Zijljen;

overgeplaatst: van de residentie Soeraabaia naar de residentie Madura, om op te troeden als constaantewoonend waterstaatsambtenaar, de architect 2e klasse J. P. T. Rhamrov.

Voorts is verleend: wegens ziekte, een tweejarig verlof aan den architect 2e klasse C. Vreedenburgh; een jaar verlof aan den hoofdingenieur 2e klasse G. Oosting; wegens ziekte, een jaar verlof aan den architect 2e klasse E. Roelofs.

— Bij koninklijk besluit is, met ingang van 1 Sept. a. s., aan den hoofdingenieur der marine J. W. Calton, hoofd van het vak van scheepsbouw bij 's Rijksdienst te Hellevoetsluis, op zijn verzoek, serval ontslag uit 's Rijks dienst verleend. Voorts is bevorderd tot hoofdingenieur der marine, de ingenieur der marine 1e kl. F. B. C. M. Wij, en aan hem opgedragen de betrekking van hoofd van het vak van scheepsbouw bij 's Rijksdienst te Hellevoetsluis; tot ingenieur der marine der 1e kl., de ingenieur der marine der 2e kl. Jhr. H. Rappard, en tot ingenieur der marine der 2e kl., de aspirant-ingenieur der marine Jhr. M. Rappard.

Bij koninklijk besluit is benoemd tot ridder in de orde van den Nederl. Leeuw J. A. Schurman, hoofdingenieur bij den dienst van het mijnenwezen in Nederl.-Indië.

Bij koninklijk besluit is een commissie ingesteld tot het afnemen van het bij de artt. 49 en 50 van het koninklijk besluit van 18 October 1896 (Gescrews n°. 183) bedoelde examen van hen, die voor eenne benoeming tot aspirant-ingenieur voor het stoomwezen in saamverking wenschen te komen; en zijn benoemd tot lid en voorzitter dier commissie, de heer W. A. M. Pieters, hoofdingenieur voor het stoomwezen te Arnhem; tot leden de heeren: J. Arendsen de Wolf, inspecteur van den arbeid in Rotterdam; J. N. Kooy, ingenieur der 1e kl. voor het stoomwezen te Rotterdam; H. A. Ravenek, hoogaarsaar aan de Polytechnische School te Delft; Dr. C. A. Scholten, hoogaarsaar aan de Polytechnische School te Delft; J. A. Suijder C.J.C., hoogaarsaar aan de Polytechnische School te Delft, en tot lid en secretaris de heer Mr. J. B. Peyrot, commissie aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, te 's-Gravenhage.

Bij de genoemde benoeming: tot hoofdopzichter der fortificatie-opzichter P. T. van de Watering, te Vlissingen; tot fortificatie-opzichter 1e kl. de opzichter 2e kl. A. Govers, te Amsterdam; en tot idem 2e kl. de opzichter 2e kl. J. B. Beijers, te 's-Hertogenbosch.

VACANTE BETREKKINGEN.

Bouwkundig opzichter-teekenaar te Groningen. Salaris f80 à f90 per maand Adres M 25, Erven B. van der Kamp, Groningen. (Zie advert. in dit nr.)

Opzichter, ervaren in weg-, rioolbouw- en grondwerken. Salaris f70 à f80 per maand Adres vóór 1 Juli den ing.-arch. der gemeente 's-Hertogenbosch. (Zie advert. in het vorig nr.)

Opzichter-teekenaar bij een particulier architect. Adres lett. B B, boekh. A. Versteeg, Haarlem.

Twee opzichters of inspecteurs voor den dienst der gemeentegasfabrieken te Amsterdam. Minimum-jaarwedge /900 en /1200. Eisch: praktische kennis van aanleg van gasleidingen voor buiten- en binnenshuis, verkregen aan gasfabrieken. Adres vóór 1 Juli aan het hoofdkantoor, Keizersgracht 446.

Bouwkundige op het bureau van een arch. te 's-Gravenhage Adres lett. C H, Bureau d'ez. (Zie advert. in dit nr.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gevolge van haren geschrevenen toename per jaar meer achtervolgende malen kunnen opgenomen. De administratieve belast niet de toestand, der eventuele intrekende kritics.)

— Een bouwk. opzichter-teekenaar, goed op de hoogte met waterleidingwerken en fabrieksgebouw, zoekt plaatsing. Adres lett. B D, Bureau d'ez. (Zie advert. in het vorig nr.) (I)

— Een assistent opzichter-teekenaar zoekt plaatsing. Verlengd salaris f40 à f50 per maand. Adres n°. 61, Bureau d'ez. (I)

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING,
VAN-IER-HILSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opz.-Teekenaar, leeft. 25 j. oug. sal. f70 à 80 p. m.
2. Onderbaas-opzichter, " 45 , " 70 per week.

ADVERTENTIEN.

STOOMTimmer- HOUTWOL-FABRIEK

BUIKERIJ & BULWERD, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare
Houten woninghuizen, Directie-
kesten, Ziekenbarakken en
Tuinkoopeels.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filial: 26 Rotterd.

Hoofdagter voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Breda. Specialiteit voor de Levering van *sanitair* Bediervlechtingen. — *Private-Articulations*. — Shanks Chocolates zijn nog niet overtroffen. — *Perfume*, *Badzalfen*, *Fluor*, *Badzalfen*, *Choco*, *Waschzalf*. *Oranje* enz. — **VREKWADING** en **VETTILAVEN**. Belast zich met de plaatsing en inrichting in gehele Nederland. Zoeken voorwaarden voor Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wiederherstel van gesleten het gebruikte.

Een ARCHITECT te 's Gravenhage, vraagt een bekwaam

BOUWKUNDIGE

voor zijn Bureau. Briefen lett. C H, Bureau van dit blad.

Bouwkundig OPZICHTER-TEEKENAAR.

Voor dadelijk **GEVRAAGD**, een

Bouwk. OPZICHTER-TEEKENAAR, te Groningen.

Salaris f80 à f90 per maand.

Franco briefen onder M 25, bureau

Erven B. v. d. KAMP, Groningen.

Te koop aangeboden.

2 Horizontale STOOM-MACHINES

met veranderlijke Expansie en Condensatie, ± 25 ES. P.K. Middellijn Cilinder 480. Kraksdag 480, Middellijn Luchtpomp 266 m.M.

2 CENTRIFUGAAL-POMPEN.

Middellijn 70 c.m., Wateropbrengst bij 90 omwentelingen per minuut ± 45 M³.

Een CORNWALL STOOMEKETEL.

Lang 5.85, Middellijn 1.85, Middellijn Vuurgang 0.90 M. waarin 4 Waterbuizen, Middellijn Stoomkast 0.80, Hoogte 0.85 M. Verwarmend Oppervlak 34 M², Stoomdruk 5 Atm.

Alles gebruikt, doch in uitmuntend goede staat; de Ketel wordt geleverd op Rijkseur.

To befragt bij CORNS EICKELBERG, Makelaar in Machinaria, Heerenmarkt 7, Amsterdam.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDEMERS van Haarlemmermeér, zullen op **Donderdag den 13 Juli 1899**, des voormiddags ten **EII** uur, ten RAADHUISE te Haarlemmermeér,

aanbesteden:

1. Het aan- en verbouwen van school No. 1 aan de Hoofdvaart, h o e k Spaarnwouderweg.

2. Het aan- en verbouwen van School No. 2 aan den Aalsmeerderweg bij den Vijfhuizerweg.

De bestekken en teekeningen zijn, tegen betaling van **Een gulden** voor ieder bestek met tekening, verkrijgbaar ter Secretarie, alwaar zij ook ter lezing liggen; terwijl aanswelling in loco zal gegeven worden op Maandag den **10 Juli 1899**, voor school No. 1 ten **11½** uur, en voor school No. 2 ten **2** uur.

Haarlemmermeér, 22 Juni 1899.

LANTZENDORFFER, Engr.
D. EGINK, Secret.

AANBESTEDING.

HET BESTUUR der Waterkeering van het Calamiteuze Waterschap **ELLEWOUDSDIJK** en den Calamiteuze Polder **BORSELE**, zal op

Zaterdag den 8 Juli 1899,

des namiddags te 2 uren, in de Directiekantoor

te **BORSELE**, volgens § 1 der A. B.

aanbesteden:

Het uitvoeren van Steen-bestortingen tot uitbreiding en versterking van Oeverwerk te BORSELE. (Raming f 33562,—)

Het bestek zal van 21 Juni ter lezing liggen in voormalde Directiekamer en ten Kantoor van den Secretaris-Ontvanger, waar het dan tevens verkrijgbaar zal zijn voor 55 cent.

Aanwijzing door het Bestuur op 30 Juni en 3 Juli 1899, teekens des namiddags van 2 tot 4 uren.

Samenkomst bij de Directiekantoor te Borsele.

Buitendien geschiedt geene aanwijzing.

BORSELE, 7 Juni 1899.

Het Bestuur voorzordt,

G. MINDERHOUT,

Voorzitter.

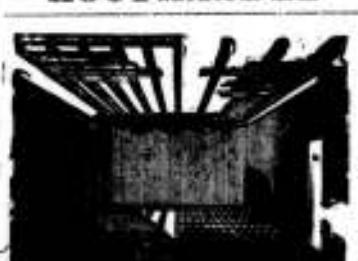
J. BEENHACKER,

Secretaris-Ontvanger.

Corns. GIPS Cornszoen, Dordrecht.

CREOSOTEEREN
BURNETTEEREN
KYANISEEREN
GEDEELTELijke CREOSOTEERING.

HOUTHANDEL — DWARSЛИGGER.

Excelsiorplaten.

GEBR. VAN DER VIJGH,
AMSTERDAM.

Fabriek van vuurvaste Wand- en Plafondplaten volgens nieuw System.

Eenig, onovertroefbaar materiaal. Lichtdicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Stoeds groeten voorraad. Directe levering. Uitvoering op't werk door onze eigen stellers. Voorgebrachte bij particuliere- en gemeente-werken. Op aanvraag gratis toezending van Brochure, Monsters en Prijs.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

CORN. EICKELBERG.

voorheen A. J. JOEKES.

AMSTERDAM.

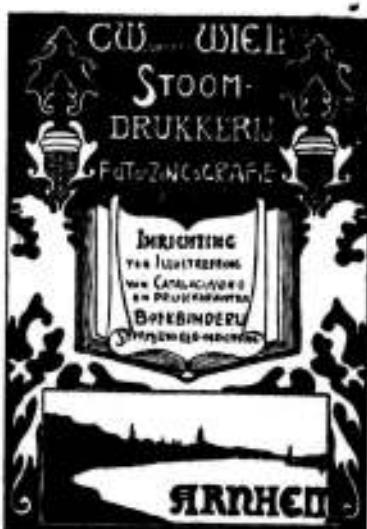
Machinerieën, Machinekamerbehoefthen, Stoomappendages, Gasmotorolie, Machine- en Cylinderoliën enz.

GEBRs. HEINLE,
39, Prinses-Mariestraat 39,
'S-GRAVENHAGE.

GLAS IN LOOD
Geëtst
Geschilderd
Gebrand
GLAS.

Specialiteit in het versieren
met **Opalescent-glas.**

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.
Fabriek: GEJKTÉ DUIMSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlatijnen.
STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN
Peilijnen, Peillooden, Peilstokken.
PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdozen.
TEEKENBEHOEFTEN
en Optische Instrumenten.
EQUERRES, PRISMA'S enz.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,
Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.
Bouwt ook OVENS met uitrijdenden bakvloer en Braaiovens.

KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machinie-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Scheepsbewerking met Dwarsheiling, lang 50 M. Stoombooten-, Bagger- en Spoorwegmateriaal, IJzer- en Kopergieterij. Zware en Lichte Smes- werken. Ankors, Ijzeren en Stalen Kottingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas.

WILH. TILLMANN'SCHE WELLBLECH-
FABRIK U. VERZINKEREI, REMSCHEID.
OVERKAPPINGEN, LOODSEN enz. van gegolfd plaatijzer.
ROLLUIKEN van Staal of Hout in verschillende constructies.
Vertegenwoordiger: B. J. HESSELINK, Keizersgracht 263. Amsterdam.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TREKKENAARS, enz.
Geßmalleerde
Peilschalen.
WEEGWERTKUIGEN

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkweker-
straat 64 b/d, Nieuwe Blaauwweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de **grootste maten.**

Machinale Houtdraaierij en Zagerij.
Speciaal adres voor grootwerk voor HH. Timmerlieden en Aannemers.
Bijlyks adres voor Trapbalusters, Balkenbalusters en Hoofd-
balusters, Houten Schoorsteenmantels en verder alle houten
draa- en beeldhouwwerk.

S. DE BOER, Apeldoorn.

P. KOOIJ,
Mr. Steenhouwer en Marbrier,

Z.-O. Buitensingel 203,

DEN HAAC.

Atelier voor alle in den ruimsten zin
voorkomende Hardsteen, Zand-
steen, Marmerwerk-en, Graf-
serken en Schoorsteenmantels.

Telefoon 790.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

J. VAN DER MOST,
Steenhouwer en Metselaar,

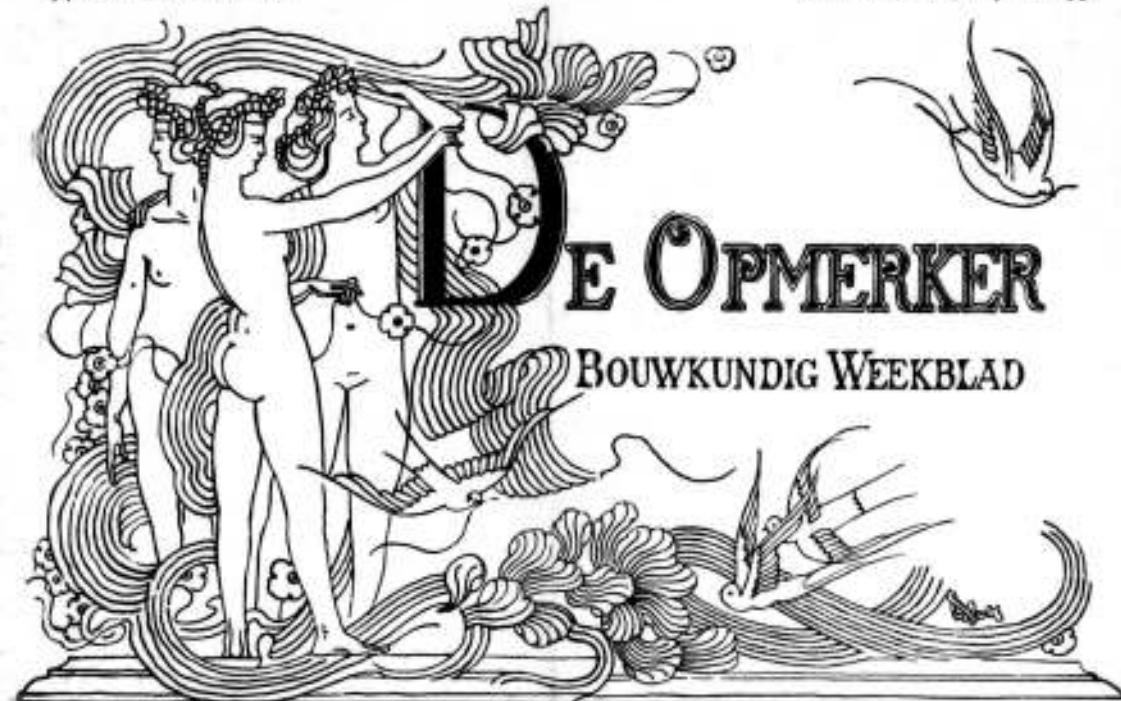
SCHIEDAM.

Molenstenen, Slijpstenen.

Ruw en bewerkt

MARMER.

Schoorsteenmantels

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGr. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmeker*, de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.
Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 6-15 voor België f 6-50 en voor de overige landen der Post-anne, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7-50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet f 0-25, zonder plaat f 0-15.

VERBLIJDEND.

In de laatste nummers van „De Aannemer“ worden onze artikelen onder het opschrift „Eenstig“ besproken.

Het opstel begint met eenige beschouwingen over de vraag, of de Aannemersbond al dan niet aansprakelijk gesteld kan worden voor wat door zijn leden bij aansluitingen wordt verricht. Wij zullen die beschouwingen laten voor wat zij zijn. Slechts dezen zijn willen wij, als iets zeer verblijdends, onder de aandacht onzer lezers brengen: „Wij hebben ons niet opgeworpen als absolute verdedigers van de zoogenaamde opzetjes en zullen dit nog niet doen“. Het doet ons veel genoegen, dat het aannemers-orgaan de misbruiken niet wil verdedigen: de tijd kan nu niet ver meer zijn, dat het die, als wij, gaan bestrijden.

Nog verblijdender schijnt ons, wat de redactie van „De Aannemer“ naar aanleiding van onze denkbeelden over de hervormingen, die de technische praktijk dient te ondergaan, in het midden brengt. Want wij lezen, tusschen de regels door, dat ook de aannemers, die in deze ongetwijfeld tot oordeelen bevoegd zijn, de tegenwoordige toestanden afkeuren.

Om misverstand te voorkomen, volge hier reeds aansluitend de mededeling, dat wij, toen wij van het verdwijnen van den aannemersstand spraken, geenszins bedoeld hebben, dat later ieder aannemer een vak, met de techniek in geen verband staande, zou moeten kiezen. Wij meenen slechts, dat de toestanden geleidelijk zóó moeten veranderen, dat leidend technicus en aannemer in één persoon zullen vereenigd zijn. Komt het eenmaal zoover, dan staan onzes inziens de kansen van den bekwaamen aannemer beter dan die van den gediplomeerden ingenieur of architect. Immers dan is de enige vraag „wat kunt gij?“ en wordt

daardoor al het overige op den achtergrond gedron-
gen.

Denken wij ons reeds thans twee personen, beiden van vijf en twintig jaar. De ene heeft zijn diploma te Delft gehaald, de andere is de zoon eens aanne-
mers, en heeft zich steeds in de praktijk bewogen. Stellen wij nu, dat van die beiden verlangd wordt dat zij, zonder zuschenkomst of hulp van wiecok, een heerenhuis van een bepaalde prijs in een be-
paalde tijd ontwerpen, uitvoeren en ter bewoning ge-
reed opleveren.

De eerste zal zijn taak niet kunnen volbrengen, want hij is niet gewend met werkvolle om te gaan, weet niet waar hij de materialen moet koopen, kortom heeft geen enkele van die praktische kundigheden, zonder welke men het in een enkel vak stellen kan. De tweede heeft goede kans, dat hij wat van hem verlangd wordt, in den bepaalde tijd tot stand brengt.

Tolstoi noemt bullen en diploma's „brevetten om lui te moeden zijn“. In deze uiting van den Russischen wijsgeer ligt een grond van waarheid, in zooverre als die documenten hun bezitter het recht geven op baantjes, die, al mogen zij dan niet bijzonder winstgevend zijn, ook niet veel hoofdbrekken vereischen. Nu zal men zeggen, dat wie een diploma bezit, daarvoor in zijn tijd toch heeft moeten werken.

Dit kan gerechtelijk worden toegegeven. Doch in den regel is de gediplomeerde tevreden met dien arbeid, en komt het niet in hem op te denken, dat zijn leer- en werkijd pas begint, als hem het diploma is uitgereikt. Het is met diploma's als met ridderorden; men heeft ééns een heldendaad verricht, en wordt nu zolang als men leeft als held beschouwd.

De aannemer, in het algemeen de man, die wezen-

lijk practisch bouwkundige is, moet voortdurend zijn krachten inspannen, om den strijd om het bestaan vol te kunnen houden. De bureauman daarentegen kan het op zijn slofjes af. De enige beslommering van particuliere technici is, aan werk te komen. In zooverre staan zij bij hunne collega's, voor wie een ambtelijke loopbaan geopend werd, achter.

Werd nu het werken in eigen beheer weer regel, dan zou een grote verandering ten goede daarvan het gevolg zijn. De redactie van „De Aannemer" is bevreesd, dat het eigen beheer meer geld zal gaan kosten. Als voorbeeld geeft zij het volgende:

„De gemeente Amsterdam vervaardigde vroeger de honderden benodigde schoolbanken in eigen beheer. Deze kwamen echter wat duur uit. Toen men eindelijk tot aanbesteding overging bleek het, dat bijna 50 percent onder den vroeger kostenden prijs werd ingeschreven en bij oplevering het werk even goed, zoo niet beter bleek te zijn."

Toevallig konden wij omrent dit voorbeeld nadere inlichtingen verkrijgen. Het bleek ons, dat het eigen beheer, waarop hier gedoeld wordt, nog een overblijfsel was uit de vorige eeuw, en dat het dus allerminst op modernen leest geschoeid mocht heeten. Dat op deze wijze niet goedkoop kon worden gewerkt, sprak vanzelf; maar de vergelijking is ten eenenmale onzuiver. Of meent men, dat een trekschuit de concurrentie kan volhouden tegen een hedendaagsch motorvaartuig?

Bovendien mag de geldquestie, hoe belangrijk ook, in een zaak als deze toch niet den doorslag geven. Wanneer een aannemer zeer laag aantreedt, dus geacht wordt bijzonder goedkoop te werken, dan is hij daarom nog geen tooveraar. Hij moet óf slechte materialen gebruiken, óf zijn werklieden lage loonen betalen, óf geld op de zaak toeleggen. Anders kan het niet, daar alle waar maar haat geld is. Nu profiteert de bouwheer, doch is dit billijk?

De redactie van „De Aannemer" vraagt, en terecht: „Aangenomen eens, dat men in het gehele land het stelsel van aanbesteding liet varen, dat rijk, gemeenten en particulieren in eigen beheer gingen uitvoeren, vanwaar zouden de leidende technici dan de kennis halen van dat deel van hun taak, dat zij nu uit handen hebben gegeven, dat zij zoo schromelijk, om welke reden dan ook, hebben verworloosd en waarvan hun weten dus zeer gebrekig moet zijn?"

Wij moeten op deze vraag het antwoord schuldig blijven. Het „eigen beheer" zou de onbekwaamheid der bedoelde personen op treffende wijze doen blijken. Doch het zou tevens doen zien, dat de tegenwoordige examen-dressuur een onding is; en dat de Remeinen gelijk hadden, toen zij zeiden „fabricando fabri finus". Slechts al timmerende kan men een timmerman worden.

Het is dwaas dat, wie zoo groen als gras uit Delft komt, uit de hoogte neerzet op aannemers, opzichters, onderbazen en werklieden. Ieder dezer mensen kán iets, doch waarin bestaat het kunnen van den gesplomerde? Zijn „kennis" kan misschien groot zijn, doch die is grootendeels ballast voor hem, en zal dit blijven tot aan zijn einde. Hij zal steeds gedwongen zijn tot het spelen van een rol, daar hij zich moet voordoen als iemand, die verstand heeft van dingen waarvan hij eigenlijk niets weet, omdat hij ze nooit heeft kunnen leeren. Grote woorden, vertoon, kortom allerlei uiterlijkheden, zullen de leegte van het inwendige moeten bemantelen.

Wij gelooven met de redactie van het blad, welks artikel wij hier bespreken, dat, werd eigen beheer regel: „het resultaat zal wezen, dat de (tegenwoordige) aannemers vooral bij particuliere werken, én als ontwerpers én als uitvoerders zullen optreden en dat zij zich zullen omringen door een staf van technici, waaronder den (tegenwoordigen) architect, een ecceplaats zal gegund worden. Vele kleine aannemers zouden dan als zoodanig verdwijnen, maar dit zou aan het vak geen schade doen, want zij zouden als praktische mannen tegen een goed salaris wél ergens een plaats vinden, terwijl zij zich nu aan al de wisselvälligheden der aannemerij moeten blootstellen, afhankelijk zijn van allerlei geldschutters, van de huimen der directies en vaak van den eenen dag in den anderen moeten leven."

De toestanden zouden op deze wijze veel zuiverder worden. Het bouwkundig onderwijs zou een algemene verandering ondergaan, als het onderscheid tusschen ingenieur, architect en aannemer niet meer bestond, als alleen de in zijn vak bekwaamste de hoogste in rang zou geacht worden.

De redactie van „De Aannemer", ofschoon dezen toestand een „paradijs" der toekomst achtend, vreest toch, dat, werd zij werkelijkheid, „het geheel der gemeenschap daarbij financieel zou verliezen". Want „houthwerken in eigen beheer zijn duur, omdat bij den uitvoerder de machtige drijfveer ontbreekt, ter wille van eigen beurs zuing te zijn".

Dit argument is er een uit den tijd der „Manchester school", die tegenwoordig vrijwel heeft afgedaan. Want een zuinigheid, als waarvan hier gesproken wordt, heeft alle kans de wijsheid ten slotte te bedriegen. Stellen wij eens, dat een zeker werk door een bekwaam man, die van alles goed op de hoogte is, op een bepaald bedrag is geraamd. Wordt het dan in eigen beheer door hem uitgevoerd, dan zal hij met de som uitkomen. Nemen wij evenwel nu ook eens aan, dat aanbesteding plaats heeft, en dat de aannemers aanzienlijk lager is dan de ramming. Hoe kan de aannemer, onder nauwlettend toezicht werkende, nu bezuinigen en nog winst maken boven dien? Wij zullen gaarne de oplossing van dit vraagstuk vernemen.

„Een gemeente als Amsterdam", heet het verder, „aan welker hoofd verlichte mannen staan, zou reeds lang tot uitvoering in eigen beheer zijn overgegaan, indien het gemeentebestuur meende, dat het daarmede de gemeentelijke schatkist kon bevoordeelen en derhalve de zwaar belaste burgerij ontlasten."

Er is een tijd geweest, dat de „verlichte mannen", waarvan hier sprake is, werkelijk in de richting van het eigen beheer wilden sturen, maar toen zij dien koers aangaven, bleek het technisch personeel zoo weinig met het vaarwater bekend, dat men, om erger te voorkomen, het roer maar weer omleid, ten einde in de oude richting te blijven. Voor „eigen beheer", zal het tot bevredigende resultaten leiden, kan men slechts mensen gebruiken, die daarin hun sporen verdient hebben. Beproeft men het met anderen, dan zal het altijd tot tegenvallers aanleiding geven. Daarom bewijst het voorbeeld van het Amsterdamsche baggerwerk niets. Met onwillige honden vangt men geen hazen.

Nu zal men misschien zeggen, dat wij overdrijven, wanneer wij beweren, dat de tegenwoordige Polytechnische opleiding al heel weinig voorbereidt tot de wezenlijke praktijk. Immers juist dezer dagen kwam weer, als ieder jaar, een officieel bericht in de dag-

bladen voor: „De navolgende studenten der Polytechnische School zijn, tot hunne praktische vorming, gedurende de zomervakantie, door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid als buitengewoon opzichter aangesteld, te weten:" en dan volgen de namen dezer indertijd buiten gewone opzichters, matsgaders de werken, waarop zij, om in drie maanden hun praktische vorming beet te krijgen, toezicht zullen moeten uitvoeren. Het val natuurlijk met dat toezicht niet ernstig gemeend zijn; de Minister zal vermoedelijk al tevreden wezen, wanneer de „presentkaasjes", waarmee hij de werkelijke opzichters der bedoelde werken gedurende drie maanden verblijft, hun oogen goed den kost geven, en niet al te zeer in den weg loopen.

Negen maanden theorie, drie maanden praktijk, ziedaar de verhouding van het mengsel, dat men den aanstaande technici te slikken geeft. Deze verhouding geeft tevens aan de waardeering, die men aan de beide onderdeelen meent te moeten schenken. Dat de theorie grijs en slechts de gouden levensboom groen is, daarvan weet men te Delft niets.

Het schijnt, dat onze aanstaande architecten reeds inzien, dat Delft niet de rechte plaats voor hun vorming is. Immers van de zeventien en negentig candidaten, die zich dit jaar hadden aangemeld ter verkrijging van een diploma, en waarvan er zich zeven terugtrokken, verlangden vijf en veertig dat van civiel ingenieur, zes en dertig dat van werktuigkundig ingenieur, dertien dat van technoloog, één dat van scheepsbouwkundig ingenieur en ook slechts één dat van bouwkundig ingenieur. Deze cijfers zijn almede verblijdend, in zooverre als daarmee blijkt, dat onze architecten in hope althans een andere vorming dan de Delftsche verkiezen. Hiermede willen wij niets zeggen ten aandeel van hem, aan wie dit jaar het diploma van bouwkundig ingenieur werd uitgereikt. Hij heeft reeds bewezen, dat het hem met zijn vak ernst is, en wij mogen veel van hem verwachten. Maar wanneer hij zijn intrede in de praktijk doet, zal hij, als zoovele voor hem, meer en meer inzien, hoeveel er aan het Delftsche systeem van opleiden ontbreekt.

Er zal nog heel wat water door de Maas loopen, eer men het in Nederland tot een behoorlijke opleiding van aanstaande technici gebracht heeft. Men komt in ons lieve vaderland meest met de nachtschuit, en zal zich vooral in dit geval niet haasten, omdat ook Frankrijk en Duitschland steeds met het oude systeem door gaan. En men kijkt hier graag naar het buitenland.

Het is echter reeds een reden van verheuging, dat in verschillende kringen de oogen opengaan voor de gebreken, die aan den bestaenden toestand kleven.

EEN NIEUWE BEWEEGKRACHT.

Het is aan Charles Tripler te New-York gelukt een werktuig te maken, dat alleen door lucht wordt gedreven. Maar die lucht is vloeibaar gemaakt en zij werkt dus als kokend water, doch met veel meer kracht.

Bij een stoomwerkzaam moet water door de warmte van kolen tot damp gemaakt worden, die, zich uitstrekend, de kracht voortbrengt. Maar lucht wordt pas vloeibaar bij een temperatuur van 312 graden onder nul. Wordt de temperatuur hoger, dan kookt zij; komt zij derhalve plotseling in de buitenlucht, dan heeft er een verhitting plaats van ongeveer 380 graden, zonder dat eenige brandstof nodig is. Waren er mensen, die bij 312 graden onder nul konden

leven, dan zouden zij, op onze temperatuur gebracht, het gevoel hebben alsof zij gebakken werden. Zoo is het ook met de vloeibare lucht gesteld.

De uitvinder maakt eerst vloeibare lucht door middel van een gewone stoommachine. Wanneer een gas wordt samengeperst, dan geeft het warmte af. Doet men de drukking plotseling ophouden, dan neemt het gas weer warmte op, en veroorzaakt dus koude in zijn onmiddellijke omgeving. Men perst nu stikstof en ethyleen sterk samen, doet de druk plotseling opphouden, en verkrijgt een koude, waarbij lucht aantreedt vloeibaar wordt. Deze methode is echter uiterst kostbaar, en daarom bedacht Tripler, om lucht samen te persen met hetzelfde doel. Die samengeperste lucht gaat eerst in buizen door stroomend water, geeft daar haar warmte af, en stroomt dan om andere buizen, met lucht gevuld, waaraan zij de warmte ontnemt. Uit een kraan, onder aan dit buizzennet aangebracht, kan men de vloeibare lucht als water tappen. Het persen geschiedt door een werktuig, dat door vloeibare lucht wordt gedreven.

De vloeibare lucht heeft eigenaardige eigenschappen. Zij is ongeveer zoo zwaar als water en even helder, althans zolang zij zich in een gesloten vat bevindt. Maar in een open vat is zij door wolken van damp omgeven. De vloeistof is zóó koud, dat men zich daarvan geen voorstelling kan maken. Toch kan men, mits zeer kort, er zijn hand in steken; blijft er een druppeltje hangen, dan heeft het dezelfde werking als witgloeiend ijzer. Toch voelt men geen brandende pijn. Van deze eigenschap zal in de beeldkunde een uitgebreid gebruik gemaakt kunnen worden. Reeds hebben New-Yorkse genesbeeren er kanker gezwellen mede weggenomen, zonder dat de patient enige pijn voelde.

Plaatst men een ketel met vloeibare lucht op een stuk ijs, dan kookt de vloeistof, juist als water. Maar zet men den ketel boven een Bunsenschen brander, dan is het koken niet veel harder, en ziet men een dikke laag ijs tegen den bodem van den ketel, juist boven de vlam, wier waterdamp door de hevige koude gecondenseerd wordt.

Alcohol zoowel als kwiksilver worden vast, zoodra zij met vloeibare lucht in aanraking komen. Men kan met het kwiksilver, dadelijk nadat het uit de vloeibare lucht is gesmolten, als men er een houten steel in heeft laten bevriezen, als met een hamer een spijker in hout slaan.

Vloeibare lucht maakt ijzer en andere metalen zoo broos als glas. Een tinnen kroes, die gedurende een paar minuten met vloeibare lucht gevuld is geweest, breekt als men haar op den grond laat vallen in ontelbare stukjes. Koper en de edele metalen worden echter zoo week, dat men ze zeer gemakkelijk kan buigen.

De weinig kostbare wijze, waarop men thans, door dampkringslucht, dampkringslucht vloeibaar kan maken, moet in de zoe eeuw tot veranderingen aanleiding geven, waarbij stoom en electriciteit in al hare toepassingen slechts kinderspel zullen schijnen.

Het maken van ijs is door middel van vloeibare lucht zóó gemakkelijk, dat de ammoniak-werkzaamheden, die nu nog overal in gebruik zijn, weldra zullen verdronken worden. Het verkoelen van de temperatuur in vertrekken is eveneens mogelijk, en dat wel op dezelfde wijze als men thans de temperatuur des winters verhoogt.

Vloeibare lucht zal ook in gasthuizen uitstekende diensten kunnen bewijzen. Zij is volstrekt zuiver, want haar koude is doodelijk voor alle ziektekomen,

Daarenboven is zij rijk aan ozon, en heeft zij, vluchtig wordend, op de patienten een nog betere uitwerking dan zee- of berglucht.

De vloeibare lucht zal ook de scheepvaart geheel doen veranderen. Oorlogsschepen en handelsvaartuigen zullen geen kolen meer noodig hebben. De lucht, die overal aanwezig is, wordt eenvoudig vloeibaar gemaakt. Haar verdamping, zelfs bij de strengste koude, levert de noodige bewegkracht.

De kracht, die de verdamping van een zekere hoeveelheid vloeibare lucht ontwikkelt, is honderdmaal groter dan die van eenzelfde hoeveelheid kokend water. Men heeft dus slechts een kleine ketel noodig, als men vloeibare lucht gebruikt, en kan het geheel buiten kolen en water stellen. Daarenboven doet vloeibare lucht hare werking onmiddellijk, ook bij de strengste koude, terwijl men geen stoom van water kan hebben, eer het tot 212 graden verhit is.

De vloeibare lucht kan vooral grote diensten bewijzen aan hen, die zich bezig houden met de oplossing van het vraagstuk, hoe luchtballons te besturen? De werktuigen zullen klein kunnen zijn, niet veel wegen en toch een grote kracht kunnen ontwikkelen, zonder dat voor noodig is.

In 1877 gelukte het Raoul Pictet, om zuurstof vloeibaar te maken. Vijf jaar later wist Olzewski ook stikstof tot een vloeistof te bereiden. Kort daarna bereidde Dewar vloeibare dampkringslucht. Zij was echter zóó dure, dat 20 gram f 8000 kostten. Het was reeds een grote stap voorwaarts, toen 5 liter voor f 750 konden bereid worden. Maar Tripler kon, tot grote verbazing van Pictet, de vloeistof maken tegen een prijs van f 0,10 per liter. De uitvinder wil echter proeven dien prijs nog te verlagen.

Er blijven ongetwijfeld nog vele moeilijkheden te overwinnen, maar de reeds verkregen resultaten zijn zóó schitterend, dat de algemeene toepassing van vloeibare lucht als bewegkracht slechts een questie van tijd kan zijn.

De uitvinder wijst op het eigenaardig verschijnsel, dat de samengeperste lucht, die de warmte van de vloeibaar te maken lucht inneemt, bij haar intreden niet het toestel volstrekt niet warm is. Er moet dus verlies van warmte zijn. Dit komt overeen met de theorie, die leert, dat het behoud van arbeidsvermogen hier op aarde niet steeds plaats vindt, zoals vroeger gedacht werd. De aarde koelt geleidelijk af, en die afkoeling gaat gepaard met verlies van arbeidsvermogen.

Toen de aarde pas bestond, had zij een temperatuur van 10.000 graden Fahrenheit. Nu is die tot ongeveer 60 graden gedaald, wat das een vermindering van 9940 graden aangeeft. Men neemt aan, dat de temperatuur van het heelal ongeveer 460 graden onder nul is. De aarde heeft dus slechts 521 graden te verliezen, om een even dood lichaam te worden, als nu bv. de maan reeds is. Na enige bilioenen jaren zal die toestand zoo wezen.

Eer het zoo ver is, zal de lucht vloeibaar worden, en als regen op het aardoppervlak neerkomen, om daar ten slotte te bevriezen tot een mineraal, niet ongelijk aan kwarts. Dan is nog slechts waterstof en helium vloeibaar; eindelijk bevriezen ook deze, en is de aarde een geheel vaste massa, die zonder dampkring haar weg door het heelal vervolgt.

Tripler is er nu reeds in geslaagd, vloeibare lucht te maken door middel van vloeibare lucht, die in een werktuig, niet ongelijk aan een stoommachine, wordt gebruikt. Er wordt meer vloeibare lucht verkregen dan er noodig is voor het werktuig. Men zou dus

meenmen, dat het perpetuum mobile, zoo lang gezocht, nu eindelijk gevonden was.

Toch is dit niet het geval. Want de zonnearmste, die onze atmosfeer op haar tegenwoordige temperatuur houdt, verricht de arbeid, die noodig is. Ook de stoommachine ontleent haar arbeidsvermogen aan de zon, doch niet onmiddellijk. Toch was het de zon, die de planten deed groeien, wier overblijfselen, als steenkool, nu tot het verrichten van arbeid worden gebruikt.

Het perpetuum mobile bestaat dus ook thans niet.

RESIDENTIENIEUWS.

Onder bovenstaand oproep wijdt het „Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage“ enige regelen aan ons artikel „De tijd van gaan“, om te doen zien „op welke wijze de heer De Stuers aangevallen wordt“.

Men herinnert zich, dat wij in bedoeld artikel de mening weergaven van „den beheerder van een onzer openbare verzamelingen“. Wij deelden tevens mede, dat onze zegsmannen „den referendaris volstrekt niet slecht gezind is, wat indertijd bleek uit zijn onderzoek van het bekende adres van sympathie“; zijn necces was, dat de heer De Stuers, na zijn land vijf en twintig jaren gedient te hebben, goed zou doen zijn ambt neder te leggen. Het „Dagblad“ vat het betoog, waarop het advies steunde, dus samen „dat de heer De Stuers veroordeld is en daarom behoort heen te gaan“.

Nu haalt het „Dagblad“ de volgende zinsnede uit het sympathie-adres aan, om te doen zien, dat onze zegsmannen van mening veranderd moet zijn. De adressanten verklaarden: „dat zij de leiding, uitgaande van de afdeeling Kunsten en Wetenschappen, op hoogen prijs schatten en dat zij het zouden betreuren zoo, om welke reden ook, zulk een karaktervolle leiding in haar werking werd gehinderd, omdat de hoogst noodige en nog steeds voort te zetten organisering van 't geheel der inrichtingen voor Kunst en Wetenschap daarbij niet anders dan schade zou kunnen lijden“.

Er wordt hier gesproken niet van den heer De Stuers, doch van de afdeeling Kunsten en Wetenschappen. Nu worden deze beiden vaak vereenzelvigd, doch de adressanten hebben dit natuurlijk niet gedaan. Zij bedoelen, wat volkomen juist is, dat de afdeeling een karaktervolle leiding behoeft te geven, wie dan ook als referendaris aan haar hoofd staat. Dat de afdeeling met den heer De Stuers zou staan of vallen, ziedaar iets waaraan zij niet kunnen hebben gedacht.

Wij kunnen verzekeren, dat althans onze zegsmannen over oordeelt. Hij kwam dus geenszins in tegenspraak met zichzelf.

Ofschoon de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“ berichtte, dat de inhoud van ons artikel haar „van andere zijde als juist bevestigd werd“, komt het „Dagblad“ met de mededeeling, dat: „het in staat is gesteld te verklaren, dat ons verhaal leugen en verzinsel is“.

Wij zouden wel eens willen weten door wie het „Dagblad“ tot deze verklaring „in staat gesteld“ werd. Wij vermoeden door iemand, die een weinig ten westen van het Mauritshuis bureau houdt. Doch hoe werd deze persoon in staat gesteld om te verklaren, wat hij deed?

Wie liegt, verzint. Men had dus kunnen volstaan met de bewering, dat wij logen. Doch wie zoo ernstig een beschuldiging tegen ons inbrengt, moet met bewijzen komen, zal men hem geloven.

Die bewijzen wachten wij.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS

Het Instituut zal op den 15^e Juli e. k. een hoogst belangrijke vergadering houden, zeker even belangrijk wat de toekomst betreft, als die, welke het verleden betrof, toen het Instituut in 1897 zijn vijftigjarig bestaan vierde.

Na zorgvuldige en nauwgezette voorbereiding zal de ook in „De Opmerker“ veel besproken fusie met twee vakverenigingen een feit worden, en wij meenmen het Instituut te mogen gelukwünschen met de wijze, waarop, volgens het dezer dagen verzonnen uitgebreid programma van de vergadering, die organisatie zal plaats hebben.

Het is ons bekend, dat in de laatstgehouden Instituutsvergadering het toen nieuwbenoemd lid van den Raad van Bestuur A. E. R. Collette zijn voldoening heeft betuigd over die benoeming en die van den heer A. Enno van Gelder, beiden lid van de bedoelde vakverenigingen, de eerstgenoemde lid van de vakvereniging voor Electrotechniek, laatstgemelde van die van Werktuig- en Scheepsbouwkundigen, waardoor reeds van zelf de grondslag werd gelegd voor vriendschappelijke samenwerking.

De aanstaande Instituutsvergadering nu is bestemd om den nieuwe toestand te organiseren. Daartoe zullen verschillende vergaderingen worden gehouden, voornamelijk ten doel hebbende eensdeels een nieuwe Raad van Bestuur van het Instituut te doen optreden, anderdeels om de besturen der vakafdelingen, in verband met dien Raad, samen te stellen.

De Raad van Bestuur zal worden bijgestaan door een algemeen secretaris, terwijl daarnavens de vakafdelingen, elk haren bijzonderen secretaris zullen hebben.

Het heuselijc feit van deze voor ons vaderland en voor de technische wetenschap zoo belangrijke gebeurtenis zal met een vriendschappelijken maaltijd worden gevierd.

T.

KARAKTERISTIEK.

In een dagblad vonden wij dezer dagen de volgende advertentie:

„Op een Bouwkundig Bureau wordt gevraagd Iemand, P. G., die goed kan Ontwerpen en Detailleeren. Bekendheid met Administratie en Correspondentie strekt tot aanbeveling. Salaris aanvankelijk f 500 per jaar.“

Waar zij, die deze betrekking zouden begeeren, hunne brieven moeten bezorgen, zullen wij niet vermelden. Slechts meenmen wij de aandacht op deze advertentie te moeten vestigen, om onzen lezers een karakteristiek beeld te geven van den treurigen toestand, waarin onze bouwkunst verkeert.

Het moet een eigenaardig man zijn, die houdt van dat „Bouwkundig Bureau“. Als bij zoovelen zijner collega's schijnt zijn eigenlijke werkzaamheid zich tot het aanbrengen van klanten te bepalen, waarbij het „P. G.“ misschien zijn beste aanbeveling vormt. Maar het ontwerpen, detailleeren, administreren en corresponderen, daarvoor heeft hij zijn mensen, die hij de voorstellige beloofing geeft van..... nog geen tien gulden 's weeks!

Zoo zijn nu onze bouwmeesters. Werkelijk, het wordt tijd, dat in zulk een toestand verandering komt.

PRIJSVRAAGEN

VEREENIGING BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM

Deze Vereeniging schrijft de volgende prijsvragen uit:

1ste Prijsvraag.

ONTWERP VAN EEN POORTJE VOOR EEN SCHOOLGEBOUW.

Het poortje wordt verondersteld in de rooilijn van de straat een open gang af te sluiten, voerende naar een op een achterterras gebouwde school voor lager onderwijs of een bewaarschool.

Het moet gedacht worden in stenen, 't zij gehouwen of geschaakken, dat uitgevoerd en met ijzeren houten bekken of deuren gesloten worden. Er moet een gelegenheid zijn om in duidelike en voldoend grote letters de opschriften: „School voor Gewoon Lager Onderwijs“ of „Bewaarschool“, te plaatsen en beredien moet een elektrische klok worden aangebracht, waarran de wijzerplant + 0,50 M. middelijke heeft; ook moet een vlagstoel kunnen worden aangebracht, die bij plaatsing een geheel met de geheele conceptie uitmaakt.

In de vormenspraak moet duidelijk het doel van de poort als toegang tot een school, 't zij dan voor lager onderwijs of bewaarschool, worden uitgedragen.

De breedte van de gang wordt gezicht 4 M. te bedragen, de doorgang moet 2 M. in den dag breed zijn.

Verlangd worden: Platte grond, opstand en doornede op 1/20 der ware grootte, benevens een belangrijk fragment op 1/5 der ware grootte.

Uitgeloofd worden:

Een eerste prijs: De zilveren medaille en het getuigschrift der Vereeniging, benevens f 40.

Een tweede prijs: Bronzen medaille en het getuigschrift der Vereeniging, benevens f 20.

Een derde prijs: Het getuigschrift der Vereeniging.

2de Prijsvraag.

HET ONTWERP VAN EEN INGANG VOOR EEN HEEUENHUIS.

De ingang wordt gedacht in het midden van een gavel voor een heuvenhuis, uit gehouwen of baksteen of sene vereeniging van beide materialen samengesteld en moet in afmeting en ornaatatie in overeenstemming met het karakter van zulk een huis worden ontworpen. De deur moet een eukelode daar zijn. De breedte van de vestibule, waartoe zij voert, is 2,5 M. De vloer der vestibule ligt 8 treden boven de straat en de hoogte der verdieping in die vestibule gemeten bedraagt 3,5 M. van vloer tot vloer, terwijl de verdiepinghoede der woningvertrakin gacht wordt 4,50 M. van vloer tot vloer te zijn. Boven de deur moet an ter zijde er van kunnen lehtramen ter verlichting der vestibule worden aangebracht; op een behoorlijke gelegenheid tot het aanbrengen van een brievenbus, deurschel en hakenammer wordt nadruk gelegd.

Verlangd worden: Platte grond, opstand en doornede op 1/10 der ware grootte.

Uitgeloofd worden:

Als eerste prijs: De zilveren medaille en het getuigschrift der Vereeniging, benevens f 30.

Als tweede prijs: De bronzen medaille en het getuigschrift der Vereeniging, benevens f 20.

Als derde prijs: Het getuigschrift der Vereeniging.

3de Prijsvraag.

HET ONTWERP VOOR EEN HOUTEN WAGTHEUDE VOOR DE THAL.

Het huisje wordt verondersteld te staan op een plein bij de samenkomen van meerdere tramlijnen en moet gedacht worden in hout te zijn uitgevoerd en geplaatst op een steenen voet. Het huisje moet buitenwerk ongeveer 12 M². groot zijn en kan 4 of veelbookig van grondvlak zijn en van binnen van zilberbanken en buffetafel worden voorzien.

Aan één of meerdere zijden moeten luifels worden aangebracht met voloed oversteek om hen die buitenstaande willen wachten tegen aan of ragen te beschermen.

Verlangd worden: Platte grond, opstand en doornede op een schaal van 1/10 der ware grootte.

Uitgeloofd worden:

Als eerste prijs: De zilveren medaille en het getuigschrift der Vereeniging, f 15.

Als tweede prijs: De bronzen medaille en het getuigschrift der Vereeniging, benevens f 10.

Als derde prijs: Het getuigschrift der Vereeniging.

4de Prijsvraag.

HET ONTWERP VAN EEN DRINKPONTEENTJE MET KLOK.

Het drinkfonteintje wordt verondersteld op een plein te staan en moet uit steen en ijzer worden samengesteld. Het moet twee tapkranen hebben in het ondergedeelte en gelegenheid aanbieden om de nap te zetten of te hangen. Boven het fonteintje moet een elektrische klok worden geplaatst met wijzerplaten aan twee of drie zijden van 0,50 M. middelijke.

Verlangd worden: Platte grond, opstand en voor en zij-opstand op een schaal van 1/10 der ware grootte.

Uitgeloofd worden:

Als eerste prijs: De bronzen medaille en het getuigschrift der Vereeniging, benevens f 10.

Als tweede prijs: Het getuigschrift der Vereeniging.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

De behandeling der teekeningen is vrij, doch moet accurate en niet schetsmatig zijn.

Alle stukken ter beantwoording deze prijsvragen worden voor op den 1^{den} December 1899 vruchtbaar ingewacht aan het adres van den Isten Secretaria, Jonkerfransstraat 125.

Ontwerpen na dien datum ingezonden blijven buiten beoordeeling.

De teekeningen en stukken moeten met een motto gemaakte en verder vergeseld zijn van een gesloten brief waarin naam, kwaliteit en woonplaats van den ontwerper, en van een tweede ditto waarin een correspondentieadres vermeld is. Op beide briefen moet het motto der teekeningen voorkomen.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich als zoodanig niet bekend maken voor de uitspraak der Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de heren:

G. van Arkel, K. de Bazel, Eduard Cuypers, architecten te Amsterdam, en Henri Evers en C. N. van Gool, architecten te Rotterdam, beiden bestuursleden van B. en V.

Waarnemers geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen heeft de Jury het recht aan het Bestuur van Bouwkunst en Vriendschap voor te stellen, de uitgekoosde prijzen op andere den bevoegdenden wijze te verdeelen.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 8 maanden na de beoordeling, alle antwoorden ter expositie af te staan aan andere Vereenigingen in ons land; gedurende dien tijd kan geen der ontwerpen gereproducerd worden zonder toestemming van het Bestuur van Bouwkunst en Vriendschap.

De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentieadressen worden teruggezonden.

De uitslag der bekroningen en de uitreiking daarvan zal op de Algemene Vergadering in Januari 1900 worden bekend gemaakt en de ontwerpen aldus voor de eerste maal worden gepresenteerd. Het rapport der Jury zal aldus ter instige liggen tot toevals in de voornaamste bouwkundige bladen verschijnen.

De derdeprijs aan de beantwoording van de sub 2 en 4 genoemde prijsvragen is algemeen; die aan de sub 1 en 4 genoemde uitsluitend voor Rotterdamse Bouwkundigen opgesteld.

Programma's zijn voor niet leden van B. en V. te bekomen bij den tweeden ondergetekende.

Namens het Bestuur,
HENRI EVERE, Voorzitter.
C. N. VAN GOOL, Iste Secretaria.

Rotterdam, 15 Juni 1899.

POLYTECHNISCHE SCHOOL.

Voor de deelname aan de eindexamens der Rijks Polytechnische School hadden zich aangemeld 97 candidaten, en wel ter verkrijging van het diploma voor civiel ingenieur 45, voor bouwkundig ingenieur één, voor scheepsbouwkundig ingenieur één, voor werktuigkundig ingenieur 36 en voor technolog (fahrieksingenieur) 18.

Van deze 97 candidaten trokken zich voor of gedurende het examen 7 terug.

Nog hadden zich aangegeven voor het doen van het gedeelteijk examen voor technolog en wel voor het eerste gedeelte 26 candidaten, waarvan zich eveneens voor of gedurende het examen twee terugtrokken en voor het tweede gedeelte 16, waarvan zich één candidaat terugtrok.

Voor de eerste maal wordt dit jaar voor de examens-commissie C een examen in de beginselen van kennis van werktuigen, werkzaamheden en werktuigkundig toekennen afgenomen; de candidaten moeten in dit jaar in het bezit zijn gekomen van het getuigschrift II voor werktuigkundig ingenieur. Tot het afgelopen en van bedoeld examen hebben zich 10 candidaten opgegeven.

De uitslag van de examens voor technolog eerste en tweede gedeelte, van de bouwkundige, scheepsbouwkundige, werktuigkundige en mijnen-ingenuers volgt hieronder.

Examen B art. 60 (technolog):

Gedragd voor het 1ste gedeelte (B 1): M. C. Braat, H. W. Dammers, P. H. Hendriks, C. W. J. Heyer, K. Jonker Czn, F. Kooman, W. C. Knoops, E. de Kruijff, J. G. Maschhaupt, F. A. Meibaum, J. G. Roest, N. J. A. Roldanus, H. J. Scholte, M. Snel, N. L. Schijng, W. O. Tnaauw van Tien, P. W. M. Trap, E. C. Verschoor.

Gedragd voor het 2de gedeelte (B 2): H. J. W. A. A. Bakker, H. C. Barendrecht, H. J. Belinfante, D. J. Bunschoten, M. Hollmann, O. van Iterson Jr., S. C. J. Olivier, J. H. Schepers, B. W. van Edijk Thieme.

Examen C, art. 62 (mijnen-ingenuer):

Gedragd voor art. 62 (bouwk. ingenieur): J. H. W. Leliman.

Voor art. 63 (scheepsbouwk. ingenieur): J. G. S. Schokking.

Voor artikel 64 (werktuigkundig ingenieur): H. F. Adams, A. E. R. Arnold, A. W. van Berkel, J. F. Biemans, A. G. Bosman, Ph. M. Boscher, P. J. C. Brauns, L. Coster van Voorhout, J. M. Goedings, F. L. Haider, A. G. P. Harting, Chr. Hoestad, F. J. Th. van Iterson, G. Kalf, W. L. A. Kemper, J. Q. H. Laumann, F. H. von Lieders, C. F. G. Metzsch, F. W. Röhle von Lillienhors ter Meulen, S. Pick, M. H. Rosers, N. A. Smits, E. F. Suringer, H. G. Tuijssen, F.

G. Unger, S. G. Visser, D. A. Vreedenberg, J. H. D. Wagener.

Voor art. 65, mijnen-ingenuer, P. J. Jansen.

De uitslag van de overige examens, die worden voortgezet, zal vermoedelijk Dinsdag 4 Juli a. s. bekend kunnen gemaakt worden.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

UTRECHT. Donderdag hebben een groot aantal leden der hier gevestigde afdeling van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst een bezoek gebracht aan Nijmegen, waar zij, onder geleide van den heer gemeente-architect J. J. Were, de merkwaardigheden der stad in oogenschouw hebben genomen.

DELFT. De navolgende studenten der Polytechnische School zijn tot hunne praktische vorming gedurende de zomervakanties door den Minister van Waterstaat als buitengewoon opzichter aangesteld, te weten:

W. C. Köhler, bij de havenwerken te Delfzijl;

H. van Beek en Jhr. W. Laman Trip, bij de uitbreiding van de haven- en sluizenwerken te IJmuiden.

J. E. de Crane, bij de voorziening van den kaaimuur langs de spoorweghaven te Fersnoord.

L. Valk, bij het inrichten tot doorgaant van de tweede opening van de brug in den Postweg over het kanaal door Zuid-Beveland.

A. Heybroek, bij het maken van tramweghavens aan het Zijde.

J. B. F. Smits, bij de werken tot voorziening tegen de onderloopsluis van het batimentsluishof der schutsluis te Veere.

J. C. Scharp, bij het maken van het buitenkanaal tusschen de nieuwe schutsluis van het kanaal Engelen-Henriëttevaard en de rivier de Maas.

E. H. M. Uljee, bij de werken van den Roven-Rijn.

W. K. van Oort, " " " " de Waal.

C. W. Koch, " " " " Lek.

L. Doedens, " " " " den IJsel.

J. L. G. Krugers, bij de uitvoering van bezinkingen en herstellingen ten behoeve van de overbrugging van het Hollandsch Diep en bij het uitvoeren van baggerwerk op de Boven-Merwede.

V. J. P. de Blaauw van Kuffeler en J. H. A. Ringeling, bij de werken van de Maas.

W. Meijer Timmerman Thijssen en F. L. Schlingemann bij de werken van den Waterweg langs Rotterdam naar zee.

W. F. de Wilde, bij den bouw van een post- en telegraafgebouw te Moeskrikendam.

H. Cramer, idem te Zandvoort.

H. J. Rossem en R. Schungel, bij den bouw van het directiegebouw der Rijkepostspoorbank te Amsterdam.

K. G. Simons, bij den bouw van een post- en telegraafkantoor te Scheveningen.

Door den Raad van toezicht op de spoorwegwerken zijn geplaatst:

W. F. Buijman, H. A. Honkert en H. P. E. de Vogel, bij den bouw van een spoorwegbrug over den IJsel te Westervoort.

E. P. E. Kriens, bij het aanbrengen van bedekkingen onder de viaduct in de Binnenvroets te Rotterdam.

A. van Linden van den Horst, bij het aanbrengen van nieuwe lange- en dwarsdragers in de brug over de Koningshaven te Rotterdam.

I. J. P. Kleyna, bij de uitbreiding van sporen en wissels te Maastricht.

Nog werd aan 27 studenten, vier namen hieronder volgen, die opgedragen werden tot mijnen-ingenuers, de gelegenheid aangeboden, om een examen in de beginselen van kennis van werktuigen, werkzaamheden en werktuigkundig toekennen afgenomen; de candidaten moeten in dit jaar in het bezit zijn gekomen van het getuigschrift II voor werktuigkundig ingenieur. Tot het afgelopen en van bedoeld examen hebben zich 10 candidaten opgegeven.

De uitslag van de examens voor technolog eerste en tweede gedeelte, van de bouwkundige, scheepsbouwkundige, werktuigkundige en mijnen-ingenuers volgt hieronder.

Examen B art. 60 (technolog):

Gedragd voor het 1ste gedeelte (B 1): M. C. Braat, H. W.

Dammers, P. H. Hendriks, C. W. J. Heyer, K. Jonker Czn,

F. Kooman, W. C. Knoops, E. de Kruijff, J. G. Maschhaupt,

F. A. Meibau, J. G. Roest, N. J. A. Roldanus, H. J.

Scholte, M. Snel, N. L. Schijng, W. O. Tnaauw van Tien,

P. W. M. Trap, E. C. Verschoor.

Gedragd voor het 2de gedeelte (B 2): H. J. W. A. A. Bakker,

H. C. Barendrecht, H. J. Belinfante, D. J. Bunschoten, M.

Hollmann, O. van Iterson Jr., S. C. J. Olivier, J. H. Schepers,

B. W. van Edijk Thieme.

Examen C, art. 62 (mijnen-ingenuer):

Gedragd voor art. 62 (bouwk. ingenieur): J. H. W. Leliman.

Voor art. 63 (scheepsbouwk. ingenieur): J. G. S. Schokking.

Voor artikel 64 (werktuigkundig ingenieur): H. F. Adams,

A. E. R. Arnold, A. W. van Berk, J. F. Biemans, A. G.

Bosman, Ph. M. Boscher, P. J. C. Brauns, L. Coster van

Voorhout, J. M. Goedings, F. L. Haider, A. G. P. Harting,

Chr. Hoestad, F. J. Th. van Iterson, G. Kalf, W. L. A.

Kemper, J. Q. H. Laumann, F. H. von Lieders, C. F. G.

Metzsch, F. W. Röhle von Lillienhors ter Meulen, S. Pick,

M. H. Rosers, N. A. Smits, E. F. Suringer, H. G. Tuijssen, F.

G. Unger, S. G. Visser, D. A. Vreedenberg, J. H. D. Wagener.

Voor art. 65, mijnen-ingenuer, P. J. Jansen.

De uitslag van de overige examens, die worden voortgezet, zal vermoedelijk Dinsdag 4 Juli a. s. bekend kunnen gemaakt worden.

PERSONALIA.

Bij den waterstaat in Nederl.-Indië zijn:

overgeplaatst van de resid. Preanger Regenteschappen naar

de resid. Samarang, de opz. 1e kl. J. A. de Witte; van de resid.

Passeroen naar de resid. Preanger Regenteschappen, de opz. 2e

kl. A. L. F. J. van den Dungen Gronvius; van de resid. Menado

naar de resid. Passeroen, de opz. 2e kl. L. O. Varkaviast; van

het grote Sumatra's Westkust naar de resid. Palimbang, de opz.

2e kl. A. B. Barkay; van de resid. Batavia naar de resid. Pekalongan, ten einde als eersteaanwezend waterstaatsambtenaar op te

treden, de architect 2e kl. J. C. W. F. Bitmarach; van de resid.

Tegal naar de resid. Soerabsaja, de opz. 2e kl. A. H.

Boschard; toegewezen aan den chef des irrigatie-afdeling Serang, met

Koedoes als standplaats, de opz. 2e kl. F. H. Cordesius;

benoemd tot opzichter 2e kl. de tijdelijke opzichters N. A.

Emor en G. A. Berndt; tot hoofdingenieur 2e kl. de ingenieur

2e kl. E. A. C. F. van Esen.

VRAAG.

Tot dieser deed ik finnen toonbanken en spoorbanen voor enige's, hetgeen bij mij dikwijls voorkomt, in het buitenland ver-vaardigen. Wet iemand ook een solied adres in Nederland?

O.

Anvraagden zal de Redactie gauwe ontvangen.

VACANTE BETREKKINGEN.

Bouwkundige op het bureau van een arch. te 's-Gravenhage Adres lett. C. H. Bureau des. (Zie advert. in dit no.)

Bekwaam bouwkundig opzichter voor een werk-buiken Amsterdam. Adres lett. T. Boekh, voorhoed Höcker & Wormer, Amsterdam.

Bouwkundige opzichter-teekenaar, practisch ervaren en bekwaam in het maken van details, bestekken en begrootingen. Adres lett. C. H. Bureau des. (Zie advert. in dit no.)

Bekwaam bouwkundig teekenaar te 's-Gravenhage. Adres lett. W. R. Bureau des. (Zie advert. in dit no.)

Ingenieurs bij den dienst van tracé en materieel der Holl. IJz. Spwmij. in het bezit van het diploma voor werktuigkundig ingenieur. Adres Centraal Administratieb. Dronbak, Amsterdam.

Jongmensch als assistent-teekenaar. Adres Arts and Crafts, Keuterdijk 10, 's-Gravenhage.

DIENSTAANBIEDINGEN.

Dienstaanbiedingen in kleurige vorm worden ten geeste van heren getrouwden toegepast voor meer toegewijde betrekkingen dan voor de overige dienstaanbiedingen. De administratie belast zich niet met de toewijzing der eventueel indienende brieken.

GEORG-MARIËN BERGWERKS- & HÜTTENVEREIN, OSNABRUCK.

210

SPOORWEGMATERIEEL. Rails uit Bessemer staal en dwarsliggers. Wissels compleet met toebehoor. ren. Assen en Wielen. Stalen banden en assen uit Siemens Martinstaal.

Beweert zich bijzonder aan tot levering van gesmeide stukken voor **SCHEEPSMACHINES** en van gegravenen voorwaarden van Bureau Veritas of Duitse Lloyd. **Vertegenwoordiger:** F. W. VAN GENDT JGZ., 26 Schuytstraat 102, 's-Gravenhage, die gaarne tot het geven van nadere inlichtingen bereid is.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den Aten Juli 1899**, des namiddags tea 2 ure (*lokale tijd*), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van :

BESTEK No. 778.

Het maken van een los- en laadplaats, het uitbreiden en wijzigen van sporen en wissels en het uitvoeren van diverse werken op het station WINSCHOTEN.

Begroting f 4700.—.

De besteding geschiedt volgens § 87 van het bestek.

Het bestek ligt van den 24sten Juni 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. H. H. SANDBERG VAN BOELENS te Groningen, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voorzoodem.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 27sten Juni 1899 ten 10 ure voormiddag (*West Europeesche tijd*).

UTRECHT, den 20sten Juni 1899.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaibakvens.

STOOMTIMMER-
HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BULZERD, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare
Houten woonhuizen, Directie-
keeten, Ziekenbarakken en
Tuinkoopsels.

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabriek: GEIJKE DUIMSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlatten,
STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN
Peillijnen, Peillooden, Peilstokken,
PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdozen,
TEEKENBEHOEFTEN
en Optische Instrumenten,
EQUERRES, PRISMA'S enz.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkampstraat 64 b, d, Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

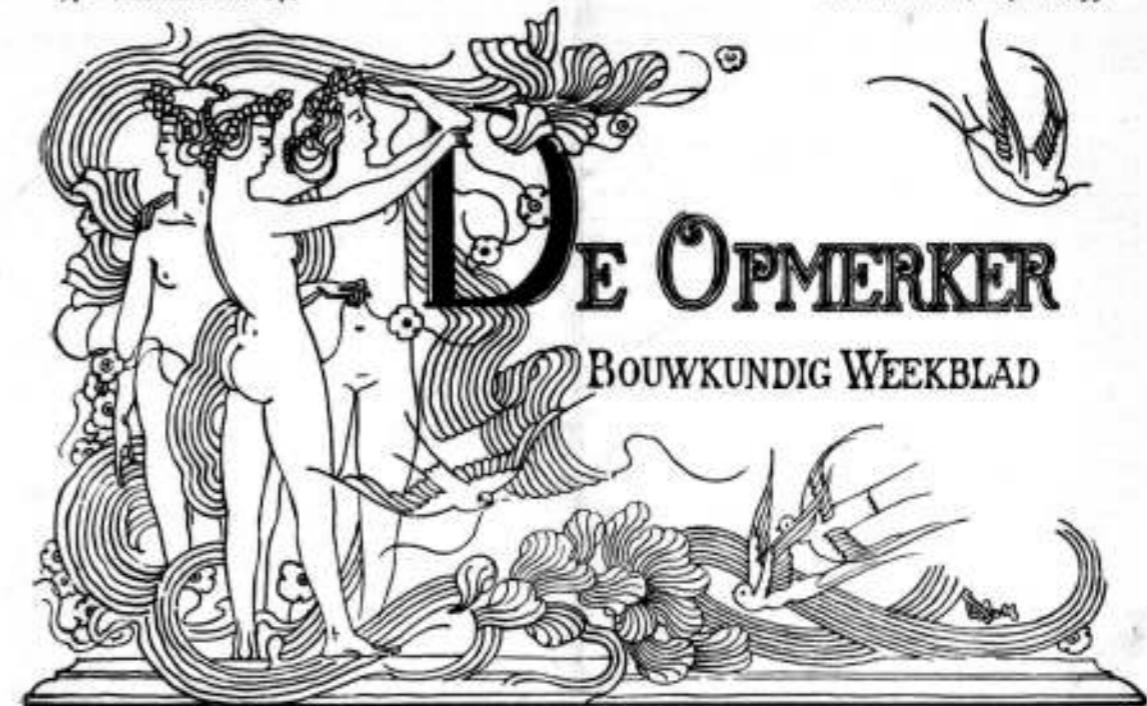
KONINKLIJKE FABRIEK
van
WATERPAS- HOEKMEET-
en ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

14de JAARGANG N°. 27.

ZATERDAG, 8 Juli 1899.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGZ. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Postwagen, met inbegrip van Nederlandisch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet f 0.25, sonder f 0.15.

METSELSPECIEN.

Vele gebouwen uit vroeger tijden werden hersteld zonder dat er, om zoo te zeggen, een haan naar kraaiende. De herstelling van den scheeven toren te Delft heeft, wat de archeologen daarvan ook vinden mogen, althans dit nut gehad, dat zij de aandacht van de geheele bouwkundige wereld van ons vaderland op het edele metselvak en op de wijze van samenstelling der daarbij gebruikelijke specien heeft gevestigd.

Een onzer lezers stelt ons de vraag „welke zijn de eischen, waaraan de specie voor bedoeld geval heeft te voldoen en in hoeverre beantwoorden de voorgeschreven en de voorgestelde specie daaraan?“ Hij wenst van ons een beantwoording dezer vraag, en zou ook „de menigting van den Delftschen genooten-architect, van de door het stadsbestuur geraadpleegde deskundigen, van de heeren Brugom, Van der Kloes, Meyers, Mohr, enz.“ willen kennen.

Wij willen gaarne aan het verzoek van den geachten lezer voldoen. Wij meenen, dat dit het best kan geschieden door een bespreking van wat de heer Van der Kloes in het laatste nummer van „De Ambachtsman“ mededeelt, eerst naar aanleiding van onze artikelen over het onderwerp en dan naar aanleiding van een schrijven des heeren Meyers.

De heer Van der Kloes is over ons laatste opstel slecht te spreken. Hij ziet daarin een poging om hem te krenken. Wij geven hierbij gaarne de verzekering, dat wij deze bedoeling niet hebben gehad. Maar de wijze, waarop de heer Brugom door hem behandeld werd, lokte als van zelf tot een wederwoord.

Nu de heer Van der Kloes zijn gedachten omtrent mortels in het algemeen mededeelt, bestaat er gelegenheid de questie op meer zakelijke wijze dan vroeger te behandelen. Wij wenschen slechts te constateeren,

dat niet wij het persoonlijk element in het debat hebben gebracht.

Vooraf ga nog, dat wij met voldoening in de dagbladen lazen, hoe nu ten slotte toch Portlandcement-specie bij den torenbouw te Delft wordt gebruikt. Wij brengen onze hulde aan het stadsbestuur voor zijn verstandig besluit.

Doch nu ter zake. De heer Van der Kloes begint zijne besprekingen met den gewonen kalkmortel. Hij wijst erop, dat, zul daarmede goed werk gemaakt worden, zeer veel zand dient toegevoegd te worden, een waarheid, aan ieder vakman bekend. Voorheen scheen men van die waarheid minder doordrongen. Bij het slopen van muren, uit de middeleeuwen dagtekenend, bleek het ons verscheiden malen, dat in den mortel volstrekt geen zand was gebruikt. Het sloopen ging zeer gemakkelijk; de kalk vormde platte, harde koeken, die zonder moeite van de steenen loslieten.

Nu hebben wij altijd geneed, dat het toevoegen van zand noodig was, om verbinding tusschen de korrels onderling en de steenen te verkrijgen, zoodat men alleen scherp zand gebrinnen kan. Dat evenwel het zand den mortel poreus maakt wisten wij niet. De heer Van der Kloes zal ons, en velen met ons, verplichten, door mede te delen hoe hij deze poreusheid heeft waargenomen.

De heer Van der Kloes verklaart verder, dat „in geen geval met kalk en zand een behoorlijk hard en vast metselwerk te verkrijgen is“. Ware dit werkelijk zo, dan moest de kalkmortel in den ban gedaan worden.

De ervaringen der praktijk zijn echter anders. Bij het slopen van zeer oude metselwerken ziet men, dat kalkmortel uitstekend wezen kan. Hij werd in de middeleeuwen zoo goed als uitsluitend gebruikt; soms werd er genaaid rode steen (baksteen) aan toege-

voegd, wat de hardheid van den mortel zeer bevoerde. Zulke specie zagen wij, een kleine twintig jaar geleden, toen een oud stuk walmuur aan het Vreeburg te Utrecht gesloopt werd.

Het gebruik van tras was hier te lande vroeger veel minder algemeen, dan men in den regel meent. Pas in de zeventiende eeuw wordt zij hier en daar toegepast en eerst in de achttiende eeuw komt zij overal in zwang. Toch had de kalkmortel daardoor niet afgedaan; het voorbeeld, dat de heer Schelling aan den (lateren) general Krayenhoff ontdekte, bewijst, dat men in het midden der achttiende eeuw met goed succes kalkmortel voor buitenmuren bezigde. En nog in ouzen tijd geschiedt dit vaak, waar de zuinigheid betracht moet worden. Worden muren van goeden steen door bekwaame metselaars in kalkmortel van behoorlijke samenstelling opgetrokken, dan blijken zij aan zeer hoge eischen te kunnen voldoen, ook in de buitenlucht.

Over de Doorniksche waterkalk en de andere, daarmee gelijkkomende kalksoorten, die in Nederland slechts zelden bij het maken van gebouwen gebezigd worden, is de heer Van der Kloes minder uitvoerig. Hij betreurt het, dat deze kalk zoo weinig in trek is. Wij hebben nimmer met waterkalk gewerkt; bij het bezoeken van sommige moderne kerken, waar deze kalk toeassing had gevonden, zagen wij nog al eens doorslaande muren. Wij kunnen natuurlijk niet beoordeelen, of dit enkel aan de kalk of aan de wijze, waarop zij gebezigd werd, moet worden toegeschreven.

Omtrent Portlandcement kan de heer Van der Kloes natuurlijk geen nieuws mededelen, zoo men denkt. Doch wie dat meent vergist zich, want (*pour le besoin de la cause alleen hopen wij*) dit erkend voortreffelijk materiaal wordt gedeclineerd. „In weerwil van zijn hoge hoedanigheden”, zoo heet het, „leent zich het Portlandcement niet bijzonder tot het gebruik voor opgaand metselwerk, doordien het, tenzij in grote hoeveelheid toegevoegd (meer dan 1 op 2½ of 3 zand) een weinig snijdigen mortel oplevert, terwijl vetttere mortels mettertijd krimpen en de voegen losraken. Bovendien is Portlandcementmortel duur en eindelijk is van zijn buitengewone vastheid weinig partij te trekken.”

Al de architecten in ons land, die thans uitsluitend magere Portlandcementmortels bezigen (en hun aantal is reeds zeer aanzienlijk) zullen den heer Van der Kloes bewijzen te over kunnen leveren, dat zijn bezwaren overdreven zijn. Mortels van 1 Portlandcement op 6 zand, met kalkmels aangemaakt, worden door „Nederlandse metselaars, voor wie een mortel 1:3 reeds moeielijk te verwerken is”, dagelijks met succes gebruikt. Ja, zelfs zagen wij onlangs te Bremen met 1 Portlandcement op 10 zand werken, en dat ging uitstekend. Dat zulke mortels snel verharden en dat zij absolut tegen vorst bestand zijn, zal den heer Van der Kloes niet onbekend wezen, ofschoon hij van deze voordeelen niet een enkel woord gewag maakt. En ieder vakman kan narekenen, dat het prijsverschil tusschen zeer magere cementmortel en basterd-trasmortel niet van beteekenis kan zijn, wanneer men, voor alles, uitmuntend werk begeert.

Ten slotte behandelt de heer Van der Kloes de tras. Heeft hij bij het cement slechts voor schaduwelen oog, nu doet hij alles in het helderste licht schijnen. Dat „de meeste mannen van het vak” de mening van den schrijver niet delen, is hem bekend, doch hij ziet hierin slechts „wanbegrippen en verkeerde waarnemingen”.

De eigenlijk gezegde trasspecie, 1 kalk op 1 tras, tot een stijf deeg gekneed, en waarmede al vanouds voortreffelijke waterdichte kelders gemaakt worden, als de werkman zijn vak goed verstaat, is „de oorsprong der wanbegrippen”. Die mortel toch „krimpt na verloop van eenigen tijd door verlies van water”. Had de heer Van der Kloes gelijk, dan zag het er niet onze waterdichte kelders slecht uit. In het bijzonder de zoogenaamde drijvende kelders toch, waarbij men door klei zooveel mogelijk het water belet met de eigenlijke keldermuren in aanraking te komen, moesten dan zoo lek worden als mandjes. De ervaring leert evenwel het tegendeel.

Ook waar in den stand van het grondwater grote verschillen voorkomen, en waar een kelder soms maandenlang geleidelijk boven water staat, om dan plotseling als waterkeering te moeten dienst doen, zou iedere kelder lek moeten zijn, omdat in den drogen tijd de krimp zich zou doen gevoelen. Maar ook daar leert al weder de ervaring het omgekeerde.

Het zal zeker haast nimmer voorkomen, dat iemand bij opbouw 1 kalk op 1 tras gebruikt. Een grootere of kleinere hoeveelheid zand wordt toegevoegd. En voegen met zulk een specie zal nog zeldzamer wezen. Daarom is, wat de heer Van der Kloes omtrent het uitvalen van voegen mededeelt, in het geheel niet zake dienende. Nuttiger ware het geweest, wanneer hij erop gewezen had, waarom zelfs de slapste trasmortels, hetzij dan tot metselen of tot voegen gebezigd, niet tegen vorst bestand zijn.

Wij kunnen ook al weer niet gelooven, dat er veel architecten zijn, die een specie van 3 kalk op 2 tras voor de muren hunne gebouwen voorschrijven. Dat bij zulk een mortel het „uitslaan” zich op bedenkelijke wijze moet vertoonen, gelooven wij gaarne. Doch al weder zouden wij de vraag willen stellen, waarom ook bij slappen basterd-trasmortel die „uitslag” steeds optreedt, ja „het oppervlak der steenen afbrijkt”, zooals de schrijver dit noemt.

Ieder architect, die slappe Portlandcementmortels met zoo goed als geen kalk er dus in, gebruikt, zal waargenomen hebben, dat zich ook dan nog „uitslag” vertoont, ook al is het zuiverste en zachtste waterleidingswater voor de bereiding der specie gebruikt.

Wij hebben wel eens over dezen „uitslag” nagedacht, en kwamen tot de volgende verklaringen.

De steenkolen en turf, waarmede de steenen gehakken worden, bevatten meestentijds zwavel; bij het hakken moeten zich dus zwavelverbindingen vormen, die ten deele in de steenen blijven. Komen die steenen nu daarna in de vochtige lucht, dan vormt zich langzamerhand zwavelzuur. Dikwijls worden de steenen al spoedig na het hakken verwerkt en komt dit zwavelzuur in aanraking met den kalkmortel. Er vormt zich zwavelzure kalk en zwavelzure magnesia, omdat kalk meer of minder magnesia bevat. Zwavelzure kalk lost in water bijna niet op, maar zwavelzure magnesia des te beter. Wordt een muur nu natgerekend, en treedt daarna een tijd droogte in, dan kristalliseert de zwavelzure magnesia en voert zoo de witte aanslag. Het verschijnsel zal zich herhalen, zoo lang de steenen nog enig zwavelzuur bevatten. Ook als de klei, waarvan men steenen bakt, zwavelzure magnesia bevat, kan ten slotte zwavelzure magnesia worden gevormd.

Naar onze mening zouden, om uitslag te voorkomen, slechts die stoffen voor de vervaardiging van steenen en mortel gebruikt mogen worden, die vrij zijn van schadelijke bestanddeelen. Daarom moet nimmer klei voor baksteenfabrikage gebezigd worden, die zóó uit het bosland wordt gegraven, geen zwavel-

houdende brandstoffen moeten worden gebruikt, en ook op het voorkomen van magnesia in kalk, tras of ander bindmiddel moet worden acht gegeven. Dat tras tot sterke uitslag aanleiding moet geven, blijkt wel daaruit, dat zij in den regel 1 à 2 percent magnesia bevat.

Wij zijn het dus volstrekt niet eens met den heer Van der Kloes, dat in opgaand werk „een overmaat van tras nimmer schadelijk kan zijn”. Het „onzijdig poeder” is, door zijn magnesiagehalte, alles behalve onzijdig en bepaald schadelijk.

Kalk en tras, tot mortel vereenvuldigd, moeten altijd „uitslag” veroorzaken, wat door de praktijk bevestigd wordt. Bij Portlandcementmortel komt ook wel enige „uitslag” voor, doch, daar reeds spoedig „een volkomen harde en vaste steenachtige massa” ontstaat, waarvan slechts weinig oplost, kan het kwaad hier niet van beteekenis zijn, en wordt het in den regel veroorzaakt door de, zij het dan ook in geringe hoeveelheid, toegevoegde kalk.

Wij komen nu tot de bespreking van den brief, door den heer Mels Meyers, Mr. metselaar en aannemer, geschreven en door den heer Van der Kloes van aanteekeningen voorzien.

De argumenten, door den heer Meyers tegen den heer Van der Kloes gebruikt, komen vrijwel overeen met die, welke wij in het debat aanvoerden. Zij liggen voor ieder praktisch man aantonds voor de hand. Ten slotte zet de heer Meyers de nadelen, aan het gebruik van tras bij opbouw verbonden, nog eens helder uiteen.

De heer Van der Kloes nu tracht zijn figuur te reden door zijn aanteekeningen, die echter minder ter zake dienende zijn dan men zou mogen verwachten.

Onder de vele honderden beeldhouwwerken, die in 1877 voor den Parijsschen Salon werden aangeboden, was ook een convoidig pleisterbeeld, met een papier er bij, waarop vermeld stond: „Auguste Rodin, geboren te Parijs, leerling van de heeren Barye en Carrié-Bellone, Rue Bretonville 5, „Het Bronstijdperk”, pleisterbeeld”.

De wijze, waarop dit beeld gemodelleerd was, verschilde geheel van die, welke door de meeste beeldhouwers van den tegenwoordigen tijd gevolgd wordt, en gaf zóó geheel de natuur weer, dat de meeste ledern der jury van toelating geloofden, een afgietsel maar het leven voor zich te hebben. Enkele anderen slechts meenden dat, als dit beeld werkelijk gemodelleerd was, het een meesterwerk van den eersten rang mocht heeten. Ten slotte werd het beeld aangenomen, maar in een hoekje achteraf geplaatst.

In de derde aantekening neemt de heer Van der Kloes „zijn draai”, waarbij zegt, dat hij tegen mortel van 3 zand, 1 cement en 1½ kalk geen bezwaar heeft; maar dan bederft hij zijn houding weer door vrij zotte opmerkingen over „het stugge en eigenzinnige volk der metselaars”.

Van weinig vertrouwen in het toezicht, dat op de Openbare Werken van Delft wordt uitgeoefend, spreekt aantekening vier, die weer als pleidooi voor tras wil aangezien worden.

Gelukkig wordt in de vijfde aantekening erkend, dat de geldquestie bij de keuze van mortels voor een Delftsch monument „van zeer ondergeschikt belang” is.

Wij zullen verder niet al de aanteekeningen bespreken. Slechts willen wij nog wijzen op die, welke op laboratoriumproeven betrekking heeft. De heer Meyers beweert, dat die proeven niet met de praktijk gelijkgesteld kunnen worden. De heer Van der Kloes heeft hoge waarde aan wat in een laboratorium kan worden verricht.

De heeren Bruijgom en Meyers worden vervolgens „een paar van de meest onverzettelijke betweters uit het metselaarsgild” genoemd, een hatelijkheid, die heter achterwege gebleven waren. Want velen in den lande

zullen met ons meenen, dat deze heeren het ditmaal beter wisten dan de heer Van der Kloes.

Ten slotte wordt, na een zeer oppervlakkig en niet in allen deele juist historisch overzicht van de mortelbereiding, door den heer Van der Kloes een oratio pro domo gehouden. Hij meent namen te moeten noemen van deskundigen, die bereid zullen zijn omtrent zijn bekwaamheid als mortelkennner getuigenis af te leggen. Men heeft hem veranderlijkheid verweten, zegt hij, en die veranderlijkheid erkennende, verklaart hij: „ik ben niet op eenmaal tot de zekerheid gekomen, waarmee ik thans kan en mag optreden”. Eigen lof onderscheidt zich niet door een aangenamen geur; wij zullen daarom aannemen, dat de heer Van der Kloes geen fijnen geur heeft, en dit tot zijn eigen verontschuldiging doen strekken.

Het deel ons eindelijk genoegen te vernemen, dat de heer Van der Kloes, als Delftsch forens, in geen betrekking staat tot het gemeentebestuur en de gemeentewerken van Delft. Dat hij zich steeds moge weten vrij te houden van den „esprit de clocher”, die zich aan de grenzen der gemeenten niet stoort, is onze opechte wensch.

AUGUSTE RODIN.

Wij hebben, in ons nummer van 13 Juli 1889, het een en ander over den beeldhouwer, wiens naam hierboven staat, medegedeeld. Rodin was toen nog slechts weinig bekend; sedert werden zijn verdiensten meer naar waarde geschat. De tentoonstelling zijner werken te Rotterdam geeft ons aanleiding, nog eens, in eenigszins gewijzigden vorm, enige bijzonderheden omtrent den beeldhouwer hier op te nemen.

Onder de vele honderden beeldhouwwerken, die in 1877 voor den Parijsschen Salon werden aangeboden, was ook een convoidig pleisterbeeld, met een papier er bij, waarop vermeld stond: „Auguste Rodin, geboren te Parijs, leerling van de heeren Barye en Carrié-Bellone, Rue Bretonville 5, „Het Bronstijdperk”, pleisterbeeld”.

De wijze, waarop dit beeld gemodelleerd was, verschilde geheel van die, welke door de meeste beeldhouwers van den tegenwoordigen tijd gevolgd wordt, en gaf zóó geheel de natuur weer, dat de meeste ledern der jury van toelating geloofden, een afgietsel maar het leven voor zich te hebben. Enkele anderen slechts meenden dat, als dit beeld werkelijk gemodelleerd was, het een meesterwerk van den eersten rang mocht heeten.

In de derde aantekening neemt de heer Van der Kloes „zijn draai”, waarbij zegt, dat hij tegen mortel van 3 zand, 1 cement en 1½ kalk geen bezwaar heeft; maar dan bederft hij zijn houding weer door vrij zotte opmerkingen over „het stugge en eigenzinnige volk der metselaars”.

Van weinig vertrouwen in het toezicht, dat op de Openbare Werken van Delft wordt uitgeoefend, spreekt aantekening vier, die weer als pleidooi voor tras wil aangezien worden.

Gelukkig wordt in de vijfde aantekening erkend, dat de geldquestie bij de keuze van mortels voor een Delftsch monument „van zeer ondergeschikt belang” is.

Wij zullen verder niet al de aanteekeningen bespreken. Slechts willen wij nog wijzen op die, welke op laboratoriumproeven betrekking heeft. De heer Meyers beweert, dat die proeven niet met de praktijk gelijkgesteld kunnen worden. De heer Van der Kloes heeft hoge waarde aan wat in een laboratorium kan worden verricht.

De heeren Bruijgom en Meyers worden vervolgens „een paar van de meest onverzettelijke betweters uit het metselaarsgild” genoemd, een hatelijkheid, die heter achterwege gebleven waren. Want velen in den lande

bekostigen konden, kwam hij op veertienjarigen leeftijd in het vaderlijk huis terug. Hij wilde kunstenaar worden, en bezocht daarom de teekenschool, die als „la Petite Ecole" bekend staat en in de Rue de l'Ecole de Médecine te Parijs gevestigd is. Hier bleef hij drie jaren om 's ochtends te tekenen en te boetsen, en zijn middagen al schetsende in het Louvre door te brengen.

Toen Auguste zeventien jaar was, wilden zijn ouders, dat hij in zijn eigen onderhoud zou voorzien, en hij vond een plaats als modelleur in een fabriek van papier-maché. Hij kon nu leven, doch had haast geen tijd meer voor eigen studie. Slechts de vroege morgenuren en de Zondagen kon hij daarvoor besteden.

Hij wilde nu trachten op de Ecole des Beaux Arts geplaatst te worden. De examencommissie wees hem echter tot tweemaal toe af.

Het werk, dat Rodin in zijn fabriek moest verrichten, was alles behalve aangenaam; hij was daar gewoon „ouvrier" en kreeg 2 francs per dag. Toch hield hij zes jaar zulk een bestaan uit. Zijn enige afwisseling bestond in het nu en dan bezoeken van Barye, een beeldhouwer van naam, die hem af en toe les gaf.

Eindelijk gelukte het hem in de Rue de la Reine Blanche een stal te huren, dien hij, zoo goed het ging, tot atelier inrichtte en waar hij een buste begon te maken, die later onder den naam van „de gebroken neus" beroemd werd. Het model was een bedelaar, die het eigenaardig gelaatsgebrek vertoonde. Daarna begon hij aan een „Bacchante", die hem zeer goed voldoed, doch ieder, die het beeld zag, keurde het af. Hij had geen geld, om dit werk in gips over te brengen, en het kleimodel ging natuurlijk verloren.

In 1862 kwam Rodin in dienst van een ornemanist, die hem als onbekwaam omt sloeg. Hij ging naar Marseille en kwam ten slotte in een fabriek van kerkschilderingen te Straatsburg terecht. Hij hield het hier slechts drie maanden uit, doch vond gelegenheid in zijn vrije tijd een zijner beste werken te maken, de vrouwenbuste, die als „la petite Alsacienne" bekend is.

Door bemiddeling van een zijner kennissen werd Rodin opgenomen in het atelier van Carrier-Belleuse, die toen veel figuren voor den handel leverde. Hier bleef hij van 1863 tot 1870. Rodin verdienede nu behoorlijk geld, doch zijn beproevingen waren nog volstrekt niet ten einde. Belleuse, wiens klanten slechts elegante, zoetgemodelleerde beelden konden gebruiken, stond Rodin niet toe, zijn eigen manier van boetsen te volgen. Deze werd dus verplicht, zich denzelfden stijl zonder karakter eigen te maken. In zijn vrije tijd werd Rodin echter meer en meer zichzelf.

In 1864 was de „gebroken neus" voor den Salon geweigerd. Toen de Fransch-Duitsche oorlog uitbrak, vluchte Belleuse naar Brussel. Rodin kwam bij de nationale garde, doch zocht na den vrede zijn ouden patroon te Brussel weer op; hij kreeg plaats in het atelier tegen een loon van vijf en zeventig cents per uur. Belleuse organiseerde een tentoonstelling van werken, op zijn atelier veraardigd; Rodin plaatste voor een winkelraam in de nabijheid eenige zijner eigen schepingen. Hierover was Belleuse zoo verwoed, dat hij Rodin op staanden voet wegjoeg.

Daar stond hij nu, in een vreemd land, met vijf en twintig gulden als zijn geheele bezitting. Hij ontmoette een zekeren Van Rosburgh, een beeldhouwer, die vroeger te Parijs ook voor Belleuse gewerkt had, en die hem voorstelde gemeenschappelijk een atelier op te richten. Van Rosburgh had namelijk de opdracht

gekregen twee groepen en twee karyatiden voor de nieuwe Beurs en voor andere gebouwen uit te voeren. Rodin deed het meeste van het werk.

In 1874 kregen de venooten de opdracht, het gedenkteken te ontwerpen voor Burgemeester Loos te Antwerpen, hetwelk aan iemand was besteld, die van beeldhouwen geen verstand had. De naam van Rodin bleef geheim, doch het werk baarde opzien.

Rodin keerde, nadat de venootschap was ontbonden, naar Brussel terug en vestigde zich in de Rue Sans-Souci, waar hij zijn beeld „het Bronstijdperk" begon. Hij getrouwde zich de grootste ontheringen om geld voor een reis naar Italië te verzamelen, die hij in 1875 ondernam; Michelangelo, maar meer nog Donatello, bewonderde hij daar.

Te Brussel teruggekeerd, werkte hij weer aan zijn beeld voort, dat in het laatst van 1876 gereed kwam, en in 1877 in den Cercle Artistique tentoongesteld werd. Maar het viel niet in den smaak, en werd als een „moulage" beschouwd.

Kort daarop vertrok Rodin naar Parijs, en wij zagen reeds, welk een ongunstige ontvangst ook daar zijn kunstwerk wachtte, Rodin moest weer als werkman dienst nemen, en het was wederom Belleuse, die hem arbeid verschafte. In 1878 werd de „gebroken neus" voor den Salon aangenomen; het werk trok de aandacht en herinnerde aan Donatello, zoals de bewonderaars zeiden.

Die bewonderaars gingen den meester in zijn atelier in de Rue des Fourneaux opzoeken en vonden hem bezig met het maken van zoete beeldjes voor Belleuse. Maar in zijn Ugolino en zijn Johannes de Dooper kon Rodin ook eigen werk laten zien, dat zeer geprezen werd. De buste van het laatste beeld werd zelfs in 1879 op den Salon met een „mention honorable" bedacht.

In ditzelfde jaar werd een der grootste bewonderaars van Rodin Onder-secretaris van Schoone Kunsten. Hij kocht het „Bronstijdperk" voor den Staat aan en bezorgde Rodin een betrekking aan de porseleinfabriek te Sèvres.

Imiddels was in 1880 ook het beeld van Johannes den Dooper gereed gekomen, en ook dit werd door den Staat aangekocht. Een grote bestelling van den Staat volgde nu, een deur voor het Museum van Decoratieve kunst, met taferelen uit Dante's Hel. Deze deur zal in 1900 gereed komen.

Andere vermaarde werken, sinds ontstaan, zijn de „paarden van Nancy", de „burgers van Calais", de „Engel van den oorlog", een standbeeld voor „president Lynch", en het veelbesproken standbeeld van Balzac.

Rodin is een afstammeling van Michel Angelo; het grote, het majestueuze zoekt hij en hij schrijft ook voor het grilige niet terug. Zoals hij modelleert geen enkel hedendaagsch beeldhouwer en juist dit brengt het publiek van de wijs.

Maar de Rotterdamse tentoonstelling zal toch ook velen van de onbetwistbare schoonheid der door Rodin gemaakte werken overtuigen.

DE KURHAUSPIER TE SCHEVENINGEN.

Betreffende den aanleg van een wandelhof in zee nabij het Kurhaus te Scheveningen, waartoe in het voorjaar van 1895 door de maatschappij „Zeebad Scheveningen" aan den Raad een verzoekschrift werd ingediend, hebben Burg. en Weth. thans een uitvoerig voorstel gedaan. Over den aanleg der pier wordt daarin het volgende medegedeeld:

Het hoofd zal volgens de aslijn van het Kurhaus

op het strand aangelegd worden en uit drie delen bestaan:

10. Het eigenlijke hoofd, lang 372 M., van een bruggehoofd uitgaande, dat 16.50 M. over den strandweg uitspringt. De vloer van het hoofd is 8 M. breed en vormt ter halver lengte een platform van 25 M. breedte. Het hoofd eindigt in een groot achthoekig platform van 63 M. bij 63 M., waarop een paviljoen van 36 M. bij 36 M. (met inbegrip van veranda's).

20. Het bruggehoofd, dat 16.50 M. uit den strandmuur over het strand uitspringt, 14.50 M. breed is en verbinding krijgt met den strandweg, ten einde toegang tot het hoofd te verschaffen voor het publiek, dat niet uit het Kurhaus op het hoofd komt.

30. Een verbindingssbrug tusschen het bruggehoofd en het Kurhaus-terras, breed 10 M. en lang 24.64 M., zich bij de aansluiting aan het Kurhaus-terras over een lengte van 18.50 M. verbredende tot 28.42 M.

Aan het einde van het hoofd in zee wordt een aanlegplaats gemaakt ter lengte van 27 en ter breedte van 8 M., voorzien van een dubbel stel platformen, voor hoog en voor laag water, om het aanleggen van stoomboten en schuiten mogelijk te maken.

Volgens de oorspronkelijke teekeningen werd de verbindingssbrug met het Kurhaus-terras boven den verhoogden wandelweg gedragen door een aantal kolommen, op onderlinge afstanden van 4 M. in de breedte en van 4.50 M. en 7 M. in de lengte van de brug. Gewezen op het bezwaar, dat dit samenstel van kolommen ergerlijke ontsiering van de omgeving en daarbij belemmering van het verkeer dreigde op te leveren, heeft de maatschappij gewijzigde teekeningen ingezonden, waarin de volgende oplossing wordt gegeven:

De verhoogde wandelweg aan de zeezijde langs het Kurhaus-terras wordt, van ongeveer tegenover den westelijke vleugel van het Kurhaus af, afgegraven tot het peil van den strandweg, waarmede hij voor het vervolg één geheel zal uitmaken, en aan die zijde door twee trappen in verbinding gebracht met het niet te verlagen gedeelte; aan de oostzijde blijft hij aansluiten aan den verbindingssweg tusschen Gevers-Deynootplein en strandweg. De rijweg wordt dus voor het Kurhaus verbreed tot 22 M. met behoud van het tegenwoordige 8 M. brede trottoir aan de zeezijde, en met verkringing van een 14 M. breed trottoir aan de landzijde.

Op den rijweg worden enige vluchttrottoirs aangelegd.

Aan de binnenzijde langs het landwaartsche trottoir wordt, onder het Kurhaus-terras, een winkelgalerij gebouwd welke in het midden rotondesgewijze ongeveer 8 M. (over een lengte van ongeveer 13.50 M.) op het trottoir wordt uitgebouwd en tot „bierhalle" ingericht.

Deze rotonde draagt voor een gedeelte het zich als een halfcirkelvormige uitbreiding van het Kurhaus-terras voordoende, verbredeel der verbindingssbrug; de uitbreiding, waarop de muziekentent van het Kurhaus wordt geplaatst, steunt overigens op zes of zeven ijzeren draagzuilen, geplaatst op het trottoir.

De verbindingssbrug krijgt dan op den strandweg aan weerszijden vier ijzeren draagzuilen, waarvan één tegen den rijweg op elk der trottoirs en twee op het vluchttrottoir in het midden.

MISVERSTAND.

„De Aannemer" bevat in het laatste nummer een artikel, aan ons opstel „Verblijdend" gewijd. Op gevaar af van weder te mishagen, zullen wij ook ditmaal

die beschouwingen laten voor wat zij zijn. Te eerder merken wij dit te mogen doen, omdat het artikel blijk geeft van een heftigheid, die een kalm debat onmogelijk maakt.

Slechts op een misverstand wilen wij wijzen. Toen wij schreven, dat het hier gold „de vraag of de Aannemersbond al dan niet aansprakelijk gesteld kan worden voor wat door zijn leden bij aanbestedingen wordt verricht", hadden wij niet het oog op „de aannemers, wien het rechtsgeging gold"; wij hebben vroeger duidelijk verklaard, dat „de geheele aannemersbond zich van deze betreurenswaardige affaire niets heeft aan te trekken". Het doet ons genoegen thans te vermennen, dat zomin aanklagers als aangeklaagden leden van den Bond waren.

Maar wij hadden het oog op de „club", of hoe de vereeniging mag heeten, wie handelingen door het Openbaar Ministerie gebrandmerkt werden. Was geen lid dier „club" tevens lid van den Bond? Wij zullen gaarne het antwoord op deze vraag vernemen; mocht het blijken, dat geen Bondslied tevens lid van die „club" geweest is, dan zullen wij niet sarzelen ons ongelijk te erkennen en aan „De Aannemer" de ruimste voldoening te verschaffen.

ANDER RESIDENTIENIEUWS.

In het nummer van het „Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage", dat Dinsdag 4 Juli verscheen, wordt ons antwoord in zake den heer De Stuers besproken.

Noch van dit, noch van het vorig nummer ontvingen wij van de redactie een exemplaar. Had niet een belangstellende ons op de artikelen gewezen, dan waren wij daarvan onkundig gebleven. Toch hadden wij ons laatste nummer aan het „Dagblad" gezonden.

De korte zin van het lange betoog is, „dat wij den inhoud onzer artikelen moeten bewijzen". Wat daardoor verstaan moet worden, is niet duidelijk. Want zelfs al noemden wij man en paard, waartegen natuurlijk bezwaar bestaat, dan zou de redactie van het „Dagblad" zich toch nog niet gewonnen geven.

Het „Dagblad" heeft te bewijzen, op welke gronden het ons van leugen beschuldigt. Het kan al vast beginnen met wereldkundig te maken, wie de persoon geweest is, die de beide artikelen inspioneerde. Men weet dan, welke waarde aan de tegenspraak moet worden gegeven.

De „Dagblad" heeft te bewijzen, op welke gronden

het onzer artikelen moeten bewijzen". Wat daardoor verstaan moet worden, is niet duidelijk. Want zelfs al noemden wij man en paard, waartegen natuurlijk bezwaar bestaat, dan zou de redactie van het „Dagblad" zich toch nog niet gewonnen geven.

— De heer Theo Stang, ingenieur-directeur van de Duinwaterleiding dorpen gemeente, heeft den 1 Juli onder grote belangstelling den dag herdacht, waarop hij vóór 25 jaren is benoemd tot directeur van dit openbaar werk. De heer Stang werd uitgezoodig in de vergadering van burgemeester en wethouders te Scheveningen en vervan daar in de vleminde bewoordingen welko voldoening het aan 't Gemeentebestuur verschafte hem te kunnen genieten.

De heer Stang werd door het Gemeentebestuur de gouden medaille van verdiensten aangeboden en bij deze hulde sloot zich de wethouder van publieke werken, de heer Bevers, aan.

Bij zijn komst aan de bureaus der waterleiding werd de jubilaris verrast door de koerige wijze waarop zijn kamer was versierd, terwijl de ambtenaren hun chef aldus hun gelukwensen en achtig kwamen betuigen. Als souvenirs van de ambtenaren werd den heer Stang een schrijftafel met bureaustoel aangeboden, terwijl het personeel hem verraste met een bronzen beeld en twee vaasen.

B. en W. hebben den Raad meegedeeld, dat de heer Th. Stang 1 Juli den dag heeft herdacht, waarop hij 25 jaren geleden directeur aan de Duitswaterleiding werd. Zij vertreuenen, dat ook de Directeur van zijns zijde den jubilaris een blijk van waardering zal wenschen te geven en stellen voor, hem een verhoging van wedde met f 500 per jaar toe te kennen, gerekend in te gaan dan 1 derzer, welke verhoging uitbreidend strekt voor den tegenwoordigen titularis.

AMSTERDAM. In een derzer dagen gehouden vergadering van de Vereeniging tot veredeling van het Ambacht is tot lid van het hoofdcomité benoemd de heer P. Verloren van Thesnæs, te Utrecht.

De Voorzitter, Dr. P. J. H. Cuypers, deelde mede, dat de Regering waarschijnlijk bereid zou worden gevonden een subsidie voore te stellen voor het openen van de gelegenheid tot het afleggen van proeven van bekwaamheid. Derhalve moet het bestuur, dat men die gelegenheid zal kunnen openstellen te Utrecht in de maand Februari 1900.

Mr. H. Smeenge liet uitkomen, dat met deze zaak grote uitgaven gemoed zijn, daer men de deelnemers aan het examen reker vergoeding zou moeten geven voor dat tij, aan het vervaardigen van het proefstuk te besteden en voor andere te lijden schade. Ook omdat het rijkssubsidie niet groot zal zijn, moet het aantal deelnemers beperkt worden. Voor hen, die toegelaten zullen worden, is die toelating op zichzelf dus reeds als een onderschelding te beschouwen; in de oproeping tot het afleggen van proeven zal hierop de aandscht worden gevestigd.

Een tweede opmerking van Mr. H. Smeenge leidde tot het verzoek aan de technische commissie om een proefstuk uit te brengt, tot vaststelling van de af te leggen proeven, opdat deze doelstelling in tegelykertijd een walg mogeley mogelijkheid zullen zijn.

De Vergadering hield zich nog eenigen tijd bezig met bespreken van de voorbereiding van het examen.

Vrijdagavond is de voordracht verschoven, waarop B. en W. den Raad voorstellen tot directeur van het gemeentelijk elektrisch bedrijf te benoemen den heer N. W. Reising, electrotechnisch ingenieur, ouder-directeur der fabrieken voor gas en elektriciteit te Rotterdam, op een jaarwille van f 6000 tot f 8000.

Volgens *Het Centrum* heeft de heer Jos. Cuypers, civiel ingenieur en architect te Amsterdam, bedaakt voor het ander, mal hem aangeboden professoraat in de middelsteunende bouwkunde, dat zou worden opgericht aan de Polytechnische School.

Evens vorige jaren heeft de Vereeniging tot bevordering van Beeldende Kunsten ook thans weer een prospectus der promis uitgave 1899; de premie-uitgave zal dit jaar bestaan in een plaatwerk, inhoudende 12 reproducties naar kunstwerken, herstaande in de verzameling van Jhr. Mr. H. A. Stengenbach van Duiverevoerde, te 's-Gravenhage. De jaarlijksche contributie bedraagt slechts 15, waaraan men, behalve genoemd plaatwerk, ook kan los in de verdeling van kunstwerken ontvangt. Tot verkrijging van het lidmaatschap kan men zich overtuigen tot een der correspondenten of tot den secretaris van "Arti et Amicitiae", te Amsterdam.

ROTTERDAM. In de alhier gehouden vergadering der "Vereeniging van Gasfabrikanten" is den heer A. Brunnissen Troost, die 40 jaren directeur was der gasfabriek te Soest, het eer-lidmaatschap aangeboden.

Tot Voorzitter werd gekozen de heer Kramer, te Rotterdam, tot secretaris de heer Doestburgh, te Leiden, en tot bestuurslid de heer Blek, te Middelburg.

De vereniging tel 175 gewone en 64 baltungsgewone leden.

Naar men vernemt, heeft de heer A. W. Rossing, onderdirecteur der fabrieken voor gas en elektriciteit alhier, bij B. en W. zijn ontslag aangevraagd tegen 1 Augustus, in verband met zijn toename tot directeur van het gemeentelijk electrotechnisch bedrijf te Amsterdam.

HOEK VAN HOLLAND. De bouwterreinen, die Vrijdag 6 deser ter grootte van ongeveer 8 haekare door den Staat in publieke veiling gebracht werden, hebben f 62,225 opgebracht.

HAARLEM. In de school voor konstenaarsheid zal de tentoonstelling der tekeningen, schilderwerken en werkstukken, verzaagd door de leerlingen, van 9 tot 17 Juli geopend zijn.

DEVENTER. De Standhouwer beheert de statuten van de Naamlose Vereeniging "Deventer Gresandenholzen- en terracottafabriek". Voor de eerste maal zijn benoemd: tot directeur de heer J. C. F. Lassillard, en tot commissaris den heer A. K. P. F. K. van Hasselt en J. K. Huyzinga, commissaris in effecten te Amsterdam.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: overgeplaatst van het govt. Sumatra's Westkust naar de res. Semarang, de architecte 2e kl. A. Legerse; van de res. Krawang naar het govt. Sumatra's Westkust, de opzichter 1e kl. J. C. Dakker; van de res. Lampongse districten naar de res. Krawang, ten einde als verstaanwezend waterstaatsambtenaar op te treden, de opzichter 2e kl. H. van der Sande;

geplaatst in de res. Manado, de benoemde opzichter 2e kl. B. C. Kuiter; in de res. Pekalongan, de benoemde opzichter 2e kl.

J. A. Kleian; in de res. Batavia, de benoemde opzichter 2e kl. G. A. Berends; toegeweerd aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de irrigatie-opnames in Nosed-Tegal, de benoemde opzichter 2e kl. N. A. Emor.

In Nederl.-Indië is: verleend wegens langdurigen dienst, een jaar verlof naar Europa, aan den bouwkundigen ambtenaar 1e kl. bij den aankond van staatspoorwegen J. P. J. H. Alsdorf;

overgeplaatst bij den dienst van het mijnwezen van Batavia naar Munot, de ingenieur 2e kl. bij dien dienst E. Middelberg.

Van de 10 candidaten, die zich te Semarang hadden aangesloten voor het examen van opzichter van den waterstaat, slaagden er 10.

To Soearaja slaagden in hetzelfde examen de heeren Mariow, Gerrits, Leeuwenburg, Rennkar, De Schoemaker, Wolff, Vosmels en Losser.

Bij kon. besluit is de heer D. H. Havelaar, laaste ingenieur rekenreken vergoeding zou moeten geven voor dat tij, aan het vervaardigen van het proefstuk te besteden en voor andere te lijden schade. Ook omdat het rijkssubsidie niet groot zal zijn, moet het aantal deelnemers beperkt worden. Voor hen, die toegelaten zullen worden, is die toelating op zichzelf dus reeds als een onderschelding te beschouwen; in de oproeping tot het afleggen van proeven zal hierop de aandscht worden gevestigd.

Een tweede opmerking van Mr. H. Smeenge leidde tot het verzoek aan de technische commissie om een proefstuk uit te brengt, tot vaststelling van de af te leggen proeven, opdat deze doelstelling in tegelykertijd een walg mogeley mogelijkheid zullen zijn.

De Vergadering hield zich nog eenigen tijd bezig met bespreken van de voorbereiding van het examen.

Vrijdagavond is de voordracht verschoven, waarop B. en W.

den Raad voorstellen tot directeur van het gemeentelijk elektrisch bedrijf te benoemen den heer N. W. Reising, electrotechnisch ingenieur, ouder-directeur der fabrieken voor gas en elektriciteit te Rotterdam, op een jaarwille van f 6000 tot f 8000.

Volgens *Het Centrum* heeft de heer Jos. Cuypers, civiel ingenieur en architect te Amsterdam, bedaakt voor het ander, mal hem aangeboden professoraat in de middelsteunende bouwkunde, dat zou worden opgericht aan de Polytechnische School.

Evens vorige jaren heeft de Vereeniging tot bevordering van Beeldende Kunsten ook thans weer een prospectus der promis uitgave 1899; de premie-uitgave zal dit jaar bestaan in een plaatwerk, inhoudende 12 reproducties naar kunstwerken, herstaande in de verzameling van Jhr. Mr. H. A. Stengenbach van Duiverevoerde, te 's-Gravenhage. De jaarlijksche contributie bedraagt slechts 15, waaraan men, behalve genoemd plaatwerk, ook kan los in de verdeling van kunstwerken ontvangt. Tot verkrijging van het lidmaatschap kan men zich overtuigen tot een der correspondenten of tot den secretaris van "Arti et Amicitiae", te Amsterdam.

De vereniging tel 175 gewone en 64 baltungsgewone leden.

Naar men vernemt, heeft de heer A. W. Rossing, onder-

directeur der fabrieken voor gas en elektriciteit alhier, bij B. en W. zijn ontslag aangevraagd tegen 1 Augustus, in verband met zijn toename tot directeur van het gemeentelijk electrotechnisch bedrijf te Amsterdam.

HOK VAN HOLLAND. De bouwterreinen, die Vrijdag 6 deser ter grootte van ongeveer 8 haekare door den Staat in publieke veiling gebracht werden, hebben f 62,225 opgebracht.

HAARLEM. In de school voor konstenaarsheid zal de tentoonstelling der tekeningen, schilderwerken en werkstukken, verzaagd door de leerlingen, van 9 tot 17 Juli geopend zijn.

DEVENTER. De Standhouwer beheert de statuten van de Naam-

lose Vereeniging "Deventer Gresandenholzen- en terracotta-

fabriek". Voor de eerste maal zijn benoemd: tot directeur de heer J. C. F. Lassillard, en tot commissaris den heer A. K. P. F. K. van Hasselt en J. K. Huyzinga, commissaris in effecten te Amsterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in holspalten zullen worden ten gevolge van beperkingen teveel voor jaar niet achtervolgend mogen bestaan opgenomen. De administratieve belast is niet de toezending der vereiste inkomen briefen.)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

structiewerken, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gauw geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand. (1)

Bouwkundig tekenaar, goed bekend met details en con-

GASMOTOR
TE KOOP aangeboden.
1½ jaar gebruikt.
Merk GROSSLEY—OTTO.
9 PAARDEKRACHT.
Te betrachten: LIPS — Dordrecht.

Openbare AANBESTEDING.

HET BESTUUR van het Waterschap St. ANNALAND zal trachten,

aan te besteden:

op **ZATERDAG 20 JULI 1890**,
des voormiddags te elf ure, op het
Gemeentehuis te St. ANNALAND:

**Het maken van nieuwe en
het herstellen van oude
steenglooiing, alsmede
het maken van Dijkaver-
beteringen aan de Water-
keering van boven-
noemd Waterschap.**

Aanwijzing geschiedt **Zonder-
dag 13 Juli** vooruren, van 10—12
uur.

Inlichtingen geeft de Waterbouw-
kundige Ambtenaar W. A. DORMAAR,
te St. Annaland.

Bestekken zijn te verkrijgen bij den
Boekhandelaar J. M. C. POT, te Tholen,
tegen betaling van **50 cent**.

De inschrijvingsbiljetten kunnen op
den dag der aanbesteding tot 11 uur
bij den Ontvanger-Griffier worden
ingeleverd.

St. ANNALAND, 8 Juli 1890.

Het Bestuur van het Waterschap
St. ANNALAND,
A. J. BIERENS JR., Dijkgraaf.
J. POLDerman, Gata-Griffier.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU-
DERS van Vlaardingen, zullen op
ZATERDAG den 15 JULI 1890,
des samendags ten één ure, bij enkele
inschrijving, ten RAADHUIZE, in
het openbaar **AANBESTEDEN**:

**De levering van 380.000
stukken straatkilometers van
den Waalvorm ten be-
hoeve van het Gemeentewer-
ken van Vlaardingen,
gedurende het dienstjaar
1890.**

BESTEK en VOORWAARDEN voor
dese levering liggen ter lezing op de
Gemeente-Secretarie, alwaar tevens ge-
drukte exemplaren, tegen betaling van
25 cent per stuk, verkrijgbaar zijn
Vlaardingen, 8 Juli 1890.

Burgemeester en Wethouders
van Vlaardingen,
R. A. VERPLOEGH CHASSE

De Secretaris,
J. VAN SCHRAVENDIJK.

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.

Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS.
Agenten te Rotterdam de Heere LAURENS & Co., Raadhuisstraat No. 73.
Directie te Valkenburg de Heer SENFF.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkooiker-
straat 64 b. jd. Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

ROLLUIKEN

TAN Houf en van staaf, in verschillende
constructies. Prijscouranten en in-
lichtingen over aanvraag gratis bij
W. H. H. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TREKKENAARS, enz.

Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

AANBESTEDING.

**TATTERSALL & HOLDSWORTH,
ENSCHÈDE.**

Globe, Works en Stores.

Aanleg van Centrale verwarming in
SERRES, BROEKASSEN, PARTICU-
LIERE en OPENBARE GEBOUWEN enz.
HANDEL in Wand- en Muur tegels,
Asphalt, Schoorsteenmantels, Vlauren.

**Het maken van gebouwen ten
behoeve van het „ROODE
KRUIS” te 's-Gravenhage.**

Bestek en teekeningen zijn à **f 3**
per stel verkrijgbaar ten Kantore van
den Architect, uitsluitend des morgens
van 10 tot 12 uur.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat **37.**
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Ter drekkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland”.

De OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmeker, 2de Schutterstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het buitenland
f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Postunie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

JOHANNES WILHELMUS BOERBOOMS.

Op den 8en Juli jl. overleed te Scheveningen, waar
hij herstel zocht voor zijne geschochte gezondheid,
plotseling de architect Johannes Wilhelmus Boer-
booms, geboren te Arnhem 7 November 1849 en sedert
een twintigtal jaren aldaar als zoodanig gevestigd.

Boerbooms genoot zijn opleiding eerst praktisch bij
wijlen zijn vader, die te Arnhem een welbekenden
timmerwinkel dreef en kreeg teekenen van den te
Arnhem goed bekenden, doch ook reeds sedert lang
overleden Kleijn. Nadat hij het vak alsoo degelijk
had beoefend, kwam hij onder leiding van Dr. Cuy-
pers, wiens trouwe volgeling hij is geworden.

Onder diens leiding was hij belast met de uitvoering
van een kerk en klooster voor de Paters Franciscanen
te Brussel en de Carmelietenkerk.

Na vele jaren den grooten meester te hebben ge-
diend, vestigde hij zich in zijn geboorteplaats, waar
vele werken in de stad en den omtrek getuigen van
zijn ernstig streven. Hij stierf te midden van zijn
drukte werkzaamheden, gewerkt hebbende zolang het
voor hem dag was.

Boerbooms, een zeer eenvoudig man, had een
gewone, niet academische opleiding genoten, doch
had zijn vak boven alles lief. Hij was een ijverig
apostel van de leer van Viollet-le-Duc en is deze
trots gebleven in al zijn werken, zoowel in de vele
kerken als in de meer profane bouwwerken, die hij
heeft ontworpen en uitgevoerd.

Elk onderwerp, hem gegeven, bestudeerde hij met
liefde en toewijding tot in de kleinste details, en met
den praktischen blik, hem eigen, werden de details
serieus verzorgd.

Hij was in de eerste plaats architect in den waren
zin van het woord, en hoewel hij niet den omgang
van collega's zocht, zal Boerbooms' naam toch bij
allen met weemoed in herinnering blijven, als die van

een kundig en ernstig man, die midden uit een schoone roeping is weggerukt. Zijn treurende weduwe en zijn vier kinderen, allen nog zeer jong, zullen den trouwen echtgenoot en den zorgzamen huisvader noode missen.

Onder de vele werken, die zijn naam in ere zullen houden, behoren o. a.: Een rectoraat te Almelo, de R. K. kerk te Velp, bijzondere R. K. school in de St. Jansstraat te Arnhem, openbare scholen te Elst en te Loo. De verbouwing van Insula Dei te Arnhem, de restauratie van de R. K. kerken te Groessen en te Weld, de R. K. begraafplaats te Sneek. R. K. kerken te Goor, Vilsteren, Apeldoorn en Zieuwent.

Voorts het schoone St. Elisabeths-gasthuis te Arnhem, waarvan het geheele plan is ontworpen, doch nog niet geheel uitgevoerd, de restauratie van de Herv. kerken te Rheden en te Aalten; de sociëteit St. Jan, de pastorie en de St. Janskirk te Arnhem, een korenpakhus op de Korenmarkt, een bijzondere school (R. K.), thans in aanbouw, op den Sonsbeek-singel, de verbouwing van het kasteel „Enghuijzen” te Zevenaar.

Sedert enige jaren was Boerbooms door de commissie voor het herstel der Eusebius-kerk belast met de restauratie, die voor een deel onder zijn bekwaame leiding is gereed gekomen en over welker toekomstige voltoosing hij menigmaal met liefde sprak.

Uit al zijne werken, 't zij religieus of profaan, kan men, wegens hun Gothisch karakter, Boerbooms' richting dadelijk kennen.

Een hogelbloem of Gothic bladconsole wist hij zowel aan een profaan bouwwerk als aan een meer stichtelijk gebouw tot haar recht te doen komen en geen moderne kunstopvatting deed hem van zijn eens aangenomen richting afwijken.

Hoewel velen in opvatting met Boerbooms verschillen, respecteerde ieder in hem den eerlijken collega.

Zijne asche ruste in vrede.
A. R. FREEM.
Arnhem, 11 Juli.

TEXEL.

Slechts betrekkelijk weinig bewoners van Nederland komen op het eiland Texel. De tocht van Amsterdam naar Den Helder is, sinds tusschen deze beide plaatsen niet veel verkeer meer bestaat, door de bommelstreinen er niet aangenamer op geworden. Daarenboven zien velen tegen de zeereis op. Maar als men fraai weder treft, is er voor zeeziekte geen nood.

De boot vertrekt aan de oostzijde van Den Helder, waar langs het „Nieuwe Diep” de marine-establissementen van Willemsoord zich bevinden. Dreigend heft het fort aan de overzijde zijn gepantserden koepel omhoog; alsof het niet veel verwachting had van wat op het Huis ten Bosch zal worden overeengekomen.

Als de stoomboot zich in beweging zet, ziet men weldra Den Helder, achter zijn hogen dijk half verscholen, uit zee oprijzen. Aan de westzijde maakt de vuurtoren van Kijkduin den indruk van een reusachtigen fabrieksschoorsteen. Het is stil op Texelstrom. De tijd is reeds lang achter ons, dat het hier van schepen grimmelde, die op den oostenwind wachten om te kunnen uitzeilen. Slechts twee pantserschepen, die onder stoom beproefd worden, geven enige levendigheid aan het tafareel.

Langzamerhand wordt Texel duidelijker zichtbaar; het dorp Oude Schild vertoont zich en de boot bereikt den nauwen havenmond, oostelijk van dit dorp gelegen. Wij gaan aan land.

Oude Schild, een lang dorp achter den dijk ge-

bouwd, herinnert aan andere plaatsen van Noord-Holland. De huizen hebben allen puntgevels, die, tegen het doorslaan bij nu weer, van hoven beplankt zijn. Al het houtwerk is keurig groen geverfd, en hier en daar heeft het metselwerk der gevels duchtig met de witkwast kennis gemaakt. Zoo ontstond een kleuring tafareel, dat verdiende door een talentvol schilder op doek of papier te worden gebracht. De rode pannen, de grijsblauwe lucht, het groen van gras en boom, de fijne schakeeringen van het water der plassen, die zich achter het dorp uitstrekken, dit alles werkt harmonisch samen.

Van belangwekkende bouwkunst ziet men aanvankelijk weinig. Slechts één der gevels is met den Hollandschen leeuw in krachtig relief versierd. Het logement „de Zeven Provincien”, waar De Ruyter en Cornelis Tromp zoo dikwijls verstoedden, als hun vloten door tegenwind niet konden uitzeilen, is in 1897 gesloopt en vervangen door een modern gebouw.

Een weinig het land in ligt de Hervormde kerk, een gebouw van 1650, zoals een cartouche in den oostelijke gevel aantoont. In 1740 werd, aan de noordzijde, een beuk bijgebouwd, doch zowel wat de 17e als de 18e eeuw hebben gemaakt, is hoogst eenvoudig. De 19e eeuw zorgde voor het witten der gevels; juist toen wij de kerk bezochten, waren enige oude visschers bezig, het witwerk op te frischen. Oude Schild is een visschersplaats.

Bij het klimmen in het houten torentje, aan de westzijde op het dak der kerk gebouwd, bleek het talrijke duiven, en een kleine klok, in 1782 door Pieter Seest te Amsterdam gegoten, te bevatten.

Het interieur der kerk, met zijn helder gewitte wanden en zijn houten gewelf, is niet onaardig. Een predikstoel van ± 1670, met bijzonder karakteristiek snijwerk, waarbij noch allerlei schepen, noch het wapen van Texel, een anker met twee klimmende leeuwen, vergeten zijn, is een uitmuntend staaltje van 17e-eeuwse kunstnijverheid.

In het bijzonder echter het koperwerk, keurig gesluind, trekt de aandacht. Wel is het oude doopbek niet meer aanwezig en zijn ook de vroegere banken verwijderd, maar de doopbekboog, met het wapen van Cornelis Tromp en het jaartal 1683, toont nog de bekwaamheid der toenmalige geelgieters. De beide kaarskrullen zijn ook met wapenschilden versierd; één, met het wapen van De Ruyter, draagt het jaartal 1677, de andere heeft het wapen van Cornelis Tromp en het jaartal 1678. De visschers meenen, dat De Ruyter de eerste kroon vereerd heeft, doch daar zijn jaar na zijn sneuvelen werd opgehangen, schijnt het geld uit zijn nalatenschap te zijn gekomen.

Ook in de achttende eeuw kreeg de kerk nog koperwerk ten geschenke, als wandarmen, predikstoel, lezenaar, voorzangerslezenaar, enz. In 1651, den 14n Juli, gaf „Schipper Richard Robberts van Glasko, woonachtig tot Saendam”, aan de kerk, die toen pas klaar was gekomen, een bord met de tien geboden ten geschenke. Hij deed op dit door H. Bonn meesterlijk gepenseerde paneel ook het vers uit den 1071 psalm aanbrengen: „Die met Schepen ter See afvaaren, handel doende op grote wateren, sien de werken des Heeren en sijne wonderwerken inde diepte”, wat ongetwijfeld toepasselijk mag heeten. Op dit bord hebben de blikken van Tromp en De Ruyter zeker dikwijls gerust, als zij zaten onder het gehoor van Do. Anthonius Danburg, wiens nagedachteus door een opschriftbord in ere gehouden wordt. Maar op het oogenblik hangt dit bord niet meer in de kerk, doch is geborgen in een loodsje dicht bij, waar ook de dorpslijkwagen een onderkomen vond. Toen de

predikant den 11n Juni 1681 stierf „die in dees Tempel aan Gods volck van 't heying Woort was d' eerste Tolck”, had hij „lofyck een en dertig Jaer” zijn ambt bekleed. Men zou goed doen, dit bord weer in de kerk een plaats te geven. Dan konden ook de borden, gewijd aan „Kornelius Lenz, den Tweeden Gods gezant”, in 1720 ontslapen, en aan het vergrooten van de kerk, weer in ere hersteld worden. Gelukkig liet men twee 18e-eeuwse wapenborden op hun oude plaats.

Zerken bevat de kerk haast niet. Onder een ligt de „WelEdele Maniafie Heer Andreas Coenraad Kullenkamp, in leven Capitain van de Burgerij op Paramaribo in de Colome van Suriname”, die in 1761 op zee overleed. Een andere dekt het stoffelijke overschat van Jan Godfried Ulbregt, die in 1758 het tijdelijke met het eeuwige verwisselde na „op Texel mijnheer Commissaris en Comis ter Ree” geweest te zijn.

Wij verlaten nu het dorp aan de westzijde en volgen, langs de R. K. kerk, den dijk, om weldra landwaarts te gaan, en de Texelsche natuur te leren kennen.

Overal zien wij schapen, thans geschoren, in tamelijk schrale weiden, die door dijkjes van elkanader gescheiden zijn. Weldra gaat de weg een heuvel op, die door een bosch bekroond is. Het landschap doet hier aan België of aan Engeland denken. In het zuidwesten zien wij Den Hoorn liggen; meer voor ons, gelijk in het groen, Den Burg, de hoofdplaats van het eiland.

Ter zijde ligt een fort, in 1572 aangelegd, en in 1812 op last van Napoleon verbeterd. Het dient om een landing te beletten, doch wordt niet onderhouden, sinds de verdedigingswerken aan de zijde van Den Helder versterkt zijn.

Van den heuvel geniet men een fraai panorama, dat niemand zeker op Texel zou gezocht hebben. De weg daalt nu naar Den Burg, dus genoemd naar den burcht, die daar door de Romeinen gebouwd werd. Men kan in den plattegrond van het dorp nog duidelijk de Romeinsche stichting herkennen. De straten lopen rond om een ruimte, waar thans de Hervormde kerk en het park liggen, maar waar zich oorspronkelijk de Romeinsche versterking bevonden moet hebben.

Het dorp Den Burg maakt een allerliefste indruk. De intzen zijn keurig onderhouden, en overal geven boom een aangename schaduw. Aan een pleintje, dat met zware linden prijkt, staan de logementen „Texel”, „de Zwaan”, „de Oranjeboom” en „de Lindeboom”. In het laatste namen wij onzen intrek en hebben er de aangenaamste herinneringen van bewaard.

De kerk van Den Burg was voorheen aan den H. Johannes den Dooper gewijd; zij bevatte ook altaren, als wier patroons de HH. Anna en Jacobus genoemd werden. De middeneeuwsche stichting is nog vrij wel bewaard. Het koor is iets smaller dan het schip en eindigt rechthoekig. Deze plattegrondvorm, die in Engeland veelvuldig voorkomt, is hier-te-lande betrekkelijk zeldzaam. De oostelijke gevel heeft steunberen en in den top een nis, die den spitsboog vertoont.

In hoofdaak 15e-eeuwsch, is het gebouw grootendeels van gebakken steen opgetrokken. De toren staat in de kerk, en wordt daar door twee zware zuilen gedragen. Het torenfront is het rijkste gedecoreerde van de geheele architectuur. De rode baksteen wordt hier door handen van gele klinkers, die een ongemeen groot formaat hebben, afgewisseld. Ook fragmenten van traceeringen, een nis, hooggalerijen en fialen blijven bewaard.

Vermoedelijk hebben de oorspronkelijke bouwmeesters de bedoeling gehad de bovenste verdiepingen van den toren achtkant te maken. Hun plan kwam echter niet tot uitvoering, doch men zette den toren vierkant voort. In 1604 werd hij van een gemetselde spits voorzien, die, in kalkmortel gemetseld, den tand des tijds uitstekend heeft weerstaan.

De beukken der kerk worden gescheiden door slanke zuilen, met achtkante basementen en lijstkapiteelen. De gewelven zijn van hout. In 1649 goot Coenraad Splinter te Enkhuizen de torenklok.

Van het kerkmeubilair, dat aanvankelijk aanwezig was, is slechts zeer weinig overgebleven. In de halft dezer eeuw is een dier smakeloze betimmeringen aangebracht, zoals men ze helast maar al te veel gemaakt heeft. Slechts de kaarskronen en de lezenaars, in 1668 door „den heer Captn. Roetering” geschonken, en het orgel uit het laatst der vorige eeuw behielden men. Tot voor korten tijd waren ook de wapenborden nog op een zolder geborgen. Zij zijn echter sedert aan een Haagsch handelaar in ondienst verkocht.

Tal van zerken bevinden zich in de kerk. Predikanten, „kastelein” van Eierland, andere waardigheidstekleders en ook heel wat zeevervarenden vonden hier hun laatste rustplaats. Het lijk van „Heer De Wild”, die te Helvoetsluis verdronk, dreef vier maanden rond, eer het op Texel aanspoelde en „gaaf” in Den Burg werd bijgezet. De huisvrouw van Barent van Neck werd in 1611 met haar dochters „Wijntje en Trijnje” begraven. Is hier een grappenmaker aan den gang geweest? Misschien hadden Wijntje en Trijnje toen nog niet de betekenis van thans.

Zuidelijk van de kerk stond vroeger het klooster, dat door nonnen bewoond werd, en een kapel bezat, aan de H. Agnes gewijd. De voormalige kloostertuin is thans een fraaieloumeerde wandelpaats; waar eens de gebouwen stonden, vindt men nu het weeshuis, dat echter grootendeels modern is, zoodat van de zeventiende eeuw slechts enige ankers met 1641 en een paar karbels spreken.

Ada van Holland, wij weten dit uit de vaderlandsche geschiedenis, werd in 1211 door haar oom Willem I naar Texel verbannt. Het was altijd een voldoening, als wij „Dirk de eerste” en al de verdere Dirken en Florissen opgedreund hadden, en aan „Ada” kwamen. Zij vormde een rustpunt voor ons vermoeid gehangen. Helaas, wij kunnen de graven van het Hollandse huis niet meer opzeggen! En wij leven nog.

Men is het er niet over eens, waar de ongelukkige gravin opgesloten was. Sommigen meenent op het kasteel, dat stond, waar nu het logement „Texel” zich bevindt. Anderen zien in het voormalig klooster de bewaarplaats.

Een werkelijk, het weeshuis bevat nog een geschilderd portret der gravin, met het bischrift „Ada” en MCCIII. Maar het paneel heeft geen zoo hoge oordheid; het moet omstreeks 1650 gemaakt zijn. De schilder, nog volstrekt geen archeoloog, gaf de gravin een fantasie-costuum, dat aanstands haar herkomst verraat.

Versciedene andere schilderijen zijn nog in het weeshuis te zien. Zeegezichten, een paar bijbelsche voorstellingen, een portretstuk, ziedaar de merkwaardigste. Het laatste stuk is het rijkste gedecoreerde van de geheele architectuur. De rode baksteen wordt hier door handen van gele klinkers, die een ongemeen groot formaat hebben, afgewisseld. Ook fragmenten van traceeringen, een nis, hooggalerijen en fialen blijven bewaard.

Een enkele merkwaardige gevel is nog in Den Burg te zien, en wel Koogerstraat B, 133. Hij is van gebakken steen, met friezen van vlechtwerk, bogen enz., terwijl in de ankers het jaartal 1591 wordt gelezen. De oorspronkelijke trapjes zijn verdwenen. Het merkwaardigste van den gevel is het besneden houten deurkalf. Het is van 1590 en verbeeldt het wapen van Texel, met de spreuk:

"die syn oore stopt voort roepe der arme godt sal hem niet ontfarme".

Wandelt men langs dezen gevel verder, dan gaat men noordwestwaarts het eiland in en bereikt ten slotte het dorp De Koog, dat aan de Noordzee is gelegen. De weg leidt langs bloembollenvelden, die ons aan de omstreken van Haarlem doen denken. Ook de bekende bollenloodsen ontspreken hier niet.

De duinen zijn niet hoog en zeer smal. Het dorp ligt aan de binnenzijde, en bestaat slechts uit weinig huizen. Bovenop de duinen is een eenvoudig badhuis gebouwd, van waar men een prachtig gezicht op de zee heeft.

De merkwaardigheden van De Koog zijn niet vele.

De kerk is een onbelangrijk gebouw uit het begin der 18e eeuw, met enkele eenvoudige meubelen uit dien tijd. Dat hier voorheen een veel oudere kerk gestaan moet hebben bewijst een zerk, die thans voor den ingang ligt. Zij is door de kerkgangers sterk uitgesletten. Maar men onderscheidt op de hoeken nog de zinnebeelden der evangelisten en van het opschrift bleven de letters "starf heer arissoe" bewaard. De priester, wiens graf de zerk heeft gedekt, zal wellicht zijn ambt in het niet meer bestaande dorp Westerend hebben uitgeoefend. Toen Van Heusen en Van Rijn in het begin der 18e eeuw hun beschrijving van het Haarlemsche bisdom opstellen, was het dorp er nog.

Een fraye toren, het vervallen muurwerk van de oude kerk, het kerkhof en de overgebleven doodsbeenderen geven de oudheid van het dorp genoeg te kennen", zeggen zij. De toren bleef tot 1859 bestaan, doch werd toen gesloopt, nadat hij reeds in 1710 zijn spits had verloren.

Het kerkhof is nu een weide, waarop schapen grazen.

Slechts één zerk, van 1681, recht overeind in den grond geplaatst, herinnert nog aan de vroegere be- stemming.

Men wil, dat het dorp Westerend zich van De Koog tot het zuidwestelijk gelegen dorp Den Hoorn heeft uitgestrekt. Zeker is, dat de parochiekerk de oudste van het eiland was. Zij bezat het recht van begraven, trouwen en doopen. De begeving der pastoe geschiedde door den graaf van Holland, de instelling van den pastoe had plaats door den aartsdiaken van Utrecht.

De tegenwoordige kerk van Den Hoorn was in de middeleeuwen een kapel. Evenals aan de kerk van Den Burg ziet men ook hier de rechthoekige koorsluiting. In den zwaren oostelijke muur zijn nog drie nissen, waarin vermoedelijk vroeger de altaren geplaatst waren, te zien.

Klusop dekt grootenderels de muren van het geheel vrijstaande gehouw, welks toren bepleisterd is, maar blijkbaar toch ook in de middeleeuwen werd opgericht. Die toren bevat een zeer merkwaardige kleine klok, die waarschijnlijk nog wel de oorspronkelijke zal wezen. Het opschrift heidt: Ave maria gratia plena dominus tecum + ricout butendic fecit. Een soortgelijke klok bevindt zich ook te Zuid-Scharwoude en in de Oosterkerk te Hoorn. Te Zuid-Scharwoude is het opschrift, voor zover de tekst betreft, uitvoiger, omdat nog: benedicta tu in mulieribus

werd toegevoegd; te Hoorn is slechts: ave maria op de klok te lezen. De klok te Zuid-Scharwoude is van 1448 en vermeldt, dat Ricout Buitendijk „tot wtrecht" woonde.

Het opschrift dezer klokken zou doen vermoeden, dat zij gemaakt waren om driemaal daags het „Angelus" mede te luiden. Doch dit gebruik, thans algemeen in de Katholieke wereld, werd pas in 1457 door Paus Calixtus III ingevoerd. Het duurde tot 1475 eer het tot Frankrijk doordrong, en wij mogen aannemen, dat het in de Nederlanden niet eerder in zwang kwam. Ricout kan dus in 1448 zijn klokken nog niet met het oog op „Angelus" hebben gegoten, wat niet wegneemt, dat zij voor het luiden daarvan later kunnen zijn gebruikt.

De kerk van Den Hoorn bevat een bijzonder fraaie eikenhouten predikstoel; het snijwerk is uiterst karakteristiek en vertoont het jaartal 1670, schepen, het wapen van Texel, enz. Voorheen moet de kerk ook een doophek in denzelfden trant bezeten hebben. Onder het moderne orgel ziet men nog eene keurig gesneden fries, die van dit doophek afkomstig moet zijn.

In 1701 werd in de kerk een galerij naar de Toscane- orde gemaakt. In de fries woeden de kerkgangers aan hunne plichten herinnerd. Ook een kaarskroon en een paar lezenaars, alles van koper, versieren den kerk.

Het is eigenaardig, dat alle wegen van Texel op Den Burg uitkomen. Wie dus van Den Burg naar Oosterend wil, moet op zijn schreden terug. Van Den Burg oostwaarts gaande, bereikt hij eerst het zeer oude dorp De Waal. Maar hij zal daar geen oudheden meer vinden. Want de Romeinsche tumulus, die zich hier eens bevond, is reeds lang geslecht. Ook de middeleeuwse St. Odulphus-kerk en het H. Geest-huis zijn onder slopershanden gevallen. De tegenwoordige kerk, van ongeveer 1860, heeft niets bijzonders, of het zouden haar sterk doorslaande muren moeten wezen.

Maar Oosterend biedt ons meer, wat de aandacht verdient. Daar staat de oude St. Maartenskerk, en zij vertoont nog aan de noordwestzijde hare oorspronkelijke Romaansche architectuur. De muren zijn luer van tufsteen en bezitten kleine rondboogvensters, die later echter die later echter werden dichtgemetseld.

Het is nog duidelijk te zien, dat de kerk aanvankelijk met één beuk, zonder transept, heeft bestaan. Ware het schip nog voor den eerderen gebruik, dan zou waarschijnlijk ook de tufsteen aan de zuidzijde nog zichtbaar zijn. Maar men heeft daar een paar vertrekken getimmerd, nieuwe kozijnen ingebroken en toen van de gelegenheid gebruik gemaakt om den gevel eens netjes te pleisteren.

In de latere middeleeuwen, vermoedelijk omstreeks 1500, werd het transept en het koor van gebakken steen aan het Romaansche schip toegevoegd. Blijkens een opschrift in den tegenwoordigen oostelijke muur der kerk is de koorsluiting in 1724 verwijderd. Bij het koor worden de gebakken steenen door lagen van tufsteen, van den vroegeren bouw overgebleven, afgewisseld.

De kerk heeft een zware toren, die ongetwijfeld nog een Romaansche kern bevat. Het bovenste deel van den toren is blijkbaar onlangs hersteld. Beneden maakt een pleisterlaag een onderzoek naar het materiaal onmogelijk. De toren bevat een klok, door Henrich Wegewart in 1598 te Kampen voor Lutjebroek gegoten. De kerk van dit Noord-Hollandsche dorp is ongeveer 40 jaren geleden vernieuwd. Toen is waarschijnlijk de oude kerk naar Texel verhuisd.

Van binnen is het gebouw geheel gemoderniseerd. Slechts de 18e-eeuwse predikstoel, de doopbekerbog en de kaarskronen getuigen nog van den vroegeren luister.

Vele zerkken bleven in de kerk bewaard. Maar het zijn geen beroemde personen, die daaronder rusten. Toch zijn de opschriften wel belangrijk voor hem, die wil weten, hoe men ooit leefde en stierf.

Op een der zerkken wordt den beschouwer een raadsel opgegeven, ter bepaling van den onderdom des overledenen. Wij vinden dit nu niet gepast. Doch onze voorvaderen hebben daar anders over gedacht. Men heeft daar slechts „het Boek der Opschriften", door Van Lennep en Ter Gouw op na te zien en men zal merkwaardige staltjes vinden.

Oosterend, De Waal en Den Burg bezitten ook Doopsgezinde kerken. Deze gebouwen zijn echter zo eenvoudig, dat zij, ofschoon uit de vorige eeuw, geen enkel detail bezitten, dat de aandacht trekt. Zelfs is van buiten het kerk-karakter haast niet zichtbaar. Het schijnt, dat al vanouds de Doopsgezinden in zulke „predikloodsen" behagen gehad.

Oostelijk van Oosterend ligt het gehucht Nieuwe Schild, dat voorheen meer betrekenis had dan tegenwoordig. Toen woonden hier de zeeloodsen, die later naar Den Helder verhuisden. De Texelse oestersplachten ook hier gevangen te worden; maar de oestervisscherij is zo goed als geheel verdoren gegaan.

Een bezoek aan den polder Eierland, die het noordoostelijk deel van Texel inneemt, is alleen merkwaardig voor dengene, die in landbouw belang stelt. Want De Cocksdorf, dus genoemd naar een Rotterdamer, is een schepping van deze eeuw en oudheden zal men er tevergeefs zoeken.

TOT BESLUIT.

Wij zijn nu reeds geruimen tijd in twistgeschrijf met „De Aannemers". Aan dezen strijd zou wellicht al een einde zijn, als men ons beter wilde begrijpen.

Het is er ons niet om te doen, den „Aannemersbond" onaangenaam te zijn. Wij waardeerden dit lichaam, in zooverre als het tracht het aannemersvak te verdedigen en te verheffen. Dat wij den goeden aannemer zeer hoog stellen, onze laagste hoofdarticelen hebben het bewezen.

Wij strijden slechts tegen die aannemers, al dan niet leden van bond of club, wier oneerlijke praktijken bij de bekende rechtszaak gebrandmerkt werden.

Treedt de bond tegen die praktijken met kracht op, dan zal het ons steeds genoegen doen dit te vernemen. Tot dusverre echter was het hondsorgaan nog maar al te dikwijls bereid, het verkoerde goed te praten. Er komt echter een kentering, waarvan wij reeds een teken konden waarnemen.

Met de „club" schijnt het al heel geheimzinnig te zijn toegegaan. Hopen wij, dat het aan het bondsbestuur te danken geweest zijt, dat dit onzedelijk lichaam werd opeedoekt. En spreken wij ten slotte den wensch uit, dat het bondsbestuur steeds waakzaam blijve, om iedere poging, die gedaan zou worden om soortgelijke samenrottingen weer tot stand te brengen, met al de kracht van zijn gezag den kop in te knijpen.

ACTE VAN BEKWAAMHEID VOOR HET MIDDELBAAR ONDERWIJS.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken is bepaald, dat de commissie, belast met het examineeren van hen, die een acte van bekwaamheid wenschen te verkrijgen tot het geven van M. O. in hand- en rechtlijning tekenen en boetseeren, voor

het jaar 1899 zitting zal houden te Amsterdam; is aan deze commissie tevens opgedragen het examineeren van hen, die in 1899 de acte van bekwaamheid verlangen voor het handtekenen, bedoeld in art. 65bis der wet tot regeling van het L. O.; en zijn benoemd: tot lid en voorzitter dier commissie W. B. G. Molkenboer, directeur der Rijksnormaalschool voor tekenonderwijzers te Amsterdam; tot leden: L. Beirer, leeraar aan de Rijksnorm. voor tekenonderwijs, en aan de Rijksschool voor kunstnijverh. te Amsterdam; H. L. Boersma, dir. der ambachtsschool alhier; J. Bubberman, leeraar aan de Rijks H. B. S. en aan de burgeravondschool te Leeuwarden; A. R. Cohen, leeraar aan de Rijksnorm. voor tekenonderwijs, en aan de Rijksschool voor kunstnijverh. te Amsterdam; H. A. C. Dekker, onderwijs, aan de Rijkswkweekschool voor onderwijs, te Haarlem, wonende te Amsterdam; A. M. J. Diemont, leeraar aan de Rijks H. B. S. en aan de gemeent. teekenschool te Zalt-Bommel; H. J. Van Dijk, leeraar aan de te H. B. S. met 5-j. c. en aan de 2e ambachtsschool te Amsterdam; F. Th. Grabijn, leeraar aan de school voor kunstnijverh. en onderwijs, aan de Rijksnormaalschool te Haarlem; P. M. A. Hermann, dir. der gemeent. teekenschool en onderwijs, aan de Rijksnormaalschool te Edam; Bart van Hove, dir. der school voor kunstnijverh. „Quellinus" te Amsterdam; J. D. Huibers, leeraar aan de Rijksnorm. voor tekenonderwijs, en aan de Rijksschool voor kunstnijverh. te Amsterdam; J. De Jong Hzn., leeraar aan de Rijks H. B. S. te Zwolle; H. Kromhout Czn., leeraar aan de school voor kunstnijverh. „Quellinus" en aan de industrieschool van de Mij. voor den Werkenden Stand te Amsterdam; J. C. U. Legner, leeraar aan de Rijks H. B. S. en aan de burgeravondschool te Utrecht; W. Meerwaldt, hoofd einer openb. lag. school te Amsterdam; J. H. A. Mialaret, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten, Haag; T. H. A. A. Molkenboer, leeraar aan de industrieschool van de Mij. voor den Werkenden Stand te Amsterdam; C. W. Nijhoff, dir. der teekenschool voor kunstambachten te Amsterdam; H. Rozenbeek, leeraar aan de Rijks H. B. S. te Heerenveen en onderwijs, aan de Rijksnormaalschool te Sneek, wonende te Heerenveen; G. A. Scholten, leeraar aan de H. B. S. en aan de burgeravondschool te Tiel; H. J. De Vries, dir. der burgeravondschool en leeraar aan de H. B. S. met 5-j. c. te Haarlem; B. W. Wierink, dir. der industrieschool van de Mij. voor den Werkenden Stand en leeraar aan de gemeent. kweekschool voor onderwijs, en onderwijszaken te Amsterdam; W. Zwier Gen., leeraar aan de 4e H. B. S. met 3-j. c. en tekenonderwijs, aan openb. lagere scholen te Amsterdam.

VERBETERING.

Op blz. 212 van het vorig nummer, tweede kolom, achtste regel van onderen, leze men voor „zwavelzure magnesia" „zwavelzuur".

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Nu verleden jaar een crediet van f 55,000 door de Kamers word toegestaan voor 's Rijks museum, is de bouwmeester Dr. Cuyper in staat gesteld gelyk te geven aan het voornamen om een der torens van het rijksmuseum van een carillon te voorzien. Een carillon van den toren te Arnschijf, een werk van Hemery, word voor deze oergrootte bestemd. Van het stel klokken, dertig in getal, zijn er drie gebasten, welke alzo opnieuw gesloten moesten worden. Dit overgroot is toevertrouwd aan den 82-jarigen klokkenmaker Frans. te Aarle-Rixtel bij Helmond, die heeft toekondigt. 't Zal nog wel twee jaren duren eer het carillon in orde zal zijn gebracht.

— Zondag wordt in Arti de tentoonstelling geopend van tekeningen en ontwerpen voor kunstnijverheid en wandversiering, voorbereid door den heer K. Blaauwerman.

HANDELS. In het rapportaal van het Museum van Kunststijverheid, word een gevel van een huis uit de Padangse Bovenlanden op de natuurlijke grootte opgesteld. Deze weeslagen worden op palen gebouwd en zijn vaak zeer groot, daar telkens als de familiekring door huwelijk zich uitbreidt, er een gedeelte wordt aangebouwd om het nieuwe paar te huisvesten.

De huizen huizen der Pangeloë's of de Pangeloë's Kotjil, van de Seakoës, de grote en kleine huizen der verschillende families, zijn veel van ornamentaal beeldhouwwerk voorzien, en geheel met kleuren opgewerkt. De polychrome sculpturen deser Gedenk-Staten en in de aansluitende naarsitzing een hoofdingenieur alsook door de combinatie der kleuren een eigenaardige kunststijl, die van een uitstekenden smaak en een gezonde kunststijl getuigt.

Degroote verschiltenheid der oorspronkelijke stukken, die oalangs uit de Padangse Bovenlanden worden medegegeven, vormen nuast den reeds genoemden gevel een aanzienlijk materiaal, waardoor wij met deze kunststijl kennis kunnen maken. In vereniging met de afgetreden der Hindoemoedachten, die nog enlangen werden aangevuld, en nog gedurende enige tijd in genoemd Museum tentoongesteld blijven, geft dit geheel ons enig denkbeeld omtrent de kunst zomaar zij in vroegere tijden op Java bloedde, en hoe zij op het oogenhink nog op Sumatra wordt aangevoerd.

In de bovenzaal der school voor kunststijverheid te Haarlem wordt thans een tentoonstelling gehouden van het werk der leerlingen, dat gedurende het afgelopen schooljaar vervaardigd word.

Genoemde school beklaadt onder de inrichtingen, die zich door het aankomen van geschikte werkkrachten de ontwikkeling van het kunstambacht in ons land ten doel stellen, een voorname plaats; er werden dan ook reeds een groot aantal leerlingen tot de praktijk voorbereid, die al dadelijk na het verlaten der school nuttige diensten hebben bewezen, omdat het onderwijs, zonder de theoretische vakken te verworpen, in hoofdzak op de praktijk gericht is.

Over het algemeen straat in het tentoongestelde werk de eigenaardige richting van het onderwijs door. Wij hermerken dan ook in de verschillende versieringsmotieven, die gebed op de natuur zijn gehanteert, zeer veel oorspronkelijkheid die, naarmate de aankomst van den leerling daartoe vatbaar is, op den voorgrond treedt. Naast het teken- en schilderwerk, dat van een ernstig streven getuigt, vinden wij op deze tentoonstelling de praktische oefeningen der dekoratieschilders, de teeknstdelen naar toegepaste kunst, als ook de bestuurwerken, de houtsnijwerken en de werkstukken der artistieke metaalbewerking. Laatstgenoemde afdelingen voorzijn van zeer praktische aard en het werk dat thans is tentoongesteld geeft zekerheid, dat er dagelijks werkkrachten worden gekweekt.

De school verkort, wat het aantal leerlingen betreft, in groten bloei; over 1800 maakten 48 leerlingen gebruik van het onderwijs, doch de middelen waarop de school kan beschikken zijn ontzoreerd en het bestuur der school heeft dan ook niet vele bezwaren te kampen.

Wij mogen niet uit het oog verliezen dat het kunstambacht in alle landen een tipiek van ontwikkeling is ingetreden, en dat aan zijn beoefenaars hogere eischen worden gesteld dan vroeger het geval was. Wil men derhalve de leerlingen volhoudende voorbereiden om later met vrach werkzaam te zijn, dan moet het onderwijs daaraan kunnen voldoen. Het valt niet te ontkennen dat met de ontwikkeling van het kunstambacht zich tevens de brounen hebben uitgebreid, waardoor de artistieke handenwereld tot de walmart van ons land kan modernwerken. Dat is dus onze plicht om maar te streven de buitenlandse concurrentie het hoofd te bieden en voor de Nederlandse producten op de wereldmarkt een goede plaats te veroveren.

ANNEX. Zoowel het verslag van het verhandelde in de afdelingen over het ontwerp-reglement op den provinciaal waterstaatsdienst en de instructie voor den hoofdingenieur van dien dienst, als het voorstel omtrent lagekosten adressen, in zake de opengevallen betrekking van hoofdingenieur, zijn thans in druk verschoven.

De voorstellen van Gedep. Staten zijn blijkbaar niet gunstig ontvangen en in de moete afdelingen rezen bedenkingen:

a. tegen de ontwerp-hervisning van het reglement en de instructie van den hoofdingenieur in verband met een benoeming van hoofdingenieur;

b. tegen het ontwerp-reglement zelf, waaroor in verschillende afdelingen wijziging van verschillende artikelen wenschelijk geacht werd.

De omstandheid, dat door aanneming van het voorgestelde nieuwe reglement de betrekking van hoofdingenieur-ingeneur zal worden opgeheven, is oorzaak dat men bezwaar heeft om eerst het reglement te herzien en daarna den hoofdingenieur te benoemen, omdat daardoor de Staten voor het alternatief zouden kunnen te staan om of den tegengewoedigen hoofdingenieur-ingeneur als ambtenaar der provincie op te offeren of — wilde men dat niet — hem te benoemen tot hoofdingenieur. Het eerste zou in de hooge mate hard en nobilijk zijn, het tweede zou in strijd zijn met de vrijheid der Staten om den ambtenaar te kiezen, die hun het meest in het belang der provincie wenschelijk voorkomt.

Samige leden moedden ook, dat het reglement de sporen droeg

van banigste samenstelling, waardoor de redactie van sommige artikelen te wenschen overliet.

Ook rees dae vraag, waarom de betrekking van hoofdingenieur niet in de nieuwe regeling voorkomt.

Verder zijn onkelen van mening, dat het niet wenschelijk is het salariss van den hoofdingenieur te fixeren op /4000; een vergeling tussen /3500 en /4500 zou hins indeks aanbeveling verdienne.

Echteleden wille het ontwerp-reglement reserveren aan Gedep. Staten en in de aansluitende naarsitzing een hoofdingenieur benoemen.

In de zitting van Woensdag jl. werd de jaarwedde op /4000 vastgesteld.

Van de „Oberskirchener Sandsteinbrüche“ ontvingen wij een brochure, waarin deze bekende zandsteen besproken wordt: de vals gebouwen en monumenten, waarin de steen zoowel vroeger als in den tegenwoordigen tijd verwacht is, worden daarin opgesomd, benevens getuigschriften van verschillende bouwmesters, o. a. van den van den Kieschen Dom, die verklaren dat de Oberkirchener zandsteen de enige in Duitschland is die geheel aan den invloed der buitenlucht weerstand kan bieden; niet minder dan 36,748 M² werden aan den Dom verwerkt. In het boekje wordt voor de uitslag van verschillende proefnamen van het koninklijk proefstation voor bouwmateriaal te Berlijn openbaar gemaakt. Vertegenwoeriger deser gruuen is de heer Ferdinand Engers, te Amsterdam.

PERSOONALIA.

Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: verleend een twejarig verlof wegens ziekte aan den ingenieur 2e kl. B. M. Blödenstein;

toegewezen aan den chef der 5e waterstaatsafdeling, de ingenieur 2e kl. G. Ph. M. de Polser Beronsberg;

gedelegeerd gesteld ter beschikking, ten einde dienst te doen als admiraal-ingeneur, de ambtenaar op wachteld Jhr. E. R. L. de Muralt, en als opzichter 2e kl. de ambtenaar op non-act. H. J. Bruckner, hoofdgelijk opzichter 2e kl.

Benoemd door den directeur van Onderwijs, Ereduits en Nijverheid tot ingenieur 1e klasse daer beschikking gestelde ambt, op wachteld A. Ch. Nieuwenhuys;

De Minister van Watersat heeft benoemd tot buitengewoon opzichter: M. W. Herrevoets te Rosendorp en J. de Kluiver Az. te Philippina bij de verdediging van de Noordzeekust; W. P. H. Lommertsen te Alkmaardam bij het maken van drievoudig aangelegd platteland met toekleiding bruggen en lichtposten voor de tramweghaven aan het Zijpe, en A. J. van den Oever bij de voortzetting der verbetering van de Maas onder Alem en Driel.

Bij het kadaster is: verleend ontzag verleend, op verzoek, aan N. F. Park, te Dordrecht, als inzameler 1e kl.;

benoemd tot landmeter is kl. J. Boer Hz., te Utrecht, thans 2e kl., en tot landmeter 2e kl. F. H. A. J. Bingen, te Delft, thant is kl.

Tot directeur van het gemeentelijk elektrisch bedrijf te Amsteldaam werd benoemd de heer A. W. Rossing, onderdirecteur der fabriek voor gas en elektriciteit te Rotterdam.

To Scherpeningen overleed de architect J. W. Boerboom is den leeftijd van bijna 50 jaren.

De heer A. Latora, opzichter 1e kl. bij den dienst van weg en werken van de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen alhier, is met ingang van 1 Juli jl. benoemd tot hoofdopzichter bij genoemden dienst.

VACANTE BETREKKINGEN.

Bekwaam opzichter-teekenaar. Adres niet opgegaaf waar men gewekt heeft, lett. S.W. 729, Nederlandsch d. Dtg.

Gemeente-architect te Hoorn, tevens directeur van en leeraar in het rechtlijn teekenen (acte M²) aan de Burgeraardschool en Ambachtsschool, geschiktheid bezittende tot het geten van vakteekenseonderwijs. Jaarwedde /2000. Adres op zogel viert 31 Juli aan den Gemeenteraad.

Bouwk. opzichter te Rangoon, Britisch Burman, voor wegegeve 2½ jaar. Verschillen: R.-K., ongoh, bekend met de uitvoering van kerk- en gewiellbouw en met de Franse en Engelsche taal. Jaarwedde /1500 tot /2000. Vrije overtecht te kl. Adres niet getuigd, enz. den arch.-civ.-ing. Jos. Th. J. Cuypers, Amsterdam.

Bekwaam bouwkundig teekenaar, in staat zielstanzdig te detailloren en als chef de bureau op te troeden. Salaris /100 à /125 per maand, met jaarlijk. verhoging. Een korten tijd moet op proef werken, niet vereist. Adres lett. S.Z. Alg. Advert. Bureau W. Moekkötter, Amsterdam.

Bouwkundig opzichter bij den arch. W. Langbaut Gz., Weesperstraat 61, Amsterdam.

Onderdirecteur bij de fabrieken voor gas en elektriciteit meer bijzonder voor de afd. elektriciteit te Amsterdam. Aan jaarswedd /2000, met vrije weging enz. Adres op zogel voor 1 Sept. aan Burg. en Weth.

Vervolg der Aankondigingen.

WOENSDAG, 10 JULI.

Twello, te 11 ure, door burg. en weth. van Voort; enige timmer-, metal- en verfwerken van gesmeedeghoven, in 8 per-

DONDERDAG, 11 JULI.

Diepenveen, te 4 ure, door H. J. W. G. C. in „Café Zandberg“: het wederopbouwen van de uitgebrande boerderij „het Heike“ nabij de Platvoet. Int. bij den inzamelaar G. Meijer. Aanw. 20 Juli, te 2 ure.

ZWOLLE, 11 JULI.

Sassendorp: het maken van afbeeldingen en voor de te houden hofdienarij in de Wigstrickerstraat 148 en 150, int. bij den arch. D. de Herder. Aanw. 20 Juli, te 11 ure.

VRIDSDAG, 12 JULI.

Apeldoorn, te 12 ure, door burg. en weth. het doen van verf- en behangwerk aan verschillende gesmeedeghoven. Int. bij den gemeente-arch. J. G. van der Steur; ingek. 12 bilj., als:

KATERDAG, 13 JULI.

Amsterdam, te 11 ure, door de firma J. H. de Boisy, in „het Amerikaansch-hotel“: het maken van een gebouw naast en tot vergroting van de Mercatorstrookdrukkerij in de Buitenkamerstraat 148 en Kuijperstraat, en het behouden van het open terrein voor de bestaande fabriek te Buitenkamerstraat. Int. bij den arch. J. van Loo.

MAANDAG, 14 AUGUSTUS.

Gravenhage, te 10 ure, door burg. en weth. van Waterstaat, ass. tot gebouw van het pro. best.; het uitdiepen van een gedeelte van den Hollandseweg. Int. onder degenen Gouda en Gouda-Brug, int. bij den hofdienarij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure. Bilj. int. te 12 ure.

GRAVENHAGE, 15 JULI.

Den Haag, te 10 ure, door burg. en weth. van Waterstaat, ass. tot gebouw van het pro. best.; het uitdiepen van een gedeelte van den Hollandseweg. Int. bij den hofdienarij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

OP onbepaald datum.

Bolsward: het verbouwen van een woonhuis aan de Kossart. Int. bij den arch. K. Tromp.

Drachten, door C. Kannig: het bouwen van een woning en winkelhuis. Int. bij den arch. S. H. Klijstra.

Warmsveld, te 2 ure, door kerkenopzichter der Ned.-Herv. kerk, in „de Paul“: enige herstellings- en onderhoudswerken aan en in de kerk en pastorie te Warmsveld. Int. bij den bouw. D. J. van Loo te Zutphen. Aanw. 20 Juli, te 2 ure.

Westerwoude (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure. Bilj. int. te 12 ure.

Rumpt, te 3 ure, in het koffiehuis „de Klok“: het herbouwen van de afgebrande woning „de Grindhoeve“. Bilj. int. 21 Juli, bij W. Huijskens.

Winterswijk: het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het verbouwen van een woonhuis aan de Kossart. Int. bij den arch. K. Tromp.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 22 Juli, te 10 ure.

Winterswijk (Fr.): het uitvoeren van een weg en een waterloop van een houten ophaalbrug over de Driehoekstraat bij de chichoreidrogerij van A. Prakken. Aanw. 2

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 1st Augustus
1899, des namiddags ten 2 ure (lokale
tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht,
van:

BESTEK No. 774.

Het wijzigen van sporen en
wielen; het verbreden
van het tweede perron;
het wijzigen en uitbreiden
der perronoverkapping; het maken van een
tweeden doorgang onder
den spoorweg en enige
diverse werken op het
station ARNHEM.

Begrooting f 82600.—.

De besteding geschiedt volgens § 73
van het bestek.

Het bestek ligt van den 1st Juli
1899 ter lezing aan het Centraalbureau
in het Moreelse Park, en aan het
Bureau van den Heer Sectie-Ingenieur
D. MOLENAAR, te Zutphen, en is op
franco aanvraag (per brief) aan ge-
noemd Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) te bekomen, tegen
betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan
het Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) en door den Sectie-Ingenieur
voornoemd.

Anwijzing op het terrein zal ges-
chieden den 25th Juli 1899, ten 10 ure
30 voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 1st Juli 1899.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensteinstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRUIT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakhuis en Brandovens.

HOUTEN
Parketvloeren.

GEBR. VAN MALSSEN,
Naamlijstfabriek — DEN HAAG
TATTERSALL & HOLDSWORTH,
ENSCHIEDE.

Globe, Works en Stores.
Aanleg van Centrale verwarming in
**BERRES, BROEKKASSEN, PARTICU-
LIJERE EN OPENBARE GEBOUWEN** enz.
HANDEL in Wand- en Muurtegels,
Asphalt, Schoorsteenmantels, Vloeren.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 88 Ecken.
Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Birmingham.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. —
Shanks Clossets zijn nog niet overtroffen. — Porselein Badkuipen, Ijzeren Badkuipen. —
Cassa, Wachtafel, Urinair, enz. — **VERWAARMING en VENTILATIE**.
Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.
Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederwaardeurs genieten het gebruikelijke recht.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Blaakwater-
straat 64 b, jd. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.

Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS.
Agents te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Zuidstraat No. 73.
Directie te Valkenburg de Heer SENFF.

GASMOTOR

TE KOOP aangeboden.
1st Jaar gebrukt.

Merk GROSSLEY — OTTO.
9 PAARDEKRACHT.

To betrachten: LIPS — Dordrecht.

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabriek: GELIJKE DUMSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlatten,
STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN

Peilljaen, Peilloeden, Peilstokken,
PEILSCHALEN enz.

Magazijn van Passerdooszen.
TEKENBEHOEFTEN

en Optische Instrumenten.
EQUERRES, PRISMA'S enz.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot
billijke prijzen en onder garantie
geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Lood- en Zinkvekker,

Singel 229 b, jd Paleisstraat,

AMSTERDAM.

Vergoedingsregeling der sedert 1868 ge-
vestigde firma CARL SCHMIDT &

Co., te HIRSCHBERG in Silesië.

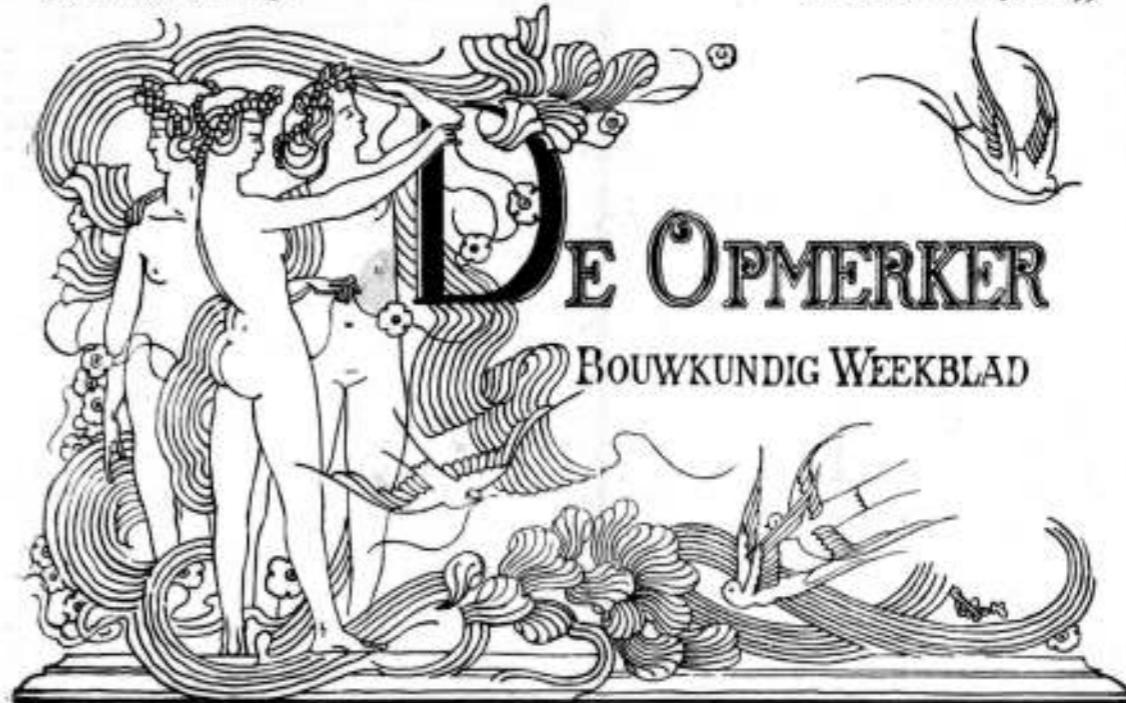
Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

STOOMTIMMER- HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BULZERD, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare
Houten woonhuizen, Directie-
keeten, Ziekenbarakken en
Tuinkoepels.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F.W.VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, niet inbegrijp van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Abonneer-
lijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentienr. van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijzumuur daaromtrent v.v. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatruimte. Aanvullingen van abonnementen worden bij opgave van die plaatstigen, slechts tweemaal gerekend.

DE OUDHEIDKUNDIGE BOND.

De oudheidkunde is een wetenschap van verbazenden omvang. Iederdag wordt het veld, waarop de oudheidkundige arbeiden kan, meer uitgebreid. Te verwonderen is het dan ook niet, dat de betrekkelijk weinige ernstige oudheidkundigen, die ons vaderland telt, zich ieder een afgabend terrein hebben gekozen, om op te werken.

Ook zelfs met den besten wil waait iemand de kennis der zaken van het verledene maar zoo niet aan. Er is geen wetenschap, die zooveel ervaring vereist als de archeologie. Sinds het verzamelen van bric-à-brac tot den hon ton is gaan behooren, heeft het fabriceren van nagemaakte oudheden een hoge vlucht genomen. Menig oudheidliefhebber, die nog de noodige ervaring mist, is al door deze handige na-bootsing bedot.

Op verschillende plaatsen van ons vaderland hebben de oudheidminnaars vereenigingen van meer of minder betrekking gesticht. Die vereenigingen hebben zich thans tot een bond vereind.

Wij leven in een tijd van bonden, en zoo kan het ons niet verbazen, dat ook de oudheidkundigen in vereeniging kracht gaan zoeken. Het komt er nu maar op aan, van die kracht een goed gebruik te maken.

Men herinnert zich, hoe het vorig jaar de Tweede Kamer bij de behandeling der begrooting de post „boekwerken en andere voorwerpen van kunst en wetenschap“ met f 10.000 verminderde. Men herinnert zich eveneens hoe deze vermindering niet bedoeld was als bezuiniging, maar als een blijk van ongenoegen der Kamer over de wijze, waarop de referenda Jhr. De Stuers zijn taak opvatte.

Het bestuur van den Oudheidkundigen Bond (was

bond van oudheidkundigen niet beter?) komt nu op deze zaak terug. Het betreurt de vermindering, omdat „de kans op de zeer noodige en zeer gewenchte aanvulling der riksverzamelingen door aankopen op de dit jaar gehouden veiling van de eerste afdeeling van de bekende collectie van het kasteel Heeswijk, hierdoor voor een groot deel benoemd is“. Maar „een in de eerste plaats bevoegd beoordeelaar“ (in wiens wij onzen zegsman in zake het verouderen van den heer De Stuers vermoeden) schreef aan „De Kroniek“, dat de Oudheidkundige Bond, dit opmerkende, toonde niet op de hoogte te zijn, want „de waarheid is, dat de dit jaar gehouden veiling gelukkig zeer weinig aangeboden, wat voor onze musea van belang was“, zoodat „het kleine door den Minister van Binnenlandsche Zaken beschikbaar gestelde crediet voldoende is geweest die voorwerpen aan te koopen, waaraan behoefteloos was“. Ja, dezelfde bevoegde beoordeelaar verzekert zelfs, dat dit jaar geen veilingen van Heeswijkse oudheden meer zullen worden gehouden.

Het bestuur van den Oudheidkundigen Bond meent „met kracht te moeten aandringen op het verleenen van een crediet op de begrooting voor het jaar 1900, ten einde althans van de in dat jaar te wachten zeer belangrijke veilingen van de andere afdeelingen der collectie het meest gewenchte voor ons land te kunnen behouden“.

De adressanten zijn er vroeg genoeg bij. Gevraagd mag zelfs worden, of zij niet beter hadden gedaan met nog zoolang te wachten, totdat de ontwerp-begrooting openbaar zou zijn geworden. Was dan de bedoelde post niet uitgetrokken, dan had er op aangegeven kunnen worden, dat dit alsnog zou geschieden. En kwam zij op de begrooting voor, dan had een adres tot handhaving daarvan meer indruk gemaakt als het tegen den tijd, dat de Kamer er over

beraadslagen zou, ware ingediend. Of ligt het in de bedoeling dan andermaal te adresseren?

Ondertusschen, bet geval is niet zoo eenvoudig als het schijnt. Er bestaat bij de Kamer, die sinds verleden jaar geen noemenswaardige veranderingen onderging, ontvredenheid over de handelingen van den referendaris der afdeeling Kunsten en Wetenschappen. Waardoer die ontvredenheid ontstaan is, wij weten het allen. De Mauritshuiszaak, die olangs weer opflakkerde, zal zeker de stemming van de Kamer niet hebben verbeterd. Wanneer de Minister van Binnenlandsche Zaken, om zich niet andermaal aan een échec bloot te stellen, het bedoelde crediet van de begroting laat, dan behoeft dit niemand te verwonderen.

De heer De Stuers is nu de hinderpaal, en het moet hard voor hem wezen, dit te beseffen. Wilde hij zich opofferen, wilde hij zijn zetel aan iemand anders afstaan, men kan zeker zijn, dat de Kamer zelfs tegen een belangrijke som voor aanloopen op Heeswijk geen bedenking zou hebben. Zoals de zaken nu staan, zou de heer De Stuers zijn vaderland een dienst bewijzen door heen te gaan. Maar er behoort groothed van geest toe, om zich zoo ten hale van het algemeen op te offeren.

Het adres van den Oudheidkundigen Bond, onderteekend door den man, die ook aan het hoofd stond van de ambtenaren, die den heer De Stuers op zo zonderlinge wijze hun sympathie betuigden, is ongetwijfeld een poging, om den referendaris te steunen. Maar wie een vuur wil blussen, moet er geen olie op gieten.

En nu was het zeker niet goed gezien, om den heer De Savornin Lohman hard te vallen over hetgeen hij verleden jaar aan de Kamer mededeelde. Want de heer Lohman, men weet het, is een verklaard tegenstander van den referendaris, die ook onder zijn Ministerschap de afdeeling Kunsten en Wetenschappen bestierde. De oud-Minister zal zich ongetwijfeld door den Bond geen schrik aan laten jagen, maar veeleer door de opmerkingen van het adres tot verkaarbaar verzet worden geprakteld.

Wij achten derhalve het eerste optreden van den Oudheidkundigen Bond niet bijster gelukkig, althans niet politiek.

Er is nog meer reden tot bedenking. De eerste bijeenkomst van den Bond werd dezer dagen te Utrecht gehouden. De keuze van de oude bischopsstad verdient ongetwijfeld toejuiching, want voor de archeologen is daar heel wat te zien, ja zelfs meer, dan een éen zomerachtermiddag te vullen. Evenwel, van de Utrechtsche oudheden kregen de vergaderden niets te aanschouwen. Er kwamen dertig rijtuigen voor, en deze brachten de heeren naar het spiksplinternieuwe Haarzuilen, dat nu eenmaal met alle geweld voor overoud wil worden aangezien.

Wij hebben nog wel zooveel verwachting van de kennis der Nederlandsche archeologen, dat zij de mystificatie doorgaand hebben. Een rijtoer is gezellig en men wil wel eens zien, hoe een oudheid gefabrikt kan worden. Wellicht had menigeen misschien een woed van protest willen doen horen, doch werd hij daarvan weerhouden door het besef, dat de feestvreugde niet verstoord mocht worden. Maar wat zouden de heeren gezegd hebben, als men ze naar een antiquair had gebracht en ze daar een kast had laten kijken, waarvan één poot uit de 14e eeuw, en het overige modern was? Een algemeene verontwaardiging zou vermoedelijk niet zijn uitgebleven.

Zal een Oudheidkundige Bond een lichaam van

gezag worden, dan dient hij zich op streng wetenschappelijk standpunt te plaatsen. Hij heeft dan toe te zien, dat gebouwen uit het verledene niet geschatteerd worden, dus voor de wetenschap verloren gaan, maar dat de „documenten, welke de herinnering aan de historie van Nederland bewaren”, niet noodeloos vervalscht worden.

In het Utrechtsche archief bevinden zich ongetwijfeld vele handschriften, waaraan gedeelten ontbreken. Zal het nu den archivaris in het hoofd komen, om die gedeelten te laten bijwerken, geheel „in den stijl”? Immers neen. Slechts de hoogst noodige herstellingen zal hij laten verrichten, maar van voltooing der ontbrekende gedeelten zal geen sprake zijn.

De bouwval van de Haar stond gelijk met zulk een handschrift. Hier echter werd zonder de minste gewetenswroging het ontbrekende aangevuld. En de mensen, die dit aanvullingswerk verrichtten, zijn zóó trotsch op wat zij deden, dat zij geen gelegenheid laten voorbijgaan, om hun vervalsching als een groot kunstwerk te vertoonen! Zij drijven nu de onbeschaamtheid zoover om zelfs oudheidkundigen te durven uitnodigen!

De Utrechtsche archivaris zou zich er wel voor wachten, als hij een zijner fragmentarische documenten zulk een kuur had doen ondergaan, den oudheidkundigen dit voor te leggen. De herinnering aan Klaas Kolijn, Ossian en het Oera Linda Bok zou genoeg zijn, om hem slaperoze nachten te bezorgen. Doch wanneer bouwkundigen als Kolijn of Ossian optreden, dan wordt het wat anders. Zij mogen vervalschen zooveel zij willen, ja zij meenzen nog zelfs aanspraak te hebben op lof, ook uit den mond van hen, wien het alleen om de studie der oudheid te doen is!

In Engeland bestaat een vereeniging, die zich ten doel stelt oude gebouwen tegen voorgenomen restauraties te beschermen. Naar Britisch gebruik heeft zij echter uitsluitend het oog op gebouwen buiten Engeland, meest in Italië. Een Italiaan, die wist, hoe er te Florence of Venetië geen steen kan vernieuwd worden, zonder dat de vereeniging de hartroerendste noodkreten aanheft, kwam in Engeland en verwachtte niet anders, dan overal gebouwen te zien, die nog niet met den restaurator hadden kennis gemaakt. Maar hoeveel mochte hij deed, hij kon er geen vinden.

De Oudheidkundige Bond hier-te-lande zou zeker het beschermen van oude gebouwen in haar programma kunnen opnemen. Misschien is in alinea 4 van het tweede artikel der statuten, waar staat, dat de Bond zich onder meer ten doel zal stellen „het verzamelen van gegevens over Nederlandse monumenten en oudheden en over den staat, waarin deze zich bevinden en het uitlokken van maatregelen tot verbetering daarvan”, reeds een zoodanige bescherming bedoeld. Maar het begrip „verbeteren” is zoo rekbaar, dat dit woord, als ten minste geen restauratien gewenst worden, minder gelukkig gekozen schijnt.

En het was een slecht begin, dat men de eerste der in de statuten genoemde „oudheidkundige excursies”, ondernam naar een kasteel, dat zoo goed als geheel nieuw is. In het „bulletin”, dat de Bond onder redactie van de heeren Overvoorde, Moes en Pit doet verschijnen, zal, volgens het voorbericht, ook „kritiek over restauraties” worden uitgeoefend. De mogelijkheid bestaat dus, dat de restauratie van Haarzuilen besproken en geëcritiseerd wordt. Doch wij verwachten dit niet; immers het zou al van weinig hoffelijkheid getuigen als men een stichting, die men en corps bezocht heeft, tot een onderwerp van critiek ging nemen. Het is nu eenmaal niet anders, wie zwijgt

steent toe. De Oudheidkundige Bond, eenmaal de excursie naar Haarzuilen op haar programma gebracht hebende, is verder verplicht te zwijgen. Hij zal dus geacht worden zijn volkomen instemming met hetgeen daar verricht is, te hebben betuigd.

Wie heeft 't denkbeeld van den tocht naar Haarzuilen geopperd? Het zou van belang zijn dit te weten. Er was, wij wezen er reeds op, te Utrecht oudheid genoeg te zien. Waarom werden de archeologen nu elders gebracht? Men heeft het kasteel de wijding der oudheid willen geven..... en is daarin geslaagd. Maar nu komt het er maar op aan, wat latere tijden zullen zeggen.

Het is wel jammer dat de eerste schreden, die de Bond op den weg der openbaarheid deed, niet gelukkiger zijn geweest. Van die eerste schreden toch hangt veel, zoo niet alles, af.

Het heeft den schijn, alsof de Bond onder de auspiciën staat van den referendaris, die tegenwoordig aan het hoofd der afdeeling Kunsten en Wetenschappen is geplaatst. Bedreigt die schijn niet, dan is het bestaan der vereeniging aan het bestaan van dien ambtenaar onafscheidelijk gekoppeld. En dit zouden wij betreuren. Immers men behoeft zich maar de „Commissie van Rijksadviseurs” voor den geest te halen, om te bedenken hoe weinig heil de auspiciën van den heer De Stuers met zich brengen.

Het leek ons soms, alsof er in den laatsten tijd hier-te-lande eene archeologie, geheel onafhankelijk van de officieele, die steeds den bril van Viollet-le-Duc op haar neus heeft, bezig was zich te ontwikkelen.

De Bond echter bewijst, dat het met die ontwikkeling reeds weder gedaan is, en dat de referendaris, als steeds, uitstekend de kunst verstaat, om zijn ambtenaren in het gareel te houden.

Wat de Bond verder doen zal, moet worden afgewacht. Hopen wij, dat uit zijn daden blijken moege, dat wij het niet bij het rechte eind hadden, toen wij bovenstaande beschouwingen neerschreven.

Wij zullen, ter zijner tijd, met vreugde ons ongelijk erkennen.

WINDMOLENS

Onze pennestrijd met „De Aannemer” heeft nog een klein naspel gehad. Een bouwkundig blad heeft er, ter elder ure, zijn aandacht aan gewijd. „Architectura” toch schreef: „De redactie van „De Aannemer” heeft het over deze en dergelijke onderwerpen al meermalen met „De Opmerker” te kwaad gehad en al meermalen is zij, zoals bijv. in het nummer van 22 Juni 1897, tot het besef gekomen van de moeilijkheid om in deze richting tot een goed slot te geraken, maar steeds weer, zoals in deze artikelen, ziet „De Aannemer” naar die zijde de vertegenwoordiging der mening van de architecten-professie, zonder op het idee te komen, dat ze wel eens tegen windmolens aan 't vechten kon zijn”.

Deze zaak muikt niet door helderheid uit. „De Aannemer” zit er dan ook mede verlegen en tracht door de volgende parafrase tot groter duidelijkhed te geraken. „Indien wij de bedoeling van het bovenstaande goed begrijpen, dan zouden wij in onzen strijd met „De Opmerker” niet te doen hebben gehad met tegenwoordigers der „architecten-professie”, maar wel met personen, die zich daarvoor uitgeven en door de redactie van „Architectura” daarom windmolens genoemd en derhalve gewraakt worden.”

Hier moge een klein gedeelte van Cervantes' meestersstuk in vertaling volgen. Het is ontleend aan het achttiende hoofdstuk.

„Don Quoyote gaf zijn paard Rocinante de sporen, zonder zich te storen aan Sancho zijn schildknaap, die zei, dat het zonder eenigen twijfel windmolens waren, die de ridder ging aanvallen, en geen reuzen. Maar Don Quoyote was er zoo vast van overtuigd, dat het reuzen waren, dat hij op het geschreeuw van zijn schildknaap geen acht sloeg. Zelfs toen hij reeds dicht bij de molens was, zag hij ze nog voor reuzen aan, en riep met luidr stem: „Neen, lafaards, lage scheppelen, een eukel ridder valt u aan, vlucht niet!” Er kwam toen juist wat wind, en de grote wieken begonnen zich te bewegen. Toen Don Quoyote dat zag, schreeuwde hij: „Al had gij ook nog meer armen dan de reus Briare, ik zal u wel klein krijgen.” Onderdusschen beval hij zich aan zijn dame Dulcinea aan, sneedde haar, hem in dit gevecht te ondersteunen, omkleende zijn schild, velde zijn lans, liet Rocinante zoo hard draven als hij kon en gaf een lansstoot in een der wieken van den eersten molen. Maar de molen draaide zoo hard met zijn wieken, dat de lans in stukken vloog, de ridder en zijn paard werden opgenomen en in een allertreurest toestand in het veld nedergeworpen. Sancho Panza holde zoo hard hij kon op zijn ezel voort om zijn heer hulp te verleenen, en toen hij hem daar zag liggen, bewegingloos door den hevigen slag, dien hij met Rocinante had gekregen, zei Sancho: „Alle drommel, ik riep toch tot Uwe Genade dat zij wel moest weten wat zij deed, dat het slechts windmolens waren.”

De windmolen is hier „De Opmerker”, Don Quoyote „De Aannemer”, en Sancho Panza „Architectura”. Ten hale der bouwkunst draait de molen nu reeds vier en dertig jaar zijn wieken. Hij is zich wel bewust geen reus te zijn, en maakt op dien titel ook geen aanspraak.

Maar daar komt een ridder op hem aanholen, en steekt hem in een zijner wieken. Dit bekomt Den Quoyote slecht, en hij wordt „in treurigen toestand” neder geworpen. En als hij daar ligt, komt Sancho Architectura op zijn ezel te hale het gaan aangedraaid, en vertelt dat het een windmolen was, waarmede de ridder streed.

De molen draait door. De ridder ligt ter aarde. Moge het hem een leer zijn, om zich niet weder aan zulk een strijd noodeloos te wagen. Hij ga, met zijn schildknaap achter zich, op zulke paden, waar hem beter lauweren wachten.

EIGEN BEHEER.

Te Arnhem komt weldra een adres in behandeling door aannemers aan den Raad gericht en strekkende om te verzoeken, dat zooveel mogelijk gemeentewerken in het openbaar zullen worden aanbesteed.

Een correspondent van „Het Handelsblad” zegt hieromtrent:

„De argumenten voor dit verzoek zijn de bekende geest der gemeentewet, die op de hand der heeren is, zoo zij meinen, de dreigende ondergang van den aannemersstand, de schade, die de gemeente bij eigen beheer lijdt, het gebrekende toezicht der gemeenteambtenaren, alles pleit er voor om het adres in te willigen.

Eén ding is echter jammer, en dat is, dat onze goede stad in haar directeur der gemeentewerken, den heer Tellegen, een man heeft, die, behalve kundig bouwmeester, zich nu ook uitnemend geschikt toont om dergelijke egoïstische argumenten te ontzenuwen.

In zijn bericht, dat bij het verzoek is gevoegd, gaat hij successievelijk de verschillende zinsneden van het adres na, om tot het resultaat te komen, dat, volgens

beraardslagen zou, ware ingediend. Of ligt het in de bedoeling dan andermaal te adresseren?

Ondertusschen, het geval is niet zoo eenvoudig als het schijnt. Er bestaat bij de Kamer, die sinds verleden jaar geen noemenswaardige veranderingen onderging, ontevredenheid over de handelingen van den referendaris der afdeeling Kunsten en Wetenschappen. Waardoor die ontevredenheid ontstaan is, wij weten het allen. De Maartshuiszaak, die olangs weer opflakkerde, zal zeker de stemming van de Kamer niet hebben verbeterd. Wanneer de Minister van Binnenlandsche Zaken, om zich niet andermaal aan een échec bloot te stellen, het bedoelde crediet van de begroting laat, dan behoeft dit niemand te verwonderen.

De heer De Stuers is nu de hinderpaal, en het moet hard voor hem wezen, dit te beseffen. Wilde hij zich opofferen, wilde hij zijn zetel aan iemand anders afstaan, men kon zeker zijn, dat de Kamer zelfs tegen een belangrijke som voor aankopen op Heeswijk geen bedenking zou hebben. Zouw de zaken nu staan, zou de heer De Stuers zijn vaderland een dienst bewijzen door been te gaan. Maar er behoort grootoheid van geest toe, om zich zoo ten bate van het algemeen op te offeren.

Het adres van den Oudheidkundigen Bond, ondersteekend door den man, die ook aan het hoofd stond van de ambtenaren, die den heer De Stuers op zoonaarding wijze hun sympathie betuigden, is ongetwijfeld een poging, om den referendaris te steunen. Maar wie een vuur wil blussen, moet er geen olie op gieten.

En nu was het zeker niet goed gezien, om den heer De Savornin Lohman hard te vallen over betegen bij verleden jaar aan de Kamer mededeelde. Want de heer Lohman, men weet het, is een verklaard tegenstander van den referendaris, die ook onder zijn Ministerschap de afdeeling Kunsten en Wetenschappen bestierde. De oud-Minister zal zich ongetwijfeld door den Bond geen schrik aan laten jagen, maar veel meer door de opmerkingen van het adres tot verklarbaar verzet worden geprakteld.

Wij achten derhalve het eerste optreden van den Oudheidkundigen Bond niet bijster gelukkig, althans niet politiek.

Er is nog meer reden tot bedenking. De eerste bijeenkomst van den Bond werd dezer dagen te Utrecht gehouden. De keuze van de oude bisschopsstad verdient ongetwijfeld toejuiching, want voor de archeologen is daar heel wat te zien, ja zelfs meer, dan om één zomerachtermiddag te vullen. Evenwel, van de Utrechtsche oudheden kregen de vergaderden niets te aanschouwen. Er kwamen dertig rijtuigen voor, en deze brachten de beeren naar het spitsplintennewe Haarzuilen, dat nu eenmaal niet alle geweld voor overvold wil worden aangesloten.

Wij hebben nog wel zooveel verwachting van de kennis der Nederlandsche archeologen, dat zij de mystificatie doorgaand hebben. Een ritoer is gezellig, en men wil wel eens zien, hoe een oudheid gefabrikt kan worden. Wellicht had menigeen misschien een woord van protest willen doen horen, doch werd hij daarvan weerhouden door het besef, dat de feestvreugde niet verstoord mocht worden. Maar wat zouden de heren gezegd hebben, als men ze naar een antiquaar had gebracht en ze daar een kast had laten kijken, waarvan één poot uit de 14e eeuw, en het overige modern was? Een algemene verontwaardiging zou vermoedelijk niet zijn uitgebleven.

Zal een Oudheidkundige Bond een lichaam van

gezag voeden, dan dient hij zich op streng wetenschappelijk standpunt te plaatsen. Hij heeft dan toe te zien, dat gebouwen uit het verleden niet gescreaerd worden, das voor de wetenschap verloren gaan, maar dat de „documenten, welke de herinnering aan de historie van Nederland bewaren”, niet noodeloos vervalscht worden.

In het Utrechtsche archief bevinden zich ongetwijfeld vele handschriften, waaraan gedeelten ontbreken. Zal het nu den archivaris in het hoofd komen, om die gedeelten te laten bijwerken, geheel „in den stijl”? Immers neen. Slechts de hoogst noodige herstellingen zal hij laten verrichten, maar van voltooiing der ontbrekende gedeelten zal geen sprake zijn.

De bouwval van de Haar stond gelijk met zulk een handschrift. Hier echter werd zonder de minste gewetenswroging het ontbrekende aangevuld. En de mensen, die dit aanvullingswerk verrichtten, zijn zóó trotsch op wat zij deden, dat zij geen gelegenheid laten voorbijgaan, om hun vervalsching als een groot kunstwerk te vertoonen! Zij drijven nu de onbeschamidheid zoover om zelfs oudheidkundigen te dwingen uitnodigen!

De Utrechtsche archivaris zou zich er wel voor wachten, als hij een zijner fragmentarische documenten zulk een kuur had doen ondergaan, den oudheidkundigen dit voor te leggen. De herinnering aan Klaas Kolijn, Ossian en het Oera Linda Bok zou genoeg zijn, om hem slapelooze nachten te bezorgen. Doch wanneer bouwkundigen als Kolijn of Ossian optreden, dan wordt het wat anders. Zij mogen vervalschen zooveel zij willen, ja zij moeten nog zelfs aanspraak te hebben op lof, ook uit den mond van hen, wien het alleen om de studie der oudheid te doen is!

In Engeland bestaat eene vereeniging, die zich ten doel stellt oude gebouwen tegen voorgenomen restauraties te beschermen. Naar Britsch gebruik heeft zij echter uitsluitend het oog op gebouwen buiten Engeland, meest in Italië. Een Italiaan, die wist, hoe er te Florence of Venetië geen steen kan vernieuwd worden, zonder dat de vereeniging de hartroerendste noodkreten aantreft, kwam in Engeland en verwachtte niet anders, dan overal gebouwen te zien, die nog niet met den restaurator hadden kennis gemaakt. Maar hoeveel moeite hij deed, hij kon er geen vinden.

De Oudheidkundige Bond hier-te-lande zou zeker het beschermen van oude gebouwen in haar program kunnen opnemen. Misschien is in alinea 4 van het tweede artikel der statuten, waar staat, dat de Bond zich onder meer ten doel zal stellen „het verzamelen van gegevens over Nederlandsche monumenten en oudheden en over den staat, waarin deze zich bevinden en het uitlokken van maatregelen tot verbetering daarvan”, reeds een zoodanige bescherming bedoeld. Maar het begrip „verbeteren” is zoo rekbaar, dat dit woord, als ten minste geen restauraties gewenscht worden, minder gelukkig gekozen schijnt.

En het was een slecht begin, dat men de eerste der in de statuten genoemde „oudheidkundige excursies”, ondernam naar een kasteel, dat zoo goed als geheel nieuw is. In het „bulletin”, dat de Bond onder redactie van de heren Overvoorde, Moes en Pit doet verschijnen, zal volgens het voorbericht, ook „kritiek over restauraties” worden uitgevoerd. De mogelijkheid bestaat dus, dat de restauratie van Haarzuilen besproken en gekritiseerd wordt. Doch wij verwachten dit niet; immers het zou al van weinig hoffelijkheid getuigen als men een stichting, die men en corps bezocht heeft, tot een onderwerp van critiek ging nemen. Het is nu eenmaal niet anders, wie zwijgt

steent toe. De Oudheidkundige Bond, eenmaal de excusie naar Haarzuilen op haar programma gebracht hebende, is verder verplicht te zwijgen. Hij zal dus geacht worden zijn volkomen instemming met hetgeen daar verricht is, te hebben betuigd.

Wie heeft 't denkbeeld van den tocht naar Haarzuilen geopperd? Het zou van belang zijn dit te weten. Er was, wij wezen er reeds op, te Utrecht oudheid genoeg te zien. Waarom werden de archeologen nu elders gebracht? Men heeft het kasteel de wijding der oudheid willen geven..... en is daarin geslaagd. Maar nu komt het er maar op aan, wat latere tijden zullen zeggen.

Het is wel jammer dat de eerste schreden, die de Bond op den weg der openbaarheid deed, niet gelukkiger zijn geweest. Van die eerste schreden toch hangt veel, zoo niet alles, af.

Het heeft den schijn, alsof de Bond onder de auspiciën staat van den referendaris, die tegenwoordig aan het hoofd der afdeeling Kunsten en Wetenschappen is geplaatst. Bedriegt die schijn niet, dan is het bestaan der vereeniging aan het bestaan van dien ambtenaar onafscheidelijk gekoppeld. En dit zouden wij betrachten. Immers men behoeft zich maar de „Commissie van Rijksadviseurs” voor den geest te halen, om te bedenken hoe weinig heel de auspiciën van den heer De Stuers met zich brengen.

Het leek ons soms, alsof er in den laatsten tijd hier-te-lande eene archeologie, geheel onafhankelijk van de officieel, die steeds den bril van Viollet-le-Duc op haar neus heeft, bezig was zich te ontwikkelen.

De Bond echter bewijst, dat het niet die ontwikkeling reeds weder gedaan is, en dat de referendaris, als steeds, uitstekend de kunst verstaat, om zijn ambtenaren in het gareel te houden.

Wat de Bond verder doen zal, moet worden afgewacht. Hopen wij, dat uit zijn daden blijken moge, dat wij het niet bij het rechte eind hadden, toen wij bovenstaande beschouwingen neerschreven.

Wij zullen, ter zijner tijd, met vreugde ons ongelijk erkennen.

WINDMOLENS.

Onze pennestrijd met „De Aannemer” heeft nog een klein naspel gehad. Een bouwkundig blad heeft er, ter eerst ure, zijn aandacht aan gewijd. „Architectura” toch schreef: „De redactie van „De Aannemer” heeft het over deze en dergelijke onderwerpen al meermalen met „De Opmerker” te kwaad gehad en al meermalen is zij, zoals bijv. in het nummer van 22 Juni 1897, tot het besef gekomen van de moeilijkheid om in deze richting tot een goed slot te geraken, maar steeds weer, zoals in deze artikelen, niet „De Aannemer” naar die zijde de vertegenwoordiging der meening van de architecten-professie, zonder op het idee te komen, dat ze wel eens tegen windmolens aan te vechten kon zijn”.

Deze zin muist niet door helderheid uit. „De Aannemer” zit er dan ook mede verlegen en tracht door de volgende parafrase tot groter duidelijheid te geraken. „Indien wij de bedoeling van het bovenstaande goed begrijpen, dan zouden wij in onzen strijd met „De Opmerker” niet te doen hebben gehad met vertegenwoordigers der „architecten-professie”, maar wel met personen, die zich daarvoor uitgeven en door de redactie van „Architectura” daarom windmolens genoemd en derhalve gewraakt worden.”

Hier moge een klein gedeelte van Cervantes' meesterstuk in vertaling volgen. Het is ontloend aan het achttste hoofdstuk.

„Don Quoyote gaf zijn paard Rocinante de sporen, zonder zich te storen aan Sancho zijn schildknaap, die zei, dat het zonder eenigen twijfel windmolens waren, die de ridder ging aanvallen, en geen reuzen. Maar Don Quoyote was er zoo vast van overtuigd, dat het geen daar verricht is, te hebben betuigd.

Wie heeft 't denkbeeld van den tocht naar Haarzuilen geopperd? Het zou van belang zijn dit te weten. Er was, wij wezen er reeds op, te Utrecht oudheid genoeg te zien. Waarom werden de archeologen nu elders gebracht? Men heeft het kasteel de wijding der oudheid willen geven..... en is daarin geslaagd. Maar nu komt het er maar op aan, wat latere tijden zullen zeggen.

Het is wel jammer dat de eerste schreden, die de Bond op den weg der openbaarheid deed, niet gelukkiger zijn geweest. Van die eerste schreden toch hangt veel, zoo niet alles, af.

Het heeft den schijn, alsof de Bond onder de auspiciën staat van den referendaris, die tegenwoordig aan het hoofd der afdeeling Kunsten en Wetenschappen is geplaatst. Bedriegt die schijn niet, dan is het bestaan der vereeniging aan het bestaan van dien ambtenaar onafscheidelijk gekoppeld. En dit zouden wij betrachten. Immers men behoeft zich maar de „Commissie van Rijksadviseurs” voor den geest te halen, om te bedenken hoe weinig heel de auspiciën van den heer De Stuers met zich brengen.

De windmolen is hier „De Opmerker”, Don Quoyote „De Aannemer”, en Sancho Panza „Architectura”. Ten late der bouwkonst draait de molen nu reeds vier en dertig jaar zijn wielen. Hij is zich wel bewust geen reus te zijn, en maakt op dien titel ook geen aanspraak.

Maar daar komt een ridder op hem aanhollen, en steekt hem in een zijner wielen. Dit bekomt Don Quoyote slecht, en hij wordt „in treurigen toestand” nedergeworpen. En als hij daar ligt, komt Sancho Architectura op zijn ezel zoo hard het gaan aangedraaid, en vertelt dat het een windmolen was, waarmede de ridder stred.

De molen draait door. De ridder ligt ter aarde. Moge het hem een leer zijn, om zich niet weder aan te steken in een zijner wielen. Dit bekomt Don Quoyote slecht, en hij wordt „in treurigen toestand” nedergeworpen. En als hij daar ligt, komt Sancho Architectura op zijn ezel zoo hard het gaan aangedraaid, en vertelt dat het een windmolen was, waarmede de ridder stred.

De molen draait door. De ridder ligt ter aarde. Moge het hem een leer zijn, om zich niet weder aan te steken in een zijner wielen. Dit bekomt Don Quoyote slecht, en hij wordt „in treurigen toestand” nedergeworpen. En als hij daar ligt, komt Sancho Architectura op zijn ezel zoo hard het gaan aangedraaid, en vertelt dat het een windmolen was, waarmede de ridder stred.

De molen draait door. De ridder ligt ter aarde. Moge het hem een leer zijn, om zich niet weder aan te steken in een zijner wielen. Dit bekomt Don Quoyote slecht, en hij wordt „in treurigen toestand” nedergeworpen. En als hij daar ligt, komt Sancho Architectura op zijn ezel zoo hard het gaan aangedraaid, en vertelt dat het een windmolen was, waarmede de ridder stred.

De molen draait door. De ridder ligt ter aarde. Moge het hem een leer zijn, om zich niet weder aan te steken in een zijner wielen. Dit bekomt Don Quoyote slecht, en hij wordt „in treurigen toestand” nedergeworpen. En als hij daar ligt, komt Sancho Architectura op zijn ezel zoo hard het gaan aangedraaid, en vertelt dat het een windmolen was, waarmede de ridder stred.

Een ding is echter jammer, en dat is, dat onze goede stad in haar directeur der gemeentewerken, den heer Tellegen, een man heeft, die behalve kundig bouwmeester, zich nu ook uitstekend geschikt betoont om dergelijke egoïstische argumenten te ontzenuwen.

In zijn bericht, dat bij het verzoek is gevoegd, gaat hij successievelijk de verschillende zinsreden van het adres na, om tot het resultaat te komen, dat, volgens

EIGEN BEHEER.

Te Arnhem komt weldra een adres in behandeling, door aanneiders aan den Raad gericht en strekkende om te verzoeken, dat zooveel mogelijk gemeentewerken in het openbaar zullen worden aanbesteed.

Een correspondent van „Het Handelsblad” zegt hieromtrent:

„De argumenten voor dit verzoek zijn de bekende: de geest der gemeentewet, die op de hand der heren is, zoo zij mecen, de dreigende ondergang van den aannemersstand, de schade, die de gemeente bij eigen beheer lijdt, het gebreklike toezicht der gemeenteambtenaren, alles pleit er voor om het adres in te willigen.

Een ding is echter jammer, en dat is, dat onze goede stad in haar directeur der gemeentewerken, den heer Tellegen, een man heeft, die behalve kundig bouwmeester, zich nu ook uitstekend geschikt betoont om dergelijke egoïstische argumenten te ontzenuwen.

In zijn bericht, dat bij het verzoek is gevoegd, gaat hij successievelijk de verschillende zinsreden van het adres na, om tot het resultaat te komen, dat, volgens

zijn mening, „volstaan kan worden aan adressanten te berichten, dat aan hun verzoek steeds wordt voldaan, tenzij het belang der gemeente er zich tegen verzet".

En dat dit laatste nog wel eens kan voorkomen, wordt door hem bewezen met cijfers, die klinken. Ik neem er één van. In 1887 was bij aanbesteding voor gewoon onderhoud van 101 leerlokalen en 4 gymnasieklokalen f 2153 noodig, in eigen beheer in 1889 van 143 leerlokalen en 10 gymnasieklokalen f 2250; een ander werk kostte f 17.000, ware het gegund bij publieke aanbesteding, dan had het f 34.000 gekost.

Het is te verwachten, dat de Raad zich bij de gelijke conclusie der commissie van bijstand zal neerleggen. *Gemeente belang* is een woord, dat dikwijls al heel zonderling wordt opgevat, maar synoniem niet aannemersbelang is het gelukkig nog niet."

Men ziet hieruit, dat het eigen beheer, waaraan volgens de aannemers, zulke grote bezwaren verbonden zijn, mits goed toegepast, wel degelijk financieel voordeel kan geven.

HET MUSEUM TE BUDAPEST.

De prijsvraag voor het nieuwe museum te Budapest, waaromtrent wij in ons no. van 24 December 1898 het een en ander mededeelden, had als uitslag, dat aan de twee in de eerste plaats bekroonden werd opgelegd nadere plannen in te dienen.

Die indiening heeft thans plaats gehad, en het ontwerp van Schickedanz en Herzog, dat door den heer A. W. Weissman, die deel uitmaakte van de jury, in een afzonderlijk rapport met warmte werd aanbevolen, is nu voor de uitvoering gekozen.

Alvorens daartoe echter zal worden overgegaan, ontving de heer Weissman van de Hongaarsche regering de vereerde opdracht, het plan naar zijne inzichten om te werken en ook verder van advies te dienen.

De Amsterdamsche architect is met zijn taak reeds een goed eind gevorderd. Wat wij van de plannen zagen, gaf ons de overtuiging, dat het museum te Budapest, als het voltooid zal zijn, tot de best ingebrachte van Europa zal worden gerekend.

Het is voor de Nederlandsche bouwkunst een grote onderscheiding, dus in een harer beoefenaars door het vreke Hongarije gehuldigd te worden.

LOYALITEIT.

Een onzer lezers stelde ons in kennis, met wat het „Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage" in zijn nummer van 14 Juli II, schreef, Al van oudsher geldt in rechten de regel, dat iemands onschuld vaststaat tot zolang de bewijzen van zijn schuld zijn geleverd. En nu het „Dagblad" ons van zoö crastige zaken beschuldigt als „leugen", „oneerlijkheid", „de-loyaliteit" en dergelijken, nu moet het, zoo al niet de bewijzen, dan toch de vermoedens wereldkundig maken waarop het die beschuldiging grondt.

Doet het dit niet, dan zal „ieder eerlijk man" het van gemis van „loyaliteit", die zeker een „persbeschuldiging" is, verdenken.

KUNSTSTEENEN.

(Ontleend aan het Tijdschrift der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid.)

De uit slakken en zand, met daarvoor in aanmerking komende bindmiddelen, vervaardigde steenen worden in verschillende technische tijdschriften ten zeerste aanbevolen voor het bouwen van arbeiders-

woningen en fabrieken, in plaats van baksteen, en aan deze kunststeen worden vele goede eigenschappen toeschreven, die hen daarvoor zeer geschikt moeten maken.

Zeer zeker kunnen deze steenen grote diensten bewijzen, ter plaatse waar de grondstoffen voor baksteen ontbreken of duur zijn en waar daarentegen slakken zeer goedkoop te verkrijgen zijn.

Evenwel mag men niet uit het oog verliezen, dat de baksteen een uitnemend bouwmateriaal is, waaraan men vele goede eigenschappen kan mededeelen, daar toch voor een juiste behandeling der grondstoffen, meer of minder sterk branden enz., iedere gewenschte graad van dichtheid of poreusheid verkregen kan worden. De baksteen te vervangen door uit mortel bereide steenen is daarom in het algemeen alleen dan aan te bevelen, wanneer werkelijke besparingen verkregen kunnen worden, zonder dat daardoor verschilende constructiedelen benadeeld behoeven te worden.

Zelfs al wordt aangenomen, dat zowel de keuze der grondstoffen als hunne vermengingsverhouding met zaakkenis geschiedt, moet toch de kunststeen het onderspit delven voor den baksteen.

In de eerste plaats is de doorlaatbaarheid voor water voor mortelmengsels onder geen voorwaarde zoo gunstig als die voor den baksteen. De onderzoeken bij de nieuwe en oude gebouwen hebben ten duide- lijkste bewezen, dat iedere mortel het water veel langer vasthoudt, dan dit voor den baksteen het geval is. Daarom moeten de kunststeen, willen zij in dit opzicht met de baksteen kunnen wedijveren, een grote doorlaatbaarheid bezitten. Doch dit heeft weer het bezwaar, dat het door neerslag op de muren valende water spoedig van de buitenzijde naar het bin-nenoppervlak gevoerd wordt. Van daar dat men in poreuze kunststeen opgetrokken muren tegen het indringen van vocht door neerslag of uit den grond goed dienst te beschaffen.

Een factor, die ook niet weg te cijferen is, bestaat in het gerugere geleidingsvermogen voor warmte dat de baksteen bezitten, daar toch de gebrande klei een veel slechtere warmtegeleider is dan het meestende der grondstoffen, waaruit de mortelsteenen vervaardigd zijn. Om hetzelfde doel te bereiken moeten de kunststeeneneen grotere poreusheid bezitten dan de baksteen, wat evenwel tot bovengenoemde bezwaren aanleiding kan geven.

Onbruikbaar zijn de kunststeen voor het bouwen van schootsteen, ketelsetelingen en andere deelen, welke somtijds aan hoge temperaturen zijn blootgesteld. Voor de binnenbekleding der rookkanalen zijn de kunststeen evenmin aan te bevelen, daar zij door hun ruw oppervlak de neerzetting van roet bevorderen, waardoor vernauwingen van de doorsnede in het leven geroepen worden, die den trek verminderen.

Op grond van bovengenoemde bezwaren zal men dus de mortelsteenen slechts voor bepaalde constructiedelen van het gebouw kunnen gebruiken, of anders dient men door doeltreffende vermengingsverhoudingen der voor de vervaardiging van kunststeen diepende grondstoffen aan zijne gebreken tegemoet te komen. Willen de steenen bv. bij een grote doorlaatbaarheid en hoog luchtgehalte een beduidende vastheid bezitten, dan is het noodzakelijk daarvoor bindmiddelen te gebruiken, welke in niet te langen tijd door en door verharden, zonder dat daardoor een nadeelijke invloed op de vastheid van den steen wordt uitgeoefend. Doch juist deze bindmiddelen maken de kunststeen duur. En daar het juist zijn geringe

marktprijs is, bij de vele goede eigenschappen, die de kunststeen bezit, welke hem een groot debiet kan bezorgen, moet het zeer in twijfel getrokken worden, of werkelijk zulk een uitnemend bouwmateriaal voor zulk een geringen prijs te bekomen is en of het niet beter is de keuze op den wellicht iets duurderen, doch in vele opzichten voortreffelijker baksteen te laten vallen.

Wil men goedkoope steenen voor het bouwen van arbeiderswoningen, werkplaatsen enz. gebruiken, zoö doet men in vele gevallen beter gebruik te maken van veldstenen, dan wel van mortelsteenen, daar zij in groote hoeveelheden goedkoop te verkrijgen zijn, en, wanneer zij met oordeelkundig overleg gebakken zijn, voor verschillende onderdelen van het gebouw gebruikt kunnen worden.

Wil men goedkoope steenen voor het bouwen van arbeiderswoningen, werkplaatsen enz. gebruiken, zoö doet men in vele gevallen beter gebruik te maken van veldstenen, dan wel van mortelsteenen, daar zij in groote hoeveelheden goedkoop te verkrijgen zijn, en, wanneer zij met oordeelkundig overleg gebakken zijn, voor verschillende onderdelen van het gebouw gebruikt kunnen worden.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS
De meermalen besproken fusie van het Instituut met de beide vak-verenigingen van Werktuig- en Scheepsbouwkundigen en voor Electrotechniek is den 15^e Juli jl., onder zeer gunstige vooruitkomsten, een feit geworden.

Nadat enkele voorlopige mededeelingen waren gedaan, niet die zaak in verband staande, onder anderen de oprichting van een weekblad, gaf de Raad van Bestuur van het Instituut gevolg aan zijn voornemen om in zijn geheel af te treden, waarna de algemene vergadering werd geschorst en gelegenheid werd gegeven tot het oprichten en organiseren van de vakafdelingen.

Na heropening van de vergadering bleek, dat de Vereeniging van Werktuig- en Scheepsbouwkundigen in haar bestuur had gekozen tot president het lid F. W. Hudig, tot secretaris het lid A. Doijer Jzn. en tot commissarissen de ledens H. Enno van Gelder, L. Sloot en W. F. D. van Ollefen, terwijl haar concept-reglement zonder hoofdelijke stemming werd vastgesteld.

De Vereeniging voor Electrotechniek koos tot president het lid J. A. Snijders Cjzn., tot secretaris het lid H. A. Ravenek en tot commissarissen de ledens A. E. R. Collette, J. S. Theunissen, J. J. M. van Loenen Martinet, C. D. Nagtgat Versteeg en L. M. Barnet Lyon, terwijl ook haar ontwerp-reglement werd goedgekeurd.

Hierop werd de gewone pauze gehouden, na afdloop van welke tot de benoeming van een nieuwe Raad van Bestuur van het Instituut moest worden overgegaan.

Op voorstel van het lid W. F. Leemans werd van de ballotage-briefjes geen gebruik gemaakt maar de bestaande Raad in zijn geheel bij acclamatie herbenoemd.

Die Raad bestaat alsooit uit de volgende ledens: J. F. W. Conrad, J. M. Telders, G. J. De Jongh, F. M. van Panthalon baron van Eck, H. Wortman, B. M. Gratama, J. T. Gerlings, H. Enno van Gelder en A. E. R. Collette.

Blijkens mededeeling bij monde van den heer Conrad heeft de Raad hem tot president gekozen, het lid Telders tot vice-president en het lid Gerlings tot penningmeester.

Nadat het honorarium van den te benoemen algemeen secretaris op voorstel van den Raad was vastgesteld, werd uit het aan de ledens aangeboden drietal als zoodanig benoemd het lid R. A. van Sandick, secretaris van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs.

Het aan de ledens aangeboden ontwerp van Verordeningen werd, na een korte wisseling van gedachten

tusschen de ledens E. H. Stieljes en B. M. Gratama, in zijn geheel vastgesteld.

Eindelijk werd tot correspondeerend lid van het Instituut benoemd professor Van 't Hoff, te Berlijn, tot nu toe corresponent van de afdeling voor electrotechniek.

Het geheel verloop van de vergadering getuigde van een opgeruimden geest en broederlijken zin, die ook voorzaten bij den vriendschappelijken maaltijd, welke des avonds in de Theaterzaal nabij het Kurhaus te Scheveningen plaats had. De eerste dronk werd naar gewoonte door den president Conrad gewijd aan Hare Majesteit de Koningin, die, daarvan in kennis gesteld, nog staande de vergadering door een telegram Haren dank deed betuigen. Dezelfde spreker bracht in een zeer toegejuichte rede hulde aan de tot stand gekomen fusie en wekte tot voortdurende eendracht en eensgezinde werkzaamheid op. Door den honorair secretaris J. Tiedeman werd, in verband daarmee, een gedicht voorgezongen, dat den bijval der vergadering mocht verwerven en hetwelk wij in staat zijn gesteld hier te doen volgen:

15 JULI 1899.

„Zij me, in dit jar, vergaal een festoon te doen horen
Nu twee-en-vijftig jar ons Instituut bestaat;
Moch reeds het goed eens halven eeuwkring het angloen
Men vlechte een nieuw kraas niet opgeruimd gelast.
Want in dit jar word hier een broederschap gehuldigd,
Wier streven sich in blije samenwerking toont,
En dank, spreken dank zijn wij aan den verschuldigd,
Wier edel poges niet deze ristomt werd behoond.

Voorwaar de wetenschap zoekt links en rechts haar wegen,
Maar ze is één schoon geluid, hel stralend om ons heen.
Zoek elk, die haar vereert, der wereld tot een regen,
Met ernstig streven sterke hazz voetgoede na te troen,
Zoo romt ons Instituut een bond van ingenieurs,
Die op het technisch veld zich gunden tot den strijd,
Gereed met kalmen ernst haar weten na te spreken,
Waardoor een schoon gebouw verricht te zijner tijd.

Heil zij dier broederschap, nit edels sin gesproten,
Heil allen U, die tot dat doel hier sig verend.
Met name en hele Gij uw werklaring a ontsloten,
Volhoudend zij haars uit bestre kncht verleent.
Een heldrank U gewijd, op wat wij hoopvol staen,
Hij sooveel wetenschap, bij goed van de echte keur,
Daal zegen op uw werk en blijft den roem bewaren,
Den grootischen ceremonia van Neerlandsch Ingenieur!

DE KERK TE VORDEN.

Aan de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* wordt het onderstaande uit Zutphen geschreven:

„De te Vorden in de Hier, kerk ontdekte muurschilderingen zijn sloots enkele vierkante doossters in oppervlakte en voor de kust van weinig belang. Het blootgelegde fragment is het enige, dat tot heden gevonden werd en het is niet waarschijnlijk, dat er ter plaatse meer aanwezig is. In het Romaansche deel der kerk kan men echter op een paar plekken muurschilderingen onder de kalklaag zien heenschieren.

„Het thans blootgelegde fragment vorst een strook ter breedte van een paar d.M's., waarop in den eenen hoek de figuur van een engel voorkomt, welks uitgespreide rechtervleugel in zijn geheel zichtbaar is; de linker is verdwenen. Van de figuur is alleen de basis nog over. Rechts van den engel staat de zogenoemde stendermolen, — een van die ouderwetsche houten molens, rustend op een onderstuk van balken en palen.

„En en ander is in omtrekken geschilderd met rood en zwart.
„Naar de geheele opstelling en het karakter der uitvoering te oordelen, is het niet waarschijnlijk, dat men hier ta doem heeft met een middelouwesch werk, maar vreeser niet een voorbrenzel van later tijd, misschien uit de 16de of 17de eeuw.

„In den stendermolen is duidelijk het type van molens te herkennen, dat in de Graafschap vroeger algemeen in gebruik was en dat thans nog vertegenwoordigd wordt door den molens buiten het dorp, ter zijk van den weg naar Ruurlo.

„De plaat, waar het taferel bij den stendermolen der muren gevonden werd, behoort tot een geschilderde kerk, dat waarschijnlijk niet ouder is dan de 15de eeuw.

„Is te hopen, dat de kerkvoogden niet zo dwars zullen zijn om deze muurschildering weer over te laten witten."

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Het ontwerp voor aanleg van een vischervallen te Scheveningen is door de Eerste Kamer der Staten-Generaal met 80 tegen 18 stemmen aangenomen.

— De architecten Mutters en Sluyterman belast met de werkzaamheden voor de centrale commissie voor de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900, leden der bijzondere commissie voor groep XII, zijn druk aan den arbeid, bestaande in het uitwerken der details voor de versiering en inrichting eener afdeeling. Veel oponthoud wordt veroorzaakt doordat telkens wijzigingen gebracht worden in de plannen der gebouwen.

Van enige der afdelingen die gereed zijn, maar ter goedkeuring zich in Parijs bevinden, zijn de ontwerpen nietwezig. Zonals bekend is recht men in deze tentoonstelling eenheid van stijl en kleur te verkrijgen, waarbij men van verscheidene inzenders reeds krachtige medewerking heeft ondervonden.

De architecten zien daarom gaarne de inzenders op hun bureau, Hofspal 6, verschijnen, om kennis te nemen van de inrichting.

HAARLEM. Het Museum van Kunstsmechting ontvangt een geschenk van Dr. H. J. Dommisse de Chaussepied, directeur van het Koninklijk Munt- en Penning-kabinet te 's-Gravenhage, een aanzienlijke verzameling objecten van moderne medailles en plaketten van meesters uit verschillende landen, waardoor men een overzicht krijgt van de historie, waarop de kunst van het vervaardigen dieser merkwaardige gedenkteekenen het weder beden ten dage gebracht heeft, nadat zij lange jaren gesluismerd had. Onder de zeer zulke gereproducerde medailles bevinden zich werken van Oudinc, Ponsarme, Dubois, Chevalier, Roty, Tasset, Dupuis, Mouchon, Scharff, Pawlik, Tautenhayn, Charpentier, Ruyet, Kivet, Vernon, zoodat daardoor de to-to historische moeders verlagenwordig zijn. Deze reproductien zijn thans in de Raadzaal van het Museum tentoongesteld.

ZUTPHEN. Met de restauratie van het voorfront der zuidertorenbeuk van de St. Walburgakerk is op het laatast van Mei begonnen en thans reeds zijn de oude balustrade met hare drie pinakels afgebroken en door nieuwe vervangen.

Ook is het steenen maaswerk van het in dit front geplaatste raam gehaald en begint men bouwkerk met daarin de in lood gesette raftjes te zetten. De bovenkerp van den hier aantwezening ingang met zijn beide consoles droevige staaltjes van 19de-eeuwsch steenhouwwerk, is uitgebroken en zal door een Franse geheleit verfengen worden.

In het zuidertorenchip, ongeveer tegenover het collectantenhuisje, wordt nog dit jaar een thans volgemaakte deuropening opengebroken, waarvoor het steenhouwwerk ook reeds geheel gereed is.

KRUIK. De Gemeenteraad heeft besloten tot het plaatsen van een nieuw torenuurwerk in den in 1887 afgebranden, nu bijna geheel gerestaureerde Cameratoren. De gezamenlijke kosten zullen bedragen f 3600. Met de levering en plaatsing van het uurwerk is belast de heer J. Addicks, te Amsterdam. Waarschijnlijk zal het gehele werk op 1 Januari 1900 gereed zijn.

WAGENINGEN. De Commissie voor de Iahuldingsfeesten heeft besloten de overgesloten gelden te besteden voor de plaatsing van een monumentale fontein in de stadsgracht bij Janushoff. De voorbereiding en uitvoering van dit werk geschiedt onder leiding van den heer L. A. Springer, leeraar in tuin-architectuur aldaar.

— Levering 7 van *De Nieuwe* (uitgave van J. G. Brause) bevat: Korallineen en korallitrienen, door Dr. A. J. C. Snijders. — De vorderingen der ethberslegrafe, door Dr. L. Bleekrude. — De eerste Nederlandse elektriciteitscentrale, door H. Vreeswijk. — De mutschoop, door H. — Pijlenzandlers en bootsoorders onder de insecten, door Dr. R. Sintia. — Het Fransche envelsgeschut van 120 millimeters, door P. D. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen. De afstand van de sterren in de Grote Beer, door Ant. Prinskoek. — Boekaanbieding. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: toegevoegd aan den chef der irrigatie-dit. Brants, met Medjokerto als standplaats, de ingenieur 2e kl. J. Homann van der Heide; aan den chef der waterstaatsafdel., ten einde op zijn bureau te worden werkzaam gesteld, de opzichter 2e kl. J. L. van Erp Taalman Kip;

overgeplaatst naar de res Batavia, de ingenieur 2e kl. J. C. Voorduin; naar Bodjonegoro (res. Rembang) en ter beschik-

king gesteld van den chef der werken en opnames van de Soloviet, de admiraal-ingeneur F. A. Varkeser;

geplaatst te Bodjonegoro (res. Rembang) en ter beschikking gesteld van den chef der werken en opnames van de Soloviet, de ambtenaar op wachtkeld., dienstdoend adm.-ingenieur, Jhr. R. R. L. de Muralt; in de res. Banjumas, de ambtenaar op wachtkeld., dienstdoend opzichter 2e kl. H. J. Brookens; tweajarig verlof verleend aan den opzichter 2e kl. C. Bedarf.

— Benoemd tot ingenieur 2e kl. bij het mijnenwezen in Ned.-Indië E. A. Neub.

— De Minister van Koloniën heeft den heer S. Ritsema van Eck gesteld tot beschikking van den Gouverneur-General van Ned.-Indië, om te worden benoemd tot technisch ambtenaar bij het beschwezen daar te lande.

— Bij kon. brabint is met ingang van 16 Juli benoemd tot hoogleraar aan de Polytechnische School J. C. Dijkhoorn, werkzaam als ingenieur te Rotterdam.

— Uit Indië is hier-te-lande bericht ontvangen van het overlijden van den heer K. T. Olt, chef bij de „Ned.-Ind. Spoorwegmaatschappij“ te Semarang.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen zijn benoemd tot inspecteur te Groningen de heer J. H. van Eijbergen, adjunct-ingeneur 1e kl.; tot hoofdingenieur-de opzichter 1e kl. A. Lebrin en tot opzichter 1e kl. de idem te kl. J. E. ten Bosch, J. H. Huijsman en E. J. Beerten.

— De heer P. H. G. Montenegro, adjunct-ingeneur der Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen is benoemd tot adjunct-ingeneur bij de Rijksdagreln.

— Tot ingenieur der gemeente-werken te Utrecht, op f 2000 salaris, is benoemd de heer A. W. C. Dwars, civiel bouwkundig ingenieur te Rotterdam. Met de benoeming stond op de voordracht de heer H. C. M. Hennus, civiel-ing. te Alkmaar.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Adspiraat-ingeneur der marine. Adres op gezegd opmerk voor op 15 Augustus aan het Departement van Marine. Jaarwille f 1200. Zoo nodig zal een vergelijkend examen worden gehouden; zie verder „Staatscourant“ nr. 169.

— Onderwijzer in het boskundig teekenen aan de avondeskool voor timmerliedes, onder beheer der voorzetting „Concordia inter nos“ te Amsterdam. Int. 27 Juli, van 8 tot 10 uren in het gebouw „d'Osvaldin“, Singel 399. Adres voor 2 Aug. aan H. Bucker, te Hugo-de-Grootstraat 40.

— Een bekwaam meubelteekenaar en een bekwaam chef-verkooper, aan de meubelfabriek Nederland te Groot-Ammers.

— Bekwaam bouwkundig teekenaar, tevens opzichter. Salaris naar bekwaamsheid. Adres nr. 19308, Bureau N. K. C.

— Gemeente-architect te Hoorn, tevens directeur van en leeraar in het rechtlijng teekenen (nec. M2) aan de Burgeravondschool en Ambachtsschool, geschiktheid bezittende tot het geven van takteekenoenderwijs. Jaarwille f 2000. Adres op gezegd vóór 31 Juli aan den Gemeenteraad.

— Dijkpichter bij het hoogbrommaadschap te Alkmaarswaard met Arkel beneden de Zeuwe. Jaarwille f 1400, met vrije woning. Vereischten: kennis van dijkwerken, bouwkunde en beheering van het waterpijn-instrument. Leeftijd niet ouder dan 40 jaren. Adres voor 6 Augustus aan den dijkgraaf T. Swets Az., te Hardinxveld.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in kolommen vorm worden ten gevolge van hevige gebeurtenissen tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen bijgestaan. De administratie houdt zich niet de toezichting der eventueel inkomende brieven.)

— Bouwkundig teekenaar, goed bekend met details en constructiewerk, drie jaar als zoodanig werkzaam geweest, zag zich weder gaarne geplaatst. Verl. sal. f 60 per maand.

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VERTEERDING, VAN DER HELSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opz.-Teekenaar, leeft. 25 j. ong. sal. f 70 à 80 p. m.
2. Onderhans-opzichter, f 20 per week.

ADVERTENTIEN.

STOOMTimmer-Houtwol-fabriek

DIJKERMAN & BOLZERO, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare Houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 36 Ecken.

Hooilager voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Barnshead. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen. — Privatee Teekeningen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcellines Badkuipen, D'Jours Badkuipen. — Closets, Washmof, Urinair enz. — VERSWARING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers gevulst het gebruikelijke reken-

Vervolg der Aankondigingen.

DINSDAG, 25 JULI.

Leenwarden, te 5 ure: het bouwen van een woon- en winkelhuis op das hoek van Oldgaarde- en Lindekerst.

WAANDAG, 31 JULI.

Delft, te 12 ure, door den directeur der artillerie-inrichtingen, op zijn bureau Van-Leeuwenhoekring: de levering van koper, messing, goud en haken, ten behoeve van verschillende diensten in Ned.-Indië.

Delft, te 12 ure, door den directeur der artillerie-inrichtingen, op zijn bureau Van-Leeuwenhoekring: de levering van verschillende beheesters en vijlen.

DINSDAG, 1 AUGUSTUS.

Lemmer, door burg. en weth. van Lemmer: het uitbaggen en verdiepen van de havenen van de Lemmer. Int. bij den gemeenteraad. J. Kuipers.

Op onbepaalden datum.

Ambt-Ommen, door Hendrikus Kamstra: het weder-opbouwen van zijn landbouwverwening Int. in „Hotel Jaess“ te Ommen.

Vervolg der uitslagen.

Nuenen, 20 Juli, door het bestuur der waterleiding van den calamiteiten politie „Nieuw Nuenen“: a. het herstel, de verandering en het onderhoud tot 30 April 1900 van de aard-, kraan-, rijn- en stroomleidingen enz. Minste inzchr. f 3177.

b. het maken van werken tot verdediging van den seer- minste inzchr. II. de Kleuter, Siedrecht, f 8820.

Hengelo, 20 Juli: het aanvoeren en wederopbouwen van drie woningen, het maken van een grot voor een stalgehoen en bijbehorende werken; ingek. 5 bijl., als: G. Stegink, Hengelo, f 6974; J. Knezeboom, idem, f 6356; G. J. Beltman, idem, f 5899; Morsink en Vis, Delden, f 5570; Foks en Billekink, Hengelo, f 5820. 1 dag bereid.

Zwolle, 20 Juli: het maken van schuttingen enz. voor de te bouwen harddraverij in de Wijsterkade op 3 Aug. e. n. 2. ingek. 5 bijl., als: ten Dam f 410, H. H. van Vliet f 310, Gebe. Bollen f 282, J. L. Herberg f 259, H. G. Treep en Zs. f 256, Als. te Zwolle. Bij de daarop gevolgde onderhuidsche aanstelling gegund aan J. L. Herberg.

Dieren, 20 Juli: het bouwen van een bermwassing voor den heer H. J. Wilink aldus: ingek. 11 bijl., hoogste inzchr. f 2400; lagere inzchr. J. te Wachtl, Twello, f 2145. Gegund.

Arnhem, 21 Juli: het maken van lekkades op den rechteroever der rivier de Waal, tussen de krib op kilometer 76,620 en den eersten te Tiel, gemeente Haastrecht, provincie Gelderland; ingek. 7 bijl., als: O. A. Mol, Arnhem, f 499; G. W. van Heswijk, Nijmegen, f 4882; C. Boer Az., Sliedrecht, f 4869; G. van Oord, Werkendam, f 4870; J. Visser Jr., idem, f 4514; P. W. van Hattem, Zaltbommel, f 4157; J. W. van Aarschot, idem, f 3778; Raaij, f 4608.

Middelburg, 21 Juli: het leveren en sluiten van stenen tot verdediging van den oever voor Terneuzen; ingek. 2 bijl., als: P. A. van der Velde, Terneuzen, f 9400; J. Jansen, idem, f 9250; Raaij, f 8800.

's-Gravenhage, 21 Juli, door het departement van waterstaat: 1. het leggen en liggen van een kabel te Middelburg; ingek. 2 bijl., als: C. J. Timmer, Zoeterwoude, f 1050; W. Dekker, Veere, f 970.

2. het bijpassen van twee draden tuschen Amstel en Apeldoorn en van vier draden tuschen Apeldoorn en Zutphen; ingek. 4 bijl., als: W. van Achterbergh, Amersfoort, f 1731; J. Rousin en J. Blij, Schiedam, f 1483; W. van Dijk, Utrecht, f 1480; H. A. Kerssen, Zutphen, f 1279.

MEDEDEELINGEN.

Haarlem. Het bouwen van 49 woonhuizen voor een volle bewoning „Oud Doel“, onder beheer van den bouw. Ing. J. A. G. van der Sijs (zie den vorige uitslag in het vorig nummer) is gevind tot H. Loodts te Haarlem.

Een bekwaam Meubelteekenaar en een bekwaam Chef-verkooper

(vertrouwd met den verkoop van **complete** Meubileeringen), worden **direct GEVRAAGD** aan de Meubelfabriek **„NEDERLAND“.**

J. A. HUIZINGA. — GRONINGEN, Westersingel.

Javasche Bosch-Expl.-Mij. v/h. P. Buwalda & Co.

dand in DJATHOUT (JAVA-TEAK).

Alle houtsoorten worden tegen concurrerende prijzen in loon geszaagd.

Stoomhoutzagerij: **Overzicht van het IJ,** **Nieuwe Doelenstraat 12-14 bij de Munt**
westelijk e. h. Tolhuis. **Amsterdam.**

Verzekert U van het

CARBOLINEUM
KRIMPEN. **GROOTSTE BEDERFWEREND**
vermogen. **G. M. BOEK & CO.**
Amsterdam.

J. THÜS, Weesp.

Installeur van CENTRALE VERWARMINGEN
volgens de nieuwste Systemen.

GENERAAL-VERTEGENWOORDIGER DER
Metalwerke Bruno Schramm Ilversgehofen — ERFURT.

Eerste Prijs, Eere-diploma der Architecten-en Ingenieursvereeniging op de tentoonstelling van Verwarmings-installaties te Dusseldorf 1897. (3)
Projecten en Inlichtingen gratis. — Prijzen beneden elke concurrentie.

STOOMFABRIEKEN van
alle soorten **DAKPANNEN** en **VLOERBAKKEN, MACHINAAL gespaarde**
MOZAÏK- en oeven CEMENTTEGELS, CEMENT- en KUNSTZAND-
STEEN, REGEN-, WEL- en BEERPUTTEN van CEMENTHETTON en
CEMENT (systeem MONIER), Riolen, Rietplanken enz. enz.

HANDEL IN BOUWMATERIALEN.
A. OOSTHOEK & ZOON, Alfen a/d Rijn.
Sterk concurrerende prijzen direct op aanvraag. (2)

ROLLUIKEN **van hout en van staal, in verschillende**
constructiën. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

MEIJJES & BOSCH.
Asphaltfabrikanten. **WIJHE** (Holland)

Leggen, HOUTCEMENTDAKEN, HASTIKDAKEN,
ASPHALTDAKEN en ASPHALTVLOEREN.
Fabriceeren, ASPHALTDAKPAPIER, HOUTCEMENT,
ISOLEERPLATEN, CARBOLINEUM, enz.

Directe levering. Firma referentie. Concurrerende prijzen. Veeljarige garantie.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille **AMSTERDAM** 1894, en Gouden Medaille **DORDRECHT** 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijdenden bakhuis en Draailovens.

LOUIS NAGEL & Co.,

X Arnhem. X
ENGELSCHÉ

Rai- en Tuighamer-inrichtingen.

— Catalogussen gratis.

— Tekeningen en Begrootingen Kostenloos.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 8e Augustus 1899**, des namiddags ten 2e ure (doordie tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 775.

Het vervangen van de draaibrug over het kanaal van Dokkum—Stroobos door één vaste brug met twee openingen met daarmede in verband staande werken ten behoeve van den spoorweg van LEEUWARDEN naar GROENINGEN.

Begrooting f22900.—.

De besteding geschiedt volgens § 57 van het bestek.

Het bestek ligt van den 17e Juli 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. H. H. SANDBERG VAN BOELENS te Groningen, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 2e zaterdag Juli 1899 ten 3e ure namiddag (West-Europeseche tijd).

UTRECHT, den 14e Juli 1899.

Xylolith- of VLOEREN UIT EÉN STUK
Houtgraniet-

worden gelegd door de

Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek A. S. KEIJ, Rotterdam.

AGENTEN: A. E. BRAAT, Amsterdam; J. C. GOUDRIAAN, 's-Hage; A. VAN DER BOOM, Delft; KNIJFF & HOEBEE, Dordrecht; A. J. STOEL, Haarlem; C. H. VAN DUILSEN, Leeuwarden (voor Friesland en Groningen).

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkooikerstraat 64 b, jd. Nieuwe Binnenvest.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
van
WATERPAS- HOEKMEET-
en ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, —
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERTHTUIGEN

Machinale Houtdraaierij en Zagerij.

Speciaal adres voor grootwerk voor HH. Timmerlieden en Aannemers.

Bijlykst adres voor Trapbalusters, Balkonbalusters en Houtbalusters, Houten Schoorsteenmantels en verder alle houten draai- en beeldhouwwerk.

S. DE BOER, Apeldoorn.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS van Hoornemersveer, zullen op **Dinsdag 8 Augustus 1899**, des voormiddags ten EII ure, ten RAADHUIZE

aanbesteden:

Het leveren en stellen van IJzeren Palen en staven voor het Marktplaats te Hoofddorp.

Het bestek met de tekening ligt ter lezing ter Secretarie, en is daarin tegen betaling van f 10,25 verkrijgbaar, terwijl aanwijzing zal worden gegeven op

Vrijdag, den 4 Augustus a.s. ten Raadhuis, door den Gemeente-Opsichter, bij wie ook inlichtingen te verkrijgen zijne.

Hoornemersveer, 19 Juli 1899.

LANTZENDORFFER, Burg.
D. EGGINCK, Secret.

A. P. SCHOTEL G^o.
DORDRECHT.
Stoommarmzagerij Steenhoutwerf.
Steeng- en Marmerhandel.

MOLIJN — Gouda.
Rietplanken.

FLUATEN.
tegen verweering van alle STEEN-SOORTEN en MORTELS.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Nederland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT Jr. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmeker*, 25e Schutstraat 107, 's-Gravenhage.

Advertentieprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het bladsel land f 5,-; voor België f 6,50 en voor de overige landen der Postzone, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Timor, f 7,50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling per stuk f 0,25, zonner stuk f 0,15.

ANDERMAAL METSELSPECIËN.

Wij Nederlanders zijn een praktisch volk, en ook onze bouwbeoefenaars verloochenen die vaderlandse eigenaardigheid niet. Waar misschien de hoogdravende bespiegelingen over kunst, die soms in onze aan bouwkunst gewijde bladen voorkomen, meer ongelezen blijven dan de opstellers wel denken, daar vinden mededelingen uit de dagelijksche bouwpraktijk tamelijk algemeene aandacht.

Doch wij Nederlanders gelooven niet op gezag; wij zijn echte Thomassen en willen overtuigd worden. Wie ons van de hoogte zijner kathedraal een „mihi constat“ in het gezicht wil slingeren, mist zijn doel. Slechts door een klemmend bezoek zijn wij te vangen.

Het vraagstuk der metselspeciën is voor een ruimten kring van belang. De wijze, waarop het aan de oedeckwam, was ietwat ongewoon. De Delftsche metselaars noemden een kat een kat en zeiden rond-Hollandse waar het op stond. De heer Van der Kloes werd, nolens volens, in het debat betrokken en kreeg enige vragen uit de pan, die niet mis waren, doch die hij zich had kunnen besparen, door zich uitsluitend tot de feiten te bepalen en personen onbesproken te laten.

Wij hebben, in ons vorig artikel over metselspeciën, getracht het vraagstuk op meer zakelijk terrein te brengen en zijn daar, ten dele althans, in geslaagd. Want de jongste „Ambachtsman“ bevat nu een weerslag op ons artikel, waarin de heer Van der Kloes de personen-questies gelukkig grootendeels rusten laat. Wel hoort men, als bij een afbrekende onweersbui, het nog in de verte rommelen, waar de schrijver verzekert, „dat het niet aangenaam is met ons op het papier van gedachten te wisselen“, waarbij vrees „zich nieuwe grie-

ven en schampere opmerkingen op den hals te halen“, waarbij lang is „zeer pedant te worden gevonden, omdat hij al vele jaren bij het onderwijs is“, maar dat alles slaat niet in, hoe fel de vroegere schuchten bedoeld geweest mogen zijn.

De heer Van der Kloes heeft van ons verder niets te vrezen. Slechts zal hij ons veroordelen, om in het belang van het vak, dat hij zeker geen minder goed hart toedraagt dan wij, enige opmerkingen over den inhoud van zijn opstel in het midden te brengen.

Wij meenden, dat het toevoegen van zand bij metselspeciën noodig was om verbinding tusschen de korrels onderling en de steenen te verkrijgen, en dat men daarom alleen scherp zand gebruiken kan. Wij herinneren ons nog hoe onze leeraar in de scheikunde, die thans professor aan een Nederlandse universiteit is, op het bord ons de zuivere physische werking der zandkorrels in een reusachtig diagram aanschouwelijk poogde te maken. Wij hebben sedert verschillende verharde mortels onder het mikroscoop beschouwd, en het bleek ons, dat inderdaad het zand de bovengenoemde taak vervult.

De mogelijkheid, dat het zand de specie poreus zou maken, is hierdoor natuurlijk niet buiten gesloten. Maar zelfs kalk zonder zand is, na verharding, zeer poreus, zoals men onder het mikroscoop duidelijk kan waarnemen. Wanneer men een klein stukje dus verharde kalk weegt, het daarna in water legt, en dan andermaal weegt, dan zal de toeneming van het gewicht doen zien, hoeveel water is opgeslorpt.

Wij namen de volgende proef. Uit den gevel van een huis in een onzer zee dorpen, blijkens een jaartal in 1600 gemetseld, braken wij een stukje metselspecie. Het breken ging zeer gemakkelijk, want de Leidsche steen, helderrood, waaruit de gevel bestond, was op

vele plaatsen zóó verweerd, dat gaten ter diepte van een halven steen en van grote oppervlakte ontstaan waren; op die plaatsen was de specie echter intact gebleven, en het verband vertoonde zich niet ongelijk aan de cellen in een bijenkorf. Wij losten een stuk van de das verkregen specie in een zuur op, en overtuigden ons, dat geen zand als bezinksel achterbleef. Wij Isadden dus zekerheid, dat alleen kalk als metselspecie was gebezigd. Die kalk was schelpkalk, zoals onder het mikroskoop bleek, daar kleine stukjes van de schelpen, vermoedelijk wegens het niet al te zorgvuldig branden, nog in de massa werden aangetroffen. Werd nu een stukje van de specie eerst droog gewogen, en dan weder, nadat het een etmaal in water gelegen had, dan was het gewicht aanzienlijk verminderd.

Uit deze proef, die het ook den heer Van der Kloes gemakkelijk vallen zal te nemen, konden wij verschillende dingen leeren. In de eerste plaats, dat men in 1600 hier-te-lande gebruik maakte van zeer zachte Leidsche steen en van schelpkalk zonder zand. Vervolgens dat bedoelde steen na drie eeuwen zóó vergaan was, dat diepe gaten in de muren staan gebleven mortelvoegen van elkander scheidden. Eindelijk, dat deze mortel volkomen verhard was, ofschoon noch tras, noch zand was toegevoegd. Dit laatste was veroorzaakt door de poreusheid van den mortel, die ook behoorlijk was geconstateerd. Slechts de verharding tusschen steenen en mortel was blijkbaar maar zeer gering gevest. Want nergens waren aan de overgebleven mortellagen overblijfselen van de geheel vergane steenen te ontdekken.

De ervaringen, hier opgedaan, komen niet overeen met wat de heer Van der Kloes zegt: „De graad van poreusheid hangt natuurlijk van de hoeveelheid zand af. Zand bevat ongeveer 60 pCt. vaste stof en 40 pCt. lucht. Een HL. drooggebluschte kalk geeft met de helft van zijn gewicht samengekneed, $\frac{1}{2}$ HL. stijf deeg. Een HL. drooggebluschte kalk of $\frac{1}{2}$ HL. stijf deeg uit den kuil geeft dus met 1 HL. zand een dichten mortel, waarin de lucht geen toegang heeft, evenmin als in het deeg in den kuil, en die dus evenmin als dit deeg, kan versteenen.”

Maar het zal, en misschien heeft de heer Van der Kloes dit over het hoofd gezien, verschil maken, welke vorm men aan den HL. uit den kuil geeft. Spreidt men hem zoo breed uit, dat zijn dikte bv. slechts 5 millimeters bedraagt, dan zal de versteening betrekkelijk spoedig volgen. Want ook als de kalk in den kuil blijft, versteent de bovenste laag na eenigen tijd.

De heer Van der Kloes veronderstelt, dat in de middeleeuwen hier-te-lande hydraulische of waterkalk gebruikt moet zijn. In versteende mortel van den toren te Rhenen meent hij zelfs cementkalk te mogen aannemen. Een scheikundig onderzoek ware hier zeer gewenacht.

Het verwerken van uitsluitend magere cementmortels is hier-te-lande reeds vrij algemeen geworden. De Haagsche architect, die zulke mortels wilde gebruiken, maar wiens metselaars „ze niet konden en wilden verwerken”, zal goed doen, eens bij sommige zijner collega's een kijkje te gaan nemen.

In Joly's Technisches Auskunftsbuch vonden wij over het onderwerp het volgende:

„Cement-kalk-mortel: ofschoon het cement in verhouding van 1 deel op 3 deelen zand gemengd, een veel te vetten mortel oplevert, en men al naar mate het zand zuiver, scherp en groot van korrel is, veel meer daarvan kan toevoegen, zoo zijn toch de mortels

met groot zandgehalte wegens hunne geringe smidigheid moeilijk te verwerken. Door een geringe toevoeging van kalk is de moeilijkheid echter op te lossen. Mortels, bestaande uit 1 deel cement, 1-1/2 deelen kalk en 8-10 deelen zand geven uitmuntende resultaten en zijn buitengewoon goedkoop. Deze mortels worden in de praktijk nog veel te weinig toegepast, ofschoon zij niet voordeel de kalkmortels kunnen vervangen.”

Dit is dus een geheel ander oordeel dan dat van den heer Van der Kloes, die zegt:

„Dit neemt niet weg, dat deze soort mortels boven welbereide magere trasmortels eigenlijk niets voórd hebben. Het Portlandcement verliest er grootendeels zijn eigenlijk karakter in en neemt dat van een hydraulischen toeslag aan.”

Nu komen wij tot de questie van het krimpen van sterken trasmortel. De heer Van der Kloes erkent, dat die mortel, bij kelders gebruikt, niet krimpt. Hij verklaart dit „omdat hij vocht genoeg houdt” en „de zon er nooit op schijnt”. En daar nu ieder verstandig bouwmeester nergens anders sterken trasmortel zal berijzen dan bij kelders en diergelijken, zoo zou er eigenlijk over de krimpverschijnselen van dien mortel verder gezeggen kunnen worden. Dat er in de nabijheid van Delft „brughoofden gedurende den onderhoudstijd driemaal opnieuw met sterken trasmortel werden opgevoegd”, nadat zij ook in dien mortel gemetseld waren, is haast ongelooflijk. Maar de heer Van der Kloes kan het weten en hij zal ook wel gelijk hebben, waar hij zegt, dat bij de sluizen te Utrecht hetzelfde geschiedde. En dat alles bij onzen „onvolprezen” Waterstaat! Het is te hopen, dat althans in den vervolge der lessen van den heer Van der Kloes mogen nauwkeuriger worden overblijfselen van de geheel vergane steenen te ontdekken.

In ons vorig artikel poogden wij er een verklaring van te geven, hoe het komt, dat bij het gebruik van iedere trasspecie het zoo nadrukkelijk uitslaan der opgaande muren zich vertoont. Wij zochten de oorzaak deels bij de steenen, deels bij de specie. De heer Van der Kloes zegt echter, dat wij dien „aan de steenen, niet aan de specie toeschreven”. Hij heeft dus niet goed gelezen en om het gewicht van de zaak is het goed, nog eens kortelijker te herhalen, wat wij zeiden.

De brandstoffen, waarmede de steenen gebakken worden, zijn haast altijd zwavelhoudend; ook de klei, die nimmer uitgelood of gezuiverd wordt, bevat soms zwavelverbindingen. Zoo is het mogelijk, dat zich in de steenen ten slotte zwavelzuur vormt. Dit zwavelzuur zou op zichzelf volstrekt niet hinderlijk zijn, of tot uitslag aanleiding geven. Maar zoodra dit zuur in aanraking komt met een langzaam verhardenden mortel, die een eenigszins aanzienlijk gehalte aan magnesia bevat, dan vormt zich zwavelzure magnesia. Wordt een muur nu nat, en treedt een tijd van droogte daarna in, dan kristalliseert de zwavelzure magnesia, die zeer oplosbaar in water is, en ontstaat de uitslag.

De mortel, die tras bevat, voldoet het meest aan de voorwaarden, hierboven bedoeld. Want al vond de heer Van der Kloes in tras uit het Nettedal slechts 0.30 pCt. magnesia en in wilde tras 1.0 pCt., het gemiddelde bij onderzoeken aan het Koninklijk Laboratorium te Berlijn was 1.21 pCt. Dit zou zeker een onschuldige hoeveelheid zijn, als de steenen slechts een zwavelzuur bevatten. Zulke steenen worden in het buitenland, speciaal in Duitschland, waar de fabriëge over het algemeen hoger staat dan bij ons, wel gemaakt. Men zal bij deze steenen de uitslag dan ook

niet zien, ook al werden zij in trasmortel gemetseld.

Maar de gewone Nederlandsche baksteen bevat soms heel wat zwavelzuur. Wordt daar nu trasmortel als verbindingsmiddel bij gebruikt, dan treedt de uitslag op en wel des te sterker, naarmate meer trasmortel wordt. De praktijk leert hetzelfde.

Nog onlangs konden wij aan den oostelijke oprit van het Centraal-Station te Amsterdam en aan het nog niet lang geleden voltooide station te Nijmegen het verschijnsel waarnemen. In beide gevallen „brijzelen de lappen er af”.

Het komt soms voor, dat aan gebouwen, in trasmortel gemetseld, de afvoerpijpen verstopt zijn, en dit gebrek na eenigen tijd verholpen wordt. De muren bij die pijpen werden dan zeer nat; zoodra het water weer zijn natuurlijke weg kan volgen, ziet men dan de witte plekken ontstaan, die dikwijls de voorboden zijn van de zoo gevreesde afbrijzeling.

In geringe mate komt zelfs bij Portlandcementmortels, als inlandsche steenen gebezigd worden, de uitslag voor. Het betrekkelijk hoge magnesiagehalte van het cement is daarbij zeker niet zonder betrekking. Daar evenwel het cement in veel geringer hoeveelheden wordt toegevoegd dan tras, zoo is de weinige uitslag daardoor gemakkelijk te verklaren.

De heer Van der Kloes zegt: „Leer zeker zijn er steenen, die aan uitslaan onderhevig zijn, vooral onder de Belgische. Werken beide (welke beide? Red.) oorzaken samen, dan brijzelen de lappen er af; ik maan dit bij een gebouw te Rijswijk waar. Maar de onderwetsche Nederlandsche baksteen slaat niet uit. Het beste bewijs daarvoor is, dat men de tassen onbeperkt

tijd in regen en zonneschijn kan laten staan, zonder dat zich een spoor van uitslag vertoont. Sommige Belgische steenen echter vertoonen van den aanvang af reeds alle kleuren van den regenboog. De uitslag, dien wij hier-te-lande zoo vaak waarnemen, komt uit hydraulische mortels voort, 't zij van vette of van waterkalk met tras of met Portland-cement, waarin de kalk te overhand heeft op het hydraulisch beginsel en dit nadrukkelijk niet door veel zand (poreusheid) wordt te niet gedaan.”

Dat steen aan tassen reeds uitslaat, wordt ongetwijfeld maar hoogst zelden waargenomen. Het is mogelijk, dat het verschijnsel zich bij zeer inferieure soorten van Belgische steenen voordoet. Met de uitslag van gemetselde gevels heeft dat echter niets te maken.

De heer Van der Kloes schrijft de uitslag dier gevels toe aan overmaat van kalk in den gebezigden mortel. Hoe kan evenwel die kalk tot dit verschijnsel aanleiding geven? Welk zout is het, dat, kristalliseerende, den uitslag vormt? Welk zout is de oorzaak van het ontstaan van het zout?

Het zwavelzuur in de steenen kan die oorzaak niet zijn, want zwavelzure kalk, het bekende gips, is in water zoo goed als onoplosbaar, en kan dus de kristallen niet vormen. De heer Van der Kloes, die zich „op het gebied der scheikunde eigenlijk niet gerechtigd acht mede te spreken”, doch die „op dat gebied genoeg geliefhebberd heeft” om ons raad te geven, zal ons en de geheele bouwkundige wereld ten zeerste verplichten met hier de noodige verklaring niet achterwege te houden. Er zijn in Nederland, ondanks onze zoo zuiver „wetenschappelijke“ Polytechnische School, maar weinig technici, die hun praktijk op de basis der wetenschap hebben opgebouwd.

Maar ook als men de wetenschap ter zijde laat, en

alleen als „vakman” zijn „zoogenaamde” ondervinding raadplegt, dan wordt het vermoeden, dat kalk de oorzaak van de uitslag niet kan zijn, bijna tot zekerheid.

Want de speculatiebouwers, die zuinigheidshalve slechts kalk en zand gebruiken, hebben aan hun gevels van uitslag nimmer last. De voegen vallen daar niet uit, ook al werden zij in het ongunstigste seisoen ingezet.

Na zal de heer Van der Kloes ons misschien tegenwerpen, dat de speculatiebouwers niet zuing zijn met het zand en dat dus de zoo gewenste „poreusheid” ontstaat. Doch dan moet hij ons ook verklaren, welk verband er tussen de uitslag en de poreusheid te zoeken is.

Ten slotte blijft nog het „hydraulisch beginsel”, waarmede vermedelijktras bedoeld wordt. Als dit slechts in geringe hoeveelheid aanwezig is, en de kalk daarop „de overhand” heeft, zou de uitslag ontstaan. Ook hier voelen wij aan wat caussal verband groote behoeft. Want de kalk kan de oorzaak van het verschijnsel zoo min zijn als het zand; welke rol vervult nu het „hydraulisch beginsel”? Toelichting zal ongetwijfeld gaarne vernomen worden.

Wij gelooven niet, dat de heer Van der Kloes zich over dit opstel te beklagen zal hebben. Moge deze ervaring hem een aanmoediging zijn, om het begonnen debat, dat voor onze praktische bouwkundigen van groot belang kan zijn, in zijn blad voort te zetten.

ONDERWIJS VOOR AMBACHTSNIJVEREN.

De verwarring, die er reeds jaren op het gebied van het onderwijs voor aankomende ambachtsnijveren heerscht, houdt een flinke regeling — zoo hoog noodig voor het verheffen der Nederlandsche ambachtsnijverheid — tegen, en begint daarbij zoodanigen ontzag aan te nemen, dat openbare behandeling een einde des tijds mag worden genoemd.

Aangezien maandbladen voor polemiek minder geschikt zijn, wordt „De Opmerker”, zoovele jaren en zoo na verbonden aan onze ambachtsnijverheid, daarvoor aanbevolen.

De heer B. J. Bouwmeester te 's-Hertogenbosch gaf in de vergadering der Vereeniging tot bevordering van de Vakopleiding voor Handwerkslieden in Nederland, den 19^e Juni 1897 te Utrecht gehouden, eene inleiding omtrent het verschil tusschen het gewone en het

vakteekenonderwijs voor aankomende ambachtsnijveren, en maakte duidelijk, dat men diende te onderscheiden: teekenonderwijs om te leren voorstellen op platte vlakken, teekenonderwijs waarbij het teekenen wordt toegepast op het dagelijks leven, in dezen de ambachtsnijverheid, en teekenonderwijs, dat tegenwoordig met den naam „vakteeken” wordt genoemd.

De heer Bouwmeester wees er op dat, wordt het teekenonderwijs op die wijze opgevat, het eenigszins op gelijke leest zal zijn geschoeid als het rekenonderwijs, waarbij onderwijs in het cijferen, het rekenonderwijs, waarbij toepassing van het cijferen, en het rekenonderwijs, dat als vakkrekenen zeer duidelijk kan worden onderscheiden.

Daar er tijd te kort schoot om lang te kunnen discussieeren, werd door mij voorgesteld het besprokene eens goed te overdenken en des noodig op dat onderwerp nader terug te komen.

Het is de heer Zander te Zwolle, die in het nu verschenen maandblad der bovengenoemde Vereeniging meent de inleiding van den heer Bouwmeester te moeten critiseren.

De heer Zander, betreurende dat de intleiding van den heer Bouwmeester nog niet nader is besproken, wil niet de redenen daarvoor doorgronden, doch liever een poging doen, om het streven te verdedigen van hen, die het vakteekenen, ook op teekenscholen voor aanstaande ambachtsheden, wenschen in te voeren of te verbeteren, op gevaar af door den Heer Bouwmeester en zijne geestverwanten voor oppervlakkig te worden aangezien.

Het blijkt, dat het den heer Zander nog niet duidelijk is geworden, wat eigenlijk het principieel verschil is tusschen vakteekenonderwijs en gewoon tekenonderwijs; hij vindt de bewaren, door den heer Bouwmeester tegen vakteekenonderwijs geopperd, dat vakteekenonderwijs door vaksmannen, die tevens tekenleeraren zijn, moet worden gegeven en alzo tot zeer grote kosten moet leiden, te gezocht.

Zo lang (zegt de heer Zander) niet wordt bewezen, dat wij voorstanders van vakteekenonderwijs, op den verkeerden weg zijn, zullen wij kalm voortgaan, elke op- en aanmerking daarbaar aanvaardende.

Dat heeft dus zoo iets van een openbare uitdaging, die, naar 't mij voorkomt, niet beter kan worden beantwoord dan door zwart op wit het door den heer Zander gevraagde bewijs, dat zij op den verkeerden weg zijn, te leveren, in hope natuurlijk, dat door den heer Zander en zijne medestanders niet kalm zal worden voortgegaan, doch, de oppervlakkigheid erkennende, thans den rechten weg, door den heer Bouwmeester en zijne geestverwanten aangewezen, naar behoeven te zullen volgen.

Om ook hen, die buiten het tekenonderwijs staan, gelegenheid te geven de questie wat nader te bekijken, moet worden opgemerkt, dat de grond van verschil ligt in de beantwoording der vraag: „Moet het onderwijs aan de bij de Wet op het Middelbaar Onderwijs geregeld burgerscholen en aan de door bijzondere personen geopende Ambachtsscholen dienen om jongens van 12—15 jaar, die in de ambachtsnijverheid een bestaan zullen trachten te vinden, voor te bereiden, of moet het onderwijs dienen de leerlingen klaar te maken om als bekwaame werkliden optreden? De burgerscholen (inrichtingen voor iets meer dan uitgebreid lager onderwijs ten behoeve der ambachtsnijveren) houden van voorbereiden, de Ambachtsscholen van klaarmaken. Wie zijn doel het eerste bereikt is de baas.

Beide soort scholen erkennen tot aanvulling van het onderwijs noodig te hebben, avondscholen voor voortgezet onderwijs.

De heer Zander zal dit wel met mij eens zijn.

Voor de jarenlang miskende Burgerscholen is het tegenwoordig een gelukkig verschijnsel, dat er wat meer belangstelling komt voor die bij de Wet op het Middelbaar Onderwijs goed geregelde inrichtingen.

Meer en meer wordt ingezien, dat ze niet zoo kwaad zijn, als bare tegenstanders reeds jaren hebben rondgebazind. Aan de gemeentebesturen wordt zeer veel vrijheid gelaten, wanneer zij het onderwijs voor aanstaande ambachtsnijveren wenschen in te richten, zoo men den geest der wet maar in 't oog houdt en zich daarnaar regelt.

Dat de kosten der Burgerscholen moeten worden gedragen door de gemeenten met meer dan 10.000

inwoners is oorzaak, dat de Burgerscholen door alle gemeentebesturen slechts noode worden geopend en dan stiefmoederlijk worden behandeld, alzo met die ondersteuning genomen, die noodig is om de vruchten voort te brengen, welke de wetgever zich heeft voorgesteld. De dubbeltesquestie is voor de Burgerscholen het struikelblok.

Wanneer voorheen een gemeente een Burgerschool moest openen, of thans de 10.000 zielen nadert, dan komt in den regel voor den dag een commissie voor het inrichten eener Ambachtsschool. Die commissie heeft bij haar ontstaan reeds de toelegging, een gemeente-subsidie te zullen ontvangen, wanneer het gelukt voor de gemeente ontheffing te verkrijgen van hare verplichting inzake het openen eener Burgerschool. Natuurlijk kunnen alle medestanders in 't geveer, om dat plan te bevorderen.

Het bestuur der immiddels opgerichte Ambachtsschoolvereeniging verkrijgt gemeente-subsidie, de gemeente ontheffing van de bepalingen der Wet, beide deelgenooten gaan kalm hun weg vervolgen.

Het is de financiële voorsprong, die de Ambachtsscholen bij velen meer gewild maakt dan de Burgerscholen.

De uitmuntende bedoelingen van den wetgever, door beter geregeld onderwijs te komen tot opheffing van misstanden in onze samenleving, worden genegeerd, de grote behoefte der aankomende ambachtsnijveren aan goed geregeld onderwijs doodgezwegen.

Tegen het op zij schuiven der Burgerscholen door Ambachtsscholen zot, voor zoover de regeling van 't onderwijs betreft, niet zooveel bewaar bestaan wanneer andere inrichtingen datgene wat de wetgever regeerde voldoende konden vervullen.

Het blijkt echter, dat die taak veel te zwaar valt aan de Ambachtsschoolbesturen; het fundament ouer schoolregeling, de particuliere liefdadigheid, heeft daaraan schuld, het onderwijs zich regelende naar de ontvangen liefdegaven, kan zich niet regelen naar de behoeften. Daarbij komt, dat het beheeren dier liefdegaven wordt gebruikt als middel om persoonlijke inzichten door te drijven; vergeten wordt de grote behoefte aan ontwikkelend onderwijs, bij de uit kleinsche burgers voortkomende aankomende ambachtsnijveren.

Van het Burgerlagschoolonderwijs aan de Ambachtsscholen komt weinig of niets terecht; de gelden worden in hoofdzaak besteed aan een zoogenaamd vakonderwijs, voor een viertal ambachten, te geven aan kinderen van 13—14 en 15 jaar.

Dat er bewaar wordt gemaakt meer en meer subsidie te geven, zonder meer vruchten, is natuurlijk en het gevolg ervan is strengere observatie.

Bij dat observeren valt in de eerste plaats op te merken het zeer belangrijk verschijnsel, dat aan de Ambachtsscholen de leeftijd der leerlingen gaandeweg hooger is geworden. Zeer terecht heeft men ingezien, dat alzo betere resultaten kunnen worden verkregen; enige vergelijking met de Handwerksscholen in Duitsland wordt daardoor mogelijk; verbeteringen, met die scholen tot voorbeeld kunnen gemakkelijk worden ingevoerd.

Het vormen van bekwame werkliden, een uitdrukking waarmede bestuurders van ambachtsscholen nog al eens schermen, om het nat dier scholen aan te tonnen, wordt er door bevorderd, al is het beperkt tot een klein aantal ambachten.

De heer Zander en zijne medestanders zullen erkennen, dat de leuze (het vormen van bekwame werkliden)

den) nog altijd voor de leuze moet worden beschouwd, noch nog altijd een vrome wensch is gehoopt en zal blijven. Zoo mogelijk geeft de ambachtsschool gelegenheid aan een eigen ambachtsschool het onderwijs voort te zetten, maar meer kan men niet. Tot verbetering der Nederlandse ambachtsnijverheid, gelijk in Duitsland wordt aanschouwd door samenwerking van „Förbildungsschulen“ en „Handwerksschulen“ is men nog niet gekomen; betere en meer algemene nuttige resultaten, welke met goed geregelde Burgerscholen, samenwerkende niet goed ingerichte particuliere werkplaatsen, te verkrijgen zijn, heeft men nog niet geleverd. De heer Zander zal ook dat wel met mij eens zijn.

Ook moet worden opgemerkt, dat het beautele zijn van een particuliere vereniging voor den heer Zander en medestanders moet zijn een moeilijke positie. Bij het beoordeelen van hem streven doet men wel daarmee rekening te houden. Ze zijn veel vaders van huusgezinnen, hun spreken kan in enkele gevallen zilver zijn, hun zwijgen is somtijds goud.

Wanneer men zoekt naar de gronden, waarom niet meer en niet eerder over de intleiding van den heer Bouwmeester is gesproken, en vooral dat die thans wordt gecrikseerd, dan kan men die vinden in de afhankelijkheid van den heer Zander en zijne medestanders van hemme neesters, de besturen der Ambachtsscholen enz.

Op het gevaar af te worden beschuldigd wat heel breed uit te weiden, moet er door mij op gewezen worden, dat de Ambachtsschoolvereenigingen, op den keper beschouwd, als vereniging weinig, somtijds niets betekenen. Hun bestuur is alles. Liefdegaven zijn de grondslagen, zelfs de subsidies zijn weinig meer dan liefdegaven. Een verenigingsleven hebben zij niet; als een stem des volks of der ambachtsnijverheid mogen zij niet worden beschouwd.

De directeuren aan Ambachtsscholen hebben dan ook zeer terecht ingezien, dat het „vereenigt u“ ook voor hen recht van bestaan heeft en een Bond gevormd, waardoor eenheid van streven wordt bevorderd, meer vastheid in het voortbestaan is ontstaan.

Natuurlijk is de geest der Ambachtsschoolbesturen de geest van den Bond; hij, die het met dien geest niet eens is, heeft kwade dagen te wachten en als een wonder zal dus moeten worden aangekondigd, wanneer van uit dien Bond voorstellen worden gedaan van vooruitstrevenden aard.

De heer Bouwmeester en zijne geestverwanten bewegen zich vrijer, kunnen hunne voorstellen, die zij meenien tot verbetering van het onderwijs te moeten indienen en die niet genoeg in eigen kring worden gesteund, bij hoogerhand verdedigen, waardoor voor eenzijdigheid wordt gewaakt en een opgewekt leven verkregen.

De strijd, dien de heer Bouwmeester en zijn geestverwanten hebben te voeren, is dus feitelijk tegen de heeren, die achter den Bond staan; of het gelukken zal die heeren te overtuigen, als de heer Zander en medestanders met ons samengaan, is nog niet zoo dadelijk aan te nemen. Toch moet het worden geprobeerd. Misschien dat meer licht vele hummer de oogen zal openen, want vele treffen onder de bestuurders van Ambachtsscholen aan, die een vrijzinnige opvatting onzer samenleving goedgezind zijn.

De directeuren van Ambachtsscholen en de door hen gestichte Bond hebben getracht van de Ambachtsscholen te maken wat er in de tegenwoordige omstandigheden van te maken is. Handwerksschulen, gelijk

Duitsland ten voorbeeld stelt, zijn ze nog niet, al is men flink op weg door verhoging van den leeftijd der leerlingen langzamerhand in Duitschen geest hervermindringen in te voeren.

Terecht ziet men tevens reeds in, dat aan de onderwijsers-werkbazen wat meer gelegenheid moet worden gegeven voeling te houden met de praktijk; ook aan directeuren en lecraren wordt terecht meer en meer gelegenheid gegeven ook eens elders te gaan kijken, vakgeschriften worden gelezen, meer algemene vak-kennis opgedaan.

De heer Zander en zijne medestanders zullen ook die beweringen wel willen onderschrijven. Zij zullen eveneens moeten erkennen, dat onze Ambachtsscholen, zich nog enigszins geheel vrij ontwikkelende, kosten een kwart miljoen gulden's jaars.

Trots die gunstige omstandigheden hebben zij nog niet aangetroend in staat te zijn de wettelijk geregelde Burgerscholen te kunnen vervangen, nog niet bewezen, dat wij buiten de wet om met Ambachtsscholen kunnen komen tot verleffing en veredeling der Nederlandse ambachtsnijverheid. Dat is dus een ernstige misrekening, die het voortbestaan der Ambachtsscholen bedreigt, tenzij krachtige hervormingen tijdig worden ingevoerd. Door de critiek van den heer Zander is de ernstige zielte der Ambachtsscholen openbaar geworden. Wat reeds lang werd vermoed, wordt bevestigd, men staat voor een bankroet. Of de Hooge Regeering den heer Zander en medestanders kalm zal laten voortgaan, mag worden betwijfeld.

Door des heeren Bouwmeester's voorstel te bestrijden blijkt, dat men van het tekenonderwijs der ambachtsscholen, zonder het de natuurlijke phasen te doen doorlopen, zoogenaamd vakonderwijs maakt, de heer Bouwmeester zou zeggen: kool.

Aangenomen moet worden dat, waar het hoofdvak der Ambachtsscholen zoo wordt behandeld, het ook zal gaan met de andere leervakken. Het doel dat men beoogt is de wereld te laten zien, dat bijzondere scholen voor ambachtonderwijs praktischer werken dan de bij Rijkswet geregelde Burgerscholen, doch, zoals 't meer gaat, is het fundament van het onderwijs niet baved genoeg aangelegd om erop te kunnen voortbouwen; men heeft weinig ontwikkelde halfwassen werkliden gekweekt, geeft wissels af op de toekomst en verzekert, dat alles wel terecht zal komen, maar bewijst hetgeen bewezen moet worden niet.

De heer Zander doet het daarbij voorkomen van ontwikkelend onderwijs van huis uit innige afkeer te bewegen zich vrijer, kunnen hunne voorstellen, die zij meenien tot verbetering van het onderwijs te moeten indienen en die niet genoeg in eigen kring worden gesteund, bij hoogerhand verdedigen, waardoor voor eenzijdigheid wordt gewaakt en een opgewekt leven verkregen.

In Duitsland is voorgesteld, en hier en daar met vrucht toegepast ook, de tekenleeraren, welke hun vak niet in den geheelen omvang begrijpen, in de vacante enige weken gelegenheid te geven het ontbrekende, 't zij in algemene opvatting of in onderdeelen, aan Normscholen bij te doen werken. In navolging daarvan zou straks, wanneer de begroting voor onze Ambachtsscholen onderhanden komen, onder de rubriek „diverse uitgaven“ reisgeld voor 't personeel kunnen worden opgenomen.

Wie weet welk groot practisch gevolg zulks zou hebben voor het vaktekenonderwijs en om beter te doen

begrijpen wat het gewoon teekenonderwijs voor aankomende ambachtsnijveren behoort te zijn.

De heer Zander doet het voorkomen, alsof het buitenland reeds druk bezig is den door hem en zijne medestanders aangewezen en kalm betrouwbaar weg te volgen. Praktischer zal het zeker zijn zichzelf en zijne medestanders niet in zoo erge mate te bedotten, doch in het zeer nabij gelegen Duitschland eens te gaan rondzien naar de beste inrichtingen van „Gewerbliche Fortbildungsschulen“ en de daaropvolgende „Handwerkerschulen“.

De heer Bouwmeester en zijne geestverwanten zien in de in 't buitenland op te merken samenwerking der scholen meer heel dan in een strijd als de Nederlandsche Ambachtsscholen voeren tegen de bij Rijkswet goed geregelde Burgerscholen, een strijd, die meer en meer blijkt voort te sprooten uit onbekendheid met de beste regelingen elders, een strijd, die zeer zeker ook gesteund wordt door de vrees, die in sommige toon gevende kringen heerscht, voor onderwijs dat bestemd is meer kennis te kweken bij „den kleinen man“ en de daaruit voor de grotere gemeenten voortvloeiende kosten.

Nu een van de invloedrijkste leden van den Bond van directeuren van Ambachtsscholen, ook namens anderen, heeft gesproken, mag van den Bond worden verwacht, dat hij zich niet onbetuigd zal laten en specifig een steentje bijbrengen om eens duidelijk te maken, in hoeverre het beweren van den heer Z. wordt gedeeld. Tevens zal dan moeten blijken, hoe de Bond zich voorstelt dat de Ambachtsscholen naar den esch des tijds zullen medewerken niet om aankomend halfwassen weinig ontwikkeld werkvolk te kweken, langs eigen kalmten weg, maar in die richting, welke de zoo noodige verheffing der Nederlandsche ambachtsnijverheid vordert.

Om na deze nogal lange uitwinding, ter inlichting van de aanschouwers van den strijd, terug te komen op het punt in questie, wordt door mij de aandacht erop gevestigd, dat de heer Bouwmeester meende de vraag „wat is het verschil tusschen het gewone en het vakteekenonderwijs?“ afdoende te hebben beantwoord, door te wijzen op de natuurlijke, voor de hand liggende, logische regeling van het onderwijs aan de goede geregelde Burgerscholen, er vooral op drukkende dat vakteeken, zal het meer zijn dan de gebruiklike toepassing van de gewone teekenkunstige beginnissen, op onderwerpen uit het ambacht van den leerling, mij daarbij zelf ook het recht voorbehoudende mij over deze quæstie toe te stelen, als mij goed docht.

Voor den heer De Stuers moet het een troost zijn te vernemen, dat andermaal een zijner ambtenaren van zijn onmisbaarheid is overtuigd.

Ter aanvulling het volgende schrijven, door den heer Dr. C. Hofstede de Groot aan den heer Pit gericht, voorkomende in de „N. Rott. Court.“ van gisteren.

Waarde Vriend!

Teen men u nu uws onderzoeking van het bekende manifest ten behoeve van Jhr. De Stuers in Januari jl. verweet, daardoor zene oncollegiale daad tegen mij als oud-ambtenaar te hebben verricht, deelde ik dat gescreven niet. Ik heb u persoonlijk verklaard dat ik uw volkomen vrijheid van sprekkes en handelen erkende, mij daarbij zelf ook het recht voorbehoudende mij over deze quæstie toe te stelen, als mij goed docht.

Hier toe vindt ik thans aanleiding in uw ingezonden stuk in de *N. Rott. Ct.* van 26 Juli '99 in het daarvan voorafgaan artikel in *De Opmerker* van 17 Juni.

Wanneer nu het principieel verschil tusschen vakteekenonderwijs en gewoon teekenonderwijs door den heer Zander nog niet wordt begrepen, dan moet zulks worden toegeschreven aan Z.E.s. onbekendheid met de uitmuntende regelingen, welke in Duitschland worden gevolgd en die aan onze Burgerscholen zooveel mogelijke toepassing vinden; de questie wordt thans gestuit door een leemte, die, maar 't mij voorkomt, eerst bij den heer Z. moet worden aangevuld of opgehelderd door nadere critiek, om verder debat mogelijk te maken.

Moet de Nederlandsche ambachtsnijverheid — komt het vakteekenonderwijs aan Ambachtsscholen te dus — het dan doen zonder dat vakteekenonderwijs?

In een volgend artikel stel ik me voor die vraag te beantwoorden.

(*) Ik herinner aan de quæstie van het Ethnographisch Museum, de Grafelijke Zalen en het krediet voor Hesewijk, om bij de laatste jaren te blijven.

J. B. JAGER.

ONGEDACHT.

Wij hadden gemeend goed te doen, met in onze artikelen over den heer De Stuers, die vooral het „Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage“ zooveel aantoot hadden gegeven, het noemen van een naam te vermijden.

Niet dat het medegedeelde nu zoo heel verschrikkelijk was. Want er zijn erger dingen gezegd, dan dat de heer De Stuers goed zou doen een welverdiend otium cum dignitate te gaan genieten, na vijf-en-twintig jaren zijn krachten aan zijn vaderland te hebben besteed. Wie zulk een mening is toegedaan, behoeft nog niet noodzakelijk een landverrader te wezen.

De heer A. Pit te Amsterdam doet nu het verhaal, in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“, van een onderhoud, dat hij in zekeren restaurant met onzen medewerker den heer A. W. Weissman heeft gehad. Laatstgenoemde heer gerft ernige rectificatie op dit verhaal. De heer Pit beweerde den heer Weissman niet te kennen, en alleen over Italiaansche kunst met hem te hebben gesproken, terwijl de heer Weissman staande houdt, dat de heer Pit hem reeds lang kende en dat het gesprek ook over Nederlandsche toestanden liep.

De heer Pit was in zijn artikel erg boos; de heer Weissman bleef hem beantwoordende, meer gematigd. Toch zouden wij het: „qui se fache a tort“ zoomin willen toepassen op den heer Pit als het „qui s'excuse s'accuse“. Laten wij aannemen, dat de heer Weissman den heer Pit niet goed begrepen heeft.

Slechts blijft het ons duister, waarom de heer Pit, wiens naam niet genoemd werd, even ongedacht als onverwacht zich aan kwam melden. Want zelfs in het artikel van „De Kroniek“ werd slechts gesproken van „een in de eerste plaats bevoegd beoordeelaar“, en het was, bij de vele soortgelijke deskundigen, die ons vaderland bezit, niet na te gaan, wie bedoeld kon wezen.

Voor den heer De Stuers moet het een troost zijn te vernemen, dat andermaal een zijner ambtenaren van zijn onmisbaarheid is overtuigd.

Ter aanvulling het volgende schrijven, door den heer Dr. C. Hofstede de Groot aan den heer Pit gericht, voorkomende in de „N. Rott. Court.“ van gisteren.

Waarde Vriend!

Teen men u nu uws onderzoeking van het bekende manifest ten behoeve van Jhr. De Stuers in Januari jl. verweet, daardoor zene oncollegiale daad tegen mij als oud-ambtenaar te hebben verricht, deelde ik dat gescreven niet. Ik heb u persoonlijk verklaard dat ik uw volkomen vrijheid van sprekkes en handelen erkende, mij daarbij zelf ook het recht voorbehoudende mij over deze quæstie toe te stelen, als mij goed docht.

Hier toe vindt ik thans aanleiding in uw ingezonden stuk in de *N. Rott. Ct.* van 26 Juli '99 in het daarvan voorafgaan artikel in *De Opmerker* van 17 Juni.

Wanneer nu het principieel verschil tusschen vakteekenonderwijs en gewoon teekenonderwijs door den heer Zander nog niet wordt begrepen, dan moet zulks worden toegeschreven aan Z.E.s. onbekendheid met de uitmuntende regelingen, welke in Duitschland worden gevolgd en die aan onze Burgerscholen zooveel mogelijke toepassing vinden; de questie wordt thans gestuit door een leemte, die, maar 't mij voorkomt, eerst bij den heer Z. moet worden aangevuld of opgehelderd door nadere critiek, om verder debat mogelijk te maken.

Moet de Nederlandsche ambachtsnijverheid — komt het vakteekenonderwijs aan Ambachtsscholen te dus — het dan doen zonder dat vakteekenonderwijs?

In een volgend artikel stel ik me voor die vraag te beantwoorden.

Groningen, Juli 1899.

bewoordingen even diplomatischekt als eer aandoen, het in zwang zijnd systeem van verordering der koet te voeren onder uw behoor gekomen verzameling gelaakt, wel wetend wie de personificatie van dat systeem was, al mogen een ander de uitvoerende hand geweest zijn?

Koet en goed, ook gij gevoelt dat de benauwende atmosfeer, die alles doortrekt wat met deze museumzaken in verband staat, uitgaat van het bureau van Jhr. De Stuers. Gij zult ook mensch-kundig geneg om te besefien, dat deze zijn arde niet meer verandert en gij weet ook, dat er een zucht van versobering in dien land zal opgaan, als deze ambtenaar eens heengaat.

Gij hebt tegen mij en anderen herhaaldelijk verklaard, het bewuste certificaat van toeverdoening met Jhr. De Stuers, waarin de hoop op zijn verdere leiding werd uitgesproken, alleen te hebben ondertekend, omdat uwe niet-onderzoeking door den betrokkenen persoon als een daad van openbare vijandschap zou worden uitgelegd en gij deze vijandschap niet in het belang der uwe zorgen toerterende verzameling schut.

Ik zal over dit motief geen oordeel uitspreken. Men kan mij in deze zaak te veel party kunnen achtten. Ik richt dit schrijven tot u, omdat het publiek, hoe klein het in kunstzaken belangstellend gedeelte er van ook moge zijn, recht heeft te weten, welke waarde aan het moersmale manifest te hechten is.

Geloof mij, steeds gerna

t.t.
CORN. HOFSTEDÉ DE GROOT

Zut, 27 Juli 1899.

PRIJSVRAGEN

ACADEMIE VAN BEELDENDE KUNSTEN EN TECHNISCHE WETENSCHAPPEN TE ROTTERDAM.

ONTWERP VAN EEN RECLAMEPLAAT VOOR HORLOGES.

Merk: „De Korenbloem.“

De bepalingen deser prijsvraag zijn de volgende:

1e. Bij haer oordeel zal de jury zich in de eerste plaats inten leiden door de kunstwaarde van het ingezonden. Bovendien moet het, om voor den prijs in aanmerking te komen, waarder hebben als reclame-plaat; het geheel moet dus de aandacht trekken en — zonder ingewikkelde symboliek — duidelijk maken, dat die aandacht gevraagd wordt voor de aanspråk van horloges, van het merk „de Korenbloem“.

2^e. De oorspronkelijke tekening moet op een formaat van circa 85 bij 52 cm. zijn geschild.

3^e. De tekening moet zoodanig worden uitgevoerd dat een goede lithografische reproductie in kleurendruk daartvan kan worden gemaakt.

4^e. De inzendingen moeten geschieden vrachtwij voor of op 1 September 1899 aan het Gebouw der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen, Coolstraat, te Rotterdam.

De tekeningen moeten voorzien zijn van een speck of motto en vergeerd gaan van een gedrukte en verzegeld envelop, waarop van buiten dezelfde speck of datzelfde motto moet zijn herhaald en waarin naam en woonplaats van den ontwerper zijn opgegeven.

Op het envelop moet tevens geplaatst zijn een corresponderende adres, om briefwisseling met den ontwerper, indien nodig, mogelijk te maken, zonder opheffing der anonymiteit.

5^e. Voor deze prijsvraag zijn uitgekozen drie prijzen t. w.: 1^e prijs 100.— 2^e prijs 50.— 3^e prijs 25.—

De beoordeling der ingezonden tekeningen zal geschieden, zoo spoedig mogelijk na den voor de insending vastgestelde datum, door een jury bestaande uit de Heeren:

P. A. Schipperus, lid van het Bestuur der Academie.

Henri Evers, Hoofdleraar aan de Academie.

A. van Maasdijk, Leeraar.

Dese jury zal van hare bevindingen een gemotiveerd rapport uitbrengen.

6^e. De tekeningen moeten worden ingezonden plat verpakt tussen cartons en niet gerold.

7^e. Alle ingezonden ontwerpen zullen na de beoordeling gesloten worden.

8^e. De drie bekroonde ontwerpen worden het eigendom van den Heer EDUARD GOEDSMIT te Rotterdam, van wie het verzoek tot het uitschrijven deser prijsvraag is uitgegaan.

9^e. Bij het uitvoeren der reproductie zal des ontwerper worden

Een ARCHITECT te 's-Gravenhage
vraagt een

Opzichter - Teekenaar.

verzocht de afdrukken na te zien en een goede bewerking daarvan te herordenen. Een afzonderlijke vergoeding wordt daarvoor niet toegekend.

De voorwaarden deser prijsvraag zijn verkrijgbaar bij den heer Mr. P. Baalde, Secretaris der Academie, Scheepmakershaven 33.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is:
ontslagen op verzoek, wegens volbrechten diensttijd, vervol uit 's lands dienst, de architect te kl. J. Hillen;

benoemd tot opzichter 2e kl., de ambtenaar op nauwkeurigheid H. J. Broekens.

— Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is:
ontslagen op verzoek, wegens volbrechten diensttijd, vervol uit 's lands dienst, de opz. te kl. van de werkplaatsen Th. Driess;

benoemd tot tijdelijk opzichter der werkplaatsen en geplaatst te Westerlijnen, L. R. Delle.

— Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is:
ontslagen op verzoek, wegens volbrechten diensttijd, vervol uit 's lands dienst, de opz. te Aalsmeer;

tot landmeter 4e kl. A. Buning, te Zonnebeek; J. Z. Kerckhof, te Arnhem;

R. A. de Wal, te Assen; J. F. A. v. Riesen, te Arnhem;

J. H. Knevel, te 's-Gravenhage; G. S. Neuteboom, te Rotterdam;

B. G. Daddes, te Dordrecht; C. A. Struyck, te Arnhem; J. A. Soer, te 's-Gravenhage en F. A. L. Kater, te Rotterdam, thans aspirant-landmeter.

— Te Arnhem overleed de heer J. Heijns, adj.-ingenieur bij den Rijks-Waterstaat, in den ouderdom van 28 jaar.

— Te Kampen is overleden de heer H. C. van der Palm, oude hoofdingenieur te kl. bij den Rijks-Waterstaat in Ned.-Indië.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is W. J. Ragot J.Pz. benoemd tot hulpgewone opzichter bij het openbaar van grond op de Nieuwe Merwede.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Een bekwaam mesheleekenaar en een bekwaam chef-verkooper, aan de mesheleekiek Nederland te Groningen. (Zie advert. in het *verg. nr.*)

— Dijkopzichter bij het hoogheemraadschap de Alblasserwaard met Arkel beroeps de Zouwe, Jaarwielde 1400, met vrige wooning. Vorelschen: kennis van dijkwerken, bouwkunde en behandeling van het waterpas-instrument. Leeftijd niet ouder dan 40 jaren. Adres voor 6 Augustus aan den dijkgraaf T. Swets Az., te Hardinxveld.

— Bekwaam bouwkundig opzichter-teekenaar. Adres den arch. H. Reijgers te Eindhoven.

— Een bekwaam bouwkundig opzichter, P. G., ongehuwd, en een teekenaar, aan de teekenaar. Adres lott. F. S. met ophal van leeftijd niet. Onderhoud, en een teekenaar. Adres lott. N. boekh. Blankwaard & Schoonhoven, 's-Gravenhage. (Zie advert. in dit *nr.*)

— Afdeelings-ingenieur bij de Ned.-Ind. Spoorwegmij., voor den aankondiging van stoomtramwegen op Java. Adres aan gen. Maatschappij, Lange Bleestenmarkt no. 46a te 's-Gravenhage.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gelegenheid van kerken geplaatst enkele maanden voor jaars volgende volgende melden inzake afgeven. De administratie belast zich niet de toelating der eventueel inzameende brieven.)

— Bouwkundig teekenaar, goed bekend met details- en constructiewerk, zag zich weder gaarne geplaatst. Verlangd sal. 1/60 per maand. Adres no. 42 Bureau des.

— Een bouwkundig opzichter-teekenaar, praktisch ontwikkeld, zag zich gaarne als zoodanig geplaatst. Adres no. 63 Bureau des. (1)

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Rotterd.

Hoofdagbouw voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barchest. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. — Shanks Clossets zijn nog niet overtroffen. — Porfieren Badwanden, Tafels, Washafels, Urines, enz. — **VERWARING EN VENTILATIE.**

Belast zich met de plaatting en inrichting in gebouw Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederkoopders genieten het gebruikelijke reb

Vervolg der Aankondigingen.

MAANDAG, 31 JULI.

Arnhem., te 7 uren, door den brouw. A. J. Scheer, in het oot van den heer W. Smit, Westervoortsche dijk 25; het afbreken van perceel no. 21 aan den Westervoortschen dijk en het bouwen van een boudoir- en een keukenhuis, met bijkomende werken.

DONDERDAG, 3 Augustus.

Apeldoorn., te 12 uren, door burg. en weth.:
1o. het vergroten van school no. 4 te Beunen;
2o. het doen van verkoopingen aan de bestaande schoolgebouwen en h leveren en plaatsen van enige nieuwe schoolgebouwen; 3o. het maken van een nieuwe beplating op de onderwijsvoering te Uddel. Int. bij den gemeenteraad.

MAANDAG, 7 Augustus.

Delft., te 12 uren, door den directeur der artillerie-inrichtingen, op zijn kantoor Van-Linsen-werkhuis: de levering van brakspuiten en toebewonen, ten behoeve van verschillende diensten in Neder-India.

Kollum., door burg. en weth. van Kollumerland: enige herstellingen aan den trein te Berum, met bijles, der materialen. Anno. 3 Aug. te 10 uren.

VRIDAG, 25 Augustus.

Middelburg., te 11 uren, door het min. van waterstaat: het maken en leveren van een paar dijkduren in den mond der Wester- of Koepoortshaven te Vlissingen, behorende tot de zuiderpoort in de provincie Zeeland. Int. bij den hoofding. Hekar te Middelburg, den Ing. Ermelius te Vlissingen en den opr. Ichthus te Middelburg. Anno. 18 Aug. Ban. f 11,00.

Op onbepaalden datum.

Leenwarden.: het verbouwen van perceel Voortrek 20, 259 en het bouwen van een broodfabriek. Int. bij den arch. H. H. Kraan.

Vervolg der uitzlagen.

Bergen-ap-Zoom, 28 July: het bouwen van een machinegebouw, ketelhuis, twee wachters, kolenloods en het maken van twee filters voor waterreservoir, op een terrein nabij het Nieuwe Dorp (van Bergen-ap-Zoom), den den commissaris der Bergenoord-Zeeische drinkwaterleiding; ingek. 14 mij.; hoogte in schr. H. J. Nederhorst, Gouda, f 20,453; minste inachr. J. Lindenberg, Wesseling, 12,500.

's-Hertogenbosch., 28 July: het maken van verbeteringen aan den rijksweg van Best over Eindhoven naar de Belgische grens onder de gemeente Waspel; ingek. 4 mij., als: Th. Van Lee, Vechel, f 38,600; Laut, Van Den Hout, Houthem, f 38,600; Joh. De Laat, Woensel, f 38,600; Ant. Schillekens, Vught, f 38,600. Ban. f 36,600.

Rotterdam, 28 July: de levering van 800,710 KG. zwaarden ijzeren buiken en hulpmaterialen voor de fabrieken voor gas- en elektriciteit; ingek. 2 mij., als: H. S. Sikkens en Zn., Rotterdam, f 8,671; Van den Berg en Co., Amsterdam, 18,40 per 100 kilo.

's-Honck, 28 July: het bouwen van een woonhuis, sigarenfabriek met pakhuizen en bijhorende werken, voor rekening van den heer A. Swerts Houtman sigarenfabrikant te 's-Honck, onder beheer van den arch. A. J. van Kempen; ingek. 9 mij., als: A. van Mierlo f 29,354; A. J. Augustinus f 29,000; C. Mutsaerts, Tilburg, f 28,321; H. v. d. Boggelaar f 26,800; W. M. van Beckum f 26,630; J. van Rosmalen en H. Haanen f 26,100; P. Weijts, Berlicum, f 26,785; G. de Ruyter f 25,310; P. Hartman f 25,300. De overigen te 's-Honck.

TATTERSALL & HOLDWORTH,
ENSCHEDE.

Globe, Werken en Stores.

Aanleg van Centrale verwarming in
BERRES, BROEKMANEN, PARTICU-
LIERE en OPENBARE GEBOUWEN en
HANDEL in Wand- en Muurtegels.
Asphalt, Schoorsteenmantels, Vloeren.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, ENZ.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkooistraat
straat 64 b, d. Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS, enz. enz.

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.

Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS.
Agentschap te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Zuidblauw No. 72.
Directie te Valkenburg de Heer SENFF.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
AANBESTEDING.

Specialiteit in het verschildigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENTS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaivoens.

A. P. SCHOTEL Gzn
DORDRECHT.
Stoommarmersagerij Steenhouwerij.
Steeng- en Marmerhandel.

J. VAN DER MOST,
Steenhouwer en Metselaar,
SCHIEDAM.

Molenstenen, Slijpstenen.

Ruw en bewerkt
MARMER.

Schoorsteenmantels

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap
"Het Vaderland".

74de JAARGANG N°. 31.

ZATERDAG, 5 Augustus 1899.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adress voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, de Scheyffstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het Binnenland f 5,-; voor België f 6,50 en voor de overige landen der Post-mie, met inbegrip van Nederland-Indië en Transvaal, f 7,50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling na plaat f 0,25, zonder plaat f 0,15.

Advertentieprijs van 1 tot 6 regels f 1,00, het bewijzammer daardoor begrepen; voor elken regel meer f 0,15. Grote letters worden berekend naar plantenmaat. Announces van aangeziedingen worden bij opgave van drie planten, slechts tweemaal gescrewd.

NIEUWE KUNST.

Wij hebben verscheidene malen gelegenheid gehad, onzen lezers met wat het Duitsche blad "Decorative Kunst" mededeelde, kennis te doen maken.

In het nummer van Juli vonden wij weder ene beschouwing over de nieuwe kunst, die wel waard is in ruimer kring verbreed te worden. Wij zullen zooveel mogelijk trachten het artikel, ook in vertaling, zijn eigenaardig Duitschen geur te laten behouden. Bij voorbaat zij dat voor germanisken vergeving gevraagd.

Het morgenrood van een nieuwe wereld staat nog aan den bewogen kunst-hemel van onze eeuw, en toch ziet men in de verte reeds de duisternis komen. De wisseling heeft zoó snel plaats, dat men zich afvraagt of het morgens- of avondrood is, dat in onze wijdgeopende oogen schijnt. Met zooveel geestdrift gingen wij het nieuwe tegemoet, het scheen ons zoo stout, wat volbracht moest worden, en toen maar eerst de tegenstand der behoudenden overwonnen was, meenden wij ook reeds overwonnen te hebben. Wij geloofden zoo vast, dat wij heel wat zouden kunnen tot stand brengen, zoodra het ons slechts veroorloofd zou worden, en nu reeds kwelt ons de bittere gedachte, dat alles al weer voorbij is, dat onze weelde reeds jong ten grave gaat.

Onze zwaarmoedigheid heeft helas maar al te veel reden. Wel is Duitsland in den gelukkigen toestand, dat het nog niet behoeft te tonen, wat het vermag. Alles wijst daar nog op hoopvolle ontwikkeling, hier rijst de zon nog. Maar met de andere landen is het erger gesteld.

Wij voorspelden vroeger reeds, dat de milde bron, die daar vloeide, weldra zou opdrogen. En onze voor-

spelling kwam reeds in vervulling. Met het Engeland van Morris is het reeds gedaan, en in de laatste jaren is geen enkel man opgestaan, die den roem der Londense school hoog kon houden. Op de bouwwallen van Morris wisten alleen de kunstenaars te Glasgow iets nieuws tot stand te brengen. Maar men heeft de paden, door Morris aangewezen, verlaten. Er is slechts een flauwe hoop, dat deze richting, die eigenlijk een zoet eklectisme is, een nieuwe ontwikkeling der Engelsche kunst zal veroorzaken.

In Engeland zelf is overal volkommen windstilte. Geen nieuwe beweging valt te bespeuren en de Arts-and Crafts-tentoonstelling, die dit najaar gehouden zal worden, wekt geen grote verwachtingen. Alleen de Schotten zullen daar iets te zien geven, dat de moeite waard is.

Maar Engeland heeft het recht, op zijne lauweren te rusten: juist toen daar de nieuwe beweging een dingde, begon zij in het overige Europa. Wij mogen echter niet vergeten, dat in Engeland, in een kwart eeuw, als uit niets een geheel nieuwe rijverheid geschapen werd, die voor alle andere landen het voorbeeld is geweest.

Wat Frankrijk bereikte, is haast niets geweest. Veel werd gehoopt van Plumet en zijn aanhangers. Men waardeerde den fijnen smaak van de eerste dingen die zij maakten, en geloofde, dat het gebrek aan oorspronkelijkheid weldra zou ophouden.

Plumet, Selmersheim, Sauvage, hebben sinds veel afgeleverd, en overal tentoongesteld. Maar hun smaak werd er niet beter op, en zij zijn ook niet oorspronkelijker voor den dag gekomen. Blijkbaar moet men langer als epigonen beschouwen.

Frankrijk heeft nu epigonen, zonder ooit baanbrekers te hebben bezeten. Want men volgde de Belgen na, doch alleen in het uiterlijk ornamentale. Men heeft ze verfranscht, bevallig gemaakt, maar van dat-

gene, liet welk hun kracht vormt, bleef haast niets over.

Deze verwaterde kunst komt nu onder het publiek, nadat zij door de fabrikanten nog eens sterk verduld is. Overal ziet men de zoogenaamde moderne kunst, die als kenteeken een paar krullen en wat geel koper heeft. Die kunst maakt furor, maar men denkt aan den bedrogen toonvaarsleerling van Götthe, en wenscht de vroegere stijlloze tijden terug.

Slechts de eigenlijke schilder- en beeldhouwkunst bloeien nog in Frankrijk. Maar in den wedstrijd der volkeren op het gebied van kunstnijverheid doet dat land niet mee.

Hoe gaat het elders?

Wat is er geworden van België, het kleine land, dat, enkele jaren geleden, zulk een grote toekomst scheen te hebben en dat zooveel invloed kreeg op het buitenland? Vijf jaar geleden traden daar Finch, Van de Velde, Leimann, Horta en Serrurier op. Wat zij deden werd buiten hun land door navolgers misbruikt; hebben zij binnen de grenzen nieuwe kunstenaars tot scheppen weten te beschermen?

Het was te verwachten geweest.

En toch ziet men ook hier dezelfde onbegrijpelijke onvruchtbaarheid. Slechts twee kunstenaars zijn sedert opgestaan, wier namen waard zijn niet vergeten te worden. Aan namen ontbreekt het overigens niet; hun getal heeft zich verdubbeld, ja verdriedubbeld, de „Belgische stijl” heeft niet alleen in het buitenland, maar ook te Brussel zelf ware verwoestingen aangericht. De leiders van vroeger zijn eenzamen gebleven en van hen vond slechts Van de Velde gelegenheid en kracht om zich verder te ontwikkelen. Tusschen leiders en volgelingen gaapt een afgrond, die zelfs door de meest milde beoordeelaars niet overbrugd kan worden.

De oorzaak van dit verschijnsel moet niet in de onbekwaamheid der navolgers gezocht worden. Er is in de kunst van Van de Velde een zeker bestanddeel, dat, ofschoon het voor sterke naturen slechts een opwekkende prikkeling vormt, voor zwakkere een doodelijk gif is. Dit bestanddeel is de gemakkelijk te volgen oorspronkelijkheid, de heroemde krul.

Men zag in de kunst van Van de Velde slechts de krullen, en die krullen hebben de navolgers ten onder gebracht. Men zag van alles, wat door een scheppend, maar toch ook bedachtzamen en redeerenden geest gemaakt was, slechts de krullen omdat zij het meest in het oog vielen. Dat die krullen, die reeds bij Van de Velde niet onbedenkelijk waren, die tot de zaak niets afdeelden, als het voorname werden beschouwd, daarom school het kwaad. Men begreep hare bedoeling niet, en zoo werden zij de voornaamste oorzaak van het verval.

Van de Velde is bijzonder harmonisch bewerktaard, hij is van onzen tijd, zoowel in den goeden als in den slechten zin. Zijn werk heeft niets klassieks, het is daartoe te eenvoudig; zoo is ook onze tijd.

Wij hebben een Degas, geen Ingres; een Richard Wagner, geen Sebastian Bach; een Dostoevski, geen Goethe. Wij zoeken en waardeeren slechts het persoonlijke; volmaakt zuivere vormen, zoals de klassieke werken die vertoonden, willen wij niet meer, omdat wij aan alle conventie een bekkel hebben. De schoonheidsleer van onzen zenuwachtigen tijd is volbloediger hartstochtelijker, pikander dan de vroegere.

Van de Velde is de eerste, die aan de eischen der nieuwe leer wilde voldoen; hij houdt echter steeds de wetten, die het ambacht stelt, in het oog. Maar hoewel hij de grenzen, die er tusschen versiering en samenstelling bestaan, zeer goed kent, schroomt hij toch niet de bestanddeelen der versiering en der

samenstelling dooreen te mengen, ofschoon de koelrede dit eigenlijk moet verbieden. De Belgen onderinden nog altijd den invloed der barokkunst, die op hun bodem het leven zag, en die eerst later naar Italië werd overgeplaatst. De Belgische volksaard zelf heeft iets baroks.

Maar terwijl Van de Velde van het barokke geen misbruik maakt, en men het hem vergeeft, om zijn vele goede eigenschappen, zweugen zijn navolgers daarvan en dit maakt hun werk volkommen ongenietbaar.

Dergelijke verschijnselen heeft men ook in de vroegere tijdenperken der kunst. Maar nimmer was het verval zóó snel.

De architect Hankar te Brussel is een der navolgers, zoals er nu reeds tientallen, morgen honderden zullen zijn. Zijn winkels met kruisgevels zijn bezig geheel Brussel in te nemen. In zijn woonhuis-ontwerpen herkent men het delirium van de manie der oorspronkelijkheid. En toch heeft deze bouwmeester in België vele klanten, dan hij bedienen kan.

Het publiek heeft voor het individueel geen gevoel: het wil alleen dat hebben, wat ook anderen bezitten. Maar van karikaturen houdt het: een parodie heeft in een schoonburg steeds grooten toeloop. Hankar heeft talent genoeg om een fatsoenlijk, burgerlijk woonhuis te kunnen ontwerpen. Maar hij heeft zijn natuur geweld aangedaan, de oorspronkelijkheid van anderen misbruikt, en dit alles, om bij reclamezieke winkeliers in het gevele te komen.

Te Weenen heeft de nieuwe richting een harde strijd te voeren. Daarom moet hier een milde beoordeling gelden. En de mogelijkheid bestaat, dat ten slotte iets echt „Wienerisches” wordt voortgebracht. Maar de Weeners hebben niet goed gezien, toen zij Knopff als den profeet der nieuwe kunst binnengedaalden.

* *

Wij zullen den schrijver niet in zijn verdere uitzendingen, die op Duitsland betrekking hebben, volgen. Zijn vaderlandscheit doet hem veel voor de Duitsche kunst hopen. Maar hij ziet wel in, dat de Duitsche kunstenaars te plomp in hun werk zijn, dat het den indruk geeft, als of de makers van de eischen, die het hedendaagsche beschafte leven stelt, geen begrip hebben.

Over de Nederlandsche nieuwe kunst vonden wij niets. Het buitenland schijnt die dus óf nog niet te kennen, óf niet de moeite waard te vinden.

De „Belgische stijl” begint ook ten onzent reeds zijn verwoestingen. Hier en daar vertoonen de beruchte krullen zich al. Thorn Prikker treedt nu als wegbeleider op, en vele mindere goden volgen.

Maar de eigenlijke Nederlandse heeft neiging tot achterheid. Daarom lacht de fabrieken- en ketelhuizenstijl hem meer toe, dan de Belgische lawaaischerigheid. Wat in de Zuidelijke Nederlanden de „krul” is, is voor de Noordelijke het „innige vlak”. Maar terwijl in België de ephemere kunst zich slechts in ephemere bouwwerken kan uiten, is Nederland het enige land op aarde, dat die kunst doet toepassen aan een monument dat „d’euwen moet verduren”.

Laat ons hopen, dat het daar nimmer herouw van hebben zal.

ONDERWIJS VOOR AMBACHTSNIJVEREN.

(Vervolg)

Wanneer de Bond van Directeuren van Ambachtsscholen heeft duidelijk gemaakt en vervolgens moet blijken, dat het niet zijn doel is de Burgerscholen te onderdrukken of op zijde te schuiven, maar tot ontwikkeling dier bij Rijkswet goed gereguleerde inrichting-

gen mede te werken, — wanneer de Bond de formule zal hebben gevonden om de heeren bestuurders van Ambachtsschool-verenigingen duidelijk te maken, dat Ambachtsscholen behoren te zijn Handwerksscholen voor jongens, met de daarbij behorende Nijverheidsmuseums, dat er Avondscholen voor voortgezet onderwijs moeten zijn, — dan zijn de heer Zander en zijn medestanders op weg om mede te werken tot de zoödringend noodige verheffing der Nederlandsche Ambachtsnijverheid.

Aangenomen dat die weg zeer spoedig zal worden betreden, dat men de door den heer Bouwmeester voor juist gemerkte onderscheiding van gewoon teekenonderwijs en toepassing van dit teekenonderwijs op het ambacht van den leerling heeft begrepen, rest nog elkander te verstaan over het vakteeken.

Waar de grens ligt tusschen het toegepast teeken, als ik mij wel herinner door den heer Bouwmeester met den algemeen naam van Ambachtsteeken genoemd, zal wel door den heer Zander en zijn medestanders en door den heer Bouwmeester en deze zijn geestverwanten, zonder het publiek er in te mengen, worden geregeld.

Er rest dan, eens voor goed, alzo op afdoend wijze overeen te komen, wat onder vakteeken moet worden verstaan, in hoeverre het op school kan en dient te worden gegeven. De belastingschuldigen hebben het recht te weten waarvoor de subsidies worden gebruikt; de algemeene welvaart eischt, dat ziles wat kan strekken om kennis van technischen aard bij den kleinen man te vermeerderen, zooveel mogelijk worden bevorderd en alle belemmeringen worden opgeruimd.

Eenige leiding, wat onder vakteeken moet worden verstaan, kan in dezen geven het oude, te weinig bekende ambachtsrijmpje:

Zie goed toe hoe een ander doet,
Dan leert gij hoe het wezen moet.

Een rijmpje dat, naar ‘t mij voorkomt, waard is in ieder lokat, waar vakteekenonderwijs wordt gegeven, met gulden letteren te worden geschreven.

Heeft toch de leeraar zijn leerlingen goed te leeren zien, in dezen goed te leeren voorstellen-teeken, dan brengt hij ze in kennis met de wijze waarop een bekwaam ambachtsman onder verschillende omstandigheden handelt en laat den leerling dienovereenkomstig werkstukken uitvoeren.

Hierbij komt kijken ‘t geen men gewoon is een goed oordeel te noemen.

Hoe ontstaat een goed oordeel?

Een mijner adviseurs in het teeken, trachtte zich nog al eens te reden, door den leerling ronduit te zeggen, teekenken kan ik je wel leeren, je goed te leeren oordeelen dit kan ik niet.

De heer Zander en zijn medestanders zullen zich niet zoo gemakkelijk die moeilijkheid van den hals kunnen schuiven; zij toch moeten hunne leerling te leeren, goed te oordeelen, vooral als de Ambachtsscholen ook de plaats willen vervullen van Burgerscholen. Er is wel eens betwijfeld of van het leeren denken aan Ambachtsscholen wel voldoende werk wordt gemaakt; het wereldteeken waarin die scholen zich thans bevinden, dat der observatie, zal zulks wel ophelderden. Door mij wordt aangenomen, zoolang het tegenovergestelde niet blijkt, dat de heer Zander en zijn medestanders de jongens leeren oordeelen en goed oordeelen ook.

Een goed oordeel wordt in den regel gevormd, door ontwikkelend onderwijs, door oorzaak en gevolg juist te leeren onderscheiden, door allerlei feitenkennis op

het gebied, waarop men zich beweegt, te verzamelen, te ordenen. De meer of minder bevattelijheid van den leerling, zijn meer of minder goed geheugen, spelen daarbij een groote rol. Hoe regelmatiger de leerling denkt en dit moet menigeen door schoolonderwijs beginnen te leeren, hoe gemakkelijker oordeel, hoe sneller men met de jongens opschiet. En deze zijn onze beste leerlingen, de hoop der toekomst.

De heer Zander en zijn medestanders zullen wel met mij eens zijn dat met deze jongens in de eerste plaats de verheffing moet worden bevorderd onzer ambachtsnijverheid en daarom met mij ontwikkelend onderwijs.

Het geven van ontwikkelend onderwijs, ook van technischen aard, is door de wet op het M. O. geregeld en opgedragen aan Burgerscholen, tenzij daarin op andere wijze is voorzien.

De Ambachtsscholen kunnen zich tot zekere hoogte buiten ontwikkelend onderwijs houden, wanneer zij verklaren zich niet met Burgerschoolonderwijs niet te willen bemoeien. Een mooi onderwerp voor de jaarlijksche Bondsvergaderingen.

Bij een goed oordeel behoort feitenkennis en deze wordt bij het vakteeken verkregen, door aanschouwing, door het levende woord, door het lezen van ambachtsgeschriften, door de leerlingen veel te doen schetsen, door velerlei teekenkunstige voorstellingen te doen maken.

Wanneer naar een schets een werktekening wordt gemaakt, dan noemt men dat een vakteeken, de bouwkundigen noemen het nog steeds de tailleur.

Wanneer een wagenmaker zijn album opent, op zijn teekenschat de projecten van het rijtuig uitstelt en de kromme lijnen op ware grootte uitslaat, dan maakt hij een vaktekening of uitslag van den wagen.

Wanneer de kleermaker of de schoenmaker zijne patronen of mallen teekent naar de genomen maat, dan maken zij vakteekeningen.

Wanneer de elektricien zijne cellenschakelaar projecteert, de deelen uitslaat, zijn plan voor de installaties vervaardigt, dan maakt hij vakteekeningen.

De gemeente Hoorn vraagt een gemeente-architect, bezitter der Acte M2, in staat te geven onderwijs in het vakteeken.

Het zal een man moeten zijn met veel algemeene ambachtsekennis, met veel ervaring.

De heer Carl Lachner, te Hannover, geeft uit maatschetsen voor het vakteeken ten dienste van allerlei ambachten.

Uit een en ander blijkt voldoende wat de kern is van het vakteekenonderwijs; hoewel de mogelijkheid niet uitgesloten is, dat de heer Zander en medestanders er iets anders mede bedoelen, in welk geval ze zeer zeker niet zullen nalaten hunne bedoeling spoedig wereldkundig te maken.

Zolang die mededeeling uitblijft, zal door mij als kern van het vakteeken worden beschouwd, dat aan den leerling duidelijk wordt de wijze van doen; de teekenleeraar moet weten hoe in de verschillende ambachten wordt geteekend. Hij laat den leerling zien hoe men doet, doet hen voor, ziet goed toe hoe de leerling doet, zoo leert hij hem hoe’t wezen moet.

Het vakteekenonderwijs moet, gelijk uit het bovennoemde voldoende blijkt, beschikken over vele en goede leermiddelen, niet voor enkele, maar voor allerlei ambachten; het behoort ter zijner beschikking te hebben ambachtsgeschriften, boeken, platen, modelenverzamelingen.

Wat de universiteits-bibliotheken voor de Hooge-

schoolen zijn, moeten de Nijverheidsverzamelingen voor de Ambachtsnijverheid zijn, niets mag ontbreken wat daar den esch des tijds den ambachtsman kan helpen oordeelen. Zoo doet men in 't buitenland meer en meer.

De heer Bouwmeester had zeker geen ongelijk, toen hij het vakteekenen zoo breed opgevat voor Ambachtscholen, te bewarend vond.

Het zou te veel gevraagd zijn overal zulke verzamelingen te openen; men kan echter in ons kleine land in navolging van Duitsche staten volstaan met centrale museums, gesteund door Provinciale verzamelingen en schoolbibliotheeken. De kosten kunnen geen bewaar zijn, waar reeds een kwart miljoen door ons voor ambachtsonderwijs wordt besteed.

Men maakt maar eens een raming van kosten voor een betere regeling.

Om betere regeling te verkrijgen — de heeren Zander en medestanders zullen wel willen erkennen dat kalme voortgang op hunne wijze in strijd is met den geest des tijds, met de welvaart van land en volk — zal moeten worden aangevangen niet het verlaten der volkschool op den 12- of 13-jarigen leeftijd der leerlingen.

Daar het bij nieuwe regeling geen aanbeveling verdient, de jongens reeds op zoo jongen leeftijd beroepskeuze te laten doen, moet het onderwijs algemeen ontwikkelend zijn in de richting der ambachtsnijverheid.

Het blijkt dat het grootste gedeelte der leerlingen tijd beschikbaar heeft om Burgerschoolonderwijs te ontvangen.

De 2500 leerlingen der Ambachtsscholen zijn voor de helft ouder 14—16 jaren. 1/3 gedeelte is jonger, 1/6 deel ouder. Door het slajdonderwijs in te voeren en verband te zoeken met Burgerscholen is een leeftijd van twee jaren, misschien zelfs van ruim één jaar, voldoende. De jongens die de Ambachtsschool verlaten kunnen dan met hun 16e jaar op de avondschool voor voortgezet onderwijs en blijven aldaar gewoonlijk 3 jaren, alsoo tot den leeftijd, dat velen in dienst gaan.

Des daags wordt het verkozen ambacht beoefend. Eene centrale verzameling voor het gehele land kan door een onzer Nijverheidsvereenigingen of een onzer Nijverheidsscholen of door samenwerking der instellingen worden verkregen.

Voor de provinciale verzamelingen zijn onze Ambachtsscholen, die dan Ambachts-nijverheidsscholen kunnen heeten, als aangewezen.

Omtrent schoolverzamelingen behoeven, naar 't ons voorkomt, geene andere regelingen gesteld te worden, dan gelegenheid te geven veel te zien, veel gelegenheid voor tentoonstellingen en leestafels.

Een der geestverwanten van den heer Bouwmeester voegt hier aan toe:

De Burgerschool bij Rijkswet gesticht,
Te Groningen jaren gehuldigd.
Zij toonde te brengen welvaart en licht,
Trots hen die haer hebben beschuldigd,
Handhaving der wet zij daarom 't parool
Van ieder die 't wel meent niet deze soort school.

Ziet, heer Zander, hoe het mijvere Duitschland doet,
Bepaalt de Bond, hoe het hier wezen moet,
Besluiten zij, achter den Bond opgesteld,
Een weinigje minder te worden geteld,
Dan zal de strijd, lange jaren gestreden,
Zeer spoedig behooren tot 't grijze verleden.

Breekt zoo een heter tijdperk aan,
Voor aankomende mijvere handen,
Waarin, ieder voor zich, ontsluit zijne baan,
Ontrukt aan de knellende banden,
Dan verrijze met het nieuwe aareool,
De goed verzorgde Nijverheidsschool.

Moge zulks spoedig worden bewaarheid!

Groningen, Juli 1899.

J. B. JAGER.

WAARHEID.

Toen het „Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage" ons in tamelijk krasse termen beschuldigde gelogen en verzonnen te hebben, bij het schrijven van ons artikel over het heengaan van den referendaris van Kunsten en Wetenschappen, zeide het tot het doen dier beschuldiging in staat te zijn gesteld.

Wij vroegen ons toen af, wie de persoon kon zijn, die hier achter de schermen sat, en wiens gehele voortgang op hunne wijze in strijd is met den geest des tijds, met de welvaart van land en volk — zal moeten worden aangevangen niet het verlaten der volkschool op den 12- of 13-jarigen leeftijd der leerlingen.

Daar het bij nieuwe regeling geen aanbeveling verdient, de jongens reeds op zoo jongen leeftijd beroepskeuze te laten doen, moet het onderwijs algemeen ontwikkelend zijn in de richting der ambachtsnijverheid.

Het blijkt dat het grootste gedeelte der leerlingen tijd beschikbaar heeft om Burgerschoolonderwijs te ontvangen.

De 2500 leerlingen der Ambachtsscholen zijn voor de helft ouder 14—16 jaren. 1/3 gedeelte is jonger, 1/6 deel ouder. Door het slajdonderwijs in te voeren en verband te zoeken met Burgerscholen is een leeftijd van twee jaren, misschien zelfs van ruim één jaar, voldoende. De jongens die de Ambachtsschool verlaten kunnen dan met hun 16e jaar op de avondschool voor voortgezet onderwijs en blijven aldaar gewoonlijk 3 jaren, alsoo tot den leeftijd, dat velen in dienst gaan.

Des daags wordt het verkozen ambacht beoefend. Eene centrale verzameling voor het gehele land kan door een onzer Nijverheidsvereenigingen of een onzer Nijverheidsscholen of door samenwerking der instellingen worden verkregen.

Voor de provinciale verzamelingen zijn onze Ambachtsscholen, die dan Ambachts-nijverheidsscholen kunnen heeten, als aangewezen.

Omtrent schoolverzamelingen behoeven, naar 't ons voorkomt, geene andere regelingen gesteld te worden, dan gelegenheid te geven veel te zien, veel gelegenheid voor tentoonstellingen en leestafels.

Een der geestverwanten van den heer Bouwmeester voegt hier aan toe:

De Burgerschool bij Rijkswet gesticht,
Te Groningen jaren gehuldigd.
Zij toonde te brengen welvaart en licht,
Trots hen die haer hebben beschuldigd,
Handhaving der wet zij daarom 't parool
Van ieder die 't wel meent niet deze soort school.

Ziet, heer Zander, hoe het mijvere Duitschland doet,
Bepaalt de Bond, hoe het hier wezen moet,
Besluiten zij, achter den Bond opgesteld,
Een weinigje minder te worden geteld,
Dan zal de strijd, lange jaren gestreden,
Zeer spoedig behooren tot 't grijze verleden.

Het zou ons natuurlijk onmogelijk zijn geweest de

ongegrondheid der beschuldigingen aan te tonen. Maar toen evenaard de heer Pit door tastbare onwaardenheden zijn positie trachtte te reden, en daarop door den heer Hofstede de Groot in de enige werd gedreven, moest hij wel door de mand vallen.

Wij hopen voor den heer Pit, dat zijn "uitstekende" verhouding met den heer De Stuers zoo mag blijven, maar zijn bevreesd, als wij ons herinneren, wat het „Dagblad" vroeger schreef, dat enige verkoeling zich weldra zal doen gevoelen.

Niemand kan twee heeren dienen. Vooral iemand als de heer De Stuers vraagt de gehele persoonlijkhed zijner ondergeschikten; hij eischt volkomen overgave aan de zienswijze, die hij voorstaat en wie weent, dat er een "nieuwe" kunst mogelijk zou zijn, is reeds alleen daardoor verdacht.

De heer Pit zal dit in den vervolge moeten bedenken.

Wij laten de beide artikelen, waarover boven sprake was, hier volledigheidshalve volgen.

Mijnheer de Redacteur!

Vergun mij, zo ik het aan mij gericht schrijven van den heer Corn. Hofstede de Groot ga'antwoorden, het woerd tot u te richten, niet tot hem. — Een aanbeveling met „Waarde Vriend" will mij niet uit.

Het wordt tijd in het openbaar klare wij te schenken. Had ik met den heer Weissman slechts één gesprek, met den heer Hofstede de Groot, dien ik tot mijn vrienden rekende, had ik er verschillende. En dikwijls liepen die over het doorn en isten van den heer Referendaris van Koo-ten en Weissen-hapen. Het doet mij leid te hebben moeten zien, dat de heer Hofstede de Groot uit die gesprekken slachts dat heeft weten te halen wat hem in zijn strijd tegen den heer De Stuers te pas komt. Het mag verwondering waken, dat waar de heer H. d. G. er niet in ziet want te slachts uit vertrouwelijk gesproken worden, hij geschreven woordes ongelezen last. Hij herinnerde zich een particulier schrijven uit Parijs, een schrijven, dat ik tot hem rechte, nadat de heer J. Veth mij het ondertekenen van het bekende stuk der 5 beheerders van publieke verzamelingen, als zijnde een oncollegiale daad, verweet. Ik ben niet gewoon copij van mijn brieffen te houden, maar ik moest mij zeker te herinneren, dat ik als reden van mijn ondertekenen opgaf, mijn persoonlijke affectie voor den heer De Stuers. Toen tech was ik nog zóó kort directeur van het Nederlandsch Museum, dat ik moeilijk al ervaring had kunnen ondervangen wat het stuk verklarde.

Thans heb ik meer recht van spreken.

In de Kroniek van 25 Dec. 1898 en in die van 22 Januari 1899, heb ik, op zeer ondubbelzinnige wijze, mijn inzichten omtrent het behartigen der belangen van het Nederl. Museum en omtrent mijn verhouding tot den chef der afdeling Kunst en Wetenschappen uitgegeset. Zon stak ik reeds bij den aanslag van mijn heer mijn onafhankelijke zienswijzen niet onder stoelen en banken.

Toen was reeds tusschen Jhr. De Stuers en mij voorgewallen een incident, waarop de heer Hofstede de Groot wijst, dat van den Dochtichemischen gildebeker. Ik vertelde den heer H. d. G., dat terwijl dat krediet voor aankopen ten behoeve van het Nederlandsch Museum was uitgeput en ik genoemden beker geen gewenste aankoop achpte, de heer Referendaris er een order op gaf, ta bestrijden uit een ander begrotingsartikel. Maar hoe en waarom deelde ik hem dit feit mede, — een feit dat nooit bekend was geweest, aangezien de beker aan een hogere prijs verkocht werd? Prat op mijne onafhankelijkheid circa-e ik dit geval, eerlijkheidshalve, als het éénige, waarin de Referendaris zijn al had doorgedreven, er tevens bij erkende, dat ik eenigszins in mijn plichtsbeschrijving was te koest geschooten, door te verzuimen in een rapport van den minister mijne zienswijze uiteen te zetten.

Later heeft de heer Hofstede de Groot mij herhaaldelijk gevraagd hoe de verhouding tusschen den Referendaris en mij was. Hij heeft dan kunnen vermenen, dat, terwijl wij wel eens over het aankopen van voorwerpen verschill van mening hadden gehad, ik nooit iets op den inventaris van de Verzameling had moeten brengen, wat er m. l. niet op thuis behoorde.

De aanzwinsten, waarover ik telkens onstandig verslag gaf in de Kroniek en lastelijk in het Bulletin van den Oudheidkundigen Bond, bewijzen dat ik niet ben afgewezen van den doce mij in den beginne getraceerde weg. De heer Referendaris heeft mij hierin niet alleen nooit gedwarsboomt, maar integendeel gesteund. Voorzeker, ook ik acht het in principe gewencht, dat de directeur einer verzameling vrijheid van handelen heeft binnen de grenzen van zijn krediet; deze opsite heb ik aan den heer H. d. Gr. medegedeeld, aan ieder die het hooren wilde, ook aan heer De Stuers, toen ik sene het voorrecht had bij hem aan te zitten. Evenwel, na de reglementen het anders willen, heb ik voor mij er nimmer aandeel van oederwonden.

De heer Hofstede de Groot zal zich herinneren, dat ik hem

heb toegeboden, hoe overtuigd hij van hem was reeds bij de eerste gelegenheid de beste, bij de eerste prenten-viling, welke er tijdens zijn directeurschap werd gehouden, te weigeren met den heer Referendaris in overleg te troeden. Kan het ook zijn, dat het den heer H. d. G. hindert een ander succes te zien hebben, waarbij misteert? Ik ben misschien anders aangeslagen dan hij, maar het is nu klaar en dadelijk gedekeen, dat het hebben van een eigen opinie niet heeft te leiden tot incompatibiliteit tussen den Referendaris en den museumdirecteur.

Wanneer het den heer H. d. G. er om te doen is gewest vriendschap te zaaien tusschen den Referendaris en mij, laat mij dan zeggen, dat zijn geschrift dat dit doel niet zal voeren.

Toen ik het voorstaande stuk der 3 directrices onderteekende, had ik, gelijk gezegd, nog weinig recht van spreken; thans, nu ik geresponeerd tijds vrijelijk critiek heb gevorderd, heb ik dat wel. Niettegenstaande ik in zeer veel opzichten niet den heer De Stuers van moeiing verschil, ofschondt mij nooit ontzien heb daarnaar hucht te geven, noch in het publiek, — getuige het artikel over den Heursbau van Ierlage in dit blad en mijn artikelen in de Kreiszeit — noch in gesprekken met den chef der afdeling K. en W., en onze verhouding uitstekend, staunt de Referendaris mijnen poging zooveel hij kan en waardoor ik dien steun te zeuren.

In hoeverre het heengaan van den heer De Stuers voor hem zelf verschilt van mij, is een andere zaak. Hij heeft veel tot stand gebracht — zal de vinnige tegestand dien hij in verschillende richtingen ontmoet, hem niet beletten nog veel nut te stribben? — Zal hij nieuwe stromingen weten te waarderen en ten goede kunnen leiden? Dit zijn vragen welke ik zeker wel eens zal behandeld hebben in algemene zin (vermoedelijk echter niet wat de laaste vraag betrifft met den heer Hofstede de Groot, die op elk gebied van kunst sterkst conservatief is). Maar herhaaldelijk heb ik gezegd, dat ik voor mij, ten opzichte van het Nederlandsch Museum, het heengaan van den heer De Stuers zeer zu betrekken.

Had de heer Hofstede de Groot zich niet laten vervoeren door blinden hant tegen den heer De Stuers, bij zon den waren zijn mijner woorden niet misvat hebben; er niet slechts dat uit gelicht hebben, wat in zijn krasen te pas kwam.

Wat anders te zeggen van een man die in een persoon-strijd zonder de elementaire begrippen van wat goed is en kwad uit het oog verliest, dat hij zich niet omtrekt gesprokken met immers, dien hij zijn vriend noemt, vernukt in het publiek te bringen en zich dan nog met een "totus tuus" te toekennen.

U dankzeggende voor de verkoende plaatseruimte, noem ik mij met de meeste hoogachting,

Uw dw. dienaar,
A. PIT.

Den heer A. PIT.
Directeur van het Nederlandsch Museum van Geschiedenis en Kunst te Amsterdam.

Gij maakt het mij tot verwijt, gesprokken met u in het publiek te brengen, en dan nog wel verminkt! Gij hebt zulk een zwak herinneringsvermogen, dat gij niet bermeert den heer Weissman te kennen en gij hebt het ongeluk dat door hem en door mij geheel verkeerd begrepen te worden.

Zouw het, dat allen samengenoemt, niet kunnen zijn, dat uw memoria u parten speelde en de fout aan uwe zige lag?

Want in de meest positieve termen iets werd tegengesproken, waarschijnlijk nu toch wel geen onbevangen beoedeelbaar meer zal gehouden, dat het voor tegenspraak vatbaar was; waar in een blad, dat zich daartoe in staat gesteld zag, voor "leugen en verbluffen" werd uitgemakten wat te hoofdaan waarheid was, daar was spreken voor mij plicht, ook niet geman voor oogen, daardoor een gewaardeerde vriend te verliezen.

Wat gij mij indertijd uit Parijs schreef, is hier, te Zeist, niet onder mijn bereik en kan ik dus niet oefrekenen. Ik zeem evenwel thans akte van uwe verklaring, dat gij toen nog niet uit ervaring kende sprekken, doch als reden voor uwe ondertekening van het manifest orgaant: uwe persoonlijke affectie voor Jhr. De Stuers. Is dit niet vrijwel hetzelfde als hetgoed ik zeide, dat u. niet-ondertekening als een daad van vijandschap zou zijn opgevat? Opnieuw moet ik het aan anderen overlaten, te besoeden, of persoonlijke affectie een motief is voor de ondertekening van een dergelijk stuk en welke waarde dan te hechten is aan een stuk dat op grond daarvan en niet op grond van ervaring ondertekend wordt! Te meer daar in den aanslag de ondertekenaar verklaren juist "hunne opechte ondervinding te willen koud doen"! Ware hier niet een flink en krachtig maanwoord, een "Neen" beter geplaatst geweest? Den zult een "Neen" ook en mij deze onaangename gedachtenwisseling bespaard.

Voor de overige doet u in het debat gehanteerde punten moet ik terwille van redactie en lezers kort zijn. Gij weet dat ik uw streven waarder, wens overtuigd dat het mij zal verhogen, indien gij slaat. Uw moring dat uw success mij hinderen zou, is onnodig kwetsend. Gij neemt mij op elk gebied van kunst sterkst conservatief — kent gij de spreuk, die het frijs van den octogonal room in de National Gallery versterkt? Zij luidt: "The works of those who have stood the test of ages, have a claim to that respect and veneration, to which no modern can pretend."

Hiermede, waarwel!
CENS. HOFSTED DE GROOT.

DE TENTOONSTELLING VAN SLUYTERMAN.

Als wij tot de vrienden van Sluyterman behoorden hadden, en hij ons zijn voornemen bekend gemaakt had, zouden wij hem den raad hebben gegeven, zijn plan niet te volvoeren.

Want in onzen tijd is het voor een kunstenaar gevaarlijk, oad en nieuw werk tegelijkertijd te laten zien. Hem wordt dan verweten, dat hij zichzelf niet gelijk is gebleven, dat hij tal van goden heeft aanbeden, die hij later ten vure doemde. En aan dat verwijt is Sluyterman niet ontsnapt.

Doch, wanneer men het werk van anderen dus bijeen zou zien, zouden, voor wie niet met twee maten meet, dezelfde bemerkingen zijn te maken. Want nergens is geleidelijke ontwikkeling; de ene manier wisselt de andere af, zonder dat men daarvoor een kleimende reden vindt. Dit is het zwakke punt in onze hedendaagsche kunst.

Gaat men de werken der oude meesters na, dan ziet men bij één persoon een geheel andere ontwikkeling. De toonsoort blijft, al worden de harmonieën langzamerhand rijker. Hoeveel toonsoorten worden echter niet door onze hedendaagsche kunstenaars gebruikt! Lang kunnen zij er niet in blijven, en op het onverwachtst bezigen zij een onharmonische verwisseling.

Het is waar, als men de tekeningen, thans te Amsterdam geëxposeerd, beziest, blijft het duister, waarom Sluyterman nu eens zus, en dan weer zoö ontwerp. Laat echter bv. Berlage zijn tekeningen der laatste 15 jaar eens bij elkaar hangen, en wij zullen hetzelfde zien.

Slechts de tentoonstellingen van Cuypers hebben meer eenheid; hier heeft echter het vasthouden aan één historischen stijl de ontwikkeling onmogelijk gemaakt.

Wat in het werk van Sluyterman treft is de handigheid van den teekenaar. Die is gebleven, hoe ook de manier wisselen mocht. Handigheid is echter een gevraagde eigenschap, vooral waar het tekenen geldt. Tekeningen als deze hebben toch op zichzelf geen andere waarde, dan dat zij duidelijke aanwijzingen of teekens geven van wat de ontwerper bedoeld heeft.

En deze duidelijkheid wordt gemist. Al die vlotte tintjes en lekkere gewassen toontjes zijn er niet op berekend, om een goed beeld van de latere werkelijkheid te geven, doch alleen om op de tekeningen effect te maken. Daarom moet alles, wanneer het uitgevoerd is, veel minder voldoen dan deze schetsen.

Er was een tijd, dat aan virtuoze voorstelling groote waarde werd gehecht. Was de tentoonstelling tien jaar geleden gehouden, dan zou zij veel succes hebben gehad. Nu waait de wind uit een anderen hoek, en dit is de oorzaak, dat de onmiskenbare talenten van Sluyterman nu slechts weinig waardeering ondervinden.

TECHNISCHE OPLEIDING.

Wij vonden in een der bladen de volgende beschouwingen, die wij, enigszins gewijzigd, laten volgen.

**

De opleiding onzer aanstaande architecten en ingenieurs deugt niet — in elk geval ze is onvoldoende. Ziedaar een uitspraak, wel geschikt om in de eerste plaats vele ouders en voogden van tegenwoordige en toekomstige technische studenten ongerust te maken, maar nog meer om alle Nederlanders, die technische hulp nodig hebben — en dat kan ieder — schrik aan te jagen.

Maar..... is het wel waar? Hebben wij geen uitstekende architecten en knappe, vertrouwbare ingenieurs? Wie spreekt dat afkeurend oordeel uit?

Helaas, enige onzer beste deskundigen. Maar, let wel, dat onzer architecten niet knap en onzer ingenieurs niet geleerd zouden zijn, dat zeggen zij niet, zeker niet in het algemeen — hun grief betreft de opleiding onzer technici, de eschen hun gesteld aler zij architect of ingenieur mogen worden. Wij hebben goede architecten en ingenieurs genoeg; de vraag is maar: hoe zijn zij het geworden? En dan, hoe kan er gezorgd worden, dat wij slechts goede krijgen?

Want in onzen tijd is het voor een kunstenaar gevaarlijk, oad en nieuw werk tegelijkertijd te laten zien. Hem wordt dan verweten, dat hij zichzelf niet gelijk is gebleven, dat hij tal van goden heeft aanbeden, die hij later ten vure doemde. En aan dat verwijt is Sluyterman niet ontsnapt.

Doch, wanneer men het werk van anderen dus bijeen zou zien, zouden, voor wie niet met twee maten meet, dezelfde bemerkingen zijn te maken. Want nergens is geleidelijke ontwikkeling; de ene manier wisselt de andere af, zonder dat men daarvoor een kleimende reden vindt. Dit is het zwakke punt in onze hedendaagsche kunst.

Gaat men de werken der oude meesters na, dan ziet men bij één persoon een geheel andere ontwikkeling.

Het toonsoort blijft, al worden de harmonieën langzamerhand rijker. Hoeveel toonsoorten worden echter niet door onze hedendaagsche kunstenaars gebruikt! Lang kunnen zij er niet in blijven, en op het onverwachtst bezigen zij een onharmonische verwisseling.

Het is waar, als men de tekeningen, thans te Amsterdam geëxposeerd, beziest, blijft het duister, waarom Sluyterman nu eens zus, en dan weer zoö ontwerp.

Laat echter bv. Berlage zijn tekeningen der laatste 15 jaar eens bij elkaar hangen, en wij zullen hetzelfde zien.

Slechts de tentoonstellingen van Cuypers hebben meer eenheid; hier heeft echter het vasthouden aan één historischen stijl de ontwikkeling onmogelijk gemaakt.

Wat in het werk van Sluyterman treft is de handigheid van den teekenaar. Die is gebleven, hoe ook de manier wisselen mocht. Handigheid is echter een gevraagde eigenschap, vooral waar het tekenen geldt. Tekeningen als deze hebben toch op zichzelf geen andere waarde, dan dat zij duidelijke aanwijzingen of teekens geven van wat de ontwerper bedoeld heeft.

En deze duidelijkheid wordt gemist. Al die vlotte tintjes en lekkere gewassen toontjes zijn er niet op

berekend, om een goed beeld van de latere werkelijkheid te geven, doch alleen om op de tekeningen effect te maken. Daarom moet alles, wanneer het uitgevoerd is, veel minder voldoen dan deze schetsen.

Er was een tijd, dat aan virtuoze voorstelling groote waarde werd gehecht. Was de tentoonstelling tien jaar geleden gehouden, dan zou zij veel succes hebben gehad. Nu waait de wind uit een anderen hoek, en dit is de oorzaak, dat de onmiskenbare talenten van Sluyterman nu slechts weinig waardeering ondervinden.

Bij de examens is het wetenschappelijke de hoofdschotel. Moet de praktijk zelf, het leven, nu maar de rest doen? Zal de jonge technicus nu verder al doen de moeten leren?

Niemand is met de tegenwoordige opleiding en voorbereiding voor de praktijk tevreden. Wij zullen later eens nagaan, wat in die opleiding veranderd zou moeten worden.

METSELSPECIEN. (Ingezonden.)

In verband met de artikelen over metselspecien, in uw blad en in "De Ambachtsman" is het misschien niet zonder belang mede te delen, wat Jhr. C. M. Storm van's Gravensande in zijn handleiding tot de kennis der Burgerlijke en Militaire Bouwkunst, 2e druk, 1850, in § 47 over het onderwerp zegt:

"Wanneer men kalk, die alleen met water tot een deeg of dikken brij gevormd is, als metselspecie gebruikt, dan zou deze bij het opdrogen zoodanig inkrimpen, scheuren en barsten, dat er geen voldoende samenhang tusschen de steenen zou worden gevormd; tenzij men de voegen zoo dun kan maken, dat deze inkrimpingen geenadeleinen invloed uitoeft, hetgeen door de ruwheid der steenen veelal onmogelijk is. Dienstvolgens voegt men een andere stof bij den kalk, welke daarmee gelijkmataig moet vermengd worden, zoodat op de ene plaats niet meer kalkdeeltjes dan op de andere zijn, en dat de hoeveelheid vreemde stof groot genoeg zij om de schadelijke uitwerking der bedoelde inkrimping te voorkomen. Voor metselwerk, dat slechts aan de lucht is blootgesteld, voegt men bij den kalk alleen zand; doch is het ook aan het water blootgesteld, dan voegt men bij den vetten kalk een zoodanige stof, welke aan deze kalksoort de eigenschap geeft, onder water te kunnen verharden. Dergelijke stoffen noemt men in het algemeen cementen."

Verder, in § 48:

"In de nabijheid van Maastricht is geen goed metselzand te bekomen. Bij de Gense aldaar maakt men veel gebruik van het poeder van gestampte gehakken steenen."

Voorts in § 57:

"De versteening of het verharden van den gewonen kalkmortel sluijt aldus verhaald te moeten worden. 1^e. Het kalkdeeg droogt langzamerhand op,

waardoor een droog kalkhydraat gevormd wordt, hetwelk onder medewerking van de drukking door de bovenliggende steenlagen uitgeefend, een zekere vastheid verkrijgt. 2^e. Door den mortel wordt er koolzuur uit de lucht opgeslapt, waardoor de kalk allengs weder tot koolzure kalk overgaat, en, wat de vastheid betrifft, tot den natuurlichen kalksteen nadert. Deze vorming van koolzure kalk heeft plaats door tuschenkomst van het water, hetwelk in den mortel aanwezig is, en dat, met kalk verzaagd, (kalkwater vormende) koolzuur opneemt, dan koolzuren kalk als kristallen afzet (evenals bij de stalaktieten of druipstenen plaats heeft), zich andermaal met kalk verzaagd, enz. De mortel zal daarom harder worden, naarmate hij langzamer uitdroogt; terwijl mortel, die al zijn water spoedig in warme drooge lucht door uitdamping verliest, volstrekt geen vastheid verkrijgt. Wel is waar neemt het droog kalkhydraat ook koolzuur op, doch verzaagt zich daarmee niet en zijne vastheid wordt, daar geen kristalvorming plaats heeft, weinig groter dan die, welke het oorspronkelijk hydraat heeft. De volkomene versteening van den kalkmortel gaat zeer langzaam."

De schrijver verklaart hieruit, waarom men bij zeer oude muren zulke sterk verlaarde metselspecien vindt. Hij is van mening, dat er geen scheikundige werking tusschen kalk en zand bestaat, maar dat de zandkorrels het indringen van het koolzuur in de metselspecie bevorderen, door de zeer kleine ruimten, welke er tusschen de zandkorrels en de kalk blijven.

Hij wijst er op, dat zoowel ter voorkoming van te grote inkrimping als ter bevordering der verharding de hoeveelheid kalk niet te groot mag zijn.

Ten slotte geeft in § 62 de schrijver als zijn mening te kennen, dat in de in 1850 door het Rijk toegepaste mengingen der specien altijd te veel kalk werd gebruikt.

Over het uitslaan van gevets en de oorzaken daarvan kom ik bij Storm van's Gravensande niets vinden. Hoogachtend,

Uw bestendige lezer,

X.

PRIJSVRAGEN

TEHUIS VOOR ZEELIEDEN TE MAASSLUIS.

Op deze prijsvraag zijn niet minder dan 43 antwoorden ingekomen. In het volgend nummer horen wij de motto's mede te delen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

"s-GRAVENHAGE. Voor het overnemen van de concessie voor het wandelhooft in zee voor het Kurhaus en het in exploitatie brengen der zaak heeft zich een combinatie gescrewd.

Het bestuur van de op te richten naamloze vennootschap "Wandelhooft Scheveningen" zal bestaan uit de heeren: Mr. J. G. Patijn, oud-Lurgmeester van 's-Gravenhage, president; J. D. Kuij, F.A.Z., gedesgeerd commissaris en secretaris; A. Oppenhuizen, bankier, allen te 's-Gravenhage; G. van der Pot, reder en cargadoor; L. E. Uyttenhoven, directeur der directie belastingen, enz., beiden te Rotterdam, terwijl als directeur zal optreden de heer B. Goldbeck, directeur-generaal der Maatschappij Zeebad Scheveningen.

Uit de samenstelling van het bestuur blijkt, dat hoofd de Maatschappij Wandelhooft geheel zelfstandig zal optreden, terwijl de samenwerking met de Maatschappij Zeebad Scheveningen verzekerd is.

Het geheele werk zal volgens overeenkomst uitgevoerd worden door de Pletterij voorheen L. J. Euthoven & Co. De tekeningen van het hoofd en van de overbruging op den strandmuur zijn sedert enige dagen tentoongesteld aan het Kurhaus, landzijde, bij den noedeligen toegang naar de Kursaal. Men hoopt onmiddellijk na afloop van het seisoen met den bouw te beginnen en, als er geen tegenspoed is met de wakelgaanderij onder het Kurhaus-terras en de overbruging van den strandmuur, gereed te zijn op 15 Mei, terwijl het hoofd geheel voltooid, zondag Aug. 1860 zal kunnen geopend worden.

Naar wij vernemen is met den aanleg van de voor rijksweging te bouwen havenhaven te Scheveningen beïnvloed de ingang van den waterstaat, de heer H. Wortman, vroeger waterstaatsingenieur in Drachten.

AMSTERDAM. Het bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst maakt bekend dat de 80ste algemeene vergadering zal gehouden worden op Woensdag 6 September te Zwolle, en dat op Donderdag 7 September een bezoek zal worden gehaald aan Kampen.

HAARLEM. Dinsdag 1 Augustus werd in het Bruggebouw de algemeene vergadering gehouden van de Vereeniging van waterleidingsbelangen in Nederland, die het vorige jaar is opgericht en thans 35 leden telt.

De heer Vogel riep de aanwezigen het welkom toe, wees op het vele werk, dat reeds gedaan werd en nog te doen valt, aangegeven het woord aan den heer J. Schotel, uit Rotterdam, die de waterleiding van Haarlem behandelt. De geschiedenis leert dat, toen in 1850 de huizen door den grond van Haarlem voor de waterleiding van Amsterdam gelegen werden, Haarlem zelf geen water kon krijgen.

Dit duurde tot 1866, toen er waterverdrukking kwam, die echter in 1858 werd beperkt, en in 1859 door Haarlem besloten werd een eigen leiding te maken.

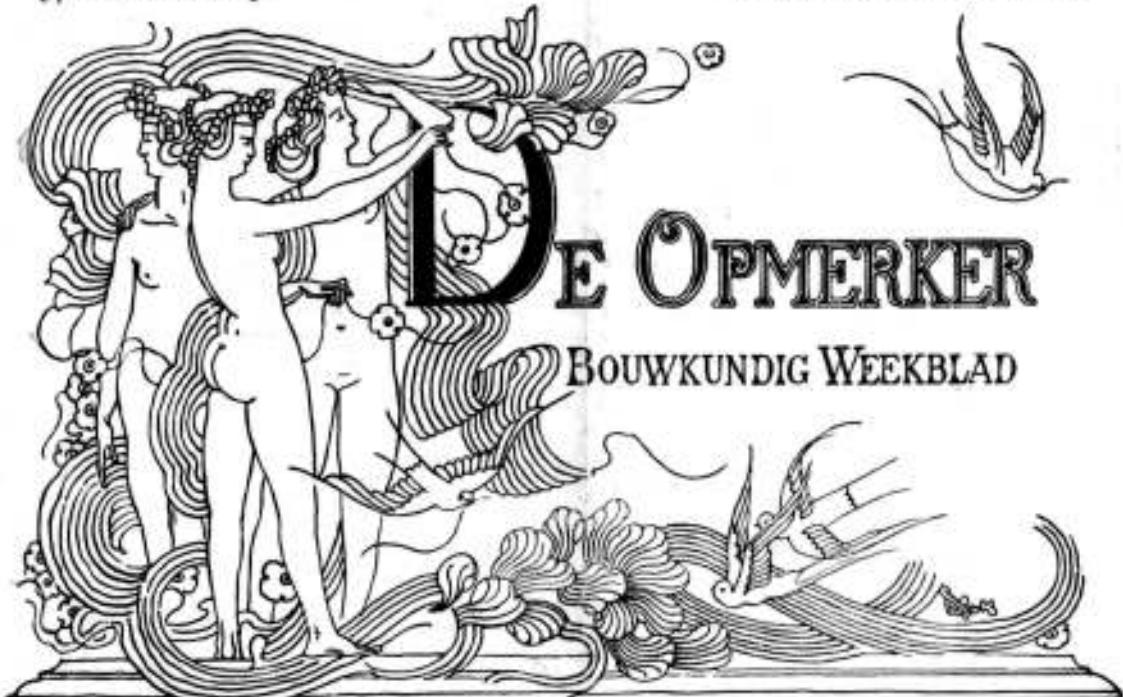
Er werd gezocht naar een waterterrein en dat was wel te vinden, maar het verkrijgen van de gronden ging niet zoenvoudig, want de eigenaren wilden de gronden niet staan en ontgaan moest worden aangeslagen. Dat geschiedde in 1850, doch eerst in 1854 kwam de wet en het duurde tot 1856 eer de bewaren waren uit den weg geruimd.

In 1857 begonnen nu de werkzaamheden, en door het uitstekende werk van aanvoerders en leveranciers, kon reeds in 1858 de leiding worden geopend.

Spreeker gaf daarna een beschrijving van de gemaakte werken.

Van 1½ tot 3 uren werden verschillende massa en ook het orgelosseest in de St. Bavo bezicht, waarna een bezoek werd gebracht aan het terrein van de waterleiding in de duinen, waar de heer Schotel de geschiedenis der waterleiding nog eens demonstreerde.

Den volgenden dag, den 2den Augustus, kwam het eerste aan het woord de heer A. Voerman, te Haarlem, die het onderwerp "Ozonisatie-systeem" behandeld en te 1½ uur had, onderleiding van den heer Van Hasselt, een excursie plaatje naar Leiden. De eerste algemeene vergadering der Vereeniging is uitstekend geslaagd.

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F.W.VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Iluren van De Opmeker, die Schutstraat 102, 's-Gravenhage.

Abo-abonnementprijs per jaar bij voorafbetaling voor het koninkrijk $\text{f} 5,-$; voor België $\text{f} 6,50$ en voor de overige landen der Poë-male, $\text{f} 7,50$. Afname met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, $\text{f} 7,50$. Afname met inbegrip van Nederlandse koloniën $\text{f} 8,50$. Aanvraag van aanschafstellen worden bij opgave van de plaatnummers bij voorafbetaling na plaat $\text{f} 0,25$, onder plaat $\text{f} 0,15$.

Advertentien van 1 tot 6 regels $\text{f} 1,00$, het bewijzammer daaronder begrepen; v. or elken regel meer $\text{f} 0,15$. Gracieletters worden berekend naar plaatstukken. Annonses van aanschafstellen worden bij opgave van de plaatnummers bij voorafbetaling na plaat $\text{f} 0,25$, slechts tweemaal gerekost.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

IV.

Zürich.

Wanneer men conigen tijd in het zonnige zuiden heeft vertoefd en, door een gelukkig toeval, daar voortdurend door heerlijk weer werd begunstigd, wanneer men de weelde der Italiaansche meren heeft genoten en slechts noede de reis naar het noorden aanvaardde, dan is men misschien niet in de beste stemming, om het schoon van Zwitserland te waarderen.

Reeds als men den Gotthard-tunnel uitkomt en te Göschenen zich een weinig vertrekt, voelt men de Noordsche koude op minder aangename wijze. De natuurtrekken boeien aanvankelijk het oog, doch men mist het jonge groen dat pas aan het landschap zijn eigenaardige bekoonlijkhed geeft.

Zelfs het Vierwaldstätter-meer lijkt laal en doodsch in het vroege voorjaar. Als Brunnen voorbij is, en de trein zich naar Zug wendt, worden de bergen steeds lager, en laat het aanzien niet meer waard. Dan volgt een buitengewoon lange tunnel en de trein heeft den westelijken oever van het meer van Zürich bereikt.

Het zijn slechts heuvels, die dit meer begrenzen. De enige berg, die zich hier bevindt, de Uetli, is niet zichtbaar, omdat de trein er te kort langs gaat. Aardige dorpen, met witte huisjes, te midden van wijnbergen gelegen, begrenzen den oostelijken oever van het meer.

Het eerste station van Zürich is Enge, dus genoemd naar de voorstad van dien naam. Dan komt een korte tunnel, een brug over een kleine rivier, de Sihl, en

nadat de lijn een grooten boog beschreven heeft en nogmaals over de rivier is gegaan, wordt het egyptische hoofdstation van Zürich bereikt.

Men roemt het station om zijn praktische inrichting. Ik kan mij niet dien lof vereenigen en vooral de grote hal, met haar overvloedig oecenicht, schen mij wel geslaagd. Maar de architectuur van het gebouw vertoont die tamme Renaissance, die in de laatste jaren haast overal in Zwitserland wordt toegepast. De middenpartij is een niet geïntrigeerde navolging van het nu algebroken Palais de l'Industrie te Parijs.

Vóór het station staat een standbeeld, hetwelk een heer in modern kostuum voorstelt. Die heer was ongetwijfeld een braaf man maar zijn medeburgers hebben niet goed gedaan hem, mitgaders zijn geklede ja, in brons te doen gieten.

Wij nemen nu de paardentram, die te Zürich nog niet overal door de elektrische bewegkracht verdronken is, ofschoon dit niet lang meer duren zal. Wij rijden langs de Limmat en bereiken zo het meer, waar het stoombootje gereed ligt, dat ons naar de villa te Küssnacht, waar wij onzen intrek zullen nemen.

De middelpunt is een niet geïntrigeerde navolging van het nu algebroken Palais de l'Industrie te Parijs.

Zoodra de gelegenheid zich aanbiedt, voer ik weder naar de stad, om met hare bouwkunst kennis te maken. Dat die kennismaking geliefd aan mij verwachting beantwoordde, zal ik niet beweren.

Overal ziet men oud en nieuw naast elkaar. Het vroegere Zürich moet een schilderachtige stad geweest zijn, doch heel wat is gesloopt, om voor modernen aanleg plaats te maken. Op prenten ziet men de stad door muren en torens omgeven, en door een zwaar bekkwerk van het meer afgesloten. Doch terwijl te Luzern die oude versterkingswerken gespaard bleven,

— Het Museum van Kunstschilderijen werd gedurende de maand Juli bezocht door 764 personen, terwijl in de aan het Museum verbonden boekserij gedurende de laatste drie maanden 277 boeken en plaatwerken naar verschillende plaatsen van ons land verzaagd werden.

Gedurende de maand Augustus is de boekserij gesloten, doch gedurende de vacantiemaand zal in het Museum de tentoonstelling der Hindoo-monumenten, alsook de kunstschilderijen uit de Paedagogische Bovenlanden nog tentoongesteld blijven. De lessen van de aan het Museum verbonden school voor kunstschilderijen zullen 4 September weder beginnen.

MAASTRICHT. De Gemeenteraad heeft de plannen voor een nieuw slachthuis, waarvan de kosten op f 200.000 zijn geraamde, goedkeurd en besloten, de aanbesteding in gedeelten te doen plaats hebben.

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit is den ingenieur 2de kl. bij de marines M. G. de Gelder, op zijn verzoek, met ingang van 1 Aug. j.l. eerst ontslag verleend.

— Bij kon. besluit is met ingang van 1 Aug. 1895 J. W. Böckeler, technoloog te Rotterdam, benoemd tot tijdelijk adjunct-secretaris bij de Staatscommissie, ingesteld bij kon. besluit van 18 Oct. 1897 no. 32, om te onderzoeken, welke maatregelen behoeven te worden genomen ter voorkoming van voor de volksgezondheid schadelijke verontreiniging der openbare wateren.

— Bij beschikking van den minister van waterstaat is de civiel ingenieur J. E. Inckel, te 's-Gravenhage benoemd tot tijdelijk adjunct-ingenoegel bij den algemeene dienst van den rijkswaterstaat, en H. G. Hagaars, te Blitterswijk, bij de verbetering van de Maas onder Gruitenvorst, Arcen en Velden.

— De heer J. van Hettens Tromp, civiel-ingenoegel te Utrecht, is met ingang van 1 Augustus benoemd tot adj.-ingenoegel bij den dienst van Weg en Werken der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen.

— Bij den waterstaat in Nederl.-Indië is: benoemd tot architect 1e kl., de architect 2e kl. H. G. Burkhardt; benoemd dat de opzichter 2e kl. J. L. van Erp Tielman Kip geplaatst blijft in de residentie Madras;

toegeweegd aan den chef der 4e waterstaatsafdeling voor zijn bureau, de opz. 1e kl. J. J. Sterkenburg; overgeplaatst van de residentie Tezal naar de residentie Madras, de opzichter 2e klasse H. L. E. Horning.

ADVERTENTIEN.

OPZICHTER.

Een Bouwkundig OPZICHTER-TEKENAAR zag zich gaarne tegen 15 Augustus of later geplaatst. Goede referentieën ten dienste. Fr. Br. lett. A. Bureau van dit Blad.

Te koop aangeboden.

CARBOLINEUM
KRIMPEN.

GROOTSTE BEDERFWEREND
vermogen.
G. M. BOEK & CO.,
Amsterdam.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensteinstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Alles gebruikt, doch in uitmuntend
goeden staat; de ketel wordt geleverd
op Rijkscheur.

To bevraged bij CORNELIUS EICKELBERG, Makelijn te Maastricht, Heerenmarkt 7, Amsterdam.

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

2 Horizontale STOOM-MACHINES met verscherderlijke Expansie en Condensatie, ± 25 E.F. P. K. Middellijn Cilinder 480, Kruskag 480, Middellijn Luchtomp 266 m. M. 2 CENTRIFUGAAL-POMPEN, Middellijn 70 c.m., Wateropbrengst bij 90 omwentelingen per minuut ± 45 M³.

Een CORNWALL STOOMEKTEL. Lang 5 85, Middellijn 1 85, Middellijn Vuurgang 0 90 M. waarin 4 Waterbuizen, Middellijn Stoomkast 0 80, Hoogte 0 85 M. Verwarmend Oppervlak 34 M², Stoomdruk 5 Atm. Alles gebruikt, doch in uitmuntend goeden staat; de ketel wordt geleverd op Rijkscheur.

To bevraged bij CORNELIUS EICKELBERG, Makelijn te Maastricht, Heerenmarkt 7, Amsterdam.

P. KOOIJ,
Mr. Steenhouwer en Marbrier,
Z.-O. Buitensingel 203,
DEN HAAG.

Atelier voor alle in den ruimtes zin
voorkomende Hardsteen, Zand-
steen, Marmerwerk-n., Gra-
zerken en Schoorsteenmantels.

Telefoon 790.

en nu, ofschoon voor hunne oorspronkelijke bestemming ongeschikt geworden, aan de stad een eigenaardig karakter geven, heeft men ze te Zürich zoo goed als geheel doen verdwijnen.

De prachtige kaden, die men, van het meer komende, ziet, bestaan nog slechts betrekkelijk kort. De oevers van de stad en van de voorsteden Riesbach en Enge waren het eigendom van particulieren. Slechts de oevers van de Limmat behoorden aan de stad.

In 1881 besloten de drie gemeenten de kaden te doen maken en deze door een brug over de Limmat te verbinden. Bijna 22 hectaren van het meer werden gedempt, waarvoor 1.200.000 M₃, materiaal noodig was, dat alles uit het meer, vooral aan de zuidzijde, gebaggert werd. Men begon met het maken der fundaties voor de kademuren door een dam van grove kiezels te storten, waaraan de aanvulling geleidelijk werd voortgezet. Voor die aanvulling was 900.000 M₃, materiaal gerekend, zoodat de inkleining zeer aanzienlijk geweest moet zijn.

Een brug van 120 M. lengte is over de rivier geslagen; de breedte van het dek bedraagt ongeveer 20 M., terwijl de pijlers 20 M. hant op hant staan. De ijzeren liggers hebben den boogvorm, en de brug, ofschoon zeer eenvoudig in haar hoofdlijnen, maakt een aangename indruk.

Een groot deel van het verkregen terrein is a's park aangelegd. Maar ook voor bouwterrein werd gezorgd. Hier staat de in 1895 gesloopte Tonhalle, een werk van de Werner architecten Feilner en Helmer, maar dat, wegens het beweerd plagiaat, door deze bouwmeesters bij een huener Duitse collega's geplaatst, in geen besten naam staat. Ik kan niet beoordelen, wat er van het plagiaat aan is. De plattegrond herinnerde mij in zijn hoofdtrekken aan dien van het Concertgebouw te Amsterdam. De ovale zaal, die daar echter aan de achterzijde geplaatst is, ligt te Zürich aan het hoofdfront, en zij is door twee torens geflankeerd, in den geest van het Casino te Monte-Carlo.

Daar tijdens mijn verblijf te Zürich geen uitvoering met koor en orkest plaats vond, zoo kan ik over de grote zaal geen oordeel vellen. In de ovale bovenzaal, die tevens als restaurant dient, speelt echter iedere avond een kapel. De acoustiek was er allerslecht.

Dezelfde architecten, die de Tonhalle ontwierpen, bouwden ook den nieuwe schouwburg aan de oostelijke kade. In dit gebouw woonde ik een voorstelling bij en ik had gelegenheid er mij van te overtuigen, dat de bouwmeesters hun reputatie als schouwburgspecialisten wel verdiensten.

Niet dat de architectuur nu zoo veel bijzonders was, want zij is, zoals ook bij de Tonhalle valt op te merken, uiterst banaal, niet bepaald slecht, maar zonder enige persoonlijkheid. De distributie van het gebouw is evenwel voortreffelijk. Alle rangen hebben hunne afzonderlijke trappen, de zaal is goed van vorm, en het toneel is van tamelijk aanzienlijke afmetingen. Maar de schilderingen in de zaal zijn foekelijk, terwijl ook, door de tot ondersteuning aangebrachte zuilen, er verscheidene plaatzen zijn, waar niets zien kan.

Een ander nieuw gebouw, het postkantoor, ligt wel niet aan de kade, maar toch in de onmiddellijke nabijheid ervan aan de westzijde van de Limmat. Ook hier is de architectuur van weinig betekenis, doch valt de praktische inrichting te roemen. De ruimte zin van de Zwitsers heeft hier ongetwijfeld een rol gespeeld.

Ik zeide reeds, dat te Zürich oud en nieuw op eigenaardige wijze doorengemeengd zijn. Wanneer men van de kade komende, de stad ingaat, dan vindt men, onmiddellijk naast de hoge Renaissance-paleizen, die in den laatsten tijd zijn gebouwd, naswe straatjes met vakwerk-huizen, die, al stijgende, naar het Grossmünster, de voornaamste kerk der stad, voeren. De kerk is een Romaansche basiliek met drie beukken, wier koor rechthoekig gesloten, nummer en eigenaardige koorts bezeten heeft. De beukken zijn door pijlers gescheiden; boven de zijbeukken zijn galerijen gemaakt, zoals men dit o. a. bij sommige kerken te Milaan ziet.

Twee torens verheffen zich aan de westzijde. Zij zijn in hem benedendeel nog volkomen Romaansch; slechts de achtkante bovenverdieping is blijkbaar uit den tijd der latere Gotiek. In de achttiende eeuw heeft men de ongelukkige gedachte gehad, de torens door quasi-Gotische koepels te bekronen. De zuidelijke toren prijkt, bovenaan, met een nis, waarin een beeld van Karel den Groot. Nis en beeld zijn ongetwijfeld uit de 15e eeuw, ofschoon men te Zürich meent, dat zij veel ouder zijn.

De kerk is waarschijnlijk in de 11e eeuw begonnen en in de 13e voltooid. Zij heeft geen ingang aan de westzijde; het voornaamste portaal ligt aan den noordelijken zijgevel. Het is rijk versierd in den latere Romaanschen stijl.

Het interieur is zonder enig sieraad. Reeds in 1524 werd alles, wat aan den Katholieken credienst herinnerde, weggenomen. Zelfs het beeldhouwwerk aan de pijlers werd niet ontzien. Slechts enkele Romaansche reliëfs zijn daar gespaard gebleven, waaronder een, dat de vlucht naar Egypte voorstelt. De gestrengheid der Protestanten ging zoover, dat zelfs geen orgel geduld werd. Pas een twintig jaar geleden werd zulk een instrument aangebracht. Toen werden ook, in de oostelijke vensters, de niet zeer geslaagde figuren van Christus, Petrus en Paulus geplaatst.

De torens bevatten vier klokken; de beide grootste zijn uit de 15e, de twee andere uit de 18e eeuw.

Boven het koor rijst een spits torentje uit het dak, waarin eveneens een klok hangt, die iederen dag om half drie wordt geluid.

Het voormalig klooster, dat bij de kerk behoorde, en dat aan de noordzijde lag, is grootdeels verdwenen om voor een meisjesschool plaats te maken. Maar als men dit gebouw is binnengetroeden, wordt men verrast door de nog zeer goed bewaarde kruisgang van het klooster, die nu als speelplaats voor de leerlingen der school dient. Deze kruisgang bevat aan iedere zijde drie traveeën, en is in zeer rijken Romaanschen stijl gedecoreerd. De zuiltjes in de openingen zijn bijzonder slank. Hunne kapiteelen worden door kragsteenbekroond, die aan de werken der Lombardisch-Romaansche kunst doen denken.

Als men van de hooggelegen hoofdkerk langs een trap weder naar de Limmat afdaalt, dan komt men aan de voormalige Wasserkirche, een onbelangrijk gebouw uit het laatst der 15e eeuw, thans als bibliotheek in gebruik. Voorheen werden hier ook outheden bewaard, die echter thans naar het nieuwe Landesmuseum zijn overgebracht.

Aan de overzijde van de Limmat ligt het Fraumünster, eene kerk uit het begin der 13e eeuw, doch niet meer geheel in haar oorspronkelijken toestand. Door later aangebrachte galerijen is het interieur vrijwel bedorven. De noordelijke toren kreeg in de 18e eeuw een dier bijzonder slanke spits, welke voor Zwitserland zoo karakteristiek zijn. Boven de deur van het noordertransept ziet men een hert uitgehouden. Dit hert herinnert aan de legende, die

wil, dat Hildegard en Bertha, twee achterkleindochters van Karel den Groot, door een hert, dat verlichte hoorns had, op de plek, waar het klooster gesticht moest worden, gewezen werden. Van het klooster is slechts weinig meer over. De drie Laat-Gothische kamerbetimmeringen zijn naar het Landesmuseum overgebracht. Van de Romaansche kruisgang bleef, aan de zuidzijde der kerk, nog een gedeelte bewaard. De vormen herinneren aan die van de Grossmünster. Slechts komen hier ook pijlers voor, die met reliëfs, taferelen uit de geschiedenis der HH. Felix en Regula, versierd zijn.

Wij gaan nu weder de Münsterbrücke over, die in 1838 van steen gebouwd werd, en bereiken zoo den oostelijken oever van de Limmat, die haar blauwe golfjes noordwaarts stuwt. Op haar oever werd in de laatste jaren der 17e eeuw het raadhuis gebouwd, dat in de geschiedenis der architectuur een zekere vermaardheid heeft, omdat het, ofschoon ontstaan in een periode, die door haar zeer barokke vormen bekend is, toch een strenge waardigheid vertoont. De verdiepingen zijn wel wat laag, maar de pilasters goed van verhouding en de bekroningen boven de vensters hebben geen al te wilde lijnen. Slechts de ingang is rijker van behandeling; dit portiek schijnt evenwel niet voltooid, althans de bekroning past niet goed bij het overige, en is wat al te ruw.

Het gebouw bevat twee grote zalen, die hoogst eenvoudig versierd zijn.

In de nabijheid van het raadhuis bevinden zich verscheidene oude gildehuizen. De gilden bestaan nog wel, doch zijn in een soort van sociëteiten veranderd. Voorheen hadden de gilden ook een politieke betekenis, doch deze hebben zij reeds lang verloren. Onder de gildehuizen is de zoogenaamde "Meise" het aanzienlijkste. Het gebouw draagt een 18-eeuwsch karakter en doet aan een Parijsch "hôtel" uit dien tijd denken, niet zijn "cou d'honneur", zijn zijleugels en zijn Mansardekapen. Onder zijn de "Schmidenden", de "Waag", de "Saffraan" en de "Zimmerleuten", die niet aan topgevels en erkers, hun gedrukte rustieke arkaden de Renaissance van omstreeks 1600 vertonen.

Wij nemen nu de funiculaire te baat, om het hoger gelegen oostelijk deel der stad, waar het Polytechnicum zijn verblijf, te bezoeken. Eer ik dit gebouw als kunstwerk bespreek, mogen enige medegeelingen onthouden de inrichting volgen.

De technische hogeschool is een Staatsinrichting, door de wet van 7 Februari 1854 in het leven geroepen, en op 15 October 1855 geopend. Het tegenwoordige gebouw werd in 1863 betracht. De Bondsregering getroost zich voortdurend grote uitgaven, om de inrichting op de hoogte van den tijd te houden en om de beste hogeschoolen van binnen- en buitenland aan haar te verbinden.

Wat hij ons te lande de creatoren zijn, is hier de "edgenossische Schmidath". Er zijn niet minder dan zeven afdelingen, die ieder op een bijzonder vak van techniek of wetenschap betrekking hebben.

Zoo heeft men de "Bauschule", die in 7 semesters wordt voorgemaakt; de "Ingénieurschule" (7 semesters); de "Mechanisch-technische Schule" (6 semesters); de "Chemisch-technische Schule" die in een onderafdeling voor technici (6 semesters) en een voor pharmacisten (4 semesters) is gescheiden; de Land- en boswirtschaftliche Abteilung (5 à 6 semesters). Bovendien is er nog een "Allgemeine philosophische und staatswissenschaftliche Abteilung", waar leerlingen in wis- en natuurkunde gevormd worden, en waar ook overigens de zuivere wetenschappen in den uitgebreidsten zin wordt onderwezen.

Vroeger werden alle lessen in het eigenlijke gebouw gegeven. Thans zijn, in de nabijheid, prachtige nieuwe gebouwen verrezen, waar de scheikunde en de natuurkunde worden onderwezen. Het aantal hoogleraren en privaatdocenten is meer dan honderd.

Wie de bekrompen inrichtingen kent, waarin ons Nederlandsch Polytechnicum zich moet behelpen, zal de zalen doorwandelen, het kleine Zwitserland bezoeken. Maar het eigenaardige is, dat het ruime gebouw ook tevens de universiteit herbergt, die sinds 1833 te Zürich bestaat. Uit de verbinding van universiteit met polytechnicum moeten natuurlijk vele voordeelen ontstaan. Voor ons land, dat aan zijn vader universiteiten te veel heeft, zou een verbinding van technisch en zuiver wetenschappelijk onderwijs alle aanbeveling verdienen.

Men kent te Zürich onze Hoogere Burgerscholen niet. Daarvoor in de plaats heeft men de Kantschule. Deze school is in drie afdelingen gescheiden. De eerste bereidt voor de universiteit, de tweede voor handel en rijverheid. In de laagste klassen is het onderwijs voor alle leerlingen hetzelfde; dan moet een keuze gedaan worden, al naar mate de universiteit of het polytechnicum zal bezocht worden, of de leerling later in den handel wil gaan. Zoo worden de leerlingen niet met onnuttige kennis volgepropt, doch wordt hun van den aanvang af in de eerste plaats datgene onderwezen, waaraan zij later behoeft zullen gevoelen.

Het Zwitserse onderwijs is al van oudsher om zijn uitmuntende resultaten beroemd. Een inrichting als deze zou ongetwijfeld ook in Nederland voortreffelijk werken kunnen.

Na deze uitwisseling keer ik tot de architectuur van het Politechnicum terug. Semper ontwerp haar tijdens zijn Zwitserse ballingschap. Men is in Duitsland gewoon Semper als een kunstenaar van den eersten rang te beschouwen maar het komt mij voor dat hij een zeer hoge schatting niet verdient. Want zelfs de meest milde beoordeelaar kan in het Polytechnicum niet anders zien dan een goed bedoelde navolging van een Italiaansch Renaissance-paleis. Men behoeft geen uitgebreide kennis van de kunstgeschiedenis, om in de middenpartij een getrouwde herhaling van het Palazzo Bevilacqua te Verona te zien. Maar Semper heeft het Sammicheli willen verbeteren, door tussen den rustieken onderhout en de grote vensters van den bovenbouw nog een verdieping in te schuiven. Daardoor is het alsof de gevel op steen staat.

De vestibule en de daarnede verbonden trappen zijn geïnspireerd op de paleizen van Genoa, en vertonen geen enkele oorspronkelijke gedachte. De tijd, dat dergelijke navolgingen als hoge uitingen van geniale prestaties werden, ligt gelukkig reeds achter ons. Hopet wi, dat hij nummer zal terugkeren.

Van het terras voor het gebouw heeft men een prachtig uitzicht op stad, meer en bergen.

(Werd vervolgd.)

VAKTEKENONDERWIJS.

Het artikel van den heer J. B. Jager uit Groningen, onder den titel van "Onderwijs voor Ambachtsnijveren", voorkomende in de Nos. 30 en 31 van dit weekblad, noopt mij even de pen op te vatten om enkele woorden onder bovenstaanden titel neer te schrijven. In het aangehaalde artikel van den heer J. wordt nog al een enkele keer mijn naam genoemd en dit is in de eerste plaats de aanleiding van mijn schrijven. Niet mit strijdlust, daartoe ben ik heden

niet in het minste gestemd. Ik heb vroeger, al vele jaren geleden, over hetzelfde onderwerp, waarover het thans gaat, veel, zeer veel strijd gevoerd; nu laat ik dit over aan hen, die dat noodig oordeelen.

Daar het mij gebleken is, dat sommige lezers door het artikel van den heer J. in de meening zijn gekomen, dat ik een tegenstander zou zijn van "Vakteekenonderwijs", moet ik even zeggen: dat ik een groot voorstander van dat onderwijs ben.

Hoe! ik, die tot mijn 35e jaar werkman geweest ben, die thans nog mij geheel in mijn element gevoel door in mijn vrije uren en vacantiën de werkmanscherpschappen met ijver te hanteren, die tekenleeraar ben geworden, doordat ik als jong werkman reeds doordrongen was van het onontbeerlijke van de teekenkunst voor mijne rijverheid, die als werkman gestadig in nauwe betrekking stond tot verschillende ambachten en kunstambachten, en nu slechts het gemis van verechte handen gevoel bij het gebruik van schaaf, zaag en beitel, — zou niet ingenomen zijn met den strijd, die er gevoerd wordt om het tekenonderwijs meer en meer in overeenstemming te brengen met de behoeften, die de verschillende ambachten het stelt?

Dit artikel dient om mij te scharen onder de voorstanders van het tekenonderwijs en in geen geval om een oordeel te vellen over het schrijven van den heer Jager. Daartoe ben ik niet in staat, omdat het mij een uitdaging schijnt aan den heer Zander, wiens aanleidend artikel mij geheel onbekend is.

Toen in 1897 te Amsterdam¹⁾ door mij het verschil besproken werd van gewoon en vakteekenonderwijs, heb ik (als ik mij goed herinner) gezegd, dat men het tekenonderwijs, dat dienen moet om in ruime mate toepassing te vinden op de ambachten, kon verdeelen in Ambachtsteekenonderwijs en vakteekenonderwijs.

Ik heb toen gezegd, dat, indien aan Teeken- en Burgeravondscholen de gelijke gronden der teekenkunst gelegd worden, welke hunne toepassing kunnen vinden op al de verschillende ambachten, welke door hare leerlingen daar als 't ware vertegenwoordigd werden, zulk onderwijs door mij met den naam van Ambachtsteekenonderwijs bestempeld wordt.

Door dat onderwijs nader te bespreken kwam ik tot de uitdrukking, dat het mijne meerdere sympathie wegdroeg dan het vakteekenonderwijs.

Hiertoe kwam ik, en 't is altijd mijne opvatting nog, doordien ik te veel gezien en opgemerkt heb, dat op zoovele scholen de naam van vakteekenonderwijs gegeven wordt aan een richting, die er slechts op berekend is, om niet-deskundigen in den waan te brengen, dat het moeilijk vraagstuk (vakteekenonderwijs) opgelost is, terwijl door mij, bij het aanschouwen ervan, altijd gedacht wordt aan het strooien van zand in de oogen, enz.

Ik heb toen door enkele voorbeelden aangetoond, dat op genoemde scholen het Ambachtsteekenonderwijs mogelijk is, en daar het Vakteekenonderwijs, in den waren zin des woords, tot het onbereikbare behoort.

Maar ik heb ook gezegd, dat de Ambachtsscholen de inrichtingen waren, alwaar het Vakteekenonderwijs op zijn plaats is.

Wij herhalen met den schrijver: "Praat nooit meer over de Ridderzaal!"

aan een Ambachtsschool, alleen uit liefde voor het Vakteekenonderwijs.

Maar altijd zal ik mij onhandelbaar toonen, indien van mij gevuld wordt een zoogenaamd vakteekenonderwijs te geven aan leerlingen, die niet voldoende voorbereid, bij wie geen degelijke gronden gelegd zijn.

En hiermede heb ik gezegd, wat ik meende te moeten zeggen.

Misschien dat ik later, uit vrije beweging op het onderwerp terug kom.

B. J. BOUWMESTER JR.

's-Hertogenbosch, 9 Aug. 1899.

DE ZOOGENAAMDE RIDDERZAAL OP HET BINNENHOF TE 'S-GRAVENHAGE.

In den jaargang 1894 van „De Opmerker“ heeft onze stadgenoot J. Tideman een drietal studien op het gebied van de geschiedenis der Bouwkunst in Nederland geleverd, waarin ook, naar aanleiding van een door den Rijksbouwmeester C. H. Peters gehouden voordracht over de Hofzaal¹⁾, de aandacht is gevestigd geworden op de verkeerde benaming van Ridderzaal, herhaaldelijk aan die beroemde zaal gegeven, een benaming welke geheel op een historische fictie berust.

Die benaming, welke in sommige oren zeer aangenaam schijnt te klinken²⁾, is vermoedelijk ontstaan omstreeks de helft derzer eeuw. In het jaar 1845 hebben namelijk de studenten der Liedsche hogeschool haar tweehonderd-zeventig jarig bestaan onder anderen gevierd met een gecostumeerde optocht, voorstellende de Ridderorden van St. Jacob, waarvan de instelling door den dichter A. Beeloo in een paar geschriften als een feit, dat in 1279 zou hebben plaats gehad, was verheerlijkt gevoerd.

De heer Tideman is toen op goede gronden zoowel tegen die instelling als tegen de benaming van Ridderzaal, die natuurlijk niet die zoogenaamde orde in verband staat, opgekomen en heeft de bronnen aangegeven, waarop zijne bestrijding berust.

Intusschen bleef dat aangenaam klinkend woord Ridderzaal tot in officiële bescheiden toe voortwoekeren en nu onlangs zijn weder in het weekblad „De Hofstad“ een drietal artikelen aan de zaal en de ridderorde gewijd worden.

Dit heeft hem aanleiding gegeven om thans tot eenne afdoende bestrijding over te gaan. In nummer 23 van dat weekblad levert hij een breedvoerig bezoek, waarin hij op onwederlegbare wijze aantoon, dat de geheele ridderorde een fictie is, die door den genealogist Christophorus Butkens in het jaar 1626 in een door dezen verzonnen valsche stuk is belichaamt ten behoeve van een door hem in het licht gegeven werk over de familie Van Lijnden.

Wij hebben deze met veel zorg bewerkte studie belangrijk genoeg geacht om daarop bijzonder de aandacht van onze lezers te vestigen. Het is gemakkelijk daarvan kennis te nemen, omdat de uitgever van het weekblad „De Hofstad“ dit in ruime mate aan den inwoners van 's-Gravenhage en ook daarbuiten ten geschenke zent.

Wij herhalen met den schrijver: „Praat nooit meer over de Ridderzaal!"

¹⁾ Opgenomen in het Haagsch Jaarboekje voor 1894.

²⁾ Zoo spreekt men ook gregelijk van de ridders van het Metten-Kruis, dat een soort herinneringssteen, maar geen ridders is.

TEGEN VOCHTIGE MUREN.

De vele „afdoende“ middelen tegen vochtige muren zijn weder met een verminderd. Gewoonlijk echter blijken de middelen niet zoo „afdoend“ als men den vakkieden wil doen geloven; er zijn ons althans verscheidene bekend, die na een korter of langer bestaan weer verdwenen. Enkele hebben hun recht van bestaan overtuigend bewezen door de uitsmuntende resultaten, die zij gaven en nog steeds geven, zoo o. a. Szerelmey's steenvloeiostof.

Thans wordt een nieuw middel in den handel gebracht, nl. Brownings kleurloze Preservative solution, dat, naar het ons voorkomt, zijn weg wel zal vinden, althans de proeven, die ons vertoond werden, waren werkelijk verrassend. De „Solution“ is geheel kleurloos en verandert niets aan het uiterlijk van de steen, die er mede bestreken wordt. De bewerking is hoogst eenvoudig en geschiedt met een gewoon verfkwast; tweemaal strijken is voldoende.

Als een bewijs van de doeltreffendheid van het middel zagen wij van een gewoon baksteen, gedompeld in water, dit afloopen alsof de steen een vetige ondoordringbare oppervlakte had; toch was aan den steen niets bijzonders te bespeuren.

De „Solution“ wordt in den handel gebracht door the Indestructible Paint-Company Ltd. te London, wier eenig agent is de heer J. Van Straalen, Visschersdijk 30 te 's-Gravenhage, die een proefblik van een liter inhoud, voldoende voor 4 M², tegen rembours franco à f 2.50 toezent.

PRIJSVRAGEN

TEHUIS VOOR ZEELEDIEN TE MAASSLUIS.

Op deze prijsvraag zijn ingekomen 43 antwoorden, onder de volgende motto's:

1. $\frac{1}{2}$ Cent Postzegel.
2. $\frac{1}{2}$ Cent Postzegel.
3. Veilige haven.
4. Ostara.
5. Ster met drie cirkels.
6. Oostwest Thuisbest.
7. Raadsel.
8. M. S. (in rand).
9. Maassluis (in rand).
10. Blauwe Ster.
11. Eenvoud.
12. Zeeman.
13. Tehuis.
14. Rust.
15. Een anker (figuur).
15. Cor (in cirkel).
16. Oostwest thuisbest.
17. Veilighaven.
18. Entre nous.
19. B. B.
20. Zeevaart.
21. Bestevaer.
22. Behouden haven.
23. Anker.
24. Tromp.
25. Zeerust.
26. Maas.
27. Zeemanswelvaren.
28. S.
29. Humaniteit.
30. A—Z.
31. Haven.
32. Corri II.

33. B. E. I. A. E.

34. H.

35. M.

36. Y.

37. Boreas.

38. M. (in cirkel).

39. Oost West thuis best.

40. Oorlam.

41. Weldadigheid.

42. D. B.

43. Neptunus.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Uit Kasteel kommt het trotsig bericht, dat Jaap Maris aldaar is overleden. Hij zocht er genezing voor eenziekte, die hem in den laatsten tijd had aangezet om waarbij hij ook bedreigd scheen door de grootste ramp, die een schilder kan treffen. Het licht zijn ogen verflauwde, zoodat men voor blindheid moest wreken.

Met Jaap Maris is een der grootste Hollandsche schilders van deze eeuw overgegaan. Van de drie broders uit het geslacht zijn was Jacob de oudste; hij werd geboren te 's-Gravenhage in 1857. Mattheus Maris in 1858 en Willem Maris in 1863.

Als leerling van Stroehel begon Jacob zijn loopbaan; hij werkte jaren aan de Academie te Antwerpen, kwam daarna bij Louis Mojer in Den Haag en trok in 1865 naar Parijs, waar bij het atelier van Hébert werkte. Kort na 1870 ging hij naar Den Haag terug, waar hij sedert bleef. Zijn verblijf in Frankrijk is niet zonder invloed gebleven op zijn kunst; de grote school van Barbizon — het werk van Daubigny, Corot en Rousseau — had een diep indruk op hem gemaakt.

Eerst geleidelijk is man Jacob Maris hier-te-lande gaan begrijpen en bewonderen; veel van zijn werk vindt men reeds niet meer in ons land. Engeland, Amerika, vooral Schotland, hebben er sinds jaren belang op gelegd. Doch gelukkig werd het werk van deze grootmeester ook in het vaderland gewaardeerd en vindt men het niet alleen in museen, maar ook in particuliere verzamelingen goed vertegenwoordigd.

Aan onderscheidingen heeft het Maris niet ontbroken. Vroeger reeds benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw, kreeg hij bij de inhuldiging van onze Koningin het commandeur-kruis van de orde van Oranje-Nassau; bovendien bezat hij verschillende buitenlandse orden.

Het stoffelijk overschat zal in het begin der volgende week naar hier worden overgebracht en de teraardebestelling hier-te-stede zal Woensdag plaats hebben. Ten teken van rouw wegen het overlijden van den meester is het gebouw van het beschikkend genootschap Pulchri Studio gesloten en is daar, evenals aan het gebouw van den Haagse Kunstschilder, de vlag halfstok uitgestoken.

Deputatiën van tal van schilderkundige genootschappen en kringen, o. a. van 's-Gravenhage, Amsterdam en Rotterdam, zullen bij de plechtigheid tegenwoordig zijn. Daartoe aan te wijzen vertegenwoordigers van Pulchri Studio zullen de slingers van het lijkleed dragen. De president H. W. Meesdag zal een lijkrede houden.

Voor eenige dagen deed het bericht de ronde, dat in Til een huis met antiken govel zou worden verkocht. De gevel is niet antiek, maar ter hoogte van de eerste balklaag bevindt zich een haarselief, een smidse voorstellende. Er werd bijgevoegd, dat Jhr. De Stuers een onderzoek ingesteld had en dat er een hoge som voor geboden was.

Voor eenige jaren reeds is uitgemaakt, dat bedoeld werk geen kunstwaarde bezit. Het is niet in zaadteken uitgehouden, maar in pleisterwerk aangebracht, zoodat het amstel van het pand niet behouden zal kunnen worden.

Het bericht is een niet geslaagde manœuvre om den prijs van het pand op te jagen.

Uit zeer vertrouwlijk bron kan het *Nieuws van den Dag* verzekeren, dat Dr. A. Bredius maatregelen heeft genomen, waardoor de belangrijke stukken, in zijn bezit of in huiskous in het Mauritshuis, na zaken dood eigenheid zullen worden van het Stedelijk Museum te Amsterdam.

AMSTERDAM. Zij, die voor den cursus 1899/1900 tot de lessen der Rijks-Akademie van Beeldende Kunsten¹⁾ wenschen te worden toegelaten, moeten daarvan schriftelijk aan den hoogleraar directeur kennis geven vóór 11 September a.s., onder overlegging van:

1. een hem of haar betreffend uitreksel uit de geboorteregisters van den burgerlijken stand; — en 2. een opgave van de carrières, welke men wenscht te volgen.

Het toelatings-examen zal aanvangen op Maandag 25 September, des morgens te 9 ure, in het Academiegebouw (Stadhouderskade 8). De lessen zullen beginnen op Maandag 2 October. Zij, die bij hunne schriftelijke kennisgeving mede kunnen overleggen de akte van bekwaamheid in het handtoekenen voor middelbaar onderwijs (M¹), zijn van het afleggen van toelatings-examen vrijgesteld.

Aan leerlingen van den vorigen cursus, die opnieuw wenschen te worden ingeschreven, wordt verzoek schriftelijk van dit verlangen bericht te geven voor 11 September e. k.

Het leergeld, waarvan het stortingsbewijs bij den aanvang van het leerjaar moet worden ingeloverd, bedraagt voor alle lessen '100, voor lessen van eenmaal '10, voor lessen van tweemaal 'weeks /20 en voor lessen van vier- of meermal 'weeks /40.

Programma's zijn à 10 cents verkrijgbaar bij de boekhandelaren P. N. van Kampen en Zn., Singel 399, alhier.

LEIDEN. Woensdagavond werd de tentoonstelling van Japansche kunst, georganiseerd door den directeur van 's Rijks Ethnographisch Museum Dr. Schmitz, in het gebouw aan het Rapenburg no. 67 gespeeld.

De tentoonstelling, die gedurende enige weken kosteloos is geopend voor het publiek, bestaat in 5 zalen, vestibule en tuin ruim 600 voorwerpen. In hoofdzak zijn het houtsnijwerk, IJdoornhoutse kunstvoorwerpen, kamerschotten, chromo-platen, geïllustreerde werken, rotschilderingen en hangrollen, aardewerk, vaasen en verdere voorwerpen van nut, kunstenaars en huiselijk gebruik.

De opening geschiedde door Dr. Schmitz in een welkomstrede, waarbij hij te kennen gaf, dat deze tentoonstelling de weg is om het Nederlandse volk in kennis te stellen met de schatten, welke het Ethnographisch Museum te Leiden, een der voortreffelijkste instellingen van deze aard in Europa, bezit, en deze meer algemeen bekend te maken. Syr gaf daarbij een uitvoerig overzicht van oorsprong, ontwikkeling en bloei van het Museum, welk sedert 20 jaren kloom van een bezit van pl. m. 15,000 voorwerpen tot ruim 50,000.

Een algemeen verkrijgbare gestelde Gids met vier lichtdruckplaten zal ongetwijfeld strekken tot onontbeerlijke handleiding voor deze veelzijdige tentoonstelling.

HAARLEM. De 8de algemene vergadering der Nederlandse Vereniging voor locospoorwegen en tramwegen zal 19 Augustus in het Bruegebouw gehouden worden. Voor den heer Schadd, die als bestuurslid bedankt heeft, moet een nieuw lid gekozen worden.

Verder zullen behandeld worden:

1°. Voorstel van het bestuur over het overstelbare vormen van een collectief pensioenfonds voor de vaste bemanningen van alle locospoorweg- en tramwegondernemingen in Nederland.

2°. Voorstel van den heer L. M. Barnett Lyon, directeur der Eerste Nederlandse Elektrische Tram-maatschappij, over de elektrische tramblijnen Haarlem-Zandvoort en coöntariaan te Haarlem. (De eerste in Nederland mit bovengrondse geleiding.)

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit is de Oost-Indische ambtenaar met verlof H. M. Texopius, hantstelijk opzichter der 2e kl. bij den waterstaat in Neder-Indië, op zijn verzoek, wegens physische onzichtbaarheid, vervol mit 's lands dienst ontslagen, met toekenning van pensioen.

— Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is: benoemd tot tijdelijk onderopzichter der werkplaatsen en geplaatst op de Oosterlijnen A. Mierop;

overgeplaatst van de Westen naar de Oosterlijnen, de opzichter van de werkplaatsen te kl. T. Jellman; van de Oosterlijnen naar de Westerlijnen, de opzichter van de werkplaatsen te kl. J. van der Plants; ontslagen op verzoek, vervol. de onderopzichter te kl. F. A. J. van Os.

— Gedurende de afwezigheid van Nederlandsch in verband met het rapport over de werken in de Salavallei van den heer Dr. Meyer, directeur der burgerlijke openbare werken, zal de hoofd-

ingenieur der Staatspoorwegen Ruych diens betrekking waarnemen.

— Bij den aanleg van de Staatspoorwegen in Neder-Indië is vervol ontslagen de tijdelijke onderopzichter te kl. A. Donskamp.

— Tijdelijk gesteld ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken, ten einde dienst te doen als opzichter 2e kl. de ambtenaar op non-actieve J. A. Schatting.

— Bij de Polytechnische School te Delft zijn benoemd tot assistent in de bouwkunde de heer L. Coevé, architect en tot assistent in de mijnbouwkunde de heer S. J. Vermaas, ingenieur, beiden te Delft.

— De ingenieur 2e kl. van den rijkswaterstaat H. Wermuth, tijdelijk gedetacheerd, bij het departement van waterstaat, en belast met de uitvoering van de buitenhaven der vischerhavens te Scheveningen, zal in zijn tegenwoordigen werkkring worden vervangen door den heer F. Bauchs, ingenieur van den rijkswaterstaat te IJmuiden.

— De civiel-ingeniour Kempen is benoemd tot aspirant-adjunct-ingenieur bij de Holl. IJzeren Spoorweg-maatschappij.

— Bij kon. besluit zijn, met ingang van 1 September 1893, benoemd tot aspirant-ingenieur voor het stoomwesen C. Hoestad, werkzaamkundig-ingeniour te Gorinchem, en A. G. P. Harting, werkzaamkundig-ingeniour te Leiden.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Iemand, die nauwkeurig en netjes werkt, voor het opmeten en in kaart brengen van een terrein, het maken van profielen enz. Adres lett. K 12 36, Amstel v. d. Dug.

— Bouwkundig teekensar, in staat zelfstandig eenvoudige gebouwen te detailleeren, voor ze maanden. Loon naar bekwaamheid. Adres Technisch bureau Staatspw., Walstraat 45, Arnhem.

— Bouwkundig opzichter bij den bouw der H. B. 8. te Helder. Adres voor 18 Aug. aan Burg. en Weth. (Zie advert. in dit nr.)

— Teekensar voor het detailleeren van knoop- en schroefbinneringen in diverse karakteren, aquarelleren en maken van kleinere teekeningen. Loon naar bekwaamheid. Adres de firma H. P. Metters & Zn., Trompenaer 1, Den Haag.

— Bouwkundig opzichter. Salaris /60 per maand. Adres met opzicht van uitgevoerde werken, aan den architect H. A. Witrand Hz., Almelo.

— Twee bouwk. opzichter-teekensars, bij een arch. te Haarlem. Adres motto "Opzichter" boekh. Gebr. Van Brederode, aldaar. (Zie advert. in dit nr.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in belangrijk vorm worden ten gevolge van beperkte gedrukte ruimte per jaar toegevoegende malen beschouwd. De administratie belast zich met de toezichting der eventueel belangende brieven.)

— Een bouwk. opzichter-teekensar zag zich gauw tegen 15 Aug. of later geplaatst. Gemeente rader. Adres lett. A. Bureau dozes. (Zie advert. in dit nr.)

— Iemand, ouf 27 jaar, goed kunnende tekenen en detailleeren en ges. 10 jaar met vracht op bouwwerken praet, werkzaam geweest, zag zich gauw als bouwk.-opz. of uitvoerder voor vast geplaatst. Adres no. 64, Bureau dozes. (Zie advert. in dit nr.)

INFORMATIEFICATIE TECHNISCHE VAKTENENINGEN.

VAN DER HULSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opz.-Teekensar, leeft. 25 j. oog. sal. /20 à 80 p. m.

2. Onderhans-opzichter. 11. 11 per week.

ADVERTENTIEN.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 88 Berlin.

Hofdingen voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Barnsall. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen — Private-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelain Badwassen, IJsserven Badwassen. — Circus, Wandserven. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederwaardekoopers genieten het gebruikelijke recht.

GEBR. VAN DER VLIET

Utrechtse handelaars te Amsterdam.

Sinaal-, Plaat-, Band-, Hout en T-lijzer enz. Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vellen en gegoten staal uit de fabriek van Gebr. Böhnen & Co. te Weesp, almede CHRISTIANIA STER Hoefnagels.

Prijs per rol van 10 M. op 110 cm. II 3.00.

Levering franco door het gehele land.

NON PLUS ULTRA.

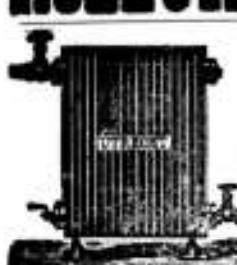
Het beste aller Calqueerpapieren. — Vervangt het linnen.

GEBRS KLÖMPÉ, Arnhem & Deventer.

Eenig adres voor de Lichtdruk-, Detail- en Calqueerpapieren.

MONSTERS GRATIS en FRANCO.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende constructies. Prijscouranten en leveringen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

H. ZIMMERMANN, Utrecht.

Utrechtsche Fabrik voor
CENTRALE VERWARMING

naar alle systemen,

Ventilatie-, Wasch- en Drooginrichtingen.

Levering van: Radiatoren, Bibbenbulzen, Bibbenkachels en de alom bekende Washmachines, Centrifuges en Stoommengels, systeem EMIL MARTIN. Gratis Catalogus en Brouwsel. Billijke prijzen.

VAN RIJN & Co.,

ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemstraat
straat 64 b.d. Nieuwe Binnenweg.

SPiegel- en Versterglas.

Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Excelsiorplaten.

GEBR. VAN DER VIJGH,
AMSTERDAM.

Fabrik van vuurvaste Wand- en Plafond-
platen volgens nieuw Systeem.

Eenig, onovertreffbaar materiaal. Lichtdicht, gehuwdwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Steeds groten voorraad. Directe levering. Uitvoering op werk door onze eigen stellers. Voorgescreven bij particuliere- en gemeente-werken. Op aanvraag gratis toezending van Brochure, Monsters en Prijs.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot
billijke prijzen en onder garantie
geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Zood- en Zinkwerker,

Singel 229 b.d Paleisstraat
AMSTERDAM.

Vergenoegdeweriger den seder 1868 gevestigde firma CARL SCHMITZ & Co., te HIRSCHBERG in Silesia. Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

W. J. WEISSENO,

Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabrik: GEKLEDE DIJMSTOKKEN.

Twee- en Vijf Meterlaten,

STALEN METKETTINGEN,

Balkens, Jalousies,

KOPEREN EN STALEN

Piillijnen, Peilloeden, Peilstokken,

PELSCHALEN en.

Magazijn van Passerdozen,

TEEKENBEHOEFTEN

en Optische Instrumenten.

EQUERRES, PRISMA'S en.

PHOTOLITHOGRAPHIE.

PHOTOZINCOPHARIE.
en Stereotype-Inrichting

van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergetekende vestigt de aandacht op zijn inrichting voor Photolithographie, bijzonder geschikt voor de reproductie van Plans, Tekeningen enz. van HH. Architecten en Bouwkundigen; op die voor Photozincographie voor de reproductie van Platen en Gravures, ook van Tekeningen voor Boekwerken enz. en van HH. Uitgevers op zijne Stereotype-Inrichting voor Hit Drukkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerkingen worden op franco aanvraag gratis toegezonden.

G. J. THIEME.

STOOMTIMMER-

HOUTWOL-FABRIEK

BLIKERMAN & BOLZERD, Breda

SPECIALITEIT in verplantbare

Houten woonhuizen, Directie-

keeken, Ziekenbarakken en

Tuinkoepels.

Opbouwen van
FABRIEKSSCHOORSTEENEN.

Radiale Machinale Gatstenen.

NAGEPERSTE GEVELSTEENEN

(Appelbloesem.)

PROFIELSTEENEN.

Klinkers.

Waalform en Drielingen

Marmeren

Schoorsteenmantels

en

Grafmonumenten,

MAGAZIJNEN:

Amsterdam, Bloemgracht 77,

Rotterdam, Delftschestraat 61,

Beleefd aanbevolend:

G. & J. COOL,

Fabrikanten.

HOUTEN

OPZICHTER.

Voor het dagelijksch toezicht op den bouw einer Hoogere Burgerschool te HELDER, wordt gevraagd een bekwaam bouwkundig Opzichter, bekend met het maken van detailtekeningen, en van degelijke aanbouvelingen voorzien.

Brieven, met opgave van leeftijd, bij wie inlichtingen te bekomen zijn en verlaagd salaris, aan Herrn Burgemeester en Wethouders, vóór 18 Augustus a.s.

HELDEN, 1 Augustus 1899.

Burgemeester en Wethouders der gemeente HELDER,
VAN STEIJN, Burgemeester.
UURBANUS, Bevrijder.

Opzichter-Teekenaar.

Bij een ARCHITECT te Haarlem kunnen

Twee Bouwkundig

OPZICHTER-TEEKENAARS

geplaatst worden. Brieven met opgave van verlaagd salaris, uitgevoerde werken en waar men zijn opleiding heeft genoten onder het motto „Opzichter” bij de Boekhandelaars GEBRs. VAN BREDERODE, aldaar.

Heeren Huiseigenaren! Attentie.

BROWNING'S SOLUTION
is een permanent aflopend middel tegen vochtige Muren. Pense van bewerking en uitkeer, tot de grootste bevrediging van iedere deskundigen vorhanden en voor ieder belangstellende zichtbaar bij J. VAN STRAALEN, handel in Chemicalien en Verfwaren, Vlaardingen 30, Den Haag. Eenig agent van de Indestructible paint Company Ltd., voor Nederland en Koloniën.

1 Liter proefblik, voldoende voor 4 M², met gebruiksaanwijzing tegen reembours francs door gehoed Nederlands à f 2.30.
5 Liter proefblik à f 2.20 per Liter.

A. P. SCHOTEL & CO.
DORDRECHT.
Stoommarmmeragerij Steenhouwerij
steen- en Marmerhandel.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensteinstraat 37,
ROTTERDAM.

Speciaalheid in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakhuis en Draaiovens.

MEIJES & BOSCH.

Asphaltfabrikanten. WIJHE (Holland)
Leggen, HOUTCEMENTDAKEN, MASTIKDAKEN,
ASPHALTDAKEN en ASPHALTVLOEREN.
Fabriëren: ASPHALTDAKPAPIER, HOUTCEMENT,
ISOLEERPLATEN, CARBOLINEUM, e.v.
Direct levering. Firma referentie Concurreerende prijzen. Veeljarige garantie.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van WATERPAS- HOEKHEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN.

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, &c.

Geometrische

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.

Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS.
Agents te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Zuidblauw No. 73.
Directie te Valkenburg de Heer SENFF.

Amsterdamsche Jalouiënfabriek

Speciaal Adres voor:

ROLLUIKEN,

ZONSCHERMEN,
TOCHTSCHERMEN, MERREDEN,
KING, Glas, Jalouiëns, e.v.

Eenig adres voor
Houten Parquettapijten.

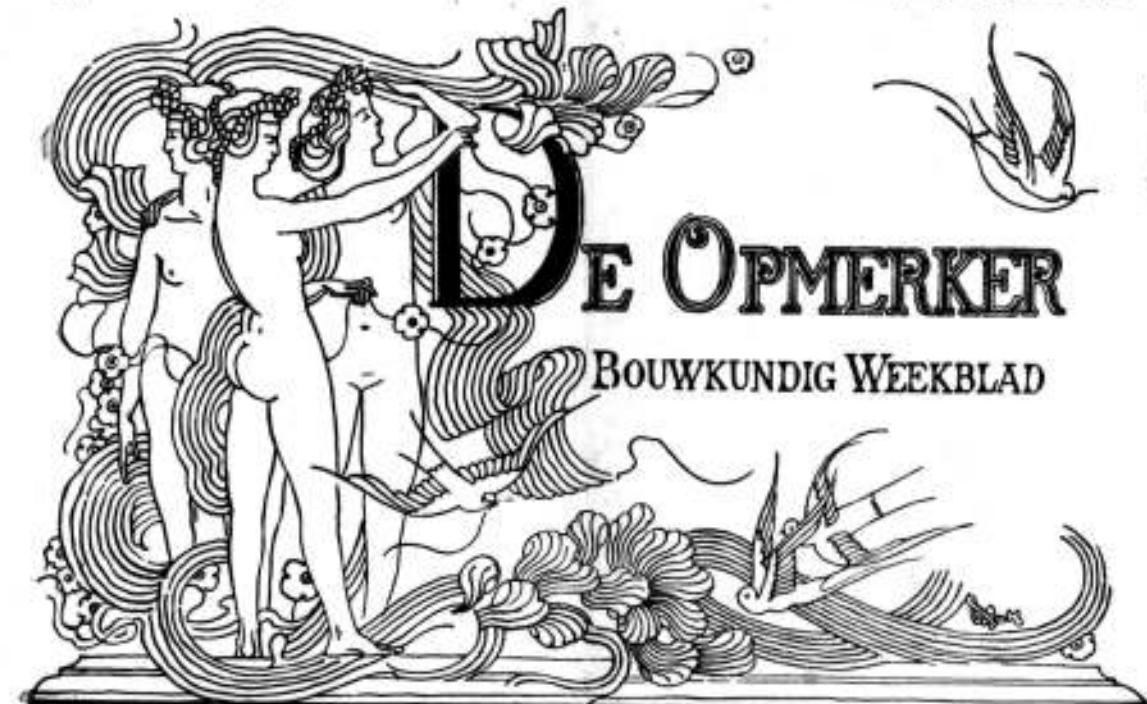
SPECIALE FABRIEK VAN:

Geschilderde Winkelgordijnen.

HOFLEVERANCERS.

I. F. KRÖNER & Zonen, Spuistraat 246, 248, 250, AMSTERDAM.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmeker, de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het hmeeland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Postwagie, met inschrijf van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzenderlijke nummers bij vooruitbetaling niet: plaat f 0.25, onder plaat f 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijzammer daaronder begrepen; v.e. elken regel meer f 0.15. Grote letters worden berekend naar plaatsinhoud. Aanvrees van ambestedingen worden bij opgave van drie plaatsen, slechts tweemaal berekend.

POORTJE AAN DEN INGANG VAN HET OUDEMANEN- EN VROUWENHUIS DER NED.-HERVORMDE DIACONIE TE ALKMAAR.

(Met eene plaat)

Het tegenwoordige Oudemannen- en Vrouwenhuis der Ned. Herv. Diaconie te Alkmaar is een gebouw van reeds ouden datum.

Oorspronkelijk was het (maar veel groter dan thans) het klooster van St. Anna of Witte Begijnhof, dat, wegens achteruitgang, in 1554 door de 8 overgebleven zusters aan de stad verkocht werd op haar leven. Eenige jaren later, in 1576, kocht Noord-Hollandsch gouverneur, Jar. Diederik Sonoy, het grootste gedeelte der gebouwen weder van de stad. Na zijn vertrek naar Engeland verkocht Sonoy's gevolmachtigde, in 1591, het ten oosten van het tegenwoordige „Huis van Achteren“ gelegen geleerde aan Mr. Willem Barde, oud-burgemeester van Amsterdam, die voor dat gedeelte een uitgang of poort behield in de Lombardsteeg, die ook pas omstreeks dien tijd gemaakt is.

Het „Hof van Sonoy“ (het tegenwoordige plein langs den oostelijken vleugel van het Oudemannen- en Vrouwenhuis heet nog „Hof“) werd nu „Hof van Barde“ en na zijn dood in 1601 werd het bewoond door zijn zoon, ook als zijn vader Mr. Willem Barde geheten, die zijn huis bijbouwde en vergrootte, vermoedelijk tot zoö, als het tegenwoordig nog is. Hij schijnt den oostelijken vleugel bijgebouwd te hebben en een zaal aan de westzijde, waardoor het nu nog zoo eigenaardig den hof of tuin omsluit, welke tuin na de demping van de Nieuwesloot, in 1863, met een ijzerenhek van den openbare weg werd afgesloten.

Behalve dit het hij ook het achthoekig kloestertorentje aanzienlijk verhoogen en verfraaien en den 7en Januari 1607 werd hem vergunning verleend een houten brug te mogen maken over genoemde Nieuwesloot, waarbij hij ook het zoo fraaie poortje, op bijgaande plaat voorgesteld, deed bouwen. Het is van gehouwen steen opgetrokken en voorz. nog den hoofdingang tot het tegenwoordig „Diaconiehuis“.

Het in de fronton gebeeldhouwde wapen herinnert aan den stichter, Mr. Barde's Bouwmeesters naam schijnt, evenals die van zoovele andere meer of minder belangrijke werken uit vroeger eeuw, en die toch vaak zooveel aangename kunstvormen aan schoone verhoudingen paren, te zijn verloren gegaan. Barde's echtgenote, Cornelia van Loo, overleed den 16en September 1607 en hij zelf op den 8en Mei 1619.

Beiden werden begraven op het koor der Grote Kerk te Alkmaar.

Na hem heeft zijn huis verschillende eigenaars gehad, totdat 22 April 1744 diakeen der Geref. gemeente het gekocht voor slechts f 2000 kochten van een timmerman en een metselaar, die er, op hun beurt, een half jaar vroeger, een koepje aan hadden voor f 900, zegge negenhonderd gulden. Zoals gezegd, sedert 1744 werd het voor Oudemannen- en Vrouwenhuis ingericht en het torentje in 1876 voor het laatst aannemerelijjk hersteld.

Naar historische gegevens van den Edelachtl. heer C. W. Bruijns, Wethouder der gemeente Alkmaar.

Haarlem, Augustus 1899.

L. DE VRIES.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

IV.

Z U R I C H.

(Vervolg).

Hebben de Zwitsers het in de wetenschap, in het bijzonder in de toepassing daarvan op de praktijk, ver gebracht, als beoefenaars van kunst hebben zij nooit veel beteekenis gehad. Maar als liefhebbers van kunst mogen zij genoemd worden.

Als men, na het Polytechnicum bezocht te hebben, zijn schreden zuidwaarts richt, komt men aan het zoogenaamde Künstlergärtli, een stichting uit de eerste jaren der 19e eeuw. Aanvankelijk was hier een soort van sociëteit gevestigd, doch in 1846 werd het tegenwoordig gebouw, dat voor tentoonstellingen dient, gesticht. Het bouwwerk is in den stijl dier dagen, de „romantische” van Gartner, opgetrokken. Zijn inrichting beantwoordt allermind aan de eischen, die tegenwoordig gesteld kunnen worden.

De verzameling, die tentoongesteld is, maakt een wonderlingen indruk. De meeste schilderijen hebben hoegenaamd geen kunstwaarde. Van de oude stukken zijn portretten van Angelica Kaufmann en Hyacinthe Rigaud nog de beste. Onder de moderne trekken twee Rücklin's de aandacht om het bijzonder krachtig koloriet. Vooral een dixer doeken, dat twee oude mensen in een priel verbeelkt, is ongewoon van opvatting.

Wij gaan nu weder naar de benedenstad, langs den Hirschgarten en de Rämistrasse, om zoo de Bahnhofstrasse, de voornaamste straat van Zürich, die het van noord tot zuid doorsnijdt, te bereiken.

Deze straat is omstreeks 1863 aangelegd ter plaatse waar vroeger een stadsgracht zich bevond. Zij is 24 M. breed, en maakt, met haar breede trottoirs en fraaie beplanting, een echt modernen indruk. Hooge huizen, beneden met winkels, boven in verdiepingen verhuurd, hebben voor een goed deel de vroegere, meer landelijk ingerichte woningen vervangen. Toch is er van de oude bebouwing nog hier en daar het een en ander overgebleven.

Het eerste bouwwerk, van het meer gerekend, is de beurs. Haar architectuur is die der Italiaansche Renaissance. Het gedeelte waar zich de beurszaal bevindt, bestaat uit drie traveeën, welke door gekoppelde Korinthische zuilen gescheiden worden. Deze zuilen staan op bijzondere hoge rustieke pedestalen; boven de kroonlijst verheft zich een attiek van aanzienlijke afmetingen. Wat niet fraai staat is, dat de zuilen geen het minste verband houden met de verdieping-hoogte. Daardoor maakt de Dorische orde, wier lijst op weinig aangename wijze in de Korinthische kolomschachten eindigt, geen goede indruk. De zaal is ongeveer 20 M. breed en 30 M. lang, en geheel in Italiaanschen trant gedecoreerd.

Aan de andere zijde van de straat ligt het Centralhof, een reusachtig vierkant gebouw met een klein park in het midden. Beneden zijn hier prachtige winkels terwijl de verdiepingen weder als afzonderlijke appartementen worden verhuurd. Ook hier is de Renaissance-stijl in toepassing gekomen en het gebouw heeft ongetwijfeld een monumentaal karakter. Het wordt ten noorden begrensd door de Poststrasse, aan wier eind men de torens van het Fraumünster en van het Grossmünster ziet. De tegenstelling tuschen oud en nieuw is zeer pikant.

Het zou mij te ver voeren, alle gebouwen van de Bahnhofstrasse te bespreken. De architectuur is overal van hetzelfde type, en men herkent duidelijk den invloed van het Polytechnicum. Nieuwe gedachten zijn nergens waar te nemen. De Zwitsers bezoeken blijkbaar met ijver hun colleges, zij volgen hun professoren en denken er niet aan, iets anders te doen dan hun geleerd is. Fouten tegen de „orden” maken zij niet, de Italiaansche architectuur der 16e eeuw kennen zij op hun duimpje. En met dit licht zijn zij volkomen tevreden; behoeft om uit den band te springen voelen zij niet. Hoe uitstekend het Polytechnicum ook ingericht zij, de vorming die het aan architecten geeft, is niet beter dan die welke aan andere dergelijke inrichtingen te verkrijgen valt. Onze tijd begint weer waarde te hechten aan het individuele in de bouwkunst; daarvoor is natuurlijk aan technische hogescholen geen plaats. Zij kunnen slechts middelmatigheid kweken, zoals de architectuur te Zürich overal bewijst.

Toch heeft de nieuwe kunst ook reeds aan de Limmat een voorpost uitgezet. In de Fraumünsterstrasse, niet ver van het Postkantoor, zag ik een winkel, waar de artikelen der Münchener Secession voor het venster stonden uitgestald. Ik ging er binnen en vond een groeten voorraad van die eigenaardige bibelots, waaraan de nieuwe kunst bij voorkeur hare krachten beproeft. Het was er mij echter om te doen, iets speciaal Zwitsersch machtig te worden. De eigenaar van het magazijn, wiens broeder professor te München was, achpte de Zwitsersche kunst nog geenszins op de hoogte van haar tijd. Op mijn aandringen wist hij een paar schoteltjes uit Thun, niet onaardig georneerd, uit een hoekje te voor-schijn te halen. Ook een paar vaasjes, uit het zuidelijk Schwarzwald afkomstig, nam ik mede.

De Zwitsers hebben geen aanleg voor het decoratieve. Dit bleek mij bij het bezoeken van het Café Metropole, aan den Stadthausquai. Hier is niet op geld gezien, maar het geheel is zóó overladen, de verhoudingen zijn zóó plomp, dat er van schoonheid geen sprake kan zijn.

De Bahnhofstrasse wordt even voorbij de Poststrasse verbreed tot den Paradeplatz. Hier staat een der grootste gebouwen van Zürich, dat van de Schweizerische Creditanstalt; het is, evenals dat van de „Bank in Zürich”, dat aan de overzijde der straat staat, als een Italiaansch paleis opgevat. Men is op het oogenblik bezig aan den Paradeplatz nog een derde bankgebouw te stichten, dat echter, door zijn gedrukte vormen, het oog niet aangenaam treft.

Wij wandelen nu de Bahnhofstrasse, die onophoudelijk door elektrische tramwagens bereden wordt, af, om het Schweizerische Landesmuseum te bezoeken,

Ik aarzel niet, om dit museum als de grootste bezienwaardigheid van Zürich te verklaren. Telkens en telkens ging ik er weder heen, om te genieten van de oude kunstnijverheid, die daar tentoongesteld is.

De ligging van het gebouw is niet bijzonder gunstig, omdat het achter het station als het ware verborgen is. De landtong tusschen de Limmat en de Sihl is wel als fraai park, met opgaand geboomte aangelegd, maar het stadskwartier „Unterstrass” is geheel een nijverheidswijk; van het museum kijkt men op . . . het stedelijk slachthuis, dat, bij oostenwind, alles behalve lieftijke geuren verspreidt. Aan de andere zijde van de Sihl ligt het zoogenaamde „Industriequartier”. In ieder ander land, behalve Zwitserland, zou men zulk een situatie hebben afgekeurd.

Maar de minder goede ligging is ook alles, wat

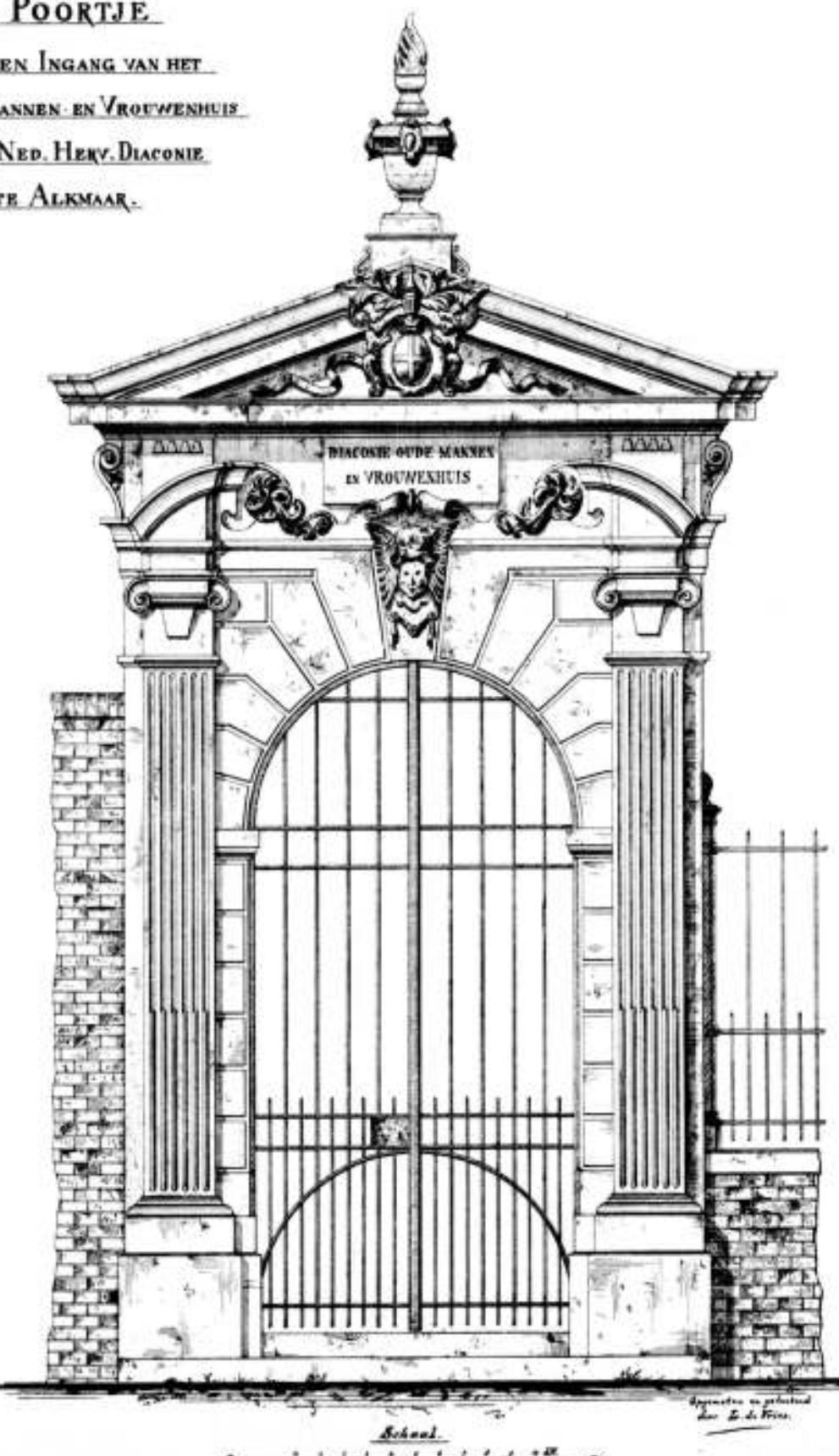
POORTJE

AAN DEN INGANG VAN HET

OUDE MANNEN- EN VROUWENHUIS

DER NED. HERV. DIACONIE

TE ALKMAAR.

ik] op het gebouw vind[laan te merken. Want zoowel de belangrijkheid van het tentoongestelde, als de inrichting van het museum verdienen de hoogste bewondering.

Het museum is een stichting van de „Eidgenossenschaft". De grote Zwitsersche steden wilden het allen gaarne binnen haar grenzen hebben, en daar door ontstond een strijd, die pas in 1891 ten gunste van Zürich beslist werd. Men had de goede gedachte, om, eer de architect G. Gull aan het ontwerpen ging, eerst een directeur der toekomstige verzameling benoemen, en deed daarvoor in den heer H. Angst een uitmuntende keuze. Deze directeur had een afzonderlijk teekenbureau onder zijn bevelen, waar alles wat met de installatie in verband stond, ten papier werd gebracht, en waardoor die installatie werd geleid.

Aan deze wijze van werken waren groote voordeelen verbonden. Het gebouw kon nu zóó gemaakt worden, dat alles, wat men erin tentoonstellen wilde, er ook in paste. Maar voor den ontwerper van het geheel was er geen gelegenheid, om door zijn monumentale architectuur te schitteren. De verstandige Zwitsers begrepen dat het gebouw niets meer dan een geschikt omhulsel moest zijn, dat het tentoongestelde zelf de versiering diende te vormen.

Het gebouw is daarenboven zóó ontworpen, dat het gemakkelijk kan uitgebreid worden, en als die uitbreiding voltooid is, een gesloten geheel om een zeer ruime binnenplaats vormt. Nu zijn nog slechts de zuidelijke en westelijke vleugels geheel, doch de oostelijke en noordelijke voor een gedeelte gereed.

De as van het gebouw loopt van oost naar west. In den oostelijken gevel staat een hoge toren in die as, terwijl, aan de westzijde, daar een kapel gemaakt is. Doordat de vleugels niet bijzonder diep zijn, is de verlichting van de zalen, die overal van terzijde plaats vindt, uitstekend. Nergens vindt men van die donkere vertrekken, zoals er in het Germaansch Museum te Neurenberg en ook in het Rijksmuseum te Amsterdam zoo vele voorkomen.

De stijl van het gebouw is die van het begin der 16e eeuw; Gothicische constructie met Renaissance details, die zich volstrekt niet opdringen.

Onder den toren is de ingang; men betaalt 1 franc entree en komt eerst in de zalen, waar de voorhistorische oudheden tentoongesteld zijn. Er is hier heel wat te zien; men vindt voorwerpen uit den tijd, toen onze voorouders nog in holen woonden, toen zij hun werktuigen uit vuursteen, rendierbeenderen en hoorn vervaardigden, maar toen zij het reeds tamelijk ver... in de teekenkunst gebracht hadden.

Maar later werden de holes verlaten; de paalwoningen in de Zwitsersche meren werden gebouwd. Reeds kon de mensch spinnen en weven, en de voortbrengselen zijner kunst liggen hier voor ons. Ook het maken van aarden vaten was in die voor-historische tijden in zwang.

Men rekent, dat het bronstijdperk van 1700—750 voor Christus geduurde heeft. Paal-woningen uit deze periode hebben in de onmiddellijke nabijheid van Zürich gestaan. Daarin zijn keurige lijsiersaden, werktuigen, gedreven vaatwerken gevonden. Als men dat alles liggen ziet, staat men verbaasd over de grote technische vaardigheid dier voorwereldlijke Zwitsers. Maar men kan zijn oogen haast niet gelooien, als men ook goudsmidswerk en glas, in de paalwoningen gemaakt, vindt uitgestald. Een model van een dorp uit paalwoningen bestaande, geeft een duidelijk beeld van de toestanden in die langvervlogen tijden.

Van 750—200 voor Christus duurde het ijzertijdsperk. Toen kwam het brons meer op den achtergrond; voor wapenen werd bij voorkeur ijzer gebruikt. Ook beschilderd aardewerk werd vervaardigd. In dien tijd werden ook de eerste munten geslagen, als navolging van die der Grieken.

Bij het beschouwen deser voorhistorische voorwerpen treft de overeenkomst met veel, wat ons nog thans voor dagelijksch gebruik dient.

De Romeinen hebben in Zwitserland vele sporen van hun verblijf achtergelaten. De verzameling, daarvan in het museum aanwezig, is uiterst belangrijk. Men ziet hier allereerst het beroemde diptiek vanivoor, dat van den Consul Arcobindus afkomstig is. Het bestaat uit twee toeslaande plaatjes, wier binnenzijde met was bekleed werd om het ingrijpen van aanteekeningen mogelijk te maken. Dergelijke dipticha zonden de consuls aan hun vrienden ter gelegenheid van de aanvaarding der ambtsbetrekking; wie een dergelijk geschenk ontving had daardoor tevens een uitnodiging tot bijwoning der openbare kampspelen. Het snijwerk op de ivoren plaatjes vertoont dan ook den consul in ambtsgewaad, met den dolk in de hand, welke gewaaid werd om het teken tot den aanvang der spelen te geven. Onderaan ziet men het circus afgebeeld, waarin mensen met dieren vechten.

Verder zijn tentoongesteld vingerringen, naalden, ketens en gespen van goud, vaatwerk van terracottillata, amphoren, vijzels, aschkruiken, kookgereedschap, lampen, bronzen beeldjes, paardentuig, klokken, hoefijzers, sloten met sleutels, dakpannen, grafstenen en overblijfselen van mozaïeken. In dezelfde zalen zijn ook enkele voorwerpen uit de Alemannische en Karolingische tijden aanwezig.

Terwijl bij dit alles de zuiver chronologische volgorde in acht is genomen, heeft het overige der verzamelingen een ander systeem van schikking.

Wat uit de middeleeuwen en den nieuweren tijd afkomstig is, heeft men zoodanig bijeengeplaatst, dat ieder vertrek een zoo behaaglijk mogelijk geheel vormt. Dit om het zoo eens te noemen „esthetische" systeem heeft ongetwijfeld vele voordeelen. Maar wie het toepast, koent al gauw in de verzoeking, om ter wille van het goede effect zich niet tevreden te stellen met het exposeren van wat hij heeft, doch ook bij te voegen, te voltooien, na te bootsen. En zij, die het Zwitsersche Landesmuseum inrichtten, hebben aan die verzoeking niet altijd weerstand geboden.

Zeer rijk is de verzameling aan overblijfselen van Zwitsersche glasschilderkunst, meest uit het laatst der 15e en het begin der 16e eeuw. In het bijzonder de heraldieke voorstellingen zijn uitmuntend opgevat.

Reeds een der eerste vertrekken, die wij nu betreden, geeft ons gelegenheid op de schaduwzijde van het systeem te wijzen. Het is een „reconstructie" van een kamer uit het „Haus zum Loch" te Zürich, die van 1306 dagteekent. Maar hier heeft de verbeelding heel wat moeten aanvullen. De muurbeschrijvingen heeten naar 14e-eeuwsche voorbeelden gevolgd te zijn; daar zij evenwel zoo frisch van kleur en zoo keurig net door de hedendaagsche schilders op de wanden werden gebracht, zoo is het twijfelachtig, of zij nu juist wel het effect maken, dat in de 14e eeuw bedoeld werd.

Het vertrek bevat overigens zeer belangrijke voorwerpen, als een wapenrol van Zürich uit de 14e eeuw, merkwaardig voor heraldici, het schild met wapen van Ridder Arnold von Brien (1180—1225), Romaansche schoenen en luchters. Maar ik waag het te bewijzen, of een zaal in de 14e eeuw er wel zoo

heeft uitgezien, als men mij hier wil doen gelooien. Een zeer aardig gedeelte van het gebouw is dat, hetwelk de Gothicische kapel bevat. Deze kapel bestaat natuurlijk ook grootendeels uit nabootsing. Zoo zijn de vloertegels gevuld naar die van Königsfelden uit de 14e eeuw, de gewelfschilderingen naar motieven te Schwyz uit de 16e eeuw, een deur is ook al kopie. Het ontbreekt hier echter gelukkig niet aan wezenlijke oudheden, als altaren, grafzerken, geschilderde vensters en dergelijken.

Het kan mijn doel niet zijn, om den geheelen inhoud van het museum ook zelfs maar vluchtig te bespreken. Slechts het voornaamste kan ik aanstippen en daaronder moet zeker in de eerste plaats genoemd worden de reeks van kamerbetimmeringen, ditmaal geen nabootsing, maar echt.

De eerste drie kamers zijn afkomstig uit de Frau-münster-abdij te Zürich; zij dragen de jaartallen 1489 en 1507. Bijzonder interessant is de kamer uit de zoogenaamde „Prälatur“ van het klooster, om de zeer vlak gesneden friezen onder de zoldering. De laat Gothicische stijl is hier nog aan het woord.

Dan verdient nog vermelding eene 18e-eeuwse apotheek, afkomstig uit het voormalig Benedictijner klooster Muri. De inventaris is al bijzonder volledig; zij is niet uitsluitend 18e-eeuwsch, maar ook voorwerpen uit de 17e en 19e eeuw vonden hier een plaats.

Een klein kamerijt uit Wallis, 15e-eeuwsch, een groter vertrek uit het voormalig vrouwenklooster Oetenbach te Zürich, van 1521, een kamer van 1585 uit de Casa Pestalozzi te Chiavenna, een kamer uit Stans, van 1566, een kamer uit Rorschach, van 1587, de beroemde kamer uit het Seidenhof te Zürich van 1620, een kamer uit Münster in Graubündenland van 1630, een kamer uit het Palazzo Pellaia te Biasca in Tessin van 1585, een kamer in Barokstijl van omstreeks 1650, ziedaar de voornaamste van deze reeks, die ieder museum dat te Zürich zal benijden.

De porselein kachels in deze vertrekken zijn grootendeels meesterstukken in hun soort. Nog in dezen tijd zijn in Zuid-Duitsland en Zwitserland dergelijke kachels in gebruik. Men stookte ze met hout, en het porselein, of liever het aardewerk, bewaart de warmte nog lang nadat het vuur reeds is uitgegaan, en deelt het pas langzamerhand aan het vertrek mede.

Bij de oude kachels, onder anderen bij die uit het Seidenhof, zijn zitplaatsen gemaakt, die men zegt, dat voor grootvader en grootmoeder bestemd waren. De bejaarde lieden zullen het daar warm genoeg gehad hebben.

Ook de oude kleederdrachten en de keramiek verdienen vermelding. Minder ingenomen ben ik met het grote gobelin van 1663, dat voorstelt hoe de Zwitserse gezanten met Lodewijk XIV een verbond sluiten. Technisch is het tapijt zeker voortreffelijk, maar het ronduit tegen de regelen der goede tapijtweefkunst, omdat het niets anders is dan de reproductive van een uitvoerige schilderij.

Een glanspunt van het museum is de wapenzaal. Hier vindt men wapens uit de 15e, 16e, 17e en 18e eeuw in de grootste verscheidenheid. Wel ontbreken de prachtstukken, die andere collecties bezitten, maar daarentegen zijn de oorlogstuigen, die werkelijk gebruikt werden, in grooten getale aanwezig. Vele stukken hebben daarenboven een historische waarde, in de eerste plaats de wapenen, die Zwingli in den noodlottigen slag bij Kappel gebruikte, toen hij den heldendood stierf.

Ik hoop door deze korte vermelding mijnen lezers

eenig denkbeeld gegeven te hebben van het hoogst belangrijk Landesmuseum te Zürich. Mochten zij in Zwitserland reizen, dan zullen zij goed doen, het bezoeken van dit gebouw in hun programma op te nemen.

ONZE AMBACHTSSCHOLEN.

„Men staat voor een bankroet.“

De heer Bouwmeester en zijne geestverwanten — onder hen schaar ik mij gaarne — zijn groote voorstanders van Ambachtsscholen, vooral als die medewerken tot verheffing der Nederlandse Ambachtswijerheid, en het zijn tevens groote voorstanders van Vaktekenonderrwijs.

Het komt mij voor, dat er eenig misverstand ontstaat wanneer dit vaktekenonderwijs de grens overschrijdt, die als de drempel der werkplaats moet worden beschouwd; dan is het geen onderwijs meer, maar raadgeving in de praktijk.

De tegenwoordige ambachtsscholen zal men moeten hervormen, tenzij de belanghebbende crediteuren, het Rijk en de Provinciale besturen, nog eenigen tijd de zaken aan den gang houden door telkens de gaten te stoppen met verhoogde subsidies: een bijna ondenkbaar geval.

De hervormers vinden tegenover zich vele der 25 directeuren, vele der 150 à 200 bestuurders der Ambachtsschoolverenigingen, vele leden der besturen van gemeenten met meer dan 10.000 zielen (alwaar M. O. moet worden geregeld) en verder de geheele schaer kalme menschen, die het beter vinden langs eigen kalmen weg voort te gaan, omdat hun de opgewektheid ontbreekt van de maatschappelijke nooden kennis te nemen.

De hervormers vinden tegenwoordig steun bij eenige leden van die gemeentebesturen, alwaar het ambachtsonderwijs aan de orde is en waar men, gehoorde de weinig bevredigende rapporten omtrent het werken der tegenwoordige ambachtsscholen, eene afwachrende houding begint aan te nemen.

Het komt er nu op aan de hervorming smakelijk voor te dragen.

Bij het doen van voorstellen tot betere regeling onzer tegenwoordige ambachtsscholen, is door mij nog al eens tot voorbeeld genomen de gemeente Groningen en de aandacht in de eerste plaats gevestigd op de behoeftre van de bevolking.

De bevolking van Groningen, ruim 60.000 zielen, kan volgens officiele gegevens worden verdeeld in 15.000 zielen, behorende tot huisgezinnen met meer dan 800 gulden inkomen, in 15.000 zielen behorende tot gezinnen met een inkomen van 500—800 gulden en in 30.000 zielen, waarvan de inkomen op 500 gulden en minder zijn bepaald.

Tot die 30.000 zielen behoren 10.000 bedienden.

Het voortgezet onderwijs in die gemeente is voor de 15.000 zielen met meer dan 800 gulden inkomen volop geregeld.

Voor het voortgezet onderwijs der 45.000 zielen beneden 800 gulden inkomen heeft men ambachtsschool, burgeravondschool, herhalingsdagschool en herhalingsavondschool.

Dat in de behoeftre aan voortgezet onderwijs voor het $\frac{3}{4}$ gedeelte der bevolking niet voldoende wordt voorzien, behoeft geen betoog, te meer nu allerwege in buiten- en binnenland meer kennis verspreidt onder den kleinen man als een eisch des tijds wordt gerekend.

Er zijn te Groningen vele en velerlei liefdadigheid beoefenende verenigingen, die maatschappelijke noo-

den willen lenigen langs eigen kalmen weg, maar gewoonlijk een broertje dood hebben aan onderwijs.

Niemand zal de noodzakelijkheid van liefdadigheidsinstellingen ontkennen, wanneer die bedachtzaam veler nooden lenigen, maar velen zien ecce tegenstrijdigheid in het lenigen van nooden, wanneer niet tevens recht van bestaan wordt toegekend aan middelen tot voorkoming daarvan.

De hervormers der ambachtsscholen hebben ten doel middelen ter voorkoming der nooden aan te wijzen.

Het bijkans ondenkbare geval, dat de subsidies herhaaldelijk zullen worden verhoogd, zal veroorzaken, dat nog meer halfwassen weinig ontwikkeld werkvolk wordt gekweekt voor enkele ambachten, nog meer jongelui het volledig leeren van een ambacht prijsgeven, nog meer door vertwijfeling onbenaden huwelijken aangaan en alzoo meer en meer armoede bevorderen.

Maar dit nog niet alleen!

Men doet voor al de andere ambachten naargenoeg niets, omdat..... er geen geld is.

Het bankroet der ambachtsscholen is de reddende engel, vooral thans, nu er nog zooveel zijn, die met onze tegenwoordige Ambachtsscholen dwopen en dus zullen verfijnden, dat met het badwater ook het kind wordt weggeworpen.

Financieel hervormd zal er moeten worden, te meer daar het blijkt, dat met de subsidies voor het ambachtsonderwijs vrijwat betere regeling te verkrijgen is.

Van hoe groot belang hervorming is voor een bevolking als die van Groningen, kan ook hieruit blijken, dat de 45.000 zielen met een inkomen van 800 gulden en minder, te beschouwen zijn als 8000 huisgezinnen waarin de een meer, de ander minder, doch allen eenig belang hebben bij een goede regeling van het onderwijs voor ambachtsnijveren.

Meer kennis is daar meer welvaart.

Wordt te Groningen tot betere regeling besloten, dan zal wel de eerste stap zijn het heropenen der aldaar van 1806—1882 goed gewerkte hettende Burgerschool. Eén school voor de 8000 gezinnen zal wel te weinig zijn. Dat heeft de wetgever dan ook voorzien en bepaalde minstens één. Daarmee gaat dan samen het ontlasten der Ambachtsschool van lager onderwijs enz.

De reorganisatie te Groningen zal het sein wezen voor meer dan vijf-en-twintig gemeenten, alwaar men regelen moet ingevolge de wet, om het bevredigen der behoeften der kleinere burgers ter hand te nemen en daardoor sympathie voor onze staatsregeling te kweken onder den kleinen man.

Het komt mij voor, dat de hervormers onzer Ambachtsscholen ecne dankbare taak te wachten staat.

Het meermalen voorgestelde programma voor hervormde ambachtsscholen laat ik hier tot besluit volgen.

1°. Aankomende ambachtsnijveren gelegenheid verschaffen onderwijs te ontvangen in het bewerken der grondstoffen, bij het verkozen ambacht in gebruik, met het maken van eenvoudige ambachtswerkstukken, in particuliere of in eigen werkplaatsen.

2°. Ambachtsnijveren gelegenheid verschaffen vakgeschriften te bestudeeren, tekeningen te vervaardigen enz. Het Gewerbe-Museum te Bremen geeft daarvoor een goed voorbeeld.

3°. Het formeeren, openstellen en aanvullen cener Provinciale Ambachtshabliotheek, met museum voor modellen, platen en grondstoffen. Het Haarlemsche Museum voor Nijverheid werkt gaarne mede als Centraal-Museum.

4°. Het organiseren van doorlopende tentoonstellingen van voorwerpen der Nederlandse Ambachtswijerheid. Het Museum te Bremen geeft een goed voorbeeld.

5°. Het jaarlijks houden van wedstrijden voor leerlingen, gezellen en meesters, waardoor, gelijk in Beieren, een opgewekt leven wordt verkregen.

6°. Het houden van Provinciale Ambachtsexamens tot steun der commissie tot veredeling der ambachten.

De directeur van zoodanige inrichting, elders Gewerbe-Museum genoemd, kan in Nederland voorlopig genoemd blijven directeur der Ambachtsschool en hij wordt bijgestaan door assistenten en baas-onderwijsers.

Onze Ambachtsscholen kunnen geleidelijk tot zulk eene nieuwe regeling worden hervormd en de overcomplete leeraren en onderwijsers naar de Burgerscholen overgaan.

Avondteekenclassen voor hen, die tot de Burgerscholen niet kunnen worden toegelaten, kunnen blijven bestaan, mits zij ontwikkelend onderwijs geven.

De bestuurders der Ambachtsscholen dienen te worden gekozen op voordracht of gehoord de Kamers van Arbeid.

De contributie van liefdadigheid beoefenende ingezetenen kan, gelijk thans, in hoofdaak worden gebruikt voor gereedschappen, teekenbehoeften, prijzen, wedstrijden, enz.

Bij het Provinciaal bestuur van Groningen is in behandeling reisgeld te verstrekken aan provinciale leerlingen. In zake voeding is men 't nog niet eens kunnen worden.

Omtrent pensioenregeling zij nog medegedeeld, dat men, door de Burgerscholen op zijde te schuiven en particuliere Ambachtsscholen er voor in de plaats te stellen, heeft benadeeld de vele leeraren en onderwijsers, welke thans buiten het corps burgerlijke ambtenaren zijn geplaatst.

Door Burgerscholen hoofdaak, Ambachtsscholen bijzaak te doen zijn, komt er gelegenheid naargenoeg alle docenten onder de burgerlijke pensioenregeling op te nemen.

Wanneer ik in de andere maand wederom eenigen tijd beschikbaar heb, dan over 't een en 't ander nog iets uitvoeriger.

J. B. JAGER.

Groningen, Augustus 1899.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Met groot huldebetoon werd Maandagochtend het stoffelijk overschot van Jacob Maris op de algemeens begraafplaats ter aarde besteld. De rouwagen en het lijkbed waren omhangen en belegd met ostentaire kransen en bloemstukken, terwijl een afzonderlijke wagen in katafalkevorm de overige bloemzendingen des lands bewatte. De lijkwagen werd voorgedragen door de Kon. Militaire Kapel, wie lden civiele kleeding droeg. De stoet schreed plechtig onder de toone der treurmuziek van Chopin en Beethoven, lievelings-componisten van wille Maris, langs den Oudan Schoenveldsche Weg en Kerkhofflaan naar de begraafplaats. Vlak achter den rouwagen volgden een aantal schilders, beeldhouwers en andere artiesten, waarbij zich vele kunstminnaren aansloten. In zeven rijtuigen volgden betrekkingen en gesoldigen.

Pelchri's voorzitter, Meesdag, bracht allersert met een geroep diepens weemoed de laatste hulde aan hem, dien hij noemde een der grootste mannen van deze eeuw.

Het was tevens een woord van afscheid aan zijn trouwe vriend die bij twintig jaren heeft gekend en liefhad, die tevens was een gelukkig vader en hoofd van zijn gezin. Daarom moest hij een meester als Maris een woord van hulde, eerbied en verering schenken. Immers, aldus ging Meesdag overvoort, als er een die veel heeft toegebrengt aan de glorie van de Nederl. schilderschool, op wiens kraetige bezieldende kunst alle Nederlanders trotsch waren, dan was het zeker Jacob Maris, en daarmee schiedt hedem het gebouw der nationale schilderschool op zijn grondvesten, omdat een zijner kraetigste struipilarus graafwaarts

wordt gedragen, want de groothed van deren man was gelegen in zijn kunst.

Jozef Israels sprak daarna als voorzitter van de Haagsche Teeknmaatschappij, die aan Jacob Maria veel te danken heeft. Immers, als zij er een tentoonstelling hadden gehad, dan was geen tekening van Maria, dan opherk er iets aan de glorie van die exposities. Zijn kunst is zóo erkend dat hij er eigenlijk niet van behoeft te spreken! Hij schetste in hem vooraf den artist zoals men dien wenschen moet, een man die geen eer en roem naioogt en die slechts leeft voor zijn werken, waaraan hij steeds de grootste belangstelling heft en zorg besteedt. Alsdus Teeknmaatschappij dan ook opnieuw hare zalen open, zal slechts een klein gedeelte van Jacob Maris hier begraven zijn, want hij zal voorstellen in zijn werken, die zijn naam in de Nederlandsche schilderschool hebben gevastigd. Daarom past hier son woord van dank voor alles wat Maria heeft laten zien en gelezen.

Voorde werd nog het woord gevord door den heer Halk, bestuurder van Arti et Amicitiae te Amsterdam, door Mr. Snijders van Wiesenkerke, voorzitter van den Haagschen Kunstkring, en namens de vereniging St.-Lukas, te Amsterdam. De plechtigheid werd besloten met een koraal van de Kapel.

De Gemeenteraad heeft Dinsdagavond de namen van de kunschilders Ch. Roosdusen en P. Stortebeker vereeuwigd door een jaar straten in de bestaande schilderswijk naar deze overleden kunstschilders te noemen.

Een der raadsleden wilde bij deze gelegenheid die halde bewijzen aan den diepbetrouwden Jacob Maris, maar de wethouder moedde, dat daartoe de gelegenheid zich later wel zou voordoen, en de Raad was blijkbaar van dezelfde mening.

AMSTERDAM. De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst zal hare 20ste algemeene vergadering op Woensdag 6 September te Zwolle houden; tot voorbereiding heeft zich een commissie van ontvangst gevormd, bestaande uit de heeren J. L. van Eeden, correspondent der Maatschappij, H. van Dijk, Jur. L. F. Teixeira de Mattos en C. Zander.

Na afloop der gewone werkzaamheden zullen ezzige mededelingen over de stad Zwolle en hare merkwardigste gebouwen gedaan worden, terwijl voorts een bezoek zal worden gebracht aan de Grote Kerk en aan de Statenzaal, waarna een wandeling door de stad wordt gemaakt ter beschrijving van merkwardige oude en nieuwe gebouwen.

Den volgenden dag wordt een bezoek gebracht aan Kampen, waar de heer K. de Vos de St. Germain, directeur der gemeentewerken, de ledien bij hun resding zal vergezellen.

MIDDELBURG. In een vergadering, Dinsdag gehouden, besloten dat comité voor den aanleg van een tramlijn Middelburg-Domburg den ingenieur W. E. Cramer, te 's-Gravenhage, definitief te belasten met het ontwerpen en in plan brengens van die lijn.

Het uitvoerend comité, vervaardigd van den ingenieur, bepaalde vervolgens in grote trekken de richting der lijn en de haltemplacementen, nabij de dorpen St.-Lauwers en Serooskerke, op het terras.

Donderdag is aangevangen met het in kaart brengen en uitbakenen, terwijl de ingenieur zich wijt binne twee maanden met het gedetailleerde plan gereed te zijn.

DELIJF. De directeur der Polytechnische School zal tot inschrijving voor des cursus 1893-1894 zitting houden in het gebouw der instelling, op 1, 5 en 6 September, des vooravonds van 10 tot 12 en den middag van 1½ tot 8 ure.

GORINCHEM. Door het Dijkbestuur van de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe is uit de 93 sollicitanten voor de betrekking van dijkopzichter het volgende tweestal opgemaakt: Negteren, opzichter over de landdijken te Dordrecht, en Nedelof, opzichter bij de gemeentewerken te Rotterdam.

PERSOONALIA.

Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is benoemd tot ingenieur 2e kl. de ambtenaar op wachteld J. J. S. van Leeuwen; toegevoegd aan den chef der de waterstaatsafdeling voor de werken aan de Brantas-, Poerung- en Soearahaja-rivieren de ambtenaar ter beschikking, dienst, op. 2e kl. J. A. Schieling.

Bij de exploitatie van Staatspoorwegen op Java is benoemd tot opzichter van de werkplaatsen 1e kl. de opz. van de werkpl. 2e kl. P. Ch. Moesman; tot opz. van de werkpl. 2e kl. de onderopz. van de werkpl. D. C. de Pass.

Bij de exploitatie van den Staatspoorweg ter Sumatra's Westkust is: benoemd tot opzichter van de werkplaatsen 1e kl. de opz. van de werkpl. 2e kl. C. M. van Hostrive.

De heer J. de Hous, chef van het atelier voor de herstellingen en het onderhoud van het materiel der Burgerl. Openl. Werken in Ned.-Indië, heeft tegen 5 Oct. pension aangevraagd.

Door den Minister van Binnenlandse Zaken zijn voor het tijdsvak van 1 September 1893 tot en met 31 Augustus 1894 benoemd tot assistenten aan de Polytechnische School te Delft:

W. van Veen, civiel- en bouwkundig ingenieur te Delft, voor de beschrijvende meetkunde en graphostatika;

B. J. W. Reuser, civiel-ingenieur te Delft, voor de beschrijvende meetkunde en graphostatika;

J. M. G. Scheffer, werkzaamhoudig ingenieur te Delft, voor de toegepaste natuurkunde en electrotechniek;

H. C. Volkers, technoloog te Hof van Delft, voor de toegepaste natuurkunde en electrotechniek;

T. van der Waarden, civiel-ingenieur te Eindhoven, voor de toegepaste natuurkunde en electrotechniek;

D. Bisschop, technoloog te Delft, voor de scheikunde;

M. van Bruylleven, technoloog te Delft, voor de scheikunde;

P. M. van Hamst, technoloog te Delft, voor de scheikunde;

C. F. Loke, technoloog te Delft, voor de scheikunde;

L. van Scherpenzeel, doctorandus in de scheikunde te Delft, voor de scheikunde;

P. D. C. Kley, te Delft, voor de micro-chemie;

P. Högl, candidaat mijnen-ingenieur te Rotterdam, voor de delftkunde;

J. van Baren, onderwijzer te Rotterdam, voor de delftkunde;

J. Z. Risch, werkzaamhoudig ingenieur te Delft, voor de kennis van werktuigen en werktaalgewoonten;

C. Steuerwald, werkzaamhoudig ingenieur te Delft, voor de kennis van werktuigen en werktaalgewoonten;

S. Lindeman, werkzaamhoudig ingenieur te Delft, voor de kennis van werktuigen en werktaalgewoonten;

A. Leeflang, te Delft, voor de burgerlijke bouwkunde;

L. Couvée, te Delft, voor de burgerlijke bouwkunde;

J. E. Bruins, te Delft, voor het handtekenen;

A. Th. C. van de Sandt, te Rotterdam, voor de schoone bouwkunde;

J. H. van Seters, civiel-ingenieur te Delft, voor de waterbouwkunde;

E. G. W. van Dijk, civiel-ingenieur te 's-Gravenhage, voor de waterbouwkunde;

F. J. H. M. Thijss, civiel-ingenieur te Delft, voor de geodesie, met landmeten en waterpassen.

Voor het tijdsvak van 1 Sept. 1893 tot en met 31 Aug. 1894 is benoemd tot assistent voor de bacteriologie aan de Polytechnische School te Delft A. van Dolden, aldaar.

Voor het tijdsvak van 1 Sept. 1893 tot en met 31 Dec. 1893 is benoemd tot assistent voor de bacteriologie aan de Polytechnische School te Delft S. J. Vermaas Jr., mijnen-ingenieur te Delft.

VACANTE BETREKKINGEN.

Twee bouwk. opzichter-teekenaars bij een arch. te Haarlem. Adres mits "Opzichter" beekh. Gebeur. Van Heerde, aldaar. (Zie advert. in dit num. 11.)

Bekwaam bouwk. teekenaar, in staat zelfstandig te detailleeren en schetsen uit te werken. Adres n°. 6272, A.C. And. Anderezelkhuist, 's-Gravenhage.

Ervaren ingenieur bij den aanzag van den Noordaaster locaalspoorwegmaatsch. Adres met opgaaf van loeftijd, vroegere betr. enz. aan gen. Mij. te Zwolle.

Bouwkundig opzichter. Salaris f100 per maand. Verschillende oefelijk, grondig en op de hoogte der schoone bouwkunst. Adres n°. 21278, N. Ratt, Ch.

Bouwkundig opzichter, tevens goed uitvoerder. Pract. ouwt. in timmeren heeldnak. Salaris f100 per maand. Adres lett. E. 2, Van Duyf's Advertentiebarosa, Amsterdam.

Practisch bouwk. opzichter, voor ongeveer 5 maanden, niet beneden de 23 jar. en getrouw. Salaris f75 per maand. Adres lett. I. B. Bureau des. (Zie advert. in dit num.)

Bekwaam bouwk. teekenaar te 's-Gravenhage. Salaris naar bekwaamheid. Nr. lett. G. H. Bureau des. (Zie advert. in dit num.)

Bouwkundig teekenaar, in staat zelfstandig concreide gebouwen te detailleeren, voor zes maanden. Loon naar bekwaamheid. Adres Technisch bureau Staatsgeb., Walstraat 45, Arnhem.

Teekenaars voor het detailleeren van kamers- en schoepbetimmeringen in diverse karakters, aquarellen en maken van kleinere teekeningen. Loon naar bekwaamheid. Adres de firma H. P. Mutters & Zn., Trompsstraat 1, Den Haag.

Bouwkundig opzichter. Salaris f100 per maand. Adres met opgaaf van uitgevoerde werken, aan den architect H. A. Witrand Esq., Almelo.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in kolommen vorm worden ten gevolge van keuren geaccepteert toestemming per jaar voor achtervolgende maanden tekenbaar opgenomen. De administratie belast zich met de toekondiging der eventueel intredende berichten.)

Bekwaam bouwk. opzichter, loeftijd 25 jaren, ged. de laaste jaren op grote werken werkzaam geweest, zeg zich gaarne geplaast. Adres lettens A.D. Bureau des. (Zie advert. in dit num.)

INFORMATIECENTRUM TECHNISCHE VAKVEREENIGINGEN,
VAN DER HELSTSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opt.-Teekenaar, loeft. 25 j. ong. sal. f70 à 80 p. m.
2. Onderbaas-opzichter, 45 = = / 30 per week.

Bouwkundig OPZICHTER.

Een bekwaam BOUWKUNDIG OPZICHTER, leeftijd 25 jaar, gedurende de laatste jaren op grote werken werkzaam geweest zijnde, zeg zich gaarne in een hem passende betrekking geplaatst. Goede referentien ten dienste. Fr. Br. onder lett. A.D. Bureau dezer Courant.

Bouwkundig Teekenaar.

WORDT GEVRAAGD direct een bekwaam BOUWKUNDIG TEKEENAAR te 's-Gravenhage. Salaris naar bekwaamheid. Brief aan het Bureau van dit Blad onder letters G. H.

Bouwkundig OPZICHTER.

Voor ongeveer 5 maanden gevraagd een praktisch BOUWKUNDIG OPZICHTER, niet beneden 23 jaar en ongehuwd. Salaris f75 per maand. Fr. briefs. onder L. B. aan het Bureau van „DE OPMERKER“.

TATTERSALL & HOLDSWORTH, ENSCHÉDE.

Globe, Works en Stores.

Aanleg van Centrale verwarming in HEREN, BROEKANSEN, PARTICULIERE en OPENBARE GEBOUWEN enz. HANDEL in Wand- en Muur tegels. Asphalt, Schoorsteenmantels, Vloeren.

A. P. SCHOTEL G. DORDRECHT.

Stoommarmiersagerij Steenhouwerij.

Steen- en Marmerhandel.

P. KOOIJ,

Mr. Steenhouwer en Marbrier,

Z.-O. Buitensingel 203,

DEN HAAG.

Atelier voor alle in den ruimten zin

voorkomende Hardsteen, Zandsteen, Marmerwerk-n. Grafzerken en Schoorsteenmantels.

Telefoon 790.

HOUTEN

Parketvloeren.

GEBR. VAN HALSEN,
Stoomtimmerfabriek - DEN HAAG

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 26 Tokio.

Hoddingagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Berckhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badkamertjes. — Prinses-Inrichtingen. — Shanks Classen zijn nog niet overtroffen. — Persoonlijk Bediening, Pijpen, Badkuipen, Glass, Wasbakken, Urinaire enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederwaarde geniet het gebruikelijke rechte.

STOOMFABRIEKEN VAN

alle soorten DAKPANNEN en VLOERBAKKEN, MACHINAAL gemaakte ROZAK- en oeven CEMENTTEGELS, CEMENT- en KENSTSTEEN, REGEN-, WEL- en BERPPUTEN via CEMENTBETON en CEMENT (systeem MONIER), Rielen, Rietplanken enz. enz.

HANDEL IN BOUWMATERIALEN.

A. OOSTHOEK & ZOON, Alfen a/d Rijn.

sterk concurrerende prijzen direct op aanvraag. (2)

Excelsiorplaten.

GEBR. VAN DER VIJGH, AMSTERDAM.

Fabrik van vuurvaste Wand- en Plafondplaten volgens nieuw Systeem.

Eenig, onovertroefbaar materiaal. Lichtdicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Steeds groot voorraad. Directe levering. Uitvoering op 't werk door onze eigen stellers. Voorgescreven bij particuliere- en gemeentewerken. Op aanvraag gratis toezending van Brochure, Musters en Prijs.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

KON. NED. GROFSMEDERIJ,

LEIDEN.

Machine-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Scheepsbouwwerf met Dwarshelling, lang 50 M. Stoombooten-, Bagger- en Spoorwegmaterialen. IJzer- en Kopergieten. Zware en Lichte Smidswerken. Ankers, IJzeren en Stalen Kettingen met certificat van Lloyd's en Bureau Veritas.

Verzekert U van het

CARBOLINEUM

KRIMPEN.

GROOTSTE BEDERFWEREND

vermogen.

G. M. BOKS & Co.,

Amsterdam.

Electriciteits Maatschappij „Phaëton“, voorheen

ROOTHAAK ALEWIJNSE & Co.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensteinstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-
den bakvloer en Draailovens.

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegenwoordiger der
JOSSON-CEMENT
VOOR NEDERLAND en INDIE.

Uitsluitend: **Inte soort AND. TRAS**
(volgens de nieuwe A. V. met 7½ %
glosiveren).

Handel in BouwmaterieLEN.
De **TEGELZAAK** is gevestigd
Spuistraat 109.

AMSTERDAM.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 29. Augus-**
tus 1899, des namiddags ten 2 ure
(lokale tijd), aan het Centraalbureau der
Maatschappij tot Exploitatie van Staats-
spoorwegen in het Moreelse Park te
Utrecht, van:

BESTEK No. 777.

Het maken van een VEE-
LADING, een KIweg
en een LOSSPOOR met
bijkomende werken op
het station **WIJSCHEV**.
Begrooting f3360.—.

De besteding geschiedt volgens § 32
van het bestek.

Het bestek ligt van den 12den Augustus 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. J. C. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS, te 's-Hertogenbosch, en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur vooroernmd.

Aanwijzing op het terrein zal geschilderd den 22den Augustus 1899 ten 10 ure voormiddag (*West Europeesche* tijd).

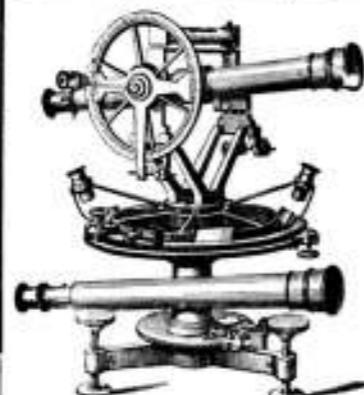
UTRECHT, den 8sten Augustus 1899.

CORN. EICKELBERG.

voorheen A. J. JOEKES.

AMSTERDAM.

Machinerieën, Machinekamerbehoeften, Stoomappendages,
Gasmotorolie, Machine- en Cylinderoliën enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, ENZ.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Blaakwaterstraat 64 b, d. Nieuwe Blaakwaterweg.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Javasche Bosch-Expl.-Mij.
v/h. P. Buwalda & Co.

Handel in **DJATHOUT (JAVA-TEAK)**.

Alle houtsoorten worden tegen concurrerende prijzen in loon gezagd

Stoomhoutzaagerij,

De Directie.

Overzijde van het IJ, Nieuwe Doelenstraat 12—14 bij de Munt Amsterdam.

AANBESTEDING.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 29. Augustus 1899**, des namiddags 3 ure, zal door de architecten A. W. WEISSMAN en P. H. VAN NIFTRIK, namens den Heer M. VERDONCK te Hees, in het Hotel "de Gouden Leeuw", Herestraat 60 te Nijmegen, worden aanbesteed:

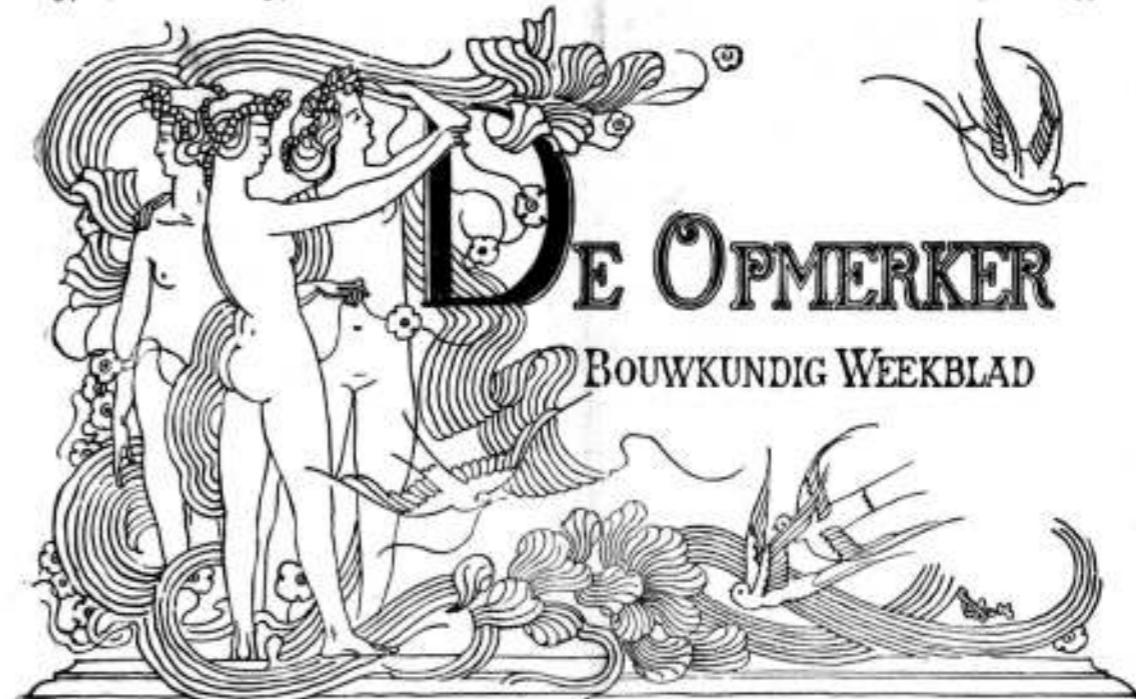
Publiek worden aanbesteed:
Het bouwen van een KANTOORGEBOUW met CONCIERGEWONING a/d. Houtmarkt aldaar.

Bestekken en teekeningen zijn van den 19 Augustus 1899 af, tegen betaling van f 1.50 per exemplaar te verkrijgen bij den Concierge van genoemd Spaarbankgebouw.

Inlichtingen verstrekt de Architect J. KNOOPS Jr., Se Walstraat No. 1.

Aanwijzing op 't terrein den 29 Augustus a.s., voormiddags te 11 ure (lokale tijd).

Tot drukkerij der Naamsdoze Vennootschap "Het Vaderland".

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmeker, de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-anne, met ingrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke sommen bij vooruitbetaling niet platt f 0.25, onder platt f 0.15.

BIJ DE PLAAT.

De bij dit nummer behorende plaat is aan de Deutsche Bauzeitung ontleend en stelt voor het raadhuis te Leipzig, zoodals het volgens het plan van den architect prof. Hugo Licht zal gebouwd worden.

TECHNISCH ONDERWIJS.

Het zeer lezenswaardig opstel van den heer J. B. Jager in ons laattste nummer is ongetwijfeld wel geschikt om hen, die belang stellen in technisch onderwijs, tot nadenken te stemmen.

Vooral de cijfers, die omtrent een provinciale hoofdstad als Groningen worden medegedeeld, verdienen de aandacht. Tegenover 15.000 zielen, behorende tot huishoudingen met meer dan f 800 inkomen per jaar, staan daar 45.000 zielen, die deel uitmaken van gezinnen, die het niet minder dan dit zeker zeer beschierden bedrag moeten stellen.

De heer Jager wijst erop, dat er te Groningen tal van gelegenheden bestaan, waar de eerstgenoemde zielen zich voor hun levenstaak kunnen voorbereiden; maar voor de veel groter massa zielen, die tot de tweede categorie behoren, zijn die gelegenheden haast niet aanwezig.

Wij geloven niet, dat er voorerst van Rijkswegen veel verandering in den toestand, die hier aangeduid werd, en die in andere steden zeker weinig beter zal zijn, gebracht zal worden. Mocht de schoolplicht er door komen, dan zal men meenen al heel wat gewonnen te hebben.

Lager onderwijs is ontzaglijk een goed ding, maar het is niet genoeg. Dit zag de wetgever reeds in, toen hij het middelbaar onderwijs in het leven riep. Doch het blijft altijd jammer, dat dit middelbaar onderwijs niet anders geregeld werd. Het geeft te veel

en te weinig tevens. Het geeft te veel aan de kinderen van hen, die de kosten van schoolgeld en leerhulden kunnen bestrijden. Het geeft te weinig aan het kroost dergenen, die zich, ook met den besten wil, deze welede niet kunnen veroorloven.

Maar zelfs de bevoordeerde kinderen, die de Hoochere burgerschool kunnen bezoeken, krijgen te veel om uit te brengen, te weinig waardevolle leerling. Algemene kennis is een vaag begrip, dat, in de werkelijkheid, meer gelijk staat met algemene onwetendheid dan rekenen wel willen toegeven.

Als het eenmaal zoover zal komen, dat algemeen erkend wordt, dat, behalve voor toekomstige beveiligers der zuivere wetenschap, alle onderwijs moet strekken tot voorbereiding voor de praktijk des levens, dan zal ook het onderwijs voor aanstaande ambachtsnijveren een algemene verandering ondergaan.

De heer Jager mag er terecht op wijzen, dat het ambachtsonderwijs, nu een soort van particuliere armenzorg, recht heeft, om een betere plaats in te nemen. De Staat behoort te zorgen, dat de werkman de opleiding kan krijgen, die hem nu maar al te veel ontbrekt, of als een almoes wordt toegeworpen.

Het is inderdaad verkeerd geweest, dat men op de meeste plaatsen, zodra er een ambachtsschool werd gesticht, de burgerdagsschoolenvoudig ophief. De burgerdagsschool gaf de theorie, de ambachtsschool zorgde voor de praktijk.

Dikwijls wordt het bezwaar geopperd, dat de ambachtsschool onmogelijk de praktijk, ook zelfs in haar bescheidenste omvang, aan hare leerlingen kan doen kennen. Doch dit bezwaar zou opgeheven zijn, indien de school, wat ook reeds de heer Jager schijnt te bedoelen, voor de oefeningen harer verstevigde leerlingen, zich in verbinding stelde met particuliere werkplaatsen. De overgang van de school tot het werkelijk leven zou veel geleidelijker zijn dan thans.

Onze ambachts-, nijverheids-, kunstnijverheidsscholen zijn te zeer teekenscholen. En nu is teeken een heel mooi ding, maar alleen of hoofdzakelijk daardoor leert men de techniek van geen enkel ambacht. En het teeken heeft daarenboven nog dit nadeel, dat het de leerlingen in den waaen brengt, alsof dit het hoofdvak is, en al het overige bijzaak.

Het is toch eigenlijk al te gek, dat onze „nieuwe kunst“ haar aanzijn dankt aan schilders en tekenaars, die van het ambacht niet het minste besef hebben. Zij had ongetwijfeld een geheel ander, misschien wel beter karakter gekregen, als zij aan het brein van bekwaame werklieden ontsproten was.

Dat wij zulke werklieden niet hebben, bewijst wel, dat er aan de technische opleiding wat hapert, dat zij te veel theorie, te weinig praktijk geeft. Goed ambachtsonderwijs is een eisch des tijds, is een levensvraag voor de talrijke „zielen“, die in het handwerk later hun middel van bestaan zullen vinden. Voor de meergegoeden wordt door den Staat misschien al te goed gezorgd; het is tijd, dat nu ook eens aan de belangen der „kleyne huyden“ gedacht werde.

STIJL IN MUNTEN EN POSTZEGELS.

Nauwlijks was de verdijning der nieuwe postzegels aangekondigt, of nogenoeg eenstemmig spraken de dagbladen een afkeurend oordeel daarover uit en werden zij door sommigen rondweg „bepaald leelijk“ genoemd.

Niet altijd zou ik gauwe het oordeel der pers in esthetische questies onderschrijven, maar destuaal moet ik bekennen, toen ik de producten gezien had, het er gelief mede eens te zijn.

De vorige editie was leelijk, dat was reeds lang uitgemaakt, maar ik ben geneigd om deze nog lekkers te vinden, ten minste de hoofdsoorten, d. w. z. die, welke men het meest onder de oogen krijgt.

Critiek op dergelijke dingen schijnt in ons land juist de omgekeerde uitwerking te hebben, die isen er gewoonlijk aan toeschrijft. Halsstarrig knooit men voort en maakt zich bij landgenoot en vreemdeling belachelijk.

Of is het niet belachelijk, dat er nu in ons land, dat vroeger zoovele beroende graveurs heeft opgeleverd en thans nog zoovele bekwaame tekenaars heeft, geen geslukte krachten te vinden zouden zijn om een postzegel te ontwerpen en te graveren, waarmee wij ten minste fatsoenlijk voor den dag kunnen komen?

Een enzer vele vereenigingen heeft een paar jaar geleden reeds, niem ik, een prijsvraag voor een postzegelontwerp uitgeschreven. Wat daarvan terechtgekomen is weet ik niet, maar voor een prijsje had het Rijk zich zeker een paar goede ontwerpen kunnen verschaffen. Ook al had men er geen prijsvraag van willen maken, de adressen zijn bekend genoeg, waar men goed werk in dit genre krijgen kan en een advies van iemand, die een postzegel besoordeelde kan uit een oogpunt van stijl en uitvoering, had toch ook het Rijk geen schatten gekost.

Het is liebaas het oude liedje, eigenwijsheid van enkelen, gesteund door economie des bouts de chandelles, dat schoone beginsel in een staatshuishouding, zoo tekenend voor de toestanden.

Men moge een postzegel niet de moeite waard vinden er zooveel drukte over te maken, tekenend zijn dergelijke kleine feiten toch en veelal van wijde strekking en ernstiger gevolgen, dan men zich in 't algemeen voorstelt.

Dat de openbare mening zoo spoedig een afkeurend oordeel heeft uitgesproken is evenwel een gelukkig verschijnsel, al waren ook de beschouwingen, waarop zij dit oordeel vestigde, tamelijk oppervlakkig en al bepaalde zij zich daarbij ook tot enkele bijzaken op de uitvoering betrekking hebbende, de hoofdzaak, den stijl, onbesproken latende.

Bij dit punt wens ik evenwel enige oogenblikken stil te staan. Het is toch weder in hoofdzaak gebrek aan stijl, dat onze nieuwe postzegels leelijk maakt.

Dit aan te tonen is niet zoo heel gemakkelijk, want het gaat niet aan een stel voorschriften te geven, die slechts nauwkeurig op te volgen zijn, om stijl in dergelijk werk te verkrijgen; men verwachte daarvoor dan ook geen recept van mij, maar toch wil ik trachten mij wat nader te verklaren.

Wat is een postzegel?

Is het een belasting, zoals het quittantie- en wisselzegel, een stempel, dat iets bewijst en een handtekening bekrachtigt of vervangt, is het een waarboog, een bewijs van echtheid, een securiteit, een bewijs van enig recht, zoals andere zegels en stempels?

Het postzegel bewijst, dat door den afzender een verschuldigd *porto* is voldaan en dchargeert tegelijkertijd de administratie, die het gepostzegelde stuk ter verzending aannemt en bezorgt.

In dit opzicht heeft het dus overeenkomst met het formaatzegel, de wissel- en quittantiezegels. Hiermede wordt evenwel belasting betaald, terwijl voor het postzegel onmiddellijk een bepaalde dienst, dus arbeid, wordt gepesterd.

Geen wonder dus, dat men in het postzegel niet anders ziet dan een gewoon betaalmiddel voor een bepaald doel, een soort papieren geld, waarmee men voornit de diensten der postadministratie betaalt en dat, zoodra die betaling is geschied, waardeloos wordt gemaakt.

Misschien hapert er wat aan deze opvatting. Zij bepaalt echter in hoofdzaak den stijl van het postzegel.

Sinds onheuglijke tijden zijn de heeltenissen van regerende vorsten en wapens of in betrekking daarmee overeenkomende heraldieke emblemen de hoofdmotieven geweest, waarmee het wettig betaalmiddel, als zoodanig, werd gestempeld; met of zonder vermelding der waarde in cijfers of letters.

Zeer natuurlijk zijn deze motieven van het metalen geld op het papieren overgegaan en zoo ook op de postzegels.

Er moet dus overeenkomst zijn in den stijl van het munstempel en dien van het postzegel waarbij echter in aanmerking te nemen is, dat het eerste in metaal wordt uitgevoerd, het tweede als een product van graveerkunst gedrukt wordt.

Ik zal hier nu geen verhandeling gaan schrijven over den stijl van munten, daarover is door meerbevoegden genoeg geschreven.

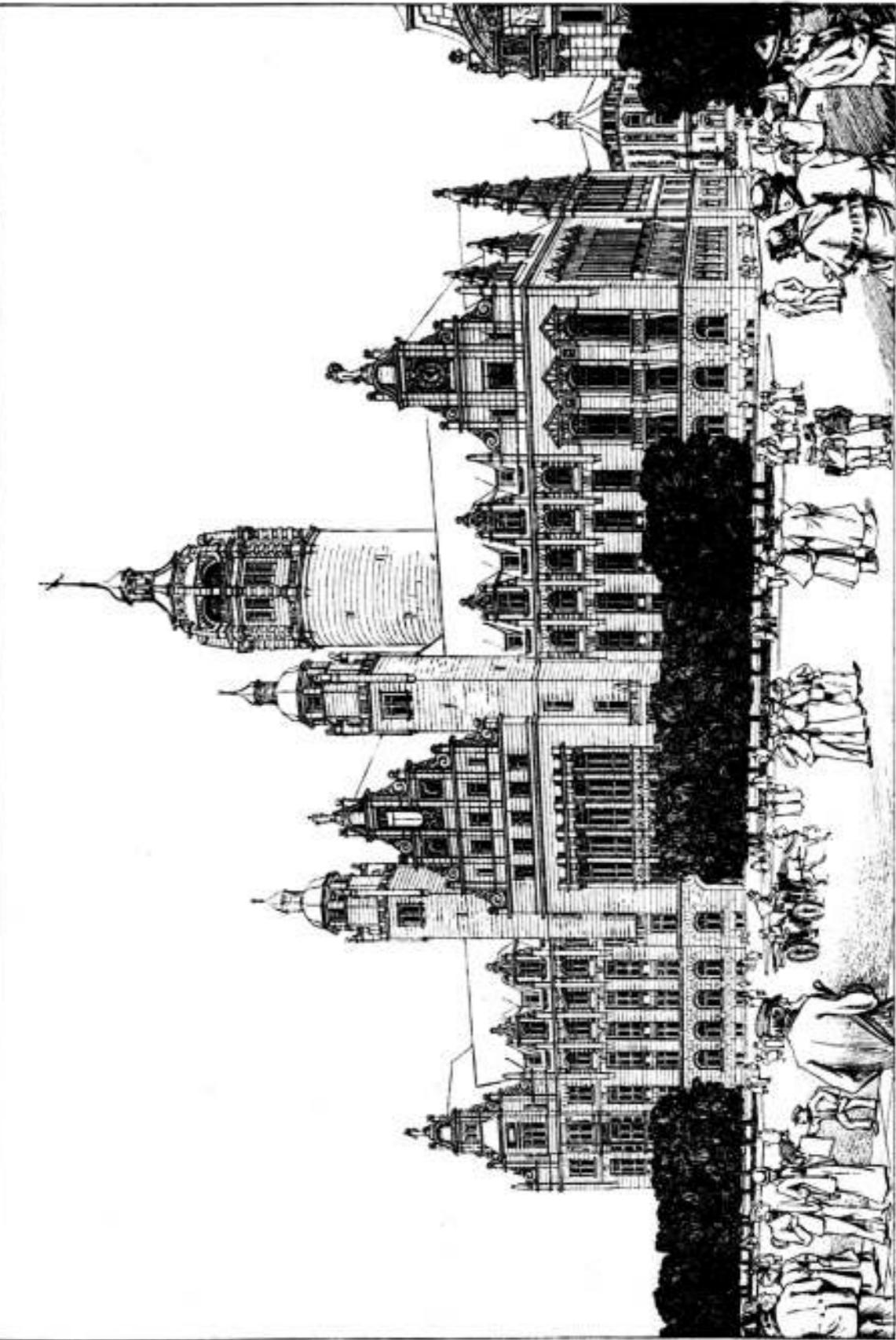
De metalen munt vertoont in den regel niet anders dan een basrelief en moet dus in de eerste plaats als basrelief beeldhouwwerk beoordeeld worden. Zij moet bovendien aan enige speciale eischen voldoen.

Munten zijn gewoonlijk lang in omloop. Bevat de beeldenaar dus een portret, dan moeten daarin vooral de hoofdkaraktertrekken, die het langst in het menschenlichaam blijven spreken, tot hun recht komen.

Alles wat aan mode onderhevig is moet daarin vermiden worden. De mode laat gewoonlijk het meest haar invloed gelden op kleeding, haardracht en dergelijken; zij heeft op de gelaatstreken zelf natuurlijk geen of weinig invloed.

24. * JAARSANG.

DE OPMERKER 1899.

ARCHITECT PROF. H. LICH.

Photolith van G.J. Thijssen, Arnhem.

HET NIEUWE RAADHUIS TE LEIPZIG.

Eenvoud en weglatting van alle onnoedig bijwerk is dus aan te bevelen.

Moge dat niet altijd even genaakelijk zijn, er staat tegenover, dat de voorgestelde personen min of meer boven de mode verheven zijn of daarin langen tijd zelf den toon aangeven.

Langen tijd heeft bij voorbeeld de kop van Keizer Wilhelm I als model gedien in Duitsland en nog vindt men daarvan onder de oude heeren menige vaak welgeslaagde copie en zoo is er een tijd geweest, dat het type van Napoleon III voor de officieren het voorbeeld was, waaraan men zooveel mogelijk trachte nabij te komen.

Ofschoon als beeldhouwwerken klein van afmeting, behoeft toch de behandeling niet peuterig te zijn; veeleer schrijft het bovenomschreven karakter van den muntkop een krachtige behandeling voor.

Het doel van den modelleur moet hier niet zijn een tot in elk haartje getrouw portret te leveren, maar veel meer de hoofd trekken te doen uitkomen.

In een goed gemodelleerde kop blijven dan ook bij afgesleten exemplaren de karakteristieke hoofdlijnen tot het laatst toe zichtbaar.

Men kan dit bij voorbeeld waarnemen aan onze guldens en rijksdaalders met den kop van Willem II, zowat het laatste goed werk, dat aan onze rijksmunt in dit genre gemaakt is.

Hoe zullen de thans in omloop zijnde guldens van Koningin Wilhelmina, ook al dadelijk bij hun verschijning terecht als werk van zeer inferieure kwaliteit besoordeeld, er na 30 jaren uitzien? Ik denk, dat niemand deze vraag ooit zal kunnen beantwoorden, daar men ze voor dien tijd wel wijselijk aan de circulatie zal hebben onttrokken.

Dat ook de andere motieven, die behalve de beeldnaar op de munten voorkomen, aan de eschen van stijl moeten voldoen, ligt voor de hand. Zoo ergens, dan moeten toch zeer hier wapens en verdere attributen uit een heraldisch oogpunt onberispelijk zijn, de aanduiding der waarde, zoo die voorkomt (want op de Engelsche sovereigns h. v. komt zij niet voor) in de eerste plaats duidelijk, cijfers en letters goed van vorm, opschriften goed verdeeld, zodat het muntvlak goed gevuld is, in één woord alles naar de regelen der kunst, waarvan maar niet willekeurig kan worden afgeweken.

Kennen we nu na deze kleine excusie op het gebied van de munten tot het postzegel terug, dan geef ik dat nagenoeg al de boven opgesomde eschen van stijl en uitvoering ook daarop behooren te worden toegepast.

En wil men bovendien voorbeelden, men behoeft niet ver te zoeken naar goede, maar die schijnen hier, als vaak in andere gevallen, opzettelijk genegeerd te zijn.

Ik kan toch niet aannemen dat de ontwerper onze postzegels nooit eens aandachtig de zegels van Engeland en zijn koloniën bekeken heeft, vooral de oudere edities. De nieuwere staan daarbij achter, maar toch is in de meesten de beeltenis van Victoria nog in postzegelstijl gehouden en is deze niet een slecht gecopieerde of nagepeuterde photographie. De zegels der Vereenigde Staten van Noord-Amerika mogen voorzeker ook genoemd worden en vele andere, doch men behoeft slechts eenige oogenblikken in een postzegelalbum te bladeren, om tot dezelfde bedroevedende conclusie te komen als de dagbladen, welker oordeel ik boven aanhaalde.

En nu ten slotte over de betekenis van het feit nog dit. Tot sociale of politieke verwikkelingen zal het

zeker geen aanleiding geven, niemand zal de administratie, die de nieuwe postzegels de wereld inzond, van hoogverraad beschuldigen, niemand zal revisie aanvragen van het proces, waaruit het nieuwe postzegel ontstaan is.

De mishakte gravuretjes zullen hun weg door de wereld wel maken en eindelijk in de albums der duizende verzamelaars of, als deeltjes van een kunstig peuterwerk op een theeblad geplakt, hun laatste rustplaats vinden; zij zullen dus „practically“ aan hun bestemming voldoen.

En toch is het jammer, dat zij ook niet aan hogere eschen voldoen; zij konden dat en het zou beter zijn geweest. Sedert kunst regeeringszaak is, mogen wij aan de regering hoge eschen stellen, ook in kleine zaken als deze; zij toch beschikt over de middelen, om het goede voorbeeld te geven en die ontbreken menigeen, die dit gaarne zou willen doen.

Onze nieuwe postzegeltjes zijn te beschouwen als een product van kleinzieligheid, in kleine zaken we is waar, maar wie waarborgt ons een betere opvatting in grote zaken, waarbij groote belangen op het spel staan?

In deze en andere vragen zal ik mij evenwel niet verder verdiepen.

Ik wilde alleen over den stijl van het postzegel wat in het midden brengen, maar kan niet besluiten, zonder er, nadat ik zoveel van goede voorbeelden heb geheeft, op te wijzen, dat ook anderen dan wij vaak tegen den stijl zouden en niet alles in het buitenland beter is en beter gemaakt wordt dan bij ons. Ook dit zal men bij 't doorbladeren van een postzegelalbum kunnen gewaar worden. Onze Belgische broeders blij voorbeeld houden er ook zeer leelijke zegeltjes op na en het gebruik van gelegenheidsprintjes als postzegels, dat in de laatste jaren in de mode gekomen is, kan in i nit het oogpunt van stijl ook niet ter navolging worden aanbevolen.

Aan de Fransche munt schijnen zelfs de gewone praktische eschen, waaraan een munt voldoen moet, in het vergeetboek te zijn geraakt.

De nieuwe francstukken, oolangs uitgegeven, kunnen namelijk niet gestapeld worden, omdat het relief van 't stempel dikker is dan de rand. Ook dit is in zekeren zin een stijlfout, en een heel domme.

Maar over hetgeen in Frankrijk gebeurt, verwondert zich tegenwoordig niemand meer. Blijkbaar is het een streek van een of anderen Uilenspiegel.

De stukken zullen, maar ik vermaak, dan ook weer ingetrokken worden. Ik zou den betrokken Minister dan wel in overweging willen geven, bij de nieuwe editie het beeldje van de Republiek door dat van Uilenspiegel te vervangen en in het schoone deven het woord „Fraternité“ maar weg te laten tot nader order.

LUCTOR.

METSELWERK.

De heer Van der Kloes wijdt in het jongste nummer van „De Ambachtsman“ andermaal een artikel aan het metselvak. Hij verrichtte daarmede een goed werk, en het boekje „Handleiding voor den metselaar“, dat hij voornemens is het licht te doen zien, zal ongetwijfeld in ruimen kring belangstelling wekken.

Wij betreuren het ondertussen, dat de geachte schrijver zich niet geroepen voelt om de gedachtenwisseling in zijn weekblad voort te zetten. Want er zijn nog heel wat punten, die niet in allen deele duidelijk zijn. Hierover echter later.

In ons nummer van 29 Juli dedden wij de resultaten mede van een proef, door ons met metselspecie, nu juist drie eeuwen oud, genomen. Die resultaten kwamen niet geheel overeen met wat de heer Van der Kloes had opgemerkt. Immers deze had gemeend, dat „de graad van poreusheid“ afhankelijk was van „de hoeveelheid zand“, aan den mortel toegevoegd. En de proef had geleerd dat mortel, ook al bevat hij volstrekt geen zand, zeer poreus is.

De heer Van der Kloes meent nu, dat de slecht gebrande kalk, die vele stukjes van schelpen bevat, met een mortel, uit kalk en zand gemengd, gelijk mag gesteld worden. Wij gelooven dit ook. Maar dan heeft de heer Van der Kloes zich minder juist uitgedrukt, toen hij van „zand“ alleen sprak. Hij had daarvan behooren toe te voegen „of een andere dergelijke stof“.

De verklaring, hoe die stof werkt, en hoe die werking een zuiver physische is, kunnen wij volkomen onderschrijven. Maar het zij ons veroorloofd eraan te herinneren, dat wij van den aanvang af op die physische werking gewezen hebben, terwijl de heer Van der Kloes, zij het dan ook zijdelyks, een chemische werking vermoedde.

Op een belangrijk punt is das eenstemmigheid verlogen. Maar er is toch nog verschil genoeg overgebleven. Dit betreft in de eerste plaats de rol, die het krimpen bij metselspecien vervult. De heer Van der Kloes heeft daaromtrent, naar onze mening, geen goede voorstelling.

Hij zegt: „Elk deeg doet hetzelfde; stijfsel, pap, rijstebrij, enz. enz., die in een schaaltje uitdrogen, krimpen, trekken en scheuren daarbij uit elkaar tot er op het laatst haast geen samenhing meer is.“ Doch, ofschoon dit ongetwijfeld waar is, zou het gewaagd zijn hieruit ook voor kalkmortel een gevolg te willen afleiden. Immers die wordt niet in een schaaltje door den metselaar te drogen gezet, doch vormt de voegen tusschen de steenen. Op die voegen wordt een aanzienlijke drukking uitgeoefend, die op het krimpen van invloed moet zijn. Een inzender in ons blad, die mededeelde wat Storm van 's Gravesande over dit onderwerp zeide, sprak dan ook „van de drukking, door de bovenliggende steenlagen uitgeoefend“. Die drukking is oorzaak van het bekende „zetten“ van alle metselwerk.

Ondertussen, dit krimpen, al vindt het plaats, kan niet van groote betekenis zijn. De voegen, waaruit wij de stukken braken, die ons bij onze proefneming dienden, waren volkomen versteend en vertoonden w. l. strekt geen krimpscheuren. Wie wel eens een oude muur heeft zien slopen, die in kalkmortel met geen of bijna geen zand gemetseld was, zal hetzelfde hebben waargenomen.

Hiermede willen wij niet zeggen, dat het aanbeveling verdient zulke mortels, als onze vaderen bezigden, ook nu nog te gebruiken. Het toevoegen van zand heeft zóóveel voordeelen, dat het dwaasheid zou zijn daarvan af te zien.

Eer wij van dit punt afstappen, willen wij nog de opmerking maken, dat het metselwerk der 17e en 18e eeuw haast zonder uitzondering zeer dunne voegen vertoont. De metselaars uit die tijden waren het met den heer Van der Kloes eens, dat het bindmiddel geen grote dikte moest hebben. In onzen tijd houdt men nogal van een „flinke“ voeg, maar gebruikt daardoor meer specie dan weleer, zonder een beter resultaat te bereiken. Metselen is een werk, dat grote zorg vereischt; dit wordt tegenwoordig maar al te dikwijls uit het oog verloren. Zelfs een halfsteenmuur kan, hoe ook aan regen en wind blootgesteld, zóó gemaakt

worden, dat hij niet doorslaat, altijd verondersteld, dat goede materialen gebezigt werden. Men moet echter de metselaars, die zulk werk kunnen verrichten, niet een lantaartje zoeken.

Het zij ons nu vergund nog eens in herinnering te brengen, wat eigenlijk het hoofdpunt is, waarover het debat loopt. Dit is de vraag of, bij opgaand metselwerk, tras of cement aan de specie behoort toegevoegd te worden. Die vraag wordt door den heer Van der Kloes in zijn jongste artikel tot ons leedwezen niet meer besproken.

Wij zijn van mening, dat cement de voorkeur verdient, al ware het maar alleen daarom, dat dan de zoodraadlike uitslag, het opvriezen en het uitvallen der voegen in den winter niet te vreezen zijn. Wij gaven een verklaring van het ontstaan van den uitslag, en zouden gaarne de mening van den heer Van der Kloes daaromtrent vernemen. Wij herinneren ons nog wel zooveel uit den tijd, toen wij de scheikunde beoefenden, dat wij de uiteenzettingen van den geachten schrijver zullen kunnen volgen.

De heer Van der Kloes schrijft den uitslag der gevets toe aan overmaat van kalk in den gebezigt mortel. Hoe kan evenwel die kalk tot dit verschijnsel aanleiding geven? Welk zout is het, dat, kristalliseerende, den uitslag vormt? Welk zuur is de oorzaak van het ontstaan van het zout? Misschien zullen deze vragen in de „Handleiding voor den metselaar“ beantwoord worden. De heer Van der Kloes zou echter velen verplichten, zoo hij reeds vóór het verschijnen van dit werk hieromtrent zijn mening kenbaar maakte.

METSELSPECIEN.

(Ingezonden.)

Het is misschien van enig belang hier ook mede te delen, wat L. van Heusden in zijn Handleiding tot de Burgerlijke Bouwkunde, in 1833 door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen uitgegeven en in 1837 herdrukt, omtrent de metselspecien zegt.

„§ 84. De kalk, op zich zelven genomen, zonder vermeniging met andere harde stoffen, geen behoorlijk verbondingsmateriaal zijnde, heeft de ondervinding geleerd, dat als er bij deszelfs opdroging scheuren en bersten ontstaan, nadat de waterdeelen er uitgewasemd zijn, men genoodzaakt is, ter voorkoming daarvan, denzelven met zand, tras, fijngestampte gehakken steenen, tegels of dakpannen enz. te vermengen. Wanneer dus deze vermeniging behoorlijk is geschied, heeft men voor geene bersten te vreezen; ook zal dan deze geringe hoeveelheid kalk des te spoediger drogen; en daar iedere zandkorrel door den kalk omhuld is, heeft bij ieder van deze plaats hetgene bij de geheele voeg, met betrekking tot den steen moet plaats grijpen, tamelijk in de poriën of oneffenheden der steenen in te vatten en met deze als het ware één lichaam uit te maken.

„§ 85. De vermeniging van kalk met zand wordt mortel genoemd; deze aan het oogmerk zullende voldoen, dient zoodanig bewerkt te worden:

1. Dat de kalk, op verschillende punten, zich aan vaste harde lichaamen kunnen vasthechten.

2. Dat de afstand van den eenen steen tot den anderen, die door kalk moet gevuld worden, door het zand in kortere tusschenafstanden verkort werde en dus deze geheele vulling niet alleen door den kalk plaats hebbe.

3. Dat door de vermeniging van andere harde lichaamen, als het zand enz., aan welke de kalk zich kan vasthechten, de menigte van water, tot bereiding van den kalkmortel, verminderd werde, en dezelve daardoor een sterker verband verkrijge.

4. Dat door de vermeniging van harde lichaamen met groote scherpe kanten, het aanhangen en verbinden van den kalk verneerdert w. rde. Dit behoeft men bij het kleven aan het truweel te kunnen openen; wanneer de kalk daar niet dadelijk en glad afglidt, kan men denzelven als goed aannemen.

5. Dat bij de uitwaseming van het water tegelijkertijd het koolstofzuur deszelfs plaats innemt, om de kalkdeelen weder te kristalliseren, te verbinden en volkomen te verharden.

Hieruit volgt derhalve, dat tot een goeden kalkmortel geen ander dan grof, hard en zuiver zand, met grote scherpe kanten, kan gebruikt worden.

De schrijver gaat dan na, welke zandsorten te verkrijgen zijn; hij zegt dat „het zuiver rivierzand algemeen voor zeer goed gehouden“ wordt. Dan merkt hij nog op:

„§ 87. Hoewel de kalk, als ware het, moet dienen om de zandkorrels aan elkaar te verbinden, ten einde een vast lichaam daar te stellen, behoeft er toch eigenlijk niet meer kalk gebruikt te worden, dan tot invulling van de ruimten, welke tusschen de zandkorrels gevonden worden, noodig is.“

„In ons vaderland is het meest gebruikelijk bij steenkalk, op 3 deelen kalk, 2 deelen zand te nemen en, bij schelpkalk, 4 deelen kalk op 2 deelen zand. Volgens de algemeene voorwaarden, bij den dienst der fortificatiën voorgeschreven, bij steenkalk 1 deel kalk op 1 deel zand en bij schelpkalk 3 deelen kalk op 2 deelen zand.“

Ook wat in § 90 gezegd wordt, verdient wel de aandacht.

„Men onderscheidt in het gebruik vierderlei soorten van cement of tras, naar de verschillende evenredigheid der zamenstellende delen, kalk, tras en zand; welk laatste bestanddeel voor de zoogenoemde bastardsorten gebruikt wordt, als: sterk tras, sterk bastaard tras, bastaard tras en slap bastaard tras. Volgens de algemeene voorwaarden, bij § 87 genoemd, neemt men voor sterk tras, indien bij de vermeniging steenkalk gebruikt wordt: 2 deelen kalk en 1 deel tras; voor sterk bastaard tras 6 deelen kalk, 4 deelen tras en 1 deel zand; tot bastaard tras 2 deelen kalk, 1 deel tras en 1 deel zand en tot slap bastaard tras 3 deelen kalk, 1 deel tras en 2 deelen zand. Indien schelpkalk en tras gebezigt wordt, tot sterk tras, 2 deelen kalk en 1 deel tras; tot sterk bastaard tras 6 deelen kalk, 3 deelen tras en 1 deel zand; tot bastaard tras 3 deelen kalk, 1 deel tras en 1 deel zand, 1 ½ deel tras en 1 ½ deel zand en tot slap bastaard tras 3 deelen kalk, 1 deel tras en 2 deelen zand.“

De destijds gebruikelijke mortels waren dus sterk kalkhoudend. In het „Handboek voor den Ingenieur“, door J. D. Pasteur, dat in 1837 zijn tweeden druk beleefde, worden echter ook andere mengingen, die toen in zwang waren, opgegeven. Voor sterken tras-mortel vinden wij daar 6 kalk, 5 tras, en ook 1 kalk, 1 tras; voor sterken bastaard trasmortel 6 kalk, 2 tras, 1 zand en ook 3 kalk, 1 tras, 1 zand of 2 kalk, 1 tras, 1 zand; voor slappen bastaard trasmortel 6 kalk, 1 tras, 2 zand, of 6 kalk, 1 tras, 3 zand of 5 kalk, 1 tras, 3 zand, en eindelijk 4 kalk, 1 tras, 3 zand.

In 1855 gaf W. C. Brade, ingenieur-directeur der Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij zijn „Bouwkundig Memoriaal“ in het licht. De gedeelten op de metselspecien betrekking hebbende, zijn letterlijk dezelfde als bij L. van Heusden, zoodat hierop geplaatst moet zijn.

Hoeveel zorg er in 1837 aan het bereiden van metselspecien besteed werd, blijkt het beste uit § 91, die wij hier overnemen.

„Bij groote werken wordt de kalk in eene zoogenaamde kalkkooids in azonderlijke hokken voor nat beveiligd en in dezelve beslagen; waartoe de grond met platen bestreut of met planken bedekt wordt, ten einde, bij het onzetten der metselspecie, geen aarde of andere vreemde delen er onder te vermengen. Wanneer men kalkmortel wil beslaan, neemt men zoovele maten kalk, als het beslag kalkdeelen, en teveel zoovele maten zand, als het beslag sanddeelen moet bevatten. Deze droge stoffen moeten vooraf wel onder elkander vermenigd worden. Vervolgens maakt men in het midden eenen kuil, waarin men water doet; dan steekt men den kalk met de schep rondom af en werpt denzelven in den kuil met water, zoolang tot dat het water bedekt is.“

„Men moet vooral zorg dragen bij dat beslag niet te veel water tegelijk te gebruiken omdat ooit den overvloed van water de kalkdeeltjes, voornamelijk wanneer zij niet door en door met het zand vermenigd zijn, zich aan elkander zetten en korrels veroorzaken.“

„Wanneer dit mengsel vervolgens gebouwd of ongezet wordt, moet men er telkens, naarmate dat het water in den kalk trekt, er nieuw bijvoegen, doch altoos slechts weinig tegelijk; gedurende elke gieting den kalk onzettende, doorbouwende en met het platte van de schop kloppende of staande, ten einde de korrels weg te nemen; waarna men den kalk op eenen hoop plaatst, en denzelven, zoals de werkliden zeggen, vijfint of kleint, dat wil zeggen, terk niet den kalkbouw wrijft.“

„Om den kalk met de waterdeeltjes genoegzaam te doen doortrekken, late men den aldus beslagen hoop tot den volgenden dag liggen; in acht nemende om-

wanneer deze, bij gebrek aan eene behoorlijke bergplaats, in de open lucht beslagen is, denzelven met eene riem mat te bedekken, of met zand te bestrooien, ten einde de uitwerking der lucht op denzelven zooveel mogelijk voor te komen. Achterlangs moet deze kalkmortel den volgenden dag weder ongehaaid en op nieuws doorbouwd en gevlijmd worden, om er de korrels uit te krijgen; tevens wel zorg dragende, dat de mortel niet te stijf of te dun werde beslagen. In het eerste geval geeft dezelve lampe voegen en eene moeielijke versteening; in het tweede geval loopt hij met het drukken der steenen te veel weg en verzaakt geene genoegzame verbinding. De kalk moet alzo niet vloeibaar, maar als een soort van lijm zijn, welke, naarmate de aard van den steen harder of zacher is, ook iets stijver of dinner behoort te zijn, of naardat het sauzen is. Wanneer men bv. in het najaar metselt, neemt men de specie, ter behoeding tegen de vorst, iets droger, hetgene een doorgaans droog metselen noemt. Men moet hiervan echter niet dan in het voorname geval gebruikt maken, daar inerbijs geene volkomen vaste vereeniging wordt daargesteld.“

„Het beslaan van het sterke tras geschiedt op dezelfde wijze, als voor den mortel beschreven is; daartoe echter in acht nemende, dat de kalk, zoowel steenkalk als schelpkalk eerst gezift moet worden, en wel zorg dragende, dat er geen zand, steentjes of vuil ondergekeken; ook het tras te zift en in dit geval zeer goed en zelfs eenigszins noordzakelijk. Het best is, deze specie enige dagen te 'aten' rusten, voor men die gebruikt, doch dezelve alle dagen wel door te bouwen. Voor groote werken heeft men veelal de gelewoonte, dit drie of vier dagen achter elkaar te doen, alvorens van de specie gebruik te maken.“

„De mengsels tot het bastaard tras moeten, volgens de algemeene voorwaarden, zonder bijvoeging van tras gedurende drie dagen dagelijks met kalkhakken of

Ministerie van Waterstaat,
Handel en Nijverheid.

LANDSGEBOUWEN.

AANBESTEDING.

Op Woensdag 26 September 1899, des voormiddags ten 11 ure, zal, onder nadere goedkeuring van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, van het gebouw van het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid, worden aanbesteed:

Het verbeteren en uitbreiden van de bliksemleiders op het gebouw van het Departement van Justitie te 's-Gravenhage.

(Raming f 3920.)

Het bestek No. 55 ligt na 6 September 1899 ter leging aan het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid; aan het bureau van den Rijksbouwmeester in het 2de district, Pijnacker Burgwal No. 16 te 's-Gravenhage; aan dat van het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland, en is voorts op franco aanvraag, tegen betaling der aan den voet van het bestek vermelde kosten, te bekomen bij de firma GEBROEDERS VAN CLEEF, Spui No. 28 a te 's-Gravenhage, en, door harte tusschenkomst, in de voorname gemeenten des Rijks.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij voornoemden Rijksbouwmeester, Pijnacker Burgwal 16 te 's-Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gedaan op 13 September 1899, des voormiddags ten 9 ure.

's-Gravenhage, 22 Augustus 1899.

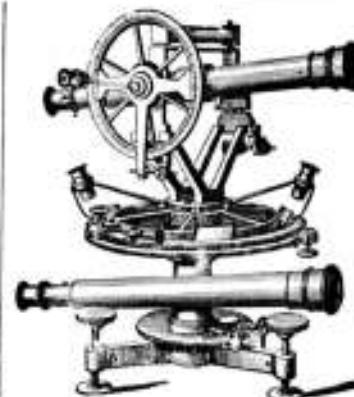
AANBESTEDING.

Op Zaterdag 2 Sept. 1899, des namiddags 3 ure, zal door de architecten A. W. WEISSMAN en P. H. VAN NIFTRIK, namens den Heer M. VERDONCK te Hees, in het Hotel "de Gouden Leeuw", Hoochstraat 60 te Nijmegen, worden aanbesteed:

Het bouwen van 3 nieuwe Villas en het verbouwen van 1 bestaande Villa aan de Voorstadslaan te HEES.

Bestek en tekeningen zijn te verkrijgen à f 2 per stuk bij THIEME & Boekhandel te Nijmegen van 28 Aug. af.

Inlichtingen worden gegeven door gecombineerde architecten en hunnen kantore Plantage Parklaan 4 te Amsterdam, en een 30e Aug. des morgens ten 11 ure ter plaatse.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, ENZ.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Blokhuizerstraat 64 b/d. Nieuwe Binnensing.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

ROLLUIKEN

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 29 Augustus 1899, des namiddags te 2 ure (lokale tijd), zal in het Spaarbankgebouw a/d. Ridderstraat No. 15, te Nijmegen

Publiek worden aanbesteed:

Het bouwen van een KANTOORGEBOUW met CONCIERGEWONING a/d. Boutmarkt aldaar.

Bestekken en tekeningen zijn van den 19 Augustus 1899 af, tegen betaling van f 1.50 per exemplaar te verkrijgen bij den Concierge van het Spaarbankgebouw.

Inlichtingen verserkt de Architect J. KOOPS Jr., Se Walstraat No. 1.

Aanwijzing op 't terrein den 29 Augustus a.s., voormiddags te 11 ure (lokale tijd).

Heeren Huiseigenaren! Attentie.

BROWNING'S SOLUTION is een permanent afloos middel tegen vochtige Muren. Proef van bewerking en uitkomst, tot de grootste herroeding van bekende deskundigen voorhanden en voor ieder belangstellende zichtbaar bij J. VAN STRAALEN, handel in Chemicalien en Verfwaren, Pijkerstraat 30. Den Haag. Eenig agent van de **Indestructible Paint Company Ltd.**, voor Nederland en Koloniën.

1 Liter proefhuk, voldoende voor 4 M², met gebruiksaanwijzing tegen rembours francs door gehooft Nederland à f 2.30.

5 Liter proefhuk à f 2.50 per Liter.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogste Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

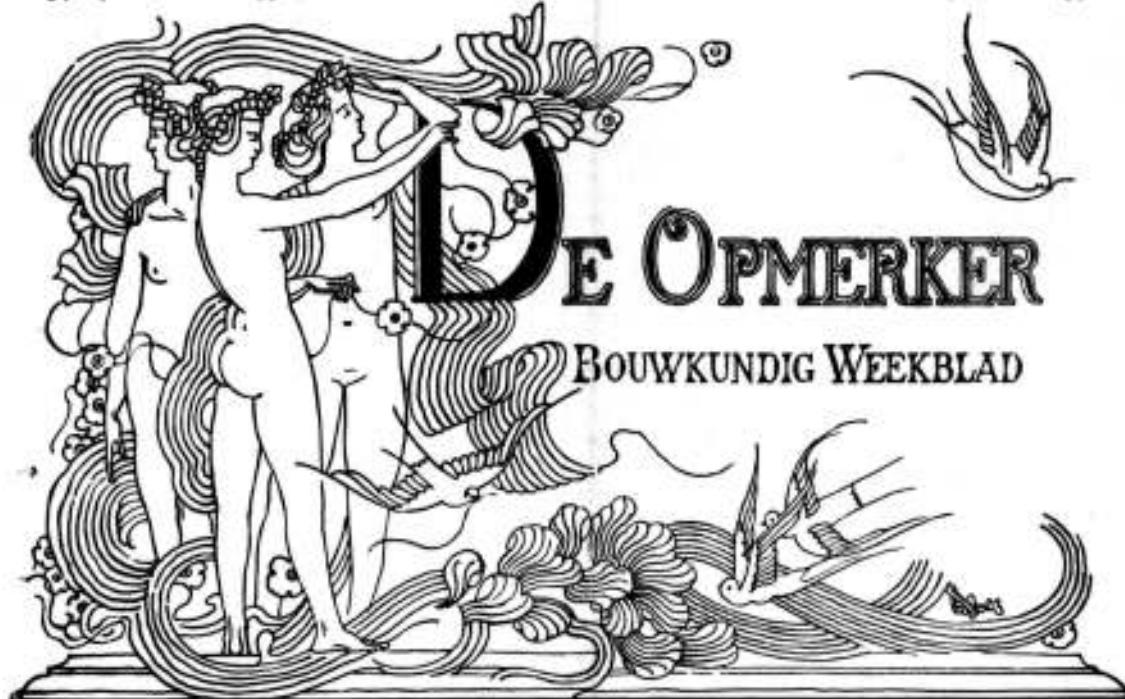
Bouwt ook OVENS met ultrijden-
den bakvloer en Draailevens.

A. P. SCHOTEL GES.
DORDRECHT.
Stoommarmersagerij Steenhoutwerf.
Stein- en Marmershandel.

MOLIJN - Gouda.
Rietplanken.

FLUATEN.
tegen verweering van alle STEEN-
SOORTEN en MORTELS.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap "Het Vaderland".

REDACTEUR: F.W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zie Schipstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar, bij vooruitbetaling voor het buitenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afname per lijke sommers bij vooruitbetaling niet f 0.25, minder niet f 0.15.

HOUTSNIJKUNST.

In de vijftiende eeuw zien wij in noordelijk Europa overal de houtsnijkunst met ijver beoefeld. Deze uitting der Laat-Middeleeuwse kunst is niet aan een bepaalde streek gebonden. Altaren, niet reliefs versierd, vinden wij bv. in de kerk te Ghent in Vlaanderen, in de St. Nicolaaskerk te Kalkar, in de St. Mariakerk te Lübeck, in de kerk van St. Wolfgang in Opper-Oostenrijk.

Onder de Zuid-Duitsche altaren is dat van 1496 in de kloosterkerk te Blaubeuren een der fraaiste. De opvatting is nog volkommen Gothic. In het midden is de kroning van Maria verbeeld, op de lunen de aanbidding der herders en der H. Drie Koning.n. Vooral in het ornament bleef de Gothic traditione vastgehouden, doch de onbekende maker van dit kunstwerk moet de natuur goed bestudeerd hebben, wat vooral blijkt uit de aangezichten der figuren en uit de stofverfing der achtergronden.

Andere werken in deze geest zijn het altaar der St. Kiliaanskerk te Heilbronn, van 1498, dat in de St. Jacobskerk te Rothenburg aan de Tauber van 1460, en dat in de St. Mariakerk te Creglingen in Wurtemberg. De vervaardiger van dit laatste werk heeft blijkbaar zijn modellen uit zijn ommiddellijke omgeving gekozen. Het was hem meer om waarheid dan om schoonheid te doen.

Bijzonder fraai zijn de beelden van Christus, Maria en de Apostelen, in 1496 door een onbekend meester voor de kerk te Blutenburg gemaakt, doch thans in het Nationaal Museum te München. Ook Michael Pacher, een Tiroler, had destijds als houtsnijder een grooten naam. Zijn werkzaamheid valt tussen 1467 en 1498. Als zijn meesterstukken gelden de altaarsversieringen te Gries en te St. Wolfgang. Het midden-vak wordt hier telkens ingenomen door de kroning van Maria. De figuren onderscheiden zich door sierlijk-

heid en waardigheid; de plooien der gewaden zijn met zorg naar de werkelijkheid weergegeven. In een Mariabeeld van een altaar van Bozen afkomstig, doch thans in het Nationaal Museum te München, h. leek men zijn manier.

Bij deze werken zijn rijke Laat-Gothische motieven nog in de omlijstingen gebruikt, ofschoon zij de stijve vormen der vroegere Middeleeuwse plattiek in de figuren niet meer vertoont. Niet slechts in Zuid-Duitsland, maar ook in het noorden valt duidelijk waar te nemen, hoe de studie der natuur tot een vrijere opvatting leidde.

Een zeer rijke schepping is het altaar in de Bergervaarderskapel van de St. Mariakerk te Lübeck. De verschillende taferelen uit het leven der H. Maagd. Vooral in het ornament bleef de Gothic traditione vastgehouden, zijn zo van het werkelijk leven afgezien, dat zij de beste Vlaamsche schilderijen in herinnering brengen. Een Nederlander schijnt dan ook de maker te zijn geweest.

Een ander Nederlander sneed niet minder voortreffelijk het altaar, dat vroeger in de kloosterkerk te Bordesholm aanwezig was en nu de domkerk te Sleswijk versiert. Hans Bruggeman werkte er aan van 1515—1521. De compositie bevat niet minder dan 385 heiligen, voor het meerdeel over twintig groepen verdeeld. De houdingen der figuren zijn vol verschiedenheid, de kleeding is naar die des tijds gevuld, terwijl vooral de behandeling van het naakt geprezen dient te worden.

Aan dit kunstwerk berinnert het altaar in de kerk te Vreden in Westfalen, vooral belangrijk wegens de nog zeer goed bewaarde beschildering. Het altaar te Sleswijk daarentegen schijnt van den aanvang af niet op polychromie berekend te zijn geweest.

Merkwaardig zijn ook de altaren, die zich in de St. Nicolaaskerk te Kalkar bevinden en die, door wie te Kleef vervaardigd, gemakkelijk kunnen bezichtigd worden. Een daarvan draagt nog geheel een Gothic-

karakter. Maar de drie andere, uit het laatst der vijftiende eeuw, hebben figuren, die, ofschoon ook in een Gotische omlijsting geplaatst, even natuurlijk behandeld zijn als die der toenmalige Vlaamsche schilders. Het eerste altaar, aan de H. Anna gewijd, werd in 1490 door Dirk Bogaert, een Nederlander, voltooid; de voornaamste groep, de H. Anna met Maria en het kind Jezus, is geheel naar het werkelijk leven gevuld.

Het altaar der zeven vreugden van Maria is het werk van een zekeren meester Arend, die geruime tijd te Zwolle vertoefd heeft en dus ook een Nederlander zal geweest zijn. Dit werk onderscheidt zich door de virtuositeit der techniek. Niet minder fraai is het heelhoutwerk van het hoofdaltaar, dat door zekeren meester Lodewijk in 1500 werd voltooid. De tijds geschiedenis heeft den kunstenaar de straf gevallen en is niet zooveel vrijheid behandeld, dat de moeilijkheden, die het materiaal met zich bracht, als spelende overwonnen zijn. De figuren deser drie altaren zijn nimmer beschilderd geweest. Een ongenoeglijk werk is het altaar der zeven weëren van Maria, in 1522 voltooid door Hendrik Douwerman. Vooral de groeppeering is hier uitmuntend.

De scheppingen deser Nederlanders, in de kerk van een kleine en weinig bezochte stad verborgen, zijn slechts aan enkele bekend, ofschoon zij meesterstukken in den volsten zin des woords mogen heeten. Daarentegen is Veit Stosz, hun tijdgenoot, die voornamelijk te Neurenberg gewerkt heeft, al vanouds beroemd.

Deze houtsnijder, omstreeks 1450 te Neurenberg geboren, ging als jongmensch naar Krakau, waar hij het hoofdaltaar der Lieve-Vrouwekerk vervaardigde. Dit werk toont den kunstenaar nog geheel van de Gotische traditien doordrongen; vooral komt dit uit in de scherpe, stijve plooiën, die hij aan de gewaden en draperieën heeft gegeven.

In 1490 te Neurenberg teruggekeerd, kreeg hij talrijke bestellingen. Als zijn voornaamste werk geldt de zoogenaamde „rosenkroon“ in de St. Laurenskerk te Neurenberg. Hier is de H. Maagd, vergezeld van den engel Gabriel, die haar het „Wees gegroot“ toevoegt, levensgroot voorgesteld, omgeven door een krans van rozen, die met zeven medaillons, de vreugden van Maria, versierd is. Gehel bovenaan is God de Vader geplaatst, terwijl engelen in de meet ver-schillende houdingen de hoofdfiguren omgeven. Het gehele is aan het gewelf van het koor der kerk opgehangen. Onderaan den krans ziet men de slang met den appel, als zinnebeeld van de erfzonde.

Boven het altaar der St. Sebaldskerk maakte Stosz een kolossale Christus aan het kruis, die uitmunt door de wijze, waarop de diepe smart van den Lijder is weergegeven.

Veit Stosz is in 1533 gestorven, nadat hij reeds vroeger blind was geworden. Zijn tijdgenoten hadden veel waardering voor zijn talent, doch laakten zijn twistzieken aard.

De beeldhouwers van dezen tijd stelden den gekruisigten Christus, met Maria en Johannes naast zich, ontelbare malen voor. Dikwijls zijn deze groepen slechts het werk van bekwaame handwerkslieden, wien het aan eigenlijk talent onthield. Maar soms hebben ook meesters van den eersten rang als vervaartigers van dergelijk werk hun gaven tentoongespreid, bijvoorbeeld de onbekende kunstenaar, die de klagende Maria, nu in het Germaansche museum te Neurenberg, bestelde. Dit beeld is het enige, dat van de groep is overgebleven.

De Duitsche kunstenaars hadden zich, zolang de 15e eeuw duurde, slechts ten deele van de tot convinen-

tie geworden tradities der Gothic kunnen losmaken. Wel trachtten zij, door een ijverige studie der oude enringende werkelijkheid, natuurlijker te worden, doch die pogingen gelukken slechts betrekkelijk zelden.

Toen de 16e eeuw aanbrak, werden zij met de Italiaansche werken bekend. Doch hoeveel bewondering zij daarvoor mochten gevoelen, tot volledige navolging dier scheppingen kwamen zij niet. Alleen enkele ornamentale motieven der Renaissance werden overgenomen, doch veranderd op een wijze, die het Duitse karakter dusdelyk doet uitkomen.

Augsburg was destijds de stad, die den grootsten handel op Italië dreef. Daar vestigde zich in 1486 Erhard Ratdolt, een boekdrukker, die langen tijd in Italië vertoefd had en die de oorsprongen der Renaissance bij zijn drukwerk gebuikte.

Weldra werd dat voorbeeld gevolgd en werd Augsburg de stad, waar talrijke prachtwerken, met houtsnijwerk verlucht, het licht zagen. Vooral Johani Schönsperger had als uitgever grooten naam. Kunstschilders als Leonhardt Beck en Daniel Hopfer maakten voor hem tekeningen, die door Jost Denecker in hout werden gesneden. Hopfer was in de eerste plaats ornemanist; zijn grote vindingrijkheid blijkt uit de randlijsten, door hem ontworpen.

De houtsnijkunst was immiddels tot volledige ontwikkeling gekomen. Wel noodzaakten de eigenaardigheden der techniek nog altijd tot het maken van breede ontreklijnen, tot het aantrekken van slechts enkele schaduwen en tot het vermijden van tussen-tinten, maar juist die breedheid van behandeling gaf aan de prenten een karakteristiek aanzien en bracht haar in overeenstemming met de forse letters, die toen door de boekdrukkers werden gebruikt. Tekst en verlichting stonden met elkaar in de schoonste harmonie.

De eigenlijke platenmakerskunst moet hier echter buiten beschouwing blijven. In de Zuidelijke Nederlanden deed de Renaissance spoedig haar invloed op de houtsnijders gelden. Voorbeelden daarvan zijn de schoorsteenbemaling van 1529 in het Paleis van Justitie te Brugge en de prachtige eikenhouten deurenpanelen van 1551 in het raadhuis te Oudenaarden. Guyot de Beaumond, Lancelot Blondeel en Paulus van Schelde zijn de vervaardigers. Nog in 1556 blijft Cornelis de Vriendt, die het eikenhouten portaal in de St. Pieterskerk te Leuven maakte, aan hun stijl getrouw.

Het oudste werk van dien aard in de Noordelijke Nederlanden is de koorafsluiting in de St. Vituskirk te Naarden, van 1531. Denzelfden stijl, doch fijner, vertonen de halustrades, die Daniël Hendriks in 1535 voor de St. Bavokerk te Haarlem maakte. Van 1538—1542 werkte Jan Terwen aan de beroemde koorgestalten in de Lieve-Vrouwekerk te Dordrecht, tussen 1542 en 1572 werd het met minder vermaarde koorhek in de St. Gommaruskerk te Enkhuizen voltooid.

Een eigenaardigheid deser Nederlandse werken is, dat zij haast uitsluitend ornamentaal zijn. Aan de afwezigheid van grote figuurlijke voorstellingen, waardoor zij in den tijd der beeldstormerij geen aanslag gaven, danken zij ongetwijfeld hun behoud.

Hoe voortreffelijk de Nederlandse meesters van dien tijd echter ook figuren wisten te snijden, bewijzen de al te zeldzame proeven hunner kunst, die in openbare verzamelingen worden bewaard.

HET INVALIDENHUIS TE PARIJS.

Ieder, die te Parijs geweest is, kent het Invalidenhuis. Maar die kennis bepaalt zich tot een zeer klein-

gedeelte van het gebouw, want haast niemand gaat verder dan de koepel en de daaraan sluitende keel.

Men is geneigd zich het reusachtige monument voor te stellen als gevuld met oude snorrebaarden, die daar hun laatste levensdagen slijten. Toen in 1889 de Esplanade, die zich voor het paleis uitstrekt, door de tentoonstelling was ingenomen, dachten vele, dat die kermisdrukte voor de oudjes bijzonder hinderlijk moest zijn. Evenwel..... er zijn haast geen invaliden meer in het hotel; hun aantal bepaalt zich tot een honderd vijftig, die in een vleugel, naar den boulevard des Invalides gekeerd, gehuisvest zijn.

Lodewijk XIV gelastte in 1670 den bouw, naar plannen van Liberal Bruant. Toen het gesticht in 1673 gereed kwam, konden er 6000 invaliden in worden opgenomen. Het paleis staat aan de zuidzijde van de Seine, met zijn voornaamsten gevel just op het noorden. Die gevel is 106 M. lang en bezit drie verdiepingen. De middenpartij bestaat uit een grooten boog, die door Ionische pilasters wordt gedragen. In dien boog zet men Lodewijk XIV te paard, met de zittende figuren van de Gerechtigheid en de Voorzichtigheid naast zich. Deze middenpartij hangt misschien wat erg los samen met den gevel, maar zij is zeer oorspronkelijk gedacht. De grote boog vervangt op gelukkige wijze het fronton, dat de 17e-eeuwse architecten in zulke gevallen plachten aan te brengen. Het risaliet springt niet met rechte hoeken uit den gevel, doch de overgang gescheiden door kwartcirkels. Deze toepassing van gebogen lijnen in den plattegrond is een echt Barok-motief, maar het effect mag uitmuntend genoemd worden.

Het hoge dak van het gebouw, met het attiek daaronder, geeft aan het geheel een typisch Fransch cachet. Liberal Bruant heeft, behalve aan de middenpartij, nergens pilasters gebouwt, doch voor de verdeling der gevels alleen fijne bossages aangewend. Het ontwerp kreeg daardoor eenvoud en rust; de soberheid was wel in overeenstemming met het doel, dat bij de stichting bedoeld werd. Boven de lijst zijn oeuils-de-boeuf geplaatst, die op zeer verschillende wijze georneerd, veel tot verlevendiging van het dak bijdragen.

Als men de hoofdingang binnengaat komt men op een binnensplaats, die 100 M. breed en 65 M. diep is. Naar Italiaanschen trant wordt zij door galerijen omgeven. Ook hier is de architectuur bijzonder streng. Alles, wat aan versiering zou kunnen doen denken, bloft weg. De arcades bestaan uit archivolten, die op imposten rusten. Zelfs de sluitsteenen der archivolten zijn niet aanzienlijk aangehouden. Alleen de zuidzijde, waar zich de kerk van den H. Lodewijk bevindt, is rijker behandeld. Hier zijn Ionische en Korinthische gekoppelde zuilen geordonneerd, met een versierd fronton daarboven. Het plein maakt een grootschen indruk; vier kleinere bevinden zich aan wederzijden er naast.

Op de muren der galerijen zijn fresco's geschilderd, die geen grote kunstwaarde hebben, doch die, daar zij taferelen uit de Fransche krijgsgeschiedenis verbeelden, altijd belangstellende beschouwers hebben. De fresco's, die uit het midden deser eeuw dagteekenen, zijn ondertussen in geen al te besten toestand.

De kerk van den H. Lodewijk bestaat uit drie beukken, waarvan de middelste een aanzienlijke breedte heeft. Boven de zijbeukken zijn galerijen aanwezig. Een reusachtige Korinthische pilasterorde scheide de traveeën. Boven de kroonlijst zijn veroverde vlaggen vastgemaakt, zoals men die ook in de grote zaal van het paleis te Amsterdam ziet. Maar, ofschoon ook door het tongewelf een vergelijking met Van

Campens schepping zich opdraagt, zij valt niet ten voordele van den Franschen tijdgenoot uit.

In de vier hoeken van de grote binnensplaats liggen de breede trappen, die naar de verdiepingen voeren. De grote zalen dienen niet meer voor hare oorspronkelijke bestemming. Zij bevatten ten deele de verzamelingen van het „Musée d'artillerie“, waar zooveel merkwaardigs te zien is, en dat zoo zelden door vreemdelingen wordt bezocht. Opmerking verdient de zogenaamde „salle du conseil“, om haar goede verhoudingen. Zij is met portretten versierd; dat van Napoleon, door Ingres, geldt voor het beste. De zalen, waar de wapenverzameling thans berust, waren voorheen de eetzalen. De vroegere slaapzalen zijn thans ongebruikt.

Het meest bekende gedeelte van het Invalidenhuis is de koepel, het meesterstuk van Jules Hardouin Mansard. Slechts weinige bezoekers zijn er zich van bewust, dat deze koepel eigenlijk slechts een hors-d'œuvre is. De kerk van den H. Lodewijk bleek te kleen, en aan Mansard werd opgedragen haar te vergroten. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om haar, naar Italiaanschen trant, van een koepel te voorzien. Onze lezers hebben zeker al den koepel gezien, die in werkelijkheid, hetzij in afbeelding gezien. Zij herinneren zich de bevallige koepelijnen, die aan zooveel Parijsch stadsgezicht een eigenaardig karakter geven.

De koepel verdient den lof, die hem algemeen gegeven wordt ten volle, maar toch zal de onpartijdige beoordeelaar moeten erkennen, dat het geheel zich, van de Place Vauban gezien, niet op zijn gunstigst vertoont. De armen van het Grieksche kruis, dat den platteligrond vormt, doen zich daar al te kort voor en vormen geen voldoende basis voor den eigenaardigen koepel.

Evenwel van binnen is de harmonie des te treffender. Het is een gelukkige geslachte geweest het graf van Napoleon onder den vloer te maken. Daardoor bleef het effect van het interieur ongeschonden.

EEN TENTOONSTELLING.

Met den ochtendtrein was ik te Amsterdam gekomen. Langs het smalke Damrak was ik op den Dam aangeland en zoo in de Kalverstraat, waar allangs wat schadow werd gevonden.

Een man decideerde daar reclamepapierjes rond; ook mij duwde hij een in de handen en ik zag een aankondiging van.... de tentoonstelling van Rodin in Arti et Amicitiae. Deze zeker niet alledaagsche reclame maakte op mij haar uitwerking met, en ik wandelde naar het Spui, om met de kunst van den grooten Franschman kennis te maken.

Boven het portieke wapperde een vlag, en aanplakbiljetten bewezen, dat hier de tentoonstelling gehouden werd. Een paar tredjes af, een jongentje voorbij, dat in een blauw uniformje stond te gape, een gang door, en ik kwam in een vroeg gmeubelde zaal, waar een heer aan een tafel zat te gesuwen. Van Rodin echter geen spoor. Het jongentje was mij achterna gelopen en beduidde mij, dat ik de trap moest opgaan.

Op die trap zag ik een paar houten bordjes, waarop een penseelschrijver enkele namen had aangebracht, waarschijnlijk om ze te vereeuwigen. Ik herinner mij nog den naam van Tatar van Elven. Ik gun dien man de ousterlijkheid op het houten bordje.

Zoo ging ik voort langs een holje, waarin een juffrouw zat, die kaartjes verkocht en die, behalve een breikous, ook een brievenbus bij zich had, waarin gezegde kaartjes geworpen moesten worden.

De reclame had nog geen doel getroffen. Gedu-

rende mijn bezoek werd mijn rust door geen ander bezoeker gestoord.

En toen ik het hokje weer langs, de trap weer afging, had ik nog geen denkbeeld van Rodin's kunst gekregen.

Wel stonden in de bovenlichtzalen verschillende gips-afgietsels, wel zag ik op den vloer peatekeningen tegen de lambrisering in lijstjes achter glas opgesteld, wel was een tafel met fotografieën bedekt, maar ik kreeg geen indruk van den meester, zoals ik verwacht had.

Toch is Rodin ontzettend bekwaam beeldhouwer, al zou ik hem niet, zoals sommigen, met Donatello en Michelangelo op één lijn willen stellen. Maar al die fragmenten, op primitieve voetstukken onder het brutale bovenlicht opgesteld, toonden volstrekt niet wat Rodin wel kan.

De „bourgeois de Calais“ moet een mooie groep wezen. Welken indruk krijgt men daarvan echter, als men niets dan de koppen op een laag getimmerde ziet staan? Het pleit niet voor Rodin, dat hij in zulk een tentoonstelling heeft toegestemd. En ook het overige was bijzonder fragmentarisch.

Men meent tegenwoordig slechts dan nog aan de beeldhouwkunst recht van bestaan te moeten gunnen, als zij zich in dienst der bouwkunst wil stellen. Men wijst er dan op, dat in den tijd der Grieken, in de Middeleeuwen en in de periode der Renaissance geen beeldhouwkunst denkbaar was zonder bouwkunst.

Maar het schijnt, dat in die hoogerordende tijden men de beeldhouwkunst minder waardeerde dan thans. Want de beroemde fries van het Parthenon had, op haar oorspronkelijke plaats, zoo goed als geen licht; de meest vermaarde Grieksche beelden stonden in cella's, die geen enkel venster bezaten; veel plastic werken der Middeleeuwen waren zoo goed als onzichtbaar, en het ontbrekt ook niet aan werken der Renaissance, die zeer ongunstig geplaatst zijn.

Toch is de opstelling voor beeldhouwwerke: alles. Zelfs het grootste meesterstuk moet, als het niet goed verlicht is, het door zijn maker bedoelde effect missen. Het goed opstellen van een plastisch werk verschilt veel smaak en overleg. Men kan er niet mede volstaan alles in bovenlichtzalen op te stellen. Heeft men geen vertrekken met hoog zicht beschikbaar, dan moet men beter geen tentoonstelling te houden.

Pas wanneer zij onder een goed licht staan, kan men beeldhouwwerken beoordeelen. Met Rodin's pleisterafgietsels was dit niet het geval, en daarom ben ik mistroostig weer op het Spui gekomen.

VOORHEEN EN THANS.

Een Engelsch blad schreef onlangs, dat, ofschoon de hoeveelheid geefde kennis in onzen tijd verbazend is vermeerderd, ofschoon de toegepaste wetenschap zich zoo algemeen uitbreidt, het toch dwars is te meenen, dat onze heren het winnen van die onzer voorvaderen. Onze moderne omgeving gaat het voramen van een groot oorspronkelijk intellect of scheppend talent tegen.

Het menschelijk brein werkt ontvangend en handelend. Alleen de ontvangende eigenschappen worden tegenwoordig aangekweekt. Zoo vormt men „algemeen“ ontwikkelde mensen, maar een oorspronkelijk denker of iemand van betekenis ontstaat niet op deze wijze. Hersenontwikkeling is een zaak van oefening en het voortdurend opnemen zonder verwerken leidt tot niets.

In de dagen der Ouden kon een jongmensch van 18 of 19 jaar alles wat men destijds van wiskunde wist gemakkelijk onder de knie krijgen, en zijn nog

jong en frisch brein vervolgens aan zelfstandig onderzoek wijden.

Maar de tegenwoordige leerling moet ook algebra, goniometrie enz. leren, en brengt het toch niet zoover, dat hij al deze vakken beheerscht.

Het scheppend denken wordt tegenwoordig verdoofd, verstoamt, de leerling kan niets anders doen, dan zich een weg banen door de wildernis van boekenkennis, hem door zijn voorgangers achtergelaten.

Tot zoover de Engelsche schrijver, die erkent dat zijn beschouwingen niet opvrolijkend zijn. Gelukkig maar, dat niet ieder mensch noodzakelijk scheppend moet optreden, en dat men, in onzen tijd van examens, niet louter boekenkennis al een heel eind ver komt.

Doch er zijn vakken, waarbij scheppen een noodzakelijkheid is. In de eerste plaats mag daaronder wel genoemd worden de bouwkunst. Want terwijl de beoefenaars der andere beeldende kunsten althans in de natuur hunne voorbeelden vinden, de architect mist zulk een steun.

De bouwmeesters van vroegere eeuwen waren ontzettend veel minder van „geefde kennis“ voorzien dan die, welke onze tijdgenoten zijn. Als scheppers evenwel waren zij die nakomelingen verre de baas. De „wildernis van boekenkennis“ was vroeger veel minder dicht dan thans. Ja het is zelfs de vraag, of zij niet eigenlijk pas in onze eeuw ontstaan is.

Wie zou willen beproeven die wildernis met hare voetangels en klemmen wat uit te duinen, zou een vergeefsche werk doen. Want zij groet onmiddellijk weer dicht. Laat ons de hedendaagsche architecten er dan niet al te hard over vallen, want zij in eigenlijke scheppende kracht te kort schieten.

TENTOONSTELLING VAN GAS- EN WATERLEIDINGARTIKELEN.

In den loop van deze maand, en wel van 9 tot 18 September wordt te Schiedam eene tentoonstelling gehouden van artikelen betreffende gas- en waterleiding voor industriel en huishoudelijk gebruik. Het getal der inzendingen is zoo groot, dat de geheele beschikbare ruimte, zowel in de zaak der Officiersvereeniging als de daarbij behorende tuin, wordt ingenomen en verscheiden aanvragen wegens gebrek aan plaats moeten worden afgewezen.

De expositie zal alles bevatten wat redelijkerwijze verwacht mag worden en vroeger op soortgelijke tentoonstellingen de aandacht trok; daarbij komt dat de Schiedamsche tentoonstelling vollediger zal zijn dan die, welke tot nu toe in ons vaderland werden gehouden. Verschillende fabrikanten hebben het voornen een groot aantal gas- en watermotoren in te zenden en aan de tentoonstelling wordt een afdeeling voor acetylen toegevoegd.

De noodige feestelijkheden zullen niet ontbreken en de daarvoor benoemde commissie zorgt voor concerten, vuurwerk en illuminatie, terwijl de Vereeniging voor Gasfabrikanten en de Zuid-Hollandsche Vereeniging van Gasindustrielen het voornen hebben gedurende de tentoonstelling hunne vergaderingen te houden.

De plechtige opening geschiedt Zaterdag 9 September en de uitgever H. J. C. Roelants te Schiedam zorgt voor een uitvoerig en geillustreerd catalogus.

DE N.-Z.-KAPEL TE AMSTERDAM.

Omtrent het eigendomsrecht dezer in den laatsten tijd ook in ons blad veelbesproken kapel deelt de *N. R. T. C. L. C. L.* het volgende mede.

Het voornen om de Nieuwe-Zijdschapel, van oudsher genaamd de Heilige Stede, van wege het Mirakel

van het H. Sacrament in 1345, tot welks eer en gedachtenis de kapel gesticht werd, het voornen om dit bouwkundig gedenkteken te slopen, bracht reeds geruimen tijd de geesten in beroering. Wie meenden, dat het door het bestuur der Ned. Herv. Gemeente genozen besluit om dat voornen ook inderdaad te volvoeren, de quaestie feitelijk bestond en hen die hart hebben voor historie en traditie voor een verloren zaak plaatste, rekenden evenwel buiten een mogelijk veto van onze beschreven vaderen ten stadhuis. Op welke gronden ons gemeentebestuur zich wellicht tegen de sloping zal verzetten, kunnen wij niet met zekerheid zeggen. Bekend is evenwel, dat op het verzoek van het Kerkbestuur aan de Gemeente om met het oog op de a.s. sloping der kerk, het torentje te doen afbreken, door het gemeentebestuur nog niet beschikt is. De torens van een aantal kerken worden als het eigendom der gemeente beschouwd, hetgeen wel niet volgt uit de omstandigheid dat door de burgerlijke overheid het onderhoud dier torens en van de uiterwerken bekostigd wordt, maar daarmee toch in verband wordt gebracht. Verder is verluid, dat B. en W. aanleiding hebben gevonden den stadsadvocaat in den arm te nemen, natuurlijk niet om hem te vragen of zij al dan niet tot afbraak van het torentje zullen overgaan, want wat in deze hun recht is, staat vast, maar met een vraag van veel wijdere strekking, namelijk of niet behalve het torentje, heel de kerk met om- en bijbouw het eigendom is der gemeente. Mr. Kappeyne van de Coppello moet, dit is ook vrij zeker, deze vraag toestemmend hebben beantwoord. B. en W. vonden het echter raadzaam bovendien het advies in te winnen van Mr. M. L. Pijnappel, wiens mening tot heden niet ruchtbaar is geworden. Dat het hier een teere quaestie geldt, die niet zoo gemakkelijk valt uit te maken, blijkt wel uit de bedachtzaamheid waarmede B. en W. haar behandelen en de geheimzinnigheid die zij daarbij betrachten. De stukken op de zaak betrekkelijk, zijn geheim en de beslissing door den gemeenteraad te nemen over het eventueel voeren van een proces, zal in geheime zitting worden voorbereid.

Dit staat intussen vast: om het torentje alleen gaat het niet! Trouwens, ieder begrijpt, dat het kerkbestuur van de voorgenomen sloping niet zou afsien, bij weigering der gemeente om eerst het torentje af te breken. Het kerkbestuur heeft bij het plan tot bouw einer nieuwe kapel terzelfder plaats, zelfs rekening gehouden met de mogelijkheid einer weigering van de overheid. Men zou den toren eenvoudig laten blijven!

Het gaat om den eigendom van toren en kerk beide. Een quaestie, waarvan de beslissing van buitenen gewone betekenis is, niet alleen voor Amsterdam, maar voor heel het land.

Wij zullen ons in de juridische quaestie, die hier op den voergrond treedt en waarvan een beoordeeling buiten onze bevoegdheid ligt, niet mengen. Maar daarom mag het vraagstuk toch onze belangstelling wekken en zonder in 't minst te willen zinspelen op de motieven, door den stadsadvocaat in zijne memorie neergelegd, motieven, die wij niet kennen en waarvan wij ook niet weten of zij door Mr. Pijnappel worden gesteund, nemen we de vrijheid hier mede te delen hoe de quaestie van het eigendomsrecht der N. Z. kapel en vele andere kerken, reeds vroeger ter sprake is gekomen. In de „Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem“, dl. XII en XIII, komt een uitvoerige studie voor van L. F. Vregt: „De Kerkelijke Goederen en de Staatsregeling van

1798“, die onder de tegenwoordige omstandigheden zeer onze belangstelling heeft getrokken.

Met onze oude staatsinrichting viel in 1795 ook onze staatskerk en de veranderde toestand maakte een andere regeling noodig met betrekking tot de kerkelijke goederen en fondsen, waarvan tot dien alleen de Hervormden het genot hadden. Uit schier eindeloze deliberaties ontspruit toen o. m. het 6e der Additionele artikelen van de Staatsregeling van 1798, luidende als volgt: „Alle kerkgebouwen en pastoriehuizen der voormalig heerschende kerk, voor zoover zij, door aanbouw uit de afzonderlijke kas der gemeente, geene bijzondere en wettige eigendommen zijn, worden overgelaten aan de beschikking van ieder plaatselijk bewind, om deswege tussen alle kerkgenootschappen eenig vergelijk te treffen.“ Evenals elders in den lande had men, in verband met deze bepaling, ook te Amsterdam eene schikking te treffen over de verdeeling der kerken onder de verschillende gezindten. De Nederduitsch- en Waalsch-Hervormden trachten de uitvoering van het artikel echter te verhinderen of te vertragen, intusschen hopende op een spoedige herziening der staatsregeling te hunnen voordele, eene herziening die de wet zelve als noodzakelijk gebood in 1804. Hoe krachtig de Katholieken zich ook weerd, de Hervormden wisten door telkens hernieuw uitstel van de Municipaliteit te verkrijgen, zich in het bezit van al hunne kerken te handhaven. Wat de na de reformatie gebouwde kerken betreft, erkenden zij wel, „dat zij op kosten van de stad gebouwd waren, maar deze was, wegens de toenmalige verhouding tussen Kerk en Staat, bevoegd en verplicht tevens om in de behoeft van den heerschenden godsdienst te voorzien; niet bij wijze van voorschot of lening, zoals de stedelijke commissie wilde, maar als gift, zonder enige voorwaarde aan het Herv. Genootschap in vollen eigendom geschonken. En wat de oude kerken betreft (de Oude- en Nieuwe Kerken, de St.-Olofskapel of Oude-Zijds- en de Nieuwe-Zijdschapel) zij waren nooit als nationale bezittingen behandeld.... Maar ook, afgesehen van het eigendomsrecht, hadden toch in ieder geval de Hervormden recht op het gebruik van al die kerken.“ En hoewel de stedelijke commissie zich bleef beroepen op het 6e der Additionele Artikelen, waarbij de kerken worden verklaard: „voor plaatselijk eigendom of liever voor eigendom van alle kerkgenootschappen te zamen genomen“, de Hervormden gaven geen kamp en reeds in 1801 — dus nog 3 jaar voor de constitutie het voorschreef — kwam de verwachte en door hen zoo dringend gewenschte omkeer. De nieuwe Staatsregeling maakte kort en goed een einde aan den strijd tussen de Hervormden enerzijds en de municipaliteit en de Katholieken anderzijds, door als art. 13 te decreteren: „Ieder kerkgenootschap blijft onherroepelijk in het bezit van hetgeen, met den aangang dezer eeuw, door hetzelfde werd bezeten.“

En nu komt de quaestie, die misschien ook thans haar gewicht nog niet verloren heeft. Wij vinden haar opgeworpen in een adres der R.-K. Amsterdamsche Commissie, dd. 1 Februari 1802 aan den Staatsraad van het Bataviaansche Gemeenbest, waarbij zij opkwam voor de R.-K. belangen en rechten. Wij stippelen uit dat adres het volgende aan:

„Naar ons inzien hebben de stellers van dezen Artikel (13) zeer wijzigd van het eigendomsrecht gescreven, en aan de bezitters der kerken slechts het bezitrecht toegegeven; de Artikel immers zegt niet, dat ieder kerkgenootschap den Eigendom krijgt van hetgeen hetzelfde met den aanvang dezer eeuw heeft

bezeten; neen, maar dat hetzelfe onherroepelijk in het bezit er van zal blijven — er is toch een groot onderscheid tusschen den aart van Possessio (bezitting) en van Dominium (eigendom). De bezitting kan zelfs niet kwade trouw plaats hebben, maar nimmer het eigendom." Aan wie dan het eigendom moet worden toegekend? Eigenlijk zou het antwoord moeten luiden: „alle de kerken, die vóór de Reformatie door onze Catholyke voorvaders gebouwd zijn, behooren privatielijk tot ons kerkgenootschap; en die welke sedert de Reformatie uit stadskas zijn opgericht, behooren aan de Stad."

Adressanten wenschen zich echter te onderwerpen aan het inzicht van het vorig staatsbestuur, „waarbij alle de kerken en geannexeerde goederen enig als een plaatselijk eigendom zijn te beschouwen; waarin dus alle kerkgenootschappen, naar het aantal hummer leden, hun belang en interesse hadden." De Katholieken vroegen slechts een billijke schadevergoeding van hen die de kerken gebruiken, waarop zij (de Kath.) recht kunnen doen gelden. „De tegenwoordige staatsregeling toch heeft niet herroepen, dat de eigendom der kerken enz. in de gezamenlijke gemeente berust."

De staatsraad heeft zich nimmer verwaardigd het adres te beantwoorden. Op praedadvies van den voorzitter werd het stuk in handen gesteld van den Raad tot de Bin. Zaken, die er echter het zwijgen toe deed. Ook latere pogingen door de katholieken in het werk gesteld, leidden tot geen gevolg.

Op de quaestie van „bezit" en „eigendom" ook thans nog van betekenis is, in hoeverre bij kerken het bezit, na zas of zooveel jaren eigendom kan worden, of er na 1801 iets verder contractueel geregeld is, zoodat de wederzijdse rechten van Gemeente en Herv. Kerk behoorlijk gewaarborgd zijn en ook of in het bovenstaande inderdaad wordt aangeweghen het punt in geschil — het zijn vragen, aan wier beantwoording wij ons niet wagen.

Maar zeker zou het menigeen eens voldoening zijn te vernemen, dat de gemeente sterk genoeg staat om de uitvoering van het besluit tot sloping der Kapel te verhinderen en het daarheen te leiden, dat zij, op oordeelkundige wijze gerechtsaerd en bevrijd van den en de Kerk en de Kalverstraat ontsierenden ombouw, als gedenkwaardig monument voor onze stad in wezen blijft.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

— Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs heeft Dinsdag 12 September vergadering in het Brongebouw te Haarlem. Bijloks een oproepingsbrief zullen voorzien worden gehouden over:

a. de thans in uitvoering zijnde uitbreidingswerken van de gemeentelijke Amsterdamsche waterleiding te Leyden, door het lid J. van Hasselt;

b. de elektrische bewegingswerktenigen der nieuwe schutsluis te IJmuiden, door het lid F. C. Dufoer, en

c. de elektrische tram te Haarlem, door het lid L. M. Barnet Lyne.

Door de zegen van de regelinge- en foestcommissie zijn schikkingen getroffen tot vernemenging van deze bijeenkomst en zullen, na afloop der deouerie excursies plaats hebben, also:

a. naar IJmuiden, ter bezoeking van de elektrische bewegingswerktenigen van de nieuwe schutsluis, de visserhavens en de havenhoofden;

b. naar de werken van de Eerste Nederl. Electrische Tram-maatschappij;

c. naar Leyden, ter bezoeking van de in uitvoering zijnde uitbreidingswerken van de gemeentelijke Amsterdamsche Waterleiding, en

d. naar een of meerdere fabrieken en werkplaatsen naar keuze.

Vooris wordt den leden de gelegenheid aangeboden tot bezoeking der tentoonstelling van de objecten van Hindoe-monumenten op Midden-Java, en wordt het middagmaal des namiddags te 8 ure in het Brongebouw gehouden.

HAARLEM. De boekerijs, verbonden aan het Museum van Kunst-schilderij, is 1 September weder voor het publiek gesloten; zod-

als bekend is, kan men uit genoemde boekerijs, boek- en plaat werken onthouden die betrekking hebben op de kunstgeschiedenis van de meest verschillende tijperken, alzook op het gebied der decoratieve kunsten en der kunstambachten. Deze boek- en plaatwerken worden kosteloos toegezond; de aanvragers hebben alleen de onkosten der vracht heen en terug te voldoen, en zich aan de bepalingen van het reglement te houden.

Belangstellenden kunnen zich versougen tot den heer E. von Saher, te Haarlem, die kennis heeft van de prospectus der boekerijs.

— Te Athene is onlangs een nieuwe soberaenburg voltooid die zeer elegant en met alle comfort van de modernste vinding isingericht. De feestelijke opening zal met het begin van het seisoen door den Koning geschieden; men wacht nog slechts op zijn terugkeer uit het buitenland, en er is wel aansluiting om daarop te wachten, want de Koning heeft een behoorlijk aantal gehad in den bouw. De ghehele toonzaal inrichting en de elektrische verlichting zijn uit zijn prinsippeten getaald en voor het vervolg heeft hij een aanzienlijk jaarlijks subsidie toegewezen.

Alles wordt geheld op Parische leest geschouwd en vooral het Théâtre Français wordt, ook wat de verhouding der kunstenaars betreft, tot model genomen. Het repertoire zal evenwel voorname lijk bestaan uit klassiek-Grieksche werken.

PERSONALIA.

— Bij den aanleg van staatspoorwegen in Ned.-Indië is: opgedragen de leiding van den aanleg der lijn Goebang-Kalimas-oost aan den ingenieur te kl. W. de Jongh Dz., met standplaats te Soeraha;

overgeplaatst van de lijn Batavia-Tangerang-Bantam naar de lijn Goebang-Kalimas-oost, de bouwkundig ambtenaar te 2e kl. F. A. van Gilevelt en de tijdelijke onder-opzichters 2e en 3e kl. H. Wisseling en K. Anthomij; van de lijn Kalimat-Banjoewangi naar de lijn Goebang-Kalimas-oost, de tijdelijke opzichter te kl. J. Schutsmaker; van de lijn Batavia-Tangerang-Bantam naar de lijn Kalimat-Banjoewangi, de opzichter te kl. D. H. K. Mentel.

— Bij kon. besluit zijn benoemd:

in de orde van den Nederlandschen Leeuw: tot ridder: J. A. Snijders Gen., teekenaar te Dz.; W. Maris, kunstschilder te 's-Gravenhage; P. H. Kemper, hoofdingenieur van den Rijkswaterstaat te Haarlem; D. Goedkoop, directeur der Nederlandse Scheepsbouwmaatschappij te Amsterdam; E. D. Kite van Heijningen, lid van den Raad van Toezicht op de spoorwegdiensten te 's-Gravenhage; J. B. Rossingh van Iterum, hoofdingenieur bij de Hollandse IJzeren Spoorwegmaatschappij te Amsterdam;

in de orde van Oranje-Nassau:

tot officier: K. van Rijn, hoofdingenieur van den Provinciale Waterstaat te Utrecht; H. M. W. W. Staring, chef van de werkplaatsen van de N. tot exploitatie van Staatspoorwegen te Tilburg; G. F. Schall, chef der afdeling „beweging" aan de Holl. IJzeren Spoorweg-maatschappij te Amsterdam; N. van Diesel, ingenieur voor het stoomwagen te Breda;

tot ridder: G. Henkes, kunstschilder te Voorburg; E. A. van Saher, directeur van de Kunstnijverheidsschool te Haarlem; M. J. Meihuizen, lid der firma Deinjet, Wilkens, Meihuizen en Co., aardappelmeel- en stroopfabrikanten te Wildervank; H. van Aabel, directeur der Koninklijke Nederlandse papierfabriek te Maastricht; L. F. H. Rell, directeur der Maatschappij ter voorverdeling van gasometers te Dordrecht; A. Melink, directeur der botiquetten-firma Asselbergs en Co., te Bergen-en-Zoom.

De vero-modale der orde van Oranje-Nassau is verleend:

in goud aan den hoofdingenieur der fortificaties J. M. van der Weteling, bijgenaamd De Rooy; W. van Enst Bz., opzichter te kl. van den Rijkswaterstaat.

in zilver aan C. F. Hein, leeraar in het timmeren aan de ambachtsschool te Arnhem; G. Aalpaal, werkzaam bij het Grootc. Voorsterghuis te Dordrecht; J. Vlaeminck, hoofdingenieur te Breda; W. H. van Loon, oud-meesterknecht aan de drukkerij van „het Vaderland" te 's-Gravenhage; J. O. de Fuyk, kleerk bij 's Rijks archief te Utrecht; F. J. Robert, goud- en zilverversierde (monstier) te Utrecht; J. Koersman Jr., waterbouwkundig ambtenaar bij de waterkeuringen van de calamiteuse Hoetsipas-en Tjempaschelder te Hoofdplaat; R. P. Göbel, werkzaam in de Koninklijke Utrechtse fabriek van zilverwerken van A. Bagger te Utrecht; N. Vailantgoed, meesterknecht aan de Leidsche dokkenfabriek te Leiden; R. Meenhorst, werkman in dienst bij de firma Heerkens, Schepman en Co., krijn- en wasfabrikanten te Zwolle; J. J. Smit, werkzaamdig teekenaar aan het marine-stabblissement te Soeraha;

— Aan den hoofdingenieur der telegraaf J. H. Collette is, op zijn verzoek, serviel ontslag verleend onder dankbetuiging.

— Bij beschikking van den minister van waterstaat zijn benoemd tot hulfsopzichter: de civiel-ingenesier L. F. E. van Hoogenhuys, te 's-Gravenhage, bij de verbetering van het kanaal van Oost naar Terneuzen; de civiel-ingenesier W. Kamp, te Zwolle, bij de werken van het Noordzeekanaal; L. G. de Graaf, te Scherpenisse, bij de uitvoering van baggerwerk in de Boven-Merwede; D. Mantel te Enkhuizen bij het maken enen kappeling op het eiland Wieringen; J. Rietema te Delfzijl bij het bouwen van zee- en pachtuawing te Vlieland en J. J. van de

hette bij de werken voor het op hoogte brengen der dijken van den Westzand, Zaandammer- en Grooten IJpolder.

— Tot directeur der gemeentelijke gasfabriek te Steenwijk is benoemd de heer H. Wieringa, tot voor kort directeur der concessieonderneming — doch thans door de gemeente overgenomen gasfabriek.

— Tot inspecteur der gemeentegasfabriek te Amsterdam is benoemd de heer Jos. J. L. van den Heve.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter-teekenaar, grondig bekend met den aanslag van tramwegen, bij de Den-Haagse Stoomtramwegmaatschappij. Adres den directeur te Averst.

— Twee bekwaame opzichters-teekenaars, aanvankelijk voor vlot teekonwerk. Adres Bureau der gemeentewerken te 's-Gravenhage.

— Bekwaam teekenaar. Adres lett. M. Z. Bureau dezes (zie advert. in dit No.).

ADVERTENTIEN.

Een Aannemer **VRAAGT** tegen
15 September een bekwaam

Teekenaar (Bouwk.).

Zij, die geru men tijl bij een Architect werkzaam zijn geweest genieten de voorkeur.

Brieven te zenden onder letters M. Z. aan het Bureau van dit Blad.

IEMAND, praktisch en theoretisch ontwikkeld, b. n. m. a's:

Opzichter, Teekenaar, of Onderbaas.

Prima referentie. B. fr. No. 857 Boekh. JOH. G. STEMLER Cx., Amsterdam.

TE KOOP.

Édifices de Rome Moderne,
1e et 2e Parti, par P. PETAROUILLY,
Architecte, met omschrijving, f 65.

RONDELET. L'Art de Battir,
met omschrijving, f 18.

Etudes complètes d'ombres
et de lavis, f 6.

Te beschrijven bij Firma P. J. ZAND-VLIET, Oude Gracht bld. Hamburgerbrug, Utrecht.

PHOTOLITHOGRAPHIE.

PHOTOZINCGRAPHIE.

en Stéréotype-Inrichting

van G. J. THIEME, te Arnhem.

De ondergetekende vestigt de aandacht op zijn inrichting voor Photo-lithographie, bijzonder geschikt voor de reproductie van Platen, Tee-

keningen enz. van HH. Architeuten en Bouwkundigen; op die voor Photo-zincographie voor de reproductie van Platen en Gravuren, ook van

Teekeningen voor Boekwerken enz. ten dienst van HH. Uitgevers en op zijn

Stéréotype-Inrichting voor HH. Drakkers, alles tot de minste prijzen.

Prospectussen met proeven van bewerking worden op franco aanvraag gratis toegesonden.

G. J. THIEME.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Rotterdam.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrowhead. Specialiteit voor de levering van complete Baduitrusting. — Private-Uitrusting. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Persoonlijk Bedieningen, Glassen Badkuilen, — Closets, Washkist's, Urineoirs enz. — VERWARMING EN VENTILATIE. Belast zich met de planting en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers geïtoreerd het gebruikelijke rabat.

Corns. GIPS Cornssoon, Dordrecht.

CREOSOTEEREN
BURNETTEEREN | op strengste keur.
KYANISEEREN
GEDEELTELIJKE CREOSOTEERING.

HOUTHANDEL — DWARSЛИGERS.

STOOMFABRIEKEN van
alle soorten **DAPPANNEN** en **VLOERBAKKEN**, **MACHINAAL** gesorteerde
MOZAÏK- en **ESTRÉCHE** **CEMENTTEKEN**, **CEMENT-** en **KUNSTSTAND-**
STREEN, **REGEN-**, **WEL-** en **BEERPUTTEN** van **CEMENTBETON** en
IJZER (systeem MONIER), **Rieten**, **Rietplanken** enz. enz.

HANDEL IN BOUWMATERIALEN.
A. OOSTHOEK & ZOON, Alfen ad Rijn.

Sterk concurrerende prijzen direct op aanvraag. (2)

KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machina-, Stoomketel- en Concreetefabriek. Scheepsbauwverf met Dwarsballing, lang 50 M. Stoomboten, Baggers- en Spoorwegmateriaal. IJzer- en Kopergieterij. Zware en Lichte Bouwwerken. Ankers, IJzeren en Stalen Kettingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas.

Excelsiorplaten.

GEBR. VAN DER VIJGH, AMSTERDAM.
Fabriek van vuurvaste Wand- en Plafondplaten volgens nieuw System.

Eenig, onovertroefbaar materiaal. Lichtdicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Steeds grooten voorraad. Directe levering. Uitvoering op 't werk door onze eigen stellers. Voorgebeschreven bij particuliere en gemeentewerken. Op aanvraag gratis toezending van Brochure, Monsters en Prijs.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Gedeltelijk voor rekening van den Staat.)

Op **Dinsdag den 18den September 1899**, des namiddags ten **2 ure** (locale tijd), aan het Centraal bureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 781.

(In eenen Perceel.)

Het verrichten van enige herstellingen en wijzigingen aan gebouwen en kunstwerken enz. behorende tot de lijnen Pruisische grens bij AKEN—Belgische grens bij LANAEKEN—Belgische grens bij ELJSDEN—MAASTRICHT en Belgische grens bij BUDEL—Pruisische grens bij VLODROOP.

Begrooting f 65222.—.

De besteding geschiedt volgens § 34 van het bestek.

Het bestek ligt van den 26-ten Augustus 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. VAN LIEBERGEN, te Maastricht, en is op *francs* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden als volgt:

Voor perceel 1—2 op 6 September 1899, ten 8.15 ure v.m., aanvragende te Maastricht.

Voor perceel 3 op 6 September 1899, ten 3.45 ure a.m., aanvragende te Maastricht.

Voor perceel 4 t/m 7 op 7 September 1899, ten 8 ure v.m., aanvragende te Rotterdam.

UTRECHT, den 25sten Augustus 1899.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Speciaaliteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijdenden bavkvoer en Draailovens.

F. DE BRULIJN & ZN HOF-SPIEGEL- en
MEUBELFABRIKANTEN.
MAGAZIJN: KETELSTRAAT 13. ARNHEM.
FABRIEK: WEZENSTRAAT 7—8 en 9. ARNHEM.
KONINKLIJKE FABRIEK VAN

Gebiedhouwde en Vergulde Spiegels en Ameublementen van Kunst
en Weelde, voor Salons, Boudoirs, Eetzalen. MEUBELSTOFFEN.

CARTON PIERRE-ORNAMENTEN ter inwendige verfraaiing van Gebouwen,
Plafonds, Douran, Lambriseringen enz. Ontwerpen en Uitvoeringen van Kamerschilderingen
en uitvoering naar gegeven ontwerp — ARTISTIEKE BRONSEN. — Tacta-
ren en Prijscuranten op aanvraag.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, ENZ.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

Stoomtimmerfabriek
„ZWEDEN”
D. LAUTENBACH & C°.
UTRECHT.
ARCHITRAVEN en LIJSTEN in voorraad; PROFILLEN
gratis verkrijgbaar.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkweker-
straat 64 h.h. Nieuwe Bloemweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

B. HOLSBØER.
Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.
Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor
WETENSCHAPPELIJK GEbruik.

BEKROOND voor WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
met Zilver 1888, 1891, 1893 (Internat. Tentoonst.)

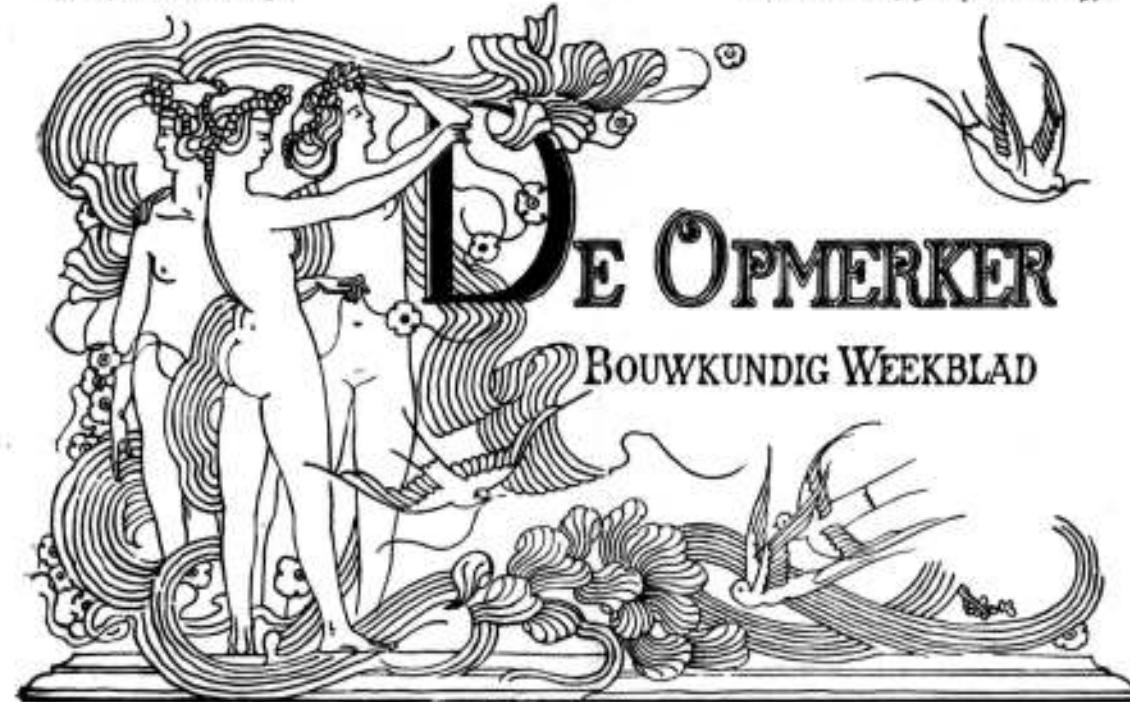
Hooge onderhouding 1879.

EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Rotatie- en Inductie toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

CORN°. EICKELBERG.
voordeen A. J. JOEKES.

AMSTERDAM.
Machinerieën, Machinekamerbehoefthen, Stoomappendages,
Gasmotorolie, Machine- en Cilinderolien enz.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, de Schuytmat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar, bij vooruitbetaling voor het binneland f 5.—; voor België f 6.50 en voor d. overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afscheldelijke nummers bij vooruitbetaling niet f 0.25, onder plaat f 0.15.

POSTZEGELS EN MUNTEN.

Binnenkort zullen buitenlanders allicht geneigd zijn zich een verkeerd denkbeeld te vormen van het standpunt ouzer esthetische ontwikkeling, en wel door middel van onze postzegels. Onze munten hebben alvast daartoe veel bijgedragen.

Wanneer vreemdelingen de spreuk „Wo Bidung ist die Kunst zu Hause” tot maatstaf nemen om het beschavingstandpunt in Nederland te beoordeelen, zouden zij ons zeer zeker onrecht aandoen.

Toch zouden zij, met onze munten en postzegels in handen, dat onrecht kunnen begaan.

In algemeene ontwikkeling en beschaving behoeven wij voor geen volk ter wereld te wijken. In algemeene en wetenschappelijke kennis staan wij bij geen volk achter, veleer aan de spits der beschafte volken. In geen tak van wetenschap staan wij lager dan de meest gevanceerde volken. De drie levende talen worden door de meeste jongelieden van stand gelezen, en, zij het al niet vlot, dan toch ook gesproken.

Waar vindt men dat in 't buitenland?

In kennis van buitenlandsche litteratuur staan wij zeer zeker ver boven andere naties. Engelsche, Duitse, Franse en Scandinavische letterkundigen zijn voor ons geen vreemdelingen.

In vele wetenschappen staan wij zelfs bovenaan. In de schilderkunst staan wij zelfs vrijwel in de voorhoede. In de bouwkunst weldra gelijk met de meest beschafte natien. In de sculptuur zijn wij nog de gelijken met andere natien, waarvoor een verklarebare reden bestaat.

Op het gebied van decoratieve kunst kunnen wij meedoen, en worden onze producten reeds onder de aandacht gebracht van vreemdelingen en der bespreking waardig geacht b.v. in het September-nummer van de „Deutsche Kunst und Decoration. Niederländisches Sonderheft”.

Advertentieprijs van 1 tot 6 regels f 1.00, tot bewijnsnummer daaronder f 5.—; voor België f 6.50 en voor d. overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afscheldelijke nummers bij vooruitbetaling niet f 0.25, onder plaat f 0.15.

Op het gebied van kunstnijverheid worden door Nederlanders producten geleverd, die in kunstwaarde gelijkstaan, zoo niet hooger dan de meeste buitenlandse, en meestal getuigen van ernstiger studie en smaak dan de veel geroemde Fransche artikelen.

Het staat waarlijk met onze kunst „noch nicht so schlecht”, al wordt zij, in tegenstelling met de wetenschap, bij ons nog altijd als stiefkind behandeld. Het gaat met onze kunst als met slecht verzorgde kinderen: zij moeten er zichzelf maar doorheen werken, en dat lukt dan meestal, ofschoon er wel eens slachtoffers vallen.

Dat alles in aannerking genomen, is het juist zo smartelijk en ergerlijk, dat voortbrengselen als munten en postzegels, die over de geheele wereld verspreid worden, en onder de oogen en in handen komen van zoovele, de bewijzen van kennis, kunde en artistieke begaafdheid missen.

In het nummer van „De Opmerker” van 26 Aug. jl. komt eenne beschouwing voor omtrent onze postzegels en munten, door „Luctor”, die volkommen juist is, en van veel kennis en goeden smaak getuigt.

Naar aanleiding daarvan zij mij een enkele opmerking veroorloofd.

Luctor zegt: Het is helaas het oude liedje: eigenwijsheid van enkelen, gesteund door economie des bonts de chandelle, enz.

De eerste eigenschap mag in vele gevallen aanwezig zijn, zoodra de kunst treedt in dienst van den Staat, van de tweede eigenschap mag men den Staat in dat geval niet beschuldigen.

Het is meer onkunde van de uitvoerders, en zelfs niet onwaarschijnlijk, dat die producten van mensen en zegelkunde hier-te-lande beter betaald worden dan elders.

Wanneer de levering van die producten aan een vooruitstrevend, bekwaam industrieel werd besteld, dan

geloof ik, dat de Staat beter bediend was geworden. Zeer zeker waren er begaafde teekenaars bereid gevonden aan een wedstrijd voor een ontwerp-postzegel deel te nemen, ook bij geringe beloning.

Ook ontbreekt het hier nog niet aan bekwaame graveurs, die zich gaarne met de uitvoering belast zagen. Maar dat alles baat in dit geval niets.

Wel merkwaardig.

Luctor zegt: Het is toch weder in hoofdzaak gebrek aan stijl, dat onze postzegels leelijk maakt.

Volkomen juist. Precies als bij onze muntstukken. 't Is weer onkunde.

De versiering op het postzegel is niet in overeenstemming met den vorm van het te versieren vlak. De verdeeling van het vlak is allereerst gebrekkelijk. Het portret van de Koningin staat in schoonheid ver beneden de werkelijkheid, is onduidelijk en te klein. Het waardecijfer is ook te klein en slecht geplaatst.

Het woord „Nederland" is te klein en onduidelijk; precies dezelfde fout als bij de vorige postzegels. De kroon boven de ellips, wanneer er een kroon moet zijn, is ook te klein en leelijk van vorm, in de bovenhoeken, ook al weer juist als bij de vorige postzegels, twee gelijke wapenschilden; men was met die haken verlegen, want waarom tweemaal hetzelfde wapen?

Was bij de vorige zegels de kroon op het schijf buiten propoortie groot, ditmaal is die te klein. Het symbool van Koninklijke waardigheid dekt hier het schild niet. De wapenschilden zijn in cartouchevorm gehouden en het schijf, waarop het waardecijfer staat, is daarentegen meer een wapenschild.

Het geheel is kleurloos en onfrisch gegraveerd.

Deze postzegels zullen daarom bij oordeelkundige vreemdelingen een verkeerd denkbild verwekken omtrent het standpunt van onze hedendaagsche kunst-industrie, en dat is onverdiend en jammer.

Het postverkeer brengt die dingen toch onder de aandacht van velen.

Met de briefkaarten en pakketpost-borderellen is het niet beter. Het wapenschild op de briefkaarten en postborderellen bevat een leeuw, die meer gelijkt op een griffioen of struisvogel, dan op den koning der dieren.

Ook hier is geen rekenschap gehouden met de grens en den vorm van het te versieren vlak. Het wapenteeken laat gehele plekken onbedekt en vult het vlak niet genoegzaam aan, daargelaten nog den afschuwelijken vorm van het beest, terwijl de wapenmantel het geheel niet beter maakt.

In de kleine pasmunt zien wij dezelfde fout. De 2½ en 1 cent-stukken vertonen een soort van vetgesmeerde leeuw, in schrijdenden stand, niet staand of stijgend, maar ertopgaande als een oude sergeant-majoor van de ds. schutterij; van wapenschild geen sprake. Het wapenteeken is geplaatst in een veld, bezaaid met blokjes, begrensd door een cirkel, waarschijnlijk in navolging der Belgische nikkel munstukken, nettemin onheraldisch.

Die bronzen munten zijn voorbeelden van leelijkheid; vergelijk daarmede eens de Duitsche pfenningsstukken.

Waar ter wereld is er een muntstuk te vinden, dat in artistieke en technische uitvoering staat beneden het gouden tienguldenstuk, met den beeldenaar van Koning Willem III?

De eenvoudigste fabrikant van speldmarken en dergelijken, zou zoiets niet durven afleveren. Elk burgerlijk metaalwaren-industriel zou iets beters kunnen leveren. Zoo'n fabrikant zou ook een geheel anderen weg van productie volgen.

„Luctor" vermeldt in zijne beschouwing ons muntstuk met den beeldenaar van Koning Willem II en terecht noemt hij dat zoowat het laatste goede werk, aan onze Rijksmunt gemaakt. Met den maker, David van der Kellen Sen., is dan ook onze eerste en laatste muntgraveur gestorven; deze was een man, die de beide qualiteiten, welke een muntgraveur dient te hebben, in hooge mate bezat, nl. kunstenaar en werkman in één persoon. Het is ook niet te verwachten dat, bij den bestaanden gang van zaken, de producten van onze Rijksmunt een hoger artistiek en technisch gehalte zullen bereiken.

Het model voor munt of medaille wordt doorgaans geleverd door een begunstigd modelleur. Daarna wordt het model mechanisch op den stalen stempel overgebracht en zoo noodig door den graveur geretoucheerd.

Blijkt nu die graveur onmachtig het model in alle delen te kunnen voigen, en is hij niet genoeg technicus en kunstenaar tevens, dan kan met die retouche veel bedorven worden.

De tegenwoordig veel voorkomende plaques en medailles bewijzen, dat de reliefbank de modellen, door den modelleur geleverd, zeer zuiver op kleine schaal reduceert, zoodat er geen graveur aan behoeft te passen, reden waarom de modelleur dan ook niet medallieur genoemd kan worden, wat ten onrechte wel geschiedt, daar de machine het technische gedeelte verricht.

Blijft dus over als hoofdzaak bij het fabriceren van munten en zegels artistieke waarde. Is het model of ontwerp goed, dan kan aan het tegenwoordig bijna volmaakte werkting de reprodukte en reductie op schaal worden overgelaten.

De heerlijke 16e- en 17-eeuwsche munten, in pensingkabinetten vorhanden, bewijzen echter, dat handwerk nog te prefereeren is. Is echter, zoca's bij de meeste onzer munten, de kunstwaarde zeer gering en de technische uitvoering onvoldoende, dan „hört Alles auf".

JANUS.

BURGERSCHOLEN

EN

SCHOLEN VOOR AMBACHTS-NIJVERHEID

Bij het verdedigen van burgerscholen stuit men vele malen op hen, die zich niet houden aan de telkens en telkens herhaalde toelichting van den heer inspecteur dr. D. J. Steyn Parvé, dat Burgerscholen zijn voorbereidend scholen, dienende om meer kennis ook van technischen aard te brengen, voornamelijk onder aankomende ambachtsnijveren en landbouwers.

Telkens en telkens hoort men herhalen, de burgerscholen geven voor den een te veel, voor den ander te weinig. Wordt nagegaan waar die meeningen ontstaan, dan blijkt het, dat zij voortkomen uit te weinig bekendheid met de wet, hare toelichting en hare toepassing, uit tegenwerking van hen, die vrezen kennis te brengen onder den kleinen man, uit gebrek aan te weinig waardeering van algemene wetenschappelijke kennis.

Dat de burgerscholen voor sommige ambachtsbeoefenaars te veel geven, is alleen beweerd, nog nimmer openlijk bewezen; dat ze te weinig geven ligt eenvoudig aan de eischen die men stelt, zonder rekening te houden met de gelegenheid die er bestaat om vervolgklassen aan de burgerscholen toe te voegen. Te Groningen heeft men met het beste gevold een burgerschool voor voortgezet onderwijs en soortgelijke regelingen ook elders.

Waar ter wereld is er een muntstuk te vinden, dat in artistieke en technische uitvoering staat beneden het gouden tienguldenstuk, met den beeldenaar van Koning Willem III?

De eenvoudigste fabrikant van speldmarken en dergelijken, zou zoiets niet durven afleveren. Elk burgerlijk metaalwaren-industriel zou iets beters kunnen leveren. Zoo'n fabrikant zou ook een geheel anderen weg van productie volgen.

„Luctor" vermeldt in zijne beschouwing ons muntstuk met den beeldenaar van Koning Willem II en terecht noemt hij dat zoowat het laatste goede werk, aan onze Rijksmunt gemaakt. Met den maker, David van der Kellen Sen., is dan ook onze eerste en laatste muntgraveur gestorven; deze was een man, die de beide qualiteiten, welke een muntgraveur dient te hebben, in hooge mate bezat, nl. kunstenaar en werkman in één persoon. Het is ook niet te verwachten dat, bij den bestaenden gang van zaken, de producten van onze Rijksmunt een hoger artistiek en technisch gehalte zullen bereiken.

„Luctor" vermeldt in zijne beschouwing ons muntstuk met den beeldenaar van Koning Willem II en terecht noemt hij dat zoowat het laatste goede werk, aan onze Rijksmunt gemaakt. Met den maker, David van der Kellen Sen., is dan ook onze eerste en laatste muntgraveur gestorven; deze was een man, die de beide qualiteiten, welke een muntgraveur dient te hebben, in hooge mate bezat, nl. kunstenaar en werkman in één persoon. Het is ook niet te verwachten dat, bij den bestaenden gang van zaken, de producten van onze Rijksmunt een hoger artistiek en technisch gehalte zullen bereiken.

Ook ontbreekt het hier nog niet aan bekwaame graveurs, die zich gaarne met de uitvoering belast zagen. Maar dat alles baat in dit geval niets.

Wel merkwaardig.

Luctor zegt: Het is toch weder in hoofdzaak gebrek aan stijl, dat onze postzegels leelijk maakt.

Volkomen juist. Precies als bij onze muntstukken. 't Is weer onkunde.

De versiering op het postzegel is niet in overeenstemming met den vorm van het te versieren vlak. De verdeeling van het vlak is allereerst gebrekkelijk. Het portret van de Koningin staat in schoonheid ver beneden de werkelijkheid, is onduidelijk en te klein. Het waardecijfer is ook te klein en slecht geplaatst.

Het woord „Nederland" is te klein en onduidelijk; precies dezelfde fout als bij de vorige postzegels. De kroon boven de ellips, wanneer er een kroon moet zijn, is ook te klein en leelijk van vorm, in de bovenhoeken, ook al weer juist als bij de vorige postzegels, twee gelijke wapenschilden; men was met die haken verlegen, want waarom tweemaal hetzelfde wapen?

Was bij de vorige zegels de kroon op het schijf buiten propoortie groot, ditmaal is die te klein. Het symbool van Koninklijke waardigheid dekt hier het schild niet. De wapenschilden zijn in cartouchevorm gehouden en het schijf, waarop het waardecijfer staat, is daarentegen meer een wapenschild.

Het geheel is kleurloos en onfrisch gegraveerd.

Deze postzegels zullen daarom bij oordeelkundige vreemdelingen een verkeerd denkbild verwekken omtrent het standpunt van onze hedendaagsche kunst-industrie, en dat is onverdiend en jammer.

Het postverkeer brengt die dingen toch onder de aandacht van velen.

Met de briefkaarten en pakketpost-borderellen is het niet beter. Het wapenschild op de briefkaarten en postborderellen bevat een leeuw, die meer gelijkt op een griffioen of struisvogel, dan op den koning der dieren.

Ook hier is geen rekenschap gehouden met de grens en den vorm van het te versieren vlak. Het wapenteeken laat gehele plekken onbedekt en vult het vlak niet genoegzaam aan, daargelaten nog den afschuwelijken vorm van het beest, terwijl de wapenmantel het geheel niet beter maakt.

In de kleine pasmunt zien wij dezelfde fout. De 2½ en 1 cent-stukken vertonen een soort van vetgesmeerde leeuw, in schrijdenden stand, niet staand of stijgend, maar ertopgaande als een oude sergeant-majoor van de ds. schutterij; van wapenschild geen sprake. Het wapenteeken is geplaatst in een veld, bezaaid met blokjes, begrensd door een cirkel, waarschijnlijk in navolging der Belgische nikkel munstukken, nettemin onheraldisch.

Die bronzen munten zijn voorbeelden van leelijkheid; vergelijk daarmede eens de Duitsche pfenningsstukken.

Waar ter wereld is er een muntstuk te vinden, dat in artistieke en technische uitvoering staat beneden het gouden tienguldenstuk, met den beeldenaar van Koning Willem III?

De eenvoudigste fabrikant van speldmarken en dergelijken, zou zoiets niet durven afleveren. Elk burgerlijk metaalwaren-industriel zou iets beters kunnen leveren. Zoo'n fabrikant zou ook een geheel anderen weg van productie volgen.

„Luctor" vermeldt in zijne beschouwing ons muntstuk met den beeldenaar van Koning Willem II en terecht noemt hij dat zoowat het laatste goede werk, aan onze Rijksmunt gemaakt. Met den maker, David van der Kellen Sen., is dan ook onze eerste en laatste muntgraveur gestorven; deze was een man, die de beide qualiteiten, welke een muntgraveur dient te hebben, in hooge mate bezat, nl. kunstenaar en werkman in één persoon. Het is ook niet te verwachten dat, bij den bestaenden gang van zaken, de producten van onze Rijksmunt een hoger artistiek en technisch gehalte zullen bereiken.

„Luctor" vermeldt in zijne beschouwing ons muntstuk met den beeldenaar van Koning Willem II en terecht noemt hij dat zoowat het laatste goede werk, aan onze Rijksmunt gemaakt. Met den maker, David van der Kellen Sen., is dan ook onze eerste en laatste muntgraveur gestorven; deze was een man, die de beide qualiteiten, welke een muntgraveur dient te hebben, in hooge mate bezat, nl. kunstenaar en werkman in één persoon. Het is ook niet te verwachten dat, bij den bestaenden gang van zaken, de producten van onze Rijksmunt een hoger artistiek en technisch gehalte zullen bereiken.

Ook ontbreekt het hier nog niet aan bekwaame graveurs, die zich gaarne met de uitvoering belast zagen. Maar dat alles baat in dit geval niets.

Wel merkwaardig.

Luctor zegt: Het is toch weder in hoofdzaak gebrek aan stijl, dat onze postzegels leelijk maakt.

Volkomen juist. Precies als bij onze muntstukken. 't Is weer onkunde.

De versiering op het postzegel is niet in overeenstemming met den vorm van het te versieren vlak. De verdeeling van het vlak is allereerst gebrekkelijk. Het portret van de Koningin staat in schoonheid ver beneden de werkelijkheid, is onduidelijk en te klein. Het waardecijfer is ook te klein en slecht geplaatst.

Het woord „Nederland" is te klein en onduidelijk; precies dezelfde fout als bij de vorige postzegels. De kroon boven de ellips, wanneer er een kroon moet zijn, is ook te klein en leelijk van vorm, in de bovenhoeken, ook al weer juist als bij de vorige postzegels, twee gelijke wapenschilden; men was met die haken verlegen, want waarom tweemaal hetzelfde wapen?

Was bij de vorige zegels de kroon op het schijf buiten propoortie groot, ditmaal is die te klein. Het symbool van Koninklijke waardigheid dekt hier het schild niet. De wapenschilden zijn in cartouchevorm gehouden en het schijf, waarop het waardecijfer staat, is daarentegen meer een wapenschild.

Het geheel is kleurloos en onfrisch gegraveerd.

Deze postzegels zullen daarom bij oordeelkundige vreemdelingen een verkeerd denkbild verwekken omtrent het standpunt van onze hedendaagsche kunst-industrie, en dat is onverdiend en jammer.

Het postverkeer brengt die dingen toch onder de aandacht van velen.

Met de briefkaarten en pakketpost-borderellen is het niet beter. Het wapenschild op de briefkaarten en postborderellen bevat een leeuw, die meer gelijkt op een griffioen of struisvogel, dan op den koning der dieren.

Ook hier is geen rekenschap gehouden met de grens en den vorm van het te versieren vlak. Het wapenteeken laat gehele plekken onbedekt en vult het vlak niet genoegzaam aan, daargelaten nog den afschuwelijken vorm van het beest, terwijl de wapenmantel het geheel niet beter maakt.

In de kleine pasmunt zien wij dezelfde fout. De 2½ en 1 cent-stukken vertonen een soort van vetgesmeerde leeuw, in schrijdenden stand, niet staand of stijgend, maar ertopgaande als een oude sergeant-majoor van de ds. schutterij; van wapenschild geen sprake. Het wapenteeken is geplaatst in een veld, bezaaid met blokjes, begrensd door een cirkel, waarschijnlijk in navolging der Belgische nikkel munstukken, nettemin onheraldisch.

Die bronzen munten zijn voorbeelden van leelijkheid; vergelijk daarmede eens de Duitsche pfenningsstukken.

Waar ter wereld is er een muntstuk te vinden, dat in artistieke en technische uitvoering staat beneden het gouden tienguldenstuk, met den beeldenaar van Koning Willem III?

De eenvoudigste fabrikant van speldmarken en dergelijken, zou zoiets niet durven afleveren. Elk burgerlijk metaalwaren-industriel zou iets beters kunnen leveren. Zoo'n fabrikant zou ook een geheel anderen weg van productie volgen.

„Luctor" vermeldt in zijne beschouwing ons muntstuk met den beeldenaar van Koning Willem II en terecht noemt hij dat zoowat het laatste goede werk, aan onze Rijksmunt gemaakt. Met den maker, David van der Kellen Sen., is dan ook onze eerste en laatste muntgraveur gestorven; deze was een man, die de beide qualiteiten, welke een muntgraveur dient te hebben, in hooge mate bezat, nl. kunstenaar en werkman in één persoon. Het is ook niet te verwachten dat, bij den bestaenden gang van zaken, de producten van onze Rijksmunt een hoger artistiek en technisch gehalte zullen bereiken.

„Luctor" vermeldt in zijne beschouwing ons muntstuk met den beeldenaar van Koning Willem II en terecht noemt hij dat zoowat het laatste goede werk, aan onze Rijksmunt gemaakt. Met den maker, David van der Kellen Sen., is dan ook onze eerste en laatste muntgraveur gestorven; deze was een man, die de beide qualiteiten, welke een muntgraveur dient te hebben, in hooge mate bezat, nl. kunstenaar en werkman in één persoon. Het is ook niet te verwachten dat, bij den bestaenden gang van zaken, de producten van onze Rijksmunt een hoger artistiek en technisch gehalte zullen bereiken.

Ook ontbreekt het hier nog niet aan bekwaame graveurs, die zich gaarne met de uitvoering belast zagen. Maar dat alles baat in dit geval niets.

Wel merkwaardig.

Luctor zegt: Het is toch weder in hoofdzaak gebrek aan stijl, dat onze postzegels leelijk maakt.

Volkomen juist. Precies als bij onze muntstukken. 't Is weer onkunde.

De versiering op het postzegel is niet in overeenstemming met den vorm van het te versieren vlak. De verdeeling van het vlak is allereerst gebrekkelijk. Het portret van de Koningin staat in schoonheid ver beneden de werkelijkheid, is onduidelijk en te klein. Het waardecijfer is ook te klein en slecht geplaatst.

Het woord „Nederland" is te klein en onduidelijk; precies dezelfde fout als bij de vorige postzegels. De kroon boven de ellips, wanneer er een kroon moet zijn, is ook te klein en leelijk van vorm, in de bovenhoeken, ook al weer juist als bij de vorige postzegels, twee gelijke wapenschilden; men was met die haken verlegen, want waarom tweemaal hetzelfde wapen?

Was bij de vorige zegels de kroon op het schijf buiten propoortie groot, ditmaal is die te klein. Het symbool van Koninklijke waardigheid dekt hier het schild niet. De wapenschilden zijn in cartouchevorm gehouden en het schijf, waarop het waardecijfer staat, is daarentegen meer een wapenschild.

Het geheel is kleurloos en onfrisch gegraveerd.

stuarders, door wettelijke regeling het voor aankouenden de ambachtsscholen noodige onderwijs op hechten grondslag te vestigen, zoo kan bij die heeren geen belang bestaan mede te werken aan eenne wet op mijverheidsscholen in 't algemeen, eenne wet, die technische vakscholen in allerlei schakeering zou kunnen omvatten.

Eene wet op mijverheidsscholen in 't algemeen kan de wet op het M. O. krachtig steunen, haar aanvullen in zake kennis en vaardigheid van technischen aard.

Het zal misschien aanbeveling verdienen, zulke regelingen particiel en eerst bij Kon. besl. te doen plaats hebben, vooral ook omdat deze regelingen gemakkelijk in verband kunnen worden gebracht met het beheer onzer tegenwoordige ambachtsscholen.

Aangenomen nu, dat men 't niet mij eens is, dat onze ambachtsscholen hervormd moeten worden, dat de wet op het middelbaar onderwijs krachtig dient te worden gehandhaafd en eerlijk en rond uitgevoerd, is het verder eene questie van uitvoering.

Werd door mij in een der vorige artikelen reeds gewezen op het grote belang van betere regeling voor gemeenten als Groningen, betere regeling is niet alleen een gemeente-, maar ook een groot provinciaal belang, want nauw met de burgerscholen zijn verbonden de belangen der onwonende provincialen, vooral nu er als 't ware een wedren ontstaat in het bevorderen van 't schoolbezoek der minvermogenden naar de scholen der centrale gemeenten.

Noch leerlingstelsels, noch het kweeken van werkvolk behoeven er onder te lijden, de rijks- en provinciale subsidies zullen daarentegen deugdelijker worden besteed, naar behoefte kunnen worden geregeld en niet gelijk thans plaats heeft, het onderwijs zich regelende naar de lieidegaven.

Om niet weder te vervallen in de oude grove fout, die met burgerscholen is gemaakt, zal men zich moeten onthouden de leeraarsbetrekkingen aan burger- en mijverheidsscholen als bijbaantjes te beschouwen.

Een der redenen, waarom burgerscholen niet t.o. bloei zijn gekomen is gelegen in te zuing bemeer. Men belast leeraars van Hoogere Burgerscholen met het geven van onderwijs aan burgerscholen om het honorarium zekere hoogte te geven, ongeveer evenzoo als men lagere onderwijzers herhalingsonderwijs opdraagt en waarvan om dezelfde reden weinig terecht komt.

Niet alleen zijn burgerschoollessen voor leeraars van Hoogere Burgerscholen lastposten, om na dagtaak soms laat op den avond les te geven aan burgerscholen, het onderwijs aan beide soort scholen loopt mede zoover uiteen, dat eenzelfde vak door eenzelfde persoon moeilijk wordt begrepen.

Directeuren voor soortgelijke inrichtingen als onze burgerscholen, worden in Duitschland beloond met honorariums van 4 à 5000 Mark, aan directeuren van onze ambachtsscholen worden flinke tractementen tot 3000 à 4000 gulden en meer toegekend, en een ieder zal mij toestemmen, dat daarvoor hoge eischen gesteld mogen worden.

Volgens mededeling in ons jongste Maandsblad der Vereeniging tot bevordering van de Vakopleiding voor Handwerksleden in Nederland, heeft de Minister van Financien hulp toegezegd in zake de pensionnering van het personeel der ambachtsscholen, wanneer er verband wordt gebracht tusschen die scholen en den Staat.

Thans terugkomende tot het begin van dit artikel, mag de vraag worden gedaan, of het recht van bestaan heeft te meenen, dat het onderwijs aan zulke bij rijks-wet en Kon. besl. geregelde scholen, met directeuren waaraan hoge eischen mogen worden gesteld, voor

den een te veel, voor den ander te weinig zal geven.

Wordt mij toegegeven, dat bij goede uitvoering zulks niet mogelijk is, dan meen ik nogmaals er op te moeten wijzen, dat krachtige handhaving en flinke uitvoering onzer Staatswetten bij den kleinen man zal brengen meer welvaart en daarmee meerdere waardering onzer staatsregeling.

J. B. JAGER.

Groningen, September 1899.

HET KAN VERKEEREN.

Men schreef 1893, de maand November was in het land. In onze kolommen deelden wij het volgende mede:

"Reeds vroeger werd in dit blad melding gemaakt van de pogingen, die door de jongere Nederlandsche kunstenaars in het werk worden gesteld om tot een nieuwe, echt moderne richting in de bouwkunst te geraken. Het moet erkend worden, de bouwkunst komt in deze wel een weinig met de nachtschuit. Waar de schilders reeds lang over het „impressionisme“ heen zijn, om thans op de voor het profanum vulgus onbestigbare hoogten van het „symbolisme“ te verwijlen, waar de letterkundigen, de thans berociate „jongere generatie“, proza en poëzie wisten te scheppen, die aan schoonheid, doch ook aan onduidelijkheid niets te wenschen overlieten, daar sukkeld de bouwkunst nog maar altijd op de oude, platgetreden paden voort. Dat zal, den Goden zij dank, anders worden. Wij zullen, het werd te Rotterdam door een der meest bekwaame jongeren uitgesproken, ook impressionistische bouwkunst krijgen."

Het bleek, dat de impressionistische bouwkunst, zoals zij door den spreker was geschat, door een ter vergadering aanwezig verslaggever als volgt werd aangeduid:

"Wat bedoeld wordt met impressionistische bouwkunst is niet moeilijk te begrijpen, daar in onzen tijd met twee grote factoren rekening moet worden gehouden namelijk tijd en geld. De tijd voor het bestudeeren van details wordt den architect niet meer geletten en het geld heeft men er niet meer voor over. Daarom moet de architect, die den tegenwoordigen tijd begrijpt, alle ballast overboord gooien, al die tijd-roovende details, die toch niet naar wensch kunnen worden uitgevoerd. De architect moet alleen zoeken naar grote lijnen, dan pas zal hij zich rustig gevoelen in de toekomstige democratische maatschappij, die alles, wat niet tot den maatschappelijken welstand der gemeenschap strekt, als misdaad zal beschouwen."

Hier werd dus, zonder er doekjes om te winden, de zuivere utiliteitskunst door den heer Berlage, die toen de spreker was, gepredikt. Er woei toen een wind van zuingheid door het land, die vooral te Amsterdam, bij de gemeenteraadsverkiezingen, een orkaan geleeck. Later bleek het een storm in een glas water, doch zoo gaat het wel eens meer.

En toen, in hetzelfde najaar, waarin de Rotterdamse lezing gehouden werd, de beschreven vaderen der hoofdstad de begroting behandelden, gaven zij als hun mening te kennen, dat Amsterdam, zuingheidshalve, het wel zonder architect zou kunnen stellen.

Wij schreven toen: „Van den bouwmeester in het algemeen kan men zeggen, dat hij het niemand naar den zin kan maken; dit geldt in sterke mate voor den architect eenre grote gemeente. Werden grieven tegen zijn beleid of kennis te pas gebracht, men zou ze kunnen beamen of wel van een tegenovergesteld gevoelen kunnen zijn. Maar er wordt hier cenvoudig op Rotterdam gewezen, waar, zonder dat daar een

architect aan de gemeente verbonden is, toch ook schoone bouwkunst wordt gemaakt. 't Verwondert ons nog, dat de schoone bouwkunst der Maasstad niet aan die der Amstelstad ten voorbeeld wordt gesteld.

Ruim een half jaar verstreek weer, en de bezuinigers kregen hun zin. De gemeenteraad gaf den architect zijn ontslag, ofschoon een aantal zijner collega's nog verzocht hadden: „den bekwaamen man, die in een reeks van werken, die der gemeente tot eer strekken, getoond had, wat het artistieke gedeelte van zijn taak betreft, op de rechte plaats te staan", in zijn werkking te handhaven.

Toen het ontslag gegiven was zeiden wij: „zoal zal dan de stad, die „als Keizerin de kroon draagt van Europe“, en die in haar dienst mannen had als Hendrik de Keyser, Cornelis Danckertz, Daniël Stalpaert, Abraham van der Hart en Bastiaan de Groot, het in den vervolge zonder „aartsbouwheer“ moeten doen. Een der talrijke assistenten of adjuncten, die de gemeente zich de wecde veroorloofd erop na te houden, kan zich best, als bijbaantje, met de waarneming der esthetische belangen van een stad met bijna een half miljoen inwoners belasten.“

Zoo geschiedde. Wij behoeven niet de gebouwen op te noemen, in deze „magere jaren“ gestucht. Wij behoeven slechts het telefoongebouw te noemen, om in herinnering te brengen, hoe armelijk de stichtingen zijn.

Inmiddels was de „impressionistische kunst“, wier toepassing in de praktijk aanvankelijk door vele ondenkbaar werd geacht, bij enkele gebouwen in Nederland aangewend. Evenals de Geuzen met hun bedelzag begonnen de bouwmeesters in hun geestelijke armoede hun hoogste eer te stellen.

De Amsterdamsche beursquestie werd opgelost. De vroede vaderen bedienden zich van den plattegrond, door hun vroegeren architect ontworpen. Om echter dien plattegrond van opstanden te voorzien, wat zeker geen heksenwerk was, daarvoor werden de beschikbare gemeente-krachten onbekwaam geacht. Men wendde zich, zonder concurrentie uit te lokken, tot den vader der „impressionistische bouwkunst“. De „muren met gaten“ komen nu reeds een aardig eind boven de schutting uit. Aan de toekomst blijve het oordeel over deze schepping.

Vreemder was het, dat het gemeentebestuur ook voor de uitbreiding van het Binnengasthuis de hulp van een outsider inriep. Dit werk had door het aanwezige personeel best verricht kunnen worden: hinderlijk nepotisme scheen de drijfveer, indien althans geen redenen van esthetischen aard den doorslag hadden gegeven.

Nu wordt de uitbreiding voortgezet. De omwonenden, onthutst door wat zij reeds tot stand zagen komen, vreezen, dat het verdere niet veel beter zal zijn. Het „Handelsblad“ zegt hieromtrent:

Zoals bekend is, heeft de Gemeenteraad besloten, dat bij de gebouwen van het Gashuis in de Nieuwe Doelenstraat zal worden坦getrokken het terrein van drie huizen. Reeds is de bouw begonnen.

Een zeer beperigende gift van de bewoners van genoemde straat was het, dat bij den bouw van het reeds bestaande gedeelte zoowit rekening is gehouden met de huizen in de omgeving. De gevreesd tot misen alle siertuin en de omwalling is tot het uiterst gedreven.

Ten einde te voorkomen dat ook de nieuw te stichten gebouwen aan die fout zullen mank gaan, is een adres aan den Gemeenteraad gericht, getekend door de heren J. F. van den Brink, F. Adams van Scheltens, S. Reich & Co., G. F. W. Harting Jr., J. Mann, I. & H. Salm, J. de Boer, H. Martens, A. J. Reinvaas, J. M. Reijnders, D. Joosting Bink, D. D. Staten, Meindert Goss & Co., mr. C. G. Veth, H. Jos en mr. E. van Lier, die er op wijzen, dat het uiterlijk van het thans voltooid deel van het gashuis geensins in overeenstemming is met het levendig karakter der straat, maar veeloor aan kaarse of gespannen doek denken.

Dat feit betreft zij ook en vooral, doordien de straat reele vreemdelingen herbergt, die nu van onzes bouwraad een min gunstigen

dank krijgen. Wel is dit kwalijk te verbelpen, doch ten aanzien van het nog onvoldoende gedeelte zouden den architect ten minste aanwijzingen gegeven kunnen worden.

Adressanten dringen met kleur op de inwilliging van hun verzoek aan.

Wij gelooven, dat de Raad de klacht van de bewoners van een der sterkste stadsgedeelen ernstig zal onderzoeken en — zoo eenigszins mogelijk — daarauw al te gemitte komen.

Dit laatste gelooven wij niet. Want wij achten het onmogelijk, om een eenmaal aangevangen werk te veranderen.

Toch is het adres nuttig, in zooverre als het bewijst, dat de burgerij niet langer wenst, dat de esthetische belangen der gemeente zoo schromelijk verwaarloosd worden. Ook op andere wijze heeft zij daar blijk van gegeven door, bij de laatste verkiezing, de architecten Bleys en Van Arkel in den Raad te brengen. Dien twee mannen van smaak wacht een moeilijke, doch dankbare taak. Zij kunnen natuurlijk niet meer ongedaan maken, wat eenmaal met moedwil bedorven is, doch zij kunnen in den vervolge hun mededeleden duidelijk maken, dat de hoofdstad des Rijks behoort te zorgen, dat de gebouwen, die zij sticht, vooral op die plaatsen, waar zij in het oog vallen, ook uit een esthetisch oogpunt aan zekere eischen voldoen.

Daarom is al weder eens bewezen, hoe „t kan verkeeren“. Wij weten wel, dat de heeren Bleys en Van Arkel in de eerste plaats hun benoeming danken aan hunne politieke richting, maar dat neemt niet weg, dat de kiezers, indien zij begeerd hadden, dat in het oude sop der sobere zuinigheid werd voortgezeild, naar andere candidaten zouden hebben omgezen.

Het is wel eigenaardig, dat het begin der „magere jaren“ samenvalt met het heengaen van de heeren Muysken en Cuypers uit den Raad. Laten wij hopen, dat met de heeren Bleys en Van Arkel weer „vette jaren“ voor ons schoon Amsterdam zullen zijn aangebroken.

PRIJSVRAGEN

RECLAMEPLAAT VOOR HORLOGES, MERK „DE KORENBLOEM“.

Op deze prijsvraag, ten verzoek van den heer Eduard Goudsmit, te Rotterdam, uitgeschreven door de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen aldaar, zijn niet minder dan 110 entwuppen ingekomen. Volgens de gemaakte opeilingen, opgenomen in ons nummer van 28 Juli 1899, zullen de heren P. A. Schipperus, lid van het bestuur deser instelling, Henri Evers, hoofdlichaar en A. van Maasdijk, leeraar van de Academie, als jury opdraden en zullen de ontwerpen za de keurdeeling worden tentoongesteld.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

80ste Algemene Vergadering.

Woensdag 6 dorser werd deze vergadering gehouden in een der bovenzalen van de Buiten-sociëteit te Zwolle; zij werd des vooravonds tegen halfwaalf urens geopend door den heer A. Salm G.Bz., die allen welkom heette, erop wies, dat de heer Leliman Santer, oud-Voorzitter der Maatschappij, tegenwoordig was en daarna den heer Leliman Junior dank heeft voor hetgeen door hem op 't gebied der bouwkunst en voor de Maatschappij wordt gedaan, ten bewijze waarvan o. a. een keurige collectie schetsen streekt van streken, in den vreemde en in ons eigen land gemaakt, en hier voor de ledens tentoongesteld.

Een voortig aantal waren opgerekomen. Namende ledens der Maatschappij, te Zwolle woonachtig, werden daarop bestuur en afgevaardigden door den heer J. L. van Esen welkom geheten. Er was een en ander gedaan om de heeren iets van Zwolle te doen zien. Zoo waren in de vergaderzaal een reeks teekeningen van oude en nieuwe Zwolsche gebouwen en een aantal plattegronden en fraaische schetsen uit vroeger dagen geplaatst.

Na een woord van dank van den Voorzitter aan de Zwolsche ledens, ging hij over tot een schots van den tegenwoordigen voorzitter der Maatschappij, die gunstig ganeerd werd. Op ultimo December 1898 was het aantal ledens 568 en op primo September jl. 602, een vermeerdering dus van 40 ledens, waaraan 38 gewone ledens.

De Maatschappij had o. a. het verlies te betreuren van het gewone lid der Mp., den heer J. W. Beerbeus, te Arnhem, die vooral in de laatste tien jaren met veel kerkelijk werk, ook

restauratief beleid was en met grote nauwgezetheid de restauratiewerken der St. Eusebiuskerk te Arnhem leidde.

Voor het vormen van een collectieve inzending van werken van Nederlandse architecten voor de Parische wereldtentoonstelling in 1900 is een oproeping geschied; deze speciale commissie heeft zich gevormd uit de Maatschappij en het Tijdschrift A. et A., en heeft op een flinke inzending, opdat de Nederlandse bouwkunst waardig vertegenwoordigd woude.

De bibliotheek werd wederom met vele geschenken verrijkt.

Nadat de Voorzitter nog enkele mededeelingen gedaan had ontrent uitgaven der Maatschappij en er een commissie was benoemd van stemvoerders voor de verkiezing van bestuursleden in Mei 1900, werd door hem een voorstel gedaan dat levensbijval vond bij allen. 't Was het voorstel om den heer J. R. de Kruyff, die zich om gezondheidsredenen verplicht had gesteld zijn betrekking als directeur der rijkschool voor kunst en nijverheid neer te leggen, het erelidmaatschap aan te bieden. Wat de heer De Kruyff gedaan heeft, is algemeen bekend. Hij sloeg nu ongeveer 20 jaar geleden de hand aan de ploeg, heeft den invloed der Maatschappij uitgebreid en wist naast verspreiding van technische kennis, verbetering en verbetering van den algemeen smaak te verkrijgen.

Voorstel stelde de Voorzitter voor den heer Tutein Nolthenius te Zutphen, die het vorige jaar op de vergadering, aldaar gehouden, een beschrijving van Zutphen gaf, die voor de plaats zijner inwoning een standaardwerk is geworden, de medaille der Maatschappij aan te bieden als bewijs van erkentelijkheid.

Dit voorstel werd met algemeen applaus begroet.

De Voorzitter gaf nu het woord aan den heer J. L. van Eesom om enige mededeelingen te doen over de voornameste werken, in de laatste 25 jaar te Zwolle uitgevoerd.

Spr. wees op de verandering die Zwolle heeft ondergaan door de verbetering van den waterweg naar zee, wijl dit gepaard ging met omlegging van oude doel dat Willemsvaart en den bouw van een koersvaart met draaibrug. Daarmee in verband stond de verbetering van het zuidelijk doel der stad, de vergroting der verkeers- en de bouw van een kanaal voor scheepvaart en stoomboten.

Verschillende bruggen werden hernieuwd, vergroot of gelegd. De houten draaibrug over de Willemsvaart bij den Spoolderberg werd door een ijzeren draaibrug vervangen; over de gracht bij den Commissaris der Koninkin word een voetgangersbrug gelegd met draaibare doel; de vaste Dizerpoortenbrug werd tot een draaibrug gemaakt, terwijl op verschillende plekken doelmatige aanlegplaatsen werden gemaakt. Op dit oogenblik wordt de indeling plaats bij de Dizerkade belangrijk te betrekken.

Voorst. wees spr. op de nieuwe Statenszaal, op 't gebouw van het Provinciale bestuur, op de gerestaureerde Sassenpoort, op het verbouwen van alle scholen, op den bouw van 't gymnasium, van vier nieuwe schoolgebouwen, van een gebouw voor het ambachtsonderwijs en de burgerondschool, op de bouwachterhoek, brei- en naaischool.

Verder werd de gerestaureerde hoofdwacht en de herstelling van den grootesten toren in herinnering gebracht, almede hetgeen op hygiënisch gebied is gedaan, het Sophiakasteel huis, de drukwaterleiding, de riolering van verschillende delen der stad; voorts de uitbreiding der gasfabriek, de verfraaiing der stadswallen door het oprichten van de Kwade Negen en het maken van een plein, waar nu de fontein in geplaatst, ter herinnering van het 25-jarig jubileum van den vroegere burgemeester, Jhr. W. C. Th. van Nieuw.

Aan het particulier initiatief danken we de herstelling van de Grote kerk, den bouw van de H.-K. kerk met toren in de Rijnstraat, de Synagoge, de Plaatskerk en de Oosterkerk en verschillende schouwburgs, almede het verrijken van gehoste wijken buiten de grachten.

Ten slotte herinnerde spr. wat is geschied om Zwolle tegen overstromingen te vrijwaren en bij waaier op de plannen van zijn hand, die in de zaal waren opgehangen.

De Voorzitter bericht, in aansluiting aan het appelaas der leden, den heer Van Eesom dankt en berinnert dat hij als correspondeerde lid steeds te Zwolle voor 't belang der Maatschappij is werkzaam geweest.

Daarop verkringt de heer Rieker, secretaris der Maatschappij, het woord om enige mededeelingen te doen over ons Zwolle.

Het is ondenkbaar om in een kost kosteloos de vele brouwerijen te vermelden, door den bekwaamen spreker ten beste gegeven. Hij ging aan de hand van het geschiedboek en van teekeningen en plaatgronden uit vreemder tijdens den toestand van Zwolle nu, en toonde dat hij bij het doorwandelen der stad oogdechtig den kost had gegeven. Menig antiek gevlojo, menig artistiek overblijfsel had zijn aandacht getrokken en weet door hem vermeld.

De secretaris eindigde zijn hoogstaande merkwaardige studie met het aanspreken van de hoop, dat een echte van den kastuin der vroegere burgerij voor de tegenwoordige een prikkel mocht zijn om te behouden wat er nog van overgebleven is en in den geest van vroegere dagen voort te werken.

Een hartelijk woord van daer van den Voorzitter volgde. Dat de heer Rieker voor deze schots zijn vacante had ten offer gebracht, mocht de Voorzitter niet verzuigen; 't is een bewijs te meer voor de belangstelling en liefde, welke hij voor de Maatschappij koestert.

Een woord van leedwesen, dat Zwolle niet langer een afde-

ling der Maatschappij rijk is, volgde. De heer Leliman Sr., die hier nu 24 jaar geleden in een bloeiende afdeling een vergadering had geopend, vondt er een opwekkend woord aan toe en hoopte dat het er weder toe komen zou.

Daarop werd de samenkomst gesloten en den inwendigen menschersterkt, waaronder de leden zich naar de Grote Kerk begaven, waar de heer J. C. V. Agelsoorn de beleefdheid had te bezien en een concert te geven. Een aantal nummers werden door hem voorgedragen.

Na het kerkgebouw werd de Statenzaal bezocht en daarna de Sassenpoort, waarop een wandeling door de stad volgde.

Tegen vijf uur ging men naar het Katerveer voor den gemoenschappelijken maaltijd, waaraan 86 personen deelnamen. De Voorzitter, de heer Salm, brachte den eersten drank uit op de Beschermvrouw der Maatschappij, H. M. de Koningin-Moeder. Menig hartelijk woord werd nog gesproken. Aan de Zoniënkade werden halde gebracht voor hun ontvangst, terwijl natuurlijk het stichten van een afdeling nog al eens ter sprake kwam.

Donderdag brachten een 25-tal leden een bezoek aan Kampen, waar men zich op de bovenzaal der sociëteit 't Collégio' verzette. Nadat enige mededeelingen waren gedaan omtrent de oude gebouwen en zowel tekeningen als platen waren beschouwd, werd een bezoek gehaald, met den heer K. de Vidal de St. Germain, directeur der gemeentebewerken, als geleider, aan het oude raadhuis met de merkwaardige schepenzaal, de Boven- en St. Nicolaaskerk en het nieuwe gasthuis. Terwijl ook oude gevallen van stadsgebouwen, de drie oude stadsporten, enz. werden beschouwd.

Bovenstaande brouwerijen zijn ontleend aan het verslag, opgenomen in de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant, in de laatste 25 jaar te Zwolle uitgevoerd.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

GRAGENHADE De Minister van Waterstaat brengt ter kennis van belanghebbenden, dat het oerstvolgend vergelijkend onderzoek van candidaten, dingeende maar cou gelschrift van voldeind aangelegd examen voor opzichter van den Rijkswaterstaat zal worden gehouden in die maand Maart 1900; dat tot de vereischen van toekeling tot voorbeeld onderzoek o. a. zal behoren het overleggen van bewijstukken, waaruit blijkt, dat de candidaat na voorbrachten zevenjarigen leeftijd, gedurende te zinnen minstens twee jaren met vrachtpactisch werkzaam is geweest in een of meer tot de bouwvakken behorende ambachten; en dat, voor zooveel de candidaten bezitten het sindicale en een ambachtsschool, alwaar de praktijk van de bouwvakken wordt onderwassen, bovengenoemde termijn van twee jaren wordt teruggebracht tot één jaar.

Opnieuw heeft de Nederlandse schilderschool een verlies van bekwaamheid geleden door het sterfde van David Bies, den algemeen bekende geschilder-schilder. Slechts vandaag geleden ontzag de klokke grijzaard, omdanks zijn 78-jarige leeftijd en zijn hardhorendheid, zich niet vrij op straat te wandelen, en vol belangstelling voor de publieke zaak, bijeenkomsten te bezoeken. Een ongesteldheid van plezierachtig aard deed hem, na een zichtbaar doodsbed, voor goed insluimeren.

Met Bies had een type verloren ander onze schilders, een man van fijne vormen, die zijn passie wist dienbaar te maken om in afgewerkte kunststukken den humor tot zijn recht te brengen en het menschelyk leven onder een vorm waar te geven, zoest gecigt en gecigt, dat zijn doeken reeds daardoor alleen onweerstaanbaar aantrekken en bekoren, om niet te spreken van het colorist en de volleerde behandeling van de stof, waarvan zijn oerstvolgend blijk gaven. Een "Bies" te bezitten is een ideal gewest van vele Nederlanders, omdat men zeker was, dat een voorbranger van zijn kuns steeds al was, en gedachte, ontwerp en uitvoering volkomen in overeenstemming met elkaar waren. De "Musiekles" is misschien het meest algemeen bekende en gewaardeerde voorbranger van zijn hand, omdat het op vele tentoonstellingen geplaatst, maar hoe talrijk zijn zijn doeken van gelegen waarden, die in de kabinetten der koninklijke huizen bewaard worden. Bies mocht zich verheugen in grote belangstelling voor zijn kunst, vooral in vroegere jaren, toen hij veel werkte. Wijlen Koningin Sophie was zeer met zijn talent ingespannen en bezocht vaak zijn atelier. En ook onze jongdige Koningin veroerde met hare Moeder den schilder Bies met Haar bezoek, bij gelegenheid dat deze het portret van H. M. in groot toilet had mogen schilderen, dat zeer werd geraamd en wel het inlaat groote werk van zijn hand meg bleek.

Na dat tijd werkte hij nog wel, maar niet geregeld. Neg weken geleden bracht Bies zijn afscheidsgroet op het graf van zijn koninklijke Marie en thans is het graf gesloten van den man, die in den Nederlandse schilderschool een eigen, zeiden overtroffen standpunt heeft weten in te nemen.

Bies was ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw en van verschillende buitenlandse orden.

AMSTERDAM. Volgens een bericht, opgenomen in het *Rotterdamsch Weekblad*, is in een vergadering van de leden der Maatschappij "Arti et Amicitia" het voorzoek behaald van het Genootschap "Architectura et Amicitia" om instemming te betuigen met het adres door genoemd Genootschap gericht tot den Minister van Binnenlandse Zaken, gedateerd 1 Maart jl., waarin verzoek wordt om in het vervolg aan de Rijks academie van Beeldende

Kunsten ook onderwijs te doen geven in de bouwkunst en aannemende vakken. De vergadering heeft besloten dit verzoek niet te steunen.

— Op den 12den September a.s. zal het 25 jaar geleden zijn, dat de heer Th. A. de Koster zijn bekende zaak te Amsterdam oprichtte.

Op beschreven schaal in een klein perceel aan den Nieuwendijk begonnen met een industrie, die bier-is-lands nog maar schaars hoofd werd, namelijk de centrale verwarming van huizen, kerken en scholen; het bouwen en verwarmen van ijzeren plantenkassen, serres, enz., bruideerde zich de zaak door vlijt en energie in korte tijd zoodanig uit, dat naar een groot terrein moest omgesloten worden, en de fabriek in 1878 werd overgeplaatst naar de Ferdinand Bolstraat 37 en Quellijnstraat 57/58.

Het is bekend dat de toestellen van den heer De Koster door het geheele land toegepast worden, niet alleen voor particuliere, maar ook voor vele rijk-, en gemeentebouwen.

Het mocht den heer De Koster achthonderd, om, door arbeid en goed werk te leveren, in de meeste gevallen de toerdenheid van de mensen te veroveren, gotougt de vele gunstige attesten en de gouden en zilveren medailles door hem behaald.

Zoals boven gezegd, begon de heer De Koster (toen reeds op middelbare leeftijd), zijn fabriek zeer bescheiden, en wel met een enkel werkman, terwijl hij thans na 25 jaren het voorrecht mag genieten, zich omringd te zien, door een staf van meer dan 40 bekwaame, geofunde werklui, waarvan een groot aantal van 10 tot 25 jaren voortdurend aan de zaak verbonden is.

Het is ons aangenaam te kunnen constateren, dat de fabriek voortdurend in bloei blijft tomen. Mocht de heer De Koster zich aan de zaken willen onttrekken en zijn zijn beide zonen, sedert jaren reeds aan de zaak verbonden, gereed om hem zooveel noodzakelijk te verlangen. Alle gegaven zijn er, dat zij de voorstappen hadden zullen drukken, en er voor zullen zorgen dat na nog eens en nog eens 25 jaren, de firma Tr. A. de Koster, met roem en eer in den lande zal genoemd worden.

NIJMEGEN. De Gemeenteraad heeft besloten, een adjunct-gemeente-architect te benoemen op een aantrekkelijk jaartje van 1800, met verhoging tot 2000 na die jaren.

GODINGEN. De gemeenteraad besloot in zijn zitting van Dienstag 31, de installatie voor de elektrische verlichting van het openbaar slachthuis op te dragen aan de Allgemeine Elektriciteits-Gesellschaft te Berlin, van welke maatschappij Mijnsen en Co. te Amsterdam vertegenwoordiger zijn.

Een praktisch houtk. opzichter van middel leeftijd, P. G., met goede aanbevelingen, thans het toezicht hebbende over de uitvoering van een belangrijk kunstwerk, dat bijna klaar is, zag zich gernoe weder geplaatst. Brief nr. 66, Bureau des.

Een jongmens, zelfstandig teekenaar en praktisch timmerman, goede referenties, zag zich gernoe geplaatst te Rotterdam of elders. Adres nr. 66, Bureau des.

Delft. Dinsdagavond herdacht professor T. A. Sojders C.J. den dag, waarop hij het ambt van docent aan de Polytechnische School vanvaardigde.

PERSONALIA.

Bij kon. besluit is met ingang van 1 Sept. jl. benoemd tot ingenieur der telegraphie, de aspirant-ingeniour der telegraphie S. Mulder.

De heer H. P. van Alphen te Rotterdam is benoemd tot ingenieur bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen.

Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen benoemd tot adjunct-ingeniour de kl. de aspirant-adjunct-ingeniours J. van Hils, A. T. Hoogenboom, A. J. Hirsch en W. H. H. M. Berenszen.

VACANTE BETREKKINGEN.

Bekwaam teekenaar. Adres lett. M. Z. Bureau des (zie advert. in het corrig. n°).

Bouwkundig opzichter. Salaris naar bekwaamheid. Adres met oppervlak van leeftijd en vorige werkkring, letter C, bokk. H. L. Smilt, Hengelo (O.).

Bekwaam bouwkundig teekenaar te Arnhem. Adres lett. O S 421, Nieuw. r. d. Dag.

Adjunct-gemeente-architect te Nijmegen. Jaarwedd. /1800. Verscholen: diploma van civiel- of bouwk. ingenieur en gedurende enige jaren praktisch werkzaam geweest. Gelegenheid tot persoonl. kennismaking met het gemeentebestuur na oproeping. Adres op zegel voor 1 October aan Burg. en Weth.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in teksten vorm worden ten gevinne van heeren geaannexeerd overmoed per jar over achtervolgende malen, kieselvrees afgeweken. De administratieve belast zich niet de toekomst der eventueel inkomende briefen.)

Een praktisch houtk. opzichter van middel leeftijd, P. G., met goede aanbevelingen, thans het toezicht hebbende over de uitvoering van een belangrijk kunstwerk, dat bijna klaar is, zag zich gernoe weder geplaatst. Brief nr. 66, Bureau des.

Een jongmens, zelfstandig teekenaar en praktisch timmerman, goede referenties, zag zich gernoe geplaatst te Rotterdam of elders. Adres nr. 66, Bureau des.

TE KOOP.

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer.

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Rehain.

Hoofdagagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelain Badkuipen, Tijven en Radijnen. — Closets, Wasbakken, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE.

Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopers genieten het gebruikskijke rabat.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VERSTERGLAS.

ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

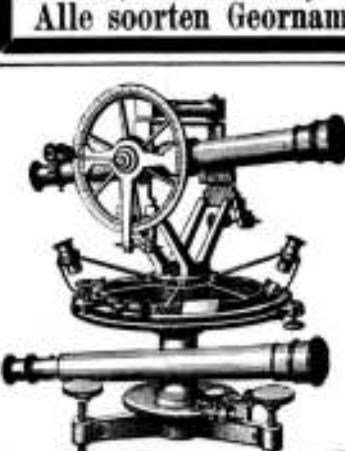
Arnhem. KONINKLIJKE FABRIEK VAN

WATERPAS- HOEKMEET- EN ANDERE INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

W. VAN MERKESTEYN, Rijtuig- en Wapenschilder.

FIJNSTE UITVOERING VAN

Rijtuig- en Wapenschilderwerk, Kunstlakwerk en Decoratieschildering.

Bijzondere Prijsberekening.

Vraag Prijsopgave en Monsters van Uitvoering.

Gerard Doustraat 1 en 15.

AMSTERDAM.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU'DERS van Vlaardingen, zullen op **ZATERDAG, den 26 September 1899**, des namiddags ten één ure, bij enkele inschrijving ten RAADHUIZE in het openbaar **AANBESTEDEN**:

Het bouwen van een School, voor 576 kinderen, aan de Oosterstraat te Vlaardingen.

BESTEK en **TEEKENINGEN** liggen ter inzage op de Gemeente-Secretarie en zijn vanaf 15 September tegen betaling van **f 2,50** per stel op **franco aanvraag** verkrijgbaar.

Vlaardingen, 7 September 1899.
Burgemeester en Wethouders
voornomd,
R. A. VERPLOEGH CHASSÉ
De Secretaris,
J. VAN SCHRAVENDIJK.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 18den September 1899**, des namiddags ten 2 ure (*lokale tijd*), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 780.

Het maken van een locomotiefwerkplaats met aannakeloods, het aanbrengen van daklichten in de kap van de bestaande locomotiefwerkplaats, het opbreken en leggen van sporen en wielen en het uitvoeren van enige diverse werken ten behoeve van de Centrale Werkplaatsen op het station TILBURG.

Begroting f 68480.—.

De besteding geschiedt volgens § 58 van het bestek.

Het bestek ligt van den 30sten Augustus 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. J. DES TOMBE, te Breda, en is op **franco aanvraag** (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 1.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 12den September 1899, des namiddags ten 2.30 ure namiddag (*West Europeesche tijd*).

Utrecht, den 24sten Augustus 1899.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 19den September 1899**, des namiddags ten 2 ure (*lokale tijd*), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 178.

Het maken van een haltegebouw met perron en bergplaats; het wijzigen en uitbreiden van het bestaande haltegebouw (chefs- en arbeiderswoning) en het uitbreiden van enige diverse werken op de halte DALFSEN.

Begroting f 8550.—.

De besteding geschiedt volgens § 62 van het bestek.

Het bestek ligt van den 29sten Augustus 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het Bureau van den Heer Sectie-Ingenieur K. DEN TEX, te Zutphen, en is op **franco aanvraag** (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 13den September 1899, ten 2.30 ure namiddag (*West Europeesche tijd*).

Utrecht, den 24sten Augustus 1899.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 26 September 1899**, des namiddags ten 2 ure (*lokale tijd*), in het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 780.

Het maken van een locomotiefwerkplaats met aannakeloods, het aanbrengen van daklichten in de kap van de bestaande locomotiefwerkplaats, het opbreken en leggen van sporen en wielen en het uitvoeren van enige diverse werken ten behoeve van de Centrale Werkplaatsen op het station TILBURG.

Begroting f 68480.—.

De besteding geschiedt volgens § 58 van het bestek.

Het bestek ligt van den 30sten Augustus 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur F. J. DES TOMBE, te Breda, en is op **franco aanvraag** (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 1.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 12den September 1899, des namiddags ten 2.30 ure namiddag (*West Europeesche tijd*).

Utrecht, den 24sten Augustus 1899.

franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 1.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 19den September 1899 ten 9.30 ure voormiddag (*West Europeesche tijd*).

Utrecht, den 2den September 1899.

BESTEK No. 178.

Het maken van een haltegebouw met perron en bergplaats; het wijzigen en uitbreiden van het bestaande haltegebouw (chefs- en arbeiderswoning) en het uitbreiden van enige diverse werken op de halte DALFSEN.

Begroting f 8550.—.

De besteding geschiedt volgens § 62 van het bestek.

Het bestek ligt van den 29sten Augustus 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het Bureau van den Heer Sectie-Ingenieur K. DEN TEX, te Zutphen, en is op **franco aanvraag** (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 50.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 13den September 1899, ten 2.30 ure namiddag (*West Europeesche tijd*).

Utrecht, den 24sten Augustus 1899.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 26 September 1899**, des namiddags ten 2 ure (*lokale tijd*), in het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 779.

Het maken van GEBOUWEN en verdere INRICHTINGEN ten behoeve van de halte FEIJENOORD tusschen de Roentgen-en Steven Hoogendijk-straat te ROTTERDAM- FEIJENOORD.

Begroting f 19,700.—.

De besteding geschiedt volgens § 36 van het bestek.

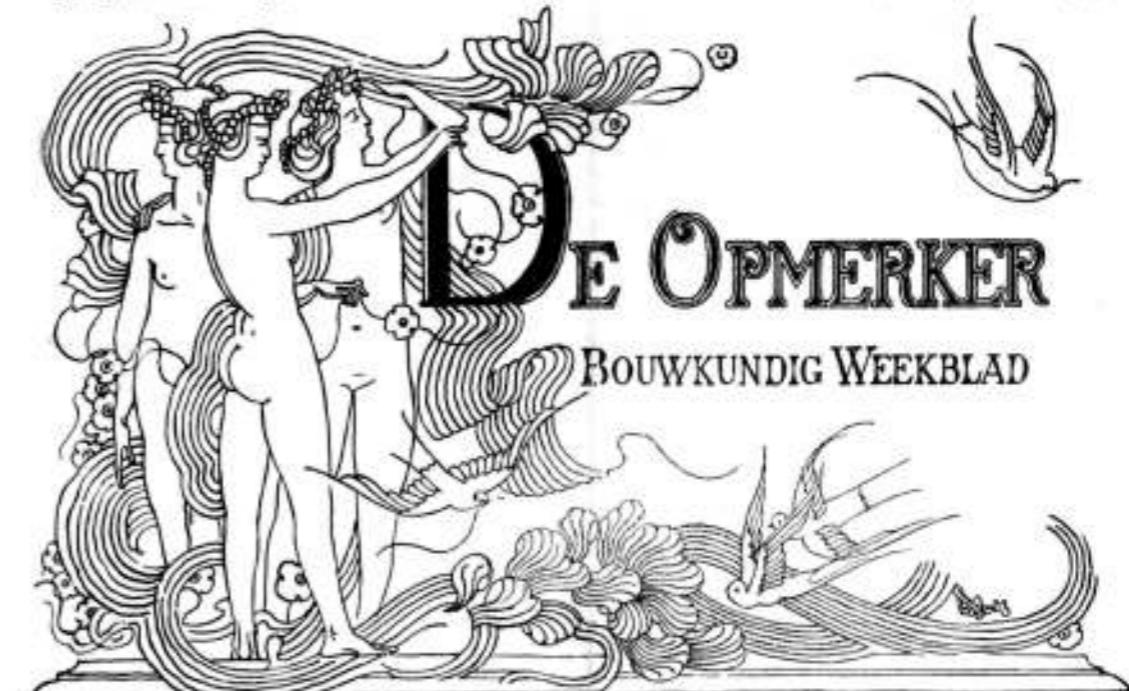
Het bestek ligt van den 6den September 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. J. BUIS, te Rotterdam en is op

franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 1.**

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 12den September 1899, des namiddags ten 2.30 ure namiddag (*West Europeesche tijd*).

Utrecht, den 24sten Augustus 1899.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratieve Bureau van *De Opmerker*, die Schipholstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementen van 1 tot 6 regels f 1,00, dat beschikbaar daarmede ingepast f 1,60 en voor de overige landen der Post-wie, niet ingepast f 1,60 en voor Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 2,50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet f 0,25, zonder plaat f 0,15.

DE OUDE OF ST. NICOLAASKERK TE AMSTERDAM.

De voorgebouwde sloping van de Heilige Stele vestigt de aandacht van het geheele land op de Amsterdamsche kerken, die nog in de middeleeuwen gebouwd zijn. In een der laatste „bijdragen voor de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem“ vonden wij een opstel van den heer Bernard J. M. de Bont, getiteld: „De Oude of St. Nicolaaskerk te Amsterdam, haren kapellen, altaren en fundaties“. Het verdient zeer gelezen te worden, als een poging om vast te stellen, wat voor een oogst van rijkdommen verval geleden. Onze kerkgroeden missen veelal den noed — ook omdat wij weten, dat duizenden hun aldaarschap opzeggen, als het hun ook maar enkele guldens kost — een ferme hoofdelijken omslag in te voeren, om hunne huishouding waardig en overeenkomstig hunnen staat op te houden. Zoo zijn er gemeenten niet vijf, zes, zeven kerken, waar men één, twee, drieduizend gulden uitgeeft, ofschoon 20 à 30.000 gulden benodigd zouden zijn, wilde alles er behoorlijk uitzen. Wat zegt ge van de verveloze banken in onzen Dom? Wat van de kasten van onzer Janskerk? En dat zijn dan nog wel Utrechts hoofdkerken. Loop dan eens een of andere Roomsche kerk in, en bezie die keurig onderhouden banken, die frisse, ingelegde vloeren (om nu van verdere versieringen maar te zwijgen) — wordt dan uw ziel niet met weemoed vervuld, als ge aan onze armelijke schamele bedehuizen denkt?

Dr. Gunning zegt: „Wij kunnen op den duur onze kostbare kathedraalen (*sic!*) niet meer onderhouden. Ik laat nu hare volkomen ongeschiktheid voor onzen eerdienst nog daar! Dat is ten deele een questie van smaak. Ik voor mij vind het een jammerlijk gezicht, zoo'n machtig gebouw, als bijv. de Dom te Utrecht, door dat houten getimmerde ontsierd, terwijl het noeste en heerlijcke in zoo'n kerk, het koor — denk aan de prachtige Hooglandse kerk te Leiden — geheel ongebruikt en ledig staat, indien het niet met kalkenmers, brandspuiten en dergelyken bezet is. Maar anderen denken daar anders over, en vinden de koode (ook al bevriest soms het glasje water op den preekstoel) en den tocht (al waait het ook letterlijk in de kerk), de rookende stoofjes en wat er verder bijkomt, zeer draaglijk. Maar puur uit een financieel oogpunt worden zij voor ons gaandeweg onhoudbaar. Die ge-

weldige daken kosten duizenden aan onderhoud. Die machtige vensters, waar wind en straatjengens hun vernietiging op botvieren, moeten hersteld worden. Die geweldige muren, booggangen, gewelven — ze zijn op voorzettende leidende verzorging aangelegd. Een Roomsche kerk is geen „kerkzaal“, maar een levenszaal, waar alles voortdurend moet worden veranderd, verfraaid en versterkt. Zoodra er die levens niet meer voor is, worden ze antiquiteiten. Indien er genoeg te Leiden, geen rijkssubsidië bijkomt, zijn de meest van die kerken tot een langzaam verval gedoemd. Onze kerkgroeden missen veelal den noed — ook omdat wij weten, dat duizenden hun aldaarschap opzeggen, als het hun ook maar enkele guldens kost — een ferme hoofdelijken omslag in te voeren, om hunne huishouding waardig en overeenkomstig hunnen staat op te houden. Zoo zijn er gemeenten niet vijf, zes, zeven kerken, waar men één, twee, drieduizend gulden uitgeeft, ofschoon 20 à 30.000 gulden benodigd zouden zijn, wilde alles er behoorlijk uitzen. Wat zegt ge van de verveloze banken in onzen Dom? Wat van de kasten van onzer Janskerk? En dat zijn dan nog wel Utrechts hoofdkerken. Loop dan eens een of andere Roomsche kerk in, en bezie die keurig onderhouden banken, die frisse, ingelegde vloeren (om nu van verdere versieringen maar te zwijgen) — wordt dan uw ziel niet met weemoed vervuld, als ge aan onze armelijke schamele bedehuizen denkt?

In deze uitgave van den Hervormden predikant ligt zeer veel waarheid. Men zou wenschen, dat de gebouwen weer voor hun oorspronkelijke bestemming gebruikt konden worden. Er zijn hierbij echter zoveel bezwaren te overwinnen, dat het hier wel steeds bij een vromen wensch zal moeten blijven.

De heer De Bont wijst er verder op, dat het „Memorieboek“ der kerkmeesters van voor de Hervorming dat de geheele geschiedenis der kerk zou kunnen ver-

halen, en dat door Wagenaar nog gebruikt was worden, thans verdwenen is, zoodat men de historie uit andere bronnen, die echter niet vele zijn, moet afleiden.

Omtrent de geschiedenis van den bouw levert de kerk zelve natuurlijk belangrijke en zeer vertrouwbare documenten. Slechts enkelen echter verstaan de taal die de steenen spreken. De heer A. W. Weissman heeft in het Amsterdamsch Jaarboekje van 1890 iets „over de bouwgeschiedenis der Oude Kerk" medegegeven, waarvan de heer De Bont het voornaamste overnam, om het echter niet belangrijke bijzonderheden uit te breiden.

Van de eerste kerk, in 1306 gewijd, is niets meer over. De heer De Bont heeft echter nagespeurd, dat de wijding plaats had den 15en of 16en September van dat jaar, en daaroor tevens den oorsprong aangetrouwien van de oude Amsterdamsche kerms, die in 1875 voor het laatst gevieren werd. Reeds Ter Gouw had deze datums genoemd, doch de heer De Bont heeft ze nu voor goed vastgesteld.

Op gezag van Eyck tot Zuylichem, die in het tweede deel der „Berichten van het Historisch Genootschap" over de kerk 't een en ander mededeelde, werd vroeger vrij algemeen aangenomen, dat de zuilen van schip en koor uit het laant der dertiende eeuw afkomstig zouden zijn. De heer Weissman toonde echter aan, dat de oudste zuilen pas in het laant der veertiende eeuw zijn opgericht. Zij komen voor ter NW-zijde van den middenbeuk, de overige zuilen zijn uit de vijftiende en zestiende eeuw.

In het begin der zestiende eeuw was de kerk genoegzaam voltooid, al ging men toen voort met het aanbouwen van kapellen. De heer De Bont spreekt van een vergroting in de 15e eeuw, op gezag van den anonymous achter Pontanus. Doch deze 17e-eeuwsche schrijver heeft slechts van „aenghemaechte kapellen" gesproken, en kan dus een eigenlijke vergroting van de kerk, waarvoor in de architectuur geen bewijzen te vinden zijn, niet bekroond hebben.

Maar de heer De Bont vermeldt niet de grote verandering, welke de kerk in de 16e eeuw onderging. De heer Weissman zei daarvan: „De kerk bestond in het laant der 15e eeuw uit drie beukken van gelijke breedte en gelijke hoogte, door ronde pijlers gescheiden, en door houten gewelven, allen even hoog als die, welke thans nog in de zijbeukken aanwezig zijn, gedeekt. Het koor eindigde in een halven tiendhoek en bezat geen trans. De gedachte der kerk kwam dus overeen met die der St. Nicolaaskerk te Moenkerdam. Ook een toren prijkte, evenals daar, aan de westzijde van den middenbeuk. Deze toren had echter geenszins de hoogte van den tegenwoordigen. Het schijnt, dat men in den aanvang der 16e eeuw de kerk niet fraai genoeg vond, De imiddels bijna voltooide St. Catharinakerk nabij den Dam, die als basiliek, dus met een hoogen middenbeuk en lage zijbeukken, gebouwd was, schijnt den nauwer der parochianen aan de oude zijde te hebben opgewekt, waaron zij besloten ook den middenbeuk hunner St. Nicolaaskerk te verhogen. De geringe afmetingen der zuilen maakten dit nogal lastig; door het aansnijgen an zware houten dwarsbalken met schoren kwam men deze moeilijkheid echter te boven. De verhoging strekte zich aanvankelijk alleen uit over het westelijk deel der kerk, gelijk uen op de kaart van Cornelis Anthonisz, in 1536 geschilderd en in 1544 als houtsnede uitgegeven, kan zien. Men neemt daar tevens waar, op hot weinig fraue wijze het verhoogde middenschip tegen den toren aansloot. Deze missstand heeft zeker aanleiding er toe gegeven, dat men bedacht was den toren te verhogen. Reeds in 1540 werd voor dit doel gecole-

terd, doch het duurde tot 1564 eer men den bestaenden toren afbrak, om hem door den tegenwoordigen te vervangen. Op de kaart van Anthonisz z'en wij verder een koortrans, die in den aanvang der zestiende eeuw gemaakt werd, omdat de St. Catharinakerk er een bezat. Dat deze trans aanvankelijk niet in het plan gelegen heeft, blijkt uit de onbehouden wijze, waarop hij tegen de zijbeukken van het koor aansluit. Het aanleggen daarvan heeft ook ten gevolge gehad, dat de kade ten oosten der kerk ongeveer de helft harer breedte moest missen en het gebouw dus aan den O. Z. Voorburgwal buiten de rooilijn kwam te staan. Van 1553 tot 1555 werden aan de oostzijde der kerk belangrijke veranderingen gemaakt. Niet slechts werden toen aan de N. O.-zijde twee kapellen gesticht, doch ook het koor werd op dezelfde hoogte als het schip gebracht. De Renaissance was toen reeds de heerschende stijl en de bouwmeesters hebben zich bij de detailering dan ook daarvan bediend, hoewel zij, wat de hoofdvormen betreft, aan den Gothischen stijl getrouw bleven. De oostelijke pijlers van het kruis der kerk zijn, blykens hun details, toen tevens vernieuwd, denkbaar omdat de vroegere er niet op berekend waren een groot last te dragen. Waarschijnlijk heeft men bedoeld later ook het transept te verhogen; de woelige tijden van 1566 hebben echter verhinderd aan dit voornemen uitvoering te geven, zoodat thans de aansluiting van het lage transept aan den hoogen middenbeuk op vrij primitieve wijze plaats vindt."

Het koor was dus pas in 1555 in zijn tegenwoordigen toestand gebracht. Voor de vensters, die het toen had gekregen, gaf, naar de heer De Bont opgeeft, Karel V zeven geschilderde glazen, terwijl ook de Prins van Oranje er één schonk. Een glas onthield nog in 1578, ofschoon de kerkmeesters den tusschop van Haarlem veroelet hadden dit te geven.

De „vier stuks tapissierijen", waarvan de tekening door Maarten van Heemskerk gemaakt was, en die door Willem Andriesz de Roet te Leiden geweven waren, zullen ook pas na 1555 in het koor zijn opgehangen.

Het altaarstuk in het koor geeft den heer De Bont aanleiding tot uitvoerige niteenzettingen. Hij is van mening, dat het een triptiek was, waarvan het middendeel in 1530 door Jan van Schorei, en de luiken, na 1545, door Maarten van Heemskerk werden geschilderd. Een herhaling van het middenpaneel meet de heer De Bont in de Begijnhofskerk te Amsterdam en in het Bischofsschepelijk Museum te Haarlem te hebben gevonden. Wij zouden van mening zijn, dat de luiken door Van Heemskerk in 1555, toen het koor voltooid was, gemaakt zijn.

De heer De Bont wijst er op, dat de schrijvers, die over de kerk mededeelingen deden, zich dikwijls vergistten bij het beschrijven harer sieraden. Aan de noordzijde van het koor stond tegen een der zuilen 't H. Sacramentshuis, dat 15 M. hoog was, en dat ons aan dat in de St. Laurenskerk te Neurenberg niet ongelijk geweest zal zijn. Het werd in 1566 bij de beeldstormerij beschadigd, doch later weer hersteld. Het vatwerk, dat dit Sacramentshuis bevatte, wordt door den heer De Bont opgenoemd. De grote monstrans, een meesterstuk van Amsterdamsch goudmeewerk, was in 1540 gemaakt, en had zes honderd tien gulden en negentien stuivers gekost. In October 1578 werd deze monstrans aangekocht door den oud-burgemeester Coenels Jacobsz Brouwer, genaamd Bam, en geschenken aan de St. Nicolaaskerk te Calcar. Nu is er echter verwarring gekomen, doordat de boven-gevoerde schrijvers deze monstrans met den naam van ciborie bestempeld hebben.

De heer De Bont zegt, dat het koor vroeger „ongewijfeld was afgesloten door een hek van koper of hout, dat plaats heeft gemaakt voor het tegenwoordige". Het koperwerk van het tegenwoordige hek is evenwel ongewijfeld uit het begin der 16e eeuw. Slechts de omlijstingen zijn later, in 1682, gemaakt. De opschriften in de friezen, die den heer De Bont nogal aansloot geven, zijn uit het laant der 16e eeuw, doch in 1862 opnieuw aangebracht.

Van de rekeningen der kerkmeesters is er slechts één bewaard gebleven. Zij berust nu op het archief, en geeft de inkomsten en uitgaven van 25 April 1552 tot 18 Maart 1553. De uitgaven zijn, jammer genoeg, slechts weinig uitvoerig omschreven. Het jaar, waarover de rekening loopt, is dat, waarin de verhoging van 't koor, die wij vroeger vermeldden, werd begonnen. Wij vinden echter deze uitgaaf niet genoemd, en zullen dus moeten aannemen, dat de uitgaven „int extraordinarisboeck", die bijna de helft van het geheel vormen, ten behoeve van dit groote werk gedaan zijn.

Wel wordt genoemd „het nieuwe Vrouwenkoer", waarvoor „tot den dach toe als boven gescreven staat" ruim 311 gulden werd uitgegeven. De heer De Bont zegt van dit koor, eigenlijk een kapel aan de noordzijde van het koor der kerk, „dat het omstreeks den jare 1555 door het O. L. Vrouwe-gilde gesticht is". Uit de rekening blijkt nu, dat men reeds in 1553 met den bouw bezig was, en dat kerkmeesteren, zoo zij al niet het werk geheel bekostigden, er toch aanzienlijke uitgaven voor deden. De stichting der O. L. Vrouwe-kapel valt samen met de verhoging van het koor, de waarschijnlijkheid is dus groot, dat de kerkmeesters deze werken deden uitvoeren.

Deze kapel bezit, zoals bekend is, zeer fraue gebrande glazen. De heer De Bont vermeldt er slechts twee, dat voorstellende Christus' geboorte en dat, verbeeldend het sterbed van Maria. Doch er is er nog een, dat links de groetens des engels en rechts de ontmoeting van Maria en Elizabeth te zien geeft.

Daat het eerste glas een geschenk is van de stad Amsterdam, gelooven wij met den geschenken schrijver. Ook kunnen wij ons begrijpen, dat hij niet overal den stijl deser glazen overeenkomstig het daarop aangebrachte jaartal 1555 vindt. Inderdaad zijn in 1559 de glazen gerestaureerd. De glasbranders van toen hebben zich op niet onverdienstelijke wijze van hun taak gekweten, maar de techniek was sedert achteruitgegaan. Ook in stijl en opvatting was verandering gekomen. Voor hem, die de glazen aandachtig en met kennersbliek beschouwt, is het niet moeilijk de oorspronkelijke gedeelten van de later aangebrachte te onderscheiden.

De heer De Bont zegt: „deze glazen zijn ontworpen door Lange Pier", en neemt dus aan, dat Pieter Aertszen de cartons gemaakt heeft. Het zou belangrijk zijn te weten waarop de geachte schrijver zijn uitspraak grondt. Is er overeenkomst tuschen de tekening der glazen en die van enkele authentieke werken van dezen schilder? Ziedaar een vraag, die waard zou zijn door een deskundige afdoende te worden beantwoord.

Nog in 1571 werd deze kapel vergroot door een aanbouw aan de oostzijde. Deze aanbouw is door Wagenaar en Ter Gouw „het H. Graf" genoemd. De heer De Bont wijst er evenwel op, dat de gevelsteen een voorstelling van de Groetenis des Engels vertoont en dat dus de aanbouw door het O. L. Vrouwe-gilde zal gemaakt zijn. Hij ziet er in de collegiekamer van het gild, en wij gelooven, dat hij het bij het rechte eind heeft.

Uitvoerig staat de schrijver stil bij het altaarstuk der O. L. Vrouwe-kapel. Het was almede een werk van Pieter Aertszen, en werd door Michiel Coxie zeer geprezen. Het kunstwerk is na de invoering der Herorming verwijderd. De heer De Bont gelooft, dat in 1625 nog een der luiken, beschilderd met de H. Drie Koningen, zich in de nalatenschap van Cornelis van der Voort bevond.

Behalve deze kapel, die de voornaamste was, bezat de kerk er nog vele andere. De schrijver deelt er heel wat wetenswaardigs omtrent mede. De bouw van de doopkapel, die zuidelijk van den toren staat, plaatst hij in het begin der 15e eeuw. Maar de vormen en de gebezigde bouwstoffen wijzen veelre op den aanvang der 16e eeuw als den tijd der stichting. En daar de koepelen doopvont in 1531 te Mechelen door Cornelis van den Eynde gegoten werd, zouden wij meenden, dat pas toen de kapel voltooid was.

De kapel ten Z. W., door Lysbeth Gaven gesticht,

geeft den heer De Bont aanleiding tot uitweidingen

over deze milddadige vrouw en over het klooster der Barrevoeters, dat zij stichtte.

De kapel der Huiszittenmeesters en de St. Eligius-of Sint-Maaskapel kunnen wij met stilzwijgendheid voorbijgaan. Maar het zuidtransept, het zoogenaamde St. Sebastiaans- of Handboogschutterskoor, taschen 1468 en 1473 gesticht, is belangrijk om de zoogenaamde „IJzeren kapel", een klein vertrek, dat buiten tegen de kerk naast den zuid-ingang gebouwd is. Het heeft tot voor weinige jaren gediend als bewaarplaats van de handvesten en oorkonden der stad. Ter Gouw was van mening, dat dit vertrek nooit tot een ander doel bestemd is geweest. Maar de heer De Bont wijst er op, dat door niets deze stelling kan worden bewezen.

Deze kapel bezit, zoals bekend is, zeer fraue gebrande glazen. De heer De Bont vermeldt er slechts twee, dat voorstellende Christus' geboorte en dat, verbeeldend het sterbed van Maria. Doch er is er nog een, dat links de groetens des engels en rechts de ontmoeting van Maria en Elizabeth te zien geeft.

Ter Gouw was van oordeel, dat de ijzeren kapel „kort nadat Amsterdam bemuurd was" gesticht moet zijn. De heer Weissman kwam, op grond van de architectuur, tot de conclusie, dat de stichting niet voor 1530 plaats gehad kon hebben. Wij gelooven, dat de ene schrijver het tijdperk der stichting te vroeg plaatst en de tweede te laat. Immers onder het beeldhouwwerk, dat aan de gevels is aangebracht, komen ook voor de wapens van Maximiliaan van Oostenrijk en Philips den Schoonen. De stichting zal dus onstreeks 1500 geschied moeten zijn.

Over het O. L. Vrouwekoor, dat eigenlijk een aanbouw is tegen het Noordertransept, hebben wij reeds gesproken. De heer De Bont noemt de westelijke travee van de O. L. Vrouwekapel als St. Joris Kapel of Voetboogschutterskoor. Doch wij zien niet in, dat dit werkelijk zoó geweest is. Immers het glas, dat zich daar bevindt, heeft blykbaar op de H. Maagd betrekking. Wij vermeldden reeds, dat de heer De Bont het over het hoofd had gezien. Nu plaatst hij het in een St. Joris Kapel, ofschoon het niet dien heilige niets te maken heeft. Want er zijn wel heiligen op aangebracht, doch het zijn Petrus en Paulus, voor wie Jan Claes Hoppe, de schenker van het raam, gekniel liggt.

Onderaan in het glas daarnaast zijn, behalve het wapen van Amsterdam, ook de patronen der Amsterdamsche kerken aangebracht, en wel voor de Oude Kerk de HH. Nicolaas en Johannes de Dooper, voor de Nieuwe Kerk de HH. Maria en Catharina. Daarom zouden zeker, was de H. Joris de patroon der kapel

geweest, waarin het andere glas werd aangebracht, de makers daarvan populaire heilige niet hebben vergeten.

Wij zoeken het Voetboogschutterskoor in het tegenwoordig noordertransept, en gelooven, dat Wagenaar, die zeker geen vertrouwbare bron is voor dergelijke bepalingen, daar ten onrechte een kapel van St. Jeroen plaatste. Want het is zeer waarschijnlijk, dat de Handboogschutters en de Voetboogschutters, gilden van vrijwel gelijke betekenis, ook kapellen van ongeveer hetzelfde aanzien gehad zullen hebben. En daarenboven vinden wij, dat de heer De Bont gevonden twijfel koestert, of er wel een altaar van St. Jeroen in de kerk geweest is. Hij zegt hieromtrent: „H. Jeroen. Volgens Lelong was in de Oude Kerk een altaar van dien naam gesticht door Pieter Gijsbertsz. In den door hem aangehaalde fundatiebrief komt evenwel de naam van St. Jeroen niet voor, wel die „der glorieus Maget Marien, St. Jacob ende St. Peter, der H. Apostelen ende St. Nicolaes". Waarschijnlijk ontstond de vergissing bij Lelong omdat op St. Jeroendag op dit altaar een „hooge misse" werd gedaan. Hij had dit altaar om dezelfde redenen ook St. Anna-altaar kunnen noemen, want Heer Claes van Dienen en Machteld Fonck fundeerden op dit altaar een St. Annatús. De juiste naam van dit altaar is mij onbekend gebleven."

De stichtingsbrief komt ook voor bij Van Hussen en Van Rijn, in de „Historie ofte Beschryving van 't Haarlemsche Bisdom". Daar lezen wij, dat gesticht werd „een ouster en Capellervye, in St. Nicolaes Parochie Kerk, bij de Noorder Deur en de Muur". Van een kapel wordt dus niet gesproken; zelfs schijnt het altaar niet tegen een muur, doch alleen daarbij gestaan te hebben. Een plaatsing tegen een pijler of zuil niet uitgesloten behoeft te worden.

Van de overige kapellen doet de heer De Bont niets bijzonders mede.

Wij vestigen de aandacht op zijn arbeid, die zeker nog belangrijker zou zijn, indien over betere bronnen te beschikken viel. Het schijnt, dat die bronnen er wel zijn, maar dat men ze niet kan raaplegen. De heer De Bont zegt hieromtrent: „Mr. De Roover, de stadsarchivarist, wien het archief der Oude Kerk zeer ter harte ging, bracht in dato 10 September 1884 in herinnering aan de commissie tot het bestuur van de kerkgebouwen, fondsen en inkomsten der Nederduitsch Hervormde Gemeente, dat in de Oude Kerk in een kast in het gewelf, boven de zoogenaamde catechisatiekamer, boeken en perkamenten zich bevinden, waarvan reeds velen „door den tand des tijds gelezen hebben".

Aan een verzoek, dat die stukken aan het gemeentearchief in braakleen gegeven mochten worden, schijnt niet voldaan te zijn.

Laten wij hopen, dat de stukken nog bestaan en dat ze gebruikt zullen kunnen worden, om veel, wat nog duister is in de geschiedenis der St. Nicolaaskerk, toe te lichten.

EEN ONGEVAL.

Te Amsterdam zijn laatstleden Woensdag, even na drie uur, twee huizen ingestort. Wij hebben ons den volgenden ochtend naar de hoofdstad begeven, en zagen een verwoesting, zoals wij nog zelden mochten aanschouwen.

De bewoners van het Muiderpoortkwartier waren in grooten getale te hoop gelopen. Zij waren al heel slecht te spreken over de Amsterdamsche bouwpolitie, die niet had verhoed, dat zulk een ongeval, waarbij verscheidene gezinnen al hun have verloren, ja waar-

derd. Het schoonste van de kapel is de rijk bewerkte baldakijn, waarvan de zoldering geheel à jour bewerkt is, terwijl rooilooptjes met kleine consoles de afhangende versiersels uitmaaken. Op den grond onder den baldakijn ziet men een kleine verhoging, waarop ongetwijfeld de afbeelding van het Lichaam des Heeren heeft gerust. Het beeld is weg, de ornamenten zijn ten dele vernield en de baldakijn is bij het raam geheel weggehakt, om plaats te maken voor een gemetselde vuurhaard.

De stichtings-acte van Pieter Gijsbertsz, die 20 Januari 1450 gepasseerd werd, en die de schrijver nu reeds heeft toegepast op het St. Jeroens- en het St. Jacobsaltaar, moet ten derden male dienst doen bij de kapel van het H. Graf. Maar de stijl van het gebouwtje kan niet van 1450 zijn. Het moet, op zijn vroegst, in de eerste jaren der 16e eeuw zijn opgetrokken. Wij zouden het onstreeks 1520 willen stellen. De heer De Bont zegt: „Deze kapel is gesticht door Pieter Gijsbertszoon den 20 Januari 1450. In de stichtingsakte zegt hij een kapel te stichten „bij de Noorder-Deur en die Muur". Daar nu tussen die deur en dien muur van het noordertransept de uitgebouwde kapel te vinden is, zoo is ontwijlbaar deze kapel door Pieter Gijsbertsz gestichte."

Deze bewijsvoering gaat mank. Want in de akte staat niet „Capelle", maar „Capellerie". Wat hieronder verstaan moet worden, leert een andere akte van 18 Juni 1465, waar sprake is van een „vicarie off capellerie". Pieter Gijsbertsz heeft dus geen kapel gesticht, maar alleen een altaar, en de noodige gelden voor den altaardienst beschikbaar gesteld. Wij hadden het er voor dat dit altaar werd opgericht in de reeds genoemde Weytkoperskapel, ofschoon, zoals wij reeds opmerken, een plaatsing tegen een pijler of zuil niet uitgesloten behoeft te worden.

Van de overige kapellen doet de heer De Bont niets bijzonders mede.

Wij vestigen de aandacht op zijn arbeid, die zeker nog belangrijker zou zijn, indien over betere bronnen te beschikken viel. Het schijnt, dat die bronnen er wel zijn, maar dat men ze niet kan raaplegen. De heer De Bont zegt hieromtrent: „Mr. De Roover, de stadsarchivarist, wien het archief der Oude Kerk zeer ter harte ging, bracht in dato 10 September 1884 in herinnering aan de commissie tot het bestuur van de kerkgebouwen, fondsen en inkomsten der Nederduitsch Hervormde Gemeente, dat in de Oude Kerk in een kast in het gewelf, boven de zoogenaamde catechisatiekamer, boeken en perkamenten zich bevinden, waarvan reeds velen „door den tand des tijds gelezen hebben".

Aan een verzoek, dat die stukken aan het gemeentearchief in braakleen gegeven mochten worden, schijnt niet voldaan te zijn.

Laten wij hopen, dat de stukken nog bestaan en dat ze gebruikt zullen kunnen worden, om veel, wat nog duister is in de geschiedenis der St. Nicolaaskerk, toe te lichten.

bij zij temauwernood het leven konden redder, gebreken kon.

Een Amsterdamsch blad schreef:

„El gezinst hadden een goed beenhouwer moeten nemen. Zij werden in den loop van den avond door luiken en krammen gehoorzaagd.

Het schouwspel der nacht bleef den gansche nacht intrekken, doch steeds stonden huiseinden menschen dat geval te begrijpen en ontrek uit te oefenen op de wijze van Israël in de nieuwe staal. Deze huiseinden leverden alweer een typische illustratie op de matige eischen der bouwverordening. Het blok van vijf huizen met het hoofdmeest aan de Pieter-Nieuwlandstraat, was opperhoofd met één en ander half-stenen buitenmuur. Wille men nu niet genoegd zijn de tusschenmuren ook ten minste een steen dikte te geven, dan moesten de balken dragen in de voor- en achtermuur. Dat geschiedde; de tusschenmuren hadden nu van een halven steen worden gemaakt en de balken omgevallen. Zo nu bij 8 CM. werden gelegd van voor- naar achtermuur. Tusschen dien beiden huizen, die een lengte van twee huizen hadden, een houten stoel te houden in die ruimte. Doch nu was het niet meer nodig anders te maken en zoo kwamen de balken gereed met de koppen ingemetseld te liggen. De aanschouwing van de vloeren met de buitenmuren was dus maar gering, en met de houtensteens-binnenuitwanden bestond die in 't geheel niet.

Het is vermoedelijk aan dat gelijk aan eenzaamhang tussen gebouw en hulkoog te wijzen, dat de instorting heeft kunnen plaats hebben. Daardoor toch is de bouwbelasting, volgens oogengetuigen, als het ware van den draagbalk afgeglied en houdt al dat andere meegeleefd. Ook de buitenbouw had geen weerstand, daar zij gehouwen uit dit huis bestond.

Een aantal Raadsleden waren op het urein aanwezig. Wij merken u, a. op de heeren Polk, Noting, Huyss en Josephus Jitta. De heeren zullen aldaar dit geval zeker wel den indruk hebben gekregen dat er iets, neen, zeer veel haper aan de bouwverordening en verandering in deze hoog noodig is. Gesterreinen moet de quatuor reeds in een der afdelingen van dat Raad, die toen vergaderde, ter sprake zijn gebracht en in de volgende Raadsvergadering zal een interpelatie van een der Raadsleden-bouwkundigen niet uitstaan.

De nieuwe Raadsleden-bouwkundigen krijgen dus reeds aanstands gelegenheid om de belangen hunner mede-ingezetenen te behartigen. Als men die interpelaties nu maar niet met een kluutje al liet niet stuurt, door er aan te herinneren, dat een nieuwe bouwverordening in bewerking is.

Want de bouwverordening die thans vigeert, hoeveel verbetering zij moge behoeven, heeft hier geen schuld. Waren hare voorschriften behoorlijk mag' eerd, het ongeval zou niet plaats hebben gehad. Maar de beste verordeningen geven niets, wanneer daar de hand niet aan gehouden kan worden. En niet het veel te weinig talrijke personeel, dat de gemeente Amsterdam er voor haar bouwtoeziicht op houdt, is aan strenge handhavings der verordening niet te denken.

In ons nummer van 2 November 1895 hebben wij een aan de regeling der bouwpolitie te Amsterdam gewijd opstel opgenomen. Het is misschien niet zonder nut, de voornaamste gedeelten van dit artikel hier nog eens te doen volgen.

Reeds sinds langen tijd werden van allerlei zijden klachten geuit over de bouwpolitie te Amsterdam. Deze klachten betreffen niet zooveel de onvoldoendeheid der bouwverordeningen of het gemis aan plichtsbeschrijving der vijf bouwoprichters, dan wel de weinige talrijkheid der titulairissen, waardoor bij allen ijer humeralis, doch eigenlijk van een behoorlijk toezicht geen sprake kon zijn. Aan vaste huizen waren gehouden, moesten de bouwoprichters gedurende dien tijd de geheele gemeente onbewaakt laten; kneesters hadden dan vrij spel, want zij wisten, dat de personen, die hen controleerden, niet op het raadhuis zaten.

Nu zou men meen, dat het gemeentebestuur, toen het aan het verbeteren van deze toestanden ging, in de eerste plaats georgd zou hebben, dat het aantal bouwoprichters voldoende werd uitgebreid, dat een permanente velddienst, om het zos' eens uit te drinken, naast een permanente bureaudienst georganiseerd kon worden en een voldoend aantal oprichters voortdurend op de been kon zijn, om overal een wakend oog te houden.

Maar het is bekend, dat de financiën der hoofdstad niet schijnend zijn, en na kost het aanstellen van een aantal nieuwe bouwoprichters natuurlijk geld. Het gemeentebestuur vond toen dezen uitweg, dat het, den meer en meer gebruikelijken weg volgend, een inspecteur over de bestaande bouwoprichters aantelde, vernose delijk hopenende, dat één van die titulairissen tegen verscheidene bouwoprichters zou opwegen, ofschoon hij lang niet kostbaar niet zou zijn. Zal deze hoop vervuld worden en zal, na de benoeming van dezen inspecteur, die onlangs geschied is, de toestand verbeteren? Mis-

schen ligt het in de bevoeging des inspecteur niet het bewijsdeel van den buurtaadis te hebben, om pas de eigenlijk gezagde bouwoprichters ambulant te maken. Hierbij moet evenwel niet uit het oog worden verloren, dat de buurtaadis van het buurwachterschap niet begrip van de lokale omstandigheden, die zich bij elke aanzet en bouwvergunning voordoen, veteert, en dat dit begrip slechts door persoonlijk onderzoek ter plaatse is te verkrijgen.

Wordt dit onderzoek door den inspecteur niet ingesteld, dan zal hem voor zijn beroepswerk al heel witting tip overlijven. Laat hij ook telkens voorlichting, dan wordt het personeel voor genoemt tijd in zijn eigenlijk werk, dat surveillance, intrekken, wat zeker niet gewenst kan heten.

Het is dan ook onze mening, dat situaties welter, als reeds zo minimaal, de raadheid en wachtlust beleggen heeft, en dat de nieuwe regeling niet het uit zal houden, dat daaraan verwacht wordt.

Bij de komende uitbreiding, die de hoofdstad verkregen heeft en bij den daartoe evenredig toegevoegten speculatiobewerf is het gemeentebestuur niet verantwoord, door alles bij het oude te laten en allemaal een inspecteur aan te stellen.

Wij gelooven, dat deze opmerkingen niets van haar kracht hebben verloren. Naar ons werd mededeeld, heeft de nieuwe regeling alleen dit gevolg gehad, dat de bureauverkrampheden zijn uitgebreid, voornamelijk door de interst scherpe, vaak kleingeestige toepassing der bepalingen van de verordeningen op de ontwerpen der architecten. Het toezicht buitenhuis is echter niet verbeterd, zoals vader, die de speculatiowijken in aanbouw bezocht, kan zien. Bij goed toezicht had ook een omgeval als dat in de Pieter-Nieuwlandstraat niet kunnen voorkomen.

Het is te hopen, dat de oogen thans opengaan, en dat men tot het besef komt, dat de gelden, aan het aanstellen van meer bouwoprichters te besteden, goed gebruikt zijn.

Als men meent alleen door het wijzigen der verordeningen verbetering te zullen verkrijgen, vergist men zich. Zelfs de beste verordeningen, wij herhalen het, baten niets, indien de middelen ontbreken om ze gestreng te handhaven.

ONGEHOORDE MISREKENING.

In de Indische begroting voor het volgend jaar wordt gelezen:

„De aanleg van de lijn Batavia—Anjer heeft, vooral financieel, niet grooten tegenspoed te kampen. De lijn, begroot op f 1.400.000, zal, zonder den zijaak Tanah Abang—Weltevreden, waarvan de aanleg voorlopig is uitgesteld, f 989.000 kosten, voornamelijk ten gevolge van aanneming bij het voorontwerp van te lage eenheidsprijzen voor het grondverzet, den ballast en het spoorleggen, te geringe schatting van het aantal en de wijdte der bruggen en van den tijd, dien de uitvoering van het werk zou vorderen. Een onderzoek is nog gaande, hoe zulk een ongehoorde misrekening mogelijk is geweest."

Het Indische ingenieurskorps, welks prestige nu een jaar geleden door de Solo-vallei-geschiedenis zulk een gevreesde knak kreeg, verliest dus andermaal een pluim, en een grote ook. Als men leest, wat er alzo te min bij dezen spoorwegaanleg geschat werd, dan begrijpt men niet, voor welke onderdeelen de ramming juist was. Grondverzet, ballast en spoorleggen, ziedaar drie der voornaamste factoren bij ieder spoorwegontwerp. Alerkostelijst, of diep treurig, al naar men wil, is die „te geringe schatting van het aantal en de wijdte der bruggen". De werkzaamheden zijn dus maar begonnen, eer men een goede kaart, met uitvoerige waterpassingen gemaakt had! Inderdaad, zulk een lichtzinnigheid is haast ongelooflijk.

Reeds in het begin van dit jaar werden, in de Indische bladen, vreemde mededeelingen omtrent den aanleg van dezen spoorweg gedaan. Zij werden toen tegengesproken, maar blijken nu in hoofdzakelijk waar te zijn geweest.

Het is te hopen, dat de resultaten van het onderzoek, dat nog gaande is, openbaar gemaakt zullen worden, en dat de schuldigen, zoo bij dit werk als bij dat der Solo-vallei, hun verdienste straf niet zullen ontgaan. Onwetendheid of onbekwaamheid mogen in zalk een geval niet als verzachtende omstandigheden worden aangenomen.

DE N. Z. KAPEL TE AMSTERDAM.

Er is hoop, dat de N. Z. Kapel te Amsterdam behouden zal blijven. Mag men de dagbladen geloven, dan zou de Gemeenteraad in geheime zitting besloten hebben der Hervormde Gemeente het eigendom in rechten te bewijzen. De kansen zouden voor de stadsregeering ongetwijfeld niet slecht staan.

Anderen willen, dat de Hervormde Gemeente het proces niet zal afwachten, maar, door de kerk te herstellen en weder in gebruik te nemen, de aanleiding tot het geding zal pogen te doen verdwijnen.

Mischnen ware dit laatste de eenvoudigste oplossing. Doch de heeren, die zich voorgenomen hadden om het gebouw af te breken, ten einde er, na de slooping, een slaadjie uit te halen van een paar miljoen, maken dan toch te slotte een allergekst figuur.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS (Vergadering van Dinsdag 12 September 1890.)

Na de opening van de vergadering, in het Brongebouw te Haarlem gehouden, werd mededeeling gegeven van tal van ingekomen giften, zoowel uit het binnen- als buitenland.

Het Bestuur declarde mede, dat op de wereldtentoonstelling te Parijs het gedenkboek 1847—1897 met de Franse vertaling zal worden ingezonden.

Na het afdoen der huishoudelijke zaken sprak de heer J. van Hasselt, ingenieur van de Amsterdamsche duinwaterleiding, over de in uitvoering zijnde uitbreidingswerken van de gemeentelijke duinwaterleiding te Amsterdam.

Vervolgens kreeg het woord de heer F. C. Dufour, ingenieur te Haarlem, die over de elektrische bewegingswerktuigen der nieuwe schutsluis te IJmuiden een voordracht hield, die luid werd toegejuicht.

Nu kwam aan het woord de heer L. M. Barnett Lyon, directeur van de Eerste Ned. electrische tram, die een uitlegging gaf van de werking daarvan.

Na het dejeuner verdeelden de ruim 250 aanwezigen zich en gingen naar IJmuiden; de installaties van de elektrische tram; Leidschendam; de werkplaatsen der H. IJ. Spoor; de firma J. J. Beynen, de Haarlemsche machinefabriek; de werf Conrad en de caoutchoucfabriek van de heeren Gebr. Merens.

Te zes uren werd het middagmaal in het Brongebouw gehouden.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1894. Vergadering op 13 Sept. 1890.

Met een hartelijk woord van welkom aan de leden werd de eerste winter-vergadering door den nieuwe voorzitter, den heer K. de Bazel geopend.

Na lezing der notulen, werden de ingekomen stukken voorgelezen waaronder een schrijven van Arti et Amicitiae, waarin deze Vereeniging zich niet gescreven verklaard om adhesie te betrekken aan het adres van het Genootschap inzake een bouwkundige leerstoel aan de Rijks Academie van Beeldende Kunsten. Nadat gebleken was dat de reden hiervan bestond in een verkeerde opholding van de gedachte in het adres neergelegd, werd besloten alsnog Arti te verzoeken op dit besluit terug te komen. Voorts was ingekomen de Koninklijke goedkeuring op de gewijzigde statuten.

Hieraan had de installatie plaats van 3 nieuwe leden en werd als gewoon lid aangenomen de heer F. Zwollo, kunst-metsaldrer te Amsterdam.

Na deze huishoudelijke bezigheden, hield de heer Laevens een lezing over „Bouwkundige proportiën”.

Spreker begon te wijzen op de tegenwoordige bouwwerken, waarmit maar al te vaak blijkt dat de architect gebruik ontekend is met de grondvormen al: de bouwkundige proportiën.

Spreker ging vervoligd na, welke de beschouwingen daartoe van Vitruvius waren, toonde aan hoe de verhoudingen overal weer te vinden zijn in de natuurwetten, in de muziek en in de bouwkunst en wees op het gevaar dat, zonder voldoende studie van deze eenvoudige verhoudingen, bestaat in het maken van leuke en verwarrende bouwwerken.

Nadat over het onderwerp nog enige gedachtenwisseling plaats vond, werd de vergadering gesloten.

PRIJSVRAGEN

RECLAMEPLAAT VOOR HORLOGES, merk „DE KORENBLOEM”

Op deze prijsvraag zijn ingekomen 126 antwoorden met de volgende motto's:

1. Tjebak.
2. All our.
3. Het Korenbloempje.
4. Centaurus Cyaneus.
5. Haast u langzaam.
6. Groen.
7. Henri.
8. Tryal.
9. Blauw, geel, zwart.
10. El Trabajo.
11. Uurwerk.
12. R.
13. Time is money.
14. Gied, wit, zwart.
15. Zonnige ure.
16. Nederland. 2 st.
17. Bloom.
18. De tijd is snel.
19. Gebruikt hem wel.
20. Oude liefde roest niet.
21. Gestrouwheid.
22. Endo desperaat niet.
23. In 't verleden
24. Geel en blauw.
25. Na regen komt zonneschijn.
26. Wallpaper.
27. Natura Artis Magistra.
28. Time is money.
29. Slaap doet leven.
30. De tijd rolt voort.
31. Bonheur.
32. Tikkie-tikkie-tik.
33. Hora ruit 2 st.
34. Alle beginnissen zijn moeilijk.
35. Nans.
36. Le Temps.
37. 'K Seigh niet hoerost 't
weerd is,
En of 't uit goede stoff of
qua gedistilleerd is.
38. Hoe last.
39. Ready.
40. Europa.
41. Remontol.
42. Tu-schen 9 en 3.
43. Ars longa, vita brevis.
44. 't Daghet in 't Oosten.
45. Eenvoud.
46. Reclame.
47. Juiste tijd.
48. Struggle for life.
49. Doorbraak.
50. Tijd.
51. Vernuft.
52. Geel, groen, blauw, zwart.
53. Mededeling.
54. Lust tot werken.
55. De ledenomsgord.
56. Scheit.
57. Blauw en geel.
58. Zandlooper.
59. Reclame.
60. Eduard.
61. Simplex.
62. Stip.
63. Chrosos.
64. Centaurus Cyanus.
65. .
66. Reclame.
67. Ornament.
68. De Oogst.
69. Eenvoud.
70. 3 ure.
71. Tijd is geld.
72. Tijd sligt.
73. Tijd is geld.
74. Dit maakte nooit.
75. Ora et Labora.
76. Aleida.
77. 't wil niet kapot.
78. Lijn.
79. Een gewild merk.
80. Sina Labore Nihil.
81. Zero.
82. Middag.
83. Tik-tak.
84. Vier biskjes.
85. To lant.
86. tjeis bolletjes.
87. De Korenbloem.
88. .
89. Eenvoud.
90. Pock.
91. Drieboek (figuur).
92. De Bloom.
93. Tijd is geld.
94. Bloom.
95. Juist op tijd.
96. Simples.
97. Flora.
98. Steeds voorwaarts.
99. Ster (figuur).
100. Tik-tak.
101. Tijd.
102. Horloge in vierkant (fig.).
103. Wat vormt de schilderkunst zonder steun of Verstengunst.
104. Nec plus ultra.
105. Time is money.
106. In minima volumina sit est.
107. Haas.
108. Scheit.
109. Bonjour.
110. Kleur.
111. Van Societeit. In het dijnster
met het licht van zijn
signatuur ontdekken dat het
laat is.
112. Het staat stil.
113. Kroon.
114. Bloom (figuur). 2 st.
115. Horloges.
116. Om ne uinism roest.
117. Stipt op tijd.
118. Blauw.
119. Eere wien eerst toekomt.
120. De tijd.
121. Precies.
122. Rust roest.
123. 6 minutes voor 3.
124. Tijd is geld.
125. Omnia vincit labor im-
probus.
126. Uil.

UNIVERSITEIT VOOR CALIFORNIË.

De tweede wedstrijd tussen de elf in de eerste prijsvraag bekroonde deelnemers is thans geöindigd. De jury, te San-Francisco vergaderd, heeft het ontwerp van den heer Bénard te Parijs bekroond; maar zijn plan zal de Universiteit, waarvoor 50 miljoen beschikbaar is, gebouwd worden.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is het volgende adres gericht:

Geeft verbiidigd te kennen,
de Naamloze Vennootschap Nederlandsche Maatschappij voor Monierwerken te Amsterdam;

dat zoowel het Staatsbelang als dat der Nederlandse industrie medebeleven; dat algemeene mededinging wordt opgesteld bij de uitvoering van werken van Staatswege;

dat achterhaalbaarlijk met dit beginsel geen rekening wordt gehouden;

dat onder anderen bij den bouw van 's Rijks Postspoorbank te Amsterdam van wege het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid belangrijke cement-ijzerwerken, systeem Monier, werden onder handen genomen, doch dit werk zonder publieke aanbesteding, en zelfs zonder uitvoering tot prijsopgave aan andere fabrikanten, is opgedragen aan de Amsterdamsche Cement-ijzerfabriek;

dat aan requestante geen enkel aan het algemeen belang toeziend motief voor de achterstelling harer fabriek bekend is, zij over de uiteindelijk technische krachten en hulpmiddelen beschikt, en bij geen andere fabriek achterstaat van de voor treffelijkheid van het door haar geproduceerde beton;

dat de achterstelling harer fabriek, en de begunstiging van ander, bijzonder onbillijk is tegenover de requestante, die, op het verzoek van het Departement van Koloniën, in het jaar 1890 heeft medewerkert tot voorbereiding van het bij het Lagerbestuur in Nederlandsch-Indië gerazen denkbeeld om de cement-ijzer-constructie ook daar te lande in toepassing te doen brengen, terwijl, maar requestante daartoe vermoeden heeft, die medewerking bij anderen niet verkregen werd;

dat dan ook aan requestante van wege het hoofd van het Departement van Koloniën bij de missie van 28 Februarie 1897, lett. F, nr. 415a, voor die medewerking dank betoogd werd in de volgende bewordingen:

„Ik heb de eer u zinnen den Minister dank te betonen
voor de alleszins welwillende wijze, waarop de kapitein der
genie van het leger in Nederlandsch-Indië J. W. C. van
Steden, thans met verlof hier te lande, door u in de ge-
legenheid is gesteld om zoowel in uw fabriek als elders
de door u uitgevoerde werken te bezichtigen en voor het
verstrekkend van de noodige inlichtingen voor het onderzoek
of de Monierwerken met vrucht kunnen worden toegestaan
bij 's lands werken in Nederlandsch-Indië; enz.

De Secretaris General bij het Departement van
Koloniën,

(get.) A. E. Elsas."

dat de requestante op voormelde onbillijke, en, naar hare overtuiging met 's lands belang strijdige handelwijze bij berhaling, doch te vergaaf, de aandacht van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid heeft gevestigd;

dat zij nog even voor de aanbesteding van den bouwen van de Rijks Postspoorbank te Amsterdam de aandacht des Ministers gevestigd heeft op de onzindigheid, dat de te verrichten cement-ijzer-werken niet in het bestek der aanbesteding waren opgenomen.

Redenen waarom requestante zich verbiedigd wendt tot Uwe Hooge Vergadering met het verzoek om naar aanleiding van hare hierboven ontwikkelde griet, noodzakige beslissing te willen nemen, als door Haar oordeel zal worden geacht, dat voorkeuring van eenen, ook met 's lands belang strijdige begunstiging van den eenen industrie boven den anderen bij het uitvoeren van werken van Staatswege;

ROTTERDAM. Toen de commissie voor de plaatselijke werken in 1896 voorstelde de wedde van den directeur der gemeentewerken en het maximum der wedde van de adjunct-directeuren met f1000 te verhoegen, kon die slechts bij de minderheid van B. en W. stemmen vinden.

Na de wijziging, welke dit college waderd uitvoerig, is echter een meerderheid ontstaan, die het in 't belang der gemeente acht, het inkomen van den directeur der gemeentewerken gelijk te stellen met hetgeen te Amsterdam (f800 zonder meer) aan die betrekking verbanden is, en dat alzoo te bepalen op f1000 met vrije woning en voorstel om, in verband daarmede het maximum voor de adjunct-directeuren met f1000 te verhoegen (dus tot f800 à f1000).

Mitsdien stellen B. en W. thans voor de verordening in dien zin te wijzigen.

GROENINGE. Onder de nieuwstellingen in de Groninger courant van den 12en deze maand komt een waarschuwing voor aan het geacht publiek, om voorstel niet te schrikken wanneer de omstelling van het gebouwtje van de voormalige hoofdwacht, dat vanwege het Rijk geraستeerd is, straks wordt weggenomen tot opsluiting van de lustrumfeesten, die den 18en deze maand zullen beginnen. Het publiek, dat deze waarschuwing eerst niet

begreep, meent nu achter de betekenis te zijn gekomen en gelooft tegelijk de verklaring te hebben gevonden van de onzindigheid, dat deze restauratie op zulk een geheimzinnige en langzame wijze is tot stand gekomen, want, zso wordt er beweerd, het gebouwtje is gedurende de restauratie wel een halve meter gezakt.

Iederdaer is de drempel van den toegang thans ongeveer 80 à 40 cm. beneden de aangrenzende straat neergebracht, zoodat het gebouwtje, in plaats van 's-huys, in de straat schijnt te staan. Naar wij vermoeden is echter deze lage ligging geen gevolg van een verzekking, maar van de onzindigheid, dat de viser enige toewijzing vroegde door de aangezochte hoogte heeft gehad. Het publiek staat nu voor een nieuw raadsel dat nog opgelost moet worden, hoe al die vormende verzekering in overeenstemming zal worden gebracht met het niveau van het marktplein. Ook wij keeden nog niet vermoeden op welke wijze men daarbij te werk zal gaan, zonder een soort van vallei te vormen, waardoor het gebouwtje in het natijs alleen in een waterloop zal kunnen te staan. Men mag echter aannemen dat de rijksambtenaren, die de restauratie geleid hebben, wel weten wat ze gedaan hebben en het raadsel tot tevredenheid van het publiek zullen oplossen.

ARNHEM. B. en W. hebben den Raad voorgesteld een rentmeester te benoemen voor het beheer van „Sonnenbeek“ en „Kralenbeek“, op een jaarbedrag van f1600 met vrije woning enz., en deze ambtenaar voorlopig werkzaam te stellen onder den directeur der gemeentewerken. De heer G. C. Sprenger, directeur der Boschbouwschool te Frederiksoord, werd voor deze betrekking voorgedragen.

De bepaling, dat de te benoemen rentmeester voorlopig zal werkzaam gesteld worden onder den directeur der gemeentewerken, en dat hiervan een jaar voorstellen tot definitieve regeling zijner positie zullen ingediend worden, is in 't voorstel opgenomen ter bevestiging van die leden van den raad, die een zelfstandigen ambtenaar wenschen.

THE. Woensdag jl. werd de Tielche Ambachtsschool geopend, welke plechtigheid door vele autoriteiten werd bijgewoond. Verschillende sprekers voerden hierbij het woord; de heer Landman, voorzitter der commissie voor de school, schetste in een uitvoerige rede de geschiedenis van haar ontstaan. De school werd gebouwd naar de plannen van den heer Scholten alhier en geopend met 41 leerlingen.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in 's lands B. O. W. in Ned.-Indië hebben de volgende maten plaats gehad:
ontslagen, eerstel, opzichter 2e kl. J. H. Knoop; wegont-
zichter, eerstel, opzichter 2e kl. A. Th. Manusama; opzichter
2e kl. M. J. Bosch;

benoemd tot architect 2e kl. en geplaatst in de residentie Soerabaja de ambtenaar op nos-actiteit E. Kansberry.

— Bij den aanleg van Staatspoorwegen in Ned.-Indië is:
benoald dat de ijdelijke spachter 2e kl. J. Schutemaker
bij de lijn Kalisat-Banjewangi geplaatst blijft;

overgeplaatst van de lijn Kalisat-Banjewangi naar de
lijn Goebeng-Kalimes-oest; de tijd. 2e commissaris H. C. Anthoijer.

— Aan den ingejaerde 2e kl. bij den waterstaat in Ned.-Indië, F. W. J. van Rossum is een geneeskundig spoordeurkundig voor een huislandschap verleid.

— Den ingenieur der marine te kl. J. S. van Veen wordt met 1 November a. s. overgeplaatst van 's Rijks werf te Willemsvoort naar de haven te Amsterdam.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is met ingang van 1 October a. s.:

1°. de ingenieur van den rijkswaterstaat H. Woetman belast met de uitvoering van den aanleg eenen buitenhaven tot toegang naar een door de gemeente 's-Gravenhage te bouwen visschershaven;

2°. de ingenieur van den rijkswaterstaat F. Duffignac, thans werkzaam op het bureau van den hoofdingenieur voor de rivieren, voor den tijd van een jaar geschatteerd aan het Departement van Waterstaat; en

3°. de wagen-ingenieur van den rijkswaterstaat J. P. van Vliet, thans te Hoek van Holland, toegewezen aan den hoofdingenieur voor de rivieren.

Het is te hopen, dat de resultaten van het onderzoek, dat nog gaande is, openbaar gemaakt zullen worden, en dat de schuldigen, zoo bij dit werk als bij dat der Solo-vallei, hun verdienste straf niet zullen ontgaan. Onwetendheid of onbekwaamheid mogen in zulk een geval niet als verzachtende omstandigheden worden aangenomen.

DE N. Z. KAPEL TE AMSTERDAM.

Er is hoop, dat de N. Z. Kapel te Amsterdam behouden zal blijven. Mag men de dagboden geloven, dan zou de Gemeenteraad in geheime zitting besloten hebben der Hervormde Gemeente het eigendom in rechten te bewijzen. De kansen zouden voor de stadsregeering ongetwijfeld niet slecht staan.

Anderen willen, dat de Hervormde Gemeente het proces niet zal afwachten, maar, door de kerk te herstellen en weder in gebruik te nemen, de aanleiding tot het geding zal pogen te doen verdwijnen.

Misschien ware dit laatste de eenvoudigste oplossing. Doch de heeren, die zich voorgenomen hadden om het gebouw af te breken, ten einde er, na de sloop, een slandje uit te halen van een paar miljoen, maken dan toch tot slotte een allergekst figuur.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS (Vergadering van Dinsdag 12 September 1890)

Na de opening van de vergadering, in het Brongebouw te Haarlem gehouden, werd mededeeling gegeven van tal van ingekomen giften, zoowel uit het binnen- als buitenland.

Het Bestuur decideerde mede, dat op de wereldtentoonstelling te Parijs het gedenkboek 1847-1897 met de Fransche vertaalg ziel worden ingezonden.

Na het afdoen der huishoudelijke zaken sprak de heer J. van Hasselt, ingenieur van de Amsterdamsche duinwaterleiding, over de in uitvoering zijnde uitbreidingswerken van de gemeentelijke duinwaterleiding te Amsterdam.

Vervolgens kreeg het woord de heer F. C. Dufour, ingenieur te Haarlem, die over de elektrische bewegingswerkten der nieuwe sluis te IJmuiden een voordracht hield, die luid werd toegejuicht.

Nu kwam aan het woord de heer L. M. Barnett Lyon, directeur van de Eerste Ned. elektrische tram, die een uitlegging gaf van de werking daarvan.

Na het dejeuner verdeelden de ruim 250 aanwezigen zich en gingen naar IJmuiden; de installaties van de elektrische tram; Leidsch; de werkplaatsen der H. J. Spoor; de firma J. J. Beynen, de Haarlemsche machinefabriek; de werf Conrad en de caoutchoucfabriek van de heeren Gebr. Merens.

Te zes uren werd het middagmaal in het Brongebouw gehouden.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1890: Vergadering op 13 Sept. 1890.

Met een hartelijk woord van welkom aan de leden werd de eerste winter-vergadering door den nieuwste voorzitter, den heer K. de Bazel geopend.

Na lezing der notulen, werden de ingekomen stukken voorgelezen waaronder een schrijven van Arti et Amicitia, waarin deze Vereeniging zich niet gingen verklaren om adhesie te betuigen aan het adres van het Genootschap inzake een bouwkundige levensstudie aan de Rijks Academie van Beeldende Kunsten. Nadat gebleken was dat de reden hiervan bestond in een verkeerde opvatting van de gedachten in het adres neergelegd, werd besloten alsnog Arti te verzoeken op dit besluit terug te komen. Voorts was ingekomen de Koninklijke goedkeuring op de gewijzigde statuten.

Hierna had de installatie plaats van 8 nieuwe leden en werd als gewoontijd aangenomen de heer F. Zwolla, kunst-metallist-drijver te Amsterdam.

Na deze huishoudelijke bezigheden, hield de heer Lauweriks een lezing over „Bouwkundige propheet".

Spreker begon te wijzen op de tegenwoordige bouwwerken, waaruit maar al te vank blijkt dat de architect geheel onbekend is met de grondvormen nl: de bouwkundige propheet.

Spreker ging uitvoerig ns., welke de beschouwingen daarmee van Vitruvius waren, toonde aan hoe de verhoudingen overal weer te vinden zijn in de natuurwetten, in de muziek en in de bouwkunst en wees op het getuig dat, zonder voldoende studie van deze eenvoudige verhoudingen, bestaat in het maken van leuke en verwarrende bouwwerken.

Nadat over het onderwerp nog enige geschriftenwisseling plaatsvond, werd de vergadering gesloten.

PRIJSVRAGEN

RECLAMEPLAAT VOOR HORLOGES, merk „De Korenloem"

Op deze prijsvraag zijn ingekomen 126 antwoorden met de volgende motto's:

1. Tjok.
2. XII ure.
3. Het Korenloempje.
4. Centauria Cyanea.
5. Haast u langsma.
6. Groen.
7. Heeri.
8. Tryal.
9. Blauw, geel, zwart.
10. El Trabajo.
11. Uurwerk.
12. R.
13. Time is money.
14. Giel, wit, zwart.
15. Zonnige uren.
16. Nederland 2 st.
17. Bloem.
18. De tijd is snel.
19. Gebukt hem wel.
20. Oude liefde roest niet.
21. Getrouwheid.
22. Ende doespersert niet.
23. In 't verleden.
24. Geel en blauw.
25. Na regen komt zonneschijn.
26. Wallpaper.
27. Natura Artis Magistra.
28. Time is money.
29. Hoop doet leven.
30. De tijd rukt voort.
31. Bonheur.
32. Tikkie-tikkie-tik.
33. Horn ruit 2 st.
34. Alles beginsels zijn moeilijk.
35. Nana.
36. Le Temps.
37. 'k Segh niet heeft 't
38. word is,
39. En of 't uyt goede stoff ol qua gedistilleerd is.
40. Hooi last.
41. Ready.
42. Europa.
43. Remontoir.
44. Tu-schen 2 en 3.
45. Ars longa, vita brevis.
46. 't Daghet in 't Oosten.
47. Eenvoud.
48. Reclame.
49. Juiste tijd.
50. Struggle for life.
51. Doornroosje.
52. Tijd.
53. Vernuft.
54. Euroka.
55. Remontoir.
56. Van Societeit. In het duister
57. met het licht van zijn
58. sigaar ontdekken dat het
59. licht is.
60. Het staat stil.
61. Kroon.
62. Bloem (figuur). 2 st.
63. Horloges.
64. Om ne sialiam nooc.
65. Stipt op tijd.
66. Blauw.
67. Earo wijs oere toekomt.
68. De tijd.
69. Precies.
70. Rust roest.
71. 6 minuten voor 3.
72. Tijd is geld.
73. Omnia vincit labor improbus
74. Uit.

UNIVERSITEIT VOOR CALIFORNIË.

De tweede wedstrijd tussen de elf in de eerste prijsvraag bekroonde deelnemers is thans goedgeïndigd. De jury, te San-Francisco vergaderd, heeft het ontwerp van den heer B.-nard te Parijs bekroond; naar zijn plan zal de Universiteit, waarvoor 50 miljoen beschikbaar is, gebouwd worden.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is het volgende adres gericht:

Geef eerbiedig te kennen,

de Naamloze Vennootschap Nederlandse Maatschappij voor Monierwerken te Amsterdam;

dat zowel het Staatsbelang als dat der Nederlandse industrie medebringen; dat algemeene mededeling wordt opgesteld bij de uitvoering van werken van Staatswege;

dat echter herhaaldelijk met dit beginsel geen rekening wordt gehouden;

dat onder anderen bij den bouw van 's-Rijks Postspoorbank te Amsterdam van wege het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid belangrijke cement-ijzerwerken, system Monier, werden onder handen genomen, doch dit werk zonder publieke aankondiging, en zulte zonder uitvoerig tot prijsgegeven aan andere fabrikanten, is opgedragen aan de Amsterdamsche Cement-ijzerfabriek;

dat nu requestie geen enkel aan het algemeen belang ontluend motief voor de achterstelling harer fabriek bekend is, zij over de uitstekendste technische krachten en kapitaalmiddelen beschikt, en bij geen ander fabriek achterstaat wat de voortrouwelijkheid van het door haar geproduceerde betreft;

dat de achterstelling harer fabriek, en de begrensing ener andere, bijzonder ontluik in tegenover de requestante, die, op het verzoek van het Departement van Koloniën, in het jaar 1896 heeft medewerkt tot verwezenlijking van het bij het Lagerbestuur in Nederlandsch-Indië gerekend denkt om de cement-ijzer-constructie ook daar te lande in toepassing te doen brengen, terwijl, maar requestante destijds vermoed heeft, die medewerking bij anderen niet verkregen werd;

dat dan ook aan requestante van wege het hoofd van het Departement van Koloniën bij de missive van 28 Februarie 1897, t. F. nr. 415a, voor die medewerking dank betuigt werd in de volgende woordening:

„Ik heb de eer u namens den Minister dank te betuigen voor de alleszins welwillende wijze, waarop de kapitein der genie van het leger in Nederlandsch-Indië J. W. C. van Steeden, thans met verbaf hier te lande, door u in de gelegenheid is gesteld om zoowel in twee fabriek als elders, die door u uitgevoerde werken te bezoeken en voor het verstrekkens van de noodige indichten voor het onderzoek, of de Monierwerken met vrucht kunnen worden toegespanst bij 's lands werken in Nederlandsch-Indië; enz."

De Secretaris Generaal bij het Departement van Koloniën,

(get.) A. E. Elias.

— Bij den waterstaat in 's lands B. O. W. in Ned.-Indië hebben de volgende mutaties plaats gehad:

ontslagen, en vervol. de opzichter 2e kl. J. H. Kosop; wegnaakte, en vervol. de opzichter 2e kl. A. Th. Manusama; de opzichter 2e kl. M. J. Hansch;

benoemd tot architect 2e kl. en geplaatst in de residentie Soerabaja de ambtenaar van ond-architect E. Kenberry.

— Bij den analog van Staatsposporenwegen in Ned.-Indië is:

bepaald dat de tijdelijke opzichter 2e kl. J. Schuttenmaker bij de lijn Kalant-Banjowangi geplaatst blijft;

overgeplaatst van de lijn Kalant-Banjowangi naar de lijn Goeteng-Kalimas-oost, de tijdelijk 2e commissaris H. C. Anthoijez.

— Aan den ingenieur 2e kl. bij den waterstaat in Ned.-Indië, F. W. J. van Rossum is een gecombineerd spoedcertificaat voor een buitenlandsch verlof uitgereikt.

— De ingenieur der marine 1e kl. J. S. van Veen wordt met 1 November a. s. overgeplaatst van 's Rijks werf te Willemsoord naar 's Rijks werf te Amsterdam.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is met ingang van 1 October a. s.:

1° de ingenieur van den rijkswaterstaat H. Wortman belast met de uitvoering van den aanzieg cesar bultenhaven tot toegang naar euse door de gemeente 's-Gravenhage te bouwen vischershaven;

2° de ingenieur van den rijkswaterstaat F. Dofognies, thans werkzaam op het bureau van den hoofdingenieur voor de rivieren, voor de aanzieg cesar bultenhaven tot toegang naar euse door de gemeente 's-Gravenhage te bouwen vischershaven;

3° de aspirant-ingeneer van den rijkswaterstaat J. P. van Vliet, thans te Hoek van Holland, toegewezen aan den hoofdingenieur voor de rivieren.

— Bij beschikking van den Minister van Binnenlandse Zaken zijn voor het tijdstip van 16 Sept. 1890 tot en met 31 Aug. 1890, benoemd tot assistent aan de Polytechnische School te Delft voor de waterbouwkunde E. A. de Gooij, civiel-ingeneur te 's-Gravenhage; voor de beschrijvende meetkunde en graphodienst: D. M. Hol, civiel-ingeneur te 's-Gravenhage; en voor de scheepsbouwkunde: G. Versteeg, te Delft.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot hulpgewoon opzichter: J. Peillinkhof, te Zwolle, bij de uitvoering van vernieuwingen en herstellingen aan de Paradijsgracht te de Drentsche Hoofdvaart; G. H. Slet, te Zwolle, bij de uitvoering van vernieuwingen en herstellingen aan de Haarstraat op de Drentsche Hoofdvaart en P. Bakker-Schut, te Delft, bij den bouw van een brug over de Oude Maas te Spijkense.

— De civiel-ingeneur P. J. van Voorst Vader is door de gemeente werkzaam gesteld bij den aanzieg der werken voor de binnenvaarts te Scheveningen.

VACANTE BETREKKINGEN.
— Adjunct gemeente-architect te Nijmegen. Jaarwillede f 1800. Vereischten: diploma van civiel- of bouwk. ingenieur en gedurende eenige jaren praktisch werkzaam geweest. Gelegenheid tot persoonl. kennismaking met het gemeentebestuur na oproeping. Adres op zegel vóór 1 October aan Burg. en Weth.

— Twee praktisch ervare werktuigkundigen bij de Samarang-Joana Stoomtrammaatschappij, voor den dienst in Indië, één als chef van de afd. tractie, aanz. salaris f 300 per maand, en één als chef der werkplaats, aanz. salaris f 250 per maand, met vrijen overtocht enz. Adres ten kantore der Maatschappij, Jan-Pietersz.-Cronstrat 4, Den Haag.

— Toekenaar, bekend met tekenen van geconstructies, bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen. Adres met overlegging van beschouwd, toekenning enz. aan den ingenieur, belast met het onderhoud der spoorwegbruggen, central-bureau Utrecht.

— Bouwkundig opzichter voor 2 à 3 maanden. Salaris f 50 per maand. Adres n° 770, Boekh. M. de Wekker, Apeldoorn.

DIENSTAANHEDINGEN.

(Dienstaanhedingen in brieven vorm worden ten gevolge van heeren geschreven tweemaal per jaar twee achtereen volgende maanden, keurbaar afgenomen. De administratie houdt zich niet met de toezending des eventueel inkomenen bezig.)

— Een praktisch bouwk. opzichter van middelb. leeftijd, P. G., met goede aanbevelingen, thans het toezicht houdende over de uitvoering van een belangrijk kunstwerk, dat bijna klaar is, mag zich gauw weder geplaatst. Briefen n° 66, Bureau dezes. (2)

— Iemand, pracht, en theer, ontwikkeld biedt zich aan als opzichter, tekenaar of onderbaas. Adres n° 357, Boekh. Joh. G. Stemler Cz., Amsterdam. (Zie advert. in het vorig n°) (2)

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING,
VAN DEN HELSTRAAT 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opz.-Teekenaar, leeft. 25 j. oug. sal. f 70 à 80 p. m.
2. Onderbaas-opzichter, 41 " " " 23 per week.

PIANINO Gevraagd.

Prijs, Fabriek, Verkoopreden, adres Bureau dieser Commissie lett. N.A.

GEBR. VAN DER VLIET IJzerhandelaars te Amsterdam.

Staal-, Plaat-, Band-, Heek en T-lijper enz.
Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vullen en gegoten Staal uit de fabriek van Gehr, HÖHLER & Co. te Wenen, slamede CHRISTIANIA STER Hoefnagels.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING

Op Dinsdag den 26ste September 1899, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), in het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen aan het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 782.

Het afbreken van de voormalige stationschefswoning te Moerdijk, het vervoeren der afkomende materialen naar en het maken van een opsloterwoning op het station ZEVENBERGEN met bijkomende werken.

Begroting f 3270.—.

De besteding geschiedt volgens § 44 van het bestek.

Het bestek ligt van den 6den September 1899 ter lesing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. J. BUIS, te Rotterdam, en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur vooroemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 20sten September 1899 ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 2den September 1899.

Th. VAN HEEMSTEDE OBEIT, Sanitary Engineer.

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Reokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Speciaaliteit voor de levering van complete Badinrichtingen — Private-inrichtingen — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porselein Badkuipen, Toiletten Badkuipen, — Closets, Wasbakken, Urinairs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederkoopers genieten het gebruiksgerecht.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Blokhuizenstraat 64 b.p. Nieuwe Blaauwgracht.
Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING

Op Dinsdag den 26 September 1899, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

AANBESTEDING.

Op Dinsdag 26 September 1899, des namiddags 3 ure (locale tijd), zal door den architect J. H. TONNAER, namens zijn lastgever, in het Koffiehuis van Moj. Wet. A. J. DE WOLF, Nieuwstraat te DELFT, worden aanbesteed:

Het bouwen van een woonhuis met SIEDERIJ en annex werken, op een terrein gelegen aan de Hugo-de-Grootstraat te Hof van Delft.

Bestek en tekeningen zijn van af 20 Sept. a. k. à f 1.50 verkrijgbaar bij genoemden architect.

Aanwijzing op het terrein den 22 Sept. a. s., voormiddags te 11 ure (locale tijd).

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

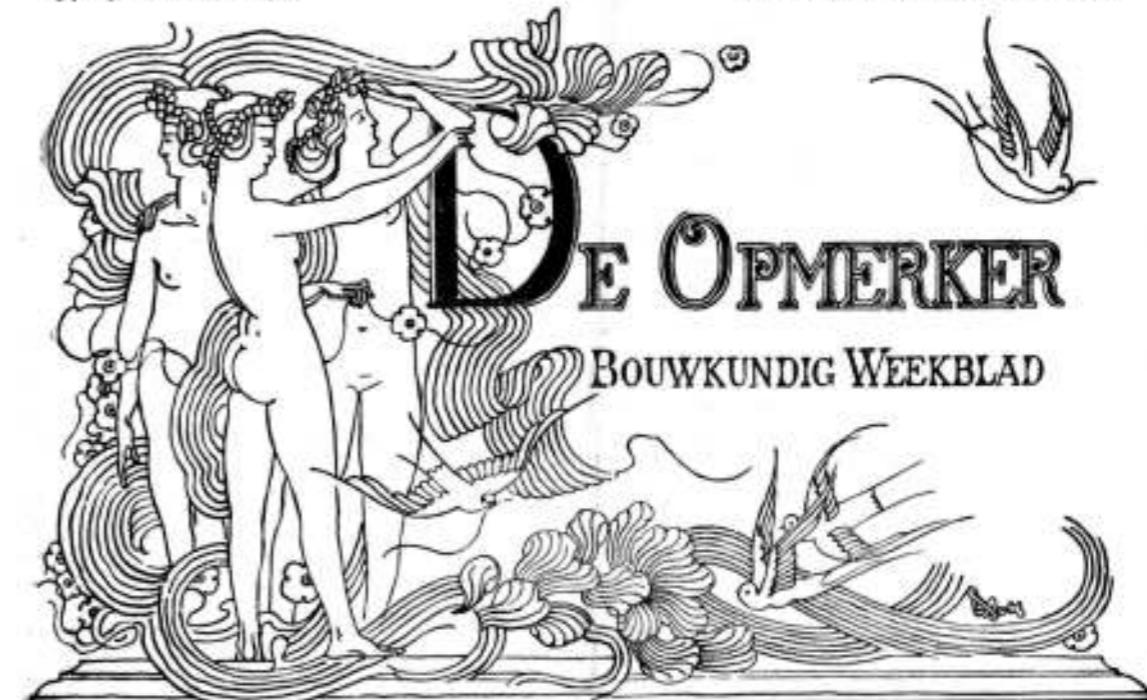
Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogste Prijs en Gouden en Zilveren Medailles AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijdenden bakvloer en Draailevens.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, die Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar, lójd vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet f 0.25, zonder plaat f 0.15.

TECHNISCH ONDERWIJS.

Het artikel „Technisch Onderwijs“, in „De Opmerker“ van 26 Aug. jl., in verband met vroegere beschouwingen, in dat blad voorkomende omtrent Ambachts-teekenonderwijs en Vakteekenonderwijs, geeft mij aanleiding tot een paar opmerkingen. Dat artikel bevat eenige becijferingen ook weer naar aanleiding van een vroeger artikel, rakkende hetzelfde thema, waarin ook alweer berekeningenvoorkomen.

Zeer zeker verdienen die cijfers de algemeene aandacht.

Maar even gewichtig zijn ook andere zaken, die met technisch onderwijs en vals- of ambachtsteekenonderwijs in streng verband staan.

In bovengenoemd artikel wordt gezegd: „Onze Ambachts-, Nijverheids- en Kunstenverhiedscholen zijn te zeer teekenscholen“. Direct daaronder staat: „Het is toch al te gek, dat onze nieuwe kunst (?) haar aan zijn dankt aan schilders en tekenaars“ enz. Hoe is dat nu te rijmen?

Wordt er aan die genoemde vakscholen te veel getekend (wat niet het geval is), dan zou die nieuwe kunst in die scholen moeten ontstaan, en dat is toch niet zo.

Daaronder volgt: „Zij (die nieuwe kunst) had ongetwijfeld een geheel ander karakter gekregen, als zij aan het brein van bekwaame werkliden ontsproten was“.

Laat mij nu eens zeggen, dat dit zeer tegenstrijdige beschouwingen zijn.

Juist omdat die bekwaame werkman niet in staat is nieuwe kunstvormen te scheppen, moet de scheppende schilder of tekenaar dat doen, wat trouwens ook lang zoo gemakkelijk niet is en wat van een werkman niet verlangd kan worden en ook niet verlangd wordt.

Ook tijdens het bloeiëndperk van het hand- en kunsthandwerk waren het kunstenaars, die de ontwerpen leverden.

Wanneer men dien bekwaamen werkman zoo stilletjes zijn gang haat gaan in het laten ontspruiten van nieuwe of oude kunst, dan komt er in den regel niet veel moeis te voorschijn, dat hebben de tentoonstellingen bewezen van voorwerpen, door den bekwaamen werkman in vrijen tijd vervaardigd.

Wel moge het bekomen.

Voorts staat er: „Dat wij zulke werkliden niet hebben (dns. scheppers, bekwaame werkliden) bewijst wel, dat er aan de technische opleiding (?) wat Imperf. dat zij te veel theorie, te weinig praktijk geeft“.

Die scheppende werkliden verwacht men dus te krijgen door de praktijk. Hoe is het dan met werkliden die alleen praktijk of techniek beeten? Die zijn er toch zeker genoeg, en zelfs zeer bekwaam.

Ik verwijst weer naar die tentoonstellingen van knutselwerken.

Wat de techniek betreft, laat een overigens zeer bekwaam smid eens zelfstandig een sierbekje of uitlaaghoed maken, en ge zult eens zien wat er van terecht komt.

De schrijver bedoelt bekwaame werkliden te vormen, die in staat zijn in hun vak nieuwe gedachten en vormen te brengen, maar niet met minder theorie en vooral wat minder teekenonderwijs, terwijl hij schijnbaar met leedwezen die taak ziet overnemen door schilders en tekenaars.

Het scheppen van nieuwe, smaakvolle gebruiksvoorwerpen schijnt men dus niet zoo moeilijk te vinden. Dat kan een bekwaam werkman ook wel.

Ook met wat minder teekenonderwijs? Doorgaans verraden de producten van des werkmans vindingrijkheid tengevolge van „les défauts de ses qualités“, en door gebrek aan vormenkennis en redegevende con-

structie, het duidelijkst bewijs, dat er behoeft te bestaan aan goede vakteekenscholen.

Die noodige vormenkennis moet verkregen worden door *theorie en tekenen*, zelfs *veel tekenen* onder bekwaame leiding.

Just dat, wat door de tegenstanders van ambachtsscholen en vakscholen zo veroordeeld wordt, het tekenen en veel tekenen, moet het ambacht ophaffen.

Eenmaal in de praktijk gekomen teekent de werkman niet meer. De stram geworden handen zijn voor dat werk niet meer geschikt; dan moet de werkman op hetgeen hij aan de vakschool leerde.

Na het verlaten der vakschool op 16-, 17- of 18-jarigen leeftijd, kan hij zich zijn gehele leven aan de techniek wijden. Of zou men ernstig verlangen, dat de ambacht- of vakschool bekwaame werklieden afleverde?

Wanneer de leerling, na het verlaten der lagere school, aan de ambachtsschool de gereedschappen, bij zijn vak in gebruik, leert kennen en eengzsins leert hanteeren, dan is er reeds veel verkregen.

Het is te veel verlangd van die handen, meestal nog kinderhanden, dat zij vijf, hamer, schaaf of heitel voorkomen meester worden in dien korte tijd; hun fysiek is daartoe nog te weinig ontwikkeld. Zoo gemakkelijk is het ambacht niet.

Er wordt over vakopleiding te veel gepriat door mensen die niet weten hoeveel ervaring er toe behoort een hamer, vijf, schaaf of heitel goed te kunnen hanteeren. Het hoogste woord wordt meestal gevord door mannen, ook vrouwen, die buiten het ambacht staan. Gewoonlijk zgn. paedagogen.

Het doel der vakscholen is den aanstaanden werkman eene opleiding te geven, die in de werkplaats niet verkregen wordt, en niet gegeven kan worden.

Het thema is te afgezaagd, om nu nog eens het onbetwistbaar nut van vak- en ambachtsscholen te verdedigen.

Toch schijnt het aldoor weer noodig.

Doch de schoen wringt ergens anders. Die tegenstanders van ambachtsscholen, waaronder ook werklieden, komen al maar weer terug op dat tekenen, dat hindert hun zoo.

En zonder te weten waarom, hebben zij gelijk. Het tekenonderwijs aan de ambachtsscholen is hoogst zelden doeltreffend. De gewone phrase luidt dan: het tekenonderwijs moet ontwikkeld zijn, en met dezen doeldeener moet men dan genoeg gezegd te hebben, maar laat het meestal bij zeggen.

Het tekenonderwijs, zoals alle onderwijs, moet ontwikkeld zijn. Zeker, anders is het beter de jongens harmonika te laten spelen. Maar laat het bij dat axioma niet blijven. Daarvoor moet het tekenonderwijs uitstekend zijn.

Maar, zijn de onderwijzers voor dat onderwijs bekend? Slechts bij uitzondering. Niet dat het hen aan lust, ijver of talent ontbrekt, maar omdat de opleiding voor het tekenonderwijs hen daartoe niet voorbereidt.

De candidaat voor de akte M. O. handtekenen leert anatomie, d. i. heender- en spierenleer, bewegingsleer, een beetje dermatologie, myotonie, propertieel van den mensch, perspectief, niet zo'n klein beetje, tekenen van pleisterkop, dito ornament, stillevens, methodiek, stijl- en ornamentleer.

Wanneer nu de candidaat aan de gestelde eischen voor dit examen voldaan heeft, is hij dan in staat met die kundigheden goed vakteeken onderwijs te geven?

Voor diegenen, die het tekenonderwijs aan ambachtsscholen, door middel der resultaten, goed be-

studeerd hebben, is het bekend, dat de afdeeling rechtlijnig tekenen, waaronder constructie- en werktuigkundig tekenen, meest altijd gunstig afsteekt bij de afdeeling handtekenen.

En waarom?

Omdat de afdeeling rechtlijnig tekenen doorgaans in handen is van practici, van mannen, die naast theoretische kennis ook dikwijls praktische ervaring hebben, niet zelden werklieden waren of zijn, hetzij timmerman of werktuigkundige. De onderwijzers in handtekenen zijn meestal tekenaars of schilders, die van het ambacht geen kennis hebben, zich er weinig toe voelen aangetrokken, als zijnde van inferiore waarde. Altijd, behoudens enkele uitzonderingen.

Die uitzonderingen zijn er den laatsten tijd. Het kunsthandwerk trekt mede vele jonge kunstenaars aan, daartoe opgewekt veelal door buitenlandsche tijdschriften en producten.

Een gelukkig verschijnsel is, dat het meestal de wél begaafden zijn, die zich aan een of ander vak van kunsthandwerk wijden. Die waardeering van het hand- en kunsthandwerk komt dan ook verder voort uit vrije studie, arbeidslust en talent, of minder gehuk op het gebied der picturale kunst.

Wanneer echter de opleiding van den a. s. hand-vakteekenonderwijzer eens meer aansluitend was bij de behoeften van vak- en ambachtsschool, wanneer de a. s. onderwijzer eens wat minder tijd aan anatomie, perspectief-, pleister- en stillevens-tekenen, wat meer van de leer van het ornament, wat meer van stijlkennis, wat meer aan stileer en tekenen van natuur en boetsieren deed, en in plaats van andere vakken wat meer kennis opdeed van materialen, van technologie en de beginselen der scheikunde, en bovendien de kennis en het gebruik van gereedschappen bij verschillende vakken in gebruik, zou dan die onderwijzer niet met meer vrucht als vakteekenonderwijzer kunnen optreden?

Wil men het ambacht ophaffen, verbeteren, dan is ordeelkundig tekenonderwijs allereerst noodig. De vakscholen zullen mettertijd toenemen in getal en gehalte. Daarvoor zijn dan onderwijzers noodig. Maar voor dat onderwijs is het niet noodig, dat de onderwijzer alle onderdelen van het skelet en alle spieren, banden, vezels van buiten kent, zonder ooit figuur te hebben geteekend.

Aan zijne uitgebrede perspectivische kennis heeft hij aan vakscholen ook niet veel, evenmin aan proportionele of pleisterkopteeken.

Het natuurtekenen van draadfiguren, blokken, pleister en stillevens is voor den a. s. werkman vrijwel overbodig. Beschrijvende meetkunde, projectieteeken, het tekenen van velerlei bewogen lijnen uit vrije hand zal hem beter te pas komen, terwijl het boetsieren voor enkele vakken niet gemist kan worden.

Met deze handvaardigheden toegerust, kan de leerling aan het vakteeken deelnemen, onder leiding van een onderwijzer, die op het gebied van handwerk en kunsthandwerk geen vreemdeling is. Dan mag er geteekend, en veel geteekend worden, zonder schade voor den a. s. werkman. Daarna in de praktijk gekomen, zal de werkman niet meer genegen zijn die armzalige, bedroevende knutselarij te maken, die door den ambitieuze werkman nog dikwijls in vrijetijd worden vervaardigd, en die meer medelijden dan vereering opwekken. Misschien dat dan in de toekomst de werkman het creëren van nieuwe smaakkijke vormen niet meer aan den tekenaar of schilder behoeft over te laten. Misschien dat er dan uit het brein van meergemelde bekwaamen werkman bruikbare en tegelijk schoone vormen te voorschijn komen.

Zoodat ik maar zeggen wil, dat cijferen heel nuttig en noodig is, maar dat men niet geheel buiten den waard moet rekenen, anders komt alle spitsvondige berekening ten slotte toch faliekant uit.

Waar die waard zit, zoekte men zelf maar.

4 Sept. '99

JANUS.

Toen de heer Janus het bovenstaande schreef, kon hij niet vermoeden dat er reeds een wijziging van het examen-programma voor de akten M. I. en O. in bewerking was; den 8n dezer maand werd den Minister van Binnenlandsche Zaken een ontwerp tot wijziging der akten M. I. en O. handtekenen, perspectief en boetsieren aangeboden door de heeren Boersma, Van Delden, Molkenboer, De Vries en Wierink.

Indien wij den geachten schrijver wel begrijpen, dan is hij het eigenlijk met ons eens, waar wij het betreuren, dat onze Ambacht-, Nijverheid- en Kunstmijverheidsscholen te zeer teekenscholen zijn. Wat is toch een teekenschool? Het is een inrichting, waar het tekenen „an und für sich“, zoals de Duitsers zeggen, beoefend wordt. Op zulke scholen wordt den leerlingen onderwezen, wat er zoo al niet de hulpmiddelen, die den tekenaar ten dienst staan, op papier kan worden gebracht. Men leert daar doezen, wassen, kleuren, aarcen, en wat dies meer zij, men is daar gewoon de tekening niet als middel, maar als doel te beschouwen.

De heer Janus heeft zeker, als hij de tentoonstellingen bezocht, die door de inrichtingen, die wij boven oponderhouden, tamelijk geregelde gehouden werden, zich ervan kunnen overtuigen, dat daar inderdaad de teekenkunst, zoals wij haar hier schetsen, een plaats inneemt, die onevenredig is aan het belang, dat zij voor de leerlingen heeft.

Dat de font schuift in de opleiding der bedendaagsche gebreveteerde tekenonderwijzers, willen wij den heer Janus aanstands toegeven. Wij kennen heel wat gediplomeerden, die een kubus, geplaatst onder een hoek van zooveel graden, op den bodem van een zooveel meter diepemput, heel geleerd in perspectief, weten te brengen, doch wien de handen verkeerd staan, als van hem verlangd wordt een eenvoudig gebouw in perspectief te brengen.

Het is inderdaad vrij dwaas, wat er al zo van de candidaten voor de akte M. O. vertaagd wordt. Welke leerlingen heeft men wel gedacht dat de bezitters van het diploma zullen krijgen, om aan hen de „beender- en spierenleer“, de „bewegingsleer“, en al de fraaigleden, waarvan de heer Janus ons een lijst geeft, te onderwijzen? Op onze middellare scholen, waar het tekenen slechts een zeer bescheiden plaats vervult, komt al dit moos niet te pas. Ook op Ambacht-, Nijverheid- en Kunstmijverheidsscholen kan het best achterwege blijven.

Het grootste kwaad is de scherpe scheiding, die tussen teekenkunst en ambacht gemaakt wordt. Op de meeste Kunstmijverheidsscholen leert men slechts tekenen en wat boetsieren; werkplaatsen zijn er zoodood als niet aan verbonden. Het feit, dat men voor de Rijks-kunstmijverheidsschool een bovenverdieping van het schilderijen-museum goed genoeg heeft geacht, is bijzonder welsprekend. Geen hamerslag wordt daar gehoord, geen aanbeeld klinkt er, geen zaag die daar knars, niets! En daar, op die stille zolders, waar slechts potlood, penseel, krijt en pen onhoorbaar over het papier of doek glijden, waant men „ambachtsscholen“, en nog wel „kunstmijveren“, te vormen!

Men kan het onzer „nieuwé kunst“ wel aan-

zen, dat zij niet uit het brein van praktische mannen is voortgekomen. En nu moge men zeggen, dat „ook tijdens het bloestijdpérk van het hand- en kunsthandwerk het kunstenaars waren die de ontwerpen leverden“, daarmee is nog niet veel bewezen.

Nemen wij eens de werken van een dezer kunstenaars, Hans Vredeman de Vries, ter hand, dan zien wij, dat zijn ontwerpen, zoals zij daar liggen, nimmer zijn uitgevoerd. Ons althans is geen enkel meubel bekend, dat men in de prenten van Vredeman de Vries ook vindt afgebeeld. De tekenaar bekommerde zich te weinig om de eschen der praktijk, dan dat van zulke een uitvoering sprake kon zijn. De wezenlijke meubelen uit de tweede helft der zestiende eeuw geven duidelijke blikken, ontworpen te zijn door mannen, die met de praktijk uitstekend op de hoogte waren.

Wij zijn volstrekt geen tegenstanders van tekenonderwijs voor den aanstaenden werkman of technicus, mits het slechts binnen zeer enge grenzen blijft, en niet meer geven wil, dan voor het zich vormen van een duidelijke voorstelling noodig is. Al wat naar „opwerken“ van tekeningen zweeft, behoort echter vermoeid te worden, en de tijd, die daardoor vrijkomt, aan het wezenlijke ambacht te worden gewijd.

Als men hen, die zich tegenwoordig met het kunsthandwerk bezighouden, spreekt, dan klagen zij, dat hun eigenlijke kennis van het ambacht zoo gering is, omdat het hun nooit werd onderwezen. Daardoor moeten zij met schade en schande trachten wijs te worden, wat nog niet eens altijd gelukt.

Een meer praktische inrichting van het onderwijs zal, zij het dan ook pas in de toekomst, verbetering kunnen brengen.

R. d.

DE N. Z. KAPEL TE AMSTERDAM.

De Heilige Stede, die gedoemd leek tot verdwijnen, schijnt nu behouden te zullen blijven. Het Amsterdamsche stadsbestuur zal in rechten voor de aanspraken op den eigendom oponderhouden. En het laat zich aanzien, dat de rechtsvoering, zij het ook misschien pas na jaren, zal worden toegewezen.

Hangende de gedingen blijft aan het kerkgebouw in zijn tegenwoordigen staat, tenzij de partijen tot de overtutting mochten komen, dat het niet aangaat een monument, in het hart der hoofdstad gelegen, zóó onooglijk te laten, als het thans is.

Nog ziet men op de deuren van de kerk de papieren geplakt, waarop „gesloten wegens herstelling“ te lezen staat. Deze opschriften kunnen best verdwijnen, te eer daar zij eigenlijk „gesloten wegens voorgenoemde afbraak“ hadden moeten luiden.

De „kastjes“, met planken dichtgespijkerd en met velerlei advertentien beplakt, konden weer heropend worden. Wij zijn zeker, dat ze nog liefhebbers genoeg zullen vinden. Ook de huizen en winkels aan de Rokinzijde deed men het best te verhuren.

Dit alles heeft betrekking op het uiterlijk van het gebouw. Gezorgd dient evenwel ook, dat van binnen zulke maatregelen genomen worden, als kunnen strekken om het gebouw zoo goed mogelijk te behouden. Natuurlijk kan alleen het kerkbestuur hier handelend optreden, en bij den gebreke onwil om de kapel te laten voorbestaan zal menigeen vrezen, dat van die zijde al heel weinig gedaan zal worden. Doch wij vertrouwen, dat conservatoire maatregelen toch niet achterwege zullen blijven, omdat ook de burgerlijke gemeente er belang bij heeft, dat zij worden genomen.

Indien de stad Amsterdam het proces wint, zal zij

ongetwijfeld het gebouw niet voor den openbare dienst bestemmen. Dat de Raad tot afbraak zou besluiten en het terrein verkoopen of in erfpacht geven is onwaarschijnlijk, nu zooveel ingezeten op het behoud prijs stellen. Wanneer echter de Katholieken met een hoog bod voor het gebouw zouden komen, ware het o. i. zeer wel mogelijk, dat de Raad daarop ingering.

Eene herstelling van het eerwaardig gebouw, misschien wel een geheele omtmanteling, kan dan niet uitbliven. Reeds werd, in een winkelkast, een tekening tentoongesteld, waarop de kapel verbeeld is, zoals zij zich dan zal voordoen.

Het zal niet gemakkelijk zijn de kerk te restaureren, omdat het aan goede gegevens omtrent haar toestand voor 1578 ontbrekt. De kaart van Cornelis Antonisz van 1544 is eigenlijk het enig vertrouwbaar document. En daar is het gebouw zoo klein voorgesteld, dat van de details zoo goed als niets te zien is.

De studie van het monument zelf kan heel wat leeren. Een moeilijkheid leveren echter de toevoegingen na 1578. Zal men die behouden of doen verdwijnen? De vervaardiger van de bovengenoemde tekening is voor het behoud geweest, en wij gelooven, dat hij juist gezien heeft. Voor behoud komen allereerst in aanmerking de oostelijke en westelijke portieken) ook de noordelijke aanbouw zou verdienen gespaard te worden. Het schijnt, dat daar vroeger de sacristie was. Op deze plaats kon dit noodzakelijk vertrek wederom ingericht worden.

In den regel wordt aangenomen, dat de kapel een bouwwerk uit de veertiende eeuw zou zijn, gesticht kort nadat in 1345 het mirakel daar ter plaatse geschied was. Doch de details van de kerk wijzen ons op veel lateren tijd. De zullen zijn, in vorm, niet ongelijk aan die der Nieuwe Kerk, die pas in de vijftiende eeuw werd begonnen. Het koont ons voor, dat de oorspronkelijke kapel niet breder was dan de tegenwoordige middenbeuk, en dat zij is blijven bestaan totdat het tegenwoordige gebouw, om haar been gebouwd, voltooid was.

De ruine koortrans, die het gebouw bezit, is ongetwijfeld gemaakt met het oog op de processie, die in Maart plaats gehouden te worden. Het verdient opmerking, dat Frederik van Baden, bisschop van Utrecht, pas den 30 October 1504, om de gedachtenis van het mirakel te vereeuwigen, een processie en kerkelijke getijden heeft ingesteld. Zijn opvolger, Georgius van Egmond, heeft den 31 Augustus 1555 de voorrechten, aan de kapel geschonken, nog uitgebreid.

In verband hiermede zouden wij van mening zijn, dat het gebouw pas onstreeks 1500 in zijn tegenwoordigen staat gebracht is. Wij worden in die mening versterkt door de verordening door de stadsregeering in 1498 vastgesteld, waar het heet „dat dezelve Capelle nu in allen gestaltenisse bequaem is“. De „grote vereeringen“, welke de Roomsch-konink Maximaan in 1434 aan de kapel geschonken had, hebben zeker de voltooiing mogelijk gemaakt.

In ons vorig nummer zagen wij, dat de heer De Bont van oordeel is, dat de zoogenannte „IJzeren kapel“ der Oude Kerk door dezen vorst gesticht is, om er het H. Sacrament van mirakel in te bewaren.

Evenwel blijkt uit de verordening van 1498, dat dit niet het geval was. Want daar staat „dat de Ecclesiën van beide zijden (die van de Oude Kerk en van de Nieuwe Kerk) gezaamenderhand eerwaardelijken in Processie gaen zullen inder Heilige Stede, omme al-

daer niet allen eren, reverentiën en waerdigheden 't Heilige Sacrament op te nemen ende na ouder gebruikinge met processien omme der Steede gedragen en weder inder Heilige Stede metter generale Processie gebrocht te worden, omme aldaer te blijven rusten als 't behoort: en dat gedaen, zo zullen beide de Procesien gaen tot op die Plaetse (de Dam) toe, ende aldaer zo zal elck een d'ander minnelijk oorlof nemen, en gaen, daer hem believen zal.“

De kerk had voorheen zes altaren. Het hoofdaltaar was dat van het H. Sacrament. Er was een genootschap van gildezusters aan verbonden. Van Heussen en Van Rijn zeggen verder: „De Pnesters-kleederen en 't outaar gewaad waren veelerley en in groten getale. Onder anderen was er een gouden kelk: de welke, beneficis andere groote geschenken, aan de H. Stede vereert is geweest door Keizer Maximiliaan. Doch deze kelk, zoals het zeggen is, wert naderhand tot geld geslagen, daar een kelk op afgebeeld staat. Dan was er noch een groote voorraad van vaandelen en van anderen toestel tot het houden van den jaarschijnsel omwegang. Daar was een kopere doopvont van een uytstekend maaksel: een treffelijk orgel, een kunstig portaal.“

Van alles, wat hier opgenoemd wordt, is niets meer aanwezig. Het orgel, een werk van omstreeks 1525, bleef tot ongeveer 1870 in het gebouw. Toen verhuisde het naar de R. K. kerk te Jutphaas, waar het nog op het oogenblik dienst doet.

Enkele zaken van minder belang bleven in het gebouw zelf of in de R. K. kerk op het Begijnhof bewaard. Het merkwaardigste zijn een paar schilderijen en een oude beschilderde kist, die geacht wordt, doch waarschijnlijk zonder grond, voor het bewaren der miraculeuze hostie te zijn gebezigt.

Indien de Katholieken zich het bezit van de N.Z. Kapel mochten kunnen verschaffen, dan zullen zij haar geheel op nieuw moeten inrichten; alleen het orgel zal misschien weer op zijn oude plaats kunnen komen. Den bouwmeester, dien men het herstellen der kerk zou willen opdragen, wacht een zeer moeilijke taak. Want bij een monument als dit kan hij er niet mede volstaan, wat vijftiende-eeuwsche motieven te pas te brengen, en zijn verbeelding te laten werken, waar het hem aan gegevens ontbreekt. En, wij zagen het reeds, die gegevens zijn uiterst schaars. Daarenboven dient alles, wat na 1578 is aangebracht, voor zooverre het kunstwaarde heeft, gespaard te blijven en de bekende „polychromie“, waardoor reeds zoo menig kerkinterieur bedorven is, dient achterwege te blijven. Het zal wel kunst versieren al deze klippen te ontzeilen.

Het geval kan zich evenwel ook voordoen, dat de tegenwoordige gebruikers van de kerk, om welke reden dan ook, zich bekeerden van de dwaling hunswegs en besluiten het gebouw te herstellen en weder voor de godsdienstoefening te bestemmen. Dat men dan van eene „restauratie“ der kerk afziet, en niet meer herstelle, dan strikt noodig is. Want de in naam der kunst door de Hervormden in den laatsten tijd ondernommen „restauraties“, by, die te Arnhem en te Rhenen, zijn niet gelukkig uitgevalen.

Het wit der muren moge Roomsch-Katholieken aansloten geven (ofschijn ten onrechte, want de middel-eeuwsche kerken hier-te-lande waren grootendeels gewit). Protestanten zullen zich daar niet aan ergeren. Zij zullen het heldere wit der vaderen zeker verkiezen boven de grote sopjes, die men nu in naam der kunst op de kerkmuren smeert.

Wij hopen dat het gebouw, mocht het blijven bestaan, door den restaurator, wie het ook zij, genadig behandeld moge worden.

BOUWPOLITIE.

Men gebruikt in ons land gaarne de leus „vrijheid, vrijheid“. De vrijheidszin zit den Nederlander in het bloed, en hij ziet zich niet gaarne aan banden gelegd, ook zelfs dan niet, als hij eigenlijk erkennen zou moeten, dat zijn gebondenheid een noodzakelijkheid is voor de betrekkelijke vrijheid zijner medeburgers.

De eigenaardige toestanden uit den tijd van de Republiek der Vereenigde Nederlanden werken nog op het oogenblik na, ofschoon de „Fransche tijd“ dit haast onmogelijk scheen te hebben gemaakt. In den regententijd waren de plaatselijke besturen vrijwel souverein; zij maakten keuren en verordeningen naar hartelust. Men vindt het begrip dier souvereiniteit nog, zij het dan ook verwaterd, in de zoo hoog gevoerde „autonomie“ der gemeenten terug. Die autonomie wordt verdedigd vooral met het oog op de „plaatselijke toestanden“. Zij kon echter in vele opzichten zeer beperkt worden, zonder dat daar nadelige gevolgen van ondervonden zouden worden. Ja wij geloovn zeifs, dat er in menig opzicht door deze beperking verbetering zou komen.

Het is hier de plaats niet, om over dit onderwerp in den breedte uit te weiden. Slechts over de politie-verordeningen, in het bijzonder over die betreffende het bouwen en sloopen, wenschen wij hier iets in het midden te brengen.

De bevoegdheid tot het maken dier verordeningen ontleenen de gemeentebesturen aan de wet. De wetgever heeft zekere grenzen willen trekken, door alleen het maken van bepalingen rakkende de openbare orde, zedelijkheid of gezondheid toe te laten. Die grenzen omvatten een zoo groot veld, dat er eigenlijk van beperking haast geen sprake is.

Het is niet te verwonderen, dat vele gemeente-besturen op dit veld verdwaald zijn, dat andere het, uit vrees van dolen, niet of zoo goed als niet betreden. Daarom had de wetgever ook moeten zorgen voor een gids op dit gebied, of althans in grote lijnen moeten aangeven, wat de juiste weg was, eenige speling vergunnende voor de reeds genoemde plaatselijke toestanden.

Wie geloopt mocht hebben, dat de nu ingediende „Woningwet“ zulk een gids zou zijn, vindt zich teleurgesteld. Immers het wetsontwerp is slechts een proeve van sociale staatkunde, zoals zij door zoovele wemeenende, maar onpractische dames en heeren tegenwoordig wordt aangepraes. Wij zullen wellicht later gelegenheid vinden om uitvoeriger op dit wetsontwerp terug te komen.

Noodig zou zijn een wet, die vaststelde op welke wijze de verordeningen der gemeentebesturen in zake bouwen en sloopen moeten zijn ingericht, en van welke beginselen daarbij behoerde te worden uitgegaan. Nog verkeerslijker zouden wij het achten, indien het Rijk het bouwtoezicht aan zich hield, en dus zorgde voor gelijke bepalingen door het geheele land.

Zoals de zaken op het oogenblik staan, is men eigenlijk aan de heidenen overgeleverd. In sommige gemeenten bestaan verordeningen op het bouwen en sloopen, in andere in het geheel niet. En wie, als architect, in verschillende gemeenten des Rijks bouwt, komt tot de overtuiging, dat er in de bepalingen, die geacht kunnen worden op bouwen en sloopen betrekking te hebben, een grote afwisseling heerscht. Slechts voor een zeer klein deel laat die

afwisseling zich verklaren door het noodzakelijk verschil, dat de plaatselijke gesteldheid medebrengt.

Vooral voor zoover de openbare gezondheid in het spel komt, is het verschil treffend; wat in de ene gemeente onder bedreiging van boete bij overtreding is voorgeschreven, vindt men in een andere gemeente, eveneens onder bedreiging van boete, verboden. Toch is de gezondheidsleer thans als wetenschap ver genoeg gevorderd om voorschriften te kunnen geven, die voor het geheele land geldend behoorden te worden verklaard.

Wie toegeeft, dat wij hier met een groot nationaal belang te doen hebben, zal moeten erkennen, dat het vaststellen van deze regelen en het houden van toezicht op de naleving daarvan niet langer aan de plaatselijke besturen kan blijven overgelaten.

Eens en vooral dient uitgemaakt te worden of iemand, die bouwen wil, daartoe vergunning van overheidsweghe heeft of niet. Ons komt het voor, dat zulk een vergunning niet noodig is, doch dat pas tegen hem die bouwt moet worden opgetreden, zoodra wordt geconstateerd, dat hij in strijd niet de bestaande voorschriften handelt. Maar dan ook is een talrijk en bekwaam personeel noodig, dat voortdurend toezicht houdt. Men kan zeggen, dat op het oogenblik dit toezicht vrijwel alles te wachten overlaat. In de meeste gemeenten moeten met ander werk belaste ambtenaren als bijbaantje ook bouwtoezicht houden. Slechts enkele grote gemeenten hebben bepaalde bouwopzichters in hun dienst. In de hoofdstad des Rijks telt men één bouwopzichter op ongeveer honderdduizend zielen.

De vraag doet zich voor of, en in hoeverre, een gemeentebestuur, vergunning gevende tot den bouw, de verantwoedelijkhed daarvoor op zich neemt. In art. 1645 van het Burgerlijk Wetboek toch staat: „Indien een gebouw, voor eenen bepaalden prijs aangenomen en gemaakt, geheel of gedeeltelijk vergaat door een gebrek in de samenstelling of zelfs uit hoofde van de ongeschiktheid van den grond, zijn de bouwmeesters en aannemers daarvoor, gedurende tien jaren, aansprakelijk.“ Wij willen deze vraag slechts stellen, hare beantwoording aan rechtsgelreid overlaten.

Het verdient opmerking, dat enkele gemeente-besturen vergunningen tot bouwen geven, maar verweg de meesten er zich toe bepalen te verklaren of zij al dan niet bezwaren tegen den voorgebrachten bouw hebben. Hier behoorde eenheid te komen, vooral omdat de vergunningen tot allerlei misbruiken aanleiding kunnen geven. Ook moet er gelegenheid zijn in hoger beroep te kunnen komen, indien men zich bij de beslissing van het gemeentebestuur in bouzwaken niet kan neerleggen.

De gemeentelijke bouwverordeningen, voor zoover zij al bestaan, bevatten in de eerste plaats meest voorschriften om te verkrijgen, dat de gebouwen zóó samengesteld zijn, dat zij door instorten geen gevaar voor bewoners of voorbijgangers opleveren. Over het algemeen kan men zeggen, dat deze voorschriften in den regel voldoende zijn; indien men desondanks toch vaak van ongelukken verneemt, dan moet dit worden toegeschreven aan de onnogelijkheid, om aan het voorgeschreven de hand te houden.

Die onnogelijkheid spruit voort uit twee oorzaken. De eerste is het gebrek aan voldoend personeel om controles uit te oefenen; de andere is het betrekkelijk gering gezag, waarmee de wet dit personeel, ja zelfs de gemeentebesturen, heeft bekleed. De gemeenten hebben het in haar macht, haar bouwpolitie zoo talrijk te doen zijn, als zij meenen, dat noodig is.

Maar voor het genoeg aan gezag, waarmede zij en hun beambten bekleed zijn, draagt het Rijk de verantwoordelijkheid.

Betrekkelijk geringe boeten, ziedaar alle straf, waarmede gemeentebesturen mogen oregen, terwijl zij natuurlijk nog aan de uitspraak der rechterlijke macht moeten overstaan, of die opgelegd worden of niet. Als gemeenten met behulp van eigen steeken arm voorbeelden gingen stellen, zoodanig nu en dan geschiedde, hebben zij er niet veel plezier van beleefd.

Gelukkig is het, dat de grote massa der bouwenden niet precies weet, welke de bevoegdheden der bouwpolitie zijn. Daardoor kan reeds een proces-verbaal een invloed ten goede uitoefenen; vrees om met den strafrechter in aanraking te komen, wanneer door een ongeluk mensen gedood of verwond worden, kan ook veel uitwerken.

Aan de bestaande toestanden moet, hoe eer hoe liever, een einde komen en wettelijke dwang van het Rijk op de gemeentebesturen is het enige, dat hier helpen kan.

De gemeenteraden, tot wier bevoegdheid nu het maken van bouwvoorschriften behoort, zijn bijna altijd samengesteld uit personen, die, bij gebrek aan technische vorming, voor dit werk al heel weinig competentie bezitten. Nu kunnen zij zich wel de noodige deskundige voorlichting verschaffen, maar zij zijn daartoe niet verplicht. Daarenboven behoeven zij zich door die voorlichting niet te laten leiden.

Hierdoor wordt verklaard, waarom zoovele bouwverordeningen vrijwel onzinnige bepalingen bevatten. Vaste voorschriften van Staatswege, waaraan alle gemeenten zich in deze te houden hebben, moeten worden vastgesteld. Die voorschriften dienen zoodanig te zijn, dat zij met de plaatselijke toestanden rekening houden, doch dit mag niet verder gaan dan strikt noodzakelijk is en mag niet plaats hebben ten opzichte van wat, ofschoon door het gebruik geijkt, toch als schadelijk voor de ingezetenen moet worden aangemerkt.

**

Wij hebben hierboven geen gunstig oordeel uitgesproken over de voorgedragen "Woningwet". Erkend dient evenwel te worden, dat, ofschoot naar ons oordeel het beginsel, waarvan zij uitgaat, verkeerd is, doch § 10 der wet, de strafbepalingen behelzende, aan het gemeentelijk bouwtoezicht meer prestige zal geven dan het tot dusverre bezit. Want indien de gemeentelijke bouwverordeningen overtreden worden, kan de rechter een hechting van ten hoogste twee maanden toepassen of een boete van ten hoogste drie honderd gulden opleggen. Ja zelfs kan, bij herhaling der overtreding, het dubbele dezer straffen over de schuldigen worden uitgesproken.

En wie zonder schriftelijke vergunning van Burgemeester en Wethouders een tot woning bestemd gebouw opricht, of zoodanig gebouw geheel of gedeeltelijk vermeint, wordt met gelijke straf bedreigd. Maar het is wel vreemd, dat hier alleen van "tot woning bestemde gebouwen" gesproken wordt. In gemeenten, waar nu reeds het vergunningssysteem bestaat, zullen dus in den vervolge, mocht het ontwerp tot wet worden, fabrieken, stallen, koetshuizen en wat dies meer zij zonder vergunning kunnen worden gehouwd. Daar de wet het uitsluitend over "volkhuisvesting" heeft, zal het moeilijk vallen, ook ontrent gebouwen niet voor bewoning bestemd, bepalingen in te lasschen.

PRIJSVRAGEN

RECLAMEPLAAT VOOR HORLOGES, MERK „DE KORENBLOEM“.

Niet minder dan 120 antwoorden werden ingezonden op de prijsvraag, uitgeschreven door de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam. De jury, bestaande uit de heeren P. A. Schipperus, H. Evers en A. van Maasdijk, heeft de drie prijzen toegekend, en wel den eersten ad f 100 aan het ontwerp „Stip“, den tweeden ad f 50 aan het ontwerp „Groen“, den derden ad f 25 aan het ontwerp „In het verleden ligt het heden“.

Na opening der naamlijstjes bleken de inzenders zijn resp. de heeren J. C. Voogt te Rotterdam, H. Schut te Groningen en H. Ellens te Arnhem.

Het eerstgenoemde ontwerp zal tevens door de lithographische inrichting van de firma J. Vürtheim en Zoon te Rotterdam worden uitgevoerd.

De heer Goudsmit, op wiens verzoek de prijsvraag was uitgeschreven, heeft ten slotte nog 5 gratificaties, ieder ad f 20, disponibel gesteld, die door de jury zijn toegekend aan de ontwerpen „Tryal“, „Kroon“, „Tijd-Stijl“, „Geel, groen, blauw, zwart“ en „Middag“.

De ingekomen antwoorden zijn van 20 tot 27 dezer voor leden en andere belangstellenden ter beschikking gesteld in het gebouw der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-GRAVENHAGE. Naar wij vernemen blijft Dr. A. Bredius aan als directeur van het Koninklijk Cabinet van Schilderijen, en is deze gunstige oplossing te danken aan de persoonlijke tussenkomst van H. M. de Koningin, die den heer Bredius heeft doen bidden, dat zij op zijn beeld als directeur hogere prijs stelde.

De kunstschilder Taro Meesdag heeft Dinsdagavond zijn 50ste verjaardag gevierd, bij welke gelegenheid hem door vrienden en kunstbroeders een in zilver gedreven en in Renaissance-stijl uitgevoerde beker werd aangeboden. Des avonds werd den heer en mevrouw Meesdag in "Pulchri Studio" een banket aangeboden.

De heeren H. W. Meesdag, Jozef Israëls, Mr. F. W. J. G. Baquai van Wissenskerk, Bar. van Horst, P. A. Schipperus, F. J. G. Bosman, B. J. Blommers, Th. de Bock, Willy Martens en Ph. Sadée hebben zich tot een comité verenigd met het doel om op het graf van Jacob Maris een eenvoudig en waardig gedenkteken te planten.

Inders voorzitter en vriend van den grooten meester wordt in de volgenden gesteld van zijn sympathie te doen blyken door het storten van een bijdrage van hoogstens f 10 en minstens f 2,50.

Naar "Het Vaderland" bericht, zal in October een tentoonstelling worden georganiseerd van werken van Jacob Maris.

AMSTERDAM. Wij vestigen de aandacht op het onderstaande bericht uit het "Bouwkundig Weekblad":

"De 9ste openbare tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters, op 9 dezer te Amsterdam geopend, kon volgensbaar reglement ook omvatten kunstwerken op het gebied van de bouwkunst.

"Maar de inschrijving van bouwmeesters is ditmaal al voorbij. Slechts één bouwmeester had er iets van zijn werk, de heer A. C. Blaauw, een paar tekeningen van het O. L. Vrouwe Gasthuis te Amsterdam en één van 't interieur van de E-K. kerk aan de Prins Hendrikade aldaar.

"'t Verschijnsel is te verklaren.

"Het is een all protest. Voor deze tentoonstelling werd in April 1899 een commissie benoemd van 24 personen, met den burgemeester der hoofdstad als voorzitter, waarschijnlijk particulieren en tien uitvoerende kunstenaars, zijnde zeven schilders, twee beeldhouwers en één graveur. Tegen die verhouding bestaat geen bewaar; maar wel moet worden opgemerkt tegen dat feit, dat onder die kunstenaars niet één architect werd opgenomen."

ROTTERDAM. De Gemeenteraad bechtte zijn goedkeuring aan het voorstel van B. en W. om het tractement voor den directeur gemeentewerken te bepalen op f 7000 met vrije woning en dat van de adjunct-directeurs op f 3000 tot f 3500.

ARNHEM. In de vergadering van den Gemeenteraad, den 16de hiervan gehouden, werd het voorstel van B. en W. om een dijkwaardig aan te stellen voor het beheer van "Sonsbeek" en "Klaarbeek" sterk bestreden; met 16 tegen 10 stemmen, werd de motie Scheidius aangenomen, lidende:

"de Raad, van oordeel dat het wenschelijk noch nodig is over

te gaan tot de aanstelling van een ambtenaar van zoodanige op-

leiding en positie als nu wordt voorgesteld;
„vermyert de stukken naar B. en W. met verzoek andere voorstellen te doen.“

— Hier ter stede is opgericht de maatschappij „Rijsselaers“, die zich blykens hare statuten ook het verbinden van de beide oevers van den Rijn bij Arnhem door een overbruging tot doel stelt. Het kapitaal is bepaald op f 1.000.000 verdeeld in tien serieën, ieder f 100.000, waarvan aantrekkelijk zeer serieuze worden uitgegeven.

Commissarissen zijn de heeren Mr. L. J. van Gelein Vitringa, dekken der orde van advocaten te Arnhem; W. baron van Voorst tot Voorst, grondbezitter te Eiden; W. H. van Braam, industrieel te Arnhem; D. W. P. Wisboom, ingenieur en grondbezitter Huize Grasot-Warsburg te Arnhem, en G. W. baron van der Feliz, burgemeester van Elst. Directeur is de heer H. C. van der Hooven van Oordt, lid der Gedeputeerde Staten van Gelderland te Arnhem.

HAARLEM. In de jongelopen vergadering van directoren der Nederlandse Maatschappij ter bevordering van Nijverheid, werd den heer F. W. van Eeden, op zijn verzoek, aarzel ontslag verleend als directeur van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem, en tot directeur van genoemd Museum werd de heer E. A. von Saher benoemd, en zalks met ingang van 1 November a. k.

Den heer Van Eeden werd de persoonlijke titel van ere-direcuteur van het Museum toegekend.

— Een mensch kan niet alles weten, schrijft K. in "Taal en Letteren". Wanneer een architect niet vermoedt dat het oude is en dan betoekst hij dat (het) niet, is er niemand, die hem dat kwalijk zal nemen. Maar wanneer die architect nieuwbedachte oostindische zinnen laat zetten op of in 'n gebouw, is het toch wel gewenst dat hij oors vraagt aan een deskundige of het in den haak is met 'n oostindisch.

Op het Rokin te Amsterdam staat een wijk en zijn bekende boekwinkel, die o. a. versierd is mit de woorden:

Ken kloekke geest Dio veel En leest.

Na sal ik niet loochenen, dat in deze tijd van veelschrifiger weinig lezen van 'n kloekke geest kan getuigen; maar noordering is het, dat de bedoelde waarschuwing prijkt in een winkel, waarin men toch best zoveel mogelijk boeken verkoopt.

Op het Sophiiplein verheft zich een groot levensverzekeringsgebouw, ontworpen door dezelfde architect, die den boekwinkel op het Rokin verbouwde. In den gevel van dat gebouw op 't Sophiiplein is een spreek gehouden, die ook buitengewoon ongeschikt is om reclame te maken. Met weinig stichting toch leest men:

Ik EN maect V den Brandt onschadelijk,
en men gevoot neiging daar te loopen naar 'n maatschappij,
die de brandschade wel vergoedt...

ADVERTENTIËN

Een bouwkundig Teekenaar

zag zich gauwne als zoodanig geplaatst op het werk van kantoor van een architect. Br. fr. No. 1229 Boekhandel v/h. W. J. VAN HOOGSTRATEN, Noordeinde 38, 's-Haag.

Nuts-Teekenschool, Scheveningen

Gevraagd een **ONDERWIJZER** voor bouwkundige teekenen van October tot ultimo Maart Leavening. — **Prinsen-Invictus.** — Specialiteit voor de levering van complete Badkamertekeningen. — **Prinsen-Invictus.** — **Shanks Closets** zijn nog niet overtroffen. — **Forstmann Badkamers.** — **Closets, Architecten, Uitvoerders.** — **VERWARMING EN VENTILATIE.** Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Toekenningen en prijsgegeven gratis. Wodeverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer. Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filial: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barnsley. — Specialiteit voor de levering van complete Badkamertekeningen. — **Prinsen-Invictus.** — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — **Forstmann Badkamers.** — **Closets, Architecten, Uitvoerders.** — **VERWARMING EN VENTILATIE.** Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Toekenningen en prijsgegeven gratis. Wodeverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

„ANTI-STONE“. Beste en goedk. Reliëfs tegen Ketelsteen in Stoomketels.

Groote Kolenbesparing.

VANE & Co., Atlasworks, Amsterdam.

ROLLUIKEN

van **Roosé** en van **afneef**, in verschillende constructies. Prijscouranten en illustraties op aanvraag gratis bij **W. H. M. SCHOLTE,** Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.

Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS. Agenten te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Kneiblaak No. 72. Directie te Valkenburg de Heer SENFF.

W. VAN MERKESTEYN,
Rijtuig- en Wapenschilder.

FIJNSTE UITVOERING VAN
Rijtuig- en Wapenschilderwerk,
Kunstlakwerk en Decoratieschildering.
Bilijke Prijsberekening.
Vraag Frijspogaf en Monstra van Uitvoering.

Gerard Doustraat 1 en 1f.
AMSTERDAM.

AANBESTEDING.

Winkel-Galerij Kurhaus.
te SCHEVENINGEN,
op Donderdag 12 October 1899,
des middags ten 12 ure,

zal in een der lokalen van het Kurhaus te SCHEVENINGEN voor rekening der Naamloze Vennootschap „Pleitarij” voorheen L. J. ENTHOVEN & Co., Den Haag, in het openbaar worden aanbesteed :

Het bouwen eener Winkel-Galerij met Bierhalles en verschillende daarbij behorende Werken, een en ander uit te voeren overeenkomstig de daaraan door den Architect W. B. VAN LIEFLAND ontworpen teekeningen en bestek.

Teekeningen en Bestek zijn van af Donderdag 28 September a.s., tegen betaling van f5 — per stuk, verkrijgbaar ten Kantore van den Architect, Plein 22 (bovenhuis), alwaar tevens dagelijks des voormiddags 9 tot 12, en des namiddags van 2 tot 4 uur inlichtingen zullen te verkrijgen zijn.

AANBESTEDING.

Op **Zaterdag 30 September 1899**, des namiddags ten 12 ure, zal de Firma W. BOOGENSTRAATEN & Co., in het NUTSGEBOUW Kamer No 2 aanbesteden:

Het afbreken van de percelen in de Jodenkerksteeg No. 2, en het maken van een FABRIEKSGEBOUW.

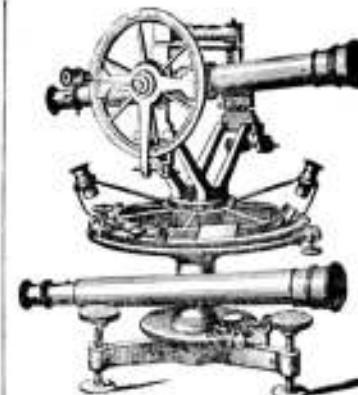
Het ontwerp met b-teek liggen ter plaatse van de besteding ter inzage, terwijl afdrukken van beiden ad f2 zijn te verkrijgen.

De aanwijzing in looo zal plaats hebben op **Dinsdag den 27e September 1899**, des voormiddags te 12 ure.

Verlangde inlichtingen worden inmiddels gegeven door den architect

W. F. VAN DER HEYDEN,
Dogstraat 43.

LEIDEN, 28 September 1899.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, **etc.**
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkooistraat
steeg 64 h.d. Nieuwe Blaauwweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 17den Octo-ber 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), in het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen aan het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 789.

Het maken van eene uitbreiding der GASLEDINGEN op het emplacement en in diverse dienstlokalen van het station Roermond en op het emplacement van het station Maastricht, alsmede het planten van LANTAARNPALEN op die stations.

Begroting f 2000.—

De besteding geschiedt volgens § 25 van het bestek.

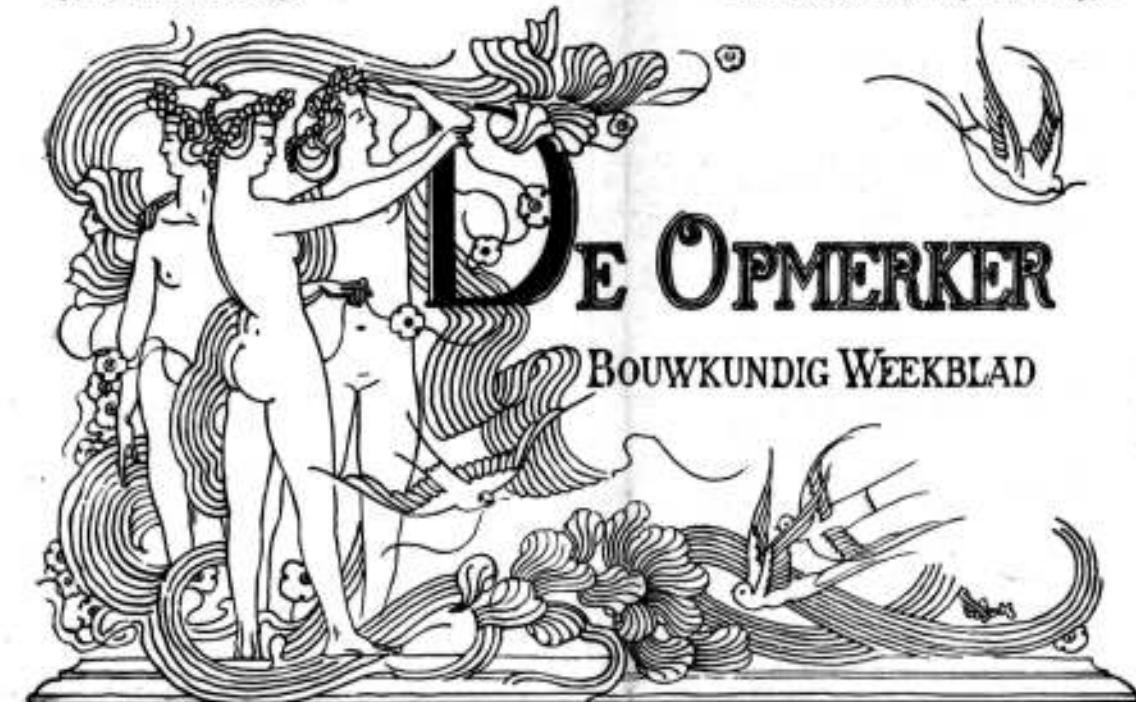
Het bestek ligt van den 22sten September 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. VAN LIEBERGEN te Maastricht en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden voor de lijn Aken-Lanaken den 2den October 1899 ten 8 ure 40 voormiddag te Simpelveld en voor de lijn Vlodrop-Budel den 3den October 1899 ten 9 ure 30 voormiddag te Vlodrop. (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 18den September 1899.

Tee drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland”.

REDACTEUR: F.W.VAN GENDT Jhr. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmeker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f5.—; voor België f6.50 en voor de overige landen der Postzone, met integrip van Nederland-Indië en Transvaal, f7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling inc. post f0.25, zonder post f0.15.

GEDENKTEKENEN.

In een toelichtende noot bij art. 106 der Staatsbegroting voor 1900 (hoofdstuk V): Subsidie voor het onderhoud enz. van nog niet ondersteunde monumenten enz. leest men het volgende:

„In onverhaalde plaatzen wordt de restauratie voorbeeld van monumenten welke in verval zijn geraakt, doch waarvan het behoud voor de kunst en de nationale geschiedenis ongetwijfeld plaat is: bij voorbeeld het Raadhuis te Hasselt, de toren te Vianen, de kerken te Dordrecht en te Goes, horend de Domtoren te Utrecht; en reeds van meerdere amoebeën om ondersteuning van Rijkswegen ingekomen. Het heeft evenwel niet het oog op den staat der financiën niet raadzaam geschreven dat gestaagd bedrag voor monumenten bestemd op den begroting te verhogen, zoodat, hoewel men ook mocht gewenst hebben de instandhouding van meerleve monumenten te bevorderen, men zich hoeft beperken tot een enkel gebouw, dat indien niet tentoont hulp verleend word, dreigt verninkt te worden, namelijk de kerk te Medemblik. Dih: juan monument, dat met een groot aantal geschilderde glazen van historische waarde prijkt, verkeert in een noodigen toestand, dat een herstelling geen aanzel gelooft. Het kerkschip is echter niet bij macht meer dan f10.000 bijeen te brengen, terwijl ongeveer f17.000 noodig is, zoodat het er toe niet wachten komt om in plaats van de glazen te herstellen, die te verkopen. Het is deshalve dringend noodzakelijk hier hulp te verleenen, welke daartoe bestaat dat is verschillende termijnen een subsidie van f7.000 zal moeten uitgekeerd.”

Deze toelichting zal niemand verbazen, d.e. zich herinnert, wat er verleden jaar, toen de begroting behandeld werd, in de Tweede Kamer werd gesproken en besloten.

Slechts de onpersoonlijke vorm, waarin zij gegeven is, zal wellicht enige verwondering wekken. „Het heeft niet het oog op den staat der financiën niet raadzaam geschreven het gezamenlijk bedrag voor monumenten bestemd te verhogen”, heet het. Wie en schreef dit niet raadzaam? zou men willen weten. En als men nog pas den Minister van Financiën heeft hooren verklaren, dat de staat der geldmiddelen niet ongunstig is, dan maakt het een zonderlingen indruk, dat er op zoo betrekkelijk geringe bedragen, als voor

het in stand houden der monumenten in den regel worden gegeven, beknibbel moet worden. „Men” zou toch zoo gewenst hebben de instandhouding van „meerdere” monumenten te bevorderen, maar „men” heeft zich tot een enkel gebouw moeten beperken.

Wanneer „men” wordt vervangen door „Jhr. De Stuers”, dan is het raadsel opgelost. De referendaris besef wel, dat de stemming der Kamer te wijnen opzichte, nu het conflict met den heer Brederus weer acut geworden is, er sinds verleden jaar niet op verbleed zal zijn. Hij vrees een nieuw échec, en wil daarom door grote zinrigheid de hartenverteerder. Of het hem gelukt zal?

Wij mogen hier nog wel eens herinneren, wat wij in ons No. van 22 Juli, toen wij het adres van den Oudheidkundigen Bond bespraken, schreven.

„Er bestaat bij de Kamer, die sinds verleden jaar geen noemenswaardige veranderingen onderging, ontvredenheid over de handelingen van den referendaris der afdeeling Kunsten en Wetenschappen. Waardoor die ontvredenheid ontstaan is weten wij allen. De Mauritshuis-zaak, die oolang weer opdook, zal zeker de stemming van de Kamer niet hebben verbetert. Wanneer de Minister van Binnenlandsche Zaken, om zich niet andermaal aan een échec bloot te stellen, posten van de begroting last, dan behoeft het niemand te verwonderen. De heer De Stuers is nu de kinderpaal, en het moet hard voor hem wezen dit te beseften. Wilde hij zich oppofferen, wile bij zijn zetel aan iemand anders afstaan, men kon zeker zijn, dat de Kamer zelfs tegen belangrijke posten geen bedenking zou hebben. Zoals de zaken nu staan, zou de heer De Stuers zijn vaderland een dienst bewijzen door heen te gaan. Maar er behoort grooteheid van geest toe, om zich zoo ten hante van het algemeen op te offeren.”

De memorie van toelichting bewijst, dat de heer

De Stuers zijn eigen voortbestaan als referendaris boven dat der opgesomde monumenten stelt.

**

Het zal onzen lezers belang inboezemmen iets omtrent de kerk te Medemblik, wier herstelling, volgens de memoria van toelichting, geen uitstel gedoogt, te vernemen. Wij ontleenen dat aan de „Noord-Hollandsche Oudheden“.

**

De St. Bonifaciuskerk heeft thans geen koor; het vroeger bestaande werd omstreeks het midden der eeuw afgebroken. Zoals het gebouw zich nu vertoont, bestaat het uit drie beukken van gelijke hoogte, waarvan de zuidelijke smaller is dan de beide overigen. De koorsluitingen, die thans aanwezig zijn, werden in onzen tijd gemaakt.

De beukken worden gescheiden door zware ronde pilaren, zonder basementen en van achthoekige lijstkapiteelen voorzien. De bogen, die de zalen verbinden, zijn zeer gedrukt en niet geprofileerd, doch evenvoudig afgesleund. Voor den middendeuk staat een zware toren, wiens muurwerk bijzonder dik is. Evenals de kerk, die echter ten dele gepleisterd is, bestaat ook de toren geheel uit gebakken steen, met uitzondering van enkele blokjes rode zandsteen. De muren zijn met een voudige spitsboognissen versierd. Het vierkante benedendeel wordt door een balustrade in Renaissance-stijl gedekt. Daarboven verheft zich een slanke, achtkante steenen spits, waarvan de ribben met hogels van witte steen bezet zijn, terwijl zich daarin ook kleine spitshoogensters bevinden. Boven op de spits staat een koepeltje in Renaissance-stijl, dat op Dorische kolommen rust, door een balustrade omgeven wordt en door een opeengewerkte tulpervormige bekroning, met gesmeed ijzeren ornament, wordt afgesloten.

In den toren hangen drie klokken. De grootste, van 1.88 M. doorsnede, en de daaropvolgende van 1.50 M. middellijn, werden door François en Pierre Hemony in 1649 te Zutphen gegoten. De kleinste klok, in 1630 te Enkhuizen door Everhardus Splinter gemaakt, heeft 1.25 M. middellijn. Ofschoon dus in de 17e eeuw verwaardigd, draagt zij als opschrift „Sante Pieter is min naem, tot Godes dienst ben ik bequaem, den levendigen roep ik, dooden overluide ick“. ja zij is zelfs met twee beeldjes van dien heilige versierd. Deze klok mag dus wel merkwaardig heeten.

De kerk heeft houten gewelven, waarvan die in den middendeuk en in den noordelijksten zijbeuk ellipsvormig zijn, terwijl die in den zuidelijksten zijbeuk den vorm van een halve ellips hebben.

De predikstoel is van eikenhout, zonder jaartal, doch blijkbaar tusschen 1550 en 1560 verwaardigd. De vijf zijden, die in het gezicht komen, zijn versierd met reliëfs, die taferelen uit het Oude Testament verbeelden en op Italiaansche manier behandeld zijn. De figuren op den voorgond zijn in tamelijk krachtig relief gebeeldt; die op het tweede plan zijn vlakker, terwijl de achtergronden door architectonische composities worden ingenomen. Boven ieder taferel is een fijngesneden fries, in den trant van Cornelis Floris, met kleine saterfiguren, bloemfestoenen, cartels en dergelyken. Van onderen bevindt zich een Dorische fries met triglyphen. De pilasters op de hoeken zijn van cannelures voorzien, terwijl op een daarvan een gesneden eikenhouten engelkop tot dracht van den lezenaarstandaard aanwezig is. Het doophek en de trap van den predikstoel zijn uit net laats der 17e eeuw. Aan de oostzijde van het middenschip staat een eikenhouten koorhek van omstreeks 1600,

met Dorische gecanneerde pilasters en gedraaide balusters. In de fries staat:

„t Misbryck In Godes Kerck Alleng-skes Ingecomen
Is Aliter Westeron Anno 1572 Afgenoem.“

De eenvoudige eikenhouten banken zijn uit de 17e eeuw. Het koperwerk bestaat uit zes kaarskrullen.

In den zuidendeuk bevinden zich geschilderde glazen. Het eerste glas, aan de oostzijde beginnend, vertoont het wapen van Monnikendam, in een omlijsting gehouden door twee griffioenen, waarboven twee engelen met een krans en twee cherubijnkopjes. Onder het wapen staat: Monnikendam, Anno 1670. Het geheele glas is in kleuren uitgevoerd, en, op één der kopjes na, zeer goed bewaard.

Het tweede glas vertoont van boven een schild, waarin staat: De Diacone der Gereformeerde Kerke alhier, 1670. De engelsgestalten, in grisaille uitgevoerd, die dit schild omgeven, zijn zeer beschadigd. Lager ziet men zes wapens, in kleuren uitgevoerd, met grisaille cartels. Het zijn die van Pieter de Jongh; Jan Schelling, regeerend schepen en diaken; Anthonsie de Man; Olphert Lakenman; Slicher; en Abram Flodorp. Het benedendeel der compositie wordt gevormd door de zeker toepasselijke voorstelling, in grisaille, van het penningske der weduwe, met het volgend bijschrift:

„Hij zag ic d' offerkist bij Weduweshuysje vallen
En speek: des Anne vrouw gaf meer als een van allen.
Niet, dat een Grooter gift van Hem vereerdeelt weet:
Maer 't moet niet hopen aan een mild en bedrigt hert.“

Lucas Cap. 21. Vers 3. Anno 1670.

Het derde glas is zeer beschadigd. Het bovendeel wordt gevormd door een allegorische voorstelling, waarvan slechts enige zwevende engeltjes, in kleuren goed bewerkt, en wellicht van een ouder glas afkomstig, bewaard bleven. Lager ziet men een zon en een voorstelling van de dieren, die in de arke Noachs gaan. Vier wapens zijn naast dit tuftje aangebracht. Meer onderaan, in een barok kartel, een panorama van Medemblik en tal van schepen. Dit glas is in 1671 door het Schippersgilde gegeven. De ontluchtingen zijn in grisaille, het overige is in kleuren uitgevoerd.

Het vierde glas is zeer beschadigd en toont in zijn onharmonisch coloriet duidelijk, hoe de glasschilderkunst omstreeks 1700 allengs verviel. Van boven ziet men het wapen der stad, door twee leeuwen gehouden. Lager zit een vrouw, die een boek en een zwaard draagt, op een troon. Het opschrift is bijna geheel verdwenen.

In de ontluchting van dit glas zijn wapens van burgemeesters en kerkmasters geplaatst.

Het vijfde glas is zóó beschadigd, dat van de allegorische voorstellingen in het midden bijna niets overbleef. Beter bewaard zijn de wapens in de grisaille ontluchting. Dit glas is van 1681.

In de kerk ligt de grafzerk van George Murray, die in 1745 en 1746 het leger van den Engelschen pectendent Charles Edward Stuart, den Charley van de Schotsche volksliederen, aanvoerde. De zerk bevond zich vroeger in het koor, doch is, na de sloping daarvan, naar de noordwestzijde van de kerk overgebracht.

**

Uit deze beschrijving blijkt, dat het „groot aantal geschilderde glazen van historische waarde“ moet worden teruggebracht tot vijf uit den tijd, toen de glasschilderkunst hier-te-lande vrijwel in haar nadagen was. Het schijnt, dat men in de eerste plaats deze glazen wil herstellen, een werk, dat, naar de beschrijving te oordeelen, althans voor sommige der

vensters vrijwel met vernieuwen gelijk zal moeten staan.

Het is te hopen, dat de herstelling zóó moge geschieden, dat het bestaande zooveel mogelijk behouden blijve. Toen, mede met ondersteuning van het Rijk, de glazen der kerk in De Rijp gerestaureerd zijn, heeft de glasbrander, door onwetendheid, dwaze flatters gemaakt. De medewerking en het toezicht van een bekwaam archeoloog zijn noodig, zal een dergelijke herstelling tot een bevredigend einde worden gebracht.

BOUW POLITIE. *)

(Ingezonden.)

Naar aanleiding van het ongeval, dat te Amsterdam heeft plaats gehad, en de mededeeling daarvan in uw blad van den 10th September, verzoek ik u beleefd 't onderstaande in het eerstvolgend nummer van uw blad op te nemen.

In het daar plaats gehad hebbende ongeval ligt weer een duidelijke wenk, om aan het plaatselijk toezicht op particulieren bouw meer aandacht te schenken.

Weinigen zullen er heden ten dage nog gevonden worden, die niet, hetzij in meerdere of mindere mate, overtuigd zijn van de noodzakelijkheid van streng toezicht op eigen- en wel in 't bijzonder op speculatiebouw. Vrij algemeen zegt men: ja, bouwpolitie moet er zijn, en tegelijk heeft een ieder, die maar weet dat er een bouwpolitie bestaat, een op- of aanmerking op de wijze hoe zij werkt.

Den een is de bouwpolitie te streng, den ander is ze niet streng genoeg; A keurt de bouwverordening af en B zegt, dat de ambtenaren niet deugen, en onder die allen zijn er slechts weinigen, ja zelfs weinigen onder de technici, die de moeilijkheid inzien van deze zeer belangrijken, veel omvattenden, maar behalve nog te veel in minachting zijnden tak van dienst.

Als ambtenaar bij de bouwpolitie heb ik mij sinds enige jaren bijzonder voor haar geïnteresseerd; de verschillende bouwverordeningen heb ik met elkaar vergeleken, de regeling van den dienst, zoals die in onze grote steden bestaat, aan elkaar getoetst, de wijze van optreden der verschillende ambtenaren vergelijkt, en onder dit alles heb ik niet de minste eenheid aangetroffen. Alles is met elkaar in strijd. Wat in de ene gemeente wordt voorgeschreven, wordt in een andere verboden. De ene gemeente heeft voor de bouwpolitie afzonderlijk personeel, in de andere gemeente is het een soort bijbaantje. De ene ambtenaar treedt op als een echte politie, de ander blijft, ook al is hij in politiedienst, toch technicus.

Ja waarlijk, het „zooveel hoofden, zooveel zinnen“ komt bij de bouwpolitie tot zijn recht; en dat geldt niet alleen onze gemeenten onderling, neen, ook in eenzelfde gemeente vindt men verscheidenheid in de toepassing der voorschriften, de wijze van optreden, etc.

Zelf moet men dan ook bouwpolitie man om dat goed te kunnen opmerken, en het gevaar, dat daarvan schuilt, recht te beseffen.

Ongetwijfeld geeft de bouwpolitie zelf enige aanleiding voor de zoo uiteenlopende oordeelvellingen over haar. Een en ander heeft bij mij de overtuiging overgevestigd, dat, zal de bouwpolitie zich doen kennen, zoals ze gekend moet worden, zal ze zich de achtung bindt, maar hij moet den geest der verordening vatten en zich bijzweren die toe te passen en toch, zonder miskenning der letter. Van dien ambtenaar moet een

waardig maken, die ze werkelijk waard is, er meer eenheid, meer een streven in één richting moet geboren worden, berustende op een degelijke, gezonde opvatting van dezen dienst.

Uitgaande van de mening, dat er een zekere eenheid moet bestaan over het gehele land, wil ik mij thans nog maar alleen bijzweren om aan te tonen hoe, en langs welken weg, m. i. een plaatselijke bouwpolitie haar ideaal meer nabij kan komen.

Voorop stel ik, dat de bouwpolitie een zeer eigenaardige en veel moeilijkheden in zich bevattende tak van dienst is. Daarom kunnen de gemeentebesturen dezen dienst niet op één lijn stellen met de afdeling fabrikage, of althans niet als een onderdeel daarvan beschouwen; neen, deze dienst behoeft een *bijzondere* oftewel een *afzonderlijke* aandacht.

Een alleszins bekwaam bouwkundige, een man die door zijne capaciteiten van zich doet spreken, kan zeer goed ongeschikt zijn om bij de bouwpolitie dienst te doen, en om in de wijken van den speculatiebouw de werkelijk toch niet zoo ingewikkelde bouwwerken overeenkomstig den esch te doen bouwen; en dat om genis van de juiste tactiek.

Een ambtenaar der bouwpolitie moet voordringen zijn van de idéé, dat hij werkzaam is in het belang der openbare orde, veiligheid en gezondheid, en weten, dat de bestaande bouwverordeningen ten opzichte van enkele zaken in vage, en ten opzichte van andere in overdreven termen voorschriften geven, ja hem soms in een speciaal geval machteloos staan.

Dat goed voor ogen houdende, zal het hem in de praktijk telkens blijken, dat elke bouwverordening, af en toe niet streng genoeg; A keurt de bouwverordening af en B zegt, dat de ambtenaren niet deugen, en onder die allen zijn er slechts weinigen, ja zelfs weinigen onder de technici, die de moeilijkheid inzien van deze zeer belangrijken, veel omvattenden, maar behalve nog te veel in minachting zijnden tak van dienst.

Bij een serieuze opvatting van de grondgedachte der bouwverordening zal hij zich dikwijls moeten bijzweren om meer gedaan te krijgen dan de bouwverordening vraagt, en dat juist esch de noodige tactiek, een beslist vasthoudend en humaan optreden als een vak, en niet als een politie.

Ja, zelfs heeft de ervaring mij, en ongetwijfeld vele collega's met mij geleerd, dat men dikwijls meer verkrijgt door een besprekking die op de praktijk berust, dan door 't wijzen op de bepalingen der bouwverordening.

Afzoo moet een ambtenaar der bouwpolitie m. i. zijn een bekwaam, practisch bouwkundige, met volledige theoretische kennis, die ten allen tijde zijn prestige weet te handhaven.

Tot verkrijging van een goede regeling der plaatselijke bouwpolitie moet, volgens mijn uitsluitende overtuiging, aan het hoofd van dezen dienst staan een zelstandig hoofdambtenaar, hetzij dan inspecteur of hoofdinspecteur, maar iemand, die zich geheel aan die afdeling van den gemeentelijk dienst wijdt, een man, die na voldoende theoretische opleiding, verder door de praktijk gevormd, volkommen berekend is voor zijn taak.

Deze ambtenaar moet in de eerste plaats niet met een beetje juridische kennis en gewapend met duimstok en passer de ingekomen bouwplannen aan de letter der bouwverordening toetsen; hij moet niet meemmen, dat de veiligheid en gezondheid zich absoluut aan de maten, in de bouwverordening genoemd, bindt, maar hij moet den geest der verordening vatten en zich bijzweren die toe te passen en toch, zonder miskenning der letter. Van dien ambtenaar moet een

(*) Wegen plaatgeschreven kon dit artikel in het vorig nummer niet opgenomen worden.

bezielende kracht uitgaan, hij moet in de eerste plaats zijn de uitvoerder der bouwverordening en moet ze overeenkomstig die uitlegging door al zijn onderhorigen op dezelfde wijze laten toepassen.

Onder dezen hoofdambtenaar moet een voldoend, ik herhaal voldoend, aantal ambtenaren werkzaam zijn, die meer speciaal met het dagelijksch toezicht belast worden. Deze ambtenaren zullen gezamenlijk alle moeilijkheden, die zich in de praktijk voordoen, met hun chef bespreken en hem daardoor in staat stellen om niet te maken hoe en op welke wijze voorzien zaken, als door hen besproken, behandeld moeten worden.

Om een goede verdeeling van de taak, met 't oog op bureaudienst en controle, in een algemeene beschouwing aan te geven is niet mogelijk; dit staat te veel met plaatseijke toestanden in verband. Hoofdzaak is, dat men er naar streeft om de hoogst mogelijke eenheid bij het toezicht tot stand te brengen.

Het doel dezer korte uiteenzetting mijner gedachten is om:

a. te doen uitkomen, dat strenge bouwverordeningen en een groot personeel, hoe noodig en onmisbaar ook, alleen niet voldoende zijn om niet bevredigend succes naar het non plus ultra te streven;

b. om te waarschuwen voor de zoo nadecig werkende oppervlakkigheid van de toepassing der letter, en

c. om de wenschelijkheid aan te tonen van te streven naar eenheid, die berust op gezonde opvatting van den dienst.

Bij een ernstig overzicht van de bouwpolitie hier-te-lande denkt men wel eens aan een jong opzichtertje, dat zich krampachtig vastklemt aan de houtzwaarte, in een bestek aangegeven, en bv. een zolderbal en damplank afkeurt, omdat ze volgens de beschreven maat 2 mM. te licht zijn, maar op kwaliteit van het hout niet let.

En evenals een dergelijk opzichter door den aannemer en de werkliden niet als opzichter, maar als een plaag wordt beschouwd, evenzo zal een kleingestig, oppervlakkig bouwtoezicht oppositie kweken in plaats van zich de algemeene waardeering waardig te maken, die het verdient; het zal bovendien ook ten deele zijn doel missen.

De beschouwingen, door mij ten beste gegeven, zouden nog aannemelijk kunnen worden uitgebreid; ik zou nog kunnen wijzen op het gevraagd, dat schuilt in een weifelend, niet beslist en niet consequent optreden; ik zou nog kunnen aantonen hoe een ambtenaar soms zijn kracht zoekt in het opmaken van processen-verbaal en een ander juist in 't vermijden daarvan; doch het zij thans genoeg.

Een ieder, die belang stelt in onze bouwpolitie en den daaraan zoo nauw verwante gezondheidsdienst, kan ik sterk aanraden om het „Woningtoezicht”, door Dr. Jenny Weijerman geschreven, ernstig in te zien; dit werk verdient m. i. aller attente.

Ten slotte wil ik nog even duidelijk doen uitkomsten, dat ik in deze beschrijving onze grote steden in het bijzonder op het oog had, maar in geen geval een enkele gemeente of enkele personen.

Dit schrijven is een algemeene beschouwing en als zoodanig bied ik het u, geachte redacteur, ter plaatse aan, waarvoor ik u bij voorbaat mijn beleefdste dank betuig.

W.

Wij hebben, en de lezers onzer laatste artikelen over Bouwpolitie zullen dit begrijpen, het ingezonden stuk van den heer W. met instemming geplaatst.

Op de eischen, die hij aan het personeel der bouw-

politie wil stellen, hebben wij niets af te dingen. Althans in de grotere gemeenten van het Rijk zou het aan die eischen moeten beantwoorden.

De heer W. wijst er op, dat er zoo weinig eenheid is in het bouwtoezicht hier-te-lande, en hij geeft zijn verbazing te kennen over het ook door ons geconstateerde feit, dat in naam der openbare orde, zedelijkhed en gezondheid de ene gemeente voorschrijft, wat een andere ten strengste verbiedt. Eenheid behoorde er ten dezen opzichte te bestaan. Zij is echter alleen te verkrijgen, wanneer het Rijk zich de regeling dezer materie aantrekt.

Men mocht veronderstellen, dat de bezwaren en de klachten, die nu reeds zoovele jaren geut worden, bij de Regeering, die met een wet op het bouwtoezicht bij de Kamers zou komen, een open oor zouden gevonden hebben.

Het wetsontwerp, den 11 September laatsleden bij de Tweede Kamer der Staten-General ingediend, uit overweging: „dat het wenschelijk is bepalingen vast te stellen betreffende de volkshuisvesting”, werd dan ook door vele met verlangen tegemoet gezien.

Reeds sinds langen tijd toch stond het vast, dat de wijze, waarop de Gemeentewet de materie had geregeld, onvoldoende was. Slechts van een Rijkswet was verbetering te wachten. Die wet is nu voorgelegd, en reeds van verschillende zijden met grote toejuiching begroet.

Wij kunnen in die blijdschap niet deelen. Het maatschappelijk gedeelte van het vraagstuk willen wij onbesproken laten; maar wij moeten aanstands verklaren, dat wij als technici, slechts matig met het voorgestelde zijn ingenomen.

Een Rijkswet hadden wij verwacht, en daarbij verondersteld, dat het Rijk het toezicht op het bouwen wilde gaan uitoefenen, of althans, dat zulke voorschriften gegeven zouden zijn, dat alle Nederlanders in den vervolge op een voet van gelijkheid zouden worden behandeld.

Doch reeds het eerste artikel sloeg die verwachting den bodem in. Daar toch staat: „De volkshuisvesting is een voorwerp van de aanhoudende zorg der gemeentebesturen”. Het zijn dus wederom de gemeentebesturen, wie in de laatste jaren al zooveel op de schouders gelegd werd, die te zorgen hebben voor de huisvesting van het volk. Wat moet men onder dit „volk” verstaan? De bedoeling kan zijn alle ingezeten; waarschijnlijk heeft men echter meer uitsluitend den minderen man op het oog gehad. De ontworpen wet toch heeft ook hare philanthropische zijde, zoodals wij later zullen zien.

Op welke wijze de gemeenteraad zijn zorg aan de volkshuisvesting zal wijden, leert ons artikel 2. „De gemeenteraad stelt in het belang van gezondheid en veiligheid voorschriften vast betreffende de eischen waaraan moet worden voldaan: a. bij het bouwen van woningen; b. bij geheele of gedeeltelijke vernieuwing; c. met betrekking tot bestaande woningen. De gemeenteraad stelt in het belang van gezondheid en zedelijkhed voorschriften vast nopens behoorlijke onderdelen.”

Van dit alles kunnen Gedeputeerde Staten, den inspecteur, belast met het toezicht op de handhaving van de wettelijke bepalingen betreffende de volkshuisvesting gehoord, den gemeentebesturen telkens voor vijf jaren bij een met redenen omklaed besluit vrijstelling geven.

Van de zoo gewenschte gelijkheid komt dus niets, omdat met deze vrijstellingen de deur voor willekeur wordt opengeset. Het spreekt toch vanzelf, dat de provinciebesturen zeer verschillende opvattingen moeten hebben.

Een onderdeel is door den wetgever vergeten, en wel: „de hoedanigheid der te bezigen bouwstoffen”. Als hierop van overheidswege niet gelet mag worden, komt er wel nooit een goede „volkshuisvesting”.

In artikel 5 wordt het „vergunningssysteem”, nu reeds in sommige gemeenteverordeningen opgenomen, gesanctioneerd, maar alleen voor „tot bewoning bestemde gebouwen”, of het „geheel of gedeeltelijk vernieuwen daarvan”. Weigering der vergunning kan geschieden op grond, dat aan de voorschriften der bouwverordening niet wordt voldaan.

Zodoende is het vergunningsrecht geen dwangmiddel meer in de handen van gemeentebesturen, die bijzondere oogmerken willen bereiken. „Aan het verleenen der vergunning”, zegt het ontwerp verder, „kan als voorwaarde worden verbonden het betalen van een bijdrage in de kosten van bestrating, riolering, verlichting en aanleg van waterleiding, ingeval bij plaatseijke verordening dienaangaande, bepalingen zijn vastgesteld en het bedrag der bijdrage is geregeld.”

Evenwel moet „het besluit tot het verleenen van voorwaardelijke vergunning of tot weigering der vergunning altijd met redenen omkleed” zijn.

Artikel 6 bepaalt, dat, in de gevallen bij de gemeenteverordening aangeduid, Burgemeester en Wethouders bevoegd zijn: „nadere eischen vast te stellen ten opzichte van in die verordening bepaaldelijk aangewezen onderwerpen”, maar ook „vrijstelling te verleenen van het voldoen aan in die verordening bepaaldelijk omschreven eischen”. Men denkt hier aan de oude formule uit den regententijd „ter discreteie van mijne heeren Burgemeesteren”. Ook de wetgever heeft soortgelijke gedachten gehad en, bevreesd dat men in het stellen van „nadere” eischen wel eens wat ver kon gaan, beroep toegelegen „op den Gemeenteraad”. De praktijk leert, dat men op deze wijze meest bij den duivel te biecht komt. Toch is de Gemeenteraad souverein gebleven. Heeft deze iemand geweigerd om te bouwen, dan is er geen macht ter wereld, die daar wat aan verbelpen kan, al berustte de weigering op de onzinigste gronden.

Artikel 7 kent aan Gedeputeerde Staten, die „het advies van den inspecteur” inwinnen, het toezicht op het vaststellen en buiten werking brengen der gemeentelijke bouwverordeningen toe, terwijl artikel 8 hen de bevoegdheid geeft, voor onwillige gemeentebesturen zoodanige verordeningen te maken, of wel ze te wijzigen of in te trekken.

In artikelen 9 en 10 wordt een poging gedaan om een statistiek van huurders en verhuurders in gemeenten boven 20.000 zielen te verkrijgen. Deze artikelen hebben uit een technisch oogpunt geen belang. Ook de artikelen 11—25, betreffende de verbetering van woningen, overbevolking, onbewoonbaarverklaring, ontruiming en afbraak, kunnen hier onbesproken blijven.

Over de onteigening, zoodals zij in artikel 26 is geregeld, hopen wij later enige beschouwingen te geven. Geheel van staathuishoudkundigen aard zijn de artikelen 29—36, die bepalen hoe door Gemeente en Rijk geldelijke steun voor het bouwen van woningen kan worden verleend. Van de strafbepalingen deelden wij in ons vorig nummer de voornaamste mede.

Het zou ons niet verwonderen, indien de geestelijke vader van het technisch deel van het wetsontwerp in enigerlei betrekking staat of gestaan heeft tot het gemeentebestuur van Amsterdam. Want de toestanden, op het oogenblik in de hoofdstad aanwezig, vindt men vrijwel als basis der nu voor het geheele Rijk voorgestelde regeling terug. Men is vermoedelijk van mening, dat Amsterdam, met zijn

kennen worden, wanneer men het nieuwe kalf had weggelegd dat in het deurkozijn is aangebracht om boven de deur, op gelijke hoogte met de bovenkant der vederrijdsche kruiskozijnen, een bovenlijst te vormen. Dit had aan het geheel geen schade gedaan en is elk geval minder dan do te lage ligging van den vloer. Bovendien is door dat kalf de ingang nauwlijks beengenomen om zonder bukkens te kunnen binnengaan.

Wanneer men in aanmerking neemt, dat de messchen in vroeger tijden beduidend groter waren geweest dan tegenwoordig, is het ook niet man te zamen dat het gebouwtje toen zulk een lage deur had. Maar hos dit zeg, nu men gemeent heeft het gebouwtje als een merkwaardigheid te moeten behouden en restaureren, kan niet ontkend worden dat het, op zichzelf geschat, op een afstand er aantrekkelijk uitziet. Toch blijven er nog moppensnaren naar staan kijken, die het zondaar vinden dat ons dit "ding" zooveel kosten zijn besteed en het een sta-in-de-weg blijven noemen voor den kerk- en torengang. Zij gelooft dat een ander geslecht, met minder respect voor de oudheid het gebouwtje daarom zal doen opruimen.

HARLEM. Het comité voor de oprichting van een standbeeld voor Frans Hals is met het ontwerp gereed, en heeft dit ter goedkeuring bij den Raad ingediend.

En W. adviseeren er goedgunstig op te beschikken en tevens toe te staan, dat de gemeente-architect bij de oprichting zijn medewerking mag verleenen.

Het monument komt in het Florapark.

ZUTphen. Aangaande de restauratie der Sint-Walburgskerk valt het volgende mee te dosen. Het voorfront van het zolder dwarspand in houts geloof gered op het voogwerk onder de waterlijst na en het horstel der plintstukken.

Voor de open ruimte tuschen het collecte tenue en de zuider zijde is een mooi gek gezet, door den heer H. A. Exeman, architect der restauratie, ontworpen, en door den heer J. Velkens alhier gesmeerd.

In genoemde zijbeuk is de vroegere, daer aanwesige deuropening, welke dichtgemetseld was, weer opengeschooten en van stijlen en een borunderpelp in Gildehauser steen voorzien. Druartissen is nu een eikenhouten deur met mooi ijzeren beslag gehangen. Aan de voorzijde is deze deur glad bewerkt, aan de achterzijde zijn uitgeschneden cirkels aangebrecht.

(*N.V. R.R. C.*)

Aflevering 9 van De Nieuwe Tijdschrift van J. G. Broese, te Utrecht brengt: Maatschappijen, door Dr. H. J. Calkoen. — Kornelidieren en Koraustralen, door Dr. A. J. C. Snijders. — De afsluiting en ontgaagting der Zuiderzee, door A. D. Hagedoorn. — Geestland: Een geografische biologische studie, door C. J. Koning. — Het jubileum der Royal Institution of Great Britain, door Dr. L. Bleekede. — Sterrenkundige opgaven en mededelingen, door Aat Funnekoek. — Correspondentie.

PERSONALIA.

Bij kon besluit is benoemd: tot hoofdingenieur der telegraphie A. E. N. Collette, thans ingenieur der telegraphie in algemeen dienst; tot ingenieur der telegraphie in algemeen dienst S. J. J. H. van Enden, thans ingenieur der telegraphie.

Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is de ingenieur *Se. kl. H. L. van Hooff*, mot ingang van 1 October a.s., toegewezen aan den ingenieur Du Croix, tot standplaats IJmuiden.

Met *1 Vor. n. s. wordt GEVRAAGD* aan een R.C. instelling te Rotterdam een

Th. VAN HEEMSTEDE OBEIT, Sanitary Engineer.

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Rokin.

Hooilager voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrow. Specialiteit voor de levering van *compleet Badinrichtingen*. — *Private Inrichtingen*. — Shanks Clotes zijn nog niet overtroffen. — *Parcoursen Badinrichtingen*, *Tuinen Badinrichtingen*, *Closets*, *Waschtafels*, *Urinals* enz. — **VERWARMING** en VENTILATIE. Belast zich met de plantsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Toekeningen en prijsopgaven gratis. Woderverkopers genieten het gebruiklike rabat.

GEMEENTE-OPZICHTER.

Dordrecht.

Voor de betrekking van OPZICHTER bij de **Gemeentewerken te Dordrecht**, op een jaarwedde van circa **f1000**., worden sollicitanten opgeroepen.

Kennis van polderwerken, landerijen en bemaling strekt tot aanbeveling.

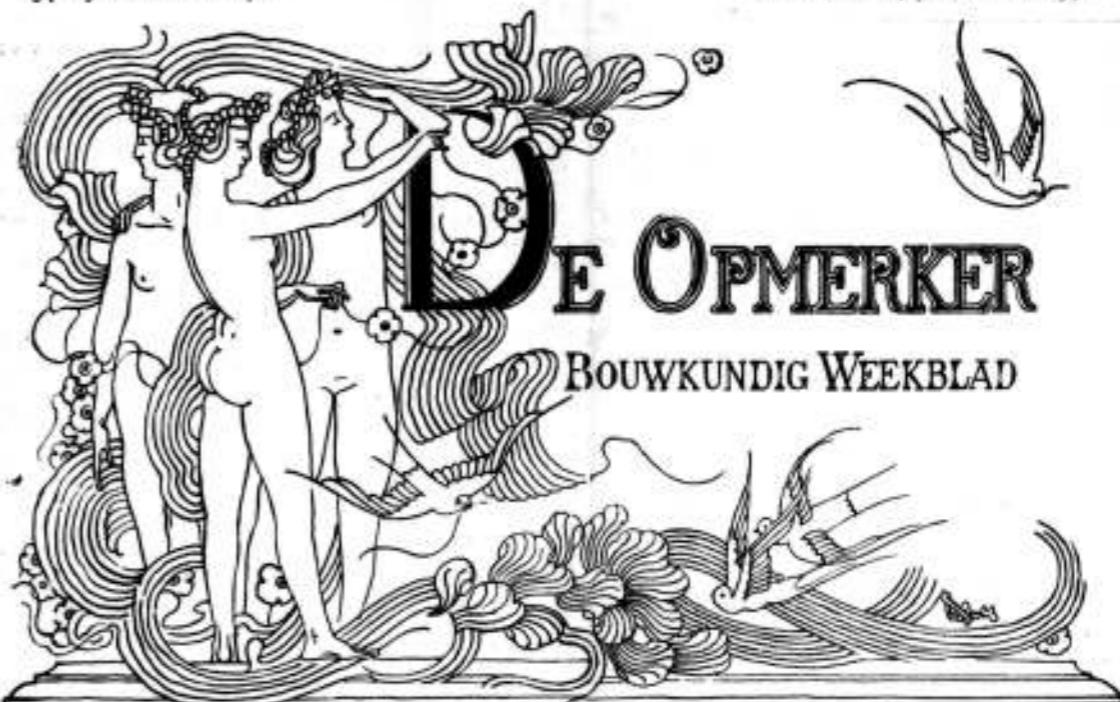
Sollicitatiën op zegel te te zenden voor den 15 October 1899 aan Burgemeester en Wethouders.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VERSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

ROLLUIKEN van hout en van staal, in verschillende constructie. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE, Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, te Schutstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f5.—; voor België f6.50 en voor de overige landen der Post-staat, met inschrijving van Nederlandsche Indië en Transvaal, f7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling niet f0.25, minder niet f0.15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f1.00, het laagstnummer daaronder begrepen; v. o. allen regel niet f0.15. Grotere letters worden berekend naar plaatstrook. Aanvoers van aankondigingen worden bij opgave van drie plaatstrook, slechts tweemaal gerekend.

KERK VOOR DE REMONSTRANTSCHÉ GEMEENTE TE ARNHEM.

(Bij de plaat.)

In het voorjaar van 1899 ontving ik de opdracht tot het maken van een plan voor een kerkgebouw ten dienste van de Rem. Gemeente alhier, voor 500 à 600 plaatsen en met consistorie, catechisatiekamer en woning voor den koster. In Mei werd het project ingediend; de plattegrondvorm bestond uit een kruis, waarvan het middenveld 10 x 10 meter groot was, en de beenen 7 meter diep waren. Ter rechter- en linkerzijde werd een gaanderij ontworpen, voor 110 plaatsen elk, terwijl een gaanderij boven het spreekgestoelte was bestemd voor orgel en koor. De trappenhuizen, tot de ziggaderijen toegang geveide, waren buiten den frontmuur als torentjes geprononceerd. De bedekking bestond uit een houten gewelf waardoor in het middenschip een kruisgewelf ontstond. De kosten waren echter te hoog, zoodat een tweede project werd gemaakt van eenvoudiger op vatting, volgens bijgaande plat.

De gaanderijen is hier groter geprojecteerd, zoodat beneden minder plaatsen zijn.

Van binnen worden de muren vlak afgewerkt in schelpkalk-mortel met gevogelde profielstenen om ramen, deuren en bogen. Houten kruisgewelven overdekken de zij- en middelenhuizen. De kappen worden met leien gedekt. Uit een zuinigheidsopspunt zijn topgevel-afdekkingen vermeden en schieten de leien over een uitgemetselde profiellaag langs de beschrijvende lijn van den topgevel.

Door de aanwezigheid van een veenlaag in het terrein en de grote diepte, waarop de goede laag om te fundeeren wordt gevonden, ± 6.50 M. uit den grondslag, bestaat de fundering uit afgekupte en

gebondeerde putten, waarop pijlers, die door bogen worden gekoppeld.

De kosten van den geheelen bouw met verlichting, verwarming en stoelen (voorloopig) zijn geraamd op 60 à 65 mille.

Arnhem, 2 Oct. 1899.

A. R. FREEM.

LOON EN ARBEIDSDUUR.

Burgemeester en Wethouders van Rotterdam hebben een preadvies uitgebracht omtrent de regeling van loon en arbeidsduur van gemeentewegen, zoals die nu sinds vijf jaar te Amsterdam in werking is.

Die preadvies is vooral merkwaardig daarom, dat het een regeling als de gewenste niet aanbevelenswaardig acht. Het sluit zich aan bij wat wij, nu haast zes jaar geleden, in het midden brachten.

De preadviseurs zien in de beweging te dezer zake een aanval op een beginsel van het uiterste gewicht. Inmers het aantal werklieden, dat door de aannemers van gemeentelijke werken in dienst kan worden gesteld, zinkt, vergeleken bij de tienduizenden, die voor particulieren werkzaam zijn, zóó in het niet, dat de beweging louter in het streven om het lot dier eekelen te verbeteren, haar verklaring niet vindt.

Van binnen worden de muren vlak afgewerkt in schelpkalk-mortel met gevogelde profielstenen om ramen, deuren en bogen. Houten kruisgewelven overdekken de zij- en middelenhuizen. De kappen worden met leien gedekt. Uit een zuinigheidsopspunt zijn topgevel-afdekkingen vermeden en schieten de leien over een uitgemetselde profiellaag langs de beschrijvende lijn van den topgevel.

De mening der preadviseurs is, dat hetgeen men van hen verlangt gelijkaat met een verbod om werklieden, wier diensten het normale loon niet waard zijn, te doen arbeiden ten bate der gemeente. En dit verbod wordt gevraagd aan dezelfde over-

heid, die liepen, ook al hebben zij geen normale kracht of bekwaamheid, bij werkloosheid door het verleenen van onderstand niet kan schadeloos stellen. Wie toch zal geloven, dat de aannemer personen in dienst zal houden, wier arbeid niet opweegt tegen betegen hij hun uitbetaLEN moet?

Er wordt geschermd met de bewering, dat hoger loon beter arbeid ten gevolge zou hebben, doch dit is allerminst bewezen. Wat verlang wordt, is een bestuursdaad en moet mits-dien uitsluitend van het bestuursstandpunt beoordeeld worden. En zich daarop plaatsend meenent de predviseurs, dat de maatregel alleen dan genomen mag worden, indien zij ten bate strekt van het algemeen, en niet één groep der maatschappij bevoordeelt, met benadeeling van anderen.

Wat een particulier volkomen vrijstaat en bij hem toejuiching verdient, mag daarom nog niet door de overheid worden nagevolgd. De maatregel past niet in het kader van overheidsbemoeing en er is zelfs kans dat zij meer kwaad dan goed zal doen, indien zij toch genomen wordt.

Bepaalt de overheid, dat iemand indirect in haar dienst niet minder verdienen mag dan zeker minimum, en wordt dat minimum niet beneden de norm gesteld, maar, gelijk adressanten allengs zijn gaan wenschen, zoodanig, dat het tot verhoging van het standaardloon medewerken kan, dan zullen, aangenomen dat dergelijke opdrijving met het stelsel der gemeentewet vereenigbaar ware, daarvan slechts niet hebben de bekwame werklieden, die dat hogere loon ook waard zijn. Maar benadeeld zullen zijn allen van geringere vaardigheid of mindere werkkracht, omdat de gemeentelijke werken voor hen zouden zijn gesloten.

Wijders zal ten einde te voorkomen, dat allerlei werk op plaatsen verricht werde, waar de loonen lager zijn, of dat de bepalingen op andere wijze worden ontdooken, de overheid genoodzaakt worden stap voor stap verdere maatregelen te nemen van protectionistische strekking en twijfelachtige doelmatigheid.

De verdediging tegen mishandeling door aannemers, tegen uitzetting en hongerloon, is den arbeiders zelven het best toevertrouwd; met grote belangstelling zien B. en W. hen, gebruik makende van de sedert een halve eeuw verworven vrijheid, in vereniging en organisatie hun kracht zoeken, met leefwezen den meerderjarigen man deze vragen aan de overheid, op een gebied waar deze onmachtig is en hij zichzelf helpen moet.

Dit wat de loonquestie aanschikt, als gevolg waarvan wordt voorgesteld geen minimumloombepalingen in de bestekken op te nemen.

Voor arbeidsduur geldt hetzelfde, voor zoover beoogd wordt een belangrijke beperking daarvan. Immers, een beperking van betekenis zou volgens B. en W. moeten leiden tot een inneming ten aanzien van hetgeen door den werkman in den overblijvenden tijd verdienst kan worden en dus onmogelijk zijn, zonder tot dezelfde bedenkelijke gevolgen te leiden, als zij voorzien van bepalingen omtrent het loon.

Het fixeren echter van den arbeidstijd gelijk die regel is, is volkomen vereenigbaar met het gemeentebeleid, want die tijd hangt samen met de mogelijkheid van het houden van toezicht en B. en W. hebben dan ook een bezwaar daaromtrent bepalingen in de bestekken op te nemen.

Een tiental bepalingen worden dan ook door hen geformuleerd, waarvan de voornaamste zijn: werktijd van 6 dagen per week van 6 tot 7, met $1\frac{1}{2}$ uur rusttijd in de kortste en $2\frac{1}{2}$ uur in de langste dagen.

De loonen worden met 50 pCt verhoogd voor Zondags- en nachtarbeid.

Bij staking der werkzaamheden door force majeure is de aannemer verplicht een week lang, ten minste de helft van het gewone dagloon uit te betalen.

Ten slotte nog een aantal bepalingen omtrent de aan de werklieden te verstrekken gemakken en tevens vaststelling van de vergoeding bij ongelukken die den dood of geheele of tijdelijke invaliditeit ten gevolge hebben.

Dit preadvies admint dien practischen geest, waardoor de Maassstad zich in den regel onderscheidt. Men wil de hoofdstad wel navolgen in het vaststellen van een maximum arbeidsduur, gelijk die nu reeds regel is. Maar men ziet, en terecht, in dat het vaststellen van één minimumloon voor alle ambachtslieden die indirect in gemeentelijk dienst zijn, te Amsterdam niet het gewenste gevolg heeft gehad, nl. om ook bij particulieren den loonstandaard te verhogen. Veel meer verwacht men van de organisatie der werklieden zelven, en onzes inziens terecht. Dat de Amsterdamsche regeling haar doel gemist heeft, bleek onder anderen verleden jaar, toen de timmerlieden geruimen tijd het werk staakten. Het zal ons beïntrouwen, wat de herziening der Amsterdamsche bepalingen, die op het ogenblik in bewerking is, uitwerkt.

TECHNISCH ONDERWIJS.

In den laatsten tijd ijvert de heer J. B. Jager in "De Opmerker" voor de Burgerdagscholen, die naar vele inziening niet hebben voldaan aan de bedoeling van den wetgever.

Ik zal ZEd. op den weg, dien hij zich ter verduidelijking zijner zienswijze kiest, niet volgen. Waar ZEd. echter meent de Ambachtsscholen er bij te moeten betrekken, en die geheel of ten deele te moeten afbreken als niet beantwoordend aan het doel, of aanvoerend, dat deze voor de Burgerscholen in de plaats zijn gesteld, daar meen ik dat een woord van protest niet mag achterwege blijven, te meer daar schrijver blyk geeft vrijwel onbekend te zijn met het Ambachtsonderwijs.

Kan in enkele regels het doel van Ambachtsscholen worden uitgezet, veel moeilijker zal het zijn in een klein artikel de opvatting van het onderwijs aan onze Ambachtsscholen zoodanig aan eenen nadere beschouwing te onderwerpen, dat ook zij, die niet bij dit onderwijs betrokken zijn, zich in alle delen een denkbeeld kunnen vormen van het nut, dat dit onderwijs reeds afwerpt voor den toekomstigen ambachtsman.

Voor het ogenblik zal ik mij dan ook slechts bepalen tot een korte bespreking.

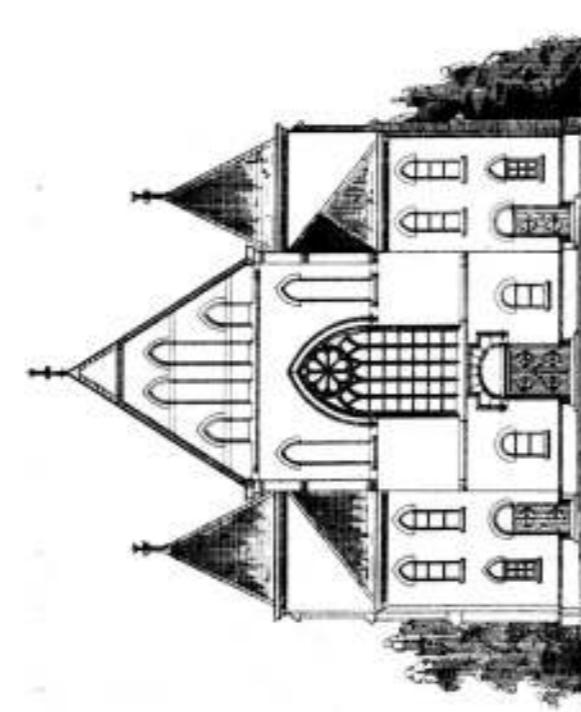
Het ernstig streven van de vakmannen om de Ambachtsscholen zoodanig in te richten, dat daarin praktijk en theorie — hand aan hand gaande — op de meest volkomen wijze worden beoefend, heeft zeker niet weinig bijgedragen om deze vakscholen — vooral bij den werkenden stand — te doen beschouwen als de meest geschikte opleidingsplaats voor den toekomstigen ambachtsman.

Zeker is ook zeer veel voor het zgn. leerlingstelsel te zeggen, maar welke patroon in een onzer grote steden zal zich genoeg met een leerjongen kunnen bemoeien om hem in enkele jaren in kennis gelijk te doen staan met een jongen, die „met goed gevolg” den leercursus op een Ambachtsschool heeft doorlopen.

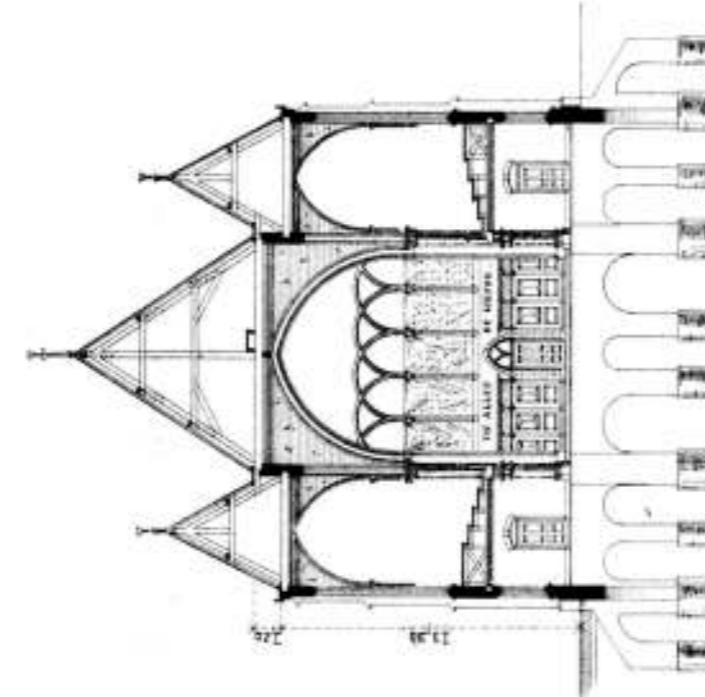
Degene, die reeds door eigen aanschouwing hebben gezien hoe alles op de Ambachtsscholen op wa-

Kerk voor de Remonstrantijne Gemeente te Hengen

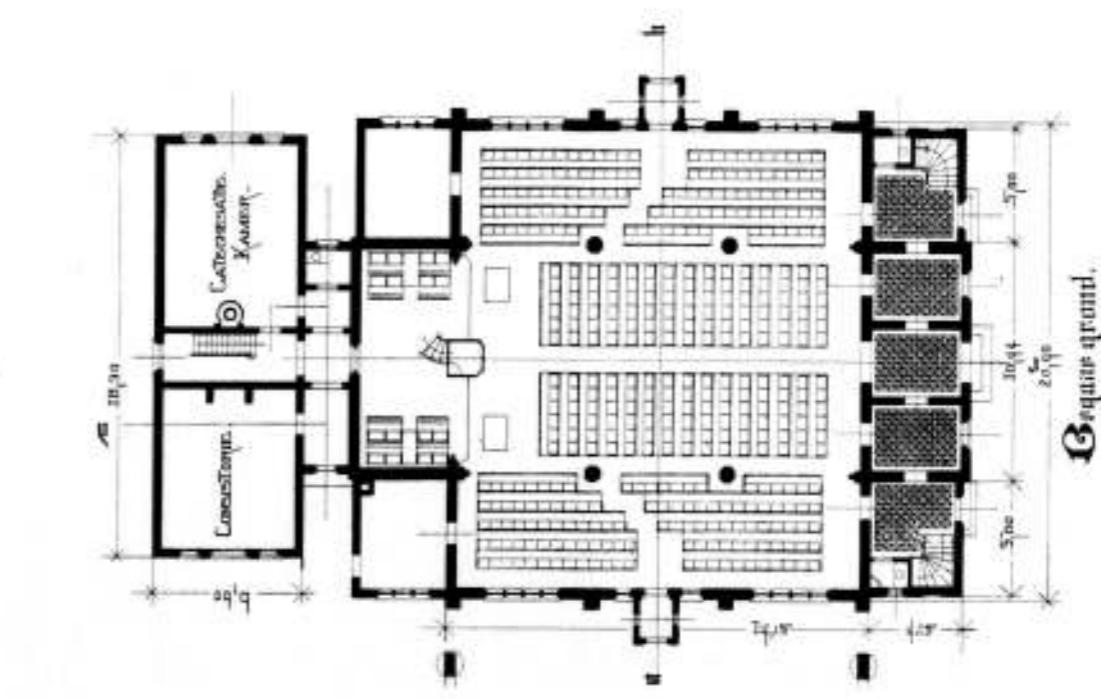
34^e JAARGANG.

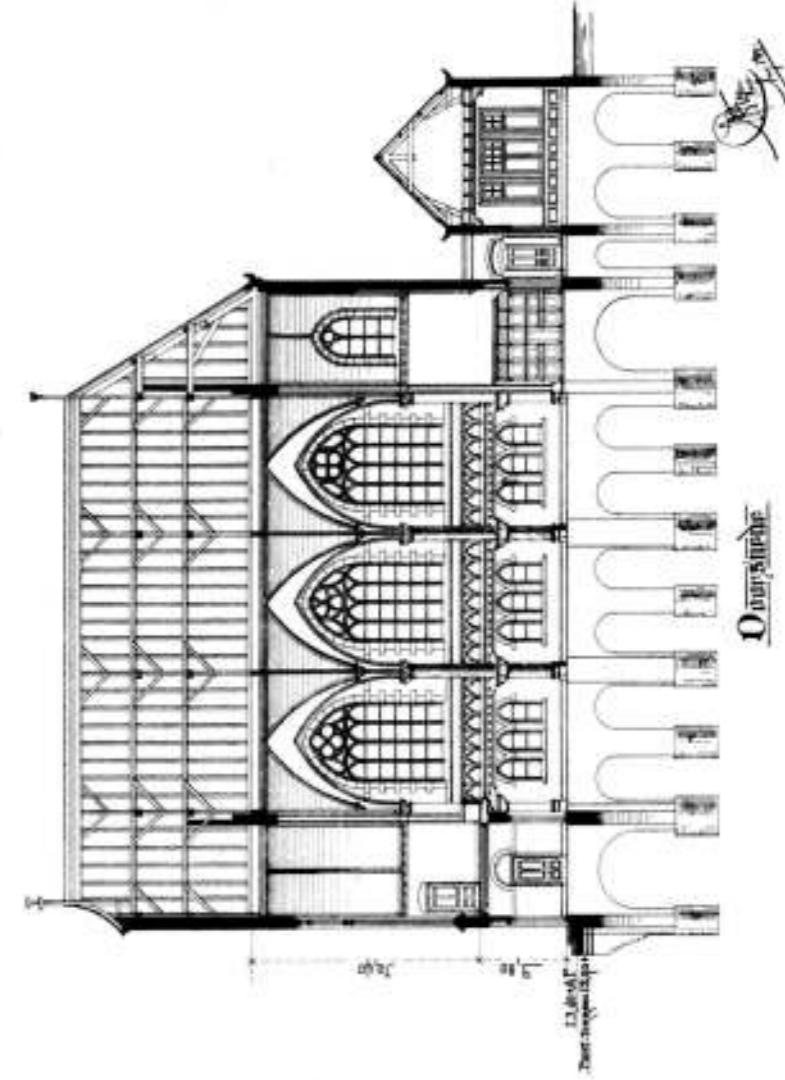
Voorgevel.

Dessinside.

Gebouw grond.

Dessinside.

grootte wordt gemaakt e. i uitgeslagen, hoe teekeningen en werkstukken geheel overeenkomen met de opvatting daarvan in de praktijk, hebben verbaasd gestaan over de resultaten, in 2 à 3 jaar tijds met leerlingen van 12-16 jaar verkregen. En toch, bij eenig nadenken moet ieder erkennen, dat 't niet anders zijn kan.

De leeraren, gekozen uit de meest bekwame practici, zijn er toe aangewezen om bij voortdurende den leerling crop te wijzen hoe en waarom de verschillende constructies en onderdelen zóó, en niet anders moeten gemaakt worden.

Door het aangeven van goede voorbeelden wordt hun smaak ontwikkeld en zodoende door een en ander de grond gelegd, waarop zij later met succes kunnen voorbouwen en waardoor zij, wat algemeene kennis van hun vak betreft, eenmaal hooger zullen staan dan de meeste hummer vakgenooten.

Een gevolg van dit alles is dan ook, dat het aantal Ambachtsscholen in de laatste jaren sterk is vermeerderd, dat enkele scholen genoodzaakt waren tot uithoeding hummer localiteit over te gaan en dat bij anderen een groot aantal leerlingen wegens plaatsgebrek moest worden afgewezen.

Een verblijdend verschijnsel is het bovendien, dat het onderwijs bij de patroons — dus bij de mannen, gerechtigd om over de resultaten te oordeelen — wordt gewaardeerd, zelfs zóó, dat de aanvragen om ontslagen leerlingen aan sommige scholen het beschikbare aantal overtreffen.

Elke nieuwe tentoonstelling van werkstukken aan deze scholen kan bovendien getuigenis afleggen van den ernst, waarmede getracht wordt het onderwijs te verbeteren, en wie bekend is geweest met het vakonderwijs van voor 20 jaren zal moeten erkennen, dat het in dien tijd met reuzenschreden is vooruitgegaan.

Toch rusten de mannen, die daaraan tot heden hebben gearbeid, niet; zij werken steeds voort, verbeterende daar waar verbetering valt aan te brengen, en aan hun ijver en toewijding is het te danken, dat het vooroordeel tegen de Ambachtsscholen, voor het grootste deel, is weggenomen en dat zij allereigen de sympathie ontvangen, die zij verdienen.

Door den heer Jager werd de wenselijkheid uitgesproken, dat men voor de regeling van het Ambachtsonderwijs bij onze oostelijke buren zou in de leer gaan. Ik kan er mij niet op beroemen met alle vakscholen in Duitschland bekend te zijn; het werk echter van de enkele scholen, waarmede ik mocht kennismaken, gaf mij geen hoogen dunk van den practischen zin, die bij dat onderwijs voorzit.

Vóór twee jaar werd te Amsterdam eene tentoonstelling gehouden van het werk van leerlingen van de Vakschool te Maagdenburg, en ik ben er zeker van, dat allen, die het tentoongestelde werk hebben bezichtigt, zich met een schouderophalen daarvan hebben afgewend.

Heeft de heer Jager zijne inlichtingen wel uit goede bronnen? ZEd. wijst er op, in het schrijven van 6 Sept. jl., dat aan directeuren van Ambachtsscholen flinke traktementen worden toegekend, zelfs tot 4000 gld. en meer.

Reeds vroeger zijn — in een ander blad — zinspelingen gemaakt op de hoge salarissen, maar ik kan den heer Jager, en allen die in gelijke mening verkeeren verzekeren, dat genoemde cijfers geheel onjuist zijn. Er is in ons land slechts één stad, waar de betrekking van directeur aan eene Ambachtsschool met f 3000 wordt gesalariseerd; overal elders blijft de bezoldiging daar beneden; bovendien moet men niet vergeten, dat de directeuren minstens 8 uren per dag verbonden zijn.

Andere bronnen van inkomsten, bv. aan Avendscholen, moeten in dezen buiten beschouwing blijven, kunnen althans niet gerekeerd worden te behoren tot het salaris aan de Ambachtsschool.

Ik vraag mij af, wat de heer Jager had willen aannemen, indien hij — zoals tot voor 2 jaar zijn ernstig voorname was — zich bij het Ambachtsonderwijs had verbonden. Had ZEd. van de Ambachtsschool eene Burgerschool willen maken? of zijn zijne inzichten sinds dien gewijzigd?

Zoals reeds gezegd is, zal ik den heer Jager niet op zijn uitvoerige besprekingen volgen; echter zal het voor ieder, die met het programma van de Burgerscholen bekend is, duidelijk zijn, dat dit niet de rechte plaats is voor de opleiding van den a. s. ambachtsman.

De beschikbare tijd, zoo hoog noodig voor zijne vakontwikkeling, laat geen ruimte voor het onderwijs in de natuur- en scheikunde, natuurlijke historie, aardrijkskunde, geschiedenis, staathuishoudkunde, enz. Voelt een ambachtsscholing roeping zich een dezer wetenschappen eigen te maken, goed, laat hem de gelegenheid tot ontwikkeling in deze vallen opzoeken, maar geen pleider mag de verantwoordelijkheid op zich nemen, de jonge hersens vol te proppen met kennis, waarvan hij niet het minste voordeel zal hebben in zijn volgend leven.

Het programma der Burgerscholen zoodanig om te werken, dat deze geschikt worden voor de opleiding van den a. s. ambachtsman zal slechts leiden tot naamverandering. De Burgerscholen te maken tot opleidingsplaats voor toekomstige industrielen, werkbazen, architecten, enz., behoort tot de onmogelijkheden, wanneer althans — zoals de wet escht — in iedere gemeente boven de tienduizend zielen zóó'n school moet worden opgericht. Het aantal leerlingen voor de verschillende bedrijven, die in een kleine gemeente eene dusdanig ingerichte Burgerschool zal bezoeken, is te gering, dan dat daarvoor de grote kosten, aan dit hoger vakonderwijs verbonden, zouden gerechtvaardigd zijn.

Amsterdam, Sept. '99. v. H.

BOUWPOLITIE.

Wij lasen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“:

Gouda, 29 September. De Raad nam heden een zeer zonderling besluit, enig in de geschiedenis van Gouda. In de nieuwe bouwverordening van Februarij jl. had hij ene bepaling der oude bouwverordening gehandhaafd, volgens welke o. a. alle gevallen scheidingsmuren van gebouwen bij op- of verbouw tot op een hoogte van 9 M. boven de straat van steen ter dikte van ten minste 0.22 M. gemetseld moeten zijn. Een timmerman, van B. en W. vernomen hebbende, dat deze bepaling absoluut was en dat daarvan geen dispensatie kon worden verleend, wendde zich tot den Raad met het verzoek om ten behoeve van eenen hem opgedragen verbouwing van een perceel op de Markt daarvan te mogen afwijken. Het waren vooral de heeren Herman en Straater, die dit verzoek ondersteunden, terwijl de beide wethouders, de heer Van Galen en ook de voorzitter erop wezen, dat de Raad de gevraagde afwijking op grond van de verordening niet mocht toestaan. De Raad besloot met 13 tegen 2 stemmen (die van de wethouders, terwijl de heer Van Galen niet medestemde) tot inwilliging van het verzoek. De heer Van Iterson wilde in dergelijke gevallen, waar het bleek dat de verordening niet was in het belang van de particulieren en van de gemeente, den gordiaanschen knoop eenvoudig doorhakken, zoo slechts ge-

handeld werd in den geest van de verordening. Ook had hij tegen de inwilliging van het verzoek geen bezwaar, maar meende tevens, dat de verordening, die niet volmaakt blijkt te zijn, duchtig moet worden herzien. Deze laatste woorden lokten toejuiching uit, en de voorzitter verzekerde, dat die herziening ook niet lang meer zou uitbliven. Tot deze verzekering droeg wellicht ook bij een interpellatie van den heer Van Galen over het feit, dat in strijd met de bedoelde verordening door een bouwondernemer op den Bleekerssingel, dus buiten de Singelgrachten, een drietal huizen werden gebouwd zonder paalfundering. B. en W., die de tekeningen voor den bouw, het bouwplan, hadden goedgekeurd, moesten erkennen, dat zij in deze gedwaalhadden, maar voerden daarbij tot hunne verontschuldiging aan, dat de door hen geraadpleegde deskundige van mening was, dat het bouwplan voldoenden waarborg gaf voor de hechtheid van de huizen, instorting van belendende perceelen zou voorkomen en dus kon worden gevolgd. Later bleek hun, dat hun raadsman in dat plan ook geen strijd met de bouwverordening had gezien, daar naar zijne mening onder stadsingels ook begrepen waren de huizen en erven aan die singels gelegen, evenals men bijv. onder Hoogstraat niet alleen de straat, maar ook de huizen aan die straat begrijpt. Zij spraken echter het vertrouwen uit, dat een dergelijk misverstand niet meer zou voorkomen.

Men kan uit deze mededeeling zich een voorstelling maken van de wijze, waarop de nieuwe „woningwet”, mocht zij worden aangenomen, zal werken.

Gouda, een niet omaanzienlijke plaats van Zuid-Holland, zal met zijn twintig duizend inwoners vermoedelijk niet onder de gemeenten behoren, die door de Gedeputeerde Staten van Den Haag van het invoeren eener bouwverordening worden vrijgesteld.

De bepaling omtrent de dikte van muren, in de wet voorgeschreven, mag dan natuurlijk niet ontbreken. Maar als dan een timmerman van Burgemeester en Wethouders mocht vermenen, dat aan de bepaling de hand zal gehouden worden, wendt hij zich cenvoedig tot den Raad en ziet zich van de hem opgelegde verplichting vrijgesteld! Al zout er ook nog zooveel gevraagd uit ontstaan, de vrijstelling is definitief, want... de Raad is souverein!

Het geval met de huizen buiten de Sangelgrachten te Gouda gebouwd, doet duidelijk zien, van hoeveel belang goede technische voorlichting voor gemeentebesturen is, als zij bouwverordeningen hebben toe te passen. Evenwel, van die technische voorlichting is in de „Woningwet” nergens sprake. Indien men nu ziet, hoe het in een gemeente als Gouda daarmede gesteld is, kan men begrijpen, hoe vreemd het in kleinere plaatsen zal toegaan.

Een eisch, „dat gevallen en scheidingsmuren van gebouwen tot op een hoogte van 9 M. boven de straat ten minste 0.22 M. dik moeten zijn”, kan waarlijk niet overdreven worden geacht. De Raad van Gouda is van een ander oordeel. Wij zijn er benieuwd naar, hoe dit lichaam later de „Woningwet” zal toepassen.

DE GESCHIEDENIS VAN EEN GEDENKTEKEN.

Onder den titel: „Uit de geschiedenis der Heilige Stede te Amsterdam” heeft de heer J. F. M. Sterck een keurig boekje in het licht gegeven, waarin hij mededeelingen doet over de kunstschat, dienst en inrichting der Nieuwe Zijdschapel, en die door goedgeslaagde verluchtingen verduidelijkt.

In het eerste hoofdstuk gaat hij de oudste berichten omtrent het gebouw na. Het mirakel, waar-

aan het zijn aan zijn dankt, geschiedde 15 Maart 1345. In 1361 wordt het bestaan der kapel vermeld in een schepenbrief, die in het Begijnhofarchief wordt bewaard. Ook uit een charter, dat in het Rijksarchief van Noord-Holland berust, schijnt te blijken, dat in 1383 de H. Stede reeds bestond. Het is echter niet bekend, welke gedaante de kapel toen had; zij is in 1421 en daarna in 1452 door brand vernield.

Het tweede hoofdstuk brengt mededeelingen omtrent den toestand van het gebouw in de zestiende eeuw. Een afbeelding van de kapel, zoals zij zich vertoonde omstreeks 1536, wordt gegeven. Deze afbeelding is blijkbaar maar een veel latere prent genomen. Beter ware het geweest hier een gedeelte der kaart van Cornelis Antonissen te reproduceren. In het jaar 1544 heeft de kapel haar koortrans nog niet; dit belangrijk onderdeel van het tegenwoordig gebouw moet dus pas na dien tijd gemaakt zijn.

Verscheidene 16e-eeuwse schenkingen aan het Sacramentsaltaar, het St. Laurensaltaar, het St. Gangolfsaltaar en het St. Jeroensaltaar worden vermeld. Ook staat de schrijver uitvoerig stil bij de troebelen, die in 1531 voorvielen, toen het eerste der huizen, om de kapel heen staande, zou gebouwd worden, en driehonderd vrouwen dit, als heiligenschennis, doch tevergeefs, wilden beletten.

De kunstwerken, die de kapel bezat, worden in het derde hoofdstuk besproken. Allereerst het orgel, dat tot 1871 de kerk versierde, en sedert in de R. K. kerk te Jutphaas een plaats kreeg. Op gezag van den heer Van Heukelom deelt de heer Sterck mee, dat het orgel door Amsterdammers in het begin der 16e eeuw vervaardigd moet zijn. Het blijkt echter niet, waarop deze veronderstelling rust. In het begin der 16e eeuw hebben buitenlanders hier soortgelijk werk gemaakt. Zoo is bv. 't kleine orgel in de St. Laurenskerk te Alkmaar van 1511 en door Johannes Confluentinus, Jan van Coblenz, vervaardigd.

De heer Sterck veronderstelt, dat de fragmenten van 16e-eeuwse schilderijen, die nog thans aanwezig zijn, en die aan Jacob Cornelisz worden toegeschreven, behoord hebben tot een vulkuil of polyptiek, dat vóór 1518 voltooid zou zijn. Van de verschillende fragmenten worden goedgeslaagde afbeeldingen gegeven. De kerk, op fragment IV te zien (dat vermoedelijk naar een tekening werd gereproduceerd) is blijkbaar de Oude Kerk, die in 1518 haar koortrans nog niet bezat.

Van het geschilderd glas, dat in een der zuidwestelijke vensters geplaatst was, is niets meer over. Wagenaar beeldde af, wat er nog in de 18e eeuw van te zien was, nl. de knielende figuren van Keizer Maximiliaan, zijne gemalinne Maria van Bourgondie en Bianca Sforza, Philips de Schoone, Johanna van Arragon en hunne zes kinderen, waaronder Karel V en Ferdinand.

De heer Sterck verdiept zich in gissingen, wanneer het glas geplaatst zal zijn. Hij neemt aan, dat Maximiliaan het schonk in 1484, nadat hij de kapel bezocht had. Maar daar Karel V op het glas voorkomt als een knaap van minstens 12 jaar, kan het niet vóór 1512 gemaakt zijn. Dat er 28 jaar verlopen zou zijn eer het glas, in 1484 geschenken, werkelijk vervaardigd werd, kan de heer Sterck niet geloven. Daarom neemt hij aan, dat de helft, op Maximiliaan betrekking hebbende, in 1494 en het overige in 1512 werd aangebracht. Maximiliaan toch is met de Keizerskroon afgebeeld, die hij pas in 1493 verkreeg; daar hij in 1494 met Bianca Sforza in den echt trad, zoo kan een vroeger jaar niet wel worden aangenomen. Wij zouden van mening zijn, dat zelfs voor

het geheel nog het jaar 1512 vroeg genoeg mag hechten. Het wapenschild van Maximiliaan toch wordt gehouden door echte Renaissance-engeltjes, zoals ze hier-te-lande stellig niet vóór 1520 getekend zijn.

Ten slotte vermeldt schrijver de lotgevallen van de kerk na 1578. Het gehele hoekje, rijk verluht, zal hem, die in dit Amsterdamsch gedenkteeken belang stelt, veel wetenswaardigs leeren. Wij kunnen de kennismaking gerust aanbevelen.

BEZUINIGING BIJ DEN RIJKS-WATERSTAAT.

Wat door een „deskundige” omtrent het belang bij den Rijkswaterstaat wordt medegedeeld in een der laatste nummers van „Het Vaderland”, namelijk dat de zuinigheid daar veel te wenschen over zou laten, wist men in technische kringen reeds lang.

Wij herinneren dat wij, nu bijna een jaar geleden, toen Holland in last was over de Solo-vallei, schreven:

„Nu een Indisch waterstaatwerk vele miljoenen meer dreigt te gaan kosten, dan waarop gerekend was, worden tal van Nederlandse waterstaatwerken opgesomd, waarbij dit ook het geval was, zonder dat er ooit een haauw naar gekraaid heeft. En dan wordt betoogd, dat, wanneer een corps zóó eeng en onovertroffen als de Nederlandse waterstaat, dit wel mocht doen, er geen reden bestaat waarom de Indische waterstaat dit illustre voorbeeld niet ook eens zou na volgen.”

Het is streelend voor den nationalen trots, wanneer op congressen, waaraan een deel der technische wereld blijft van geest niet grote volharding declarant, de buitenlanders onze ingenieurs in heldronken re men. De eerzame burger denkt dan met stille voldoening, hoe zijn land, ontwoerd aan de baren, door de zorgen van den waterstaat zóó wel wordt bewaard. Leest hij dan later van de miljoenen, op de begroting aangevraagd en door de Kamers, soms na eeng debat, toegestaan, dan wrijft hij zich in de handen, verheugd, dat het geld zóó goed besteed wordt.

Evenwel, hij zou minder gerust zijn als hij wist, hoe bitter weinig controéle er op die uitgaven wordt uitgeoefend. Wel moet alles, tot op een cent, kloppen bij de Algemeene Rekenkamer, en dit gebeurt ook, daar anders dit lichaam de vereenvoudiging zou weigeren. Doch dit even ijverig als zorgvuldig college heeft geen kennis van technische zaken en is dus niet in staat te beoordeelen of wel steeds de noodige zuinigheid wordt betracht.

Nu zal men zeggen, dat alle posten, die toegestaan worden, toch aan de critiek van Minister en Kamers onderworpen zijn geweest. Doch die critiek, het blijkt wel zonneklaar uit wat in „Het Vaderland” werd medegedeeld, heeft bitter weinig te beduiden.

Een Minister van Waterstaat, gesteld dat hij technicus is, dankt zijne benoeming in een Kabinet aan geheel andere eigenschappen, dan zijn mogelijke technische bekwaamselen. En de technische Kamerleden, die critiek zouden willen uitoefenen, vinden natuurlijk hij hunne niet-technische mededeleden geen bijzonder belangstellend gehoor. De aanneming of verwerving van een begrotingspost wordt dan ook steeds door geheel andere dan technische overwegingen beslist.

Mocht het haast ondenkbare geval zich voordoen, dat technische Kamerleden het een Minister van Waterstaat bijzonder lastig maakten, dan zou die bewindsman eenvoudig heengaan.

In deze omtantigheden kan het zeker niemand verwonderen, indien de technische hoofdamtenaren

des Rijks zich in een groote mate van vrijheid verheugen. Wij zijn er van overtuigd, dat zich onder hen mannen bevinden, die er steeds ernstig naar streven voor het minste geld den lande het meeste te geven. Doch, en dit is niet anders mogelijk, er zijn ook anderen die een opvatting hebben, welke de vorigen ten eenenmale verschilt.

Wat de „deskundige” in „Het Vaderland” mededeelt wettigt de veronderstelling, dat de laatstgenoemden verreweg in de meerderheid zijn. Er wordt veel te veel aan de onderschukte beambten overgelaten chijn het. Deze zoeken, vóór alles, zich te dekkelen, en ramen daarom onnoodig rum.

De „deskundige” is van oordeel, dat, als de Kamer alle posten voor onderhoud van Rijkswerken met een vierde of een derde verminderde, men nog best toe zou komen, en vele honderdduizenden bespaard zoude worden.

Wij gelooven, dat hij het bij het rechte eind heeft, maar wat wij boven schreven zou blijken waar te zijn. De Minister, op zulk een wijze behandeld, zou zijn ontslag nemen. En de Kamer, die dezen bewindsman nogal welgezind bleek, zal tot zulk een krassem maatregel niet willen overgaan.

Sommigen zijn van oordeel, dat „een zachte drang van de Kamer in de richting der bezuiniging van groot nut zou zijn”. Men kan het hiermede eens zijn, en toch meenen, dat dit zachte middel niet zal worden toegepast. Want het is niet in de eerste plaats naar zuinigheid, dat de Kamerleden streven. Willen zij misschien ook al eens posten verminderd zien, aan die van hun eigen district mag niet worden getrokken. En daar de Waterstaat alle districten omvat, wordt het maar het beste geacht in het geheel niets te verminderen.

Dat de Minister zou bezuinigen „desnoods tegen de geheele ambtenaarswereld in”, zoals gewenscht wordt, gelooven wij niet. Want Ministers komen en gaan, de ambtenaren blijven. De geestkracht, noodig „om met vaste hand het mes in de wond te zetten”, is maar weinigen gegeven. Die het ondernamen, hebben daarvan weinig vreugde beleefd.

Daarom kan men wel zeker zijn, dat de Minister ontkennen zal, „dat de diagnose der kwaal juist is“. De Kamer zal de verantwoordelijkheid niet op zich durven nemen, den bewindsman haar vertrouwen te ontzeggen en alles zal bij het oude blijven.

Toch heeft de „deskundige”, die in „Het Vaderland“ aan het woord was, een goed werk gedaan met er op te wijzen hoe weinig de zuinigheid in technische Zaken betracht wordt. Zijn opmerkingen kunnen er mogelijk toe leiden, dat de controéle op den waterstaat en op de andere technische diensten verscherpt wordt, bv. door aan de Algemeene Rekenkamer een technische afdeeling te verbinden. Daardoor zou althans reeds iets gewonnen zijn.

EEN VERDIENSTELIJK MAN.

Wanneer dit nummer van „De Opmerker“ verschijnt, viert de heer J. H. Addicks, stadshorlogemaker van Amsterdam, zijn tachtigste verjaardag.

Toen ik nog in dienst van de gemeente Amsterdam was, had ik gelegenheid den jubilaris in zijn werkzaamheid gade te slaan. De voortreffijke wijze, waarop hij zich steeds van zijn taak heeft gekweten, geeft mij aaideeling hier enige woorden van waardeering jegens hem uit te spreken.

Hoe goed hij de stedelijke urwerken onderhoudt is aan ieder, die Amsterdam bewoont of bezoekt, bekend. Komen soms storingen voor, dan zijn die te wijten aan het woeden der elementen, waartegen natuurlijk geen enkel urwerk bestand is.

Men heeft gezegd, en volkomen juist, dat Addicks meer is dan een uurwerkmaakster. Zijn vindingrijke geest rust nimmer, zelfs nog niet op zóo hoogen leeftijd, als hij thans heeft bereikt. Ik kreeg daarvan het bewijs, toen ik mijn gemeentebetrekking aanvaard had. In gezelschap van Addicks beklim ik de torens, om mij van hun inwendigen toestand te overtuigen.

Het bleek, dat de meeste luidklokken op stopblokken stonden en niet meer gangbaar waren. Deze toestand dagteekende van een vijftig jaar geleden; men dachtte toen gevaar voor de torens van het slingeren der klokken.

Ik deed Addicks de vraag, of hij deze klokken weer gangbaar kon maken, en wel zóó, dat zij zonder gevaar geluid zouden kunnen worden.

Aanstands verklaarde hij zich daartoe bereid, en toen de benodigde gelden door den Raad waren toegestaan, toog hij aan het werk. In plaats van de houten balken waaraan de klokken vroeger hingen, deed hij zware ijzeren beugels maken, en bracht daarbij het draaiptaam van de klokken zóóveel lager, dat het luiden, dat voorheen acht man vereischte had, nu door één met gemak kon geschieden en de slingering zeer verminderd was. Verleden jaar bij de kroningsfeesten konden dan ook in iederen toren de drie klokken hun onberispelijk dur-accord weer als vanouds laten horen.

Van de verbeteringen, die hij aan de uurwerken steeds aanbracht, spreek ik hier niet; een bevoegder pen dan de mijne moge die boekstaven.

Wel wil ik herinneren aan het carillon, door hem voor een toren te Stockholm gemaakt en daar opgesteld. Dit werk, dat tot geheele tevredenheid zijn lastgevers volbracht werd, bewijst hoe zijn verdiensten ook in het buitenland erkend werden.

Ten slotte wensch ik den heer Addicks toe, dat dat hij nog vele jaren even frisch van geest als thans, ten hale van stad en land, zijn vak moge uitoefenen.

A. W. WEISSMAN.

AANPLAKBILJETTEN.

Bij gelegenheid van de besprekking der Rotterdamse prijsvraag werd het betreurd, dat de jury geen bepaling had gegeven van de vereischten, waaraan een goed aanplakbiljet behoort te beantwoorden. Wij vonden zulk een omschrijving in het Septembernummer van „The Poster”, een werk, dat zich blijkens de Rotterdamsche tentoonstelling in vele belangstelling verheugt.

Een aanplakbiljet moet in de eerste plaats een denkbeeld uitdrukken, en dat wel met zulk een kracht, met zulk een onmiddelijkheid en met zulk een duidelijkheid, dat het verstaanbare taal spreekt, ook al zou er geen enkel opschrift op voorkomen. De uitvoering van dit denkbeeld moet kunstvol en sierlijk geschieden, opdat het oog niet beleedigd werde, maar vooral om de belangstelling van den beschouwer te wekken. Het is wel is waar te verkiezen, dat het aanplakbiljet schoon zij, maar het kan ook zonderling, grappig, natuurlijk, zelfs onnatuurlijk wezen, en toch even goed aan zijn doel beantwoorden. De kleuren moeten spreken, doch noch te fel, noch te gedempt zijn. Wat het zeggen wil behoort het kort doch krachtig te zeggen, anders let de voorbijganger er niet op. Oorspronkelijkheid is een eerste vereischte, opdat het zich van andere onderscheide en een bepaalde indruk teweegbrengt. Maar het dient ook kunstvol bewerkt te zijn, opdat wie het ziet een goede indruk krijgt van de zaken, die aangegeven worden. Daarom moet het biljet in den eenvoudigsten vorm de beknopte gedachte van

den maker weergeven. Eindelijk moet het door steendruk op zóo volmaakt mogelijke wijze al de eigenaardigheden van de tekening weergeven.

In hetzelfde nummer komt ook het volgende voor.

De „Avenue Press” drukte een fraaie tekening in den geest van Mucha, die als aanplakbiljet voor „Erasmic Soap” dient. Maar waar, waar is de onder-tekening? Mucha laat die toch nooit weg, en wij mogen toch niet veroonderstellen, dat wij hier een nabootsing voor ons hebben.

Het blijkt hieruit, dat Mucha in Engeland al even erg geplunderd wordt als bij ons of in België, waar vooral zekere Privat-Livemont, wiens naam o. a. op een aanplakbiljet voor Van Houtens-cacao voorkomt, deel bij zware ijzeren beugels maken, en bracht daarbij het draaiptaam van de klokken zóóveel lager, dat het luiden, dat voorheen acht man vereischte had, nu door één met gemak kon geschieden en de slingering zeer verminderd was. Verleden jaar bij de kroningsfeesten konden dan ook in iederen toren de drie klokken hun onberispelijk dur-accord weer als vanouds laten horen.

Aan de algemeene beschouwingen, door den Ge-meenteraad van Amsterdam over de begroting gehouden, is het volgende ontleend:

VOORHEEN EN THANS.

Aan de algemeene beschouwingen, door den Ge-

meenteraad van Amsterdam over de begroting gehouden, is het volgende ontleend:

1893.

In een andere afdeeling werd uitdrukkelijk de wenschelijkheid betoogd van de opheffing der betrekking van gemeente-architect. Al wat in betrekking staat tot de schoone bouwkunst kan aan de afdeeling Publieke Werken worden behandeld, zonder dat men daarbij zijn toevlucht behoeft te nemen tot architecten.”

1893.

Sommige leden betreurdent het, dat geen gemeente-architect meer in functie is en noemden den toestand op dit punt onbevredigend. De bouw van sommige gemeentelijke gebouwen van den laatsten tijd werd smakeloos geacht; deze leden achttent het wenschelijk aan hogere architectonische eischen te voldoen, hetgeen naar hun oordeel geenszins tot stijging van uitgaven zal behoeven te leiden.”

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van den 30 September 1893.

De voorzitter, de heer L. M. Moleshaar, opent de eerste vergadering en versekt de secretaris, den heer P. van de Wint, de notulen voor te lezen. Nadat deze zijn goedkeurd, wordt de heer H. Kisch Lzn., fabrikant van decoratieve, heraldische en kerkelijke kastendurourwerken, als lid aangenomen.

De heer Bagh had het bestuur in overweging gegeven, om den heer Jos. Merckelbach, artist in de lederskunst te Utrecht, uit te nodigen, eenzaa lezing met exposities te houden. Met bovenstaande heer is het bestuur in correspondeert grotendeels en niet het oog op de kosten van de lezing (f40) stelt de voorzitter voor, de besprekking over dit onderwerp tot de volgende vergadering uit te stellen, als de begroting ter tafel komt.

Daarna komt het bestuur met een voorstel ten opzichte van den wedstrijd (staatsvervaring) door de Vereeniging onder de leden uitgeschreven, n. 1. om den termijn van inzending te verlengen tot den 15 November a.s.

Indertijd hebben vele leden, door op deze lijst te toekennen, zich verbonden een tekening in te zenden. Slechts 11 zijn ingekomen, 7 à 8 nog toegesegd. Den leden, die tot das verre in gebruik zijn gebleven, wordt nu nog de gelegenheid aangeboden, blijk van hun lever en hunne belangstelling te geven.

De heer Schreuder merkt op, dat vele leden, toen ze op die lijst hebben gestaan, niet de bedoeling begrepen hebben, dat zij zelve een tekening moesten inleveren. Door het zenden van een herinnerings-circulaire moet het bestuur daarsam voldoende te genoot gekomen te zijn. De voorzitter liet verder den heer Jansen in ten opzichte van de toeroedeeling der tekeningen. Een jury wordt hiervoor niet benoemd; de geheele vergadering maakt uit welke ontwerpen ze de beste vindt. Ieder geeft wat hij geven kan; een kunststuk behoeft zijn tekening niet te zijn. Men moet het doel in het oog houden: een aangename vergadering-avond door te brengen met het tentoonstellen van eigen producten der leden en het toekennen van enige medailles.

Aan het 3e punt der agenda: Tentoonstelling van platen uit de

bibliotheek, kan geen gevolg gegeven worden wegens de afwezigheid van den bibliothecaris. Met zyne spijt over deze teleurstelling wordt voorlopig niet toegestaan, wijl op de samenvoeging roeds ongeveer f150 te kort is gekomen. (*Blad. Wereld.*)

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE LEIDEN.

Met een welkomstwoord van den voorzitter, den heer C. R. van Ruijven, werd deze eerste vergadering in het wezen geopend. Als eerste trad op den heer J. P. F. Kosters met het onderwerp „Toepassing der wetenschap op de industrie”, welke voorstel met grote aandacht werd genoegd.

Besloten werd dit jaar een prijsvraag uit te schrijven voor het verenigen van een kundiaardischi voorwerp.

In de bus gevonden vraag „Is er ook iemand, die kan opgeven waar kerststoel verkrijgbaar is en op welke wijze dit materiaal bewerkt moet worden?” werd door den heer Van der Klaas te Delft beantwoord.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

UITHIJD. Volgens mededeeling van den Directeur-Generaal van de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen wordt met 1 November de dienst van weg en werken. Be afdeeling op het gedeelte van het spoorwegnet, hieronder nadere omschreven als „district Rotterdam” gescrewd, als een hoofdgebied beschouwd.

Aan het hoofd van dit district wordt gescrewd een voorzienend ambtenaar met den titel van district-ingenieur, die zijn dienst zal uitoefenen overeenkomstig een voorlopige instructie ter standplaats Rotterdam.

De sectie-ingenieurs zullen met ingang van den 1 November aan den district-ingenieur overdragen het gedeelte van hunnen dienst, dat voorstaat tot den werkkring van den district-ingenieur zal behoren.

Het personeel, werkzaam in het district en behorende tot de afdeeling van den dienst van weg en werken, wordt met ingang van bovenaangehaalde datum rechtstreeks onder de bevelen van den district-ingenieur gesteld.

Het district Rotterdam omvat de lijnen:

Amsterdam—Utrecht—Zeist—Driebergen, met uitzondering van de elektrische verlichting van het station Utrecht.

Broekelen—Harmelen.

Woerden—Leiden.

Gouda—Den Haag—Scheveningen.

Utrecht—Rotterdam.

Rotterdam—Rosendaal—Eschen.

Vlaardingen—Tilburg—Baarle Nassau—Belgische grens.

Tilburg—’s-Hertogenbosch, met uitzondering van station ’s-Hertogenbosch.

Moerdijk—Breda.

Als district-ingenieur te Rotterdam wordt met ingang van 1 November aangewezen de ingenieur M. L. Bleuland van Oordt, thans te Utrecht.

SNEEL. De heer A. Brouwers Troost, directeur der geselsch. alhier, herdacht den 1 October zijn 40-jarig ambtsjubileum onder zeldzame blijken van belangstelling.

In Amicitia werd der jubilaris een dinar aangeboden, waarvan onderscheidene gen-directeuren in den lande en tal van autoriteiten uit de gemeente deelnamen.

De raad der gemeente heeft hem een goeden gedeckpenning verleend, als bewijs van dankbare waardering der vele en belangrijke diensten, aan de gemeente bewezen.

RENNEN. De restauratie-werken van den toren schijnen voorgoed te worden gestaakt. De gemeenteraad van Rennen heeft

PERSONALIA.

— Bij den Rijkswaterstaat is de civiel-ingenieur H. Thoen Pricker benoemd tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij de verbetering van Neder-Rijn en Lek.

— De civiel-ingenieur R. le Poole, adjunct-ingenieur bij den Rijkswaterstaat, is geplaatst op het technisch bureau der gemeente Beversen en Van Heurn, om werkzaam te zijn bij den aanvang van den kundiaardischi voorwerp.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot baltingewoon opzichter: H. van den Hooven te Zwolle, bij de verbetering van de Vecht in Overijssel, en A. Nieuwkoop Wt., bij het verrichten van peilingen in de Zuid-Willemsvaart in Limburg.

— De beeldhouwer A. W. M. Odé Jr. uit ’s-Graveschage, speende zijn lessen in het beoefenen aan de Polytechnische School.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter bij de gemeentewerken te Dordrecht. Jaarwedge 1'000. Kennis van polderwerken, landerijen en bemaling strekt tot aanbeveling. Adres Baag en Weth. vóór 15 Oct. (*Zie advert. in dit nr.*)

— Hoofdopzichter bij de gemeentereiniging te Utrecht. Jaarwedge 1'000 à 1'200. Adres op zegel, met opgave van inlichtingen vóór 15 Oct. aan R. en W. Inlichtingen bij den directeur op Dinsdag en Woensdag.

— Opzichter bij den polder ’t Grootslag. Jaarwedge 1'000 met vrij woning. Kennis van machinerieën strekt tot aanbeveling. Adres met overlegging van bewijzen van bekwaamheid voor 8 Novembar aan den burgemeester D. Kosman, te Borenkampel.

— Zeer bekwaam praktisch bouwkundig opzichter voor een groot bouwwerk te Amsterdam. Adres des architect J. Verheul Dr., te Rotterdam.

— Bouwkundig tekenaar, om gedurende 4 jar per dag los te gaan aan een R.K. instelling te Rotterdam. Salaris 1'000. Adres i.v.m. Bureau desse. (*Zie advert. in het voorig. nr.*)

— Tekenaar-opzichter, liefst met enig begrip van werkzaamheden. Salaris 1'000. Adres n° 374, boek J. Walstra Jr., Delft.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in kolommen vorm worden den geriete van Aarsen gescreven tweemaal per jaar niet achtervolgenden maanden, Specialis opzichter. De administratie behoeft zich niet met de toewijding der eventueel rekenende diensten.)

— Wegens beëindiging der werkzaamheden zoekt een jongen mensch, oud 22 jaar, tegen November of eerder plaatsing als opzichter-tekenaar. Adres n° 67, Bureau desse. (1)

INFORMATIEKANTOR TECHNISCHE VERFENHUIZING,
VAN-DE-HEL-VERFENHUIZEN 29, AMSTERDAM.

1. Bouwk. Opt.-Tekenaar, leeft. 25 j. ing. sal. 70 à 80 p. m.
2. Onderbaas-opzichter, 45 " " 120 per week.

ADVERTENTIËN.

Th. VAN HEEMSTEDE OBEIT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 38 Rotterdam.

Hooftagel voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrowhead.

Specialiteit voor de Levering van complete Badkamers, — Privatee-Arangementen.

Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcellenen Badkuipen, Tafelen Badkuipen, — Laken, Handdoek's, Urinair enz. — VERWARMING en VENTILATIE.

Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.

Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

STOOTHOUTDRAAIERIJ EN ZAGERIJ

van het Broederhuis te Zeist.

Biedt zich beleefd aan tot het vervaardigen van alle HOUTDRAAIWERKEN,

met en goed afgewerk. Lage prijzen. Figuren- en Ornamentzagerij; Versieringen voor Veranda's, Tuinhuisen, Balustrades, enz. enz.

Bij grotere partijen aanmerkelijke PRIJSVERREDING.

H. P. DEN BOER,

Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Speciaaliteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-den bakvloer en Bakovens.

HOUTEN Parketylloeren.

GEBR

GEMEENTE-OPZICHTER.

Dordrecht.

Voor de betrekking van OPZICHTER bij de Gemeentewerken te Dordrecht, op een jaarwedd van circa f 1000.— worden sollicitanten opgeroepen.

Kennis van polderwerken, landerijen en bemaling strekt tot aanbeveling. Sollicitatien op zogel in te zenden voor den 15 October 1899 aan Burgemeester en Wethouders.

GEVRAAGD:
om direct in dienst te treden:

Drie bekwaame

TEEKENAARS

op het Bureau der Architecten voor de a.s. Wereldtentoonstelling te Parijs in 1900.

Schriftelijk zich aan te melden aan het genoemd Bureau, Hofspul 6, DEN HAAG, met bijvoering van referentiën.

Goed bekend met ornamentteekenen is vereischts.

STOOMTimmer- HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BUIZERD, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare Houten woonhuisjes, Directiekeeten, Ziekenbarakken en Tukkoepels.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 22 des Octo-ber 1899**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), in het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

VAN RIJN & Co.,

ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemhuisker-straat 64 b, jd. Nieuwe Binnenseeg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 22 des Octo-ber 1899**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 188.

Het leveren van 34000 stuks GRENNEN DWARSLIGGERS.

De besteding geschiedt volgens Art. 11 van het bestek.

Het bestek ligt van den 25sten September 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Ingenieur, Chef der Werkplaatsen en Magazijnen te Utrecht, en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau Dienst van Weg en Werken te bekomen, tegen betaling van **f 0.50**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur vooroemd.

Utrecht, den 23sten September 1899.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS van 's BOSCH zullen op 12 October 1899, voorm. 10 ure in het openbaar

AANBESTEDEN:

1. **Maken van beerputten in de straten.**

2. **Leveren en stellen van ijzerwerk voor beer-putten op de mestvaalt.**

Bestekken en tekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en r.p. à **f 1.00** en **f 0.75** verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft.

Aanwijzing in loco op 10 October r.r.k. voor 1e, voorm. 10½ ure (bijeenkomst Stationsplein) en voor 2e, nam. 2 ure.

H. & J. SUYVER FABRIKANTEN VAN

Stoomketels en Werktuigen,

op de Intern. Tentoonstelling te Amster-dam 1888 bekroond met **ERSTE DIPLOMA** hoogste onderscheiding Hollandsche Tuin en Keugaard, Bickerstraat

AMSTERDAM.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 24 des Octo-ber 1899**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 191.

Het maken van eenloods voor zuivelproducten met bijbehorende werken op het STATION MAASTRICHT.

Begrooting f 19.90.

De besteding geschiedt volgens § 49 van het bestek.

Het bestek ligt van den 4 ten October 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Ingenieur, Chef der Werkplaatsen en Magazijnen te Utrecht, en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau Dienst van Weg en Werken te bekomen, tegen betaling van **f 1.00**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur vooroemd.

Aanwijzing op het terrein zal gescheiden den 11den October 1899 ten 11 ure voormiddag (West-Europese tijd).

Utrecht, den 30sten September 1899.

AANBESTEDING.

DE REGENTEN van het BURGERWEESHUIS te VLISSINGEN, zijn voorname op DINSDAG 24 OCTOBER 1899, des nam. 3 ure,

in het Weeshuis s/4 Korenmarkt te Vlissingen, in het openbaar aan te besteden:

Het bouwen van een nieuw WEESHUIS voor 40 à 50 wezen aan de BADHUIS-STRAAT.

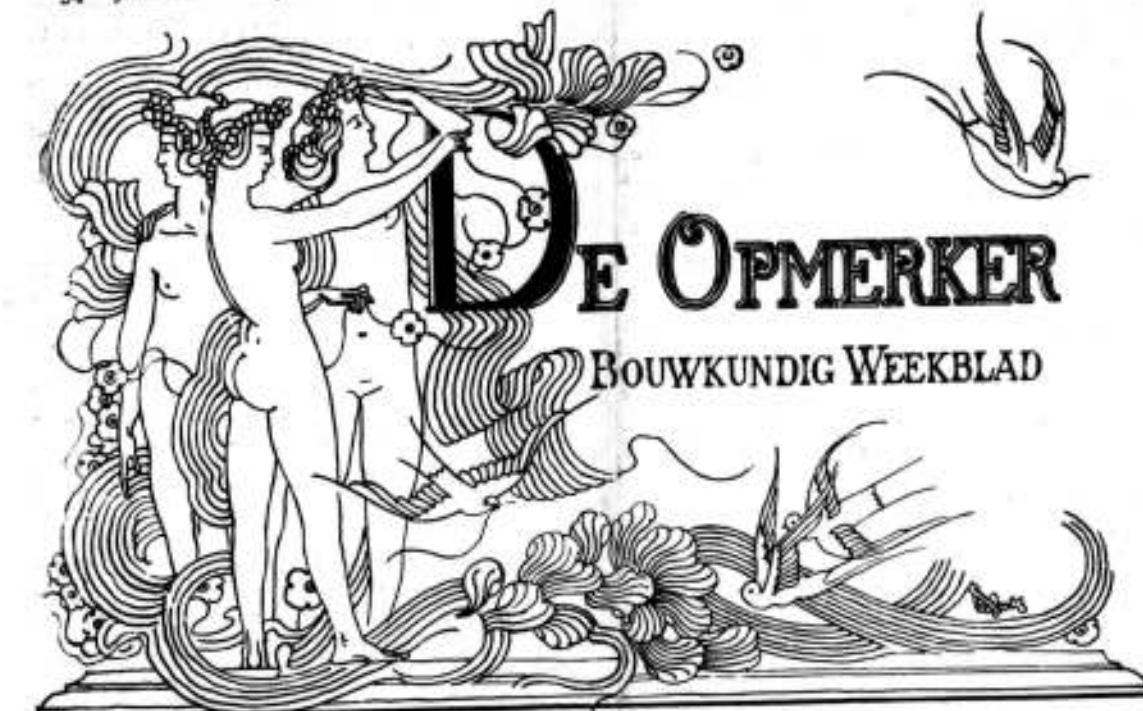
Bestekken en tekeningen zijn te verkrijgen tegen betaling van **f 2** per stuk bij den Gemeente Bouwmeester, hij wiens tevens inlichtingen te verkrijgen zijn.

Aanwijzing Dinsdag 17 October 1899, des nam. 2 ure.

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap "Het Vaderland".

34de JAARGANG N°. 41.

ZATERDAG, 14 October 1899.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmeker*, 2de Schuytstraat 100, 's-Gravenhage.

Advertentienr. 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijnsmaar daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Grote letters worden berekend, maar plaatmatige. Announces van aankondelingen worden bij opgave van drie plaatregels, slechts tweemaal gerekend.

DE ZUINIGHEID VAN HET RIK EN REMBRANDT.

Voor het Rijksmuseum te Amsterdam wordt op de begrooting van dit jaar een som van **f 134.825** aangevraagd. Dit is zeker een respectabel bedrag, doch ieder Nederlander zal er zich in verheugen, wanneer het gebouw in goede staat wordt gehouden, wanneer het personeel niet te karg bezoldigd wordt, wanneer, waar dit mogelijk is, de verzamelingen worden uitgebreid.

Dat van dit bedrag min één vierde, **f 38.795**, voor jaarweddien bestemd is, zal niemand verbazen, die weet, hoeveel toezicht in een zóó uitgestrekt gebouw gevorderd wordt. En de salarissen zijn niet hoog; de hoofddirecteur geniet slechts **f 4000**, zeker een bescheiden bedrag, in aanmerking nemende wat zulk een titularis in het buitenland ontvangt.

Voor onderhoud, verwarming, verzekering van in braakleen gegeven voorwerpen wordt de helft ongeveer van het geheel, namelijk **f 63.330**, geraamd. Het museum is reeds kleurig genoeg; de mogelijkheid bestaat, dat men het nog wat sprekender wil versieren. En daarvan is toch waarschijnlijk geen behoeft. Ook hier zou aankoop van oude schilderstukken meer gewenst zijn.

De „voltooiing der werken aan den klokkenoren“ zal wel bestaan in het plaatsen van het carillon uit Armenaarden, het maken van de ton voor het spelwerk, enz.

Een museum kan zeer goed zijn, zonder dat het torens heeft. Men gaat zeker niet te ver, als men zegt, dat zulke torens niet slechts overbodig, maar zelfs schadelijk voor de goede verlichting zijn. Doch ons Rijksmuseum heeft nu eenmaal torens, waarvan één al sinds jaren ten genoegen der omwonenden den tijd aanwijst en ook hooren laat. Doch men wil dien omwonenden nog groter genot verschaffen. Zij zul-

Enkele uitgaven, die men uit dezen post in het

Ien ieder kwartier een deuntje van het Amsteluidensch klokken spel horen. Evenwel is menigeen, die zwak van gezondheid is, of aan slape loosheid lijdt, op dit centongt getijngel niet gesteld.

In ieder geval zou het museum er niets minder om zijn, wantneer men het carillon wegliest; het aanzienlijk bedrag van f 6950 zou voor aankopen best te gebruiken wezen.

De zondelingste post is die van f 7500, als eerste termijn, niet voor het maken van een geschikte „Nachtwacht"-zaal, maar..... voor vernieuwing der centrale verwarming! Hoe is het mogelijk, dat men vragen, dat na zóó korte tijd hier reeds vernieuwing noodig is? De Minister zegt, dat de bestaande toestellen „door het gebruik en den roest verteerd zijn". Hij hoopt tevens „door de toepassing der laatste uitvindingen een aanzienlijke besparing te verkrijgen in de kosten van exploitatie". En dan zegt men nog, dat de Staat der Nederlanden niet zuing is!

Wij zijn er benieuwd naar, welke „laatste uitvindingen" zullen worden toegepast. Maar, het is reeds vroeger door zeer bevoegden gezegd, het systeem van heete-luchtverwarming, waarop de gehele aanleg is ingericht, dient niet voor een museum, omdat er steeds gevaar bestaat, dat de calorifères ondicht worden, zoodat kooloxyde in de lokalen komt, terwijl ne droge, stofige lucht voor de kunstwerken op den duur zeer nadelig is. Bij de toestellen „door gehuur en roest geheel verteerd", moeten deze nadelen al zeer sterk gevuld zijn. Des winters kreeg menig bezoeker hoofdpijn in het gebouw; hij weet nu, dat hij dit, behalve aan de totaal ontbrekende ventilatie, aan het kooloxyde te danken heeft.

Toch blijft het vreemd, waarom reeds nu geheele vernieuwing der toestellen noodig is. Van de Fransche firma, die ze leverde, had soedder werk verwacht mogen worden. Of het de bediening te wenschen over? Hierontrent dient licht ontstoken te worden.

De Kamer heeft het recht van amendement. Mocht zij daar nu ons gebruik van maken, door den post van f 32.700 te bestemmen als eerste termijn voor het maken einer nieuwe Rembrandtzaal. Hij blijft dan voor zijn oorspronkelijk doel, het voltoois van het Rijksmuseum, bestend. Want men kan dit gebouw niet voltooid achten, zoo lang een goede gelegenheid om het werk van Rembrandt daar tentoon te stellen, ontbreekt.

De tegels, het schilderwerk, het carillon, zij kunnen achterwege blijven, zonder dat iemand daar aamering op zal maken. Zeifs met de verwarming kan het zulk een vaart niet loopen; een man kostbare herstelling ware althans te beproeven.

Maar de Rembrandtzaal! Het schijnt wel, alsof niemand daar meer aan denkt. De „Nachtwacht", die in het Stedelijk Museum zoo gunstig geplaatst was, is na afloop der Rembrandt-tentoonstelling naar het Rijksmuseum teruggebracht, zij het dan op minder plechtige wijze, dan op een geestige plaat destijds werd voorgesteld. Haast een jaar hangt de schilderij nu weer op haar oude plaats, onder het „koude kelderlicht". De storm van verontwaardiging, die voorspeld werd, als dit zou geschieden, is niet opgestoken. Het Nederlandsch publiek heeft wel wat anders te doen dan zich met kunstzaken bezig te houden.

Wij schreven verleden jaar: „Een verbouwing van het middengedeelte, Rembrandtzaal en erezaal, kan niet langer uitblijven. Want het zou zoo gewenscht zijn, dat de heer Cuypers zelf haar uitvoerde. Om de „Nachtwacht"-zaal zóó te wijzigen, dat zij zíjlicht ontvangt, ook daarvoor zal de heer Cuypers, die zoó

vindingrijk is, wel een geschikte oplossing weten te vinden".

Niets is echter geschied, ja zelfs niets werd voorbereid. En niets zal geschieden, zolang de heer De Stuers in zijn betrekking gehandhaafd blijft. Waar zijn de mannen die hem aandurven?

ONTKERSTENDE GOTHIK.

Dezer dagen werd een verslag van de redevoering, waarmede de hoogleraar Klinkhamer zijn lessen te Delft opende, door een bouwkundig blad medegedeeld.

Misschien doet men goed, dergelijke redevoeringen niet al te ernstig op te vatten. De nieuwbenoemde hoogleraren zijn altijd gul met hunne beloften. Of, en in hoeverre zij die nakomen, kunnen alleen hunne leerlingen beoordeelen, en uit de aard der zaak worden dier meeningen niet openbaar gemaakt.

De hoogleraar Klinkhamer is met de beste gevoelens bezield, om de Delftsche school, voor zoover de wet hem daartoe vrijheid laat, tot een betere oefenplaats van architecten te maken, dan zij tot dusver was. Reeds dadelijk is hij echter aan banden gelegd, doordat hij de middenecuwsche kunst zal hebben te onderwijzen, een onderwerp, dat hem nogal vreemd zal zijn, daar hij nooit toonde er bijzondere liefde voor te voelen of er meer dan gewone aandacht aan te wijden.

Er is misschien wat tegen, dat men aankomende bouwkundigen veel tijd aan het leeren der geschiedenis hummer kunst laat besteden. Moet echter die geschiedenis onderwezen worden, dan zal dat alleen kunnen gebeuren door iemand, die geheel opgaat in den geest der tijden, die hij heeft te behandelen. In het bijzonder de bouwkunst der middeleeuwen vereist een diep doordringen in den tijdgeest.

Wie een poging wil doen, om de Gotiek alleen als toegepaste mechanica en statica te beschouwen, moet noodzakelijk faillir. Het kan niet ontkend worden, dat zeifs de beroemde Viollet-le-Duc op deze klip gestrand is. Hij heeft zich de middeleeuwers te veel als mensen van onzen tijd voorgesteld. De grote drijfveer, die toen het geloof was, meende hij meestal buiten beschouwing te kunnen laten.

De heer Klinkhamer wil nog verder gaan. Hij zal den middeleeuwschen kerkbouw geheel achterwege laten, omdat er geen tijd is om dien te behandelen. Zoo zal hij dan zijn leerlingen een ontkerstende Gotiek onderwijzen.

Ons dunkt dit een dwaas pogen. Want juist in den kerkbouw hebben de middeleeuwen hun heerlijkste werken voortgebracht. Viollet-le-Duc heeft die werken te veel als nuchter verstand-mensch beschouwd. Gevoeld heeft hij ze niet. Wie zich daarvan wil overtuigen, sla Ruskin maar eens op, die in verstand wellicht de mindere, in zuiver voelen stellig de meerdere van den vermaarden Franschen bouwmeester geweest is.

De nieuwe hoogleraar geeft als zijn oordeel, dat kon een Erwin von Steinbach, een Robert de Coucy, een Jan ten Doem, uit zijn doodslaap worden opgewekt, hij in onzen tijd slechts fabrieken zou bouwen. En aan dit oordeel knoopt hij een betoog vast, dat duidelijk wil maken, hoe alle bouwkunst slechts nuttigheidskunst was, is en wezen zal, hoe ingenieur en architect eigenlijk twee namen zijn voor éénzelfde begrip.

Het kan zijn dat de heer Klinkhamer, die inderdaad zijn ingenieurs-diploma verkreeg en toch als architect optrad, deze stelling hoofdzakelijk verdedigde met het oog op zijn gehoor, dat later eenzelfden weg als hij hoopt te bewandelen.

Maar waarschijnlijker is het, dat de hoogleraar de formule der „nieuwe kunst" heeft willen uitspreken: zes jaar geleden gaf de heer Berlage naar reeds in zijn bekende Rotterdamse redevoering.

Wij hebben toen tegen de formule gewaarschuwd en voorspeld dat, werd zij toegepast, het met de bouwkunst weldra gedaan zou zijn.

Reeds is de toepassing hier-te-hante vrij algemeen; slechts enkelen durven echter alle consequenties, uit de formule voortvloeiende, aan. En juist aan het werk dier enkelen kan worden waargenomen, hoe nuttigheid en schoonheid twee zeer verschillende begrippen zijn. Wie alleen op nuttigheid letten wil, noemt zich ingenieur, en dringt ons zijn werken niet als hoge kunst op. Irij verhegt zich in een drukke praktijk, omdat hij zoö goedkoop werkt, doch veroekelt zich niet kunstenaar te zijn.

Indien het den middeleeuwers alleen om de nuttigheid te doen ware geweest, zouden zij ons geheel andere monumenten hebben nagelaten. Geen beeldhouwwerk, geen schilderwerk, ja zelfs niet de minste versiering hadden zij ooit aangebracht. Hunne kerken waren vierkante ruimten geworden, laag van verdieping, zonder torens, zonder gewelven.

Men keert de heerlike scheppingen uit die tijden, en weet dat het niet de nuttigheid was, die bij het maken daarvan voortzat.

Laat ons eens horen, wat Ruskin zegt; misschien noopt het citaat den nieuw Delftschen hoogleraar tot het lezen en herlezen der werken van dezen voortreffelijk schrijver.

„Als aan al de behoeften van het dagelijksch leven door enzen architect voldaan is, dan verbeeldt wij ons, dat wij een goed huis krijgen. Wij zijn trotsch op zijn afmetingen, zijn correctheid, de gemakken die het aangebiedt. En wij zijn er overtuigd van, dat een bouwwerk ons niet meer genoegen kan geven. Wij denken er geen oogenblik aan, dat wij een gebouw zouden kunnen lezen, zoals wij ook Milton en Dante lezen. Wij vinden het dwaas, dat het lezen van steenen ons evenveel genoegen zou kunnen geven als het lezen van gedichten. Toch mogen wij van een bouwmeester, zoo goed als van een schrijver, verlangen, dat hij ons wat te zeggen heeft."

Wat zeggen ons nu gebouwen, naar de nieuwe formule gesticht? Kunnen wij er eene verheffende, schoone gedachte in lezen? Doelstrekkendheid, goedkoopheid, nuttigheid, het is alles opperbest, maar verheffend kan het niet genoemd worden. Hoeveel verheffing moet er anders niet van een fabriek, een ketelhus, een sluis, een basculebrug uitgaan! En wel niemand zal beweren, dat dit het geval is.

De nieuwe formule is dubbel verderfijk, omdat zij zoö gemakkelijk kan worden toegepast. Begafheid is niet meer noodig, want op geen vormen, op geen verhoudingen, op geen versierelen komt het meer aan. Dit alles kan als onnuttig overboord geworpen worden, sinds de fabriek als het niet te overtreffen ideaal geldt.

Wij komen, op deze wijs, langzamerhand heel laag bij den grond, wat reeds erg genoeg is. Doch moet de Gotiek, die in werkelijkheid zoo hoog stond, nu moedwillig naar beneden gehaald worden, om in het systeem van een Delftschen hoogleraar te passen? Welzienlijk, hier wordt hinderlijke heilsgeschiedenis gepeegd.

Reeds bestond de „Delftsche Renaissance", wier werken zich tegenwoordig in geen besten naam verheugen. Nu zullen we nog de „Delftsche Gotiek" krijgen, die, naar het zich laat aanzien, niet beter zal zijn.

Men zou goed doen, te Delft de kunst maar geheel los te laten, en zich uitsluitend op de vorming van ingenieurs toe te leggen. Aanstaande bouwmeesters zouden hun weg wei vinden. Doch het ziet er niet naar uit, dat de Delftsche school in de eerste jaren zulkene hervorming zal ondergaan. Wij durven voorspelen dat de nieuwe hoogleraar, zoo hij leven blijft, den zeventigjarigen leeftijd zal halen, zonder dat de onderwijsinrichting, waaraan hij zijn krachten wijdt, noemenswaard is veranderd.

Zoo gaat het in Nederland.

TECHNISCH ONDERWIJS.

Dezen titel koos de heer Van Haderwijk? om nog eens het praatje te verkondigen, dat Burgerscholen, naar veer mening, niet hebben beantwoord aan de bedoeling van den welgever.

Wanneer de heer v. H. uit mijne artikelen leest, dat ik, om Burgerscholen te bevorderen, de Ambachtsscholen geheel of ten deele wenschi af te breken, dan moet mijnerzijds daartegen ernstig protest worden aangeteekend.

Het doel mijner artikelen was nog eens duidelijk te maken, dat het voor de verheffing der Nederlandse ambachtsnijverheid en dus voor de welvaart van land en volk noodig is, dat de jongens de twee jaren, na het doorlopen der volkschool, besteden aan Burgerdagschoolonderwijs en dat zoëks kan geschieden zonder bezwaar voor het handwerkonderwijs onzer ambachtsscholen.

Verder werd er door mij op gewezen, dat door het samenwerken van Ambachtsscholen met Burgeravondscholen en met Burgeravondscholen voor voortgezet onderwijs aan de uitgebreidste wenschen van hen, die volop onderwijs voor ambachtsnijveren verlangen, kan worden tegemoet gekomen.

Uit mijn eigen jarenlange ervaring, veel onderzoek en bezoek aan scholen en werkplaatsen blijkt, dat door invoering van slôjd aan de Ambachtsscholen den 3-jarigen cursus tot een van twee of van een jaar kan worden ingekrompen, waardoor het beweren jegens mij niet geheel en al op de hoogte te zijn van het onderwijs onzer Ambachtsscholen, wel afdoende zal zijn onderdekt.

Door den door mij aangewezen weg langzamerhand te volgen, zullen de 300.000 gouden en meer, tegenwoordig voor ons Ambachtsonderwijs besteed, nuttiger bestemming verkrijgen, niet alleen voor enkele ambachten, maar ook voor andere ambachten en voor hen, die hoger op willen dan bekwaam werkman, dienst doen.

Hervorming onzer Ambachtsscholen acht ik daaron en een dringende eisch des tijds.

Dat was dan ook het advies, door mij aan de besturen van ambachtsscholen ernstig aanbevolen, toen men mij uitnodigde mijn sollicitatiestukken in te zenden, waarop de heer Van H. doelt.

Door mij moet den heer Van H. worden aanbevolen eens een onderzoek in te stellen naar de werking van goed ingerichte Burgerscholen, naar de noodzakelijkheid van wat meer kennis der natuur, wat elementaire scheikunde, aardrijkskunde, geschiedenis en staathuishoudkunde; mij dunkt, men moet zelf al heel weinig ontwikkeld zijn om de noodzakelijkheid niet te erkennen. Van volopprei der jeugdige heren kan alleen sprake zijn bij geheel verkeerde schoolregeling.

Hoe meer men elkander en de wetenschap leert kennen, hoe meer men leert waardeeren, zoo is het mij althans gegaan.

Wanneer directeuren onzer Ambachtsscholen ook

aan andere inrichtingen voor ambachtsnijveren werkzaam zijn, dan reken ik de traktementen bij elkaar en meen, dat dan hooge eischen mogen worden gesteld.

Wil de heer v. H. van mij inlichtingen omtrent het onderwijs in Duitschland, gaarne staan mijne hulpbronnen ten zijnen dienste.

Het beweren van den heer Van H., dat het programma der Burgerscholen zoodanig omgewerkt, dat niet geschikt wordt voor den a.s. ambachtsman, slechts zal leiden tot naamsverandering, doch dat dan, omdat de scholen Burgerscholen heeten, het bezoek geruig zal zijn, is zeker niet genoeg overdscht.

Meer juist mag worden beschouwd, dat de Burgerscholen reeds jarenlang in de gemeenten boven de 10.000 zielen zouden hebben gebloeid, wanneer de besturen onzer Ambachtsscholen hadden medewerkt.

Het antwoord van den heer v. H. geeft mij gelegenheid even te wijzen op de vergadering van den Bond van directeuren onzer Ambachtsscholen, den 10 Septemper te Utrecht gehouden.

Aldaar moet rapport zijn uitgebracht door afgevaardigden naar de zomer vergadering der Vereeniging ter bevordering van het ambachtsonderwijs in Drente. Als lid dier Vereeniging stel ik er prijs op, dat dit rapport wordt gepubliceerd, om te voorkomen, dat in dezen geknoeid wordt.

Terzelfder vergadering van den Bond is besloten tot de Hooge Regeering een adres te richten, adhucse betrekende niet voorstellen tot wijziging der teekenacten M. O.

Die zaak is ook niet in het reise. Wat toch is het geval? De wet op het M. O. geeft gelegenheid aan hen, die middelbaar teekenoederwijs wenschen te doceren, eenne acte voor het teekenen te behalen.

De wet schrijft ééne teekenacte voor. Het Kon. Besl. van den 28 Febr. 1868, no. 27, heeft die eenne acte gesplitst in twee acten, één voor het handtekenen en één voor het rechtlijng teekenen *en de perspectief*.

De candidaten moeten blijken geven van zekere nader omschreven teekenkundige kennis en van teekenkundige vaardigheid, zij behooren blijken te geven, dat zij zich éene duidelijke voorstelling hebben gevormd van de eischen van een geleideijken, doeltreffenden gang van het onderwijs, *ingericht naar de bestemming der verschillende middelbare scholen*.

De vraag is uitermalen gedaan; wat wil cette examen-commissie voor tekenen M. O. nog meer? het programma is voor hen, die leeraar wenschen te worden en omtrent wier meer of mindere geschiktheid nader bij sollicitatie wordt beslist, niet te hoog, en voor het onderwijs niet te laag.

Het is mij altijd aanbevelenswaardig voorgedoken, dat de examen-commissies voor het teekenen M. O. zich hebben te houden aan dit beknopte, vrij duidelijke programma.

Sedert vele jaren hebben genoemde examen-commissies zich aan dat beknopte, vrij duidelijke programma niet gehouden.

Men is meer en meer overgegaan de eischen der examens voor het teekenoederwijs eenigszins in te richten naar de vermogens en levensbehoeften der candidaten en heeft ze ook willen dienstbaar maken voor inrichtingen, die niet behooren tot de wet op het M. O.

In plaats tot den ouden rechten weg terug te keeren, is thans voorgesteld bij de examen-eischen *op te nemen ambachtskennis en ambachtsvaardigheid*

in decoratieve schilderkunst, in de ceramiek, in de graphische kunsten, in het bewerken der edele metalen, in het beeldhouwen, in het kunstsmeden, in huis-en werktuigbouwkunde, en dit wordt nu door den Bond na ampele discussie gesteund.

Het komt mij voor, dat er enige wisselwerking is tussen den Bond en de voorstellers der wijzigingen, en dat die wisselwerking ook elders valt op te merken; alzoo één zaak onder één deken.

Ligt het nu op den weg eenner onafhankelijke, slechts den Staat verantwoordelijke examen-commissie, benoemd voor het teekenen M. O., die zaak te steunen?

De voorgestelde wijzigingen zijn niet noodig voor de inrichtingen der wet op het Middelbaar Onderwijs, zullen de eenheid van dit onderwijs bederven, alzoo inbreuk maken op den geest, die dit onderwijs beheerscht.

Waarschijnlijk heeft men een vriendschapsdienst willen bewijzen, en de gevolgen niet overzien.

Moge een volgende examen-commissie die zaak voorgoed opruimen; het zal aan veel geknoei een einde maken en het Middelbaar en het Ambachtsonderwijs beide ten goede komen.

October 1899.

J. B. JAEZ.

KUNSTVORMEN DER NATUUR.

Sedert de vroegste eeuwen heeft de kunst, met name de architectuur (letterijk vertaald de hoofdkunst, de voornaamste van de kunsten, waartoe als onderdeel de zoogenaamde schoone bouwkunst behoort) hare motieven aan de natuur ontleend, getuige onder anderen de betekenis van de lotusplant in de Assyrische en Egyptische bouwkunst en het schilderachtig Korinthisch kapiteel, dat aan een mandje waarover een acanthusplant zich had uitgespreid, zijn oorsprong is verschuldigd. In den meueren tijd is de kunstvlijt ontstaan en ook daar heeft de eenig ware grondslag, die aan de kunsten hare vormen moet schenken, de natuur in haren smitpattelijken rijdom, zich op praktische wijze doen gelden. Onuitpattelijk mogen wij zeggen, want niet slechts de natuurvoorberengselen, die zich als vanzelf voor het menschelijk oog onthullen, de sierlijke boom en planten aan de oppervlakte, zelfs de rotsgevallen en de hemelverschijnselen, en niet minder het dierenrijk, leveren de stof op het kunstgebied; ook in de lagere natuurgeleden ontwikkelt zich een rijkdom van vormen, die voor den waren kunstenaar een schat onthullen, waaraan hij naar welgevallen zijn vormen en denkbeelden kan ontleenen.

Wij wenschen de aandacht te vestigen op een werk, dat dezer dagen het licht ziet, en waarin vooral deze laatstbedoelde vormen worden dienstbaar gemaakt ten behoeve van de kunst in het algemeen en de kunstnijverheid in het bijzonder. Wij bedoelen een door den bekenden natuurvorscher Dr. Ernst Haeckel aangekondigd en aangevangen werk, getiteld: *Kunstformen der Natur*, dat in het "Bibliographisches Institut" te Leipzig en Wenen het licht ziet en waarvan voorlopig vijf afleveringen, platen met tekst, zullen verschijnen.

De bewerker stelt zich voor, de meer verborgen schoonheden der natuur voor een uitgebreiden kring van vrienden der kunst en der natuur toegankelijk te maken. Een onmetelijke schat van bevalige, verrukkelijke vormen ligt verborgen in die lagere streken van het organische leven, die eerst in de tweede helft der negentiende eeuw ons nader zijn bekend geworden. Maar 't merendeel van de reeds voorhanden afbeeldingen dezer in hunne vormen zoo schoone

organismen ligt in kostbare, zeldzaam voorkomende en nauwelijks toegankelijke werken verscholen. Inmiddels is het de bedoeling van den bewerker gecasus zich er toe te bepalen om eenne bloemlezing te verzamelen van zoodanige reeds aan het licht gebrachte vormen, maar mij geeft ook talrijke oorspronkelijk afbeeldingen, die door zijne kunstvaardige hand gedurende een aantal reisochten naar de natuur door hem zijn getekend.

De moderne beeldende kunst en de moderne, zich krachtig weder ontwikkelende kunstnijverheid, de grafische kunstbeoefening zullen in deze met recht zoögenoemde "kunstvormen der natuur" een rijke bron hebben voor nieuwe en schoone motieven vinden.

Het werk verschijnt van ijd tot ijd in afleveringen, elke bevatte tien platen met minstens tien vellen toelichtende tekst. Iedere aflevering is afzonderlijk verkrijgbaar voor den geringen prijs van 5 Mark = 3 gulden. Voorlopig zullen vijf afleveringen met vijftig platen het licht zien en, wanneer die eerste reeks met voldoende belangstelling wordt ontvangen, zal — na de verschijning van tien afleveringen met honderd platen — een algemeene inleiding daaraan gratis worden toegevoegd, welke de syst matische inleiding van de gezamenlijke vormengroepen zal beheersen, voorts een aesthetische bepaling van hare kunstbetekenis, alsmede mededeelingen omtrent de voornaamste bronnen uit de liertoe betrekkelijke litteratuur.

Welke rijkdom hier te verwachten is, kan reeds eenigermate worden nagegaan wanneer men de kenring uitgevoerde platen raadplegt, welke werden aangetroffen in de vijfde of laatste uitgave van het niet minder bekende Meyer's Konversations Lexicon. Ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens, waarvan onlangs het negentiende deel verscheen en dat vooral op natuukundig gebied schitterende bijdragen levert. Uit dien rijkenschat vestigen wij zoo voor de hand de aandacht op de artikelen: "Mineralen und Gesteine", "Ornamentik", "Pflanzenornamente" enz. Het wordt ingesloten door het "Bibliographisches Institut" uitgegeven.

Wij willen aan te geven, waarop zijn meening steunt. Zijn stokpaardje is, dat een specie niet te veel kalk moet bevatten. Is aan dien esch voldaan, dan heeft hij verder niets aan te merken.

Ervaren practici zullen zich door de artikelen van "De Ambachtsman", zoo zij er kennis van nemen, niet van de wijs laten brengen. Aankomende bouwkundigen zullen echter het geschrevene als een evangelië geloven. En zoo kan veel kwaad worden geslecht.

Wij willen daarom de mortelquestie nog eens ernstig bespreken, des in de hoop Achiles uit zijn tent te doen komen, maar vooral als waarschuwing voor het jonger geslacht.

Als in de wiskunde beginnen wij met een bewijs uit het ongerijmde. Nemen wij eens aan, dat de stelling des heeren Van der Koes juist is, en dat de aanwezigheid van veel kalk in den mortel het uitstaan der muten, het uitvallen der voegen en het afbijzelen der steenen ten gevolge heeft.

In de stad onzer inwoning wordt zeer veel op speculatie gebouwd. De ondernemers daarvan, hoezeer ook door de bouwpositie op de vingers gekeken, zijn vrij in de keuze hunner materialen. Zelf als de "Wooningwet" van kalkt zit zijn, blijven zij die vijfheid behouden. In deze ontaardigheden kiezen zij de goedkoopste materialen, en aan tras of Portland-cement in den mortel voor hun gevleugelten denken zij zelves niet. De besten onder hen meenen zich bijzonder te onderscheiden, als zij hun specie fijne kalkhoudend maken. De gevcls worden vaak niet zeer zachten steen opgetrokken. Toch hebben wij op die gevcls nooit uitslag gezien; van uitvallende voegen, zelfs na strenge vorst, hadden de bouwondernemers geen last, en, als de steenen afbijzelden, of liever uitregenden, dan kwam dit, omdat zij uit klei bestonden, die termatuur had beperkt.

In de wijken, waar deze speculatiwoningen verrijzen, laat het gemeentebestuur af en toe openbare gebouwen stichten. In den mortel wordt daar de tras niet gespaard, de steenen zijn aan strenge kou onderworpen en van nauwlettend toezicht kan men zeker zijn. En toch, de gevcls der gebouwen staan ieder voor- en naajar uit, de voegen raken los bij het minste voorstje, en zelfs de zeer harde klinkers van de trasramen verlozen hier en daar na weinige jaren sporen van afbijzeling.

Wanneer de heer Van der Koes zich de moeite wil geven, de wijken enerzijds uitbreidende stad te doorwandelen, dan kan hij zich van de waarheid onzer medesteltingen overtuigen. Het zal hem dan duidelijk worden, dat de oorzaak der genoemde gebreken niet in de kalk, maar in de tras te zoeken is.

Wanneer dit bewijs uit het ongerijmde nog niet voldoende mocht zijn, dan willen wij nog op andere wijze aantonen, dat sterke kalkhoudende mortels, ofscisoen zij om het langzame verhardingsproces geen aanbeveling verdienen, toch de hierboven opgesomde nadelen niet kunnen veroorzaken.

Wij hebben in een onzer vorige nummers trachten duidelijk te maken waarom onze Nederlandse gebakken steenen allen min of meer zwavelzuur bevatten. Dit zuur, met kalk in aanraking komende, geeft geen oplosbaar zout. Maar waar het magnesia ontmoet, verhindert het zich, en voert zwavelzuur magnesia, die zeer oplosbaar is en die dus, zoodra de munten wat gaan opdrogen, kristalliseert. De kraft, bij dit kristallisieren ontwikkeld, maakt de voegen los en verbijzelt de oppervlakte van de steenen.

De heer Van der Koes heeft in tras slechts 0.30 p.c. magnesia kunnen vinden, maar andere onder-

METSELSPECIËN.

In ons nummer van 26 Augustus hebben wij het een en ander over metselspeciën in het midden gebracht, hopende, dat dit den heer Van der Koes aanleiding zou mogen geven op dit onderwerp door te gaan. Het debat beloofde belangwekkend te worden. Inmiddels is een der boektorentjes der Delftsche Oude Kerk voltooid. Men herinnert zich, dat deze herstelling aan den schieven toren de aanleiding was tot de vraag, welke metselspeciën het meest geschikt zijn.

Het laatste nummer van "De Ambachtsman" bevat nu weder een stukje over mortels. De heer Van der Koes valt de directie der Publieke Werken te Groningen aan, omdat zij slappe cementmortels gebruiken. Hij gaat zelfs zoover, aan die mortels de eigenaardigheden toe te kennen, welke door andere practici bij trasspecie werden opgemerkt.

Inderdaad, men kan wel zien, dat de heer Van der Koes als technicus in den Ruhestand getreten is, zoals de Duitschers dit plegen te noemen. Van de nadelen, aan het gebruik van tras in opgaand werk verbonden, weet hij niets meer, ja hij durft zelfs zeer sterke trasmortels voor dergelijk werk aan te bevelen!

Van argumenteeren is de heer Van der Koes een vijand. Hij is blijkbaar er zoo van overtuigd, de wijsheid in pacht te hebben, dat hij het onnocht-

zoekers van naam stelden het gemiddelde gehalte op het viervoud van dit percentage vast.

Vele technici hebben, door schade en schande wijs geworden, geen tras meer in hun opgaand werk gebruikt. Zij zijn overgegaan tot magere Portland-cement-mortels, die met een zeer geringe kalktoevoeging uitstekend verwerkt kunnen worden. En sedert zij deze mortels bezigen, hebben zij van geen enkel der opgenomen gebreken meer last.

Is dit laatste feit den heer Van der Kloes onbekend? Wij zouden het haast gelooven. Onze tegelfabrieken, die tegenwoordig hun product nogal eens aan gevels zien toepassen, en die er hun eigen tegelzetters op na houden, laten allen hun tegels in cementmortel aanbrengen. Was trasmortel voor dit doel zoo geschikt, als de heer Van der Kloes ons wijs wil maken, dan zouden die fabrikanten hem zeker wel laten gebruiken.

De heer Van der Kloes komt nu eindelijk eens met zijn argumenten voor den dag! Groote woorden bezigde hij reeds te veel.

DE HEER VAN DER KLOES EN ZIJN STOKPAARDJE.

(In gezonden.)

In het laant verschoten nummer van het weekblad van het genootschap „A. et A.” komen, in het technisch geuiteerde, weuer enige kleetspratjes voor van den leser Van der Kloes, waaraar te Duit, over tras en het gebruik van Portland-cement. Een groot deel van die praatjes is gewijd aan de specie, welke hier in Groningen aan een walmuur en aan de gebouwen van het openbaar slachthuis is verwerkt.

Voor hen, die waarschijnlijk niet weten hoe het komt dat de heer Van der Kloes schijnbaar zoo maar kosteloos zooveel belang stelt in de specie, die hier verwerkt wordt, diene tot nucht, dat we hier een paar trasmolenaars hebben, die natuurlijk erg het land hebben, dat hoe langer hoe meer die tras door Portland-cement wordt vervangen en even natuurlijk alle pogingen in het werk stellen om het gebruik van cement te doen ontgaan en daartoe geen middelen onbeproefd laten. Zulk een middel is alweer natuurlijk de heer Van der Kloes, die vooral voor niet-deskundigen haast een bovenmenschelijke kennis van metselspecie aan den dag legt.

Dat de heer Van der Kloes zich door Jan en alleman wil laten gebruiken om de tras weer als uitstekend materiaal te doen voorstellen, moet hij weten. Evenwel moet gezegd worden, dat ZED, daar door den schijn op zich haadt, dat door hem meer het belang der trasleveranciers dan de tras wordt bedoeld. Bovendien is het van algemeene bekendheid, dat de heer Van der Kloes zich voor zijn diensten behoorlijk laat betalen.

Voor het overige is het mij onverschillig, en zal het ook den overigen lezers, behalve de trasleveranciers, onverschillig zijn hoe de heer Van der Kloes over de hier gebruikte specie denkt. De wijze waarop en waarom hij zijn zienswijze doet kennen is mij echter niet onverschillig, en zal voor anderen ook geen onverschillige zaak zijn, wanneer men in aanscherking neemt, dat hij praatjes aan den man tracht te brengen, zonder behoorlijk geïnformeerd te zijn. Ik raad de lezers aan het gewauwel over tras en de schoolmeesterswijsheid van den heer v. d. Kloes in het vervolg aan hem, als bouwkundige, niet toerekenbaar te beschouwen en zijn ongevraagde raadgevingen, gelijk die, welke hij tot de directie der gemeentewerken te Groningen richt, als een zaak van belang aan te merken voor hem en de trasleveranciers. Het stokpaardje,

dat de heer Van der Kloes berijdt, geeft hem geen recht zich met eens anders zaken te bemoeien. Tegenover den raad betreffende specie-proefnemingen, welke hij zoo welwillend aanbiedt, geef ik hem den raad te beproeven zich wat meer tot zijn schoolklasse te bepalen. Hij zal dan ontdekken dat de specie, welke hij moet verwerken, soms veel te droog is aangemaakt om een praktische proef te kunnen doorstaan.

L. M. MOOLENAAR,
Adj.-directeur der gemeentewerken.
Groningen, October 1899.

PAPIERSTUC.

(Lagezaam.)

Onder de producten, welke in den laant tijf steeds moer worden aangewend en gesproken, is het papier er wel een, dat de opmerksamheid verdient, omdat het voor zoovele doeleinden gebruikt wordt.

Niet alleen tegenwoordig uit de dunne papierbladen niet alleen voorwerpen, die het karakter van het materiaal behouden, maar ook zulke, waarin men het papier, in zijn nabestellingen van hout, ijzer, steen, enz. niet kan terugvinden.

Amerika, met zijn reusachtige papierfabrieken, staat beroemd voor de toepassing betrek; met succes maakt men daarvan papier: spoorraden en lademaats, hoofdrols en dakbedekking; maar ook Engeland vervaardigt papieren gasleidingssystemen, die beter zijn dan de ijzeren en voorts heeft men in Europa reeds papieren ratten en flesschen.

De meeste dieser voorwerpen verkrijgt men door het papier, met andere stoffen vermengd, onder een zeer hogen druk te persen; die massa die daardoor ontstaat, is zo hard als metaal, en heeft vele eigenschappen, die baar daarboven doet verkiezen.

Op deze wijze werden ooit voor een vijftig jaar geleden in Engeland voorwerpen van papier gemaakt voor plafond-bekleeding, ter verandering van de gewone pleister of stucornamenten. Een dusdanig product noemde men „stuc-papier”. Aangemoedigd door dat succes, kwamen ze welden meer fabrieken, en na korte tijd werd deze industrie naar het vasteland overgebracht.

Ook in ons land, waar dit artikel enkele jaren geleden bijna geheel onbekend was, heeft men daaria gracie verderingen gemaakt. Nu particulariseren en bouwkundigen door onderdringing het nut van papier-stuc gann inzien, wordt de toepassing meer algemeen; bij het bouwen of verbouwen van huizen wordt reeds veel papier-stuc gebruikt, omdat het de voorkeur verdient boven het of pleister.

De ongelijkheid voor warmte en vocht is mede een der grote voordeelen van dit materiaal; eenmaal daartegen bestand gemaakt, kan men er met succes de vochtigste muren mee bekleden.

Voor gebouwen, die door de nabijheid van een spoorweg, door slappe grond, of door een dunne blikklang, aan trillingen onderhevig zijn, is een papier-stuc plafond uitstekend geschikt, daar het niet scheurt, en alle trillingen medemak, zonder de minste verandering te ondergaan.

Bij het horstelen van oude plafonds, name men alleen lijsten en middenstukken van papier-stuc, die aan het gestucadoore plafond worden gescrewd, zonder dat zij gevrees loopen af te vallen.

Dat men in dezen tak van ijverheid in vormen en modellen met den tijd meegaat, bewijst wel de „Goudsche Papier-stucfabrik”. Wij zagen daar enige lijsten, friessversieringen en middenstukken, waarbij met de nieuwe kunsttechniek rokering gebeden is en die iedere kamer tot sieraad zouden strekken.

De lambriseringen voldeden ons bijnaal goed, en het verwondert ons niet, dat deze fabriek niet meer artikelen zulk een succes heeft, te meer daar alles in de verlaagde kleuren wordt vervaardigd en de lambriseringen zóó geleverd wordes, dat men ze slechts aan den wand heft te schroeven.

Behalve de artikelen welke uitsluitend tot het bouwvak behoren, legt de fabriek zich in den laant tijf ook toe op het volgens enige nieuwere vinding vervaardigen van artikelen tot het meubelvak behorende; ons zagen wij o. a. kapstoeken in verschillende groottes en vormen, tafels, paraplu-bakken, papiermanden, enz.

Natuurlijk zijn aan deze fabriek uitstekende werkkrachten verbonden, zoowel voor het ontwerpen en modelloeren, als voor het decoreren, daar steeds nieuwe modellen moeten worden ontworpen. Niet alleen ons land, maar zelfs Amerika, trekt van deze fabriek verschillende artikelen, die daar door vorm en kleur veel aantrek vinden.

VEREENIGING BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag den 11 October 1899.

De heer Niermeijer, leeraar aan het gymnasium, trad als spreker op met het onderwerp „Hindostanische en hedendaagse huizen op Java” en leidde zijn voordracht in met het bespreken van enige Bramaansche tempels op midden-Java. Deze tempels, op hoge bergen geplaatst, waren gewijd aan verschillende

goden en godinnen en hadden inwendig grotten ruimte dan 3 centare voor het opstellen van het beeld van de godheid. Grote stenen trappen, zogenoemde Boedha-trappen, leiden tot den tempel en zijn het bewijst dat daarheen pelgrims-tochten gedaan werden.

Grootere tempels werden in de vlakten van Djokjakarta en Soerakarta aange treffen. Een der grootste is de Kalasan-tempel met een twintig-hoekig grondplan, waarin een grote midden- en vier kleine kamers. Een der kleine kamers dient als voorportaal, terwijl de andere slechts van buiten zijn te bereiken. De bouwmeesters schenken de toegang en het gewelf niet te kennen aan de stenen werden eenzijdig in horizontale lagen overspringend op elkaar gelegd.

Nog een korte beschrijving over enige tempels uit de 12e en 13e eeuw op Oost-Java, waarna lichtbeelden der hofdienstschefs huizen en tempels op Java, Sumatra, enz. tentoon gesteld en besproken werden.

ARCHITECTURA ET AMICITIA.

100ste vergadering van II October 1899.

Na opening der Vergadering door den voorzitter, den heer K. de Bazel, had voorlezing plaats van de notulen en ingekomen stukken, onder welke zich bevond een schrijven van den heer Lauweriks, waarin deze verlaat zijn functie als bestuurslid en 2e secretaris, wogens gebrek aan tijd, te moeten neerleggen. Na een hartelijk woord van dank, uitgesproken door den voorzitter, voor de vele en langdurige werkzaamheden vervuld door den aftradende titularis, werden de heeren F. L. Ludwig en H. C. Jerossem als lid geïnstalleerd en de heer H. van Baaren als lid aangesloten.

Hieraan werd een voorstel behandeld om de vergaderingen voortaan om halfnegen te doen aanvangen; dit voorstel werd door een jaar leden bestreden en bij hoofdelijke stemming verworpen.

Vervolgens werd het woord gegeven aan den heer J. A. van der Kloes, uit Delft. Als onderwerp had spreker gekozen de „IJzerindustrie”.

Uitgaande van de grondstof het ijzererts, gaf spreker in duidelijke woorden weer hoe daaruit het ijzer bereid wordt in de verschillende verhoudingen ten opzichte van de koolstof. Hieraan werden verschillende bewerkingen besproken als 'tollen', 't gieten', 't smeden', 't walzen', 't boren en punzen', het trekken van draad enz., alles in verband met de nieuwste toepassingen. Voorts scheen spreker de ijzerindustrie in Westfalen en brekend een lage voor het fabriekswerk in tegenstelling met het handwerk. Een ruime collectie van ijzerwerken liet de woorden van den spreker toe.

Na afloop der lezing werd nog een debat gehouden, vooral in verband met het laant deelde der lezing, waaraan door de lezers De Bazel, Van Buren, Cuypers en Van der Kloes werd deelgenomen.

Bij monde van den voorzitter, werd den heer Van der Kloes dank gebracht voor zijn belangrijke voordracht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

„GRAVENHAGE. In het loksal van het schilderkundig Genootschap „Palchi Studio” werd Zaterdag den 11 October 1899 een tentoonstelling geopend van de werken van wijlen den schilder Jacob Maris. De Voorzitter van het Bestuur, de heer H. W. Meesdag, bracht een welverdiend woord van dank aan hem, die het Bestuur in staat hadden gesteld deze uitgelezen verzameling bij elkaar te brengen. Een honderd schilderijen geven een overzicht van dertig jaren arbeid des meesters en spreiden pencht en verschependheid tentoon door de veelheid van talent in die heerlijke landschappen, volopprezen stadsgezichten, moebeesten en kraaiige figuren. Die collectie is inderdaad een monument van den meester.

En buiten die verzameling staat op een ezel, met een Janverkran aan den voet, een staalgewerk doek, het laant waaran Maris gewerkt heeft.

— De kunstcollectie van Jacob Maris is onderhand aangekocht door den heer J. Bissig. Het Vaderland zegt daaromtrent het volgende:

„Het is een prachtige verzameling, waaronder behalve verscheidene zeer mooie schilderijen van Jacob Maris zelf, uit vroegeren en latere tijd, enige bijzondere stukken zijn van zijn broeder Thys. Wij zagen o. a. een doppelschilderij, een vrouwfiguur en een werk van vroegeren datum, een marktafzicht, bewonderenswaardig mocht van tekening en kleur. Verder is er ook zijn bekend „Meisje met een citroen”.

De collectie bevat overigens stukken van Meesdag, Mancini en anderen.”

AMSTERDAM. De vakfödeling voor werktafel- en scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs vergaderde Woensdag den 11 October in „Parkzicht”. Na het doen van verschillende mededelingen werd het jaarsverslag uitgebracht, de ontworpen begroting goedgekeurd en het lid A. J. Joskes tot redacteur benoemd.

Daarna hield de heer G. J. Steen een uitserig en hoogst belangrijke voordracht over „Diephorigen naar steenkool, petroleum, enz., opgediend en verduindt door een menigte reekslings, schalen en modellen.

Na die voordracht, die met onverdeelde belangstelling werd aangehoord, bracht de president in warme bewoelingen den heer Steen den dank der leden over voor de vele moeite, die hij zich daarvoor heeft willen getroosten.

Ten slotte hield de heer J. G. van Gondt J. G. op zeer duidelijke en beknopte wijze het bezoek in aan de fabriek der Heineken's Bierbrouwerij-N.V., waarvoor hem door den president van dezen voordrachten worden dank werd gebracht.

Met veel belangstelling werd daarna een bezoek gebracht aan bouwgesloten brouwerij, waar de leden, in kleine groepen verdeeld, een onder leiding van een der technische bestuuren, geholpen hadden eenzijdig in horizontale lagen overspringend op elkaar gelegd.

Nog een korte beschrijving over enige brouwerijen, waar de leden, in kleine groepen verdeeld, een onder leiding van een der technische bestuuren, geholpen hadden eenzijdig in horizontale lagen overspringend op elkaar gelegd.

Volgens het Nederlandsch Dagblad is het tornetje op het dak van de O.Z. kapel in den laant tijdelijk als schuur en schuur gaan staan, zoodat een onderzoek noodzakelijk werd gedaecht. Het is nu gebleken, dat het gedekt van het dak, waarop het tornetje staat, geheel verwoerd en versteerd is, zoodat men aanstandaard maatregelen heeft moeten nemen om instorten te voorkomen.

Tussen de rechtsgeleide raadslieden der gemeente en der commissie tot het bestuur over de kerkgebouwen, goederen, fondsen en inkomen der Nederlandsche Hervormde gemeente te Amsterdam werden onderhandelingen gevoerd, die de mogelijkheid eerder minnigke schikking niet uitsluiten. De stand die onderhandelingen is van dezen aard, dat een proces minder waarschijnlijk is dan het zich heeft laten maken.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: benoemd tot architect 2e klasse, de ambtenaar op nonactieveit E. Keasberry, latste die betrekking bekleed heeft; tot opzichter 2e klasse, de ambtenaar op nonactieveit J. C. Swaab, latste die betrekking bekleed heeft;

geplaatst in as residentie Soerabaja, de benoemde architect 2e klasse E. Keasberry; bij de directie, de ter beschikking gestelde ambtenaar op nonactieveit J. T. P. J. Straatman, latste ingezet 2e klasse, en tijdelijk, de benoemde opzichter 2e klasse J. C. Swaab;

toegeweegd aan den chef der le waterstaatsafdeling in het belang der verbetering van het wegennet in de resid. Preanger Regentschappen de dienst. ingenieur 2e kl. M. A. van Oort; aan den chef der 2e waterstaatsafdeling, de aspirant-ingeniour E. A. Varkavisser; aan den chef der irrigatie-afdeling Brantas, met Medjokerto als standplaats, de opzichter 2e klasse J. F. L. N. Franz; aan den chef der irrigatie-afdeling Serang, met Romang als standplaats, de opzichter 2e kl. C. Hollenberg;

overgeplaatst van de resid. Preanger Regentschappen naar Bedjunegego (res. Romang) en ter beschikking gesteld van den chef der werken en opnemingen aan de Solo-rivier, de ingenieur 2e kl. W. Elensma; naar de resid. Cheribon de opzichter 2e kl. E. W. Bitterberg; van de residentie Cheribon naar de residentie Soerabaja, de opzichter 2e klasse J. D. Th. Brant en Roeben-

-oe; benoemd opzichter 2e kl. G. A. A. Theunissen.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is de civiel-ingeniour W. de Hoog, te Arkel, benoemd tot tijdelijk adjunct-ingeniour bij de werken van het Noordzeekanaal en zijn ambtenaar tijdelijk ter beschikking gesteld van den directeur der burgerlijke openbare werken;

gesteld ter beschikking van den chef der irrigatie-afdel. Brantas, de benoemde opzichter 2e kl. G. A. A. Theunissen.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is de civiel-ingeniour W. de Hoog, te Arkel, benoemd tot tijdelijk adjunct-ingeniour bij de werken van het Noordzeekanaal en zijn ambtenaar tijdelijk ter beschikking gegeven aan de heer G. H. Brandt, te Vlaissingen, thence adjunct-ingeniour 2e klasse.

— Aan de ingenieurs P. T. L. Grönwist Piat en A. L. Snouck Hurgronje is bij Gouvernementabesluit admisie verleend als landmeter in de kolonie Suriname.

— Voor de betrekking van leeraar aan de Natteekenschool te Scheveningen werden aanbevolen de heeren P. Brits en J. van Essen, beiden opzichter bij de gemeentewerken te 's-Gravenhage, en de heer M. J. van Hemmen, opzichter van Delfland. Uit deze voordracht werd de heer J. van Essen benoemd.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter bij den polder 't Grootlag. Adres op zegel voor 8 Nov. aan den voorzitter van den polder en burgemeester van Bovencampel D. Kosman. Jaarwedd 1900 en vrije woning. Vereischen: grondige kennis van watermolens-constructie. Kennt van machinerieën strikt tot aanbeveling. (Gewijzigde oproeping.)

— Twee ervaren opzichters, bij het dagelijks toezicht op een waterstaatswerk, waarvan een ervaren in metalenwerk en een grond- en rijswerk. Adres, met oproep van vorige betrekking, gehuwd of oogahuwd, aan den ingezet van den waterstaat te Brielle.

— Teekenaar, bekend met het machinewerk, ijzerconstructie enz. op een tekenbureau. Technische opleiding en kennis van vreemde talen is vereischte. Aanv. salaris f50 à f75 per maand. Adres, met opgave van leeftijd, werkkring enz., n°. 3158. Intern. Aanzonebureau, Prinsengracht 693, Amsterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in belangrijke vorm worden ten gevolge van hieraan genoemde redenen tweemaal per jaar voor aankondigende mededelingen, haarschijnlijk openbaar. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel indienende brieven.)

— Associate gezocht met een architect of architect-aannemer, of als designeur in enig bedrijf annex met het bouwvak. Adres brieven X. Bureau dezen. (Zie advert. in dit num.) (1)

— Wegens hoëdaging der werkzaamheden zoekt een jong mensch, oud 22 jaar, tegen November of eerder plaatsing als opdracht-teekenaar. Adres n°. 67, Bureau dezen. (2)

INFORMATIEBUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGINGEN,
HOOGHEMAGT 304, AMSTERDAM.

Bouwk. opz.-bouk.	Leeftijd 31 j.	geh.	verl. salaris /	10 p. m.
" "	28	ongeh.	" "	10 à 100
" "	35 j.	" "	" "	100
" "	25 j.	" "	" "	70 à 80
Chef-machinist	31 j.	" "	" "	100 à 110
	40 j.	" "	" "	100

ARCHITECT.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELET, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Rotterd. Hoofdagst voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barehead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Persoonlijke Badinrichtingen. — Clavet, Wauchope's, Urinair enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsgegeven gratis. Wederkoopsparts genieten het gebruiklike rabat.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten. Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Zaterdag 21 October, des voormiddags te elf uur, zal door den heer J. WOLBERS namens zijn principaal te Haarlem worden AANBESTEED in Cafe Neuf van den heer MONTAGNE:

Het bouwen van een VILLA op een terrein gelegen in het buitenverblijf Oosterhout onder de gemeente HEEMSTEDE.

Aanwijzing op het terrein Woensdag 18 October, des voormiddags te tien uur.

Besek en tekeningen zijn te verkrijgen tegen betaling van f2 bij de boekdrukkers Firma EIJGROK en Zn., Gedempte Oude Gracht, te HAARLEM.

BESTEK No. 790.

Het gedeeltelijk verven en het met dakpik bestrijken der perronoverkappingen op het station NIJMEGEN.

Begroting f 11060.

De besteding geschiedt volgens § 24 van het bestek.

Het bestek ligt van den 1den October 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur D. MOLENAAR, te Zutphen, en is op fransche aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 1den October 1899 ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 1den October 1899.

Patenten

vonden verschillende verkoop

door

H. & W. Pataky

Patentbureau

BERLIX FR. Leidsestraat 11,

opgericht 1882

Bestek voor 30 000

de

Patente aangevraagd.

Verkooppositieën van pa-

tenten afgesloten tot een be-

dig van ca. 25.000 mill. fl.

Inlichtingen & prijs: gratis.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.
Sp-cialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,
Bekroond met den hoogste Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.
Bouwt ook OVENS met altrijden-
den bakvloer en Draailovens.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

De OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, zile Schuytstraat 10, 's-Gravenhage.

Aanbestedingsprijs per jaar bij voorafbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afsonderlijke sommen bij voorafbetaling see. plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentieprijs van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsprijsnummer daaronder begrepen; v. r. elke regel meer f 0.15. Grote letters worden berekend naar plaatvoer. Annoots van aankondelingen worden bij opgave van drie plaatvoeringen, slechts tweemaal berekend.

AAN DE VECHT.

Weesp is een stad, die over de geheele wereld genoemd wordt. Zij dankt dit voorrecht aan Van Houten's cacao, die wel niet meer zoals vroeger binnen haar muren, maar dan toch in haar onmiddellijke nabijheid gemaakt wordt.

Wie haar wel eens voorbijgespoord is, kent haar schilderachtige ligging. De Vecht deelt haar in twee delen, waarvan het noordelijke hoofdzakelijk uit groene muren bestaat, en een klein eiland voorst, waarop slechts enkele huizen staan. De eigenlijke stad ligt aan de zuidzijde der rivier, tusschen hoog geboomte verscholen, waarboven de kerkoren geestig uitsteekt.

Nabij het station verrees een moderne wijk, maar overigens behield het stadje tamelijk wel zijn oud karakter, al deden een paar cacao-koningen daar weelderige villa's bouwen, die nu verlaten staan, omdat hun bezitters naar elders verhuisden.

Witte wipbruggen overspannen nog de wateren, die, sinds het Merwedekanaal gegraven werd, niet veel meer bevaren worden. Zelfs de Vecht, voorheen zulk een drukke waterweg, is stil geworden.

De wandelaar richt zijn schreden al ras naar het hart der stad, waar de erwaardige St. Laurenskerk tusschen statige boomten haar grijze muren verheft. Vooral de toren spreekt van hoogen ouderdom. Met zijn lisenen en hoogfriezen moet hij ongetwijfeld uit de 13e eeuw dagteeken, toen de Romaansche stijl nog in deze landen algemeen was. De beide onderste verdiepingen bestaan uit reuzenmoppen, en zijn haast zonder openingen, want de ingang aan de westzijde zal niet voor de 15e eeuw zijn gemaakt. De derde verdieping, uit tuftsteen gebouwd, heeft vroeg-Gothisch geprofileerde spitsboogvensters. De vierde verdieping eindelijk is in de 18e eeuw van buiten

opnieuw bemetseld, en heeft dus haar oorspronkelijk karakter verloren.

De bekroning van den toren is ongemeen van vorm; zij bestaat uit een achtkante spits met leien bekleed, en een open verdieping met de bekende peer daarop. Deze spits moet omstreeks 1560 gemaakt zijn, en toen voor een klokkenpel gedient hebben.

Wie kans ziet in den toren te komen, zal daar nog één klok van dit 16e-eeuwsche werk vinden. Mattheus apostel genaamd en door Jan Moor in 1562 gegoten. Deze klok doet thans de halve uren horen. De ludklok, in 1560 door Geert van Wou voor den toren gemaakt, waarschijnlijk in 1614 als roodanig buiten dienst gesteld, wordt als ludklok gebruikt. Maria is haar naam; zij doet nog steeds ieder uur haar plicht en hoopt dat haar „gelukt Goede bequaem“ zij, zoals op haar bovenrand te lezen staat. Toen de regeering van Weesp in 1614 bij Hendrik Wegewart te Kampen een ludklok bestelde, om „Maria“ te vervangen, hebben de heeren den gieter waarschijnlijk het oude opschrift laten zien. En toen hij zijn werkstuk vormde „tot behoef der stede Weesp“, plaatste hij in den rand ook „mijn gelsuit sy Gott bequaem“, maar daar bij de klok niet mocht noemen naar een heilige, vervolgde hij „als men verkondicht sin heiligen naem“ en voegde hij „so roepe ik gelick ti arm ofte riek“, zoodat alles rijmde.

Toen in 1674 een kleine ludklok noodig was, deed men die door Pierre Hemery te Amsterdam gieten. Als gewoonlijk koos Pierre een psalmvers voor zijn opschrift, en wel ditmaal het twaalfde vers van den negenden Psalm, in het Latijn.

Waarschijnlijk heeft de beroemde gieter Burghmeester er toen op gewezen, dat hun 16e-eeuwsche ludklokkenpel aan zuiverheid te wenschen overliet, want twee jaar later voorzag hij hen van een nieuw, dat hij reeds in 1671 voltooid had, en waarvoor hij

de oude klokken in rust nam, met uitzondering van de beide muzieklokkken.

Weer was in 1763 een luidklok nodig, die besteld werd bij Pieter Seest, welke toen aan het hoofd stond der Amsterdamsche gietery. Een langdradig opschrift, half in het Latijn, half in een Nederlandsch prulrijm, en waarbij de namen der burgemeesteren niet vergeten zijn, is geheel in den geest van dien tijd.

De kerk heeft nog een klein koepeltorentje boven het koor; de klok, die daarin plaat te hangen, staat nu in een hokje aan de noordzijde. Zij draagt den naam van den kerkpatroon Laurentius „alen overwonnen martelaar“, zoals het Latijnsche opschrift hem noemt.

Wij gaan nu de kerk zelve eens bezien. Het blijkt aanstands, dat zij veel jonger moet zijn dan de toren. Grootendeels van gebakken steen gebouwd, heeft zij een 15e-eeuwsch karakter. Dat men echter in de middeneeuwen zinng met de bouwstoffen was, bewijzen de banden en blokken van tufsteen, afkomstig van de Romaansche kerk, die in de muren en steunbeeren zijn gemetseld.

De kerk heeft drie beukken, waartegen het koor, dat er slechts één bezit, is aangebouwd. Een soortgelijke aanleg komt ook voor bij de St. Nicolaaskerk te Muiden. De vensters van het koor zijn bijzonder slank, doch die van het schip hebben geringer afmetingen. Alle traceringen zijn verloren. Aan de noordzijde van het koor bevindt zich een portaal van gebakken en gehouwen steen, met een ordonnantie naar de Toscaansche orde. Het werd, blijkens een opschrift, in 1671 aan het gebouw toegevoegd.

Het oorspronkelijk portaal lag aan de zuidzijde, waar zich vernoemdelyk ook de ingang der oude Romaansche kerk bevond. Het doet echter geen dienst meer, en zijn fijne laat-Gothische architectuur is verdwenen, toen het als kosterswoning werd ingericht. In de voormalige sacristie, aan de zuidzijde van het koor, werd in de 18e eeuw een rijke Rococo-bemaling aangebracht, om haar als consistoriekamer te kunnen gebruiken.

Wij gaan nu de kerk binnen, die met hare slanke zuilen en sierlijke kapiteelen den indruk maakt van zoveel andere tempelgebouwen. De predikstoel is zonder kunstwaarde, maar op zijn klankbord zien wij nog de bekroning der vroegere, die een fraai werk uit het begin der 16e eeuw moet geweest zijn, en een waarlijk tegenhanger van het nog aanwezige koorhok. Dit prachtig werkstuk is van eikenhout, dat echter, onbegrijpelijk genoeg, ook in eikenhoutkleur is overgeverfd. Wair die verf heeft losgelaten zet men nog, dat oorspronkelijk rood en blauw voor de beschildering gebruikt is geworden. De halusters zijn meesterwerken van geelgieterskunst. Van de vijf valken is het middelste het breedste, terwijl het tweede en vierde de deuren bevatten, die toegang tot het koor geven. Het middenvak is het rijkst bewerkt. Daar bevindt zich in de as een smal gedeelte, dat thans door een blaker gevuld wordt. Dat daar St. Laurens met zijn rooster gestaan heeft, is niet onwaarschijnlijk. Nog op het oogenblik dient zijn heiltenis als wandwijzer boven het koor. De valken ter waderszijden van deze middenpartij zijn breder; de rijke versieringen der benedenste vulling gaan hier in voetstukken over, waarop voorheen wellicht de beelden van O.L. Vrouw en Johannes den Evangelist stonden, ter zijden van het crucifix, dat in het midden oproes.

Alleen in het koor vindt men nog oude meubelen. Merkwaardig is daar een tafel uit het begin der 16e

eeuw, nog geheel Gothic van constructie. Drie gesloten, die een eeuw jonger zijn, prijken met stuwwerk. Een wapenbord van Theodorus Alexander de Munster, die 20 September 1672 overleed, vond hier mede een plaats.

De zerkken zijn, om haar opschriften, van waarde voor den liefhebber van geslachtkunde; bijzondere versieringen vertoonten zij niet.

Wij verlaten nu het gebouw, om ons naar het nabijgelegen raadhuis te begeven. Toen het stadsbestuur dit monument in het laatst der 18e eeuw stichtte, moet er welvaart te Weesp hebben geheerscht. Want wij weten geen werk uit dien tijd, zoo degelijk en zoo grootsch opgegeven, althans voor een zóó kleine stad.

Reeds de naar het westen gekeerde voorgevel maakt een waardigen indruk. De middenpartij met zijn drie ingangen en sierlijk balkon, is door Dorische en Jonsche pilasters verlevendigd. In het bekronend fronton houden twee grimmige leeuwen der stede wapen, en uit het dak rijst een slank koepeltorentje.

Treden wij binnen, dan komen wij in een grote, overwelfde hal. Hier bevindt zich de voormalige vierschaar, die door een Toscaansche kolonnade van de hal is afgescheiden. De keurig gesmeide bekken vragen hier de aandacht, ook het stucwerk, dat, tegen den achterwand, het wapen van Holland, omgeven door de zinnebeelden der Gerechtigheid, vertoont. De vordering heeft als versiering het Alziend Oog, dat daar zeker gepast is aangebracht. Dat de overheid toen het gebouw gesticht werd, het zwaard niet te vergeefs droeg, bewijzen de doodshoofden in de friezes en de rode doornenroede der Gerechtigheid. Twee gevangenissen staan met de vierschaar in verbinding; zij zijn nog geheel in haar oorspronkelijken toestand. Verscheidene gevangenissen hebben daar het oogenblik afgewacht, dat zij voor de in de vierschaar op een witmarmeren bank gezeten magistraten mochten verschijnen, om hun doodvormis te vernemen.

Links bevindt sich de hoofdtrap, breed, met zware eikenhouten balusters en leuningen. Ook hier ontbreekt het niet aan stucversieringen. Op het bordes, tussen pilasters, is een nis aangebracht, met beeldhouwwerk in marmer gevuld. De zinnebeelden van kunst en handel omgeven een opschriftbord, hetwelk vermeldt hoe „den 10den van Sprokkelmaand in 1772 de eerste steen van dit raadhuis gelegd werd door Mr. Abraham d' Arrest, zoon van den Burgemeester Abraham d' Arrest, terwijl ook wordt medegevoerd, dat „de eerste vroedschapsgadering in hetzelvige gehouden is den 11den van Sprokkelmaand 1770“. Men heeft das juist vier jaar over het gebouw gewerkt. De naam des houwmeesters wordt niet genoemd; misschien heeft Abraham van der Hart wel het ontwerp gemaakt, dat althans geheel in zijn geest is.

De trap leidt naar een ruime burgerzaal, die, naast voorbeeld van „s werelds achtste wonder“, in geen later gebouwd raadhuis mocht worden genoemd. De wanden prijken in stucwerk met Korinthische pilasters, festoenen en zinnebeelden. Boven de deur, die naar de oude schepenkamer leidt, zijn de attributen van Hercules aangebracht, om de macht der Gerechtigheid duidelijk te doen uitkomen. Maar dat die macht goed gebruikt moet worden, leerde het „audi et alteram partem“ daarnaast.

Treden wij nu het vertrek binnen, na nog even den in kleurig marmer ingelegden vloer der burgerzaal bewonderd te hebben. Jonsche pilasters in stucwerk zien wij langs de muren. Bijzonder fraai is de schouw

van rood en wit marmer, in wier fries de zinnebeelden der Gerechtigheid zijn gebeiteld. Niet minder de aandacht waard is het geborduurde vuurscherf, voor de schouw geplaatst.

Drie deuren zijn in den muur, over den schoorsteen, aangebracht. De middenste, die toegang geeft tot de gevangenissen, waarheen men langs een afzonderlijke trap afdaalt, is bekroond door de zinnebeelden van het halsrecht. In de fries staart een doodshoofd ons aan.

Boven de deuren terzijde zijn schilderijen geplaatst, die, voor 18e-eeuwsch werk, niet onverdienstelijk zijn. Het eerste verbeeldt het Goddelijk recht, door Mozes met de tafelen der wet en verschillende Oud-Testamentische figuren; op het tweede ziet men het wereldlijk recht voorgesteld door Justinianus met het Corpus Juris en figuren uit de Romeinsche oudheid.

De voormalige burgemeesterskamer heeft een fraaien schoorsteen, waarin men een schilderij, mit het vroegere raadhuis afkomstig, een plaats gaf. In 1650 werd dit stuk door den burgemeester G. J. Sybilla, die, als de regeeringsbeslommeringen hem daar den tijd toe lieten, ook het penseel hanteerde, voltooid. Herodias met het hoofd van Johannes den Dooper is het onderwerp. Ook de twee schilderijen boven de deuren, Abraham offerende en Boaz, zijn wellicht van Sybilla, doch zeker uit de 17e eeuw.

Een eenvoudig notenhouten kabinet uit het begin der 18e eeuw, werd voor ons door den vriendelijken secretaris van Weesp ontsloten. Wij stonden verbaasd van de merkwaardigheden, die het bevatte, en die wij in de gelegenheid gesteld werden op ons gebruik te bewonderen.

Een bronzen schenkkann, in den vorm van een ram, die door een monsterachtig dier in den nek wordt gebeten, is het oudste stuk. De kan is niet geheel gaaf, want de ram heeft een deel van zijn voorpoten en een zijner hoorns verloren. De wol is door naief gestykerde krullen voorgesteld; tussen de hoorns bevindt zich een beweegbare klep. De kan moet omstreeks 1200 vervaardigd zijn; zij was voor kerkelijk gebruik bestemd, wanneer de priester onder den dienst zich met het water, dat zij bevatte, de handen wies.

Het fraaiste voorwerp der verzameling is de vergulde zilveren halsketen uit de 15e eeuw, die vroeger aan de handhoogschutterij behoorde. Het sieraad bestaat uit zes afzonderlijke gedeelten, die door selsarijnen verbonden zijn. Ieder deel is uit even fijn als kunstig gedreven bladwerk in laat-Gothischen stijl samengesteld. Onderaan hangt de papegaai, terwijl aan elk der zes gedeelten een zilveren schild is bevestigd. Een dier schilden heeft het blazoen van St. Joris, terwijl, behalve een ons onbekend wapen, op de andere huismerken voorkomen. Van het email is op deze schilden nog slechts hier en daar iets te zien. Merkwaardig is het zeker, dat ook een munt, in 1534 door de Wederdoopers „Tho Munster“ geslagen, aan deketen hangt. Wat dit beduidt, begrijpen wij niet.

De restende eeuw is vertegenwoordigd door een zilveren vrouwensieraad, bestaande uit een gedreven en gegraveerde gesp, waaraan kettingjes bevestigd zijn, die twee kokers, een schaar en een kusentje dragen. De kokers zijn met uitnemend fraai drijfwerk in den trant van ± 1540 versierd. Behalve acanthuslofwerk en mythologische voorstellingen zijn ook dansende hoeren en vogels aangebracht.

Tot de 17e eeuw behoren een gedreven koperen schotel met het beeld van St. Joris, een doos met een goudschaal en gewichten, door „Guiliam de Neve

in de Warnoesstraat 't Amsterdam“ gemaakt in 1627, twee gedreven zilveren platen van het koordragersgild, die op de lijkbaar der broders werden gehoecht, en een verguld-zilveren draagteeken met het wapen van Weesp en de St. Laurenskerk, benevens het devies: „Hom soit qui mal y pense“. De platen van het koordragersgild, waarop „den 12 Februarij 1648“ staat, zijn geheel in de manier van Lutma en misschien wel van dien vermaarden drijver afkomstig.

Ook de 18e eeuw is vertegenwoordigd door den kalkbak, het schootsvel en de troefel, die de „Wel Ed. Heer Abraham d' Arrest“ gebruikte, toen hij den eersten steen van het raadhuis legde. Dit zilverwerk heeft echter slechts weinig kunstwaarde.

De oude vroedschapskamer op de tweede verdieping heeft geen bestemming meer, en is in verwaarloosden staat. Toch heeft zij nog hare blank-eikenhouten betimmering en rood-trijpen behangsel. De schouw prijkt mit het wapen van Weesp en een bloemvaas, benevens een wapenschild van Weesp-karspel. Behalve een 17e-eeuwse eikenhouten tafel zijn ook nog een half dozijn stoelen uit de 18e eeuw aanwezig.

In de zaal hangt een groot regentenstuk, van 1652, dat zou verdienst hersteld te worden. Ook een kleinere regentenstuk en een taferel van Christus met den eynspeiling zijn uit denzelfden tijd. Een 18e-eeuwsch stuk stelt het voornelig raadhuis voor.

Ook een andere zaal op deze verdieping, met een marmeren schoorsteenmantel en in eikenhout betimmerd, bevat een schilderij. Zij stelt Salomo's eerste gerecht voor. De schilder-burgemeester heeft haar getekend „Gysbert J. Sybilla fecit 1635“.

De wapenkamer bevat een aantal oude pieken, met het wapen der stad.

Aan de oostzijde, tegen het raadhuis aan, ligt het St. Bartholomeus-gasthuis. Het bestaat uit twee vleugels, met een binnensplaats daartussen; van deze binnensplaats is een gedeelte bij het raadhuis aange trokken. Wij zien daar een fraai beeld der gerechtigheid, eenigszins beschadigd en overgewaaid, terwijl zwart en wegschaal zijn verboren. Daarbij staat de gevelsteen van het oude raadhuis, met der stede wapen versierd.

De noordelijke vleugel van het St. Bartholomeus-gasthuis is de oudste. Hij is van gebakken en gehouwen steen opgetrokken. De topgevel, die vroeger aan de handhoogschutterij behoorde. Het sieraad bestaat uit zes afzonderlijke gedeelten, die door selsarijnen verbonden zijn. Ieder deel is uit even fijn als kunstig gedreven bladwerk in laat-Gothischen stijl samengesteld. Onderaan hangt de papegaai, terwijl aan elk der zes gedeelten een zilveren schild is bevestigd. Een dier schilden heeft het blazoen van St. Joris, terwijl, behalve een ons onbekend wapen, op de andere huismerken voorkomen. Van het email is op deze schilden nog slechts hier en daar iets te zien. Merkwaardig is het zeker, dat ook een munt, in 1534 door de Wederdoopers „Tho Munster“ geslagen, aan deketen hangt. Wat dit beduidt, begrijpen wij niet.

De zuidelijke vleugel, van 1630, is veel eenvoudiger, uitsluitend van gebakken steen. Op de binnensplaats vertoont bij een fronton met het wapen der stad.

Laten wij nu het gebouw binnengaan. De regentenkamer prijkt mit een 17e-eeuwse eikenhouten schouw, rustende op Dorische zuilen van kleurig marmer. Een in dit vertrek uitkomende keiterringang is met paneelwerk uit den tijd der stichting, 1612, be timmerd.

Een handelaar in oordheden kan hier zijn gading vinden, want behalve twee oude kasten en andere meubelen, Chineesche porselein en oud Delftsch bevat het vertrek ook verscheidene schilderijen. Soomigen daarvan werden in den loop der tijden zóó donker, dat wij nauwelijks herkennen kunnen, wat zij voorstellen. Hier toe behoren een taferel met Adam en Eva, een met Salomo's eerste gerecht en een stilleven.

Beter bewaard is een 17e-eeuwsch landschap en een grote schalderij, de werken van barmhartigheid verbeeldend en getekend: „Ghysbert J. Sybilla fecit 1647”.

Hier en daar zijn in de andere vertrekken nog oude meubelen, een klok, Delftsch aardewerk enz., opgesteld.

Wie Weesp doorwandelt, zal verscheidene oude gevels en fragmenten aantreffen. Maar zij deden ons niet maar het schetsboek grijpen, al waren zij uit een oudheidkundig oogpunt van belang.

Wij gingen de poort uit, en wandelden langs den oostelijke oever der Vecht naar Nederhorst den Berg. Het landschap is hier schoon; de kronkelende rivier stroomt langzaam tusschen molens, boerderijen en gehoopte, dat reeds zijn veelkleurige herfsttooi heeft. De weg leidt langs een fort, dat tamelijk slecht onderhouden schijnt te worden, en van verouderde samenstelling is. Toch wordt het nog voor de verdediging gebruikt.

Aan de overzijde zien wij een nieuw villa, die door rijkdom van aanleg poogt te vergoeden, wat den stichters aan smaak ontbrak. Het torentje van Vreeland streekt uit de boom en weldra gaan wij links om, waar de rivier zich in twee armen scheidt.

In de verte trekt een moderne Katholieke kerk onze aandacht. Daarbij ligt een brug, die wij overgaan, om in het dorp te komen, dat wij bezoeken willen en dat zijn naam Nederhorst-den-Berg draagt naar den heuvel, waarop de Hervormde kerk gebouwd is. Die kerk, sinds een jaar of wat gerestaureerd, is zeer merkwaardig. Geheel van tufsteen opgetrokken, is zij grootendeels Romaansch. Haar schip vertoont den stijl der 12e eeuw, haar koor is uit den eersten tijd der Gotiek. De latere middeleeuwen hebben aan het schip een noordelijke zijbeuk toegevoegd.

Het koor eindigt in een halven tienhoek en bezit geen trans; het is iets hoger dan het schip. De muur, die het aan de westzijde afsluit, wordt bekroond door twee maskers, die, naar men wil, den H. Willebrordus zouden voorstellen, doch die eer aan den Romeinschen Janus doen denken. Deze bekroning moet uit de latere middeleeuwen afkomstig zijn.

De voormalige sacristie ligt aan de noordzijde van het koor, en is een voortzetting van den daar aangezigen zijbeuk. Maar het is duidelijk te zien, dat de sacristie vroeger op zichzelf heeft gestaan.

Aan de zuidzijde van het schip is een portaal aanwezig, dat van den aanzang af als ingang der kerk gedienst heeft. Slechts het bovendeel is in de latere middeleeuwen eengzs veranderd; toen werd ook de deuromlijsting gemaakt.

De toren aan de westzijde, is met lisennen en hoogfriezen, benevens zeer eigenaardig Romaansch lijstwerk, versierd. De torenring is van latere tijd. De galnigaten worden door korte zuiltjes met teerlingkapiteelen in tweën verdeeld.

De vensters der kerk zijn zeer verschillend van vorm. Die aan de zuidzijde, geheel Romaansch, hebben slechts kleine afmetingen; die aan de noordzijde, uit de latere middeleeuwen, hebben geen traceringen meer, ofschoon zij daar wel op aangelegd schijnen. Die van het koor zijn lang en smal en wijzen op de 13e eeuw als den tijd van haar ontstaan.

Opmerking verdienende de hoogfriezen en lijstwerken aan den zuidelijke gevel, die met hunne zigzaglijnen en rozetten het karakter der 12e eeuw vertonen. Wij meenen te mogen veronderstellen, dat kerk en toren uit dien tijd dagebroken, en dat het koor in de 13e eeuw ter vervanging van het oorspronkelijke is aangebracht, terwijl de noorderzijbeuk om-

streeks 1500 zal zijn toegevoegd. Dat het Romaansche lijstwerk ook om 't koor loopt, is wellicht een gevolg der restauratie.

Er is al heel wat geschreven over den ingang, die aan de noordzijde toegang geeft tot het gebouw. Van Lennep en Ter Gouw zeggen er van: „Op een steen boven de deur der kerk te Nederhorst-den-Berg staat een Latijnsche inscriptie, die minstens vijf, mogelijk wel zeshonderd jaar oud is, en dus in een letterschrift, dat de meesten onzer tijdgenooten niet meer lezen kunnen. Wij zullen het dan ook niet uiteeken en liever eenvoudig zeggen dat er te lezen staat:

Qui petit hanc aulam petat Elburgam
fore salvam et per eam nullus intret n...

Uit! Juist toen de steenhouwer die n gezet had, sloeg de klok; het was het schaftuur — hij lei hamer en beitel neer, ging heen en is tot heden toe nog niet teruggekeerd, om de rest er bij te zetten.”

Dan geven de schrijvers de verschillende gissingen, die gemaakt zijn omtrent de betekenis van dit opschrift, en vervolgen: „Toen de steenhouwer heengegaan was om te schaffen, kwam er een geleerde monnik te Nederhorst-den-Berg aan, die terstond het nieuwe opschrift las, maar ook even spoedig de opmerking maakte, dat in den tweeden regel tegen de prosodie gezondigd was. En toen wilde de maker van 't gedicht, uit baloorighed, of de pastoor, die misschien zelf de maker was, de rest niet geplaatst hebben en liet den steenhouwer zeggen, dat hij niet terug behoeft te komen.”

Deze gissing berust echter op niets. Zij is een proeve van geestig vermaut, zoals Van Lennep dat bezat. De vertaling der woorden is: „Wie gaat naar dezen voorhof, bidde dat Elburga mag behouden worden, en door dezen ga niemand binnen, die niet...”.

Van Lennep dwaalde, toen hij sprak van één steen. Het opschrift staat op twee steenen, die den linkschen stijl en den bovendrempel van den ingang vormen. Daar de zijbeukmuur omstreeks 1500 gemaakt is, en wel van de tufsteen, die van den vroegeren noordermuur van het schip afkomstig was, zoo is de deuromlijsting daar toen pas geplaatst. Het verdient de aandacht, dat de deuromlijsting van het zuiderportaal, dat van den aanzang af den ingang der kerk vormde, omstreeks 1500 vernieuwd is. Het mag zeer waarschijnlijk worden geacht, dat toen de oude omlijsting in den noordermuur werd aangebracht. Want neemt men de plaatsing in het portaal aan, dan is ook het woord „voorhof” verklaard. Het kraal van de omlijsting is als een koord gedraaid.

Het eerste doop bij Nijmegen op Duitsch gebied is Zyfflick. Men ziet 't leggen, als men den Duivelsberg bij Berg-en-Dal beklimt. De Romaansche torenpoort aldaar heeft een soortgelijke omlijsting. Het opschrift neemt echter in dit geval alleen den bovendrempel in en luidt:

Vita salus, requies datur hic. Pulsate fideles.

De vertaling is: „Leven, heil, rust wordt hier gegeven. Klopt aan, geloovigen!”

De onbekende woorden te Nederhorst-den-Berg hebben al tot heel wat gissingen geleid. De beste is wel die van den heer Graaf „nisi pro ipsa veniam roget”, d. i.: „die niet vergiffenis voor haar vraagt”.

Wie Elburga was, werd tot dusverre niet opgedoken.

Treedt men de kerk binnen, dan blijkt het, dat alleen het schip nog maar voor de godsdienstoefeningen gebruikt wordt en door een houten schot van het koor gescheiden is. De zuilen tusschen de beukken met hare achtkante voeten, vertoonden als kapiteelen en-

gelkoppen, leeuwenkoppen, ossenkoppen en adelaars. Een toespeling op de evangelisten mag dus worden aangenomen. De predikstoel, het doopvont, vier gestoelen, het koorhek, enz. zijn naar den 17e-eeuwschen smaak versierd. Het koorhek heeft ook nog enkele 16e-eeuwsche gedeelten. De wapenborden van „den Hoog Edel Welgeb. Gest. Heer Gerard van Reede, heer van Nederhorst, Vreeland, Overmeer, Horstweerd etc. Geëigende Raad ter vergaderinge van de Edel Mogende Heeren Staten 's Lands van Utrecht ende derselver ordinaris Gedeputeerde” en van zijn „Douairière Agnes van Utenhove” hangen in het koor. De eerste stierf 11 September 1670, de tweede 26 Mei 1692. Ook bezit de kerk enig fraai koperwerk, dat in 1676, misschien door de genoemde dame, geschenken werd.

Als men den heuvel, waarop de kerk gebouwd is, aan de zuidzijde afdaalt, ziet men een tommertijke buitenplaats voor zich. Midden in het groen ligt het aloude kasteel Nederhorst, dat nog wel zijn middeleeuwschen aanleg met vier hoektorens bewaard heeft, doch in de achttiende eeuw geheel en al verbouwd werd. Aan de hoektorens zijn nog enkele 17e-eeuwsche details zichtbaar. De gracht, die het gebouw omgeeft, is aan de oostzijde overbrugd.

Voor het huis loopt een brede opritlaan op de Nieuwe Vecht aan. Hier staan rijkgesmeide hekken in den trant van het begin der 18e eeuw, die u herinneren aan den tijd, toen de karrossen hier statig voorreden, en de gebeeldhouwde boeijs hier aanelegden, en heeren met allongepriuken vol hoofdschen zwier dames niet hoeperlokken bij het uitstappen behulpzaam waren.

Toen had de Vecht haar glanstijdperk. Nu is zij een stille stroom, die haast geen scheepvaart meer kent.

TECHNISCH ONDERWIJS.

In zijn laatste schrijven verzekert de heer Jager, dat het zijn doel niet is de ambachtsscholen te bedenken.

ZEds. opvatting over het ambachtsonderwijs is echter geliefd in strijd met de zienswijze van hen, die daaraan tot heden hunne beste krachten hebben ten beste gegeven.

De mening, door den heer Jager geopperd, dat de jongens het onderwijs aan de burgerdagschool kunnen gemeten zonder bezwaar voor het vakonderwijs aan de ambachtsscholen, is natuurlijk beslist onmogelijk.

Elk nieuw leervak vraagt tijd; wil men hen dus het onderwijs laten volgen aan een burgerdagschool, dan kan dit niet anders dan tot schade zijn van het vakonderwijs aan de ambachtsscholen.

Hoe de heer Jager ertoe komt de invoering van slöjd — dat is dus van knutselwerk — aan de ambachtsscholen aan te bevelen, begrijp ik niet; het is echter teekenend voor zijne opvatting omtrent vakonderwijs aan den aanzanden werkman. Het is juist gedurende de laatste 25 jaren aan onze ambachtsscholen het ernstig streven geweest, alle knutselwerk buiten te sluiten, de oefeningstuiken te maken op de ware grootte en het onderwijs zooveel mogelijk in te richten naar de eischen der praktijk.

Op sommige ambachtsscholen wordt het slöjd-onderwijs gedurende de schafturen beoefend door jongens, die geen gelegenheid hebben naar huis te gaan, maar het wordt dan meer beschouwt als amusement dan als leerzaam bedrijf.

De ambachtsscholen mogen hun leerplan niet verder uitbreiden dan strikt noodzakelijk is. Leervakken, waarvan de leerling in de praktijk geen voordeel heeft, worden buiten gesloten.

Met hen, die niet tevreden zijn met bekwaam werkman te worden, maar hoger op willen, mogen de ambachtsscholen geen rekening houden; immers zij zouden hun doel voorbijstreven.

In het vuur zijner verdediging vergeet de heer Jager zich een weinig, waar hij tracht het burgerdagschoolonderwijs voor den a. s. werkman te verdedigen, en schrijft:

Men moet zelf al heel weinig ontwikkelen
kélf zijn om de noodzakelijkheid niet te erkennen
van wat meer natuur- en scheikunde, aardrijkskunde,
geschiedenis en staathuishoudkunde voor ambachtsleerlingen.

Ik ben overtuigd, dat besturen en directeuren van ambachtsscholen zich dit schrijven niet zullen aantrekken, maar toch dient den heer Jager gewezen te worden op de ongepaste woorden in dien zin.

Tot heden hebben besturen en directeuren zich niet verantwoord geacht bovengenoemde wetenschappen te doen onderwijzen ten koste van de eigenlijke vakontwikkeling.

De avondteekenscholen voor handwerkslieden zijn in hoofdzaak bestemd voor hen, die niet in staat zijn een ambachtsschool te bezoeken, en voor hen vooral moet alles, wat niet direct hun vak raakt, ter zijde worden gesteld, om zooveel mogelijk de geringe, voor het onderwijs beschikbare tijd te bemitten voor de opleiding in hun vak, en niemand zal toch beweren, dat de wetenschappen, hierboven genoemd, voor een bekwaam timmerman, meubelmaker, schilder, smid enz., onmisbaar zijn.

Verder acht de heer Jager 't hervormen oner ambachtsscholen een dringende eisch des tijds.

Hervormen in den geest als door den heer Jager wordt aanbevolen acht ik verwerpelijk, maar naer verbetering van het ambachtsonderwijs wordt nog voortdurend gestreefd.

Waar de heer Jager sprak over de hooge tractiemomenten van directeuren aan ambachtsscholen, rekent ZEd. er nu bij het directeurschap aan eenen avondschool. ZEd. erkent dus zijne onjuiste opgave. Wij zullen op deze geldquestie niet verder ingaan, maar er alleen op wijzen dat, in verhouding tot het aantal diensturen, een directeur aan eenen ambachtsschool eer lager dan hoger gesalarieerd is dan het hoofd einer lagere school.

Gaarne zal ik — als de gelegenheid zich voordoet — van de vriendelijke uitnodiging van den heer Jager, om van zijn hulphronnen kennis te nemen, gebruik maken, alhoewel ik het van meer nut acht op de vakscholen voor den a. s. werkman in het buitenland, den leergang en de opvatting van het werk der leerlingen te beoordeelen. Eerst uit deze nadere kennismaking kan worden opgemaakt of er voor ons iets goeds te leeren valt. Ik herhaal echter, wat reeds in mijn vorig schrijven is vermeld, nl. dat ik tot heden geen hooge dunk gekregen heb van de opvatting van het vakonderwijs bij onze oostelijke naburen.

In het volgend deel van het schrijven begaat de heer Jager een buitensporrigheid, door de vrees uit te spreken, dat door den Bond van directeuren van ambachtsscholen bij het uitbrengen van een rapport geknoeid zal worden. De waarde van deze uitdrukking aan het adres dezer heeren wil ik niet qualificeeren,

maar laat haar gaarne voor rekening van den heer Jager.

Bij het bespreken der voorstellen tot wijziging der teekencaten M. O. verzekert Z.E.D., dat in de vergadering van bovengenoemden Bond besloten is een adres te richten aan de hoge regering, waarin adhesie betuigt wordt met de voorgestelde wijzigingen.

Van wie heeft de heer Jager zijn inlichtingen, dat Z.E.D. in zijn schrijven zoo beslist van „adhesie betuigen“ kan spreken?

Voor zoover ik de toestanden kan overzien, durf ik niet vrij grote zekerheid beweren, dat er van een adhesie-betutting geen sprake kan zijn; maar wij moeten ons oordeel opschorten tot het adres is gepubliceerd.

Hiermede neem ik het laatste schrijven van den heer Jager te hebben beantwoord. Ik zal op dit onderwerp niet nader terugkomen, maar laat verder de beoordeling van de ontvouwde inzichten, en de waarde van een eventueel volgend schrijven van den heer Jager, gaarne over aan de lezers van dit blad.

Amsterdam, Oct. '99.

v. H.

PRIJSVRAGEN

PROGRAMMA VAN DE EERSTE PRIJSVRAAG,
uitgeschreven door het Genootschap Architectura et Amicitia
te Amsterdam.

Bij de viering van zijn negende Lustrum schrijft het genootschap een prijsvraag uit voor het ontwerp van een Academiegebouw voor schoone kunsten, School voor voortgezet en hoger onderwijs in de Bouwkunst, de Beeldhouwkunst, de Schilderkunst en enige reproducerende kunsten. Van de leerlingen die deze school bezoeken wordt verondersteld, dat zij de beginnende der praktische en theoretische ontwikkeling reeds hebben doorgemaakt, tevens is verondersteld een leerprogramma, dat de gelegenheid biedt voor het voorzettende der praktische oefeningen; hetzij dat geschiedt door de gevorderde leerlingen niet aan een onafgebroken dagelijkschen leegang te binden, hetzij die praktische werkzaamheden worden verricht in de stellens der leeraars die aan de school verbonden zijn.

Er wordt verondersteld, het gebouw te stichten in de nabijheid van de metro, wier verzamelingen bij het onderwijs kunnen worden, al op een deel der museumteekenen te Amsterdam.

De inschrijving moet bevatten:

I. voor algemeen gebruik:

- a. woning voor den concierge, heruitend keken, woonkamer, drie slaapkamers en verdere gemaakken;
- b. voor centrale verwarming en verlichting, een afzonderlijk gebouwtje, waarvan de vloer 3 M. breedes het laagst te verwarmen vertrek moet gelegen zijn; voor de verwarming is noodig pl. m. 40 M², voor de verlichting pl. m. 80 M²; hierbij levens een woning voor den machinist, ingericht evenals die voor den concierge;
- c. bergplaats voor pakkisten onz. raamton geschtikt voor een uitpakking en verzending, reservewanden;
- d. lokalen voor het maken van afgietsels; liefst met boven- of ruim zicht. De onder e en d genoemde lokalen kunnen onder den begane grond gelegen zijn, dat onder d moet gelegen zijn in de nabijheid van de studielokalen der beeldhouwers;
- e. portiersloge;
- f. 2 sprekkamers;
- g. bureu voor den Directeur;
- h. zaal voor publieke en bedoelde voordrachten; tevens geschikt voor het houden van tentoonstellingen, minstens 200 M² groot;
- i. bibliotheek, minstens 100 M²;
- j. plaatstalgalerij waarin beelden, afgietsels van kunstwerken, onz. kamers worden gelijpeerd, liet bovenlicht en zeer ruim;
- k. kleine expositiezal voor schilderijen, in de nabijheid daarvan een magazijn voor schilderijen en een lokaal voor het verrichten van verschuilde werkzaamheden;
- l. twaalf vertrekken, die afwisselend voor verschillende doelen kunnen worden gebruikt, als tijdelijke ateliers, loges, onz. minimum ruimte 16 M², het is wenselijk enige der vestrekken groter en met gelegenheid voor bovenlicht te richten; zeven derze vertrekken moeten wat ruimte en verlichting behoeft aan elkaar gelijk zijn;
- m. een theo-zaal voor propriaat en aaldeekunde, pl. m. 50 M²;
- n. een theo-zaal voor projectie, perspectief onz., pl. m. 50 M²;
- o. een theo-zaal voor kunstgeschiedenis, esthetica, pl. m. 50 M²;

- p. een theo-zaal voor bouwconstructie in verband met statica, ontwerpen, inrichten van gebouwen onz., pl. m. 50 M²;
- q. trappen, garderobes, gemaakken in alle afdeslagen, als closets, toiletten en alles wat tot een goede inrichting behoort;
- r. in de genoemde en nog volgende lokalen, behalve de kelders, moeten de verwarmingseinrichtingen worden aangegeven.

II. Afdeeling Bouwkunst.

- s. een lokaal voor het teekenen van onderdelen en het uitwerken der plannen van eenvoudige bouwwerken, pl. m. 70 M²;
- t. een lokaal voor het ontwerpen van versierende onderdelen, pl. m. 70 M²;
- u. een lokaal voor het teekenen van ontwerpen van bouwwerken, pl. m. 70 M².

In ieder derze lokalen moeten kasten aanwezig zijn voor boeken en plaatwerken, benodigd aan- en afvoer van water;

- v. een vertrek als verzameling van bouwkundige modellen onz.;
- w. een vertrek als bergplaats voor hulpmaterialen bij het teekenen;
- x. drie kamers en drie ateliers voor leeraars;
- y. een kamer voor assistenten;
- z. een knechtskamer.

III. Afdeeling Beeldhouwkunst.

- a. twee lokalen voor boetseeren naar afgietsels, pl. m. 70 M²;
- b. * * * het leveren idem;
- c. werkplaats voor het bewerken van steen idem;
- d. * * * hout, pl. m. 40 M²;
- e. lokalisatie als bergplaats voor hulpmaterialen; niet te klein;
- f. kleedkamer voor modellen, in aanhuizing met de lokalen voor studie naar het leveren;
- g. twee kamers met twee ateliers voor leeraars;
- h. een kamer voor assistenten;
- i. een knechtskamer.

IV. Afdeeling Schilderkunst.

- a. twee lokalen voor het teekenen naar afgietsels, pl. m. 70 M²;
- b. twee lokalen voor het teekenen naar het leven, pl. m. 70 M²;
- c. vise lokalen voor het schilderen naar het leven, pl. m. 70 M²;
- d. een laboratorium voor de komme der schilderaarsven;
- e. een vertrek als bergplaats voor hulpmaterialen;
- f. kleedkamertjes voor modellen, in verband met de teekenen- en schilderlokales;
- g. drie kamers en drie ateliers voor leeraars;
- h. een kamer voor assistenten;
- i. een knechtskamer.

V. Afdeeling Grafische kunsten.

- a. een lokaal voor het graveeren en sien in metalen;
- b. een lokaal voor het teekenen op steen;
- c. een lokaal voor het snijden in hout;
- d. drie afdeslagen kunnen ook in een groot gesparzaard lokaal te zamen worden gebracht;
- e. een lokaal voor drukkerij;
- f. twee kamers voor leeraars;
- g. een kamer voor assistenten.

Ditte lokalen kunnen naar het oordeel van den ontwerper over twee of meer verdiepingen worden verdeeld.

Gevraagd worden de volgende tekeningen:

- 1a. een situatie van het gehele terrein op schaal 1 à 500;
- 1b. de plattegronden van alle verdiepingen op schaal 1 à 500;
- 2c. een persoon gedekt op schaal 1 à 50;
- 2d. de verschillende gevels en minstens twee doorsneden op schaal 1 à 200;
- 2e. een voorbeeld gedekt van een der gevels of doorsneden op schaal 1 à 50;
- 2f. een verder detail van het uit- of inwendige op schaal 1 à 20 of 1 à 10.

- 2g. moet op wit papier worden uitgevoerd binnen een rand van 0.35 - 0.50, 0.50 - 0.70 of 0.70 - 0.98 M.; de behandeling der tekening wordt vrijgelaten;
- 2h. de namen der verschillende lokalen moeten in de plannen worden ingeschreven.

Als eerste prijs wordt uitgekozen een som van driehonderd gulden, als tweede een som van honderdvijftig gulden, beiden met het diploma van het genootschap.

De medewerking aan deze prijsvraag is opengesteld voor alle Nederlandse bouwkundigen.

Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvraag moeten vrachtkrachtig zijn voor op dan in Augustus 1900 des middags te vier uur, aan het adres van den secretaris van het Genootschap, American-Hotel te Amsterdam.

Alle stukken en tekeningen moeten in den bovenhoek aan de rechterhand voorzien zijn:

- 1a. van het motto waarmede het ontwerp is ingezonden;
- 2a. van een nauwkeurige opgraving van het jaartal, den datum van inzending, van het nummer en de soort der prijsvraag;
- 2b. zij moeten vergezeld gaan van een gesloten naambrief en een correspondentie-adres om zoo nodig met den ontwerper in briefwisseling te kunnen treden.

De naam van den vervaardiger mag op de tekeningen niet voorkomen, noch op enigermalen wijze voor de uitspraak der jury aan denen bekend gemaakt worden, het schrift op de tekeningen mag niet van zijn hand zijn.

Wanneer aan de bovenstaande bepalingen niet is voldaan blijft zulke ontwerp buiten beschouwing.

Indien een rekenkundig of meetkundig verhoudingsstelsel is toegepast is het wenschelijk dat stelsel aan te geven.

De ingezonden werken worden beoordeeld door een jury, bestaande uit de heeren: Aug. Alles, H. P. Berlage, Dr. P. J. H. Cuyper, A. de Comte en A. Salm G.B.

De jury heeft het recht om ingeval groote bekroning kan worden toegekend de beschikbare gelden gehalveerd of gedeeltelijk te verdeelen tussen die ontwerpen, welke volgens haare oordeel recht op beloening hebben.

Alle ontwerpen blijven het eigendom der vervaardigers; de bekroonde ontwerpen moeten echter, op de voorwaarden in de genootschapsstatuten bepaald, beschikbaar gesteld worden voor reproducitie in een der genootschapsbladen.

De uitslag der beoordeling zal terstond na de uitspraak der jury worden bekend gemaakt.

De ingezonden ontwerpen zullen, voor zover de gelegenheid dat toelaat, worden tentoongesteld op de kunsttentoonstelling door het genootschap te houden in 1900. Zij zullen, nadat deze en die van de zustersverenigingen, waarmede daaronder overeenkomsten bestaan, zijn afgesloten, aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

Het Bestuur van Architectura et Amicitia,

Voorzitter: Secretaris:
K. DE BAZEL. J. P. D. LOKHOF.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUKUNST.

Afdeling 's-GRAVENHAGE.

Vergadering van vrijdag 29 Oct. 1899.

Wegens ongesteldheid van den heer Mutter, werd de vergadering door den waarnemend Voorzitter gespoed. Na lezing en discussie betreffende de vraag of deze al of niet ook voor niet-leden toegestaan was verkrijgbare gesteld worden. Enige ledien waren er voor om meer plezier te hebben. De Voorzitter maakte evenwel dat men het doel, dat met de opname beoogd wordt, niet uit het oog mag verliezen; een algemeene verspreiding onder architecten en onder dienigen welke de instandhouding van oude bouwwerken op zijn stijlen, van van veel niet zijn. Hieromtrent was het meestende der aanwezige ledien het met den Voorzitter eens en werd besloten de zorg daarvoor aan het bestuur over te laten als zulks ander bekwam van de kus kan geschieden.

Niet meer aan de orde zijnde sloot de voorzitter, onder de gewone dankbetuigingen, deze vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Volgens het „Handelsblad“ worden door Publieke Werken plannen ontworpen voor den bouw van een verbrandingsoven van vull op de Stadhuis. Wanneer indertijd in en proef-meting met verbranden wordt overgegaan, dan zal de uitslag daarvan van veel betrekking voor Amsterdam zijn. Te Berlijn zijn de proeven met verbranden vrij wel voltooid; gelukkig zij hier wel, dat men de noodzakelijheid tot het verplaatsen der Stadhuis, die zich bij de uitbreiding der gemeente in het westen der stad, meer en meer doet gevoelen, niet meer zo dringend zij.

— Bij den uitgever S. L. van Esch, alhier, zal verschijnen het „Handboek voor timmerlieden en bouwkundigen, terzijne dienst voor inrichtingen van ambacht-onderwijs“, door H. J. de Groot. Naar wij vernemen bevat dit werk ruim 800 tekeningen en zal met de uitgaf vrij spoedig een begin worden gemaakt.

ROTTERDAM. De Gemeenteraad hoorde in zijn zitting van 19 dezer tot leemar in het rechtlijnig en bouwkundig karakter van den heer A. Veldink en tot inspecteur bij de bouwputten den heer A. E. Veenbos (thans tijdelijk).

UTRECHT. Voor de betrekking van hoofdinspecteur der gemeente-ontzag hebben zich orgaen 100 sollicitanten aangemeld.

AMERSFOORT. Het door 's Rijks waterschap opgestelde ontwerp der rivierverbetering bij Malberg is door de Regering vastgesteld en de teekeningen van dit belangrijke werk wordt door den Minister ter kennismaking gezonden aan het bestuur der gemeente Arnhem, dat het voorkeur heeft gesteld daarmee vóór de uitvoering kennis te maken.

KAMUEN. Op de voorstel tot benoeming van een leeraar in het handteekenen aan de Hoogere Burgerschool en het gymnasium zijn geplaatst de heeren H. P. M. Kusters, te Leiden; A. P. H. J. van Wessel Kremer, te Tilburg, en J. Favier, te Arnhem.

BEIJLIE. De Cuyper heeft deze week de Sint-Catharinaboren bezocht. Nog één jaar zal aan de restauratie gewerkt worden en de Zuidzijde, waaraan men nu bezig is, zal dan gereed komen. De koop bestaat dat ook de ingang onder den toren, geheld in de stijl van het monumentale gebouw, zal hersteld worden.

Wat nu de werkzaamheden aan het muurhuis betrifft, zeggen B. en W. in de memoria van toelichting bij de begraving van 1900, dat zij bewaard liggen op dezelfde voet kunnen worden voortgezet; de herstelling van den toren is onderhouden genomen en meer blijkt dat het bewezen is van den voorgevel zóó

vergaan slecht is, dat een geheel vergaan van dat doel niet lang kan aithouden, tenzij ernstiger maatregelen genomen worden. Om den gevel voor ondergang te bewaren, diende dit artikel (herstelling randhuis) op f2500 te worden gehaald. Geschiedde dit jaarlijks, dan zou in 10 jaren het allereerste zijn hersteld. Met het oog op den financieelen toestand der gemeente, gaven B en W. in overweging het bedrag van f10.00 dit jaar nog te behouden.

Bijkens achterstaande annonee wordt de bibliotheek e.a. van wijlen den heer J. W. Boerbooms, architect te Arnhem, te koop aangeboden. Op aanvraag wordt de catalogus door mevrouw Boerbooms gezonden.

Allerleer 10 van *De Natura* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevatt:

Iets over het lichten der zee, door Tidde-Volmer. — De reuzenkijker op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900, door Dr. A. van Henneket. — Een en ander over merkwardige konsten, maar W. T. Lynn. — Geopland. Een geognostische biologische studie, door C. J. Koning. — De "Fluksprak" op Tenerife en Gomera, door Mimosa. — Muzikanten onder de insecten, door Dr. R. Sina. — Schetsen uit Zuid-Afrika, door Mimosa. — Resultaten der jongste onderzoeksrechten ter zee, door A. D. Hagedoorn. — Sterrekundige opgaven en mededeelingen. Da ederium der aarde, door Ant. Pannekek. — Boekaankondiging. — Correspondentie. — Korte Mededelingen.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië zijn:
overgeplaatst van de residentie Krawang naar de residentie Pranger Regentschaps, voor de werken in het belang der bevoëling van de Tjehoevlakte uit de Tjehoevan, de aspirant-ingenieur Ph. van der Kanden; van de residentie Rembang naar de directie, de aspirant-ingenieur W. J. Steup; van Ambawwa naar Salatiga, de opzichter te kl. C. F. Smith; van de directie naar de residentie Nagelen, de opzichter te kl. J. C. Swaab; tijdelijk ter beschikking gesteld: van den directeur der burgerlijke openbare werken, om belast te worden met de waarneming van de betrekking van adjunct-chef van de tweede afdeling der staatspoorwagen op Java, de bouwkundig ambtenaar te kl. J. Gimel, zich noemende Meyling.

Mot ingang van 1 November a.s. is benoemd tot sectie-ingenieur bij de Noordooster-Loocalspoorwegmaatschappij te Zwolle de heer J. C. van der Molen, thans alijding bij 's Rijks waterstaat te 's-Graveland-Capelle.

ADVERTENTIEN.

ARCHITECT.

Een JONG MENSCH, vele jaren op een 1e Bureau werkzaam geweest zijnde, en daarvoor ook groote werken zelfstandig uitgevoerd hebbende, wenscht zich te **associeeren** met een ARCHITECT of ARCHITECT-AANNEMER, of DEELGENOOT te worden in eenig bedrijf annex met het bouwvak. Kapitaal disponibel.

Brieven letter X, Bureau van dit Blad

Th. VAN HEEMSTEDE OBELET, Sanitary Engineer.

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Rokin.
Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van *complete Badinrichtingen*. — *Private Sanitair*. —
Shank's Closets zijn nog niet overtroffen. — *Porcellinen Badinrichtingen*, *Tijven Badinrichtingen*. —
Closets, *Wandschriften*, *Urisseuren* enz. — **VERWARING** en **VENTILATIE**. Belast zich met de plaatting en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.
Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopers gealateert het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweker-straat 64 b.j.d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,
bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Catalogus en verdere inlichtingen verschafft gaarne Mevr. de Wed. BOERBOOMS, te **Arnhem**, **Norenmarkt**.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vadersland“.

— De heer P. Terpstra, tekenaar bij den pr. waterstaat van Drente, is tegen 1 November benoemd tot opzichter bij den aanleg der haven te Scheveningen.

— Volgens kennisgeving van B en W. zijn op de vierjaarlijksche tentoonstelling te Amsterdam met de gouden medaille bekroond de heer G. David Nillet te Parijs, mevrouw S. Heyberg-Liedeker te Rotterdam, de heeren H. W. Jansen te Amsterdam, M. Schilt te Rotterdam, Ch. van Wyck te 's-Gravenhage en F. Lauwers te Antwerpen.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Tekenaar (tijdelijk) bij den pr. waterstaat in Drente. Salaris f50 per maand. Adres op zegel voor 1 Nov. aan Gedap. Staten van Drente, te Assen.

— Onderwijzer in het timmeren aan de Ambachtsschool te Haarlem. Jaarwedde f800. Adres den directeur voor 25 Oct.

— Jongeling, vertrouwd met calqueswerk en rondegrift, op een teekenbureau. Adres, met opgaf van leeftijd, enz., no. 550, boekh. J. H. en G. van Heteren, Amsterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

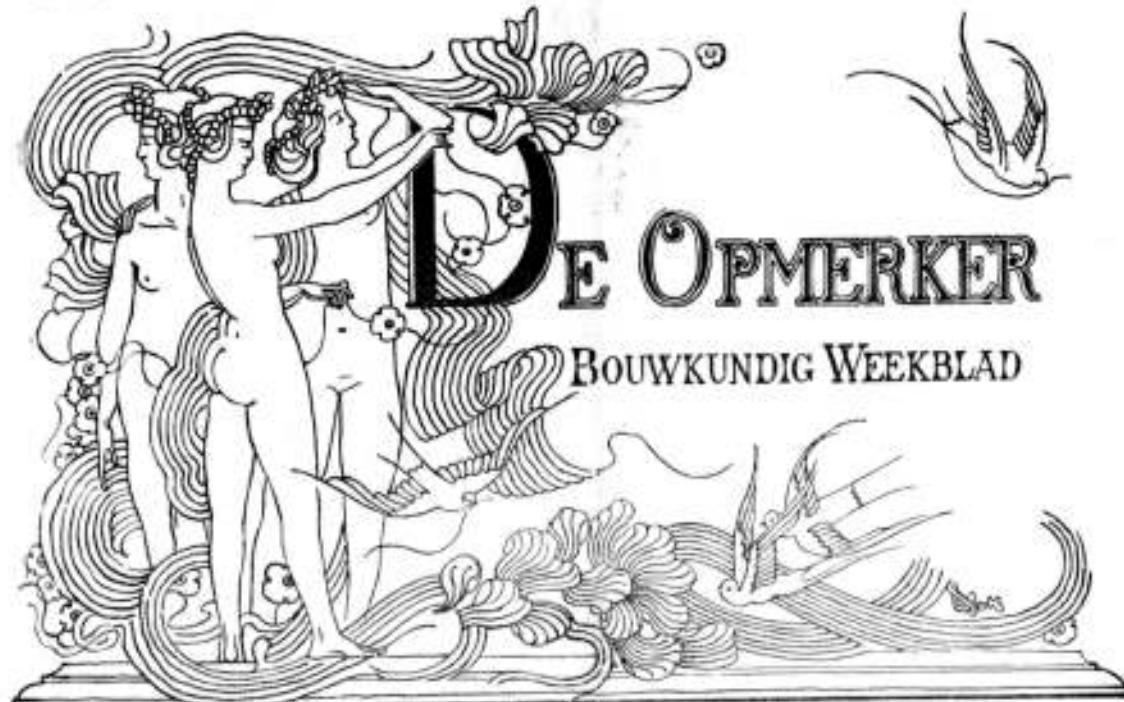
(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van heren gebonnerden toestaan per jaar voor achtervolgende malen, kosteloos opgeopen. De administratie houdt zich niet de toezending der eventueel interessante berichten.)

— Associatie gezocht met een architect of architect-aannemer, of als deelgenoot in enig bedrijf annex met het bouwvak. Adres stelt X. Bureau desers. (Zie advert. in dit no.) (2)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING

HIERENGRACHT 304, AMSTERDAM.

1 Bouwk. opz.-teek., leeft. 51 j., geh., verl. sal. f 90 p.m.
2 " " resp. 28 en 33 j., ongeh., verl. sal. resp. f 90 à f 100 ent. 100.
3 " " " 31 j., ongeh., verl. sal. f 110, resp. 20, 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f 65, f 60 en f 40.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT Jhr. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmoker*, de Schutstraat 102, 's-Gravenhage.

Abo-abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het bisseculair f3-1 voor Indië f6-30 en voor de overige landen der Post-mie, inclusief abonnement van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f7-50. Abonnementen in beginprijp van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f7-50. Abo-abonnementen bij vooruitbetaling niet f1-25, maar f1-15.

Abonnementen van 1 tot 6 regel f1-00, het bewijnsmaar daardoor begrepen; v. en elke regel meer f1-15. Grootscheters worden toekend naa plaatnummers. Annonses van aankondigingen mocht bij opgave van drie plaatnummers slechts tweemaal gescreven.

DE TIJD VAN GAAN.

In ons nummer van 17 Juni zeiden wij, dat de heer De Stuers goed zou doen met, na vijf en twintig jaren zijn krachten gewijd te hebben aan zijn vaderland, zijn ambt neder te leggen.

Thijm beklucht de bladen 't volgend communiqué:

De referendaris der kunsten, jhr. mr. Victor de Stuers, bevindt zich thans te Maastricht. Met het oog op de beeltenen van daar omtrent een benoeming van den heer De Stuers tot burgemeester wordt ons mededeeld, dat het gerucht van het neerleggen door den heer De Stuers van zijne tegenwoordige betrekking reeds meermalen liep, maar vooral in de laatste weken meer grond had".

Hieruit schijnt te moeten worden opgemaakt, dat de heer De Stuers weldta als burgemeester van Maastricht zijn olima cum dignitate zal gaan genieten.

Wij hebben, van het jaar 1874 af, den referendaris bestreden, en wij kunnen dus niet verdacht worden van vooringenomenheid met hem, als wij verklaren, dat de heer De Stuers aan ons land grote diensten bewezen heeft. Hij is dikwijls een kracht ten goede geweest, al heeft hij, door overmaat van ijver, soms dingen gedaan, die beter magelaan waren.

Groote verwachtingen werden van hem bij zijn optreden gekoesterd. Heeft hij daaraan beantwoord? Hierover wordt zeer verschillend geoordeneerd.

De lof zou meer algemeen zijn, indien de heer De Stuers niet steeds van groote eenzijdigheid blijkt te geven. Die eenzijdigheid was zijn kracht, maar zijn zwakheid tevens.

De eigenaardig Katholiek-middeleeuwse richting, als wier meest bekende vertegenwoordiger hij mag gelden, heeft Alberdingk Thijm tot vader gehad. Deze geestdriftige schrijver streefde tot 1860 ongeveer

alleen voor zijn idealen, een herleving der middel- eeuwen. Toen vond hij een medestander in den Roer- mandschen historiester P. J. H. Cuypers; de wed- strijd voor het Haagsche oufianateelkundig-museum en voor het Museum-Willem I gaven der nieuwe richting gelegenheid zich maar buiten te doen gelden. Doch tot 1874 toe bleef haar invloed tot de Katholieke kringen beperkt.

Thorbecke had het stelsel van staatsonthouding in zake kunst voorgesteld. Na zijn verscheiden veranderde men van systeem, en de heer De Stuers zal steeds genoemd worden als de man, die door zijn opstel „Holland op zijn sneld“ tot die verandering het meest heeft bijgedragen.

De eigenaardige aanvang van de werkzaamheid des leden De Stuers valt samen met de instelling van het college van rijksadviseurs. De heer De Stuers en Cuypers, die leden deser commissie waren, wisten daar hunne eigenaardige kunst-inrichten te doen zege- vieren, ondanks het dikwijls heftig verzet hunner mededeleden, dat reeds in 1878 tot de opheffing van het college leidde.

Het Rijksmuseum is het monument van den heer De Stuers zo goed als van den heer Cuypers. Zeker was het een zinrijke gedachte, toen hun beider portretten aan de museumgevels in steen werden uitgehouwen.

De heer De Stuers schreef indertijd over het gebouw: „De gelukkige kenmerk in de zienswijze der Regering wordt aangeduid door de in 1875 ondernomen stichting van 's Rijks-Museum te Amsterdam. Dit bouwwerk is een der omvangrijkste, welke in deze eeuw van Staatswege zijn gebouwd, en zijn bestemming wettigde, dat daarbij meer dan bij eenig ander de hulp der talrijke ten dienste der architectuur staande kunstvakken ingeroepen en een in ons land sinds

lang niet meer voorkomende weelde tentoongespreid werd."

Het heeft aanstoot gegeven, dat dit gebouw tot een monument voor de middeleeuwsche-katholieke richting geworden is, ofschoon het niets anders dan een passende bewaarplaats van oud-Nederlandse kunstwerken had moeten zijn. Nog meer ergernis werd gewekt door de onverschilligheid, waarmede de kunstwerken aan het gebouw werden opgeofferd, zoodat zelfs Rembrandt's "Nachtwacht" een ongeschikte plaats verkrijgen moest. En eindelijk keurden velen het af, dat de heer De Stuers haast uitsluitend aan de Nederlandse bouwwerken der middeleeuwen zijn zorgen wijdde.

Daarenboven was de heer De Stuers niet zachtzinnig voor zijn tegenstanders, die hem heerschucht en partijdigheid verweten. Maar hij wist zich staande te houden, zonder ooit water in zijn wijn te doen.

De zaak-Bredius, die wij hier niet willen ophalen, zal wel de reden van het heengaan des heeren De Stuers zijn. Het zal niet gemakkelijk zijn iemand te vinden, die zijn waardige plaatsvervanger zou mogen hechten.

Want de referendaris heeft van grote kwaliteiten blijk gegeven. Hij was meer dan een hoofdambtenaar, hij was een kracht, hij wist te bezien, hij wist tot bewonderen te nopen. Wanneer hij wat minder censuurbaar getoond had, zou hij een ideale referendaris geweest zijn.

Wie zal zijn erfenis aanvaarden? De tijd zal het leeren. Natuurlijk zal het nu met de "officiele" kunstrichting, die in den heer De Stuers hare belichaming vond, gedaan wezen, maar wat zal er voor in de plaats komen?

Wist beproeft tegen den stroom op te roeien, moet al beslist hij over reuzenkracht, het ten slotte opgeven. Er bleef den heer De Stuers slechts één keus — zich laten drijven of aan wal gaan. Door het laatste te kiezen toont hij karakter.

Bij zijn optreden herft de heer De Stuers zich een nieuwe bouwkunst gedromd, een bouwkunst die hij zich dacht gebaseerd op wat hij de redegevende architectuur der middeleeuwen achtte. Overal waar hij invloed kon uitoefenen, heeft hij getracht die kunst te bevorderen. Maar terwijl het een tijd lang den schijn had, alsof Cuypers een school zou voeren, is dit toch niet gebeurd, en gaan de talentvolste bouwmeesters van deze dagen hun eigen wegen. Dit moet voor den heer De Stuers een grote teleurstelling zijn.

Toch was de leer van Viollet-le-Duc misschien wel geschikt geweest, om als uitgangspunt voor een nieuwe kunst te dienen. Maar er waren in den beroemden Franschen bouwmeester twee personen vereenigd, een archeoloog en een hervormer der bouwkunst. Hij had dus iets van den Romeinschen god Janus, bekend om zijn twee aangezichten; een daarvan zag achteruit naar de middeleeuwen, het andere richtte den blik op de toekomst. En nu heeft de waardeering voor den archeoloog de heeren De Stuers en Cuypers in het op prijs stellen van den hervormer gehunderd. Zij meenden volgelingen van Viollet-le-Duc te zijn, doch deden alleen zijn middeleeuwsche sympathieën en gingen niet zijn hervormingsdenkbeelden slechts in zooverre mede, als die tot een herleving der Gotiek konden bijdragen. Deze Gotische neigingen hangen nauw samen met de richting van het hedendaagsch Katholicisme hier-te-lande.

Toch had de meester zelf geschreven: "Ik acht het noodig nadrukkelijk te zeggen, dat ieder, die meent dat mijn leer slechts best in bescherming nemt van de middeleeuwsche kunstrichting beoogt, schroomelijk dwaalt".

Ware in ons vaderland de kunstieer van Viollet-le-Duc op deze breedte wijze verkondigd dan zou zij veler sympathie hebben gehad. Tegen het haar kenmerkend hoofdbeginsel, dat de versiering zich uit de samenstelling moet ontwikkelen, kan toch niemand, die ernstig nadenkt, enig bezwaar hebben.

De heer De Stuers heeft het goed bedoeld. Heeft ook het standpunt, waarop hij zich plaatste, de zegepral van Viollet-le-Duc's leer in den weg gestaan, toch heeft hij der Nederlandse bouwkunst op betere paden gebracht, dan die zij voor zijn optreden gewoon was te bewandelen.

En als dan nu misschien de tijd van gaan voor hem gekomen mocht zijn, dan past het onzen architecten, deze grote verdienste met dankbaarheid te erkennen.

METSELSPECIEN.

Het zal den heer Van der Kloes niet onbekend zijn, dat men in de oudheid aan hem, die onderwijs wilde, als eersten esch stelde, goed te kunnen onderscheiden. Aan dien esch heeft de heer Van der Kloes, bij het schrijven aan zijn artikel over "Samenstelling van mortels" in "De Ambachtsman" van 21 October niet voldaan, waarmit de gevolgstrekkings zou te maken zijn, dat zijn onderwijs geen grote waarde heeft.

Want de heer Van der Kloes heeft geen onderscheid gemaakt tussen het ingezonden stuk van den heer Moolenaar, waarvoor wij ons niet aansprakelijk kunnen stellen, en ons artikel, dat het Groningsche geval gelijk onbesproken liet. Niet „de heeren van „De Opmerker“", maar „de heer Moolenaar, die tot dit blad in geen vaste betrekking staat", had de heer Van der Kloes moeten schrijven bij het vermelden van zijn qualificatie als „wauwelende onde, die bovenindien nog door trasmolenaars en trashandelaars betaald wordt om aan hun materiaal den voorrang toe te kennen boven Portland-cement".

De heer Van der Kloes schrijft „dat hij zich niet meer boos maakt over aantijgingen als de bedoelde"; zijn gelatenheid is prijzenswaardig doch waarschijnlijk zou men te Groningen liever vernomen hebben, wat hem noope zijn aandacht aan de werken dier gemeente te wijden. Nu zal men daar in het Noorden het zijne er van blijven denken.

Gelukkig blijkt het, dat de heer Van der Kloes in zijn stukje hoofdzakelijk ons artikel op het oog heeft. Daardoor zijn wij in de gelegenheid het debat over de metselspecien voort te zetten.

Het doet ons genoegen, dat de heer Van der Kloes niet meer zo stijf op zijn stuk blijft staan als vroeger. Meende hij dezen zomer nog, dat tras slechts 0,30 pCt. magnesia bevatte, terwijl wij als gemiddelde 1,20 pCt. hadden gevonden, nu erkent hij, dat tras van Wittingen 3,7 pCt., tras uit 't Brohldal 2,42 pCt. en tras uit het Nettedal 1,31 pCt. bevat. Ons gemiddelde was dus zeker niet te hoog.

De heer Van der Kloes acht het uitgemaakt, dat in Portland-cement 3 pCt. magnesia volstrekt onschadelijk is. Wij willen dit voor een oogenblik toegeven, ofschoon wij een kleiner gehalte zouden erkennen. Maar de schrijver dwalt, daaruit nu ook de onschadelijkheid van het magnesiagehalte in tras af te willen leiden. Want in de eerste plaats voegt men aan den mortel veel minder cement dan tras toe, en in de tweede plaats verhardt cement aanzienlijk sneller dan tras. Heeft men dus cement en tras met een gelijk magnesiagehalte, dan is het percentage in het eerste geval geringer dan in het tweede. Daarenboven is de vorming van zwavelzure magnesia des te ge-

ringen, hoe sneller de specie verhardt. Enige cijfers kunnen hier misschien veel verduidelijken.

Een veel gebruikte trasmortel bestaat uit 1 deel tras, 2 deelen kalk en 4 deelen zand. Aannemende, dat de tras 3 pCt. magnesia bevat, heeft dus de mortel 0,4 pCt. van dit zout. Als cementmortel wordt in zulke gevallen een mengsel gebezigt van 1 deel cement, 1 deel kalk en 7 deelen zand. Bij eenzelfde magnesiagehalte voor het cement is dat van den mortel slechts 0,3 pCt.

De heer Van der Kloes erkent, dat magnesia in Portland-cement schadelijk is, doch alleen in zooverre zij tot krimpen aanleiding geeft. Doch in de dunne voegen onzer muren, waar slechts zeer slappe cementmortel voorkomt, wordt dit krimpen nimmer opgemerkt. Ook bij tras hebben wij het in dergelijke gevallen nooit waar kunnen nemen.

Op deze gronden „bewijst" de heer Van der Kloes sterk, of magnesia in tras in 't geheel een schadelijke uitwerking kan hebben. Hij verzamelt echter eens wat zoogenaamde „mineralsalpeter", die hij in het volgend voorjaar op vrijwel iedereen met tras gemetselde gevel zal vinden. Hij zal dan tot de overtuiging komen, dat de witte vlokken grootendeels uit gekristalliseerde zwavelzure magnesia bestaan, en wellicht gaan inzien, dat magnesia in tras een schadelijke uitwerking heeft. Was het waar, wat de heer Van der Kloes „met de stukken" meent te kunnen aantonen, dat een overmaat van tras alle uitslag voorkomt, dan zou een trasraam in de oude betekenis niet uitslaan. Ieders ervaring leert evenwel tot dusverre het tegenover.

De heer Van der Kloes greeft ons toe, dat men op muren in kalkmortel zonder meer gemetseld" zelden uitslag aantreft. Wij verklaren dit daardoor, dat de zich vormende zwavelzure kalk in water onoplosbaar is.

En nu komen wij aan de verklaring, die de heer Van der Kloes van de wijze, waarop de uitslag ontstaat, geeft. Wij laten die in haar geheel volgen.

„De uitslag ontstaat in sterken graad... als hydraulische toeslag, tras (en ook Portland-cement, als het in dezen zin wordt aangewend) door kalk wordt aangestast, zonder dat deze in haar geheel wordt vastgelegd, wat alleen kan geschieden door een overmaat van tras of anderen hydraulischen toeslag (zicht gebrand baksteenpoeder enz.). Heeft de kalk „de overhand", dan ontstaan in rijkelsjke hoeveelheid zeer oplosbare zouten, die den uitslag vormen. Door het aanwenden van veel zand kan men de kalk echter grootendeels vastleggen aan koolzuur uit den dampkring en de zouten, die nog mochten worden afgescheiden, binnen den muur, in de poriën tussen de zandkorrels houden."

Men bemerkt aan deze verklaring, dat de heer Van der Kloes goed heeft gedaan er op te wijzen, dat hij geen scheikundige is. Portland-cement, dat door kalk wordt aangestast, die niet, misschien wel aan een ketting is vastgelegd; ditzelfde Portland-cement, dat niet zulk een droevig lot ondergaat, wanneer het maar in grote hoeveelheid aanwezig is; kalk, die de overhand houdt en daardoor in rijkelsjke hoeveelheid zeer oplosbare, maar niet nader aangeduide zouten doet ontstaan; kalk, die vastgelegd wordt aan koolzuur uit den dampkring; zouten, die binnen poriën tussen zandkorrels gehouden worden, dit alles zijn uitdrukkingen, die geen scheikundige voor zijn rekening zal willen nemen.

Doch, gesteld dat dit wel zoo ware, dan is toch de verklaring niet de feiten in strijd. In onzen tijd van nieuwe kunst worden vele huizen gepleisterd. Om

aan dit pleisterwerk de gewenste witte kleur te geven, plegt men veel kalk in de specie te doen, zoodat het Portland-cement zeker niet „de overhand" heeft, maar de kalk. De zouten geheime zouten hebben dus alle gelegenheid zich te vormen. Maar men ziet ze niet. De slijmers verbergen zich in de poriën tussen de zandkorrels.

Zoodra echter hier of daar tras door de specie gedaan wordt, wagen zij zich naar buiten, en lachen er om of de kalk of de tras in den mortel den baas speelt. Geen porie tussen zandkorrels is meer in staat ze te houden. Zoo gering is hun erbied voor de wetenschap des heeren Van der Kloes. Het zijn eigenwijze zouten.

Eindelijk komen wij aan de tegelzetters. Die willen, zoals wij schreven, van tras in de specie niets weten, als zij voor het afvalen van hun werk aansprakelijk gesteld worden. Ja zij verlangen zeifs, dat bij het meten der muren, waartegen later hun product moet komen, geen tras gebruikt zal worden. Nu beveelt de heer Van der Kloes aan een mengsel van 1 schelpkalk, 1½ tras, 1½ zand. Wanneer er tegelfabrieken mechten zijn, die zich aan deze specie wagen willen, dan zullen wij dit gaarne vermelden. Wij houden ons echter ook aangebevolen voor de mededeling, hoeveel tegels losgelaten hebben. Maar bovenal zal het ons benieuwen, of de tegels tegen vorst bestand blijken.

Zoo min als de heer Van der Kloes zijn wij van plan ons door wie of wat ook te laten afschrikken van het openbaar maken deser berichten.

CAVEANT CONSULES.

De consuls mogen op hun hoede zijn! Maar wij hebben immers geen consuls meer, althans niet als de oud-Romeinsche, wien somtijds een grote macht gegeven werd. Onze consuls zijn de Kamers, die voor onze belangen waken, en die er dus ook voor moeten zorgen, dat onze belangen in zake kunst behoorlijk behartigd worden.

Geschiedt dit dan niet? Werd van Rijkswege geen museum gebouwd, dat ettelijke miljoenen kostte, worden niet jaarlijks grote sommen beschikbaar gesteld, om deze stichting te voltooien en te verfraaien?

Zeer zeker, doch nu is aan ons de beurt om te vragen. Wie is Nederlands grootste schilder? Gij roeft allen uit een mond: „Rembrandt". Welke zijn's meesters schoonste werken? En al weer antwoordt gij: „de Nachtwacht en de Staalmesters".

Wij zouden nu nog kunnen vragen, of die meesterstukken zóó in het Rijksmuseum tentoongesteld zijn, als zij behoren. Uw antwoord zou dan wezen: „neen" doch daar dit misschien geen voldoende gewicht in de schaal zou leggen, willen wij hier liever constateren, dat ook de meest hevoegde beoedeelaars, sedert de jongste Rembrandt-tentoonstelling, die vraag ontkennend beantwoorden.

Cato de oude placht al zijne redevoeringen te besluiten met „delenda Carthago". Hij beleefde wel de verwoesting dier stad niet meer, doch het nageslacht heeft hem den roem niet onthouden, veel tot die verwoesting te hebben bijgedragen.

Waar is nu onze Cato in de Kamer, die, waar hij maar kan, zegt „wij moeten een betere Rembrandtaal hebben"? De oude Romein voegde zijn zin aan alles toe, wat hij in de vergadering mededeelde. Wie hem in ons parlement zou willen navolgen, liep kans heel wat keeren tot de orde geroepen te worden. De Romeinsche voorzitters schijnen in zulke zaken gemakkelijker geweest te zijn. Doch de behandeling der begroting kan een goede gelegenheid geven.

Mocht dan gevraagd worden, waar het geld voor zulk een zaal van daan moet komen, dan herinneren wij er reeds bij voorbaat aan, dat er een post van f. 32,700 op de begroting voorkomt, die zonder enig bezwaar als eersten termijn voor de nieuwe zaal dienen kan. Innerns hij is bestemd „voor voltooiing van het Rijksmuseumgebouw". En een goede tentoonstellingszaal zal toch niet minder noodig geacht worden dan een klokkenkast, tegels en soortgelijke overtuigheden, die men nu uit den post bestrijden wil.

Daarom nog eens: „Caveant Consules". Als de Tweede Kamer maar voet bij stuk wil houden, dan kunnen wij in een jaar of drie een goede Rembrandtzaal hebben.

OOK EEN STANDPUNT.

In den laatsten tijd werden klachten te Amsterdam genut over de totale verwaarlozing van de eischen der schoonheidsleer bij de stichting van gemeentegebouwen. Die klachten vonden weerklink bij den Raad, die in zijn verslag omtrent de ingediende begroting „het betreue dat geen gemeente-architect meer in functie is", en de wenschelijkhed uitsprak, „dat aan hogere architectonische eischen zou voldaan worden".

En nu beantwoorden Burgemeester en Wethouders deze opmerkingen als volgt:

„Aan den dienst der Publieke Werken is verbonden een assistent-architect met het onder hem dienende personeel, welke architect zich met grote zorg en tot tevredenheid van Burgemeester en Wethouders van zijne taak kwijt.

Waar voor een buitengewonen bouw, als de Beursbouw, de tijdelijke medewerking van een architect van naam wordt te help geroepen, in enkele andere bijzondere gevallen de gelegenheid openstaat tot raadpleging der hierboven reeds genoemde Commissie, daar heeft zich tot heden niet de behoefté doen gevoelen op de aangegeven wijze het personeel te versterken.

Mocht echter voortdurende vermeerdering van werk op het bureau van den assistent-architect blijvende versterking van personeel noodzakelijk maken dan zal zekerlijk nader overwogen worden, in welke richting die versterking in het belang der Gemeente moet gezocht worden."

Vermoedelijk zal de Raad wel weten, dat er een assistent-architect aan den dienst der Publieke Werken verbonden is; aangenaam zal het hem zijn te vernemen, dat deze titularis „zich met grote zorg en tot tevredenheid van Burgemeester en Wethouders van zijn taak kwijt".

Maar dit was de vraag waarschijnlijk niet; want de competentie van het achtbaar college in zake schoonheidsleer kan van slechts zeer geringe beteekenis zijn. Daarenboven vinden Burgemeester en Wethouders hun assistent-architect blijkbaar „een man van naam", want anders hadden zij voor den Beursbouw „de tijdelijke medewerking" van een ander niet ter assistent geroepen, daar waar zij toch ook nog de „Commissie" hadden kunnen raadplegen.

Toch is het College niet zeker, dat de toestand bestendig zal kunnen blijven, daar het voortdurend vermeerdering van „werk" op het bureau van den assistent-architect voorziet. Het zal dan overwegen in welke „richting" de „versterking van personeel dan zal moeten gezocht worden".

Hopen wij, dat men dan de richting naar boven kiest, en een architect benoemt, wie de tegenwoordige titularis dan weer als voorheen zal kunnen assis-

teeren. Maar de richting naar beneden zal het wellicht winnen. Als in Den Haag en te Rotterdam zal men ook te Amsterdam wel een jongmenschen kunnen vinden, die voor een klein salaris zich met de behandeling der esthetische vraagstukken wil belasten. Zoo iets wordt op vele bureaux van particuliere architecten met het meeste succes in praktijk gebracht, en zou dus ook op gemeente-kantoren nuttig kunnen werken.

De architecten in den Raad zullen echter, naa wij hopen, met zulkene regeling geen vrede blijken te hebben.

EEN MONUMENT MINDER.

De gemeenteraad van Amsterdam heeft met 25 tegen 14 stemmen besloten dat de Willemsoort, het gedenkteeken, dat aan den intocht van Koning Willem II, den populieren grootvader van onze tegenwoordige vorstin, herinnert, zal worden afgebroken.

Burgemeester en Wethouders hadden, toen het advies der deskundige Commissie hulde, de poort te restaureren, f. 6000 daarvoor aangevraagd. De heer Fabius, die op zijn manier ook aan schoonheidsleer doet, wilde als afsluiting van den Haarlemmerdijk „een monument of iets van dien aard, bv. een fontein". Maar zulk een monument moet toch aan het een of ander feit de herinnering levendig houden. Men riepte het op voor het gevallen besluit en ontrokke de namen van voor- en tegenstemmers der soopring aan de vergetelheid, waarin zij anders zullen verzinken.

De heer Bleys, architect nog wel, ontzagde aan de poort iedere reden van bestaan; hij achtte haar niet klassiek (!) en een leelijk ding, dat geen ziel gedaan had. De heer Heineken was voor de zuingseid en wilde voor het monument „zooveel geld niet uitgeven". De heer Nolting „zag het nut van de poort niet in", de heer Daniel Schut vond, dat men daar een prachtig terrein zou krijgen „dat zijn geld wel zal ophalen".

Deze herren alles wat aan hun grootvaders herinnert al lang in klinkende muur hebben omgezet, mag veilig worden aangenomen.

Toen trad de heer Bleys nogmaals in beschouwingen over schoonheidsleer „en betoogde „dat men een monument dat men mooi vindt, mooi blijft vinden, doch dit is nooit mooi geweest". Daarom, weg met de poort.

Als de heer Bleys eens kennis had genomen van wat er in 1840 over de poort werd geschreven, dan zou hij deze woorden wel binnen hebben gehouden en zich het leuk verwijst van den heer Sterck hebben bespaard, dat wat men nu mooi acht, over vijftig jaren wellicht heel leelijk zal worden gevonden. Wij hopen dat de heer Bleys het niet zal beleven, wan-ner men zijn werk, omdat het niet mooi meer is, gaat afbreken.

Niemand heeft een woord gewijd aan de beteekenis van de poort als geschiedkundige herinnering. En toch is er bij de kroning van Koning Willem II niet minder geestdrift geweest dan bij die zijner kleindochter. Als in 1930 het gedenkraam in de Nieuwe Kerk herstelling vereischt, en men stelt voor het maar liever weg te nemen „omdat men het niet mooi vindt en het nooit mooi geweest is", dan zal, hopen wij, de storm van verontwaardiging opgaan, die nu achterwege bleef. Doch het kan dan ook anders zijn.

V A R I A.

INVLOED VAN HET TIJDSTIP VOOR HET VELLEN DER BOOMEN OP DE DUURZAAMHEID VAN HET HOUT.

Algemeen wordt aangenomen, dat het hout van grotere duurzaamheid zal wezen, naarmate het in een tijd geveld is, dat het de minste sappen bezit.

Vier even oude pijnboomen, onder dezelfde omstandigheden opgegroeid, werden respectievelijk einde December, einde Januari, einde Februari en einde Maart geveld. Zij werden tot 15 bij 10 cm. dikke en 10 m. lange balken geschaagd, zoodanig dat de kern in het midden bleef. Nadat de balken behoorlijk uitgedroogd waren, werden zij aan proeven ter bepaling van hun draagvermogen onderworpen. Hieruit bleek, dat het in December geveld hout het grootste, het in Januari ongeveer 12 p.C., het in Februari en Maart geveld hout respectievelijk 20 en 38 p.C. geringer draagvermogen bezat. Even sterke en oude pijnboomen voor een deel einde December en voor een ander deel einde Maart geveld, werden tot palen van 10 cm. diameter geschaagd en na humus uitdroging een meter diep in den grond geplaatst. Terwijl de in einde December geveld palen nog na 10 jaar stonden, braken de in einde Maart geveld palen reeds na 3-4 jaren bij de minste beweging af.

Uit dezelfde houtsoort waarvan een deel einde December, het andere einde Februari geveld was, bestimmen men twee paardenstallen. Het eerste kon 6 jaren mede, het andere moest reeds na 2 jaren vernieuwd worden. Twee wagenraden werden van velen uit beukenhout voorzien, dat in December en in Februari geveld was. Het December-hout hield zich bij een veelvuldig gebruik gedurende 6 jaren uitstekend, terwijl het Februari-hout reeds na twee jaar vernieuwd moest worden.

Ter bepaling van de poreusheid van het op verschillende tijden geveld eikenhout werd de volgende proef genomen: Van vier even oude eiken, die einde December, Januari, Februari en Maart geveld waren, werden ongeveer 1 cm. dikke schijven van 10 cm. diameter geschaagd waarop een rand van blik werd geplaatst. Het hierdoor gevormde bakje werd met ongeveer 2 l. water gevuld. De schijf van den Decemberstam liet hoogsmaand geen water door, die van het Januarihout na 48 uren enige droppels; door het in Februari geveld hout liep het water in een tijdsverloop van 48 uren weg, terwijl het Maarthout in 24 uren al het water had doorgelaten.

ASBESTMORTEL.

Sinds de pijs van den asbestmortel door de „Asbestos en Asbestic Company Ltd." lager gesteld is geworden, zoodat hij met den kalk-zandmortel kan concurreren, heeft hij vooral in Amerika ene uitgebreide toepassing gevonden.

De grondstof voor den asbestmortel wordt verkregen uit de kortzijdige overblijfselen van de asbestbereiding die niet verschillende bindmiddelen tot asbestmortel te verwerken zijn. Cement, gips, ook mengsels hiervan met kalk en verschillende kleefstoffen, kunnen voor de bereiding van den mortel in aanmerking komen.

In de vuurbestendigheid en het zeer geringe warmtegeleidingsvermogen van het asbest ligt de voortreffelijkheid van dezen mortel opgesloten. Zoowel hout als ijzerconstructies worden door ene bepleistering met den asbestmortel meer beveiligd tegen de schade-

lijke inwerking van vuur; ook de kans voor ene verspreiding van het vuur van het ene constructiedeel op het andere wordt door ene asbestbepleistering in sterke mate verminderd. Afhankelijk van de dikte der muren, mag men aannemen, dat de verwarmingskosten met 20-40 p.C. verminderd kunnen worden. Indien de muren der ruimte met asbestmortel bepleisterd worden. Vooral van belang is dit voor gebouwen in vakwerk opgetrokken, of wier grondstoffen een groter warmtegeleidingsvermogen bezitten dan die voor baksteen bedraagt. Een ander voordeel is gelegen in het feit, dat het vertrek spoediger verwarmd kan worden, en de meer gelijkmatige warmteverdeling, die plaats zal hebben. Ten gevolge toch van de geringe warmtegeleiding der wanden heeft een spoediger verhooging van de temperatuur van de lucht der kamerruimte plaats, terwijl deze bij hare strijking langs de muren niet zoo sterk afgekoeld wordt als dat wel bij ene bepleistering met de meer gebruikelijke mortelsoorten het geval is.

Een ander voordeel van een met asbestmortel gepleisterde ruimte bestaat in het geringe vermogen, dat het asbest bezit om het geluid voort te planten. Het geluid in ene met asbestmortel bepleisterde kamer valt ook meer gedempt klinken.

Voor deze doeleinden is het daarom raadzaam, de hoeveelheden der bindmiddelen tot een minimum te beperken daar anders de goede eigenschappen van het asbest in dit opzicht, door toevoeging van lichaamen, die warmte en geluid in hoge mate geleiden, zullen benadeeld worden.

Technisch bezit de asbestmortel vele voordeelen op de kalk- en de cement zandmortels; hij bezit de goede hoedanigheden van den zuiveren gipsmortel en hiernede vermengd een groter verhardingsvermogen. Het vervaan of het behangen der muren enz. kan bijna direct na de bepleistering plaats vinden; een verbleekning of verandering der kleuren of der oppervlakte heeft niet plaats. Eene versiering hierop kan evengoed als op een gipsbepleistering plaats vinden en haar gewicht kan door verhoging van het asbestgeleide tot een minimum gebracht worden.

Een meer algemeen gebruik van den asbestmortel mag dan ook wel verwacht worden.

KUNSTMATIGE ASPHALTSTEEN.

Daar de natuurlijke asphaltsteen tamelijk duur is, heeft men getracht deze door een vermenging van fijngemalen kalksteen of krijt met asphalt te bereiden. Het is evenwel tamelijk lastig langs mechanische weg een voldoend fijn kalksteenpoeder te krijgen. M. Rauschenbach wil dit evenwel langs chemische weg bereiken. Ten dien einde worden kalksteen gebrand, waardoor deze in calciumoxyde omgezet worden, hetwelk door blussching met water in calciumoxydehydraat overgaat. In grote houders wordt deze verbinding met de daarvoor noodige hoeveelheid water vermengd, waarna koolzuur of CO₂ houdende lucht in het mengsel door middel van pompen zolang gedreven wordt, totdat het calciumoxydehydraat gelegenheid gevonden heeft om zich in koolzure kalk om te zetten. Door bezinking, klaring en drogen bekomt men dan een zoo fijn verdeelde koolzure kalk, als nooit door mechanische verbrijzeling te verkrijgen is.

De aldus gevormde moleculen koolzure kalk worden door verwarming met asphalt zeer gelijkmatig hiermede omhuld, zoals dit bij natuurlijk asphalt het geval is.

(T. d. N. M. t. b. v. N.)

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.
AFDEELING UTRECHT.

Vergadering van Dinsdag, 24 October 1899.

De Voorzitter opent de vergadering en heet allen welkom in deze eerste winterbijeenkomst.

Niettegenstaande voorlezing heeft gedaan van het verslag der dezen zomer gehouden konstfeest, werden enige zaken van huishoudlijken aard behandeld.

Onder de ingekomen stukken bevindt zich een van den Volksbond, "Vereniging tegen Drankmisbruik, afdeeling Utrecht". Deze vereniging wil ook het drankmisbruik op bouwwerken tegengaan, en heeft, om een algemeen overzicht te krijgen van den toestand, verschillende verenigingen uitgenodigd om op een vergadering op 29 November a. s. aan te dienen van advies. Hierop worden voor leden dexter lichamen 3 algemiddelend gevraagd. Voor de Maatschappij van Bouwkunst afd. Utrecht, werden voorlopig hierover gekozen de voorzitter en de secretaris, de heeren J. H. J. van Lunteren en A. J. Vreeswijk.

Verder was ingekomen een brief over sociale adviezen. Daar dit onderwerp nog al veel bespreking eischt, werd besloten hierop bij de behandeling der jaarlijksche begroting in December a. s. terug te komen.

In de vragenbus was o. n. gestonden een vraag of er ook een middel bestaat om private wateropvoeding toch reukeloos te houden. Uit de discussie, die hierover ontstond, bleek al spoedig dat geen goede oplossing is te geven. Niets moet aan de orde zijnde sloot de voorzitter de vergadering.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

109ste vergadering van 25 October 1899.

Na opening der vergadering en lezing der notulen werd voorlezing gedaan van het Juryrapport in zake de prijsverlening voor een tegelversiering.

Bekroond voor de eerste prijsverlening werd het ontwerp „Bouwkunst”, zo prijs ontwerp „A.” Datzelasten bleken te zijn respectievelijk van de heeren Waisenkamp en Van Leeuwen. Het merkwaardige doet zich hierbij voor dat de heer Waisenkamp, gaen lid van het Genootschap zijnde, niet voor bekroning in aanmerking kan komen. De heer Leeuwen zou in dit geval gaarne dispensatie zien, twelk bestreden werd. Datzelfde van 't orgaan zal een en ander beraadplegen en op een volgende vergadering een besluit genomen worden. Wat de tweede prijsverlening betreft, kon geen voldoende bekroning plaats vinden, doch werd aan den ontwerper van motto „Lijn en kleur” een beloning van f 10 toegevoegd.

Op voorstel van den der ledene werd staande deze vergadering een inzameling gehouden voor de Afsluiting „Roode Kruis” in Transvaal, welke f 36,60 opbracht.

Verder had de heer Wechtendorp het woord over de gilden. Volgens geschiedkundige aantekeningen en een keur van platen gaaf de spreker een duidelijk overzicht van het bestaan dier gilden, hunne goede en slechte eigenschappen, een gesprekking, die met de grootste aandacht gevolgd werd en waarbij nog gesproken werd door de heeren De Hazel, Zwolle, enz.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRATENBURG. Bij beschikking van den Minister van Waterstaat, Zaken zijn in de commissie tot examenieren van hen die het diploma van geëxamineerd en bedoeld landmeter verlangen, voor het jaar 1899 benoemd; tot lid en voorzitter H. J. Heuvelink, hoogleraar aan de Polytechnische School, en tot ledene A. W. E. Kwiatkowski, ingenieur-verificator van het kadastrale te Roermond; Dr. P. Zeeman Gz., hoogleraar aan de Polytechnische School; M. S. van Dunc, inspecteur der registratie en domineen te Delft.

Anno 1899. De voorzitter der Maatschappij tot exploitatie van de terreinen en het hotel "Witte Brug" heeft niet algemeen stemmen besloten tot den bewijs van een tweede etmaal voor 150 personen en uitbreiding van het gat logeerkamers, door een verdieping op het bestaande hotel te plaatsen.

ARNHEM. De voorrecht voor hoofd-ingenieur van den provinciaal waterstaat bestaat uit de heeren H. Hendriks, aldaar, hoofd-ingenieur van den provinciaal waterstaat; F. A. A. Faure, te Breda, en C. W. Weyns, ingenieur in Indië.

HOOGE. Op voorrecht voor gemeente-architect zijn gedekt de heeren J. van Rensdorp, te Haarlem; W. C. Ch. Steeman, te 's-Hertogenbosch, en J. Velkamp, te Moenikendam.

De Regering doelt mede, dat de waarde der niet staande statige gebouwen en statiegroenden, zoals die door twee deskundigen is geschat, voldoende verveerd wordt door tegen de Staat aan groen en te slachten gebouwen van de Maatschappij "De Schelde" in rali ontvangt.

VALKENBURG. Het bouwen van een nieuw raadhuis met postkantoor aldaar, is in de Zaterdagavond gehouden raadsvergadering onderhande gegund aan den heer L. Habets aldaar, voor f 30,60.

Met deze aanbesteding is het niet erg in den haak geweest; de bus was open, de biljetten waren niet verzegeld zoals het bestek aangeeft, en het biljet van gensemen aannemer geopend. Om den toestand, verschillende verenigingen uitgenodigd om op een vergadering op 29 November a. s. aan te dienen van advies. Hierop worden voor leden dexter lichamen 3 algemiddelend gevraagd. Hierop heeft de heer J. Hillen, te Utrecht, die voor f 32,70 had ingeschreven, protest aangebracht, ook houverende, dat het biljet van den heer Habets na 12 uren in de bus was gedaan.

Om alle moeilijkheden te voorkomen, heeft het gemeentebestuur van zijn in het bestek voorzien horen gehad gebruik gemaakt. Hierop wordt voor leden dexter lichamen 3 algemiddelend gevraagd. Voor de Maatschappij van Bouwkunst afd. Utrecht, werden voorlopig hierover gekozen de voorzitter en de secretaris, de heeren J. H. J. van Lunteren en A. J. Vreeswijk.

Verder was ingekomen een brief over sociale adviezen. Daar dit onderwerp nog al veel bespreking eischt, werd besloten hierop bij de behandeling der jaarlijksche begroting in December a. s. terug te komen.

Het Raadhuis te Wervigerode is elken bezoeker van de Harz bekend als een oud en mooi gebouw. Het is.... gerestaureerd! Merkwaardig is nu de critiek over die restauratie in "Die Deukmalsleiste", die in een uitvoerig artikel aantoon, hoe deze "restauratie" een treurig bewijs is van de schade aan vele monumenten van bouwkunst onder valsche less aangedaan.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Nedel-Jadij is:

toegevoegd aan den chef der de waterstaatsafdeling voor de opzetting in het belang der bevloeding van de afdeelingen Pamboea en Tanganak (Madoera), de aspirant-ingenieur A. A. Neijers;

overgeplaatst van de residentie Bantam naar het gouvernement van Sumatra's Westkust, de opzichter 2e kl. H. J. E. G. F. Hofmeyer;

verleend een jaar verlof naar Europa, van den opzichter 2e kl. H. Z. Lindheit;

geplaatst op de Westerlijnen en belast met het beheer van onderafdeling II der 2e afdeling, met Tjandjoer als standplaats, de vd. adjunct-chef J. Gimelij, zich noemende Meyling; gedetacheerd bij de exploitatie der westerlijnen, de tijdelijke opzichter 2e kl. W. P. Rosel; de tijdelijk ondernemerschaps 2e kl. Th. J. Pattiwal Westerlon, L. M. Haskoma en J. C. D. Baumgartner en de tijdelijke ondernemerschaps 3e kl. W. J. Hess.

Tot directeur der gemeentelijke gasfabriek te Haarlem is benoemd op een aantalssalaris van f 3000, de heer J. Blom, te Arnhem, met bepaling dat het salaris bij den aantang der exploitatie zal worden gehaald op f 3000 en dat f 1000 zal worden toegekend als geen trije wenning kan worden verstrekt.

De heer A. L. Schiecke, inspecteur bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoortwagen te 's-Hertogenbosch, en C. Walraven, adjoint-inspecteur 1e kl. te Breda, zijn met ingang van 1 Nov. a. s., benoemd tot inspecteur der exploitatie bij de maatschappij.

Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is de civiel-ingenieur J. C. Vliegenthart, te Haarlem, benoemd tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij de werken van den Hollandschen Waterweg.

Tot opzichter van het waterschap "De Canalisatie-Zeedijken" Westdongeradeel (Fr.) is benoemd de heer C. Albers, te Kollum.

VACANTE BETREKKINGEN.

Opzichter-teekenaar voor ontwerp en bouwen ene villa, voor een jaar. Salaris f 75 per maand, met premie van 200. Adres lett. O. A. T., Veulooch Nieuwsblad, Venlo. (Zie advertentie in dit nummer).

Teekenaar, die gewoon is op stoel te teekenen en goed portretist, om elke week een artistieke plaat te leveren. Adres motto "Teekenaar", boekh. M. Schooneveld & Zoon, Rokin 2, Amsterdam.

Bekwaam teekenaar op een tapetenfabriek. Artistieke ontwikkeling en stijlkennis hoofdvereiste. Bekendheid met het patroon van tapeten strekt tot aanbouwing. Adres lett. P. S. Z. Algo. Advertentiebureau Nijgh & Van Ditzmar, Rotterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING
HEERENGRAFT 304, AMSTERDAM

1 Bouwk. opz.-teek., leeft. 51 j. geh., verl. sal. / 90 p. m.
2 " " resp. 28 en 33 j. ongeh., verl. sal. resp. / 90 en / 100.
1 " " " 31 j. ongeh., verl. sal. / 110.
3 " " " resp. 20, 21 en 22 j. ongeh., verl. sal. resp. / 60, / 65 en / 40.

VLIETWIJK. Een wetsontwerp is ingediend tot bekragting van een overeenkomst met de Kon. Maatschappij "De Schelde", strekkende om aan deze over te dragen de onder het beheer van het Depart. van Oorlog staande Rijksgebouwen en gronden aan de noordelijke dokkla, omvattende het zoogenaamde Paviljoen der genie met tala, de opslachterswoning met genowerf, werkplaats en tuin en woningen voor die genoemde.

"De Schelde" wenscht over een en ander de beschikking te verkrijgen ten einde deze grote gisterij op te richten.

Vervolg der Aankondigingen.

VRIDJDAG, 3 November.

Deventer, te 11 uren, door de arch. Van Gent en Nierad, te Arnhem, in het café van den heer Duja, aan de Keizerstraat: het maken van een nieuwe kap en verdere werken aan de villa "Eikelhof", onder Oost. Aanw. 31 Oct. te 12 uren.

Zwolle, te 4 uren, bij mev. wed. Nekkers: de glas-, schilder- en behangwerken van het in verbouwing zijnd woonhuis aan de Oosterstraat, int. 12 uren.

ZATERDAG, 4 November.

Dordrecht, te 2 uren, door burg. en wekh. te zuidhoven: het maken van een walmuurty, ter afsluiting van den te dempen mond der vroomige Beeldjeshaven, nabij den molen "de Meel"; int. 12 uren.

DINSDAAG, 7 November.

's Hertogenbosch, te 11 uren, door den arch. F. H. J. Postel, in café "Parlement" van de heer Gebr. Weijnen: het slopen, weder opstellen en in te richten tot beelduin en bomenplanting, den perceel C. 332, gelegen aan de Korte Vulkaanstraat, en C. 346, gelegen aan de Sint-Jansstraat, int. bij gen. arch. Aanw. 2 Nov. te 11 uren.

VRIDJDAG, 10 November.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het maken van een bijgebouw voor de afsluiting landhuiswinkel op het terrein gennant Universiteit ten behoeve van de rijkslandbouwschool te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Groningen, te 11 1/2 uren, door den kapitein-terreinw. ingenieur te Breda, in hotel "Sauvignon": het doen van voorzieningen aan het gebouw in de Koestraat. Bld. 11, int. 9 Nov. voor 9 uren, ten bureau des Genie te Groningen.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

Arnhem, te 12 uren, door het ministerie van Binnenlandse zaken, aan het gebouw van het prov. bestuur: het bouwen van een rijkslandbouwproeftuin en een station voor zaadcontrole op een terrein aan de Binnenhaven nabij de laarwesche aan te Wageningen. Int. bij den rijkscommissaris voor de onderwijsgeb. enz. te 's-Graveland. Aanw. 3 Nov. te 12 uren.

onder beheer van den arch. P. J. Kraamer te Snild; bld. 9 bld., als: G. H. Wickerlink / 1472; H. H. Veldman / 1450; G. K. Hoekstra, Appelscha, / 1418; J. Brand, Snild, / 1418; R. P. Offringa, id. / 1375; K. H. Noomen / 137

Opzichter-Teekenaar

GEVRAAGD voor ontwerp en bouw van een VILLA voor den tijd van een jaar. Salaris **f 75** per maand en een premie van **f 200** bij gebleken goede uitvoering van het gebouw.

Alleen zij, die bewijzen van bekwaamheid en veel ondervinding bezitten, komen in aanmerking. Adres lett. O. A. T. aan het *Verloren Nieuwsblad*, *Venlo*.

GEBRs. HEINLE,

39, Prinses-Mariestraat 39,
's-GRAVENHAGE.

GLAS IN LOOD.

Geëst
Geschilderd
Gebrand **GLAS.**

Specialiteit in het versieren met **Opalescent-glas**.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 14den November 1899**, des namiddags ten **2 ure (lokale tijd)**, aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 788.

Het wijzigen van het hoofdgebouw, het verplaatsen en wijzigen van de goederenloods en het uitvoeren van enige diverse werken op het station Heerenveen.

Begroting **f 9300.**

De besteding geschiedt volgens § 44 van het bestek.

Het bestek ligt van den 24sten October 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur K. DEN TEX, te Zwolle, en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 0.50**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Anwijzing op het terrein zal geschieden den 14den November 1899 ten 10.30 ure namiddag (*West Europeesche tijd*).

Utrecht, den 19den October 1899.

CENTRALE VERWARMING,

Ventilatie, Serreverwarming, Broeikasverwarming.

G. H. BRUNS Jun., Bremen.

Agenten voor Nederland:

NELL en STUTTERHEIM, Den Haag.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkooistraat 64 b, al. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering

voor de grootste maten.

Amsterdamsche Jalousiën-fabriek

Speciaal Adres voor:

ROLLUIKEN,
ZONSCHERMEN,
TOCHTSCHERMEN, SERREDEK,
KING, Glas, Jalousiën enz.
Eenig adres voor
Houten Parquettapijten.

SPECIALE FABRIEK VAN:

Geschildeerde Winkelgordijnen.
HOFLEVERANCERS,
J. F. KRÖNER & Zonen, Spuistraat 246-248, 250, AMSTERDAM.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVS.

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-den bakyvloer en Draaiovens.

TATTERSALL & HOLDSWORTH.

EINDSCHEDE.

Globe, Works en Stores.

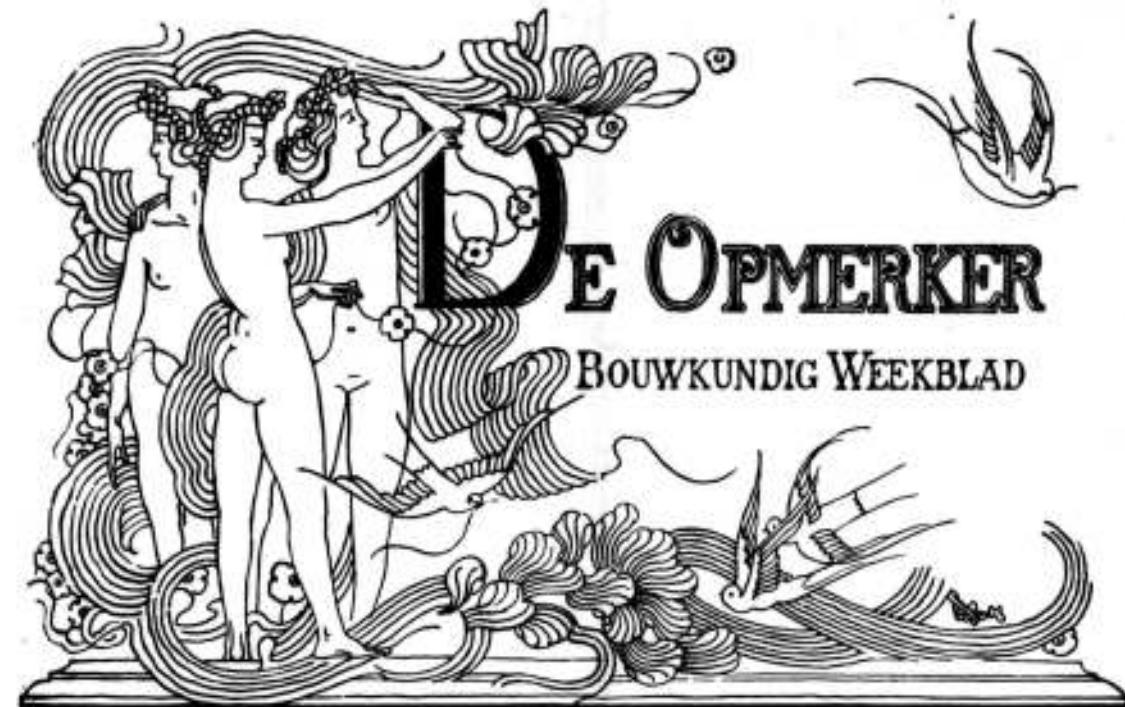
Anno van Centrale verwarming in BERKEN, BROEKASSEN, PARTICULIERE en OPENBARE GEBOUWEN enz. HANDEL in Wand- en Muurtegels. Asphalt, Schoorsteenmantels, Vloeren.

HOUTEN
Parketylloeren.

GEBR. VAN MALSSEN.

Stoomtimmerfabriek — DEN HAAG.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
"Het Nederland".

REDACTIE: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, die Schutstraat 162, 's-Gravenhage.

Abonneerdersprijs per jaar b) vooruitbetaling voor het koninkrijk **f 5.-**; voor België **f 6.50** en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, **f 7.50**. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling **f 0.25**, zonder plaat **f 0.15**. Advertentien van 1 tot 6 regels **f 1.00**, het bewijnsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer **f 0.15**. Grote letters worden berekend naar platte rechte. Aanv. cos van aankondigingen worden bij opgave van drie plaatst. gen. slechts tweemaal gerkeken.

ENGELSCHÉ KUNST.

Op het oogenblik is de stemming der Nederlanders ten opzichte van de Engelschen nu juist niet vriendschappelijk. Maar de kunst kent geen vaderland. Wij hebben, vooral in de laatste jaren, zooveel van onze westelijke naburen overgenomen, dat het waarschijnlijk niet verwacht mag worden, dat daaraan een einde zal komen, ten minste niet in den eersten tijd.

In "The Studio" vonden wij het een en ander over de bedendaagsche Engelsche buitenhuizen, die men thans ook hier zoo vaak ziet verruilen. Daarom zal het onzen lezers misschien niet onwelgevallig zijn, daarmede kennis te maken.

De Engelsche architecten hadden tot voor korten tijd een zeer eigenaardige opvatting van hun vak. Zij wilden zich alleen bezig houden met bouwen in den eigenlyken zin; als een hummer broedieren zich ook verwaardigde meubelen, behangspapieren en dergelyken te ontwerpen, dan achten zij dit als een soort van zelfspraak.

Maar nu is de "nieuwe architect" opgestaan, en deze heeft geheel andere inzichten! Hij is van oordeel, dat juist aan het inwendige der huizen tot dusverre niet genoeg zorg werd gewijd, dat men meer bouwde met het oog op den voorbijganger dan op den bewoner.

De "nieuwe architect" verfoet alle historische stijlen. Hij tracht zijn plattegronden zoo practisch mogelijk in te delen, zijn gevels zoo rustig te houden als hij kan. Dit laatste bereikt hij door ze te bepleisteren, wat naar zijn mening ook uit een oogpunt van zuinigheid aan te raden is. Het is aan geen twijfel onderhevig, dat het bepleisteren het doorschoten der muren belet, en dus wel practisch voordeel oplevert. En de grote witte vlakken geven aan het geloei iets bijzonder rustigs.

Reeds vroeger was het in Engeland gebruikelijk, zeer grote en wijde schoorsteen te maken, die met het oog op de open haarden, een noodzakelijkheid waren. De "nieuwe architect" weet van dit motief veel partieit te trekken. Maar de dikwijs ietwat gesloten schitterachtigheid der buitenhuizen uit de oude school vermijdt hij.

De vensters worden thans in den regel zeer klein ontworpen; de kamers lang, maar groot van oppervlak. Men meent, dat dit gezelliger is, noch in Nederland zal dit niet gauw nagevolgd worden.

Zoals wij reeds zeiden wordt veel zorg besteed aan de meubelen en de gehele inwendige inrichting der huizen. William Morris had hier, sedert 1875, het voorbeeld gegeven, doch zijn steven werd pas opgericht, toen in 1884 het tijdschrift "The Hobby Horse" werd uitgegeven. Dit was het orgaan van het Century Guild, een vereeniging of gild van verschillende personen, die, in den geest van Morris, het ambacht weer wilden verheffen.

In dit tijdschrift werd de eerste poging gedaan om het drukken weer tot een kunst te maken. Morris begroette deze eerste proeve met grote blijdschap en werd er door aangemoedigd de bekende Kelmscott Press op te richten, wier voortbrengselen zulk een verdienste vermaardheid verkregen.

Het Century Guild hield zich niet alleen bezig met het vervaardigen van voorwerpen, het maakte ook ontwerpen voor behangels en stoffen, die het in fabrieken deed uitvoeren. Ook het weven van tapijten werd niet door het gilde zelve verricht. Doch meubelen, drijfwerken en dergelyken kwamen uit de werkplaatsen van het gilde zelf voort. Een specialiteit waren de meubelen, groen gebeitst, met geel koper beslagen, die thans zoo algemeen zijn geworden.

Deze meubelen hadden allen strenge lijnen, en deze

strenghed is ook in de latere Engelsche meubelen gebleven.

Deze meubelen en de huizen, waarvoor zij ontworpen zijn, werden in den laatsten tijd door de bouwmeesters van het vasteland met ijver bestudeerd. Na volging ervan bleek echter in de meeste gevallen bezwaarlijk, omdat de eigenaardige Engelsche eischen in andere landen niet bestaan.

Zoo kwam men tot een compromis en leidde slechts zooveel van het Engelsche in de nationale architectuur, als met het oog op de onafwijsbare eischen der praktijk mogelijk bleek.

Zoowel bij de meubelen als bij de huizen wordt het samenstel alleen reeds voldoende geacht, tot bereiking van het gewenschte effect. De praktische, min of meer prozaïsche aard van den Brit uit zich hier.

In Engeland hebben de boerenwoningen de modellen geleverd. Zelfs het dak van riet of stroo vond na volging. Waar een dergelijke bedekking al te landelijk scheen, werd aan eenvoudige pannen of leien de voorkeur gegeven. Waar geen pleisterwerk gebezigd werd, zag men breuksteen of geheel vlak en onversierd metselwerk gebruiken.

De meubelmakers van het vasteland, die op de hoogte willen blijven, gaan ieder jaar naar de tentoonstelling der Arts and Crafts te Londen, ofschoon deze exposities in de laatste jaren niet zoo belangrijk meer zijn dan vroeger.

Het moet worden toegegeven dat wat Engeland voor de moderne kunstnijverheid heeft gedaan, van grote betekenis geweest is. Mannen als Walter Crane en William Morris zijn algemeen gewaardeerd; anderen echter bleven meer op den achtergrond. Toch hebben ook zij invloed uitgeoefend.

EEN WEDSTRIJD TE PARIJS.

Het gemeentebestuur van Parijs keert tegenwoordig ieder jaar prijzen uit voor den schoonsten gevel, die gebouwd werd. Zoo tracht 't te bevorderen, dat de stad verfraaid wordt. Den eigenaars der bekroonde huizen wordt het straatgeld kwijtgescholden, de bouwmeesters en de aannemers krijgen cerepenningen.

Dit jaar is voor het eerst door de jury uitspraak gedaan. Het gebouw genaamd „Castel Béranger”, Rue Lafontaine 16 te Auteuil, verkreeg den derden prijs en daardoor is aan de „nieuwe kunst” de eerste officiële erkenning te heurt gevallen. Het gebouw is zonderling genoeg, daar de architect, Guimard, tot iedereen prijs oorspronkelijk heeft willen zijn. Daardoor is hij in het grillige vervallen. Zoo is, bij voorbeeld, door afwisseling van gebakken en gehouwen steen een kleureffect verkregen, dat geheel en al afwijkt van wat men tot dusverre gewend was. Sommige delen van de gevallen zijn van gebakken steen, andere van gehouwen steen, zonder dat de beschouwer zich ook maar in het minst rekenschap kan geven van de reden, die daartoe heeft geleid. In de details herkent men de moderne Brusselse architectuur, en met de eischen der goede constructie is in het geheel geen rekening gehouden.

Het „Castel Béranger”, hoeveel aanmerkingen men erop moge maken, is toch een oase in de woestijn der nieuwe Parijsche „maisons de rapport”. Waarom dat in de Rue de Grenelle 204, door Marquet ontworpen, den eersten prijs verwierf, zal niet velen duidelijk zijn. Alles is even banal, de kroonlijsten met de obligate bekjes, de pilasters, de balkons vindt men aan honderden gevallen te Parijs terug.

De gevel in de Rue du Roi de Sicile, van Debrie, verwierf den tweeden prijs. Hij is in een soort van

Louis XV-stijl gehouden, en met zijn gebombeerde balkonbekken, zijn cartouches en consoles spreekt hij van niet veel oorspronkelijkheid. Ook hier begrijpt de deskundige beschouwer niet, waarin eigenlijk de verdienste van het ontwerp bestaat.

Nog drie gevallen werden cervol vermeld. De eerste is gebouwd naar een ontwerp van Rabier, Boulevard de la Villette 87. Het huis staat aan drie straten en heeft een imposant effect, dat echter alleen aan de afmetingen te danken is, en door de omgeving der buitenwijk nog sterker uitkomt. Maar gelukkig zijn wij in ons land aan deze architectuur ontwassen. Wij voelen niets meer voor een samenvaaspel van motieven, wier oorsprong men met den vinger kan aanzetten. Wij verlangen meer oorspronkelijkheid, dan dit mengelmoes van Renaissance elementen ons kan bieden.

Een gevel in de Avenue d'Antin, 39, door Bunel en Dupuis ontworpen, is in haar voornaamste delen een zeer getrouwde kopie van het kantoorgebouw „New-York”, in de Leidschestraat te Amsterdam. De vraag doet zich nu voor, of de Parijzenaars zich naar het noorden begeven hebben, om hun inspiratie te halen, dan wel of Fransen en Hollanders naar éénzelfde, misschien wel Duitsch voorbeeld hebben gewerkt. Wie onzer lezers is voldoende op de hoogte, om hier licht te ontsteken?

De zesde gevel staat in de Rue Croix-des-Petits Champs 18, en werd ontworpen door een bouwmeester, welke antwoordt op den ietwat zonderlingen naam van Breffendelle. De Louis Seize-stijl is hier aan het woord; het geheel doet aan het werk der moderne Munchenaars denken.

Bij de beoordeling der huizen moest de jury zich alleen tot de gevallen bepalen. Het was haart uitdrukkelijk verboden, ook met de indeeling en de inwendige versiering rekening te houden. Het gemeentebestuur toch had alleen de bedoeling gehad het versieren der straten aan te moedigen.

Die bedoeling is zeker zeer prijzenswaardig. Maar het gaat toch eigenlijk niet aan, een bouwwerk alleen naar zijn uiterlijk aan te zien te beoordeelen. De gevel is niet een boezelaar, mag dit althans niet zijn; hij behoort het logisch gevolg te wezen van de indeeling. Wie dus den gevel wil beschouwen los van het overige, begaat een grote zonde tegen de grondregelen van alle goede bouwkunst.

Nu heeft men alleen het bevallige gewaad bekoond, en zich niet bekommerd om het lichaam, dat het omhult, alsof de rieten pop van de uitstallingen der winkels gelijk gesteld mocht worden met een schoongebouwde vrouw!

Het kan niet ontkend worden, dat deze handelwijze zeer bedenkelijk moet worden geacht. Want de architecten te Parijs zijn toch reeds al te zeer genoegd, om van hunne gevallen paradeslukken te maken, terwijl zij aan de plattegronden slechts weinig studie besteden, en éénzelfde indeeling bij schier alle „maisons de rapport” wordt herhaald. Zoo wordt de treurige werkelijkheid door een mooi masker voor het oog verborgen.

De kansen stonden voor de deelnemers aan den wedstrijd niet gelijk. Want natuurlijk kon van een programma geen sprake zijn. En de bouwterreinen waren van grooten invloed; zij wier huizen aan beide straten staan, moesten het winnen van hen, die aan smalle straten bouwden. En hij, die slechts een weinig breed terrein ter beschikking had, was in nog slechter toestand.

Het is wel wonderlijk dat men de eigenaars, door ze vrij te stellen van het straatgeld, een financieel

voordeel bezorgde, doch architecten en aannemers met medailles naar huis liet gaan. Deze al zeer plattelands belooningen hebben ten gevolge gehad, dat van de vierhonderd huizen, die in 1898 te Parijs gebouwd zijn, slechts veertig ter deelname aan den wedstrijd werden ingeschreven.

Onze lezers herinneren zich misschien, dat jaren geleden ook te Brussel een soortgelijke wedstrijd is gehouden. De „maisons primées de Bruxelles” waren een standaardwerk in de boekverzamelingen onzer oude bouwmeesters. Wij kijken het nu niet meer aan.

Wanneer wij het volgend jaar de tentoonstelling te Parijs wellicht zullen bezoeken, dan moeten wij ons van de architectuur der wereldstad geen al te grote voorstelling maken.

Het is misschien mogelijk, dat de uiterst strenge bepalingen op het bouwen te Parijs, oorzaak zijn van veel banaliteit, dat ons als kunst wordt opgedacht. Maar de wijze, waarop de Fransche architecten worden onderwezen, heeft ook zeker groten invloed.

Men kan zeggen, dat de huizen allen naar één model, dat allesbehalve fraai is, werden opgetrokken. Dit maakt Parijs voor den architect, die het bezoekt, uiterst vervelend. De banale woonde, die soms ten toongespreid wordt, vermag voor die verveling geen vergoeding te geven. Erkend dient evenwel, dat de huizen bijzonder deugdelijk van samenstelling zijn, en de indeeling den Parijzenaars blijkt te voldoen, al zou een Nederlander er geen vrede mede hebben.

Een ruime vestibule leidt naar brede trappen. De antichambres van voorheen zijn door flinke portalen vervangen, waarop alle ontvangkamers uitkomen. Een dienstrap brengt de keuken met de straat in verbinding. Centrale verwarming, soms zelfs elektrische verlichting, overvloedig water, doch niet altijd van goede hoedanigheid, vindt met in ieder nieuw huis.

Zijn dus de hedendaagsche huizen veel beter ingericht dan die van een kwart eeuw geleden, uit een esthetisch oogpunt beschoeid zijn zij op hetzelfde lage peil gebleven, zoals deze wedstrijd al zeer overtuigend bewijst.

Het publiek voelt niets voor de kunst der architecten; voor schilders en beeldhouwers interesseert het zich, doch de bouwmeesters vindt het niet meer dan een noodzakelijk kwaad.

Niet alleen de macht der overlevering, doch ook de richting, waarin het boskundig onderwijs zich beweegt, werkt noodlotig. Deze richting is die van den bekenden kreeftengang; men wil alleen uit het verledene wijsheid putten. Terwijl wetenschap en rijverheid alles van de toekomst verwachten, blijft de bouwkunst maar steeds achteruit zien. De eischen van het heden bestaan slechts voor haar als een onaangenaam beletsel om geheel en al het verledene te kunnen volgen.

De Ecole des Beaux Arts ziet in de studie der oudheid niet een middel om het oordeel te scherpen en den smaak te loueren, maar doel. Zij verlangt in de eerste plaats gehoorzame navolging en doet niets om de eigenaardige begaafdheid van den leerling te ontwikkelen. Zoo kweekt zij slechts middelmatigheid.

De Prix de Rome is een instelling, die wellicht te verdedigen was in een tijd, toen de reis naar Italië moeilijk en kostbaar genoemd mocht worden, doch nu heeft zij geen nut meer. Toch gaan de winners van dien prijs, die allerlei voorrechten hebben, maar steeds voort restauraties van antieke monumenten, voor onzen tijd van geen de minste waarde, ten papiere te brengen.

Een bouwmeester, die te Parijs een „maison de rapport” moet uitvoeren, is wel nooit een „Prix de Rome”. Die heeren vergenoegen zich met een baantje in regeeringsdienst, zoals onze ingenieurs bij den Waterstaat hun kostje pogem te koopen. De Parijsche huizen zijn grootendeels in appartementen verhuisd, en rijk en arm woont in hetzelfde gebouw. De goedheid der bewoners is omgekeerd evenredig met de hoogte van hunne verblijven boven de straat. De huurders wisselen voortdurend en de architect moet zorgen, de meest verschillende smaken te kunnen bevrideren. Zoo rest hem niets anders dan de wanhopigste banaliteit. Daarenboven zijn aan de gevallen alle voorsprongen verboden, en dit is zeker ook niet bevorderlijk aan de opvatting van den bouwmeester.

Rijke particulieren, die vrijstaande huizen laten bouwen, kunnen, wanneer zij slechts terrein genoeg beschikbaar stellen, zich aan den dwang der rooilijnen onttrekken. Doch deze heeren verlangen in de eerste plaats, dat hunne huizen in historische stijlen gebouwd zullen worden, en leggen zoo de architecten weer aan banden. Dikwijls geven zij zelfs het gebouw aan, dat zij tot in onderdelen gevolgd willen zien. Deze anachronismen zijn echter nog kinderspel bij het werk van die architecten, die gedwongen worden den smaak hunner patroons te bevrideren door allerlei stijlen te vermengen.

Een werk als het bovennoemde „Castel Béranger” is voor Parijs dan ook een grote nieuwsgeweld. Wel zijn reeds enkele gebouwen in dien trant gesticht, doch zij hebben slechts zeer bescheiden afmetingen. Dat de jury aan gevallen als deze een derden prijs toekende, zou misschien een teken des tijds mogen heeten, indien niet de eerste en tweede prijzen aan zulke doodgewoede werken waren ten deel gevallen.

Had de jury werkelijk oog gehad voor oorspronkelijkheid, dan had zij aan dit „Castel” alleen een prijs moeten toekennen, en de andere vijf gevallen geheel onvermeld laten.

Nu heeft het den schijn, alsof men beginselloos geweest is, en alleen nummer drie met een prijs bedacht heeft, omdat men de latwerken zooveel mogelijk aan zeer uiteenlopende richtingen gelijkelijk wilde geven.

In ons land zijn hier en daar stemmen opgegaan, om te betogen, dat de overheid zich ook met de schoonheidsleer moet gaan bemoeien. Zelfs bestaat er in de hoofdstad reeds een commissie, die adviezen over gevallen uitbrengt.

Misschien kan een proef met een wedstrijd als de Parijsche ook in een onzer grote steden genomen worden. Het resultaat zou allicht beter zijn dan in Frankrijk.

Het is voor den Nederlandschen bouwmeester een steevend gevoel, als hij ziet, hoe de kunst van zijn vaderland in vele opzichten hoger staat dan die van een stad, die tot voor korten tijd geacht werd aan de spits der beschaving te gaan.

EENE TENTOONSTELLING.

Er bestaat te Groningen een voorbeeldige commissie, voortgekomen uit een diacon-gezelschap, welke zich ten doel stelt onbemiddelde jongelieden, met lust, ijver en talent, voort te helpen tot zij zich een positie in de maatschappij kunnen verwerven. Deze commissie heeft, of had een tentoonstelling georganiseerd van tekenwerk en voorwerpen van kunst en rijverheid, vervaardigd door de jongelieden, die door haar werden en werden geholpen.

Het was een goed denkbeeld, die tentoonstelling te doen houden en het goede daarvan is eerst recht duidelijk geworden, nu zij werkelijk is tot stand gekomen. Het is, of liever het was, een aantrekkelijke tentoonstelling; zeer aantrekkelijk zelfs, door de bescheiden manier, waarop zij in het leven werd geopen, door de goede en aangename wijze, waarop alles gerangschikt was, door hare geringe uitgebreidheid en bovenal door hetgeen er werd geëxposeerd.

Er was uitstekend werk, dat bewees dat de jongelui hun tijd goed hebben besteed. In het algemeen gaf deze tentoonstelling een prachtig voorbeeld voor anderen, tot leering en navolging.

De arbeid, welke het meest uitmaakte, was die van den heer H. Ellens, thans leeraar M. O. te Arnhem. De naar zijn ontwerpen vervaardigde meubelstukken gaven een gunstig getuigenis van het gevoel van dezen voor vorm en kleur. Zijn schilder- en teekenwerk is correct, vlog en net behandeld en legt een nagenoeg volkomen meesterschap aan den dag. Jammer is 't, dat dit talent moet gebonden zijn binnen de muren van een ambachtsschool. Men kan aan die inrichtingen wel niet wat minder toe — zonder schade voor het ambachtsonderwijs.

Dan was er uitmuntend decoratiewerk van den heer Jetzes, thans decorateur bij prof. Fitger te Bremerhaven. Of schoon door dezen, behalve eigen vinding, ook wel geslaagde kopieën waren tentoongesteld, was het geheel zeer verdienstelijk. Vervolgens was er zeer belangrijk en hoogst verdienstelijk werk van den heer A. Smit, leeraar M. O. te Amsterdam, en van den heer J. Faber, genaante architect te Purmerend, vervolgens van den heer Rosena, leeraar M. O. te Amsterdam, en van den heer A. Hahn, mede te Amsterdam, door wie alleen studies, schetsen en ontwerpen voor versiering waren ingezonden, die wel geslaagd waren of veel beloofden.

Eindelijk was er zeer verdienstelijk werk te zien van mij, K. Wijntjes, werkzaam bij de firma Jansen te Amsterdam, voor decoratief van goedlijnen en menubstoffen.

Al dit werk, in een gezellige zaal tentoongesteld, bij een zeer gunstige verlichting, lokte veel publiek en was voor de commissie een prachtig succes voor haar belangrijkswaardig streven, dat algemeene navolging verdient. De namen der leden van de commissie, welke hier niet vereerd dienen te worden, zijn: I. Brugmans, K. Kiewiet de Jonge, H. J. Sicman, P. Koning en H. Pytersen.

SUBALTERNE WATERSTAATS-AMBTENAREN IN NEDERLANDSCH-INDIE.

Door den heer B. H. Willebrands, gedelegeerd lid van de Vereeniging van bouwkundigen in Nederlandsch-Indië, is aan de leden der Staten-Generaal een open brief gericht over de subalterne Waterstaatsambtenaren, waarin de toestand van het corps wordt blootgelegd, zoals die werkelijk is. Aan dezen brief ontleenen wij het volgende.

Onder de subalterne Waterstaatsambtenaren in Nederlandsch-Indië verstaan wij in dezen brief de gediplomeerde architecten en opzichters van den Waterstaat en 's lands B. O. W.

Zij zijn voor een deel uit Holland gezonden, voor een deel in Indië aangesteld. De laatstgenoemden verminderen jaarlijks, terwijl het aantal der eerstgenoemden evenredig verminderd.

Zoals bij meerdere dienstvakken is het ook bij den Waterstaat in Indië; het diploma voor den Hollandschen Waterstaat is wel voldoende voor Indië,

dat voor Indië niet voldoende om in Holland in vasten dienst bij het Rijk geplaatst te worden.

Het examen voor den Hollandschen Waterstaat duurt gewoonlijk twee dagen, dat voor den Indischen vijf, zes of zeven dagen.

Hij, die met het Hollandsche diploma naar Indië vertrekt, komt op de ranglijst boven dengen, die het diploma in Indië verwierf.

Waar eerst sterk werd gevraagd om opzichters uit Holland in den dienst te krijgen, werd dit bij verandering van directies nagelaten; later werd zelfs getracht Javanen op te wachten om aan het examen deel te nemen, en van de ingenieurs daartoe medewerking verzocht.

Het aansangsalaris van den opzichter B. O. W. is f 150.—'s maands, waarvan, evenals bij alle ambtenaren, de gewone kortingen afgaan. Als voorbeeld kan gelden, dat ambtenaren, die thans tien jaren in actieve dienst zijn, in al die jaren slechts éénmaal een promotie maakten van f 50.—'s maands en de kans hebben, bijna de zekerheid, dat zij hier nog drie, vier jaren op blijven, tenzij eenen zoo hoog mogelijke reorganisatie tot stand komt.

Wat de gevolgen van die lage traktementen zijn?

Dat de flinkste en ondernemendste der ambtenaren, juist die, waaraan het gouvernement zooveel behoeft heeft, den dienst verlaten zoo spoedig dat mogelijk is.

Dat de zwakken van karakter zich vergrijpen aan 's lands gelden, of overgaan tot andere fraude.

Dat een jeder tracht de beste standplaats meester te worden, d. w. z. die standplaatsen, waar enige bijbaantjes, als rouwmeester, waarmend landmeter en dergelijken te vervullen zijn, of de meeste reiskosten gedeclareerd kunnen worden.

Dat men het algemeen als een straf beschouwt, om bij de irrigatie-afdelingen, of bij den algemeen dienst te worden ingedeeld, omdat van de toegestane vaste reiskosten gewoonlijk niets overblijft om het traktement te suppleren, terwijl het werk zelf zoo schoon, zoo productief is.

Dat, om van de irrigatie-afdelingen vrij te komen en bij den gewestelijken Waterstaatsdienst geplaatst te worden, allerlei chicanes gebruikt worden: als voorgewende ziekten, particuliere brieven aan invloedrijke personen, of familiedelen aan het Departement, zelfs onkunde wordt voorgewend. En het resultaat is dikwijls, dat men zijn zin krijgt, dat de een de dupe wordt van het mindere plichtsgevoel van den ander.

Dit geeft niet het recht om te zeggen: "hoe slecht zijn die ambtenaren", doch wel om aan te merken: "hoe slecht is de regeling".

Er is zulk een geschikte gelegenheid tot het kwecken van verantwoordelijksgevoel, door de jonge ambtenaren eerst enige jaren bij den algemeen dienst te plaatsen, waar ze voortdurend onder goed toezicht leeren werken, meten enz.; dan bij een irrigatie-afdeling, waar ze in volle ontwikkeling en in de kracht van hun leven zijn, terwijl de zware taak die eigenschappen vordert, en ten slotte bij den gewestelijken dienst. Onwil en voorgewende onkunde of ziekte zullen dan verdwijnen, want wie niet deugt voor het ene, zal ook niet voldoen in het andere is dan de stelfregel.

Doch in de eerste plaats behoren de traktementen herzien te worden. Dit kan reeds geschieden door de emolumumenten van sommigen in 's lands kas te doen vloeien en het totaal bedrag te besteden ten nutte van het geheele corps.

Hecht men aan het oordeel van mannen als Brooshooft, Van Sandick, Saltet, die hun mening reeds

tatspraken, en vroeg toen den ingenieurs, die nu in dienst zijn, om hunne mening te zeggen over de traktementen der opzichters, men kan er van verzekerd zijn, dat bijna eenstemming voor verbetering zou worden gepleit.

Bij iedere reorganisatie hebben bedoelde ambtenaren het moeten ontgaan; steeds werd, als bezuiniging bevolen werd, of aan het traktement, of aan de promotiekansen getornd, zoo zelfs, dat nu voor de jongeren (en onder die jongeren behooren mensen met twaalf of meer dienstjaren) de kans om ermaal architect 1ste klasse te worden, op een bezoldiging van f 450.—'s maands, onmogelijk is geworden.

De formatie geeft nu 10 architecten 1ste klasse op f 450.—; dit klein aantal had evengoed weggelegd kunnen worden en vervangen door 2de klasse op f 300.—'s maands, doch volgens betrouwbare bron is bij de grote reorganisatie onder den heer De Gelder op deze wijze gereclameerd: "Die tien architecten moeten blijven om energieke mensen in dienst te krijgen, want als de 'bâton de maréchal' gesteld wordt op f 300.—, zal men daartoe niet overgaan". Menigem is werkelijk door die kans op f 450.— misleid. 't Sprekt vanzelf, dat de kans dus verkeken is, een eengzsins voldoend pensioen te genieten.

Het bezitten van een architecten-diploma geeft geen voorrechten, noch financieel, noch moreel; de kans om eenmal architect te worden is zoo goed als nihil. Geen kleine traktement-verhoging, niets wordt er voor in rul gegeven. En wat gebeurt ons als het ware niet het diploma te spotten?

Dat jongere opzichters, zelfs 3e klasse, niet in het bezit van diploma B. dienst doen of deden als eerst aanwezend Waterstaatsambtenaar, terwijl gediplomeerden, hoog in de ranglijst voorkomende 1ste klassen, die op het punt stonden om tot architect bevoerd te worden, zelden in de gelegenheid waren gesteld om te doen zien, dat zij voor die zelfstandige betrekking geschikt waren.

Waterstaatsbureaux, die vroeger werden beheerd door hoofdingenieurs en ingenieurs, met of zonder aspirant-ingenieurs, worden thans waargenomen door één architect, waardoor, terwijl de fondsen voor de werken zeker niet verminderen, een belangrijk bedrag aan traktementen is bespaard.

En metgelegenstaande die daardoor stilzwijgende erkenning dat het gehalte van het corps voortdurend verbeterd, en de verantwoordelijkheid steeds groter wordt, zijn de traktementen met 15—33 pCt. vermindert en wordt van regeringswege voortgegaan met de leden ervan buiten den kring der ambtenaren te plaatsen, wat ten gevolge heeft, dat het publiek die mensen minacht.

Dese mededeelingen — zegt de heer Willebrands ten slotte — zijn niet te beschouwen als van één persoon, het is de uiting van veelen, haast van allen, die bij de zaak betrokken zijn.

Dat er toch onderzocht worde of de toestand is, zoals die kan zijn, of er werkelijk geen verbetering kan worden aangebracht, of het noodzakelijk was, dat elk verzoek om verbetering ontkennend werd beantwoord, of noodeloos lang werd aangehouden.

Wij bezitten de innige overtuiging, dat dit onderzoek tot verbetering zal leiden en in die overtuiging blijven wij opgewekt onzen plach vervullen.

PRIJSVRAAG.

GEVELONTWERP VAN EEN GEBOUW VOOR KANTOOR ENZ. DER LEVENTSVERZEKERING-MAATSCHAPPIJ "ROTTERDAM".

Op deze prijsvraag zijn ingekomen 36 antwoorden.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van vrijdag, 28 October 1899.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen deelt de voorzitter mede, dat de heer Jos. Merckelbach, te Utrecht, gongen is op de door het bestuur gestelde voorwaarden een lezing te houden.

Daarna geeft de le secretaris, de heer W. O. Hof, een uitvoerig en zakkijk verslag over het afgelopen jaar, het 11e verenigingsjaar, waanzij h^e gelegenheid vindt, de leden krachtig op te wakken om zooveel mogelijk de belangen der Vereniging te bevorderen, die thans uit 1 aspirant lid, 58 gewone en 11 konstbrevende leden bestaat.

Het jaarsverslag van den penningmeester, de heer H. Helder, is uiteraard kort, doch zakkijk. De heeren J. Versteegh en H. Beijenga Jr., worden belast met het nazien der rekening, die in de toekomst oorde wordt bevolen. De voorzitter brengt den heer Hof en Den Heider den dank der Vereniging.

Wegen afwezigheid van den bibliothecaris wacht zijn jaarverslag niet behandeld. Bij de vaststelling der begroting deelt de voorzitter mede, dat er in het vervolg vier "Opmerkers" zullen circuleren. Er is één bijgevoegd, om te grondt te komen aan den wensch van enkele leden. Met algemeen stemmen wordt aangenomen, den heer Merckelbach voor het op de begroting uitgetrokken bedrag uit te nodigen, de lezing te houden. Vervolgens wordt de geheele begroting goedgekeurd.

De heer H. Ellens, leeraar M. O. te Arnhem, die toevallig in de stad is, verrast de vergadering door een interessante studie over het meskel ten besta te geven, die door tekeningen op het bord en plateau opgehelderd wordt en waarin hij met tal van voorbeelden uitzet, dat de grondvorm, een koffer, zoals die in de middeleeuwen in gebruik was en thans op het platteland nog wel wordt aangetroffen, zeg "stude bestaat is gebouwen. De Vergadering vindt in den voorzitter haren talk, die den heer Ellens over dankt en zich bij hem bleef aanblijven.

De leden van de vijf commissies voor de beantwoording van vragen worden bij acclamatie benoemd; voor den heer X. W. Lit, die als lid der vereniging heeft bedankt, wordt voor bouwkundige rechtskennis gekozen de heer G. Nijhuis. Voor een uit te schrijven prijsvraag wordt gestemd over een gedenkmonument en een indoor. Het eerste enoemde wordt gekozen, waarvan het bestuur in de e. k. vergadering een concept-programma zal indienen.

Tot leden van de commissie voor de regeling van den onderwijs wedstrijd worden gekozen de heeren P. H. Doppleide, T. J. Jelisse en G. O. Reitsma. Wegen afstoting van den voorzitter en den laten bibliothecaris, welke niet hoorbaar zijn, worden gekozen de heeren J. A. Huizinga en A. Jansen, die de benoeming nemen.

Met een woord van dank aan de geïntroduceerden en de afgedane bestuurleden, in 't bijzonder aan den heer K. Hoekstra, die daarop verklaart de vereniging steeds gerna van dienst te willen zijn, sluit de voorzitter de vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. De leden van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, die het initiatief hebben genomen tot oprichting van een vakafdeling voor spoorwegbouw en spoorweg-exploitatie, hebben aangemoeld 129 deelnemers:

To dat zich voor de vorming van een vakafdeling voor spoorwegbouw en spoorweg-exploitatie van het Kon. Inst. v. Ingenieurs hebben aangemoeld 129 deelnemers;

To dat de vergadering tot oprichting van de vakafdeling, de vaststelling van een vakafdelings-reglement en de keuze van een bestuur, zal gehouden worden op Dinsdag 7 November, des namiddags half twee, in de tuinalzaal van het Zuid-Hollandsch Koffiehuis, te 's-Gravenhage;

To dat, op verzoek, de heer G. van Diesen zich bereid heeft verklaard de leiding derer constituerende vergadering op zich te nemen en dat de heer Jhr. H. G. Verspyck gongen is bestuurd om op die bijeenkomst als secretaris op te treden;

To dat van het voorraam tot oprichting van de vakafdeling is gedaan aan den Raad van Bestuur van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs en aan den secretaris het verzoek is gericht, de vergadering op 7 November te willen bijwonen of zich daarop te doen vertegenwoordigen.

Door enige bladen werd vermeld, dat prof. J. Kraus, die zich als regeerings-commissaris in Indië bevindt, ten einde een onderzoek in te stellen naar de werken der Solo-vallei te Nongko Djedjar (bij Lawang, Tenggergebergte) ziek lag.

Met volkomen zekerheid kan de Delftsche Courant mededeelen, dat de hoogleraar, na een korte ongesteldheid, geheel geneses

die plaats heeft verlaten en den 24n October per stoomschip Laos Batavin vertrekt om over Singapore te registreren.

Den 19n November arriveert de Fransche mail te Marseille, vanwaar de heer Kraas tegen 25 November te Delft wordt terugverwacht.

De directeur van 'slands Burgerlijke en Openbare Werken, de heer De Meyer, verlaat den 8n November Batavia per stoomschip Merapi van de Rotterdamse Lloyd.

Na aankomst deser beeren in Nederland zal de commissie voor de Solo-werken hare werkzaamheden onmiddellijk te Delft voorzettende.

AMSTERDAM. De "Vereniging van Voorstanders eener Nederlandse Oefroolwet" hield Zaterdag 28 October haar gewone jaargadering.

De tijdelijke Voorzitter opende deze met een warm woord tot nagedachtenis aan Prof. A. Huet, den man, die met rustelozen over dertig jaar er voor gestreden heeft om ons vaderland niet te doen zijn het land der vrijheid en industrieel gebied, die de krachtige leefboom is geweest om de vereniging in het leven te roepen en die deze bezield door zijn grote werkkracht een groot geestig woord.

De leden kunnen geen betere hulde bewijzen aan den te vroeg ontslapen voorzitter dan door krachtiger dan ooit te straven waar het tot stand komen eener oefroolwet.

Na afdoening der gehorende beschuldigingen bracht de in de vorige vergadering benoemde commissie tot bestudeering der bestaande buitenlandse wetten en het vroeger door Minister Lely ingediende wetsontwerp verslag uit van hare werkzaamheid, en zullen een volledige studie van dit onderwerp toe, welke binnenkort de leden in druk zal bereiken en daarna het onderwerp van besprekking zal worden op een volgende vergadering.

De vier bestuursleden werden opnieuw benoemd, terwijl als vijfde lid door de vergadering het oud-bestuurslid, de heer G. A. A. Middelburg, gedoleerd commissaris der Ned. Zuid-Afrikaansche Spoorweg-maatschappij, werd gekozen.

ROTTERDAM. Het bestuur van den Nederlandschen Aannemersbond heeft een adres gericht aan B. en W. deser gemeente, waarin het verzoekt de Algemeene Voorschriften omtrent van 1882 van het Departement van Waterstaat, die in de bestukken voor de uitvoering van publieke werken onder beheer der gemeente Rotterdam tot op den dag van toepassing worden verklaard te vervangen door zoodanige bepalingen als zouden strooken met het beginnelijk rechtsgelijkheid tussen beide partijen, waaraan het bestuur a. en verstaat:

a. het beslechten van geschillen door arbitrage;

b. het beschouwen van werkstukken, klaarblijkelijk ten doel behoudende het ongenootsche opdriven der lonen of het verstoren der orde op de werken, als force majeure;

c. een billijke regeling der aansprakelijkheid voor schade, met een verstande dat de aannemer alleen aansprakelijk kan worden gesteld voor schade door zijn toezien of nalatigheid ontstaan, enz.

Het bestuur geeft overigens als zijne overtuiging te kennen, dat, indien B. en W. voorafgaan geen termen zouden kunnen vinden tot de opneming van dergelijke vrijzinnige, doch strikt billijke bepalingen in de bestukken over te gaan, althans gedoeltelijk aan de grieven van de onder de directie der gemeente werkende aannemers zou kunnen worden tegemoet gekomen door de vervanging van de Algemeene Voorschriften van Waterstaat van 1882 door die van hetzelfde departement van 12 December 1890, onder gewijzigd, blikkens een nota van den tegenwoordigen Minister van Waterstaat van einde April 1890.

HAARLEM. De heer E. J. Borges, technisch ambtenaar aan de centrale werkplaats der Hollandsche Spoorwegmaatschappij, heracht Donderdag 26 October zijne 40-jarige werkzaamheid bij deze instelling. De heer Vogel, ingenieur der werkplaats, bindt den jubilaris, ook namens de ambtenaren en enkele oud-ambtenaren, een cylinder-schrijfbureau aan met een album, op verdiendelijke wijze bewerk.

— De heer F. W. van Eeden, die onlangs afgaf als algemeen secretaris der Maatschappij van Nijverheid en directeur van het Koloniaal Museum en daarop tot vice-directeur benoemd werd, vierde Donderdag 26 October zijn 20n verjaardag onder zeer velen blijken van belangstelling uit verschillende plaatsen.

— Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand October bezocht door 1051 personen, terwijl uit de aan het Museum verbonden boekerie 138 boek- en plaatwerken verzonden werden.

Op het einde der maand November zal vanwege het Museum in Zutphen een tentoonstelling, betrekking hebbende op de versierende kunsten en verschillende kunstambachten, gehouden worden.

ALMELO. De jaarwedde van den te benoemen gemeente-architect, tevens directeur der gemeenteraad, werd in de laatste gehouden zitting van den gemeenteraad bepaald op f1200.

— We wijzen belanghebbenden naar de annonces der firma Wed. J. Ahrend & Zoon te Amsterdam, omtrent een nieuw door haar in den handel gebrachte soort lichtdrukspapier, wat, met het oog op den donkeren winterijd, valen welkem zal zijn.

PERSONALIA.

— Hij kon, beducht zijn, met ingang van 15 November 1890, de ingenieur van den Rijks-waterstaat 2de kl. A. E. Kempees en M. Caland bevorderd tot ingenieur 1ste kl.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is:

verlaend weggewezen dienst, één jaar verlof aan den ingenieur 2e kl. H. van Gelderen.

— Bij den Staatsspoorwegen op Java is:

gedetacheerd bij de exploitatie der westertreinen, de tijdelijke 2e commissie bij den aanzet der lijn Batavia-Tangerang-Bantam. F. H. Breukelman.

— De heer N. J. Singels, ingenieur te 's-Gravenhage, is op een jaarwedde van f3000 benoemd tot electro-technisch adviseur der gemeente Groningen, voor het van gemeentewegen op te maken plan van een elektrische centrale voor de levering van stroom voor verlichting, krachtsverbrenging en andere doeleinden.

— Aan den directeur der B. O. W., den heer De Meijer, is opgedragen zich naar Nederland te begeven in het belang ziner werkzaamheden als lid van de door den Minister van Koloniën ingestelde commissie voor het uit te brengen schriftelijk advies in zake de wijze waarop verder mit de geschorste Sols-werken moet gehandeld worden.

Gedurende zijn afwezigheid is de leiding van zijn departement opgedragen aan den inspecteur van het stoomwesen.

— Te Milaan is in den oorderen van 67 jaar overleden de architect A. van der Stoer Jr., lid van den gemeenteraad te Haarlem.

— De heer H. J. Fischer is benoemd tot teekenaar aan het Centraalbureau van de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht.

— De gemeenteraad te Hoorn benoemde tot stads-architect, tevens directeur-leeraar van de burgeravondschool, den heer J. van Heijndum, te Haarlem.

— Tot sectie-ingenesen bij de Noord-Ooster-Localspoorweg-maatschappij is benoemd de heer J. C. van der Meulen, te 's-Graveland-Capelle.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van staatsspoorwegen is benoemd tot adjoint-inspecteur 1e kl. Jhr. Mr. C. Boekers van Blokland, te Utrecht, thans adjoint-inspecteur 2e kl.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter-teekenaar voor ontwerp en bouwen eener villa, voor een jaar. Salaris f15 per maand, met premie van f200. Adres lett. O. A. T., "Venloosch Nieuwsblad", Venlo. (Zie advert. in het morg. nr.)

— Directeur der Ambachtsschool te Arnhem. Jaarwedge f2000 met vrije woning. Adres tot 12 November bij den secretaris H. P. de Haan.

— Directeur der gemeenteavondschool voor handwerklessen te Arnhem. Jaarwedge f800. Adres voor 12 November aan den secretaris H. P. de Haan.

— Bokwaam teekenaar op een ijzerfabriek, bekend met fabriekswerkzaamheden. Sal. f1200 per jaar. Adres met voldoende inlicht. nr. 2211, Advertentiekantoor J. H. de Bussy, Amsterdam.

— Opzichter van het ambacht "De Vier Noorderkogen". Jaarwedge f800 met vrije woning en f60. Persoonlijk bezink aan den dijkgraaf Doeker, des Vrijdags van 9-2 en aan den hoofdopzichter A. Kater, te Medemblik, des Vrijdags van 1-5 ure.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten geeste van keeren gebouwdeën tweemaal per jaar tweemaandelijkschalen, kosteloos opgeruimd. De administratie belast zich met de toewijding der eventueel inhoudende briefjes.)

— Bouwkundig opzichter-teekenaar zoekt plaatsing wegens beëindiging van werk. Goede getuigschriften zowel prakt. als theoretisch kunnen worden overgelegd. Adres no. 68 Bureau deezes.

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING
HEERENGRAFHT 304, AMSTERDAM.

1 Houwk. opz.-teek., leeft. 51 j., geh., vest. sal. / 90 p. m.	
2 " " resp. 28 en 33 j., ongeh., verl. sal. resp. f900 / 100 en / 100.	
4 " " resp. 20, 21, 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f60, f60 / 60 en / 40.	
1 machinist, .. 37 j.,	

— Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand October bezocht door 1051 personen, terwijl uit de aan het Museum verbonden boekerie 138 boek- en plaatwerken verzonden werden.

Op het einde der maand November zal vanwege het Museum in Zutphen een tentoonstelling, betrekking hebbende op de versierende kunsten en verschillende kunstambachten, gehouden worden.

— ALMELO. De jaarwedde van den te benoemen gemeente-architect, tevens directeur der gemeenteraad, werd in de laatste gehouden zitting van den gemeenteraad bepaald op f1200.

— We wijzen belanghebbenden naar de annonces der firma Wed. J. Ahrend & Zoon te Amsterdam, omtrent een nieuw door haar in den handel gebrachte soort lichtdrukspapier, wat, met het oog op den donkeren winterijd, valen welkem zal zijn.

— We wijzen belanghebbenden naar de annonces der firma Wed. J. Ahrend & Zoon te Amsterdam, omtrent een nieuw door haar in den handel gebrachte soort lichtdrukspapier, wat, met het oog op den donkeren winterijd, valen welkem zal zijn.

— We wijzen belanghebbenden naar de annonces der firma Wed. J. Ahrend & Zoon te Amsterdam, omtrent een nieuw door haar in den handel gebrachte soort lichtdrukspapier, wat, met het oog op den donkeren winterijd, valen welkem zal zijn.

De DIJKGRAAF van het Ambacht „de Vier Noorder Kogen“ nodigt

Sollicitanten

naar de betrekking van OP-ZICHTER bij den INWENDIGEN Waterstaat van het Ambacht uit, huante sollicitatien met originele getuigschriften bij den ondergeteekende schriftelijk IN TE ZENDEN VOOR 1 DECEMBER aanstaande. De vaarende betrekking wordt gesalariseerd met f800, —, vrije woning en f60, — uit bijkomende betrekking. Sollicitanten kunnen zich in persoon verroegen bij den ondergeteekende, uitsluitend des Vrijdags van voorn. 9 tot nam. 2 ure en bij den Hoofdopzichter van het Ambacht, den Heer A. KATER Jr., te Medemblik, uitsluitend des Vrijdags van nam. 1 tot 5 ure.

Benningsbroek, 27 October 1890.

De Dijkgraaf vooroemd,
DONKER.

Bij P. GOUDA QUINT, te Arnhem, zijn verschonen:

Beknopt practisch leerboek der Burgerlijke en Waterbouwkunde, door B. F. PLASSCHAERT. Tweede, veel vermeerderde druk. Twee delen, met 1200 Figuren, bevatte Atlas van 84 Platen en Kaart f24.85, geb. f26.75. Afzonderlijk: de Burg. Bouwkunde f15.60 geb. f16.60. De Waterbouwkunde met Atlas f13.25, geb. f14.15.

Het detailleeren van Bouwkundige Namenstellingen. (Afschriften en atlasen). Handleiding voor eigen studie en practisch onderwijs, door B. F. PLASSCHAERT. Eerste tot vierde serie. Elke serie bevat 25 Platen, met beschrijving, en is afzonderlijk verkrijgbaar. Elke serie f5.

Practisch Landmeten en Waterpassen, door A. PLASSCHAERT Sn., met 59 Figures. In linnen band f1.75.

Geschiedenis van de Bouwstijlen in de hoofdtijdschriften der Architectuur, door E. GUGEL. Met 831 Figuren en 6 Staalgravuren. Tweede, veel vermeerderde druk f24.50, geb. f28.

De Kunstnijverheid. Beknopte handleiding ter ontwikkeling van den Kunstmaak met betrekking tot het Ambacht (bevatende een beknopt overzicht der geschiedenis van de Bouwkunst, der regels voor de Versieringskunst en der voornaamste Kunstambachten), door A. W. WEISSMAN. Met 97 Figuren. Goedkoops uitgave f1.95.

Prijsvermindering van De Architect. Jaarg. 5-8. Jaarg. 5 f7.50 en jaarg. 6-8 elk afzonderlijk f3, te zamen f7.50.

Prijsvermindering van De Bouwmeester. Jaarg. 1 en 3-7. Elk afzonderlijk f3, te zamen f15.

Proef-aflieveringen en prospectussen zijn op aanvraag verkrijgbaar.

Th. VAN HEEMSTEDE OEBELT,

Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Hekla.

Hooftagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.

Specialiteit voor de Levering van complete Baduitleggen. — Peilschalen-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Peilschalen Badkuipen, Tafelbadkuipen.

Closets, Architecten, Uitvoerders enz. — VERWARMING en VENTILATIE.

Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.

Toekomsten en prijsopgaven gratis. Webverkoopers genieten het gebruiklike rabat.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

van

WATERPAS-HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geemailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Prijs per rol van 10 M. op 110 cm. is 3.00.

Levering franco door het geheele land.

NON PLUS ULTRA.

Het beste aller Calqueerpapieren. — Vervangt het linex.

GEBRS. KLOMPÉ, Arnhem & Deventer.

Eenig adres voor de Lichtdruck-, Detail- en Calqueerpapieren.

MONSTERS GRATIS en FRANCO.

Door het overlijden van den Heer BOERBOOMS, Architect, werden ter overname aangeboden de werken uit diens Bibliotheek, Fotografien, verder Waterpas-Instrument, Equerre Lich-druktœstel, enz., Tafelkantels en verder Bureau-Amenblement.

Catalogus en verdere inlichtingen verschilt gaarne Mvr. de Wed. BOERBOOMS, te Arnhem, Korenmarkt.

BURGEMEESTER en WETHOUDER van 's-BOSCH, zullen op 13 November 1890, v. m. 10 ure in het openbaar

Telefoon 790

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Speciaaliteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1864, en Gouden Medaille DORDRECHT 1866.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draailovens.

J. VAN DER MOST,
Stoomhouwer en Metselaar,
SCHIEDAM.

Molensteenen, Slijpsteenen.

Ruw en bewerkt

MARMER.

SCHOORSTEENMANTELS

A. P. SCHOTEL Q.M.
DORDRECHT.
Stoommarmerslagerij Stoomhoutwerk.
Steen- en Marmerhandel.

Machinale Jalousiën Fabriek
voor HUIZEN en BLOEMEN-
KASTEN. Concurrerende prijzen,
raimen voorraad.

S. BRUGGM., Arnhem.

Opbouwen van
FABRIKSSCHOORSTEENEN.

Radiale Machinale Gatensteenen.

NAGEPERSTE GEVELSTEENEN

(Appelbloesem.)
PROFIELSTEENEN.

Klinkers.

Waalvorm en Drielingen

Algemeen Nederlandsch Verbond.

Dringend verzoek ik ieder, zoo spoedig mogelijk mededeeling in 't oorspronkelijke of in afschrift, van al zulke pakkende bijdrage uit brieven en bladen, als geschikt zijn om in **zeer wijden kring** eerlijke ingenomenheid met de burgers van de beide Republieken te bevestigen en wanbegrip omtrent hen tegen te gaan.

H. J. KIEWIET DE JONGE.

Secretaris.

Dordrecht.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Blaakwaterstraat 64 b./d. Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering voor de grootste maten.

B. HOLSBØER.

Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor WETENSCHAPPELIJKE GEBRUIK.

BEKROOND voor WATERPAS-, HOEKHEET- en andere INSTRUMENTEN met Zilver 1868, 1881, 1883 (Internat. Tentoonst.).

Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

MASTIX-CEMENT DAKBEDEKKING.

De enige echte en originele Mastix-Cement Dakbedekking.
VEREENVOUDIGING en **VERBETERING** van
dak, en als de **BESTE BEDEKKING**
vanging van zinken daken (zie het Bouw-
blad No. 11 18 Maart 1897, en Architectura No.
25, 26 Febr. '88) in 1894 in
Nederland ingevoerd, wordt
20-jarige ervaring
op grond van een ruim
UITSLUITEND GELEVERD door

H. ALLERSDORF, Singel 455, AMSTERDAM.

Talrijke Binnen- en Buitenlandse Referentien.

Een model is geexposeerd in het zetore der Mij. e. Rij. d. Bouwkund. Marnixstraat 402, Amsterdam.

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, die Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.
Abonnementsprijs per jaar 10 re gulier 1.00, het bewijzamer dan onder
15,- voor België 1.60 en voor de overige landen der Post-maats
met toegevoegd van Nederlandse-talige en Fransoza, 1.70. Afzonder
lijke nummers bij vooruitbetaling niet plaat 1.025, zonder plaat 1.015.

WEENER KUNST.

Over het algemeen is men te Weenen in zake bouw
kunst niet verhoudend. Maar in Otto Wagner bezit
de Donaustadt een architect, die als waardig vertegen
woordiger der „nieuwe“ richting mag worden genoemd.

Wagner heeft tot dusverre nog maar betrekkelijk
zelden aan bouwwerken kunnen tonnen wat hij ver
mag. Pas onlangs is hij in de gelegenheid gesteld
geworden, enkele zijner ontwerpen uit te voeren. De
oudere richting bestrijdt hem op alle mogelijke man
ieren, doch als hoogleraar kan Wagner op het
jongere geslacht groten invloeden.

De jongeren zijn overigens te Weenen al heel slecht
over academies in het algemeen te spreken. Zij zijn
daarin slechts hoogescholen, die de wetenschap van
de kunst willen onderwijzen, en verwijzen aan die inste
llingen, dat ze verouderd zijn en geen rekening
houden met de eischen, die het werkelijke leven stelt.

De academie, meenemt zij, ziet slechts achter zich,
naar tijdsperken, die reeds lang dood en begraven zijn.
Zij wil schilders, beeldhouwers en bouwmeesters kwe
ken, doch op haar manier.

Van de schilders kent zij slechts de zoogenaarde
„historie-schilders“. Zij wil hun leeren gebeurtenissen
uit vervlogen eeuwen op het doek te brengen, maar
vergeet, dat dit de taak der hedendaagsche kunst niet
mag zijn. Wat kan ons de oorlog schelen, die zo lang
achter ons ligt? vragen de jongeren. Wij willen ons
verheugen in de natuur, die ons omgeeft, wij stellen
belang in het heden, in de gebeurtenissen, die wij
zelf beleefden. Niets is ons te gering; vandaag willen
wij ons niet „hooge“ kunst bezighouden, om morgen
een ontwerp voor een wapen of meubel te maken.

Maar de academie wil dit alles niet horen. Zij
beschouwt als haar specialiteit alleen „hooge“ kunst,
en wil zich niet anders ophouden. Zij blijft

onverzettelijk. De jongeren beweren nu, en zij hebben
daarin wel gelijk, dat een academie alle vrijheid
in haar leerlingen doodd, en door vaste regels slechts
middelmatigheid en niets meer weet te bereiken. Zij
moesten eens weten, dat de Hollandsche architecten,
de jongeren nog wel, die tot dusverre van het aca
demisch juik vrijbleven, er naar smachten dit op hun
schouders te krijgen!

Otto Wagner, als hoogleraar, valt geheel buiten
het academisch kader. Wel is hij oorspronkelijk een
aanhanger der klassieken geweest, doch hij is lang
zamerhand tot een andere opvatting gekomen.

Misschien berinneren onze lezers zich nog het fraaie
ontwerp „Stet“, dat hij in 1884 op de Amsterdamsche
beursprijsvraag inzond. Het was een klassiek ontwerp
in den besten smaak des woeds, en maakte vooral op
de meesterlijk behandelde perspectiefeekenning, die
als geest scheen, een gunstigen indruk. De ontwerper
had van het terrein een gelijkbenig trapezium ge
maakt, waardoor hij een fraai academisch plan kon
samenstellen. De gevallen waren versierd met een Jon
ische orde, deels bij wijze van pilasters, deels als vri
staande kolommen behandeld. De gevel aan de Dam
zijde, met een fronton bekroond, was rustig en wezen
lijk monументaal.

Van binnen was het gebouw nog strenger behan
deld; hier had Otto Wagner van de klassieke motieven
een zeer vrij gebruik gemaakt en kondigde hij reeds
aan latere manier aan.

Een zisoer leerlingen maakte onlangs beschou
wingen openbaar, die een goed denkbeeld geven van
wat hij beoogt.

„Er zijn bouwwerken“, zoo heet het daar, „die er
uitzien alsof zij opgestapeld waren; andere weer
schijnen uit den grond te zijn gewassen. De eene eeuw
gaf aan de eerste, de andere aan de tweede manier
de voorkeur.“

„De Romeinen en de meesters der Renaissance stapelen laag op laag; zij vrezen niet de sluitstreeën, de voegen, kortom het geheele samenstel duidelijk te laten zien. Maar de kunst van het Oosten, van de middeleeuwen, van den Baroktijd doet de gebouwen als door natuurkracht uit den grond opgroeien. De Grieken hadden hier het voorbeeld gegeven; zij slepen hun marmerblokken zóó glad, dat van voegen niets zichtbaar bleef. Wanneer zij grovere steensoorten moesten bezigen, bedekten zij die door een laag pleister. Zelfs het marmer werd in kleuren beschilderd.

„De middenecuwsche kunst deed 't zelfde. De voegen speelden hier geen rol; in den Baroktijd wordt de gevel als een plastische massa, die door den kunstenaar als geboetserd, geen enkele gedachte aan zichtbare constructie meer opwekt.

Otto Wagner is in klassieke richting begonnen. Maar langzamerhand verwierp hij vele der overgeblevene antieke vormen, omdat zij voor onzen tijd geest betrekken meer hebben. Hij zocht de schoonheid meer in eenvoudige lijnen dan in overvloed van versiering. Zoo wist hij uit de antieke kunst te halen, wat voor ons nog waarde heeft.

Wagner gebruikt motieven, als zuilen, lijsten, frontons, enz. om een bepaalde gedachte uit te drukken, maar schept ook nieuwe vormen, wanbeij hij ze nodig heeft. Wanneer men die vormen niet die der hedendaagsche Engelschen en Belgen vergelijkt, daal blijkt het, dat hij noch in de nachterheid der eersten, noch in de gezochtheid der laatsten vervalt."

Men ziet, dat dus in Otto Wagner twee richtingen vereenigt zijn. De eerste bedoelt het zuiveren en vereenvoudigen der antieke kunst, de laatste het scheppen van nieuwe vormen.

Dit jaar heeft de hoogleraar het werk zijner leerlingen tentoongesteld. Het blijkt, dat hij een grote vrijheid heeft. Slechts een paar volgen uitsluitend zijn klassieke opvattingen; de meesten voelen zich voor alles aangetrokken tot het nieuwe in zijn kunst.

Het eerste jaar had tot taak gekregen een huurhuis voor een bepaald terrein te Weenen te ontwerpen. In de plattegronden is niet veel verscheidenheid; het onderwerp, zóó van uitsluitend praktischen aard, leende zich daartoe niet. De gevallen vertonen grote lijnen; de versiering is spaarsaam toegepast, lijsten en voor-springen werden zorgvuldig vermeden.

Het tweede jaar hield zich bezig met het ontwerpen van een Volksschool, al weder voor een terrein te Weenen. Hier is variatie in de distributie, maar in de gevallen toont zich de zelfstandigheid der leerlingen nog meer. Wel is overal de meester te herkennen, doch verscheidene der leerlingen hebben ook iets van zichzelf in hun werk gelegd. Dit is een grote lof voor het systeem van den onderwijzer.

De leerlingen der hoogste klasse hadden zeer verschillende onderwerpen ter behandeling gekregen, als een dierentuin, een tentoonstellingsgebouw, een specialetheater, een vorstelijk buitenverblijf, een universiteit en een kerk.

Het werk van Matoucek, een Bohemer, staat hier het hoogst. Hij heeft zowel een ontwerp voor den dierentuin als voor de kerk gemaakt, en daardoor bewezen, dat de nieuwe richting ook zeer monumentale gebouwen tot stand zou kunnen brengen.

Tot dusverre is het zoover nog niet gekomen, maar toch is Otto Wagner in de gelegenheid gesteld ook als uitvoerend architect zijn talent te bewijzen. De stadspoort te Weenen is uitgebred door een lijn, die langs 't bekende slot Schönbrunn loopt, waar de Keizer zich dikwijls ophoudt en waar hij ook vorstelijke bezoekers pleegt te huisvesten. Daarom is hier

een klein station gebouwd, en met het ontwerpen en uitvoeren daarvan werd Otto Wagner belast. De architect heeft er veel eer mede ingelegd, en zelfs de Keizer, die anders nogal behoudend is, betuigde hem zijn tevredenheid.

De spoorlijn loopt bij Schönbrunn door een uitgraving; daarom werd het station boven de baan gebouwd. In het midden is de Keizerlijke wachtkamer, die een achtkanten plattegrond vertoont en door een koepel gedekt is. Deze koepel, ofschoon zeer oorspronkelijk opgevat, is in schoone harmonie met de 18e-ecuwsche architectuur van het slot.

Het gebouw is geheel gepleisterd. De vorstelijke rijtuigen komen in een overdekte doorgang, die uit ijzer en glas is samengesteld.

De ontwerper heeft hier een poging gedaan om het ijzer decoratief te behandelten, en is daarin tamelijk wel geslaagd. Een ingenieur zal, als hij deze ijzerconstructie ziet, de opmerking maken, dat er veel meer materiaal aan gebruikt is, dan strikt noodig was.

Maar Wagner was van mening, dat, wie voor een Keizer bouwt, niet zunic op het materiaal behoeft te zijn. Hij heeft zich waarschijnlijk de smeedwerken uit de 18e eeuw herinnerd, die zóó echt decoratief zijn. Op zichzelf beschouwd voldoet de doorgang dan ook wel; slechts de organische samenhang met het hoofdgebouw ontbreekt, en dit is een fout, die had kunnen vermieden worden, bijvoorgebeeld door de pijlers van den doorgang van steen, in plaats van ijzer te maken.

De gevallen zijn geheel geplessterd; zij hebben bijna geen openingen; aan de zijde, waar zich de brede trappen naar het spoorwegplatform bevinden, zijn muren aangebracht, die door een eigenaardige flauw gebogen lijn werden afgedekt. De koepel, tamelijk vlak, is van gedreven koper. Een originele oplossing vormen de daartegen geplaatste consoles, die het koepelvlak met den trommel tusschen de archt en de vensters, op gelukkige wijze verbinden. Het motief is door Longhena te Venetië aan Santa Maria della Salute gebezigd; Wagner heeft het echter op schoone wijze gevarieerd.

Door een vestibule komt men in de Keizerlijke wachtkamer; het gevolg gaat links door een loggia naar een afzonderlijk vertrek.

Bij de inrichting der wachtkamer is met de gewoonten van den Keizer rekening gehouden. Daarom zijn de tafel en de stoelen niet in het midden, doch tegen den achterwand geplaatst. Tegen dien muur is een geul op Weenen in vogelvlucht geschilderd; de stadspoort is daarop duidelijk zichtbaar.

Daar de plaatsing van de tafel aangegeven was, heeft Wagner het tapijt zóó gedecoreerd, dat daarop alle wegen, die de Keizer naar de deuren nemen kan, als breede loopers zijn uitgedrukt. In de valken daartussen werd een ornament van bladeren aangebracht. Het gehele tapijt is in verschillende tinten van rood uitgevoerd, en maakt een zeer ongemeen effect. Alleen de bladeren zijn misschien wat al te groot. Hetzelfde motief is ook bij de versiering der wanden en der meubelen toegepast. Het behangsel bestaat uit fluweel, de stoelen zijn met zijde bekleed.

Het hout in de zaal is mahoniehout, dat hier en daar verguld werd.

Twee deuren leiden naar de trappen, waarlangs de personen bereikt worden. Het ene person is voor de richting naar den Praterstern, het andere voor die naar Hietfeld. Een derde deur geeft toegang tot een toiletkamer. De schoorsteenmantel bestaat uit onyx en is geheel zonder beeldhouwwerk. Het prachtige materiaal komt daardoor des te beter uit.

Een klein vertrek naast de wachtkamer bevat een

schrifftafel, die geheel volgens de aanwijzingen van den Keizer is ingericht. De elektrische lampen zijn niet smaak ontworpen.

Het vertrek voor het gevolg is eenvoudiger behandeld; hier is alles in groene tinten gehouden en werd het goud door zilver vervangen.

In dit bouwwerk heeft Wagner, die nu K. K. Bau-rath is, een in vele opzichten uitmuntende schepping geleverd en getoond, dat men niet alleen in de middel-eeuwen de motieven voor een nieuwe kunst behoeft te zoeken. Het is te hopen, dat hem nu weldra de gelegenheid zal worden te creëren, eens aan een monument zijn krachten te beproeven. Het is wel jammer, dat de Weeners met het bebouwen van hunnen Ring niet vijftig jaar gewacht hebben. In plaats van de kolossale astaches, die daar nu staan, hadden er dan wezenlijk moderne bouwwerken kunnen komen.

VENETIE.¹⁾

Toen ik dit voorjaar Venetië zou bezoeken, heb ik met opzet de belangrijke werken, over de stad der lagunen geschreven, met medegenomen. Zelfs de lezing van Ruskin's „Stones of Venice“ bewaarde ik tot na mijn terugkeer, om uit eigen oogen te zien en niet reeds vooraf onder een invloed te komen. Mijn indrukken heb ik in een homoleid blad openbaar gemaakt.

Pas daarna heb ik Ruskin's werk ter hand genomen, om het met de grootste belangstelling en bewondering te lezen. Ik stel mij voor, u hedenavond niet het boek, den schrijver en de stad, die hij als zijn onderwerp koos, kennis te doen maken, en hoop, dat die kennismaking u een aanleiding zal zijn om de drie lijvige delen niet hetzelfde genoegen te besteden en te overdenken, als ik daarbij smakte.

Het werk verscheen in 1851, toen Ruskin bijna twintig jaar lang de bouwstoffen, er voor te Venetië verzameld had. Oorspronkelijk zou het slechts een verhandeling over den Gotischen stijl van het Zuiden worden, doch het werd een wijsgerig-dichterlijke beschouwing over kunst in het algemeen, niet bestemd voor de mannen van het vak, doch voor het beschaving van de publiek, en rijk verfacht.

Ruskin zegt in de voorrede: „Zoowel in de platen als in den tekst heb ik voornamelijk naar helderheid en begrijpelijkheid gestreefd, opdat zelfs hij, die niet het onderwerp in het minst niet bekend is, het boek ter hand zal kunnen nemen, en begrijpen wat er mede bedoeld wordt. Als ik niet de voornaamste gedeelten van mijn verhandeling begrijpelijk heb gemaakt ook voor wie volstrekt niet geleerd is, als ieder, die in mijn onderwerp belang stelt, die gedeelten niet gemakkelijk lezen kan, dan heb ik mijn doel ten eenenmale gemist. Slechts voor het begrijpen van zeer enkele beschouwingen is de kennis van de beginselementen der lagere wiskunde noodig; wie die beschouwingen te duister vindt moet, kan ze gerust overslaan, zonder dat hij daar schade van ondervinden zal. De aan de bouwkunst ontleende uitdrukkingen, die ik noodzakelijk moet gebruiken, en dat zijn slechts weinige, heb ik verklaard, overal waar zij voorkomen. Al zal men mij dus dikwijls verveeld of langdradig vinden, ik vertrouw toch, dat ik nergens duuster zal zijn. Ik heb mij daarom zóó op helderheid toegelegd, omdat ik door mensen van allerlei rang en stand gehoord wensch te worden. Er is in seders leven een tijd, dat hij belang stelt in bouwkunst. De een heeft wat te zeggen bij het ontwerpen van een openbaar gebouw,

¹⁾ Voorlezing van den heer A. W. Weissman, in de vergadering van Bouwkunst en Vriendschap, van 8 November 1899.

de ander moet zijn eigen huis laten bouwen of veranderen. Terwijl het er in het algemeen niet op aankomt, of de groote menigte al of geen begrip van kunst heeft, terwijl men zeer goed leven kan, zonder zich schilderijen of beeldhouwwerken aan te schaffen, behoort ieder zich min of meer met de bouwkunst vertrouwd te maken. Wie dat niet doet, heeft veel onaangenaamheid en goed nooddakelijk geld weg.

Kerken, winkels, pakhuizen, landhuizen, heerhuizen en arbeiderswoningen moeten worden gebouwd en gebruikt, al zijn zij nog zoa naargeestig en ongemakkelijk. Daarom behoeven wij allen daar kennis van te hebben, en die kennis te gebruiken, want meer wij daartoe in de noodzakelijkheid zijn, omdat wij niet worden overgeleverd aan de grillen der architecten en de genade der aannemers. Wel is waar heb ik mij in mijn verhandeling niet in het bijzonder bezig gehouden met de eischen, waaraan hedendaagsche gebouwen moeten voldoen. Doch de beginselen, die ik mijn lezers zou willen inprenten, zijn van alle tijden. Ik heb ze afgelijst uit de overblisjes van een stad, die, daar zij de rijkste voorbeelden geeft van een bouwkunst, door een volk van handelaars in het leven geroepen, om aan zijn dagelijksche behoeftte of zijn zin voor luister te voldoen, zeker voor de bewoners van Londen belangwekkend moet zijn.“

In deze regelen heeft Ruskin ons zijn programma gegeven. Sedert de eerste verschijning is het boek herhaaldelijk herdrukt, waaruit men zou willen afleiden, dat de schrijver zijn doel bereikt moet hebben.

Maar hij dacht daar anders over. Want toen in 1874 de derde druk verscheen, schreef hij weder een voorrede, die aldus begint:

„Geen van mijn boeken heeft zooveel invloed gehad op de hedendaagsche kunst als de „Stones of Venice“, maar die invloed is alleen uitgeoefend door het derde deel daarvan en het Engelsche publiek heeft hardnekkig geweigerd van de overblivende twee derden kennis te nemen. In de meeste gevallen zal een geneesheer liever horen, dat de zieke zijn drank of pillen geheel weggeworpen heeft, dan dat hij verneent, hoe den apotheker een boodschap is gezonden, om twee van de drie bestanddeelen, op het recept aangegeven, weg te laten. En zoo zou het mij veel aangenamer gewoest zijn, dat de architecten mijn boek nooit ter hand hadden genomen, dan dat zij slechts enkele mijner insichten wilden delen, en daarvan gebruik gemaakt hadden, om fabrieksschoorsteen te bespikkelen niet zwarte en rode gebakken steenen, om onze banken en lakenwinkels met Venetaansche traceeringen op te smullen, om onze kerken donkere en ongure holten te doen worden, die slechts bestend schijnen om reclame te maken voor goedskop geschilderd glas en tegels.“

Ruskin geeft enige voorbeelden van dergelijke misbaksel, en vervolgt dan, met bitterheid, nadat hij erop gewezen heeft, hoe de fraaiste landschappen door fabrieken geheel bedorven zijn:

„Er is niet de minste mogelijkheid, dat een volk, betwelt er behagen in schept om Gods beste gaven moedwillig te bezoedelen en te verlagen, ooit iets in de beoefening van welke kunst ook zal bereiken. Wanneer ik weer een nieuw druk van mijn boek laat verschijnen, dan doe ik dit slechts ter wille van die schaarsche en weinig invloedrijke mensen, die nog boeken van het begin tot het eind lezen, en die het gelezen ook willen begrijpen.“

Het was mij een genoegen, het aantal dier lezers met één te mogen vermeerdern. Doch toen ik het boek uit had, was het mij tevens duidelijk geworden, waarom dit getal niet aanzienlijker kon zijn.

Ruskin heeft te groote verwachtingen gehad van den gemiddelen lezenden mensch. Het onderwerp sleept hem mede, het geeft hem bladzijden in de pen, die gelijk kunnen gesteld worden met het beste wat Thomas Carlyle schreef. Doch de eigenaardige stijl, die de "wize van Chelsea" in zijn boeken bezigt, maakt de lezing niet gemakkelijk; de schrijfrant van Ruskin herinnert aan dien van den beroemden Schot, en is, bij alle streven om duidelijk te zijn, niet die, welke men moet gebruiken om tot de groote menigte door te dringen.

Menschen als Ruskin kunnen nooit populair in den eigenlijken zin des woords worden. Het begrijpen en waardeeren hunner werken zal wel altijd het voorrecht eener kleine minderheid blijven. Zoo sterk kan de democratie nimmer worden, dat zij de aristocratie des geestes vernietigt.

Bij den derden druk heeft Ruskin zelf een ietwat critisch overzicht van zijn boek gegeven. „Het eerste deel", zegt hij, „bevat een ontleding van de beste samenstellingen, die in gehouwen of gebakken steen gebezield kunnen worden, en wel zoo eenvoudig en natuurlijk mogelijk in woorden gebracht. Mijn bedoeling was, dat dit de grondslag van mijn volgend onderwijs in de bouwkunst zou zijn. Ik beveel de lezing van dit deel in het bijzonder dien jongeheiden aan, die het ernstig voornemen hebben de beginselen der edele bouwkunst te leeren kennen, ofschoon ik nu inzie, dat ik in dit deel hier en daar te gekunsteld en te gedwongen geweest ben. Doch deze inleiding is zonder nut voor wie thans bouwt, want er wordt niet over het gebruik van ijzer gesproken, uitgezonderd waar het voor ankers en doken gebezield is, en dus de rol van cement in het samenvoegen van stenen vervalt.

In het tweede en derde deel wordt aangetoond, hoe de opkomst en het verval der Venetaansche bouwkunst gelijken trokken met de meerder of mindere zedelijheid der beginselen, waarmar de Staat geregeerd werd. Dit duidelijk te maken was het hoofddoel van mijn boek; maar het beoogde twee dingen meer. Het wilde onderzoeken, welke betrekking er bestond tussen den werkman en zijn werk in de middeleeuwen en in andere tijden. Het trachtte de vorming van de Venetaansche Gotiek duidelijk te maken, van haar ontstaan uit de vroegste Romaansche kunst af, tot haar dood, toen de zoogenaamde herleving van de beginselen der klassieken in de 16e eeuw algemeen werd."

Gij ziet uit deze aanhaling, dat Ruskin zich allermildest op objectief standpunt plaatst wil. Hij schroot er nergens voor, zijn voorkeur en zijn afkeur te doen blijken; de middeneeuwen zijn voor hem alles. Wat daarna kwam, verwierp hij zoo goed als geheel.

Bij het kiezen van den titel „de Steenen van Venetië" heeft de schrijver ongetwijfeld aan de spreek „saxa loquuntur" gedacht. Zoo ergens, dan spreken de steenen in de stad der lagunes. Ook de afzonderlijke delen van het werk hebben aan de bouwkunst ontleende titels. Het eerste heet „de fundamenten" het tweede „de zee-verdiepingen", het derde „het verval". Onder „zee-verdiepingen" moeten verstaan worden „verdiepingen gelijkstraats"; de naam komt daar van daan, dat in de voornaamste straten van Venetië de zee het plaveisel vormt.

Het eerste hoofdstuk is „de steengroef" gedoopt. De schrijver maakt daar een vergelijking tusschen Tyns, Venetië en Engeland, die alle drie door den zeehandel tot bloei kwamen. Hij gaat vervolgens de geschiedenis van Venetië na, en toont aan, welke de oorzaken waren

van de opkomst en het verval van den Staat. De stijl van Carlyle treft ons reeds hier. Maar wij worden niet minder getroffen door een andere eigenaardigheid van Ruskin, en wel zijn gebrek aan systeem. De overvloed zijner gedachten is zóó groot, dat hij onophoudelijk op zijnpaden afdwaalt; de lezer gaat daar gaame met hem mee, doch wordt zoodoende van den eigenlijken hoofdweg afgeleid.

Zoo volgt, onmiddellijk op de geschiedkundige beschouwingen een vergelijking tusschen Giovanni Bellini en Tiziano, waarbij hunne voornaamste schilderijen tot in onderdeelen worden besproken. De aanleiding daartoe is de stelling, dat de achteruitgang van Venetië en zijn kunst dagteekent van 1487, en dat die achteruitgang veroorzaakt was door het verdwijnen van den echt-godsherenstigen zin. De uiteenzetting is belangwekkend, doch zij blijft op deze plaats een hors-d'œuvre, dat ergens anders beter aangebracht had kunnen worden.

Na een kort overzicht van de bouwkunst van Europa, dat in zijn beknotheid zóó vol van oorspronkelijke gedachten is, dat ik zou wenschen, dat mijn bestek had toegelaten het voor u te vertalen, geeft Ruskin zijn hart lucht over de Renaissance, die hij het bederf der bouwkunst noemt. Ik wil u een staaltje van des schrijvers betoogtrant niet onthouden.

„Het bederf deed zich in alle richtingen gelden: alles werd door dwaasheid en huichelarij overstroomd. In plaats van de Christelijke onderwerpen, koos de schilderkunst de godenleer, die eerst niet begrepen, later slechts tot een lage streepling der zinnen werd gebruikt. Goden zonder kracht, saters zonder hoersched, ninfen zonder onschuld, mensen zonder iets menschelijks worden in onzinige groepen op het doek samengebracht en de straten raken vol van geaffecteerde en theatrale naamuren berelden. Het misschien verstand zinkt al lager en lager; de onwaardige landschappen nemen de plaats van de historiestukken in, die door de belachelijke pedanterie hunner makers tot algeheel verval komen. In het zuiden wil Salvator Rosa verheven zijn, en is slechts gemaakt, flauft Claude Lorrain zijn zoogenaamd ideale landschappen sancen, fabriceeren Gaspard Poussin en Canaletto hun vervelende stukken; ten noorden van de Alpen wijden verdwaasde schilders hun leven aan het geduldig weergeven van steentjes, mist, dikke koeien en slotwater."

Deze regels zijn zeer karakteristiek voor Ruskin's zienswijze. Die eenmaal vooropgezette mening maakt hem onrechtvaardig, en doet hem niet één pennestreek alle waarde aan de Nederlandsche schilderschool der 17e eeuw onttrekken. Toch bestaat er geen het minste verband tusschen de eigenlijke Renaissance en die schilderschool. Vreemder nog wordt het, als Ruskin hier ook het geloof bij te pas brengt en beweert, dat de Renaissance het Christendom, de zedelijheid, de wetenschap en de kunst ten val gebracht heeft, en de ondergang van Italië, de ontwening in Frankrijk, ja zelfs den treurigen toestand van de Engelsche kunst onder George II op haar geweten heeft.

Dat hier schromelijk overdreven wordt, springt aannstands in het oog. Ruskin zelf schijnt bevreesd geweest te zijn, dat men hem van overdriving beschuldigen zou. Daarom wilde hij op meer overtuigende wijze aantonen, hoe verderfelijk de Renaissance geweest heeft. Hij brengt ons daartoe in de kerk van San Giovanni e San Paolo, waar vele dozen begraven liggen, en vergelijkt de monumenten van Tomaso Mocenigo en Andrea Vendramin. Dit laatste gedenkteken, van 1487, is een der beroemdste werken der Renaissance; het andere is in 1424 door een Floren-

tijnsch meester gemaakt. En nu wordt het monument van Vendramin veroordeeld, omdat Ruskin, toen hij op een ladder geklommen was, zag, dat van de liggende figuur des overledenen alleen datgene was afgewerkt, wat in het gezicht kwam, terwijl het overige slechts ten ruwste was behakt.

Vader zoekt Ruskin verband tuschen 't karakter der beide dozen en dat van hun grafteken. Mocenigo had een lange en gelukkige regering, terwijl Vendramin slechts twee jaar het bewind voerde, en aan de pest stierf. Eindelijk deelt hij mede, dat Alessandro Leopardi, de vervaardiger van het monument voor Vendramin, in 1487 wegens gepleegde valscheit uit het Venetaansche grondgebied werd verbannen.

Dit alles is ver gezocht. Om aan te tonen, hoe het geloof der Venetianen langzamerhand verminderde, komt Ruskin met een soortgelijk bewijs aan. Sommige kapiteelen van het Dogepaleis zijn 15-eeuwse navolgingen van andere, die ongeveer een eeuw vroeger werden gemaakt. Een dezer kapiteelen vertoont de hoop, met de hand Gods boven haar. In de navolging heeft men die hand weggeleggen, en daaruit leidt Ruskin af, dat het geloof toen verdween.

Maar terwijl het eerste hoofdstuk dus reeds de minder gelukkige eigenaardigheden van Ruskin toont, bevat het toch ook zeer schoone bladzijden, vol van oorspronkelijke gedachten. Ik wijs slechts op het deelte, waar de wijze, waarop de Venetaansche kunst zich vormde, wordt behandeld.

„De Grieksche bouwkunst werd door de Romeinen onhandig nagevolgd, en zonder dat daardoor veel bereikt werd. Hunne verdienste is echter geweest het gebruik van hogen algemeen te maken. Maar het Dorische kapiteel werd bedorven, toen zij beproefd het te verbeteren; slechts het Dorische kapiteel werd gevarieerd en verricht door beeldwerk, dat dikwijls zeer schoon is, en van veel verbeelding getuigt. Toen kwam het Christendom en maakte zich van den boog meester, om dien, met telkens nieuw genoegen, te versieren. Een nieuw kapiteel werd bedacht, dat in de plaats van het bedorven Dorische kon treden. Overal ging het Christendom in het Romaansche rijk aan den arbeid, om met de voorhanden bouwstoffen aan zijn denkwijze uitdrukking te geven, om toepasselijke versiering aan te brengen.

„Deze Romaansche-Christelijke bouwkunst is de juiste uitdrukking van het Christendom uit dien tijd. Beiden zijn orecht en schoon — maar toch onvolmaakt. Zij spreken van grote onwetendheid en stralen toch door het sterke licht eener kinderlijke verbeelding, dat onder Constantijn begint te schijnen, de stranden van den Bosphorus, de Egeïsche en de Adriatische Zee met zijn helderheid vervult, en dan, als het volk zich aan afgodendienst gaat overgeven, verduistert tot een flauw schijnsel, gelijk aan dat, het welk doode lichaamen afgeven.

„De bouwkunst, zoowel als het geloof, waaraan zij uitdrukking geeft, begint dan te verstijven, en wordt als een vergulde en gebalsemde munisse ter ruste gelegd. Die rust bleef bestaan, waar zij niet verstoord werd. Doch het was geordineerd, dat ruwe wekkers zouden verschijnen.

„Deze Christelijke kunst van het ondergaande Romaansche rijk verdeelde zich in twee takken, de Westersche en de Oostersche. De ene had haar middenpunt te Rome, de andere te Byzantium. Uit de eerste ontstond het vroeg Christelijk-Romaansch, en de andere ontwikkelde zich door de verbeeldingskracht en de bekwaamheid der Grieksche werklieden tot den Byzantijnschen stijl.

„Beide deze stijlen zijn een natuurlijk gevolg van

de kunst der oude Romeinen, zij vloeien voort uit dezelfde bron. Men kan ze daarom beiden beschouwen als Christelijk-Romaansch, als een bouwkunst, die de verfijning der heidensche tijdperken verloren had, maar die door het Christendom in dienst van een hoger beginsel was gesteld, en die door de verbeeldingskracht der Grieksche werklieden met nieuwe vormen werd verrijkt.

„Deze kunst was meer of minder ruw, al naarmate zij verder of minder ver verwijderd was van de zetels der regering. Haar schoonheid ontleende zij aan de inzagheid en de frischheid van het geloof, dat haar bezielde. Toen die beiden verdwenen, verloor zij haar levenskracht, en verzonk in ontzenuwing en rust, wel nog niet zonder schoonheid, doch verdooid en onmachtig tot vooruitgaan of veranderen.

„Maar er zou vernieuwing komen. Terwijl te Rome, te Constantinopel en in streken, die onder hun invloed stonden, de kunst haar zuiversten antieken vorm behield en in al haar verfijning beoefend werd, konden de minder bekwaame werklieden der verwijderde provincies die zuiverheid niet bereiken. En nog ruwer was het werk der barbaren, die het grote rijk aan alle zijden omsloegen. Doch die barbaren hadden de kracht der jengd, en terwijl in de middenpunten van het rijk de kunst tot een vormendienst werd, begon de barbaarsche kunst steeds meer vorderingen te maken.

„Sommige dezer barbaarsche volken stonden in het geheel niet onder den invloed der Romeinen. De Longobarden deden niets anders, dan het ontzenuwde lichaam, den zwakken geest van het Christendom versterken. De Arabieren straften den afgodendienst, en verkondigden, dat alle godsdienst geestelijk moet zijn. De Longobarden bedekten de kerken die zij bouwden met gebeeldhouwde voorstellingen van lichaams-oefeningen als jacht en oorlog. De Arabieren verbanden alle voorstellingen van het onzinnige uit hun plaatsen van samenkomen, en verkondigden van hunne mararetten: „Daar is geen God dan God". Verschillend in aard en roeping kwamen zij van het Noorden en van het Zuiden, als een gletscherbeek en een lavastroom. Zij ontmoetten elkaar te Venetië, en daar bleef het water stilstaan, beladen met drijvende wrakstukken uit den Romaanschen tijd. Het Dogepaleis te Venetië hevat de drie elementen, Romaansch, Lombardisch en Arabisch, in gelijke hoeveelheden. Daarom is het als gebouw het middenpunt der wereld."

„Dit zijn schoone regelen, die ons Ruskin in zijn volle kracht toonen. Het zou mij te ver voeren, indien ik u hier ook de wijze, waarop Ruskin zijn stelling uitwerkt, zou willen mededelen. Wie het Engelsch voldoende machtig is, zal hier het oorspronkelijke onvermengd genot lezen.

(Werd vervolgd.)

PRIJSVRAAG.

GEVELONTWERP VOOR DE LEVENSVERZEKERING-BANK „ROTTERDAM" TE ROTTERDAM.

Op deze, door den heer C. T. J. van Wijk uitgeschreven prijsvraag zijn ingekomen 35 antwoorden, onder de volgende motto's:

1. Maaszicht.
2. Assurance sur la vie.
3. Ongedeeld.
4. Drie kruisen.
5. Ster in cirkel.
6. Driehoek in cirkel.
7. Drie gevulde sterren.
8. R.

9. Moed.
10. L. V. E.
11. Reclame.
12. Sta vast.
13. Twee Y in cirkel.
14. Leven.
15. Memento mori.
16. Toekomst.
17. S.
18. E. O. S.
19. Marie.
20. M in cirkel.
21. J. E. in cirkel.
22. George.
23. Bodin Satwa.
24. Baksteen.
25. Polis.
26. Een cirkel.
27. Oud en Nieuw.
28. Société.
29. Assurance.
30. Gevulde driehoek in cirkel.
31. Ostara.
32. Nur Reclame.
33. Paul Kruger.
34. Boer.
35. Een model dat buiten mededeling moet blijven.

De jury, bestaande uit de heeren Henri Evers, J. P. Stok, Wz. en C. J. Struyk, heeft met den een prijs ad f 250, of de uitvoering, bekroond het ontwerp „Assurance”, waarvan de vervaardiger is de heer H. Bonda, architect te Amsterdam, met den een prijs ad f 100 het ontwerp S van de heeren De Roor en Overreynder, architecten te Rotterdam, en met den een prijs ad f 50 het ontwerp „Paul Kruger”, van de heeren C. Bruijnzeel & Zonen, architecten te Rotterdam.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1899ste vergadering van 4 Nov. 1899.

Na opening der vergadering, word voorlezing gedaan van een schrijven van den heer Van der Sijs Veer, waarin deze bedankt voor zijn bemoeiing als bestuurslid.

Hierna werd een voorstel van het bestuur om de redactie uit te breiden na enige discussie aangenomen.

Vervolgens kreeg de heer C. A. Lion Cachet het woord over „Handteeken-onderwijs en Bouwkunde”.

De heer Cachet wens er in hoofdzaak op dat volgens zijn inzicht het handteekenonderwijs nog meer nadruk moet leggen op het kennen der voorwerpen, waardoor vooral de perspectief te verwerpen valt. Eveneens wil het gipsmodel door den heer Lion Cachet verworpen. Veel meer moet de aandacht aan de voorwerpen zelve geschenken worden.

Aan den wand bevond zich een tentoonstelling van tekeningen van enige in Transvaal uitgevoerde bouwwerken.

VEREENIGING BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 8 November 1899.

In deze vergadering hield de heer A. W. Weissman, architect te Amsterdam, een voordracht over Venetië, naar aanleiding van Ruskin's „Stories of Venice”. In dit drieëndig werk beschrijft Ruskin zijn indrukken over Venetië en is hieruit genoegzaam op te maken dat hij elken steen er in kent. Ook de wijze, waarop hij den indruk weet weer te geven, dien men bij de aandring van Venetië ondervindt, is een kennismaking met zijn week allereenzijn waard.

De heer Weissman begafde zich echter hoofdzakelijk de vergadering kennis te laten maken met Ruskin's opinie omtrent de architectuur te Venetië, waartoe hij in de eerste plaats de Sint-Marcus behandelde. De wijze, waarop Ruskin deze kerk beschrijft, geeft hen, die niet het voorrecht hadden haar te bezien, een idee van den overweldigenden indruk, dien ze op den sanechouwer maakt; ook de Rialto-brug, het Dogepaleis, de Bibliotheek, Onze Lieve Vrouwekerk en meerdere grote gebouwen werden besproken en verduidelijkt door foto's en lichtbeelden.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

—**GRAVENHAGE.** Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs vergadert Dinsdag 14 November a. k. in het lekaal „Diligentia”.

Na behandeling van een ontwerp-overeenkomst tussen de Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs en het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, betrekende de uitgaaf van het weekblad *De Ingenieur* als gemeenschappelijk orgaan; het verslag van de Afdeeling „Nederlandsch-Indië”; de ontwerp-regeling der geldelijke en administratieve voorbereiding van de Afdeeling „Nederlandsch-Indië” tot het Instituut en het bericht omtrent een vakafdeling voor spoorwegbouw en spoorweg-exploitatie, volgt de mededeling omtrent in 1900 te Parijs te houden congressen.

Blijks van de agenda zullen voordrachten gehouden worden door den heer C. W. Weija over aanleg en exploitatie der Patogeewaarden, een blik op de werkzaamheid van den ingenieur op irrigatiegebied in Nederlandsch-Indië; en door den heer M. Sijmons over de weigering tot regeling van het Staatstoetschap op de volksgezondheid.

— Het comité voor het eenvoudig gedenkteken op het graf van Jacob Maris ontving tot heden voor dat doel een bedrag van twee duizend, drie honderd vijf en zeventig gulden.

— De Vereeniging „Arti et Industria” zal, ter gelegenheid van het 15-jarig bestaan, van 12—13 November a. s. een kunstbeschouwing van werken harer leden geven in de groots zaal van den Haagschen Kunstuizing, Herengracht 18 alhier.

— Wij vernehmen dat de tentoonstelling en de verkoop der kunstwerken, door leden van Pulchri Studio afgestaan ten behoeve van het fonds tot aankoop en verlummering van het gebouw Lange Voorhout n°. 15, zal plaats hebben na sluiting der herententoonstelling (Jacob Maris).

— Enige Nederlandse kunstindustrieën hebben het volgend adres aan de Tweede Kamer der Staten-General gericht:

Geven met verschuldigen opheldering te kennen de ondergetekenden, kunstindustrieën in Nederland; dat zij het van het hoogste belang achtten voor den bloei onze kunstverheid, dat de riksverzameling, waar de modellen van oude kunstverheid zijn tentoongesteld, met name het Nederlandsche Museum voor Geschiedenis en Kunst te Amsterdam, op onbekompen wijze wordt angevuld.

Na onder de Nederlandse kunstindustrieën zich meer en meer de behoefte openhaart, dat goede voorbeelden van onze schilderkunst uit vroege dagen te gaan rasspelen om de groote erft, die aan deze trouwe overbrengers uit vroegere bloeiperioden spreekt, nu blijkt meer en meer, dat onze riksverzameling — beveel praktisch nuttig is — ook reeds bevat — in mensig opzicht nog zeer onvolledig is te noemen.

Wilt onze riksverzameling beantwoorden aan de eischen, die wij aan haar in ons aller belang mogen stellen, dan moet zij voorbeelden bevestigen van het beste, wat op ons gebied in vroegere tijden is voortgebracht, zowel in Nederland als daarbuiten.

De gelden, die daarnaan zullen worden besteed, vormen een kapitaal, dat zijn restante ruimehoots zal afwerven, dan Nederland mit zijn volk, rijk aan kunstzinn, tegenover het buitenland de eerbepalende moest kunnen, die het in de 16e en 17e eeuw zo gelaagd heeft gehandhaafd.

De ondergetekenden verlossen zich daarom den wunsch uit te spreken, dat de Tweede Kamer der Staten-General daire, waar onze Regering door het voorstellen van credieten tot aankoop van voorwerpen van oude kunstverheid ophoudt voor de belangen van onzer bededingsche industrie, haare krachtig in haar pogem zal steunen.

— De Vakafdeling voor Spoorwegbouw en Spoorwegexploitatie van het „Instituut van Ingenieurs” is Dinsdag 11 Nov. in een vergadering onder leiding van den heer G. van Diesen, tot stand gekomen, waarvan deze 140 leden waren aangesloten.

Het reglement werd vastgesteld en verkreg staande de vergadering de goedkeuring van het hoofdbestuur, daer de aanzwige leden van den raad van bestuur gemachtigd waren, die goedkeuring te verlezen, wanneer het algemeen reglement zich daartegen niet verzet.

Een voorstel, om in den titel van het reglement ook de tramwagen te noemen, werd ingetrokken, daer reeds in de woorden „in den uitgebreidsten zin” lag opgesloten, dat tramwegen daardoor werden begrepen, zoodat men den titel ongewijzigd kon laten, ook in verband met het bij de Kamer aanshangige wetontwerp op de „spoorwegen met beperkte snelheid”.

Nadat de heer Van Diesen uitstrekkelijk had te kennen gegeven, het vooritterschap alleen voor deze vergadering op zich te hebben willen nemen, werden tot bestuurders benoemd de heeren: J. L. Cluyzenaar, voorzitter; Jhr. H. G. Verpijck, secretaris; E. H. Stieltsje, C. de Bruyn en J. Schroeder van der Kolk, commissarissen.

— Tijnsel vestigen wij de aandacht van belanghebbenden op het voorseen en van de „Afdeeling 's Gravenhage der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst”, om, bij gezamenlijke deelname deze winter een cursus te openen voor jonge opzichters en andere bouwkundigen om hunne kennis van het huis-schilders-onderwijs te vermeerderen. Daarmede wil de Afdeeling trachten te gemoet te komen aan de weinige en gebrekkelijke gelegenheid die het moerende der bouwkundigen slechts hebben.

of later kunnen vinden om in dit deel van het bewijsak te voorhen een onmisbare kennis op te doen.

Naar ons is medegedeeld zag men het aantal deelnemers lieftot 20 à 24 beperkt, en zal het onderwijs gegeven worden in deze maand en volgende drie maanden in ongeveer twintig avondlessen, op nader te bepalen dagen enuren. Twee bekwaame deskundigen, geheld met het vak-onderwijs vertrouwd, zullen met die lessen worden belast en het Bestuur der Ambachtsschool is zoo welwillend om door het beschikbaar stellen van daartoe geschikte lokalen der Ambachtsschool zijne medewerking te verleenen. Men verzuimt niet zich voor 11 November a. k. schriftelijk aan te melden bij den secretaris der Afdeeling, den heer E. F. Ebule, Pieter-Bethstraat 28. De van de deelnemers gevorderde bijdrage is aiterst billijk te noemen. (Zie voorts de advertentie in dit nummer.) Wij wensen de Afdeeling succes op het verloop van dit congres.

AMSTERDAM. De hoogleraar-directeur der Rijks-academie van Beeldende Kunsten brengt ter algemene kennis, dat het beeld en de overige werken, verricht door mededeling bij den wedstrijd in de beeldhouwkunst, in het gebouw der Academie kosteloos ter beschikking worden gesteld van Zondag 10 tot en met Zondag 26 Nov. a. s., op de werkdaagen van des voorwaardens 10 tot des namiddags 4 uren en op Zondagen van 's namiddags 1 tot 4 uren.

— In het einde dieser maand zal door de Mij. Arti et Amicitiae een tentoonstelling worden gehouden van werken van Jacob Maris. Zij behoort zeer belangrijk te worden. Behalve dat bijna alle schilderijen, thans in Pulchri Studio getoond, in Arti zullen komen, zijn nog vele anders toegezegd van beeldhouwers van werken des grooten meesters ontvangen.

— Bij de behandeling der gemeentelegroting voor het jaar 1900 heeft de burgemeester, na de opmerkingen van den heer Blaauw, een onderzoek toegerekend omtrent de vraag of de teekeningen voor den bouw der ingestorte huizen in de Pieter Nieuwlandstraat belast door het bouwtocrecht hadden afgekeurd moeten worden. Dit onderzoek zou een apartijdige deskundigen, buiten de gemeente, worden opgedragen. Wij lesen thans, dat de heeren C. H. Peters en D. E. G. Knutel, rijksbouwmeesters, en de directeur der generatieve publieke werken te Utrecht, de heer Nieuwenhuis, uitgenodigd zijn, een rapport uit te brengen.

GRONINGEN. Het bericht, opgenomen in het vorige nummer, dat de heer X. J. Singels te 's-Gravenhage is benoemd tot elektrotechnisch adviseur der gemeente, is niet geheel juist. Wel is een voordeel daartoe bij den raad ingekomen, maar dat voordeel wordt in de j. 1 gehouden raadsvergadering aangehouden, nadat daartoe door een raadslid een voorstel was gedaan. Dit raadslid vindt deze voorstel onbedriegend, omdat hij zich ene andere voorstelling van de zaak had gemaakt dan in de voorstelling is neergelegd. Naar zijn mening moet de adviseur eerst begeerd worden wanneer de plannen zijn ingekomen van de fabrikanten, die daartoe zullen uitgenodigd worden. Het is hem daaron niet duidelijk wat de adviseur zal hebben te doen in het eerste jaar. Hij vraagt bereidheid dat deze benoeming van invloed zal zijn op de antwoorden en berekeningen der fabrikanten.

Met het oog op deze bemoeiing bestaat er kans dat de benoeming van den heer Singels later zal plaats hebben dan door E. en W. is voorgesteld.

— De begraving voor den dienst 1900, welke in deze zelde vergadering werd afgedaan, liep hettengewoel vlug van staps. Onder de pasten waarop in het bijzonder de aandacht werd gevestigd, is het meest van algemeen belang dat, waarschijnlijk in overweging wordt gegeven om bij de Regering aan te dringen op verhogering van het postkantoor en op het vestigen van een bijkantoor in een ander deel der stad.

MIDDELBURG. Naar den toestand der Koorkerk, die gedurende den gekoelen winter uit vrees voor gevaar buiten dienst werd gesteld, is op verzoek van kerkvoogden een onderzoek ingesteld door de architecten Verbaal uit Rotterdam, Posthumus Meyers uit Amsterdam, en Nieuwenhuis uit Utrecht.

VLISSINGEN. De Gemeenteraad besloot bij de behandeling der begroting niet algemene stemmen de jaarweddelen van den gemeente-bouwmeester te heffen op 1700 met vrije woning en die van den gemeente-adviseur op 900.

ENKELAAR. De Zuidertoren verkeert, zoals uit een daartoe ingesteld onderzoek is gebleken, in een toestand, welke een spoedige herstelling dringt of noodzakelijk maakt. De kosten der restauratie zijn geraamd op 28.000.

EINDHOVEN AAN ZEE. Donderdag 9 November werd te Egmond de gedenktafel gelegd van het „A. C. Wertheim Paviljoen” als zieken-paviljoen in verband met de bestaande „Prins Hendrik Siechting”. Deze stonk werd gelegd door den heer Johan Gijsbert Wertheim, zoon van wielen den heer A. C. Wertheim. Geopenkten werd door den voorzitter, den heer Aug. Hendriks, en den heer Wertheim, terwijl alle regentes en de directeur, de heer Van Hall, bij deze plechtigheid toegewoond waren.

Het paviljoen wordt opgetrokken naar plannen en onder leiding van de architecten A. L. van Gendt en Zonen te Amsterdam en uitgevoerd door den aannemer den heer G. Kuilgaard te Egmond aan Zee.

PERSONALIA.

— Met ingang van 1 Nov. 1899 zijn benoemd tot ingenieur bij de Rijkscommissie voor grondmeting en waterpassing en civielingenieurs J. Canters, te Zutphen, en M. R. Idema Greidanus, te Leiden.

— De Provinciale Staten van Gelderland hebben den heer H. Hendriks, hoofdpostchirurg van dien waterstaat, met 42 stemmen benoemd tot hoofdingenieur bij dozen tak van dienst. De heer C. W. Weija in Indië vereenigde 6 en de heer P. A. Faure te Breda 2 stemmen op zich.

— De heer Schmid, chef der afdeeling beweging bij de Holl. IJdozen Spoorweg-maatschappij, is opgetreden als adjunct-chef van het verloop bij die maatschappij.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot beeldengewoel opzichters: P. W. J. Campij, te Schoondam, bij het vernieuwen der vaste brug n°. 20 onder Ilpendam; C. A. Salin, te Amsterdam, en S. de Vries Jr., te Spijkenisse, bij den bouw van den leug over de Oude Maas; D. A. van der Straaten, bij de uitvoering van baggerwerk in den benedenmonde van het Spaar op de Biesinghe; J. Haemstra, te IJmuiden, bij het doen van opnames, peilingen en waterpassingen, het in teekening brengen daarvan en het maken van grondverkenningen voor de verbetering van het Noordzeekanaal, en J. Bree, te Zijpe, bij de uitvoering van plantingen.

— De heer H. C. J. Gritters, ingenieur bij het Centraal-station voor elektrische stroom-levering te 's-Gravenhage, is benoemd tot adjoint-chef van de gemeentefabrieken voor gas en electriciteit te Rotterdam.

— Bij kon. besluit is benoemd tot burelaanbouwmeester de kl. van den Rijkswaterstaat A. A. L. Vroom, te Loosdrecht.

— Aan meijuffrouw J. A. C. Mijnsma is de gouden erepenning, bedoeld bij art. 13 der wet van 26 Mei 1870 (*Staatsblad* no. 78) toegekend en is voorzien aan haar voor het tijdsval van 1 December 1899 tot 30 November 1900 een jaargeld van f 1200 verleend, bestemd om haar in de gelegenheid te stellen zich in de beeldhouwkunst te volmaken.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig teekenaar, geheld op de hoogte van de constructie van schepen, muildiemolen en sleepers. Adres lett. E. J. H. Office de Publicité Brussel.

— Gemeente-architect, tevens directeur der gemeente-reiniging te Stad-Almelo, op een aanvangstracitement van f 1200. Adres voor 20 Nov. aan den burgemeester. (*Zie adv. in dit no.*)

— Teekenaar bij de gemeentewerken te Leiden, in staat bestoken en begroetingen te maken. Salaria f 1200. Adres den directeur der gemeentewerken. (*Zie adv. in dit no.*)

— Onderdirecteur der gemeente-gasfabriek en duinwaterleiding te Middelburg. Jaarwelds f 1200. Adres aan den gemeenteraad voor 24 December.

— Opzichter-teekenaar bij den aanleg van een tramweg ongehuwd. Adres lett. K. J. Bellinfante, Paviljoensgracht no. 19 te 's-Gravenhage.

— Bouwkundig teekenaar bij een aannemer van publieke werken, vertrouwd met de Nederlandse en Franse correspondentie. Praktijk, enige kennis van waterbouwkunde en werktuig.

— Directeur der gemeente-gasfabriek te Arnhem. Jaarwelds f 3000 à f 4000, met vrije woning era. Vereischte: volkomen op de hoogte der gasfabriek, terwijl bekendheid met de inrichting en toepassing van het elektrisch licht tot aanbeveling strekt. Adres voor 25 November aan Burg. en Weth.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in bepaalde termen worden ten genoegen van heren geschreven en overzien worden door ons enkele malen, daarna opgezegd. De administratie houdt zich niet met de toezending der eventueel intekende briefen.)

— Bouwkundig opzichter-teekenaar zoekt plaatsing wagens beelding van werk (goede getijdschriften zoowel prakt. als theoretisch kunnen worden overgelegd). Adres nr. 68 Bureau des.

— ENKELAAR. De Zuidertoren verkeert, zoals uit een daartoe ingesteld onderzoek is gebleken, in een toestand, welke een spoedige herstelling dringt of noodzakelijk maakt. De kosten der restauratie zijn geraamd op f 28.000.

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING HEERENGRAF 304, AMSTERDAM.

1 Bouwk

ADVERTENTIEN.

Tegen 1 Januari 1900 wordt te
Stad Almelo GEVRAAGD een

GEMEENTE-ARCHITECT,

TE VENS

Directeur der Gemeentereiniging,

op een aanvangsraettement van *f 1200*.
Zijne instructie zal bepalen, dat hij
zonder vergunning van B. en W. geene
werkzaamheden zal mogen verrichten.
Aanstaande bij gezegd adres voor den
20 Nov. a.s. aan den Burgemeester,
in persoon alleen wanneer men daar
toe uitgenodigd wordt.

GEVRAAGD bij GEMEENTE-
WERKEN te *Leiden* een

TEEKENAAR,

tervens in staat bestekken en
begrotingen te maken.

Salaris *f 1200*.

Stukken zoo spoedig mogelijk in te
zenden aan den Directeur der Gemeente-
werken.

De Afdeeling 's-Gravenhage
der Maatschappij tot be-
vordering der Bouwkunst

brengt ter kennis van belanghebbenden
dat voor haar, bij geuegzaame
deelname, in dezen winter, op rader te
bepalen avonden, een CURSUS
zal gegeven worden ten behoeve van
Bouwkundige Opzichters en
aankomende Bouwkundi-
gen ter vermeerdering van hunne
kennis in het **verwersambacht**.

Zij, die daaraan wenschen deel te
nemen, moeten zich zoo spoedig mog-
elijk, *vierdag 17 November*
a.s. schriftelijk aanmelden, — met
opgave van kwaliteit, bij den secre-
taar der Afdeeling, den Heer E. F.
EHNLE, *Pieter Bothstraat*
no. 23, alhier. Als bijdrage in de
kosten heeft ieder deelnemer, geen
lid zijnde, de verplichting vóór *zes*
gulden te voldoen; de leden betalen
vijf gulden.

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegeawoerdiger der
JOSSON-CEMENT
voor NEDERLAND en INDIE.
Uitstuurder: *Ints soort AND. TRAX*
(volgens de nieuwe A.V. met 7%
glasvezels).

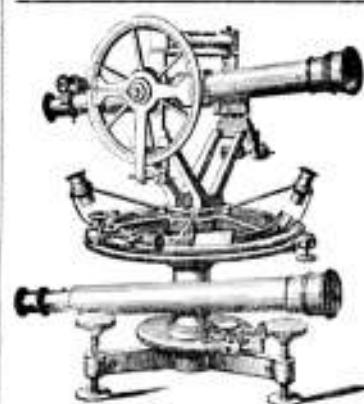
Handel in Bouwmaterialen.
De **TEGELZAAK** is gevestigd
Spuistraat 109,
AMSTERDAM.

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer.

Mom. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 30 Robin.

Hooftdagstel voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barnshead.
Specialist voor de Levering van complete Badinrichtingen, — Private-inrichtingen, —
Shanks Closets zijn nog niet overtroffen, — Porcellinen Badkappen, Tafelen Badkappen, —
Cassetten, Wasbakken, Urinates enz. — **VERWARMING en VENTILATIE**.
Belast zich met de plaatting en inrichting in geheel Nederland. Zeeuws concurreerde prijzen.
Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopers genieten het gebruikelijke rabat.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN

WATERPAS- HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEEKENAARS, ENZ.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN

VAN RIJN & Co.,

ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemlaan 64 b, d. Nieuwe Blaakweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.

Glasverzilvering
voor de grootste maten.**C. A. HULJGEN**, civ.-ingenieur.

ROTTERDAM. Stationsweg 59.

Vertegenwoordiger van het **EISENWERK KAISERSLAUTERN**
te KAIERSLAUTERN.Luchtververachting, centrale verwarming door middel van warme lucht, stoom
of warm water; lokale verwarming door middel van gas- en vuulkachels.Badinrichtingen, stoom-kook- en stoom-waschinrichtingen, desinfectie-
oven, waterleiding.Gedigtschriften van een groot aantal inrichtingen, sowel in het buitenland als in ons
land, aan te dienen.

Projecten worden gratis geleverd.

GEBR. HEINLE,39, Prinses-Mariestraat 39,
'S-GRAVENHAGE.

GLAS IN LOOD.

Geëtst
Geschildeerd **GLAS.**
GebrandSpecialiteit in het versieren
met **Opalescent-glas**.

HOUTEN

Parketvloeren.

GEBR. VAN MALSSEN,
Stoomtimmerfabriek — DEN HAAG.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

H. P. DEN BOER,Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

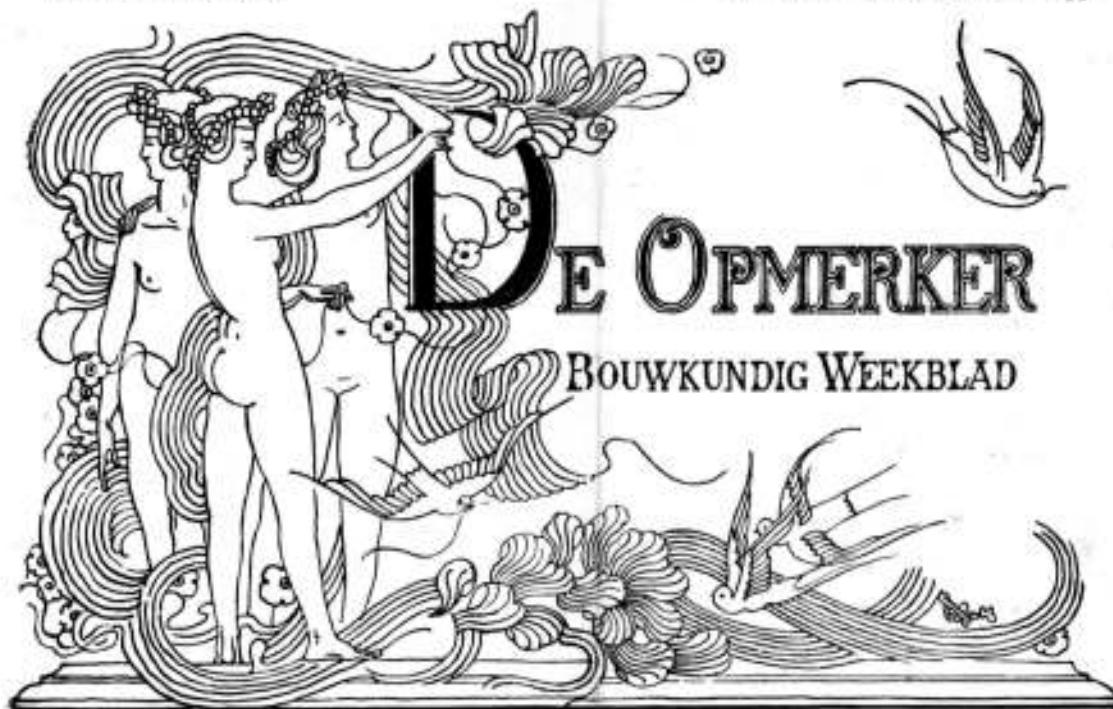
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille Dord-
recht 1896.Bouw ook OVENS met ultrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

TATTERSALL & HOLDSWORTH.

Enschede.

Globe, Works en Stores.

Aanleg van Centrale verwarming in
SERRES, BROEKASSEN, PARTICU-
LIJERE en OPENBARE GEBOUWEN enz.
HANDEL in Wand- en Muur tegels.
Asphalt, Schoorsteenmantels, Vloeren.REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmoker*, de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
/5.—; voor België /6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, /7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat /0.25, zonder plaat /0.15.Advertentien van 1 tot 6 regels /1.00, het bewijzammer daaronder
begrepen; v. elke regel meer /0.15. Grote letters worden berekend
naar plaatruimte. Annaten van ambestellingen worden bij opgave van
die plaatregen, slechts tweemaal gerekend.

VENETIË *)

(Vervolg van pag. 350.)

Wanneer deze kennismaking met Ruskin u bevult, dan zal ik gaarne van het verdere, wat het eerste boek bevat, u een volgende keer het een en ander mededeelen. Er wordt daar een hoogst belangrijke ontleding van de bouwkunst in haar geheelen omvang gegeven. Voor ditmaal ben ik verplicht, daar ik u ook over de Venetaansche gebouwen in het bijzonder wil spreken, mij tot hoofdstuk II te beperken, waar Ruskin zich afvraagt, welke de deugden der bouwkunst zijn. Hij beantwoordt die vraag als volgt:

„In de eerste plaats eischen wij van gebouwen, zoo goed als van menschen, twee soorten van deugd, namelijk dat zij hun plicht doen en vervolgens dat zij dien op een behaaglijke en aangename wijze doen.

„Hun plicht bestaat uit twee onderdelen — handelen en spreken — handelen, om ons te beschermen tegen weder en geweld; spreken, om geleurenissen in herinnering te houden, of gevoelens uit te drukken.

„Een gebouw behoert dus aan drie eischen te voldoen:

1. Het behoert goed te handelen, en dus aan zijn bestemming op de beste wijze te beantwoorden.
2. Het behoert goed te spreken en zijn bestemming in gekunstte woorden uit te drukken.
3. Het behoert er goed uit te zien, ons door zijn aanwezigheid te behagen, wat het ook liebhe te doen of te zeggen.“

Het hoofdstuk, aan deze stellingen gewijd, is een der belangrijkste van het boek. De verleiding is groot, het met u te behandelen. Ik zal echter die verleiding weerstaan, mij overtuigd houdende, dat de gestelde

*) Voordracht van den heer A. W. Weisman, in de vergadering van Bouwkunst en Vlaamsche, van 8 November 1899.

eischen u reeds een denkbeeld geven van het standpunkt, waarop Ruskin zich plaatst. Dit standpunkt verschilt van dat, door Viollet-le-Duc ingenomen, ofschoon de Engelschman in bewondering voor de middeleeuwen voor den Franschman niet onderdoet. Maar terwijl Viollet-le-Duc zich houdt aan de oppervlakte der dingen en utsluitend zijn verstand laat werken, dringt Ruskin dieper door en voelt hij sterker dan zijn tijdtgenoot.

Zoo kom ik dan tot het tweede deel van het boek, waar Ruskin de gebouwen v.a. Venetië in hun geheel beschouwt, nadat hij in het eerste hun architectuur ontleed heeft, om ons zijn standpunkt duidelijk aan te geven.

Het begin van dit deel behoort tot het schoonste wat Ruskin schreef.

„In vroeger dagen, die nummer zullen terugkeeren, kon geen aanzienlijke reis gemaakt worden, zonder dat men zich grote moeite had te getroosten. Die moeite werd echter beloond, omdat men de streken, die men doortrok, op zijn gemak kon beschouwen. Als de avond was gekomen en de reiziger op den top van den laasten heuvel dien hij had te beklimmen, 't kalme dorpje zag liggen, als hij de verspreide huizen, in een waarvan hij zich ter ruste zou leggen, beschouwde, als hij zich verlustigde in de groene weiden en het kleine riviertje aan zijn voeten, dan dooreerde hij oogenblikken van stil geluk. Niet minder was zijn genot, als hij aan de laatste bocht van een stoffiger weg gekomen, de torens van een vermaarde stad tegen den rooden avondhemel zag onhoogrijzen. Voor deze genietingen van vroeger vindt men in de drukte van het spoorwegstation, waar men thans aankomt, zeker geen vergoeding. Toen was er afwisseling, nu weet men zeker, dat men een kap van ijzer en glas zal zien.

"In die dagen was er geen heerlijker aankomst dan te Venetië. Laten wij, op een herfstochtend, de donkere poorten van Padua doorgaan, en den weg naar het oosten nemen. De weg gaat waterpas, olnboomen staan aan zijn zijden; overal volgeladen festoenen in de wijngaarden, de bladen in purperen schemering; de trossen donkerblauw getint. Dan rijst de weg boven de Brenta en loopt tuschen de rivier en de breede vakte, aan de noordzijde, die met eindeloze velden van moerbeizoomen en Turksche tarwe bedekt is. De Brenta stroomt langzaam doch krachtig; haar geelgrijs water glijt tuschen de contouren oevers, het haast zich niet, treuzelt niet, en slechts hier en daar draait een kleine kolk, alsof er iets in de rivier was geworpen. De dijk aan de noordzijde is stoffig en zonder boomten. De toren van Dolo trilt in de warme lucht, en schijnt niet harder te komen.

"De zon rijst meer en meer, en verhit de muren van de kleine piazza te Dolo, waar wij van paarden verwisselen. Nu gaat de reis weer verder langs de Brenta, die zich in armen verdeelt, welke zooveel half stilstaande poelen vormen. Aan de overzijde staan een paar Venetaansche villa's, zwart, gescheurd, haast bouwvallen. Waar zich eens de kleine tuinen uitstrekken, vindt gij nu slechts modderpoelen; de omheiningen zijn door den tijd vergaan. De marmeren treden, waar de gondels plachten aan te leggen, zijn gebroken en verzakt. Waterplanten groeien er op. Eindelijk gaat de weg naar het noorden, en ter rechterzijde is een open veld, bedekt met wuivend gras. Doch zie dien kant nog niet uit.

"Vijf minuten later zijn wij in de opkamer van de kleine herberg te Mestre, blij in de koelte van de schaduw. De tafel is bedekt met een laken van twijfelachtige witheid, waarop bordjes en glazen geplaatst zijn, met broodjes daartusschen, die neer aan strikken van neel dan aan gebak doen denken. Het uitzicht van het balkon is niet vrolijk. Een nauwe straat met een enzame kerk van gebakken steen en een sombere campanile daarnaast vormt de overzijde. Een klooster vertoont zich, met rode overblijfselen van fresco's boven de vensters. In de straat loopt een sloot, waaraan een paar kleine huizen staan, met een rozenprieltje. De lucht echter, die uit de straat opstijgt, is geen rozegeur, maar afkomstig van knoflook, zeevruchten en gebraad kastanjies, die op staljetjes verkocht worden. De pakkedragers hebben ruzie over onze koffers; wij gaan naar beneden, en doen ons best hem tot bedaren te brengen.

"Na een paar honderd schreden komen wij aan een kade, waar treden naar beneden voeren. En daar liggen de zwarte gondels van Venetië.

"Wij stappen in, en glijden door het groene water van een lang kanaal met vlakke oevers. De zonlicht wordt merkbaar, in het westen begint de toren van Mestre te verdwijnen, en daarachter rijzen purperen bergen, als verlepte rozenbladen, flauw tegen den nadiddaghemel omhoog — de Alpen van Bassane.

"Eindelijk maakt 't kanaal een bocht, langs de lage bastions van het oude fort Malghera. Weer een kanaal, doch nu niet zoo lang. Het wordt wijder, het gras der oevers wordt minder hoog, en eindelijk wordt het vervangen door een strand met wier bedekt.

"Als wij hier eenige jaren vroeger beweest waren, hadden wij aan onze rechterzijde de lagune kunnen zien, en den warmen zuiderhemel, die zich daarover welft. Nu bederft de spoorwegbrug met zijn akelige bogen het geheele gezicht. Aan het einde van die bogen verrijst een rij van lage en verwarde gebouwen, die als men de vele torens wegdenkt, wel iets van een Engelsche fabrieksstad heeft. Eenige koepels, wazig

en blijkbaar op groteren afstand, verheffen zich in het midden der rij; maar het eerste wat het oog treft is een zwarte rookwolk, die over het noordelijk deel hangt en uit een kerkstoren komt. Dat is Venetië.

"Toen de brug er nog niet was, leverde het gezicht op de stad een schouwspel, dat door geen reiziger ooit vergeten kon worden. Als de gondel de lagune bereikte, na het kanaal van Mestre te hebben verlaten, was de aanzicht van Venetië soms een heen van teleurstelling, want, van dien kant gezien, zijn de gebouwen minder eigenaardig, dan die van andere grote Italiaansche steden. Maar dit gebrek werd verborgen door den afstand, en ruimschoots vergoed door de vreemde wijze, waarop de muren en torens schijnbaar uit de diepe zee opstaken. Want het was voor het oog niet merkbaar, dat het grote water met zijn zilveren kabbelingen, zich uitstrekend van het noorden naar het zuiden, zoo ondiep is; ook de eilanden aan de oostzijde waren niet te zien.

"De zilte bries, de witte krischeerde zeevogels, de hoopen zwart zeegras, dit alles deed aan een oceaan denken, waarop de grote stad rustte. De oceaan was niet blauw, een meer gelijk, zoals de zee, die de kusten van Napels bespoelt, of die onder de marmeren rotsen van Genua schuurt, maar een zee met de bleke kracht van onze noordelijke golven, en slechts door een gehemelte macht in toom gehouden, en veranderd in een stroom van gloeiend goud, nu de zon onderging achter de enzame, op een eiland gelegen toren van de kerk, die zoo toepasselijk aan „St. Joris van het zeegras" gewijd is.

"Als de gondel dichter bij de stad kwam, leek de kust, die de reiziger verlaten had, een lange triestige vakte, slechts met wat krempelbont en wilgen bezet. Ten noorden rezen de heuvels van Arqua als purperen piramiden omhoog, door de spiegelende lagune gedragen. Eenige heuvelruggen strekten zich daarachter uit, en dan kwamen de Alpen, die den geelseen noordelijken gezichtsieder begrenzen. Boven Vicenza begonnen de ruwe spitsen, als een muur van blauw, vreedig getand, door wier kloven men de bergen van Cadore zag, met hun witte toppen door de zon beschinen, als om ze tot een kroon voor de Adriatische zee te maken.

"Wanneer het oog zich daarvan afwendde, zag men het gloeien der campaniles van Murano, en onder een heid Venetië, grootsch op de golven rustende.

"Eindelijk was de stad bereikt, niet door een poort met torens, maar door een inham, die als tussen twee koraalrotsen werd ingesloten. De reiziger verbaasde zich over de lange rij paleizen met kolommen, over de zwarte gondels, die er voor lagen, over het groene plaveisel van het kanaal, dat telkens door de bries als met rijke figuren werd ingelegd.

"Voor het eerst zag hij de Rialto-brug, laar reusachtigen hoog over het kanaal staan, juist achter het Palazzo de' Camerlenghi. Doch eer die vreemde, teedere boog, sterk als een hol in de rotsen, bereikt was, had de gondelier zijn „Ah! Stai" doen horen, en had hij den besnebden steven gewend, om het vaartuig in een nauw kanaal te brengen, waar de kroonlijsten der paleizen elkaar haast raakten, waar het reusgeplast tegen het marmer van de muren weerkaatste.

"Ten slotte bereikte de boot de brede zilveren zee, en verrees de gevel van het Dogenpaleis met zijn roode tinten tegenover de koepels van Santa Maria della Salute, die zoo blank als sneeuw leken. Bij dit gezicht als uit een tooversprookje was het niet te verwonderen, dat de aanschouwer geheel onder den indruk kwam."

Het is voor den hedendaagschen reiziger, nu de spoorwegverbinding de afzondering van Venetië heeft doen ophouden, niet meer mogelijk op zulk een wijze Venetië te bereiken. Doch, zoo gij ooit naar de stad ger lagunen zoudt willen gaan, dan zou ik u raden den trein te nemen, die te middernacht aankomt. De gondel vervoert u dan in diepe duisternis naar uw hotel, en bij uw ontwaken zal Venetië zich zoo verrassend vertonen, als gij maar kunt wenschen. Ik ten minste zal nimmer het gezicht vergeten, toen ik uit mijn venster kijkend, den beroemden ingang van het Canal Grande in de morgenzon zag schitteren, met de kerk van La Salute op den voorgrond, en het eiland San Giorgio op den achtergrond, of toen ik, omdat niet die stad, maar Aquileja de moeder van Venetië was. Hij verontschuldigt zich, dat hij dit hoofdstuk niet heeft doen verslappen, doch de lezer, die hier weer een uitmuntende beschrijving van het stadje en zijn gedenkteeken geniet, zal er niet rouwig om zijn, dat dit gedachte behouden bleef. Ware het niet, dat de gebouwen van Venetië zelf thans onzicht aandacht vragen, ik zou u gaarne de vertaling van dit voortreffelijk hoofdstuk geven.

Het eerste gedenkteeken, dat Ruskin bespreekt, is de kathedraal te Torcello. Het hoofdstuk, daaraan gewijd behoort tot de fraaiste van het boek. Ruskin gaf in 1879 enige critische aanteekeningen op zijn eigen werk in het licht. Hij noemt daar onder anderen den zin over de macht der verbeelding, dien ik straks voor u vertaald, een der beste, die hij ten papieren bracht, maar erkent, dat hij bij het hoofdstuk over Torcello van een verkeerde onderstelling is uitgegaan, omdat niet die stad, maar Aquileja de moeder van Venetië was. Hij verontschuldigt zich, dat hij dit hoofdstuk niet heeft doen verslappen, doch de lezer, die hier weer een uitmuntende beschrijving van het stadje en zijn gedenkteeken geniet, zal er niet rouwig om zijn, dat dit gedachte behouden bleef. Ware het niet, dat de gebouwen van Venetië zelf thans onzicht aandacht vragen, ik zou u gaarne de vertaling van dit voortreffelijk hoofdstuk geven.

Ook het hoofdstuk over Murano, de stad waar de Venetaansche glasblazers wonen, ga ik voorbij, om Ruskin over de kerk van San Mario te horen. Hij begint met de legenden te bespreken, die omtrent de kerk en haar stichting gaan. Die legenden zijn belangrijk genoeg, doch ik moet de lezing aan u overlaten.

Omtrent den stichtingstijd van het gebouw zegt Ruskin: „De voornaamste delen der kerk zijn uit de elfde eeuw, de Gotische bijvoegsel uit de veertiende, de herstelde mozaïeken uit de zeventiende eeuw."

Mijn verblijf te Venetië was een klein paleis uit de tse eeuw, op den hoek van het Canal Grande en den Rio dei Barcaroli. Aan de achterzijde kwam het huis uit op den Campo San Moisè, en de straat van dien naam. Het is daar, dat oock Ruskin ons brengt, als hij ons de Piazza wil doen bezoeken. Zoo krijgt gij dan een beschrijving van wat ik zelf zag — maar schoonner, dan ik haer ten papieren had kunnen brengen.

„Wij bevinden ons in een geplaveide steeg, op zijn hoogst twee meter breed, vol mensen en schreeuwende venters, wier straatgeroep beginnende met een schrale kreet, en eindigende als in een geheld van koperen instrumenten, tusschen de hoge gevels bepaald onverdoovend is. Boven ons zien wij in vreemde verwarring, ruwe vensterluiken, ijzeren balkons, schoorsteenpijpen en hoogensters met overstekende dicensels van steen uit Istrië. Hier en daar een paar groene bladen, als een vijgenboom over den muur van een binnenplaats zijn takken naar buiten steekt, en onze aandacht vestigt zich op de smalle strook hemelblauw omhoog.

„Aan waderszijden een reeks van winkels, zoo dicht mogelijc op elkander gedrugeen tusschen de vierkante steenen pijlers, die de eigenlijke gevels dragen. De punten der aanziendijste winkels zijn beglaasd, doch voor het merendeel zijn ze afwezig, en zijn de koopwaren eenvoudig op banken en tafels in de open lucht uitgestald. Daar het licht slechts uit het steegje kan komen, zijn de winkels donker, zoodat de tegemoetkomen achtermuur onder een beeld der Madonna geplaatste flauwe lamp duidelijk van buiten zichtbaar is. De minder vrome winkelier heeft zijn lamp niet aangestoken en vergenoegd zich niet een stuiversprent, maar de meer godsdienstige heeft een gekleurde plaat, in een kastje gezet met een verguld lijstje eromheen, een paar verlepte bloemen erbij en een schitterende verlichting.

„Bij den fruitverkooper, waar het ooft opgehoopt ligt, heeft de Madonna een overhuiving van versche laurierbladen. De koperslager daarnaast heeft geen licht; in zijn winkel ziet men niets dan de flauwe glans der figuren op de gedreven koperen punnen. Dan komt een „Vendita Frittola e Liquori”, waar de H. Maagd, met een ketkaars naast haar, troont boven heerlijke gerechten, wier samenstelling het maar beter is niet te weten.

„Doch verderop, in het voornaamste wijnhuis der straat, is de Madonna in volle pracht, boven vaten ouden wijn, met flesschen Maraschino daarnaast. Twee rode lampen hangen voor haar; maar 's avonds, als de gondeliers hier hun geld komen verdrinken, krijgt zij een geliciale kandelaar vol kaarsen.

„Zoo komen wij aan de brug, die ons naar het Campo San Moïse brengt, waar de eigenlijke toegang tot de Piazza begint. Maar van deze Bocca di Piazza (mond van het plein) is het Venetiaansche karakter verdwenen, vooreerst door den verschrikkelijken Barokgevel van San Moïse, dien wij later zullen beschouwen, en dan omdat de winkels allen gemoderniseerd zijn, terwijl het eigenlijke volk op straat vernengd is met vreemdelingen, vooral Engelschen en Oostenrijkers, die heen en weer slenteren.

„Wij verhaasten onze schreden, om onder de galerij te komen, en dan zijn wij de vreemdelingen plotseling vergeten. Want tuschen de bogen straat een schitterend licht, de reuzentoren van San Marco rijst uit het marmere plaveisel, en aan sedere zijde zetten zich de booggalerijen in geregelde orde voort, alsof de oude latzen uit de donkere steeg van daareven door een onzichtbare hand van elkander waren geschoven en han vervallen muren veranderd waren in sierlijke zuilen en behaaglijk beeldhouwwerk.

„Wel mochtent zij dus uit elkander wijken, want in de verte verrigt een vizioen. Wij onderscheiden een menigte van zuilen, tot een piramide van kleurig licht opgetast als een schat van goud, opaal en paarlmoer. Vijf boogopeningen zijn met mozaïeken getooid, met beeldhouwwerk bezet van albast, dat helder als barnsteen is en teer als ivoor, dat palubladen en leliën, druiventrossen en granaatappelen, vogels tuschen een tenschijf gietwerk van knoppen en pluimen voorstelt. In het midden buigen zich statige engelen met lange gewaden en schepters, boven de poorten naar elkander; hunne vormen zijn wazig, haast overschitterd door den gouden grond, die tuschen de bladeren naast hen glanst; zoo straalde het morgenlicht door de takken van Eden's hof, toen de engelen voor zijn poorten de wacht hielden.

„De muren der portieken zijn bezet met zuilen van jaspis, porfier, diepgroene serpentijnsteen en marmer, dat zijn blauwe aderen door de zon kussen laat; de azuren schaduwen tuschen de zuilen gelijken op de golfs der zee, die het stuivende zand bespoelen. De kapiteelen prijken niet velerlei samenstel van lijnen, bossen van bladeren, acanthusgroen en wijnloof, geheimzinnige teekenen, allen eindigende in het kruis.

„In de breedte bogen is het heelal verbeeld — engelen, de teekenen van den dierenriem, het menschelijk bedrijf in alle jaargetijden. En hooger glanst een rij van glinsterende spitsen, en witte bogen en rode bloemen, een heerlijke overvloed, waartusschen de Grieksche paarden hun breede borst in gulden kracht doen stralen en de leeuw van St. Marcus tegen een blauwen achtergrond met sterren bedekt uitkomt.

„De spitsen lossen zich op in schijn van marmer, dat tegen den blauwen hemel opspat, alsof de brandig van het Lidostrand, hevoren, door zeegodinnen met koraal en amethyst was ingelegd.

„En welken indruk maakt nu die pracht op de voorbijgangers? Gij kunt den geheelen dag voor den gevel op en neer loopen, en gij zult niemand zien, die hem met één blz verwaardigt. In de portieken hebben neringdoenden hun stalletjes opgeslagen. Rondom het plein voor de kerk praalt koffiehuis aan koffiehuis, waar de lieue Venetianen uit den burgerstand hun ontbetrekende dagbladen lezen. Onder de vesper speelt de stafmuziek, en de krijgshaftige tonen vermengen zich met den orgelgalan. De marsch overstemt het gebed, en het volk dringt zamen om de muzikanten. Overal liggen mannen als hagedissen in de warme zon te slapen. Schreeuwende kinderen laten hun centesimi al spelende op het marmer vallen. En op dit alles zien Christus en Zijn engelen den geheelen dag neder."

Deze schildering is nog in hoofdzaak juist. Slechts waakt de politie thans beter dan vroeger tegen de slapers en de kinderen, en brengt de kapel nu klassieke muziek ten gehore. Ook staan, zelfs al is het reisseizoen nog niet aangebroken, benden vreemdelingen, met de bekende rode boekjes in de hand, den gevel aan te gappen. Maar hun belangstelling is niet die, welke Russen wenscht.

(Wordt verteld.)

ONZE AMBACHTSSCHOLEN.

Hervormd zal er moeten worden.

Onder de 65.000 inwoners der gemeente Groningen telt men 7 à 800 huisgezinnen, die allen belang hebben bij een betere regeling van het onderwijs voor aankomende ambachtsnijveren, en deze verhoudingen treft men allerwege aan, waar burgerscholen moesten zijn of ambachtsscholen zijn geopend.

Een zesde gedeelte der bevolking wordt bedeeld en nooit aller krachten in te spannen om vergroting van den werkkring van liefdadigheidsbeoefenaars te voorkomen.

Meer kennis onder den kleinen man betekent bij hem meer welvaart, minder armoede. Zou, wordt in die richting naar verbetering onderzoek gedaan, hervervoering onzer ambachtsscholen met hare drie à vier ambachten kunnen achterwege blijven?

Het komt mij voor, den heer v. H. op ZED.'s artikel in no. 42 vooreerst het volgende te moeten antwoorden.

De heer Bouwmeester wees er in Juni 1897 op, dat een meer juiste regeling van het teekenonderwijs zou te verkrijgen zijn, wanneer duidelijker werd onderscheiden, wat onder gewoon teekenonderwijs moet worden verstaan, wat moet worden verstaan onder toepassing van het gewoon teekenonderwijs en wat moet worden verstaan onder vakteekenonderwijs, er op wijzend, dat vakteekenonderwijs door ervaren ambachtslieden, tevens vaardige teeknaars en goede onderwijzers, dient te worden gegeven en daarom en om de benodigde leermiddelen, te duur zal komen voor onse ambachtsscholen, die van liefdadigheid moetende leven, het onderwijs naar de ontvangen gaven moeten regelen en beperkt als hunne middelen zijn, het onderwijs niet kunnen regelen naar de behoeften der leerlingen.

Goed geregeld teekenonderwijs zou dan op gelijksoortige leest zijn geschoeid als het rekenonderwijs, alwaar onderwijs in het cijferen, onderwijs in het toepassen van het cijferen en vakteekenonderwijs vrijduidelijk zijn te onderscheiden.

Het teekenonderwijs zou, zoo geregeld, een waarde plaats innemen onder de ontwikkelende leervakken van het middelbaar onderwijs.

Dé verwachting van de vooruitstrevenden in onze Vereeniging tot bevordering van de vakopleiding voor

Handwerkslieden, gat na de rede van den heer Bouwmeester in 1897 voorgoed een eind zou gekomen zijn aan de verwarring, die er heerscht op het gebied van het Nederlandse teekenonderwijs, waardoor een afdoende regeling van het onderwijs voor aankomende ambachtsnijveren wordt tegengehouden, is eemigsmaas beschamend door de critiek van den heer Zander in Juni II, alzoo 2 jaren na dato, mede namens anderen, geleverd.

De heer Zander verklaarde namens zijne medestanders, dat zij kalm hun weg zullen vervolgen.

Opnieuw bleek het, dat nogmaals voor waarheid en licht zal moeten worden gestreden.

Wanneer de kalme weg, door den heer Zander en medestanders inzake het onderwijs aan ambachtsscholen en aan avondteekenscholen bewijsde, wordt nagegaan, dan blijkt het, dat allerwege de kalme weg in strijd is met de eischen, die aan ontwikkelend onderwijs gesteld worden.

Daar moet dus het verschil worden gezocht, en wanteer nu blijkt, gelijk mij bleek, dat zij, die den kalmen weg bewandelen, van grondig onderwijs bestis afkeerig zijn, zich zelfs op hunne oppervlakkigheid laten voorstaan, dan is die kalme weg in strijd met volkswelvaart, dan wordt, door dien weg te vervolgen, meer en meer armoede gekwekt.

Maar niet alleen om armoede-kwekking te betrekken, is noodig het hervormen onzer ambachtsscholen; een andere sedert jaren ingeslopen misstand, die niet volledige invoering ener Rijkswet en wel die op het Middelbaar Onderwijs, zal door hervorming onzer ambachtsscholen, zoodat zij beter voorzien in den volksbehoefte, worden opgeruimd.

Mijnerzijds zou men kunnen besluiten de ambachtsscholen, die weinig ontwikkeld, halfwassen werkvolk kweken, uit den weg te gaan, aangezien de heer Zander en zijne geestverwanten langzamerhand wel zullen inzien, dat ook zij den rechten weg, die het belang der leerlingen huldigt en verheffing onzer ambachtsscholen bevordert, moeten bewandelen, doch daaroor zal de zielijke toestand van ons teekenonderwijs niet worden verbeterd.

De heeren Zander en medestanders zullen met hand en tand het teekenonderwijs, dat zij vakteekenonderwijs, gegeven aan kinderen van 15 en 16 jaren, geheven te noemen, willen verdedigen en alzoo een groot gedeelte van het kwart miljoen guldens, thans jaarlijks gebruikt, nog eenigen tijd onttrekken aan het zoo noodige ontwikkelende teekenonderwijs voor onzer ambachtsscholen.

Om schoon baan te verkrijgen, moet er daarom telkens en telkens worden aangedrongen op spoedige hervorming onzer ambachtsscholen en het heropenen en openen der burgerscholen, de inrichtingen waarvan is aangetoond dat zij goed geregeerd zijn bij een Rijkswet, doch die in hare ontwikkeling worden tegengewerkt.

Dat het mogelijk is, en niet alleen in het belang der leerlingen, maar ook in het belang der beambten, onze ambachtsscholen te hervormen, door zooveel doenlijk van het onderwijs te brengen onder de wet op het M. O., is misschien nog niet duidelijk genoeg aangetoond.

Dat moet dus in een volgend artikel nog eens in andere bewoordingen worden herhaald.

Groningen, 10 Nov. 1899. J. B. JAGER.

HERSTELLINGSWERKEN AAN DE ST. JANSKERK TE GOUDA.

Zoals bekend is, zijn aan de St. Janskirk te Gouda sedert eenigen tijd herstellingswerken onderhanden genomen, waarvan de leiding werd opgedragen aan

de architecten Joseph Cuypers en W. Kromhout.

Toen het bericht hieromtrent in de dagbladen verscheen, werd het door vele met instemming begroet. Tot voor korten tijd toch kon de kunstlievende bezoeker van Gouda zich bij elk bezoek ergeren aan de wijze, waarop een der merkwardigste monumenten van ons land werd onderhoude, of beter gezegd aan de wijze, waarop men de aandacht wist af te leiden van de bedenkelijke teekenen van een langzaam maar zeker verval, die er zich aan vertoonden.

Langzaam gelukkig, want de grijze St. Jan heeft een sterke constitutie. Ware dit niet zoo, hij zou reeds lang tot puin gevallen zijn, de kostbare glazen in zijn val medeslepend en tot scherven verbrijzelend.

Ter verontschuldiging van degenen, wie de zorg voor het gebouw was toevertrouwd, zou men kunnen aanvoeren, dat men, gelijk elders, ook hier beschikte over beperkte middelen of geen middelen ter beschikking moende te mogen stellen. Wat echter beschikbaar was werd aan lapwerk verknoeid.

Bedenkelijke verzakkingen waren sinds jaren geconstateerd; toch bepaalde men zich jaren achtereen tot het opknappen van de muren met Portlandcement, het aanplakken van omlijstingen langs de ramen, blokken verbeeldende, die den angeloozen, niet-deskundigen voorbijganger zeker in den waan moesten brengen, dat de ramen, die de kostbare glazen bevatten, nu op ongemeen solide wijze werden voorzien. Men was overtuigd, dat aan de fundeeringen wat haperen moest, doch om tot het besluit te komen, d.e. fundeeringen dan eens op te graven, schijnt het advies van de zeeven genoemde architecten noodig te zijn gewest.

Toen was het uit met de halve maatregelen; toen werd een gedeelte van het noorder transept en vervolgens het buitenste zijschip aan die zijde ongravend en kwamen de oorzaken aan het daglicht. Zware schoor- en ondervangingswerken werden gemaakt en na een grondig onderzoek van vele oude gebreken en ingelakteerde wonden door de heilmeesters, vatte men op aflopende wijze eindelijk het herstellingswerk aan, en wie nu af en toe de verwaardige patiente bezoekt, kan het langzaam zien vorderen.

Voor zoover dit is na te gaan, wordt het werk op oordeelkundige wijze uitgevoerd.

Men heeft de ramen in het onder handen genomen zijschip uitgenomen en de glasvakken opgeborgen in speciaal daarvoor gemaakte kasten, met evenveel genummerde laden, als er glasvakken zijn, een handelwijze, die alleszins gemotiveerd is, want het zulke kostbare stukken geldt. De ramen zullen ook in de herstelling deelen en deze maatregelen schenen degenen, die deze reeds zoo zeer mishandelde kunstwerken op hun waarde weten te schatten, gerust te stellen, dat ook daarvan in 't vervolg geen sprake zou zijn, maar de pietet in acht genomen zou worden, die de behandeling van zulke zaken vereist.

Een gerucht, dat mij dezer dagen ter oore kwam, doet mij evenwel vreesen, dat zij, die zoö dachten, zich te vroeg verheugd hebben. Volgens dat gerucht toch zou een (of meer) van de ramen, die ter herstelling deelen en deze maatregelen schenen degenen, die deze reeds zoo zeer mishandelde kunstwerken op hun waarde weten te schatten, gerust te stellen, dat ook daarvan in 't vervolg geen sprake zou zijn, maar de pietet in acht genomen zou worden.

Meerdere bijzonderheden zijn mij niet bekend, zoö dat ik niet kan nagaan, of de schade groot of klein is. Ik weet ook niet hoe het ongelijk gebeurd is en welk raam het heeft getroffen, maar ik weet wel, dat

^{*)} Waarom niet naar Delft of naar Vee? Die erg meen ik mij terloops te moeten veroelozen.

in het zjsschip, waar de ramen nu uitgenomen zijn, er twee van de gebroeders Crabeth aanwezig waren. Men verzendt zulke kostbare en bovendien zoo bekoede kunstwerken toch niet gewoon als vrachtgoed of bestelgoed, zoodanig als men dit niet een kostbaar schilderij zou doen. Wanneer dit hier gebeurd is, is er een grote fout begaan en wie hier nu de schuld van draagt, dit na te gaan ligt niet in mijn bedoeling. Het tegendeel is waar. Alle publieke en niet publieke vermaaklijkheden, kleeding en elks uiting van woonde stond onder controle. In de 18e eeuw brandden te Keulen 2 lantaarns; één voor het randhuis en één voor de Cunerkerk. De bordesjes waren vroegstads eigendommen. Tot het hant der 17e eeuw was het omdat het 't vertrouwen schoot in de bouwmeesters, aan wie de herstelling van een onzer kostbaarste monumenten is opgedragen.

Dit vertrouwen zou ik in dit geval gaarne ongeloofd bewaard zien, omdat men het er vrijwel over eens is, dat hier een der gelukkigste combinaties gevonden is, die men zich, waar het de herstelling van monumenten geldt, wenschen kan.

Met de meeste zorg, met de grootste liefde voor zijn werk kan de architect er echter niet voor instaan, dat er geen fonten worden begaan, dat weet ieder collega mit zijn eigen praktijk zóó goed, dat hij er niet aan denken zal er zijn kunstbroeder een verwijt van te maken. Hier echter kan de fout van één werkman het niet te vergoeden verlies van een uniek kunstwerk ten gevolge hebben, dat deel uitmaakt van een schat, dien wij, waar reeds zooveel verloren ging, wel met de meeste zorgvuldigheid mogen bewaren, en die terecht als nationaal eigendom beschouwd wordt.

Dat dan ook de mannen, die er alies van weten, over dit geval spoedig enige opheldering zullen geven is een m. i. alleszins gerechtvaardigde wensch. Dat die opheldering tevens een geruststelling brengt hoop ik van harte.

LUCTOR

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

ATHENAEUM.

Vergadering van Woensdag 8 November 1899.

De Voorzitter spoedt deze eerste winterbijeenkomst met een opwekkend woord aan de leden, en een aansporing aan ieder door het bijbrengen van zijn steentje te trachten de vergadering leerzaam en sanguinum te doen zijn. Bij spoedig opheldering hulde aan den te vroeg ontslapen collega J. W. Beerbosch.

Tot bestuerslid is de plaats van den heer Müller, die bedankt heeft, wordt met grote meerderheid van stemmen gekozen de heer W. F. C. Schmitz, adjutant-directeur der gemeentewerken, die deze benoeming aanstaat. Besloten werd om een prijsreis voor de schrijver van een korte te doen uit een prijsstof, een abri, een rustische heng in een park, een ententiel en een monumentale standaard voor drinkwater op een markt. In een volgende vergadering zal daarover worden beslist. Daarna werd in de eerste plaats zij gewezen op de reorganisatie van het Instituut, die op tweederlei wijze werd voorgesteld en bevestigd.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.
Het Instituut hield den 14den dizer eene in veel opzichten belangrijke vergadering in het lokalen "Diligentia" alhier. Wegen afwezigheid van den president J. F. W. Conrad, die zich naar Egypte had hegeven ter bijwoning van de feestelijkheden aan het kanaal van Suez, werd de vergadering door den vice-president J. M. Teekens geleid.

In de eerste plaats zij gewezen op de reorganisatie van het Instituut, die op tweederlei wijze werd voorgesteld en bevestigd. Voorerst was betrek de uitgave van het door het reglement voorgeschreven weekblad. Het denkbeeld, om ten behoeve van de leden bij de werken ook een weekblad als orgaan van het Instituut het licht te doen zien, was niet nieuw; herhaaldelijk had het een punt van ernstige en gezette overweging bij den Raad van Bestuur uitgemak, en toenminne was daarbij ook sprake geweest om te trachten het weekblad *De Ingenieur*, het orgaan van de Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs, daaraan, zodanig mogelijk, dienstbaar te maken. Hadden die pogingen destijds niet tot den gewensten uitgang geleid, thans was het den nouw opgetreden Raad van Bestuur gelukt met het Bestuur der bovenvermelde Vereeniging tot een ontwerp-overeenkomst te geraken, strekkende van *De Ingenieur* als gemeenschappelijk orgaan van beide leichamen het licht te doen zien. Bij den oproepingstijd was een akteur van dat ontwerp aan de leden toegemeten.

Bij de behandeling van deze zaak ontbleek het niet aan leg-

swaren uit den hoede der leden, zowel wat de financiële regeling betreft als wat aangant het punt van redactie. De presidente en de penningmeester begeerden zich die bewarens te ontzenuwen, en daarbij kwam ook in overweging dat het ontwerp, zoals het nu nauwgezet beschreven was tot stand gekomen, geen aansluiting toeliet, maar bij goedkeuring in zijn geheel moest worden aangenomen. Met overgroot meerderheid bechthe de vergadering daaraan hare goedkeuring.

Vervolgens stond spreker stil bij enige artistieke steden en ontwerpen er voor. Een van de meest geniale plannen voor een stad was het plan van een Griek, om den berg Athos te verhakken tot een menschenbeeld, betrekkelijk in de eenen hand de stad zoo dragen en in de andere een grote schaal, om al het niet gehanteerde verzonmde water in die schaal te verzamelen en als

een grote waterval in zee te laten vlossen. Het plan van Michel Angelo, om den grooten marmerberg Carrara als een groot statuus te hakken, is gelukkig ook niet ten uitvoer gekomen.

Veiligheid en rust zijn de eerste levensvoornamen voor eerlijken handel en goede kunst; de dringende ziel, een stad te versterken, was van den grooten invloed op den bouw van middeleeuwse steden. Uit de onregelde toestanden, die daar volgden, zijn begrippen heerschten, mag men niet afleiden, dat toen ter tijd geen moeite en bemoeiing van overheidsweghe voorkwam. Het tegendeel is waar. Alle publieke en niet publieke vermaaklijkheden, kleeding en elks uiting van woonde stond onder controle. In de 18e eeuw brandden te Keulen 2 lantaarns; één voor het randhuis en één voor de Cunerkerk. De bordesjes waren vroegstads eigendommen. Tot het hant der 17e eeuw was het omdat het 't vertrouwen schoot in de bouwmeesters, aan wie de herstelling van een onzer kostbaarste monumenten is opgedragen.

Aan de hand van een geschiedenis van 's-Hertogenbosch gaf spreker na, welke gevaren een stad vroegstads bedreigden; brand was het meest te vreesen. Uit verschillende kerken wordt aangegeven, dat sommige steden reeds vroegstads hierigen maatregelen namen en ook de burgers tegemoetkwamen, die hun huis in branderij materiaal wilden opruiken. Met de hygiëne stond men, omdanks de beste bedoelingen, op gespannen voet. De nieuwe straten, de openhooping der bevolking, de modderpoelen op straat, het grote aantal loslopende huissers, vooral varkens op het plein en andere redelijke straatreiniging veroorzaakten op den lange duur allerlei epidemische ziekten. In 1490 was het te Neurenburg op straat verboden meer dan 10 varkens in één huis te houden; en zeer geroemd was daar de zindelheid!! De straatreinigingen stonden niet hoger dan die van Constantinopel in onze dagen.

Spreker merkte, dat het gezond verstand reeds vele vallen van de ziel, waarmen hij er enige noerde, aanziet. Uitsluitend schadelijke effecten, zoals middeleeuwse steden die aangeboden, kan men niet namaken; trouwens alleen als de levensopvatting van vóór vier eeuwen weder ging herhaalen. 't Geen aandeelbaar is, zou men zich op den duur in zulk een stad thuisgevoelen. De artiest moet zorgen dat de wandelaar variatie heeft; hij moet waken tegen het onontgaen netwerk van lange straten, en onder de lessels: "art dass la sue" zeggen voor een of ander "pointe de vu". dat rust geeft aan het oog. Een monumentale drinkfontein, een abri of een toiletgebouwtje zijn door enkele moderne steden aangewezen, daarvoor te dienen. Om verschillende redenen zijn de architecten de personen die waken moeten voor den aanleg van nieuwe, en het behoud van oude steden. Gien ander valt dan het hunne, vereenigt immers de wetenschap en haast, die nodig zijn om zulk een task naar behoren te vervullen: daarentegen is het belang er direct bij betrokken; hun werk immers, zal er den terugval van ondervinden, als een huur te hoge staat als een vervelend.

Door den Voorzitter werd spreker de hartelijke dank van de vergadering gebracht en de wensch erbij gevoegd, dat dit voorbeeld ook anderen moge spreken, de vergaderingen aantrekkelijk en leermuur te maken. De daarna door den heer Leliman gegeven kennisbeschouwing werd niet aangeschaft.

Door den Voorzitter word spreker de hartelijke dank van de vergadering gebracht en de wensch erbij gevoegd, dat dit voorbeeld ook anderen moge spreken, de vergaderingen aantrekkelijk en leermuur te maken. De daarna door den heer Leliman gegeven kennisbeschouwing werd niet aangeschaft.

Deze vergadering gebeurt en de wensch erbij gevoegd, dat dit voorbeeld ook anderen moge spreken, de vergaderingen aantrekkelijk en leermuur te maken. De daarna door den heer Leliman gegeven kennisbeschouwing werd niet aangeschaft.

Het Instituut hield den 14den dizer eene in veel opzichten belangrijke vergadering in het lokalen "Diligentia" alhier.

Wegen afwezigheid van den president J. F. W. Conrad, die zich naar Egypte had hegeven ter bijwoning van de feestelijkheden aan het kanaal van Suez, werd de vergadering door den vice-president J. M. Teekens geleid.

In de eerste plaats zij gewezen op de reorganisatie van het Instituut, die op tweederlei wijze werd voorgesteld en bevestigd.

Voorerst was betrek de uitgave van het door het reglement voorgeschreven weekblad. Het denkbeeld, om ten behoeve van de leden bij de werken ook een weekblad als orgaan van het Instituut het licht te doen zien, was niet nieuw; herhaaldelijk had het een punt van ernstige en gezette overweging bij den Raad van Bestuur uitgemak, en toenminne was daarbij ook sprake geweest om te trachten het weekblad *De Ingenieur*, het orgaan van de Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs, daaraan, zodanig mogelijk, dienstbaar te maken. Hadden die pogingen destijds niet tot den gewensten uitgang geleid, thans was het den nouw opgetreden Raad van Bestuur gelukt met het Bestuur der bovenvermelde Vereeniging tot een ontwerp-overeenkomst te geraken, strekkende van *De Ingenieur* als gemeenschappelijk orgaan van beide leichamen het licht te doen zien. Bij den oproepingstijd was een akteur van dat ontwerp aan de leden toegemeten.

Bij de behandeling van deze zaak ontbleek het niet aan leg-

swaren uit den hoede der leden, zowel wat de financiële regeling betreft als wat aangant het punt van redactie. De presidente en de penningmeester begeerden zich die bewarens te ontzenuwen, en daarbij kwam ook in overweging dat het ontwerp,

zoals het nu nauwgezet beschreven was tot stand gekomen,

geen aansluiting toeliet, maar bij goedkeuring in zijn geheel

moest worden aangenomen. Met overgroot meerderheid bechthe de vergadering daaraan hare goedkeuring.

Vervolgens stond spreker stil bij enige artistieke steden en

ontwerpen er voor. Een van de meest geniale plannen voor een

stad was het plan van een Griek, om den berg Athos te ver-

hakken tot een menschenbeeld, betrekkelijk in de eenen hand de

stad zoo dragen en in de andere een grote schaal, om al het niet

gehanteerde verzonmde water in die schaal te verzamelen en als

afleiding voor spoorweghoofd en spoorweg-exploitatie, waaronder enige mededelingen werden gedaan.

Vooris werd goedgekeurd een nadere regeling der geldelijke en administratieve verhouding van de afdeeling "Nederlandse-Indië".

De vergaderzaal was rijkelijk versierd met een overgroot aantal teekeningen, uit het archief van het Indisch Departement van Burgerlijke Openbare Werken, welwillend ter beschikking gesteld en in verband staande met de serie op het programma voorkomende voordracht, namelijk die van het lid C. W. Weig, die de onverdeelde aandacht van de leden gedurende geraakte tijd bezig hield met hoog belangrijke, op uitstekend duidelijke wijze voorgedragen mededelingen omtrent den aanleg en de exploitatie der Potgieter-werken, waarin een blik werd geworpen op de werkzaamheid van den ingenieur op irrigatiegebied in Nederlandsch-Indië, waarvan die werken, zélf op betrekkelijk kleine schaal, een volgenstaand voorbeeld opleveren. Spreker wenste niet zijn voordracht voor een indruk te geven hoeveel de ingenieurs-werkzaamheid op het irrigatiegebied in Indië zich ontwikkelt, en doet dit in verband met de bedoelde werken gelegen in de residentie Passoeroen en ter grootte van ongeveer de half van den Haarlemmermeerpolder. Zij vermaa een samengangende gehoor van bevoorrings-, slavertings- en waterkeerende werken, ter voorzagging van een voor den geregeldheid ontzette werken en voor een spaarzaam waterverbruik geheel ongeschikt stelsel in het gebied, waarover die weken zich uitstrekken. Het behoor en de exploitatie zijn noodzaak gegeerd, dat goedkoopheid en doelmatigheid zijn vereind, terwijl het particulier landbouwbelang door de instelling van zoogennant waterkringen behoorlijk is bescherming.

De voorzitter gaf aan de leden Dikking Dura, Koster en Van Sandick aantrekking tot het wijze door enige inlichtingen, die op allezins voldoende wijze door den spreker werden verstrekt. Wegen het ver gevorderde uur moet het lid M. Sijmons afzien van zijn tweede plaats aan de orde gestelde voordracht over de Wetgeving tot regeling van het Staatsboschijf op de volksgesondheid. Met een enkel woord wenste hij echter mede te delen waarom hij deze voordracht in den boezem van het Instituut had wensen te houden, namelijk omdat deze, op zijn initiatief ingestelde commissie in den boezem van de Vereeniging van Burgerlijke ingenieurs te doarzake een rapport had uitgebracht, waarin de technische zijde van de questie niet tot haar recht was gekomen.

Naar aanleiding van de verschijning van de Fransche vertaling van het "Gedenkboek" 1847-1897 van het Institut bracht het lid W. F. Leemans dank aan allen, die zulk een groot aandeel hadden gehad in het tot standkomen van dit verdonkend en moeilijk werk, in het bijzonder aan den boschir-secretaris J. Tideman, het lid J. Schroeder van der Kolk en den tagevoerden secretaris R. A. van Sandik.

Een groot aantal nieuwe leden werd wederom aangenomen.

Als algemeen indruk mag worden vermeld, dat maar met groen kan worden verwacht, het Instituut een schoone toekomst te geven moet.

SOCIETEIT „U. N. I." TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 15 November 1899.

Op deze vergadering werd door den heer B. Nooyen, decorateur en lid der sociëteit, een voordracht gehouden over: "De wand en zijn versiering".

Na een korte historisch overzicht, waarin spreker aantoon dat men door alle tijden heen heeft de wand zoa sanguinum mogelijk te doen schijnen, legt hij er nadruk op, dat de wand, als zijnde het voorzamste deel van het vertrek, steeds onze grootste zorg verdient.

Spreker beschrijft nu den wand in de verschillende kunstperiodes, waarbij steeds de lambrisering een hoofdrol speelt, om daarna te komen op den tegenwoordigen wand met zijn versiering, welke behalve maar al te dikwijls verwaarloosd wordt. Een lambrisering is gewoonlijk een ongekende weelde, en stijlvol loopt het doek of papier tot aan den grond toe door, zoodat een basis van den wand ontbreekt, daar men een 0.18 M. hoog plintje toch niet als basis kan beschouwen.

Voor onzen tijd acht spr. de stof (?) wel het rijkste hulpmiddel voor wandversiering, doch meer gebruik maakt men van papier; behalve men onaanzienlijk met papier kostbare stoffen te lambrisieren, thans heeft het een persoonlijk karakter gekregen, waardoor het te volle aanspraak maakt op zijn toepassing.

De kleur van den wand maakt op ons den smaak en grootte indruk; men dient daaren te zorgen, zegt spreker, dat hij harmonisch is, daarbij den achtergrond voorst van alles wat in 't vertrek geplaatst is; men moet geen niks regelmatig kleuren gebruiken, doch de natuur tot leiderschap nemen, die ook met verschillende kleuren een harmonisch geheel maakt. Verder dient de wand als platvlak behandelde te worden, das niet uitsluiting van elke versiering die relief uitdraagt. Een collectie photo's, stoffen en papieren dienden deze voordracht ter illustrering.

Na een beroep gehad te hebben op allen, om den wand wat minder stijfmoedig te behandelen, duidt spreker zijn voordracht onder luid applaus der aanwezigen, waarna de Voorzitter den spreker dank brengt voor zijn hoogstaande en interessante voordracht.

FRIESCHE BOUWKRING TE LEEUWARDEN.

Vergadering van Donderdag 16 November 1899.

De Voorzitter opent de vrij talrijk bezochte vergadering met een hartelijk woord van welkom aan de nieuwe leden, en stelt de versiering van een bestaanslid aan de orde, wgens het bedankt van den heer P. Jansma. In zijn plaats werd gekozen de heer Terpstra, en nadat twee nieuwe leden werden aangenomen, gaf de Voorzitter het woord aan den heer A. W. Weissman, architect-ingenieur te Bussum, die welwillend had gehoor gegeven aan de uitnodiging om hi de deze vergadering op te troeden met 't onderwerp: "Hans Vredeman de Vries en zijn tijd".

Is zijn inleidend woord verkiende spreker geen beter onderwerp te kunnen kiezen dan het leven van de werken van een persoon die Leeuwarder van geboren was en ruimschoots heeft bijgedragen tot den bloei van de kunst in Nederland; wiens werken evenwel nog zoa weinig bekend zijn en wellicht daardoor zoo miskend worden, dat men zelfs in zijn geboortplaats nog geen straat naar hem heeft genoemd ter zijn herinnering.

Het is spreker aangenam dat de plantwerken van den grooten meester hier zijn tentoongesteld, waarin hij welwillend in de gelegenheid gesteld is door den heer Frederik, architect te Middelburg; de heer Frederik is de enigste die alles van Hans Vredeman de Vries versta-al heeft, en daar deze plates tot heden niet meer worden aangeboden, heeft de geboortestad van den meester de primeur.

Aan de hand van deze plantwerken werd het duidelijk hoe door het toevallen van nieuwe motieven aan de bestaande vormen, welk in 't leven werd gerespect dat voor oorspronkelijk kon doorgaan; welk een invloed zijn werk heeft gehad op latere kunstbewerking.

Na de tijdsomstandigheden te hebben geschat, waarin Vredeman de Vries leefde, werden als zijn woonaanpakken genoemd de steden Kampen, Menken en Antwerpen. Spreker noemde de verschillende meesters, waarbij Vredeman zijn opleiding heeft genoten en vermoedde de werken, die door hem werden uitgevoerd; aan het einde van zijn voordracht deelde spreker mede dat Vredeman de Vries, in 1527 geboren, op 75-jarigen leeftijd overleed.

Onderst het stellen van kandidaten voor leden van Kamers van Arbeid, als laatste punt op de agenda voorkomende, werd besloten een buitengewone vergadering te houden.

Niet meer aan de orde zijde, had de Voorzitter de aangebrachte taak om den heer Weissman den dank der vergadering te brengen voor de leuke en interessante voordracht en voor 't zeldzaam kunstgenoot, dat den leden door de tentoongestelde platen was aangeboden; hij sprak daarbij den wensch uit, dat een der staden langs de gemeentebuorren naar Vredeman de Vries mocht worden genoemd. Op voorstel van een der leden werd besloten dienovereenkomstig een verzoek tot het Gemeentebestuur te richtten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

„GRAVENHAGE. Voor het in Maart 1900 te houden vergelijkend examen voor opzichter van den Rijkswaterstaat worden tot deelname alleen toegelaten zij, die op 1 Januari 1900 het 21e levensjaar reeds en het 80e nog niet zijn ingetreden.

Kamer alhier wordt verricht, een onderzoek in te stellen naar de toepassing der vanwege deze gemeente geldende bepalingen omtrent loon en arbeidsduur, tenzijnde, indien daartoe termen bestaan, het gesenctebestuur uit te noemigen aan blijk gebieken wenschen te willen toegestaan.

De Kamer heeft aan verschillende vereenigingen van patroons en werklieden advies gevraagd over de zaak. Naar horenden neigt zij allen op, die meenen haar inlichtingen te kunnen verstrekken over de volgende vragen:

Werd door den naamhouder of onder-aanmeester wel eens een onder loon uitbetaald dat 28 cent voor een ambachtsman, 20 cent voor een vakarbeider die geen ambachtsman is en 18 cent voor een handelaar, opperman of tjoeschman tot en 23 jaar? Worden er wel eens middelen gebruikt om dat loon te ontduiken en welke dan? Werd het loon wel eens anders uitbetaald dan op het week of op de werkplaats? Krijgen zij, die op de werkplaats werken in directen dienst van den hoofd-aanmeester voor de gemeente, ook het loon? Zijn u gevallen bekend van zaken, die binnen de gemeente moeten voorbereid worden en buiten gemaakt zijn? Werd het loon wel eens aan een ander dan den werkman zelf uitbetaald? Werd de opzichter van de gemeente altijd bij de uitbetaling toegelaten? Werd er vaak overgewerkt (langer dan elf uur) en wordt dan voor het eerste nur 10 p.c., voor het tweede 20 p.c., voor het derde 40 p.c. en voor de volgende uren en voor den Zondagsdienst de helft meer loon betaald? Krijgt gij altijd een aanstelling van den aanmeester, waarin het loon staat vermeld? Is de gemeente veroedeling, waarin dit alles is bepaald, altijd op het werk aangeplakt? Zijn er nog andere opmerkingen te maken?

Zij, die naar aanleiding van deze vragen iets hebben mogen te denken, kunnen dit doen aan alle leden der Kamer, doch worden verzoekt zich zoo mogelijk voor of op 21 November aantredende voorkeur te wenden tot den secretaris, den heer J. Braddé. Nassaukade 19, alhier.

Indien men het verlangt belooft de Kamer de meest strikte gehoorzaamheid van den naam van hem, die zich tot haer richt.

Het bestuur der Technische Vakvereeniging heeft aan den Gemeentraad het volgend adres gericht:

Ondergetekende, uitvoering gevend aan een besluit, gema-
men in de vergadering dd. 1 November 1899, van de afsluiting
Amsterdam der "Technische Vakvereeniging" goedgekeurd bij
kon. besluit dd. 24 Juni 1899, no. 34, nemen bij deze de vrij-
heid inzelfs doch duidelijk over aandacht te vestigen op het
feit, dat de gelegenheid tot het verkrijgen van onderwijs voor
teeknijders en ambachtlieden in de hoofdstad verre van toereikend
is en dringend uitbreiding vereist.

Als leden van een Vereeniging, die bestaat uit opzichters, teeknijders, werkmeesters, en meesterknechts in de technische vakken, uit personen des, die uit hunne dagelijkse ervaringen het nut van goed vakonderwijs bij de werklieden hebben leren kennen en waarderen, hebben wij ons steeds verheugd in den toenemende bloei der beide ambachtsscholen te dezer stede, en in het steeds toenemend bezwaar der avondscholen, verbonden aan h. de inrichtingen, zo wel als in de oprichting van de verschillende avond-scholen, die op anderder initiatief in de laatste jaren hier ter stede zijn opgericht.

Onlangs waren wij echter getroffen door de mededeeling, voorkomende in enkele dagbladen, dat bij het begin van den winter-cursus aan de avondschool op de Wateringsschans door gebrek aan plantruimte een 400-tal aspiranten waren afgewezen.

Wij hebben daarom een nader onderzoek ingesteld naar den toestand der 4 onderwijs-inrichtingen van de Vereeniging „Maatschappij voor den Werkende Staat, afdeling Ambachtsscholen", welk onderzoek de volgende feiten aan het licht bracht.

Aan de 1e Ambachtsschool bedroeg het aantal leerlingen bij den aanvang van den cursus Maart 1897 182, Augustus 1897 204, Maart 1898 205, Augustus 1898 212, Maart 1899 212, Augustus 1899 212, zijnde het maximum te plastisch aantal.

Aan de 2e Ambachtsschool konden wegens gebrek aan plantruimte niet geplaatst worden in Maart 1897 55 leerlingen, Augustus 1897 60 leerlingen, Maart 1898 55 leerlingen, Augustus 1898 55 leerlingen, Maart 1899 55 leerlingen, Augustus 1899 55 leerlingen.

Bij den aanvang van den cursus 97/98 moesten aan de avondschool op de Wateringsschans afgewezen worden wegens gebrek aan pl. asteukte 200 aspiranten, bij den aanvang van den volgenden cursus was dat het geval met 256 aspiranten, terwijl dit jaar, zonn' wij hierover reeds zeiden, dit aantal steeg tot 400.

Aan de avondschool in de Westerstraat bedroeg het aantal leerlingen, geplaatst in 1897 187, in 1898 198, terwijl dit jaar zich ook aan deze school het treurige feit voordied, dat 39 aspiranten moesten afgewezen wegens gebrek aan plaats.

Bovenstaande cijfers zijn zó welsprekend, dat verder betoog ons vrij wel overbodig voorkomt.

In het belang der 442 afgewezenen, doen wij dan ook met verzuchten een beroep op uw bereidvaardigheid, die voor een dergelijk goed doel noodig te vergeefs werd ingespannen, en verzoeken wij u die maatregelen te willen treffen, die in het belang van goed vakonderwijs zullen blijken noodig te zijn, ten

ende te voorkomen, dat het aantal afgewezenen in de toekomst nog groter zal worden.

(Invoegsel.) In de laatste gehouden zitting van den Gemeenteraad is een voorstel ingekomen tot stichting van een nieuw gebouw voor de alhier bestaande academie „Minerva". De toelichting is wellicht niet overbodig, dat aan de dusgenaamde academie les wordt gegeven in het kunstteeknissen en tekenen, almede in de zeevaartkunde. Een eigenaardige combinatie, welke, hoe dan ook in het leven geroepen, moeilijk te rijmen valt. 't Gevolg daarvan is, dat de oene inrichting dikwijls de adores in goort brengt van ten onder te gaan, en er heel veel tact en beleid toe nodig is om met de financiën zoo te schijperen en te leveren, dat ze beiden het hoofd boven water houden. Het spreekt vanzelf dat het kunstgedeelte van deze academie onder dien druk voortdurend heeft geleden en zoowel de onderwijskrachten als de beschikbare raadme niet meer toereikend zijn in de behoefté van den tegenwoordigen tijd te voortzetten. Het door den Raad te nemen besluit wordt met belangstelling tegemoet gezien, en door vele wordt gehoopt dat bij het nemen van dit besluit de zeevaartkunde van de academie voor kunsten wordt afgescheiden en een eigen beschikking plaatst, ergens aan een breed water, wordt toegestaan. Dat zoo aan het kunstonderwijs ten goede komen en voor voldoende middelen een toekomst openen, welke die zoogennamde academie wel elke jaar ijzig vernieuwing voorspelt, maar nooit in versulling kan brengen wanneer de halfbakken toestand, waarin dit is bepaald, altijd op het werk aangeplakt? Zijn er nog andere opmerkingen te maken?

In deze raadszitting werd ook ensel oetslag verleend aan den heer A. Schram, directeur der gemeentewerken, en werd de heer Singels te 's-Gravenhage, op een jaarschade van 3000, tot electro-technisch adviseur benoemd. De bewaarden, door een der leden tegen deze benoeming geroepen, werden door het meesten der overige raadsleden niet goedgekeurd, zoodat de benoeming met 19 tegen 6 stemmen en een onthouder plaats vond.

Zij, die naar aanleiding van deze vragen iets hebben mogen te denken, kunnen dit doen aan alle leden der Kamer, doch worden verzoekt zich zoo mogelijk voor of op 21 November aantredende voorkeur te wenden tot den secretaris, den heer J. Braddé. Nassaukade 19, alhier.

Indien men het verlangt belooft de Kamer de meest strikte gehoorzaamheid van den naam van hem, die zich tot haer richt.

Het bestuur der Technische Vakvereeniging heeft aan den

Gemeentraad het volgend adres gericht:

Ondergetekende, uitvoering gevend aan een besluit, gema-
men in de vergadering dd. 1 November 1899, van de afsluiting
Amsterdam der "Technische Vakvereeniging" goedgekeurd bij
kon. besluit dd. 24 Juni 1899, no. 34, nemen bij deze de vrij-
heid inzelfs doch duidelijk over aandacht te vestigen op het
feit, dat de gelegenheid tot het verkrijgen van onderwijs voor
teeknijders en ambachtlieden in de hoofdstad verre van toereikend
is en dringend uitbreiding vereist.

Heden, 18 November, spreekt de heer Jos. Merckelagh uit Utrecht in de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst alhier over zijn werk, de decoratiere hederververing. Wij vestigen de aandacht van besturen van bouwkundige verenigingen op deze lezing, vooral nu voor vergaderingen sprekers gevraagd worden met een onderwerp, die kunst betrefende. De heer Merckelagh heeft vele lezingen en tentoonstellingen van door hem vermaakte voorwerpen gehouden. Zaterdag 20 deser spreekt de heer M. in de Vereeniging „Kunst en Kunstnijverheid" te Amsterdam.

PERSOONLICHAAM.

— Bij den waterstaat in Nederl.-Indië is:
overgeplaatst naar Semarang de ingenieur der 1e klasse
S. W. Becking.

— Op de voordracht voor adjunct-gemeentearchitect te Nijmegen
is door Berg en Weth. geplaatst de heer L. C. Dumort, gemeente-
bouwmeester te Zutphen.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Gemeentearchitect, tevens directeur der ge-
meentearchitectuur te Stad-Almelo, op een aanvraagstructuur van
f 1200. Adres voor 20 Nov. aan den burgemeester. (Zie adv.
in het voorig. nr.)

— Teekenaar bij de gemeentewerken te Leiden, in staat
bestoken en begroetingen te maken. Salaris f 1200. Adres den
directeur der gemeentewerken. (Zie adv. in dit nr.)

— Onderdirecteur der gemeentegasfabriek en duinwater-
leiding te Middelburg. Jaarweds f 1200. Adres aan den gemeen-
teit voor 24 December.

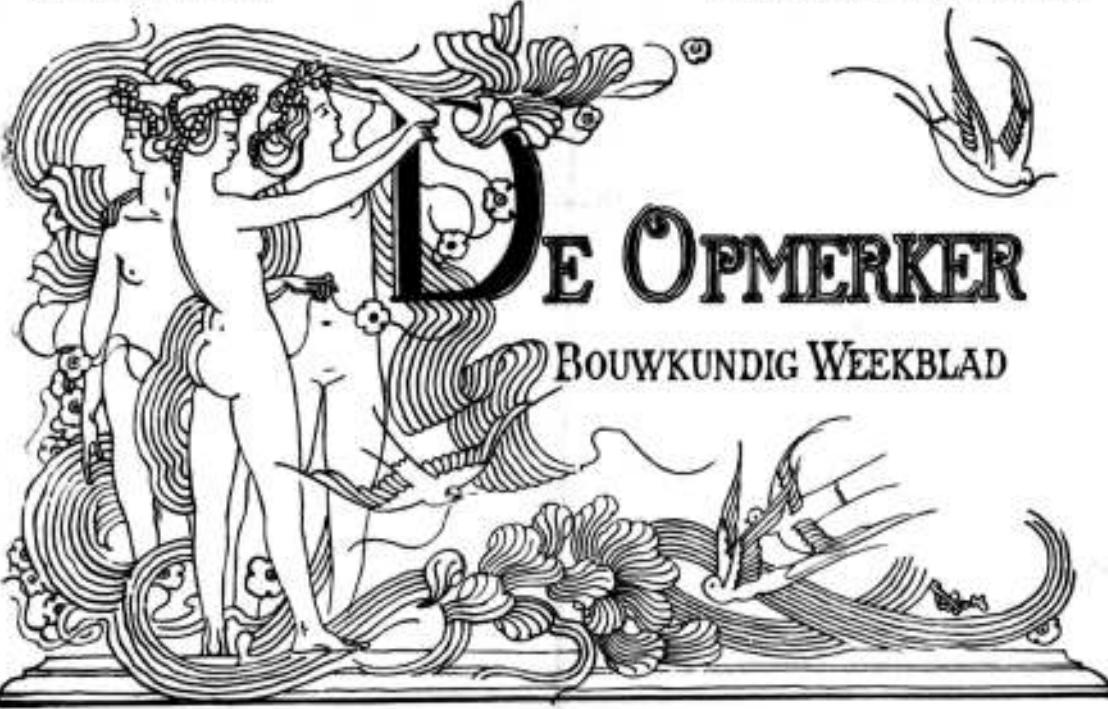
— Werkzaamhoudig teekenaar, bekend met ijzer-
constructiën. Bekendheid met het gaafak strekt tot aanzien. Adres met kopie van getuigschr. o.s. lett. 1. V. A. Alg. Advert. bur.
Nijgh en Van Ditzmar Amsterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING
HEERENGRACHT 304, AMSTERDAM.

2 Bouwk. opz.-teek., leeft. resp. 28 en 33 j., ongeh., verl.
sal. resp. f 90,- f 100 en f 100.
1 " " " 26 j., ongeh., verl. sal. f 50.
4 " " " resp. 20, 21, 22 en 23 j., ongeh.,
verl. sal. resp. f 60, f 60 en f 40.

Tot drukkerij der Venootschap „Het Vaderland"

REDACTIE: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 206 Schoystraat 102, 's-Gravendeel.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binneland
(3.—) voor België f 6,50 en voor de overige landen der Post-unie
f 7.—; voor Nederland en Transvaal, f 7,50. Afstand-
met integrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7,50. Afstand-
met integrip van drie plantsoenen bij vooruitbetaling f 0,25, minder plan f 0,15.

Advertentieprijs van 4 tot 6 regels f 1,00, het bewijnsnummer daaronder
begrepen; v. o. elken regel meer f 0,15. Groot letters worden berekend
naar plantsoen. Anno des van aankondigingen worden bij opgave van
drie plantsoenen slechts tweemaal gerekend.

VENETIË. *)

(Vervolg van pag. 366.)

De schrijver brengt ons dan binnen, niet door den hoofdingang, maar door de doopkapel aan de zuidzijde.

„Wij zijn in een overwelfde ruimte; de zoldering is echter niet gevormd door gewone gewelven, maar door kleine koepels, met gouden sterren en sombere figuren bedekt. In het midden staat een bronzen doopvont, versierd met rijke reliëfs en bekroond door een beeldje van Johannes den Dooper. De enige lichtstralen vallen in door een klein venster, dat hoog geplaatst is. Zij vallen op een graftombe.

„Zie deze ruimte eens rond. De vloer bestaat uit rijk marmer, omgeven door een laag plint van rood marmer. De muren zijn bekleed met platen van albast. Hier en daar zijn de marmeren platen verdwenen, zoodat het rawe metselwerk voor den dag kwam; het albast heeft vlekken van ouderdom, wier rijk goudbruin aan de kleur van zeevier, door de zon beschinen, doet denken. Welk een vervel, maar welk een schoonheid tevens! Het licht bereikt het altaar niet, en zijn beeldhouwwerk, dat den doop van Christus voorstelt, is nauwelijks te zien. Maar de figuren op de gewelven zijn duidelijk. Zij staan in twee cirkels; aan de ene zijde de Hemelse Machten, aan de andere de apostelen, Christus in het midden. Op de muren is de magere figuur van den Dooper in alle omstandigheden van zijn leven verbeeld. De Jordaan stroomt tussen steile rotsen; aan zijn oevers staat de boom, die geen vrucht voortbrengt en de bij ligt er reeds bij. „Alle boom die geen goede vrucht voortbrengt, wordt uitgehooch-

en in het vuur geworpen.“ Ja, waarlijk, de mensch heeft geen andere keus dan of met vuur gedoopt, of in vuur geworpen te worden. De muziek van het plein dringt door het getraliede venster; maar luider klinkt in onze oren het vonnis, dat de oude Griek op dezen muur heeft geschreven.

„Venetië heeft gekozen. Maar hij, die onder de tombe ligt, Andrea Dandolo, de grote geschiedschrijver, ried zijn stad een betere keuze aan. Doch zij wilde niet naar hem luisteren; nu ligt het stof op zijn lippen en heeft zij hem en zijn raadgevingen reeds lang vergeten.

„Laat ons nu door de getraliede bronzen deur, die zijn rustplaats afsluit, de kerk zelve binnentrede. Zij is in nog dieper schemering gehuld, waaraan het oog niet gewend moet, aler het iets kan onderscheiden. Dan zien wij den kruisvorm van het geheel, de verdeeling in beukken door tal van zuilen. Het licht komt slechts binnen door nauwe openingen rondom de koepels. Hier en daar valt ook een straal uit een ver verwijderd venster in de schemering, en vormt een smalle streep van phosphorlicht op de marmeren golven, die in duizend kleuren over den vloer stromen, zich verheffen en dalen.

„Verder slechts licht van waskaarsen of zilveren lampen, die dag en nacht in de duistere kapellen branden. De gewelven stralen van goud, de albasten muren weerspiegelen flauw het schijnsel der kaarsvlammen. De aureolen der heiligenbeelden schitteren als wij er voorbijgaan, om weer aanstands in de schemering te verdwijnen.

„Overall zien wij figuren, boven en beneden, als in een droom. Het schoone en het verschrikkelijke vermengen zich; draken en slangen, roofdieren en gevallige vogels, de hartstochten en genietingen der mensen, de geheimenissen der Verlossing zijn bont

*) Voorlezen van den heer A. W. Weissman, in de vergadering van Bouwkundig en Vriendschap, van 8 November 1899.

dooreen geplaatst. Overal vinden wij het Kruis, soms met de slang der eeuwigheid erom heen, dan weer met vogels en planten aan zijn voet. Het meest treft ons het grote kruisbeeld boven het koorhek, dat in schitterende tinten tygen de schaduw van de koorn uitkomt. Dit stralend kruis is het eerste, wat het oog van den binnentredende onderscheidt; in het midden van ieder gewelf troont Christus in heerlijkheid of richtende.

Het kaarslicht beschijnt de bijbelsche geschiedenis, die op gewelven en muren in mozaïek verheeld zijn.

Maar ik heb nog root een Venetiaan die mozaïeken niet een blik ziet verwaardigen. De San Marco wordt nog wel gebruikt voor het doel, waarvoor de kerk werd gesticht, maar de indrukwekkende zinnebeelden, die zij bevat, worden door de hedendaagse gelooxygen niet meer begrepen. Men voelt haar schoonheid niet, de taal die zij spreekt heeft men verleerd.

Nu staat de kerk te midden van de stad, ten wier behoeve zij werd opgericht, treuriger dan een bouwval, omdat de afstammingen van de stichters, die nog steeds haar vullen, het schrift op haar muren reeds lang niet meer begrijpen.

Ruskin wijst er dan op, dat de meest in het oog vallende eigenaardigheid van het gebouw is, dat de constructie niet zichtbaar bleef, omdat de gebakken steen, waarmit het eigenlijk bestaat, overal met kostbaarder materiaal werd bekled. Dit verbergen van de eigenlijke samenstelling acht hij geen gebrek, maar een deugd, die de kerk met de beste werken der oudheid genoemd heeft. Dat zulk eene bekleding een bedrog zou zijn, bestrijdt hij ten sterke, en hij is dus een geliefd andere mening toegetrouw dan Viollet-le-Duc. Hij zegt niet ontaardig dat, wanneer men het gebouw zou willen laken, omdat het niet gehaat van marmer is, men niet hetzelfde recht zou mogen veronderstellen, dat een geharnast man gebeel uit ijzer bestaat.

De reden, waarom de Venetianen het gebouw dus bekledden, zoekt hij in hun gevoel voor kleur, dat niet bevredigd werd door den gebakken steen. Nu gaat Ruskin de regelen na, die de bouwmeesters van San Marco in acht genomen hebben. Hij vindt zeven wetten.

De eerste is, dat de plinten en lijsten allen sijn zijn en weinig voorsprong hebben; de tweede, dat geen poging gedaan werd om de constructie naar buiten zichtbaar te maken; de derde, dat alle zuilachachten uit één stuk bestaan; de vierde, dat de zuilen in geen verband zijn met de eigenlijke samenstelling; de vijfde, dat de zuilen zeer verschillende afmetingen hebben; de zesde, dat alle heidhouwerken weinig voorspringen; de zevende en laatste, dat de indruk onafhankelijk is van de afmetingen.

Het is zeer de moeite waard de opmerkingen te lezen, die Ruskin omtrent deze regelen maakt. Vooral wie tot dusverre, op gezag van Viollet-le-Duc, als vaststaande heeft aangenomen, dat alleen de zichtbare samenstelling aan een gebouw schoonheid verleent, kan hieruit veel leeren, dat zijn blik zal vernimmen. Ik moet echter, om niet te uitvoerig te worden, mij tot deze aanduidingen beperken, om nog het een en ander mede te delen over de mozaïeken, dat zoekenmerkend sieraad van de kerk.

Ruskin begint met een brede beschouwing over wat eigenlijk onder kerkelijke kunst moet worden verstaan. Hij ontkent, dat er in vroegere tijden alleen een bijzondere kerkelijke kunst was; zij smolt niet met de wereldlijke sien. Wanner wij nu de Gotiek als alleen voor geestelijke gebouwen geschikt beschouwen, dan komt dit, omdat haar kerken bijna

alleen overbleven, terwijl haar huizen, tornen, poorten en kasteelen grootendeels zijn verdwenen.

De mozaïeken in de San Marco zijn niet gemaakt om de kerk op te sruiken, maar tot leerling van de gelooxygen. Zoo is het gehouw eigenlijk een reusachtig geïllustreerd gebedenboek, gemaakt in een tijd, toen haast niemand kon lezen, en deze afbeeldingen de enige mogelijkheid gaven, om het volk met de Heilige Schrift bekend te maken. De San Marco is de verlachte Bijbel van een groot volk in zijn opkomst.

De figuren der mozaïeken hebben iets piechtigs. Zij zijn in brede lijnen gehouden, om vooral duidelijk waargenomen te kunnen worden. Vol majestie ziet zij van muren en gewelven op den beschouwer neer,

Dan gaat Ruskin de zinnebeeldige beteekenis van wat voorgesteld werd na. In de voorhal, waar de ongedoopten en de pas bekerden zich ophielden, werden zij bekend gemaakt met de geschiedenis des Ouden Verbonds, van de schepping der wereld tot den manniaren toe. Zoo werd de ongenoegzaamheid van het Oude Verbond aangetoond, want het manna was het ware brood des levens nog niet.

Wanneer de gedoopte binenging, zag hij boven den hoofdingang Christus op zijn troon, met de woorden: „Ik ben de deur” en de verdere teksten, die daarop betrekking hebben. Het mozaïek van den eersten koepel verbeeldt de uitstorting des H. Geestes, waaraan de binnentrestende ook deel had. Twaalf stroonen van vuur vloeien uit de duif naar de apostelen; lager zingen de engelen het „Heilig, heilig, heilig”, om den geloojige te herinneren, dat ook van hem beijging geschenkt werd.

Op den volgenden koepel en de daaraansluitende gewelven is de lijdensgeschiedenis voorgesteld, met de hemelvaart, die den geheelen koepel vult. Daarbij zijn de Christelijke deugden, de vier Evangelisten en de vier stroonen van het Paradijs verbeeld.

De derde koepel, boven het koor, bevat de Oud-Testamentische voorbeduidingen. Maar de gelooxygen konden die slechts zelden zien. Hun verkondigde de middenste koepel: „Christus is opgestaan”.

„In de oogen van het oude Venetiaansche volk”, zegt Ruskin, „was het huis van den Heiligen Marcus meer dan een kerk; het was ook een boek, waarop Gods Woord stond geschreven. Het verzinnelijkte voor hem de Bruid met haar kleed van gedreven goud, de tafelen der wet en de getuigenissen. Om zulk een gebouw te versieren werd niets gespaard; de muren werden, maar het voor. van de Openbaring, van jaspis, de fundamenten met allerlei kostelijk gesteente versierd, zoodat op de kerk de zegevierende uiting van den Psalmist zou kunnen worden toegepast: „Ik ben vrolijker in den weg Uwer getuigenissen, dan over allen rijkdom”.

„Als wij weten, met welk een hoge bedoeling de zuilen naast het plaveisel van het levendige plein werden opgesteld, dan zien wij de zeven poorten en de gloeiende koepels van den tempel met andere oogen aan.

„Hier beruste de kracht van Venetië, zolang het zich de leerling van het gedenkteeken herinnerde; maar zoodra het die niet meer begon te achten, kwam zijn ondergang, onherroepelijk. Geen stad had een prachtiger Bijbel. In het noorden werden de tempels met ruw en moeilijk leesbaar beeldwerk versierd, maar te Venetië had de kunst van het oosten alles verguld, zoodat de kerk straalde als een ster van Bethlehem. De muren, die de getuigenissen spraken, waren slechts door enkele duimen dikke marmeren platen gescheiden van die welke de geheimen der raadvergaderingen of de slachtoffers der politiek

bewaarden. Hoe groot was niet de zonde der stad, toen zij alle schame liet varen, en het grote plein zich liet vullen door de dwarsheid der geheele aarde! Want dit alles geschiedde in het aangezicht van Gods Huis, waar de muren brandende waren met de letters Zijner wet. Spelers en gemaskerden kwansen en gingen. Nu is de stilte gekomen, maar niet onverwacht. Want de witte koepel van St. Marcus had door ewen van toenemende ijdelheid en schuld steeds Venetië toegeroepen: Gij zult over dit alles verantwoording moeten doen”.

Zoo eindigt Ruskin zijn hoofdstuk over de St. Marcuskerk, om dan een nieuw te wijden aan de weinige paleizen uit den Byzantijnschen tijd, die Venetië nog bezit. Het belangrijkste daarvan is de Fondaco de Turchi. Thans is het gerestaureerd, en als stedelijk museum ingericht. Wanneer men van het station het Canal Grande opvaart, ligt het paleis aan de rechterhand, juist tegenover het bekende paleis Vendramin-Calergi, waar Richard Wagner gescreven is. Of Ruskin met de restauratie vrede heeft gehad, valt te bewijfelen.

Hij beschrijft het gebouw als volgt: „Het is een treurige bouwval; al zijn eeuwigeerdheid is verloren gegaan door de pogingen, die gedaan zijn om het voor zijn tegenwoordige bestemming, als paleis geschikt te maken. Het staat uit hogen, door marmernen zuilen gedragen, ingesloten door muren van gebakken steen, met marmer bekleed. De bekleeding is er echter grootendeels afgerukt, als het doodskleed van een lichaam. De muren, met duizend scheuren, en overal met gebakken steen beglapst, met klei dichtgesmeerd, met witkalk bestreken, zijn door de ewen in stoffig verval gekomen. Gras en klimplanten groeien in de scheuren; verrotte houten planken zijn in de gangen gespikkeld, en het geheel is een vormeloze hoop, die weldra in zal storten.”

Wanneer men thans het gerestaureerde gebouw in zijn witte naaktheid ziet, dan begrijpt men niet, hoe Ruskin de paleizen uit den Byzantijnschen tijd, zoogood als de St. Marcuskerk, als voorbeelden van kleurige versiering kan aanhalen. Maar de schrijver heeft, door een nauwkeurig onderzoek van de overblijfselen uit deze periode, vastgesteld, dat de gevallen met mozaïeken bedekt waren, dat de zuilen uit gekleurde marmer bestonden, dat de kapiteelen met goud en blauw werden versierd. Ook serpentijnen in grote schijven vond toepassing, en gaf met zacht rood marmer een prachtige tegenstelling.

In het hoofdstuk over de Byzantijnsche paleizen zijn gedeelten, die ik u gaarne zou vertalen. Doch de Gotische stijl vraagt thans onze aandacht.

Ruskin begint met te zeggen, welke volgens zijn mening de eigenaardigheden der Gotiek zijn. Hij verschilt hier geheel en al van Viollet-le-Duc, die alles tot de bouwkundige samenstelling terugbrengt, want hij somt ze als volgt op: wildheid of ruwheid; afkeer van eentonigheid; liefde voor de natuur; zin voor het belachlike; onbuigzaamheid; mildheid.

Het wilde, eenigszins ruwe karakter der Gotische kunst prijst hij, omdat het een gevolg is van de vrijheid, die iederen werkman gelaten werd. Hij maakt een vergelijking tussen de arbeiders der Assyriërs, Egyptenaars en Grieken, die zich allen slaafs moesten voegen naar wat hun meesters hen voorschreven, en de Gotische werklieden, die geen werktuigen, doch denkende wezens waren. Hieraan knoopt Ruskin een beschouwing vast over de noodzakelijkheid, om weer zelfstandige werklieden aan te kweken, die niet slechts gegeven tekeningen volgen, maar die hun eigen ontwerpen maken. Was er meer tijd be-

schikbaar, dan zoude deze beschouwing, waarin een uiteenzetting van de beginselen, die wij thans door der volgers der „nieuwe kunstrichting” zien toegepast, worden gegeven, zeker uwe belangstelling wekken, vooral in verband met den tijd, 1852, toen zij werd neergeschreven. Doch hoezeer ook de aandacht waard, is dit gedachte toch eigenlijk een „hors d'œuvre”, een dier afsluiting, waar het boek vol van is, zoals ik reeds vroeger zeide. Men zou er een avond over kunnen spreken, zonder zijn gehoor te vervelen, maar van Venetië zou het dan niets vermennen.

Daarom laat ik nu dit hoofdstuk rusten, om mij te bepalen tot enige mededeelingen over het herstelbare paleis, dat door Ruskin, en terecht, als het voornaamste voorbrengsel van de Venetiaansche Gotiek wordt beschouwd.

(Werd vervolgd.)

OM EEN KEIZERSKROON.

De heer B. H. Klönne heeft bij Frederik Moller & Co. een boekje het licht doen zien, getiteld: „Het wapen van Amsterdam”. De schrijver behandelt hierin het blazoen der hoofdstad, zoals dit verleden jaar door den Hoogen Raad van Adel „rectificeerd” werd.

Het werkje is leunig uitgevoerd, en door eenige zeer goed geslaagde verluchtingen kreeg het blijvende waarde.

Jammer is het slechts, dat de heer Klönne, die als rector van het Beggijnhof steeds een grote belangstelling toonde voor de stad zijner inwoning, van heraldische wetenschap, noch van heraldieke kunst, het juiste begrip toont. In dit opzicht staat hij gelijk met den Amsterdamschen archivaris, die de „rectificatie” voorbereidde en tot stand bracht.

Want er was aan een dergelijke verbetering volstrekt geen behoefté. Immers wie het wapen der stad moet of wil aannemen, is vrij in de wijze, waarop hij dit doen zal, mits hij slechts zorgt, niet tegen de fundamentele regelen der heraldiek te zondigen.

Een van die regelen is, dat de kroon niet het schild in overeenstemming zij, een andere, dat de heraldieke vormen zoo karakteristiek en dus zoodanbaar mogelijk moeten worden gemaakt. De Hooge Raad van Adel heeft geen tekeningen te sanctioneeren; slechts wanneer een verandering in de beschrijving van het blazoen zou worden gewenst, behoort hij die verandering al of niet te bekraftigen. Wanneer dit hooge lichaam er zich toe heeft laten verleiden, iets te doen, dat buiten zijn bevoegdheid ging, dan kan dit niemand binden.

De tekening, die in 1816 door den Hoogen Raad van Adel aan het diploma voor de hoofdstad werd toegevoegd, heeft de heer Klönne doen afbeelden. Fraai is zij niet, maar zij geeft het blazoen toch zonder fouten weer. Als document van de wijze, waarop in het begin dezen eeuw heraldieke tekeningen vervaardigd werden, is zij zelfs niet zonder waarde.

Tegen het ontwerp van 1898, dat de officiële goedkeuring verwierf, en dat het stadsbestuur thans volgt, kunnen meer bedenkingen gemaakt worden, dan tegen dat van 1816.

De heer Klönne heeft gelijk, als hij den niet recht-hoekige vorm der kruisen, die men thans ziet, veroordeelt. De tekenaar van 1816 heeft zijn kruisen misschien wat mager gemaakt, maar hij zorgde ten minste, dat zij recht-hoekig bleven.

De leeuwen van 1898 zijn niet veel beter, dan die van 1816. De heer Klönne wijst er terecht op, dat ook de stand van een der schildhouders verkeerd is.

De eigenlijke strijd gaat evenwel om de Keizerskroon. De heer Klönne kiest de kroon van Keizer Frederik III, de heer Veder, de archivaris, die van Keizer Rudolf II. Ieder van hen komt met een geheele reeks van overwegingen, ten betooge dat hun keuze de juiste is.

En toch behoeft er geen strijd te bestaan, daar de heraldiek wil, dat de vorm van de kroon zich naar dien van het schild zal regelen. Wie den schildvoorn kiest van ± 1500, moet ook de kroon uit dien tijd gebruiken, wien een schild in den trant van ± 1600 beter lijkt, dient daarop de kroon van Rudolf II te plaatsen.

De heren Klönne en Veder hebben denzelfden schildvorm gekozen, namelijk dien, welke van onderen in een halven cirkel eindigt. De Duitsche schrijvers over wapenkunst noemen dien vorm den 15e-eeuwschen. In ons land was hij in 1451 reeds in gebruik, zoals de grafzerk van Heer Jan van Egmond, in de kerk te Egmond op den Hoef kan bewijzen. Het schild is hier schuin geplaatst en van leeuwen als tenanten voorzien. Boven den westelijken ingang der kerk vinden wij het wapen van Egmond andermaal; de schildvorm is dezelfde, doch 't staat rechtop, terwijl ook weer de leeuwen als schildhouders voorkeuren. Dit wapen is van 1480.

Na 1510 wordt hier te lande de schildvorm rijker. De schilden, die op de in 1518 verscheide gewelven der kerk te Naarden voorkomen, zijn begrensd door in- en uitbuigende lijnen, en ook bij vele andere voorbeelden uit de periode van 1510—1560 is dit het geval. Toch komt af en toe de 15e-eeuwsche vorm nog wel voor, bijvoorbeeld op de kaart van Amsterdam, door Cornelis Antonisz., van 1544; zelfs in de 16e eeuw vindt hij hier en daar toepassing. Maar men kan toch veilig met de Duitsche schrijvers aannemen, dat het schild, in den halven cirkel eindigende, een schepping der 15e eeuw is, en voor dien tijd karakteristiek mag worden geacht.

De studie der Nederlandsche zegels leert ons hetzelfde. De driehoekige schildvorm, die langzamerhand iets minder puntig wordt, blijft tot laat in de 15e eeuw algemeen in zwang. Dan komen de vierkante, van onderen afgeronde schilden in gebruik, die in 1500 reeds algemeen zijn. Omstreeks 1560 wordt het "accolade"-schild mode.

Maar de studie der zegels leert ons nog iets. Tegelijkertijd met de afgeronde schilden zien wij de kroonen als schildbedekking bezigen; de tot dusver gebruikelijke kroon, die later als de gravenkroon zou gelden, is in het begin der 16e eeuw het zinnebeeld van het Koningschap. Dezelfde kroon, maar met twee elkaar kruisende beugels, waarop de riksappel rust, is op de zegels van dien tijd de Keizerskroon. Eerst na 1555 wordt ook de Koningskroon van dergelijke beugels voorzien, doch lager dan die van de Keizerskroon.

Wanneer wij dit alles in het oog houden, dan wordt het ons duidelijk, dat de heer Klönne zich vergist, als hij meent „op de kaart van Amsterdam, door Cornelis Antonisz. vervaardigd, alsmede op vele oude gravuren niet de Keizers, maar de Koningskroon te ontmoeten“. Karel V zal toch op zijn zegel wel de Keizerskroon hebben doen aanbrengen, en deze kroon komt geheel overeen met die van Antonisz.

Wie dus op een wapenschild, dat den vorm heeft, door de heren Klönne en Veder gekozen, een Keizerskroon wil aanbrengen, moet die met de twee kruisende beugels kiezen.

Zelfs in de 17e eeuw herinnerde men zich die kroon nog en plaatste haar boven de adelaars op de hoekpaviljoenen van het Amsterdamsch stadhuis.

De heer Klönne geeft een keurige afbeelding van de kroon, die Professor Hugo Gerard Ströhl te Weenen op het praalgraf van Keizer Frederik III in den Stephansdom vond. Men doet wel, zich te herinneren, dat dit praalgraf door Nicolaus Lerch pas in 1513 gemaakt werd, toen Frederik III reeds twintig jaar dood was. Maximiliaan voerde toen de nieuwe kroon in, die wij bij Dürer, Burgkmair en hun tijdgenooten vinden. Maar op de zegels behield hij den ouden vorm, en zijn kleinzoon Karel volgde hem daarin na, ofschoon men hem op penningen en prenten met de mytervormige kroon van Maximiliaan ziet afgebeeld.

Ons is, voor 1555, geen zegel bekend, waarop de kroon van Nicolaus Lerch voorkomt. Dat zij tot dekkings van een wapenschild gebruikt zou zijn, bleek ons evenmin. Wel hebben Dürer en Burgkmair een gewijzigden vorm, waarbij het grote kruis van vorren tot geringer afmetingen teruggebracht, en het gelijk meer als myter behandeld wordt, toegepast.

Tegen het bezigen van dien gewijzigden vorm kan, als een schild van ± 1500 gebezigt wordt, geen bezaar bestaan. Ook tegen het gebruik van de kroon, zoals zij door Lerch werd voorgesteld, zou niets te zeggen vallen, ware het niet dat zij, zoals het wapen, dat de heer Van der Laars op verzoek van den heer Klönne verdienstelijk teekende, voor het schild te kolossaal is.

Daarom handelt men wellicht het meest verstandig, door de kroon met kruisende beugels te nemen, die hier te lande tot 1555 toe uitsluitend op de zegels der Duitsche Keizers werd aangewend. Boven een Amsterdamsch wapen, in tegelwerk ter versiering van een gevel in de Leidschestraat uitgevoerd, heeft de ontwerper zulk een kroon geplaatst en daardoor een goed voorbeeld gegeven.

Het wapen, dat de gemeente Amsterdam nu voert, op grond van de verkregen sanctie, is heraldisch niet juist. Dat de kroon van Rudolf II op het 15e-eeuwsche schild een plaats kreeg, is misschien te verdedigen, omdat zulke schilden ook in de 17e eeuw nog een enkele maal gebruikt werden, maar dat de kruisen hun goede vorm verloren, is een onvergeeflijke fout.

Men had mogen verwachten, dat in onzen tijd, nu de beoefenaars der wapenkunde en der wapenkunst talrijk genoeg zijn, het advies van een hunner door het bestuur der hoofdstad zou zijn ingewonnen. Nu dit niet geschiedde, en men van den archivaris werk verlangde, dat buiten den kring van zijn wetenschap lag, kon teleurstelling niet uitbliven.

Gelukkig kan men het gebrek gemakkelijk genoeg verhelpen. Laat ons hopen, dat dit binnen niet al te langen tijd zal gebeuren.

BABYLONISCH.

Het is niet de oude stad Babylon niet best afgelopen; nog op het oogenblik staat zij in zulk een slechten reuk, dat „een modern Babylon“ te heeten voor een plaats zeker geen eer is.

Babylon was de stad der terrassen; de hangende tuinen van Semiramis zijn algemeen bekend. Sedert den ondergang der trotsche veste had men zulk een terrassenbauw op geen plaats meer aanschouwd.

Doch nu gaat de Amstel de Eufrat naar de kroon steken. Reeds werd op Amsterdam het drastisch epitheton, dat het Oude Testament aan Babylon kopte,

pelde, toegepast; nu evenwel zal men ook van de verschillende tuinen der Amstelstad kunnen spreken.

In de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“ toch lezen wij:

De vraag is hoe de Kalverstraat er over 100 jaar zal uitzien, als onze bouwers zich in de richting blijven voorbewegen, thans gevuld bij den nieuwbouw van het hotel-restaurant „Commerce“. Dit gewicht heeft, dunkt ons, alle kans, op ons gedacht te gaan lijken. Na de sterkste kroonlijst van het 10 meter hoge huis, volgen nog drie verdiepingen, van 3 M. hoge elk, die telkens zoover perceel niet alleen zal blijven staan en ieder nieuwbouwer onder de dwingende bepalingen der bouwverordening op gelijke wijze van den eerstgenoemde nog laten geven met de rooilijn, waaraan het benedelde geleidelijk van het nieuwe gebouw zich moet richten.

De schrijver wijst dezen wonderlingen „nieuwbouw“, zoals hij met een afschuwelijk germanisme, misschien opzettelijk, het „gedrocht“ betitelt, aan de bepalingen der Amsterdamsche bouwverordening. Zooveel ons bekend is, wordt daar echter van zulke terugspringende terrassen geen melding gemaakt, doch alleen van de verhooging tusschen straatbreedte en gevelhoogte gesproken. De terrassen zijn een vinding van het Dagelijksch Bestuur, die nog pas een paar jaar oud is. Gaan wij te ver, met te onderstellen, dat er verband bestaat tusschen haar en het feit, dat een geneesheer thans „wet houdt“ over de openbare werken?

Hoopen wij weder den schrijver in het door ons aangehaalde dagblad.

Het is zeker waar, dat maar niet ieder in ons geselschap kan worden vrijgelaten zijn huis op te trekken zóó hoog als 't hem goedstaat, wil men de huizen niet loopen, dat de hoge gevels ten laste alle licht en lucht in de straat zullen betrekken. Voorens, toen de mensen het niet zo in de hoogte behoeften te zoeken, kunnen meer vrijheid houden. Maar thans, nu men de communicatie tussen de verschillende verdiepingen per lif kan onderhouden en bij behoorlijken toevertrouwt het water zonder veel bewaar tot naar de nok van het huis opperen, zoodat het tegenwoordig zelfs geen zeldzaamheid is, dat men de keuken op de hoogste etage brengt, nu dienen er door de overheid grenzen te worden gesteld, uit het oogpunt der hygiëne (toevoer van licht en lucht).

Dit alles schijnt heel juist, en in de nieuwe wijken is het gemakkelijk, een behoorlijke verhouding tussen straat en gevelhoogte te verkrijgen. Wilde men ook in de oude stad dit hygiënisch ideaal bereiken, dan diende zij geheel en al „gehaussmanniseerd“ te worden à l'instar de Paris. En nu het Dagelijksch Bestuur daar, gelukkig misschien, geen kans toe ziet, heeft het den terrassen-aanleg bedacht, die al een paar maal is toegepast, en die nu, op groote schaal uitgevoerd, de voorbijgangers met ontzetting omhoog doet staren.

Dwaze mensen! Begrijpt gij dan niet, dat gij de Kalverstraat, zonder gevaar voor uw gezondheid, niet kunt doorgaan, indien daar gevels staan, die meer dan drie meters hooger zijn, dan haar breedte? Is het u dan onbekend, hoe de statistiek leert, dat overal waar zulke gevels staan, de sterfte verbazend is, terwijl ziekten van de akeligste soort de overlevenden teisteren? Reeds bij vier meters boven de straatbreedte begint deze ellende, en zij neemt toe in evenredigheid van de kwadranten der meters, die hooger gebouwd worden of zijn.

Gij gelooft ons niet? Gij wijst er ons op, dat zelfs tegenover de hoogste huizen in de Kalverstraat haast nooit een winkel „gesloten wegens sterfgeval“ is; gij voert ons tegemoet, dat de dokterskoetsjes daar schaars voor de huizen staan, ja dat er zelfs juist op de gevaarlijkste punten der straat uitstekend gezonde mensen wonen. „Nous avons changé tout cela“, zal de medicus-wethouder u triomfantelijk antwoorden, terwijl hij zich verkneukelt in de hygiënische monumenten, waarmede hij zijn stad verrijkt.

Maar gezondheidsleer en schoonheidsleer zijn twee

verschillende zaken. Mocht de wethouder het nog niet weten, dan zal de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“ het hem zeggen.

Na dat men beweert, dat één ooo'n perceel, als het hier bedoeld, het karakter der straat niet zal beïnvloeden, dat de architect door een flink vooruitstekend balcon aan de zile verhooging van het eigenlijke huis, het oog afsluit voor de esthetische ongerechtigheden, die hij boven bedrijft en dat de straat te nauw is, om bovenachter op de kroonlijst te zien — maar intussen kan er staat op maken, dat dit vreemde perceel niet alleen zal blijven staan en ieder nieuwbouwer onder de dwingende bepalingen der bouwverordening op gelijke wijze van den eerstgenoemde nog laten geven met de rooilijn, waaraan het benedelde geleidelijk van het nieuwe gebouw zich moet richten!

Afschuwelijk, best mogelijk, doch uiterst gezond. Mocht het zoover ooit komen, dan is er een ware heilstaat voor de Kalverstraat, haar bewoners en haar wandelaars aangebroken. Wie dan eens lucht wil happen, wie zich door het hemellicht eens goed wil laten bestralen, gaat naar de Kalverstraat en spaart de reis naar een „Sommerfrische“ uit. De winkeliers worden ware Methusalem, geen geneesheer vindt tusschen Dam en Munt meer iets te verdienen. En komt hij toevallig in die voor hem zoo onvoordeelige straat, dan gaat hij een koffiehuis binnenvallen, om zijn leed te verzetten.

Ja, het zou ons niet verbazen, als de naam Kalverstraat dan werd afgeschaft, om door Gezondheidsstraat te worden vervangen, tenzij men er de voorkeur aan mocht geven, de straat naar den wethouder te doopen, of haar Babylon-straat te noemen, wat misschien nog meer gepast zou zijn, ook in verband met het in den aanloop van dit opstel vermelde epitheton.

En laat de Rotterdamsche bediller nu maar schrijven:

De wijze waarop men in de politieverordening het goede doel heeft willen bereiken, schijnt ons al zeer rationele toe, althans uit een esthetisch oogpunt allemast te verdedigen. Er zal dan iets anders moeten worden bedacht, wil men onze straten niet voor goed verkeert.

Wij weten wel beter. De straten worden niet verknield, zij worden eenvoudig gezond gemaakt.

Babylon gaat herrijzen.

EINDELJK.

Toen wij in ons nummer van 14 October jl. er de aandacht op vestigden, dat er bij het opmaken der Staatsbegroting voor 1900 in het geheel niet aan gedacht was, iets uit te trekken voor een geschikte „Nachtwacht“-zaal, scheen het wel, alsof onze stem die des roependen in de woestijn zou blijven.

Maar thans hebben wij beter nieuws te melden.

Op de Staatsbegroting voor 1900 is nu een som van f 8400 uitgetrokken tot het bouwen van een lokaal, ingericht tot het nemen van proeven over de meest gewenste verlichting van Rembrandt's „Nachtwacht“.

Met de Transvalers kunnen wij nu zingen:

„Kom burgers, laat de vlaggen wappren,

Ons lippen is voorbij!“

Want veilig kan worden aangenomen, dat deze post in de Kamer geen bestrijding zal ontmoeten, en dat dus de tijd niet verre meer zal zijn, dat de „Nachtwacht“ uit den kerker verlost wordt, waarin de schieren mij nu haast vijftien jaar is opgesloten.

Na de tentoonstelling van het meesterstuk in het Stedelijk Museum, waar het zoo gunstig geplaatst was, mochten verdere „proeven“ misschien overbodig schijnen, er is toch reden tot blijdschap, dat nu ten langen leste door de regeering erkend wordt, dat de tegenwoordige plaatsing van de „Nachtwacht“ voor dit doel niet „de meest gewenste“ is.

Als nu dit „proeflokaal“ maar niet als bliksem-afle-

der bedoeld is. Wie zullen de „proevers” zijn? Daar hangt nog veel van af. Bij de bekende neiging van alle „deskundigen” om het niet met elkaar eens te zijn is de mogelijkheid er, dat men zich op de zeer uiteenlopende adviezen later zal beroepen, oar den toestand te laten, zoals hij nu is.

Daarom zou het gewenscht zijn, dat de Kamer de f 32.700, die nu uitgetrokken zijn voor wat de „volutie” van het museumgebouw hoet, bestudeerde als eerste termijn voor het maken eener nieuwe Rembrandtzaal. Zij blijven dan voor het oorspronkelijk doel dienen, omdat men het gebouw niet voltooid kan achten, zoolang een goede gelegenheid tot het tentoonstellen van het beste wat het bevat, blijft ontbreken.

Is die zaal er, dan kunnen de decoratieve tegelbekledingen, het decoratiewerk, de werken aan den klokkenoren, de verwarmingstoestellen aan de heurt komen. De tegels, het schilderwerk, het carillon, zij kunnen achterwege blijven, zonder dat iemand daar aanneming op zal maken. Zelfs niet de verwarming zal het nog wel gaan, als men de meest noodige voorzieningen treft.

Maar een goede Rembrandtzaal ontbrak reeds te lang.

MARTENA-STATE.

De kerkvoogden van de Ned. Herv. genootschap te Comjum, gem. Leeuwarden, hebben aan den Gemeenteraad van Leeuwarden een adres ingediend omtrent het slot „Martena-State”, met bijbehorende gronden en gebouwen, intertijd aan hen gelegaat op voorwaarde van goed onderhoud, daar het anders aan de gemeente Leeuwarden vervallen sal.

Het slot is thans in zulk een verfallen en verwaarloosden toestand gezakt, dat herstelling daaraan huijn gelijk om staan met een algemene vernieling, en de opkosten van gedane eigenhanden zijn zoo gering, dat zij geheel overvloedige zijn, om daarmee zelfs enige belangrijke kosten van onderhoud van het slot te kunnen bestrijden.

Kerkvoogden zijn derhalve niet in staat aan de bij het testament gestelde voorwaarden te voldoen; zij zijn echter van oordeel in den eersten geest te zullen handelen, door op de plaats van het slot een gebouw te stichten naar een daarvan opgenaakte ontwerp.

Zij merken evenwel geen vrijheid te hebben te verhinderen over te gaan, ander enige zekerheid te hebben verkregen omtrent de mogelijke gevolgen van zoodanige handeling, en hebben daarom aan den Gemeenteraad van Leeuwarden een adres ingediend, inhoudende het verzoek te willen verklaren of als zijn gevoeles te willen uitspreken, dat hunne gemeente door vertrek van het slot niet zulden geacht de genoemde voorwaarde te hebben geschonden en de genoemde Leeuwarden deswege geen amperage op het gelegende zal doen gelden.

Het bovenstaand bericht trok enige dagen geleden in „De Telegraaf” myn aandacht. Het bevat in korte woorden het laatste hoofdstuk van de geschiedenis van een zoo groot aantal monumenten, dat velen er niet anders in zullen zien dan den natuurlijken loop der dingen en zich wellicht zullen verwonderen, dat nog iemand zich warm maakt daarover en zich kan voorstellen, dat daaraan door een artikeltje in „De Opmerker” nog iets zou zijn te veranderen.

Maar al moe het regel zijn geworden, dat aan al hetgeen nog van historische monumenten is overgebleven, met name in Friesland, ten slotte het vonnis te wachten staat, dat nu als een donkere wolk boven Martena-state hangt, ben ik toch de mening toegegaan, dat de bouwkundige kringen niet mogen toelaten, dat hier „la mort sans phrase” wordt uitgesproken.

Ik schaam mij niet te bekennen, dat ik den toestand van Martena-state niet ken, omdat ik mijne onkunde ten dezen opzichte deel met de meeste der valkenooten, en zelfs diegenen daaronder, welke, als ik, nog een warme belangstelling koesteren voor onze historische monumenten, wel grootendeels nooit te Comjum zullen zijn geweest.

Hoe lang zal ons nog een inventaris onzer monumenten blijven ontbreken, waarmen men in gevallen als dit het noodige kan nagaan, oar te kunnen besoordeelen of 't gevaar, dat dreigt, ernstig is of niet en of het werkelijk de moeite waard is, zich voor het behoud van het bedreigde monument in de bres te stellen. Wie uit eigen waarneming in dit geval inlichting kan geven, zwijgt niet.

Mij staat op het oogenblik alleen ten dienste de „Tegenwoordige staat van Friesland, Anno 1780” waarin ik aangegekeerd vind:

„Komjum of Komjum, bij welk dorp verscheiden fraaie plaatsen zijn, vooral Martena-state”, en verder vermeld wordt, dat deze state toenmaals kort te voren bewoond was geweest door vier opeenvolgende generaties van het bekende geslacht van Burmania en vroeger, namelijk in 1504, door Duco van Martena, in de geschiedenis welbekend. De kerk van Komjum, met hare opkomsten, is ook een stichting van het laastgenoemde geslacht, dat onder de Friesche edelen een der eersten is geweest, die zich tegen de Spaansche dwingelandt hebben verzet; zelfs zijn in dit huis de voornaamste vergaderingen te dien einde gehouden.

Uit een en ander blijkt voldoende, dat wij hier met een historisch huis te doen hebben, dat misschien uit een architectonisch oogpunt in den loop der tijden veel van zijn aanzien verloren heeft, maar wanneer het type van de Oude Friesche state er nog in te onderkennen valt, dan is dit een voldoende reden, om voor het behoud te pleiten.

Er zal hiervan nu geen steen op den anderen blijven, zal men den slooper zonder protest zijn gang laten gaan?

Zal men als elders de oude moppen, die door den metselaar voor een nieuw gebouw niet mooi genoeg geacht worden, zoen gebruiken in den straatweg?

Zeer waarschijnlijk wel, en denkelijk spoedig, want de voortvarende kerkvoogden hebben het ontwerp voor het nieuwe gebouw, dat zij van plan zijn te stichten, alvast maar laten gereedmaken, zoo zeker schijnen zij wel te zijn, dat de gemeente Leeuwarden hoegenaamd geen bezwaar tegen hun plannen zal opperen.

Wanneer het bovenaangehaalde courantenbericht niet juistheid den inhoud van het adres weergeeft, dan moet dit een merkwaardig stuk zijn, waarin het achtbaar college zonder blikken of blozen erkent de verplichting, die het bij de aanvaarding van het legaat op zich heeft genomen, eenvoudig te hebben genegeerd en dat wel zonder enige zakelijke verontschuldiging voor dit verzuim aan te voeren. Want hoe is de bewering, dat de inkomsten geheel onvoldoende zouden zijn, om daarmede zelfs enige belangrijke kosten van onderhoud van het slot te kunnen bestrijden, te rijmen met de plannen tot stichting van een nieuw gebouw?

Wanneer de opbrengst der afbraak alleen daarvoor voldoende is, dan rijst het vermoeden, dat er toch nog heel wat overeind staat, dat wellicht waard is bewaard te blijven.

In tegenstelling met de opvatting van kerkvoogden geloof ik, dat de gemeente Leeuwarden in den geest des erfslavers zal handelen door de voorwaarden der testamentaire beschikking te handhaven. Zij heeft in elk geval in haar recht tot naasting een krachtig middel in handen, om, op welke wijze dan ook, een historisch gedenkteken voor ondergang te behoeden.

P. H. SCHELTEMA.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST AFDELENG UTRICHT

Vergadering van Dinsdag 21 November 1890.

De Voorzitter, de heer I. H. J. van Lunteren, opende de vergadering en gaf voorstel te gewone huishoudelijke zaken behandeld werden, het woord na den heer Robient Kalf, die enige mededeelingen zoo does over verschillende artikelen.

Allergerst besprak hij het gasbeschouwingstoestel. Dit toestel, wanvan een tekening aan de leden werd rondgedeeld, had hij in zaken opgesteld met gasleiding en brander, tensinde daaroor duidelijk en zichtbaar de werking te kunnen gedeekan. De proef slaggde uitstekend, en bewees door den daarvan verbonden meter, dat 20 pCt. minder gas werd verbruikt, bij evenzulich sterkte van licht.

Het zalen, verbaasd door te teeken vooroor van gas, werd mede bisschop opgeheven. Hoofdzakelijk voor hotels en grote gebouwen ontworpen, kan dit beschouwingstoestel ook in huurwoningen worden toegepast.

Vendor had genoemde heer een branderige schouwstaad en een model jaloezie-draaier ter besprekking mede gebracht. De eerste trok om hare lijkonders en conveniente sluiting de aandacht, terwijl het laatste als zeer praktisch werd beschouwd, vooral door dat men het open kan laten staan zonder dat men gevaar loopt dat het ingaat of toch verontsnukt.

De Voorzitter dankte den heer Kalf voor zijn mededeelingen.

Hieraan werden de huishoudelijke zaken afgedaan.

O. a. was een schrijven ingekomen van den Waterbeurkenfonds Bond in Zeeland over episodisch van technische opzichters. Dit schrijven werd voor advies gegeven aan een commissie bestaande uit de heeren L. N. Braastra en W. de Jong. De heer Kölker achtte het nodig dat nog een derde h. v. een aanmerker, aan de heeren werd toegevoegd. Daar men in beginsel hiertegen geen begunst had, wenschte de Voorzitter het van genoemde commissieleden over te laten hierin te handelen.

Nog was ingekomen een brief over eventuele wetswijziging van de maatschappij in 1900. Besloten werd in de a. a. Derde vergadering zoo rendig voorstellen te doen.

Hieraan sloot de Voorzitter de vergadering.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1890-ic vergadering van 22 Nov. 1890.

Na lezing der notulen word aan de orde gesteld het voorstel Boudorx, dat naar aanleiding van de vele ongelukken, als instorting enz. van gebouwen, beoogt een schrijven te richten aan de Tweede Kamer.

Dit schrijven drukt goedkeuring uit over de behandeling van de woningwet, maar geeft verder aan, dat 't wenschelijk zou zijn hieraan toe te voegen een wettelijke bepaling, regelende de bevoegdheid van personen, die een bouwwerk ontwerpen en uitvoeren.

De heer Ingessohl verwacht niet veel van dit voorstel, terwijl de heer Joseph Cuypers er van zijn voor brecht, maar aangeeft dat een latere weg zou zijn dit verzoekschrift te richtten aan de Regeering, dus aan een der Ministers overlatende op welke wijze dit uitgewerkt zal worden. Besloten werd dat 't bestuur een adres zou opstellen en de Vergadering hierover raadplegen.

De heer C. W. Nijhoff hield hierna een kunstbeschouwing over enige bouwwerken in en nabij Rome, en wel over Renaissance en Christelijke en Renaissance bouwwerken. Deze kunstbeschouwing bestond in een zeldzaam schone collectie photo's, op breedvoerige en duidelijke wijze toegelicht door den spreker.

Na enige huishoudelijke bezigheden werd de goed bezochte vergadering gesloten.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van Zaterdag 18 November 1890.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen, deelde de Voorzitter mede, dat de families van Vice-Voorzitter, te Bibliothecaris en de Bibliotheekaris respectievelijk zijn toegewezen aan de heeren J. N. Kruizinga, A. Jansen en J. A. Huijsinga. De besoening van den nieuwien den Bibliotheekaris zal een nieuwe regeling in den gang van den leeszaal ten gevolge hebben. In den eersten tijd zal de portefeuille misschien aangeslagen. Verder deelt de Voorzitter mede, dat de leden van de verschillende commissies allen hunne besoening hebben aangenomen.

De vaststelling van het programma voor de prijswerving, een graadmoot voor een bouwmeester, lokt enige discussie uit. Het bestuur stelt voor het moment van metaal te doen samenstellen. De heer Van Elpiti vraagt, waarom den mededingers aan een bepaald materiaal te binden; hij is er voor, hem vrij te laten, door óf natuursteen óf metaal te nemen. De Voorzitter vindt, dat er op het gebied van metaal meer iets nieuws te leveren is. Bovendien zal de taak van de jury, door den inzender vrij te laten, tamelijk moeilijk worden, van welk gescreven ook de heer Hoekzema is. Ten slotte wordt het voorstel van het bestuur aangenomen, zoodat het ontwerpen van een grafmonument voor een bouwmeester in metaal als prijswerving zal worden uitgeschreven, waaran het programma overdrags zal worden bekend gemaakt.

Vervolgens houdt de heer J. M. Merckelbach van Utrecht een

doorwochte rede over het met de hand inslijpen, dragen en modelleren der ornamentversiering in het leder, ter verandering voor prachtkaders voor missalen, bijbels, albums met familiewapen, oergeschenken, enz.

In brede trekken schetst hij de wording, den idee, het verloop van de wedergeboorte van het konstambacht, dat hij met zooveel succes heeft. Zulk een tentoonstelling van heel eigengemaakte werk moet wel de bewondering en waardeering van iedereen afdwingen. De hand eens meesters is hier werkzaam geweest. Vergelijken bij het machinaal geproduceerde lederwerk, waarna alle bezinning ontbreekt, omdat het niet zooveel relief en meer vage ontrekken van de versieringen vertoont, springt het duidelijk in het oog, dat de hand eens kenstenaars het werktig boven alle werkzaam is. Het ene is pracht, het andere poezie.

Na de pauze zeert de heer Merckelbach zijn gereedschap, gaat aan 't werk en laat de Vergadering zien, hoe artificieel hij in eenige ogenblikken een gedeelte van een leeuw van het Utrechtsche wapen op en in het leder neert. De Voorzitter dankt den heer M. en wenst hem toe, dat zijn werk met het meeste succes moge bekroond worden.

De vergadering wordt opgeluisterd door een tentoonstelling van de 39 ontwerpen van „Straatverzorging”, ingekomen op de onder de leden uitgeschreven prijswerving. Het bestuur stelt voor deze ontwerpen met andere toekenning en platen tentoon te stellen voor het publiek ten hote van de Boeren in Transvaal en Oranje-Vrijstaat. De hiervoor benoemde comité belast zich met de uitvoering. Met een woord van dank aan de opgekomen leden en introduceert sinit de Voorzitter de vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Hij kon. besluit is:

1. de commissie van deskundigen, voor het uitbrengen van advies omtrent de trant, op welke wijze binnen de stelling van Amsterdam, in tijd van oorlog, voldoende in de behoefte aan drinkwater, zou kunnen worden voorzien, ontbonken, en

2. aan den voorzitter, de leden en den secretaris Haer Majestatis dank betrek voor de wijze, waarop zij zich van hunne taak hebben gekweten.

— Naar wij vernemen is de lezing van Mr. Beijersch graniteren dekkanden, voor de heeren De Groot en Kalf, ten dienste der vaartgoed te Amsterdam, in tijd van oorlog, voldoende in de behoefte aan drinkwater, enz. tevens voorzien, ontbonken, en

AUTENBACH. *Alvast hierop geeft een ontwerp te zien tot restauratie der Nieuwe Zijds Kapel. De heer B. W. F. van Riemstijk heeft er een paar woorden bij geschreven.*

— Lat, schrijft hij, ons hopen dat door het optreden der gemeente dit monument behouden blijft en dat een ieder zal medewerken, rijk, provincie, burgersche en kerkelijke gemeente en particulieren, om het te behouden en is vere te herstellen, opdat men niet moe zeggen dat op het einde der 19de eeuw een daad van vandalisme gepleegd is geworden, die onze nakomelingen ons niet het volste recht zullen vergeven.

— Vreedelijkingen, waaronder beroemde konstenaars en kunstvrienden, gaven mij hunne verontwaardiging te kennen toen ik over de mogelijkheid speek dat dit gebouw zou worden gesloopt. In het buitenland worden thans dergelijke overblijfselen van geschiedenis en kunst, vooral waar het een kerkgebouw geldt, met de grootste pittoresk behouden. Wij zagen dit in Londen, in zowenige stad in Duitschland en België.

— Werd niet op dit oogenblik met grote kosten te laste het oude kasteel, dat sinds in de stad gelegen is, en dat in handen van particulieren gehouw was ontstaan, in zijn vorigen baister hersteld?

— Moge Amsterdam dit voorbeeld volgen!

— De toekomst is door den heer Van de Pavert te Amsterdam gemaakt naar de bestaande gegevens, waarvan enkele voor den dag gekomen tijdens de afbraak van een winkelhuis aan het Rokin. Van het ophalende gedeelte werden toen van rijkswego fotografeën en van de voornamste beeldwerken afgedrukt vermaardigd.

— Het bestaande oude poortje aan het Rokin, hoewel niet in denzelfden stijl als de kerk, werd behouden, en dat met reden, omdat het, op zichzelf een oud monument, niet zonder kasseerde waarde is.

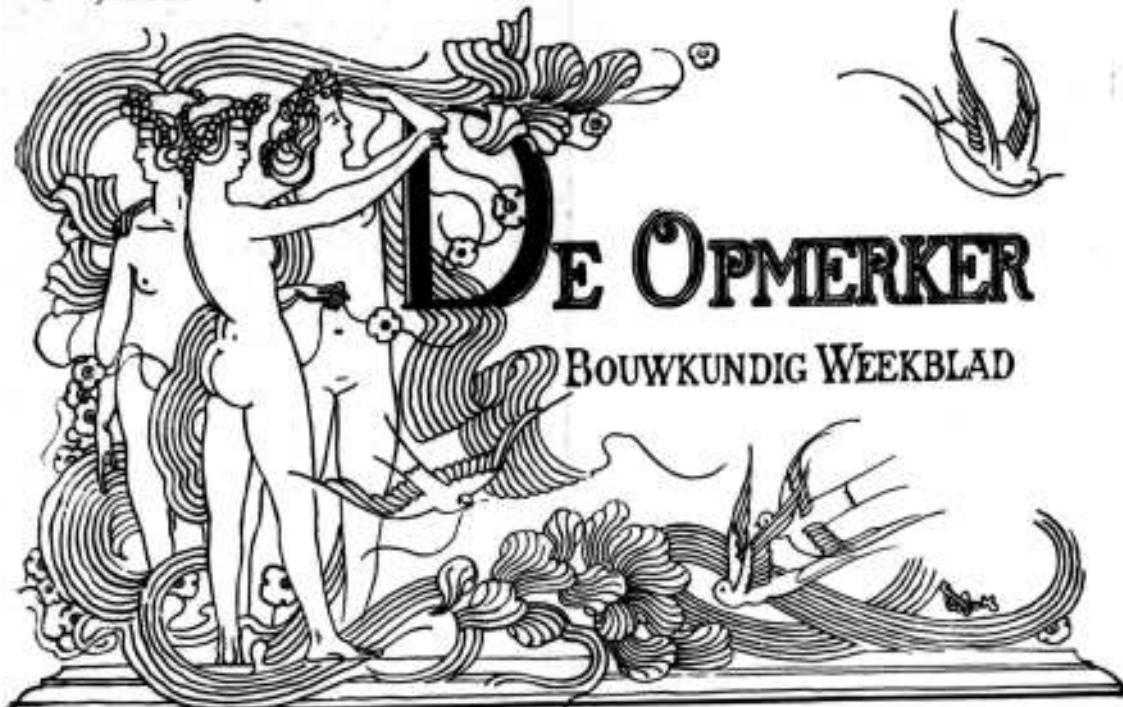
ROTTERDAM. Het bestuur der eerste patrounevereniging „Rotterdamse Bouwkring” alhier heeft zich tot den Gemeenteraad gevoerd met een adres, waarin het verklaart:

1. in het voorstel van H. en W. een geen bepalingen vast te stellen omtrent minimum-loon te ondersteunen;

2. te verzoeken, in swijging van het voorstel van H. en W., voor de zoogenoemd „lange dagen” een normale werktijd van 1 ure vast te stellen, met schafttijden van 12 zamen 2 ure; bepaalde afwijkingen in bijzondere gevallen, zowel wat den weekdure als wat de schafttijden betrifft;

3. te verzoeken enige wijziging te brengen in enkele der overige bepalingen, door H. en W. voorgesteld en in het adres afzonderlijk genoemd.

Een ander wordt in het adres uitvoerig toegelicht en maakte een punt van besprekking uit in de Handvergadering van Donderdag j.l.; het eerste gedeelte van het voorstel van Burgemeester

ter en Wethouders, namelijk: „om goed gevolg te geven aan de verzoeken om opneming in de be-tekenen van bepalingen omtrent het minimum loon der werklieden“ werd met 26 tegen 14 stemmen aangenomen.

Delft. Den afgestreden wethouder van publieke werken alhier, de heer Ary Vermaar Wz., werd den 20a dozer door het gezamenlijk personeel der verschillende takken van dienst, onder beheer van genoemden heer, een geschenk aangeboden. Bij moede van den heer Ribbink, directeur der gasfabriek en waterleiding, werden hem de geschenken van sympathie en achtiging versteld, door het personeel voor hem gekoesterd. Het geschenk bestaat uit een polsband en twee vazen van Delftsch aardewerk.

VOORZIENING. De heren J. Pohlmann te Delft en J. Boekwijk te 's-Gravenhage hebben aan het gemeentehuis concessie aangevraagd tot het oprichten van een waterstofgasfabriek alhier ter voorlichting der gemeente.

Aflevering 11 van *De Natura* (uitgave van J. G. Broos te Utrecht) bevat:

Trans-siberische Spoorweg, door H. V. — Geallied. Een geognostische biologische studie, door I. Koning — De Sodor of Sparklet, door H. — Verschillenderheid op fotografisch gebied, door Dr. J. E. Hombois. — Nicotiana Sylvestris, door J. Sturing. — Schetsen uit Zuid-Afrika, door Mimosa. — Muzikanten onder de insecten, door Dr. A. J. C. Snijders. — Resultaten der jongste onderzoeksingangstochten ter zee, door A. D. Hagedoorn. — Sterrekundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Pannekoek. — Correspondentie

PERSONALIA.

Benoemd tot officier in de orde van Oranje-Nassau de heer J. van Hasselt, directeur der gemeentelijke waterleiding te Amsterdam, en bevorderd tot officier in de gouden orde de kapelaan der genen P. Kleynhans, respectievelijk lid en secretaris van de hή kon. besluit ontbrekende Staatscommissie voor het geven van advies omtrent het voorzien van drinkwater in de stelling van Amsterdan.

De heer C. L. M. Lambrechts van Rithem, directeur der gemeentewerken te Amsterdam, is benoemd tot directeur der Dordtsche Petroleum-maatschappij, welke betrekking hij heeft aangenomen.

Bij den overlijden van Sintespoorwegen in Ned.-Indië is benoemd tot ingenieur 1e kl. de ambtenaar op niet-ervelijkt J. H. Hubert, en geplaatst op de lijn Kaliat-Batjorwangi

— De ingenieur 1e kl. bij den waterstaat te Semarang, S. J. G. van Overvoldt, is wegens volledigheden dienstijd eerst ontslagen.

— De Raad van Nijmegen benoemde tot adjunct-gemeente-architect den heer L. C. Damont, gemeente-bouwmeester te Zierikzee, op een jaartekort van f 1800 met uitzicht op verhoging tot f 2000 na driejarigen dienst.

— Bij de burgerschool te Soerabaja is: oefslagen ersol, als assistent bij het bouwkundig onderwijs B. van Laar;

benoemd tot assistent bij het bouwkundig onderwijs F. Keasherry, architect 2e kl. bij 's-lands burgerl. openbare werken.

— Tot tekenaar bij den Prov. Waterstaat van Drente is uit 18 sollicitantes benoemd de heer J. H. van Dokkum, te Zwolle.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig opzichter-tekenaar. Salaris f 90 per maand. Adres M 54, Erven B. van der Kamp, Groningen. (Zie advert. in dit no.)

— Bekwame tekenaar, bekend met electrotechniek. Adres met opgaf van verl. salaris, werkkring, enz. lett. R. W. Ned. Advert.-bureau, Amsterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in belangrijke vorm worden ten gelegenheid van bepaalde gebeurtenissen toegevoegd per jaar door architectuurverenigingen mits bestuur opgenomen. De administratie houdt zich niet met de toezending der voorname indienende briefen.)

— Tekenaar, bekwaam in architectuur, figuur- en ornamenttekenen, zoekt plaatsing. Adres lett. V. A. Bureau desse. (Zie advert. in dit no.)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVERENIGING HEERENGRAFCHT 304, AMSTERDAM

1. Waterbouwk. opz., leeft. 24 j., ongeh., verl. sal. f 70.
2. Bouwk. opz.-teek., leeft. resp. 28 en 33 j., ongeh., verl. sal. resp. f 900 / 100 en f 100.
1 " " " 26 j., ongeh., verl. sal. f 50.
3 " " " resp. 21, 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60, f 60 en f 40.

t Werktuigk. teek., leeft. 21 j., ongeh., verl. sal. f 60 à 70

TEEKENAAR Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filial: 38 Bokin.

Hoofdagstel voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barneveld. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcellain Radicatoren, J. J. Jansen Radicatoren, Washu. etc. Urinair. etc. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich niet de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zoer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppensteinstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,
Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-
den bakvloer en Branlevens.

Wordt GEVRAAGD te Groningen, om dadelijk in dienst te treden, een

Bouwkundig
OPZICHTER-TEEKENAAR,

salaris f 90 per maand. Franco briefen onder M 54, bureau Erven B. VAN DER KAMP, Groningen.

Tee drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

BROWNING'S SOLUTION
is een permanent middel tegen rottige Muren. Proef van bewerking en uitkomst, tot de grootste berediging van bekende deskundigen voorehanden en voor toder belangstellende zichtbaar bij J. VAN STRAALEN, handel in Chemische en Verfwaren, Vlaamsche str. 30, Den Haag. Enig agent van de Indestructible paint Company Ltd., voor Nederland en Koloniën.

1 Liter proefblik, voldoende voor 4 M², met gebruiksaanwijzing tegen romboes francs door geheel Nederland à f 2.00.

5 Liter proefblik à f 8.00 per Liter.

De natuurlijkheid der figuren acht hij hoor geen deugd.

Zoals bekend is, heeft het paleis twee arcades; de hier genoemde groepen behooren bij de onderste. De bovenste, met hare fraaie traceringen, is versierd met de aartsengelen Raphaël, Michaël en Gabrieel.

De kapiteelen der benedenste zuilen zijn versierd met de verpersoonlijking der deugden en ondeugden, waarin Ruskin aanleiding vindt, uitvoerige mededelingen te doen omtrent de wijze, waarop zulke verbeeldingen in de middeleeuwen geschieden, en hoe zich langzamerhand een systeem vormde, dat in Dante's Inferno zijn schoonste uitdrukking vond. Ook de jaargetijden zijn voorgesteld.

De bouwmeesters, die in de vijftiende eeuw het veertiende-eeuwsche werk vervolgden, hebben eveneens de vroegere kapiteelen gecopieerd, wat Ruskin hen zeer kwalijk neemt.

Over het inwendige van het paleis is de schrijver veel minder uitvoerig. Hij bespreekt slechts terloops de schilderijen van Paolo Veronese en Tintoretto, en wijst erop, hoeveel die door onhandige herstellingen hebben geleden. In een der vele aanhangsels, later door Ruskin aan zijn werk toegevoegd, behandelt hij de schilderijen uitvoeriger, en daarbij blijkt zijn bewondering voor Tintoretto. Die bewondering vloeit voort uit Ruskin's eigenaardige opvatting der schilderkunst, die hem slechts doet waardeeren wat wijd voorgesteld, en niet hoe dat geschiedde. Zoo vindt hij Tintoretto's paradijs, het grootste beschilderde doek ter wereld, des schilders meesterstuk, om den rijkdom der gedachte. Dat andere werken van dezen kunstenaar veel beter werden uitgevoerd, legt bij hem geen gewicht in de schaal.

Het derde deel van het boek noemt Ruskin „het verval". Daar behandelt hij de Renaissance, en hij besteedt daaraan slechts weinig hoofdstukken. En ook hier veroorlooft hij zich tal van afwalingen, zoodat over de eigenlijke Renaissance niet veel wordt mededeeld.

Ruskin onderscheidt drie soorten van Renaissance: de vroege, de Romeinsche en de grilige. Voor de eerste voelt hij het meest, omdat zij in vele opzichten aan de Gothicke opvattingen vasthield. Maar zoodra zij in werelderige versiering belagen gaan scheppen, heeft zij het bij Ruskin verbruid.

Zelfs de meesterlijke technische uitvoering van de Renaissance-bouwwerken acht hij een nadeel. Alleen de bekleeding met verschillend gekleurd marmer, die in de 15e eeuw weer in zwang kwam, bewondert hij. Doch er is geen enkel der prachtige paleizen uit dezen tijd, dien hij een uitvoerige besprekking waardig keurt.

Dat Ruskin met de zestiende eeuw nog minder op zou hebben, mocht worden verwacht. Hier echter gaat de natuur bij hem boven de leer; voor het Palazzo Grimani, een der heerlijke werken, waarmede de vestingbouwkundige Michele Sanmicheli Venetië heeft verrijkt, en dat nu als gerechtsgebouw dient, heeft hij de grootste bewondering.

„De gevel", zegt hij, „bestaat uit drie verdiepingen van de Corinthische orde, en is eenvoudig, fijn en waarlijk grootsch. Hoe reusachtig hij is zien wij, als wij waarnemen hoe de paleizen daarnaast, die toen drie verdiepingen hebben, slechts tot de eerste verdieping van Sanmicheli's werk reiken. Aan dit paleis dankt het stadsgezicht met de Rialto-brug op den achtergrond zijn indrukwekkendheid."

„De behandeling der details is even bewonderenswaardig als de grootsheid van het geheel. Aan dezen

edelen gevel is geen hijn, geen verhouding verkeerd; de volmaaktheid van het steenhouwerswerk doet de grote blokken marmer, waaruit hij bestaat, volstrekt niet zwaar toonen. De versiering is spauzzam, maar fijn. Het benedendeel is het eenvoudigste, omdat het slechts pilasters heeft, terwijl overigens zuilen zijn aangewend. Alle kapiteelen zijn voorzien van sierlijk bladwerk, de schachten gecanneleerd. Overigens zijn de muren vlak, zoodat de zuilen zich voordoen als kristallen tegen een rots van kwarts."

Toch kon Ruskin geen vrede hebben met de bouwkunst der 16e eeuw. Hij verwijt haar trots, te grote wetenschappelijkheid, te ver gedreven zucht om te systematiseren, ontrouw aan het oude geloof. De bewijzen, die hij daarvoor bijbrengt, zijn wel eenigszins gezocht. De neiging tot bespiegeling speelt den schrijver hier parten. Een tijd, die een gebouw als het Palazzo Grimani kon voortbrengen, is zeker niet zo slecht geweest, als Ruskin ons wil doen geloven.

Reeds vroeger heb ik u erop gewezen, hoe Ruskin het verval van Venetië, dat volgens hem reeds in den aanvang der 15e eeuw begon, in verband brengt met de afnemende godsdienstigheid ziner inwoners. Hij besluit nu zijn hoofdstuk over de Romeinsche Renaissance met de aanhaling uit Ezechiel: „Zie, de dag is gekomen, de roede heeft gehloeid, de hoovaardij heeft gegroend. Niets van hem zal overblijven, noch van humne menigte; de kooper zij niet blije en de verkooper bedrije geen rouw, want een brausende toorn is over de gehiele menigte van het land". Zooals de toorn Gods over Israël kwam, toen het in afwalingen was vervallen, zoo kwam ook het verval over Venetië, toen het oude geloof verminderd.

Ik kan mij niet met deze stelling van Ruskin niet verenigen. Want, ofschoon ik toegeef, dat de vijftiende eeuw voor Italië misschien een achteruitgang in gelooivrijheid betrekende, blijkt uit niets, dat die achteruitgang te Venetië groter was dan elders.

Vele en prachtige kerken werden toen gebouwd, en ook in de 16e, 17e en 18e eeuw geschiedde dit nog. De regering van den Staat waakte zorgvuldig tegen alle ketterij. Nu moge Ruskin, die, toen hij zijn boek schreef, een gelooivrij Protestant was, aan dit alles geen waarde hechten en van mening zijn, dat de landen, die aan het Catholicisme getrouw bleven, na de zestiende eeuw allen achteruit zijn gegaan — een mening, die door velen gedeeld wordt — de oorzaak van het verval lag althans voor Venetië elders.

De ontdekking van den zeeweg naar Indië is het geweest, die den handel van Venetië heeft doen te niet gaan. Zelfs indien de Venetianen, als de Engelschen en de Nederlanders, ijverige Protestanten waren geworden, dan zou dit hun handel niet hebben gered. En zonder handel moest Venetië te gronde gaan.

Ruskin ziet geheel over het hoofd, welke zeer merkwaardige kunststukken zelfs de vervaltijd van Venetië nog heeft opgeleverd. Toen hij later, ten behoeve van zijn landgenooten, een lijst der voornaamste bouwwerken van Venetië aan zijn boek toevoegde, was hij genoodzaakt verscheidene te vermelden, die tot deze latere tijden behoorden. Meestal zegt hij dan eenvoudig, dat hij deze gebouwen niet bezocht heeft, of bepaalt hij zich tot de vermelding van enkele schilderijen, daar aanwezig, waarbij hij voornamelijk aan Tintoretto aandacht wijdt.

Hij doet die lijst voorafgaan door een inleiding, waarin hij, in het kort, nog eens zijn standpunt uitzet. Merkwaardig is hier de volgende uiting: „In den loop der 15e eeuw werd de Christelijke godsdienst in Europa ondernijd; een heidensche bouwkunst werd ingevoerd, die de Grieksche en Romein-

sche nabootste. Wel was de bouwkunst der Grieken en Romeinen niet goed, maar zij was ten minste natuurlijk en paste in haar tijd. Doch de nabootsing in de 15e eeuw ingevoerd, en sedert altijd in zwang gebleven, waren noch goed, noch natuurlijk. Zij pasten in geen tijd. Alle bouwmeesters, die dezen stijl gebruikten, hebben werk zonder enige waarde gemaakt, en daarom is de geheele bouwkunst der laatste drie eeuwen waardeloos. Wij moeten de Renaissance opgeven, verachten en vergeten en verder slechts bouwen in de Christelijke stijlen, die van nu aan tot in eeuwigheid de beste zullen zijn."

Dat iemand, die zóó ordeelt, vooral met de latere Renaissance geen vrede hebben kan, is wel duidelijk. Ruskin zegt daarvan: „Gedurende de laatste jaren dat de Venetiaansche Staat bestond, dacht zoowel de adel als het volk alleen om wat genoegen kon verschaffen. Een voor een werden de bezittingen der Republiek door haar vijanden weggenomen; de huidelijker kwijnde door de vardsigheid der inwoners, door de vreemde mededeling. De bouwkunst van Venetië in dezen tijd is de slechtste en laagste, die ooit ergens werd toegepast. Haar kenmerkt een beestachtige spottermij, een liefhebberij voor onbeschaarde grappen, die zich uiten in misvormde en monsterachtige beeldbouwwerken; zij zijn als steen geworden dronkenspraat. Het doet zeer, bij zulk een tijdperk, bij zulk werk stil te moeten staan. Ik zou het dan ook niet gedaan hebben, indien ik niet van oordeel geweest was, dat men den geest der Renaissance slechts kan vatten, als men haar tot haar einde volgt."

Gij zult nu benieuwd zijn te weten, waardoor Ruskin zijn oordeel staaft. Gaat het u als mij, dan ziet gij verbaasd een lange beschouwing te vinden over de eigenaardige huwelijksplechtigheden, die al sinds het jaar 943 in de kerk van Santa Maria Formosa gevieren werden, maar die in 1379 een einde namen.

Nu maakt de schrijver een tegenstelling tusschen deze feestelijkheden..., en een masker uit de 17e eeuw, dat den sluitsteen van den toren versiert! Dit masker noemt hij „ommenschelijk, monsterachtig, loerend als in beestachtige verwoording, te vuil om afgebeeld of beschreven te worden, ja om langer dan een oogenblik te worden aangezien."

Dergelijke maskers, die vooral bij de bruggen voorkomen, en wier meesterlijke uitvoering de bewondering van iederen kenner moet wekken, worden door Ruskin verfoeid. Hij heeft geen woorden genoeg om er zijn verachting voor uit te drukken.

Dan krijgt de gevel van Santa Maria Formosa een beurt. Hij is een werk van het midden der zestiende eeuw en niet beter of slechter dan zovele andere uit dien tijd. Maar Ruskin veroordeelt hem, omdat nergens eenig zinnebeeld, enig opschrift, dat de kercklike bestemming aanduidt, aanwezig is. Hierna worden de vroegere reeds genoemde gevels van San Moisé, in 1668 begonnen, en daarna die van Santa Maria Zobenigo, die een weinig westelijker ligt en van 1680 dateert, besproken. Ruskin ziet in deze beide gevels, die zeer belangwekkende werken uit den Baroktijd zijn, niet de minste schoonheid. Hij vindt ze slechts voortbrengselen van speelsheid. En dan geeft hij een lange uiteenzetting van de verschillende wijzen, waarop gespeeld kan worden, om met beschouwingen over spot en zijn onwaardigheid te besluiten.

Dit gedeelte is wel mooi geschreven, doch in zijn ijver is Ruskin hier ongetwijfeld te ver gegaan. Hij heeft zich door zijn persoonlijke voorkeur laten leiden en is daardoor onrechtvaardig geworden. Dat Venetië in de zestiende eeuw achteruitging, dat die achter-

uitgang in de zeventiende en achttiende eeuw steeds sterker werd is waar; des te groter moet onze bewondering zijn voor een stad, die in zulk een verval tijd werken weet te stichten als de Bibliotheek van San Marco, Santa Maria della Salute, het Palazzo Pesaro, het Palazzo Corner della Regina, om slechts enkelen te noemen.

Ruskin heeft, in latere jaren, de onbillijkheid van zijn oordeel erkend, en in een aanhangsel vele deze gebouwen meer waardeerend besproken. Hij noemt de bibliotheek daar „een bevallig gebouw van Sansovino", en ofschoon hij tegen de sluitstenen en de figuren naast de hogen bedenking heeft, prijst hij de goede verhoudingen en geeft hij zelfs Scamozzi lof voor den gevel van de Procuratie Nuove.

Over Santa Maria della Salute geraakt hij zelfs in verwarring. Vooral de verhoudingen vindt hij niet geslaagd. Ruskin's bewondering voor den schilder Turner, die deze kerk bij voorkeur afbeelde, is zeker op de verandering van zijn oordeel niet zonder invloed geweest. Maar, om niet geheel en al met zichzelf in tegenspraak te komen zegt hij, dat goede verhoudingen niets uitstaande hebben met de verdiensten van welke bouwkunst dan ook.

Het Palazzo Pesaro wordt in het aanhangsel „het machtigste en indrukwekkendste werk der latere Renaissance". Zelfs de prachtig gebeeldhouwde maskers, eens zoo verfoeid, weet Ruskin nu te bewonderen. Alleen het Palazzo Corner della Regina blijft Ruskin „onder verdienste of belang" achter.

Ruskin noemt zijn laatste hoofdstuk „Besluit", doch spreekt zijn vrees uit, dat het wat los aan elkaander hangt, omdat hij er veel in wilde zeggen, waarop hij vroeger niet genoeg nadruk gelegd had.

De schrijver zegt in de eerste plaats, dat met de 18e eeuw de bouwkunst in Europa eindigde. Hij vreest, dat het nog lang zal duren, eer er weer van een architectuur sprake kan zijn.

Hier vinden wij veel belangwekkends, omdat Ruskin nu het oog op de toekomst richt. Hij zegt bijvoorbeeld: „Dat de hedendaagsche wetenschap, met al wat zij tot de gesellijkheden des levens heeft bijgebracht, de thans levende mensen op een hoger standpunt geplaatst heeft dan de vroegere, zal wel niemand betwijfelen. Wij zijn nu in den toestand van een ernstig en werkzaam jongeling, die de kinderschoenen ontwassen is. Wat mogen wij niet verwachten van een ras als het onze, dat zes duizend jaar noodig had, om den jonglingsleeftijd te bereiken, wanneer het eindelijk zijn middelbare en krachtigste jaren zal beleven?"

„De vooruitgang is tot dusverre niet groot geweest. Lage oorlogen, leugenachtige staatkunde, gedachteeloze wreedheid, onzinige zorgeloosheid — die bij volken overeenkomen met de levendigheid, de cheerd, de ongeduldigheid en de onbezorgdheid welke kinderen toonen — komen nog voor, zoogood als in de vroegste tijden der geschiedenis. Nemen wij nu niet aan, dat de menschheid nog pas bezig is de kinderschoenen uit te trekken, dan zouden wij aan alle vooruitgang moeten gaan wanhopen."

Maar Ruskin ziet wel in, dat de wetenschap der kunst gevaarlijk is, omdat zij meer alles te kunnen onderwijzen, alles tot ste-sels terug te kussen brengt. In het bijzonder meent hij, dat met de Renaissance de wetenschap de kunst op dwaalwegen heeft gebracht. Daarom raadt hij aan de „orden" overboord te werpen, om tot de beginnelen der middeneeuwen terug te keeren.

Dit slot is niet in alle opzichten bevredigend, omdat Ruskin hier in tegenspraak komt met wat hij in

een vorig hoofdstuk betoogde, dat het even dwaas is de middeneeuwen na te volgen, als de Grieken en Romeinen. Ik merkte het reeds vroeger op, dat consequentie nu juist niet met een der karaktertrekken van het boek is. Men moet het lezen met kritischen geest, en zich niet van de wijs te laten brengen door tegenstrijdigheden, die zoo veelvuldig voorkomen.

Ruskin is, ik behoeft het u niet te zeggen, een gevoelensmensch, en zijn uitingen passen daarom allermast in een bepaald stelsel. Deze opmerking werd door onderscheidene beoordeelaars van het werk reeds dadelijk na de verschijning gemaakt.

Ruskin vond het niet aangenaam, dat men verschillende uitleggingen gaf aan wat hij had geschreven; zonderling genoeg zag hij niet in, dat juist in den rijkdom van de gedachten, die als zaden van velerlei soort in de harten der lezers, al naarmate zij daar een goede bodem vonden, konden ontkomen, de groote waarde van zijn boek school.

Daarom vatte hij, eenvoudig boos, in een der aanhangsels tot het werk zijn stelsel in korte woorden samen, en zeide, dat dit bestond in een verheerlijking der Gotiek ten koste der Renaissance. Zoo doet zich het zeldzaam verschijnsel voor, dat de schrijver zelf zich niet ten volle van de waarde van zijn werk bewust is. Want had Ruskin zich wezenlijk op dit enge standpunt geplaatst, de schoonste bladzijden van zijn boek zouden niet geschreven zijn.

Zoo heb ik dan gepoogd, u eenig denkbeeld te geven van dit hoogstbelangrijk boek. De noodzaakelijkheid, waarin ik mij bevond, om niet te veel van uw geduld en uw aandacht te vergen, heeft mijne taak allermast gemakkelijk gemaakt.

Ik ontveens mij niet, grote gedeelten te hebben moeten overslaan, die zeker verdienst zouden hebben, dat ik daarbij uitvoerig stilstand.

Wanneer Ruskin u geboeid heeft, dan hoop ik in een volgend seisoen de gelegenheid te vinden, om u andermaal over zijn werk en zijn streven te onderhouden. Ik zal dan uitvoeriger kunnen zijn over veel, dat ik hedenavond slechts kon aanstippen, of geheel terzijde moet laten.

A. W. WEISSMAN.

PRIJSVRAGEN

GEVELONTWERP VOOR DE LEVENSVERZEKERING-BANK „ROTTERDAM“ TE ROTTERDAM,

Jury-rapport

Aan

den heer Directeur C. T. J. van Wijk.

WelEdele Heer. De jury ontving van u ter beoordeling 34 antwoorden, alle voldoende aan de eischen, in het programma gesteld. Zij hebben de volgende motto's:

1. Maaszicht.	14. Leven.
2. Assurance sur la vie.	15. Memento mori.
3. Ongedeed.	16. Toekomst.
4. Drie kruisen.	17. S.
5. Ster in cirkel.	18. E. O. S.
6. Driehoek in cirkel.	19. Marie.
7. Drie gevulde sterren.	20. M in cirkel.
8. R.	21. J. E. in cirkel.
9. Moed.	22. George.
10. L. V. B.	23. Bodhi Satwa.
11. Reclame.	24. Baksteen.
12. Sta vast.	25. Polis.
13. Twee Y in cirkel.	26. Een cirkel.

27. Oud en Nieuw.	31. Ostara.
28. Société.	32. Nur Reclame.
29. Assurance.	33. Paul Kruger.
30. Driehoek in cirkel.	34. Boer.

Is deze inzending quantitatief belangrijk, bij een onderzoek bleek weldra, dat ook qualitatief de prijsvraag volkomen geslaagd mag heeten. Verschillende verdienstelijke ontwerpen toch zijn aanwezig, en over het algemeen is veel ernstig doordacht en fraai werk geleverd. Een aantal ontwerpen getuigt van artistieke vaardigheid — fraaie woonhuisgevels te zien gevende — zonder meer, terwijl de bepaald slechte ontwerpen slechts een kleine minderheid bedragen.

Indachtig het karakter van het gebouw meende de jury, dat voor bekroning in aanmerking moesten komen de ontwerpen, die zich door een voornam, foscche architectuur onderscheiden. Een sobere massive behandeling van het gevelvlak, waarin uitgesproken de indeling van den plattegrond; daarbij een sprekend silhouet van het bovendeel, een en ander geschikt om op een afstand te worden gezien en op gepaste wijze de aandacht te trekken: Ziedaar de voornaamste eischen ter bekroning op den voorgrond gesteld.

Met het oog hierop werden vier categorien gemaakt. Als minst geslaagde ontwerpen werden de dertien nos. 1, 2, 3, 4, 11, 12, 13, 14, 18, 27, 32, 31 en 32 ter zijde gelegd.

Tot de 2e categorie behooren de acht nos. 5, 9, 16, 20, 21, 23, 25 en 26. Daarna als 3e categorie de acht nos. 6, 8, 15, 19, 24, 28 en 34, zoodat als beste ontwerpen overbliven de vijf nos. 7, 17, 22, 29 en 33.

Als nadere critiek het volgende:

Eerste categorie.

No. 1. Maaszicht. Is een zeer zwak ontwerp in conceptie, vorm en constructie.

No. 2. Assurance sur la vie. Vertoont een compilatie van vormen, zonder leidende gedachte. Enkele onnemelijke details zijn niet onverdienstelijk getekend.

No. 3. Ongeduld. Heeft geen aangenaam silhouet. Vooral de figurale tekeningen verraden een ongedeefde hand.

No. 4. Drie kruisen. Is een zeer zonderlinge, weinig beschafte compositie met zeer onrustige details, welker zwaaiende lijnen ongeschikt ter uitvoering zijn.

No. 11. Reclame en No. 12. Sta vast. Deze twee ontwerpen zijn onbeduidend van opvatting en de details niet fraai.

No. 13. Twee Y in een cirkel. Een verwarde combinatie van onlogische vormen.

No. 14. Leven. Hoewel systematisch in samenstelling, geeft dit ontwerp weinig aantrekkelijke vormen te zien.

No. 18. E. O. S. In deze façade, ietwat stug van aanzien, met gelijke verdeeling der raamassen, is evenmin als in de reeds genoemde het grondplan tot uiting gebracht. Over 't algemeen zijn de vormen met zorg getekend. Sommige s'graffito-versieringen zijn niet in harmonie met het overige ornament.

No. 27. Oud en Nieuw. Is niet gelukkig van compositie, overladen met motieven uit verschillende perioden zonder samenhang. Ook de juiste schaal der versieringen wordt dikwijls gemist.

No. 30. Driehoek in cirkel. Mist een juiste opvatting en is te veel een burgerwoonhuis. Daarbij te

PRIJSVRAAG VAN EEN GEVELONTWERP VOOR DE LEVENSGEZKERRINGBANK ROTTERDAM

PAUL KRUGER

3^e PRIJS

ONTWERPERS C BruunzeelenZONEN ROTTERDAM

ASSURANCE

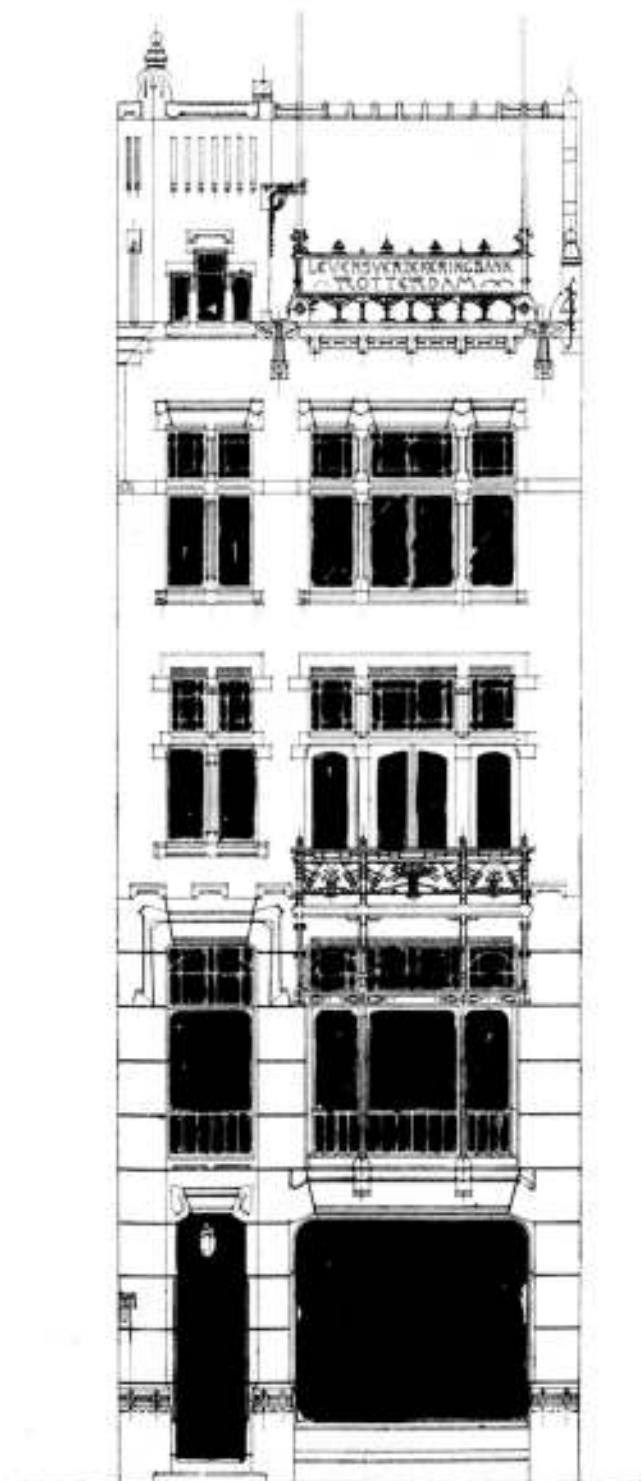
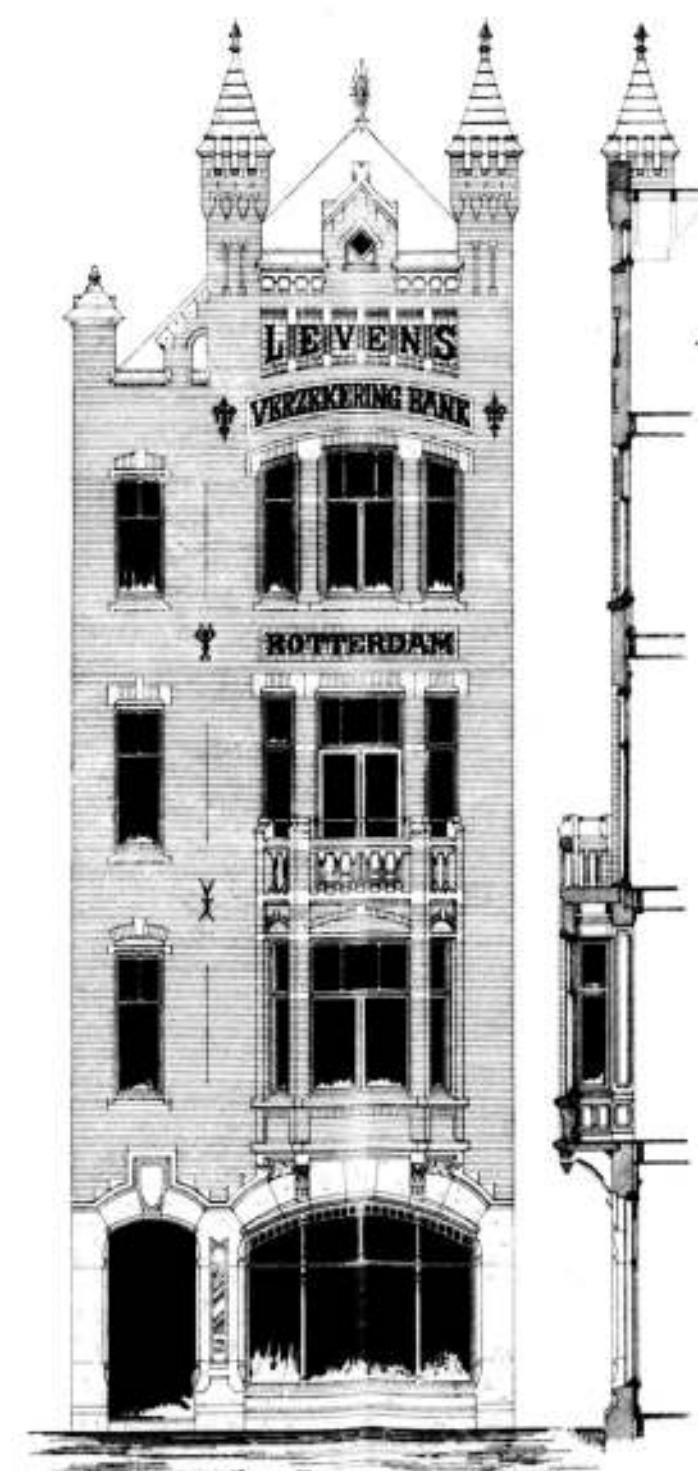
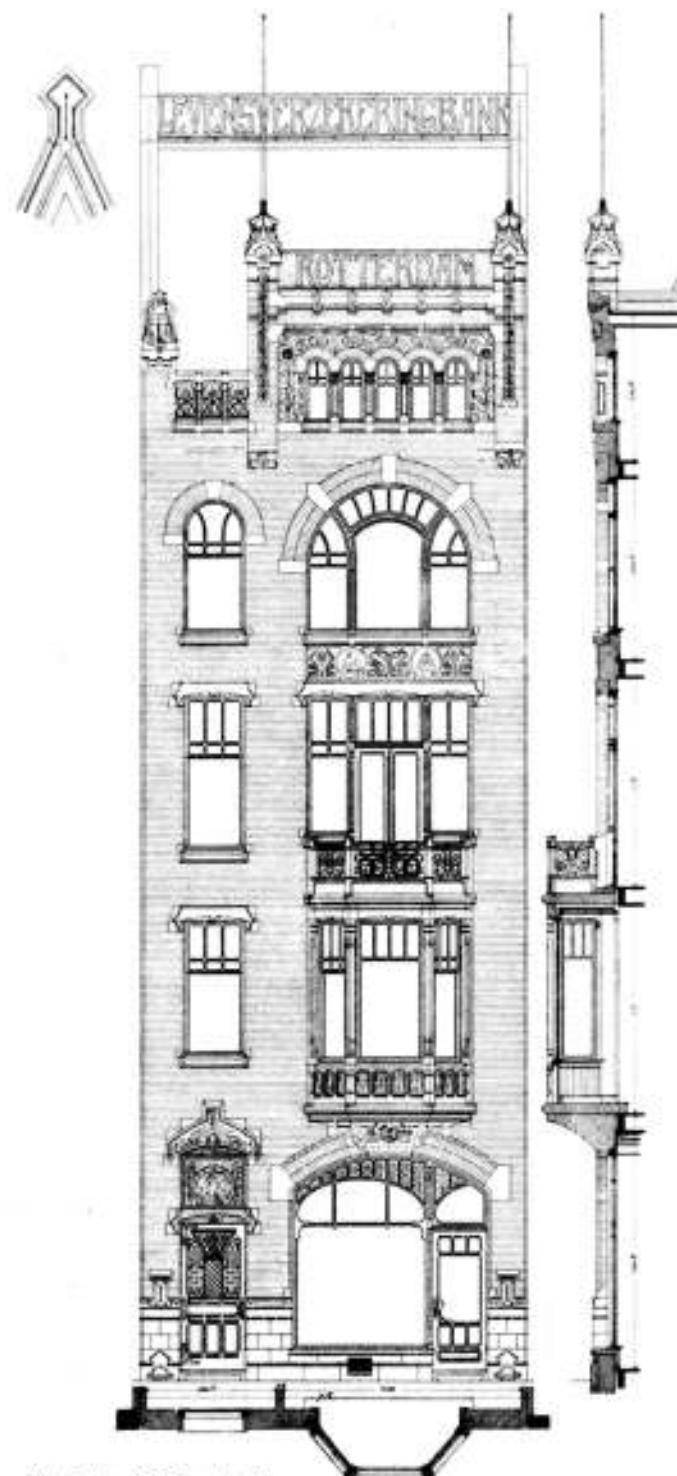
1^e PRIJS

ONTWERPER H Bonor AMSTERDAM

S

2^e PRIJS

ONTWERPERS De Roos en Overeunder ROTTERDAM

onrustig door de vele details, waarvan enkele niet zonder karakter zijn, bijv. die van den steenen erker. De houten bovenbekroning is niet constructief gedacht. Het ornement is wat zwak.

No. 31. Ostara. Doet een zwak getekende, weinig interessante compositie zien.

No. 32. Nur Reclame. Het parterre hiervan is slecht opgelost; ook de bekroning is onvoldoende bestudeerd. De details geven een ongeoeufende hand te kennen.

Tweede categorie.

No. 5. Ster in cirkel. Ofschoon niet in het juiste karakter opgevat, doet dit ontwerp in menig opzicht een verdienstelijken woonhuisgevel zien. De openingen van parterre en te verdieping zijn te klein. Ook het ronde raam der 2e verdieping is niet gelukkig. De architectuur-details en het ornamente zijn door vaardige hand uitgevoerd.

No. 9. Moed. Ook hier is de hoofdgedachte juist. De verschillende afschuttingen en afrondingen om de ramen van alle verdiepingen zijn gezocht en onbaaghelyk van vorm.

No. 16. Toekomst. Vertoont geen gelukkige inspiratie. Het steenverband der raambekledingen is centring en mist eenheid van schaal. De erker-opvatting is niet onverdienstelijk. Sommige versieringen zijn niet oorspronkelijk.

No. 20. M in cirkel. Van dezen strak getekenden gevel is het benedendeel onrustig en het minst geslaagd. Ook is het grondplan niet tot uitdrukking gebracht. Het geheel mist de noodige distinctie.

No. 21. J E in cirkel. Een eenvoudig ontwerp, waarvan het benedendeel het meest geslaagd is. De pilasters naast het raam der 2e verdieping zijn misplaatst en slecht van detail. Ook is er te weinig verband tussen de bogen der 2e verdieping en de overige raamvormen.

No. 23. Bodhi Satwa. De algeheele compositie is weinig interessant. Het grondplan komt niet tot zijn recht. De details zijn te klein van schaal voor buitenarchitectuur. De indruk van het parterre wordt verstoord door de scheve plaatsing van den erker, welke bovendien op vrij plompe wijze is uitgebonwd. De versiering van den top is niet fraai van vorm en kleur. Het ontwerp is met zorg getekend.

No. 25. Polis. Ook hier is geen rekening gehouden met den plattegrond. De silhouet van het middendeel is niet gelukkig, overigens zijn de details eenvoudig gedacht.

No. 26. Cirkel. Geeft een forschen woonhuisgevel te zien, ietwat zwaar in sommige details, zoals de pijlerbekroningen van den erker en het balkon der 2e verdieping. De gevel is flink getekend. Het parterre is te veel winkelput.

Derde categorie.

No. 6. Driehoek in cirkel. Is in hoofdgroepering niet onverdienstelijk, als goed aangevende het grondplan. De bekroning is minder gelukkig van silhouet. De algemene indruk wordt echter benadeld door de overloading met details.

No. 8. R. Is een verdienstelijk ontwerp. In de hoofdmassa's eenigszins verbrokkeld, en daardoor missende een massaal aanzien; ook wat schraal in enkele onderdeelen, o. a. het grote raam der 1e verdieping — te veel tabagie — maar overigens goed bestudeerd. Geslaagd is het parterre in de tekening der motieven en in den juisten samenhang van architectuur en versiering; ook de top is aangenaam van silhouet.

No. 10. L. V. B. Met zorg bestudeerd en vaardig getekend, doch in compositie verbrokkeld, door avant-corps, erker en pijler. Is te veel heerenhuis, meer sierlijk dan imposant.

No. 15. Memento mori. Doet een sobere architectuur zien, wel in het karakter der opgaf. De gevelafsluiting is onbeduidend van silhouet, de dak-reclame verre van fraai. De overdekking van het kleine raam der 3e verdieping is gezocht, dat der ze verdieping te massief.

No. 19. Marie. Is met vaardige hand getekend. In opvatting te veel als een sierlijk woonhuis behandeld. Tegen de tekening van het parterre maakt de jury bezwaar uit een oogpunt van constructie. De erker is zeer geslaagd. Eenheid is in alle vormen te bespeuren.

No. 24. Baksteen. Deze kloek, in onderdeelen consequent doorgevoerde baksteengevel heeft een bekroning, welke voor het benedendeel van den gevel te zwaar is; ook het silhouet ervan is niet aangenaam. De groepering van de benedenverdiepingen is goed in het karakter van het gebouw. De profieleringen zijn sober en beschafd van vorm.

No. 28. Société. Is een eenvoudige, goede gevel, die, wat soberheid betreft, wel nabij aan het karakter komt. Tegen de opvatting van het parterre maakt de jury bezwaar. Zonder bedekte ijzerconstructie is deze boog niet uit te voeren. De ramen der hoofdvertrekken van de verdiepingen zijn te klein.

No. 34. Boer. Heeft wel karakter, doch is verbrokkeld in de hoofdlijnen. Typisch is de oplossing van het parterre in verbinding met den erker. Meer eigenaardig dan doeltreffend is ook de topbekroning in ijzer.

Vierde categorie.

No. 7. Drie gevulde sterren. Is een ernstig bestudeerde gevel, goed in het karakter der opgaf. Jammer, dat het parterre te veel verdeeld is. De ontwerper heeft zich blijkbaar te veel laten leiden door de gedachte om het kantoor of magazijn zooveel mogelijk licht te verschaffen. Daardoor is het deftige karakter te loor gegaan. Ook de bekroning van den gevel is niet pakkend door de tweederlei reclame versieringen in mozaïek en ijzer, vlak boven elkaar. Het geheel is door vaardige hand getekend.

No. 17. S. Is een artistieke gevel. Mooi rijzen de pijlers op, rustige ramen omsluitende, en dragende de muurvelden in vlakke behandeling. Het reclamebord der Levensverzekering is te klein; ook de ingang is te smal, beide gemakkelijk te verbeteren. De erker zou aannemerlijker winnen door den afgeschrunden uitbouw in ijzerconstructie tot onder het balkon door te voeren. Beter ware de raamafsluiting van het parterre zóó te construeren, dat de steen in rust is. Het ontwerp is zonder effectbejag door bekwame hand getekend.

No. 22. George. Geestig gedacht! Hoewel de toren origineel van tekening is, zou hij in uitvoering geen duidelijken indruk maken en misschien zelfs bezwaar opleveren bij den eigenaar van het aangrenzende perceel. Het parterre is fraai opgelost met de overhoeks geplaatste pijlers en rustige boogverdeling. Minder gelukkig is de erker der 2e verdieping, welke het balkon in tweeën scheidt. Met talent zijn de details bewerkt, sierlijke vormen te zien gevende, doch van schaal wel wat klein, in aanmerking genomen de plaatsing van den gevel.

te prijs No. 29. Assurance. Deze gevel is zeer geslaagd, eenvoudig, duidelijk van tekening in de onderdelen en van sprekend silhouet. De ontwerper

heeft van de bijzondere hoogte van het pand partieit getrokken, door de zijmuren te doen spreken en het gebouw door een paviljoendak te bekronen, met forsche afsluitingen op de vier hoeken. Het geheel verkrijgt daardoor iets monumentaals en zal van de rivier af zeker goed gezien worden. Wijzigingen van ondgeschikten aard zouden ter verbetering strekken: de kraagsteen van den erker nader te bestuderen, die as der kleine ramen te plaatsen in die van den ingang. De boog boven de 3e verdieping (waarin een opschrift voorkomt) te herziën om moeilijkheden in uitvoering te voorkomen, en eindelijk het dak recht-hoekig in plaats van vierkant in grondvorm te maken, waardoor de nok als reclame-versiering kan worden aangewend.

No. 33 Paul Kruger. Ook deze gevel is zeer ver-dienstelijk. Rustig opgebouwd, goed bekroond en het plan juist weergevende. Tot de massieve behandeling van de muurvlakken is het plint van den onderhout — in kleine voegverdeling — te nietig. Een open poort als ingang ware te verkiezen. De bewerking der raamafsluiting is ietwat gezocht en de cul-de-lampe van den erker mist een mooie aansluiting tot den boog. De uitvoerige details van glas en mozaïek getuigen van artistieke hand.

Conclusie.

De jury had de moeilijke taak, te beslissen tus-schen een vijftal ontwerpen, alle zeer verdienstelijke inzendingen. Na zorgvuldig onderzoek heeft zij met eenparigheid van stemmen de volgende beslissing genomen.

1e prijs. Uitvoering, motto „Assurance”.

2e prijs, motto „S”.

3e prijs, motto „Paul Kruger”.

Eervolle vermeldingen motto „Drie sterren” en motto „George”.

Rotterdam, Nov. 1890.

De Jury:

HENRI EVERE,
J. P. STOK WZ.
C. J. STRUYK.

De bij dit nummer behorende plaat geeft een reproductie van de drie bekroonde ontwerpen. De vele tinten in aanmerking genomen, die op de originele tekeningen voorkwamen, is deze reproductie goed gelukt, met uitzondering echter van het bevestigd van het ontwerp „S”; de tijd en brak op dit te retoucheren.

Ked.

GRAFMONUMENT VOOR EEN BOUWMEESTER.

De Vereeniging tot bevordering der bouwkunst te Groningen schrijft uit de volgende prijsvraag:

a. Er wordt verlangd een grafmonument voor een bouwmeester.
b. De beschikbare oppervlakte van het terrein wordt gesteld op 30 M².

c. Het monument moet ghehouwen van metaal worden samengesteld, zoodat gelijk te maken van gietijzeren. Drijfwerk wordt evenwel toegestaan.

d. De voetstuk waarop het monument wordt aangeplaatst moet goed verankerd zijn dan een halve meter of 0.60 M. boven het terrein.

e. Er worden verlangd tenminste 2 aanzichten en de nodige doorsneden op de schaal van 1 : 20, aangeduid de voornaamste details op de schaal 1 : 10. — De tekeningen moeten in kleur zijn uitgevoerd.

f. Er worden uitgeleid een prijs van 40 gulden en een premie van 15 gulden welke worden uitgekoerd aan de beide mededingers wie ontwerpen van allen de beste en als goed geslaagd worden beschouwd.

g. De bekroonde ontwerpen worden het eigendom der vereeniging.

h. De namen der jury-leden zullen tenminste een maand voor

het tijdstip, dat de ontwerpen moeten zijn ingezonden, worden bekendgemaakt.

i. De ingekomen ontwerpen zullen worden tentoongesteld voor de leden en belangstellenden der †Institutie voor de bouw en architectuur te Groningen, Amsterdam, Rotterdam en Leeuwarden.

k. Elk ontwerp moet gemaakt zijn met een spraak of teken en vergeleefd zijn van een naamlijstje, een correspondentie-adres en een toelichting.

l. De niet-bekroonde stukken worden terugbezorgd.

m. De ontwerpen worden vracht-rij ingewacht door den secretaris, den heer W. A. Hof, in de Hofstraat te Groningen, voor den 1e Maart 1890.

n. Aan de mededingers zullen afdrukken van het jury-rapport worden toegezonden.

o. Aan deze prijsslag kunnen alleen Nederlanders deelnemen.

Namens het Bestuur,

De Voorzitter:

L. M. MOELLAAR

De te Secretaris:

W. A. HOF.

Groningen, November 1e 1890.

MARTENA-STATE.

„Wie uit eigen waarneming in dit geval inlichtingen kan geven, zwijgt niet.”

Deze woorden in het stuk van den heer Scheltema, opgenomen in „De Opmerker” van 25 dezer, leggen mijne verplichting op. Ik wil hieraan gaarne voldoen.

Gevraagd om advies in de ter dezer zake aan den Gemeenteraad van Leeuwarden gestelde vraag, heb ik mij een paar weken geleden, in gezelschap van den heer W. C. de Groot, architect alliuer en deskundige voor HH. kerkvoogden van Cornjum, maar bedoeld gebouw begeven, om meer van nabij te kunnen oordelen.

Het is allernaast een gebouw, zoals de heer S. zich dat voorstelt.

In zijn rapport aan HH. kerkvoogden schreef de heer De Groot:

„De bestaande gebouwen (men kan ze haast niet in 't enkelvoud noemen) hebben meer het aanzien van aaneengetrokken, in verwaarloosden toestand verkeerende schuren of pakhuizen, of wel van een werk- of armhuis uit den ouden tijd, dan van een woonhuis van een oud adellijk geslacht”, en op eenne andere plaats zegt hij:

„De gebouwen zijn in een zeer vervallen staat, gedeelten van het dak zijn ingevallen, de panbedekking ontbreekt voor een groot gedeelte, voorts is de kap uit het verband gezet, gebroken en rotig.

Ten gevolge van het jarenlange lekkern is aan balken, zolders, vloeren en andere betimmeringen belangrijke beschadiging toegebracht en is veel daarvan reeds verrot. De muren zijn voegloos, verwaterd, gescheurd en zoodanig bouwvallig, dat een gedeelte reeds in puin ligt. De kozijnen, ramen en dakgoten zijn mede verrot of versleten. De gebouwen zijn in zulk een vervallen en verwaarloosden staat, dat herstelling daarvan bijna gelijk zou staan met eene totale vernieuwing.

„Indien”, zoo zegt hij verder, „de gebouwen nog kunstwaarde bezaten... maar ook dit is niet 't geval.”

En in mijn brief aan Burgemeester en Wethouders heb ik mij verplicht gezien het volgende te verklaren

....'t Is in een woord een grote ruïne en 't zal onverantwoordelijk zijn te vorderen, dat een dergelijk vervallen, ja ten deele omgevallen gebouw weer moet worden hersteld. Er is bijna geen kamer, die niet vreeselijk gelauwend is: behangsel of eenige andere versiering is niet meer aanwezig en sluijt reeds jaren verwijderd, schoorsteenmantels en betimmering bestaan nog slechts in één vertrek, en dan: grote gaten in daken, vermolmde zolders en vloeren, gedeeltelijk

omgevallen muren, een zeer bouwvallige brug... in één woord: alles is zoo goed als verweerd.”

En verder schreef ik omtrent de artistieke waarde:

„Niets is er, behoudens enkele kleinvelden, wat ook maar een schijn van bouwkundige waarde heeft. Slechts enkele gedachten over de muren en op-schriften zijn 't uitnemen waard, maar die dateeren zeer waarschijnlijk uit een vroeger tijdperk, toen hier een heel ander gebouw stond.

Zoo vindt men ook nog een verval net gebeeldhouwde, wapendragende leeuwtjes, die zijn ingemetseld in de muren van een op eenigen afstand buiten de gracht staand koetshuis, maar die zijn zóó ellendig geplaatst, dat niet anders dan een zeer onbevoegde hand deze misplaatsing heeft kunnen uitvoeren.

„Het gebeel maakt dan ook den indruk van een gebouw, dat door zeer onbevoegden is gemaakt, die, misschien op instigatie van een meer gevoeligen eigenaar, zich lieten bewegen de enkele stukjes van waarde, overgebleven van de vroegere „state”, niet te vernietigen, maar ze nog een zeer bescheiden plaatsje waardig te keuren.

„Zelfs de oude moppen zijn niet meer dan slechts op enkele plaatsen aanwezig. De gevelstenen zijn alle van gewoon formaat.”

Mij dunkt, uit een en ander blijkt duidelijk genoeg, dat het „Martena-state”, hetwelk de heer Scheltema zich droonde, helaas reeds lang verdwenen is, maar dat het nu te amoeven gebouw niets is dan een smakeloos gewrocht uit een tijd, toen de kunst in vervel was en men, ten minste in Cornjum, niet eens wist op welke wijze de nog waarde ornamenten van vroeger geplaatst konden worden.

„En waardoor is dan het nu nog bestaande, maar half vergane huis in zulk een ellendigen staat gekomen?” zal men allicht vragen.

Ben ik wel ingelicht, dan is het reeds vele jaren onbewoond. De oude heer Huber, die hier het laats woonde, overleed 17 October 1871 en toen ging het over aan den nu laatste erfslater, Jhr. Duco Martena van Burmania Vegelin van Claerbergen, die 28 December 1894 overleed op den leeftijd van ongeveer 35 jaren.

De man schijnt er weinig naar omgezien en anderen gelegenheid gelaten te hebben het te plunderen, maar zelfs voor 't meest noodzakelijke onderhoud geen cent te hebben uitgegeven.

Is het dan te verwonderen dat kerkvoogden, die, behalve dit gebouw, ook nog ene bijzondere begraafplaats der familie hebben te onderhouden, tegen de kosten opzien van een deugdelijke herstelling, vooral wanneer het zoó weinig kunstwaarde heeft en bovendien niet geschikt is voor bewoning door gezinnen, die Cornjum tot woonplaats kunnen kiezen, en — last not least — het voor 't onderhouden bestemde kapitaal nauwelijks voldoende is om een nieuw gebouwtje als het nu ontworpen te stichten?

Neen, liever ten slotte een woord van lof aan HH. kerkvoogden, waar deze nog hebben kunnen goedvinden den heer De Groot op te dragen een gebouwtje te maken, waardig de plaats van de eenmaal zeker vermaarde stins in te nemen, want werkelijk — het ontwerp belooft iets goeds.

Het gebouwtje, een verval kamer groot, met toren-tje, topgevels en verdere bewerking in den geest der renaissance, zal, wanneer het in passende materialen wordt uitgevoerd, een goede indruk maken tusschen het zware geboume, omgeven als het is door een brede gracht, waarover een nette brug toegang zal

verschaffen. Daarbij zal den zoolang verongelijkt leeuwtjes weer een hunner waardige plaats worden aangewezen en zij hunnen maker weer tot eer verstreken.

Op die wijze kan slopen werkelijk geen kwaad.

De Directie der Gemeente- en

W. C. A. HOFKAMP.

Leeuwarden, 29/11 1890.

HINDERLIJK.

Men had mogen verwachten, dat de N. Z. Kapel te Amsterdam, hangende de eigendomsquestie, zooveel mogelijk in behoorlijken staat werd gehouden.

De papieren, die het verbod behelsden, om aan te plakken, deden het best hopen. Maar thans ziet men, niet slechts tegen de „kastjes”, maar tegen de vensters der kerk zelve, velerlei soorten van reclameborden bevestigd.

Het is mogelijk, dat die borden daar bevestigd zijn door onverlaat, die zich aan het verbod niet hebben gestoord. In dat geval zal het kerkbestuur ze zeker zoo spoedig als kan doen verdwijnen.

Maar ons werd medegedeeld, dat die reclames tegen betaling toegelaten zijn. Wij hopen, dat dit niet het geval moge blijken, en dat het kerkbestuur zich Mattheus 7, vers 6 zal herinnerd hebben. Een gebouw, dat zoovele eeuwen voor een heilige, ernstige bestemming gediend heeft, moet, ook al komen zijn nadagen, met een zekeren verbied behandeld worden.

De schampere opmerkingen, die de voorbijgangers zich nu veroorloven, zouden achterwege gebleven zijn, indien het kerkbestuur bijtijds had gezorgd, dat een zóó cynische reclame niet had kunnen plaats vinden.

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP“ TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 22 November 1890.

In deze vergadering hield de heer Dr. L. Blaekrode een voordracht over „Lichterhoepelaar op haer tegenwoordig standpunt”. Spr. liede zijn voordracht in met enige proeven van opwaartschen druk en doordringende kracht van licht- en waterstofgas, en daarna meer in details de eerste ballons te behandelen.

Volgens sommigen was de luchtballon in 1570 bij 't Chinezen reeds bekend en heeft in 1617 een Spaans jas gevonden door middel van vier huldtige koperen ballons een ballon saam te kunnen stellen en te doen stijgen. 't Welk rechter niet uitvoerbaar was door het grote soortelijk gewicht van koper.

De eerste ballon die opstond werd in 1783 gemaakt door de Gab. Mongolier en was gevuld met warme lucht; daarna werd door Charles en ballon met waterstofgas gevuld en opgeladen, en stak Blanchard in 1785 met een ballon bij Kassel over.

De eijfers der ver-chillende hoogten door ballons verkregen zeer uiteen, doch zeker is dat in 1885 door een Duitscher een hoogte van 9100 M. bereikt werd. Ds. onbekende ballons, voorzien van zelfregistreerende thermometers enz., stegen tot een hoogte van 18.000 M. De grootste ballon met een inhoud van 25.000 M³ werd in 1878 gemaakt.

Daarna volgde een besprekking der bestuurbare ballons, van af de eerste algemene in 1850.

De meest bekende proef hiervande werd in 1884 gedaan door twee Franse artillerie-officieren. In 1884 werden door Wölfert, en in 1897 door Schwarz proeven gedaan met aluminium-ballons, welke mislukten en waarbij beiden zijn omgekomen. Enige proeven met het door den Engelschman Bruce uitgewonden telegraferen in den ballon volgden, terwijl na de pauze het maken, vullen en opstijgen van André's ballon werden behandeld en toegelicht door foto's en lichtbeelden.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afelingen 's-GRAVENHAGE.

Vergadering van Vrijdag 24 November 1890.

Na opening der vergadering deed de waarnemend Voorzitter de heer Metzelaar, de mededeeling dat van het geven van een cursus voor huisechildderen, wegens de geringe aanmelding van bouwkundigen moet worden afgelast. Het bestuur achtte zich niet verplicht voor deze geringe deelname een vry groot subsidies beschikbaar te stellen. Men hoopt de zaak het volgend jaar tot stand te brengen.

Na mededeeling van enige zaken van ondernemend belang,

wordt het woord gegeven aan den heer J. H. W. Leliman, architect te Delft; deze heer hield een zeer interessante cassorie over graven en grafmonumenten, toegelicht door een grote collectie platen; de voordracht werd met veel belangstelling gevolgd en spreker had de gelegenheid voor zijn omvangrijke arbeid.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van vrijdag 24 November 1899.

In deze bijeenkomst, die door een groot aantal genodigden werd bijgewoond, hield de heer Jhr. G. Graafland, luit.-kolonel der infanterie van het Oost-Indisch leger, een voordracht over het aanzicht der Atjehische kampings, de wooningen der Atjehers en... de mogelijkheden die met de vestiging des Nederlandsers in Atjeh gepaard gingen. De wanden der zaal waren behangen met wapentrekkende, Indische kleeden, tekeningen enz. Na afloop werd den spreker, onder toejuiching der aanwezigen, door de heeren Eduard Cuypers en Salm, resp. voorzitter der Afdeling en Maatschappij, dank gegeerd.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

AMSTERDAM. Aan den heer Lambrechtse is op zijn verzoek op een onder te bepalen tijdstip serval omtrek verleend als directeur van publieke werken.

GRONINGEN. De voordracht van B. en W. tot het stichten van een nieuw gebouw voor de academie „Minerva”, werd in de laaste gehouden Raadsvergadering met 22 tegen 7 stemmen afgekeurd. Deze afstemming had niet plaats omdat men de soodkarakter van de stichting ontdekte, maar omdat de Raad niet genoeg was daarvoor een gedeelte van het stadsplantsoen te bestemmen.

Niet alleen met het oog op de leksaalinrichting, maar vooral met het oog op den aard van het onderwijs, die aan deze academie, naar de behoeftes des tijds, uitbreiding en verandering dient te ondervangen, is het te hopen dat men spoedig een meer geschikte plaats zal kunnen aanwijzen om de academie een beter onderdaak te besorgen.

Voor de jongens, die aan deze instelling reeds onderwijs ontvangen en voor die welke van dat onderwijs wenschen gebruik te maken, maar daarvan niet kunnen profiteren, zou een langer uitstel hoogst nadrukkelijk zijn, omdat zij in hun toekomstig maatschappelijk leven zich niet op één lijn zullen kunnen stellen met hen, die elders hunne opvoeding genoten.

DORDECHT. De Vereeniging tot instandhouding van oude gebouwen alhier, vestigt de aandacht van kunstenaars op het gevaar dat het bekende getijtje, Nieuwstraat 38, loopt om binnenkort afgebroken te worden wegens bouwvalligheid. De eigenaar is niet ongenegen mede te werken, maar heeft voor eenen zakelijk restauratie de fondsen niet beschikbaar. Staatshulp kan niet worden verstrekt, zoodat het bestuur der Vereeniging een beroep doet op alle belangstellenden om het door een bijdrage te steunen. De kosten worden begroot op 1200. Reeds zijn enige bijdragen ingezameld.

ZUTPHEN. In een j.l. Zaterdag alhier gehouden openbare samenkomst leidde de heer R. P. J. Tutein Nolthenius het onderwerp in; door welke middelen is in no-rijkelijk Gelderland de kunstnijverheid tot meer ontwikkeling te brengen? Spreker ging de oorzaaken aan, waardoor het kunstgoed bij de groots monige verloren ging; uitvoerig taande hij aan dat daarnaas schuld dragen: gebrek aan kunstnijverheidsonderwijs, door opheffing der gilden, concurrentie der goetkoops en loslijke groot-industrie en overheersching door den zin voor het wetenschappelijke.

Tot slotte werd door al de aanwezigen de volgende motion aangenomen: „Het is wenselijk, dat eenen Vereeniging wordt gesticht, ten doel hebbende de bevordering der kunstnijverheid in Gelderland, in de eerste plaats door het hier ter stede oprichten van eenen Geldersche school voor kunstnijverheid”. Een voorlopig comité van dames en heren is geconstitueerd.

PERSONALIA.

De Minister van Koloniën heeft de heeren L. Houwink en P. van Tiel gesteld ter beschikking van den Osav.-General van Nederl.-Indië, om te worden benoemd tot ingenieur bij het injawezien daar te lande.

ADVERTENTIEN.

Th. VAN HEEMSTED OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rotterd.

Hooftdag voor Nederl. België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Private-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcellain Badkamers, IJzeren Badkamers. — Clotes, Washstands, Urinaires enz. — VERWARING EN VENTILATIE. Belast zich met de planning en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Tekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoop goniest het gebruiksgemak.

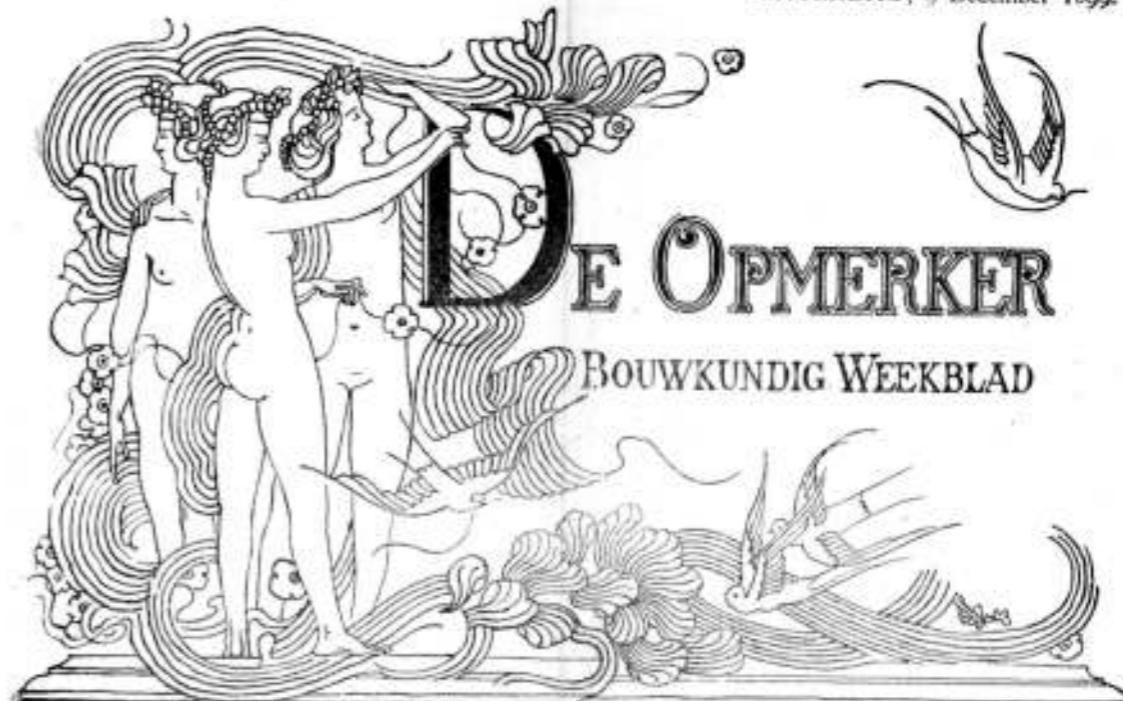
Tot drukkerij der Naamloos Vennootschap „Het Vaderland”.

H.H. Architecten en Bouwkundigen.

Een JONGMENSCH, bekend met Bouwkundig TEKENEN en Practisch TIMMEREN, zoekt plaatsing. Br. franco, No. 878, Boekh. JOH. G. STEMLER Co., Amsterdam

34^e JAARGANG N°. 49

ZATERDAG, 9 December 1899.

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adviseur Redactie en Administraties: Bureau van de Onderwijsraad, via Schijnstaten nrs. 1-3 Gravesteeg.

Abohurensteek per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5,-; voor Indië 7,50 en voor de overige landen der Post-missie, met afweging van Nederland-Indië en Transvaal, 7,50. Abohurensteek per jaar bij vooruitbetaling voor plant 0,25, zonder plant 0,15.

Adviseursteek een rijn 5 regels 1,00, het bewijspapier dat onderlegd is en alleen regel meer 0,15. Grootletters worden berekend met planometrie, dan-ens van antwoording worden bij opgave van de planometrie, slechts tweemaal gerekend.

BIJ DE PLATEN.

verveeling" werd ten vorigen jare, volgens bijgaande

Het gebouw voor de 's Gravenhagse Ambachts-trekkeningen, gebouwd aan het Hoogezaand te 's-Gravenhage.

De grote zaal biedt een ruimte aan voor 600 zitplaatsen, de bovenzalen zijn bestemd voor vergaderingen en feesten, terwijl men verder in het gebouw enige kleine kamers vindt voor bijeenkomsten, bestuurskamer, koffiekamers en woning voor den kastelein.

De geheele afwerking van het gebouw draagt den stempel van eenvoud, overeenkomstig zijn bestemming.

De kosten van den bouw hebben ruim f 40.000 bedragen.

's-Gravenhage, Nov. 1899.

H. WESSTRA JR.
Architect

ARTS AND CRAFTS.

Wij zullen het ditmaal niet hebben over het Haagsche magazijn, dat zich Arts and Crafts betitelt. Deze instelling is minnaak, zocals die tegenwoordig zo veel voorkomt, en wel past in een tijd als de onze, nu het ideaal van al wat op het vasteland zich heet te respecteren is, voor een Engelschman te worden aangezien. De oorlog in Zuid-Afrika zal daar niets aan veranderen; men zal voortgaan met „football”, met „afternoon-tea”, met „sport”, men zal „arts and crafts” iets veel fraaiers blijven vinden dan „kunsten en ambachten”.

Het Haagsche magazijn is namaak. De echte „Arts and Crafts” is een tentoonstelling, die alle drie jaar in de New Gallery van Regentstreet te Londen wordt

gehouden. Dit jaar werd zij den 6 oktober geopend en den 6 december gesloten.

Deze tentoonstelling is de zesde; zij heeft echter niet de betrekkenis van hare vijf voorgangsters. Het blijkt duidelijk, dat de Engelsche gehuttekunst niet meer op de hoogte staat van vroeger.

William Morris, die in het najaar van 1896 stierf, stichtte de vereeniging, die de tentoonstellingen onderneemt. Zijn heengaan is een groot verlies voor de Engelsche kunstnijverheid geweest, een verlies, dat onherstelbaar mag worden geacht.

Terwijl de vijf vorige tentoonstellingen zich niet in de belangstelling van het grote publiek mochten verheugen, werd de zesde druk bezocht. Sedert 1895 is de „nieuwe kunst” in de mode gekomen, en de deftige dames en heren haasten zich nu, om zich het tentoongestelde aan te schaffen. Zoo kunnen er voor de kunstnijveren inderdaad goede dagen aanbreken.

Maar terwijl het financieel resultaat dus ditmaal prachtig is, staat de artistieke waarde van wat men zag verre achter bij het vroeger tentoongestelde. De Engelschen, die nooit door de gave der vinding hebben geschitterd, zullen, ook in de „nieuwe kunst”, die op hun bodem ontstond, door de bewoners van het vasteland weldra overvleugeld worden.

Een grote teleurstelling bereidde vooral het werk van Walter Crane, die thans de platen van Morris heeft ingenomen. Als tekenaar van enige prentenboeken heeft deze kunstenaar zich ook op het vasteland naam gemaakt. Doch nu beproefde hij plastiek te leveren, en het moet erkend worden, dat er geen beeldhouwer in hem steekt. Het oppervlakkige, weinig doorwerkte, dat reeds in veel van zijn tekenwerk te bemerken viel, komt in zijn boetseersels al te hinderlijk op den voorgrond. Wie beeldhouwer wil zijn,

moet jarenlang ernstig gestudeerd hebben. Er wordt tegenwoordig met onbeholpenheid en naïviteit gekoeteerd. Het is aardig, als een kind gebroken spreekt, maar wanneer een volwassen man dat gaat doen, noemt men hem krankzinnig of kindsch.

Er is heel wat naïefs op deze tentoonstelling, dat, met een onpartijdig oog bekeken, alleen behoorlijkgenoemd mag worden. De leuze is tegenwoordig, dat de beschafte mensch zijn leven moet gaan vereenvoudigen, om zoodoende nader te komen tot den werkman.

Dat die lens, als zooveel andere, onoprecht is, wordt wel duidelijk, als men de Londensche tentoonstelling in oogen schouwt genoten heeft. Want het gaat niet de vereenvoudiging blijkbaar als met het herdertje spelen in de tweede helft der 18e eeuw. Men denkt er niet over meubelen te gebruiken, zoals de werkelijke arbeider die in zijn huis heeft. Slechts de eenvoudige hoofdformen neemt men over, doch zorgt, dat de meubelen door kostbaarheid van grondstof, rijk beslag, smaak en schilderwerk tot echte weelde-artikelen worden. De gevraagde en betaalde prijzen geven een vreemden dunk van de koninklijke vereenvoudiging des levens.

Ook in het metaalwerk, het glaswerk, de boekbanden, de tapijten en de behangspapieren is de eenvoud slechts schijn. Wie over beperkte middelen de beschildering heeft, behoeft er niet aan te denken, van deze voorwerpen iets machtig te zullen worden.

De mode heeft zich nu in Engeland van de nieuwe kunst meester gemaakt, om haar zoolang trouw te blijven, als haar wisselvallige aard zul veroorloven. En dan moet er weer wat „mewwers” komen, hetwelk zeker geen troostrijk vooruitzicht is.

EEN HANDLEIDING VOOR DEN METSELAAR.

Het zal wel niet dikwijs voorkomen, dat de herstelling van een gebouw aanleiding geeft tot een geheele litteratuur over een belangrijk onderdeel van ons vak. Dit geval deed zich voor bij den scheven toren van Delft, die daardoor, behalve in de schoone bouwkunst, ook in de zuivere techniek terecht verstaard is geworden.

Wij hebben dezen zomer met den heer J. A. van der Kloes, leraar in de kennis der bouwstoffen aan de Polytechnische School te Delft, menige kans gekruist over de vraag, of hij het metselen aan tras dan wel aan cement de voorkeur behoort te worden gegeven. De heer Van der Kloes, die te Dordrecht een cervolle loophaan als uitvoerend technicus volendigde, treedt, wat verklaarbaar is, op als paladijn voor het tras, dat al vanouds aan de Merwede in de beste houdanigheid wordt voortgebracht. De ervaringen, die hij met dit materiaal opdeed, zijn gunstiger geweest, dan door andere technici verkregen werden. Ook de „Handleiding voor den Metselaar”, die hij dezer dagen ter Boekhandel en Drukkerij van E. J. Brill te Leiden het licht deed zien, vertoont daarvan overvloedige bewijzen.

De vraag kan worden gedaan, of er behoeft was aan een werkje, als wat thans verscheen. Immers, het ontbreekt in ons land niet aan boeken, waarin het metselvak grondig wordt besproken. De werken van Brade en Van Heusden onder de oudere, en van Plaschaert en Bergius onder de nieuwere, mogen in vele opzichten uitnemend genoemd worden.

De heer Van der Kloes zegt echter in zijn voorbericht: „Mijn doel is geweest, datgene in het kort samen te vatten, wat den metselaar bij het aanleeren

en beoefenen van zijn ambacht tot dusver het meest ontkrak; ik heb daarom vooral nadruk gelegd op de samenstelling en de behandeling der mortels”.

Zoo worden dan ook aan het eigenlijke metselvak slechts een zevental bladzijden gewijd, en neemt een bespreking der daarbij noodige stoffen de overige ruimte grootendeels in. Daardoor is de schrijver niet in noodeloze herhalingen vervallen, en kan zijn pennevrucht geacht worden de bestaande werken op welkome wijze aan te vullen.

De ervaren prakticus spreekt uit alles, wat in het midden wordt gebracht. Maar niet ieders ondervinding is dezelfde. En zoo zal de heer Van der Kloes het ons dan ook ten goede houden, als wij niet alles, wat hij opmerkt, ons kunnen vereenvoudigen.

Zoo hebben wij bv. met de „verdiepte en teruglopende voegen”, die door den schrijver „veel eenvoudiger en echter” genoemd worden, dan het zoogenaamde „knipwerk”, geen gunstige resultaten verkregen. En dat ’t talrijken collega’s ook zoo gegauw is, mag wel daarmee worden afgeleid, dat deze teruglopende voegen, die een jaar of tien geleden nogal eens werden toegepast, nu nergens meer worden aangewend.

Ook hebben wij dikwijs fundeeringen gelegd hoger dan 80 cm. beneden het aardoppervlak, en toch het door den heer Van der Kloes gevreesde nadel niet ondervonden.

Hoofdstuk II, waarin de soorten van metselsteen worden besproken, hadden wij gaarne iets meer uitvoerig gewenscht. De schrijver had hier zeer nuttige venken kunnen geven, die echter, helaas, achterwege zijn gebleven. Want in den laatsten tijd wordt hier-te-kande steen gefabriceerd op gelijk andere wijze dan vroeger, en het zou de moeite waard geweest zijn, te vernemen, welke ervaringen met deze nieuwe producten zijn opgedaan. Wij vinden omtrent dit belangrijke onderwerp slechts dit: „Sommige fabrikanten hebben het zeer ver gebracht in het mengen van verschillende kleisoorten, met het doel om steen van bepaalde kleuren te verkrijgen. Deze steenen worden tegen hogere prijzen afgeleverd, uitsluitend als voorwerkers of blinddeursteenen. (Duitsch Verblendsteine.) Weer andere zoeken hun kracht in het verglazen.”

Maar of die steenen door het verglazen die kracht ook vinden, blijft onbesproken. Ook over de voorwerkers hun dengden en gebreken wordt verder niets in het midden gebracht. Ja zelfs omtrent de eischen, waaraan de gewone gehakken steen behoort te voldoen, zal men niets vermeld vinden. Toch had dit alles in een „Handleiding voor den Metselaar”, vooral wanneer die opgesteld is door een leraar in de kennis der bouwstoffen, niet mogen ontbreken.

Wat over de metselspecien gezegd wordt, is, zooals wij reeds opmerkten, meer uitvoerig en een doorlopend pleidooy voor het gebruik van tras. Zelfs in Portlandcementmortel wil de schrijver geen tras missen.

Zoals reeds dezen zomer gebleken is, zijn er tegenwoordig tal van ervaren vaklieden, die, de nadelen van trasmortels kennende, aan slappe Portlandcement-mortels de voorkeur geven. De heer Van der Kloes maakt zich, in een paar regels, daarvan als volgt af: „De beschreven schrale Portland-cement-kalkmortels blijven altijd vrij wat duurder, dan de slappe bastaard-trasmortels, die zij vervangen”.

Hier had men althans een becijfering mogen verlangen, die dit „vrij wat” nader bepaalde.

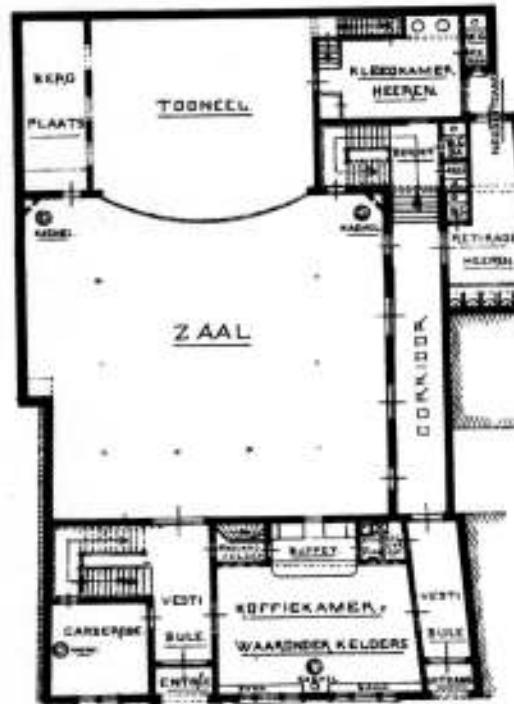
Men weet, dat de schrijver den uitslag op muren toeschrijft aan zeer kalkrijke mortels; men weet ook, dat door anderen dit euvel aan het gebruik van tras

VORDGEVEL MET CEBOUW DER 's-GRAVENHAAGSCHE AMBACHTSVEREENIGING
AAN HET HOOCEZAND TE 's-GRAVENHAGE.

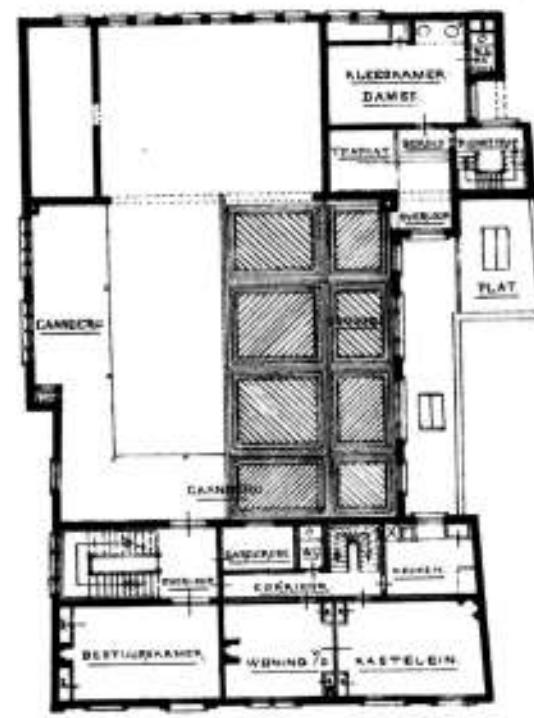

ONTWERP VAN HET GEBOUW DER S'GRAVENHAAGSCHE AMBACHTSVEREENIGING.
AAN HET HOOGEZAND TE S'GRAVENHAGE.

BECAME GROND.

EERSTE VERDIEPING.

TWEEDE VERDIEPING.

J. Crammaga, Novembris 1899

*H. West Jr.
Architect*

wordt toegeschreven. De strijd wordt, door het boekje, allerminst beslist. De heer Van der Kloes bezigt zijn oude argumenten, of liever zijn vroegere apodictische uitlatingen andermaal, zonder de minste aandacht te schenken aan wat door anderen in het midden werd gebracht.

Nu moge een werkje als dit, dat vermoedelijk bestemd is om den werkman in handen gegeven te worden, minder geschikt zijn voor wetenschappelijke beooging, daarom behoeft het nog niet eenzijdig te wezen.

Het zou volstrekt niet geschaad hebben, wanneer ook aan de Portland-cement-mortels de noodige aandacht ware gewijd, en wanneer erop ware gewezen, dat vele architecten zich daarvan niet uitnemend gebruik bedienen.

De schrijver is niet altijd consequent in zijn ijver, om de trasmortels in het gunstigste licht te plaatsen. Zoo geeft hij 't een en ander ten beste over „het aanbrengen van tegeltafereelen op buitenmuuren". Hij herhaalt hier nog eens zijn waarschuwing tegen „overmant van kalk", en geeft dan recepten voor een trasmortel en een Portland-cement-mortel, die hij voor tegelwerk geschikt acht. Bij den laatsten mortel mag niet meer dan $\frac{1}{3}$ kalk zijn, maar bij den trasmortel is $\frac{1}{3}$ nog onschadelijk. Dus is een trasmortel, die driemaal zoveel kalk houdt, als een Portland-cement-mortel, evengoed. Hoe dit te rijmen met de bovenvermelde waarschuwing?

Het boekje zou aan waarde gewonnen hebben, indien de schrijver zich op een onpartijdig standpunt had geplaatst. Nu moet op zijn pennevrucht het „Man merkt die Absicht, und ist verstummt", toegepast worden.

BELANGRIJK.

De Hooge Raad heeft 6 November II twee arresten gewezen, die voor bouwmeesters ziterst belangrijk genoemd mogen worden.

Een ingezetene van Enschede had langs de openbare straat een houtenhek doen plaatsen op de grond van een hem toebehorend terrein, maar ongeveer twee meter voor, en niet in of achter de rooilijn, in de verordening op het bouwen bepaald. Hij werd deswege vervolgd, doch voerde aan dat hij niet gehouden was het hek in de rooilijn te plaatsen, omdat dit voor hem gelijk zou staan met afstand van den grond aan de gemeente af te staan, dan rest er niets anders, dan ontgaan, die echter, voor zulke kleine stukjes, wel niet te verkrijgen zal zijn.

Het gerechtshof te Arnhem had hem schuldig verklaard en aangenomen, dat door het verbod het eigenaarsrecht werd beperkt, doch niet geheel opgeheven, omdat de eigenaar enkele bevoegheden ten opzichte van het terrein buiten de rooilijn behield.

De Hooge Raad heeft evenwel anders beslist. Hij overwoog dat, blijkens de bewoeringen der verdediging, de grond buiten de rooilijn werd gemaakt tot openbaar straat. Hierdoor zou de eigenaar ophouden het vrije en uitsluitend gebruik te hebben, maar dat gebruik aan een ieder worden toegestaan, terwijl het beheerschijf zou worden door de voorschriften van het openbaar gezag.

Daarom mist de bepaling der politie-verordening bindende kracht, daar zij verder gaat dan artikel 623 van het Burgerlijk Wetboek, hetwelk bepaalt: „Eigendom is het recht om van een zaak het vrij genot te hebben en daarover op de meest volstrekte wijze te beschikken, mits er geen gebrek van makende, strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoodanige macht, die daartoe volgens de grondwet de bevoegdheid heeft, en mits men

aan de rechten van anderen geen hinder toebrengt; alles behoudens de ontgaening ten algemeenen nutte, tegen behoorlijke schadeloosstelling, ingevolge de Grondwet".

De beklagde werd, wegens de niet strafbaarheid van het feit, ontslagen van alle rechtsvervolging.

Op denzelfden dag heeft de Hooge Raad een gelijke beslissing genomen omtrent de politie-verordening te 's Hertogenbosch, waarin is voorgeschreven, dat bij hoekhuizen „de gevallen zoodanig moeten worden gesteld, dat zij door een rechte of gebogen lijn van minstens twee meter de rooilijnen der beide straten, waaraan zij gebouwd zijn, verbinden". Ook hier nam de Hooge Raad aan dat, in verband met de omschrijving, wat openbare straat is, verder was gegaan, dan het bovenaangehaalde artikel van het Burgerlijk Wetboek.

Deze beslissingen zijn, wij behoeven het niet te zeggen, van het hoogste gewicht. Maar al te veel toch vindt men in gemeente-verordeningen bepalingen, gelijk aan die, welke nu door den Hoogen Raad als niet bindend verklaard zijn. Duizende eigenaars zijn ongetwijfeld van die bepalingen het slachtoffer geworden, maar door eigen schuld, omdat zij er tegen opzagen, hun eigendomsrecht tegenover de gemeentebesturen te verdedigen.

Er zijn in vrijwel alle politie-verordeningen artikelen, die, wanneer daar in rechten tegen opgekomen werd, ten slotte, als de bovenbesloten, niet bindend verklaard zouden worden. Maar slechts hoogst zeldzaam wilemand zich daarvan wagen, en dit is de kracht der leunen makende gemeenteraden.

Door de beslissingen van den Hoogen Raad, die wij mededeelden, kunnen eigenaardige moeilijkheden ontstaan. Want het streven, om beloofde rooilijnen te verkrijgen, kan niet afgekeurd worden; ook de schijn of ronde hoeken van hoekhuizen zijn zeker aantrekkelijk. En wanneer nu een eigenaar zich niet bereid verklaart om, in der minste, voor een zeker bedrag zijn buiten de rooi- of hoeklijn gelegen grond aan de gemeente af te staan, dan rest er niets anders, dan ontgaan, die echter, voor zulke kleine stukjes, wel niet te verkrijgen zal zijn.

De nieuwe tafel, die, wanneer de ontwerpen „Womingwet" aan de bestaande entengeningswet van 1851, die in 1886 gewijzigd is, zal worden toegevoegd, zal in gevallen als de bedoelde van geen nut zijn, daar hier het belang der „volksomnisvesting" niet kan gelden.

In elder geval zullen de artikelen in de gemeente-verordeningen, die niet de gevallen beslissingen van den Hoogen Raad in strijd zijn, nu moeten vervallen, en door andere worden vervangen.

Het zal belangwekkend zijn te vernemen, op welke wijze men zal trachten, door een andere redactie het doel te bereiken, zonder de eigenaars in latere rechten te verkorten.

NIEUWE ZEDEN.

In een blad, welks naam wij niet noemen zullen, lazen wij, maast advertenties, waarbij „een jonge dame" en een „beschouwde weduwe, 24 jaar oud", om „financieelen steun" verzoeken, ook die van een architect, die wenscht te worden belast met „het ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels, enz., het leveren van bestek- en detailteekeningen, administratoren van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteren van bouwtreinen".

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur der op te richten ambachtsschool te Winschoten. Jaarweddē f1500. Adres voor 15 December bij den secretaris der vereniging tot verheffing van het ambachtsonderwijs aldaar.

— Constructeur op een technisch bureau. Bekendheid met werkzaamheden strekt tot aanber. Adres, met opgave van salaris, leeftijd enz., onder no. 592, boekh. H. & G. van Heteren, Amsterdam.

— Gemeente-bouwmeester te Zierikzee. Jaarweddē f1400. Adressen voor 15 Dec. '99 aan den Burgemeester. (Zie advert. in dit num.)

**Gemeentebouwmeester,
ZIERIKZEE.**

Worden opgeroepen SOLICITANTEN naar de met 1 Januari 1900 vacante komende betrekking van **Gemeentebouwmeester te Zierikzee** op een Jaarweddē van f1400.

De benoeming zal voorlopig zijdelijk geschieden. Sollicitaties (adres op zegel) in te zenden aan den Burgemeester, voor 15 December 1899.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS**.

Bekroond met den hoogste Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-den bakvloer en Draaiovens.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK
DIJKERMAN & BUIZERO, Breda
SPECIALITEIT in verplantbare Houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS van BAARN, zullen op **Dinsdag den 19 December 1899**, des namiddags 2 ure, ten Gemeente-huize

AANBESTEDEN:

10. **Het leveren van 197.000 Straatlankers (Waalf-vorm) franco op den wal.**

20. **Het leveren van ± 490 M. Grint, franco op den wal.**

Bestekken zijn verkrijgbaar à f0.30 per stuk, op franco aanvraag aan den Gemeentesecretaris. Inlichtingen zijn te bekomen bij den Gemeente-opzichter.

BAARN, den 2 December 1899.

Burgemeester en Wethouders van BAARN, D'AUINIS, Burgemeester, G. VAN MERKESTIJN, Secretaris.

Ministerie van Justitie.**Openbare AANBESTEDING.**

Op **Vrijdag 22 December 1899**, des namiddags ten 2 ure, zal in een der localen van het Departement van Justitie, te 's Gravenhage, in het openbaar bij enkele inschrijving worden aanbesteed:

Het driejarig onderhoud,

aanvangende 1 Januari 1900

en eindigende 31 Decem-

ber 1902, van de Strafge-

vangenis en het Huis van

bewaring te 's Graven-

hage (bestek No. 113); de

Rijkswerkherinrichting, het

Huis van bewaring en het

Kanton-gerechtsgebouw

te Leiden en het Huis van

bewaring te Dordrecht (be-

stek No. 114), de straf-

gevangenis, het Huis van

bewaring en het Paleis

van Justitie te Arnhem

en de Strafgevangenis,

het Rechtsgebouw, het

Hoog Militair gerechts-

hof en het Huis van be-

waring te Utrecht (bestek

No. 115); het Rechtsge-

bouw, de Strafgevangenis

en het Huis van bewaring

te Zaandam, het Rechts-

gebouw en het Huis van

bewaring te Tiel, de Straf-

gevangenis te Gorin-

chem, het Opvoedings-

gesticht te Montfoort en

het Kantongerechtsge-

bouw te Amersfoort (be-

stek No. 116).

Bestekken liggen ter lezing in boven-

genoemde gebouwen en zijn tegen be-

taling van f0.80 op franco aanvraag

verkrijgbaar bij de GEBROEDERS

VAN CLEEF, Boekhandelaar, Spui

No. 28a te 's Gravenhage.

Aanwijzing zal geschieden voor de

gebouwen te 's Gravenhage den 14 De-

cember 1899 des voormiddags ten 11

ure voor het Huis van Bewaring en

des namiddags ten 2 ure voor de

Strafgevangenis.

Voor de gebouwen te Arnhem, den

15n December 1899, voor het Paleis

van Justitie des voormiddags ten 9

ure, daarna voor het Huis van Bewaring

en des namiddags ten 1½ ure voor de

Strafgevangenis.

Voor de gebouwen te Leiden, Mont-

foort en Dordrecht den 15n December

1899, des namiddags ten 1½ ure, te

Leiden te beginnen bij de Rijkswerk-

inrichting.

Voor de gebouwen te Zaandam, be-

ginzend bij de Strafgevangenis en voor

de gebouwen te Tiel, beginnende bij

het Huis van Bewaring den 16n De-

cember 1899, des namiddags ten 1 ure.

Voor de gebouwen te Utrecht den

15n December 1899, des voormiddags

ten 10 ure, voor het Hoog Militair

Gerechtshof, daarna voor het Rechts-

gebouw, des namiddags ten 1½ ure voor de Strafgevangenis en daarna voor het Huis van bewaring.

Voor de gebouwen te Gorinchem en Amersfoort den 16n December 1899, des voormiddags ten 11 ure.

Inlichtingen zijn in het algemeen en voor de werken te Utrecht en Montfoort uitsluitend alleen te bekomen op het Bureau van den Ingenieur-Architect voor de Gevangenissen en Rechtsgebouwen te 's Gravenhage, in verder:

voor de werken aan de Strafgeva- genis te 's Gravenhage bij den Opzichter L. ARNOLD, aldaar;

voor die aan het Huis van Bewaring te 's Gravenhage bij den Opzichter J. H. PFEIFFER, aldaar;

voor die te Leiden bij den Opzichter J. ROEM, aldaar;

voor die te Dordrecht en Gorinchem bij den Hoofd-Opzichter G. J. VAN DER GOES, te Rotterdam;

voor die te Arnhem bij den Opzichter A. R. FREEM, aldaar;

voor die te Amersfoort, bij den Opzichter H. KROES, aldaar;

voor die te Zutphen, bij den Opzichter F. H. VAN ETTEGEN, aldaar;

voor die te Tiel bij den Opzichter G. A. SCHOLTEN, aldaar.

's-Gravenhage, 2 December 1899.

De Minister van Justitie,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal,

P. J. VAN BEIJMA.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS der Gemeente ARNHEM zullen **Donderdag den 14 December 1899**, 's voormiddags 11½ ure, in het openbaar, ten Gemeente-huize aanbestedes:

BESTEK No. 2.

De levering Franco Arnhem van 2300 M. TROTTOIR-BANDEN van hardsteen.

BESTEK No. 14.

Het leveren van MATE-RIALEN: Steen, Kalk, Houtwaren: IJzerwaren, Koper, Zink, Lood, Gereedschappen: Gas- en Waterleidingsartikelen: Verlijwaren Glasralten: borstelwaren, Doeken, Touw: Behangers- Stof- teerdersartikelen: Manu- facturen en Kleeding- stukken: Drogistartikelen: diverse Materialen en Gereedschappen. Vo- gelvoeder, enz.

Inlichtingen zal geschieden voor de gebouwen te Arnhem den 14 De- cember 1899 des voormiddags ten 11 ure voor het Huis van Bewaring en des namiddags ten 2 ure voor de Strafgevangenis.

Voor de gebouwen te Arnhem, den 15n December 1899, voor het Paleis van Justitie des voormiddags ten 9 ure, daarna voor het Huis van Bewaring en des namiddags ten 1½ ure voor de Strafgevangenis.

Voor de gebouwen te Leiden, Mont- foort en Dordrecht den 15n December 1899, des namiddags ten 1½ ure, te Leiden te beginnen bij de Rijkswerk- inrichting.

Voor de gebouwen te Zaandam, be- ginzend bij de Strafgevangenis en voor de gebouwen te Tiel, beginnende bij het Huis van Bewaring den 16n De- cember 1899, des namiddags ten 1 ure.

Voor de gebouwen te Utrecht den

15n December 1899, des voormiddags

ten 10 ure, voor het Hoog Militair

Gerechtshof, daarna voor het Rechts-

gebouw, des namiddags ten 1½ ure.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en

met den 15n December a.s., des voor-

middags van 10—12 ure aan het bureau

Gemeentewerken Achter Klarenburg en

zijn aldaar, zoomede ten Stadhuis:

Afdeling Financiën) en bij de Boek-

handelaren VAN TERVEEN & ZOON,

verkrijgbaar gesteld tegen betaling van

f0.25 per exemplaar afgehaald en

van f0.27% franco toegezonden op

aanvraag.

Utrecht, 4 December 1899.

De Secretaris der Gemeente Utrecht,

J. BOOL.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 16 December 1899**, des namiddags ten 2 ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 796.

Het verbreden van den toegangsweg naar de goederenloods, het maken van erne los- en laadplaats, het wijzigen en uitbreiden van sporen wissels en het uitvoeren van diverse werken op het Station PEPERGA.

Begroting f4300.

De besteding geschiedt volgens § 88 van het bestek.

Het bestek ligt van den 29sten November 1899 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur K. DEN TEX, te Zwolle, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur vooroemed.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden des 12den December 1899 ten 10 ure 30 voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 25sten November 1899.

Openbare AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS der gemeente Utrecht zijn voor- nemens op **Saterdag 18 December 1899**, des namiddags ten 1½ ure, in het openbaar ten STADHUIZE

aan te besteden:

<p

GEORGS-MARIËN BERGWERKS- & HÜTTENVEREIN, OSNABRUCK.

SPOORWEGMATERIEEL. Rails uit Bessemmer staal en dwarsliggers. Wissels compleet met toebahoeft. Alles uit Siemens Martinstaal. **Tramwegmaterieel,** **systeem Haasman.** Beveelt zich bijzonder aan tot levering van gesmeide stukken, op verlangen volgens de voorwaarden die voorwaarden van Bureau Veritas of Duitse Lloyd.

Vertegenwoordiger: F. W. VAN GENDT JGZ., 2e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage,
die gaarne tot het geven van nadere inlichtingen bereid is.

KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machines-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Scheepsbouwwerf met Dwarshelling, lang 50 M. Stoomhoven-, Bagger- en Spoorwegmateriaal, IJzer- en Kopergieterij. Zware en Lichte Huiseverken. Askens, IJzeren en Stalen Kettingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas.

Verzekert U van het
CARBOLINEUM
KRIMPEN.
GROOTSTE BEDERFWEREND
vermogen.
G. M. BOKS & Co.,
Amsterdam.

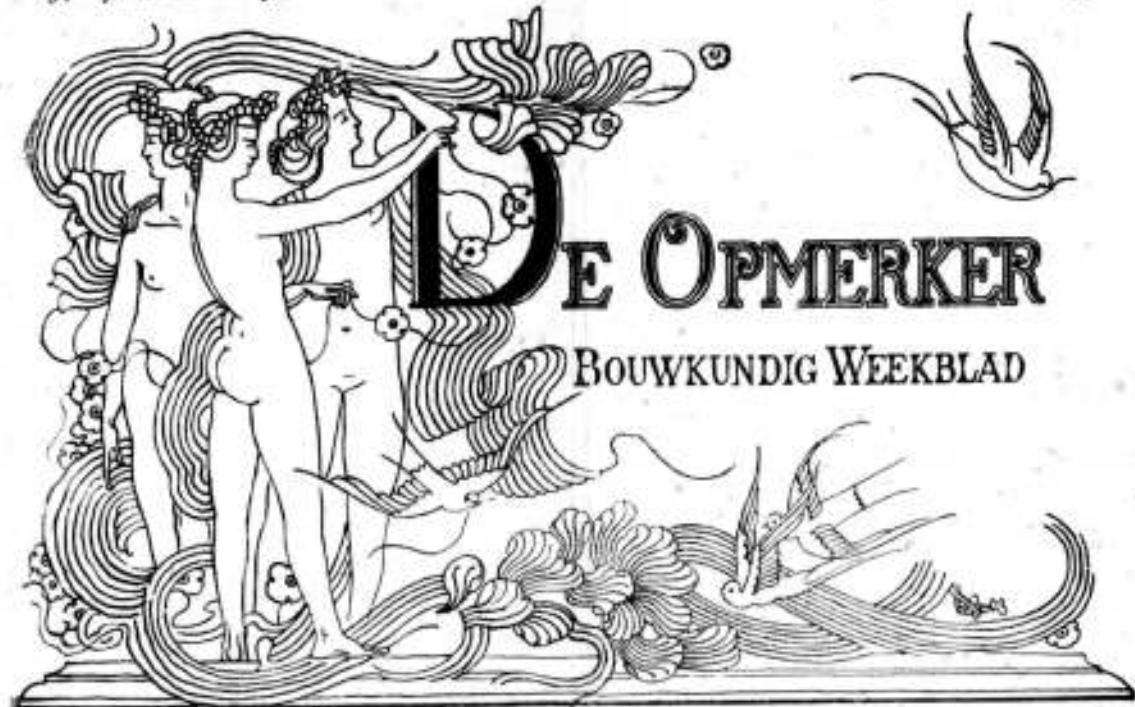
ROLLUIKEN
van **Hout** en van **staal**, in verschillende
constructien. Prijscouranten en
inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.
Koninklijke Maatschappij Blokhuizenstraat 84 b, jd. Nieuwe Blaauwstraat.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.
Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET
EN ANDERE
INSTRUMENTEN.
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, etc.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

STOOMFABRIEKEN van
alle soorten **PAKPANSEN** en **VLOERBAKKEN**, **MACHINAAL** gepasteerde
MORAIK- en **effen CEMENTTEGELS**, **CEMENT-** en **KUNSTZAND-**
STEEN, **REGEN-**, **WEL-** en **BEERPUTTEN** van **CEMENTRETROS** en
IJZER (systeem MONIKE), **Riolen**, **Rietplanken** enz. enz.
HANDEL IN **HOUDMATERIALEN**.
A. OOSTHOEK & ZOON, Alphen aan Rijn.
Sterk concurrerende prijzen direct op aanvraag. (2)

B. HOLSBØER.
Arnhem.
Leverancier van Z. M. den Koning.
Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor
WETENSCHAPPELIJK GEbruik.
BEKROND voor **WATERPAS-, HOEKMEET-** en **andere INSTRUMENTEN**
met **Zilver 1868, 1881, 1883** (Internat. Tentoonst.)
Hoogste onderscheiding 1879.
EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.
Ter drukkerij der Naamsloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: P. W. VAN GENDT JGZ. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmeker*, zie Schutstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het koninkrijk
5,- voor België 7.60 en voor de andere landen der Postwet, met
inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, 7.70. Afname-
tijde zondag bij vooruitbetaling met plaat 7.05, zonder plaat 7.15.

Advertentium van 1 tot 6 ingels 1.00. Het bewijzijnder daaronder
begrepen; € of elke dagdien 1.01. Groote laters worden berekend
naar plaatsmaats. Aanvastes van aankondigingen worden bij opgave van
die plaatsmaats, slechts rekening gehouden.

HANS VREDEMAN DE VRIES EN ZIJN TIJD.*

De vermaarde kunstenaar, over wiens leven en werken ik mij voorstel te het een en ander mede te delen, werd te Leeuwarden geboren in het jaar 1527. Zijn vader was een Duitsch lansknecht, die Friedemann heette, en die zijn zoon den echt Germanischen naam van Hans gaf.

Leeuwarden was toen een stad van enige betekenis, die reeds in 1190 de stedelijke rechten had verkregen, doch pas in 1308, nadat zij zes jaren vroeger door de Schieringers in de asch werd gelegd, van muren voorzien was.

Doch in 1527 bestonden die muren niet meer, want nadat Leeuwarden in 1435 met Oldehove en Hoek vereenigd was, had men in 1481 een nieuwe en ruimere omwalling gemaakt. In 1483 en 1511 was de stad wel door brand geteisterd, maar zij kwam die rampen spoedig te boven.

In 1529 dus toen de kleine Hans twee jaar oud was, begon Jacob van Aken den toren van Oldehove in laat-Gothischen trant. Dat die toren niet volledig werd had verschillende oorzaken, die wij hier niet zullen bespreken. Kenschetsend voor den geest des tijds is het evenwel, dat men in 1529 nog zulk een bouwwerk gehad had-Gothisch ontwerp en aanvulling.

Men bleef te Leeuwarden, langer dan elders, aan de bouwwijze der middeleeuwen getrouw. Want niet alleen was de Nieuwe toren, die vele ouer nog gekend hebben, van 1538-1541 gebouwd, daarvoor het bewijs, maar ook het Kanselarijgebouw, in 1566 begonnen, is een voorbeeld van tamelijk zuivere Gothic in een tijd, toen overal elders de Renaissance reeds aan het woord was.

* Voordracht gehouden door A. W. Weissman in de „Friesche Bouwkring“ te Leeuwarden den 16 November 1899.

Leeuwarden bezat in het begin der 16e eeuw talrijke en aanzienlijke gebouwen, die, daar zij van steen waren opgetrokken, stinsen genoemd werden. Hier woonden de edelheden, terwijl de burgers zich meest in houten huizen ophield.

Dat de stad toen bloede, en dat men er voor de kust wat overhad, blijkt wel daarnit, dat een glasschilder uit Amsterdam, Reyer Gerritsz, zich daar neerzette. De glasschilderkunst werd toen door mannen van groot talent beoefend. Wel zijn de meeste hunner werken door beeldhouwerij en latere verwaarloosung verdwenen, doch er bleven toch enkele over, terwijl ook beschrijvingen van sommigen door tijdgenooten zijn gegeven.

Van Reyer Gerritsz en zijn voortlatengelen weten wij niets. Maar ontrent verscheidene zijner tijdgenooten zijn wij beter ingelicht.

Een 16e-eeuwsch glasschilder plaat zich in hoofdzak slechts bezig te houden met het overbrengen in glas van de cartons, die door anderen voor hem gemaakt werden. Door een gelukkig toeval bezitten wij nog een dexter carton. Het is het ontwerp voor het grote glasraam, dat Georgius van Egmond, bisschop van Utrecht, in 1541 aan de St. Bavokerk te Haarlem schonk. Thans berust het carton in een der bijgebouwen van het Rijks-museum te Amsterdam.

Het wordt daar vermeld, als te zijn geteekend door den Haarlemschen glasschilder Gerrit Boels, doch dit is een vergissing. Want Boels was een Leuvenaar, die volgens de archieven wel het maken van het glas aannam, maar die het carton door Bernard van Orley, hofschilder van Keizer Karel V, liet ontwerpen.

In dit carton speelt de architectuur een grote rol. De omlijsting van het voornaamste taferel is in rijke Renaissance vormen gehouden. Bovenaan staan de figuren van geloof, hoop en liefde in nissen, met allerlei bijwerk daarnaast. De eigenlijke voorstelling

doet ons bisschop Georgius zien, knielende voor de H. Drievaldighed en met den H. Maarten, den patroon van het bisdom, achter zich. Bijzonder veel werk is gemaakt van de perspectief der prachtige zaal, waarin de personen zijn geplaatst.

Zulke uiterst zorgvuldig getekende perspectieven kwamen toen algemeen op de glazen voor, en zullen den glasschilders als vanzelf tot de beoefening der doorzichtskunde hebben gebracht. Ook Reyer Gerritsz zal maar dergelijke cartons vaak hebben gewerkt. Zijn leerling Hans Vredeman had das alle gelegenheid zich der perspectief eigen te maken.

Gerritsz was een Amsterdammer, en daar de beeldende kunst in het begin der 16e eeuw aan den Amstel verscheidene bekwaame meesters telde, zoö mogen wij zeker aannemen, dat hij daar goed onderricht had genoten.

Van Mander noemt in de eerste plaats Jacob Cornelisz, wiens geboorteplaats hem onbekend is, doch die in 1512 de leermeester van Jan van Schoel was. Naar zijn geboorteplaats wordt deze schilder ook wel Van Oostzaanen, of, naar zijn woonplaats, Van Amsterdam genoemd. Zijn schildermanier is zeer uitvoerig, terwijl ook vele en fraue houtsneden van zijn hand bewaard zijn gebleven. In het museum te Kassel ziet men een triptiek van hem, waar de vereering der H. Drievaldighed is voorgesteld; het stuk draagt het jaartal 1523. Het Mauritshuis te 's Gravenhage is in het bezit van een schilderij van 1524, waar Salome met het hoofd van Johannes den Dooper op een schotel, is verbeeld. Kenmerkend voor de vrouwenfiguren van den meester zijn het hoge voorhoofd en de kleine spitse kin. Een zeer fantastisch taferel is de schilderij, Saml en de heks van Endor, in het Rijksmuseum te Amsterdam, waarschijnlijk in 1520 vervaardigd. Omstreeks 1533 stierf Cornelisz. Men ziet in zijn werken, overal waar gebouwen voorkomen, de perspectief niet groote juistheid toegepast.

Waar Jacob die kennis verkregen had, weten wij niet; de beoefening der doorzichtskunde was toen nog verre van algemeen. De universiteit van Padua ga in het begin der 15e eeuw daartoe den eersten stoot. Jacopo Bellini maakte reeds perspectieftekeningen, waarvan er onder anderen nog in het Louvre verscheidene bewaard worden. De dochter van Bellini huwde met Andrea Mantegna, den beroemden Italiaanschen schilder. Deze leerde de perspectief van zijn schoonvader, en toonde zich reeds dadelijk een meester in deze wetenschap, die, onde' zijn invloed, sedert in Italië overal beoefend werd. De schilders hielpen ervan, hun kunst te tonnen, door rijke architectonische achtergronden op hun stukken aan te brengen. Met de Renaissance kwam de perspectief, maar het noorden.

Ook de Amsterdamsche kunstenaars trokken in het begin der 16e eeuw over de Alpen. Onder hen behoorde Pieter Aertsen, wegens zijn lengte door zijn tijdgenoten Lange Pieter genoemd. Hij schilderde, na zijn terugkomst, altaarstukken, doch ook taferelen, aan het werkelijke leven ontleend. Als ontwerper der cartons voor de nog thans aanwezige glazen in de Oude Kerk te Amsterdam toonde hij zich een uitmuntend tekenaar, voor wie de perspectief geen geheimen bezat. Deze glazen zijn van 1553, het jaar waarin ook het oudste glas der kerk te Gouda gemaakt werd.

Wij mogen dus aannemen, dat Hans Vredeman de Vries te Leeuwarden bij Reyer Gerritsz het tekenen en de perspectief, waarin hij later zoo zou uitblinken, geleerd heeft. Lang schijnt hij echter niet bij dezen meester vertoefd te hebben, want nadat hij ook te

Kampen en te Mechelen geweest was, vinden wij hem in 1549 reeds te Antwerpen.

Dat de jonge kunstenaar zich te Kampen ophield, behoeft ons niet te verbazen. In 1543 was in die stad het raadhuis door brand zeer beschadigd, en tusschen 1543 en 1546 werd dit weer hersteld. Bij die herstelling was ook werkzaam Jacob Colijn, een Vlaming uit Kamerijk; hij is de schepper van de beroemde schouw. Het karakter van dit werk komt vrijwel overeen met dat der andere, in dien tijd uitgevoerd. De Renaissance van de Certosa te Pavia is hier nog aan het woord. Slechts het hout en daar gebruikten van saterfiguren, zoals die door de school van Rafaël gemaakt werden, is iets nieuws.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat Colijn den jeugdigen Fries op Vlaanderen, als het beloofde land voor den kunstenaar, gewezen heeft. Dat juist Mechelen als plaats van bestemming gekozen werd, is gemakkelijk te verklaren. Te Mechelen toch had Jacob bloedverwanten, die verschillende takken van kunst beoefenden. De meest beroemde van hen was Alexander Colijn, die later de reliëfs voor het grafteken van Keizer Maximiliaan te Innsbrück zou beitelen, reliëfs die door Thorwaldsen ten zeerste werden geprezen.

Er bestond in de 16e eeuw een levendig verkeer tussen Mechelen en de steden van Noord-Nederland. In het bijzonder de Mechelsche geelgieters hadden in deze streken goede klanten. De familie Waghemans heeft tal van klokken naar het noorden gezonden. Jan Feyerens leefde tusschen 1515 en 1515 het koperen koorhek aan de St. Bavokerk te Haarlem, nadat hij in 1498 reeds aan den prachtigen leeraar dier kerk de kleine spitske kin. Een zeer fantastisch taferel is de schilderij, Saml en de heks van Endor, in het Rijksmuseum te Amsterdam, waarschijnlijk in 1520 vervaardigd. Omstreeks 1533 stierf Cornelisz. Men ziet in zijn werken, overal waar gebouwen voorkomen, de perspectief niet groote juistheid toegepast.

Waar Jacob die kennis verkregen had, weten wij niet; de beoefening der doorzichtskunde was toen nog verre van algemeen. De universiteit van Padua ga in het begin der 15e eeuw daartoe den eersten stoot. Jacopo Bellini maakte reeds perspectieftekeningen, waarvan er onder anderen nog in het Louvre verscheidene bewaard worden. De dochter van Bellini huwde met Andrea Mantegna, den beroemden Italiaanschen schilder. Deze leerde de perspectief van zijn schoonvader, en toonde zich reeds dadelijk een meester in deze wetenschap, die, onde' zijn invloed, sedert in Italië overal beoefend werd. De schilders hielpen ervan, hun kunst te tonnen, door rijke architectonische achtergronden op hun stukken aan te brengen. Met de Renaissance kwam de perspectief, maar het noorden.

Ook de Amsterdamsche kunstenaars trokken in het begin der 16e eeuw over de Alpen. Onder hen behoorde Pieter Aertsen, wegens zijn lengte door zijn tijdgenoten Lange Pieter genoemd. Hij schilderde, na zijn terugkomst, altaarstukken, doch ook taferelen, aan het werkelijke leven ontleend. Als ontwerper der cartons voor de nog thans aanwezige glazen in de Oude Kerk te Amsterdam toonde hij zich een uitmuntend tekenaar, voor wie de perspectief geen geheimen bezat. Deze glazen zijn van 1553, het jaar waarin ook het oudste glas der kerk te Gouda gemaakt werd.

Aan dezen Antwerpischen meester heeft De Vries ongetwijfeld veel te danken gehad. Diens werk was hem een grondslag, waarop hij voort kon bouwen.

Toch is Hans niet in allen deele den Vlaming gevolgd. Want hij gevoelde ook groote bewondering voor Cornelis de Vriendt, genaamd Floris, een kunstenaar, die, behalve bouwmeester, ook als schilder en beeldhouwer werkzaam was en die zijn studien in Italië had gemaakt. Als bouwmeester zou hij zich onderscheiden door het uitvoeren van het raadhuis te Antwerpen, in 1501 begonnen. Als beeldhouwer zou hij roem inoogsten door de rijke tabernakels, die men in de kerken van Zoutleeuw en te Suerbempt ziet, en die de jaartallen 1554 en 1557 dragen. Als houtsnijder zou hij in 1556 het prachtige portaal der St Pieterskerk te Leuven uitvoeren.

Cornelis, in 1518 geboren, was slechts negen jaar ouder dan Hans. In Italië had hij kennis gemaakt met de versieringen, door de leerlingen van Rafaël uitgevoerd, en die gevuld waren naar die van oud-Romeinsche vertrekken, welke in het laatst der 15e eeuw waren opgegraven. Men zag ze voor grotten aan en zoo kregen de versieringen den naam van grottesken. Het waren deze decoratiwerk, met hun grilige ranken, stengels, schilden, paneelen, saterfiguren, enz., die in het begin der 16e eeuw als modellen voor talrijke decoraties werden genomen.

Pinturicchio is een van de eerste meesters, die deze versieringswijze heeft toegepast; in de school van Rafaël werd zij tot haar hoogste volmaking gebracht. De loggia's in het Vaticaan werden door Giovanni da Udine onder Rafaël's leiding beschilderd. De antieke caissons kwamen nu ook in den smaak, en Serlio maakte daar fraue ontwerpen voor. De grottesken door Pierino del Vaga te Gemma in het Palazzo Doria geschilderd, behoren tot de besten uit dezen tijd.

Cornelis Floris bracht in deze grottesken naar Vlaanderen. Zijn opvatting, die breder, soms plomper dan de Italiaansche is, maar die zich door grootte en dierbaarheid onderscheidt, werd door zijn tijdgenooten zeer bewonderd.

Terwijl de Renaissance in Nederland van 1515 tot ongeveer 1545 zich in hoofdaak bij die van Noord-Italië aansloot, won van 1545 tot 1570 de manier van Floris meer en meer veld. De vroegere trant is kenbaar aan de edele acanthusbladen, die overal toepassing vinden, en die op harmonische wijze met het bijwerk, als vogels, candelabers, schilders, ramkoppen en dergelijken worden verbonden.

Het meest kenmerkende in den stijl van na 1545 zijn de cartouches, die bestaan uit doorgecristaliseerde, uitgesneden en opgeroede platte vlakken; het schijnt dat ze oorspronkelijk van leder en perkament werden gemaakt, en later pas in steen en hout werden naagebootst. Behalve deze cartouches komen nu hermen en saters in den smaak; opmerking verdienem ook de ornamenten van geometrische samenstelling, als naar uitgezagd hout gevuld, die met vogels en kleine trossen van vruchten, korfjes enz. in verband worden gebracht.

Het is deze stijl geweest, dien Vredeman de Vries in al zijn scheppingen toepaste. Heeft hij hem ook al niet uitgevonden, hij bracht hem tot ontwikkeling en was, door zijn prentwerken, van grooten invloed op de kunst van zijn tijd.

Tijdens zijn verblijf te Antwerpen begon hij in 1555 met het uitgeven van die werken; zijn laatste uitgave is van 1604 gedagteekend.

Onze kunstenaar is echter niet in de Scheldestad gebleven. Eer wij hem op zijn verdere ontwerpingen volgen, zullen wij ons bezighouden met zijn voorname werk, dat daar het licht zag.

Dit hoofdwerk van Vredeman de Vries is de "Architectura", in 1577 bij Gerard de Jode te Antwerpen

verschenen en in 1581 herdrukt. Het is opgedragen aan „den welgeboren Heeren, Heer Pieter Ernst, Grave tot Mansfelt, Edel Heer tot Helderlinghe, etc., Heer van der Oorden des gulden Vlies, Gouverneur ende overste Capitein van 't Hertochdom Luxemborg, ende Graafschap Chyni, etc., mynen gheenadijghen Heeren".

Vredeman de Vries begint zijn werk met een vers totten discreten Leser" te richten. Het besluit dus:

Vitruvius des experten excellenter Architect heeft
Rome verichtet, en Grieken is vold synder werken:
Jacobus Andronicus 's eyne oock wy veel perfect, gheeft
Elck in syl distante, oome wel can merken:
Sebastiano Serlio, den voornaemste Vitruvius clercket
Een, daer hem Pieter Coeck van Aelst toe refereert.
Hus sciencies blykt, an d'Edificien, 'sy Palleyson oft kercken,
Twelck hem al moest mit Vitruvius confronteren
Tis een excellente Compte, dwelck synen meester dan eett.

Het eerste hoofdstuk heet „Tischano", en behandelt de Toscaansche orde; de schrijver acht die vooral geschikt „om haer geordineerde grove Rustique, Sterkte en Verbant, om in gronde oft onderste panden der Fabrycken te stellen, als in grondmuuren, Bruggen, Kelders, Logien, Poorten, Pachuysen, Artelyhuysen, Vestingen, Blockhuysen, etc. en al wat groot, robust, tot sterckten ende Fortressen dient en noodign is te gebruiken".

De afbeeldingen, die hierbij gevoegd zijn, mogen zeker belangwekkend genoemd worden. Zij bewijzen de veelzijdigheid van Hans Vredeman. Want behalve twee vestingpoorten en een bastion, ziet men hier ook bruggen voorgesteld. Wat de Toscaansche orde met deze bruggen te maken heeft, is wel niet duidelijk, maar de tekeningen toonen, dat De Vries met den bruggenbouw uitstekend op de hoogte was. In het bijzonder trekt de aandacht een steenen hoogbrug, met een zoogenaamd oorgat, zijnde een klep, die geopend kan worden om schepen met staande mast door te laten. Deze vinding wordt door Laurentius, in 1608, toegeschreven aan den Amsterdamschen stadsbrouwer Hendrik Jacobsz Staets, die in 1591 daar zon hebben toegepast aan een brug over het Damrak en er octrooïe op verkreeg. Maar negentien jaar vroeger had Hans Vredeman zulk een oorgat reeds afgebeeld.

Staets had alleen houten bruggen van de inrichting voorzien; de Vries wilde ook steenen bruggen met oorgaten maken. Om dit te kunnen doen, moest hij het gewelf in het midden doorsnijden, en door een ingewikkelde verankering de beide helften op haar plaats houden. Die verankering bestaat deels uit ijzer, deels uit hout; zij is gelaseerd op het „cantilever"-systeem, dat in onze dagen bij op de brug over de Forth werd gebruikt. Zoo kan men met Salomo zeggen, dat er niets nieuws onder de zon is.

Velen stellen zich Vredeman de Vries voor als een uitsluitend decoratief genie. Hoe goed hij echter op de hoogte der constructie was, bewijst zijn tekening der fundering van een brugpijler, met damwand en pompe, om het water te verwijderen.

De Toscaansche orde achtte De Vries zeer geschikt, „om door Steenhouders, Beeldsnyders, Schrywerkers en Schilders elck na syn werk te commoderen, na de teederheit syns wercx, schoonheit en stercke".

De Dorische orde vindt hij wel fraai, maar voor de Nederlandse gevels niet zoo geschikt, „want in dese Nederlanden heeft men een ander conditie, namelyck in Steden van groter negotien, daer de plattsen cleyn en dier syn moetmen al in de hoochde, tot veel gheriefs, met veel lichts te crygen, inventeren en soeken, elck na syn ghelegenthiet en plaatse". Daarom geeft hij een paar voorbeelden van gevels

in dezen stijl, zoals ze in de Nederlanden toegepast zouden kunnen worden. Hier is van de Dorische orde niets anders behouden, dan de lijst met haar triglyphen. Het overige is alles uit 's meesters verbeelding ontsproten. Bij het beschouwen dazer ontwerpen ziet men, hoeveel Hendrik de Keyzer aan Vredeman de Vries te danken heeft gehad.

(Wordt vervolgd.)

DER WERELD LOON.

In het „Bouwkundig Weekblad” van 9 December vinden wij een kort hoofdarticle, getiteld „Een afscheid”, waarin betreurd wordt, dat den heer C. L. M. Lambrechtsen van Ritthem, zoals men weet benoemd tot directeur van de Dordtsche Petroleummaatschappij, zijn cervol ontslag als directeur van publieke werken, zonder een enkel woord van waardeering, „zoo hot” verleend werd.

De redactie van het „B. W.” meent, dat al is het geen gebruik een „loontrekend beambte” te danken bij zijn ontslag, ditmaal een uitzondering had moeten worden gemaakt. Zij noemt de werken op, die in de 4^e jaar van het directeurschap van den heer Lambrechtsen tot stand zijn gekomen:

„een aantal nieuwe scholen en verbouwingen van reeds bestaande vele nieuwe bruggen, die gunstig stonden tegenover ouderen; de kulisale te verwerken niet het nieuwe Estreep-dok, dat geleden intreef in dit Nld beschreven; de nieuwe koopmansbeurs; de vissersklaak; de verbouwing der gothuizen; de uitgebreide werken in de Stads- en Gathuispoelen, etc.; ter uitvoering lagen van hem geredt het plan tot uitbreiding ten zuiden der stad, dat eener nieuwe roteering en wellicht nog meerder ontwerpen had, en er was herinnerd, dat tijdens zijn directeurschap de concessies voor telefoon, gasfabrieken en tram aan de stad overgingen.

„Voor miljoenen is onder zijn kort beheer tot stand gekomen.”

De redactie wijst erop, dat de directeur hoofdambtenaren door de stad heeft zien aanstellen met hogere bezoldiging, terwijl zijn „gewis moeilijk” werkkring lager getaxeerd bleef, wellicht omdat de exploitatie der gemeentebedrijven als handelszaken werden beschouwd.

Ten slotte vermoedt de schrijver van het artikel, dat er reden moet hebben bestaan voor den heer Lambrechtsen om hem te gaan.

„Volltooid ingenieur als hij is, volkomen bekend voor de mate taak die op hem ruste, zal hij zijn werkkring niet vaarwel gesegd hebben enkel om een hogere bezoldiging. Zoiets ligt niet in zijn aard.”

Ook wij geloven, dat in de laatste jaren de positie der Amsterdamsche technische ambtenaren in dienst der gemeente er niet aangenamer op is geworden.

De reorganisatie der Amsterdamsche afdeeling „Gemeentewerken” werd voorafgegaan door een tielperk van drie jaren, waarin een groot deel der dagblapers de technici op ongemeeën vinnige wijze aanviel, bij welke aanvallen voornamelijk het wapen der verdachtmaking gebezield werd. Ook in den Raad werden herhaalde malen woorden van wantrouwen gesproken.

Het is voor een gemeenteraad, die natuurlijk slechts bij uitzondering technici van betekenis in zijn midden telt, altijd een zeer moeilijke zaak, zich met technische questies te moeten bezighouden. De functie van wethouder der openbare werken wordt, waar zij bestaat, door leken uitgeoefend, die zich in alle opzichten afhankelijk voelen van hunne ambtenaren. Is er nu een ietwat welbespraakt technicus in den Raad, dan kan die, hoe onbetekend hij overigens moge zijn, met geringe moeite den niet-deskundigen wethouder in het debat uit den zadel lichten. En toch, een werkelijk technicus is nog minder te duchten, dan in techniek liefhebberende ledien.

In vroeger jaren maakte de Amsterdamsche Gemeenteraad het nogal schappelijk. Zoolang hij technici van naam, als Grosschalk, Maysken of Cuypers in zijn midden telde, luisterde hij met graagte naar de adviezen, die gegeven werden. In dien tijd hadden ook de technische hoofdambtenaren niet over gemis van waardeering te klagen.

Alles veranderde evenwel, toen de politiek haar intrede hield in de zaal, waar Amstels beschreven vaderen bijeenkwamen. Sinds werden de technici niet meer als raadsleden gekozen om hunne bekwaamheden, maar om hun godsdienstig-staatkundige overtuiging.

De twee antirevolutionnaire technici, die zich in 1893 bij de kiezers aanbevalen, hebben dapper op de bazen der „bezuining” geblazen, en op dit geschaal vielen de muren, die hen van het Prinsenhof afgezonderd hielden, tot gruis.

Nog in den moesson der bezuiniging bracht men de reorganisatie der afdeeling Publieke Werken tot stand, nadat men zich eerst op de bekende wijze van den overtollig geachten gemeente-architect had onttaan. Bij die reorganisatie stelde men zich Rotterdam tot voorbeeld, waar de directeur der Publieke Werken „omnis homo” is. Men vergat echter, dat, ofschoon twee hetzelfde kunnen doen, dit toch niet als hetzelfde kan worden aangemerkt.

Toen de reorganisatieplannen in den Raad behandeld werden, gingen er stemmen op tegen het behouden van den toenmaligen directeur der Publieke Werken, den heer J. A. Schuurman, sedert overleden. De voorzitter verklaarde toen, dat „B. en W.” zeer zeker zonden overwegen, of er personen zijn, die in de nieuwe regeling niet passen, en daarom of zelf handelen zouden, of zoo noodig aan den Raad zouden voorstellen, maatregelen te nemen”.

Als resultaat van dit alles werd de heer Schuurman, die er een veelbelovende militaire loopbaan aan had gegeven, om zijn krachten aan het directeurschap der Amsterdamsche Openbare Werken te wijden, in 1893 aan den dijk gezet. Men gaf hem zijn cervol ontslag, men kon hem zijn pensioen niet onthouden, doch geen woord van waardeering kreeg hij mede. Wie hem van nabij gekend hebben, weten, dat het toen ondervonden grieven leed tot zijn spoedig afsterven het meest heeft bijgedragen.

Men ging nu aan het zoeken naar een nieuwe directeur, en het scheen, dat een der hoofdambtenaren der sedert genaaste Duinwatermaatschappij grote kans had, benoemd te worden. Dezelfde persoon wordt nu andermaal als den opvolger van den heer Lambrechtsen gedoooverd.

Maar reeds kort daarna verscheen de voordracht, waarbij de heer C. L. M. Lambrechtsen, ingenieur van den Provinciale Waterstaat in Zeeland, te Goes, de enige was, die op de nominatie stond.

Toen de benoeming had plaats gevonden, schreven wij, in ons nummer van 20 Juli 1893: „Welke zal de positie van den nieuwzen directeur zijn? Hij is jong, wordt zeer bekwaam geacht, heeft waarschijnlijk veel van de onverzettelijkheid, waardoor het Zeeuwse ras zich onderscheidt, alles qualiteiten, die niet te versmaden zijn. Zal men hem echter de teugels laten, of zal, zoals reeds in den laatsten tijd kon waargenomen worden, hij zich met een plaatje in het achterbakje moeten tevreden stellen, terwijl de niet-deskundige wethouder op den bok zit en de commissie van bijstand, in het rijtuig staande, den koetsier te bevelen heeft? Mag pas, als door begrijpelijke onhandigheid van den voerman, het wagentje tegen een boom is gereden, of wel heel en al onderstoven ligt, de directeur uit zijn achterbakje

naar voren komen, om zich niet verwijten te hooren overladen over wat toch waarlijk zijn schuld niet is, om daarna het karretje weer in het goede spoor te brengen? Zal de nieuwe directeur zich niet zulk een plaatsje in het achterbakje tevreden stellen? Misschien niet, en het zou slechts natuurlijk zijn, indien hij, als zijn collega te Rotterdam, verlangde met het sturen belast te worden. Doch wanner wij nagaan, welke geest er tegenwoordig in den Amsterdamsche Raad heerscht, dan gelooven wij niet, dat de directeur op den bok zal geduld worden.”

En als wij nu lezen, wat het „Bouwkundig Weekblad” schrijft, dan komt ons deze voorspelling in de berinnering. De heer Lambrechtsen zal inderdaad zijn werkkring niet vaarwel gezegd hebben om zich financieel te verbeteren. Maar men heeft hem nu al haast vijf jaar in het achterbakje gehouden, men heeft hem achtereenvolgens een scheikundige, een pleitbezorger en een geneesheer als koetsier gegeven; de heeren in het rijtuig zullen, hoe vaak zij tuimelden, toch niet op hem mond gevallen zijn. Is het dan te verwonderen, dat een man van karakter zulk een palfreniersbaantje er aan geeft?

Doch onder deze omstandigheden kon geen woord van waardeering worden verwacht. De heeren zijn weinig gesticht er over, dat hun „loontrekende heambte” hun den dienst heeft opgezegd; ook een mevrouw is in zulk een geval niet vriendelijk tegen hun dienstmaang. Nu komen weer de beslommeringen van de besteedster, het getuigen halen, alles verre van aangenaam.

De stemming van den Raad vindt haar uiting in een schrijven van den heer A. C. Bleys, lid van bestuur der Maatschappij tot bevordering van Bouwkunst, waarvan het „Bouwkundig Weekblad” het orgaan is, tevens lid van den Gemeenteraad, een schrijver, door hem ook gezonden aan de redactie van het „B. W.”, waarin hij zegt:

„Nate aanleiding van het hoofdarticle „Een afscheid” voorkomende in No. 49, 9 December jl. wenscht ik ter kennis der lezers te heeren dat de redactie van genoemd weekblad bestaat uit den heer C. T. J. L. Rieker alleen, als secretaris der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, zoodat de *Afscheidsschijf* daaronder niet verstaan kan worden. Daargelaten mijne af- of goedkeuring van begeen in bovengenoemd „Afscheidsschijf” voorkomt, wenscht ik niet van de minste verantwoorelijheid verdacht te worden.”

Zelfs de heer Bleys vrees dus „verdacht” te worden, als hij zou durven zeggen, dat de heer Lambrechtsen wel een woord van waardeering verdient had.

Nog altijd blijft ondanks der wereld loon.

EEN KLOK.

Wij lezen in de „Nieuwe Rotterdamsche Courant”:

AMSTERDAM, 8 December. Aan het slot zijner mededeelingen aangeude de vondering van den beurshoew, seide de heer Berlage drie dagen, dat voor zijn klokkenstoren wel ergens in de stad een oude klok te vinden zou zijn. Een nieuw was niet op de begroeting gebracht.

Wij hebben eens hier en daar geïnformeerd, en kwamen te weten, dat er toch niet zo geraaktelijk een goede beurs-bengel aan te wijzen is. Volgens de tekening van den architect zou de bengel in den bestuurstoren een klok van wel 4000 KG. gewicht moeten worden.

Zal echter niet in crassijne bedeling zijn, voor een alle middagen omstreeks half twee de goede stad Amsterdam van zulke zware klokkenlagen te vervullen, dat men niet kunnen meent, dat in het volgend ogenblik de golven der Zailleraz tegen het paleis op den Dam zullen klossen, of dat de Spanjolen opnieuw voor de poort staan. In de kelders van het Rijksmuseum worden enige klokken bewaard, waarvan echter geen enkele enigelei historische waarde voor onze stad bezit. Reedslied is daar niet dan klein goed, ongeschikt om opgehangen te worden boven in den stoorn soen der nieuwe beurs. De klokken der stadhuisstoren zijn pas in 1898, ter gelegenheid der inhuldiging, in oede gebracht en geluid. Op hoogte geschiedt het klokkenhouden met drie klokken, voce enzaart met de zwaarste allom, met de doosklok. De zwaarste en oudste doosklok van Amsterdam is die van den Oudekerkstoren; zij weegt 4000 KG. Men zal er echter niet licht toe besluiten de pas bestelde klokkenstoren

der stadhuisstoren na wegh te schenden; en wat er overigen aan oude klokken nog aanwezig is, wordt do it deskaaliges ontkerkhaar geschat.

De nieuwe beurs moet dat voor huz tonne een „plaatsennewen” bengel krijgen, niet zo zwart als de doosklok van den Oudekerkstoren, maar ook niet zo koffend van toon als het kleine ding dat tot heden de beurshoekers dagelijks opklept. Een klok van een twees of driehonderd kilogram zal den puiken toon bij het doeltig opgaan ter beurt weten te vatten. Zulk een kost niet meer dan een vierdelen gulden. Des behoeft onx vienduizend beurshoekers elk slechts één gulden te geven om op de nieuwe beurs door een schoonklinkende nieuwe bengel saangelust te worden.

Wil de gansche langeij beseffen, dat in den bengel der Amsterdamsche beurs telken dage het hart der koopstad horhaar klopt, dan mag de collectie viss des nieuen beurs bengel er eens zijn door heel.

Men heeft den tijd tot 1902.

Deze mededeelingen vereischen hier en daar verbetering. De oudste huisklok te Amsterdam is niet die, welke tegenwoordig in den Oude-Kerkstoren aanwezig is, ofschoon zij er vroeger wel gehangen zal hebben. Op dit oogenblik vindt men haar in den Zuiderkerkstoren. Haar randschrift luidt: „Salvator vocor, fulgura frango, defunctus plango, vox mea est vox vitae, voco vos ad sacra, venite. Anno domini MCCCCXCV wilhelminus moer et jasper fratres me fecerunt”. In 1917 is deze klok naar den toon nog pas drie jaar geleden voltooiden Zuiderkerkstoren overgebracht.

Wij zijn het met den schrijver eens, dat men goed zal doen de klokken, die zich nu in de stadhuisstoren bevinden, daar te laten. Ook wij zouden ’t betreuren, indien de zuvere majeur-drücklanken, die geen heden-dagsch gieter zoö meer zou kunnen maken, geschronden werden.

De „keffende” beurshengel, die thans van half twee tot kwart voor twee uur gehuid wordt, zal wel niemand aangenaam vinden. Dit huiden is een overblijfsel uit den tijd, toen de stedelijke turwerken nog slechts een wijzer hadden, en dat de minuten niet met juistheid konden aangeven.

Sinds zij dit wel doen, is de reden, om den beurshoekers er aan te herinneren, dat het kwartier weldra zal slaan, niet meer aanwezig. Het huiden van een klok kan dus gevoeglijk gestuukt worden, zonder dat iemand dit betreuren zal.

Reeds sinds onseuglijke tijden toch gaan, als het gebengel ophoudt, de bekken geenszins dicht. De zwartgehoede beurshoekers wachten niet sluiten tot vijf minuten voor twee.

De beurs heeft dus geen toren nodig, te minder daar die van de Oude Kerk en van het voormalig raadhuis al zeer dicht in de nabijheid zijn.

Nu zal men zeggen, dat de beurs, door Hendrik de Keyzer gebouwd, een toren had. Maar daarvoor bestond een reden. In het begin der 17e eeuw moest de spits van den stadhuisstoren wegens bouwvalligheid afgebroken worden, en was er dus behoeft een tijdsaanwijzing in deze buur. Toen het nieuwe stadhuis in 1667 van een turwerk en klokken spel voorzien was, werd de beurstoren gesloopt, en bracht men de daarin aanwezige klokken naar den Munttoren over, waar zij nog op het oogenblik zich doen hooren.

Nog altijd geldt de uitlating van den blijspel-dichter:

„Geen huis dat er meer dringt, of ’t al dan niet bewoont is,
Tenij het niet een toon geheld is sijl bekoond ic.”

Een toren is echter een te belangrijk bouwdeel, dan dat er mede gemorst zou mogen worden, zoals in de laatste vijf-en-twintig jaren. Het nageslacht zal ons om onze torenbouwmanie uitlachen.

Ware het, dat de nieuwe beurs kwam in een buur, waar klok noch klepel gehoord wordt, dan zou een toren reden van bestaan hebben. Wij zagen echter, dat dit niet het geval is. Om nu toch een

toren te kunnen rechtvaardigen, moet de thans reeds geheel overbodige beursbengel vervangen worden door „een klok van drieduizend kilogram". Wat dit zeggen wil, wordt duidelijk, als wij mededeelen, dat, blijkens de specificatie van François Hemery de uinklok van het tegenwoordig Koninklijk Paleis slechts 5570 halve kilogrammen weegt. De zwaarste klok van den vroegeren beurstoren, die thans in den Munttoren hangt, woog 500 halve kilogrammen, volgens dezelfde specificatie. Een zwaardere klok dan deze heeft men dus zelfs in de 17e eeuw „bij het deftig opgaan ter beurze" niet kunnen houden, en de oomwonenden zullen daar niet rouwig om geweest zijn.

Het zal den tegenwoordigen Dairnakbewoners zeker niet aangenaam zijn, iedereen werkdag een kwartier lang op het zware klokgebrui onthaald te worden, dat drieduizend kilogram bronzen veroorzaiken. De collectanten zullen in die buurt niet veel ophalen. Aan de offervraardigheid der vierduizend beursbezoezers twijfelen wij ook; velen hunner zullen van mening zijn, dat het hart der koopstad niet zoo vreeselijk hoorbaar behoeft te kloppen. Werd een stemming gehouden het zou blijken, dat haast niemand aan een beursbengel waarde hecht.

En de handel heeft toch anders wel oog voor het nuttige.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

—**GRAVENHAGE.** De Minister van Waterstaat heeft aan de Kamer mededeeld, dat het bij het afbreken van de zeer bouwvallige oude gebouwen, die tegen de Hiltendorp op 't Blauenhof waren geslagen, gebleken is, dat het muurwerk der Groota zaal in zeer slechte toestand verkeert, dat de steenbeenderen bij de stichting der aanhangende gebouwen, op onzorgvuldige wijze tot doel zijn weggetrokken en dat de fundering op vele planten slecht is.

Ten einde het onderzoek te kunnen voorzien en het gebouw te behouden, zorg te dragen dat er ten slotte iets te restaureren overblijft, is de commissie voor 't Blauenhof gemachtigd, de dringend nodige herstellingen uit te voeren.

De Minister gelooft niet, dat een andere wijze van werken mogelijk was; hij noemt de verantwoordelijkheid daervoor gelijk op zich en meent dat de commissie, die zich niet gevoerd heeft, van haar moeilijke taak kwijt, daervoor geen verontschuldiging mag hebben.

— In de voorwaarden voor deelname in de Nederlandsche tentoonstelling te Parijs in 1900 werd bepaald, dat de inzenders de goederson op 1 December 1899 moesten gereed hebben. De werkzaamheden, de installatie enz. op de terreinen der tentoonstelling zijn evenwel niet ver genoeg gedaan om reeds nu met de opstellingen in het algemeen te beginnen. Waarschijnlijk zullen de veranderingen na eerst plaats hebben van omstreeks 15 Januari e. k. af inmiddels zijn aan de inzenders over voor de behandeling vanwege de centrale commissie enige weken gegeven.

— De inzenders in groep II (bouw-en-arts) ter wereldtentoonstelling te Parijs in 1900 werden eraan herinnerd dat de inschrijvingsbijtjes voor 31 December aan het adres van den secretaris der bijzondere commissie voor die groep in het gebouw Palchri Studio, aldaar moeten zijn ingeleverd.

De termijn voor inzending van kunstwerken duurt van 8 tot 14 Januari a. s. in gemeld gebouw.

— In den sudosten van de hoge 81 jaar overleden hiersterde de heer A. P. Godon, den 8 Januari 1816 te Utrecht geboren. Na als resident in zijn geboortestad, vestigde de heer Godon zich te 's-Gravenhage, werd in 1852 tot lid van den Gemeenteraad gekozen en trad van 1857 tot 1889 als wethouder op.

Aan de ambachtsschool bleef de heer Godon echter tot zijn dood zijn belangstellende zorgen wijden. De overledene was gedurende verschillende jaren voorzitter van den Raad van bestuur der Academie van Beeldende Kunsten.

AMSTERDAM. R. en W. stellen den Gemeenteraad voor, in de vacature van directeur der publieke werken te voorzien, die moet ingang van 15 Januari 1900 te benoemt tot die betrekking den heer J. van Hasselt, directeur der gemeentelijke waterleidingen, en hem tegen dezelfde datum vervolgens tot directeur der gemeentelijke waterleidingen, ten aanzien der te zijnen behoeve lopende levensverzekering, zoodat de titularis niet zal vallen onder de gemeentelijke pensioenvordering.

ZUTPHEN. De batenrestauratie onder Sint Walburgskerk is deze dagen geëindigd. De steenhouwers en de oulangen uit Arnhem naar

bij gekomen bouwhouwer L. Henzen gaan nu, evenals vorige winter, voort met het bouwen van venstertraceringen, balustrades, pinakels enz., welke men het volgende jaar hoopt te stellen. (N. R. O.)

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Ned.-Indië is: benoemd tot ingenieur 1e kl. de ambtenaar op sonderactiviteit J. K. E. Tröhler, laatst die betrekking bekleed had. overgeplaatst naar de Preanger-Regentschappen, de adsp.-ingenieur A. M. Valkeenburg. toegevoegd aan den chef der 1e waterstaatsafdeling voor de openningen ter voorbereiding van de irrigatie in de residentie Krawang, de adjudant-ingenieur H. Verkesser.

— Bij den staatspoorwegen op Java is: belast: met het beheer der 2e sectie van den aanleg der lijn Kalijati-Banjowang, de ingenieur is kl. J. B. Hubens. gedaacht: tot de exploitatie der westelijnen, de tijdel. bestaam. L. A. van Benschoten.

— Bij Kon. besluit is, met ingang van 16 December 1899, benoemd tot bureaubestuurder der 3de klasse van den Rijkswaterstaat J. C. Remigius, te Vilaslagen.

— R. en W. van Middelburg bevelen voor onderdirecteur der gemeentegasfabriek en waterleiding van de heer H. Th. van Heyningen, adjunct-inspecteur der gasfabriek te Utrecht; P. D. Spruyt, directeur-boekhouder der gasfabriek te Maarsen; F. Bykens, assistent vd. gemeentegasfabriek en opzichter van de elektriciteitswerken te Hilversum; D. Bisschop, technoloog en assistent in de scheikunde aan de Polytechnische School te Delft, en W. H. van Rietschoten, chemicus aan de gemeentegasfabriek te Laatzen.

— Benoemd tot directeur der ambachtsschool te Arnhem de heer G. W. Boot Jr., onderdirecteur van de Amsterdamsche school.

— De heer G. G. Michell werd benoemd tot leeraar in het rechtlijng en bouwkundig toekennen en de kennis van bouwmaterialen aan de burgeraardeschool te Dordrecht.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen zijn benoemd bij den dienst van weg en werken: tot werklijkheid 1e kl. de heer J. C. Witte, thans 2e kl.; tot idem 2e kl. de heer H. Buiteweg, thans technisch-ambtenaar 1e kl.; tot bouwkundige 1e kl. de heer H. Kerssmakers, thans bouwkundige 2e kl., en tot bouwkundige 2e kl. de heer W. de Jong, thans technisch-ambtenaar 1e kl.; tot technisch ambtenaar 2e kl. de heer E. Th. Gosselijns, H. M. de Kaff en P. H. Ingels.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 April 1900, aan J. A. Springer, op zijn verzoek, vervolgschap verleend als leeraar aan de Rijksaardeschool te Wageningen.

— Bij kon. besluit is van J. Grasdorf, op verzoek, vervolgschap verleend als hoogleraar aan de Polytechnische school.

— De Paus heeft den heer J. Kuijper, architect en lid van den Gemeenteraad te Maastricht, benoemd tot ridder in de orde van Gregorius den Grote.

VACANTE BETREKKINGEN

— Leeraar in rechtlijng en vakkenken, voornamelijk aan timmerlieden en meubelmakers, de ambacht- en aardeskweekschool te Haarlem. Jaarwedge f 1000 en f 300. Adres den Directeur, tot 23 December.

— Volontair op een ingenieurs-bureau te 's-Gravenshage. Adres lett. G. H. Bureau dezen. (Zie adv. in dit num.)

— Teekenaar voor het in toekenning brengen van projecten op elektrotechnisch gebied. Adres met getuigschriften en aan den heer H. Doijer, te Delft.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in boekhouding worden ten gericht van heen geconcreet, tweemaal per jaar over achtervolgende maanden, afgesloten. De administratieve belast is niet de toezending des evenredig inkomen den breken.)

— Bouwkundig opzichter-toekenaar zoekt plaatsing. Laatstelijk als voorzichtig werkzaam bij den bouw en villa te Bloemendaal. Adres no. 71, Bureau dezen. (8)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING
HEERENGRACHT 304, AMSTERDAM

- 2 Bouwk. teekenaars, leeft. resp. 26 en 21 j., ongeh., verl. sal. resp. f 50 en f 60.
- 6 Bouwk. opz.-teek., leeft. resp. 22, 23, 33, 21, 21 en 23 j., ongeh., verl. sal. resp. f 40, f 75, f 80, f 100, f 60, f 60 en f 60 à f 70.
- 1 Bouwk.-opz., leeft. 31 j., geh., verl. sal. f 80.
- 1 Waterb.-opz., " 24 " ongeh., " " f 70.
- 1 Opz.-landm., " 37 " " " f 1500 per jaar.
- 2 Werkteekenaars, resp. 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. f 60 à f 70.

ADVERTENTIËN.

Op een Ingenieurs-Bureau te 's-Gravenshage bestaat gelegenheid tot plaatsing van een **JONGMENSCH**, aantrekkelijk als

VOLONTAIR.

om opgeleid te worden tot **Technisch Bureau-Amb. enz.**

Diploma H.-B. School 3-jarige cursus strekt tot aanbeveling. Eigenhandig geschreven brief, met levensbeschrijving en referentie worden ingewacht aan het Bureau van dit Blad, lett. G.H.

Openbare AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente Utrecht zijn voorname op **ZATERDAG 23 DECEMBER 1899**, des namiddags ten 1^{1/2} ure (lokale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filial: 36 Rotterd.

Hoofdagbont voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. in Barrhead.

Specialiteit voor de Levering van **complete Badinrichtingen** — **Private-inrichtingen**.

Shanks Classen zijn nog niet overtroffen — **Porselein Badkuipen**, **Taarten Badkuipen**, **Closets**, **Wc-hokjes**, **Lavabos** enz. — **VERWARMING en VENTILATIE**.

Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.

Teekeningen en prijsopgaven gratis. Weder verkopers genieten het gebruikelijke rabat.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

GEBR. VAN DER VLIET

IJzerhandelaars te Amsterdam.

Staal-, Plaat-, Band-, Eiken en T-lijst enz.

Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vijlen en gegeten Staal uit de fabriek van Gebr. Böcker & Co. te Woerden, almede CHRISTIANIA STEEL Hoofdngels.

GEBR. DEPREZ, Stoomketelfabrikanten, TILBURG.

Vervaardigen als **SPECIALITEIT**
STOOMKETELS van alle afmetingen en leveren ook **RESERVOIRS**, **SCHOORSTEENEN** en andere **PLAATIJZERWERKEN**.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BOIJZERO, Breda.

SPECIALITEIT in verplantbare **Houten woonhuisen**, **Directie-keeten**, **Ziekenbarakken** en **Tuinkoepels**.

Excelsiorplaten.

GEBR. VAN DER VIJGH, AMSTERDAM,

Fabriek van vuurstaande Wand- en Plafondplaten volgens nieuw System.

Eenig, onovertreffbaar materiaal. Lichtdicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Steeds grootte voorraad. Directe levering. Uitvoering op 't werk door onze eigen stellers. Voorgescreven bij particuliere en gemeentewerken. Op aanvraag gratis toezending van Brochure, Musters en Prijs.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vermaarden van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medailles AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met ultrijden-
den bavvloer en Draaioven.

P. KOOIJ.
Mr. Steenhouwer en Marbrier,
Z.-O. Buitensingel 203,
DEN HAAG.

Atelier voor alle in den ruistesten gi-
voekende Hardsteen, Zand-
steen, Marmerwerk n. Grati-
zerken en Schoorsteenmantels.

Telefoon 790.

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.
Fabriek: GEJKTE DUIMSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlatens.
STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN
Peillijnen, Peillooden, Peilstokken,
PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdozen,
TEEKENBEHOEFTEN
en Optische Instrumenten,
EQUERRES, PRISMA'S enz.

HOUTEN
Parketylloeren.
GEBR. VAN MALSSEN.
Stoomtimmerfabriek — DEN HAAG.

HOUTCEMENT
BEDEKKINGEN worden tot
bijzondere prijzen en onder garantie
geleverd door

W. J. VAN ELDEN HZ.
Lood- en Zinkvekker,
Singel 229 bld Paleisstraat,
AMSTERDAM.

Vergaardiger der sedert 1868 ge-
vestigde firma CARL SCHMIDT &
Co., te HILSCHBERG in Sileze.
Materiaal ook afzonderlijk verkrijbaar.

Asphaltfabriek WIJHE.
Voorheen MEIJJES & BOSCH.
Leggen, HOUTCEMENTDAKEN, MASTIKDAKEN,
ASPHALTDAKEN en ASPHALTVLOOREN.
Fabriceren, ASPHALTDAKPAPIER, HOUTCEMENT,
ISOLEERPLATEN, CARBOLINEUM, O.R.E.
Direct levering. Prima referentien. Concurrerende prijzen. Veeljarige garantie.

BECKER & BUDDINGH.
Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, —
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
BOTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemlaan 64 bld. Nieuwe Blaauwgracht.
SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

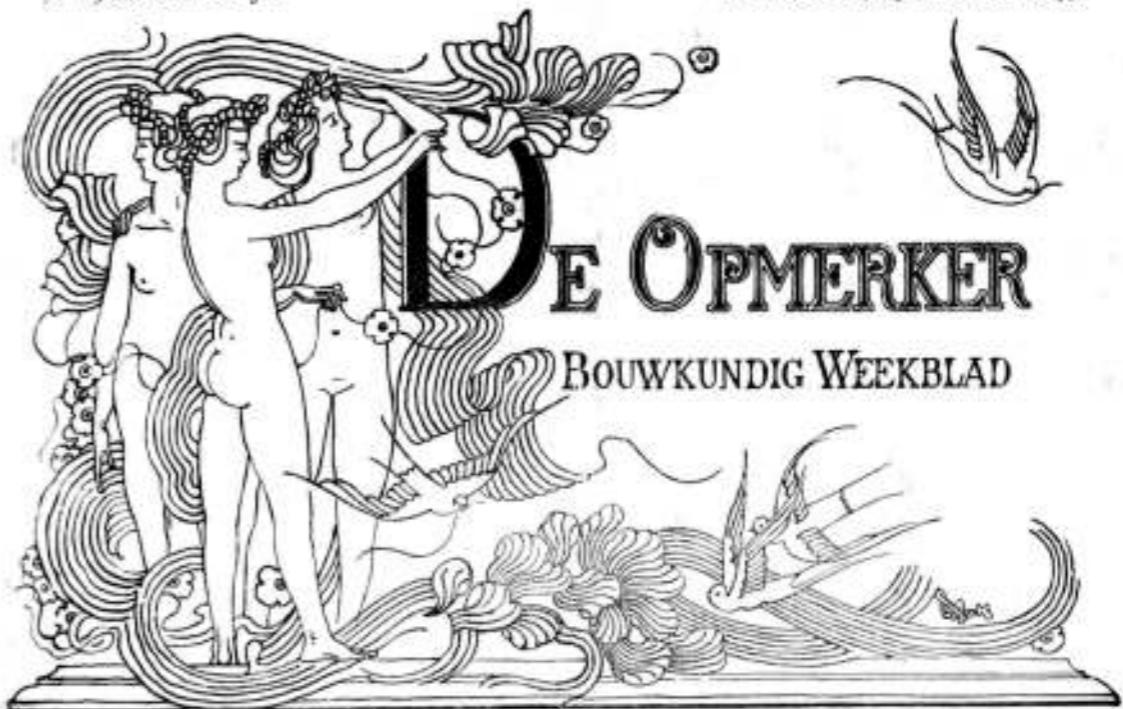
Alle soorten Geornamenteerd GLAS, enz. enz.

Prijs per rol van 10 M. op 140 cm. fl 3.00.
Levering franco door het geheele land.

NON PLUS ULTRA.
Het beste aller Calqueerpapieren. — Vervangt het linnen.
GEBRS. KLOMPÉ, Arnhem & Deventer.
Genig adres voor de Lichtdruk-, Detail- en Calqueerpapieren.
MONSTERS GRATIS + FRANCO.

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap „het Nederland”.

REDACTEUR: F.W.VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Blokken van De Opmerker, zie Schoutenstraat 162, 's-Gravenhage.

Abo-abonnement per jaar 10 regels fl 1.00, het bewijspunten daarunder
fl 1.00 van deel 1, 0.50 en voor d. overige landen die Postwa-
re niet mogelijk van Nederlandse-Indië en Transvaal, fl 2.50. Afzonder-
lijke nummers bij voorafbetaling niet meer fl 0.25, onder plaat fl 0.15.

Advertentien enz. van 1 tot 6 regels fl 1.00, het bewijspunten daarunder
begrenst v. ir elke afd. meer fl 0.15. Grote letters worden berekend
aan platte-punten. Aan een van aantal pagina's worden bij opgave van
die pagina's, slechts tweemaal gescreven.

BASTIAAN DE GREEF JANZON.

Wanneer de man, dien wij deze week ter aarde
besteld hebben, deze regelen, aan zijn nagedachte-
nis gewijd, had kunnen lezen, dan zou hij die wares
was van al wat naar vertoorn zweende, het betrouw-
dien hadden dat zij geschreven en openbaar gemaakt wa-
ren. Hij behoorde niet tot diegenen, die hunne auto-
biographie al sinds jaren in een laadje hebben klaar
liggen, opdat, zoo de dood hen verrassen mocht, het
mageslacht niet in twijfel kan komen over het gele-
den verlies. Integendeel, zelfs de weinigen, met wie
hij op vertrouwelijs voet verkeerde, vernamen
nooit iets van zijn vroeger leven. Was niet de heer
A. N. Godefroy, zijn anders trouwe vriend, zoo wel-
willend geweest mij enige mededeelingen te doen,
ik had niet veel omtrent De Greef hier kunnen neer-
schrijven.

Het was in Mei 1882, dat ik een briefje van den
stads-architect ontving, met het verzoek hem op zijn
bureau te raadhuis te willen bezoeken. Ik was
destijds als hoofdopzichter bij een particulier archi-
tect werkzaam, en met een ietwat angstig gevoel
ging ik naar het Prinsenhof, vreesende dat ik mij
op de een of andere wijze aan een vergrip tegen
de bouwverordeningen had schuldig gemaakt, en daar-
over onderhanden genomen zou worden.

Men wees mij een kamer, waar ik wachten moest.
Het stevig eikenhouten kantoor-ameublement scheen
niet gebruikt te worden. Aan den wand hing een groot
schutterstuk; boven de deur prikte het geschilderd
portret van baron Van Boetzelaar, die burgemeester
van Amsterdam was geweest. Het meest werd echter
mijn aandacht getrokken door allerlei zilverwerken,
blykbaar feestgeschenken, die, in gezelschap van een

borstbeeld van Michelangelo en een statuut van Rem-
brandt slechts ten deele ontpakt op een tafel stonden.

Na eenigen tijd trad de heer De Greef binnen, en
wel gelieerd anders, dan ik hem mij had voorgesteld.
Hij frissche gelast, met zijn peinzende en toch vriend-
elijke blauwe oogen, werd onlijst door een grijzenden
baard, zotals Koning Willem II dien placht te dra-
gen. De enigszins gebogen gestalte verried alleen
den man op jaren; de grote aar, aan het toilet
besteed, deed mij in den stads-architect eenig van
smak en opvoeding vermoeden.

Het onderhoud eindigde daarmee, dat ik de mij
aangeboden stedelijke betrekking aanvaardde, nadat
mij toegestaan was pas den in November daaraan-
volgende in dienst te tre-ien. En zoo werd mij een
plaats naast De Greef aangewezen; acht jaar lang
heb ik met hem iederdag aan dezelfde tafel ge-
zeten. Aanvankelijk was hij zeer gereserveerd tegen-
over mij, totdat het ijs gebroken werd. Doch niet
vrouw Architectura, doch vrouw Musica heeft als
ijsbreker gedien.

Het oude Parklokaal, waar zooveel goede muziek
ten gehore was gebracht, werd destijds afgebroken,
om plaats te maken voor den te onzaliger ure onder-
nomen Parkschouwburg. Het orkest gaf toen uitvoe-
ringen onder Wedemeijer in verschillende lokalen,
om eindelijk in de zaal van den Werkenden Stand
Zondagochtend-concerten te geven, die uitsluitend
aan klassieke muziek waren gewijd. De Greef was
daar een trouw bezoeker, en op een stil galerijplaatsje
zat hij te genieten. Toen hij ook mij daar eens had
opgemerkt, begon hij een paar dagen daarna een
gesprek over de uitvoering en de groote symphonie
in C van Schubert, die daar gespeeld was. En toen
bemerktte ik, welk een uitstekend musicus De Greef
was. Later, toen het mij vergund werd hem in zijn
woning, waar anders het profanum vulgus verre moet

blijven, af en toe te bezoeken, mocht ik van zijn blavierspel genieten.

Meer en meer werd het mij ondienlijk, welk een fijn beschouwd man De Gref was. Zijn belezenheid verbaasde mij, al wat er nieuws in de moderne talen ontkwam, schafte hij zich steeds aan, en zoo bleef hij voortdurend van alles op de hoogte. Lezen en taalzakken waren zijn enige uitspanningen, althans in den tijd, dat ik het voorrecht van zijn kennismaking had. Zijn leven was eenzaam; alleen met Godefroy, een trouwen vriend zijner jeugd, had hij geregeld verkeer.

De Gref was een van die architecten, die, naar het voorschrift van Vitruvius, aan algemeene ontwikkeling grote waarde hechten. Onder de ouder-generatie vond men er meer dan onder de jongere; om bij de nog levenden te blijven noem ik alleen Godefroy als voorbeeld van zulk een universeel man. Degelijke wetenschap voerde bij die oudere architecten het stevig fundament, waaraan de nieuwe, wie altijd maar schermen met kunst, helaas te weinig waarde hechten.

Dat De Gref een uitmuntend teekenaar was, bewezen de kleine schetsboekjes, die hij altijd bij zich droeg, en waarin hij, met schrijfpen of potlood, op artistieke en smakelijke wijze door een geestig "croquis" in een oogwenk zijn denkbeelden duidelijk wist te maken. Was zulk een boekje niet gauw genoeg bij de hand, dan nam hij het eerste het beste papier, dat hij onder zijn bereik vond. Zoo zijn op omgekeerde kruisbanden, brieftomslagen, schutbladen, zelfs winkelzakjes, deze geestige schetsen neergeworpen. Vriendenlanden hebben soms deze "vliegende bladen", waaraan De Gref geen de minste waarde hechtte, bijeengegaan.

Wie zoo kon schetsen, moest een bekwaam teekenaar geweest zijn. De portefeuilles der gemeente Amsterdam bevatten dan ook meestal meesterlijk geschilderd blad van zijn hand, afkomstig uit de jaren 1834 - 1856.

En het is niet te verwonderen, dat De Gref het voorer in de kunst heeft gebracht. Hij had haar als bet ware met de paplepel reeds ingekregen. Want zijn vader, Jan de Gref, was een architect van buiten gewoon talent. Hoezeer hij dien vader vereerde, blijkt wel het best daarin, dat hij zich nog als een entachtig-jarig grijsaard met trots "Jan's zoon" schreef.

Jan de Gref was pensionnaire van den "Jannen Koning" Lodewijk Napoleon geweest. Hij had als zoodanig te Rome bij Percier en Fontaine gestudeerd, hij had de weken der klassieken en der Renaissance door eigen aanschouwing leeren kennen. Toen het Genootschap "Architectura et Amictia" in 1883 zijn tentoonstelling hield, hebben daar de teekeningen van Jan de Gref de algemeene bewondering gewekt.

De lessen van den kunstschilder Schouman zijn hem van groot nut geweest.

Het paleis in het Noordeinde te 's-Gravenhage liet Koning Willem I door Jan de Gref verbouwen. Gedurende de verbouwing bewoonde de architect met zijn gezin daar enige vertrekken, en zoo heeft Bastiaan de Gref den 1° Februari 1818 in een koninklijk paleis het levenslicht aanschouwd. Maar hij berichtte daar nooit op beroemd, ja er zelfs nooit tegen iemand een woord over gerekpt. Pas na zijn overlijden kwam ik deze bijzonderheid van zijn vriend Godefroy te weten.

Onder de werken van Jan de Gref behoort ook het tegenwoordig paless Soestdijk, dat door de natie aan den toenmaligen kroonprins, den overwinnaar van Quatre-Bras, was geschonken.

Later nam het stads-fabriekambt van Amsterdam den bekwaamen bouwmeester in zijn dienst, om hem

met den bouw van het Gerechtshotel en de inrichting van het Entrepôtdok te belasten. Hier toonde De Gref zich een uitmuntend practicus.

Kort nadat Jan de Gref overleden was, kwam zijn zoon Bastiaan, den 1° December 1834, in dienst van Amsterdam. Juist vijf-en-zestig jaar later zou hij den laatsten adem uitblazen.

Zijn teekenstudien maakte hij deels bij zijn vader, die als stads-architect zijn woning aan den Timmer-tuin had, deels op de Academie, die in de salen boven de beurs op het Rokin zetelde, en door den ouderen heer Teter van Elven geleid werd.

In de eerste jaren, dat de jonge De Gref aan het stads-fabriekambt verbonden was, viel de slooping van twee der beste gebouwen, door Hendrik de Keyzer gesticht, namelijk de Haarlemmerpoort en de beurs. Had De Gref enige jaren langer geleefd, dan had hij nog de afbraak van de gebouwen, daarvoor toen in de plaats gekomen, kunnen aanschouwen. Doch een gunstig lot heeft hem dit verdriet bespaard.

De Willemspoort, zoo gedoopt omdat door haar Koning Willem II zijn blijden intocht hield, toen hij in 1840 gekroond zou worden, is ontworpen door den toenmaligen directeur van het stads-fabriekambt Alewijn. Maar de teekeningen zijn door De Gref vervaardigd en veilig mag worden aangenomen, dat ook het ontwerpen grootendeels zijn werk is geweest. Doch, en dit is karakteristiek voor hem, hij heeft zich daar nimmer over uitgelaten. Wel plaatst hij mij erop te wijzen, hoe de steenhouwers, die de zuilen gehakt hadden, zich in de entasis vergisten, zoodat, toen de fraaie Korinthische kapiteelen, vervaardigd door den beeldhouwer De Koningh, die ook aan de kapiteelen der Madeleine-kerk te Parijs had gewerkt, geplaatst waren, de aanloop onder de astragaal groter moest worden, dan de klassieke regelen voorschreven.

Velen zullen met mij de aanstaande slooping van de Willemspoort betrekken. Als een bouwwerk uit dien tijd onderscheidt zij zich gunstig. Toen vele jaren later het gebouw versierd was, werd het algemeen geprezen. De raadsleden, die nu zoo lichtzinnig tot de afbraak besloten, zullen bij het nageslacht niet veel roem oorgaten voor hun besluit.

In den tijd, dat de Willemspoort werd gesticht, valt ook de eerste "beurs-questie". Zij werd al even arbitrair opgelost als de tweede, zij heeft tot niet minder twistgeschriften aanleiding gegeven.

Door welke invloeden Zocher, aan wie niemand aanvankelijk gedacht had, met zijn ontwerp de zege behaald, behoeft hier niet nader te worden uiteengesteld. Misschien zal de historicus van 1950 opmerken, dat in 1860 de geschiedenis zich, als zoo dikwijls, herhaalde.

Het ontwerp van Zocher is, van 1841 tot 1845, onder leiding van De Gref uitgevoerd. Bij dit gebouw begon Godefroy, onder de hoede van zijn ouderen vriend, zijn architectonische loopbaan. Er bestaan nog legenden van de vrolijke feesten, die op het werk gevieren zijn, en waaraan De Gref, als levenslustig jongeling, deelnam. Maar dat vrolijkheid gejaagd ging met kennis, ijver en zorg, bewijst dit bouwwerk, dat, afgescheiden van zijn kunstwaarde, een meesterstuk van uitvoering mag worden genoemd.

De bouw vond plaats in het vroegere bed van de rivier de Amstel, en de slappe bodem leverde grote moeilijkheden op, die echter ten slotte overwonnen werden. Reeds in 1848, dus drie jaar nadat de beurs door Koning Willem II plechtig geopend was, moest het middenplein overdekt worden, daar de beursbezoekers niet langer verkozen aan weer en wind te worden blootgesteld. De heer Pierson was destijds

directeur van het stads-fabriekambt, en onder zijn bewind heeft De Gref de overkapping tot stand gebracht, zonder dat de beurs buiten gebruik gesteld behoeft te worden. Het werk was nog niet gereed toen, in Maart van 1848, ook te Amsterdam oproerige bewegingen plaatsvonden. Er werden toen bijzondere maatregelen genomen om te beletten, dat de onruststokers zich van de buitenstaande bouwmateriëlen als projectielen zouden bedienen.

Onder de bouwwerken uit deze tijd moet ook genoemd worden het ontvangsgebouw van de Westerbegraafplaats, dat in zijn sobere klassieke vormen, vooral vroeger, toen de omgeving nog niet door fabrieken, een kanaal en speculatieve woningen ontstond, was een goed effect maakte.

Het stads-fabriekambt, dat in zijn organisatie nog vrijwel die der 18e eeuw nabijkwam, zou echter den langsten tijd hebben bestaan. In 1850 werd de afdeeling Publieke Werken, die wij thans nog kennen, ingericht, nadat, sedert de invoering der gemeentewet, de "commissaris" door een "wethouder" was vervangen. Het technisch helter werd toen opgedragen aan een stads-architect, een stads-ingenieur en een directeur, die echter niet boven, doch naast de twee andere titulairissen stond.

De Gref werd nu tot stads-architect aangesteld, terwijl Van der Sterr als stads-ingenieur optrad en Verhey de directeurs-betrekking aanvaardde.

Toen in 1853 echter de directeur overleden was, werd er weder gereorganiseerd, en kwamen architect en ingenieur onder den directeur te staan.

Van 1850 tot 1860, toen De Gref wegens zijn gevorderden leeftijd een welverdiende rust ging genieten, heeft de gemeente Amsterdam bijzonder veel doen bouwen. Eene opsomming ook maar van de voornaamste stichtingen uit dien tijd zou reeds kolommen vullen. Terwijl in het eerst de middelen slechts met groote zorgzaamheid waren toegestaan, werden, vooral sinds 1860, de koorden der beurs wat minder strak gehouden.

Met het toenemen der werkzaamheden werden ook de helpers talrijker. De Gref wist die niet slechts te kiezen, maar ook te waardeeren. Hij bepaalde zich er toe, niet juist inzicht, overal de grote trekken aan te geven, het aan zijn helpers overlatende, de details uit te werken, zonder hen aan enge banden te leggen.

Doch, ik mag het hier wel zeggen, niet alle medewerkers waren bestand tegen de vrijheid, die hij hen liet. Terwijl De Gref, toen hij nog slechts hulpkracht was (en welk een hulpkracht!) zich steeds beschikken op den achtergrond hield, moest hij van sommige zijner medewerkers gansch andere ervaringen opdoen.

Geholpen door al te gewillige dagbladschrijvers, trachten die ondergeschikten hunne verdiensten en bekwaamheden te doen uitschijnen ten koste van hem, die toch de stads-architect was, en zonder wie zij niets vermochten.

Gelukkig heeft het echter ook niet ontbroken aan helpers, die een andere en betere opvatting hadden van hun taak, en werden De Gref's grote verdiensten officieel gehuldigd, ofschoon hij deze hulde nimmer gezocht, veel minder begeerd heeft. Toen in 1874 de sedert aangebrachte Stadhoudersburg herbouwd was, werd De Gref door den Koning tot officier in de orde van de Eikenkroon benoemd. Ik heb hem echter dat onderscheidingsteeken nimmer zien dragen. Het verhaal ging, dat hij, na zijn ridderorde ontvangaan te hebben, zonder haal in burgemeesterskamer kwam, en daar toen een zacht verwijf moest hooren, dat hij zijn roset niet droeg. Sinds zorgde hij er steeds voor, haar in zijn zak te hebben, om

er in de wachtkamer zijn knoopsgat mede te tooien, maar haar daar ook weer weg te bergen, zoodra hij bij de heeren geweest was. Het kan zijn, dat dit verhaal slechts een legende is, doch het past geheel in het karakter van den overledene.

En toch heb ik De Gref verheugd gezien, toen hij wederom geridderd was. Die tweede onderscheiding viel hem te beurt, toen hij, nadat het Rijks-entrepotdok aan de gemeente was overgegaan, de betrekking van directeur dier instelling van 1850 af zonder honorarium had waargenomen. Het "Dok" waaraan de naam van zijn vader zoo nauw was verbonden, vond in hem een zorgvuldig beheerder. Zijn medebestuurder, tot de deftigste handelskringen behorende, hebben zijn zorg steeds ten eerste gewaardeerd. En het lunt van den Nederlandschen Leeuw hebben wij allen op zijn borst gezien. Op hem was het "Virtus nobilitat" in den volsten zin des woords toepasselijk.

Talrijke gedenkdagen zijn er in het leven van De Gref voorgekomen. Hij trachtte, doch natuurlijk te vergeefs, ze geheim te houden, en het gelukte hem nog minder zich aan feestbetrouw te onttrekken. Maar de kostbare geschenken, hem bij zulke gelegenheden vereerd, waardeerde hij minder dan de goede bedoeilingen van de gevers. Hij hieldt er zoo weinig waard aan, dat hij ze in zijn stadhuiskamer half ingepakt liet. Dat was de verzameling waarover ik mij zoo verbaasde, toen ik mijn eerste onderlaad met De Gref had.

Ten 1° December 1884, toen de stads-architect zijn gouden feest als gemeente-ambtenaar vierde, wilde het personeel dien dag niet onopgemerkt voorbij doen gaan. Doch welk geschenk te kiezen? Men besloot hem een frisschen latwerkkrans, met de stedelijke kleuren versierd, aan te bieden. En, o wonder, deze eenvoudige en zeker niet kostbare gave werd door hem met zichtbaar welgevallen niet alleen aanvaard, maar ook medegenomen. Nog jaren later, toen de krans al geheel verdord was, heb ik haar boven zijn geliefde piano zien hangen.

Mij voegt groote dankbaarheid jegens den overledene, omdat zijn ijverige bemoeiening mij de eer verschafft hebben zijn opvolger te zijn geworden. Ik was aanvankelijk niet voornemens te solliciteren, doch hij moedigde mij aan en deed wat in zijn vermogen was, om mijner benoeming bevorderlijk te zijn. Doch van dit laatste hield hij mij geheel ontkundig. Pas na de stemming in den Raad vernam ik van anderen, wat hij ten mijnen behoeve gedaan had.

En toen de moeilijke dagen van Mei 1894 voor mij aanbraken, en ik gedwongen werd mijn ontslag als gemeente-architect te nemen, toen heeft De Gref mij wederom bemoeidigd toegesproken en opgeheugd. Wanneer hij toen iets had kunnen doen, om den slag van mij af te wenden, hij zou het in 't werk hebben gesteld. Doch hij zag in, dat men geen architect in gemeentesdienst meer begeerde, en dat het doel was de betrekking op te heffen, zoals ook kort daarna geschiedde. Onder deze omstandigheden zouden zijn pogingen nutteloos zijn geweest.

Heb ik grote reden, om De Gref erkentelijk te zijn, wie zal zeggen, hoeveel anderen hij op de een of andere wijze welgedaan heeft? Hij liet zich daar nooit over uit, en slechts van ter zijde vernam men soms bij toeval daar iets van.

Gedurende de acht jaar, dat ik naast hem op zijn bureau zat, heb ik wat "kleine huyden" daar zien binnenkomen, om hem hun beklag te doen. Hij hield zich dan eerst, alsof hij zeer barsch was, maar het kostte hem moeite die rol lang vol te houden en het einde was steeds, dat hij in den zak tastte.

Maar hoe vriendelijk van hard en hoe zacht van

karakter hij wezen mocht, men moest hem niet te na komen. Want De Greef kon toornen; zijn boze stemming duurde evenwel nooit lang, en voor wrok of haat was in zijn nobel hart geen plaats.

Zoo heb ik dan gepoogd een man te schetsen, die tot de meest waardige beoefenaars der Nederlandsche bouwkunst behoort heeft. Ook nadat hij in rust zijn laatste levensjaren doorbracht, heb ik hem nog vaak bezocht, en ofschoon de kwalen van den ouden dag hem niet sparren, vond ik hem steeds vol belangstelling in wat rondom hem gebeurde.

Nog zelfs toen hij sinds Juni aan het ziekenbed was gekluisterd, dat zijn sterfbed zou worden, bleef zijn geest helder, en sprak hij over velerlei. Doch toen ik den 15^e dezer mijn bezoek herhaalde, zag ik aan de tranen zijner binnengenoooten, dat zijn toestand ernstig was. Ik ben toen niet aan zijn bed gegaan; de stervende liet mij echter nog groeten. Toen des nachts de klok drie sloeg, telde hij de slagen en kort daarna hield het edel hart op met kloppen.

Bij helder winterweer gingen wij De Greef begraven, misschien met meer plechtigheid dan hij zelf verlangd zou hebben. Op het stille „Zorgvliet“ heeft Godefroy woorden van herinnering gesproken, heeft J. G. van Niftrik den overledene namens de oud-collega's een weemoedig woord van waarheid gewijzigd.

Een nobel man, een typisch besnaard kunstbeoefenaar was de laatste eer bewezen. Zijn nagedachteus zal blijven voortleven in de harten van velen.

A. W. WEISSMAN.

ONZE AMBACHTSSCHOLEN.

Het kan wel zijn (zie no. 42 en 46) dat mijne zienswijze geheel in strijd is met die van hen, die aan onze ambachtsscholen hun beste krachten wijden. Het is zelfs best mogelijk, dat er verschil bestaat in opvatting, wat voor den kleinen man goed is en wat niet. Maar daarover gaat eigenlijk de questie niet. De kern van de zaak, door mij ter sprake gebracht, is deze, of het oorhaar is in onze ziel meer en meer democratisch vormende samenleving, dat ambachtsschoolbesturen werken als reactionaire bebanen, waardoor de algemene welvaart wordt belemmerd, armoeide gekwekt, de werking van den wet op het middelbaar onderwijs gedeeltelijk wordt verlaagd.

Mijnerzijds bestaat het streven, onze ambachtsscholen meer gunstige resultaten te doen geven, door ze, in verband met de bij Rijkswet goed geregeld burgerscholen, te hervormen tot inrichtingen, die zich belasten met het technische gedeelte van het onderwijs voor ambachtsnijveren, voor zoover dit niet door de burgerscholen kan worden bevredigd.

Tot nu toe werkten onze ambachtsscholen niet in die richting; er wordt zelfs van die zijde ernstig bezwaar gemaakt mede te werken tot uitvoering der Rijkswet, die geregeld is, om meer beschaving, meer kennis te brengen onder de kleine burgers, en het is mijn streven duidelijk te maken, dat de bestuurders onze ambachtsscholen in de gelegenheid zijn, zonder iets van de technisch gunstige resultaten dier scholen op te offeren, te kunnen medewerken tot het openen van burgerscholen.

Altijd als zij maar willen.

De te openen burgerscholen zijn lagerscholen voor de kinderen, die nog niet op een ambachtsschool behoeven te gaan, en avondscholen voor hen, die in minder gunstige omstandigheden verkeeren.

Er bleek mij geen wettelijk bezwaar te bestaan, om aan die scholen te verbinden burgeravondscholen voor voortgezet onderwijs, voor die ambachtsnijveren, wier behoefte door de burgerdagsschool niet voldoende kan worden bevredigd.

Te meer gevoel ik mij genoopt in het openbaar de medewerking van de ambachtsschoolbestuurders op te vorderen, omdat, wenschen deze zich niet in vooruitstrevende richting te bewegen, de tijd spoedig kan komen, waarin men zal meenen de subsidies beter te moeten besteden. Daardoor zouden inrichtingen, die thans, breed opgevat, goed kunnen werken, ter bevoordering van welvaart voor den kleinen man, weder een kwijnend leven gaan leiden, thans, nu onze Regeering de Rijksbeurs voor die inrichtingen nu geopend houdt.

De heeren der ambachtsscholen, die niet mij in zienswijze verschillen, zullen zeker wel willen toegeven, dat het handwerkmatig gedeelte van het onderwijs aan onze ambachtsscholen kan worden ingekort tot één, hoogstens twee jaren. De leeftijd onzer ambachtsschool-leerlingen mag worden gesteld op meerderdeels 15 à 16 jaren; er is alsoo overvloedig tijd om te zorgen voor burgerdagsschoolonderwijs, dat is voor een bij de wet op het M. O. goed geregeld ontwikkelend onderwijs van technischen aard.

De hervormde ambachtsschool houdt dan over te zorgen voor handwerksonderwijs, schoolt zoover noodzakelijk de leerlingen, zoo nodig aan eigen, zoo mogelijk aan particuliere werkplaatsen, met of zonder leerlingsstelsels. Zij zorge voor boek- en plaatwerken eener technische bibliotheek, voor dagelijks toegankelijke keustafels der ambachtstijdschriften, voor museums van modellen, voor doorlopende en tijdelijke tentoonstellingen, wedstrijden en ambachtsexamens. De begroting van ontvangsten en uitgaven wordt als thans gecontroleerd door den Rijksinspecteur.

Het kwart miljoen gulden, 't welk tegenwoordig voor ons ambachtsonderwijs wordt uitgegeven, zal dan meer algemeen nuttiger worden besteed.

Wil de heer v. H. omtrent een en ander in Duitsland nadere inlichtingen, reeds meermalen is aanbevolen kennis te maken met enige jaargangen van het „Zeitschrift für Gewerbliche Unterricht“, als ovaan „des Verbandes Deutscher Gewerbeschulmänner“, en van de „Bayrische Gewerbe Zeitung“. Met deze tijdschriften is al een zeer goed overzicht te verkrijgen. Heeft men tevens gelegenheid er eens op uit te gaan, des te beter.

Niet te ontkennen is het, dat de mijnerzijds aanbevolen nieuwe inrichting onzer ambachtsscholen hoge eischen stelt aan de directeuren, doch het komt mij voor, dat die eischen mogen en moeten worden gesteld, waar flinke traktamenten niet de daarbij voorkomende of daarbij behorende emolumenten worden genoten.

Een bord van aan zulke hoge eischen beantwoordende directeuren moet, wordt niet een kalmen, opervlakkigen weg gevolgd en meer den ontwikkelen weg betreden, zeer heilzaam werken op de verheffing der Nederlandse ambachtsnijverheid.

Mocht dit antwoord nog niet geheel bevredigen, tot 't geven van nadere inlichtingen ben ik gaarne bereid.

Het komt mij voor, dit artikel te moeten aanvullen naar aanleiding der meermalen gehoorde bewering, dat niet-ambachtsschoolbeamten, zij die buiten de schoolregeling staan, doch ook onderwijs geven aan aankomende ambachtsnijveren, niets begrijpen van het ambachtsonderwijs.

De vraag doet zich voor, of dat beweren voortkomt uit zelf-verblinding, uit kortzichtigheid, of dat het moet worden beschouwd als een der tactische middelen om bestaande toestanden te handhaven, waarbij geene vreemde innemenging word geduld.

Het feit, dat nergens ter wereld ambachtsscholen als de onze bestaan, tenzij als mislukte loten, moet tot nadenken stemmen.

De geschiedenis onzer scholen raadplegende, blijkt hier, dat zij zich steeds in reactionairen zijn hebben bewogen, nimmer samenwerkende, steeds openlijk of bedekt bestrijdende den geest van ons middelbaar onderwijs.

Thans, nu het ambachtsonderwijs en het burgerschoolonderwijs onder één leiding staan, is er blijde verwachting, althans hoop, dat meer licht zal worden ontstoken.

Het beweren, dat vakgenooten, die buiten de ambachtsscholen staan en die daarom den geest dier school niet zouden kunnen begrijpen, zal zich wel niet gronden op het onderwijs, 't welk aldaar gegeven wordt in de Nederlandse taal, noch op het onderwijs in wiskunde, natuurkunde, materieken, stoombewerkingskunde; evenmin op 't onderwijs in decoratieschilderen, timmeren, meubelmaken, draaien; noch op bank-, plaat- en vuurwerken der smeden.

Het beweren moet al weder zijn grond hebben in het teekenken.

In het handteekenken zit het vrij zeker ook niet, zoodat het moet worden gezocht en gevonden in het zooveel besprokene en aan ambachtsscholen en avondteekenscholen met zooveel voorlengenomenheid beoefende zogenaaide vakteekenken.

Dit zoogenaamde vakteekenken is blijkbaar niet troetelkind van vele ambachtsschool- en avondteekenschoolbestuurders, het heilige huisje, waarbuiten een niet-ingewijde zich heeft te houden. Dat zoogenaamde vakteekenken dient daarom eens, in 't algemeen belang, van nabij te worden bekeken.

Opmerkenswaardig is het vooral, dat het zoogenaamde vakteekenken zich bij voorkeur beweegt op het gebied van den timmerman. De machine- en werkstukken der ambachtsscholen missen den noodigen theoretischen grondslag en zijn dus geen vakteekenken.

Het meubelteekenken aan ambachtsscholen zal ook wel niet als vakteekenken worden beschouwd, zoodat het zoogenaamde vakteekenken van den timmerman overblijft.

Het harmonisch verband tuschen theorie en praktijk van den timmerman, waarmede ook nogal eens aan ambachtsscholen wordt geschermd, zal wel niet meer worden verdedigd, int uit de speciale belangstelling voldoende is gebleken, dat dit harmonisch verband al heel weinig te beteekenken heeft.

Ook zal wel niet weder in het openbaar worden verdedigd, dat school, in dezen ambachtsschool, noodwendig medebrengt, schoolsche of te wel onderwijskundige regeling en dat een zoodanige regeling kan worden toegepast op het leeren van een ambacht, waardoor dan de eugenearigheid ener ambachtsschool zou ontstaan.

Het aan onzer ambachtsscholen voorkomende zoogenaamde vakteekenken leert men uit verschillend gegevens kennen. Het blijkt dan, dat aan het gewoon teekenken, om teekenken te leren, om aan de kinderen te leeren voorstellen op platte vlakken, over 't algemeen niet veel tijd wordt besteed. Grondig teekenonderwijs acht men onnodig.

Werkstukken, soortgelijke als die van Scholten's Projectiekenken, zijn blijkbaar verboden waar.

Het gewoon teekenken leeren moet er bij de leerlingen in komen, door direct in gewone en in schieve projectie, houtverbindingen, ijzerverbindingen en gereedschappen te teekenken; men projecteert bekappingen, kozijnen, ramen, deuren, allerlei trappesoorten, meubelen, machinedelen en machines. Bij dit teekenken wordt dan aan schoolkinderen van gemiddeld 15 jaren toelichting gegeven van het hoe en waaronder der behandelde constructien, welke toelich-

tingen uit den aard der zaak het ene oor in, het andere oor uitgaan.

Men tracht blijkbaar teekenend te timmeren, te meubelmaken, te machinedrijven, altijd met kinderen. Men slaat, naar men meent, alsoo twee of meer vliegen in één klap, meenende de kinderen te leeren teekenken, samenstellen en toepassen.

Dat noemt men, les gevende aan jongens van 14, 15 en 16 jaren, wier vermogen om zich een meetkundig lichaam voor te stellen nog ontwikkeld moet worden, vakteekenken, klarmaken voor de praktijk.

Het geloof, als het een geheim mag worden genoemd, komt alsoo in dezen hierop neer, dat men met kinderen in eens tracht te doen, wat elders na het doorlopen der volksschool over den jongensleeftijd tot en na het 10^e jaar geleidelijk wordt verdeeld.

Als ambachtsman, ben van al dat gedoe, zou men alweder onzer ambachtsschoolregelingen uit den weg kunnen gaan, zoo niet de zoo gunstige leeftijd tot verstandelijke ontwikkeling, het 14^e, 15^e en 16^e jaar, voor een overgroot gedeelte werd zoek gemaakt door weinig ontwikkeld, veelal machinaal teekenken, terwijl aan dat teekenken een zoo buitengewone betekenis wordt gegeven, dat niet alleen verstandelijke ontwikkeling wordt verwaarloosd, doch ook elders, waar men meer kennis bij den kleinen man goedgezind is, vakteekenken zonder voorbereiding als het uitneemendste onderwijs wil hebben beschouwd en ingevoerd.

By het zoogenaamde vakteekenken handelt men ongetwijfeld van dezelde wijze als zij, die door brieven en rekeningen te schrijven, taal willen doen onderwijzen, of die door het direct doen oplossen van rekenkundige vraagstukken meenmen onderwijs te geven in rekenkunde.

Men noemt dat dan praktisch onderwijs geven, bestaat de helft of meer van den tijd aan teekenken en excuseert zich voor verstandelijke ontwikkeling geen tijd te hebben.

Voor het aankwijken van meer kennis, waardoor van de leerlingen meer kan worden gemaakt dan gewoon, weinig ontwikkeld werkvolk, is geen tijd beschikbaar; blijkbaar is meer beschaving, meer kennis voor den kleinen man aan vele onzer ambachtsscholen en avondteekenscholen verboden waar.

De wet op het middelbaar onderwijs, die zoo gezegend zou kunnen werken, wordt door vele bestuurders der scholen genegeerd.

Het is nog niet geheel duidelijk geworden in hoeverre het teekenken, als leervak, dienst doet om het andere onderwijs op zijde te schuiven. Dat het in die richting dienst doet, is reeds meermalen opgemerkt.

Het komt mij voor, dat de tijd niet veraf kan zijn, nu allerwege op sociale misstanden wordt gewezen, allerwege door den kleinen man meer kennis wordt begeerd, dat de heer Zander en zijne medestanders het ontwikkelende onderwijs der bij Rijkswet goed geregeld burgerscholen en den geest der wet op 't 12^e tot en zelfs na het 10^e jaar. Eenzelfs voor aankomende ambachtsnijveren, niet veel tijd wordt besteed. Grondig teekenonderwijs acht men onnodig.

Met inbegrip der wintercursussen is de leerstof voor aankomende ambachtsnijveren aan de burgerscholen verdeeld over den leeftijd der leerlingen van hun 12^e tot en zelfs na hun 10^e jaar. Een zelfs voor Duitsland ideale toestand. Waar eenen wet, regelt onderwijs van 't 12^e tot het 19^e jaar, in Duitsland niet bestaat, ijvert men tot wettelijke regeling te geraken.

Eene vereeniging als onzer „Vereeniging tot bevordering van de vakopleiding van handwerkslieden“

in Nederland", zou zich aldaar niet onbetaald laten, en met onze "Technische Vakvereniging", die ook reeds eenige 500 leden telt, zeer zeker ook betere regeling in den geest onzer wet trachten te bevorderen.

De Nederlandse ambachtsnijveren en hunne vooruitstrevende geestverwanten behoeven thans slechts te zorgen, dat een reeds sedert beproefde wettelijke regeling wordt ingevoerd en niet verder ondermijnd, nu te Groningen sedert tal van jaren blijkt, dat die wet, loyaal opgevat, zeggenlijk werkt voor de leerlingen en beamten van burgerscholen.

Ook te Groningen komt aan de burgerscholen vakteeken voor op de lijst der werkzaamheden, doch ook daar ervaren men, dat teekenen, zoo 't vakteeken genoemd mag worden, slechts met vrucht kan worden gegeven aan jongens, die al eenigen tijd gelegenheid hebben gehad in de ambachtswereld om zich heen te zien, en dat het vakteeken dient voorafgaan te worden door gewoon tekenonderwijs, gevolgd door toegepast teekenen of ambachtsteken, gelijk de heer Bouwmeester het noemde.

Om eenheid te brengen in het vakteekenonderwijs voor aankomende bouwkundigen zijn de werken van Van Grieken, Berghuis, Plasschaert, Scholten en de autographieën der P. S. enz. van veel nut en geven reeds goede handleidingen bij ambachtsexamens.

Kunnen de leerlingen enig Duitsch lezen en hebben zij geleerd gewoon teekenen en toegepast teekenen, dan is er voor hen gelegenheid zich op min kostbare wijze vakgeschriften aan te schaffen voor allerlei ambachten. Voor standaardwerken dienen de tafels en bibliotheken der hervormde ambachtsscholen te zorgen.

Het is misschien nog te weinig begrepen en nog te weinig bekend, dat de schoolregeling der burgerscholen zich in ons land heeft ontwikkeld als een enige schoolregeling voor hem, die meer wil worden dan een werkman. Te weinig wordt het begrepen, dat de wet slechts op eenige welwillende uitvoering wacht om allerwege, waar meer dan 10.000 zielen samenwonen, burgerscholen te zien geopend om meer kennis, daardoor meer welvaart te verspreiden, armoechte te voorkomen.

Laat ons hopen, dat de ambachtsschool- en avondteekenschool-bestuurders die uitmuntende wettelijke schoolregeling spoedig maar eisch zullen steunen, tot eigen en voordeel. Niet alleen zal de schoolregeling der burgerscholen, wanneer het technisch gedeelte aangevuld wordt door hervormde ambachtsscholen, zeggenlijk zijn voor de leerlingen, ook al de beamten dier scholen, met vrouw en kinderen, zullen door die samenwerking gelegenheid verkrijgen te worden opgenomen in pensioenfondsen.

Daarover later meer.

Groningen, Dec. 1890.

J. B. JAGER.

LEERPLAN EENER BURGERAVONDSCHOOL VOOR VOORTGEZET ONDERWIJS.

Wiskunde	2	1	1	4
Kennis van werktuigen ...	1	1	1	3
Natuurkunde	1	1	1	3
Scheikunde	1	1	1	3
Technologie	0	1	1	2
Boekhouden	0	0	1	1
Staatsinrichting	0	1	1	2
Kunstgeschiedenis	1	1	1	3
Handteekenen	4	3	3	10
Projectie teekenen	1	1	1	3
Vakteeken	4	4	3	11
	15	15	15	45

Het onderwijs der avondschool te geven van Oct. tot April de eerste vijf werkdagen van 6—9.

De teekenen desverkiezende aanvullen met de avonduren van 9—10 of Zaterdagavonden van 6—8.

LEERPLAN EENER 3-KLASSIGE BURGERDAGSCHOOL.

Wiskunde	6	4	4	14
Mechanica	0	0	1	1
Natuurkunde	0	1	1	2
Scheikunde	0	0	1	1
Technologie	0	0	1	1
Natuurlijke historie	0	1	1	2
Fransch	6	4	4	14
Duitsch	0	5	5	10
Nederlandsch	6	4	2	12
Aardrijkskunde	2	2	2	6
Geschiedenis	2	2	2	6
Handteekenen	5	4	3	12
Lijntrekkene	4	4	3	11
Staatsinrichting	0	0	1	1
Gymnastiek	1	1	1	3
	32	32	32	96

Boekhouden bij wiskunde, schrijven bij 't Nederlandisch.

Het onderwijs der dagschool te geven 4 dagen van 8—12, van 2—4 en van 5—7 of 6—8 meerderdeels schriftelijk werk.

Des Woensdags- en Zaterdagavondsdags van 2—5

NIEUWE ZEDEN.

Naar aanleiding van ons opstel onder bovenstaanden titel hebben trede bouwkundige bladen het nooddig geacht een vrijwel gelijkhuidende beschouwing van iemand, die zich V. H. V. teekent, openbaar te maken.

Het staat ieder vrij, de voorkeur toe te kennen aan de nieuwe zeden, die met zich brengen, dat op de groote troon geslagen wordt, waar dit maar eenigszins mogelijk is. Wie, zoals wij, de oude zeden verkiezen en van alles wat naar levenmaken zweemt, een afkeer hebben, behoeve daarom nog niet van "verdachtmaking" beschuldigd te worden.

Daarom dat de heer V. H. V. die beschuldiging wel heeft genut, verzuwt zijn betoog zeer. Misschien is het daardoor zelfs van alle waarde ontbloot geworden.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

Afdeling Amsterdam.

Vergadering van 13 December 1890.

Uit de ingekomen stukken bleek, dat de afdeling Amsterdam van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst en de afdeling Amsterdam en omstreken van den Bond van hooft van scholen in Nederland adressen van abonnement aan de Raadzaal zullen zenden aan de afdeling in zake vakonderwijs. Medegedaan werd, dat den 10 December een afdeling van de Technische Vakvereniging te Groningen was opgericht.

Hieraan werd een jaloerse ventilator beschildigd, waarbij de heer Robbert Kalf enige toelichtingen gaf. Deze ventilator bestaat uit een dakventilator, waarvan de opstanden voorzien zijn van jaloezieën, en kan bij alle dakconstructies worden toegepast; door den eigenaardigen vorm der jaloezieën wordt het doordringen van vocht verhindert.

De heer J. Ahrend voerde nu het woord over de door hem in den handel gebrachte zak-water- en hooft-meetinstrumenten, die in grootte zetale in de zaal aanwezig waren. Volgens het oordeel van velen zijn deze toestellen voor waterpassingen en meetingen op kleine schaal en daar, waar geen grote nauwkeurigheid wordt gevorderd, zeer bruikbaar. De heer Willebrands nam op zich de instrumenten te onderzoeken en in ons volgende vergadering rapport uit te brengen. Een vraag uit de zaal omtrent het doortrekken van goetgetrokken ijzeren afvoerpijpen gaf tot enige discussie aanleiding.

Met een woord van dank aan de sprekers sloot de Voorzitter de drokbezette vergadering.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1161. Vergadering op 20 December 1890.

Bij afwezigheid van den Voorzitter werd de vergadering geleid door den Vice-voorzitter, den heer Van Boven. Na lezing der notulen werden de ingekomen -tuk- en voorlezen, waardoor een prijsvraag van de Indische Vereeniging.

Hieraan werden vijf leden aangewezen. Verschillende leden van de 1ste secretaris het aarverslag, waarin de verdiensten van den penningmeester, bibliotheek, almede dat van de verificatie-commissie werden voorgeladen.

De verkiezing van een voorzitter had als uitslag, dat de heer De Basel met algemeene stemmen als zoodanig werd herkozen. Evenzo werd de heer J. P. D. Lokhorst als vice-voorzitter aangewezen. De aanvulling van de redactie-commissie almede de lehending der lesgroepen werden uitgesteld tot de overvolgende vergadering. Hierop had de uitstelling plaats van 5 maanden en evenzo de uitreiking van prijzen der prijsvragen 1889—1890.

Besloten werd voorts adhesie te brengen aan een adres van de Technische vakvereniging inzake uitbreiding van het aantal Ambachtsscholen. Voorts werd modelontwerp gedaan dat gedurende een week de 25 antwoorden van een prijsvraag van de Levensverzekeringsbank te Rotterdam, in het Genootschapslokaal zal zijn tentoongesteld worden.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

"GRAVINHUISE". De Brusselse correspondent van de "Nieuwe Rotterdamsche Courant" schrijft:

"Het voorbeeld volgden van de stad Brussel, die intertijd bij den aanleg der binnen-hoofdstraat aanzienlijke premies uitdroeg voor de best geslaagde gebouwen, heeft het gemeentebestuur der voorstad St. Gilles besloten eveneens zulk een wedstrijd uit te schrijven voor de meeste en aanzienlijkste gebouwen, die in de nabijheid van het stadhuis zullen worden opgericht.

"Daartoe zal een totale bedrag van negen-en-helft duizend frank worden besteed, en wel 24.000 fr. voor de fraaiste huizen (waarvan 4800 fr. voor de architecten en 12.000 fr. voor de eigenaars); en 16.000 fr. voor de andere huizen (3000 fr. voor de architecten en 17.000 fr. voor de eigenaars).

"Alleen die huizen kunnen in aanmerking komen, welke voor den 10 Januari '91 huis en klaar zullen staan.

"De met het toekennen der premies belaste jury zal door het gemeentebestuur in December 1891 benoemd worden.

GROENINGEN. Het resultaat van een onder de leden der Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst almede ingeschreven wedstrijd voor ontwerpen van straat- en pleinversterking, werd op Zaterdag, Zondag en Maandag voor het publiek tentoongesteld. Er waren een vorigdag ontwerpen, welke goed en minder goed geslechte versieringen te zien waren. Wij vermoeden dat de voorzieding van deze teekeningen later op huishoudelijke wijze door de leden der vereeniging onderling zal plaats hebben. De beschikbaarheid verbiedt ons daarin op die voorzieding vooruit te kopen, zoodat wij ons moeten ontheeden van ons gevoelen te zeggen over enige projecten, die in het bijzonder de aanlacht verdienen.

Intusschen gaf deze tentoontstelling een levensbare bijdrage tot de tijdelijke versieringskunst, welke ongetwijfeld van instand zal zijn op de wijze van straat- en pleinversterking, wanneer daartoe in deze stad de gelegenheid zich zal voordoen.

Vernedeling verdient nog dat deze tentoontstelling werd gehouden ten voordele van de boeren in Transvaal en den Oranjerivierstaat, en dat sij werd opgedaan door enige zeer verdienstelijk ontwerpen en uitgevoerde modelstukken uit de gunstig bekende meubelfabriek "Nederlands" alhier. Tevens werd tentoongesteld een verzameling van uitstekende punten voor kunstlederwerk, verricht door den heer Jos. Merckelbach te Utrecht.

VACANTE BETREKKINGEN.

Volontair op een ingenieurs-bureau te 's-Gravenhage. Adres: lett. G.H. Bureau dizes. (Zie acht in het verligt nr.)

Teekenaar, goed op de hoogte met ornamentteekenen. Adres lett. T.B. 282. (Zie acht in d. Dic.

ADVERTENTIEN.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot
MILLIJKE prijzen en onder garantie
geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Zoed- en Zinkwerker,

Slagel 229 bld Paleisstraat

AMSTERDAM.

Vergenoegdiger des soort 1868 ge-
vestigde firma CARL SCHMIDT &
Co., te HIRSCHBERG in Saksen.

Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

409

Opnieuw beweert deze inzender zijn meesterschap over deze ink der industriële kunst.

ADMEN. Op de aanbereling voor directeur der gemeente-gasfabrik alhier zijn geplaatst de heeren: J. de Bas, directeur der gas-fabrik en drinkwaterleiding te Schiedam, Niemeyer, directeur der gasfabrik te Zutphen, en Oehendorf, onder-directeur der gasfabrik te 's-Gravenhage.

ZALMAN. Voor de vacante bestrekking van gemeente-bouwmeester, op een jaarrente van f180, hebben zich 26 sollicitanten aangemeld.

PERSONALIA.

Bij de exploitatie der statsspoorwegen op Java is:
Knoemil tot admiraal-prijschutter der werkplaats, de tijdelijke onder-direchter C. F. Coert.

Bij kon. besluit is benoemd tot baronieel-tonaer 3e kl. van den Rijkswaterstaat J. C. Komigis, te Vlissingen.

Tot hoofd-ingenoeg van de Nedest. fabriek van werklieden en spoorwegmaterieel te Amsterdam is benoemd de heer C. Kleos, thans ingenieur v. d. Kon. Maatschappij "Us Scheld".

In de Maandag gehouden vergadering van den Raad te Zwolle is goedgekeurd de benoeming van den heer J. Giesen, te Rotterdam, als onderwijzer in het bankwerken en het vakteeken aan de Practische Ambachtsschool op een salaris van f150.

De commissie voor de tentoonstelling te Parijs heeft den heer A. D. R. Verbeek, werkzaam-ingenoeg te 's-Gravenhage, benoemd tot voorzichter der tentoonstelling van de fan-duringenwerken.

Door den minister van waterstaat zijn benoemd tot baten-gewone opzichter: B. Helwig te Amsterdam, bij den bouw van een brug over de Oude Maas te Spijkenisse, en W. de Zeeuw He, bij het bouwen van dijken en het graven van bouwgraven rose het te stichten voorzieting voor de bevochtiging der Dijpolders.

Tot baten-gewone opzichter van den waterstaat bij de werken aan de schutsluis te Heijenrode is, met ingang van 1 dec. door den minister van waterstaat benoemd de heer M. A. Treffers.

Bij beschikking van den minister van binnenvaartsche zaken is benoemd tot sprekter-teekenaar ten h-hoede van de bewaring van en het toezicht op de geschilder-tekkenen van vaderlandse geschiedenis en kunst W. C. L. A. Schepmans, thans te Amsterdam.

Wegens dringende familie-aangelegenheden vertrekt maandag verlof naar Europa, buiten bewaar van den lande, verloend aan den ingenieur 3e kl. bij den waterstaat in Nederland R. van Rees.

De toezichter van Amsterdam benoemd tot directeur der gasfabrik en duinwaterleiding, de heer H. T. van Hoyningen, te Utrecht.

De toezichter van Amsterdam benoemd tot directeur der publieke werken den heer J. Hasselt, directeur der gemeentelijke waterleiding, en tot leeraar in het rechtlijng tekenen bij het M. O. den heer M. Bants, tijdelijk losstaar.

Te 's-Gravenhage overleed op 77-jarigen leeftijd de heer W. G. van Gose, oud-hoofdopzichter bij de gemeentewerken te Rotterdam.

Th. VAN HEEMSTEDE OELT, Sanitary Engineer.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het verstaanigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogste Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille Den-
BRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Braalovens.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU-
DERS van ZAANDAM zullen op **Zater-
dag 6 Januari 1900**, des voor-
middags ten 11½ ure, in het **GEMEEN-
TEHUIS**

aanbesteden:

1. Het onderhoud der Straat- en Grindwegen, Berm- en Oeverwerken gedurende het jaar 1900.
2. Het aanleggen van Straten op de terreinen van den gesloopten molen „De Ooievuur”, ter oppervlakte van ongeveer 12900 M².

Bestekken sub 1 à **f 0,75**, en sub 2 à **f 1,50** zijn verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie.

Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 21 December 1899
Burgemeester en Wethouders
voorgenoemd.

H. J. C. VAN TIENSEN.
De Secretaris,
ZAALBERG.

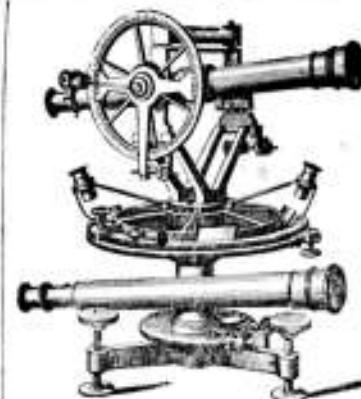
AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU-
DERS der Gemeente AARNHEM te len-
Donderdag 4 Januari 1900.
's voormiddags, 11½ ure, in het open-
baar, ten Gemeentehuize **aanbe-
steden:**

BESTEK No. 18.

Het leveren van ± 27½ M²
HOUT aan balken, ribben en dekplank-
ken, voor de Schip-
bruggen te Arnhem en
te Westervoort, en ± 10
M² HOUT aan vloer-
delen en vloerrib-
ben voor Scholen en
Gebouwen.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en
met den 31 Januari a.s., des voor-
middags van 10—12 ure aan het bureau
Gemeentewerken in de Kadestraat; be-
stek met gezegd inschrijvingsbiljet à
f 0,50 tot dien dag verkrijgbaar aan
het bureau Gemeentewerken ten Ge-
meentehuize.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEEKENAARS, &c.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloklandseweg-
straat 64 b, bij Nieuwe Binnenvest.

SPIEGEL en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de **grootste maten.**

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Stoomtimmerfabriek

„ZWEDEN”
D. LAUTENBACH & C°.
UTRECHT.

ARCHITRAVEN en LIJSTEN in voorraad; **PROFILEN**
gratis verkrijgbaar.

STOOMBRIEKEN van
alle soorten **DAKPANNEN** en **VLOERBAKKEN**, **MACHINAAL** gesorteerde
MOZAÏK, en **effen CEMENTTEGELS**, **CEMENT**, en **KUNSTSTEEN**,
REGEN-, WEL- en BEERPUTTEN van **CEMENTRETROS** en
CEMENT (systeem MONIER), **Rijzen**, **Netplanken** enz. enz.
LIZER HANDEL IN BOUWMATERIALEN.
A. OOSTHOEK & ZOON, Alten ad Rijn.
Sterk concurrerende prijzen direct op aanvraag. (2) **Monsters op aanvraag.**

Corns. GIPS Cornssoon, Dordrecht.

CREOSOTEEREN
BURNETTEEREN | op strengste keur.
KYANISEEREN
GEDEELTELIJKE CREOSOTEERING.

HOUTHANDEL — DWARSLIGGERS.

Verzekert U van het

CARBOLINEUM
KRIMPEN.

GROOTSTE BEDERFWEREND
vermogen.
G. M. BOKS & CO.
Amsterdam.

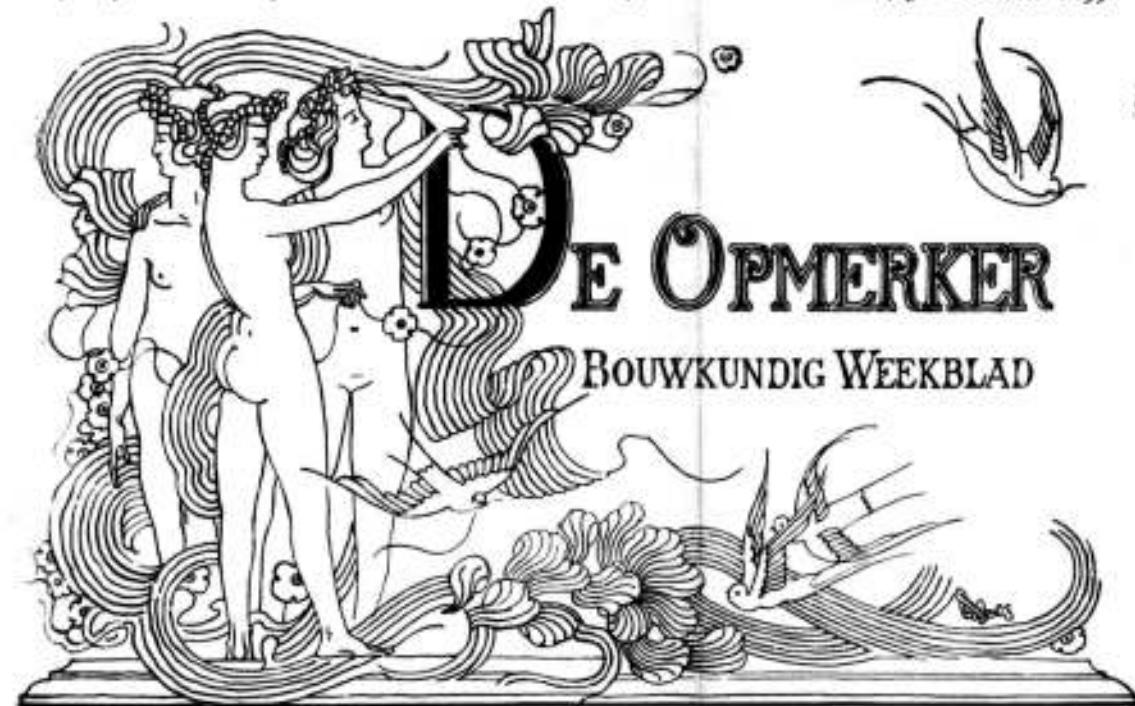
KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machin-, Staal- en Constructiefabriek. Scheepsbouwwerk met Dwarsbelling, lang 50 M
Stoombooten, Bagger- en Spoorwegmateriaal. IJzer- en Kopergietery. Zware en Lichte Bouw-
werken. Akkers, IJzeren en Stalen Kettingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland”

54^e JAARGANG N°. 52.

ZATERDAG, 30 December 1899.

REDACTEUR: F. W. VAN GENST J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schijfstraat 102, 's-Gravenhage.

Aanbestedingsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
5.—; voor België 16,50 en voor de overige landen der Post-staat,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Tsinaal, 17,50. Afzonder-
lijke sommen bij vooruitbetaling niet f 0,25, onder plaat f 0,15.

Aanbieders van 1 tot 6 regels 1,00, bij bewijssummen daaronder
inbegrepen v. or elken regel meer 0,15. Grote letters worden berekend
naar plaatmaat. Aanvraag van aanbestedingen worden bij opgave van
die plaatmaat, drieën twintig gerekend.

HANS VREDEMAN DE VRIES EN ZIJN TIJD.

(Vervolg en slot van pag. 398.)

Het is de moeite waard, op te merken, met hoe
grote vrijheid de ontwerper zich van de orden be-
dient. Hij neemt slechts de hoofdverhoudingen van
Serlio over, en laat overigens zijn verbeelding den
vrijen loop. Hij is er verre van af te verlangen, dat
de Hollanders van zijn tijd zouden wonen in gebou-
wen, die Romeinsche tempels nabijkwamen. Hij schikt
zich „na des Landts wyse en ghebruyck”, en, als geen
„sy witten oft blauwen steen” voor de gevels in hun
geheel beschikbaar is, raadt hij ze aan „van ghebac-
ken caerlen (carreaux, steenen) met wit wen” daartus-
sen te maken, zoals dit, sinds de 15e eeuw, reeds
in deze streken gebruikelijk was. Hij past overal
„cruysvensters” toe, zoals zij „hier te lande in alge-
meen usantie zyn, twee voeten half wijt, vif voet
onder en dry voeten hoven t’ cruys hooch”. Het toe-
passen van „cornissen, lysten, basen, capiteelen, nis-
sen en hoghen” raadt hij slechts aan, als eerst de
verdeeling van deuren en vensters gemaakt is.

Ook voor de eischen, die het dagelijksch leven stelt,
heeft hij een open oog. Hij wijst erop, dat „elk ver-
standich Architect ende Boumeester ten besten na
syn ghelegen grond en plaatse Trappen, Privaten
Garderobben, Hangende Camers en Slaapkamers”
moet aanbrengen.

De gevallen worden volgens hem het beste zoo ge-
maakt: „tot de horstweringe toe van harde steen, t
sy wit oft blauw, de lysten met haer capitelen van
witten steen. De spacie tuschen de Architraven ende
vensters mach men sonder ghesneden cieraten vullen
met bricken of carrel, wil men, men mach er een
witte tafel inlaten om iets in te schrijven.”

Vooral Hendrik de Keyser heeft dit recept getrouw

opgevolgd: In zijn ontwerpen spelen deze „wit-
te tafelen” en ook de vroeger reeds genoemde nissen
een groot rol.

Ook aan de kerkeijke kunst vindt De Vries een
enkel woord, waar hij zegt: „Wy bevinden op som-
mige plaatzen in onse Nederlanden een kercken enige
trelyk gheeuwde Poortalen oft Frontis, tsy aen
de syden oft cruyswerck oft onder de torens, alsoo
in eenen ghesschen hebbé binnen Luyck, aen Sint
Jacobs kercke, en Abdy, tselvle van harden steen
ghenaect en wel gheeuwt, stont my wel aen, en hadde
goede ordinancie”.

De schrijver heeft hier het oog op den van 1558
tot 1560 door Lambert Lombard gebouwden noor-
delijken gevel van den kruisbeuk der St. Jacobskerk,
wier Renaissancevormen inderdaad grooten lof ver-
dienien, ofschoon het verband tusschen de Gotische
kerk en den lateren gevel zeer gering is.

Dit werk heeft De Vries aanleiding gegeven om
een paar soortgelijke kerkgevels te ontwerpen. Zij
zijn wat overladen, maar men vindt er verscheidene
motieven in, die later bij de Amsterdamsche Zuider-,
Wester- en Noorderkerken door Hendrik de Keyser
worden gebruikt.

Talrijk zijn de gebouwen in Nederland, waaruit de
invloed van den Leeuwarder meester spreekt.

Hk noemt in de eerste plaats het raadhuis te Leiden,
welks gevel geheel uit motieven, die in de „Architec-
tura” voorkomen, werd gecomponerd. Het was in
1597 voltooid en De Vries, die in 1604 te Leiden
verteerde, heeft het dus nog kunnen zien.

De gevel bestaat geheel uit gehouwen steen en
heeft, in verhouding tot zijn hoogte, een zeer aanzi-
jke lengte. Slechts op drie plaatzen, in het midden
en aan de beide vleugels van het gebouw, is een rijke
versiering en een topgevel aangebracht. Het overige
is eenvoudig, waardoor de indruk, dien de georneerde

gedeelten teweegbrengen, zeer verhoogd wordt. De monumentale stoep, de hoofdingang met haar Jonsche halfzuilen, de vensters met pilasters en frontons, de herman-vormige pilasters der toppen, de klawstukken, de obeliskken, dit alles is geheel en al Vredeman de Vries.

Niet minder duidelijk geeft ons de gevel van de Waag te Alkmaar de eigenaardigheden van de „Architectura“ te zien. Hier is de „Tusclama“, die de selsrijver aanprijst om haar geordineerde grove Rustique“, voor de benedenste verdieping geberigd; di-hogere verdiepingen, in Dorische, Jonsche en Corinthische orde gehouden, vertoont de sieraden en de behandeling die ook te Leiden werden aange troffen. Deze Waaggevel werd voltooid in 1582, dus vijf jaar nadat Vredeman de Vries zijn boek in het licht gaf.

Ook te Hoen bleef een gebouw bewaard, dat van den invloed der „Architectura“ getuigt. Het is de Oosterpoort, die in 1570 gerestaureerd werd. Men vindt hier de idealen, die Vredeman de Vries ontrent versterkingswerken koesterde, verwezenlijkt. De buitengevel deser poort is geheel en al gevuld naar de ordonnantie, die op blz. 2 van de „Architectura“ wordt aange troffen. Deze gevel is 1578 voltooid, en zeker het eerste werk, waarmit des meesters invloed spreekt. Het bovendeel van de poort is uit de 17^e eeuw en is toen ongetwijfeld in de plaats gekomen van de bekroning, zoals die door Vredeman de Vries was geprojecteert.

Tot dusverre heeft nog niemand op de betrekking van Vredeman de Vries voor onze bouwkunst van ± 1580-± 1620 gewezen. Zelfs Galland in zijn „Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei“ bespreekt den Leidenwader kunstenaar slechts terloops, en heeft blijkbaar in hem niets dan den decorateur gezien. En toch is Vredeman de Vries de schakel, die de 16^e-euwsche kunst met de 17^e-euwsche verbindt. Gehoren toen Karel V nog een jong man was, stierf hij na 1604, dus terwijl Maurits de Nederlanden als stadhouder regeerde. Er is sinds 1577, hier-te-lande geen gebouw gesticht, waarin zijn naam niet spreekt.

Men vergelijkt eens het raadhuis in Den Haag, in 1565 voltooid, met dat te Leiden, van 1567, hetwelk ik vroeger reeds noemde. In Den Haag bespeurt men den invloed van Pieter Coeck van Aelst. De gevel van 1564 heeft een zuiver antieke Dorische krounlift, waarboven postamenten staan, die fijn gedetailleerde Jonsche pilasters dragen, gedeeltelijk in gehakken steen gemetseld. De lijsten, die de verdiepingen van den toren scheiden, zijn ook antiek geprofileerd. De postamenten onder de Jonsche pilasters en de klawstukken naast den topgevel zijn betrekkelijk sober versierd. De gevel van 1565 is wel rijker, doch ook streng naar de orden gevuld. En wanneer men nu deze strenge soberheid vergelijkt met de ietwat robuste weelderigheid te Leiden, dan bemerkt men, hoe in dertig jaar de kunst zich had gewijzigd. De man, die deze wijziging tot stand had gebracht, was Vredeman de Vries.

Van 1565-1585 beleefden de Nederlanden een zeer onrustigen tijd, en de bouwkunst vond haast geen gelegenheid iets voort te brengen. Hans Vredeman de Vries, die in 1555 en 1557 zijn verzameling van cartouches, in 1563 zijn ontwerpen voor vaatwerken en grafteekenen in het licht gegeven had, bleef ook in den oorlogstijd niet werkeloos. In 1572 gaf hij zijn „stropheen“ uit, die hij weldra door de „osteinen“, „caryatiden“ en „meubelen“ deed volgen. In 1577 eindelijk verscheen de „Architectura“, en dit

werk is van de grootste betekenis voor onze latere kunst geweest.

Reeds noemde ik verscheidene gebouwen, waarmit de invloed van Vredeman de Vries spreekt, en vermeldde ik ook met een enkel woord Hendrik de Keyser. Toen De Vries zijn werk openbaar maakte, was De Keyser juist tien jaar oud. De Bray schrijft, dat de vader van Hendrik kistenmaker, d. i. meubelmaker was en dat „t schijnt of door suclx onse konstenaer toegang tot de Bouweskunste gekregen heeft“. Ontrant zijn leermeesters vermeldt hij niets anders, dan dat de beeldhouwer Cornelis Bloemaert, de vader van den schilder Abraham Bloemaert, daarvan de voornaamste was.

Wat Van Mander van dezen Cornelis Bloemaert verhaalt, doet ons zien, dat ook deze kunstenaar in vereerdigheid bij andere 16^e-euwsche meesters zou min als bij Vredeman de Vries achterstand, immers hij noemt hem „een constigh Beeldt-Snyder, Architect en Ingheuer“. Maar er is helaas van hetgeen Bloemaert als kunstenaar gepresterd heeft, niets bekend. Wel waagt Galland de gissing, dat Bloemaert de maker van den beroemden predikstoel te 's-Hertogenbosch zou geweest zijn, doch daarvoor brengt hij geen enkel bewijs bij.

Ook van De Keyser wordt ons voor zijn Amsterdamsche periode niets anders genoemd, dan dat hij werd „in 't Beeld-houwen zeer uytstekende, ende gaantsch vast in 't Bootseren“. De kunstenaar was dus in de eerste plaats beeldhouwer; ook toen de stad Amsterdam hem in 1595 in dienst nam, werd hij benoemd tot stads-steenhouwer en beeldsuyder. Maar ofschoon hij officieel nooit stadsarchitect genoemd wordt, werd hem toch reeds aanstands het maken van ontwerpen voor bouwwerken opgedragen, en hij ging hiernede voort tot aan zijn dood in 1621.

Waar heeft nu De Keyser zijn kennis van de bouwkunst opgedaan? Dat hij Italië zou bezocht hebben, zoals door enkele schrijvers wordt gemeend, is door niets bewezen. Doch de overeenkomst, tuschen Vredeman de Vries en De Keyser is zóó groot, dat wij veilig mogen aannemen, dat de een zich vormde door het bestuderen der geschriften van den ander. Dat De Keyser te Antwerpen vertoeft heeft, zou men willen opmaken uit het feit, dat zijn vrouw, Beyken van Wilder, uit die stad afkomstig was.

Een tijdgenoot van De Keyser was de „fabriek“ van Haarlem, Lieven de Key. Hij kwam uit Vlaanderen, en werd in 1593 tot stads-steenhouwer van Haarlem aangesteld. Ook hem werden architectonische werkzaamheden opgedragen, ofschoon hem de titel van bouwmeester nergens is toegekend.

Galland is van mening, dat De Key de ontwerper van den gevel van het raadhuis te Leiden, vroeger door mij reeds vermeld, moet geweest zijn. Maar het enige bewijs, dat hij daarvoor bijbreyt, is een aantekening in het Leidsch archief, dat een der stadsboden naar Lieven de Key te Haarlem werd gezonden. Mij komt dit bewijs ten eenenmale onvoldoende voor, te meer, omdat op de nog bewaarde ontwerptekening van den gevel vier andere namen voorkomen, en die van De Key daarbij gemist wordt. Maar indien Galland gelijk heeft, dan moet ook De Key een ijverige studie van de „Architectura“ gemaakt hebben. Want wij zagen reeds, hoe treffend de overeenkomst van den Leidschen gevel met de ontwerpen van De Vries is.

Het moet echter iedereen, die de werken van De Key te Haarlem, welke een zoo persoonlijk karakter dragen, kent, treffen, hoe geheel verschillend die zijn van het Leidsche raadhuis. In 1577 eindelijk verscheen de „Architectura“, en dit

werk is van de grootste betekenis voor onze latere kunst geweest.

Vredeman de Vries heeft de werken van De Key nog kunnen zien. Vooral bij de Vleeshal zal hij gezegd hebben „t staat my wel aen“. Doch in 1585 was hij naar Wolfenbüttel vertrokken, waar hij tot 1589 in dienst van den Hertog van Brunswijk stond. Hij versierde daar vertrekken met geschilderde perspectieven, waarvan echter niets is overgebleven. In 1591 vinden wij hem te Hamburg bezig met het beschilderen eener kapel in de St. Peterskerk. Ook te Dantzig en te Praag vertoeft hij. In deze laatste stad woont zijn zoon Paulus, die te Antwerpen in 1597 geboren, als schilder en bouwmeester aan het Brabantse hof hoog in aanzien stond.

In 1601 was Paulus te Amsterdam, en in 1604 bezocht zijn vader Hans hem daar. De zeven-en-zeventigjarige wilde toen hoogeeraar te Leiden worden. Hij grondde zijn aanspraak op deze onderscheiding op zijn leerboek der perspectief, dat hij aan Prins Maurits, die een liefhebber der wiskunde was, had opgedragen.

Hans ging zelfs over Leiden en Haarlem naar Den Haag, om bij den Prins zijn belangen te bepleiten. Maurits gaf hem een aanbeveling, doch men benoemde De Vries toch niet.

De tekst der uitgaf van 1604 dezer handleiding tot de perspectief is in het Fransch gesteld. In de voorrede brengt De Vries hulde aan Albrecht Dürer, als hebbende de doorzichtskunde het eerst op goede grondslag beoefend.

Vredeman de Vries begint met de perspectief van vierkanten, in een waterpas vlak gelegen. Hij houdt hierbij uitsluitend rekening met de hoogte boven den horizon, maar verwaarloost den afstand van den beschilder van het taferel.

Nu volgen perspectieven van verschillende figuren, eerst regelmatige, dan onregelmatige, cirkels, plannen van bastions, en dergelijken. De schrijver gaat dan over tot de perspectieven van den kubus en verschilende andere lichamen, een tafel, vestingwerken, trappen, enz.

Daarna worden, in kleur gegraveerde koperplaten, de toepassingen der perspectief op de schilderkunst duidelijk gemaakt. De daaropvolgende afbeeldingen zijn gewijd aan het beschrijven der schaduwen, en dan komt de zoogenaamde schildersperspectief aan de beurt.

Dit laatste wordt op uitvoerige wijze door tal van voorbeelden toegelicht en het is onder de hierbij gegeven prenten, dat men de meest belangwekkende aantreft.

Niet alleen vindt men hier koepels, galerijen, enz van onderen gezien, maar ook stadsgezichten, zuidenhalen, tuinen, terrassen en zalen. Zelfs de Gotische stijl is door Vredeman de Vries aangewend, doch niet begrepen. Toch ziet men, dat bv. Pieter Neefs veel aan De Vries te danken moet hebben gehad.

De methode, door den schrijver gevuld, is die, waarmar nog tegenwoordig haast overal de perspectief wordt onderwezen. Voor de praktijk verdient zij geen aanbeveling, omdat zij wel leert in het taferel te ontwerpen doch niet uit gegeven plattegronden en ontwerpen bv. een gebouw in perspectief te brengen.

Bij Vredeman de Vries ging de strenge wetenschap te zamen met een onuitputtelijke verbeeldingsgave. Hij wist de antieke orden te decoreren, zoals nog niemand voor hem dit gedaan had. Aan topgevels geeft hij door velerlei bijwerk, als obeliskken, festoe-

n en cartouches een bijzonder rijk karakter. Bij de gevels zelf paste hij zuilen of pilasters, karyatiden, bermen, nissen en soortgelijke versieringen toe. Zalen, pronkvertrekken en kleinere kamers ordonneerde hij op de meest verschillende manieren.

In zijn verzamelingen van cartouches uit 1555 weet Vredeman de Vries het motief te varieren op een wijze, die ons bewondering afdwingt. Hij speelt als het ware met de lijnen, en brengt door draperieën, fantastische vogels, apen en maskers een gewenste afwisseling aan.

Misschien nog belangwekkender zijn de grottesken, van 1563. Ik zese reeds, dat deze versieringen door de school van Rafael in zwang waren gekomen. Maar Vredeman de Vries, ofschoon de Italiaansche voorbeelden als zijn uitgangspunt nemende, heeft ze zoo gefueeld en al in zijn eigen geest omgewerkt, dat hij volkomen oorspronkelijk werk leverde. Men begrijpt niet, hoe een man over zulke een rijkdom van gedachten kon beschikken. Mythologie, centauren, saters, liefdegodjes, draken, olifanten, kanaceelen, slangen, visschen, vogels, wapenrustingen, wapenschilden, zinnebeelden, festoenen zien wij hier boven doorschijnend.

Vernedeling verdient de verzameling van ontwerpen voor graftekenken, die ook in 1563 het licht zag. Het is eigenaardig, hoezeer hier de ontwerper bij voorkeur zijn motieven aan de bouwkunst ontleent. De tombe wendt hij gauw aan, doch liefst in verband met velerlei architectonisch bijwerk, als zuilen, lijsten en dergelijken. Hendrik de Keyser was zijn volgeling in deze, toen hij de graftombe te Delft schip.

De ontwerpen voor meubelen getuigen wel van groote vinding, doch zij zijn blykaar niet gemaakt met het oog op een onmiddellijke uitvoering. Vredeman de Vries wilde slechts vormen geven, die bij verwezenlijking in hout noodzakelijk vereenvoudigd moesten worden. Zoo is het ook met de prenten, waarop goudsmidswerken zijn afgebeeld. De drijvers vonden daar een schat van motieven, doch geen bepaalde modellen ter navolging.

De grote betekenis van Vredeman de Vries voor de kunst in de tweede helft der 16^e en het begin der 17^e eeuw zal, maar ik hoop, u int duidelijk geworden zijn.

De meester is, bij zijn leven, wel gewaardeerd, wat kan blijken uit de vele drukken, die zijn prentwerken beeldden. Maar hij heeft toch geen aangename tijden doorgemaakt. Men moet in hem bewonderen, dat hij in een zo onrustige periode als de eerste tijd van den tachtigjarigen oorlog nog lust vindt om zich met kunst en wetenschap bezig te houden. Dat hij in 1585 naar Duitsland vertrok, en daar tot 1604 bleef, moet ongetwijfeld worden toegeschreven aan de minder goede omstandigheden, waarin toen de Zuidelijke Nederlanden verkeerden.

In 1604 ging hij dan ook naar Noord-Nederland, zoals wij zagen, om als grijsaard van zeven-en-zeventig jaar nog naar een leerstoel te Leiden te dingen. Maar ondanks de aanbevelingen van Prins Maurits verkeerde hij geen hoogeeraarsambt. Daarna vertrok hij weder naar Duitsland en stierf daar omstreeks 1607, zonder dat bekend is waar of wanneer.

Leiden mag op Vredeman de Vries, die de vader onzer Hollandsche Renaissance geweest is, niet recht trotsch zijn. Dank zij de welwillendheid van den heer J. A. Frederiks, architect te Middelburg, is er thans in zijn vaderstad een verzameling zijn prenten bijeen, zoals elders tevergeefs gezocht wordt. Ik eindig met dien heer voor zijn vrijgevigheid hartelijk te bedanken.

A. W. WEISSMAN.

Naschriit — De verzaeling, bovenbedoeld, is sedert door de zogen van den „Frieschen Bouwkring” in de Beurs te Leeuwarden voor het algemeen tentoongesteld geweest, en de zeventiendhondert prenten, die vrijstaet niet gehadde „oeuvre” van Vredeman de Vries te zien gaven, werden ten grootste bewonderd.

Ook werd door den „Frieschen Bouwkring” een adres aan den Raad van Leeuwarden gezonden, om te verzoeken bij de vervolgende gelegenheid een straat naar Vredeman de Vries te noemen.

TENTOONSTELLING PRIJSVRAAG LEVENSGEZKERRINGBANK ROTTERDAM.

De ontwerpen, op deze prijsvraag ingekomen, werden dezer dagen tentoongesteld in het lokaal van het Genootschap „Architectura et Amicitia” te Amsterdam. Een bezoeker der tentoonstelling deelt ons daaromtrent het volgende mede:

De algemene indruk, bij het binnentreffen der tentoonstelling is, dat er niet ernst gewerkt is op de prijsvraag, uitgeschreven door de Levensverzekeringsbank „Rotterdam”, doch om 't eens te zijn met de jury, dat de inzending qualitatief volkomen geslaagd mag heeten, moet men waarschijnlijk zeer optimistisch gestemd zijn. Vergelijk men deze prijsvraag h. v. met die van de studenten-societet te Utrecht, dan wint de laatstgenoemde het verre in belangrijkheid, niettegenstaande het onderwerp vrijwel lastiger was.

Dit belet niet, dat er enkele vrij goede ontwerpen ingekomen zijn, waaronder zeer zeker genoemd kunnen worden motto „Assurance” en motto „S”, bekroond met prijs en te premie. Motto „Assurance” heeft dit voor op de andere ontwerpen, dat de contour tegen de lucht zeer goed kan werken, 't geen vooral duidelijk wordt door het perspectievisch schetsje. Een uiterst zorgvuldige detailleering kan het bovengedecel zelfs zeer goed doen slagen. Eenzelfs ontnuchterend niet het flinke van de bovenpartij vergeleken, werkt de onderpui, maar enkele wijzigingen in de hoofdlijnen kunnen zulks voldoende herstellen.

Motto „S” wint het ongetwijfeld in rustigheid, en zou, indien de ingang minder beneden was, een aangenamer effect maken. Het behoort zeker als een der beste ontwerpen genoemd te worden.

Misschien werkt 't geheel als reclamemiddel te weinig, maar als gebouw is het behoorlijk ontworpen en uitgewerkt.

Hoe echter de jury, die op den voergrond stelt, indachtig het karakter van het gebouw, de ontwerpen die zich door een voorname, fysieke architectuur onderscheiden, met sober massale behandeling van het gevelvlak, enz., een derden prijs kon geven aan motto „Paul Kruger”, dat is en blijft een raadsel voor iemand, die niet aandacht en goeden wil dit ontwerp bestudeert. Hoe weinig geeft de onderpui weer betrekking bedoeld werd, nl. dat het parterre eventueel ook als kantoor der Bank gehuurd moest kunnen worden, en dan de vormen hiervan! Hoe treurig de oplossing van den kraagsteen van den erker, de oplossing van de winkelput en die van de zware hoofdentree!

Elke raamopening geeft andere bekroningen te zien: segmentbogen, lateien, grote en kleine halfkoepels, enz., minder massaal en minder rustig, bijna niet denkbaar. Ook de vullingen van mozaïek, almede het glas in lood, zoozeer geprezen door de jury, zal weinigen kunnen bekoren.

Beter zijn zeker de twee ontwerpen met cervolle vermeldingen, nl. motto „Drie sterren” en motto „George”, waarvan vooral het eerstgenoemde zeer

goede partijen laat zien en een rustig geheel geeft.

De ontwerpen der 3e categorie bevatten de volgende motto's. Motto „Boer” is werkelijk een zeer goed ontwerp; vooral het ondergedecelde getuigt van een uiterst kunstvaardige hand. Jammer dat 't bovengedecel niet de tegelversiering in de ongelijke penanten rammelt, anders zou dit ontwerp boven alle andere ontwerpen staan.

Hoewel niet op één lijn met motto „Boer”, is het ontwerp „Societe” ook vrijgoed geslaagd en geeft een rustig geheel. Hoe echter wederom de motto's „Marie”, en „Baksteen” onder de gesorteerde beste ontwerpen gebracht zijn, is een raadsel. Motto „Baksteen” vertoont een allesbehalve bekoorlijken gevel en motto „Marie” geeft een quasi modernen gevel te zien met akeleg grilige en verwrongen bogen, enz., gebeel in strijd met het massale principe van de jury.

Voorst kan men 't eens wezen niet de jury, dat de motto's „R” en „L. V. B.” onder de gesorteerde behoren. Het eerste is beschouwd, vooral wat het parterre aangaat, maar spreekt overigens niet genoeg, terwijl „L. V. B.” juist te veel spreekt door te fijne vormen, maar overigens als detailwerk onder de zeer goede ontwerpen behoort. Ook is no. 6 „Driehoek in cirkel”, niet slecht, terwijl daarentegen „Memento Mori” niet in deze rubriek thuis behoort.

Voorts verdient onder de beide eerste categorieën nog genoemd te worden „Polis”, dat beter is dan de andere daarmee voorkomende ontwerpen.

Aldus treft men onder 34 antwoorden slechts ± 8 à 9 ontwerpen, welke werkelijk voldoende zijn, zoodat qualitatief de prijsvraag nu juist niet schitterend is, bij de quantitatieve belangrijkheid.

NIEUWE TUINBOUWKUNST.

Toen in Engeland de Queen-Anne stijl in den smaak kwam, en men de blikken weer richtte naar het begin der 18e eeuw, onderging de tuinbouwkunst in Engeland een algemene verandering.

Het waren de Engelschen, die in die eeuw het eerst een tuinbouwkunst schepten, het waren alweder de Engelschen, die op het laatst der 18e eeuw tot de manier van ongeveer 1700 het eerst terugkeerden.

De geometrisch aangelegde tuinen werden reeds door Addison in zijn „Spectator” veroordeeld; Pope maakte zich in zijn „Guardian” vrolijk over de boomen, die in den vorm van een mensch of een dier gesnoeid werden. Toen Pope zijn buitenplaats te Twickenham liet aanleggen, volgde hij de „natuurlijke” methode, en werd zoo de schepper van den zoogenaamden „Engelschen” aanleg, die nog op het ogenblik door het meeste van onze tuinarchitecten wordt toegepast.

Maar in Engeland herleeft nu weer de tuinaanleg van vroeger. Men vindt, dat, wie buiten gaat wonen, hetzelfde tijdelijk of voorgoed, dit niet doet om in de natuur op te gaan, maar om ook daar van de kunst te genieten. De tuinen moeten daarom met de huizen één geheel uitmaken, zoodat weer „villa's”, zoals de Romeinen die hadden, ontstaan.

Derhalve verlangt men, dat de tuinen een beslist architectonisch karakter zullen hebben. Reeds de ontwerpers van huizen in Queen Ann-stijl schepten er behagen in, aan de daarbij behorende tuinen een 18e-eeuwsch karakter te geven, door de perken vierkant te maken en geschorste hagen, berceaux en rondgeknotte boomkransen als stoofage te gebruiken. De tintjes van Broek-in-Waterland golden als ideaal, en de stijfheid, vroeger zoo verafschuwed, kwam weer in ere.

Men was van oordeel, dat natuur en architectuur vijandig tegenover elkaar staan. Daarom meende

men, dat ook de architect zorgen moet voor de geschikte omgeving van het huis.

Thans gaan de Engelschen verder. Zij keeren geheel tot de 18e eeuw terug, en willen van den „landschapsstijl” niets meer weten. Geen opgaand hout wordt meer in de tuinen geduld, geen onregelmatigheid mag in den aanleg meer voorkomen. Om de bij voorkeur rechtlijnige perken worden stamrozen, fuchsias en alle bloemgewassen, die maar op stam te kweeken zijn, op geregelde afstanden geplaatst, al gewisseld door planten in knipen, die zorgvuldig in ronde vorm gesnoed worden. De perken zijn niets dan grasvlakten; waar bloembaden gewenst worden, maakt men ze als in den tijd van Le Nôtre.

Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze mode binnenkort ook naar ons vaderland zal overwaaien. De twaalfleggers kunnen zich daar alvast op voorbereiden.

PROEVEN VAN BEKWAMHEID IN HET AMBACHT.

Naar wij vernemen, zijn de voorbereidingen voor het afnemen van proeven van bekwaamheid aan hen, die den graad van „Meester” of van „Geezel” wenschen te behalen in het Timmeren, Meubelmaken, Smeden en Huischilderen, welke de „Vereeniging tot veredeling van het Ambacht” in 't leven heeft geroepen, zoover gevorderd, dat die proeven kunnen worden afgenomen ende Februarie en begin Maart a.s. te Utrecht, alwaar zich voor dat doel reeds een gewestelijke commissie en een commissie van deskundigen voor het afnemen dier proeven hebben gevormd.

Zij, die deze proeven wenschen af te leggen, moeten zich daarvoor aanschaffen voor 5 Januari a.s. aan het Alg. Secretariaat, Z.O. Binnensingel 32 te 's-Gravenhage. Zoodra het aantal candidaten voor elk der genoemde vakken is bepaald, volgt nadere bekendmaking van tijd en plaats der proeven, alsmede van de namen der betrokken commissieleden.

Het hoofdbestuur van voormalde Vereeniging wordt vertegenwoordigd door den heer J. F. W. Conrad, oud-hoofdinspecteur van 's Rijks Waterstaat en lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, als algemeen voorzitter, en door den heer H. L. Boersma, directeur der ambachtsschool te 's-Gravenhage, als algemeen secretaris, bij wiem nadere inlichtingen te verkrijgen zijn.

DE NIEUWEZIJDS KAPEL.

Het „Handelsblad” van 24 dezer bevat het volgend schrijven van den Nederl. Oudheidkundigen Bond:

Naar aanleiding van 't plan der Commissie tot het bestuur over de kerkgebouwen, goederen, fondsen en inkomsten der Nederduitsch Hervormde Gemeente te Amsterdam, om de N. Z. Kapel te slopen, voor nemen dat vermoedelijk tot een proces met de burgerlijke gemeente zal leiden, acht de „Nederlandse Oudheidkundige Bond” zich geroepen in nummeren kring de aandacht op dit monument te vestigen en te trachten het denkbeeld algemeen ingang te doen vinden, dat vernieling van dit kerkgebouw een daal van vandalisme zou zijn, die onvergeeflijk mag heeten en allermind gepkeegd mag worden op het einde der 18e eeuw in de hoofdstad des rijks, in een tijd, waarin gelukkig de aandacht meer dan vroeger op het behoud onzer oude monumenten gevestigd is.

Het is vooral hier noodig de belangstelling van het publiek op te wekken, omdat de belangstelling in dit oude gebouw bij velen tot dusverre gering is; en dit is verklaraarbaar.

De aanzicht toch, dien het thans vertoont, is verre

van verkwikkelijk; grootendeels achter allerlei luizen en hussies verscholen, de gevels met cement bepleisterd, bijna zonder enig ornament, door hooge, plompe schoorsteen, die boven het koor uitsteekt, ontsierd, kan de N. Z. Kapel thans moeilijk op het grote publiek den indruk maken een kunstwerk te zijn; nog onooglijker is de aanblik geworden, nu enige topgevels onlangs gedeeltelijk werden afgebroken, toen men ten onrechte meende en voorgaf, dat het gebouw op instorten stond, een vrees, die nu wel geweken is. Het is dus alleszins begrifelijk, dat velen zich niet tot het gebouw aangetrokken gevoelen en het niet der moeite waard achten voor zijn behoud in de lles te springen. Zij daarentegen, die van onder gebouwen studie gemaakt hebben, geven zich gemakkelijk rekenschap van hetgeen het gebouw iederdaar is, en van het aanzien dat het zou verkrijgen, als het werd bevrijd van latere toevoegsels en behoorlijk gerestaureerd, iets waartoe alle gegevens aanwezig zijn. Wat de architect en de oudheidkundige met één oogopslag begrijpen, kan men uit een in het „Hbd.” te vinden tekening zien, welke den achtergevel van het Rokin gerestaureerd vertoont. De tekening is gemaakt met behulp der gegevens, die men zonder een bepaalde opmeting verzameld heeft uit schetstekeningen naar den bestaenden toestand na photographieën, welke men tijdens den afbraak van een nevenstaand winkelhuis genomen heeft van het vrijgekomen metselwerk, en naar afgietsels van het toen blootgekomen beeldwerk. Zij toont voldoende aan, hoezeer de Kapel ontstaan van hare leelijke aanzoeksels, tot sieraad zal strekken van de omgeving, niet weinig zal bijdragen om het aanzien van het Rokin te verfraaien en Amsterdam in het bezit zal stellen van een architectonisch bouwwerk van den eersten rang.

Uit die tekening blijkt afdoende, dat de N. Z. Kapel ommuur een puwel van bouwkunst geweest is, dit weer kan worden en dat het een daad van onverantwoordelijke barbaarschheid zou zijn zulk een monument te vernietigen, een daad welke Nederland in de ogen van geliefde wereldjammerlijk zou vermederen.

De Bond hoopt dat de besprekingen, welke thans volgens de nieuwesbladen tusschen de rechtskundige adviseurs der burgerlijke en kerkelijke gemeenten gehouden worden, zullen leiden tot een overleg, waarvan de instandhouding van dit monument het gevolg zal zijn en dat de kerkelijke gemeente, gesteund door subsidies van Rijk, provincie, burgerlijke gemeente en van particulieren, die voor dat doel reeds f 6000 bijeengebracht hebben, in staat zal worden gesteld de restauratie onder goede leiding te ondernemen.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING”.

Vergadering van 20 December 1899.

De Voorzitter opent de vergadering, die door een groot aantal leden en belangstellenden, ook uit de provincie is bezocht. Na afdoening van de gewone werkzaamheden, als het lezen der notulen en het doen van mededeelingen, worden drie leden met algemeen stemmen aangewezen.

Als spreker trad voor deze avond op de heer J. A. van der Kloes, leeraar aan de Polytechnische School te Delft, met een voordracht over: „De baksteenfabrikage voorheen en thans”. Baksteenfabrikage, zegt spreker, is een der allereerste takken van industrie, baksteenmachines uit verschillende periodes der geschiedenis tonen aan welke vooruitgang op dit gebied in vroeger eeuwen gemaakt zijn; onderstelt dat het niet in de baksteenfabrikage een verricht, maar om na te gaan wat de ouderen onder ons in eigen leeftijd hebben kunnen waarnemen, en de baksteenfabrikage van voor ongeveer dertig jaren te vergelijken met die van thans.

Spreker toonde een monster van een rozenkroon, en wees er op dat deze monster slecht doorstaan: de gave toestand van het voorhanden exemplaar is toe te schrijven aan opgezette bogen binnenswaar mauerwerk. Gaar bakken van rozenkroonen vereist een voorbereide techniek; er zijn thans rozenkroonen

te verkrijgen bij de heeren Van der Lee en Camy & Herkens tot Minkerhalden en gelijkkleurig. Oude raamdecoratie, ook wel oude Friese, in Zeeland oude Zesoewa genoemt, zijn zeer aangenaam van kleur, en geven bij avond een eigenaardig schilderachtig aanzien.

Enkele architecten sischen thans ook meer mogelijkheid van kleur. Zoo worden de muren van het nieuwe Haarlembouw te Amsterdam in ongelijkkleurige steen uitgetrokken. De onderwaterste, aan allen bekende Nederlandse steen-industrie levert veel verscheidenheid van kleur op, maar alle groepen berichten werkelijk schoon en goed materiaal; het aantal van deze kleuren heeft verschillende oorzaken die allen door den spreker worden verklard aan de hand van verschillende monsters, zowel van materialen in België als in ons land voorhanden, ook met het oog op de fabrikage van pannen en hoven.

Het begin van de ontwikkeling van de baksteen-industrie in ons land dateert van ruim 25 jaren. Zoo is men in goede staat de profielstukken te houden, die vroeger door den mestelaar werden gehouden in den winterperiode. De profielstukken van den tegenwoordigen tijd voldoen aan de strengste eischen, genoeg verschillende in de stand voorhanden monsters.

Verwijzend naar een groot aantal door mij uitgevoerde toekennings, gaf spreker aan de grote verspreiding in de ovens en in de werkplaatsen van den latere tijd, en de wijze waarop allerlei steensoorten, pannen, tegels, enz. worden verwerkt. In meestallen en sterke worden hier het hoogste bereikt, strakke klinkers handhaven hun oude roem. De concurrerende met het buitenland behaalt zich alleen tot de onregelijke Belgische steen, waardoor veel goed, maar ook veel aller-lecht materiaal is. Vandekanzen heeft men een ruime keuze van vormen; hoven doen niet meer onder voor die uit het buitenland, in prijs noch in kwaliteit, en het is te betreuren dat in zoveel bestekken nog Engelsche hoven worden voorgeschreven.

Toen de eerste gladijde onbemande stenen in den handel kwamen, ging er een storm op onder de architecten en bouwers, zich alles te in tal van kranten-artikelen. Velen meenden, dat geen in Nederland uitgevoerd meestalwerk schoolt kan zijn zonder onbemande steen. Ook werd er wordt nu nog, op grond van ervaring, beweerd, dat een onbemande steen de mestelaar niet zo goed heeft, doch dat niet het minste beweert.

Ten slotte konst spreker krachtig op tegen de bewering dat de oorzaak van 't ontschieten van meestal moet gezocht worden in de kwaliteit van de steen, en dat het afvallen van tegels en klinkers steeds is te wijzen op den mestelaar tegelketter. Veel ligt de schuld aan diegene welke de menging der specie voorschrijft; er wordt in dezen te weinig tess en te veel kalk gebruikt. Te dien opzichte heeft spreker de luding aan van zijn onlangs uitgegeven werkje: "Handleiding voor den mestelaar", en eindigt hiermede zijn oordelen.

Omtrent het gescreven antwoordt zich een zeer geanimeerde discussie, betreffende het bewezen van de steensoorten des heeren Van der Los, en der oorzaak van afschilfering van steen en afvallen van tegels. Allen werden door den spreker beantwoord met verwijzing naar tal van Rijks- en particuliere gebouwen en voorbeelden uit de praktijk. Hierop sloot de Voorzitter de vergadering met dankzegging aan den spreker, voor zijn belangrijke en lezame voorstelling en aan de leden van de trouwe opkomst.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. AFDELING, Utrecht.

Vergadering op Dinsdag 19 December 1893.

Na opening door den voorzitter en behandeling van een gehuilend zaak, werd kennis gegeven van een schrijven van den heer Van Wijk over het exposeren van de teekeningen, ingekomen op de door hem uitgeschreven prijsvraag voor een goed oplossing. Daar men de bezieling van een zeer op prijs gestelde, werd besloten het aanbod te aanvaarden en de tentoonstelling den 26 Januari 1894 te doen plaats hebben.

Nu deed de commissie voorzag van zijn over 1893 gehoopt den beheer, terwijl de commissie voor het onderzoek der rekeningen er hare goedkeuring aan hieldt.

Verder werd de begroting over 1893 behandeld en goedgoedkeurd.

De heer J. T. Kok, die volgens rooster als bestuurslid af moest treden, werd herkozen; ook werden herkozen tot voorzitter, secretaris en penningmeester, resp. de heeren I. H. J. v. Lunteren, A. J. Vroomwijk en J. T. Kok.

Daarna had eenne besprekking plaats van de door het bestuur gestelde vragen. Besloten werd vraag 2 en 4 ter beantwoording te hanteren van de heeren resp. Woidner, v. Lunteren en Krap en Janssen Grolman en Kok.

Door den heer Alb Nijland werd een tentoonstelling gevonden van enige monsters prismaglas. Dit glas is zeer geschikt om als reflector te dienen, en de voorzitter dankte den heer Nijland voor deze tentoonstelling en de opbiedingen, die hij er bijvoegde.

Hijna sloot de voorzitter de vergadering.

AFDELING ARNHEM.

Vergadering van 20 December 1893.

De Voorzitter herhaalde bij de opening van de vergadering het verlies dat de Afdeling heeft geleden door het overlijden van

den heer Korevaar, bibliothecaris. De overledene was een warm lid en een goed vriend, en allen zullen zijn vele liefs herinneren.

Verder deelt de Voorzitter mede, dat van de vele leden van wijlen het lid Boerbooms vels op Arnhem betrekking houdende oordelen en het overledene zijner ontwerp, hier in Arnhem uitgewerkt, aangebracht zijn door het Oudheidkundig Museum.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drinkfontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrekkelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen medegedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursvergadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen. Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Het begin van de ontwikkeling van de baksteen-industrie in ons land dateert van ruim 25 jaren. Zoo is men in goede staat de profielstukken te houden, die vroeger door den mestelaar werden gehouden in den winterperiode. De profielstukken van den tegenwoordigen tijd voldoen aan de strengste eischen, genoeg verschillende in de stand voorhanden monsters.

Verwijzend naar een groot aantal door mij uitgevoerde toekennings, gaf spreker aan de grote verspreiding in de ovens en in de werkplaatsen van den latere tijd, en de wijze waarop allerlei steensoorten, pannen, tegels, enz. worden verwerkt.

Het lid Schans meende, dat aan de opleiding thans onthoudt moet meer theoretische onderwijs, dat het meeroude der opzichters te weinig theorie had gekend en maakte uit de eischen, thans gesteld voor waterstaat, genoeg e.v.n. een kort programma. Hieruit ontsprong een dienstmissie. Sommigen waren van oordelen, dat het met de praktische vorming dan niet goed zou gaan, en dat de opzichters geen bevoegde hadden aan te veel theorie.

Het lid Tellegem vond een centrale school voor de opleiding van opzichters financieel onmogelijk. Men kan op dit punt ons land niet vergelijken met Duitsland. Hij meende ook dat het beter was om de ambachtsscholen een cursus te verlenen. In het jaar 1891 werd op de begroting voor 1892 de eerste bijdrage gegeven te voor de subsidie aan ambachtsscholen, en tot heden is die subsidie voor alle scholen nog eens twee ton; zeker weinig in verhouding tot het staatsbudget. Op vele plaatsen moeten die scholen nog komen. Voor het platteland enz. spreker echter het heel ingewikkelde aanzien. Het zuid-duren niet praktisch zijn, da's weder een nieuwere richting aan te komen bij de Regering. Dit zijn sprekers praktische beschouwingen. Bovendien meent spreker dat man de bestuurder zal krijgen door verdere opleiding op de ambachtsscholen.

De ingenieurs krijgen aan de academie veel te weinig praktijk. Voor honderd jaar stonden de ingenieurs, wat praktische kennis betreft, veel hoger dan thans. Mens denkt slechts aan Leughwasser. Het aannemingsstelsel heeft de ingenieurs naar de beroeps teruggevoerd, en de beroeps daarvan verboden, zijn te onderworpen door hij de opzichters de praktijk te ontdekken en hoog te houden. In de eerste plaats zou spreker als visch wille stellen, een grote mate van praktische kennis op het gebied van bouwmaterialen. De onaangekondigde die op werken aanspraak maken, zijn menigmaal toe te schrijven aan oneindelijk onderrichting; verder een goede kennis van de verschillende ambachten en voorbeelden uit de praktijk. Hierop sloot de Voorzitter de vergadering met dankzegging aan den spreker, voor zijn belangrijke en lezame voorstelling en aan de leden van de trouwe opkomst.

OPZICHTERIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeling, Utrecht.

Vergadering op Dinsdag 19 December 1893.

Na opening door den voorzitter en behandeling van een gehuilend zaak, werd kennis gegeven van een schrijven van den heer Van Wijk over het exposeren van de teekeningen, ingekomen op de door hem uitgeschreven prijsvraag voor een goed oplossing. Daar men de bezieling van een zeer op prijs gestelde, werd besloten het aanbod te aanvaarden en de tentoonstelling den 26 Januari 1894 te doen plaats hebben.

In een kl. stad (bij C. S.) TE KOOP, een 50 jaar best. ZAAK. Vaste cliëntèle, vakkennis onnoodig. Koop som met huis, 2 Pakhuizen Voorraad en Bedrijfskapitaal \$10.000. Desnoede fikse Hypotheek. Briefen letter W., Boekh. MADDO & Co., Utrecht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

EDITIONEN. Bij koninklijk besluit van 27 December 1892 Nr. 68 is eenne commissie ingesteld tot het houden van een vergelijkend onderzoek van candidaten, diengende naar het getuigschrift van voldoend afgeloogd examen van opzichter van den Rijkswaterstaat, bestaande uit de leden: W. F. Loemans, inspecteur van den Rijkswaterstaat alhier, tevens voorzitter; H. E. de Bruyn, hoofdingenieur van den Rijkswaterstaat alhier; N. A. M. van den Thors, ingenieur van den Rijkswaterstaat te Dordrecht; A. E. Kempes, ingenieur van den Rijkswaterstaat te Gorinchem; D. E. C. Kuijten, Rijkswaterstaatmeester te het 2e district alhier; E. van Rijnsbergh, hoofd oude openbare schoolalhier; J. P. Wijnenhoef, ingenieur van den Rijkswaterstaat te Hoorn, tevens secretaris.

In een vergadering van "Arti et Industria" hoorde de voorzitter, de heer Joh. Matara Jr., de grote verdiensten van het overlijden eerlijid, den heer A. P. Gojon.

Op voorstel van het bestuur werd besloten, 1/30 beschikbaar te stellen voor de commissie, die zich bezig houdt met de uitvoering van bouwmaats Haagse werklieden naar de Parische tentoonstelling mogelijk te maken.

Aan het einde der vergadering stelde het bestuurlijk, de heer Bourogion, den voorzitter een door hem verwaardigd, fraai gebeeldhouwd presidentshamer ter hand, ten gebruikte bij de leiding der vergaderingen en als herinnering aan het 18-jarig bestaan.

AFDELING ARNHEM.

Vergadering van 20 December 1893.

De Voorzitter herhaalde bij de opening van de vergadering het verlies dat de Afdeling heeft geleden door het overlijden van

den heer Korevaar, bibliothecaris. De overledene was een warm

lid en een goed vriend, en allen zullen zijn vele liefs herinneren.

Verder deelt de Voorzitter mede, dat van de vele leden van wijlen het lid Boerbooms vels op Arnhem betrekking houdende oordelen en het overledene zijner ontwerp, hier in Arnhem uitgewerkt,

aangebracht zijn door het Oudheidkundig Museum.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrek-

kelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen mede-

gedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursver-

gadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen.

Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrek-

kelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen mede-

gedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursver-

gadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen.

Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrek-

kelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen mede-

gedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursver-

gadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen.

Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrek-

kelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen mede-

gedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursver-

gadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen.

Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrek-

kelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen mede-

gedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursver-

gadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen.

Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrek-

kelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen mede-

gedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursver-

gadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen.

Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Verzek-ringshuis op een der aantrek-

kelijkste kleuren te exposeren, werd dankbaar aangenomen.

Diterna werden de door de Maatschappij gestelde vragen mede-

gedeeld en aan de leden veracht om zich met de bestuursver-

gadering te beladen. Daarop een verantwoording over 1892 en de begroting voor 1893 werden negeert en aangenomen.

Tot lid van het bestuur werd gekozen de heer Crollaer, die zich de benoeming tot voorzitter niet wenscht.

Als prijsvraag werd het ontwerp van een monumentale drink-

fontein uitgeschreven. Een aanbod om de bekroonde ontwerpen voor het Rotterdamsche Ver

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,
Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.
Bouwt ook OVENS met uitrijdenden bavvloer en Draailovens.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU'DERS van Zaandam zullen op **ZATERDAG 6 JANUARI 1900**, des namiddags tot 1½ ure, in het **GEMEENTEHUIS**

aanbesteden:

1. Het onderhoud der Straat- en Grindwegen, Berm- en Oeverwerken gedurende het jaar 1900.

2. Het aanleggen van Straten op de terreinen van den gesloopten molen „De Ooievaar", ter oppervlakte van ongeveer 12900 M².

Bestekken sub 1 à f 0,75, en sub 2 à f 1,50 zijn verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie.

Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect

ZAANDAM, 21 December 1899
Burgemeester en Wethouders
convencioen.

H. J. C. VAN TIENEN,
De Secretaris,
ZALBERG.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU'DERS der Gemeente ARNHEM zullen **Donderdag 4 Januari 1900**, 's voormiddags 11½ ure, in het openbaar, ten Gemeentehuize **aanbesteden**:

BESTEK No. 18.

Het leveren van ± 27½ M² HOUT aan balken, ribben en dekplanken, voor de Schipbruggen te Arnhem en te Westervoort, en ± 10 M² HOUT aan vloerdelen en vloerribben voor Schulen en Gebouwen.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met den 3e Januari a.s., des voormiddags van 10—12 ure aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat; bestek met gezegeld inschrijvingsbijtje à f 0,50 tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

AANBESTEDING.

Op **MAANDAG den 6sten Januari 1900** des namiddags te 12 ure zijn BURGEMEESTER en WETHOU'DER der Gemeente LEIDEN, voornemens op het Raadhuis aldaar, aan te besteden:

1e. Het leveren van Bouwmaterialen, Schoonmaakgereedschappen, enz., in XIV Perceelen.

Pere.	I. Vuren- en Grenenhout.	meente gebouwen gedurende 1900 en 1901.
"	II. Gecroosdeerde Perkoenpalen.	
"	III. Eikenhout.	4e. Het witten van plafonds en muren der Gemeentegebouwen in V Perceelen gedurende 1900 1901 en 1902
"	IV. IJzerwaren.	
"	V. Vulkachels (model-schildpad).	5e. Het onderhouden van Jonkheuven, Gordijnen, Vloerkleden en Horren der Gemeentegebouwen in V Perceelen, gedurende 1900 en 1901.
"	VI. Stelen voor gereedschappen en sneeuwschoppen.	
"	VII. Plaat- en Staaf-ijzer.	6e. Het leveren van Straat-en Metzelstreeen, in IV Perceelen
"	VIII. Gegoten ijzeren slijpbakken.	
"	IX. Kalk, Tras, enz.	Pere. I. 239.000 stuks Waalstraatstraatklinkers.
"	X. Verfwaren en Desinfectiemiddelen.	" II. 22.000 st Rijnstraatklinkers.
"	XI. Bezem- en Boenders.	60.000 stuks Vlakke-grijze Straatklinkers.
"	XII. Elvormige cementrioolbuizen.	" III. 55.000 stuks Blauwe 1ste soort Juffer straatklinkers.
"	XIII. Tweewielige bak- en andere wagens.	" IV. 20.000 stuks Ondergrauw.
"	XIV. Sponten, Dweilen, Zermappen, Borsels, enz.	40.000 stuks Boerengrauw.

Het bestek en de monsters liggen ter bezichtiging aan de Stadslimmerwerf, op elken werkdag de besteding voorafgaande, van 's morgens 9 ure tot 's namiddags te 3 ure tot 's namiddags te 4 ure.

2e. Het was-chen der glazen enz. der Gemeentegebouwen in V Perceelen, gedurende 1900 en 1901.

Aanwijzing op Woensdag den 8den Januari 1900, des voormiddags te 10 ure, aanslpende bij de brug Herengracht tegenover de Katoenfabriek.

3e. Het vernieuwen van gebroken glasruitten der te-

De bestekken liggen ter intage en overname en zijn per stuk verkrijgbaar gesteld à f 0,75 op het bureau van Gemeentewerken elken werkdag de besteding voorafgaande, van 's morgens 9 ure tot 's namiddags 4 ure. (Franco toezending per post 5 cents verhoging; postzegels worden niet in ontvangst genomen.)

Inlichtingen worden dagelijks verstrekt tuschen 11 en 12 ure.

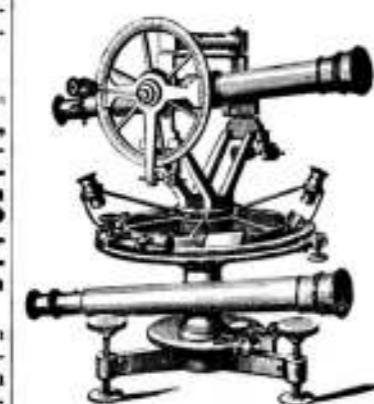
BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKHEID-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.
WEEGWERTKTUIGEN.

Tot drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland".